DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER AA; Mr. A. BACKER WZN; N. P. VAN DEN BERG; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; C. W. BRUINVIS; J. H. VAN DALE; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. W. J. C. RAMMELMAN ELSEVIER; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERFF; J. HONIG JZN. JR.; G. L. KEPPER; Ds. J. C. KOBUS; C. KRAMM; W. J. LAGERWEY; Prof. D. J. VAN LENNEP; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; Dr. A. MAAS; Ds. H. MENSINGA; J. MOULIN; FRED. MULLER; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Dr. I. A. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. IS. PRINS; G. P. ROOS; Baron JULES DE SAINT-GENOIS; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; P. SCHELTEMA; A. D. SCHINKEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Mr H. J. SWAVING; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. P. J. VETH; Ds. J. W. VAN VLOTEN; J. J. WOLFS, *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

EERSTE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1851.

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

...... *Viresque acquirit eundo.* VIRGILIUS.
Al gaande wint hij krachten.

PROSPECTUS

VAN:

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Cum tibi contigerit studio cognoscere multa,
Fac doceas multa, et vita nescire doceri.
DIONYSIUS CATO.

Onder al de Tijdschriften, die dagelijks, wekelijks of maandelijks van de pers komen, is er geen, dat zich bepaaldelijk ten doel voorschrijft, om den weetgierigen navorscher in zijne werkzaamheden bij te staan. Wij hebben er van allerlei soort en bestemming — vele zelfs van de grootste waarde — maar de taak, hun opgedragen, is: den lezer te vermelden, wat er, in dézen tijd, op het gebied van Wetenschap en Kunst merkwaardigs voorvalt. Onder zóóvelen is er geen, waarin de onderzoeker, voor zijn eigen nut zoowel als voor dat zijner medewerkers op den uitgebreiden akker van al, wat kennis heeten mag, AANTEEKENING kan houden van de kleine bijzonderheden, welke hij gaande weg ontmoet, en die hij thans uit gebrek aan geschikte bewaarplaats op zijde schuift en weldra vergeet; onder zóóvele Tijdschriften is er geen, waarin hij, door inzending van bij hem opgekomene VRAGEN, de hulp kan inroepen van makkers, juist in *deze* misschien beter ingelicht.

» DE NAVORSCHER, *Een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer tus-* » *schen allen, die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen,*" is, gelijk de naam aanduidt, bestemd, om in dit gebrek te voorzien.

De Titel verdient eenige verklaring. — *Navorscher* heeten wij den zoodanigen mensch, die aanteekent, waar hij kan, oplost, waar hij kan, maar ook — waar hij *niet* kan — vraagt; een', die, voor al wie zijne ondervinding komt raadplegen, de slotsommen van zijne ervaring willig openlegt. De Navorscher komt overal; geen ding ontschiet zijn opmerkzaam oog, en geen ding zijn' ooren. Een verouderd woord, eene geheimzinnige spreuk brengt hem tot onderzoek, en hij vindt geene rust, aleer hij de verklaring erlangd heeft.

Evenwel, zoek hem niet, waar de meesten vergaderen — schoon ook dáár is hij somtijds — maar veeleer op die plaatsen, waar niemand komt, of, zóó iemand er komt, niemand eenige reden tot stilstaan vermoedt. Een opschrift bijna uitgeteerd van de jaren, of een grijze, wiens herinnering aan vorige tijden nog niet is uitgewischt; een schor nachtwakerslied of een helder kraamkloppertjen; de weduwlijke rouwkleur en het maagdelijke bruidswit; álles wekt hem tot nadenken, álles doet hem vragen: Hoe is dit? en waarom is dat? Alles doet hem antwoorden: zelfs *kleinigheden* moet ik behartigen: want in kleinigheden is de poëzij des levens! En hij vraagt al voort, en hij luistert, en hij ziet, en hij teekent op.

Zoo vindt hij nieuwigheden, waar niemand ze gezocht had, in oude boeken; somwijlen ook oudheden, waar elk ze nieuw dacht, in werkjes nat van de pers; hij weet bij alles eene geschiedenis, voor alles eene handleiding aan te halen; zaken door iedereen, op hém na, vergeten, bewaart hij mondeling en bij geschrifte voor het nageslacht. Vergeet hij iets, het is datgene, wat altoos onthouden wordt: schandalen; verscheurt hij iets, het zijn goddeloosheden; ontwijkt hij iets, het is onvriendelijk twistgeschrijf. Met anderen gaat hij te rade, wanneer hij zelf niet weet; en hij weet voor anderen. Mist zijne kennis ook ordening, een ieder kan het zijne daaruit lokken. Want hij vraagt al voort, en hij luistert, en hij ziet, en hij teekent op. — Wij rekenen op de medewerking van alle nadenkende Lezers.

Want — zij, die bijzonderheden op het spoor zijn gekomen, waardig om der vergetelheid ontrukt te worden, kunnen en mogen die in onze kolommen bewaren; terwijl anderen, die ze nasporen, dit middel kunnen gebruiken, om inlichtingen te vragen over punten, die na lang volgehoudene pogingen van hunne zijde nog uitlegging behoeven. Immers, hoe vaak is ook de helderste geest in den loop van zijn onderzoek vertraagd door de onmogelijkheid, om eene twijfeling op te lossen, die eensklaps voor hem oprees, of eene duistere zinspeling te verklaren, welker ontwikkeling hem noodig was. En daarentegen, hoe dikwijls ontmoet hij ook op eene plaats, waar hij dien het minst verwachtte, niet eenen sleutel voor hetgeen allen tot nu toe onbegrijpelijk voorkwam, of eenen schat, waarvan de herinnering verloren was; hetzij de verklaring eener spreuk, welke niemand verstond, of de ware lezing van zekeren tot hiertoe verdraaiden tekst; ophelderingen van oude gewoonten, boeken, uitgaven — tot nu toe onbekend of niet volkomen beschreven — het verhaal van zaken, slechts bij overlevering onthouden; rariteiten, als ware het bij toeval opgedolven; recepten, slechts door enkelen bewaard; merkwaardigheden, om der oudheid wille kostbaar?

Onze »NAVORSCHER" zal dus een bewaarder mogen zijn der bouwstoffen, door den eenen gevonden, en ook niet minder eene toevlugt voor den anderen, die ze nog zoekt; en, zoo het Bestuur door veelzijdige bijdragen zijner letterkundige Vrienden in staat gesteld wordt, zijne wenschen te verwezentlijken, zal dit Maandschrift kunnen beschouwd worden als: een zeer nuttig aanhangsel voor reeds bestaande werken; eene schatkamer tot verrijking van toekomstige uitgaven; in het kort, als een hulpmiddel tot volmaking van iedere wetenschap. Wij eindigen met onze Keurspreuk:

Geen veelweet schroome, ons veel tot leering bij te dragen,
Maar wete, als hij ze ontbeert, ook zelf er om te vragen.

INLEIDING.

Er ligt in de werken van oude Chronykschrijvers een zeker iets opgesloten, dat ons aantrekt zonder welsprekenheid, en boeit zonder kunst; eene tooverkracht, als het ware, die zonder blijkbaren toestel ook den meest onoplettende met vriendelijk geweld meêsleept, en voor zich bemagtigt. Wáárin — hebben wij ons dikwijls afgevraagd — wáárin is toch die geheimzinnige magt verholen? Is het, omdat wij, bij het opslaan dier zoo eerwaardige boeken, er telkens aan worden herinnerd, dat geslachten op geslachten vóór ons de hoekige letters, die *wij* beschouwen, *ook* beschouwd hebben als overblijfselen der langverloopen' eeuw? Is het, omdat wij ons voorstellen, hoe weleer onze bet-overgrootvader misschien *deze* folio naar de knieën zijner grootmoeder, en tot zijn eerste leesonderwijs, al zwoegende heeft aangesleept? Is het, omdat zulke van tijd en menschen gehavende werken den lezer in toestanden overzetten, wier mogelijkheid nu schier ondenkbaar is geworden? Is het.... ja, wáárom is het? — „Omdat" — zoo antwoordde mij een aartsbewonderaar van Leeghwater — „onze voor„ouderen, even getrouw als naïf, *alles* optee„kenden, wat zij *wisten*." De man heeft gelijk! Zie maar eens op het aandoenlijke schutblad van uw' statenbijbel, waar sedert honderden van jaren de lotwisseling van uw geslacht is nedergeschreven met eene pen, die overging van uwen stamvader tot uwe handen. Wat leest gij daar? Achter het zielroerende berigt „hoe mijn waerde broe„der Andreas, op de Cust van Brasilien aldaer „is omgebracht van de wilde menssen," komt eene beschrijving der „seer droevige hagelslach" in 1640 of der „afgrijzelycke stairtsterre van 1654." Wij noemden zoo straks den braven Leeghwater: kent-ge zijn Haerlemmermeer-Boek, naar oud-Hollandsche vroomheid beginnende met: „*A Dieu* „*seul honneur et gloire*?" Hebt gij ooit zijne „kleyne Chronycke van Graft en de Ryp" doorgebladerd? Immers ja! Welnu, hoe bevallen u zijne „stucxkens van ouden tijden" afgewisseld door: „noch een wonder dat selden gebeurt" waarbij de goedhartige verteller noodzakelijk een „kleyn Notabel stucxken" moet stellen, wederom vervangen door „nu wat anders"? Hebt ge den bereisden molen-maker niet innig lief gekregen? Zijn wij hem geen' dank verschuldigd voor zijn mengelmoes, waarin hij polders- en kniedichten, Aeltjen Gerrets van der Hoogh en Duck de Pernon, Fransch, Hollandsch en Latijn zoo wonderlijk en toch zoo onderhoudend kost aaneenschakelen? Hebben wij thans nog zulke liefhebbers van opteekenen? Ik vreeze neen! Meermalen hooren wij integendeel: „Mijne grootmoeder" of „mijn tachtigjarige vader heeft mij dikwijls ver„teld dat: — ik ben vergeten wannéér — een „zeebonk — mij is ontschoten, *wie*" — (*tot zijne buurvrouw*) „weet gij nog wáár, Tante?" Volgt een aardig verhaal, dat mogelijk eene gansch nieuwe bijzonderheid van Tromp of de Ruyter bevat, maar nu helaas! om de luiheid van den kleinzoon der grootmoeder, wiens aanteekenende pen het voor de geschiedenis had kunnen boekstaven, als van geene waarde verloren gaat. Leeghwater nu zou terstond in zijn „Dagboek" geschreven hebben, zoo goed en zoo slecht als hij kon: „A°. 1600" en zooveel. „20 Augusti, „heb ick noch een Notabel stucxken vernomen „van mijn Grootmoeder Griet Maertens, 90 jaren „oudt zijnde, maer noch seer kloeck van memorie „enz." — „Wáártoe," zal de lezer mogelijk vragen, „moet nu dit alles voeren?" Ik antwoord: „Gij en ik, en wij allen zijn reeds om der be„lasting wille tot eene soort van Leeghwaters „gepromoveerd, en dit nog wel van landswege; „zullen wij nu ook maar niet, Leeghwater in „zijn' opteekenlust navolgende, wat ons bekend „is van *oude gelegentheden of notabele stucxkens*, „voor de vergetelheid bewaren?"

Ach, wat overleveringen wijken reeds uit ons volksgeheugen, die nog éventjes in metalen rigchels konden gevat, en voor altoos onverdwijnbaar gemaakt worden! Hoeveel opmerkingen worden gedurig als te min verachteloosd, ofschoon heur zevental woorden somtijds meer pit hebben dan even zooveel boekdeelen! Hoeveel oude papieren worden verbrand, verscheurd, verpakt en verstampt, voor welker behoudenis menig liefhebber een' winkel met splinternieuwe romans geven zou. Hoeveel opschriften heeft een vernielende steenhouwersbeitel voor altoos uitgewischt? Hoevele fouten worden, alleen uit gebrek aan welwillende verbeteraars, in iederen herdruk van een belangrijk werk op nieuw opgenomen! Hoeveel aanteekeningen, op losse velletjes overgebragt, verdwijnen door schoonmaakstershand of schuiven zich met koppigen zelfmoord tusschen geschriften, welker geringe waarde straks in den voddenbak eene plaats vindt!

Maar, wat kunnen wij doen, om de vernietiging van zóóveel, dat voor allen van belang is, eenigzins te verhoeden?

Voor deze herhaaldelijk opgeworpene moeijelijkheid is eindelijk in het naburige Engeland een hefboom uitgevonden, Men heeft gezegd: er bestaan tijdschriften van allerlei aard: waarom zouden wij geen tijdschrift oprigten, waarin elk, die iets merkwaardigs bezit, onthouden of aangeteekend heeft, zijne bijdrage kan sturen? De prospectus werd opgesteld, inteekenaars vloeiden toe, medewerkers verschenen uit alle hoeken des lands, en — het gevolg is, dat wij nu reeds een' *derden* druk van de vier aanvangnummers aanschouwd hebben. (*) Wij beproeven, of een dergelijk blad ook voor *Nederlanders* geschikt is.

Er is nóg iets. Wij verlangen bij dezen niet slechts de WETERS, maar ook de VRAGERS tot ons doel te veroveren. Het getal der eerstgemelden zij dan verbazend groot in ons kleine vaderland — wij kennen voor de laatstgenoemden slechts het onzekere cijfer, dat x heet. Zoowel de man vergrijsd in de studeerkamer als de leerling op de schoolbank; predikant en geneesheer; pleitbezorger en krijgsman; hoogleeraar en student; schoolonderwijzer en boekhandelaar; natuuronderzoeker en geschiedkundige, landbouwer en stedeling; schilders en dichters en schrijvers en lezers, wij hebben altemaal *die* oogenblikken, waarbij men op onze gerimpelde voorhoofden het pijnlijke vraagteeken ziet van: „Wordt spoedig antwoord verwacht." En het antwoord, dat misschien dadelijk had kunnen verkregen worden, blijft wég — blijft soms weken, maanden, jaren, somtijds voor altijd, weg! Is het niet zoo, gij menschen die nadenkt?

Niemand schame zich, dat hij nu en dan eens vragen moet. Enkele vragen sluiten meer wijsheid in, dan veler stijfzinnig beweren. Zoo is iedere wetenschap geboren uit onderzoek, en elk van hare antwoorden uit eene vraag ontstaan.

Maar tot wien heeft men zich te wenden?

Het is bekend, hoe, in vele Genootschappen, elk der Leden op zijne beurt eene vraag moet voorstellen, welker beantwoording een der overigen, door lotbeschikking of rooster aangewezen, op zich neemt. Nu is het mogelijk — en wij onderstellen het gaarne — dat iemand een' zeer geschikten oplosser treft; maar ook, en dit is nóg waarschijnlijker, dat men zijnen wensch even min vervullen kan, als hij zelf. Wel, voor allen „die naar iets te vragen hebben" openen wij ons Tijdschrift. Zij, „die kunnen oplossen", worden er met graagte binnengeleid, omdat, bij ons, het antwoorden slechts dán verpligting wordt, als wij ons daartoe bevoegd en geroepen achten. Niemand evenwel — wij achten het noodig hierop aan te dringen — blijve het antwoord schuldig op eene vraag, welke hij slechts ten deele kan bijlichten, want *enkele* bijzonderheden — schoon langzamerhand en uit verschillende bronnen te zamengevloeid — zullen *vereenigd* een flink geheel uitmaken, dat aan aller begeerte voldoet. Zoo heeft onze voorganger en tijdgenoot in d Britsche hoofdstad menig vraagstuk door antwoorden, van lieverlede geplaatst, in de rij der uitgemaakte zaken doen overgaan. Zullen dan onze *Nederlandsche* weters achterblijven, als de *Nederlandsche* vragers vragen?

Op deze vraag, de meest belangrijke van zoovele, die ons proefnummer bevat, hopen wij spoedig een bevredigend uitsluitsel te zien geven.

Door Lees-Inrigtingen omgezonden of door genootschapsbesturen op de vergaderplaats nedergelegd, in schoolkamer en gezelligen kring, op huistafel en lezenaar, in het luidruchtige koffijhuis en het stille boekvertrek, moge DE NAVORSCHER het middel zijn, om den lust tot onderzoek op te wekken bij oud en jong. Hij leere *mij* en *U* en *allen:* met aandacht HOOREN, met oplettendheid ZIEN, doch vooral, waar spréken de boodschap is, NIET ZWIJGEN.

Dus — wij bepalen den kring onzer lezers en medewerkers in geenen deele; zoo wij dien mógten bepalen, wij zouden op den titel schrijven: IETS VOOR ALLEN. Immers, wij huldigen elke wetenschap, en wenschen, dat *elke* wetenschap ook onze poging huldige; slechts onwetenheid zal er mede lagchen. Wij zijn des bewust hoe in ieder vak der ondermaansche kennis de moeijelijkheden bij elke vordering eer plegen op te komen dan te wijken; wij betreuren, dat zoovéle, zoo ontelbaar véle wetenswaardige kleinigheden slechts dáárom verloren gaan, omdat zij, die er de belangstellende wereld meê kosten begiftigen, er in werken van ruimeren omvang geene plaats voor kunnen vinden. Wij zijn des bewust, wij betreuren het, wij verlangen er in te voorzien. Daarom bevelen wij „DE NAVORSCHER" met vrijmoedigheid aan: als middel tot een zeker *wetenschappelijk hulpbetoon;* als *band*, waardoor ongelijksoortige, maar niet onbelangrijke — hoe zullen wij het noemen? — vliegende bladeren worden vereenigd in éénen bundel; als een *museum*, waar — zooals wij in dat van Trier aanschouwden — Luther's pen rustig eene plaats vinden mag naast een' brief geschreven door Loyola, en de elpenbeenen stok van Maria Theresia vredig staan bij een' koolvormigen schotel van Delftsch aardenwerk; als bewaarder onzer AANTEEKENINGEN, overbrenger onzer VRAGEN, besteller onzer ANTWOORDEN. Zie hier ons voornemen. Zal het gelukken? De lezer beslisse!

(*) Wij bedoelen hier de „NOTES AND QUERIES," uitgegeven door GEORGE BELL te Londen. Zij verschijnen wekelijks.

Zooveel hoofden, zooveel zinnen.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen*. t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

Moord van den Koning van Zweden. Ofschoon wij niet, gelijk de Chinezen, vervuld zijn van bijgeloovigen eerbied voor ieder stuk beschreven of gedrukt papier, kunnen wij hen echter niet geheel in het ongelijk stellen, wanneer zij den barbaarschen Europeaan veroordeelen, als achteloozen verachter, van wat zij heilig rekenen: overblijfselen namelijk van schrijf- en drukwerken. — »Schriften", zoo verwijt ons een langstaartige man — »schriften geven zij uit, »en vinden geene zwarigheid gedrukt papier »met den voet te vertreden, waardoor zij »hunne minachting voor de uitvinders der »letters toonen". —(*) Ach! dat alle Nederlandsche komenijslui Chinezen waren!

Zoo viel onlangs mijn oog op een' omslag, die gebruikt was, om garens, band, veters, weet ik het al! bij elkander te houden. Het was een gedrukt vel, bevattende missives van onze buitenlandsche gezanten aan de Hoogmogende Heeren. Ik deel er eene van mede, niet om hare groote belangrijkheid, maar omdat ik wensch een goed (Chineesch) voorbeeld aan mijne lezers te geven. Zij luidt als volgt:

Hamburg, 30 Mrt. 1792.

Hoog Mogende Heeren,

»Ik heb de eer gehad voorleden' Postdag »ter Tafel van U Hoog-Mogende voor te »leggen een' Brief, dien ik voor U Hoog-»Mogende heb ontfangen, door een Courier »uit Stokholm hier door passeerende, gaan-»de naar Warschauw, van Heer Loofs Se-»cretaris van de Heer van der Borch, Uw »Hoog-Mogende Envoyé te Stokholm, als-»mede een kort Berigt van het droevig ge-»val, dat 'er op het gemasqueerde Bal aldaar »gebeurd was; zedert zijn mij nog de vol-»gende omstandigheden ter hand gesteld, »namentlijk dat Zijne Majesteit den Ko-»ning, een paar uren voor dat Zijne Ma-»jesteit naar het Bal ging, door eene Ano-

(*) Zijne woorden vindt gij wedergegeven door: „H. C. MILLIES: Aan mijne medechristenen in Ne-„derland. Afscheidswoord van Dr. K. GUTZLAFF. „Te Amsterdam, bij J. C. Loman Jr. 1850. bl.73."

»nyme Brief is gewaarschouwd geworden, »om er niet te gaan, maar dat Zijne Maje»steit geen geloof heeft willen geeven aan »gezegde Brief.

»In het oogenblik dat de Pistool afge»schooten wierd, was Zijne Majesteit wan»delende met de Heer Pruissische Minis»ter; de Moordenaar, en nog tusschen de »dertig à veertig meedepligtigen zijn reeds »gearresteerd, en een Raad benoemd om »ze te onderzoeken, en daar na te oordee»len; zoo men zegd zijn het allen jonge »Heeren van den Adel, onder anderen de »Graaf Horn, Zoon van den berugten Ge»neraal Horn.

»Na deeze Depeche zoo ver geschreven »te hebben, heeft een Vriend van mijn »Vader hem ter hand gesteld een Copie »van de Anonyme Brief, aan Zijne Maje»steit den Koning van Zweden geschree»ven; het is bevonden, dat den Autheur »van dezelven de Major Lilienhorn is, de»welke mede is gearresteerd.

»Ik neem de vrijheid dezelve ter Tafel »van Uw Hoog Mog. voor te leggen.

»Waarmede etc. Hamburg den 30 Maart »1792. Getekent, *J. C. Hogguer*."

Verleden jaar is eene vrouw, die gezegd werd echtgenoote van eenen dier zamenzweerders te zijn, in het nijpendst gebrek, niet verre van hier, overleden. Als eenigst overblijfsel van haar' vorigen staat had zij nog het feestgewaad behouden, waarin zij, op het zoo ongelukkige bal verschenen was. Ik haast mij er bij te voegen dat een Christelijk man, terwijl hij in hare geestelijke behoeften voorzag, niet vergeten heeft aan de kranke balling ook het noodige tot lafenis te bezorgen.

Aandagtig gebedt, 't welk den prins Eugenius van Savoyen dagelix gewoon is te bidden.— Myn Godt, ick gelooff in U; versterckt myn gelooff — ick hoop in U; doet dog myne hoop vast zyn — ick bemin U; verdubbelt myne liefde — ick heb berouw van myne sonden; vermeerdert dog myn leetweesen over deselve — ick aanbid U als mijn eerste oorsaak; ick wenste U te hebben als myn laaste eynde — ick dank U als myn euwigen weldoender; ick bidde U als myn opperste beschermer. Myn God! verwaardigt my dat ick bestuurt worde door Uwe wysheyt, dat ick my verlate op Uwe gerechtigheyt, dat ick my trooste in Uwe barmhertigheyt en dat ick my beschermt vinde door Uwe magt; Bestier dog myne gedagten, woorden, daden en myn begeertens: opdat ick nu voortaan aan U gedenke, van U spreke, my na U wende en alles om Uwentwille verdrage. Heere! ick wil dat *Gy* wilt, dewyl Gy wilt dát Gy wilt en sooveel als Gy wilt; ick bidde U, dat Gy myn verstand verligt, myn geneegentheden ontfonkt, myn harte reynigt en my heyligt; myn Godt! maakt my begerig dat myn verleede sonden uytgedelgt mogen worden, en dat ick betragt de deugden, die my betaamen. Vervult myn hart met tederheyt tot erkenning Uwer goetheeden, tot haat tegen myn gebreken, tot liefde tegen myn naasten, en tot veragting der weereld; dat het in myne gedagten zy, dat ick geduurig onderworpen ben aan myne oppermagten, liefde oefenende aan myne vyanden, getrouw aan myne vrinden, toegevende aan myn mindre; ach Heere! komt my te hulp in 't dooden myner wellusten: de gierigheyt door aalmoesen, de toornigheyt door sagtmoedigheyt en de lauwheyt door aandagt. Myn Godt! geeft my voorsigtigheyt in de ondernemingen, kloekmoedigheyt in de periculen, leydsaamheyt in tegenheden, nedrigheyt in voorspoet, en dat ick nimmermeer vergeete: by myne gebeden te voegen aandagt; maatig te zyn in myne spyzing; ernstig in myne bedieningen; en standvastig in myne voornemens; Heere! geeft my altyd sorgvuldig te zyn om een geruste conscientie hebben, een sedig gelaat, een stigtelyke ommegang en een gereguleert gedrag; dat ick my altyd schicke om de verdurvenheid der natuur in te teugen, door de bystand Uwer genade, tot bewaring Uwer gebooden en tot verkryging der saligheyt. Myn Godt! ontdeckt my de geringheyt en nietigheyt der weereld, de grootheyt van den hemel, de kortheyt van den teyt en de lankheyt van de euwigheyt; maakt dat ick Uw oordeel vreese, dat ick de hel vermyde, en geniet het hemels paradys door de waardigheyt van onsen Saligmaker Jesus Christus, Amen.

Uit een bijkans vergaan »Opteekenboek" van de familie SYLVIUS. 1724—1736.

J. H. VAN LENNEP.

Maecxmanne en hilixlude. Onder meer andere boedelpapieren vond ik het volgende stuk, met fraaije letters op perkament geschreven, en waaraan vier zegels gehangen hadden, zoo als uit de insneden in het benedenste gedeelte blijkbaar was, doch waarvan slechts eene perkamenten strook, bestemd om gezegeld te worden, doch die ook het was verloren had, overig was.

Wij Willam van der Kerc ende Willam die Rode op die Een syde Ende Heinric van Moerdrecht ende Dirc Claessoen op die ander syde maken kondt ende kenlic allen luden als dat wij daer ouer ende aenwaren als maecxmanne en hilixlude daer Willam die Rode Witten soen vergaderde in wittachtigen

hilic an Lijsbetten Gijsbert Janssoen dochter dien God ghenedich sy sinen wiue mit aldustanigen voerwaerden als hier na bescreven staen: In den eersten so gheeft Mechtelt Gijsbert Janssoens weduwe Lijsbet hore dochter in rechter medeganc ende hilix voerwaerden voer hoers vader Erue twee mergen lants in Snodelre weert mittene koern dat daer op staet voir vijf ende twijntich nobel. Des sel Willam eerde ende zaet gelden als dat gecost heeft. Noch gheeft sy hoer enen vrancken des jaers op Willam bermers stallinge toudewater voer vijf nobel Ende elken nobel gherekent voir drii Arnoldus gulden Ende noch hier en tenden so sel sy Willam voirscr mit Lijsbet hore dochter geuen boven dese goede voirscr. dat die summa te samen wesen sel vier hondert arnoldus gulden te betalen binnen jaers Off tot alsulker tijt als Heinric van Moerdrecht en Dirc Claessoen goet donct. Voert sijnt hilix voerwaerde waer dat sake dat Willam voirsz ofliuich worde binnen den eersten jaer eer Lijsbet syn wive zonder leuende blikende boert so sel Lijsbet wt varen mit al horen goede dat sy an hem ghebrocht heeft Ende mit alsulken voirdel als hoer mit Recht toebehoert mit hore lijftocht ende mit alsulke Erfnis ende goede als hoer aenghecomen waer van horen vrienden ende maghen zonder enighe stont te gelden. Voert synt hilix voerwaerde waer dat sake dat Lijsbet voirsz. storue binnen jaers Eer Willam hoer man zonder bliuende blikende boert by Willam horen man after hoer te laten so sellen Lijsbetten Erfnamen wt varen mit alsulke goede als sy an Willam horen man gebrocht heeft Ende mit alsulken goede als hoer van hore wegen aenghecomen waer zonder enich stont te gelden Ende tenden den Eersten Jaer sellen alle goede ghelijc deilen na den Recht van den lande Voert sijnt hilix voerwaerde dat Willam voirsz Lijsbet sinen wiue Rechte voert te lijftocht maken sel mit sijnre *hên* hande an Een veertel Erfpachts in Hekendorp by Jan Roesten Ende daertoe sel Willam Lijsbet sinen wiue te lijf maken die Recht helft van alsulken leen als hi hout van den heer van Montfoirde ende van Gherijt van Zulen ghelegen in den leghen Polre Ende viel hier enich gebrec in van deser lijftocht te maken dat sel Willam verbeteren by ons vier hilixlude voirsz. alle dinc zonder erch off Erghelist In kennissen der waerheit so hebben wij Willam van der Kerc Willam die Rode Heinric van Moerdrecht en Dirc Claessoen als maecxmanne ende hilixlude desen brief besegelt mit onsen segelen. Gegeuen int jair ons Heren dusent vier hondert neghen ende twijntich opten achtienden dach in Junio".

Ik geef het gansche stuk gelijk het is, het woord *hên* heb ik niet kunnen begrijpen; ik geef het gaarne over, hoeveel er uit een wetenschappelijk oogpunt in te vinden is; of maecxmannen en hilixluden bekend zijn enz. enz. Vindt iemand er aanleiding in tot vragen, dit maandwerk staat voor hem open, doch ik zou het hem niet kunnen beantwoorden.

M. LAGERWEY.

Duivenpost. Reeds vroeg was de vlugge duif eene boodschapster van tijdingen. Wij gewagen hier niet van de minzame duive Noachs met haar sprekenden olijftak, want zij moet reeds elken lezer voor den geest zweven; maar wij verlangen slechts, tot staving onzer bewering, hen te wijzen op Anacreons dichtjen, zoo liefelijk door Nieuwland vertaald:

» Vanwaar, gij lief duifje, vanwaar zoo » ter vlugt? De geur van uw wiekjes bewie» rookt de lucht, Wie schenkt u dien bal» sem? wie zijtge? waarheen?.... Anacreon » zendt mij naar zijne Climeen, die thans » alle harten beheerscht door haar schoon; » Anacreon heeft mij gekocht van Dioon: » hij gaf haar een liedje, en kreeg mij tot » loon. Nu dien ik mijn' meester: ik heb » hem zóó lief! Gij ziet, ik bezorg nu, voor » hem, dezen brief." —

Het oorspronkelijk heeft: » *Καὶ νῦν, ὁρᾷς, ἐκείνου ἐπιστολὰς κομίζω.*" De gewoonte, om duiven als postboden te gebruiken, hoort in het Zuiden t'huis, en reeds in 1250 zond Lodewijk de Heilige, terwijl hij zich in Mansora ophield, op die wijze, naar groot Kairo berigt van het sneuvelen des vijandelijken generaals en het vlugten der Egyptenaren. Volgens het getuigenis van Savary (*Lettres sur l'Egypte*, vol, i. p. 309.) plagten de Syrische kooplûi aldus, aan wie het aanging, het binnenloopen van een schip te vermelden. Wanneer het, om iets te noemen, te Alexandrië gehavend was, lieten zij eene duif op, die binnen 5 à 6 uren de welkome tijding naar Aleppo bragt. Op last van de Kalifen werd ook in dier voege het geregeld verkeer tusschen Kairo en Bagdad onderhouden. Toen, bij de schrikkelijke belegering van Haarlem in 1573, » de wegen » so nau beset waren, datter niemand door » en mogt, ende voor de burgeren niets an» ders dan de locht open en was, dien de » Spanjaerd niet sluyten en konde, so syn » de *Duyven* van de stad hunne vliegende » brief-dragers ende posten geweest: het wel» ke op dese wyse in syn werk ging. Die » van binnen sonden nu ende dan, met ster» ken geleyde, na het Meyr tot de schepen, » sommige met enige korven met duyven, » die in Stad op de koten broeden, aen wel» ker pootkens de Prinze van Oranjen, een » kleyn briefken vast maekte, waermede sy

» wederom op Haerlem na hunne koten vlo-
» gen, alwaermen die gade sloeg, ende het
» briefken afnam. Een wetenschap eertyds
» in Oostindien ende ook by de Romeynen
» gepleegd, ende nu in den jare 1574 van
» die van Leyden in hunne benoude belege-
» ringe mede gebruykt, ende nagevolgd. Ge-
» lyk ook noch voorleden Somer inde Be-
» legeringe van Grol geschied is, alwaer de
» onsen eene stadsduyve hebben geschoten,
» ende bekomen, als ik van goeder hand
» sekerlyk bericht ben.

» *Boden met Duyven.* Mey 8. iv. B. iii D.
» 23. sommige B. viii. D. — Junius. 3. is
» *Wielemaker*, een burger, uytgelopen, ende
» twee andere, met enige duyven. — 17. is
» *Tseraerts*, met *Houtyn*, Gouverneur van
» Vlissingen, na de Fuyk met 100 zoldaeten
» uytgeleyd met eenen korf met duyven. —
» Julius 6. werde kapiteyn *Niklaes Bernaerts*
» met geweld van volk in eene schuyte na
» des Prinzen schepen geholpen, vier duyf-
» kens met sich dragende, ende eenen brief
» aen den Prinz, met hertelyk versoek, dat
» hy hun toch des dingsdags-avond te schepe
» aen de Ton victalie wilde bestellen, also
» sy den honger niet langer en konden ver-
» dragen.

» *Duyven met Brieven.* 12. i. D. 13. i. D.
» 19. i. D. 25. i. D. — 8. i. D — 10.
» Synder 16. mannen uyt de Schutterye ver-
» koren, om de secreten mede te weten: also
» de Burgerye begon gaende te worden, ende
» weten wilden wat de brieven inhielden die
» de duyven bragten. — 13. ii. D. sonder
» brieven. (!!) — 16. i. D. diemen meynde
» dat uyt vyanden hande quam om die van
» de stad te bedriegen. — 18. i. D. 19. i.
» D. 24. i. D. met twee brieven. 27. i. D.
» 30. i. D. met twee brieven van goede be-
» lofte, waer van de stad wat verquikte. —
» 4. i. D. met twee brieven. — 7. i. D. 8.
» i. D. 9. i. D. met eenen brief van droe-
» vige tydinge van het gemist ontzet.

» De *Boden*, die meest over ende weder
» overliepen, waren *Alewijn de Jager*, *Pauwels*
» *Knieren*, *Wielemaker* ende jonge *Keuijer*." (*)

Nimmer las ik zonder aandoening Ampzing's eenvoudige lijst. Verbeeld u den toestand van die arme burgerij! De honger nijpt en de vijand ook. Men reikhalst naar antwoord op de brieven den 8sten Mei afgezonden; hartverscheurende brieven om spoedig ontzet. Op eens weêrklinkt een blij geroep van: » Duiven, duiven!" » God beware ze » voor Spanjoolsche kogels!" bidt menigeen. De gevleugelde boodschapsters gieren en zwieren boven de stad; heure kringen worden al enger en enger... eindelijk vallen zij neêr op de gastvrije til. Men grijpt en strijktze de veêren glad en zoekt..... Geen tijding!!

Ampzing deelt in zijn merkwaardig boek, welks lezing ik bijzonder aanbeveel, eene *Copie* mede *van eenen brief van den Prinze*, op duivenwieken, *aen den Gouverneur Ripperda door Tseraerts gesonden.* T. a. p. bl. 217. — Maar wie leest zulke boeken tegenwoordig?! Als het nog een Fransch romannetje was!

JANUS DOUSA.

(*) Samuel Ampzing, ***Beschryvinge ende lof der stad Haerlem***, ciɔiɔcxxiii, bl. 215 e. v.

De Heer BENNET. *Naamversjen op hem door* J. C. LAVATER. Het volgende naamversjen is mij, voor eenige jaren, door wijlen den Heer J^D. HARTSEN medegedeeld. LAVATER zoude het, op verzoek van den Heer BENNET vervaardigd hebben, toen deze, met vriendelijken ernst, op eene gedachtenis had aangedrongen. Wijl het nu, zoover ik weet, onbekend is, en tevens het eenigste voorbeeld waaruit blijkt hoe 's mans dichterlijke gaven ook voor Nederlanders gebruikt werden, acht ik mij verpligt er, in des » NAVORSCHER's opteekenboek," een plaatsjen voor in te ruimen.

B itte froh wie du giebst,
    Gott giebt den gebenden reichlich.
E ins nur in allen, den
    Vater der Menschen, und Jesu;
N ie versag an Gott, wenn
    dich Demuth und Liebe beseelen:
N ie vertraue den Menschen,
    die beste sind Sünder, wie du bist!
E rster Gedanke des Morgens,
    letzter des Abends sey Christus;
T hue, was du thuest, das
    grösste, das kleinste, mit Liebe.

*?

St. Maartensliedje. Kinderpoezie. In het » Volksblatt für Stadt und Land zur Beleh- » rung und Unterhaltung," Jahrg. vii n°. 49 trof ik het volgende St. Michiels- of Maartens-lied aan, dat, naar des inzenders getuigenis, in de meeste Neder-Saksische of Westfaalsche plaatsen gezongen wordt.

Sunte Michels Goutmann,
De us wat vertellen kann,
De Appel und de Beeren,
De Röte mög wi geren.
Silberling, Silberling,
Schöne is de Früe,
Wenn se na der Kerken geit
Het se de Haare flochten,
Wenn se weer herüter kummt
Het se 'ne lütke Dochter.
Wi hört de Slötels klingeln,
Se werd us wol wat bringen,
Wi hört de Slötels klappern,
Se gift us wol en Appel.

» Op deze wijze gaat, heel en half rij-
» mende, het lied bijna tot in het oneindige
» voort, al naardat aan de kinderen appels

» gegeven worden of niet; in 't laatste geval » is het echter buitengewoon rijk aan schade- » loos potsierlijke scheldwoorden. Ik moet om » vergeving smeken, dat ik hier onze lezers op » straatpoëzie onthaal, en toch steekt er in de » kinder- of straatgedichten iets bijzonder Va- » derlandsch. Wanneer de kinderen langs den » weg de zangen der overlevering niet langer » doen weêrklinken; wanneer zij niet meer zel- » ven daartoe bijdichten; wanneer zij slechts » *wat van buiten geleerd is* kunnen opdreunen; » zoo heeft, in waarheid, alle overlevering, » en, met haar, alle levende geschiedenis op- » gehouden, zoo zijn wij EEN DOOD VOLK!"

Ook onze Hollandsche jeugd zong eertijds een liedje van dien aart, wanneer zij om brandstof rondging tot onderhoud van het, nu voor altijd gebluschte, St. Maartensvuur. Die welhaast verstovene asch, en alle verdoofde spranken van den oud-Hollandschen volksgeest, verdienen hier met eere te worden bijgezet.

Sinte Maerten, 't is zoo koud,
Geef een turfjen of een hout,
Om zich bij te warmen;
Geef het voor ons armen!
Hier woont een rijk man,
Die veel geven kan,
Veel kan hij geven,
Lang moog' hij leven,
Zalig moog' hij sterven,
't Hemelrijk beërven!

JANUS TERTIUS.

Volks-bijgeloof. De Nachtmerrie. Als de nachtmerrie de paarden plaagt, legt men een' paardenkop op den ſtal, en de nachtmerrie blijft weg. — Maar daar de ondervinding heeft geleerd, dat het middel niet voldoende is, ziet men bij herstelling of vernieuwing van het dak, meestal de paardenkoppen reeds verdwijnen. Het geloof aan de nachtmerrie is echter nog niet verdwenen, vrij algemeen gelooven de bejaarde boeren nog, als de paarden des morgens bezweet, en hunne manen verward zijn, dat zij door » nachtmerrie" zijn bereden. — En daar dit meestal gebeurt in den winter, als de paarden weinig van ſtal komen en dartel zijn, en weinigen den moed zouden hebben de nachtmerrie goeden avond te wenſchen, kan dit bijgeloof nog wel eenige geſlachten blijven beſtaan. — Men ſtelt zich de nachtmerrie verſchillend voor, meestal echter in den vorm van het kabouter- of aardmannetje, van de grootte van den gewonen aap, met slingerende lange beenen gekruist over het paard zittende, en alleen de manen als toom gebruikende.

Straatvoogd. Om de bijzonderheid wil ik hier mededeelen, hoezeer het bij de Regtsgeleerden niet onbekend mag zijn, wat men door een' Straatvoogd verstond. Doordien oudtijds alle vrouwen alhier onmondig gerekend werden, zoo konden noch bejaarde ongehuwde vrouwen noch zelfs weduwen iets geregtelijks doen, dan met toestemming harer voogden. — Tot dergelijken bijstand in regten kozen zij dan zelven een' vertrouwd' persoon, die, als niet benoemd door de Wethouders, maar door de belanghebbenden zelven gekozen, een verkoren voogd of *Straatvoogd* genoemd werd. Dit regt was echter ten tijde van de Groot reeds veelal in onbruik geraakt, zie zijne Inleiding tot de Holl. Regtsgel. 1 B. IV D., doch had in 1773 te Amsterdam nog de kracht der gewoonte, wanneer vrouwen onroerende goederen verhandelden. W. J. L.

Spreuk van Montaigne. » Het verwondert mij, » dat zij, die zich tot schrijven zetten, om aan » het algemeen te behagen, er niet veeleer » op verdacht zijn, om de tienduizend voor- » treffelijke geschiedenissen uit te kiezen, die » elkaêr in de boeken als te gemoet komen; » iets dat hun minder hoofdbrekens en meer » genot en voordeel zou aanbrengen. En wie » een geheel en zichzelf ondersteunend zamen- » stel zoude wenschen op te rigten, hij kost » in dier voege menigte van ware gebeurte- » nissen opeenhoopen; ze schikkende en ver- » scheiden makende, naar maten de schoon- » heid van het werk dit vorderen mogt." — Hoeveel schoons bezaten wij nog indien Montaigne's raad, ook van zijne tijdgenooten, meer opgevolgd ware geworden! Hij is voor *ons* van toepassing op alles, wat binnen den omtrek onzer navorsching komt.

Twee Dichters en twee Eiken. Dat het gezegde: *les beaux esprits ſe rencontrent* door de ondervinding gewaarmerkt is, dat de vermeende plagiaten, reminiscenzen, of hoe men ze gelieft te noemen, welke men aan ſchrijvers verwijt, dien naam niet altijd verdienen en ſomtijds alleen door eene wel zeer toevallige, maar toch zeer onſchuldige overeenkomst in gedachte of wijze van uitdrukking ontſtaan, is my nog dezer dagen uit eigen ervaring gebleken.

Ik kreeg namelijk een werkjen in handen van den Heer J. B. CHRISTEMEIJER, getyteld: *Mengel-Oogst.* In het II Deel, 't welk in 1843 in het licht verſcheen, vond ik op bl. 183. een gedichtjen, ten tytel voerende: DE EIK. Die tytel trof my; want ik had insgelijks in den Almanak *Holland*, jaargang 1850 een ſtukjen geplaatst, *de Eik* genoemd. Maar nog meer ſtond ik getroffen en verbaasd, toen ik het gedichtjen van den Heer CHRISTEMEIJER gelezen en met het mijne vergeleken had. — Wie naar de reden dier verbazing vraagt, neme de moeite, zelf de beide ſtukjens te lezen. Ik laat ze, met voorkennis van genoemden Heer, hier achter volgen.

DE EIK,
ten geleide van eene teekening, tot geschenk bij eene vijf en twintig jarige Echtviering,
door
J. B. CHRISTEMEIJER.

—

De ſtatige eik, het beeld der kracht,
Ver*heft* den fieren *kruin* met pracht;
En *ſpreidt* zijn breeden dos van blaaren.
Al klieft zijn top ſchier 't wolkgevaart,
Zijn wortel hecht zich vast in de aard;
Hij buigt niet onder 't wigt der jaren.

—

Aanſchouwt hem, heerlijk daar geplant
In 's Gravenhages lustwarand,
Belonkt door 't licht der zonneſtralen,
Van de ochtenſtond, met glans van goud,
Het lommer tooit van 't welig hout,
Tot de avondzon haar gloor doet dalen.

—

Zoo ſtaat hij rustig dáár gebouwd
En eischt ontzag als *vorst van 't woud*,
Wat felle ſtormen om hem loeijen.
Al ſchudt de orkaan zijn bladerkroon,
Hij wankelt niet, maar prijkt volſchoon,
En blijft met de eigen luister groeijen.

—

Zoo ſtrekt zijn breede, forſche ſtam
Een onverwrikbren *ſchut* en dam
Der boomen, die zijn voet omgeven.
Wat ſchaadt den *boschreus* 't ſtormgeweld,
Hij, die zijn duur bij eeuwen telt,
Ziet in zijn telgen zich herleven.

—

Die eik is 't beeld der echte trouw,
Die 't hart vereent van man en vrouw.
Waar zou die beeltnis ſchooner pasſen;
Dan hier, geliefde vriendenpaar!
Daar gij thans vijf en twintig jaar,
Uw echtlijk heil en bloei ziet wasſen.

—

O! dat nog lang die ſtatige eik,
Zijn kruin volſchoon ten hemel reik'!
En 't ſieraad blijf der boschgenooten.
En ſtrekk' zijn loover, breed ontplooid,
Dat nu de herfst met zilver tooit,
Tot ſchaduw lang voor vriend en loten.

—

DE EIK
door
Mr. J. VAN LENNEP.

—

De ſtatige Eik heft, grootsch en ſtout
Met eerbied reeds van verre aanſchouwd,
Zijn breedgetakte *kruin* naar boven:
Hem, *Koning van 't* omliggend *woud*,
Heugt eeuw bij eeuw, in 't niet verſtoven.

—

Met uitgeſpreiden arm en tak
Beſchut hy tegen ongemak
En winterkoû de tengre loten,
In ſchaduw van zijn *reuzendak*
Rondom zijn wortels opgeſchoten.

—

Eens zullen zy hun ſchuld voldoen,
En, op hun beurt, *als ſtormen woên*,
Zijn zwakken ouderdom beſchermen
Zijn grijzen ſtam voor wanklen hoên
En ſteunen dien met jeugdige armen.

—

Gewis zoude ieder, na die lezing, aan een plagiaat moeten denken. — De Heer CHRISTEMEIJER kan daarvan echter niet beſchuldigd worden; want zijn ſtukjen is reeds in 1843, ja, gelijk hy my ſchreef, nog vroeger, in de *Calliopé* uitgekomen. Het mijne daarentegen is eerst in 1849 vervaardigd, en derhalve zoû de verdenking van letterdieverij op my moeten rusten. En toch kan ik als man van eer verklaren, dat ik niet voor December 1850 eenige kennis bekomen heb aan *de Eik* des Heeren CHRISTEMEIJER's en van het beſtaan daarvan volſtrekt onkundig was. — Hier is dus geheel toevallige overeenkomſt, doch welke my merkwaardig genoeg is voorgekomen, om haar aan het Publiek bekend te maken, niet bloot als letterkundige kuriositeit, maar ook als waarſchuwing aan alle *critici*, om zich te hoeden van, ook met den meesten ſchijn van grond, een misſchien lichtvaardig vonnis te vellen.

Dec. 1850. J. VAN LENNEP.

VRAGEN.

> Hier moet de Leser doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Leser doen gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

AARDBEVING.

Daar eene aardbeving als die, op den 9den September 1850, in den omtrek van Haarlem, en bepaaldelijk in de gemeenten Zandvoort, Heemstede, Bennebroek, de Vogelenzang en Hillegom is waargenomen, als eene zeldzaamheid in deze gewesten mag worden beschouwd, en, tot hiertoe, wetenschappelijke tijdschriften of dagbladen er bijkans geen woord van hebben gerept, noodigen wij allen, die in staat mogten zijn, omtrent gemelde schudding *naauwkeurige* berigten op te zamelen, vriendelijk uit, om hunne ervaringen, mits onderteekend, in het maandwerk »DE NAVORSCHER" in te zenden. Men rigte zich tot *HH. Bestuurderen van de Navorscher*, onder omslag aan den Heer FRED. MULLER, uitgever, op de Heerengracht bij de Oude Spiegelstraat te Amsterdam.

HET BESTUUR.

EEN BRIEF UIT ENGELAND. GEORGE VAN PARIJS.

Het Bestuur van DE NAVORSCHER ontving door vriendelijke tusschenkomst van zijn' hooggeschatten *L. J. Lardner*, aan het Britsche Museum te Londen, op St. Nikolaas den volgenden brief:

»....... Nederland, dat, vóórlang reeds, » Engeland, in zaken van koophandel, op de » hielen trad, heeft — ik bespeur het met ge- » noegen — ook het zijne gedaan om ons in » het letterkundig renperk in te halen. Nim- » mer zult gij, wel is waar, een Britsch » Nieuwsblad op zijde streven; maar in dicht- » kunde en romantiek, zijn (ten) Kate, Beets, » (van) Lennep en meer schrijvers, dan mij » op het oogenblik met name voor den geest » komen, der Britten gelukkige navolgers en » welhaast mededingers..... (*).

(*) „are hard in pursuit of us." — Wij verstaan hier *navolgers* in goeden zin. HET BESTUUR.

»En thans komt gij, met *uwe* NOTES AND » QUERIES uwe verschijning maken.... Het » zal mij aangenaam zijn U bij te staan zóóveel » het in mijn vermogen is; het spijt mij slechts, » dat ik mij niet in 't Hollandsch tot U kan » rigten, zoodat ge mij vertalen moet, indien » ik U iets, der opname waardig, insturen » mogt. Ik zend U, om te beginnen, eene » VRAAG, waaromtrent ik gaarne zou worden » ingelicht. Met Uwe vergunning zal ik nog- » maals het genoegen hebben eenen brief met » U te wisselen, terwijl ik ondertusschen blijf:

Uw gehoorzame dienaar,
J. KESSON.

Is er iets — uitgenomen de volgende bijzonderheid, getrokken uit » STRYPE'S ANNALS OF THE REFORMATION" — bekend van George van Parijs?

»In April (1551) werd een bevelschrift » uitgevaardigd aan den Lord Kanselier Rich, » om op te maken het geding en doodvonnis (*) » tot verbranding van zekeren » George van » Parijs", een' chirurgijn, Vlaming van ge- » boorte, veroordeeld wegens herdooperij » (Anabaptism), van welk gevoelen hij ten » doode getuigenis had afgelegd — zoo als » de woorden van gezegd bevelschrift inhad- » den. Déze was de Ariaan, waarvan Koning » Eduard VI. in zijn dagboek spreekt, en die » gezegd werd in den ban gedaan te zijn door » de Hollandsche gemeente, en, na langen » woordenstrijd, veroordeeld." —

VAN HET BRITSCHE MUSEUM,
27 November, 1850.

Voorspelling aan Oldenbarneveld. Uit de papieren van de familie van Oldenbarneveld gezegd Witte Tullingh is mij de volgende brief medegedeeld:

(*) Writ of execution.

WelEdel Geſtrenge Heer!

» Mag ik de vrijheid neemen mij te informeren of UWelEdGestr. ook eenige bewustheid heeft van, en zoo jaa eenige auctoriteyt bij eenig ſchrijver zoude weeten voor de navolgende anecdote?

» 's Lands gewezene Advocaat Johan van Oldenbarneveld zoude in zijne jeugd geweest zijn in Italie, en zoude, met nog twee personen, zyn Horoscoop hebben doen ligten bij een waarzegger, of waarzegſter aldaar, die zoude gezegt hebben dat hun lot te akelig was om hun 't van yder van drieen in 't bijzonder te melden, doch, dat één, en dat wel binnen kort, een geweldige dood zoude ſterven; een van ſchatrijk dood arm worden, de derde zoude ſtaatsman worden en zyn hoofd op 't ſchavot verliezen, doch alvorens gewaarſchuwt worden door 't breeken van den ſpiegel in handen van 't beeld der voorzigtigheid voor de gevel van zijn huis ſtaande.

» Een dier drie perſonen zoude ſchielyk op een verraderlyke wijze zyn omgekomen. Na verloop van 20 of 30 jaaren zoude de tweede onbekend by J. van Oldenbarneveld zyn gekomen en gemeld hebben dat mede ten zijnen opzigte de voorzegging vervult was en denzelve gewaarſchuwt hebben op zijn hoede te zyn.

» Korten tijd daarna zoude de ſpiegel uit de hand van het voorsz. beeld gebroken op de ſtoep gevonden en daarop het bekende lot van Oldenbarneveld gevolgd zyn. — Dat beeld heeft zonder ſpiegel met nog een ander verbeeldende de ſtandvaſtigheid of ſterkte tot voorleden jaar voor de gevel van het voorsz. huis, laatſt het hotel van den Ambasſadeur van Rusland, in 't Voorhout in 's Hage geſtaan en is, na het afbreeken van die gevel gekomen in handen van den Heer W. Grave van Hogendorp, tegenwoordigen Eigenaar van de Hofſtad Rodenrijs weleer aan voorn. J. van Oldenbarneveld hebbende toebehoort, en met het voorsz. andere beeld thans op voorsz. Hofstad geplaatst.

» Men zegt dat dit ergens zoude beſchreven zijn, doch alle naſpeuringen daaromtrent tot nog toe gedaan zyn vrugteloos geweest. — De vraag is of UWelEd. Geſtr. hieromtrent eenige elucidatie of auctoriteyt zoude kunnen en gelieven mede te deelen aan hem die de eer heeft zich met alle veneratie te noemen

» Wel Edel Geſtrenge Heer!

» UWelEd. Geſtr. Gehoorzame dienaar,

» Joh. Woordhouder."

» Rotterdam,

19 Juny 1793."

Zoowel de hoofd- als bijomstandigheden van dit zonderlinge voorval worden hier met zulke naauwgezetheid vermeld, dat ik er niet aan twijfel of het zal ergens — waar dan ook — geboekt zijn. De Heer van Hogendorp moet er, dunkt mij, kennis van hebben gedragen; welligt is het op zijn verzoek geweest, dat Woordhouder aan de familie Tullingh geſchreven heeft. Is het vertelsel niet waar, dan is het wel gevonden. Ik vraag, even als de brieſſchrijver om » elucidatie of » auctoriteyt." —

VRAAGAL.

Versjes van Anna Maria Schuurman. Kent iemand het werk, waarin men de versjes van Anna Maria Schuurman vinden kan, die zij in Utrecht den 8sten Februarij 1639 schreef, over het noodlot, als:

Naar Pindarus:

Dat Godt beſtemt,
Al ſchijnt 'et vremt,
Staet vast en bondigh;
Die Godts beſluyt,
Oyt anders duyt,
Is ſot, of ſondigh.

Naar Euripides:

O Godt! wat roemt den menſch op syne wyse vonden?
Wy ſtaen in U gevest, en aen U wil gebonden;
Wy leven op U wenck, en plegen anders niet,
Als dat U hooge macht aen yder een gebiet.

Naar Simonides:

Al wat wy menſchen doen, ſtaet in de handt des Heeren,
Die kan de boosheydt ſelfs ten goeden eynde keeren.
Wy hebben geenen wil. En daer een ander gaet,
Daer eyndight Godt den tydt, en ſnyt des levens-draet.

Naar Homerus:

Menſchen willen
Zyn maer grillen.
Yders lot
Komt van Godt.

Noch naar Pindarus:

Als 't Godt maer wil verhoên,
Soo kan geen menſch yet doen;
Het eynd' en het begin
Gaet beyde na Syn sin. —?

W. J. L.

Wetsteen der vernuften. Ik ben in het bezit van eenige laagjes van een boek, getiteld: » Wetſteen der vernuften, oft, Bequaam mid-

del, om van alle voorvallende zaken aardiglik te leeren redeneren", bestaande uit twee deelen in een' band, en waaraan is toegevoegd » Jok en Ernst: Dat is; Allerlei deftige Hofredenen, Quinkſlagen, Boerteryen, Raadſels, Spreuken, Vragen, Antwoorden, Gelikeniſſen, En al wat, dien gelykvormigh, met de naam van *Apophthegmata* verstaan wordt; Gevonden en geſproken van Prinſſen, Mevrouwen, Geletterden, en andere Stantsperzoonen, die al t'zamen dicht by onze tijden geleeft hebben, of noch tegenwoordigh leven."

De Schrijver van dit boek, dat blijken van groote geleerdheid en belezenheid draagt, is, zoo als uit den » opdrachtbrief aan den Heere Joachim van Wickevort, Ridder, Raadt en Rezident van hare Hoogheit van Heſſen", blijkt, zekere Jan de Brune, de Jonge. Maar de dagteekening ontbreekt aan dien brief, en zoo ik niet op eene andere plaats meer gevonden had, zou ik geene gedachten durven vormen omtrent de oudheid van het boek. Den tijd, waarin het geschreven werd, maakte ik namelijk op, als hij den dood van Don Carlos als nu ongeveer 80 jaren geleden beschrijft, en daar

Volgens het bekende latijnsche vers:

FILIVs, ante DIeM, patrIos InqVIrIt In annos.

waarvan Hooft heeft gemaakt:
De zoon, VIt LVst tot hoogh gezagh,
Haakt naa zIIns VaaDers sterref Dagh. —

Don Carlos in 1568 vermoord is, zoo moet het werk omstreeks 1648 geschreven zijn.

Nu vraag ik, of iemand in het bezit is van bovengenoemden » Wetſteen der vernuften", waar en wanneer hij uitgegeven is, en of het werk met de noodige veranderingen geschikt is, om in den tegenwoordigen tijd op nieuw uitgegeven te worden?

VRAAG ALS GIJ 'T WETEN WILT.

't Lust mij de eerste puntreden uit » Jok en Ernst" met de aanmerking hier af te schrijven.

Op de tafel van *Philips de Derde* wiert eens een' brief, met dit opſchrift gevonden: » *Aan Philips de Derde, Koning van Spanje, zijnde tegenwoordig in dienſt des Hertogs van Lerma.*

AANMERKING.

Onder Pythagoras leerregels is een zeer duistre, maar overdeftige les; *(Cor ne edito): Eet*, zeit hij, *uw eigen herte niet.* — Gewisſelyk, zoo wy de zaak ter deeg uitpluizen, en haar den rechten naam willen geven, die niet een vrient heeft, daar hy zijn gedagten, en anxtvalligheên vryelik, en zonder 't allerminſte nadenken, magh aan meedeelen, kan, met redelik beſcheit, een eeter van zyn eigen hert genaamt zyn: en hieruit komt het, dat Vorſten geduurigh d'een of d'ander Vertrouwelingh hebben.

Volgers van Pythagoras in Indië. In de beſchrijving van het Keizerrijk van Sina of Taising, 1670, lees ik van bewoners van het eiland Linge, zijnde visſchers en boeren, die vreedzaam en vriendelijk leefden, en de leer van den ouden Pythagoras, over de zielsverhuizing volgden. Zij doodden noch aten iets dat leven ontvangen had, hunne kleeding beſtond uit boombast waarvan zij wit papier maakten, 't geen zij om het hoofd en ligchaam als eenen doek wonden.

Dit eiland lag digt bij de zeven eilanden Poule Toutjou, en de bewoners waren daar gekomen van den berg Pasſaoan op Java, en in den tijd waarvan het verhaal ſpreekt ſchatpligtig aan den Koning van Bantam.

Nu vraagt men: Leven er in Oost-Indië, en wel bepaaldelijk op het genoemde eiland Linge nog Pythagoristen van zulk eenen vreedzamen en vriendelijken aard? Hoe kwam de leer van Pythagoras zoo ver in het Oosten daar noch Confucius noch Mahomet ze leerden? W. J. L.

De stok, eens het onderſcheidend kenmerk des makelaars. Was de ſtok vroeger het onderſcheidend kenmerk van de makelaars, gelijk nu de punthoed — zoolang de toga-commisſie ook dáárin geene verandering brengt — van de predikanten? Ik grond mijne vraag op twee plaatsen van den Hollandſchen Spectator, (xxi & xxii Vertoog) alwaar men leest:

» *Maar* zegt men *hoe komt het rappier by een* » *Timmermans maatſtok te pas*, *of by de ſtok* » *van een Makelaar?* Niet al te wel, myns be» dunkens, naar dien 't een op zy hangt, ter» wyl de andere in de hand word gedragen; » maar anderzins, om wat reden dog mag een » Makelaar in zyn bediening de ſtok die een » teken daar van is niet dragen, en buiten » zyn bediening met den degen op zyde, 't » krygsgeweer niet handelen? De beſpotte» lykheid legt hier niet in de zaak zelve, maar » in de uitdrukking, en in de hatelyke 't za» menvoeging van twee denkbeelden die ſtry» dig ſchynen, te weten van een *Makelaars*» *ſtok*, en een *Krygsmans rapier*."

SCIPIO.

Deventer koek. De Britſche Hofdichter SOUTHEY, zijn gedwongen, maar aangenaam verblijf ten huize van BILDERDIJK afschilderende, meldt zijner vrouw het volgende.

Na over het ſtukje Deventer koek te hebben geſproken, dat, geregeld een uurtje vóór den eten, met een glaasje likeur te voorſchijn kwam, zegt hij:

» Aan dezen koek is een vreemd vertel» sel verbonden. Zijne tesamenſtelling is ge» woonlijk den burgemeeſter van die ſtad bij » uitſluiting aanbetrouwd, en, wanneer de » bakker alle de overige beſtanddeelen heeft

» klaar gemaakt, wordt de hoofdmagistraat » gewaarſchuwd, om, gelijk een deel van zij- » nen pligt hem voorſchrijft, er dat zékere bij- » tevoegen, waarin de voortreflijkheid en bij- » zondere makelij van den Deventer koek be- » ſloten is."

De brieven, uit BILDERDIJKS gaſtvrije woning door SOUTHEY verzonden, zijn uiterst belangrijk, en, zoover ik weet, nog onvertaald. Men verbeelde zich niet, om bovenſtaand uittrekſel, dat zij alleen over *koek* handelen. — Zie het werk, waarin ze vervat zijn, door een' bëoordeelaar gunſtig vermeld in: » the Athenaeum, for July 20, 1850. p. » 762 e.v." De titel is: » *The Life and Corres- » pondence of the late Robert Southey.* In six » volumes. Edited by his son, the Rev. C. C. » Southey. Vol. V. Longman and Co." Dit als tusſchen twee haakjes. Mijne bedoeling is te vragen:

Of SOUTHEY's verhaal juist is?

EEN KOEKETER.

Kerfstokken zijn volgens Mr. C. J. VAN ASSEN; *(Leiddraad voor het Collegie over het Burgerlijk Wetboek)* » Stukken of strooken hout in » twee gelijke deelen verdeeld, waar de ſchuld- » eiſcher of leverancier van waren, en de » ſchuldenaar of kooper, die elk een der dee- » len hebben, telkens bij eene levering een » kerf in doen." Ik vraag:

Worden zij nog ergens in het vaderland gebezigd, en is van deze manier van boekhouden misſchien de ſpreekwijs afteleiden van: » op zijn eigen houtjen" voor: » eigenmagtig, op eigen gezag"?

Als aanteekening voeg ik hierbij, 't geen ik lees in zeker oud opteekenboek, van mijne voorzaten afkomstig:

» 1727, den 11 Maert hondert vyftig brooden » op de kerfſtok."

» ... Juny, begonnen met de kerfſtok brood » te halen." —

SCIPIO.

Eigendom van Brieven. Wanneer eindigt voor den ſchrijver het eigendomsregt op zijnen brief, en wanneer kan het gerekend worden, voor hem, tot wien het ſchrijven gerigt is, aantevangen? Zoo het voor den afzender ophoudt van het oogenblik der in-de-bus-werping, en begint voor den bij 't opſchrift aangeduiden perſoon, zoodra hij den brief ontvangen heeft; aan wien zal het papier, in den tusſchentijd behooren? Of, zoo de ſchrijver zijn regt behoudt, zoolang de brief nog niet beſteld is; kan hij dan, vóór de bezorging ten beſtemden oorde, zijn eigendom nog bij het Postkantoor doen gelden?

SCRIBA.

Overdekking van 't aangezicht eens ter dood verwezenen. De bewimpeling van 't hoofd eens ter dood veroordeelden (*Capitis obductio*) vindt, geloof ik, nog in het Oosten plaats, gelijk zij in de tijden van Ahasverus gebruikelijk was. (Het Boek ESTHER, vii: 8) Te vergeefs heb ik evenwel naar de plaatsen omgezien, waar ik dat weleer gevonden heb; verzoeke dus den gunstigen lezer, die er iets meer van weet, mij te helpen.

J. H. VAN LENNEP.

Nederlandſche dagbladpers in den vreemde gewaardeerd. Het eerſte nummer van het Engelſche dagblad » Evening Post" voor September 1709, den toeſtand van de Britſche pers afſchilderende zegt:

» Wij lezen meer omtrent eigene zaken in » de Hollandſche papieren, dan in eenig blad » alhier uitgegeven."

Mag ik aan deze AANTEEKENING eene VRAAG hangen? Wanneer verſcheen de veteraan der Hollandſche Couranten," de » Opregte Haarlemmer," voor het eerst. Waarom heet zij *opregt?* om haar bekende waarheidsliefde misſchien? of is er, in der tijd, een *vervalschte* Haarlemmer geweest?

EEN OPREGT AMSTERDAMMER.

Vondels eigenhandig afschrift van: » Hierusalem verlost". Op de verkooping, in den jare 1764 gehouden in den Haag door de boekverkoopers *Varon* en *Gaillard* van de boekerij van VAN DAMME, (waarvan de Catalogus in drie deelen in 8°. op de Koninklijke Bibliotheek berust) is onder anderen verkocht een handſchrift van VONDEL, 't welk onder n°. 1592 aldus is omſchreven: » TORQUATO TASSO Hierusalem verlost, vertaelt uyt het Italiaens door JOOST VAN DEN VONDEL en van denzelven eygenhandig geſchreven, *in-folio*". Dit H. S. werd blijkends aantekening op den Catalogus geſteld, aangekocht door DUBOIS tegen den prijs van *f* 28 : 15 ſt.

Geen der levensbeſchrijvers van Vondel melden iets van een zoodanige vertaling: en het is hoogst waarſchijnlijk, dat het ſtuk een afſchrift zij, door Vondel gemaakt naar de vertaling van MARIA TESSELSCHADE ROEMER VISSCHER, een werk, door haar tijdgenooten in talrijke lofſpraken geprezen, doch bij de nakomelingſchap onbekend gebleven. In elk geval zou het terugvinden van dit ſtuk een hoogstbelangrijke aanwinst zijn voor onze Letterkunde, en de vraag wordt alzoo gedaan, of iemand ook zou kunnen opgeven, wat er verder van dat H. S. geworden is, en waar het zich tegenwoordig bevindt?

J. V. L.

MENGELINGEN.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. —
HORATIUS.
Slechts hij wint aller stem, die nut huwde aan genot.

VRAAG. Wie onzer jeugdige lezers kan, met behoud van dezelfde woorden, van bovenstaanden *Hexameter* een *Pentameter* maken?

Afleiding van het woord »punch". Oók eene mengeling. Zoo gij het onderſtaande misſchien der opteekening in uw geacht blad waardig keurt, is het ter uwer beſchikking. Het is te vinden in: » von Bohlen, das alte Indien, etc."

Onder de geestrijke dranken, die in den vroegſten tijd bij de Hindous in gebruik waren, behoort ook de *rum* of *roma*, die uit aan gisting onderworpen rijst met suiker verkregen wordt, doch tevens met andere ſtoffen vermengd de punsch (punch?) daarſtelt. De rum namelijk moest met vier ſtoffen getemperd worden, water, thee, suiker en citroenen. Deze *vijf* beſtanddeelen noemde men *paucha* (quinque), waaruit ons woord punsch ontſtaan is.

Spinſters regel.

» Die der zijn kostje met ſpinnen wil winnen,
Die moet er wat zuinigjes teren:
's Avonds een potje met mellek bij 't vuur,
En de boter wat dunnetjes ſmeeren."

Om dit versje, hetwelk op de plaats mijner woning een ſpreekwoord geworden is, beter te begrijpen, wil ik hier alleen bijvoegen, dat eene vlugge ſpinſter, als zij eenen dag van 15 uren maakt van 20 tot 25 centen per dag verdienen kan, waarvoor zij dan een half Nederlandsch pond wol (eigenlijk geeft de wolkammer $6^1/_2$ ons) tot fijne draad moet spinnen.

W. W. J. L.

Verſchil van luchtstempering onder en op den mast. Een Engelsch koopvaardijkaptein, die veel op de Oostzee gevaren heeft, verhaalde mij onlangs, dat de matrozen gewoon zijn, als, in de lente, het ijs op de Newa los raakt, hunne toevlugt tegen de koude in den grooten mast te zoeken, omdat, in den omtrek van den top, de lucht zoel is. De reden hiervan is, dat de wind, die over de ijsſchotſen waait, koud is, maar dat hooger op, de lucht reeds de warmte heeft aangenomen, welke de lente medebrengt.

Π. K.

Jan Splinters testament. Zeer eigenaardig heette men aldus een' uiterſten wil, waarbij iemands geheele vermogen, door ontelbare makingen, verbrokkeld was.

JAN SPLINTER.

Perle d'Amour. Waarom ſchrijft een Hollander toch — zoo als nog onlangs in de Haarlemmer Courant — op zijn Fransch »*perle d'Amour*"? Het is *paerlemoêr*, samengetrokken voor: *moeder van de paerel.* De Britten zeggen ook: *mother of pearl.*

WOORDENZIFTER.

Middel om nieuwe tanden te krijgen. Ik heb menigmaal kinderen, die zich eenen tand hadden uitgetrokken, dien tand op de wijze van Deukalion en Pyrrha over het hoofd zien werpen, onder het opzeggen van het volgende versje:

» Tand, tand geef mij een andere tand,
Ik kan geen korstje meer bijten."

Ik heb altijd opgemerkt, dat zij in het vaste geloof zijn, dat dit bezwerings-formulier probatum is, en daar ſlechts kinderen, die nog aan het wisſelen zijn, gelijk men dit noemt, dit gebruik volgden, is het ook meestal goed bevonden.

EEN DENTIST.

Tabak. Ik laat hier eens volgen het gevoelen van een' geleerde over den tabak die pas uit Indie gekomen was, ik geef het in hedendaags Nederduitsch, daar het niet oud genoeg is om als taalstudie te kunnen dienen, en het naschrijven van de taal in 1580 gesproken, een onaangenaam werk is.

» Tabaco Nicotiane.

Deze plant, indien zij spreken konde, zou » de onbeschaamde lasteraars van het herba- » riseren hunne traagheid verwijten, en de » naarstigheid van de edele onderzoekers be- » danken, waardoor, luttel jaren geleden, dit » kruid uit Indië gezaaid is geworden in Por- » tugal, Frankrijk, Nederland en Engeland, » en daar eigen geworden, hetwelk zeer nut- » tig en voordeelig is. Want het is niet alleen » van gedaante en wezen bij den Waalwortel » te vergelijken, maar ook van kracht tegen » in- en uitwendige gebreken meer, ja hooger » te achten dan al de soorten van *Panax*, die » zoo zeer vermaard en geprezen zijn. Noch- » tans is het geene soort van Waalwortel, en » nog minder de *Pecton* van *Dioscorides*, hoe- » wel sommigen dit gedacht hebben." — Hier volgt de beschrijving der plant, die steller dezes, als haar van nabij kennende niet aantrekkelijk genoeg is, om ze na te schrijven, en vervolgt de Doctor dus:

» Men kan zien dat meest alle schippers, die » van daar komen kleine huisjes dragen, van » dadelboom-bladen of matten gemaakt, waar- » in aan de uiterste einden gestoken zijn ge- » rolde en gedroogde gestoten bladen van dit » kruid: zij ontsteken die met vuur, en ga- » pende zoo wijd zij kunnen, zuigen zij den » rook in, waarmede zij zeggen honger en » dorst te stillen, de krachten te vernieuwen, » de geesten te verblijden, en dat de herssenen » met eene vrolijke dronkenschap tot rust » komen, en dat ook gewoonlijk eene onge- » loofelijke menigte van waterachtige deelen » naar buiten komen. Hetwelk wij zelf, den » rook ontvangende beproefd hebben, noch- » tans maakt het niet terstond dronken, noch » doet ook door koude het verstand verliezen, » gelijk de bilsen doen, maar vult met eene » dompige specerijachtigheid de herssenen."

Die er meer van lezen wil, zoeke het artikel op in het Kruijdtboek van Matthias de Lobel. — Antwerpen 1581, waar hij tevens de pijp kan zien afgebeeld waaruit de matrozen rookten, en die den vorm van eenen ossenhoorn heeft.

W. L. B.

Konijnen. Onlangs ſprak ik een' oud' jager, die mij, op mijn gezegde dat ik de konijnen om den ſterken ſmaak, dien ze ſomtijds hadden, niet mogt lijden, het volgende middel aan de hand deed, dat ik, in het vertrouwen, dat de kolommen van uw tijdſchrift ook voor de edele kookkunst openſtaan (*), hier mededeel.

Als het konijn de huid is afgetrokken, moet men den ſtaart ver achterover trekken, aan beide zijden van den ſtaart heeft het konijn eene klier, tegen de billen, die moet men met een ſtukje van het vleesch wegſnijden, daar déze den ſterken ſmaak aan de konijnen geven, en wanneer men het dan braadt, zal het vleesch te verkiezen zijn boven dat van den haas.

W. L. G.

(*) Dit, Mijnheer W. L. G.! zullen wij *cum grano salis* opvatten. „DE NAVORSCHER" moet wel een bruikbaar aanhangsel opleveren op reeds bestaande werken, maar niet op: „AALTJE, DE ZUINIGE KEU„KEMEID." HET BESTUUR.

Woning van Blaeu, den Landkaartemaker. De voormalige woning van den beroemden aardrijkskundige Blaeu, wiens Atlas en Stedenboek nog de bewondering van kenners gaande maakt, is gelegen op den hoek van het Cingel en de Kalverſtraat. Een wereldbol, het eerwaardige zinnebeeld van 's mans uitnemend bedrijf, is nog boven den voorgevel aanwezig.

JANUS TERTIUS.

Iets over het gebed van Prins Eugenius. Het gebed op bl. 6 opgegeven onder den titel: *Aandagtig gebedt, 't welk den Prins Eugenius van Savoyen dagelix gewoon is te bidden; uit een bijkans vergaan » Opteekenboek" van de familie* SYLVIUS 1724—1736, en medegedeeld door den heer J. H. VAN LENNEP, is onder anderen te vinden, in de meeste fransche R. K. gebedenboeken, van de vorige en van deze eeuw. B. v. in de oude uitgave van het Kerkboek van het Ursulinen-Klooster, getiteld: *Formulaire de Prières à l'usage des pensionnaires* enzv.

In de nieuwere editie van hetzelfde werk (1790) vindt men het gebed op bl. 503, met het opschrift: *Oraison universelle, pour tout ce qui regarde le salut.*

't Is ook opgenomen in alle de uitgaven van den grooten *Paroissien Romain;* (8vo. 676 bl.) Van *le père Maupin.* In de uitgave *Thiériot, Paris*, vindt men het op bl. 16.

Zie ook: *Le petit manuel des étudiants.* Leuven 1835, bl. 324.

Verder *Paroissien complet. Thiériot, Paris*, 12mo 368 bl. op pa. 147.

En eindelijk in het Vlaamsch, b. v. in *Palmier céleste.* In de nieuwe uitgave van 1829 staat het op bl. 235.

17 Dec. 50. P. A. Th.

(Ofschoon het gebed van Prins Eugenius — naar wij met genoegen zien — meer bekend is, dan wij aanvankelijk dorsten vermoeden, hebben wij echter geen berouw, dat onze Prospectus däärmede werd ingewijd.)

HET BESTUUR.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."

WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Oud Volkslied. Van Effen, die in 1732 zijn beroemden Spectator uitgaf, maakt in het xcviiſte Vertoog, melding van zeker liedjen, waarvan de wijs en de woorden bij het volk zoo geliefd waren, dat elk deuntje, wou het opgang verkrijgen, op denzelfden toon moest gezet wezen. De beginregel, door hem aangegeven, luidt aldus:

»O Holland, ſchoon gij leeft in vreê."

Zou de lezer, wien het versjen welligt in zijn geheel mogt bekend zijn, het goedgunstig in willen zenden?

BATAVUS.

Tecklenburg. Op het voorplein van het nu gesloopte huis te Heemstede bevindt zich een oud Gothisch poortjen, waarboven geſchreven ſtaat:

» *Saxum ex vetustisſima a*rce Tecklenburgica huc *transportatum* ciocxlvii."

Hoe kwam de Heer Pauw in 't bezit van dit overblijfsel, en waar lag de Tecklenburg?

WITTE VAN HAEMSTEDE.

Ter Neuzen. Wie weet iets te zeggen van den oorsprong van Ter Neuzen in Zeeland? —

V. v. A.

Willem Tell. Is het verhaal van *Willem Tell en den appel* geschiedkundig? Het staat mij voor ergens een dergelijk verhaal gelezen te hebben, dat anderhalve eeuw vroeger moet zijn voorgevallen. Kan iemand mij ook zeggen waar?

Vreemd zamentreffen. De beroemde veldslag van Almanza, 1707, biedt eene vreemdsoortige zamenvoeging van personen en gebeurtenissen aan. Zij werd gewonnen in *Spanje*, door een' *Engelsch'* uitgewekene, bevelhebber der *Franschen*, op een *Fransch'* uitgewekene, die de *Engelschen* commandeerde. Lord Galloway was een Fransch edelman, Rouvigny genaamd, die, ten gevolge der herroeping van het edict van Nantes, Frankrijk verlaten en zich in Engeland gevestigd had; en de hertog van Berwick, natuurlijke zoon van Jacobus II bij de zuster van den Hertog van Marlborough, was zijnen vader in diens vlugt gevolgd. Vindt men in de geschiedenis nog een dergelijk voorbeeld?

W. S. J.

Cornelius Vermuyden. Men vraagt wie Cornelius Vermuyden en waar hij geboren was? Hij moet in Engeland geleefd hebben, ten tijde van Karel I, heeft zich bekend gemaakt door het uitdroogen van plassen, en wordt daarom en om zijnen naam voor een' Hollander gehouden.

H. H.

Afstammelingen van Witte van Haemstede. Kan iemand mij ook opgeven of er tegenwoordig nog afstammelingen bestaan van Witte van Haemstede? Willem te Water zegt dat hij in zijne jeugd te Amsterdam een' Joris van Haemstede had gekend, eenen afstammeling van Witte uit een' jongeren tak, die vele kinderen had, waarvan er een predikant was bij de Hollandsche Gemeente te Londen.

» *Ariste, ou le vrai ami.*" *Onderzoek naar den ſchrijver.* Indien de schrijver van: »Ariste, ou le vrai ami" *niet* is de beroemde FR. HEMSTERHUIS, gelijk de Hooggel. M. des Amorie van der Hoeven duidelijk bewezen heeft, aan wien moet men dan dit werkje toeſchrijven?

Π. K.

De Caedmon van Junius. Zou iemand van uwe lezers in het bezit zijn van het gedicht

van Caedmon, door F. Junius te Amsterdam in 1655 uitgegeven? en zoo ja, vraag ik of door uwe tusschenkomst het aan den vrager moge vergund worden om die uitgaaf te zien?

MENDICULUS.

» *La critique est aisée, et l'art est difficile*" of: *de beste stuurlui staan aan wal.* » Natura omnes fecit judices, paucos artifices." — Wie kan mij den schrijver van dit Latijnsche spreekwoord opgeven? Ik vraag het, omdat Locke er van zeide dat het hem het meest beviel van al de motto's die hij ooit gevonden had. Letter, Febr. 22. 1796—7 (Hij had het namelijk aangetroffen op een wateruurwerk te Cleana, in het graafschap Clare in Ierland.)

I. S. N.

Gods Namen. Toen ik nog op de kostschool was, het was omstreeks 1836, las ik in eenige opvolgende nummers van » de Avondbode", eene courant, die, naar ik meen, te Utrecht uitkwam, eene schoone verhandeling over de verschillende namen van meer of mindere beteekenis die door de Joden aan God werden gegeven, en waarvan sommigen zoo veel-omvattend waren dat geen Israeliet ze zou hebben durven uitspreken.

Den indruk op mijn jeugdig gemoed (ik was toen ongeveer 13 jaren oud) daardoor te weeg gebragt, kan ik mij nog duidelijk voorstellen, en gaarne zou ik dit alles nog eens herlezen. Mijne vraag is dus: heeft iemand die bladen bewaard? Leeft de schrijver nog, en wie is hij? En mogen de lezers van » de Navorscher" die verhandeling in dat tijdschrift spoedig te gemoet zien?

EEN BELANGSTELLEND LEZER.

» *Den onbekenden God.*" Handelingen 17:23. lezen wij van dit opschrift, waaromtrent onze voortreffelijke Statenbijbel zegt: » van dit op- » schrift maken ook gewag eenige heiden- » sche schrijvers, als Pausanias, Laërtius en » anderen." Tot bijdrage voor de geschiedkundige waarheid der Handelingen is het van belang deze zaak meer op te helderen; — ik ben geen godgeleerde, maar heb reeds meermalen wezenlijk geleerden in dat vak geraadpleegd, en zij kenden den tekst van Pausanias of Laërtius of anderen niet.

Kan iemand uwer lezers mij hierin helpen, en mij opgeven wat deze schrijvers er van melden en in welk gedeelte hunner schriften ik het lezen kan?

Dat de heidenen eenen altaar wijdden aan den onbekenden God, is zeker ontstaan uit vrees dat er een vergeten mogt zijn, want er kwamen gedurig nieuwe godheden ter wereld.

W. MAUS.

Hollandsche vertaling van Augustini Confesſiones. Men heeft mij gevraagd: of er eene Hollandſche vertaling beſtaat van Augustinus' belijdenisſen? Ik vraag het ook.

VRAAGAL.

Chineeſche Geſchiedschrijver. Een Chinees, die, volgens den WelEerwaarden Millies in het bereids aangehaalde werkje: bladz. 9., de geſchiedenisſen van Batavia te boek heeft gesteld, zou den moord zijner volksgenooten, op den 9den en 10den October van het jaar 1740, meer aan den Baron van Imhoff dan aan Valckenier toeſchrijven. Van deze geſchiedenisſen moet eene vertaling, door Medhurst vervaardigd, in het Tijdschrift voor Neêrlandsch Indie zijn geplaatſt (3e Jaargang, N°. 7.) Is deze verontschuldiging van den Gouverneur Generaal, in dat geſchrift, maar een los beweren, of steunt zij op aangevoerde bewijzen?

NB. & ?.

De booze lettergreep. Wat bedoelt Boileau als hij in zijne XII Satire schrijft:

» Lorsqu' attaquant le Verbe et sa divinité,
» D'une syllabe impie un saint mot augmenté
» Remplit tous les esprits d'aigreurs si meurtrières,
» Et fit de sang Chrétien couler tant de rivières." —?

A. S. N.

Echeneis.

Huc quidquid fetu genuit Natura sinistro
Miscetur. Non spuma canum, quibus unda timori est,
Viscera non lyncis, non dirae nodus hyaenae.
Defuit, et cervi, pasti serpente, medulla:
Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
In mediis *echeneis* aquis, oculique draconum.

Lucani Pharsalia; Lib. VI. 667—672.

Wat was dit *echeneis*, (*) en waar staat het beschreven?

Schapperae. Wat beteekent » ſchapperae" in het volgende versjen? (zie CATS, *Tachtigh jarige Bedenckingen*, CAP. xxiii. bl. 51.)

Van Taback,

DE TABACK-BLASER SPREEKT.

Wat magh 'er eenigh volck ſpeck, vlees of hammen wenſchen,
Al dat maeckt drabbig bloet en onvermeuge menſchen,
Voor my ick weet een ſpijs die ick albeter hou,
Die draegh ick in mijn ſack of in mijn wijde mou.
Kom let op mijn bedrijf ten zijn geen ſlechte ſaken,
De Kock dien ick gebruyck dat ſijn mijn eigen kaken,
Mijn keucken is een pijp, een doos mijn *ſchapperae*,
Die draegh ick even ſtaegh waer dat ick henen gae.
Een bladt is mijn gebraet. Van hier ô grage monden,
De ſchoorſteen is mijn neus, is dat niet wel gevonden?
En roock dat is mijn dranck, wat pas ick op de wijn,
Ick kan oock ſonder hem gerust en vrolijck zijn.
'k En hoef aan geen ſervet mijn handen af te vegen,
Een kleyntjen wel gebruyckt dat is een grooten zegen,
Wel laeckt my dien het lust. Het is een ruſtigh man,
Die met de minſte koſt hem vrolijck maken kan —?

NICOT.

(*) Wij zouden het verklaren met: *remora*, eene Zwaardvisch.

HET BESTUUR.

Het Friesche Shibboleth. Men vraagt wat deze woorden beteekenen: »*raed hird reekt* »*zierrens lyre: dir iz nin klirk zo krol az klir-* »*kampſtir krol: Here! di klirk aller klirken iz* »*hja to krol*"— ? Zij worden gevonden op de 41ſte bladzijde, deel III. van de voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland, door Mr. J. VAN LENNEP.

P. KOP.

(Om bovenstaande vraag eenigzins bij te lichten zullen wij er bijvoegen wat de Heer V. L. ter aangehaalder plaatse doet vooraf-gaan: — » By de gevechten, welke de Schie- » ringers en Vetkoopers elkander leverden, » ging het moorddadig toe, maar vooral wer- » den de in een gevecht gevatte vreemdelin- » gen op een onmenschelijke wijze behandeld. » Wilden zy, om den dood te ontkomen, zich » voor inboorlingen uitgeven, dan ſtelden hen » de overwinnaars op een gelijke proef als die » van Gilead de Efraimieten deden, *Richteren* XII. vs. 5, 6. en zij werden gedwongen ſpreek- » wijzen als b. v. de *voorafgaande* na te zeggen. » Wie dit glad weg uitſprak, werd als land- » genoot aangemerkt en behield het leven; » maar wie haperde of den rechten tongval » niet had, zonder genade verdronken: een » barbaarsche gewoonte, welke tegen het door- » gaands gevolgde krijgsgebruik ſtreed". —)

Anagram op Vondels naam door hemzelven. Onze teregt vermaarde Joost van (den) Vondel(en) maakte zeer nederig op zichzelf het Anagram van: »Sotje vol van Sonden". Ik heb dit van mijn' ouden leermeester, den Heer F. J. Kors, nu onderwijzer te Schalkwijk, maar zag het nergens opgeteekend. Vrage: waar is deze bijzonderheid geboekt?

NB. & ?.

Geleende denkbeelden. Toen Napoleon, na den veldslag bij de Moskowa, het slagveld doorreed, trof de hoef zijns paards een' gewond' soldaat, en perste hem den laatsten adem uit. Dit trof Napoleon, en een zijner aides-de-camp, om zijn gevoel tot bedaren te brengen, merkte aan dat het slechts een Rus was, » Na de overwinning", antwoordde de keizer, » zijn stervenden geene vijanden meer". Eene gevoelvolle spreuk; maar ik verbeeld mij dat ze geleend is; kan niemand mij zeggen, bij wien?

I. S. E.

Heeft Rousseau ook geleend? Wanneer Rousseau in zijnen Emile, II, eenen man, ingenomen met de aantrekkelijkheid eener algemeene kennis, en van de eene wetenschap tot de andere overgaande, met een kind vergelijkt dat schelpen op den zeekant zamelt; heeft de Franschman deze gedachte dan niet geleend van Sir J. Newton, en haar behandeld als de Zigeuners of heidenen met gestolene kinderen doen, ze voor eigene laten doorgaan?

P. S. M.

Spreekwoord. Bestaat er in onze taal een spreekwoord, dat ten naasten bij den zin van het volgende weêr geeft?

De chi mi fido guardami Dio,
De chi non mi fido mi guardaro io.

L.

Ongeveer. Van waar komt het woord » ongeveer" ?

D. K.

Beeren. Dikwijls worden rekeningen, en wel voornamelijk *studenten*-rekeningen *beeren* genoemd. Wat zoude toch de oorsprong dezer uitdrukking zijn ?

B B B.

Zijne piek schuren. De biezen pakken. Zich wegschéren. Deze trits beteekent, gelijk men weet: » zich met overhaasting uit den voet » maken." Eerstgemelde spreekwijze kan worden afgeleid van het achter zich slepen der piek over het zand, wanneer een piekenier den vijand vóóruit was, en het wapentuig zóó schuurde. Hoe kunnen de twee andere worden verklaard?

WOORDENZIFTER.

O. L. V. Boter. Op welk gezag schrijft L. ten Kate Hz.: » De heerlijkheid en dienst » van de BOTER is zo groot, dat ze onder de » Roomſchgezinden den bynaem van ONZE » LIEVE VROUWE gekregen heeft."?

Tweede Proeve van Geregelde Afleiding, bl. 603, eerste kolom.

JANUS TERTIUS.

Groote Brabantsche zwijgende Landtol. Deze benaming trof mij in VERWERS » Levensbeschrijving van Mr. JUSTUS VAN EFFEN" ; aldaar: bl. cxli. Ik verlang naar uitlegging.

??.

Een bar tweetal. Wie waren *Ochus Bocus* en *Neccus?*

De Voluspa. Bestaat *de Voluspa* in de nieuwere taal?

Runische letters. Kan iemand mij de *Runische letters* opgeven, of zeggen waar ik ze vinden kan?

Heraldiek. Bestaat er eene handleiding in

't Neêrduitsch voor beoefenaren dezer wetenschap? Zoo ja, onder welken titel?

DORPER.

Liverei. Toen Koning Edward IV in 1469 te Norwich kwam, ging hem onder anderen de Hertog van Norfolk te gemoet met twee honderd mannen in zijne liverei, te weten: donkerkleurig-blaauw en dito oranje; blaauw aan de linker-, en oranje aan de regterzijde. Waren vroeger zulke bonte livereien in algemeen gebruik — ik heb nooit iets dergelijks gezien, behalve bij de weeskinderen; — en hoe staan de livereien en de geslachtwapens hedendaags met elkander in verband? en hoe deden zij dit oudtijds?

Leliëen. Waarom vindt men in de Nederlandsche, en voornamelijk in de Friesche geslachtwapens zoo vele leliëen?

H. M.

Bat. Volgens eene wapenkaart van de »Landen en Heerlijkheden Bewesterschelde" zou het plaatsjen Bat eene vleermuis in zijn schild voeren. Dit is nog al merkwaardig, omdat, in het Engelsch, *bat* eene vleermuis beteekent; maar wat is nu de reden?

BUBO.

Merlette. Waarom wordt juist de meerle op de wapenschilden altijd zonder bek en pooten voorgesteld?

H. M.

Vreemde kenspreuk. »Toen ik mij in den »zomer van 1811 te Cheltenham bevond" — ſchrijft een berigtgever in het Engelsche blaadje *Notes and Queries*, vol. 1. p. 214. — »zag ik, nabij het logement, een rijtuig ſtaan »op welks portieren het wapenbord geſchil- »derd was van een waarſchijnlijk uitheemsch »geſlacht, en daaronder, in den vorm eener »zinſpreuk de volgende ſchrijfteekens:

»oemn3 — ononoe. 7ano — 7emn3."

Tot nu toe heeft — voor zoo ver ik weet — niemand dit raadſelſchrift kunnen oploſſen. Ik had mij verbeeld den sleutel gevonden te hebben, toen ik in het eerste en laatste gedeelte, door letterverplaatsing: »*omne-omne*" verkregen had, maar over de middeltermen bleef ik in het onzekere. Wie is tot verklaring in staat?

SPHINX.

Opschrift van eenen Gedenkpenning.

C
C S
S
NDSMD
M
P B
L

Vroeger had ik dit in den vorm van een kruis geplaatste opschrift afgeschreven, maar kan mij nu niet meer herinneren, waaruit. Kan iemand mij teregt helpen, en zeggen wat het beteekent?

Râ, râ, wat is dat? In eene zamenspraak van Alcuin met Pepyn, zoon van Karel den Groote, vind ik de volgende *vraag:* »Ik zag eenen man met acht in zijne hand, hij nam zeven er van weg, en zes bleven nog over". En daar op dit antwoord: »Schooljongens weten dit". Waarschijnlijk omdat ik nooit schooljongen ben geweest, weet *ik* het niet. Zoo neem ik de vrijheid onze lieve schooljongens uit te noodigen hier, aan de Navorscher mede te deelen wat zij er van weten.

Αὐτοδίδακτος.

Romeinsche indictie. Moeten de Notarissen in Duitschland, nog tegenwoordig de 15-jarige indictie gebruiken, gelijk de Keizerlijke Notarissen aldaar voor 90 jaren nog gehouden waren te doen?

EEN NOTARISKLERK.

Oorsprong der Arabische Cijfers. Als oorsprong van den vorm der Arabische Cijfers werd mij, naar ik mij herinner, opgegeven, dat zij gevormd zijn uit nevensgaand figuur ⊠: en inderdaad, allen zijn zij hierin te vinden, als volgt: 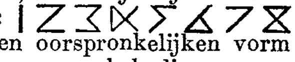 Voor dezen oorspronkelijken vorm pleit het nog bestaan van enkele dier vormen in vele jaargetallen op oude steenen, enz. Zou men mij ook uit eenige authoriteit het al of niet gegronde dezer afleiding kunnen bewijzen?

G. L. K.

Andries Gulden. Men vraagt wat de waarde is van een Andries Gulden, waarover gesproken wordt in »de Vaderlandsche Historie" geschreven door Mr. J. VAN LENNEP? (iii. 35.)

H. H.

Kaap Tabin. In VONDELS *Lofzang van de Zeevaert der Vereenigde Nederlanden* lezen wy:
»Hun yver daeglycks groeit, waerom de heele rei
Der wereltmeters flucx, om China en Cathai

Langs 't noorden op te doen, zich onderling beraden,
Daer om den doorgang elck te vinden is beladen.
D'een acht het voorgebergt *Tabin* te noordwaert ligt.
En d'ander ſchynt dit vreemt" *enz.*

Wat is dat »voorgebergte *Tabin*"? Waar ligt het? Komt het op eenige oude kaarten of in eenige reisbeschrijving voor?

Mr. J. VAN LENNEP.

Het geachte bestuur van »DE NAVORSCHER" zoude mij zeer verpligten door het plaatsen der navolgende vraag in het eerstvolgende nommer van dit blad.

Zuid-Amerika. Welke zijn de beste boeken, die in de laatste jaren over den handel van de verschillende staten van dat werelddeel zijn in het licht verschenen?

SUPERCARGA.

Hermanzuil. Wat is er van de *Irminsula* of *Hermansaul* geworden?

IJzeren kooi van Cardinaal LA BALLUE. De Cardinaal LA BALLUE, zegt de geschiedenis van Frankrijk, werd door Lodewijk xi, gedurende 11 jaren opgesloten in eene ijzeren kooi. Nu komt het mij voor dat nog een persoon, na dien tijd, in dezelfde kooi is opgesloten geweest; zoo ja, vraag ik wie het was, en wat van de kooi geworden is?

H. H.

Kerk te Renswoude. Voor een paar jaren bevond ik mij eens in de kerk te Renswoude, een dorp een half uur van het Rijnspoorweg-station Veenendaal gelegen, en het trof mijne opmerking dat daar onderscheidene vreemde Koninklijke wapens waren opgehangen. — Op mijne vraag wat daarvan de oorzaak konde zijn, werd mij door een' schoolmeester tot antwoord gegeven: »omdat deze koningen »tot den opbouw der kerk hebben bijge- »dragen."

Nu is mijne vraag: is dit de waarheid, en zoo ja, wat was daarvan de reden?

Otto Veenius. Zijn de twaalf schilderijen van Otto Veenius, voorstellende de daden van Claudius Civilis, nog voorhanden?

Niewael. Kent iemand den kunstschilder Niewael? Op eene verkooping kocht ik eens een stuk van zijne hand, voorstellende eene herderin in feestkleeding uit Arkadië. Ik weet zeer weinig van de schilderkunst, maar gaarne zou ik weten of hij een meester was, voornaam genoeg om daardoor liefde voor mijne herderin te krijgen. ?.

Oude namen van Landen en Steden. Bestaat er een klein werk in onze taal, waarin de oude en middeleeuwsche namen van landen, steden en plaatsen tegenover de tegenwoordige worden verklaard?

Baron. 1°. Wat is de oorsprong van het onduitsche woord Baron?

Baronnen. 2°. Kende men vóór Nederlands herstelling in ons land *Baronnen*, dat is, was er eenig wettig besluit dat hun dat praedikaat toekende? Ik spreek niet van vrijheeren of baanderheeren; maar alleen van baronnen.

Onguur. Heeft ons bijvoegelijk naamwoord *onguur* niet eene familietrek van het *Ungeheuer* onzer Duitsche naburen?

?.

Jenever. Wat weet men van den naamsoorsprong van jenever of genever, en wat van het eerste branden van dat vocht?

Piramide van Marmont. Een geloofwaardig reiziger verhaalde mij dat hij van den top der Piramide van Marmont, bij Doorn en Austerlitz, het Haarlemmer-meer duidelijk had waargenomen. Anderen, wien ik zulks verhaalde, ontkenden het. Die het weet zegge mij de waarheid.

St. Nikolaas. Waarom vieren wij het St. Nikolaas-feest, terwijl onze naburen meer werk van Kersmis maken, en in het Noorden de Meidag een vreugde-dag is?

Paaschvuren. In Overyssel — zoo vertelde mij onze tuinbaas, G. VAN DER KOLK, van die provincie geboortig — is men gewoon op den Zondag van Paaschen overal buiten'shuis groote, zoogenaamde Paaschvuren te branden, waartoe pektonnen, oude rietmatten, kortom alles wat knapt en kraakt en glimt en gloeit, 's weeks te voren met eene boerenkar wordt opgezameld om het plegtige vuur eene grootere schittering bij te zetten. »Ik »heb" — zeide hij — »nog kind zijnde, van »den molen waarop ik stond, *zeven* dierge- »lijke vuren op één oogenblik zien vlammen. »Als men het volk dáár ondervraagt, wáár- »om zulks geschiedt, weten zij geen oorzaak »op te geven als: »»het is een oud Oostersch »»gebruik."" — Ik zoude met genoegen de herkomst en oorsprong dezer gewoonte beschreven zien. »DE NAVORSCHER" toch blijft — naar hetgeen de Prospectus vermeldt — onderzoekend staan bij *elke* volksplegtigheid.

J. H. VAN LENNEP.

Haantje Pik. Wie is toch de beruchte *Haantje Pik*, die ons, in den verbeeldings-vollen tijd onzer jeugd, zooveel ontzag heeft ingeboezemd; hij, die, gelijk wij steeds met siddering vernamen, liever den ſchoorſteen doorkwam, dan, als elk fatsoenlijk mensch, aan de voordeur aanteſchellen?

N. B.

Mummie als geneesmiddel. Stukken van Egyptische mummie werden oudstijds, onder verſchillende bereidingsvormen, als artseny toegediend, ja, dit vreemde geneesmiddel vond zoo'n algemeenen bijval dat men het ſpoedig namaakte. Wanneer is dit beſtanddeel uit de pharmacopeën geſchrapt, en hebben ook *onze* voorvaders, op die wijs, Egyptische oudheden moeten slikken?

GEEN LIEFHEBBER.

Het dierlijk Magnetismus. Kunt gij of kan iemand uwer lezers, Mijne Heeren Bestuurderen van de Navorscher! mij het volgende beantwoorden:

1°. Wat is het *dierlijk Magnetismus?* Is het eene wetenschap, waarom wordt er dan niet meer werk van gemaakt? Is het bedriegerij, waarom hebben zich dan geleerden, ja hooggeleerden, met de zaak ingelaten?

2°. Waarin kan ik de wetenschap, zoo het er eene is, bestuderen? En waarin wordt de bedriegerij, zoo het dien naam verdient, behoorlijk aangetoond?

Met de beantwoording dezer vraag zal ik mij verpligt rekenen en met heilwenschen voor uw »papieren kind" verblijve ik

Uw Dienaar,
TUSCO.

Vrouwenstem bij mannen. Ik heb iemand in mijne bouwerij, een' meesterknecht of bouwmeester, meer dan 50 jaren oud, die eene scherpe trillende vrouwenstem heeft. Toen ik hem vroeg of hij de reden wist waarom, antwoordde hij: »omdat ik naar eene vrouw gedoopt ben". Zijn naam is *Maas*, en de naam der vrouw, naar wie hij genoemd is, was *Maasje*, beide Geldersche namen, ook kwam hij uit Gelderland.

Kan iemand mij zeggen of dit bijgeloof meer bestaat?

Naamgenooten. Ik heb meermalen de opmerking gemaakt, hoe kinderen vroegtijdig blijken gaven dezelfde inborst te bezitten als zij, naar wie zij genoemd waren. Er bestaan vaste regelen in het geven van namen aan de kinderen, in zoo verre dat de oudste zoon den naam des grootvaders van vaders zijde, en de tweede dien van den grootvader van moeders zijde bekomt. Nu vraag ik: heeft iemand meer die opmerking gemaakt, en zoo ja, kan er naar de opgemelde redenen eene natuurlijke oorzaak bestaan, waardoor deze gelijkheid van karakter is te verklaren. — ?

Zoete Geest van Vitriool. »De Heer KUNKEL" — zegt J. A. de Chalmot in zijne bewerking van CHOMEL'S woordenboek — »had God gebeden, hem niet te laaten ſterven zonder dat »Spiritus Vitrioli dulcis in zijn huis te vinden »was; ziet zijn Laboratorium Chymicum, op »de 84 bladzijde". Welk licht verſpreidt KUNKEL'S werk over zijn wonderlijk gebed?

SPIRITUS LENIS.

Uijensap. Is het waar dat uijensap de magneetnaald van hare wijskracht berooft?

PAUL PRY.

Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren. EZEKIEL DI CASTRO, een Italiaansch doctor, meldt in zijn geschrift: *de Igne lambente*, van zekere vrouw uit Verona, die zulk eene hoeveelheid electriciteit in haar ligchaam had, dat er, wanneer zij zachtkens aangeraakt werd met een stukje linnen, eene menigte vonken uit haar lijf kwamen. Zoo beſchrijft SCALIGER een paard, wiens vel, rugwaart geſtreken, vonken van zich gaf. De ondergeteekende vraagt: of er, na dien tijd, dergelijke voorbeelden zijn opgeteekend?

H. H.

Diefstal in kunst. In kunst wordt copieëren diefstal genaamd. Over het algemeen echter moet men volgends den raad van kunstenaars de groote meesters bestudeeren, en het goede behouden; waar begint of waar eindigt de diefstal?

V. v. A.

Muzijknoten. Wie heeft de zeven letters voor de muzyknoten gebruikt, en wie heeft ut, re, mi, enz. ingevoerd?

Onmuzykale dichters. Waarom ziet men dikwijls, dat dichters weinig van muzyk houden, terwijl toch de muzyk de verhevenste rythmus is?

V. v. A.

Lantaarns. Waar vinden wij de eerste melding van *lantaarns*, en wie heeft ze uitgevonden?

Raderuurwerken. Wat weet men van de eerste raderuurwerken?

Monniken Kunstwerkers. Was het vroeger algemeen in gebruik dat de monniken of bewoners der geestelijke gestichten, uurwerken en andere kunstwerken voor geld maakten of herstelden?

Jagerstermen. Wij jagers in het 2e district van Utrecht gebruiken de woorden *Kieroo* om op vliegend en *Wartoe* om op loopend wild onze medgezellen te doen acht geven. Kan iemand mij zeggen wat die woorden beteekenen, of men ze gansch Nederland door aldus gebruikt, en of dergelijke woorden in Noordelijk Europa meer gevonden worden? Wartoe kan zijn *warte oe*, *wacht U*, of wel *waar toe*, *zie toe*. Maar Kieroo kan ik volstrekt geen begrip van krijgen. J. L. G.

Houtsnippen. Wij hooren zoo dikwijls oude jagers spreken van weitasschen vol van deze interessante beestjes, op éénen dag geschoten, terwijl thans iedereen klaagt over het jaarlijks verminderend getal van deze vogelsoort; — zelfs zijn de zoogenaamde St. Maartens-snippen hier in de laatste saisoenen niet gezien. —

Zoude er ook een vereerder van St. Hubert te vinden zijn, die de reden van dit allertreurigst verschijnsel kan opgeven?

BLACK'S EIGENAAR.

Dadelboom. Zijne levensduur. Kan een van uwe lezers mij ook te kennen geven, hoelang de gewone groei- of leeftijd van den dadelboom is?

H. H.

Gebruik der Aardappelen. Naar aanleiding van een gesprek over Aardappelen, zeide iemand, dat die in hare jeugd niet gerekend werden als een algemeen voedsel; maar slechts als eene lekkernij. Kan een uwer lezers mij te kennen geven, wanneer en door wien Aardappelen in ons land gebragt zijn?

H. H.

Ananasteelt in Nederland. Ik herinner mij te hebben gelezen dat de eerste ananas, op Nederlandschen bodem geteeld, herkomstig was van de broeierij des Heeren *de la Court*, en door hem vereerd aan de Amsterdamsche regering, die een vorstelijk personaadje ten eten had genoodigd. Zoo ver het mij heugen mag, was deze bijzonderheid opgeteekend in een boek, aan de geschiedenis van evengenoemde familie toegewijd. Misschien kan iemand onzer lezers mij te regt helpen.

INDAGATOR.

Dominospel. Wie heeft dit spel uitgevonden, en vanwaar die vreemde benaming?

H. W. K.

Het Nieuw vermakelijk Ganzenspel. Wanneer is het »Nieuw vermakelijk Ganzenspel" in waarheid *nieuw* geweest? Waarom is de hoofdpersone daarop eene gans?

GANSKE.

Pantoffelparade. Zoo noemen wij Amsterdammers het Funie der schoone sekse, de loopplaats der wakkere jongelingschap, het exercitie-veld van allen, die langs de zonzijde van de Keizersgracht wandelende, »Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsi" (Komen om te zien en om gezien te *worden.*) Algemeen hoort men, vooral Zondags namiddags, »ik ga pantoffelen!" — Vrage naar den oorsprong dier uitdrukking?

EEN DIE T'HUIS PANTOFFELT.

TOEGIFT

AAN ALLE NADENKENDE LEZERS.

Wij ontstelen de volgende woorden, merkwaardig ook voor *onze* lezers, aan den welgeschreven' PROSPECTUS VAN HET NEDERLANDSCHE WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN, verschenen bij den Amsterdamschen Boekhandelaar C. G. VAN DER POST. Men leest er:

»Hoe dikwijls blijft niet eene heilrijke gedachte, eene vruchtbare opmerking, besloten in den engen kring van weinige vrienden, of verborgen in het dagboek, alleen ter eigen herinnering daarin weggelegd! Zij wordt der vergetelheid prijs gegeven, omdat men vaak tijd, noch gelegenheid, noch lust bezit, zijn denkbeeld of zijne waarneming zóó te bearbeiden als ter opneming in een boekwerk of zelfs in een maandschrift voegzaam is. Behoeven wij u hier te wijzen op de talrijke praktische waarnemingen, die dagelijks, zonder eenige vrucht aan de wetenschap te hebben opgeleverd, verloren gaan? Zoude 't dan geen nuttig werk zijn, zoodanige, in een eenvoudig gewaad gehulde denkbeelden en waarnemingen te verzamelen, om aldus voor hen, die meer gezegend zijn in tijd en gelegenheid tot studie, een kostbaar materiaal voor bewerking en toepassing te verschaffen?"

HET BESTUUR.

GEHEELE WERKEN OF ENKELE DEELEN

TER AANKOOP VERLANGD.

Geheele Boekwerken.

G. H. SCHUBERT, *Ahndungen einer allgemeine Geschichte des Lebens.* Leipzig; Reclam. 1806—1820, 1r—2r Bd. gr. 8°.

Enkele deelen.

Het eerſte van » JAN DE BOER, *Chronologische historie van A°.* 1748." met zijn eigen hand beſchreven. Dit boek (in folio, met kartonnen band en rood marokijnen rug) bevat menigte van bijlagen op dien tijd betrekkelijk, als: Dagbladen, Tijdschriften, Blaauwboekjes enz.

BERIGT. *Navragen betrekkelijk* GEWENSCHTE BOEKEN *worden slechts dán gedrukt, wanneer zij* vrachtvrij *inkomen; terwijl* AANBIEDINGEN *van* gevraagde *werken tevens* kosteloos *aan den Uitgever dezes*, met aanteekening van *den verlangden prijs enz. behooren te worden medegedeeld.*

ONZE BRIEVENBUS.

Voor het Bestuur is het een genoegen, zich van den pligt der dankbaarheid, jegens verscheidene navorschers, waarvan allerbelangrijkste Aanteekeningen ontvangen zijn, te kwijten. — Voor een nieuw Maandschrift, dat door veler medewerking bestaan moet, is een dergelijke bijstand, die reeds aanvangt vóór dat het eerste nummer het licht aanschouwd heeft, bijzonder gelukkig te noemen. Het Bestuur betuigt dan ook bij deze zijnen warmen dank aan allen, die » DE NAVORSCHER" *met mededeelingen verrijkt hebben, of die zoo heusch hebben toegezegd; en hoopt van ganscher harte dat hun voorbeeld veel navolging moge vinden.*

Erkentelijk vermelden wij de bijdragen van — A. S. N. — H. H. B. — BATAVUS. — DEZELFDE. — D. K. — FRANCISCUS. — H. M. G. — GANSKE. — H. H. — HOP. — JANUS DOUSA. — JANUS TERTIUS. — IK. — J. L. P. — J. L. S. — J. S. N. — L. — L. S. B. — EEN BELANGSTELLEND LEZER. — MAXIMILIANO FURIOSO. — N. R. — PHILODEMUS. — P. S. R. — S. L. P. — V. L. S. — VOGELAAR. — VRAAGAL. — V. V. A. — WEERHOOFD. — W. J. E. — W. J. L. — W. L. — W. L. W. — W. P. J. — EEN ZWITSER IN HET BILLARDSPEL, *en anderen; bijdragen, voor welker inlassching het ons niet aan goeden wil, maar aan ruimere plaats ontbroken heeft.*

De brief des Heeren G., *uit Overveen, is in dank ontvangen.*

Het stuk over » HEYNSZOON ADRIAENSZ," *ofschoon belangrijk genoeg uit een historisch oogpunt, zoû, om daarin vervatte spotternij met een talrijke schare van zekere geloofsbelijders, noodeloos ergernis kunnen geven: iets, dat wij in dit Maandwerk begeeren te vermijden.*

Wij zeggen den welwillenden Vertaler van het » Woord aan onze Lezers," waarmeê onze Britsche zuster, NOTES AND QUERIES, *hare voornemens aan het Engelsche publiek aanbeveelt, innig dank voor zijne schoone vertolking. Het stuk is evenwel minder geschikt tot aanprijzing van haar' Nederlandschen broeder.*

Ofschoon de bijdrage van P. A. TH. *eigenlijk in het Februarij-deel van* » DE NAVORSCHER" *en als* Aanteekening *moest worden opgenomen, plaatsen wij haar, bij uitzondering, in* dit *nummer en als* Mengeling. *Die schijnbaar zonderlinge plaatsing hebbe, voor den gunstigen lezer, de volgende beteekenis:*

» *Het jeugdige Bestuur onderwerpt zich* altoos *aan vriendelijke teregtwijzing.*" —

DE NAVORSCHER *bemoeit zich noch met* polemiek, *noch met* politiek; *zij vermoeien hem. De ruimte, welke hij beschikbaar stelt, mag wél eene oefenplaats, maar nóóit een strijdperk zijn.*

Voor het overige begrijpe men de stelling, waarin wij ons bevinden. Wij hebben geen *regt om over het min of meer belangrijke der ingekomene* VRAGEN *te beslissen. Haar beantwoording kan voor den opgever noodig, en voor het gros van lezers onnoodig wezen. Wij plaatsen dus alles, waar — volgens het* in Prospectû *geschetste beeld — ook* » de Navorscher" *op antwoorden zoû.*

30 December, 1850. HET BESTUUR.

Volle vaten bommen niet.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen.* t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

AANTEEKENINGEN OVER DE ZEESLAGEN VAN 1672 EN —73, DOOR IEMAND OP HET SCHIP VAN DE RUYTER GEHOUDEN.

Wij hadden het genoegen onder ons oog gebragt te zien een handschrift, bevattende aanteekeningen van iemand die op het schip van den Admiraal de Ruyter, de zoo roemrijke zeeslagen van de jaren 1672 en 1673 had bijgewoond. — Wie deze schrijver was en welken post hij op dat schip bekleedde, is ons uit die aanteekeningen niet duidelijk gebleken. Alleen vinden wij daarin vermeld's mans voornaam *Jakob*, met den bijnaam daaraan doorgaans toegevoegd van *Oom*. Stuurman was hij niet, maar hij had zijn intrek op het schip bij den stuurman, waaruit zich laat opmaken, dat hij aan dezen in rang onder het scheepsvolk gelijk stond. In de *voorrede aan den lezer*, voor » BRANDT'S *Leven van de Ruyter*", door den zoon van Brandt geplaatst, vinden wij, dat tot het vermelde werk onder anderen ook gebruikt zijn, de aanteekeningen van des Admiraals geheimschrijver. Bekend is dat Joris Andringa dezen post bekleedde, en waarschijnlijk is hij wel in die voorrede bedoeld. Dan het is desniettemin zeker, dat Brandt ook de aanteekeningen van onzen schrijver gebruikt heeft, daaruit zelfs in kleinigheden met verandering van stijl en voordragt, veel overnemende. Zoo b. v. daar de onze zegt dat de Ruyters schoonzoon Jan van Gelder, op het schip Steenbergen bevel voerende, daarop tegen den vijand als een steenen berg overstond, neemt Brandt deze naamspeling over, met de geringe verandering van *steenen berg* in *steenrots*. Wanneer Brandt niet door den dood verhinderd was geworden zelf een voorrede voor zijn werk te schrijven, er is geen twijfel aan of wij zouden er de vermelding in gevonden hebben van den ons nu onbekenden schrijver, wiens aanteekeningen hij nevens die van Andringa gebruikt had. Wij meenen grond te hebben te vermoeden, dat wél laatstgemelde den vlootvoogd in deze zijne hoedanigheid als Secretaris ten dienste stond, maar dat buitendien nog voor het admiraalschip de Zeven Provinciën, gelijk

voor ieder Oorlogschip, een bijzonder schrijver in dienst was, en dat deze post door den onbekenden vervuld werd: Dit bragt hem natuurlijk én met Andringa én met den Admiraal zelven in betrekking. Van het een en ander willen wij uit de voor ons liggende aanteekeningen een blijk geven. De schrijver zegt (wij geven zijn stijl en schrijfwijze woordelijk weder):

Twee of drye dagen te vooren, eer dat de doot van (de) de Witten in de vloot quam, zoo was daar een besonder vrient die den Admirael daar afverwittighde, en die den brief in de vloot brachten, en wisten zelfs duer noch niet af. De Secretaris Andrynga den (brief) *bij den Ammirael gesien of gelesen hebbende, komt boven by my, zoo als ik alleen ging wandelen, en hy vertelt my de schrikkelyke Moort. Ik ontsette my over die te hooren, ook zoo, dat hy het zagh, waerop hy zeyde* » my dunkt dat Gy daervan ontstelt wort." *Ik seyde;* » dat is waer". *Hy vraeght my na de reden, ik zegh hem die rontuyt. Daer op zeyt hy;* » zoo leyt de saek by my ook, maar wy sullen dat flesje toe schroeven" *en 't seedert heeft hy met my, noch ik met hem daer weer van gesprooken en 't swygen was doe best. Want met de waarheit ergens te seggen, zoo liep men gevaer van Eer en Leven; waerop ik dit noch moet seggen.* Volgt het verhaal van de Ruyters te dien aanzien onbeschroomde rondborstigheid, zoo als men dit vindt vermeld bij Brandt b. 758.

Van des schrijvers gemeenzamen omgang met den Admiraal getuigt eene andere plaats, die wij des te liever hier doen volgen, omdat zij van 's mans goed oordeel en inwendigen vromen zin, zoo geheel overeenstemmende met dien van de Ruyter, een treffend blijk oplevert.

Toen de zeeslag van den 20 Augustus 1673 plaats had, was de schrijver nog maar even hersteld van eene ziekte, die hem zijne kooi had doen houden. Van den slag dus sprekende zegt hij: *In een oogenblik stont het overal in vyer en vlam; maer vermits myn swakheit zoo ging ik voor of met het beginsel naar om laegh, hebbende geen kracht om eenigen dienst boven te komen doen, en om stil te sitten kyken, en my doot, of arm of been te laten wegh schieten, daer hadde ik geen zin of moet toe; zoo dat ik uyt eygen gesicht van deze zeestryt niet kan zeggen, en hetgeen andre gesien hebben, wil haer dat ook zelfs zeggen laten: Want ick hebbe tot verscheyden mael gesien en gehoort, dat veel dingen, die ik self gesien hadde, heel anders verteld werden, als die in der daet waren, zoo dat ik wel zien kan, dat het voor een historieschryver, die nergens is by geweest geen kleene moeite in heeft om de ware geschiedenis uyt te vinden en te schryven. Dit moet ik evenwel uyt de mont van den Ammirael zeggen; des avonts als alles in stilte en al donker was, zoo deede hy my by hem in de kajuyt komen, en, nadat hy my gevraeght hadde, hoe dat het met my was, en ik hem daerop geantwoort hadde, zoo vraeghde hy my, of ik al gehoort hadde, dat zyn schoonsoon van Gelder gebleven was, en als ik met leetweesen* ja, *antwoorde, zoo sprak hy zeer loffelyk van den overleeden, en seyde* dat is het lot van den oorloogh; heden zyn en morgen onse beurte. *Daer meede zoo ging hy zitten op zyn Ledekant, dede my een glas wyn geven en geboot my dat te drinken, en terwyl ik daer meede doende was, zoo begonde hy weeder tegen my te spreeken van saken die dien dagh en somer geschied waren, en als hy zoo verscheyden dingen geseyt hadde, zoo seyde hy:* Jacob Oom, *(want zoo noemde hy my gewoonlyk)* » *wat zal ik zeggen?* monden en tongen ontbreeken ons, om Godts Goetheyt te vermelden, die hy aan ons gedaan heeft. *En zoo was die man altyt gewoon te spreken: noyt kuste hy syn eygen handen, maer gaf altyt Godt de Eere en ik geloove dat onder krygsluyden, besonder van syne soort, noyt yemant is gevonden, die hem in Godsdienstigheyt te boven ging. Syn order, die hy hier in ook op syn schip onder het volk deed houden, was zoodanigh, dat ik geloove dat ook wel..... in haer huys het zoo goed niet en maken. Van syn beleyt en dapperheyt int stuk der oorlooge te willen spreken dat was vergeefs van my onderleyt, dewyl dat de hooge machten van ons lant niet alleen, maer ook onse bontgenoten, ja de vyanden zelfs hem die lof geven, dat hy naest Godt is geweest de behouder van ons Vaderlant.*

Wy stellen ons voor bij vervolg nog meer uittreksels uit deze belangrijke aanteekeningen mede te deelen.

JAN DE KRUYFF EN ZIJNE BIJSCHRIFTEN OP WAGENAAR.

In een exemplaar van WAGENAAR's *Vaderlandsche Historie*, afkomstig uit den boedel van den Dichter JAN DE KRUYFF, staan tegenover het afbeeldsel van dien Historieschrijver, twee bijschriften met aanteekening van dien Dichter, waarvan het eerste is opgenomen in zijne *Gedichten*, uitgegeven te Amsterdam in het jaar 1776, bl. 58. De mededeeling van dit Manuscript, met weglating van het reeds bekende eerste Bijschrift, zal welligt aan de beoefenaren der Hollandsche Letterkunde niet ongevallig zijn; het luidt woordelijk aldus:

(EERSTE BIJSCHRIFT)
anders:

Zie hier, o Waereldstad! zie hier, o Vaderland!
Uw' grooten Wagenaar: erkent het kloek verstand,
Het oordeelkundig brein van Uw' Historieschryver:
Pryst zynen waarheidsmin: eert zyn' rechtschapen yver
Voor vryheid, handvest, keur, voor Wet en Overheid
Terwyl zich 't edelst schoon door al zyn werk verspreidt.

Zyn pen zal met uw' naam ter hunner glorie leeven
Door zoo vele eeuwen heên, als ze eeuwen heeft beschreeven.
JAN DE KRUYFF.

NB. Deze twee byschriften erkenne ik voor de myne, doch dat niet, welk onder het Afbeeldsel in Fol°. gedrukt en met myn naam getekend staat: de betrekking, die ik, uit hoofde van vriendschap, verpligting en hoogachting, sedert eene reeks van jaaren met den beroemden Historieschryver hebbe, verbiedt my hiervan meerder te zeggen, waartoe ook dit eng bestek geen plaats genoeg uitleveren zou.

Leyden 20 April 1768.
JAN DE KRUYFF.

(*Onder staat*):
Dus denk ik over het gedrukte Byschrift:

't Heeft luttel van belang om 't lyf;
't Is laag, 't is laf; 't is plat, 't is styf;
Voor Wagenaar is 't ongeschikt,
Men heeft de ziel er uitgelikt.

Milton en de Hollandsche taal. Het volgende wetenswaardige berigt is gegeven door ROGER WILLIAMS, stichter van den Staat Rhode Island, eenen van de V. S., die naar Engeland gedeputeerd was in 1651, om de herroeping van een patent aan den Heer CODDINGTON verleend, te bewerkstelligen. Ik vertaal dit merkwaardige stuk van den Anglo-Americaan woordelijk: »Het behaagde den HEER mij te roepen om eenen tijd lang met verscheidene menschen het Hebreeuwsch, het Grieksch, het Latijn, het Fransch en het Hollandsch te beoefenen. *De geheimschrijver van den raad, de heer* MILTON heeft, om mij te beloonen voor het Hollandsch, dat ik hem voorlas, mij uit vele andere talen voorgelezen. Spraakkunstige regels beginnen ons eene dwinglandij te schijnen. Ik gaf ook — zoo als wij het doen om onze kinderen de moedertaal te leeren door woorden, volzinnen, gedurig spreken &c. — onderrigt aan twee jonge heeren, zonen van een lid van het parlement. Zie *Memoirs of* ROGER WILLIAMS, p. 264, uitgegeven in 1834. SOUTHEY bragt dit uittreksel onder de oogen van den schrijver van *Amenities of Literature.* Zie Vol. I, p. 41.
TUSCO.

Tabakspijpen. Bij het diep omwoelen van den grond, zoo als bij het leggen van fundamenten enz., worden dikwijls overblijfselen van oude tabakspijpen gevonden, meest kopjes met een kort eindje steel, of grootere en kleinere steel-brokken, over de geheele lengte eene egale dikte hebbende van een' zwaren ganzenschacht. Bij het leggen der fundamenten van de nieuwe cellulaire gevangenis te Amsterdam werd eene overgroote menigte van zoodanige pijpenbrokken gevonden, naar mijne meening afkomstig van eene vroeger op die plaats, bepaaldelijk voor liefhebbers van tabakrooken, bestaan hebbende inrigting, toen dat rooken nog niet algemeen in zwang was of geduld werd. Lang was ik reeds in het bezit van zoodanig pijpje ter lengte van 4 Amst. duimen, aan het mondeinde weinig minder dik dan een nieuw stuivertje, en op den steel gemerkt met vier boven elkander geplaatste fransche lelien; maar uit de bij de cellulaire gevangenis opgedolvene bekwam ik er nog een, zonder zulke merken, en omtrent 7 Amst. duimen lang: overigens in alles gelijk aan vroeger gevondene en eindigende in eenen dikken, als het ware *afgebroken'* steel.

Bij E. van Meteren, Nederl. Historie, fol. 396, leest men nopens deze pijpjes het navolgende: »Door deze verscheiden voya-»gien van diverse Natien (de Zeetogten der »16e Eeuw) isser uit W. Indien van Brasilie »en de Kusten van Peru ghebrocht een ghe-»droocht kruyt, dat men by ons *Nicotiana* »noemt, ende in Indien *Tabacco*, gedroocht »in den roock; Dat is nu in Europa eerst »bekend gheworden binnen deze 20 ofte 25 »Jaren, ende comt in menichderhande fat-»soen, opghewonden ende gherolt: dit ghe-»bruycken zy, wat ghedroocht tot poeder, »met een silveren ofte steenen ghebacken »Pypken, daartoe eygentlyck ghemaakt ofte »ghebacken, van eenen vinger lanck, en »voorin een backsken een half haselnote »groot, dat zy met het poeder vullen, en ste-»ken daar het vier inne met een cole of keerse; »en aan d'ander eynde suyghen door het hol »Pypken den roock daar van in 't lyf ende »mont, ende dien vol met roock hebbende »blasen dien weder ten Neusgaten uyt ende »dat tot soo langhe hergaande, tot dat het »al uytghebrant is, en doen dat soo dik-»maal hun goeddunkt: ende dat heeten »zy malkanderen toedrinken een Pype To-»bacco."
P. v. M.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

SCHIPBREUK VAN D. A. RAVEN BIJ SPITSBERGEN.

Voor jaren geleden kwam ik in het bezit van een handschrift, dat mij bij inzage bleek een aanteekenboek te zijn, althans het is eene verzameling, waarin zoo wat van alles voorkomt, maar waaraan slot noch zin te vinden is. Te oordeelen naar eenige daarin voorkomende aanteekeningen, moet het omstreeks 1690—1700 geschreven zijn; indien het Bestuur het veroorlooft, wil ik van tijd tot tijd iets van den inhoud mededeelen, welligt weet iemand der lezers het ontbrekende alsdan wel aan te vullen.

Als proeve diene het volgende:

» A. RAVENS vaart anno 1639 van *Hoorn* met 86 man. By Spitsbergen komende, begint het zeer te waayen, zulks hy een schotse ys niet konnende myden voor aan stukken gestoten werd en dus het schip voor begint te zinken. De gaauwste springen in de boot, die, te vol zynde, van den slag des waters wordt omgeworpen; eenigen klimmen op de steng, die door de zwaarte breekt en met zijn volk in zee valt. De loomste loopen naar 't achterste daar een man RAVENS adieu zegt. Met zoo valt het schip op zy en een groot deel van de maats in zee, de anderen raakten op de zy van 't schip van waar er altemets 2, 3, 4, 5, 6 te gelyk met ééne golf van wierden gesmeten. Zy zaten zoo nat in de jagtsneeuw en 't vroor dat het klapte en die zich niet beweegde was in een uur of twee dood. RAVENS een ander gezegd hebbende dat hy wat loopen zou als het weder beter geworden was, krygt tot antwoord » *wy kunnen de dood niet ontgaan*," en kort daaraan werd hy ook in zee geworpen. RAVENS zelf werd half in zee gesmeten, klimt weer op 't schip, ... een ander lekt zyn bevroren baart uit dorst. Een ander schip hem ziende dryven, komt er op aan en verlost ze als zy er 44 uren op gezeten hadden. Zy zetten hunne beenen in warme pekel vermits zy bevroren waren. Die pyn voelden bekwamen. De hoogbootsman had geen gevoel er in, en stierf daags daaraan". —

Gaarne vernam ik of er aangaande dezen A. RAVENS en zijne reis of reizen iets meer bekend is.

J. S. H.

J. BRUCKNER. *Hollandsche kerk te Norwich.* In het *Gentleman's Magazine* voor 1804 staat eene korte levensbeschrijving van J. BRUCKNER. Geboren in het eiland Cadsand, volbragt hij zijne studien te Leiden, waar hij verkeerde met HEMSTERHUIS, VALCKENAER en den ouderen SCHULTENS. In 1753 werd hij door de Waalsche gemeente te Norwich als Predikant beroepen, en later aanvaardde hij het herdersampt bij de Hollandsche kerk in dezelfde stad, in welke betrekking hij bleef tot zijnen dood in Mei 1804. In 1767 gaf hij te Leiden uit: zijne *Théorie du système Animal*, in welke hij de beginselen, naderhand door MALTHUS ontwikkeld, voorstelde; en in 1790 verschenen zijne *Criticisms on the diversions of Purley*, waarmede hij eene door en door grondige en uitgebreide kennis van de Noordsche talen aan den dag legde. Zie verder in bovengemeld Tijdschrift. Nu zou ik gaarne weten:

1°. Of hij andere werken geschreven heeft, en of al, wat er van hem uitkwam, ook in de Hollandsche taal is overgebragt?

2°. Hoe kwam er eene Hollandsche kerk te Norwich, en, waarom is, na BRUCKNER's dood, geen ander in zijne plaats beroepen?

TUSCO.

Souter Liedekens. De psalmberijming door Jonkheer W. van Zuylen van Nyevelt, is,

wanneer wij den tijd aanmerken, waarop zij verscheen, allezins voortreffelijk te heeten; wat mij betreft, ik verkies haar boven de vertolking aan Dathenus verschuldigd. Ziethier een klein proefje der poëzij in den » Souter" opgenomen: De lofzang van Simeon.

Symeons loffanck. Nae die wiſe van Jeſu ſaluator ſeculi.

Nu laet o Heere dinen knaep
Dat hy mach ſlapen ſinen slaep
En ſteruen, ſoe daertoe behoort
In vrede, nae dijn heylich woort.

Want mijn oogén met claer beſcheyt
Hebbén gheſien u ſalicheyt:
Die ghi bereyt hebt, en' gheſticht,
Voor alder menſchen aengheſicht,

Ten licht, tot een verlichting goet
Dat voor die Heydens ſchinen moet:
End dat tot glory weſen ſel
Al voor u volk van Iſrahel.

Het verdient opmerking dat van Zuylen elk zijner liedekens naar toenmaals bekende zangwijzen heeft ingerigt, waarvan hij, boven iederen psalm, den beginregel aanduidt. Ik heb mij dikwijls verwonderd over de menigte van deuntjes, welke hij, zoo als blijkt, slechts voor het kiezen had, en het verlies beklaagd van zoovele bewijzen, dat ons volk eertijds eene zangerige natie was. Toen zong het verstaanbare zangen, liefelijk, inheemsch en welluidend: maar thàns bulkt men, op uitheemsche wijzen, wanklanken zonder zin, rijm of slot.

Nu heb ik twee vraagteekens, die mijn belezene lezers mogelijk zullen wegnemen:

Vooreerst: Waarom is van Zuylens Psalmberijming, die ongelijk beter was, niet *boven* de stopwoorden-rijke van Dathenus verkoren?

2°. Welke der liedekens, op de lijst van den Souter (*) aangehaald, zijn voor de vergetelheid bewaard gebleven? JANUS DOUSA.

———

Jacob Servaas, een Hollander, bevond zich in 1662 te Genève, maakte daar, behalve met den veelschrijver G. LETI, bijzondere kennis met een Zwitser uit *Basel*, met wien hij in één huis woonde. Deze, door eene losse levenswijze meer verteringen makende, dan zijne middelen toelieten, geraakte weldra in velerlei ongelegenheden, die hem ten einde raad bragten, en tot het besluit om met de noorderzon te vertrekken. Dit voornemen maakte hij aan LETI en SERVAAS bekend. De eerstgenoemde gaf hem te kennen, dat zulk eene handelwijze zijne eer en zijn' goeden naam zou bevlekken. Waarop de Zwitser onbezonnen antwoordde: » dit kan mij weinig schelen!" Dit wekte de verontwaardiging van SERVAAS, zoo dat hij met vuur en ernst zeide: » zoo gij » om *uwe* eer niet geeft, dan moest gij ten min- » ste voor die van uw vaderland zorg dragen. » De gebreken en misslagen van bijzondere » burgers der Republiek, strekken tot nadeel » van 't algemeen. Het ware beter dat men te » huis bleef, dan te reizen om de eer van zijn » land met slechte zeden en vuile gebreken te » bezwalken. Die den luister van zijn vaderland » tracht uit te blusschen, staat gelijk met een' » verrader, die de stad zijner geboorte aan den » vijand overlevert. Neen! het reizen moet » geen ander doel hebben, dan om door zijn » gedrag, de eer van zijn' geboortegrond op » te houden." — Deze taal maakte indruk; doch welligt nog meer de gelden die SERVAAS hem ter hand stelde (ruim twee honderd guldens) om zijne dringendste schulden dadelijk af te doen. Daarmede niet te vrede, riep hij de hulp in van eenige zijner vrienden om hem op den goeden weg terug te voeren. Dit werd met den besten uitslag bekroond.

———

Dit edel bestaan van J. SERVAAS; die niet dulden kon, dat een jongeling, in den vreemde, zijn land onteerde, door een onbetamelijk gedrag; bekoorde mij zoo zeer bij de eerste lezing, dat aanstonds de wensch in mij opkwam: » Och, mogt ik meer van dien man » weten! » Mijne navorschingen zijn, tot hier toe, zonder vrucht geweest. Ik vond slechts een' WILLEM SERVAAS vermeld, » als een schuilend vernuft van ons vaderland," in 't *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* van G. NIEUWENHUIS (*in voce*, bl. 433.); als een', die, geboren in 1739 (de plaats waar is niet vermeld), meer dan 50 jaren de geneeskundige praktijk te *Delfshaven* uitoefende en in 1825 te *Breda* overleden is. Welligt een afstammeling van JACOB S. Nu is mijn vriendelijk *verzoek*, — daarvoor staat toch ook de *Navorscher* open? — of niet soms de een of ander, opgave of aanwijzing kon doen, omtrent laatstgemelden; daar zijn edel gedrag te *Genève*, de hoop opwekt, dat er nog meer edele trekken van hem aan 't licht mogen komen, ten einde daarmede mijne verzameling van vaderlandsche anecdota te kunnen vermeerderen. — De bovenstaande heb ik gevonden, — waar men ze niet zoeken zou, — in G. LETI'S *kort begrip der Heldendaden* I. 503. — LETI, een Italiaan, heeft meer dan 15 jaren te *Amsterdam* gewoond, trouwde daar met de dochter van den beroemden JEAN LE CLERC, gaf vele boeken uit, doch niet onder de classieke te

(*) „Souter Liedekens, ghemaect ter eeren „Gods, op alle dye pſalmen van Dauid: tot „ſtichtinge, en een gheeſtelijcke vermakinghe van „allen Chriſtenmenſchen. — Gheprent Thantwer- „werpen, op dye Lombaerde veſte, tegen die „gulden bant ouer. By my Symon Cock. Anno „M.CCCCC. ende. xl. den xij. in Junio." — *Souter* is voor „Psauter", van *Psalterium*.

rangschikken; en voerde eene zonderlinge levenswijze, misschien wel der opname in *de Navorscher* waardig. J. C. K.

Wapenboek in handschrift, *herkomstig van Alkemades verkooping*. Onze naburen, vooral de Belgen, maken tegenwoordig veel werks van geslacht- en wapenkunde. Dit voorbeeld verdiende hier te Lande wel eenige navolging te vinden, waar nog altijd geen naauwkeurig wapenboek bestaat.

Op de verkooping der handschriften van C. van Alkemade en v. d. Schelling werd verkocht, pag. 38. N°. 292.

» Wapenschilden van de Graven en Gra» vinnen, landschappen, steden, dorpen, » edele en voorname geslachten en ingezete» nen van Holland en West-Vriesland. Voor» af gaat eene inleyding tot de Holl. Wapen» kunde, dan volgen de wapens op de letter, » zij staan midden op het blad en aan beide » zijden vindt men zeer belangrijke aanteeke» ningen."

Zoude er niemand onder onze geleerden in Heraldie gevonden worden, die eenigen lust gevoelde, om — natuurlijk in overeenstemming met den tegenwoordigen bezitter, die ons onbekend is — dit allerbelangrijkst werk uit te geven, ten minste het als Handleiding te doen dienen voor een Nederlandsch Wapenboek; dat b. v. op de wijze van de Collection de Tombes, épitaphes et Blasons recueillis dans les églises et couvents de la Hesbaye par le Bon de Herkenrode de St. Trond, uitgegeven, naauwkeurig en niet zeer kostbaar zoude kunnen zijn — alleenlijk zouden er wel eenige geschiedkundige aanteekeningen bij opgenomen mogen worden, die wij in genoemd werk missen. C. K.

Hans van Gheelen. Amsterdamsch Herdoopers-oproer van 1535. » In de *Oproeren der We» derdoperen gefchiet tot Amsterdam, Munster, » en in Groeningerlandt, befchreven door* LAM» BERTUS HORTENSIUS, t'Amsterdam 1660." vind ik na de beschrijving van het Amsterdamsch oproer in 1535, het volgende: (Zie bl. 137, 138.)

» Onder de Bondt-ghenooten van Hans » van Gheelen, waren fommighe Bentfchep» pers: Defe zijn eenderley Volck, behoorende » onder de Jurifdictie van Yfelfteyn, ghele» ghen aen de zuydt-zijde van Monfoort, » hy hadde defelve teghens den thienden May » op Amfterdam te komen, ontboden, fy wa» ren omtrent 300. in ghetale; met defer hulpe » hadde hy voorghenomen de Stadt te befet» ten, fy zijn wat later aenghekomen als be» ftemt was, ende naer datfe nu niet verre » van der Stadt zijnde, de nederlaghe van den » hunnen waren vernemende, is een yeder » van haer-lieden weder fijns weeghs ver» trocken. Hy hadde ter felver tijdt ende » plaets noch meer andere van verfcheyden » quartieren befcheyden, die van het felve » verbondt waren, defe zijn recht naer 't fluy» ten van den boom aenghekomen, doen dit » alarm begonde aen te gaen: Maer verftaen» de de nederlaghe van den hunnen, ende dat » Hans van Gheelen met veel van fijne compli» cien doodt, ende veele ghevanghen waren, » ende de Burghers de overhandt behouden » hadden, hebben terftondt de vlucht gheno» men, en zijn naer Enghelandt ghevaren."

Zou iemand van uwe lezers mij inlichting kunnen geven over de namen en verdere lotgevallen dezer uitgewekenen?

Huis genaamd Spagnien. In hetzelfde boek, p. 118, staat er dat Hans van Gheelen » Quam in credit by den principaelfte van der Stadt, door fijne groote ende heerlijcke beloften," en dat » hy veranderde van logement, ende gingh t'huys leggen in 't huys ghenaemt » SPAGNIEN." Waar is dit huis, of, als het weg is, waar stond het? TUSCO.

Tortuur. In de Romeinsche en Oud Hollandsche wetten wordt de pijniging aan verscheidene regels gebonden. Zoo mogt b. v. wanneer voor het geperpetreerde delict geene ligchamelijke straf geimponeerd was, de beschuldigde niet gepijnigd worden, — mogt niemand boven de 70 jaren oud door dit middel onderzocht, — mogten kinderen beneden 14 jaar en zwangere vrouwen niet getortureerd worden, en andere zaken meer, die de lezer vinden kan in de Practijcke der Nederlandsche Rechten door Bernhard van Zutphen. Leewarden 1645. —

En toch vloeijen onze romans over van ijsselijkheden die in de pijnkamer zijn voorgevallen, en wordt het gevoel smartelijk aangedaan als men bedenkt hoe menigmaal onschuldigen door de woedende pijn gebragt zijn tot eene bekentenis van misdaden, waaraan zij nimmer hadden gedacht, en bloedt het hart bij het denkbeeld dat ook in ons goede Holland nog zoo vele overblijfselen van die barbaarsche overtuigingsmiddelen voorhanden zijn.

Men vraagt: Wanneer heeft in Nederland het onderzoek van beklaagden door de tortuur voor goed opgehouden, en waar kan men daaromtrent inlichting vinden? S. L. S.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

OPMERKINGEN.

St. Maartensliedje. (bl. 8.) JANUS TERTIUS vergist zich wanneer hij de St. Maartensvuren nu voor altijd gebluscht noemt. Immers toen ik laatst op den avond van St. Maarten koud en verkleumd aan het Station van de Vogelenzang rond liep, reikhalzend naar den trein uitziende, werd mijn oog plotselijk door eene groote vlam getroffen, die door haar schijnsel de lucht roodverwde. Mijn geschreeuw van brand! werd door een hartelijk gelach van de aanwezige boeren beantwoord, die mij verhaalden dat het een groot St. Maartensvuur was, dat eenige boerenjongens telken jare aldaar plegen te ontsteken.

Π. K.

Perle d'Amour. (bl. 15). Ten volle juich ik het toe, dat de kolommen van *de Navorscher* open staan, ook om ons misbruiken en fouten in stijl, spelling of schrijfwijze onder het oog te brengen, en zoo doende, door onderzoek daarin zuivering en verbetering te helpen bevorderen, doch jammer zou ik het vinden, wanneer men, om onze taal van uitheemsche woorden te zuiveren, ten opzigte van vreemde talen meer of min misslagen beging, en daarom ben ik zoo vrij het Bestuur van *de Navorscher* te verzoeken, de volgende regelen in zijn belangrijk Blad op te nemen, even als de vraag van een' WOORDENZIFTER daarin plaats vond.

»Waarom een Hollander op zijn fransch »Perle d'Amour" schrijft? —

Ik ben het volkomen met den geachten WOORDENZIFTER eens, dat men het hollandsche woord »*paerlemoer*" gebruike, doch hij houde het mij ten goede, wanneer ik daarbij aanmerk, dat het *zaamgestelde* woord »*perle d'amour*" volstrekt geen fransch is, en dus ook niet door de Franschen wordt gebezigd; — *paerlemoer* is in genoemde taal *Nacre*, of somtijds *Nacre de perle*, van daar dan ook het bijvoegelijk naamwoord *nacré*, dat de fransche taal bezit.

Ik geloof dus, dat de onjuiste schrijfwijze, door den WOORDENZIFTER bedoeld, geheel op eene dwaling van sommige onzer landgenooten berust, die meenen, dat het woord »*paerlemoer*" eene afleiding is van het *zoogenaamde* fransche *perle d'amour*, en dan liever dit laatste woord gebruiken, of, die niet weten dat onze taal het eigenaardige woord »*paerlemoer*" bezit; of eindelijk schrijven zij *perle d'amour* misschien in navolging van overoude *hollandsche* beoefenaars der fransche taal, die het welligt zeer natuurlijk hebben gevonden, dat de minnende fransche natie ook eene *paerel der liefde* (want dat zou dan het *hollandsche* woord moeten zijn) onder zijne liefdetermen telde.

Een Schooljongen.

[HET BESTUUR AAN DEN SCHOOLJONGEN. WOORDENZIFTER bedoelde misschien »met verfranschten vorm". —]

Omne tulit punctum. (bl. 15).

Utile (qui dul) (ci) miscuit (omne tu) lit . (*punctum*). 1600.

Versjes van A. M. SCHUERMANS. (bl. 12.) Een vriendelijk antwoord van den Heer L. PZN., dat ons op den WelEerwaarden HELDRING verwees, bragt ons met genoemden leeraar in gewenschte betrekking. Hij schrijft ons:

»Poezij van A. M. SCHUERMANS heb ik niet »als een' bundel Latijnsche, Grieksche, He»breeuwsche gedichten. Ook is er nog in de »*Mnemosyne* een heerlijk uitvoerig vers. Daar»entegen bezit ik:

»1°. De EUKLYRIA, pars i. en ii. Dit boek »werd jaren lang door mij gezocht, en einde»lijk in Utrecht voor *f* 36.— de twee kleine »bandjes — verkregen. Op eene vorige auctie »had het nagenoeg denzelfden prijs gedaan.

» 2°. Eene overbrenging in het hollandsch » van het eerste deeltje.

» 3°. Eene tevens neêrduitsche vertolking » van het tweede , achter eene levensgeschie- » denis van DE LABADIE.

» 4°. Eene uitnemende vertaling in 't hoog- » duitsch. Zij is in Duitschland zoo zeldzaam, » dat de geleerde Licentiaat, MAX GOEBEL, tot » zijne geschiedenis der » *Stillen im Lande*" dit » blaadje van mij geleend heeft; en die be- » roemde man zal eerlang , bij het voortzetten » van dit voortreffelijke werk, de waarde van » deze nederlandsche vrouw, ook in het tweede » tijdperk van haar leven, wel weten te hand- » haven. Nog onlangs bij hem te Coblentz » zijnde, zag ik welk een' schat van bronnen » hij over dit onderwerp verzameld heeft."

Onze gevierde medewerker gaf ons het verlangen te kennen om de lijst, welke hij zoo bereidwillig opgeeft, zoo veel mogelijk volkomen te zien worden. Wij vinden er eene aansporing in tot meer , en zenden het volgende naar den toegenegen' overkant:

Alles wat ANNA MARIA SCHUERMANS geschreven heeft, is door wijlen den Frieschen predikant SIBINGA verzameld geworden. Bestaat er een voornemen om de vruchten van zijn' arbeid , voor het belangstellend algemeen , door uitgave bekend en verkrijgbaar te maken ?

Wij hoopen dat een gunstig antwoord op ons verzoek niet zal achterblijven.

HET BESTUUR.

OPLOSSINGEN.

Wetsteen der vernuften (bl. 12). De verzameling van » alle de volgeestige werken » van J. de Brune Jr." is niet zoo zeldzaam als VRAAG ALS GIJ 'T WETEN WILT vermoedt. Behalve den *Wetsteen der vernuften*, waaraan *Jok en Ernst* is toegevoegd, zien wij in het boekdeeltje vóór ons nog eene dérde verdeeling: *Honigbye*, *met verſcheidene Gedichten*, *en eenige Brieven*. Daaronder ſtaat op den titel: » Vermeerdert met over de twee hondert en » vijftig deftige Hofredenen en Quinkſlagen , » en andere doorgaenſe vermeerderinge en » verbeteringe, door den ſelven Autheur » nagelaten." — De bundel is uitgegeven: » t' AMSTERDAM, by de Weduwe van MICHIEL » DE GROOT, Boekverkoopſter tuſſchen beyde » de Haerlemmer-ſluyſſen, 1681;" en alsnog op de meeste veilingen, voor plus-minus *ƒ* 1,00, zelfs in goeden staat, verkrijgbaar.

Over den opsteller van het boek, dat aanleiding tot ons antwoord gaf, kunnen wij het volgende berigten. Zijn vader, uit een fatsoenlijk Zeeuwsch geslacht afkomstig, was met JOHANNA JUNIUS of DU JON gehuwd. Na het verscheiden van haren man, trok zich haar broeder FRANCISCUS JUNIUS, bijgestaan door GERARDUS JOANNES VOSSIUS, het lot van den jongen wees krachtig aan, zoodat hij eindelijk, in de kennis der ouden wel toegerust, en ook in de nieuwere talen goed bedreven, zich aan de Regtsgeleerdheid kon toewijden. Maar hij bepleitte, zoo het schijnt, liever de regten van het Neêrduitsche proza.

Wat voorts over den schrijver te boek is gesteld, mag inderdaad weinig, onvolledig, onvoldoend geheten worden. Zie hier dat weinige:

— » Na zijnen terugkeer uit Engeland , » brengt uw bloedverwant BRUNAEUS (of DE » BRUNE) zijn leven met ons door in Amster- » dam." — schrijft G. J. Vossius omstreeks den jare 1638; en het volgende jaar zag ook de vruchten van dat verblijf in: *Veirzjes en Kusjes*, *Honigbye* en *Geſangen*. De WETSTEEN DER VERNUFTEN verscheen eerst in 1643, en derhalve slechts een zestal jaren vóór des makers overlijden. Er is alhier (Amsterdam) een vervolg op dit werk, evenzoo getiteld en als van denzelfden Autheur, in 1659 ter perse gelegd; maar DE BRUNE's goede bekenden verwierpen het, zoodra zij 't gezien hadden , als onecht. Omtrent zijn overige schriften raadplege men de Latijnsche redevoering , waaraan ik bovenstaande levensbijzonderheden verschuldigd ben. Zie derhalve: J. G. DE CRANE, *Oratio de Vossiorum Juniorumque familia; habita Franequerae*, *d.* VI. *Novemb.* CIƆIƆCCCXX. en vooral p. 29. vgl. met p. 60.

En het werk zelf? Het is, gelijk alle voor gezellig onderhoud geschrevene boeken van dien tijd, een zonderling mengsel van ernst, en — soms onkieschen — jok. Een' herdruk mogen wij des niet aanbevelen. Ook hier kunnen wij Vondel bijstemmen:

Het ſchakelen is ongemeen
Van loſſe dingen, vast aan een
Verknocht, en wonderbaar verrijkt
Door 't geen malkander minſt gelijkt. —

JANUS DOUSA.

De stok, eens het onderscheidend kenmerk des makelaars. (bl. 13). De stok eens makelaars of eigenlijk het stokje, hebbende slechts de grootte van ongeveer 11 Ned. duimen was vroeger niet voor den makelaar het onderscheidend kenmerk van zijnen stand , maar diende alleen tot gebruik bij de uitoefening zijner bediening, even als de handtoeslag tegenwoordig nog bij de veehandelaren in gebruik is, of ook bij toewijzing in publieke veilingen , gelijk nu nog geschiedt door toeslag op het bekken.

H. W. K.

Kerfstokken. (bl. 14). De kerfstokken worden nog heden ten dage in ons vaderland, alsook in Amsterdam, gebezigd, om con-

trôle te houden tusschen slagters en leerlooijers, en het laat zich ook zeer wel voorstellen, dat de spreekwijze van: » *op zijn eigen houtje*" daarvan af te leiden is, want zoo de slagter of leverancier een kerf op den stok sneed, zonder medeweten van den leerlooijer of kooper, alsdan handelde hij eigendunkelijk, op eigen gezag of op zijn » *eigen houtje*."

H. W. K.

Kerfstokken worden nog in het vaderland gebezigd, vooral in die streken waar koren gebouwd wordt.

Zie hier hoe men daarmede in het Gooi handelt: de inwoner die rogge gebouwd heeft en die wil laten verbakken, zendt die aan eenen bakker en maakt eene overeenkomst met hem, vaststellende hoeveel brooden van een bepaald gewigt hij voor zijne rogge kan erlangen; hierna wordt *één* kerfstok aangelegd, geijkt door den bakker en in handen blijvende van den eigenaar der rogge, die telkens bij het halen van brood den kerfstok mede zendt, wáárop de bakker zoovele kerven maakt als hij brooden afgeeft. Als het bepaalde getal brooden bereikt is, wordt de kerfstok voor vol en afgedaan gerekend. Door dit middel wordt de bakker in natura betaald, daar de verhouding tusschen de rogge en de brooden, altijd zoo is dat er een overschot voor den bakker bestaat. In andere deelen van ons land heb ik dikwijls den kerfstok ontmoet, meestal dienende voor brood-verrekeningen, misschien ook wel voor andere.

Of nu de bakker op zijn eigen houtje kerft dan wel op dat van zijnen buurman, laat ik aan SCIPIO zelven ter beantwoording over; en zijne vraag over de afleiding, aan anderen, daar ik die niet op mijn eigen houtje kan beantwoorden.

P. D. Q.

Kerfstokken. Mijn antwoord aan SCIPIO, betrekkelijk de bedoelde *Kerfstokken*, is eigentlijk geen antwoord op zijne vraag: het doet mij leed de oplossing daarvan te moeten schuldig blijven; ik weet echter dat de kerfstokken nog heden in *Frankrijk*, ten minste in de Noordelijke Departementen, in gebruik zijn, en wel voornamelijk bij de Bakkers.

Kan SCIPIO dit *halfbakken* antwoord ook nuttig zijn?

S.

Kerfstokken. Ik herinner mij niet *Kerfstokken* gebruikt te hebben gezien, dan door de bakkers, die veelal een' bos van zoodanige kerfstokken, bij het brood-rondbrengen, aan hunne broodmand hadden hangen. Wanneer nu op den kerfstok geen meerder kerven of inkepingen gemaakt konden worden, dan rekende men af; men liet dan de oude kerven afschaven en handelde weêr als vroeger. Van deze handelwijze is zeer vermoedelijk het dreigement ontleend van ouders of meesters aan kinderen, die het op den duur wat al te bont maken: *Pas op jongen! de kerfstok begint vol te worden: we zullen haast eens moeten afrekenen.*

P. V. M.

Kerfstokken of stokken om kerfjes in te snijden, als eenvoudig middel van boekhouden is nog heden in gebruik te Blaricum bij Naarden en welligt nog op meer plaatsen. In Blaricum althans heb ik bij den bakker aldaar dit aanteekenen op een' kerfstok gezien, terwijl de man mij verzekerde dat zulks de zekerste wijs was om te onthouden wat hij had uitstaan — ook in Amsterdam waren zij in gebruik bij slagers. In mijne jeugd meen ik ze wel gezien te hebben zonder dat ik toen wist wat dit beteekende.

Wat de afleiding *op zijn eigen houtje* aangaat, deze is dunkt mij al zeer wel hieruit te vinden.

Ieder persoon, die voor eigen rekening brood nam, kreeg het op zijn eigen houtje; dus figuurlijkerwijze zal men ook iets op eigen gezag doende, de gevolgen daarvan op eigen houtje moeten stellen en doet men het dus op eigen houtje.

Zeer waarschijnlijk is ook de uitdrukking: » dat loopt over den kerfstok"! voor te ver gaan, van dit kerfstokken-gebruik afkomstig.

G. L. K.

Kerfstokken. Nog in gebruik hier ter stede tusschen de vleeschhouwers en de opkoopers van versche huiden.

T. H. B.

Eigendom van brieven. (bl. 14.) De eigendom der brieven is geregeld bij Art. 24 der Wet van 12 April 1850 (Staatsblad N°. 15.), waar gelezen wordt:

Brieven op de post bezorgd, kunnen *vóór de verzending* worden terug gevorderd, onder de voorzorgen nader door ons vast te stellen.

De Koning heeft bij Besluit van 28 Junij 1850 (Staatsblad N°. 34) die voorzorgen vastgesteld; maar wie de eigenaar van den brief gedurende zijne reis is, blijkt niet duidelijk — tenzij men uit het eerste deel van het aangehaalde Art. 24 der Wet, hetwelk zegt, dat geen beslag kan worden gelegd op brieven, die zich onder de bewaring der postbeambten, in hunne betrekking, bevinden, — mogt willen afleiden dat het publiek, het algemeen welzijn, of wel de Staat er zoo lang de eigenaar van is, of liever de fidei-commissarius.

LECTOR.

Eigendom van brieven. Van de 3 vragen van SCRIBA over het » eigendom van brieven" volgt alleen op de laatste een bevestigend antwoord, want vooronderstel, dat de plaats der bestemming met die der afzending door eene telegraphische lijn verbonden is, zoo zal, wanneer de brief reeds ter bestemden oorde gearriveerd is, en men met den telegraaf verzoekt, den brief niet aan het adres te bezorgen, de

directie van het postkantoor aldaar, daaraan onmiddelijk voldoen en wordt de brief naar de plaats der afzending terug bezorgd, alwaar de postdirectie, om alle abuizen voor te komen, na den brief geopend te hebben, den afzender doet ontbieden, en hem verzoekt haar den inhoud der missive mede te deelen, waarna, zoo zulks overéénkomt, de schrijver den brief terug ontvangt, nadat hij de onkosten van het port voldaan heeft. H. W. K.

Opregte Haarlemsche Courant. (bl. 14). Op de vraag van EEN OPREGT AMSTERDAMMER, kunnen wij het volgende mededeelen, getrokken uit het Jaarboekje der maatschappij V. W.: dat N°. 19 van de Haarlemsche Courant den 19den Mei 1665 is uitgegeven, en waaruit ik opmaak, dat hij met 1 Jan. van hetzelfde jaar begonnen is. Waarom zij den naam van OPREGTE draagt is mij onbekend.

G. L.

Teckelenburg. (bl. 17). Aloud Graafschap in den Westphaalschen Kreits tusschen Osnabrug en Munster. De Hoofdplaats Teckelenburg ligt op een hoogen berg met een slot, dat nu ruïne is. Zie LUISCIUS, VIII. p. 180.

J. MAUS.

Tecklenburg, een Graaffchap in Weftphalen, tusfchen de Bisdommen Munfter en Osnabrug, dat den naam van het oude Bergflot Tecklenburg gekregen heeft. Voordezen heeft dit Graaffchap zyne eigene Graven gehad, die in het midden der 16e eeuw uytgestorven zyn, en zyn daarop de beyde Graafelyke Huyzen Benthem en Solms, in een lang proces by het Keyzerlyke kamergericht geraakt, waarin eindelyk de Graaf van Solms-Greiffenftein, anno 1702 gezegepraald heeft. Maar dewyl er zich allerhande nieuwe omftandigheden opdeden, heeft de Graaf van Solms zyn regt op het Graaffchap Tecklenburg in het jaar 1707, aan den Koning van Pruyffen voor 300000 ryksdaalders verkocht, waartegen evenwel de Graven van Benthem Tecklenburg by den Rykshofraad te Weenen hunne bezwaren hebben ingebracht, ook verscheydene vonnissen ten hunnen voordele bekomen, dat dit Graaffchap den Graaf van Benthem weer ingeruymd moeft worden. De zo even gemelde Graven, die den tytel van Tecklenburg voeren, behoren tot de Westphaalsche Bank, en hebben zich in twee liniën uitgebreyd, namelyk Tecklenburgfche en Bentheimfche. De laatste verdeelt zich weder in twee liniën, in de Bentheimfche en Steinfurtfche, maar de Teckelenburgfche Graafelyke linie is Anno 1701 uytgeftorven.

Kan dit, uit HUBNER genomen, den vrager dienen, het is tot zijn' dienst.

G. L. K.

Tecklenburg. Als gedeeltelijk antwoord op de vraag van WITTE VAN HAEMSTEDE, betreffende het huis Teckelenburg, heb ik in SMIDS Schatkamer der Nederlandsche Oudheden gevonden:

» Teckelenburg, een huys in Westphalen, tuffchen Munfter en Osnabrugge, (om haar aaloudheid binnen den omtrek van deze fchrijfstoff ingehaald,) van een seer hoogen ouderdom, en mogelijk al vóór de Cimbersfe watersnood gefticht."

Wijders de beschrijving van het wapenschild en nog een paar opmerkingen, voor welke ik den lezer naar de Schatkamer zelf verwijs.

G. H.

Willem Tell. (bl. 17). Wie de navolgende geschriften over *Willem Tell* ook maar vlugtig gelezen heeft, zal geen oogenblik aarzelen, het verhaal van diens schot *op den appel* voor eene Sage te verklaren:

» J. L. IDELER. Die Sage vom Schüffe des Tell, Berlin 1836."

» L. HÄUSSER, (hoogleeraar te Heidelberg). Die Sage vom Tell aufs neue kritisch untersucht. Heidelb. 1840", inzonderheid echter eene zeer uitvoerige verhandeling, door den ook hier te lande zeer gunstig bekenden Heer HISELY, ter beantwoording eener prijsvraag van het historisch genootschap te Lausanne in 't fransch geschreven. De schrijver, hoewel zelf Zwitser en wenschende om den roem van dit verhaal aan zijn vaderland te hechten, ziet zich echter door de kracht der waarheid genoodzaakt, aan hetzelve alle geschiedkundige waarheid te ontzeggen. NB. Die verhandeling is te vinden in de bibliotheek van het Kon. Ned. Instituut.

Willem Tell. Ofschoon de eerste dezer vragen door mij onbeantwoord blijft, denk ik toch dat mijn antwoord op de tweede voldoende zal wezen voor den vrager, die niet schijnt te gelooven dat gebeurtenissen kunnen *spoken*, noch de leer der zielsverhuizing tot feiten uitstrekken wil.

SAXO GRAMMATICUS, die omstreeks 1204 stierf, verhaalt: » Toko copioso se sagittandi usu callere jactabat, ut pomum quantumque exiguum baculo e distantia suppositum, prima spiculi directione feriret. Quae vox primum obtrectantium auribus excepta regis etiam auditum attigit. Sed mox principis improbitas, patris fiduciam ad filii periculum transtulit, dulcissimum vitae ejus pignus baculi loco statui imperans. Cui nisi promissionis autor primo sagittae conatu pomum impositum excussisset, proprio capite inanis jactantiae paenas lueret. Toko adolescentem attentius monuit, ut aequis auribus, capiteque inde-flexo, quam patientissime strepitum jaculi venientis exciperet, ne levi corporis motu

efficacissimae artis experientiam frustraretur. Tribus deinde sagittis pharetra expositis, prima quam nervo inseruit proposito obstaculo incidit. Interrogatus autem a rege Toko, cur plura pharetrae spicula detraxisset, cum fortunam arcus semel duntaxat experimento prosequi debuisset: Ut in te, inquit, primi errorem, reliquorum acumine vindicarem, ne mea forte innocentia paenam, tua impunitatem experiretur violentia. Hist. Danicae lib. X. pp. 166, 167. Franc. 1576." Dat is in het kort: Toko was een beroemd schutter, en pochte op zijne behendigheid. Harald gebood hem, op straffe des doods, eenen appel, op het hoofd zijns zoons geplaatst, met den eersten pijl te doorboren. Toko, gedwongen om te gehoorzamen, moedigde zijnen zoon aan zich stil te houden. Toen nam hij drie pijlen; de eerste trof. De koning vroeg, waarom *drie* pijlen? »Om U »dood te schieten, als ik mijn zoon gedood »had." Deze Harald werd koning van Denemarken in 936. In zijnen ouderdom werd hij door zijnen zoon Swein van zijn koningrijk beroofd, en dan door Toko uit wraak over bovengemeld wreed proefstuk vermoord. (A Tokone injuriarum suarum ultionem sitiente, sagitta vulnus excepit Haraldus, celeremque vitae exitum habuit. l. l. p. 168.)

TUSCO.

Willem Tell. Buiten het bekende verhaal omtrent Willem Tell, zijn nog twee eveneensluidende overleveringen. De eerste, te vinden bij SAXO GRAMMATICUS, (overl. omstreeks 1204) vermeldt de daad van *Toek*, ten tijde van *Harald Blaatand*, koning van Denemarken in de X eeuw. In 1760 kwam te Bern in het licht een geschrift, getyteld *Guillaume Tell*, fable danoise, toegeschreven aan U. FREUDENBERGER, predikant te Ligers, 't welk op grond van de voormelde kronijk, in de eerste plaats, en in de tweede, dat de naam van *Gessler* niet voorkomt in de reeks der landvoogden van Kusfnacht, het oude volksverhaal voor onwaar verklaarde. Hiertegen schreef BALTHAZAR van Lucerne eene »Défense de Guillaume Tell", en de zoon van den beroemden HALLER eene »Rede über W. Tell". — Volgens de tweede overlevering zoude de daad door Willem Tell gepleegd zijn tegen eenen graaf van *Schedorf*, uit het Canton Uri. Daar nu het geslacht van Schedorf in de twaalfde eeuw is uitgestorven, zoude de legende minstens twee honderd jaren ouder zijn. Men zie hierover »L. IDELER, Die Sage vom Schusfe des Tell, Berl. 1826. L. HÄUSSER, Die Sage vom Tell, Heidelb. 1840", en » MULLER, Geschichte der Schweitz, I. 18."

PHILARCHUS.

Willem Tell. SAXO GRAMMATICUS verhaalt, dat de held *Palna Toke*, op last van zekeren Deenschen koning, ook een' appel van het hoofd zijns zoons moest schieten. Daarom is de geschiedenis van TELL door velen betwijfeld, o. a. door URIEL FREUDENBERGER, in zijne *fable danoise*, door KOPP en IDELER, vooral door Dr. L. HÄUSSER, in zijne bekroonde Verhandeling: *Die Sage von Tell aufs Neue Kritisch untersucht.* De Nederl. lezer vindt hierover het een en ander in VAN SENDEN, *Alpenrozen*, *aant.* bl. 283.

D. J. VEEGENS.

Willem Tell. SAXO GRAMMATICUS vertelt in de 12e eeuw, van eenen jager Toke of Palnatoke, die door den Deenschen koning Harold gedwongen was een schot als Tell te doen, op 's konings vraag hetzelfde antwoord gaf, en deszelfs Swein vermoordde. (HISELY, Guill. Tell, et la revolution de 1307, Delft 1826.)

V. T. K.

Cornelius Vermuyden, (bl. 17). Wat Cornelius Vermuyden in zijn geboorteland was, kan ik niet beantwoorden, maar wat hij in Engeland is geweest, zal vrij goed blijken uit het navolgende, te vinden in »*The Land we live in*", Vol IV, p. 18.

De Humber ontstaat door den zamenloop der Ouse met de Trent; en ongeveer 10 (Eng.) mijlen hooger of ten Westen dezer vereeniging, op een punt waar de *Dutch river* (Hollandsche rivier) in de Ouse valt, ligt de stad Goole. Deze Hollandsche rivier is een merkwaardig werk. Het is eene soort van gracht daargesteld tot eene verbeterde uitwatering der rivier Don, die van Sheffield naar Doncaster gaande, daardoor vloeit. In de regering van Karel II, ondernam een Hollander, *van Muden* genaamd, een nieuw kanaal uit de Don te graven, ongeveer zeven mijlen lang, en hetwelk den ouden krommen loop der rivier zou verkorten: hij volbragt dit ook, maar ten koste van zijne rust, zijn vermogen, en eindelijk van zijn leven. Slechts zeldzaam zijn de bewoners van eene landstreek geneigd, eenen vreemdeling gunstig te ontvangen, die een' verstandiger' en ondernemender' geest, dan zij bezitten, medebrengt, en die nieuwe handels of handwerks ondernemingen onder hen zoekt in te voeren, die mogelijk eenige oude gewoonten der plaats zouden aantasten. Van Muden ondervond dit tot zijne schade. Als wij tegenwoordig een kanaal zien, welks diepe glooijende kanten, groote breedte en de werking van ebbe en vloed, er het aanzien eener rivier aan geven, kunnen wij niet nalaten den man te danken, die het tot stand bragt; maar van Muden, niet in staat den springvloed van tegenstand te bedijken, die door eigenbelang zoekende lieden tegen hem werd opgejaagd, — in weerwil zijner kundige en krachtig uitgevoerde plannen, en de milde opoffering van zijne eigene middelen tot hunne daarstelling, — niettegenstaande

de duizenden acres (halve bunders) land, door waterafleidingen verkregen, en dat hij zelfs eene bevaarbare rivier aan de anderen in het land had toegevoegd, — in weerwil van al deze weldaden geraakte de arme van Muden eerst in wantrouwen, vervolgens in schulden, en stierf eindelijk in de gijzeling, De arme van Muden werd tot ridder gemaakt, wij lezen van hem als » Sir Cornelius"; maar het noodlot vervolgde hem. Zijne opvolgers echter, nu de *deelhebbers* genoemd, heffen nog eene belasting per bunder van de drooggemaakte landerijen. Van Muden moest volgens het opgemaakte verdrag een derde van al de landerijen, die hij opdroogde, verkrijgen, en naarmate de droogmaking vorderde, huisvestte hij eenigen zijner landgenooten in het gewonnen land. Van daar nog de huizen van Hollandsch uitzigt, de watermolens, dijken en waterkeeringen en de Hollandsche namen van vele inwoners, die in deze streek worden aangetroffen.

W. J. L.

» *Den onbekenden God*" (bl. 18). Hand. XVII: 23. Het verwondert mij, dat een godgeleerde den Heer W. MAUS niet heeft kunnen teregt helpen. Reeds in het *Compendium* der Grieksche Antiquiteiten van L. BOS had hij de plaatsen kunnen vinden. Zij zijn: PAUSANIAS I. *cap.* 1 § 4, en V. *cap.* 14 § 6. en DIOGENES LAËRTIUS I. § 110, waarbij nog te voegen is PHILOSTRATUS, in het leven van APPOLLONIUS, VI. 3. De eerste plaats van PAUSANIAS spreekt van *altaren van zoogenaamde onbekende goden* in de Atheensche havenstad *Phalerus*, de tweede van *een altaar van onbekende goden* te *Olympia*.

Het gevoelen van HEINRICH in zijn *Epimenides*, waaraan de Uitgever van PAUSANIAS, SIEBELIS, zijn zegel hecht, is, dat deze altaren oorspronkelijk wel aan bepaalde goden waren gewijd geweest, maar toen de namen, door het veronachtzamen van hunne eerdienst, in vergetelheid waren geraakt, die der *onbekende goden* genoemd zijn.

D. J. VEEGENS.

» *Den onbekenden God*" — In de Bijbelverklaring van de Engelsche Godgeleerden (POLUS, WELLS, WHITBY, enz.) op Hand. 17: 22, 23, vindt men de plaatsen bij Pausanias, Lucianus, Filostratus, Eumenius en Laërtius, aangehaald, waar over het altaar in Athene » van den onbekenden God" gesproken wordt. Tevens worden daar eenige bijzonderheden dienaangaande er bijgevoegd. Dit werk is uitgegeven bij I. TIRION, te Amsterdam, 1753.

IOTA.

» *Den onbekenden God.*" De gevraagde plaatsen zijn Pausan. I, 1, 4. *ἐνταῦθα καὶ βωμοὶ θεῶν τε ὀνομαζομένων ἀγνώστων καὶ ἡρώων κ. τ. λ.* Diogen. Laërt. Epim. L: I waar verhaald wordt, dat Epimenides eene pestziekte had afgeweerd; door een offer te brengen op een altaar *ὅθεν ἔτι καὶ νῦν ἔστιν εὑρεῖν κατὰ τοὺς δήμους τῶν Αθηναίων βωμοὺς ἀνωνύμους*. Zie de litteratuur van dit onderwerp o. a. bij DE WETTE Exeget. Handb. ad l. en WINERS Real-Wörterb. in voce *Athen*.

C.

Augustini Confessiones (Bl. 18.) Ik herinner mij eene Hollandsche vertaling van *Augustini Confessiones*, uit de 17e eeuw, gehad te hebben; maar ik ben nog in 't bezit van eene nieuwere, die den navolgenden titel draagt: » De belijdenis van den H. Augustinus, in twee boeken, volgens de uitgave der Benedictijnen, uit de vergadering van den H. Maurus, op nieuw uit het Latijn vertaald, en met ophelderende kantteekeningen voorzien door een' Roomsch' Catholijk'Priester. Met kerkelijke goedkeuring. Te Amsterdam, bij A. ZWEESAARDT, 1829. kl. 8°.

Hollandsche vertaling van Augustini Confessiones. Er bestaat eene Hollandsche vertaling van in 12°, die ik zelf voor eenige jaren heb in handen gehad; doch 't is mij niet mogen gelukken, wat moeite ik dezer dagen ook deed, den regten titel en uitgever er van te weten te komen.

IOTA.

De booze lettergreep (bl. 18). Algemeen was het gevoelen der Christenen, dat Christus één met den Vader is, hetgeen door het woord *ὁμοούσιος* werd uitgedrukt; maar de Arianen, volgelingen van Arius, Bisschop van Alexandrië, laschten *οι* in het *ὁμοούσιος* in, waardoor *ὁμοιούσιος* ontstond, hetgeen gelijk aan den Vader beteekent. Deze lettergreep *οι* omschrijft Boileau in zijne XII Satire door » Syllabe impie." Door het woord Verbe verstaat Boileau Christus.

E. L.

De booze lettergreep. De uitlegging en bedoeling van » de booze lettergreep" is, volgens eene noot, voorkomende in eene der best geädnoteerde Edities zijne werken (*), Deel I, p. 300. de volgende:

» De Arianen (tegenstanders zoo ik meen der Anasthasianen en anderen) ontkenden de *éénwezenheid* van het Woord (la consubstantialité du Verbe) en verwierpen het Grieksche woord *ὁμοιούσιος* dat ÉÉN*wezenlijk* (consubstantiel) beteekent.

Zij zeiden dat de Zoon was *ὁμοιούσιος τῷ*

(*) Oeuvres de Boileau Despréaux avec des éclaircissements historiques donnés par lui-même &ct. &ct. rédigés par M. de Saint-Marc; Amsterdam chez D. J. Changuion, 1772.

πατρὶ dat is van GELIJK*wezenheid* met den Vader (de substance, *semblable*) maar niet ὁμούσιος dat is (de *même* substance) als de Vader.

Dus bestond de ketterij der Arianen in eene diphtong (of ook syllabe) gevoegd bij het woord ὁμούσιος waarvoor zij ὁμοιούσιος plaatsten. Deze diphtong of syllabe is οι (oi), die de regtzinnigen verwierpen als met hunne leer niet overeenkomende.

Boileau had ook deze 4 verzen op de volgende wijs gemaakt:

Lorsque chez ses sujets l'un contre l'autre armés,
Et sur un Dieu fait homme au combat animés,
Tu fis dans une guerre et si triste et si longue
Périr tant de Chrétiens, martyrs d'une diphtongue.

ALEXANDER KRUSEMAN.

De booze lettergreep. In de Holl. Editie van Boileau van 1729, » avec des éclaircissements » historiques, donnés par lui même", staat de volgende noot bij den 199 regel der XII Satire:

» Le second vers était ainsi:
» *D'une* adroite *syllabe un saint mot augmenté.*"

B.

De booze lettergreep zinspeelt op de twisten met de Semiarianen, die den Zoon ὁμοιούσιον met den Vader noemden, niet ὁμοούσιον, zoo als de kerkleer had vastgesteld. C.

Echeneis. (bl. 18.) teregt in de aanteekening verklaard door *remora.* Dit is echter niet de zwaard- maar zuigvisch. SCHELLERS woordenboek zou den vrager voldoende uitkomst hebben gegeven, waar echter in plaats van PLINIUS H. N. IX. 25 moet gelezen worden: 41. Het is een visch, die, zooals men geloofde, de schepen tegenhield en van daar den naam draagt (ἔχειν en νηῦς). Dezelfde PLINIUS verhaalt, met veel ophef, in het XXXI boek van zijne Natuurlijke Historie, cap. 1, hoe het schip van ANTONIUS in den zeeslag bij *Actium*, en in zijn tijd de galei van CALIGULA, kort voor zijn moord, door zulk een dier was tegengehouden, zonder dat de inspanning der roeijers daartegen iets vermogt. D. J. VEEGENS.

Echeneis. Deze fabelachtige visch wordt door Plinius Hist. N. XXXII. 1 aldus beschreven: » Wat is er sterker dan de zee en de winden? Wat is een grooter kunststuk dan een schip? En toch kan een kleine visch (*de Echeneis*) hen tegenhouden, schoon zij allen denzelfden weg gaan. De winden mogen blazen, de golven mogen razen; dit kleine schepsel bedwingt hunne woede, en doet een schip stilhouden wanneer kettings en ankers dit niet vermogen; en het doet dit niet met veel moeite, neen, alleen met het aan te raken. Weg, menschelijke ijdelheid! als het versterkte schip, dat de mensch gebouwd heeft, opdat hij ter zee zoowel als te land achter vestingwerken vechten mogt, door eenen visch van nog geen anderhalven voet lengte kan gevangen en beweginloos gehouden worden. — Zulk een visch, zegt men, dat het admiraalschip in den zeeslag van Actium heeft tegengehouden, en Antonius gedwongen heeft in een ander over te gaan. En in onzen tijd hield een dezer dieren het schip tegen van Caius den Keizer, toen hij van Astura naar Antium voer. Het ophouden van dit schip, terwijl de overige schepen van de vloot voortgingen, veroorzaakte verwondering; maar dit duurde niet lang, want sommige zeelieden sprongen in het water om naar den visch te zien en vonden hem aan het roer geklemd; zij toonden hem aan Caius, die verontwaardigd was dat dit dier zijnen voortgang zou verbieden, als vierhonderd roeijers daartoe werkten. Het was als eene slak, en had geene kracht meer, toen het in het schip gekomen was.

W. J. L.

Echeneis. Dit woord, dat allerduidelijkst van Griekschen oorsprong is, wordt, volgens PAPE, zamengesteld uit ἔχω en νηῦς, Epischen vorm van het Attische ναῦς, iets dat een schip in deszelfs vaart terughoudt: als schrijvers, die eene nadere explicatie van het bedoelde woord geven, noemt hij: ARIST. H. A. II, 14, OPPIANUS in zijne 'Αλιευτικά I, 212. en PLATO Συμπόσιον II, 7.—Geene der genoemde werken in bezit hebbende, kon ik mij in geen nader onderzoek verdiepen, en moest ik mij tot de aanhaling dier plaatsen bepalen.

H. B.

Schapperae. (bl. 18.) Nog tegenwoordig heet eene eetenskast in Vlaanderen een *Schapraaij.* Hetzelfde woord vindt men op de klassieke prent van JAN DE WASSCHER en in de *Dictionnaire* van MARIN. KILIAAN heeft *schap-raede*, *schap-reede* verklaard: *Promptuarium*, *armarium*, *repositorium*, zoo hij zegt, van het Eng. *skeppe.* D. J. VEEGENS.

Schapperae. Spijskast, vliegenkast, kast waar men spijzen in bewaart; het woord wordt nog in Vlaanderen gebezigd, waar men *Eetschaprei* zegt; of het echter van Vlaamschen oorsprong is, weet ik niet.

T. H. B.

Schapperae. *Schapraade* was eene spinde, broodkast. *Schapraai*, eene pottenbank, aanregtbank of tafel. *Schap* was ook eene spinde of spijskamer, waarvan de twee voorgaande afstammen. MEIJERS *Woordenschat* III Deel. Het schijnt in verband te staan met *schap*, vorm of gestalte, hetwelk wij in scheppen, vorm geven, vormen, nog behouden hebben. *Sceapan* was bij de Anglo-Saxers zoowel *vormen* als *scheppen.* W. J. L.

Het Friesche Shibboleth (bl. 19.) versta ik niet, maar ik geef een ander soortgelijk herkenningsteeken ten beste, dat de Friezen in den opstand tegen HENDRIK, den zoon van ALBRECHT *van Saxen* gebruikten: » Fiouwer lotter Leepaeyen op in Finne herne in ien nest". Het zal zooveel beteekenen als: vier versche kievitseijeren in één nest. Z. *Naberigt* op VAN HEUSSEN en VAN RIJN. *Oudh. van Vriesl.*, bl. 474. (8°.) D. J. VEEGENS.

Anagram op Vondels naam. (bl. 19). De Ridder Jacob Cats maakte op Vondel het volgende:

Hier ligt *Joost van Vondelen's*,
4 7 2 1 3 6 10 11 9 13 14 15 5 8 16 17 12
Regt wijs en heilig dunkend mensch,
In zijn naam bevonden.
Als men ziet, dat hij hiet:
Sotje vol van sonden.

Vondel betaalde den Ridder dus:

Hier onder ligt een man,
een man die in zijn leven,
Van *ik en weet niet wat*,
'k weet niet hoe, heeft geschreven;
Maar des al niet te min,
wat dient er meer gezeid?
't Is Ridder Jacob Cats,
die hier begraven leit.

Nieuwe Utrechtsche Almanak voor het jaar onzes Heeren Jezus Christus 1831.
W. J. L.

Anagram op Vondels naam. Het anagram door Vondel op zijn eigen naam (Joost van Vondelens) gemaakt waar NB. & ? naar gevraagd hebben, is in het volgende versje bevat:

Nu is JOOST VAN VONDELENS
Wys en heilig dunkend mens,
In uw naem bevonden,
Zoo je ziet,
Dat je hiet
SOTJE VOL VAN SONDEN.

waarop volgt.

Nacta est patella suum operculum.
Nu is de ſlimme Pot gedekt
Nu is de ſchimper weêr begekt.

Aldus te vinden in J. van Vondels Hekeldichten, met aenteekeningen, uit 's Dichters mondt opgeſchreven, thans merkelijk vermeerdert;
't Amesfoort bij Pieter Brakman, 1736, bl. 83.
Het stukje is onderteekend met J. C. gelijk er meer in dezelfde uitgave voorkomen, die met letters onderteekend zijn, bv. Bloedbeuling van Maximiliaen Teeling met P. L. wat mag de beteekenis dier letters zijn?
D.

(N.B. & ? 's geheugen zal hem waarschijnlijk gefaald hebben. Het Anagram is door *Jacob Cats;* en Vondel, in de plaats van zichzelven dus nederig te vernoemen heeft er hem, JAPIK PRIAEP, door IK PAI PRIAEP, eene soortgelijke woordverplaatsing, op gediend.)

't Anagram op Vondels naam komt voor in al de uitgaven zijner Hekeldichten, (b. v. ed. 1707. p. 76.) te midden van de stukken, die op het Vraagdicht der Akademie antwoorden of terugslaan. Evenmin echter als het voorafgaande antwoord, beginnende:

De beſte tong die ſtemmen ſmeedde, door Vondel vervaardigd is ('t is van P. C. Hooft), evenmin dit antwoord in 't anagram daarbij gevoegd. 't Is daarom ook J. C. geteekend, — de beginletters van den naam, dien Vondel tot *Japik Priaap* verhutselde. C.

Ongeveer. (bl. 19). is geen Neder-, maar Hoogduitsch, *ohn-* of *ungefähr*. Het zal wel van *ohne*, zonder, en *Gefährde*, nadeel, bedrog, afkomen. D. J. VEEGENS.

Ongeveer. WEILAND zegt in zijn taalkundig Woordenboek, dat ongevaar (ongeveer) schijnt te kennen te geven, niet wel waargenomen; zoodat het voor » ongewaar" staat, gelijk de *w* in *v* veranderd is in *ervaren*, van *waren*, *waarnemen;* en, zegt hij: » indien deze afleiding minder behaagt, zoude ik tot *on* en *ver*, niet verwijderd, overhellen". —

Het komt mij voor dat het gevoegelijker is af te leiden van on (in) en gevaar, zoo dat het zou beteekenen *in gevaar*, in gevaar van te veel of te weinig te zijn. *On* toch, beteekende bij de oude Vlamingen: in; zij zeiden *onbijt* voor *inbijt*, *onstukken* voor *instukken* (zie MEYERS *Woordenschat* III; Deel.) Bij de Duitschers heeft het woord *ohngefähr* eene vreemde beteekenis, zoo als blijkt uit het versje van GÖTHE:

Scheintod.

Weint, Mädchen, hier bei Amors Grabe; hier
Sank er von nichts, von *ohngefähr* danieder.
Doch ist er wirklich todt? Ich schwöre nicht dafür:
Ein Nichts, ein *Ohngefähr* erweckt ihn öfters wieder.

W. J. L.

Beeren. (bl. 19). (Studenten-rekeningen) komt mijns inziens van niets anders dan van het Lat: DEbere: verschuldigd zijn.
ALEXANDER KRUSEMAN.

Beeren. Volgens mijn inzien, hebben deze

Runische Letters.

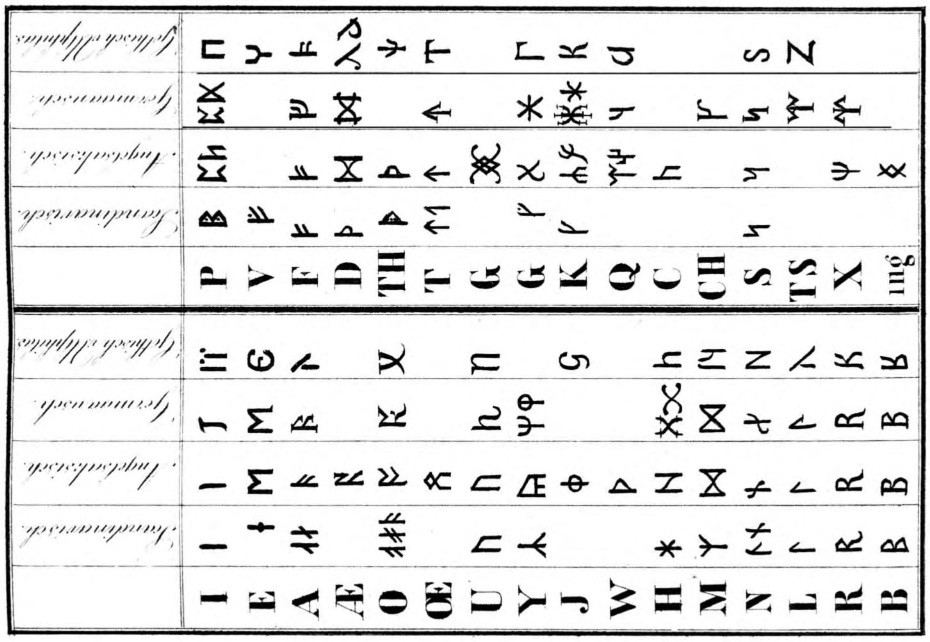

Runæ Hispanens.

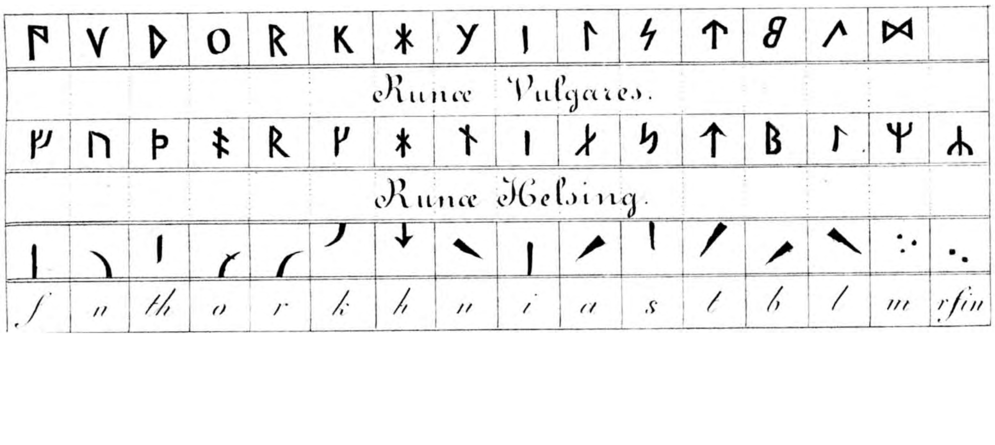

lieve beestjes, gelijk ALEXANDER V. H. ze noemt, hunnen naam te danken aan het geluid, dat zij van zich stooten. Het is, dunkt mij, zeer eenvoudig, dat, wanneer Crediteurs op hunne aanmaningen worden afgewezen, zij de hoedanigheden van dat dier beginnen aan te nemen, te knorren, te brommen, lomp en ruw te worden, weshalve men dan ook die benaming op het gansche geslacht heeft toegepast. H. B.

De biezen pakken. (bl. 19). Het was de gewoonte in de middeleeuwen, vooral in ons vaderland, matten te gebruiken om iets in te pakken. Zelfs kinderen werden daarin gebakerd: vandaar *bakermat*. *De biezen pakken* is eenvoudig: op reis gaan, het *colligere sarcinas* der Romeinen. — *Zich wegschêren* zal, indien het Nederduitsch is: wel zijn: zich van de schaar, de bende, wegmaken. Zoo zegt men ook: *schaarwacht* voor eene *patrouille*. — Het *schuren van de piek* heb ik altijd verstaan van iemand, die terwijl zijne strijdmakkers optrekken, kwanswijs nog niet gereed is met zijne wapenen. Men denke toch aan gene soldaten van den tegenwoordigen tijd, maar veeleer aan de slappe krijgstucht van vroeger dagen.

D. J. VEEGENS.

GrooteBrabandsche zwijgendeLandtol. (bl. 19). Nog niet zoo vele jaren geleden bestonden er ook nog bij ons zulke, vermoedelijk van vroegere Leenheeren afkomstige, *zwijgende* tollen aan bruggen, poorten enz. Zij die, gelijk ik zelf ondervonden heb, onkundig van zoodanigen tol, wilden passeren *zonder te betalen*, werden terstond door een' aanwezigen tolheffer tegengehouden en in de vastgestelde boete beslagen.

P. v. M.

Een bar tweetal. (bl. 19). Bij onze vooroudes was Neccus een booze geest of demon, die zich in de wateren ophield; was iemand in een draaikolk verdwenen, of hetzij door kramp, hetzij omdat hij slecht zwemmen kon, verdronken, dan dacht men dat Neccus hem had weggerukt. Staal had echter de kracht hem vrees in te boezemen en te doen vlugten, en daarom wierpen allen, die gingen baden, kleine stukjes staal in het water. Van hem en van vele andere wezens, niet beter dan hij, kan men lezen in de werken van VERELIUS; de plaats kan ik niet met zekerheid opgeven, omdat ik het boek niet in mijn bezit heb. Neccus is waarschijnlijk onze *Nikker*, en de *Old Nick* onzer Engelsche broeders. Ochus Bocus was ook door onze vaderen zeer gevreesd als toovenaar en als demon; van hem, zou ik denken, is het bezweringswoord *hocus-pocus* af te leiden. Mogelijk was hij bloedverwant van Teuto-Bochus, eenen reus, $25^1/_2$ voet hoog, 10 breed en 5 dik aan de hoogte van de schouders, wiens hoofd 5 voet lang was en 10 voet in omtrek. Aan hem behoorden ook, zegt de Chirurgijn HABICOT, (zie Dict. des Sciences Méd. vol. XXXIV. p. 210.) de beenderen, A. D. 1613, in een kasteel te Langres in Daûphiné gevonden. » Rex Teutobochus," zegt FLORUS, Lib. III. » quaternos senosque equos transilire solitus." Koning Teutobochus sprong over vier, ja zelfs zes paarden te gelijk. Hij werd 101 jaren vóór Christus door Marius gevangen genomen, en stond hooger dan de tropheën. De Teutobochus van FLORUS moet evenwel, na zijnen dood, gegroeid zijn, wanneer hij dezelfde geweest is, waarvan HABICOT spreekt.

TUSCO.

De Voluspa. (bl. 19.) In de Histoire Universelle van CÉSAR CANTU (Paris 1846). Deel IX. p. 70. vind ik in eene Nota aangehaald.

BERGMANN, *Poèmes islandais; Traduction de la* VOLUSPA, *du Wafthrudnismale et du Lokassenna.* Vruchteloos heb ik evenwel onderzocht of die vertaling in 't Fransch, dan wel in 't Duitsch is geschreven, en evenzeer waar en wanneer zij uitgegeven is.

PHILARCHUS.

De Voluspa. Indien de vrager meent, of *de Voluspa* in eene onzer nieuwe talen is overgebragt, dan sla hij op: » FINN MAGNUSEN, Edda Sämundar hins Froda, 4°. met eene Latijnsche overzetting. Koppenh. 1787—1828; — of de Zweedsche vertaling, waarmede A. A. AFZELIUS de uitgaaf van Rasks Edda Sämundar, Stokholm 1818, voorzag, — of (best misschien) Sämunds Edda des Weisen — aus dem isländischen übersezt von J. L. STUDACH, Nürnb. 1829. 4°. C.

Runische letters. (bl. 19). Te vinden o. a. in » Die Runen und ihre Denkmäler, — von Dr. G. THORMOD LEGIS. Leipz. 1829. Verlag von J. A. Barth." C.

Runische Letters zijn te vinden in: » *Allgemeine Nordische Geschichte*, aus den neuesten und besten Schrifstelleren und nach eigenen Untersuchungen beschrieben etc. etc., herausgegeben von: AUGUST LUDWIG SCHLÖZER. Halle bey Johann Justinus Gebauer, 1771." Aldaar vindt men op pagina 209 opgegeven:

De *Runae Hispanienses*, *Vulgares* en *Helsinglandicae.* (Vgl. nevensgaande plaat).

Deze *Runae Helsing.* worden door SCHLÖZER (pag. 487.) opgegeven als de oudste vorm (vermoedelijk) en thuis behoorende in Helsingland en Medelpad, welke streken tot den vroeger zoogenaamden *Quenischen staat* behoorden: deze soort Runen is dan ook, vol-

gens SCHLÖZER nimmer aan gene zijde van Upland gevonden, terwijl de *Runae Vulgares* zich op alle Runensteenen in eigenlijk Zweden bevinden. De Runae Helsing zijn door Professor MAGNUS CELSIUS ontcijferd geworden.

Voorts bevinden zich nog op pag. 209 twee Runische opschriften. Men vindt bijkans geheel dezelfde schriftteekens als deze *Runae Helsing.*, onder den naam van *Ancient Runic Ogham*, opgegeven en verklaard, als schrift der oudste Ieren of Kelten bij: » *Lieut. Col.* CHARLES VALLANCEY *LLD.* a Grammar of the Iberno-celtic or Irish Language. Dublin; Printed by R. Marchbank and sold by L. L. Flin, Castle-street. M,DCC,LXXXI", op plaat I. Benevens nog andere curieuse schriftteekens.

Voorts in: » Dr. N. SPARSCHUH, Keltische Studiën. Frankfurt a/m. 1848, bey Franz Varrentrap's Verlag (Ph. Krebs)", een plaat, bevattende eene gerangschikte vergelijking tusschen: het *Phoenicische*, *Etruscische*, *Celteberische Muntschrift*—, *Runische der Rhetraische antiquiteiten*, *Welsch* (Gallisch) alphabet, benevens verklaring van de klank- en getalwaarde dier schriftteekens.

NB. Ook J. J. A. WORSAŒ in » Zur alterthumskunde des Nordens mit 20 Tafelen, Leipzig 1847", handelt zeer uitvoerig over de Runische karakters, gelijk ook GUILL. GESENIUS: » Scripturae linguaeque Phoenicæ etc." Lipsiae—" ze aanvoert. D. K.

Runische letters. In antwoord op de vraag omtrent de Runische letters moge het volgende voldoende zijn.

Het Runische zoo wel als het Grieksche alphabet bestond aanvankelijk uit zestien letters. Het is zeker, dat het Scandinavisch Runisch alphabet reeds in de negende eeuw in gebruik was. Bovendien is het meer dan zeker, dat de Saxers vóór hunne invallen in Engeland in bezit waren van Runische letters. WILL. GRIMM, in zijn werk: » Ueber Deutschen Runen", merkt aan, dat in Scandinavië reeds in de zesde eeuw de Runische letters gebruikt werden. Meer dan duizend Runische inscriptien zijn in Zweden ontdekt, en drie of vier honderd in Denemarken en Noorwegen. Het belangrijkste Runische opschrift is wel dat van eenen steen, in 1824 gevonden op het eiland Kingiktorsoak op 72° 54′ breedte en 56° lengte ten westen van Greenwich.

Wij geven hierbij eene afteekening der Runische letters, zoo als wij die vonden in » MALLET; *Northern Antiquities.*"

Bij de drie Runische alphabets vindt men ook een alphabet van ULPHILAS, dat door GRIMM verondersteld wordt bekend te zijn geweest bij de Moeso-Gothen, lang voor hun geleerde bisschop de Evangelieën vertaalde. G. L. K.

Heraldiek. (bl. 19.) Wordt gevraagd naar eene handleiding van de Wapenkunde in het Hollandsch.

Deze bestaat onder den naam: » Grond- » trekken der Nederlandsche Wapenkunde, » door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, te Leiden, bij S. en J. LUCHTMANS, 1847. (thans te Amst. bij FRED. MULLER). H. E. LT.

Heraldiek. Er bestaan, voor zoo verre mij bekend is, geene andere handleidingen tot het beoefenen dezer wetenschap, in het Neêrduitsch, dan het oude werk van T. DE ROUCK, » den Nederlandtschen Herauld ofte Tractaet » van Wapenen en Polyticken Adel, Amst. » 1645." en een werkje van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, getiteld: » Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde; te Leiden bij S. en J. Luchtmans 1847." Wie de Heraldiek wil beoefenen, behoort de Méthodes du Blason te raadplegen, daar de Franschen, meer dan andere natiën, zich op de beoefening dier wetenschap hebben toegelegd. H. M.

Liverei. (bl. 20). Het was algemeen de gewoonte, dat vasallen in de kleuren hunner leenheeren waren uitgedost. Herauten en Wapenkoningen droegen het volle wapen van den leenheer op hunne tabbaarden gestikt. Zelfs de gewapende poorters en de schutters waren in tweeverwige rokken met de kleuren der steden, b. v. te Amsterdam wit en rood, gekleed. Zie b. v. VAN ASCH VAN WIJCK, *de Schut of Schuttergilde in Ned.* in de *Berigten van het Hist. Gez. te U.*, 2e Stuk, bl. 127, 162 enz. en *aant.* 8 op *bl.* 167 *volgg.*, van mijne *Haarl. Vertellingen.* — De liverei behoort de hoofdkleuren van het wapen uittedrukken, en dit deed men oudtijds, doch tegenwoordig wordt er dikwijls raar mede omgesprongen. Die kleuren zijn dezelfde, als van de zoogenaamde *lambrequins* of *hachements* om het wapen. TH. DE ROUCK, in zijn *Nederlandtschen Herauld*, *Amst.* bij J. JANSSEN 1645 fol° (en dit diene tevens ter beantwoording van de vraag naar eene handleiding tot de *Heraldiek!*) (*) zegt daarvan op *bl.* 34 van de *Konst-woorden*: » Maer by de regulen van de konst, den grondt, » ende 't gros van de *Lambrequins* moet wesen » van *esmail* ghelijck den grondt en de veldt » des schildts, en de eynden (dat is, de buyten » oft boven zijde) van ander *esmail*, te weten, » van de figueren des wapens; welverstaende » 't *esmail* van de levendighe figueren altijdt » ghepprefereert voor 't *esmail* van de doode, » *data paritate temporis.*" D. J. VEEGENS.

(*) Men kan ook ver komen met S. DE VRIES, *Doorluchtige Wereldt*, eene zeer goede bewerking van *Les Souverains du Monde*, 4 *Tomes*, *Paris* G. CARELIER, 1718, waarvan de eerste druk, naar het oorspronkelijk Hoogduitsch van F. L. BRESLER, in 1518 is uitgekomen.

Leliëen. (bl. 20). H. M. doet in het eerste N°. van DE NAVORSCHER, belangrijke vragen over de *Heraldie*, en onder andere deze: » waarom vindt men in de Nederlandsche en » voornamelijk in de Friesche geslachtwapens » zoo vele lelieën?" Ik laat aan kundiger' de beantwoording over, maar ik breng een tigcheltje aan, uit de *Proeve over den ouden loop van de rivier de Eem, en den vroegeren toestand der landstreek aan hare boorden gelegen. Te Utrecht, bij* JOHANNES ALTHEER, 1832.

De geleerde schrijver (wijlen Mr. H. M. J. A. VAN ASCH VAN WYCK) zegt, bl. 70 van zijn geschrift:

» Opmerkenswaardig is het, dat eene over- » eenkomst van geslachtwapens juist langs » de boorden van *de Eem* wordt aangetroffen. » Een veld met leliën, in meerder of minder » getal en in kleuren verscheiden, is eigen » aan de meeste langs *de Eem* gevestigde ge- » slachten, welke van die rivier, evenzeer » als andere geslachten, van *den Rijn*, van » *de Vecht*, of van *de Lek* hunnen naam ont- » leenden. — Zoo voeren de oude geslachten » der Heeren van *Amersfoort*, *Weede*, *Eme-* » *claar*, *Both van der Eem*, *Botter*, *Stouten-* » *burg*, evenzeer als *Scherpenzeel*, *Borre van* » *Amerongen* en *Westrhenen* alle leliën tot wapen." — d.

Bat. (bl. 20). Een sprekend wapen, zoo als er ook vele zijn, en dikwijls de oudste. — Dat de Angel-Saksen grootendeels aan onze kusten hebben gewoond en vandaar naar Brittannie zijn overgestoken, is, ook uit de overeenkomst der namen van plaatsen, duidelijk bewezen door P. C. MOLHUYSEN, de *Anglen in Nederland*, in NIJHOFF, Bijdragen, III Deel, 1e Stuk, *bl.* 50 volgg. Ook het Nederl. Geslacht *Eggeren* voert een vleermuis van Sabel in zijn wapen. D. J. VEEGENS.

Merlette. (bl. 20). Zie hier het antwoord van DE ROUCK, in het bovengem. werk, *bl.* 39. » *Merulas* te voeren, is een teecken dat den » dragher is Edel gheworden door syn sterckte » ende vromigheyt, maer naer opinie van ande- » re, dat dusdanighe egheene groote substan- » tie in goederen en heeft, maer dat hem 't » fundament ontbreeckt, ende leeft door ghe- » conquesteerde, en de alnoch te geconques- » terende goederen: want dese ghevoghelte » moeten afghemaelt werden zonder voeten, » als egheen steunsel hebbende, ofte substan- » tie. — De pooten van Merletten zijn soo kort, » dat sy qualyck konnen gaen. De Grieken » noemen haer *Apodes*, *quasi sine pedibus*, niet » dat sy egheen pooten hebben ghelyck andere » voghelen, maer omdat zy die soo niet ghe- » bruycken konnen, ende nedervallende, op » den grondt bedecken, ende uyt die reden » afghemaelt int wapen sonder pooten. *Ars* » *imitatur naturam in quantum potest.*"

D. J. VEEGENS.

Merlette. (merula mutila) petit oiseau représenté de profil, sans bec, ni pates. l'Usage de représenter les merlettes sans bec, ni membres, est venu des anciens hérauts, qui se servoient de petites pièces quarrées d'émail, pour figurer ces petits oiseaux, sur les cotes-armes et boucliers, et ne s'amusoient point à en marquer les extrêmités.

Dictionnaire Héraldique, Paris 1774.

T. H. B.

Opschrift van een Gedenkpenning. (bl. 20.). Dit opschrift is te vinden op een' zoogenaamden Benedictspenning; ziethier de beschrijving:

Voorzijde. Omschrift: CRUX. P. Benedicti. De heilige staande in zijn monnikskleed, in de eene hand het kruis, in de andere een boek, aan zijne voeten regts een Christusbeeld, links een vogel.

Achterzijde. Omschrift: IHS. V.ade R.edro S.atana, N.unquam S.uade M.ihi V.ana, S.unt M.ala Q.uae L.ibas, I.pse V.enena B.ibas.

In het midden van dit omschrift leest men de opgegevene letters op de volgende wijze: CSSML, van boven naar beneden: Crux Sancti Sit Mea Lux; NDSMD, de vorige doorsnijdende: Non Diabolus Sit Mihi Dux; en CSPB, in de vier hoeken van het kruis: Crux Sancti Patris Benedicti.

Deze penning is door het volk in Beijeren en Oostenrijk als Amulet gedragen om zich tegen tooverij te beschermen. Men heeft zich te vergeefs veel moeite gegeven om deze raadselachtige letters uit te leggen tot dat, bij gelegenheid van een heksenproces in Beijeren, waarin over dit stuk gesproken werd, de Benedictijnen van Metten den sleutel gegeven hebben. Zie verder SCHMID, Clavis Numismatica.

TUSCO.

Râ, râ, wat is dat? (bl. 20.) De hand gesloten zijnde met 8 voorwerpen er in, zijn er, de vingers medegeteld, 13. Hiervan genomen 7, rest natuurlijk 6. G. A. C.

Râ, râ, wat is dat? — De schooljongen aan den autodidakt S. P. D. Even goed ware het raadsel: » hij had er acht in de hand, nam er » acht weg en hield er vijf over," nl. zijne vijf vingers. Wat leert men hieruit? zou monsieur vragen. Antwoord: dat reeds ten tijde van Pepyn de menschen vijf vingers hadden.

C.

Oorsprong der Arabische Cijfers. (bl. 20.) Als ik mij niet vergis was het □ bij de Arabieren een heilig figuur of liever het volmaaktste figuur, even als bij de Chinezen het *ovaal*, en

bij ons de *cirkel*. Mag ik zoo vrij zijn den Heer G. L. K. te doen opmerken, dat, naar mij voorkomt, de 4 niet gezocht moet worden in ⊠, maar eerder in ⊠. Π. K.

Oorsprong der Arabische Cijfers. LAPPENBERG, in zijne uitmuntende *Geschichte von England*, I *Th.* p. 79. ffg., vermoedt, dat die in de volgorde der Runen, dezelfde als in het Phoenicische en oud-Grieksche Alphabet, zou te zoeken zijn. Vergel. den door hem aangeh. W. C. GRIMM, *ueber Deutsche Runen*, *Gött.* 1821. D. J. VEEGENS.

Oorsprong der Arabische Cijfers. Ik kan op dit oogenblik geen regtstreeksch bewijs voor of tegen de echtheid van G. L. K's, aardige afleiding der Arabische cijfers aanvoeren. Eenige bedenkingen evenwel daartegen: het is minder moeijelijk om regte lijnen dan kromme te snijden; even zoo kunnen, dunkt mij, de ouderwetsche steenhouwers, zoo naauwkeurig mogelijk met regte lijnen, de gewone cijfers nagemaakt hebben, en dit de reden zijn dat *enkele* dier vormen op steenen uitgebeiteld staan. Nog iets: dat ze in deze figuur ⊠ te vinden zijn, zegt op zich zelf niet veel, er zijn daarin ontelbare aardigheden. Wil de vrager de Romeinsche getal-letters daarin zien? Niets zoo gemakkelijk. Zie ze reeds altemaal: ⊠ M ▷ < L X V I; en even zoo duidelijk daarin gevonden als de Arabische cijfers; ook treffen wij dikwijls *alle* die vormen op gedenkteekens aan. Wie zal toch hierin den *oorsprong* dezer getal-letters zoeken? Heeft iemand desniettegenstaande de lust om dit te ondernemen, hier heeft hij eene authoriteit, gering, het is waar, maar de beste die ik bezit: de figuur ⊠ of ⊗ is gebruikt als jaartal in eenige oude Engelsche boeken voor het beruchte jaar van den grooten brand te Londen, (het jaar 1666), het enkele jaartal, waarin alle de Romeinsche getal-letters in afnemenden rang gebruikt kunnen worden. TUSCO.

Oorsprong der Arabische Cijfers. Op bl. 20 van *de Navorscher* voor 1851, N°. 1. wordt gevraagd naar eenige authoriteit, die het gegronde der afleiding van onze Cijfergetallen uit het Arabisch aanwijst. Den vrager G. L. K. verwijs ik naar de aanteekening van M. TYDEMAN op SHAW, *Reize door Barbarije en het Oosten*, 1e deel, bl. 295, waar de literatuur van dit onderwerp wordt opgegeven.

E. A. P.

De oorsprong der Arabische Cijfers zal wel gezocht moeten worden in de cijfers, die de Arabieren gebruiken. De overeenkomst van hunne getalmerken met de onze is dan ook blijkbaar: mits men in het oog houde, dat wij, niet zoo als zij, van de regter- naar de linkerhand, maar van de linker- naar de regterhand schrijven.

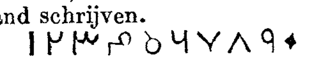 C.

Oorsprong der Arabische cijfers. De inval, om den oorsprong onzer cijferteekens uit de ontleding der figuur ⊠ te verklaren, hoe geestig het ook aan schooljongens kan toeschijnen, is zeker even groote onzin, als de poging van hen, die de grondwoorden onzer taal uit de afbeeldende beweging onzer spraakwerktuigen pogen afteleiden. Om zulke droomerijen kan men lagchen, ernstige wederlegging behoeven zij niet. Zoo iets, dan is het eene ontwijfelbare waarheid, dat onze gewone (Arabische) cijferteekens door de nieuw-Europesche volken van de Arabieren, en door deze uit Indie zijn ontleend. Daarvan kan men zich wel niet door vernuftige invallen, maar door eenvoudige historische studie en onderzoek der gedenkteekenen overtuigen. Een andere vraag is het, vooral bij de onderscheidene vormen, die de cijferteekens in de oud-Indische monumenten vertoonen, vanwaar de Indiers zelven ze ontleend hebben? Die de aardigheid willen voortzetten en aan de Indiers zelven de verdienste dier uitvinding toekennen, doen hun zeker onregt aan. De oude Hindoes waren een te schrander volk, om het cijferschrift, zeker na het letterschrift, een der schoonste uitvindingen van den menschelijken geest, op zoo geheel willekeurige, werktuigelijke, nietsbeteekenende, kinderachtige wijze te ontdekken. Een blik op de Indische palæographie leert ook terstond het tegendeel. Maar meeningen en gissingen over den oorsprong der cijferteekenen bij de Indiers kunnen wij hier niet mededeelen, genoeg zij het, daarop als eene niet onbelangrijke vraag gewezen te hebben.

H. C. M.

Andries Gulden. (bl. 20). De Andries Gulden is een gouden Nederlandsche munt, die zoowel in Braband als in Luxemburg, Gend en Gelderland geslagen werd. De stempel aan de eene zijde verbeeldde den Apostel Andreas, houdende een dwarskruis, en aan de andere zijde de wapenen der Nederlandsche vorsten, uit de huizen van Bourgondië en Oostenrijk. Derzelver waarde is altoos zeer ongelijk geweest: in het jaar 1489 was de Andries Gulden 58 stuivers, ten tijde van LEICESTER: 49 stuivers, en in 1621: 59 stuivers. E. L.

Kaap Tabin. (bl. 20). Onze voorouders hadden slechts een zeer onduidelijk begrip van het Noordelijk en Oostelijk gedeelte van Asie, zelfs nadat zij het Zuiden geëxploreerd hadden en tot Japan waren doorgedrongen. Zij kenden niets van het Noorden van Asie, van Waigat tot straat Behring, niets van het Oosten van straat Behring tot Korea, dan hetgeen zij bij overlevering of uit de werken

van PLINIUS verkregen hadden. Zoo hadden zij bij dezen schrijver: Hist. Nat. lib. VI cap. 17., gevonden, dat ten Oosten van den mond van de Caspische zee, die volgens de meening der Romeinen vereenigd was met den Oceanus Scythicus, thans Noordelijke IJszee, een uitgestrekt land was, door de koude onbewoonbaar. Hierop volgde een land van menscheneters, dan weder eene uitgestrekte woestijn, ten Oosten waarvan een door Scythen bewoond land, begrensd door eene woestenij, die zich tot het voorgebergte *Tabin* uitstrekte. POMPONIUS MELA, die ook van Kaap Tabin spreekt, voegt er bij dat tusschen dit voorgebergte en den Taunus het land der Seres ligt. Het is dus te verwonderen dat sommigen die kaap gezocht hebben aan het einde van den Taurus. Anderen weder, waaronder SOLINUS, meenden dat *Tabis* de naam der zee was. SALMASIUS eindelijk geloofde, dat die kaap de Noordelijkste punt van Asie was. In de geographie van CLUVERIUS heb ik haar op 3 kaarten gevonden, doch zeer verschillend geplaatst. Op de eerste kaart vond ik haar op 64° N. B., 158° W. L. Op een tweede kaartje stond zij op 68° N. B., 148 W. L. Twee paginas verder op 75° N.B., 148° W. L. Eindelijk, op een kaartje van de Opkomst der Groenlandsche visscherij, uitgegeven in 1720, staat zij op 74° N. B., 150° W. L. VONDEL schreef dus te regt:

»D'een acht het voorgebergt Tabin te Noordwaart ligt,
En d' ander acht dit vreemt." —

H. K.

Kaap Tabin. Van *Tabin* gewaagt onder anderen reeds POMPONIUS MELA, *de situ orbis:* lib. III cap. VII. Na van de *Scythae* en *Sacae* gesproken te hebben, voegt hij er bij: »Vasta »deinde iterum loca belluae infestant, usque »ad montem mari imminentem, nomine *Tabin.* »Longe ab eo Taurus attollitur. Seres inter»sunt etc." Bij de wanhopige pogingen der latere geographen om de verwarde voorstellingen en onzekere namen, die bij de ouden over een groot deel van Azie voorkomen, met de nieuwere kennis van dat werelddeel te identificeren, bragt men dezen naam, vermoedelijk omdat de *Seres* in de buurt waren, over op het, naar men meende, meest noordwaarts zich uitstrekkende voorgebergte van noord-oostelijk Azie. Een blik op sommige vroegere kaarten van noordelijk Azie, b. v. in PHIL. CLUVERI *Introductionis in univ. Geographiam tam vet. quam nov.* lib. VI. *Amst.* 1729. 4to, tegenover bl. 510 (verg. mede bl. 465 en 509), heldert VONDEL's bedoeling volkomen op. Mogt men ook een eind weegs in de noordelijke IJszee zijn doorgedrongen, de doortogt naar China, of liever naar den grooten stillen Oceaan, moest, zoo meende men, stuiten op het te ver noordwaarts zich uitstrekkend voorgebergte Tabin. Vergelijkt men nu nieuwere kaarten met die van CLUVERIUS, dan blijkt, dat zijn kaap *Tabin*, ofschoon veel te noordelijk gesteld, ongeveer overeenkomt met de voor eenige jaren door Wrangel opgenomen kaap *Chelakhskii*, terwijl de noordelijkste spits van het Aziatische vasteland, de kaap *Séverovostotchnoï*, of het *heilig voorgebergte*, veel meer westelijk en slechts ongeveer 26° ten oosten van Nieuw-Zembla is gelegen.

H. C. M.

Hermanzuil. (bl. 21). *Hermansaul* stond op een hoogen berg door het kasteel Ehresbourg (tegenwoordig Stadtberg) verdedigd. In het jaar 772 nam Karel de Groote dit kasteel in, en vernielde het standbeeld van Herman of Irmin.

E. L.

Hermanzuil. De Irminsula was eene marmeren zuil, elf voet hoog, waarop het beeld van een gewapend krijgsman stond, houdende in de regterhand eene banier eene roos voerende, in de linker eene weegschaal; op zijnen helm stond een haan, op zijne borst was een beer geteekend, en van zijne schouders hing een schild, vertoonende eenen leeuw in een veld met bloemen bezaaid. *Wien* dit beeld voorstelde, is onzeker; de een denkt Hermes, de ander den beroemden Arminius of Herman. Zou de regte schrijfwijze (er zijn er wel meer dan twintig) niet *Hermanzuil* wezen, en beteekenen: ZUIL van den HEER MAN? Dat de Germanen MANNUS dienden, getuigt Tacitus *de mor. Germ.* c. II. »celebrant carminibus anti»quis Tuisconem deum, terra editum, et fili»um MANNUM originem gentis, conditores»que." Immers was dit beeld dat van eenen oorlogsgod, zoo als het volgende opschrift bewijst: »Olim Saxonum dux fui et deus: »adoravit me populus Martis: gens quae me »veneratur aciei cornua gubernat." SAX. CHRON. latine redditum. »Vroeger was ik de leidsman en God der Saksers. Het oorlogsvolk diende mij. Het volk dat mij dient, is heerscher op het slagveld". Aan dezen afgod werden lafaards door de priesters opgeofferd (*). In 772 werd dit beeld door Karel den Grooten omgeworpen en vernield, de zuil echter werd bij den Wezer begraven, op eene plaats waar men later Corbach bouwde. Onder Karels opvolger is zij wedergevonden en

(*) Dit toont een lied, waarin de zoon van eenen Saksischen koning, die eenen slag verloren had, over zijn lot klaagt:

Sol ich nun in Gottes fronen Hende,
In meinen aller besten Tagen,
Geben werden und sterben so elende,
Das muss ich wol hochlich klagen.
Wen mir das Glücke füget hette,
Des Streites einen guten Ende.
Dorffte ich nicht leisten diese Wette
Netzen mit Blut die hire wende.

Gottes Frone = een priester; Wette leisten = straf voor zijne fouten leiden, Hire = ἱερὸς.

over den Wezer vervoerd. De Saksers hunnen God willende redden, ontstond er een gevecht op de plaats welke later Armensula heette, en om te beletten dat de zuil in hunne handen viel, werd zij in de Inner geworpen. In eene kerk, later te Hildesheim gebouwd, werd zij na vele godsdienstige reinigingen gebragt, en in het koor geplaatst, waar zij lang diende tot lichtdrager op feestdagen. Eeuwen lang is zij verwaarloosd en vergeten geweest, tot dat MEIBOMIUS haar zag, en met zijnen vriend ASCHIUS deze drie versjes daarop las:

Sic fructus vestri vestro sint gloria Patri:
Ne damnent tenebrae, quod fecerit actio vitae
Juncta fides operi sit lux superaddita luci.

Veel meer daarvan is te lezen in MEIBOMII Rerum Ger. Hist. Tom III. p. 6—12. In zijn tijd werd er ter gedachtenis nog alle jaren eene zuil omgeworpen door de jongens. Is dit nog in gebruik? TUSCO.

Hermanzuil. IRMIN, een Saksische godheid, werd in de gedaante van een zuil te Eresberg (Marsburg of Stadberg aan den Dimel) aangebeden. Karel de Groote verwoestte zijn' tempel en bragt de heilige zuil naar Corvei over, van waar de steenen afgod, na een tijd lang begraven geweest te zijn, naar Hildesheim werd vervoerd en voor het Koor geplaatst, waar hij nog te vinden is. Π. K.

Hermanzuil. Zoo Mijnheer, of Mevrouw, of Mejuffrouw N. N. zich tevreden wil stellen met eene verwijzing op het eertijds bekende werk van J. HUBNER; Algemeen Woordenboek van Konsten en Wetenschappen; is het volgende met genoegen voor hem, of haar, overgeschreven:

» IRMENSEULE, is voor dezen in Weſtpha- » len, in de landſtreek van Corvey en Neu- » hauſs een beroemde afgod der oude Saxen » geweeſt, maar van Keizer Karel den Groo- » ten om ver geworpen; vervolgens is deze » zuil door zynen zoon Ludovicus Pius, we- » derom opgegraven, en (na dat ze alvorens » door de doen ter tyd gebruikelyke plechtig- » heden gewyd, en van alle afgodery gezui- » vert was) naar Hildesheim in den dom, dien » hy ter eren van Maria had laten bouwen, » gebracht, en daar binnen, midden voor des- » zelfs deur geplaatſt, daar ze noch als ene » zonderlinge oudheid te zien is. In de voor- » gaande Eeuw" [HUBNER schreef in 1704] » is » zy door Aſche van Hoymburg vernieuwt. » De oude Heidenen zonder onderſcheid, » waren gewoon, dezen Afgod grote Ere te » bewyzen, weshalven de zuil, waar op deze » Afgod geplaatſt was, *Ydermanszuil* genoemt » wierd, waar van eindelyk *Irmenzeul* gewor- » den is." — *Ter aangehaalder plaatse*, II. bl. 500. JAN ALLEMAN.

IJzeren kooi van Kardinaal LA BALLUE. (bl. 21). Behalve den Cardinaal la Ballue, werden de hertog van Nemours en de geschiedschrijver Philippe de Commines, in de ijzeren kooi van Lodewijk XI opgesloten. De laatste maakt er melding van in zijne geschiedenis, en geeft te gelijker tijd eene beschrijving dier kooi, die later bij de overrompeling der Bastille vernietigd werd. B.

Kerk te Renswoude. (bl. 21). Over het ophangen van wapenborden, enz. in kerken, zie men YPEY en DERMOUT, Gesch. d. Herv. Christ. Kerk in Nederland, V. de aant. p. 114, 115.

Otto Veenius. (bl. 21). De 12 Schilderijen van OTTO VEENIUS, voorstellende de geschiedenis van Claudius Civilis, berusten op het Rijks-Museum te Amsterdam, zie n°. 295 van den Catalogus. O.

Baron. (bl. 21). In het zuiden van Frankrijk en in Navarre, schreef men dikwijls *Varon*, en zoo is het tot nu toe uitgesproken. Dit kan wel de oorspronkelijke spelling zijn, te zamengesteld uit *werre* (i. e: guerre, were, ware) en *homme.* Het Fransche *on* is niets anders dan eene verbastering van *homme*, en de woorden *werre* en *werra* werden beiden gebruikt om » oorlog" te beduiden, zoo wel bij de Fransche als bij de Duitsche schrijvers van de midden-eeuwen. Het is ook bekend, dat alle woorden waarin de Gasconjers een V lieten hooren, door de Noormannen met eene B werden uitgesproken. Zoo was het eerst *Werre-homme*, dan *Wer-hom*, daarna *Varon*, en nu eindelijk

BARON.

Baron. In antwoord op de vraag welke de oorsprong van het woord *Baron* zij, laat ik de volgende afleiding volgen, welke mij zeer waarschijnlijk voorkomt.

In het Spaansch beteekent het woord *Varon*, een man van aanzien en kracht, en door de verwisseling der letters B en V, die in Spanje en het zuiden van Frankrijk zoo dikwijls plaats vindt, zeide men onverschillig *un Varon* of *un Baron*, en het laatste woord is gebleven een titel, die van het Zuiden naar het Noorden gekomen is. B.

Baron. De naam *Baron* schijnt mij toe eene verbastering van het oude *Pharon* (פַּרְעֹה) Gen. XII: 15, en zamengesteld te zijn uit het oud-Afrikaansche (Egyptische *ra*, *ré* met het daarvóór gevoegde bepalend, mannelijk, lidwoord *pa*. *Ra* of *ré* beteekent in het oud-Egyptisch, gelijk bekend is, zoo veel als *Jon*, en wel in den zin van iets dat *hoog verheven is* of *wordt.* De opmerking is niet nieuw dat het Latijnsche: *Rex*, Italiaansche: *Ré*, Spaansche: *Ry*, Fransche: *Roi*, Gothische: *Reiks*, Sanskritische: *Râj*, den *hoogstgeplaatsten* persoon des RIJKS, den *Koning*, beduiden.

Langs de kusten der Middellandsche zee, en voornamelijk van Siciliën, wordt het opperhoofd der Visschers: *Rais* genaamd. In 't Moorsch-Arabische, een, met 't Berbersche, sterk vermengd dialect heet de scheepskapitein of schipper (navarchus) رايس, *Rāis*. De laatste letter van het hierboven aangevoerde woord פרע, namelijk de ע, wordt in verschillende woorden, dialecten of talen zoo verschillend uitgesproken, dat men derzelver klankvorm kan voorstellen door ons gewone *ng* (in *bang*, *rang*, *g* als *zachte k*), door *au*, *ô*, *on*, *e*, *a*, *ong*, *eng*, of ook: *anj*, *onj*, *enj*, Spaansche: ñ, Italiaansche: *gn*. Ook meen ik geen onmiddelijk verband op te merken tusschen den vorm van onze hedendaagsche *g*, *g*, *G*, de Grieksche: γ, van de gemelde ע (ajin) en van de oud-Phoenicische 𐤏. Deze lettervorm doet mij steeds denken aan eene oorspronkelijke graphische navolging bij de Phoeniciers van eene bind- of wurgstrik, die bij de strafuitoefening aan den schuldigen stellig een benaauwd, beëngd, keelgeluid ontwringt. Het begrip *Baron* beteekende derhalve, naar deze wijze van zien, een zoodanig mannelijk iemand, die aan het *hoofd* stond van een volk, (ראש, *rosch*=hoofd), en die vermoedelijk ook op een *verheven* oord, berg of rots, zijne woning had. Beduidt niet het Latijnsche *Pharus* (Moorsch-Arabisch برج, burg!) eerder: eene *hooge* standplaats voor den uitkijk, dan wel het in later tijd daaraan verbonden begrip: lichtbaak?? Het tweede deel der vraag moge door anderen beantwoord worden.

D. K.

Onguur. (bl. 21). Zie 't bevestigend antwoord op deze vraag, gemotiveerd door M. DE VRIES, Taalk. Mag. IVe D. p. 67—71 en J. CLARISSE, Natuurk. v. BR. GEERAERT, p. 419—425.

C.

Piramide van Marmont. (bl. 21.) Het komt mij voor dat de reiziger die van den top der piramide het Haarlemmermeer meende gezien te hebben, gelijk heeft. De afstand toch in eene regte lijn is slechts 8 uren; daar nu de straalbuiging van de aarde tusschen beiden op het hoogste punt slechts 39 ellen bedraagt, zoo is het blijkbaar dat, daar de top der piramide 88 ellen + ℞ en de waterspiegel van het Haarlemmer meer nog geene twee ellen —℞ is, als het oog zoo ver reikt, 't geen niet betwijfeld wordt, en daar er geene andere hinderpalen bestaan, het Meer ook zigtbaar wezen moet.

Daarenboven zegt de beschrijving van de piramide, die in de herberg, vijf minuten van haar verwijderd, opgehangen is, dat men van den top der obelisk, die 13 ellen hooger was, niet slechts Haarlem maar ook Zwolle en Breda, die op veel grooter afstand liggen, zien kon.

W. J. L.

St. Nikolaas. (bl. 21.) stond als patroon van visschers en zeelieden, zoowel bij Hollanders als Vlamingers, in hooge eer, vanwaar hem ook een aantal kerken, b. v., de Oude kerk te Amsterdam, te Utrecht, Middelburg, Groningen, Kampen, enz. is toegewijd. In het land tusschen de Elve en Oder, waar zich in de twaalfde en dertiende eeuw, na het overwinnen der heidensche Slaven, talrijke kolonien uit Holland en Vlaanderen gevestigd hebben, zijn de dorpen, door deze kolonisten gesticht, nog te onderscheiden aan de van baksteen gebouwde en veelal aan ST. NIKOLAAS gewijde kerken. Verg. VON WERSEBE, *ueber die holländischen kolonien in Norddeutschland*, aangehaald in FÖRSTEMANN, *Neue Mitth. hist-ant. Forsch.* III. *B.* 4. *Heft*, *p.* 129, ffg., ook HEEREN, *Folgen der Kreuzzüge*, in *Verm. Hist. Schrifte*, II *Th. pag.* 244 ffg. Niets derhalve natuurlijker, dan ons vreugdefeest op den vierdág van dien Heilige. In Duitschland schijnt het Kersfeest de luidruchtige *Joels*feesten vervangen en vele gebruiken daarvan behouden te hebben. Het was tevens in vele oorden het Nieuwjaarsfeest, waarop ook de Romeinen, zoowel als de Galliers elkander geschenken (*strenae*, *étrennes*) zonden. De Meidag werd in het Noorden als het begin van den zomer beschouwd. Men plantte dan meiboomen, waarom gedanst werd. Zie b.v. Mr. G. A. DE MEESTER, *over oude Veluwsche bosschen*, in NIJHOFF, Bijdr. VII Deel, 4 *Stuk*, *bl.* 314, en het door hem aangeh. *Woordenb. der Nederl. Mythol.* van VAN DEN BERGH, bl. 53.

D. J. VEEGENS.

St. Nicolaas wordt niet alleen bij ons gevierd, maar ook in Oostenrijk »Aldaar," (zoo lezen wij in de werken van de Maatschappij van Ned. letterk. te Leijden 1830, p. 342. aan welk boek wij ook andere bijzonderheden ontleend hebben) »gaan mannen »in de kleederen van den heiligen des avonds »te voren, rond, bezoeken de jeugd en laten »dezelve proeven hunner vorderingen afleg- »gen: elk hunner wordt door eenen grampus »(boozen vijand) als dienaar vergezeld, welke »met een vreesselijk duivelsmasker, ketens »en een ellenlange roede voorzien is: doch »hij draagt tevens eene mand met vergulde »appelen, nooten, koeken en snuisterijen tot »kinderspel, bij zich. Het ontbreekt er niet »aan liedjes op *St. Niklaas*." Vid. BUSCHING. *Woch. Nachr.* IV B. s. 153.

Π. K.

Paaschvuren (bl. 21), zijn overblijfselen uit de eerdienst onzer heidensche voorvaderen. Volgens VAN DEN BERGH, *Ned. Overle-*

veringen, *bl.* 75, zijn ook hier te lande sporen van de dienst der godin *Ostra*, naar welke het Paaschfeest in Duitschland nog *Ostern*, *Osterfest* heet. Van daar misschien, dat het landvolk hunne vuren op de hoogten nog, » een oud Oostersch gebruik" noemt. Dat gebruik heeft zich staande gehouden, in weerwil van den tegenstand der Geestelijkheid, die niet ophield daartegen te ijveren. Zoo leest men b. v. in Art. V van de Ordonnantien der eerste Kerkvergadering onder Bonifacius, van 21 April 742, den last van CARLOMAN aan iederen Bisschop, om met hulp van den Graaf, die de beschermer zijner kerk is, zorg te dragen tegen het plegen van heidensche bijgeloovigheden, en daaronder » van » die heiligschendende vuuren, die zij *Ned-* » *frates* noemen". Andere lezingen zijn *Niedfyr* en *Nodfyr*. Zie *Batavia sacra*, I. p. 298.

D. J. VEEGENS.

Paaschvuren. Uw tuinbaas heeft zeker gelijk; want deze gewoonte moet een overblijfsel zijn van de oude pyrolatria of vuurdienst, die bijna algemeen is geweest. — Onder de Persen, zegt HYDE, is het de gewoonte, om ná hun feest van den 24*sten April* de vuren overal uit te blusschen, en geen goed geloovige zou er een wederom aanmaken, tenzij door eene kaars aan het huis van eenen priester aangestoken. Eene dergelijke gewoonte vindt men ook te Jeruzalem met *Paschen;* wanneer het hemelsche vuur, zoo als men denkt, in het heilige graf daalt, en door de priesters kaarsen aan deze vlam aangestoken worden. Vroeger werd in Ierland alle jaren met den *lente-evennachts-tijd* het groote feest van La Baaltinne, of de dag van het Baalvuur gevierd, en den volgenden nacht moesten al de vuren uitgebluscht worden, en mogt niemand, op doodstraffe, een nieuw doen ontbranden voor dat de brandstapel van slagtoffers in het paleis van Tara aangestoken was. Nog heden wordt de huur, die de boeren in het voorjaar aan de landeigenaars betalen, CIOS-NA-BEALTINNE, of huur van Baals vuur genoemd. Ook is door het geheele land de gewoonte nog in zwang om in den *eersten* nacht van *Mei*, groote vreugdevuren te ontsteken; de verandering van het tijdstip is ontstaan kort na de invoering van het Christendom, opdat het feest niet mogt vallen in de *heilige vastendagen voor Paschen.* (MOORE; Hist. of Ireland, Vol I. Hoofdst. II).

Niet altijd liepen deze feesten zonder wreedheden af; de Druïden stapelden menschen opeen in groote teenen manden, en verbranden ze. — In Palestina liet men, gelijk iedereen weet, de kinderen, ter eere van Moloch, door het vuur gaan. Een vlak veld in het graafschap Leitrim in Ierland, werd Magh-Sleacth of Slagtingsveld genoemd, omdat de oude Ieren daar in den nacht van Samhin, hunne eerstgeboren kinderen aan hunnen afgod opofferden. — Doch algemeener werden die vuren gebruikt om menschen en vee te reinigen. De vuuraanbidders, zegt MAIMONIDES (zie DUPUIS III p. 740) beweerden, dat degenen die hunne kinderen niet door het vuur lieten gaan, hen aan levensgevaren blootstelden — De Druïden maakten twee groote vuren, en lieten hunne kudden, na zekere bezwering, daar tusschen loopen. De onwetendsten onder de Ieren, zegt LEDWICH, jagen nog hun vee door het vuur, om het tegen ongeluk te bewaren. Te Rome en ook in Duitschland vinden wij hetzelfde, want NIEBÜHR, sprekende over het feest van de Godin Pales, zegt: » dat op den 21*sten April*, de » oude inwoners van Rome de gewoonte had- » den zich te reinigen met door een groot vuur » te gaan, gelijk onze voorouders gewoon » waren *op den* 1*sten Mei vuren aan te steken.*"

TUSCO.

Paaschvuren. Het ontsteken van Paaschvuren is van Germaanschen oorsprong, even als het eten van paascheijeren en paaschbrood, (?) alle overblijfselen van de feesten, die de heidensche Germanen vroeger ter eere van hunne godin *Easter* of *Ostra* in de maand van April vierden. Vandaar werd deze maand vroeger Eostur of Ostermonath geheten en noemen de Duitschers het Paaschfeest nog *Osteren.* Het antwoord dat het volk in Overijssel geeft, als zoude het van Oosterschen oorsprong zijn, kan ons dus niet bevreemden.

H. K.

Paaschvuren. Om niet naar GRIMM te verwijzen, zie 't opstel van J. H. HALBERTSMA, over de paascheijeren, in den Overijss. almanak voor taal- en oudheidkunde. Jaarg. 1841.

C.

Mummie als geneesmiddel. (bl. 22.) In de Pharmacopaea Amstelodamensis, hier in MDCCXXVI uitgegeven, is *Mummia* te vinden. Zoo hebben dan onze grootvaders het ook gebruikt. Ik heb ook verscheidene apothekers daarnaar gevraagd, die mij gezegd hebben, dat zij het nog hadden, en een van hen heeft mij verzekerd, dat hij het nog, 30 jaar geleden, gebruikt heeft.

H. H.

Mummie als geneesmiddel. Op de vraag door GEEN LIEFHEBBER aan » *de Navorscher*" ingezonden, kunnen wij, naar het Artikel in THE SATURDAY MAGAZINE, vol. IV. p. 237, het volgende berigten. Het is getrokken uit PETTIGREW'S *History of Mummies.*

De Mummie was een van de gewone geneesmiddelen in de zestiende en een gedeelte van de zeventiende eeuw. Zij werd in alle apotheken gevonden, en men spaarde geen geld om haar te verkrijgen, voornamelijk van de Joden in het Oosten. Zoodra de

waarde van de mummie voor het bereiden van geneesmiddelen erkend was, begonnen vele spekulanten er handel in te drijven. De graven werden doorzocht, en zoo vele mummies als men krijgen konde, werden in stukken gehouwen, ten einde verkocht te worden. Het was echter niet gemakkelijk om aan dat begeeren te voldoen; daar de Egyptische regering het vervoer der ligchamen uit de graven verbood; nu was de verzoeking voor bedriegers groot, en allerlei bedrog werd dagelijks gepleegd. Volgens de »*Leçons de* GUYON" had reeds in het jaar 1100, of gelijk anderen zeggen 1300, ELMAGAR, geboortig van Alexandriën, een knap Joodsch dokter, de gewoonte om beide Christenen en Mahomedanen, toen in het Oosten strijdende om het bezit van Palestina, mummie voor te schrijven. Ten gevolge van dit voorbeeld gebruikten de dokters van alle natien het van nu af, in geval van kneuzingen en wonden; men beweerde, dat asphalt en jodenlijm de gekwetste en opengereten aderen vereenigden en heelden, en, om hunne walging veroorzakende prikkeling, de eigenschap hadden om de maag van verstijfd bloed te ontlasten. Eenige Joden namen het op zich, om deze vereischte mummie als een handelsvoorwerp te leveren, balsemden doode ligchamen, en verkochten ze den Christenen.

Zij namen hiervoor alle ter dood gebragte boosdoenders en zoo vele soorten van ligchamen als er maar te krijgen waren, vulden het hoofd en het binnenste met eenvoudige asphalt, iets van zeer geringe waarde, maakte insnijdingen in de zenuwdeelen der leden, voorzagen deze ook met asphalt en bonden ze toen stijf te zamen. Hierna werden deze ligchamen aan de hitte der zon blootgesteld, deze nu droogden spoedig en waren oogenschijnlijk aan de opregte bereide mummies gelijk. Zoo werden zij den Christenen verkocht.

GUY DE LA FONTAINE, arts van den koning van Navarre, deed eene reis naar Egypte, en in 1564 te Alexandrië zijnde, onderzocht hij naar den voorraad van mummies. Zijnen vriend AMBROSIUS PARÉ, den beroemden Franschen heelmeester, meldde hij den uitslag van zijne pogingen, welke bijzonderheden deze weder door zijne werken bekend heeft gemaakt. DE LA FONTAINE schijnt den voornaamsten Jood in dit vak gezocht, en hem gevraagd te hebben zijne verzameling mummies te mogen zien. Dit werd hem zeer gewillig toegestaan en verscheidene opeengepakte mummies dadelijk gewezen. Daar hij vroeg naar de plaats van waar zij kwamen, en zijn verlangen te kennen gaf om te weten, of hetgeen oudtijds aangaande de behandeling der dooden en wijze van begraven te boek gesteld was, bevestigd kon worden; begon de Jood te lagchen, en aarzelde niet te zeggen, dat al de ligchamen, die hij voor oogen had, omstreeks 30 of 40 in getal, door hem toebereid waren gedurende de laatste vier jaren, en dat zij de ligchamen van slaven of van andere menschen waren, zonder onderscheid, bij elkander gebragt.

DE LA FONTAINE vroeg van welke natie, en of zij aan de eene of andere schrikkelijke ziekte, zoo als melaatschheid, pokken of pest gestorven waren: waarop de Jood hem antwoordde, dat het hem geheel onverschillig was, van welke plaats zij kwamen, of zij oud of jong, van het mannelijk of van het vrouwelijk geslacht, of aan eenige ziekte gestorven waren, als hij hen maar in zijn bezit kon krijgen, en dat men er niet over dacht, als zij maar gebalsemd waren; er bijvoegende, dat hij zich verwonderde, hoe de Christenen, die anders zoo keurig op hun voedsel zijn, de ligchamen der dooden konden eten. Toen verhaalde de Jood hem zijne wijze van balsemen, die juist overeen kwam met die van den heer GUYON. Er was eene grootere behoefte aan mummies in Frankrijk, dan in eenig ander land. BELON zegt zelfs, dat Frans I de gewoonte had een pakje bij zich te dragen, inhoudende wat mummie, met rhubarber poeder bereid, om in te nemen als hij eenig letsel door vallen bekwam. Van dit algemeene geneesmiddel voorzien, dacht Frans I zich veilig tegen alle gevaar. SHIRLEY, een treurspeldichter, deelt het medicinale gebruik der mummie mede, in de woorden:

Maak mummie van mijn vleesch, en veil het aan apthekers.
The Bird in a Cage, 1633.

O! dat ik maar hun vleesch in brokken mogt verscheuren,
Om dus mijn krank fortuin door mummie op te beuren!
The Honest Lawyer, 1646.

Lord BACON zegt: »Mummie heeft eene groote kracht om het bloed te stuiten."

»Mummie", zegt BOGLE, »is een van de nuttige medicijnen, welke voorgeschreven en gegeven worden door onze doctoren, voor wonden en kneuzingen, en voor nog eene menigte andere gevallen."

AMBROSE PARÉ heeft uitdrukkelijk over de mummie geschreven, hij noemt het een middel, waarop in dien tijd het meest vertrouwd werd, maar zegt ook, dat noch de heelmeesters die het voorschreven, noch diegenen, die er over geschreven hebben, en de apothekers die het verkochten, er iets zekers van wisten. Hij veroordeelt het gebruik daarvan in de volgende woorden: »Dit slechte

soort van medicijn herstelt den kranke niet in de gevallen, waarvoor en waarin het gegeven wordt, gelijk ik honderde malen beproefd heb." SHOVET getuigt, »dat hij het op zich zelven, op raad van een Joodsch medicijnmeester in Egypte, van waar het komt, beproefd heeft; het veroorzaakt menige onaangename gewaarwordingen. Hiervan overtuigd, schrijf ik het niet alleen niet voor aan mijne patiënten, maar doe ook mijn best, anderen te bewijzen dat zij daarmede verkeerd handelen". —

Het zoude gemakkelijk zijn, de bewijzen voor en tegen de mummie op te sommen; doch het wordt tijd dit gedeelte van mijn onderwerp te eindigen, en dit zal ik doen door het verhalen van eene anecdote, naar de getuigenis van GUYON, om rekenschap te geven van de ophouding van den oneerlijken handel in mummie. Een Jood uit Damietta, die voornamelijk betrokken was in het maken van valsche mummies, had een' Christen slaaf, voor wiens ziele-heil hij meer bezorgd scheen te zijn, dan voor zijn eigen. Hij drong hem onophoudelijk zijn geloof te verzaken en het ware geloof aan te nemen; ten laatsten wilde hij ook den slaaf de besnijdenis doen ondergaan, als een teeken van zijne opregtheid; dit echter wilde deze niet, waarvoor hij zeer hard behandeld werd. De slaaf openbaarde nu de handelwijze van zijn' meester aan den pacha, en vertelde hem de bedriegerijen, die zijn meester beging in het maken van mummies.

De Jood werd nu in de gevangenis geworpen, waaruit hij niet ontslagen werd dan met het betalen van 300 gouden Sultanins. Toen dit ter ooren kwam van de magistraten van Alexandriën, Rozetta en andere steden van Egypten, verheugden dezen zich in het vooruitzigt van veel geld te verkrijgen en beboeteden alle Joden die mummie verkochten.

Van dezen tijd af aan, eindigde die handel, daar de Joden, bevreesd zijnde voor eene nieuwe vervolging, hem niet langer durfden doorzetten. De Arabieren dezer dagen gebruiken mummiepoeder als medicijn; zij mengen het met boter en heeten het *Mantey*. Het wordt beschouwd als een allerbest middel voor inwendige en uitwendige breuken.

CAPUT VIVUM.

Naamgenooten. (bl. 22). Omtrent de vraag *Naamgenooten*, meen ik een gedeeltelijk antwoord te kunnen geven, in de hoop dat anderen zulks ook doen, om daardoor dat punt, waarover ik dikwijls gedacht en veel gezocht heb, te kunnen uitmaken. Mijn antwoord namelijk zal in eene nieuwe vraag bestaan, daar kortheid toch een eerste vereischte voor »DE NAVORSCHER" is. Zou de oorzaak van het bezitten dierzelfde inborst, niet afgeleid kunnen worden van de meerdere omgang en oplettendheid die zulke kinderen van hunne peeten genieten? B. T.

Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren. (bl. 22). In het jaar 1840 langs den Rijn reizende, kwam ik in een gehuchtje in het Bröhl-thal, en moest, door een hevige donderbui overvallen, eene schuilplaats zoeken in eene der hutten. Ik vond daar een meisje van ongeveer 17 jaren te bed liggen; en vragende naar hare ziekte, verhaalde mij hare moeder:

Dat dit meisje sedert haar achtste jaar zeer welvarende was geweest, maar altoos wanneer er onweder aan de lucht was, zoodanig in beweging geraakte en zoo hevige schokken en hartkloppingen ondervond, dat zij menigmaal in flaauwte gevallen was. Deze verschijnselen hielden niet op, voor dat de donderbui zich *of* ontlast had, *of* voorbij was getrokken, en had steeds eene zware afmatting, soms zelf gedurende eenige dagen koortsen, ten gevolge. Hier was derhalve, dit bleek mij ontegenzeggelijk, eene groote gevoeligheid voor de electriciteit van den dampkring aanwezig. Ik deed verder onderzoek en vernam dat wanneer het kind zich met eenen houten kam het haar uitkamde, dit meest altoos een knappend geluid gaf.

Kort daarna verhaalde ik dit voorval aan een mijner bekenden, den Regiments-Arts L.... in Keulen, en wij begaven ons beiden met de Stoomboot naar Breisig, en van daar te voet naar het vlek, waarvan de naam, indien het er eenen afzonderlijken had, mij ontgaan is; ik vooronderstel dat het onder Tönnestein behoort. Ik was tegenwoordig bij verschillende proefnemingen, maar vooral moet ik melding maken dat, toen wij het meisje op een daartoe medegebragt isoleerbankje plaatsten en heur haar met eenen houten kam uitkamden, wij, na de genomene voorzorgen van drooging enz., niet alleen een flaauw knappend geluid, maar in de duisternis ook vonken waarnamen, die op eenen hoogst gevoeligen electrometer, werking veroorzaakten.

Later is deze merkwaardige verschijning, zoo ik meen, ook door geneesheeren uit Coblentz onderzocht, en ik zoude mij zeer bedriegen, indien dezelve niet in een of ander Duitsch werk ware medegedeeld.

In Julij 1850, het Bröhl-thal weder doorreizende, deed ik onderzoek naar het meisje, en vernam dat zij in 1847 gestorven was.

Mijn vriend L.... is sedert naar eene andere stad verplaatst, en gaarne wil ik hem hierover schrijven, maar in N°. 1 van »DE NAVORSCHER" de vraag vindende op bl. 22, over »Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren", deel ik voorloopig deze aanteekening mede. J. S. H.

Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren. Hieronder eene luttele bijdrage voor het antwoord op H. H.'s belangstellende vraag:

» Bij vele personen geven de hairen, wan- » neer zij uitgekamd of bestreken worden, » elektrische vonken van zich, evenals dat » van den leeuw, den losch en andere gedier- » ten van het kattengeslacht. Bij anderen ver- » toonen zich vonken, zoo maar hun vel ge- » wreven of ook hun kleedij uitgetrokken » wordt, ja, als diergelijke *vonkgevende* men- » schen zijn vooral FREDERIK DE GROOTE en » KAREL GONZAGA, Hertog van Mantua, be- » kend geworden. Welligt zoude men hier- » aan ook zulke gevallen kunnen toevoegen » als de, wel is waar uiterst zeldzame, der » plotselinge zelf-ontbranding bij levenden » lijve" — (waarvan echter, in het voorleden jaar, de groote scheikundige JUSTUS VON LIEBIG de mogelijkheid betwijfeld heeft: omdat, o. a., naar 't hem voorkwam, de *spontanea combustio* nimmer voldingend bewezen is geworden.) (*)

Ik heb, voor hetgeen de laatste volzin voorafgaat, aangehaald mijn dierbaren G. H. VON SCHUBERT, in zijnen » SPIEGEL DER NATUR, » *ein Lesebuch zur Belehrung und Unterhaltung;* » Erlangen, 1845; bei J. J. PALM und ERNST » ENKE": bl. 396; een werk, zoo er één is, der spoedige verduitsching ten volle waardig.

JANUS DOUSA.

Diefstal in kunst. (bl. 22). Diefstal in kunst heeft plaats, wanneer men den een of ander navolgende, een werk vervaardigt, hetgeen men als een oorspronkelijk stuk van zich zelven wil doen voorkomen: met bijvoeging echter van het woord copie, geloof ik niet, dat men navolgingen onder het rubriek van diefstallen brengt. Ik geloof verder dat men zeer goed eenen grooten meester kan navolgen, zonder diefstal te plegen, wanneer men zich bepaalt tot het bestudeeren van de wijze van zamenstelling, rangschikking en zamenvoeging van voorwerpen en idéen, zonder daarom de idéen zelven door den eenen of anderen meester kenbaar gemaakt, over te nemen en als oorspronkelijke te doen doorgaan.

H. B.

Muzijknoten. (bl. 22.) GUIDO ARETINUS, een Benedictijner monnik, geboren te *Arezzo* in Toskanen, was de eerste, die, van drie akkoorden in de muzijk, de zes benamingen van *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, (de *ci* is er naderhand bijgekomen) gevormd heeft. Hij ontleende die aan den lofzang van PAULUS DIACONUS op JOANNES *den Dooper:*

Ut queant laxis
*Re*sonare fibris
*Mi*ra gestorum
*Fa*muli tuorum,
*Sol*ve polluti
*La*bii reatum.

D. J. VEEGENS.

Muzijknoten. De zeven letters zijn het eerst door een zekeren GREGORIUS, Bisschop van Rome, gebruikt geworden.

GUIDO, Benedictijn van het klooster Pomposa in het Hertogdom Ferrare, was geboren in Arezzo, in het jaar 995. Deze monnik heeft ut, re, mi, fa, sol en la ingevoerd, welke hij aan de eerste strophe van het gezang aan Johannes den Dooper, geschreven in Sapphische verzen, ontleend heeft. Deze strophe luidt aldus:

Ut queant laxis *Re*sonare fibris
*Mi*ra gestorum *Fa*muli tuorum,
*Sol*ve pollutis *La*biis reatum,
Sancte Joannes!

De zevende noot voegde GUIDO er bij en noemde die *Si.* E. L.

Muzijknoten. De oude Grieken gebruikten voor notenteekens alleen de letters van het alphabeth, en toen de toonladder vergroot werd, werden de nieuwe noten gekenmerkt door de toevoeging van accenten, verandering en verminking van letters. Zij hadden twee teekens voor iedere noot, het eene boven het andere geschreven op de lettergreep, waartoe de noot behoorde. Onderscheidene Grieksche schrijvers hebben ze bewaard: voornamelijk ALYPIUS. Men kan voorbeelden van grieksche melody zien in BÖCKH. III: 12. Zie SMITH's *Dict. of Ant.* Door de Romeinen schijnt geene verbetering hierin gebragt te zijn; wij zouden haast denken dat er achteruitgang was, want JERONIMUS beweert dat: » melodiën, als zij niet door het geheu- » gen bewaard worden, vergaan, want zij » kunnen niet geschreven worden." In de zesde eeuw heeft GREGORIUS de Groote het oude tetrakoord (tetrachordium?) door het octaaf doen vervangen. Het eerste octaaf teekende hij met de groote letters A, B, C, enz., het tweede met de kleine letters *a*, *b*, *c*, enz. en verder als het noodig was met *aa*, *bb*, enz. enz. De tijd werd, zoo ver men weet, alleen gekend door de vers-maat. Algemeen denkt men dat het notenschrijven, gelijk dit tegenwoordig geschiedt, in 1026 is ingevoerd door GUIDO, eenen monnik te Arezzo in Toscane; ofschoon vader KIRCHER verhaalt, dat hij in de boekzaal der Jezuïten te Messina, een grieksch handschrift, meer dan 800 jaren oud, gezien heeft, waarin gezangen, op de wijze van GUIDO, genoteerd waren. Mogelijk had

(*) Het vraagstuk der zelfontbranding is keurig uiteengezet in: het „Ausführlicher Bericht über „die Verhandlungen der Assisen der Provinz Starkenburg zu Darmstadt in Anklagesachen gegen „JOHANNES STAUFF wegen Ermördung der Gräfin „von Görlitz u. s. w." Druck und Verlag von C. W. Leske; 1850.

GUIDO ze ook daarin gevonden en nageschreven, en dan hebben wij alleen aan hem de namen der noten te danken.

L. G. W.

Muzijknoten. Het eerste wat ik met zekerheid over het gebruik van letters in de muzijk vinde aangeteekend, is, dat de Romeinen de vijftien eerste letters van hun Alphabet gebruikten om de verschillende toonen aan te duiden.

De Heilige GREGORIUS, (Gregorius I. $\frac{590}{604}$) bemerkende dat de laatste 8 letters, niet anders waren dan een herhaling der zeven vorigen, maar in een hooger octaaf; schafte de letters 8—15 af, en behield alleen de zeven eersten, als genoegzaam om alle toonen uittedrukken. Deze letters werden onder elke lettergreep der zangstukken, maar allen op eene lijn gezet.

In 1024, vind ik vermeld, heeft een Benedictijner monnik GUI, bijgenaamd ARETINUS, eene andere schrijfwijze ingevoerd. Hij was het, die in plaats van *letters* de lettergrepen stelde *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*. Deze zouden hem, zegt men, voor den geest zijn gekomen bij het zingen van den Hymnus van Johannes den Dooper, waarin die lettergrepen werkelijk voorkomen. Hij ging nog verder. Het schrijven dier woorden op ééne lijn, was geene genoegzame onderscheiding der hoogere en lagere toonen, nu bedacht hij evenwijdige lijnen waar op en waar tusschen hij ronde of vierkante punten plaatste, niet *onder* maar *boven* elke lettergreep van de woorden, en deze punten kennen wij nog heden onder den naam van NOTEN.

Het is niet met zekerheid te beweren of GUI zijne noten *op* of *tusschen* de lijnen plaatste, maar men gist dat hij het *beide* deed. (Zie BROSSARD, *Dictionnaire de Musique*). Het mag evenwel als bewezen worden aangemerkt, dat GUIDO Aretinus de woorden ut, re, mi, enz. en de noten het eerst gebruikte. FOKKEL trekt in zijne *Allgemeine Geschichte der Musik* dit wel in twijfel, maar het gezag van andere schrijvers weegt wel tegen het zijne op, en zooveel is zeker dat GUI zulk eene beroemdheid verworven had, dat Paus JOHANNES XX hem door drie afgezanten liet uitnoodigen om naar Rome te komen, en dat hij het ook is, wien wij het gebruik van de *b* tot aanduiding der *mollen* in de muzijk te danken hebben.

J. S. H.

Muzijknoten. Op de vraag bl. 22: dient tot antwoord, dat GUIDO ARETIN, een monnik uit het begin der XIde eeuw, uit een gedicht vervaardigd op JOHANNES *den Dooper*, door PAULUS WINFRIDUS, de benamingen der noten heeft afgeleid.

De zevende muzijknoot *si* is er later bijgevoegd door ERICIUS PONTEANUS, en luidde eerst *bi*. De nootteekens zijn eerst in 1338 door JEAN DE MURIS, Doctor der Sorbonne te Parijs, uitgevonden en in plaats gekomen van de tot dien tijd gebruikelijke punten.

Men kan hiervan meer vinden in eene verhandeling van J. ROBBERS, over het Nationaal gezang, Rotterdam 1820. Verg. de Vad. Letteroefeningen van 1820, n°. 18, bl. 708: Beoordeelingen; en de Commentatio van den tegenw. Hoogl. W. MOLL; *de musica sacra in Ecclesia Protestantium ad exemplum veterum Christianorum emendanda*, bekroond door de Theol. Faculteit te Leiden in 1834, pag. 30—32.

E. A. P.

Muzijknoten. De Grieken kenden slechts vier noten en noemden deze τέ, τx, θη, θω. Welligt was het GUIDO van Arezzo, geb. 995, Benedictijner monnik van 't klooster van Pomposa, in 't Hertogdom Ferrara, die het getal der noten op zes bragt, de namen ontleenende van de eerste syllaben van den bekenden lofzang ter eere van St. Johannes den Dooper.

De SI werd er in de zestiende eeuw bijgevoegd door ERYCIUS PUTEANUS (van der Putten), hoogleeraar in de letteren aan de Academie van Leuven, geb. 1574, gest. 1646. KIRCHER verzekert, te Messina een oud grieksch handschrift te hebben gezien, verschillende liederen bevattende, waarvan de noten eveneens waren aangeteekend als die, waarvan de uitvinding aan GUIDO wordt toegeschreven. GUIDO liet eenige geschriften over de muzijk na, vereenigd en uitgegeven door den Abt GERBERT in zijne verzameling der *Scriptores eclesiastici de musica sacra;* Par. 1784, 3 deelen, in 8°.

PHILARCHUS.

Lantaarns. (bl. 22). In STRUTT'S *Chronicle of England*, vind ik vermeld, dat ALFRED de Groote, die van 871—901 regeerde, bij het volslagen gemis van uurwerk of klokken, op het denkbeeld kwam, om, ten einde het verloop van tijd te bepalen, waskaarsen te doen branden, die van gelijken vorm en gewigt, en op bepaalde afstanden gekerfd of geteekend waren. Deze kaarsen waren twaalf duimen (Eng.) lang, en zes daarvan of twee en zeventig duimen was, waren in 24 uren of 1440 minuten opgebrand; alzoo aannemende, dat deze kaarsen op één duim tusschenruimte gemerkt waren, dan zoude één duim het tijdsverloop van 20 minuten aangeduid hebben. Het schijnt dat deze tijd-kaarsen onder het bijzonder opzigt van priesters gestaan hebben. Spoedig echter bemerkte men dat de de wind door deuren en vensters, *en ook door de scheuren in de muren van het paleis* binnendringende, de kaarsen op eene ongeregelde wijze deed branden. Om dit te verhelpen bedacht ALFRED een nieuw middel, en bemerkt hebbende dat wit hoorn doorschijnend konde

gemaakt worden, vervaardigde hij van deze stof en stukken hout, eene doorschijnende bedekking voor zijne kaars, en was alzoo, volgens het getuigenis van ASSER, (een monnik van St. Davids, later Bisschop van Sherburn, destijds den geleerdsten man van Engeland, vriend en geheimschrijver van ALFRED) de uitvinder der lantaarns.

Ik vind verder nog vermeld dat de burgers van London, reeds in het jaar 1414 gelast werden, om ter verlichting der straten lantaarns uittehangen, en alzoo eerst veel later door de steden van het vaste land daarin gevolgd zijn, daar de straten van Parijs niet eer dan in 1524 verlicht schijnen te zijn geworden.

T. H. B.

Lantaarns. In een aanteekenboekje vind ik van vroeger opgeteekend: De uitvinding der lampen, wordt aan de Egyptenaars toegekend. Zij werden in dien tijd van aarde gebakken; naderhand werden zij van verschillende metalen en vormen vervaardigd. Ook de uitvinding van lantaarnen is van de hoogste oudheid. THEOPOMPUS, een Grieksch dichter, die in 370 vóór CHRISTUS leefde, maakt er reeds gewag van. De Karthagers waren beroemde lantaarnmakers, en de Chinezen bewerken ze (gelijk nog bekend is) met veel smaak.

IOTA.

Raderuurwerken. (bl. 23). Alle uurwerken, voor den jare 1000 vervaardigd, als die van GERBERT (SYLVESTER VI), die aan KAREL den Grooten uit het Oosten gezonden, en anderen, waren zeker waterklokken of zonnewijzers. De eerste vermelding van raderuurwerken is van den naamloozen levensbeschrijver van WILLEM, abt van Hirschau, die in de elfde eeuw leefde. Hij zegt: » Naturale horologium ad exemplum coelestis haemispherii excogitasse" (*). Ofschoon dit uittreksel te kort is, om er een denkbeeld omtrent de zamenstelling van het werktuig uit op te maken: is het toch duidelijk, dat hier geen spraak is van eene waterklok, maar wel van een werktuig, hetwelk de uren aanduidde, en de bewegingen van de aarde en andere planeten toonde. Ook van dien tijd af vinden wij zeer dikwijls melding van horologia, en daarbij uitdrukkingen gebruikt, die op zonnewijzers of waterklokken niet toegepast kunnen worden. » Zoo" zeide BECKMAN, in zijne *History of Inventions*, (waarin ik het meeste over dit artikel gevonden heb), » ben ik tot het besluit gekomen, dat de uitvinding van onze klokken tot dit tijdstip behoort." In de » *Constitutiones Hirsaugienses*, van denzelfden WILLEM werd van den koster gezegd: » eum horologium dirigere et ordinare."(*). RENARDUS MONACHUS, in zijn boek genoemd: » *Ordo Cluniacensis*," zegt: » Apocrisiarum horologium dirigere et diligentius temperare" (†), en in » *Oude gebruiken*" van de kloosters van St. Victor, te Parijs, over den matricularius van het klooster sprekende: » Horas canonicas nocte et die ad divinum celebrandum custodire, signa pulsare, horologium temperare." (§)

(*) Hij heeft eene wereld-klok uitgevonden, die de bewegingen van de hemelsche ligchamen toont, zoo als men ze in het luchtruim aanschouwt.

De ongelijke lengte van de uren, toen in gebruik, noodzaakte deze bestendige regeling van de horologia, want de nachten en dagen bestonden altijd ieder uit twaalf uren, nu langer, dan korter, naar het saisoen van het jaar. Deze horologia toonden niet alleen de uren aan, maar gaven ook eenig geluid. Dit leeren wij uit » *Primaria Instituta Canonicorum Praemonstratensium*," waarin aan den koster bevel gegeven is, om het horologium te regelen en het te laten slaan voor de *metten*, ten einde hem wakker te maken. Lang na dien tijd waren alleen klokken te vinden in kloosters, doch in de 14de eeuw begon men ze op te rigten voor het nut der inwoners. Zoo bragt HUBERT, prins van Carrara, de eerste openbare klok te Padua. Te Bologna kwam er een in 1356, kort daarna te Straasburg, Kortrijk, Spiers, Venetië en andere steden. Omstreeks het einde van de 15de eeuw waren zij in gebruik in gewone huizen, gelijk bewezen kan worden uit eenen brief van AMBROSIUS Camaldulensis aan NICOLAUS, een' geleerde van Florence (**):" Horologium tuum mox, ut tuas accepi literas, paravi, misissemque, si fuisset praesto qui afferret. Ipsum mundari feci, nam erat pulvere obsitum, atque ideo, ne libere posset incedere, retardabatur. Et quia ne sic quidem recte currebat, Angelo illi illustri adolescenti harum rerum peritissimo dedi." —

G. L.

Raderuurwerken. Bekend is het dat de Kalif HAROUN AL RASCHID in 't jaar 807, eene klok of uurwerk aan KAREL den Groote ten geschenke zond, welke, volgens de overlevering, twaalf ridder-beelden bevatte, die, even zoo veel deuren bewakende, ze openden en sloten, al naar mate de uren verliepen, en het

(*) Hij zal de klok verzorgen en regelen.

(†) Hij zal voor de klok der kanselarij zorg dragen en haar zorgvuldig regelen.

(§) Hij zal nacht en dag de kerkuren voor de godsdienst in acht nemen, de bel luiden en den klok regelen.

(**) Toen ik uwen brief ontvangen had, ben ik dadelijk begonnen uwe klok te herstellen, en zoude haar u gezonden hebben, indien er iemand ware geweest aan wien ik ze had kunnen meê geven. Ik heb ze schoon laten maken, dewijl zij zeer vuil was, en vertraagd werd in haar vrijen loop, waarom ik haar aan dien vermaarden jongeling Angelo gebragt heb, die zeer knap in dergelijke zaken is.

uur op eene metalen klok deden slaan. Ofschoon dit kunststuk echter, volgens de beschrijving in de *Annales francorum*, slechts als een water-uurwerk, niet gelijkende op onze tegenwoordige uurwerken, aan te merken is, zoo is het evenwel gewis van rader-uurwerk voorzien geweest, en zoude men het alzoo als het eerste bekende raderuurwerk kunnen beschouwen.

Met meer zekerheid stelt men echter de uitvinding van rader-uurwerken, die door een gewigt bewogen werden, in de tiende eeuw, en schrijft die toe aan den franschen monnik GERBERT, die, na onderwijzer van koning ROBERT geweest te zijn, Aartsbisschop van Reims werd, en in 1003 als Paus, onder den naam van SYLVESTER II, stierf.

In de eerste uurwerken werd het uur alleen aangewezen door eene naald, die op de as van een rad bevestigd was, en 't was niet dan eerst in de 12de eeuw, dat men een raderwerk bedacht, dat de uren op een metalen bekken konde slaan. 't Eerste uurwerk met slag wordt vermeld omtrent 1120 in de » Usages de l'Ordre de Cîteaux."

't Is waarschijnlijk dat men, kort na de uitvinding der raderuurwerken, ook wel een kleiner soort gemaakt zal hebben, meer geschikt voor het inwendige der vertrekken; met zekerheid echter komen zij eerst voor op het einde der 13e eeuw, want LABARTE vermeldt de inventaris van KAREL den Vijfde, koning van Frankrijk, waarin het volgende daaromtrent voorkomt, » ung reloge d'ar» gent, tout entièrement sans fer, qui fut du » roy Philippe le Bel (1285—1314) avec deux » contrepoix d' argent remplis de plomb."

In het begin der regering van LODEWIJK XI, geraakten de uurwerken reeds tot meerdere volkomenheid door de uitvinding van den spiraalveer, die in een tambour of trommel opgesloten, het gewigt, tot dusverre gebruikt, verving.

CAROVAGIUS, die in 1480 leefde, wordt beschouwd als uitvinder der draagbare uurwerken met slagwerk en wekker.

Van de eigenlijk gezegde Zak-horologiën, weet men niet wanneer of waar die uitgevonden zijn, men meent die echter niet vroeger te kunnen stellen dan in het begin der zestiende eeuw. De eersten, die in Frankrijk vervaardigd werden, hadden een cylindrieke gedaante, die te Neuremberg daarentegen eene eivormige, waarom ze dan ook Neurembergsche eijeren genoemd werden.

De uitvinding der rader-uurwerken aan het keukenspit, is evenzeer onbekend; doch schijnt van veel later tijd te zijn, want MONTAIGNE vermeldt er een gezien te hebben te Brixen in Tyrol in het jaar 1580, en spreekt er van als een nieuwe uitvinding.

Meer bijzonderheden zouden hieromtrent nog te vermelden zijn, doch ik acht het bestek van DE NAVORSCHER te klein, om zoo veel plaats aan een enkel artikel in te ruimen.

T. H. B.

Jagerstermen. (bl. 23). De woorden *Wartoe* en *Kieroo* worden niet alleen in het 2de jagtdistrict van Utrecht, maar door ons gansche land gebezigd. Ik geloof dat de uitlegging van *Wartoe* juist is. Wat *Kieroo* betreft, het is eene verbastering van het Fransche *Tire Haut.* Weet iemand mij nu ook eene uitlegging te geven van de woorden: » *Werk en weet*," door jagers gebezigd om een haas in het leger aan te duiden? Zoude het ook kunnen zijn: » Waar ik hem weet, in antwoord op de vraag, » waar is het haas?" (*)

Π. K.

Jagerstermen. Even als het woord *Kiro*, klaarblijkelijk van het Fransche *Tirez-haut* afgeleid is, komt het mij voor, dat *Waartoe*, eene verbastering is van *Gare-toi*, hetwelk thans nog in Frankrijk gebruikt wordt, tot waarschuwing dat er loopend wild in aantogt is.

BLACK'S EIGENAAR.

Jagerstermen. In antwoord op de vraag in DE NAVORSCHER, naar den oorsprong der jagtwoorden *Kiro* en *Wartoe*, dient: dat de jagt in Frankrijk en Duitschland, steeds meer stelselmatig dan bij ons behandeld zijnde, men de oorsprong der Jagttermen, ook dáár moet zoeken, en ik geloof het daar voor te mogen houden, dat het woord Kiro eene verbastering is van het Fransch *tir haut* en Wartoe van het Duitsch *fahr zu*, als teeken dat er op de drijf-jagt een stuk wild los is en men zich dus moet haasten en wat toe loopen. *War dich* en *avance* hebben denzelfden oorsprong.

EEN OUD JAGTLIEFHEBBER.

Dadelboom. — Zijn levensduur. (bl. 23). De geleerde KAEMPFER rekent deze boom volwassen te zijn op deszelfs 50ste jaar, als wanneer de kroon digtst is en prachtig uitgebreid; op 100jarigen ouderdom is de kroon ijler, doch niettemin nog in kracht. Verouderd kan men naauwelijks de Dadelboomen noemen, voor dat zij den ouderdom bereiken van twee- of driehonderd jaren. Wanneer men op den hoogen ouderdom van eenige andere boomen acht geeft, dan zou het niet te verwonderen zijn, al leefden zij tot de zesde eeuw, gelijk sommigen gewild hebben, en mogelijk zouden zij het, volgens zijn denkbeeld, in een gematigder klimaat (dan waarin zij naar hun aard groeijen) kunnen doen. (*Zie Handl. tot de Plant- en Kruidk.* enz. *volgens het zamenstel van* C. LINNAEUS, I Deel. bl. 351, *Amsterdam;* L. VAN ES.

IOTA.

Gebruik der Aardappelen. (bl. 23). Het gebruik dezer kostelijke maar niet kostbare veldvrucht, waarvan tegenwoordig onze hal-

(*) Bij jagers is elk stuk wild onzijdig.

ve natie leeft, is, getuige de spijsregeling der gestichten van liefdadigheid, nog voor geen honderd jaren geleden, bij ons ingevoerd; en — heeft ook de schamele gemeente, zoo als de kundige VAN OOSTERZEE meldt, een voedingsmiddel in haar gezocht éér men 1750 schreef (*) — dan behoort evenwel die verzekering in beperkten zin te worden opgevat. Immers de welbekende HUBNER, wiens, voor zijnen tijd, voortreffelijk algemeen Woordenboek, in 1768 verscheen, geeft slechts haar' *naam* zondere éénige beschrijving of aanprijzing. In bovenstaande meening bevestigt mij ook de vriendelijke MARTINET, wanneer hij zich vóór 70 jaren, op de vraag eens leerlings, in deze bewoordingen hooren laat:

» Aanbidt" — zegt hij — » den goeden Re-
» geerder der waereld, die ons ook, *vóór ee-*
» *nige jaren*, de AARDAPPELEN uit Engeland
» deedt toekomen: eene gift, in myne jeugd,
» van aanzienlyke Lieden met een verſmaadend
» oog aangezien, als een flegte kost op hunne
» tafels niet geduld, en niet, dan lang daarna,
» met een klein plaatsje daarop verwaardigd;
» toen de kinders, die ze, heimelyk, in de
» keuken by de Dienstboden geproefd hadden,
» zodanig daar op verzot werden, dat ze tel-
» kens om deeze ſpyze ſchreeuwden, of anders
» ſteelswyze aten. Toen de uitkomst leerde,
» dat dit Aardgewas één der gezondſten en te-
» vens der ſmaakelykſten was, werdt het van
» de Grooten zo hoog, als van de minderen,
» geacht, en nu in zo groote menigte aange-
» kweekt, dat het gemeene Volk, vóór vyf
» jaaren (1775), alleen door de Aardappelen,
» tegens eene hongersnood in ons Vaderland
» is bewaard gebleeven". —

KATECH. D. NAT., III, 333. *(vijfde Druk.)*

In mijns Vaders jeugd (1774 en volgende) was het gebruik van aardappelen bij de hoogere standen nog verre van algemeen. Op de tafel van zijne Ouders verschenen zij slechts bij den visch, of met rapen vermengd. Onze tuinbaas, die 45 jaren op de plaats geweest is, verhaalde mij, dat, in het begin zijner bediening, aan de booien slechts eenmaal per week aardappelen werden vergund, zoodat zij hem dikwijls, in het geniep, om een extrageregt verzochten. Omstreeks 1800 werd nog, bij een fatsoenlijk burgerhuisgezin op het land woonachtig, vijf zak opgedaan voor een geheel jaar, d. i. $2\frac{1}{2}$ mud.

In de hoop dat H. H. zijne tevredenheid over mijn schoteltjen openbaren moge door een H. H.! schrijve ik mij

EEN' AARTSLIEFHEBBER.

(*) HAND-WOORDENBOEKJE, ter aanwijzing van de ontdekking, uitvinding, invoering en verbetering van de voornaamste zaken en voorwerpen, welke in het dagelijksch leven voorkomen; door H. M. C. VAN OOSTERZEE, predikant te *'s Hertogenbosch*, bij GEBR. MULLER; aldaar, bl. 1.

Gebruik der Aardappelen. Wanneer de Aardappelen in ons Vaderland zijn ingevoerd, is mij onbekend, doch zoo het den vrager tot nut kan strekken, wete hij, dat zij op het einde der 16e Eeuw, door Sir WALTER RALEIGH uit Amerika naar Ierland werden overgebragt, waar de eersten te Lismore-Castle gekweekt werden. Langzamerhand kwamen zij van daar naar Schotland en het noordelijk gedeelte van Engeland over, en werden vervolgens meer en meer ook op het Vasteland verspreid. Nog lang na de invoering, werd deze plant slechts in de tuinen der grooten gekweekt, en meer als een zeldzaam uitheemsch gewas, dan als eene eetwaar beschouwd. In 't jaar 1619, toen ze reeds meer algemeen gekweekt werden, was de marktprijs gewoonlijk, één Engelsche Schelling per pond. T. H. B.

Ananasteelt in Nederland. (bl. 23.) Hiernevens hetgeen ik gevonden heb omtrent het aankweeken der ananassen: Mr. PIETER DE LA COURT, de vriend van DE WITT en (*) schrijver der *Staatkundige werken*, geboren 1618, in 1685 gestorven en begraven in de Nieuwe kerk te Amsterdam, had met zijn' broeder JACOB een landgoed nabij Leiderdorp, zijnde zijne heerlijkheid, genaamd *Meerburg* (†). Het was op *dit* landgoed, dat men de eerste rijpe ananas in Holland gekweekt zag, en uit zijne tuinen werden eene menigte van planten aan vreemdelingen geleverd, gelijk dan ook de Engelschen van daar de eerste ananasplanten bekomen hebben. Velen houden het daarom voor niet onwaarschijnlijk, dat DE LA COURT en zijn tuinbaas WILLEM DE VINK, degenen zijn aan wien Europa de eerste aankweeking dezer vruchten te danken heeft (§). Zijn zoon PIETER slaagde in die kweeking zoodanig, dat de groote zeldzaamheid der planten eerlang in Holland ophield.

Pantoffelparade. (bl. 23.) Volgens Duitsch spraakgebruik staat de man, wiens vrouw de broek aan heeft, onder de pantoffel. Dit zal u wel licht geven, waarom de *promenade*, waar de vrouw regeert, pantoffelparade heet. V. F. L.

Pantoffelparade, Het langzame op en nedergaan langs de Keizersgracht, doet mij denken, dat deze uitdrukking wel ontleend kon zijn, aan den slependen gang, dien ieder mensch over zich heeft, wiens voeten met *pantoffels* prijken. LUPIKAS.

(*) Onder de letters V. H., V. D. H. of D. C. Zie *Proeve* enz. *het Welv. d. St. Leid. d. B. W. Wttewaall.*

(†) VAN MIERIS, *Beschr. der Stad Leiden*, II. bl. 619.

(§) *Handschr. v. wijlen Prof.* Mr. G. WTTEWAALL, te Leiden.

V R A A G T E E K E N S.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Volken zonder godsdienst. Is de stelling juist, dat er geen volk bestaat zonder godsdienst, al is die ook nog zoo ruw en onbeschaafd; of zijn er uit de vroegere of hedendaagsche geschiedenis, bewijzen aan te voeren dat er volken bestaan zonder eenig spoor van godsdienst? HENRY.

Verduitsching van Plinius. Bestaat er eene vertaling van PLINII Histor. Nat. in onze taal? G. L.

Zinsnede van Quintilianus. Kan ook iemand mij eene uitlegging van het volgende geven: » *Et prolata novissime deformitate ipsa (nam ce- » ris cadaver attulerant infusum, praeteritam quo » orationis gratiam perdidit"—?* QUINT. Instit. Orat. lib. VI. cap. 40. G. L.

Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi. Kan iemand mij ook opgeven wie de maker is van deze schoone spreuk? LECTOR.

Milesiaansche vertellingen. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, zegt COLERIDGE (*Literary remains* I, 180.) dat de Milesiaansche Vertellingen (Milesian tales) de kiem bevatten van de: *Duizend en een Nacht.* Wat zijn nu de Milesiaansche vertellingen? H. H.

Rem acu tetigisti: In BULWERS *Caxton Family* vind ik deze woorden: » rem acu tetigisti" aan CICERO toegeschreven; de redenaar moet ze gebruikt hebben als woordspeling op eenen senator, wiens vader kleêrmaker is geweest. Waar heeft de Engelsche romanschrijver deze bijzonderheid gevonden? » Rem acu tetigisti" — is, gelijk ieder weet, in PLAUTUS te vinden. HAAN VAN PYTHAGORAS.

Oostersche wetgevers. Kan iemand mij ook zeggen of er, hetzij Hollandsche, hetzij Duitsche, hetzij Fransche vertalingen bestaan van hetgeen er nog overig is van de navolgende werken: *de geschriften van* SANCHONIATON, ZOROASTER, *de werken van* CONFUCIUS, *de Kings geheeten, de 4 Veda's en de wetten van* MANU, en zoo er vertalingen van zijn, kan iemand mij die dan ook opgeven? W. V. X.

Canoniek regt. Mr. J. MABÉ, JR. zegt in zijn *Handboek voor Notarissen* I. p. 117. van den 2den druk, dat het canoniek regt en het Romeinsche regt aanmerkelijk verschillen in de wijze waarop de graden van bloedverwantschap in de zijdlinie berekend worden. Wil iemand wel de goedheid hebben mij te zeggen wat het kanonieke regt hieromtrent leert, en waar ik het lezen kan? G. L. C.

Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres. Welke zijn de beste oorspronkelijke, en welke de beste vertaalde uitgaven van: *de brieven van* CLEMENS, *opziener te Rome omstreeks het jaar* 100 *N: C:, de werken van* IGNATIUS *en* POLYCARPUS, *en van den Pastor van* HERMAS? EEN JONG THEOLOOG.

Oudste boek met houtsneêplaten. Bestaat er een boek met houtsneêplaten, ouder dan » Dialogus creaturarum moralizatus," te Gouda uitgegeven in 1480? G. L.

Conjugationes verborum Graecae. Bestaan er nog exemplaren van » Conjugationes verborum Graecae, Daventriae noviter extremo labore collectae et impressae." — ? H. H.

Leydsche dissertatien vóór 19 *Sept.* 1654. De Dissertaties der Leydsche Hoogeschool, die op de Bibliotheek aldaar gevonden worden,

beginnen met 19 Sept. 1654. Van vroegere jaren worden er daar geene aangetroffen. Zijn er vroegere bekend, welke zijn deze, en waar zijn zij te vinden? C. K.

Verzameling van den Staat van Oorlog. Op het Archief te Utrecht bevindt zich eene belangrijke verzameling *van den Staat van Oorlog van* 1621—1795. Zijn er ook van vroegere jaren bekend, en waar zijn die te vinden? C. K.

Liedeboeken. Zijn er tusschen 1600 en 1620, Liedeboeken uitgegeven, waarin 't werk van onderscheidene dichters voorkomt, behalve de *Nieuwe verbeterde Lusthof met het bruilofts-banket, de Bloemhof van de Nederl. jeugd, Brederoos Apollo* en *de Roemster van den Aemstel?* MOPSUS.

Der Hinkende Bote voor het jaar 1851 kwam reeds in Augustus —50 uit, ja, zoo ik wel onderrigt ben, verschijnt hij soms jaren, voor dat men hem bestellen gaat, zoo dat hij veeleer den naam van *rennende Bode* verdienen zou. Een vooruitlooper, als hij, moet, al heeft zijn type dan ook een houten been, om iets anders *hinkende* genoemd zijn. Waarom dan? met zoo'n honderdjarige kan er ligt veel zijn voorgevallen.
TWAALF OCTOBER.

Eerste berijmde Verzen. Het is bekend hoe de alleroudste gedichten rijmeloos waren; maar wie kan mij zeggen, welke de oudste *berijmde* gedichten zijn? G. L. C.

Gedicht van WOLFGANG MUSCULUS. Onder papieren van een' oudoom vond ik eene Nederduitsche vertaling van een gedicht van WOLFGANG MUSCULUS, Prof. te *Bern*, weinige maanden voor zijnen dood in 1563, in het Latijn vervaardigd, behelzende eene bemoedigende toespraak aan zich zelven. Weet iemand te zeggen, waar dit gedicht te vinden is? of kan iemand het gedicht zelve mededeelen? E. A. P.

Vreemd gedicht. Men heeft mij verzocht DE NAVORSCHER uit te noodigen om door zijne vele berigtgevers eens te laten onderzoeken wie het volgende geschreven heeft:

» *Me nummerai par remembrance*
» *Marie ai num si suis de France.*" — ?

Ik voldoe gaarne aan dit verzoek, en voeg er nog uit mijnen naam de bede bij om eene vertolking. J. K. L.

Eene plaats, maar zonder eigenaar. Weet ook iemand waar het vers staat waarvan de eerste regel is:

» *Ceux-que le Ciel forma d'une race si pure.* —?"

Ik meen te hebben gehoord dat het in een der tooneelstukken van VOLTAIRE staat, maar tot heden heb ik het er vergeefsch in gezocht. PHILARCHUS.

Quaeritur unde Io vivat? of: men vraagt naar den oorsprong van het *Io vivat* — den naam van den dichter — van den componist.
? ? ?

Nieuws voor de kleine visscherij.

Vooreerst zoo kwam ik binnen Romen,
Daar zat een walvisch in de boomen,
Die zong een liedjen in 't Latijn;
Hij wist zijn stemmetje zoo zacht te mengelen;
Als al de klokjes, die er bengelen,
Dat is te zeggen grof en fijn.

Zoo ongeveer luidt het eerste kouplet van een oud liedje; van de overige kopletten ken ik slechts enkele regels. Kan iemand mij zeggen, of dit liedje gedrukt is, en zoo ja, in welk boek, en wat de beteekenis er van is? SPINX — N + I.

Thomas Gazzoni. Wie was THOMAS GAZZONI, die, naar ik vermeen, over de heelkunst geschreven heeft? D. M. C.

Spreekwoord van La Fontaine. Wat is de oorsprong van het spreekwoord, waarvan LA FONTAINE melding maakt, als hij schrijft:

» *Je ne suis pas de ceux qui disent, ce n'est rien*
» *C'est une femme qui se noie.*" — ?

B. S. A.

Spijkers op laag water. Er wordt gevraagd: Wat is de oorsprong van het echt vaderlandsch spreekwoord: *Spijkers op laag water zoeken?* TUINMAN, MARTINET, SPRENGER VAN EYK namen het niet op in hunne lijsten.

Munten, maten, enz. Kan iemand mij ook zeggen of er een klein werk bestaat, waarin de waarde in Nederlandsche munten, enz. van vreemde species, maten en gewigten wordt opgegeven? IOTA.

Geletterde tanden. Het staat mij voor, eens van PYRRHUS gelezen te hebben dat hij woorden op zijne tanden gegraveerd had. Weet iemand welke, en bestaan daarvan nog meer voorbeelden? EEN DENTIST.

Tohu Bohu. Lezende in het *Journal des Débats* (vóór de verschijning van DE NAVORSCHER, anders had ik het opgeteekend) vond ik het woord TOHU BOHU. Wat is de oorsprong en betékenis er van?

Profetéren. Beteekent profetéren in zijnen oorspronkelijken zin wel hetgeen wij er thans door verstaan? GRAM.

Pandecten. Waarom schrijft men toch de Pandecten met twee *ff* — ? DIGESTUM.

Renard. Staat het Fransche woord *renard* ook in verband met ons Reintje, en waarom noemen de Franschen den vos aldus ?
DE VOS.

Zon, waarom vrouwelijk. Waarom is ZON in het hoog- en nederduitsch vrouwelijk, daar het in het Engelsch, Fransch, Latijn en Grieksch mannelijk is, omdat dezelve in de fabelleer als man wordt voorgesteld?
H. E. Lt.

Komfoor. Welke is de afleiding van het woord *komfoor?* PHILARCHUS.

Velijn papier. Van waar heeft dat dien naam ? IOTA.

Plokpenning. Bij publieke verkoopen, die met afslag geschieden, ontvangt de hoogstmijnende bij den opslag eene premie, die men *plokpenning* noemt. —
Ik wenschte gaarne den oorsprong en de beteekenis van het woord *plokpenning* te weten? GEEN MAKELAAR.

Kaplaken. Wat weet men van den oorsprong van het geven van kaplaken, en waaruit is het woord ontleend ?
NAVY.

Kadaster. Wat is de oorsprong van ons, uit het Fransch overgenomen woord : » kadaster — " ? EEN LANDMETER.

Hanebalken. Wat mag toch wel de oorsprong van dien naam zijn? IOTA.

Droogist. Van waar is het woord *droogist* afkomstig ? B. V.

Schaakspel. — Domoor. Een *weetniet* weet niet de naamsoorsprong van *Schaakspel;* gaarne zou hij door Uw Tijdschrift willen weten, waarom men dit spel *schaakspel* en het spelen *schaken* noemt.
Ook zou hij gaarne vernemen, waarom men iemand die niet veel weet, een *domoor* noemt.

Altoos en Altijd. Het woord *altoos* wordt door de meeste lieden in de beteekenis van *altijd* gebezigd, is dit niet strijdig met de regelen onzer taal, en, is de beteekenis welke VONDEL in zijn » *Gijsbrecht* v. A., aan dit woord geeft niet juister,
Slotregel van *Gijsbrecht:*
» *Men houde 't slot op hoop.*"

De Heer v. V. :
» *Hier is geen hoop; altoos*
» *Met houden is hier niet met allen uit te rigten.*"
Volgens het gevoelen van schrijver dezes, is de juistere beteekenis die VONDEL aan het woord geeft, die van *althans.* B. V.

Doodverwen. Waarom zegt men toch, als iemand tot eene zekere betrekking geraken zal: Hij wordt daarmede *gedoodverwd;* terwijl men even goed zegt: Hij wordt er mede gedoodverwd, als men bedoeld *beticht*, in eenen slechten zin? GRAM.

Lijken, gelijken. Waarom beginnen onze soldaten, en zelfs vele stedelingen, die woorden gelijkvloeijend te gebruiken niet alleen, maar er zelfs *lijkenen* van te maken? Zij zeggen: het *lijkent mij, het lijkende mij.* Iedereen toch weet, dat deze werkwoorden ongelijkvloeijend zijn, en *leek, geleek* in den verleden tijd moet gezegd worden. GRAM.

Veraanschouwelijken. Is de uitdrukking (in een pas uitgekomen dichtstuk gebezigd), *Iemand iets veraanschouwelijken* gewettigd, of, moet zulks zijn: *Iemand iets aanschouwelijk maken?* B. V.

Trouw zijn; vertrouwen. Wat is de oorspronkelijke beteekenis van het dikwijls gebezigde gezegde : Wees trouw en vertrouw niemand. Is het een spreekwoord, wie heeft het daargesteld? Is het eene bijbelspreuk, waar staat het te lezen? J.

Tijdrekening. Waar rust de door sommigen met den naam van verbeterde Chronologie gevolgde berekening op, dat de schepping der wereld niet, zoo als men vrij algemeen heeft aangenomen, 4004 jaren vóór Christus, maar 4963 hebbe plaats gehad. Deze nieuwe berekening moet noodwendig in bijbelsche berekeningen, aanmerkelijke wijzigingen te weeg brengen ! IOTA.

Naar Schotland gewekene Tempelheeren. Is het bewezen, dat, zoo als sommigen beweren, de Tempelheeren, die de vervolging van Filip, koning van Frankrijk, ontkomen zijn, een toevlugt vonden in Schotland, en daar eenen nieuwen meester gekozen hebben: en als het zoo is, bestaat die orde nog?
H. H.

Privilegie van Karel V. Om welke reden gaf Karel V in 1574 aan die van Oudewater het privilegie om de gewigten van de Gouwenaars te verifieren? H. D. F.

Drie Margariten. Kan iemand mij zeggen wie de drie *paarlen* (Margariten) waren, welke in het midden der zestiende eeuw uit-

blonken? (Ik ken alleen de paarl der paarlen, MARGARETA VAN VALOIS.) G. L.

Ring van den Graaf van Essex. Indien iemand de historie kent van den ring door den graaf van ESSEX aan koningin ELIZABETH gezonden, en die, als ik wel onderrigt ben, zeer belangwekkend zijn moet, hij zou mij verpligten door ze in dit maandschrift mede te deelen. A. S. N.

Boethius' dood. Indien het waar is dat BOETHIUS in het jaar 584 door THEODERIK gedood is, kan iemand mij dan ook zeggen waarom? P. S. T.

Erasmus. Het is bekend dat ERASMUS Engeland bezocht heeft. Een Engelsch reiziger in den spoorwagen verhaalde mij eens, dat hij zelfs te *Oxford* onderwijs in het Grieksch had gegeven. Kan iemand mij zeggen waar dit geboekt staat? P. S. A.

Musaea van oudheden. Welke waren de eerste bijzondere en openbare museums van oudheden en rariteiten, vooral in Nederland? G. L.

Tweelingbroeders. Kan iemand mij ook opgeven, wie de tweelingbroeders FRANS en JELIS MOSTART waren, die elkander volmaakt in uitzigt en neigingen geleken hebben? CASTOR.

Swanenburgh. Wie kent den oorsprong of de geschiedenis van dit kasteel, gelegen op halfweg-Haarlem en Amsterdam?

Naamsoorsprong van Zandpoort. Weet ook iemand iets naders van het vermoeden, dat de naam van het dorp Zandpoort, onder Velsen, afkomstig zou zijn van een klooster, dat aldaar weleer zou hebben gestaan, en *Sancta Porta* heette, weshalve de eigenlijke naam der plaats zou zijn: Santpoort? G. H.

Oorsprong van Fiacre. Wie kan mij zeggen van waar het Fransche woord Fiacre afkomstig is, is dit van ST. FIACRE? G. L.

Boeken begraven. Kent iemand een voorbeeld van boeken, die om ketterij of iets dergelijks te gelijk met hun' schrijver begraven zijn? — het staat mij voor daarvan vroeger iets gehoord te hebben. I. S. P.

Nederlandsche Heidenen (Zigeuners). Bestaat er eene geschiedenis van de heidens of Egyptenaren in Nederland? Zijn er van dit volk nog velen hier te lande, en waar? G. L.

Walvischvangst. Wat is de eerste melding, die wij vinden omtrent de Walvischvangst? H. H.

Buskruid en vuurwapenen. 1°. Is het buskruid bij de Chinezen en Indiërs bekend geweest vóór dat de Europeërs het kenden, of is het verhaal waarheid dat de monnik BERCHTOLD SCHWARTZ het omstreeks het midden der 14de eeuw zou hebben uitgevonden?

2°. Wie heeft het eerst de geweren, pistolen en kanonnen uitgevonden, om het buskruid met vrucht aan te wenden? EEN VECHTERSBAAS.

Biljartspel. Wat is de oorsprong van het biljartspel?

Een bedreigde scheen. — Uitvinder of uitvindster van het koussenbreijen. Mijn meisje heeft mij gevraagd wie het *koussen breiden* heeft uitgevonden? Daar zij mij bedreigd heeft, als ik deze vraag niet weet te beantwoorden, mij *met de kous op den kop* naar huis te zenden, zoo bid ik hem, die mij helpen kan, mij niet in verlegenheid te laten. C.

Stalen pennen. J. W. H. C. is begeerig te weten: 1°. Wie de zoogenaamde stalen (eigenlijk metalen) pennen uitgevonden heeft? — 2°. Wanneer ze bij ons in gebruik zijn gekomen? — 3°. Of het Nederlandsche volk, dat — ofschoon het *ganzen*vederen plag te bezigen — weleer óók beroemd was om zijn fraaije schrift, nu dáárop nog roem kan dragen, waar het zijn magtigste schrijfgereedschap niet meer aan het dieren- maar aan het delfstoffen-rijk ontleent? MET EENE STALEN PEN.

Tafelvorken. Gebruik der zaak en oorsprong van het woord. Wanneer is het gebruik van tafel-vorken ingevoerd in de verschillende landen van Europa en vooral in Nederland? en hoe oud is het Neêrduitsche woord? G. L.

Suiker. Hebben de Grieken en Romeinen suiker gekend, en wanneer is de suiker bij ons in algemeen gebruik gekomen? H. H.

Gebruik der boter. De Grieken gebruikten de boter, gelijk wij de olie, om te branden en licht te geven; in de Romeinsche geschiedenis kan ik mij niet herinneren van boter gelezen te hebben. Kan *de Navorscher* mij niet te hulp komen en mij en al zijne lezers zeggen, wat men weet van de eerste bereiding der boter; maar voornamelijk, sedert wanneer die als voedingsmiddel gebruikt is? C. J. C. H.

Kaas. Wat weet men van het eerste kaasmaken? Als ik mij niet bedrieg, heeft GALENUS reeds van kaas geschreven.

L. A. B.

Weegschaal en gewigt. Ik zou gaarne willen weten wie de uitvinder van schalen en gewigt was?
H. D. F.

Het graf van Abrates. Toen PANTHEA, Koningin van Susa, zich zelve om het leven bragt, omdat haar man ABRATES in den oorlog tegen de Egyptenaren sneuvelde, liet CORES op hun beider graf eene verhevenheid oprigten. Nu vraagt men: of ook iemand weet of dit nog bestaat?
H. H.

Grafzerk in het Rijks-museum. In den tuin van het Rijks Museum te Amsterdam, berust naast den bekenden Romaanschen deksteen, met beeldhouwwerk, afkomstig van de gesloopte abdij van Egmond, eene grafzerk.

Is deze grafzerk niet afkomstig van bovengemelde abdij, heeft zij niet in der tijd op het Damrak alhier te koop gelegen, en is zij niet door de zorg van Prof. D. J. VAN LENNEP voor verderf bewaard?

Wat is er van, dat dergelijke zerken voor sommige huizen te Alkmaar tot stoepsteenen zouden gebruikt zijn?
O.

Grafschrift op COPERNICUS, *door hemzelven.* Op den zerk van den grooten COPERNICUS, die, zoo ik wel onderrigt ben, ergens in Thoren begraven ligt, is een door hemzelven gemaakt Latijnsch opschrift, waarvan ik slechts de Hoogduitsche vertaling gezien heb, aldus luidende:

Herr Jesu! ich begehr' nicht Pauli Gnad'
Nicht die Vergebung Petri; früh und spat
Bitt ich, lass die Erbarmung mich erlangen,
Die dort am Kreuz die Schächer hat empfangen.

hetgeen ik vertolken zou:

Heer JEZUS! 'k vraag U niet, niet eens om die genade,
Welke — om Uw bloed — een PAULUS wacht;
Mij geen vergeving, mij, van zonden overlaadde,
Gelijk ze Uw mond voor PETRUS lacht;
Neen, zie mij, HEER! om eene erbarming smeken,
Als dáár, bij 't kruis den moord'naar is gebleken!

Wie kan mij nu het oorspronkelijke geven?

JANUS DOUSA.

Buurtpatronen. Hadden de buurten, in sommige steden van ons vaderland, vroeger een' Heilige tot Patroon? Op een zilveren blazoen, van de Buurt van de Vliet te Leijden, wordt St. Jeroen als Patroon van die Buurt afgebeeld. Te vergeefsch heb ik er naar onderzocht.
C. K.

Gijsbertus van Vliet, Abt van Egmond. Ik heb een zegel gevonden van een bisschop, vermoedelijk uit de vijftiende eeuw, met het omschrift: **S. ghiisbt'. de vliet. abbatis. egmondensis.** (dat is: Zegel van GYSBERTUS VAN VLIET, *Abt van Egmond*). Nu ken ik geenen Gijsbert van Vliet op de lijsten der Abten van Egmond vinden. Kan iemand mij ook zeggen waar ik iets van dien Abt kan vinden?

I. P. S.

Geteld, getéld, gewogen, maar te ligt bevonden. Ik herinner mij, eenen gedenkpenning gelezen te hebben, die tot opschrift had:

MENE-TEKEL-PERES.

Zoo een uwer lezers eene beschrijving of opheldering er van kan geven, zou hij zeer verpligten hem, die zich teekent NIZZA.

Genealogie. Bestaan er ook werken of geschriften, speciaal gewijd aan de genealogie van Hollandsche (ook van Amsterdamsche) familles?

Veelkleurige rok van Jozef. Wat was de beteekenis van de velerlei kleuren in den rok, dien JACOB aan JOZEF gaf, en hebben wij nog iets dergelijks in de geschiedenis? G. L.

Faculteitskleuren. Vraag aan mijne medestudenten. Komaan, broeders! die pas onlangs elkander over de faculteitskleuren zoo in het haar hebt gezeten, helpt een arm medebroeder eens uit den droom, en verklaart hem waar die faculteitskleuren van daan komen. Zijn zij willekeurig gekozen? Zoo niet, waarom is dan de kleur der Medische faculteit b. v. GROEN: en der Juridische faculteit ROOD?

EEN STUDENT.

Ambrosius Camaldulensis en Angelo. Kan iemand mij zeggen of AMBROSIUS CAMALDULENSIS en ANGELO (van wien de eerste melding maakt in eenen brief aan zijnen vriend NICOLAUS) monniken waren? Deze brief staat aan het einde van mijn antwoord over raderuurwerken, zie hierboven p. 51., en ik heb dien uit BECKMAN'S *History of Inventions*, vol. I. overgenomen. G. L.

Trekbrief met de kroon. X. vraagt naar den oorsprong van

„de *trekbrief met de kroon*,
„Die op 't *Driekoningsfeest* te koop wordt aangeboôn."

W. J. A. M.

Luilak. Ik heb meer dan eens, in den vroegen morgen van den Zaturdag voor Pinkster, gezien hoe een troep jongens aan sommige huizen vreesselijk aanbelden, of een doode kat of verrotten hond aan de bel hingen; van

waar die vreemde gewoonte? van waar het geheele Luilakfeest?
EEN AMSTERDAMSCHE LANGSLAPER.

Kraamkloppertje. Dikwijls hebben die kloppertjes mijne aandacht getrokken, wanneer ik des zomers Haarlem doorreed. Maar welk Haarlemmer zou nu wel zoo goed willen zijn mij eens inlichting te geven, waar dat gebruik van daan komt, en wat het verschil van kleur beduidt?

Gaperskop. Salamander. Wat beteekent de gaperskop voor de winkels der drogisten, alsmede de salamander voor die der apothekers? B. V.

Vrij Wijn. Wat kan de oorsprong en de bedoeling zijn van het opschrift *vrij wijn*, dat men voor bijna alle wijn-, eigenlijk jeneverhuizen ziet staan? D. R. F.

Zwitsersche vuren. Toen ik in den afgeloopen zomer eene reis door Zwitserland maakte, werd ik op den avond van den 25sten Junij verrast door een schouwspel, dat eenen aangenamen indruk op mij achterliet. Het was namelijk op dezen, den St. Jacobsdag, dat Zwitserland zijne feestvreugde aan den dag legde door het ontsteken van groote vuren, zoowel in de valleijen als op de bergen, door een onafgebroken schieten, het afsteken van vuurwerken, het zingen van vaderlandsche liederen, enz. enz. — Onze guide, naar de oorzaak van deze vertooningen van blijdschap ondervraagd zijnde, verhaalde, dat dit ter herinnering strekte aan eene belangrijke overwinning bij Armagnac in 1712 op de Franschen behaald. Andere personen gaven er andere uitleggingen aan. Gaarne zoude ik eene juiste explicatie hieraan gegeven zien, en DE NAVORSCHER zal, hoop ik, mijnen wensch te gemoetkomen.

Reuzentrappen te Klarenbeek. Gewelven vandaar tot Arnhem. Voor jaren geleden bevond ik mij op een' berg, de Reuzentrappen genaamd, waarop eene steenen tafel staat; deze berg is boven Arnhem, nabij het landgoed Klarenbeek, gelegen. Nu werd mij door een jager verhaald, dat er onder dien berg groote kelders zijn, waaruit gangen onder den grond naar Arnhem loopen. Nu vraag ik, wat de oorsprong van die kelders en gangen is?
J. H. G.

Utrechtsche en Amersfoortsche keijen. Wat is de echte geschiedenis van den steen, geketend aan een tabakswinkel op de Oude gracht te Utrecht? en ook van den anderen, die begraven is op de Varkenmarkt te Amersfoort?
H. H.

GEHEELE WERKEN OF ENKELE DEELEN

TER AANKOOP VERLANGD.

Geheele Boekwerken.

G. H. SCHUBERT, *Ahndungen einer allgemeine Geschichte des Lebens.* Leipzig; Reclam. 1806—1820, 1r—2r Bd. gr. 8°.

Enkele deelen.

Het eerfte van » JAN DE BOER, *Chronologische historie van A°. 1748.*" met zijn eigen hand befchreven. Dit boek (in folio, met kartonnen band en rood marokijnen rug) bevat menigte van bijlagen op dien tijd betrekkelijk, als: Dagbladen, Tijdschriften, Blaauwboekjes enz.

BERIGT. *Navragen betrekkelijk* GEWENSCHTE BOEKEN *worden slechts dán gedrukt, wanneer zij* vrachtvrij *inkomen, terwijl* AANBIEDINGEN *van* gevraagde *werken tevens* kosteloos *aan den Uitgever dezes*, met aanteekening van *den verlangden prijs enz. behooren te worden medegedeeld.*

ONZE BRIEVENBUS.

Om het lezende — maar wel eens met overhaasting lezende — publiek van zijne dwaling op den regten weg te helpen, verzoeken wij het:

1°. *Om de woonplaatsen der H. H. Begunstigers, die op den omslag voorkomen, zéér aandachtig na te gaan;*

2°. *Om den volgenden brief te* spellen;

Dan hoopen wij, zal het bespeuren, dat er onderscheid is tusschen Medewerkers en Bestuurderen. Ofschoon de leden van het Bestuur aan het Blad arbeiden, zijn daarom niet allen, die aan het Blad arbeiden, leden van het Bestuur.

Mijne Heeren!

Het is mij gebleken, dat van het groot aantal personen, die Uwe onderneming belangstellend wenschen te ondersteunen, meer bijzonder zij, wier namen door U bij de verschijning van de Eerste Aflevering *op den titel en in de Dagbladen werden bekend gemaakt, door velen Uwer lezers worden aangemerkt als uittemaken het Bestuur van* » de Navorscher". *Wel verre van iets terug te nemen van mijne toezegging, om mijne groote belangstelling in Uwe pogingen, ook, waar ik kan, door medewerking aan den dag te leggen; zoo acht ik het echter van mijne zijde pligtmatig, U op deze verkeerde gevolgtrekking te wijzen, met het verzoek in Uwe eerstvolgende Aflevering Uwe lezers daarop met een enkel woord te willen opmerkzaam maken. Ook om U van andere medewerkers de toezegging hunner ondersteuning te verzekeren, kan het noodig zijn te herinneren, hoe het onderscheid, in handelsondernemingen zoo gewigtig, tusschen den* Associé gérant *en den* simple bailleur de fonds,

ook op letterkundige ondernemingen, *min of meer toepasselijk is*.

Met hoogachting noem ik mij
Uwen Dienstw. Dienaar,
H. BOSSCHA.

Wij zouden het — indien we niet alwéder een misbegrip verwachtten — mogelijk hierbij kunnen laten. Maar we vreezen dat onze begunstigers, *in den waan dat ons blad eene handelsonderneming is*, *den Uitgever om* actieën *zullen bestormen. Het is derhalve noodzakelijk dat men* bailleur de fonds NIET *vertale met geldschieter*, *en* WEL *met* inbrenger van geestelijk fonds. — *Laatstgemelde bijdragen zijn het wenschelijkst.*

AAN DE REDACTIE VAN DE NAVORSCHER.

Één gek kan meer vragen dan tien wijzen kunnen beantwoorden! Ik wil dit algemeene gezegde nu juist niet toepassen op de zoo ruime gelegenheid, *door* de Navorscher *gegeven om te vragen; maar zou het toch niet ligt kunnen gebeuren dat er van deze gelegenheid misbruik gemaakt*, *en er soms wel iets gevraagd werd*, *dat meer een medelijdend schouderophalen*, *dan antwoord of onderzoek verdiende? Ik meen dan ook te mogen vertrouwen dat de Redactie de ingezondene vragen zal scheiden en schiften*, *en zich niet verpligt zal rekenen* alle *te plaatsen.* X....S.

Het Bestuur is erkentelijk voor deze vriendelijke raadgeving en wijs genoeg om alle bijdragen van gekken, *of gekke bijdragen*, *op zij te schuiven*, *ook zonder* eenige *melding. Een medelijdend hoofdschudden is het antwoord op zekere vragen; haar toekomst eene plaatsing in den* VODDENBAK. *Zie voorts wat onder* » Nacta est patella suum operculum" *staat: bl.* 38.

Het zij dan Lezer! eens en vooral begrepen, *dat geene vraag zal worden geplaatst*, *welker bedoeling ons twijfelachtig voorkomt; geene*, *waaromtrent* wij *vragen of heur oplossing* wenschelijk *is; geene*, *waarop we*, *na onderzoek*, *antwoorden met een voorhoofd-rimpelend —?.*

Vragen om uitlegging van raadsels, *gedenkpenningen*, *spreuken*, *letterschrift enz. moeten* zonder *spel- en taalfouten zijn*, duidelijk *en op het gezag*, *waaraan zij ontleend zijn*, *verwijzen.*

Wil de voorsteller van de vraag: » Over het vreemde woord, in uitheemsche letters geschreven ," — *zoo goed zijn die te* herhalen *met* opteekening *der plaats*, *waar hij ze gevonden heeft?*

Wij hebben uit Rotterdam een' zonderlingen brief gekregen. Wij zullen óók zonderling wezen, *hem antwoordende met* vragen.

SAPIENTI SAT.

1. *Is het zoo verwonderlijk dat een huis ledig blijft*, *als weinigen het bezoeken?*
2. *Is het zoo verwonderlijk dat men oude vormen behouden wil*, *omdat zij goed zijn?*
3. *Is het zoo verwonderlijk dat men slecht* veler *behoeften voldoen kan*, *als maar* enkelen *er meê bekend zijn?*
4. *Is het zoo verwonderlijk*, *indien gij wekelijks een uurwerk opwindt*, *zoo het u nimmer heeft misgewezen?*
5. *Is het zoo verwonderlijk*, *dat eene gemengde vergadering zonder voorzitter een wilde boël wordt?*
6. *Is het zoo verwonderlijk?*
7. *Is het zoo verwonderlijk*, *dat wij u niet begrijpen*, *als gij duister zijt?*
8. *Is het zoo verwonderlijk*, *dat men zijne ooren sluit voor een' wanklank?*
9. *Is het zoo verwonderlijk*, *dat men brood wil hebben*, *voor banket?*

Wij zouden u meer toe kunnen voegen, *maar wij sparen ulieden.*

WIJ HEBBEN GEANTWOORD.

J. Z. *De spreuk*, *waarvan gij de verklaring wenscht*, *berust op een vertelsel*, *waarin de hoofdpersonaadje geen Sint was*, *en alzoo nooit op een kerkelijk feest aanspraak had.— Uw spreekwoord beteekent* » nimmer". —

AN AVOWED ENEMY OF MONKEYS. *Wáárom in het Engelsch? Kunt gij op zijn vaderlandsch geen* APEN-HATER *zijn? Wij zullen U evenwel spoedig antwoorden.*

OUD-PEKELA. N. V. Wij *benoemen geen Correspondenten*, *maar de Correspondenten benoemen* zich; *Elk nadenkend lezer is het. Beproef het eens met een goede bijdrage.*

KEEZIANA. *Is het wel goed om*, *ook onwillekeurig*, *sluimerende veten op te wakkeren?*

Ofschoon wij, *tot verbetering onzer drukproeven*, *bij aanhalingen uit vreemde geschriften*, *zooveel mogelijk het oorspronkelijke werk nazien — achten wij ons verpligt onze Begunstigers opmerkzaam te maken dat*, *wanneer men iets uit andere schrijvers overneemt*, *hunne stijl en taal en schrijftrant in* alles *moet worden behouden*, *ook dáár*, *waar het* ff *en* yy *geldt. Op een blad als het onze moet elke raadpleger kunnen vertrouwen — zelfs in kleinigheden. Opletten is* hier *en* elders, *en* overal *de boodschap. Wij vragen ze metéén*, *om*, *zoo veel in hun vermogen is*, *bij het eens aangenomen herkenningsmerk te blijven; iets dat makkelijker gaat voor den Bladwijzer*, *en beter staat voor hen.* —

Men ziet: wij sparen tijd, *noch moeite*, *noch onkosten*, *om ons blad naar den eisch te maken. Behalve nevensgaande plaat*, *waartoe geene verpligting ons drijft*, *schenken wij* 12 *bladzijden meer dan het vorige nummer bevatte. Nu — er is te veel inhoud om te* bommen! DIT *zeggen wij slechts: Hoe meer iedere lezer de verspreiding bevordert*, *hoe zekerder hij wezen kan*, *dat op zijne* vragen *ook het antwoord niet zal achterblijven.*

ERRATUM. *De Heer Inzender van het stukje getiteld:* Afleiding van het woord punch, *verlangt in de plaats van* paucha, pancha *gelezen te hebben.* 29 Januarij, 1851.

Botje bij botje.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-
„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où
„ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit
„bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-
„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le
„requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen.* t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

DE NAVORSCHER IN ENGELAND.

Onze kundige Britsche voorganger schrijft in zijn weekblaadje voor 1 Februarij 1851:

NOTES AND QUERIES IN HOLLAND.

Het volgende zeer belangrijke, en, wij behoeven er naauwelijks bij te zeggen, voor ons alleraangenaamste berigt kwam ons verleden week te laat in handen om het onzen vrienden, lezers en medewerkers toen reeds voor te leggen; zij zullen, met ons, altegader voldaan zijn over het bewijs dat er door wordt aangevoerd, niet slechts van den gunstigen uitslag, tot welks duurzame verkrijging zij allen vereenigd hebben toegedragen, maar ook van de heilzame werking, en bij gevolg aanmerkelijke uitbreiding van dát groote beginsel van letterkundige broederschap, welker bestendiging NOTES AND QUERIES vooral hebben willen bevorderen.

Mijnheer de Redacteur!

Wij hebben het genoegen U hiernevens aan te bieden het prospectus van »DE NAVORSCHER", een nieuw Hollandsch tijdschrift, gevestigd op denzelfden grondslag als zijn waardige en wakkere (*valuable and valiant*) voorganger »NOTES AND QUERIES". Zoo het voor *U* roemrijk is een goed voorbeeld gegeven te hebben, wij achten het voor *ons* eervol dat na te streven.

Schoon wij niet gaarne den eigen lof uitbazuinen, durven wij toch zeggen dat nooit eenig nieuwspapier in Holland, reeds vóór zijne verschijning, onder zulke gunstige voorteekenen werd welkom geheeten. *Uw* plan is met algemeenen bijval ontvangen.

Gereed om door alle, voor ons bereikbare, middelen, den vriendschappelijken omgang tusschen uw land en het onze te doen toenemen, verzoeken wij u de volgende overeenkomst aan de menigvuldige lezers van »NOTES AND QUERIES" voor te leggen:

1°. Iedere vraag, die, door onze Engelsche zuster opgeworpen, misschien eene beantwoording zou erlangen wanneer zij onder de oogen van *Hollandsche* lezers kwam, zal door haren broeder uit den vreemde voor hen verduitschd worden. Wij beloven U eene vertaling der antwoorden.

2°. Van zulke vragen, die, in DE NAVORSCHER openbaar gemaakt, welligt een wederwoord zouden

uitlokken bijaldien zij voor uw Engelsche lezers overgezet werden, zal aan het zusterblad eene *vertolking* worden meêgedeeld.

Met den ernstigen wensch dat, op die wijze, twee naburige volkeren, zoo naauw door godsdienst, koophandel en letterkundige strekkingen vermaagschapt, meer en meer zullen worden vereenigd door de postmaal-dragende zee die hen scheidt, hebben wij de eer te verblijven:

Mijnheer de Redacteur,
Uw gehoorzame Dienaars,
Bestuurderen van »DE NAVORSCHER".

Toen wij, bij de aankondiging van »NOTES AND QUERIES", de telegraphische lijnen van letterkundig verkeer plaatsten, die wij hoopten dat eens haren weg in iedere boekerij en in elk leesgezelschap van het vereenigd Koningrijk zouden vinden, dachten wij weinig, dat we, binnen vijftien maanden, zouden worden uitgenoodigd, niet om eenen *onder*-zeeschen telegraaf, maar om eene *over*-zeesche gemeenschap met onze broederen in de Nederlanden aan te knoopen. Wij doen dit volgaarne, want wij zijn hun veel verpligt. Het was van hen dat CAXTON de kunst leerde, zonder welke »NOTES AND QUERIES" nooit zoude bestaan hebben, en welker onbedwongen werking, onder Gods voorzienigheid, gediend heeft ter grondvesting onzer letterkunde, ter handhaving onzer vrijheden, en ter verkrijging der verhevene standplaats, die Engeland thans onder de volkeren der wereld inneemt.

Wij wenschen daarom hartelijk Gods voorspoed aan »DE NAVORSCHER", en gaarne willen wij alles doen wat in ons vermogen is, om den vriendelijken wensch onzer Amsterdamsche broeders te vervullen, dat de »twee naburige volkeren van Holland en Engeland, zoo naauw door godsdienst, koophandel en letterkundige strekkingen verbonden, meer en meer vereenigd mogen worden door de postmaal-dragende zee, die ze van een scheidt."

TWEE BRIEVEN VAN LEEGHWATER.

Bij het doorzoeken van oude papieren kwamen mij in handen de twee volgende brieven van JAN ADRYAENSE LEEGHWATER en zijn handschrift van het Meerboek, met nog een ander stuk van zijne hand geschreven, betiteld:

Meerboexken
Anno 1629 *In Martijns.*
Een voorbereydinghe tot die Caerte vant bedycken en droochmaken van Haerlemer Meer.

Dit laatste opstel bevat in substantie dezelfde denkbeelden die hij in het gedrukte werk, nader en breedvoeriger ontwikkelde; — het is echter dezelfde naïve stijl, volkomen overtuigd en eenvoudig godsdienstig. — Opmerkelijk is het te zien waarin zijne beschouwingen veranderd zijn in het tijdsverloop tusschen dit zijn eerste opstel en het Meerboek van 1635. Zoo blijkt onder anderen uit eene calculatie dd. 8 September 1630 dat hij de kosten tot droogmaking van het geheel berekende op 28, hoogstens 30 tonnen gouds, — naderhand stelde hij er 36 voor. — Uitgenomen dit zijn de hoofdpunten weinig veranderd.

I.

Loff sy Godt bovenal. In de Ryp den 12 Juny 1630.

Myn heer Rekenmeester Pau, uyt groetenisse dient dese. Door dien dat het Arbeyt met my niet overal gaet vant bedycken van de Haerlemer Meer, so ist dat ick een vrydach laestleden na Aelsmeer gegaen ben, en heb aldaer gevonden verscheyden lieffhebbers van den Raet vant dorp, die Saterdachs, het welck was een seer schonen dach, met my op de Meer gevaren syn om de gront te peylen en die gront oock met den slyckbeugel wel te proberen. In den eersten van Oostend van Aelsmeer gevaren op het dorp van Sloten aen, een Roerschot van lant, die Meer diep $10^{1}/_{2}$ voet, een voet slip en dary op de cley, die cley dick 7 en 8 voet.

(Hier volgen twintig verschillende peilingen, die nu van minder belang zijn en daarom weggelaten worden).

.... Doorgaens is die meer een goede cley gront, beter als ick ooit gewaent hadde, en is seer gelycke diep, die cley leyt doorgaens diep ellef en $11^{1}/_{2}$ en 12 voet, die slip en dary die daer doorgaens op leyt, mach men met die ploeg wel in malcander vermengen, met die cley heeft ooc een seer goede gelegenheyt om onkostelyck te bedycken, is Rontom met goet lant om de dyck op te leggen, en oock mede het lant om een cleyne prys te copen, aen even Aelsmeer is wat gebroken lant, dat soude men wel om weynig gelt copen, want het geheele dorp daer seer toe genegen is, ick soude myn goede vrient hier van wel meer schryven maer de tyt valt my voor dese mael te cort.

Hier mede den Almogenden Godt in genade bevolen

JAN ADRYAENSZ. LEECHWATER, Ryp
vostre servyteur et bon Amy
1630.

Ick heb begeerte om met Hr. Haect ende UE. van dese saecken te spreken.

II.

Loff sy Godt bovenal. In de Ryp d. 8 Septemr.

Mon bon Amy,

Myn Heer Rekenmeester, uyt vriendelyc-

ke grootenisse dient deesen, men seyt gemeenlyck voor een spreekwoort, daart harte vol van is, daer spreekt de mont garne van.

Het is omtrent 3 maenden geleden dat ick u de peylinghen gesonden heb, van de diepte en oock van de gront van de Haerlemer Meer, en nadatem van dien, heb ick daer inne ghespeculeert en een Overslach gemaeckt, wat het morgen lants omtrent soude costen, (hetwelck ick Ue hier sende) het leyt my altoos in den sin dat het de alderprofytelyckste dyckasge soude wesen, die noch ooyt in Hollant gedaen is.— My dunckt datter in Oostindyen, noch Westindyen sulcke profyten niet te halen en syn.

Daerenboven is die voorschr. wercke noodlyck om te bedycken, het is ook eerlyck en Godlyck, en is seer schadelyck voort gemeene lants bestes so se niet bedyckt en wordt. Daeromme salt oock nodig wesen om die saeck wat aen te porren daert in bestaet hetwelck mijn goede vrient beter weet als ick schryven ofte seggen can.

Ick ben van meening om met myn Heer VAN DER DUSSEN eens in den Haag te comen om met Ue. te spreken, my dunckt het best te weesen dat dese calculatye niet onder de gemeene Man en coomt. Myn goede vriend macht eenighe goede vrienden by deelen so veele alst hem belieft. Het gene dat Ick hier Inne gedaen heb, dat heb ick uyt goede meyninghe gedaen, en ist so...... alst int bedycken wel bevonden soude werden, hout my dat ten beste, hier mede den Almogende Godt In genade bevolen en hartelyck gegroet met alle goede vrienden.

JAN ADRYAENSE LEEGWATER, Ryp
vostre servyteur et bon Amy.

BATO.

Het Bestuur van DE NAVORSCHER ontving door twee zijner lezeressen (?) het volgende, nog onvertaalde, stukje ter plaatsing in zijn opteekenboek. Het was de bereidwilligheid van den Heer DAVID KONING, onzen op hoogen prijs geschatten medewerker, die ons eene letterlijke vertolking nederschreef, en alzoo aan den wensch der jeugdige schoonen (zij verlangden immers die overbrenging?) voldoet.

VREEMD GEBRUIK DER OUDE ESTHONIERS.

En daar is onder (de) Esthoniers (eene) gewoonte
And (*a*) þaer is mid Estum † (*b*) þeaw
wanneer daar is (een) man dood. Dat hij ligt
þonne þaer býð (*c*) man deád. Þaet he líð
binnen onverbrand onder zijne magen en vrien-
inne unforbaerned mid his maegum and freon-
den eene maand, somwijlen twee, en de
dum ánne monað, gehwílum twegen. and þa
koningen en de andere hoog verheven mannen,
cýningas and þa oðre heahþungene men,
zoo veel lang(er) als zij meer vermogen hebben,
swa mýcel leng swa hí máran spéda habbað,
(somwijlen (een) half jaar,) dat zij zijn onver-
(hwílum healf gear,) þaet hí beóð unfor-
brand, en liggen boven aarde in hunne
baerned. and licgað búfan eorðan on híra
huizen, en alle de wijl dat dat lijk is
húsum. and ealle þa hwíle þe þaet líc býð
binnen, daar zal zijn drinken en spelen,
inne þaer sceal beón ge-drýnc, and pléga,
tot den dag zij hem verbranden. Dan ten
oð þóne daeg hí híne forbaernað. Þonne pý
eigen dage zij hem naar den brandstapel dragen
ýlcan daeg hí híne tó þám áde béran
willen, dan verdeelen zij zijne have, die
willað, þonne todaelað hí his feoh, (*d*) þaet
er overig is na het drinken en het
þaer tóláfe býð aefter þam gedrýnce and þam
spel(en), in vijf of zes deelen (somwijlen in
plégan, on fíf oððe sýx daelum (hwílum on
meerdere) zoo dat die have in verhouding (ver-
má) swa-swa þaes feos andefn
deeld) is
býð.·.
Zij leggen het dan verwijderd op eene
Alecgað hit þonne for-hwaega on ánre
mijl, het meeste deel ('t verst) van de
mile. þonne maestan dael fram þám
omheining (der woonplaats), dan (een) ander
túne. (*e*) þonne óðerne
(deel) dan het derde (deel), tot dat het
þonne þóne þrýddan. oð þe hit
al nedergelegd is op de eene mijl, en
eall aled býð on þaere ánre mile. and
('t) zal zijn dat ('t) minste deel naast de om-
sceal béon se laesta dael nýhst þám tú-
heining, waar de doode man in ligt, dan
ne, þe se deáda man on líð. Þonne

(*a*) Þ, (van Runischen oorsprong = th, harde tand-tong-letter.

(*b*) † Vermoedelijk is het in Angelsaksische taal gestelde verhaal uit een boek ontleend en ziet dit † op eene zich aldaar bijbevindende noot, aangevende dat ***Estum***, ***niet*** het A. S. woord: *estum*, gunstig, maar de naam van een volk, de Esthoniërs (in 't huidig Erth- Lijf- en Koerland) beteekent.

(*c*) ð = dth, zachte tand-tong letter.

(*d*) ***Feoh***. „This word is one of the oldest in all „the European languages" — J. BOSWORTH, a Dictionary of the Anglo-Saxon Language, London 1838, op pag. 109. In verband hiermede staan: Platduitsch en Hollandsch: ***Vee***; Frankisch; ***Fia***; Hoogduitsch: ***Vieh***; Alemannisch: ***Fiu***; Moesisch; ***Faihu***; Deensch: ***Fae***; Yslandsch: ***Fé***. Men hecht er in 't A: S: tevens de beteekenis aan van: Geld, goed, waarde, rijkdom enz., alsmede van 't Engelsche: ***Fee***; Hollandsch: ***Fooi***. Het woord ***Feodaal*** mag er zijn ontstaan aan te danken hebben en wij wagen de vraag of niet ook het A. S. ***Feohtan***; ***vechten***, in den zin van eene have verdedigen of vermeesteren, zoo wel als: ***Feónd***, ***vijand***, in eene zeer naauwe betrekking staan?

(*e*) ***Túne*** is ons Hollandsch: ***Tuin***; H. Duitsch: ***Zaun***; Engelsch: ***Town***; Oud-Duitsch: ***Tune***.

zullen zijn verzameld alle de mannen die ('t)
sceal beón gesamnede ealle þa men þe
gezwindste paard hebben in het land; ver-
swýftoste hors habbað on þám lande; for-
wijderd op vijf mijlen of op zes mijlen van
hwaega on fif milum oððe on sýx milum fram
de have. Dan rennen zij alle naar
þam feo.·. (*f*) Ðonne ýrnað hí ealle tóweard
de have, dan komt de man die ('t) gezwinde
þam feo, þonne cýmað þe man se þa etswifte
paard heeft tot het eerste deel, en tot
hors haefað tó þám aerestan dael, and tó
het meeste, en zoo elk na (de) anderen
þám maestan. and swa aelc aefter óðrum,
tot het is al genomen, en die neemt dan
oð hit býð eall genumen. and se nimð þóne
('t) minste deel, die ('t) digst aan de omheining
laestan dael, se nýhst þám túne
die have gerend (heeft) en dan rijdt elk
þaet feoh ge-ýrnað and þonne rídað aelc
zijns weegs met de have, en dit moeten hebben
his weges mid þa feo. and hit móton habban
alle; en daarom daar zijn de gezwinde paard(en)
eall. and forþý þaer beóð þa swýftan hors
onbegrijpelijk duur. —
ungefoge deor. —

P.S. Wij zouden gaarne vernemen uit welke Bron het bovenstaande verhaal geput is, en zullen met dankzegging iedere teregtwijzing ontvangen. Den Heer JOHANNES MÜLLER, Boekhandelaar te Amsterdam, zeggen wij dank voor het verschafte Boekwerk, tot onze vertaling noodzakelijk. D. K.

(Het fragment is overgenomen uit: „*King* ALFRED'S *Orosius, published by* BARRINGTON, with English version. 1773. Book I. cap. 1. Zie eene vertaling van hetzelfde stuk in: *Life of Alfred the Great;* door het Londensche Traktaatgenootschap uitgegeven, p. 143).

(*f*) Ð is de kapitaalletter van ð.

Nog een St. Maartensliedje. Bij de lezing van het N°. van DE NAVORSCHER dat in deze maand is uitgekomen, viel mij het Maartenslied, daarin voorkomende, bijzonder in het oog. Ik herinnerde mij, dat ik het in mijne jeugd *anders* had hooren zingen, of liever eene andere vertaling of berijming, zoo als ge het goedvindt te noemen. Ruim dertig jaren geleden kregen wij op onze gracht, in de laatste dagen der maand October, zeker met p°. November, alle avonden, omstreeks 6 à 7 ure, een bezoek van de jongens uit de nabijgelegene achterbuurten, die aan alle huizen kwamen zingen; de giften van turf of hout of duiten (centen waren nog niet in gebruik) opzamelden en dan op St. Maartensdag, 11 November, of wel den avond van 10 November, op de straat een vuurtje brandden, waarbij gezongen en gedanst werd. Of de Heilige *alles* bekwam, wat er voor hem geofferd werd, durf ik niet verzekeren. Niet, dat ik de Amsterdamsche Jongens voor dieven wil uitmaken: zij hebben eerbied voor de goede trouw; maar als moeder geen vuur had om de pot te koken, was een turf van St. Maarten even goed als alle andere turven. En daarbij: jongens zijn over het geheel nog al hongerig uitgevallen; en dan jongens uit de achterbuurten met honger in de maag en duiten in den zak, staande voor de deur van een bakker of bij een wagen met heete peren of appelen — wie vergeeft hun niet, dat zij bezwijken voor de verzoeking!

Hoe het zingen aan de huizen en het branden van het Maartensvuurtje in onbruik is geraakt, kan ik niet opgeven; maar wel, dat het bewuste lied uit drie coupletten bestond, die alle op de zelfde wijze gezongen werden, echter behoorlijk gevariëerd, uithoofde van de langere en kortere regels.

Ik geef het lied zoo getrouw mogelijk in het plat-Amsterdamsch; niet, omdat ik dit juist zoo fraai vind; maar om de aardigheid.

Vindt gij goed om het naar de Siegenbeeksche of Bilderdijksche spelling te veranderen, ik heb er niets tegen. Vergeef mij deze lange inleiding, zie hier het lied:

1.

Martijn!
Turref in de murref in de maneschijn,
Gooi in de mos,
Gooi in de wijn,
Hier woont Sunte Martijn!

2.

Martijn had een schaartje,
dat wou niet knippen,
Martijn had een messie,
dat wou niet snijen,
Martijn had een touwetje,
dat wou niet knoopen;
Geef me-n-een turrefie of een houtjen
en laat me daarmee loopen.

3.

Hier woont 'n Rijkman,
Die veul geven kan,
Veul kan i geven,
Zalig zel i leven,
Zalig zel i sterreven,
De hemel zal i erreven,
God zal em loonen,
Met honderdduizend kroonen,
Met honderdduizend rokkies an, —
Hier komt Sunte Martijn an. (*)

H. T.

(*) Kreeg de zingende bende niets, dan was het: „*Hier hangt 'n gierige duvel uit!*"

VRAGEN.

> Hier moet de Leser doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Leser doen gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

VENSTERGLAZEN, OP LAST VAN DE DORDTSCHE REGERING, VOOR EEN' ENGELSCHEN KONING BESCHILDERD.

De overheden van Dort lieten een venster schilderen, om er den Britschen koning, HENDRIK VII, meê te vereeren; maar dewijl hij stierf in 1509, vóór dat de schilder zijn werk had volbragt, werd het in de abdij van Waltham geplaatst, waar het ook bleef tot de opbreking van de kloosters in Engeland. Het is vervolgens naar Newhall vervoerd, en, met de plaats, later het eigendom van den generaal MONK geworden. In 1758 eindelijk werd het door de inwoners van de parochie van St. Margarita, te Westminster, voor 400 guinjes van den eigenaar gekocht, en in hunne kerk geplaatst, waar het nu te zien is. Vgl. » *Picture of London*" p. 208. 1813. Dit zeldzame en fraaie stuk verbeeldt de *kruisiging*: op den eenen kant is HENDRIK VII in knielende houding afgeschilderd, met den heiligen Joris boven zijn hoofd; op den anderen zijne koningin, tevens met gebogen knieën, en boven haar de heilige Katharina. Eene teekening van dit voortreffelijke werk is gegraveerd op kosten van het Britsche genootschap voor Oudheden. Nu is mijne vraag: vindt men ook, in de archieven van Dort of elders, beschreven, bij welke gelegenheid dit geschenk aan den Engelschen koning had moeten gegeven worden?

TUSCO.

Kasteel van Amerongen. Bestaat hiervan geen groot stel platen, gelijk er van vele andere groote Stichtsche en Geldersche Kasteelen, stellen platen verschenen zijn door of bij C. ALLARD, of R. DE HOOGHE, of C. DECKER, of P. SCHENK of ANNA BEEK, tusschen de jaren 1680 en 1710; en, zoo neen: waarom niet? Ik ken van 't huis van Amerongen niets dan één bij C. SPECHT, één door H. SPILMAN naar DE BEYER, en één steendruk naar CHRIST in de *Kasteelen* van Mr. ROBIDÉ VAN DER AA. — Was Amerongen of het geslacht dat zulks destijds bewoonde, daartoe niet aanzienelijk genoeg?

L. B.

Schoorsteenpilaren uit Karthago. In DIRK BURGER'S *Chronyk van Schagen*, uitgegeven te Amsterdam in 1710, vond ik onlangs de volgende bijzonderheid omtrent het langzamerhand vervallen en thans gesloopte slot te Schagen: —

» In dit Slot, op de Groote-zaal, onder de » twee voorste hoeken van de Schoorsteen, » staan twee pylaren, die een van de Heeren » van Schagen, op een Kruis-vaart zynde, » van Afrika, by Tunis, uit de Puinhoopen, » van het Aloude Carthago, heeft mede ge- » bragt, en zyn (hoe wel ze veel honderde » van jaren out zyn, dat te verwonderen is) » nog zoo glat, en zoo vol glans, dat men 'er » (om zoo te spreeken) hem bykans daarin » zoude konnen spiegelen, het is het oudste en » vermaarste antiquiteit, dat ik in het Noort- » Holland aanwyzen, en toonen kan. Maar » boven aan deze Schoorsteen staat een lang- » werpige swarte Agetsteen, daar op een La- » tyns Vers, met uitgehouwen Letteren, die » vergult zyn, dat men huiden nog klaar kan » lezen, gemaakt op deze pylaren, door den » Amsterdamze Professor C. BARLAEUS.

Gelyk volgt:

» *Quicumque priscæ bellicas Carthaginis,*
» *Miraris artes, alta Byrsæ mœnia*
» *Didonis urbem: cerne queis olim stetit*
» *Urbs illa fulcris; cerne quas vectas mari*
» *Libyco columnas belga noster prossidet.*
» *Quicumque has tueris, disce celsas principum*
» *Et sorte belli, et seculo labi domos.* —"

Voor hen, die even als ik, slecht met het Latijn over weg kunnen, laat ik DIRK BURGER'S vertaling volgen.

» Gy, die u verwondert over de Oorlogs » Casteelen van het Aloude Carthage, en hoo- » ge wallen van Byrsa door DIDO gestigt: merk » aan uit deze Pylaren, over de Libische-Zee » gebragt, ten bezitte voor onzen Neêrlander, » op hoedanige schooren, die Stad gebout was, » en wanneer gy deze met aandagt beschout, » zoo leert met eenen, hoe het Oorlogs-lot en » de eeuwen, de grootste Paleizen der Vorsten » verwoesten. —"

De eerste Heer van Schagen was WILLEM, natuurlijke zoon van Hertog ALBRECHT VAN

BEIJEREN, Grave van Holland en van MARIA VAN BRONKHORST; hij werd tot Ridder geslagen in den oorlog tegen de Vriezen, was Admiraal van Holland en Kastelijn op het slot te Medemblik, kamerling van Hertog PHILIPS, die hem deed legitimeren door Paus NICOLAAS. Hij heeft het slot te Schagen gesticht in 1440, is tweemaal in Palestina geweest, en stierf zeer oud in 1473.

Nu wenschte ik gaarne te weten, of deze beide pylaren ook na de slooping van het kasteel bewaard zijn gebleven, en zoo ja, waar zij zich thans bevinden? LUPIKAS.

Synchronistisch overzigt van de geschiedenis der oorlogen bij de oude Volken. Onder dezen titel heb ik, eenige jaren geleden, te Utrecht op eene verkooping van JS. ALTHEER, Boekverkooper aldaar, een manuscript-foliant gekocht, die blijkbaar eerst tot een koopmansboek ingerigt en gelijnd is, daarna in tachtig groote bladzijden, eigenlijk vormende veertig doorloopende tabellen met gemelde krijgshaftige tafereelen is opgevuld. Wie de schrijver, of de vertaler of de overschrijver is, is mij volmaakt onbekend, doch zóóveel is bij den eersten oogopslag duidelijk, dat het een werk is, wiens zamenstel jaren studie heeft moeten kosten. De geschiedenis is in tijdvakken verdeeld, en loopt van NINUS, koning van Assyriën tot het jaar 476 na CHRISTUS. Ieder volk heeft, gelijk in meer synchronistische tabellen, zijne eigene kolom, doch daarenboven is er ééne aan den *voortgang der krijgskunst* gewijd, een ander aan de opgave der bronnen, terwijl in deze laatste wederom naauwkeurig de oudere en nieuwere schrijvers onderscheiden en afzonderlijk opgegeven worden. Het geheel is zeer uitvoerig bewerkt, en, welke dan ook zijne wetenschappelijke waarde zij, met veel zorg. Wat het manuscript zelf aangaat, het beveelt zich door groote netheid, duidelijkheid en een zeer leesbaar, schoon geweldig stijf, schrift aan. Nu vraag ik of iemand mij op kan geven of dit werk in druk is verschenen, hetzij in het Nederduitsch of bij een' onzer naburen; of iemand mij weet te zeggen wie de maker zij, hetzij de oorspronkelijke bewerker of zijn vertaler,—kortom ieder, die eenige bekendheid heeft aan dit werk of aan voorschreven manuscript wordt vriendelijk uitgenoodigd, dit aan DE NAVORSCHER te willen mededeelen. VAN LOON.

Dodaars heette eene vogelsoort, welke aldus genaamd werd door de Hollanders, die onder JACOB CORNELISZ VAN NECK in 1598 het eiland Mauritius bezochten.

Deze vogel, werd ook nog door hen genoemd, » Walghvogel, styf zoo groot als een » swaen, ende heeft een rond staartstuk met » twee ofte drie ghekrolde veergiens daer op, sy » en hebben gheen vleugels, dan, in de plaetse » van dien, staen drie ofte vier swerte pennekens, van dese hebben wy een deel ghevan» ghen, met een deel Tortelduyven ende an» der voghels, die de maets vinghen doen s» eerst mette schuyt aen Land voeren. — Sy » hebben dese voghel gekoockt, maer was soo » tay dat sy se niet gaer en konden koocken, » maer hebben se soo halfgaer ghegheten."

Op deze vogelsoort is in den laatsten tijd door Ontleedkundigen, Natuurkundigen en Aardkundigen bijzonder de aandacht gevestigd. Zij is thans uitgestorven. Het meeste wat er van over is, werd bewaard door Hollanders, zoo in schriften, afbeeldingen, als in het geraamte zelve, want TRADESCANT, uit wiens verzameling de nog overige Dodobeenderen te Oxford afkomstig zijn, was een Hollander; SAVÉRY, die de eenige nog bestaande afbeeldingen gemaakt heeft, was een schilder aan het hof van MAURITS, en de Hollandsche zeevaarders hebben den vogel dikwijls beschreven.

Maar toch de Portugezen waren vóór de Hollanders op Mauritius geweest; zij hadden het genoemd *Ilha do Cerne.*

STRICKLAND in zijn geleerd en prachtig werk over den Dodo, London 1848, bladz. 8, zegt het volgende:

» Verzamelaars zijn het eens in het bewe» ren, dat de eilanden Mauritius en Bourbon » het eerst ontdekt werden door *Mascareg» nas*, een Portugees, die zijnen eigen naam » aan het laatste eiland heeft gegeven en het » eerste Cerna heeft genaamd. Ik ben niet in » staat geweest om het oorspronkelijk gezag » voor deze bewering te vinden, schoon zij » waarschijnlijk op de wezenlijkheid gegrond » is. Castagneda, Osorio, Barros, Roman » Lafitan, en de andere schrijvers, die han» delen over de Portugesche overwegingen in » Indië, verhalen de daden van Pedro Mas» caregnas, en van twee of drie andere per» sonen van denzelfden naam, maar schijnen » geene toespeling te maken op de ontdekking » van deze eilanden, welke dan ook in de » daad, geheel uit den gewonen koers der » Portugesche zeevarenden lagen.

» Er is ook eene groote verscheidenheid in » de dagteekening toegeschreven aan de ont» dekking, welke de eene schrijver stelt in » 1502, een tweede in 1505, een derde in » 1542 en een vierde in 1545. Hoe dit zijn » moge, het schijnt zeker dat niets bepaalds » vermeld wordt van Mauritius of zijne voort» brengselen tot 1598, wanneer de Hollan» ders onder van Neck, het onbewoond vin» dende, er bezit van namen, en den naam » Cerne in Mauritius veranderden."

Bestaat er soms in oude Hollandsche boekerijen eenig nader verhaal dier oude Portugesche togten?

Heeft ook eenig verzamelaar van schilderijen of teekeningen afbeeldingen van den Dodaars van den schilder SAVÉRY? (behalve de bekende, op 't Mauritshuis te 's Hage.)

Is er soms ook een volledig geraamte van den Dodaars te vinden?

Wie eene afbeelding van den Dodaars in een zeer toegankelijk werk wil vinden, zoeke die in het *Nederlandsch Magazijn bij* GEBRS. DIEDERICHS, 1834, pag. 413.

Mr. J. P. AMERSFOORD.

Nederlanders in Zweden. In eene rede: » *Commerciorum primordia Suecos inter et Batavos; indicit Regiae Academiae Upsaliensis Rector* J. H. SCHRÖDER. Upsaliae; MDCCCL" ter gelegenheid van het huwelijk tusschen den kroonprins van Zweden en princes LOUISA der Nederlanden, heeft de Hoogleeraar J. H. SCHRÖDER, van Upsal, eenige bijzonderheden medegedeeld, die gij misschien eene plaatsing in DE NAVORSCHER zult waardig keuren. Hij zegt daarin:

Omstreeks dezen tijd (de 13de eeuw) werd de zeer beroemde stad Wisby lid van het Hanze-verbond, en begon door het gansche Noorden wijd en zijd uit te blinken. Zij ligt op de westkust van het eiland Gothland, vanwaar ook haar naam (Wisby, *weststad*) komt. Door hare plaatsing midden in de Oostzee, hare zachte luchtsgesteldheid, overvloed van eetwaren en zoet water, bood zij den schepen van de Hanze-kooplieden eene veilige haven aan. Ook werd zij door haren grooten en veelsoortigen handel met Ladoga, aan het meer van dien naam, en de aan de Finsche golf gelegene handelssteden, vergroot en verrijkt. Geen wonder dus, dat vele vreemde kooplieden, niet alleen Duitschers, maar ook Nederlanders, met hunne makelaars (factoren) en bedienden, *Sveni*, Swenner genaamd, om de gemakkelijke ligging der haven en de hoop op vermeerdering hunner rijkdommen, zich gehaast hebben om binnen deze muren te komen wonen. In de nog bestaande Chronieken van Gothland wordt dikwijls van deze vreemdelingen melding gemaakt. Ja zelfs het Dagboek der Minderbroeders te Wisby, (LUDEWIG, *Reliquiae* MSS. ix: 175. CHR. LANGEBEK, *Script. Rer. Dan.* I: 251.) noemt verscheidene geslachten op, waaruit velen door zwaard en pen hunne namen in de Nederlandsche geschiedboeken beroemd gemaakt hebben: b. v. het spreekt van HENRICUS SKIMBLEPENNINCK, CHRISTINA SKIMBLEPENNINCK, OLDHEMANNUS VAN LENEPE, 1354, JOHANNES VAN LENEPE, 1410, en zijnen broeder GOTSCALCUS VAN LENEPE, die, » om hunne diensten", aan bovengemeld klooster bewezen, » ter eeuwiger gedachtenis werden aanbevolen", enz. Dit alles toont; dat deze vreemde kooplieden, met hunne huisgezinnen, toen reeds in die stad hunne woonplaats gevestigd hadden.

Ook vinden wij melding van Nederlandsche fabrijken in de stedelijke wet van Gothland, (*Wisby Stads-Lag.* Ed. HADORPHII. Lib. III: 2. Cap. XV.) onder andere van Trechtsch, d. i, Utrechtsch fluweel; in eene ordonnantie van koning KAREL VIII, 1450, (HADORPH, *Gamla Stadgar*, in app. ad *Björköa Räthen*, p. 51) ook van Amsterdamsche lakens.

Verder lezen wij dat GUSTAVUS II. ADOLPHUS de stad Gottenburg bouwde, en ervarene, werkzame en wakkere inwoners der Nederlanden verzocht daarin deel te nemen; ook verzekerde hij voorname privilegien aan de stad. Hij verleende aan Nederlanders zitting in den Staatsraad, terzelfder tijd bevelende, dat » Alle Raths- und Landt-Protocollen, » Gericht- Stadt- und Schöpffen- Bücher... » in Swedifch und Niederländifche Sprachen » follen werhandelt, gefchrieben und protocollieret werden, darumb follen in Rath Syndicos, oder Secretarien hiezu halten, einer » fo in der Schwedifchen, und der ander fo » der Niederländifchen Sprache geübet fich » befinden." etc..

Over Wisby vindt men (zie NOTES AND QUERIES, p. 444. vol. II.) nog het volgende in eene oude Latijnsche beschrijving van Zweden: » Wisby, de eenige stad van het » eiland, vroeger beroemd door hare magt » en grootschheid, door groote verliezen ver» minderd, en nu binnen enge grenzen te» ruggebragt, biedt het gezigt eener kleine » stad aan, zoo als de atlas van Janson be» wijst. Het bezit eene sterke vesting digt » bij de haven. Toen de groote koopsteden » Wineta en Julin vernield werden, bloeide » Wisby meer dan al de steden in die stre» ken (OLAUS MAGNUS I. 10. cap. 16). » Hoewel de zeer oude en eenmaal magtige en » welvarende stad Wisby bijna vernield werd, » en dat nog wel om eene zeer geringe oor» zaak, namelijk: *het breken eener glasruit, die » geen penning waard was*, zoo worden toch » nu hare zeewetten en regtspleging wijd en » zijd in acht genomen."

Het wetboek van Wisby, was, zoo als algemeen bekend is, de grondslag der wetten der Aquitanische eilanden Re en Oleron, die door RICHARD LEEUWENHART in Engeland werden ingevoerd, en volgens 't welk nog menigmaal regt wordt gedaan.

Dit alles maakt Wisby mijns inziens zeer belangrijk, ook voor Nederlanders, en gaarne wist ik de geschiedenis dier stad naauwkeuriger, ook wat die *gebroken glasruit* betreft, en of daaromstreeks nog afstammelingen der Hollanders bestaan die zich daar gevestigd hadden?

W. J. L.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Versjes van Anna Maria Schuerman (bl. 12, 31). De versjes daar vermeld, zijn te vinden achter het werk van JOH. VAN BEVERWIJCK, » *Schat der Gesontheyt*," in het aanhangsel van brieven, toegevoegd aan het 3de deel » *Heelkonste*," waarin nog een ander vers voorkomt, door den vrager niet aangehaald, en dat zij zegt » van den geeſtighſten Poëet te zijn:"

Wie is er ſoo vermeten,
En op ſyn Godt gebeten,
Dat hy de ſtale wet
Van hem wenſcht omgeſet?
Noyt hadd' een menſch 't vermogen,
Hoe hoogh oock opgetogen,
Dat hy des Heeren macht
Met onwil heeft verkracht.

Of dit nu ook eene vertaling is, dan of het van eenen inlandschen dichter uit haren tijd is, durf ik zoo spoedig niet bepalen; maar van harte bëaam ik den wensch van het BESTUUR, dat hare werken spoedig vereenigd mogen worden uitgegeven, terwijl het mij verheugt deze kleine bijdrage daartoe te kunnen leveren. NON SCOTUS.

Nog iets over A. M. VAN SCHURMAN. Van deze beroemde vrouw bezit ik het volgende hoogst zeldzame Liedboekje: » *Heilige Lofsangen ter eeren Gods, uit het Frans vertaalt door* ANNA MARIA VAN SCHURMAN. Amst. 1675. in 8°." Eene vermeerderde uitgave is getiteld: » *Heylige Gesangen uyt het Frans vertaalt. Zijn achter bygevoegt de Bedenkingen van* A. M. VAN SCHURMAN *over de Toekomst van* CHRISTI *Koninckrijk*. Amst. 1683. in 8°." — Het laatste bevindt zich ook in mijne verzameling. J. J. NIEUWENHUIJZEN.

De wetsteen der vernuften (bl. 12, 32) geeft aanleiding tot vragen, wie JAN DE BRUNE als schrijver was, en tot welk tijdvak hij en zijn werk behoort. — Ik moet met verwondering vragen hoe aan iemand, die slechts met een weinig kennis der Nederlandsche letteren behebt is, de menigte werken door JAN DE BRUNE geschreven, niet meer zijn voorgekomen, al was het dan maar zijn bëroemd *Zinnewerk*, met schoone platen in 1624 te Amsterdam, bij J. E. KLOPPENBURCH, — ibid. bij A. LATHAM; en 1661, ibid. bij J. SCHIPPERS in-4° uitgegeven, welke even als de genoemde *Wetsteen* bij mij voorhanden zijn.

JOHAN DE BRUNE, J. CS. schreef zich somwijlen ook J. DE BRUNE *de Jonghe J. Cs.* en was een Regtsgeleerde en Staatsman, waar Zeeland zich hooglijk op kon beroemen: hij werd geboren te Middelburg in het jaar 1589, en is aldaar overleden in 1658.

Het is hier de plaats mijne meening mede te deelen aangaande den bijgevoegden naam van *de Jonghe*, eene bijvoeging, die, voor zoo verre ik weet, de opmerking van nog niemand heeft getroffen, en aanleiding geeft, dat sommigen dien voor het eigendom van een' anderen DE BRUNE hebben gehouden, en dezen mogelijk voor eenen zoon van den genoemden Staatsman laten doorgaan. Dit is echter zoo niet; onze DE BRUNE was vermaagschapt aan de JUNIUSSEN of wel DE JONGHE'NS, blijkens het Lofdicht van VONDEL — *Aan den Edelen Heer* FRANSÇOIS JUNIUS, *F. Z. op den Wetsteen der Vernuften*, door JAN DE BRUINE — alwaar hij DE BRUNE *Neef*, en JUNIUS diens *Oom* noemt. — Het is ook om die betrekking, dat JUNIUS zijn werk, *de Schilderkonst der ouden* enz. — waarvan hij in 1637 de eerste uitgave in het Latijn aan den koning van Engeland, het land van zijn toenmalig verblijf, had opgedragen, — vertaald, van daar, aan DE BRUNE schonk, om het uit te geven en op te dragen aan Zijne Hoogheid FREDRIK HENDRIK, hetwelk men in de uitgave in 4°. te Middelburgh voor Z. ROMAN, 1641, uit de opdragt en het berigt aan den *Beleefde lezer* kan zien: en alwaar hij deze beide stukken met zijne namen voluit heeft geteekend, JAN DE BRUNE, DE JONGHE. De laatste twee woorden zijn gedrukt met andere letters; uit welk

een en ander ik het besluit durf afleiden, dat hij zich, in onderscheiding van andere DE BRUINEN, aldus aangeduid heeft, om daardoor te kennen te geven, dat hij behoorde tot het geslacht der beroemde JUNIUSSEN of DE JONGHE'NS.

De uitgave, die ik bezit van het gevraagde boek, luidt aldus: *Wetsteen der Vernuften oft bequaam middel om van alle voorvallende zaken aardighlijk te leeren spreken. Door* JAN DE BRUNE *de Jonge J. Cs. Deeze druk met de overzettinge der Latijnsche, Fransche, Spaansche, Engelsche, Italiaansche etc. taalen, zoo in rijm als rijmloos. Ook verrijkt met zijn gadeloos Bruilofsdicht. Gedrukt te Harlingen bij* HEERE GALAMA, *Boekverkoper, aan de Voorstraat bij de Vismerkt;* 1661, 2 deelen in 8. — het eerste deel 479 bladzijden en register: *opgedragen aan* JACOB CATS, *Ridder* — door hemzelven onderteekend — alsmede het *berigt aan den lezer*, dat alleen met den naam van J. DE BRUNE is besloten, en verder de eere-versen van D. MOSTART en dat van VONDEL, boven vermeld. Het 2de bevat maar 152 pag. en register, en sluit met de nadrukkelijke woorden: DUS VERRE DE BRUNE.

Uit het voorberigt blijkt, dat dit gedeelte van het 2de deel na den dood van DE BRUNE het licht heeft gezien, en verder dat al wat er meer dan in dit 2de deel in andere uitgaven voorkomt, valsch is en »*een deel gaar geraapte stukken*", »*te weeten, dat het werk van de Bruyne bestaat in dit eerste boek en vier hoofdstukken van het tweede*" enz. Dit zal moeten slaan op de uitgave na zijnen dood in 1658.

Het stukje *Jok en Ernst* is in 1644 in-4° te Amsterdam uitgegeven, nog eens in-12°, — dit kan aan WICKEVORT zijn opgedragen, en bij de uitgave van de *Wetsteen*, in 4° ibid. 1644, zijn zaamgebonden. Ik vind nog aangeteekend: J. DE BRUINE, *Wetsteen der Vernuften in rijm door* J. CATS, in 4°. Amst 1659. bij mij niet bekend; bestaat er zulk eene uitgave als die, welke van BEVERWIJCKS *Schat der Gezondheid met versen door* J. CATS, is verschenen?

Zie over de uitgave van de werken van DE BRUNE, wat in: J. VAN ABKOUDE, *naamregister van boeken. enz. Leiden* 1754. in 4°, op zijnen naam staat vermeld.

Het portret van DE BRUNE, voorgesteld op zijn 67-jarigen ouderdom — toen hij in het tweede huwelijk trad met MARIA LE SAGE — met zijne gewone zinspreuk: *Spe et Metu*, komt voor in zijn *Banketwerck van goede gedagten. Middelb. bij* JACQ. TIERENS; 1657 *en* 1660 in 8°.

De Wetsteen zoude door een' bekwaam' letterkundige, welligt tot stichting en scherping van het verstand en groot nut voor het algemeen, kunnen verwerkt worden; doch de zaak is moeijelijk en ik meen dat niet eene gewone bekwaamheid, maar die van eenen DE BRUNE daartoe vereischt zou worden.

U. C. KRAMM.

Deventer koek (bl. 13). Eene volledige beantwoording van deze vraag wordt gevonden, juist onder hetzelfde opschrift, in den *Overijsselschen Almanak voor oudheid en letteren* voor 1850, bl. 280.

SAXO SYLVIUS.

Eigendom van brieven (bl. 14). SCRIBA, die door zijne vragen over dit onderwerp twee antwoorden heeft uitgelokt, (zie bl. 33) zal, indien hij de Latijnsche taal magtig is, wel doen de Academische Verhandeling eens op te slaan van Mr. A. DE VRIES: *de Commercio Epistolarum ex Juris principiis aestimato*. Amstel. 1841. Alsdan zal hij, vooral bij de lezing van § 4, 5, 11 en 16 aldaar, bespeuren, dat de Algemeene Regtsleer een beter en vollediger antwoord op zijne vragen geven kan dan de wet van 12 April 1850 (Staatsbl. N°. 15), waarbij NIET *de eigendom van brieven* is geregeld, maar wel *het brievenvervoer*. De afzender, oorspronkelijke Eigenaar van den brief, verliest dat eigendomsregt niet, dan van het oogenblik dat hetzelve aan een ander is overgegaan. De Postadministratie, aan welke een brief wordt overgegeven alleen met het doel dat zij dien als lasthebber of wel als Expediteur (*locatio conductio operarum*) zal vervoeren, kan daarvan geen eigenaar worden; 1°. omdat bij den afzender de wil, om den eigendom aan haar over te dragen niet bestaat; 2°. omdat de Wetgever van de regtsbeginselen niet is afgeweken, door te bepalen, dat de Administratie, door het vervoer van brieven op zich te nemen, met de acceptatie dier brieven den eigendom zou verkrijgen. — De geadresseerde kan niet eer eigenaar worden dan van het oogenblik dat hij den brief aannemende, daardoor den wil om eigenaar te worden heeft geopenbaard. Tot zoo lang dus behoort de eigendom en het Regt van terugvordering bij den afzender; dit beginsel is door de genoemde wet gehuldigd, met bepaling tevens, dat het regt van terugvordering door een tijdsverloop van drie maanden verjaart (zie Art. 23).

Dat in de toepassing dezer regtsregelen de bijzondere omstandigheden en bedrijven van partijen, volgens de leer der Contracten, eenige verandering kan brengen: b. v. wanneer de afzender in den brief de terugzending vraagt, als wanneer de eigendom bij gebreke van de *voluntas alienandi* aan den afzender verblijft (sp. cit. § 17), zulks is, in bijzonderheden, uitvoerig en met juistheid in de boven aangehaalde Verhandeling uiteengezet.

H. B. SECUNDUS.

Oud Volkslied (bl. 17). Het gevraagde Volkslied, beginnende:

» o Holland, fchoon gij leeft in vreê."

luidt aldus:

LOF VAN HOLLAND.

Stem: *Als 't begint.*

o! Holland schoon, gy leeft in vreê,
Met eenendertig steden,
Omringt van Rhyn, Maas en Noordzee;
In u zyn goede reden.
Voorwaar op heden, met beleyd,
Zal ik uyt goe genegentheyd
Myn schuldige pligt bewyzen.
Wie kan het Land volpryzen?

Voor eerst uyt Texel, 't Vlie en Maas
Ziet men veel schepen varen,
Voorzien met menig nobel baas
En veelerhande waren.
Zonder bezwaren, zeer verblyd,
Door de bekende waereld wyd,
Ziet men de havens open
Om Hollands waar te koopen.

Zeylen Vrankryk en Portugaal aan,
Ook 't wydberoemd Brittanjen;
En by den zwarten Mooriaan,
Italiën en Spanjen.
Brengen oranje-appelen goed,
Zuyker, rosynen, vygen zoet.
Geen land en kan ik noemen
Daar geen Hollanders komen.

Ziet! Amsterdam dat is een pronk
Schier van de heele waereld;
Hoewel 't is van een slegte tronk,
Nu is het als bepaereld.
't Gezigt my dwerrelt, daar voorby
Zoo loopt de stroom genaamd het Y.
Amsterdam hoog verheven!
Wie heeft uw lof beschreven?

Haarlem schoon en Leyden vry.
Aan Meer en Rhyn gelegen,
De stapel van de wevery
Hebt gy door Godes zegen,
Alhier verkregen; dies ik dwing
Myn tong en zeg: de vreemdeling
Mag vredig by u woonen.
Gy, Holland, spant de kroonen.

Delft, Schiedam, Rotterdam en Dort,
Daar woonen veel koopluyden;
Van haar aldaar gehandeld wordt
In West, Noord, Oost en Zuyden.
Brengen veel kruyden, goed van smaak;
Ook wyn en bier tot ons vermaak.
De schepen gaan en keeren,
Uyt en in d' Maas braveeren.

Den Briel dient niet vergeten hier,
Het is een schoon landsdouwe.
Goereê, Heusden en Gorcom fier,
Schoonhoven en Tergouwe,
Daar ziet men bouwen menig kaas,
Opregt en goed voor menfchen aas.
Vlas, hennep ziet men sleepen,
Op wagens en in schepen.

Geertruydenberg, Asperen ziet,
Heukelom en Vyanen,
Ysfelsteyn en Leerdam, 't werd bedied;
t'Ouwater, 'k moet vermanen,
Brouwt men van granen lekker bier.
Weerop had ik vergeten schier,
Woerden, Naarden en Muyden.
Wie kan het al beduyden?

Hoorn, Medenblik en Alkmaar,
Monnikendam, Enkhuyzen,
Daar ziet men staag van jaar tot jaar
Varen veel haringbuyzen.
Al door het bruyzen van den vloed
Krygt menig zeeman kleynen moed,
Als Thetys met veel homplen
Haar in den grond komt domplen.

Edam voor 't lest en Purmerent
Hier kan een yder bemerken
Eenendertig steden bekend
In 't Graafschap. Wil versterken
o! Heer, Uw kerken met Uw woord,
Laatze opwassen voord en voord,
Den Prins en Heeren Staten,
Als ook ons Magistraten.

En wy, als onderdanen vroom,
By haar in stilheyd leven,
Gerust onder ons vygeboom,
Door haat noch nyd gedreven,
Elkaar aankleven zeer getrouw,
Afstaan van 't kwaad met groot berouw,
Yvrig in den gebeden:
Wens ik u heyl en vreden.

De zingende Zwaan, of vervolg op de Overtoompse Markt-schipper. Amst. by JOANNES KANNEWET, 1759, 8°. bl. 90. *De dubbelden en vermeerderde Goese Nachtegaal*, 2de deel. Amst. bij S. en W. KOENE, z. j. 8°. bl. 75.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Teckelenburg (bl. 17)., een zeer oud bergslot, was gelegen in Westphalen tusschen Munster en Osnabrug; en het even zoo genoemde Graafschap is er zijn titel aan verschuldigd. In bijna alle Geographische Woordenboeken vindt men dezen burg vermeld, en, zoo men zijne bijkans ongelooflijke oudheid verdedigd wil zien (hij zou namelijk reeds vóór den Cimberschen vloed zijn gesticht) leze men de *Korte beschryvinge van eenige Antiquiteiten enz. door* J. PICARDT. Amst. 1660, in 4°. pag. 86.

Wat nu aangaat het tweede gedeelte der vraag: »Hoe kwam de Heer PAUW in 't bezit

van dit overblijfsel"? dit is kort en zakelijk aan te duiden — te meer daar het jaartal 1647 bij het opschrift is gesteld, ter gedachtenis aan het verplaatsen der genoemde poort van het huis Tecklenburg, bij Munster, naar Heemstede, bij Haarlem, waaruit ten klaarste schijnt te blijken, dat PAUW, de beroemde staatsman, voor zich een blijvend gedenkteeken van dien alouden, glorievollen grond, alwaar de onafhankelijkheid van Nederland werd bevestigd, met zich heeft overgebragt, en het als Triumphboog doen plaatsen op Heemstede, om voor zijn geslacht eene sprekende herinnering te zijn van het ruime aandeel dat hij aan het tot stand brengen van den *Munsterschen vrede* heeft gehad. Hij heeft immers destijds bij de twee jaren aldaar vertoefd en Teckelenburg welligt menigmaal beschouwd als het evenbeeld der vergankelijke Heerschappij van Spanje. Hoe het zij, ADRIAAN PAUW heeft met het plaatsen van genoemden gedenksteen doel getroffen, waarvoor de gedane vraag tot afdoend bewijs kan verstrekken.

U. C. KRAMM.

Ter Neuzen (bl. 17). Op de vraag: » Wie weet iets te zeggen van den oorsprong van Ter Neuzen in Zeeland", vindt men dit antwoord bij SANDERUS: — » Zij heeft van hare kromme gedaante, gelijkende na die van een Neus den naam van Terneuse gekregen:" — Zie zijn » *Verheerlijkt Vlaandre;* II. deel, pag. 148. Leijden enz. 1735 in fol°; en verder KOK, *Vaderl. Woordenboek*, BACHIENE, *Beschr. der Ver. Nedl.* op *Axel* enz.

In de *Zeeuwsche Kronyken* is mij de naam Ter Neuzen niet voorgekomen, en eerst in de tijden van onze oorlogen tegen Spanje, heeft deze plek gronds meer bekendheid verkregen, door dat de *Graaf* VAN HOHENLO in 1583, » er een weldigh blokhuys bouwden, zoo om de Schelde te veylighen, als om den vyandt in Vlaandre te quellen", zoo als HOOFT zich uitdrukt. — Zie zijne *Nederl. Hist.* enz. pag. 883. Amst. 1667 in fol. — BOR, *Nederl. Oorl.* enz. Leyden enz 1621, 18de boek. pag. 33. c. en de anderen.

U. C. KRAMM.

Willem Tell (bl. 17). Het verhaal aangaande WILLEM TELL, ten aanzien van het schieten van den appel van het hoofd zijns zoons, vindt men in al zijne bijzonderheden terug bij SAXO GRAMMATICUS, Lib. X. p. 286. edit. Lips. 1771, waar hetzelfde vermeld wordt van eenen Deenschen krijgsman, met name TOKO, die bij zekere gelegenheid op zijne bekwaamheid in het schieten gesnoefd hebbende, aan zijne benijders aanleiding gaf, om hem bij den koning HARALD zwart te maken. Deze vergde daarop hetzelfde van TOKO, als GESLER van TELL. Er zijn echter, die aan de echtheid dezer plaats uit S. G. twijfelen, en men schijnt de handschriften van dezen schrijver nog niet naauwkeurig te hebben onderzocht en vergeleken met de eerste uitgave, die te Parijs in 1486 het licht zag. Men vergelijke verder de Dissertatio Inaug. *De Gul. Tellio* van J. J. HISELY, Gron. 1824. p. 48. seqq.

SAXO SYLVIUS.

Gods namen (bl. 18). De Avondbode, die te Utrecht uitkwam, is te vinden in de bibliotheek te Utrecht, onder de boeken over *Historia Gentium.*

J. P. S.

Den onbekenden God (bl. 18). Ter verklaring van de aanteekening op onzen Staten-Bijbel diene, dat PAUSANIAS, die Griekenland doorreisde, om deszelfs oudheden overal op te sporen, vermeldt, dat er te Athenen altaren bestonden met het opschrift θεῶν ὀνομαζομένων ἀγνώςων *van dusgenoemde onbekende Goden;* in het meervoud, *Attic.* c. I. Dezelfde verhaalt *in Eliac.* c. 14, dat er te Olympia een altaar was θεῶν ἀγνώςων. Hetzelfde vermeldt ook PHILOSTRATUS in het leven van APOLLONIUS, L. VI. c. 3., die echter op twee andere plaatsen gewaagt van eenen θεὸς ἄγνωςος in het enkelvoud, door de Atheners vereerd, gelijk ook LUCIANUS daarvan in het enkelvoud melding maakt. Wij mogen dus vooronderstellen, dat PAULUS zoodanig altaar te Athene gezien heeft, aan den *onbekenden God* gewijd (in het enkelvoud) want God*en*, zouden voor zijn doel niet geschikt zijn geweest.

Vraagt men nu, wat de Atheners kan bewogen hebben tot de vereering van zulke onbekende Goden, dan moet men in het algemeen in aanmerking nemen, dat de ouden niet alleen aan elk land, aan elke plaats, bijzondere godheden toeschreven, maar dat ook, naar hunne meening, elk bijzonder deel der natuur zijne eigene godheid had. De vrees nu, dat men zulke nog onbekende Goden door verzuim zoude beleedigen en tot vijanden maken, gaf aanleiding, om ook aan hen hulde te bewijzen door bovengemelde opschriften. Vooral had dit plaats bij volksrampen, nederlagen, pest enz. wanneer men dacht, dat de bekende Goden niet bij magte waren, het kwaad te stuiten en men die rampen aan eene of andere nog onbekende vertoornde godheid toeschreef. Zoo verhaalt DIOGENES LAËRTIUS, dat de wijsgeer EPIMENIDES, dien de Atheners uit Creta hadden ontboden, om hun hulp en raad te geven in den treurigen staat, waarin de stad door burgerlijke tweedragt en twist verkeerde, nadat hij de gemeente door plegtige offers en ommegangen had gezuiverd, hen altaren liet oprig-

ten θεῷ προσήκοντι, *aan den gepasten God*, d. i. aan dien, die bovenal verondersteld mogt worden, het opperbestuur over deze dingen te voeren. Men ziet dus hieruit, hoe gepast de Apostel uit dit een en ander aanleiding kon nemen voor zijn goddelijk onderwijs, dat dan ook den raadsheer DIONYSIUS en zijne vrouw DAMARIS, of misschien beter DAMALIS, het Christendom deed belijden.

SAXO SYLVIUS.

Hollandsche vertaling van Augustini Confessiones (bl. 18, 36). Ik bezit de Hollandsche vertaling met den geïllustreerden titel: DE BELYDENISSE VAN S. AUGUSTYN. *Tolle lege, tolle lege.* T'Antwerpen, by FREDRICK VAN METELEN, in de Warmoesstraat in de 4 Evangelisten. An°. 1688. Volgens de *Voorreden tot den Godt-vreeſenden Leſer* waren zij »nu onlangs vertaald" door eenen Eerweerdigen P. der Societeyt Jeſu, en gedruckt by (den bekenden) HENDRICK AERTSSENS met kleyn letter, ende als nu gerieffelycker voor den ouderdom met grooter letter herdruckt ende gecorrigeert." Deze grootere druk nu is in mijn bezit, en is geapprobeerd door GASPER EFTRIX PLEBANUS *etc. Lib. Censor*, den 17 September 1636.

ALBERT.

Echeneis (bl. 18). Over de echineis, door de Romeinen ook *remora* geheten, kan men lezen bij PLIN. H. N. ix. 15. (41). p. 154 ed. Bip. Echineis heette dit diertje (parva *echineïs* bij OVIDIUS) ἀπὸ τοῦ ἔχειν τὴν ναῦν. Het is waarschijnlijk een der veelvuldige schelpdieren, die zich in menigte aan de kielen der schepen vastzetten en daardoor hunne vaart belemmeren.

SAXO SYLVIUS.

Schapperae (bl. 18). Uit de drie van dit woord gegeven verklaringen op bl. 37 van DE NAVORSCHER blijkt voldoende, dat er doorgaans, echter niet altijd, eene plaats door wordt verstaan, waar men spijzen bewaart. In het algemeen, naar het mij toeschijnt, beteekent het eene geslotene of beslotene plaats, waar in *iets* bewaard wordt, of zich voor het oog verborgen bevindt, en zoo gebruikt J. CATS het dan ook om zijne *zak-tabaksdoos*, de plaats, waarin zijn tabak besloten is, aan te duiden. En hiermede meen ik volkomen overeen te stemmen: de oude Vlaamsche tafeldronk *Maicke in de Schapraicke*, dezelfde, als onze oude, nog niet geheel buiten gebruik geraakte *Hansje in de kelder*, waaromtrent wij in *Nederlands Displegtigheden* door K. VAN ALKEMADE en Mr. P. V. d. SCHELLING, *Rott.* 1732, 2e d. bl. 232, in het Hoofdstuk over *Verhansen*, *Hensbekers* enz. lezen.

P. V. M.

Anagram op Vondels naam (bl. 19). Aangaande het *Anagram op Vondels naam door hem zelven*, diene tot antwoord aan den geachten vrager, dat het te vinden is bij L. VAN OLLEFEN, in zijn werk getiteld: *Het Leven van* JOOST VAN DEN VONDEL: *tweede druk, vermeerderd en met aanteekeningen verrijkt en uitgegeven te Amsteldam, bij* J. B. ELWE; 1783. In dat werk leest men, bl. 92: »Onder ande»ren schreef hij d' Amsterdamsche Akade»mie, aen alle Poëten en Dichters der ver»eenigde Nederlanden, liefhebbers van de »goude vrijheit, een vraagdicht, hetwelk »hem veel haats op den hals haalde: men »maakte op hem" den bekenden letterkeer.

Hieruit blijkt dus, dat die bijzonderheid geboekt staat, en tevens, dat het Anagram niet door VONDEL zelven, maar door iemand van zijne tegenpartij vervaardigd is.

F. J. KORS.

In matten gebakerde kinderen. In DE NAVORSCHER van Februarij (bl. 39) lees ik: »Zelfs »kinderen werden daarin (in matten) geba»kerd; van daar *bakermat*."

Hoe moet ik dit verstaan? Dat de kinderen in matten, even als in *luren*, gebakerd werden? De lezing schijnt dit aan te duiden.

Ik meen, dat de baker, wanneer zij het kind hielp, of het op haren schoot had, binnen eene mat of dunne teenen horde zat, die rondom haar heen overeind stond, en aan het hoofdeinde hoog op- en aan het voeteneinde laag afliep. In afbeeldingen van oude kraam- en kinderkamers ziet men de baker of moeder zoo geteekend, eenigermate overeenkomstig met de teekening van de Hollandsche Maagd in den tuin. — De dichters zingen immers ook:

»Hier *stond* mijn wieg *en* bakermat."

Dwaal ik: eene teregtwijzing zal mij welkom zijn.

H. T.

Zijne piek schuren kan, dunkt mij, niet wel verklaard worden, zoo als in het laatste N°. van DE NAVORSCHER. De beteekenis zou dan moeten zijn, *talmen*, terwijl er toch het tegendeel mede bedoeld wordt.

De piekenier, die het hazenpad koos, zal waarschijnlijk de piek niet op schouder of in den arm gedragen, maar achter zich heen gesleept hebben. Niets natuurlijker dan dat de piek — de punt — later bevonden werd bij die manoeuvre door 't schuiven over zand en steen *geschuurd* te zijn. De piekenier, die 't hazenpad koos: *schuurde dus zijne piek.*

Mag ik met denzelfden Heer — en vriend — nogmaals in opinie verschillen:

Hij deelt ons mede, dat in de middeleeuwen onze vaderlandsche kraamkinderen in *biezen* of *matten gepakt* of *gebakerd* werden, van waar nog heden de *bakermat* zou zijn overgebleven. Ik koester betere gedachten van onze

antique bakers; ik kan mij niet voorstellen, dat het altijd précaire gezelschap van een gebakerd kindje geen' beteren waarborg met zich bragt dan een *biezen* of *matten* hulsel. Het schijnt mij natuurlijker dat het de *bakermat* was, de mat, die rondom den bakerstoel geslagen of bevestigd was ter afwering van tocht en koude. Op de prentjes van LUIKEN komt die bakermat in '*s menschen* BEGIN zeer frequent voor. Thans hebben wij kraamschutten van papier; vroeger — ofschoon veel later dan de middeleeuwen — waren zij van matten en aan de bakerstoeltjes bevestigd. Ziedaar, dunkt mij, eene hoogst eenvoudige zaak.

V. D. A.

Een bar tweetal (bl. 19). *Doorgraving der Landengte van Suez.* «Wie waren OCHUS BOCUS en NECHUS?" Zonder op deze bedenking het antwoord in te wachten, daar ik vertrouw dat mijne lezing meer dan waarschijnlijk de regte is, zoo meld ik, dat OCHUS óf een door de Argonauten gedoode inwoner van Cyzicene was, zooals men bij VAL. FL. III vindt, óf eene rivier in Indië, óf een door wreedheid en bloeddorst beruchte Koning der Persen, die met vergif door zekeren BAGOA, een' priester, gedood is. Wie meer begeert te weten, raadplege daarover PLUTARCHUS in *Artaxerxe;* VALERIUS MAXIMUS: IX. 2; DIOD. XV. en XVI.

BOCUS was een koning van Getulië van wien SALLUSTIUS in *bell. Iug.* verhaalt dat hij JUGURTHA aan L. SYLLA overleverde. Hetgeen men ook bij PLUTARCHUS in *Mario* beschreven vindt.

NECHUS was een Egyptische koning, die volgens HERODOTUS de landengte van Suëz wilde doorgraven, dat tot nu toe tot de *pia vota* behoort. Voorwaar een onderwerp waar lang genoeg over gedacht is, terwijl ik op mijne beurt gaarne wenschte, dat deze of gene mij juist berigten kon, hoe ver of men thans met dat plan van doorgraving gevorderd is. Ik meen, dat de Commissie bestaat uit Oostersche en Engelsche Ingenieurs, voor eenigen tijd daartoe benoemd.

B. T.

Runische letters (bl. 19). Van Runen bedienden zich de heidensche priesters of Druiden, zoowel bij de Germanen als bij de Gallen, om hunne gedachten leesbaar te maken, iets, dat, volgens mijn' geleerden zegsman, evenwel hun dagelijksch werk niet geweest is. Om, wat merkwaardig was, voor de nakomelingschap te bewaren, had men — zoo het schijnt — meer vertrouwen op het geheugen dan op het schrift.

De monumenten, waarop zich de vroegste Runen voor het oog vertoonen, zijn grafteekens of scheidpalen. Zoo vindt men overal, waar in de vierde en vijfde eeuw Teutonische volkeren zich voor eene wijl gevestigd hebben, overblijfselen van dien aard: ook, ofschoon zeldzamer, in Frankrijk en Spanje. Zou het opschrift in het *Kabinet* van ISAAC LE LONG bewaard en te Maarssen — gelijk hij zegt — ónder en bóven de kerkdeur ingemetseld, óók geen Runisch karakter hebben? Ik laat hém spreken:

» De Kerk te *Maarſſen* is ſeer oudt, ſoo dat » derſelver Stichtinge thans onbekendt is. Op » den Boven-dorpel van de Kerk-deure leeſt » men:

EHLDEHART RICLINT.

» En op den beneedenſten Dorpel, heeft de » Oudtheydtskundige Rechtsgeleerde *Gysbert* » *Lappius van Waveren* geleeſen:

THIDEHART RICIINT.

» Doch deſe Inſcriptien zyn tot nog toe door » de Geleerde voor enkele Raadtſelen gehou- » den; zynde, indien geen *Noormanſche*, ten » minſten ook geen *Latynſche* Taale. (*Hist.* » *Ultr. W. Hedae*, pag. 13)."

Men volge den raad van LUDOLF SMIDS:

» Maar ondertuſſen, benje te Maarſſen, gaa » eens, boven de kerkdeur leeſen en uitleggen » de naamen van EHLDEHART of THIDEHART, » *Riclint* of *Riciint;* waarlyk ſoo geen Noor- » mans, ſekerlyk geen Roomſſe taal. Sie *Bu-* » *chelius over Heda*, 13 pag." —

Het eerste boek, waar de Runische letters in druk voorkomen, is het *Runisch en Zweedsch Alphabeth*, verschenen te Stokholm: A.D. 1611.

[Uitgetrokken uit; *Prof.* L. G. VISSCHER, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde;* Utrecht, bij DANNENFELSER en DOORMAN. 1851. I. Bl. 6. — *The National Cyclopædia of Useful Knowledge;* London; CHARLES KNIGHT. 1850. pag. 402. — ISAAC LE LONG, *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden;* bl. 247. — LUD: SMIDS, *Schatkamer* ezv. bl. 214 — LUDOVIC LALANNE, *Curiosités Bibliographiques;* Paris, PAULIN, 'Editeur. 1845. p. 108. —]

SCIOLUS.

Liverei (bl. 20). *Veelkleurige rok van Jozef* (bl. 58). Thans zijn veelkleurige stoffen even gemakkelijk te bekomen, als die effen van kleur zijn, door de volkomenheid der werktuigen, die tot het drukken van figuren op het geverfde stuk gebezigd worden, maar in de tijden der Aartsvaderen verstonden slechts weinigen de kunst om een gedeelte van een geverfd stuk goed eene andere kleur te geven, hetgeen zij dan óf door bijtende middelen zullen gedaan hebben, óf, door sommige gedeelten met het eene of andere te besmeren, de stof nogmaals met eene andere kleur te verwen; op deze laatste wijze schijnen de Pheniciers gehandeld te hebben.

Nu komen bij W. OSBURN JR. (*Ancient*

Egypt, her testimony to the truth of the Bible, London, S. BAGSTER AND SONS 1846, 8vo.) op de plaat p. 114, een Pheniciër en een Syriër (volgens het gevoelen van den schrijver) voor; de eerste draagt een kleed, waarvan de helft scharlaken rood met blaauwachtig purpere ronde vlekken bezaaid is. Dit geeft den schrijver aanleiding om op te merken, p. 115 (in de noot †), dat eene dergelijke kleeding half van eene kleur en half van eene andere, in Europa gebruikelijk is geweest ten tijde der kruistogten, en dat het niet onwaarschijnlijk is, dat die mede aan de Syriers ontleend is geworden, bij wien die was blijven bestaan van de tijden der Pheniciërs af. De stof, waaruit die kleederen gemaakt werden, noemde men Tartan, in het Fransch Tyre-teint, dat is de tint, kleur van Tyrus, zie PLANCHE, *British Costume*, p. 118.

De Syriër draagt een groen kleed met figuren van eene andere kleur.

Op p. 38 geeft de schrijver eene afbeelding van een basrelief in eene der graftombes in Egypte gevonden, voorstellende een gezantschap door een Aziatisch volk (de Jebusieten uit Canaan volgens hem) gezonden aan OSORTASEN I, Pharao van Egypte, om hem hunne hulde te bewijzen en schatting of geschenken te brengen. De aanvoerder en de overige personen, zoo mannen als vrouwen, dragen gestreepte veelkleurige rokken; het kleed van het hoofd van het gezantschap is echter kennelijk kostbaarder dan die der overigen. Naar de meening van den schrijver p. 43, kunnen wij ons den veelkleurigen rok van JACOB ongeveer gelijk aan die van deze Jebusieten denken, hetgeen mij ook zeer waarschijnlijk voorkomt. Hoe dit zij, die kleederen van meer dan eene kleur zijn in die tijden ongetwijfeld zeer zeldzaam, zeer duur en zeer gezocht geweest, en alleen door vorsten of voorname personen gedragen, waarom dan ook JACOB slechts aan zijnen geliefden JOSEPH zulk een aanzienlijk geschenk gaf. I. P. S.

Liverei. Mogelijk zullen de volgende bijzonderheden over bonte livreijen nog aan den vrager welkom zijn: op eene gekleurde teekening in de 14de eeuw vervaardigd, ziet men, zegt LOWER: *Curiosities of Heraldry*, JOHAN VAN GHENT, Hertog van Lancaster, voorgesteld in een' langen tabbaard in het midden verdeeld, de eene kant blaauw, de andere wit; zijnde de kleuren van het huis van *Lancaster*. Ook de *priester* in CHAUCER, ijverende tegen het gebruik van kleederen, gedeeld in twee kleuren, wit en rood, wit en blaauw, of zwart en rood, zegt dat het schijnt als of Sint Antonies vuur, of een dergelijk ongeluk, de eene helft van het ligchaam des dragers vernield had. De bonte beenkleeren, zegt een ander op vrolijker wijze, maken de gemeenschap tusschen de leden twijfelachtig, en de alledaagsche uitdrukking *een paar beenen* in het geheel niet meer toepasselijk. TUSCO.

Leliën (bl. 20), Ook ik breng een tigcheltje aan uit: A. DUCHALAIS. *Etudes Numismatiques* III. in de *Revue Numismatique*. Blois 1848. (Tom. 13). p. 334.

» Un mot encore sur les habitudes de nos » pères. Lorsque LOUIS VI mena contre les » Allemands le ban et l'arrière-ban de la France ; il voulut combattre au milieu des Parisiens, des Orléanais et des habitants d'Etampes, ses compatriotes. Alors chaque curé marchait en tête des milices dont sa paroisse » avait fourni le contingent, en déployant la » bannière du village, ou l'on avait *pourtrait* » l'image du patron en l' honneur duquel l'église etait dediée; aussi est-ce en vertu de ce » principe que les seigneurs et les vilains aimèrent toujours à se placer sous la protection du » saint local et que par suite ce saint devint » la pièce principale du blason qu'ils adoptèrent. Ainsi Limoges porte un saint Martial, » Clermont-Ferrand une Notre-Dame, Strasbourg une fleur de lis, Bourges les moutons » de sainte Solange, patronne du Berri; je » n'en finirais pas si je voulais tout citer. *Or* » *il se trouve que le roi de France a fait peindre* » *son écu d'azur, qu'il l'a parsemé de fleurs de lis* » *d'or, et que l'église principale de la ville capitale* » *de ses Etats, Paris, est dédiée à Notre-Dame!* » SI TOUT LE MONDE SAIT QUE L'AZUR EST LA » COULEUR FAVORITE DE LA VIERGE ET LE LIS » SON EMBLÈME, *si l'on prend en considération* » *ce que je viens de dire, est-il besoin d'aller* » *chercher autre part l'origine des armes de la* » *France?*" I. P. S.

Bat (bl. 20). Ja! Dat zou zeker nog al aardig zijn zoo Bat(h) een *Vleermuis* in zijn wapen voerde, terwijl dat beestje in 't Engelsch *bat* heet! Maar ongelukkig spreekt VAN DER AA (*in voce*) niet van een vleermuis maar van een *Uil*. Ergo, mijnheer BUBO, van een *Bubo!* De Wapenkaart bij SMALLEGANGE geeft, ik erken het, weinig licht, want het vreemde beest dat hij afbeeldt, is noch 't een noch 't ander. Adres dus aan den Hoogen Raad van Adel of, korter nog, aan den Burgemeester van Bath, om te weten hoe het beest door den Hoogen Raad in der tijd is gequalificeerd, bij de goedkeuring van het Gemeentewapen te *Middelburg*. W. M. Z.

Merlette (bl. 20, 41). Ik had de vraag, waarom de merlette altijd zonder bek en pooten wordt afgebeeld, voorgesteld, omdat ik mij moeijelijk kon vereenigen, met de verklaring van DE ROUCK en andere Heraldici. Zij komt mij te gezocht voor. DE ROUCK spreekt ook wel van de *pooten*, maar de reden, waar-

om het beestje in de Heraldiek, ook zijn' *bek* missen moet, geeft hij niet op. Ik had daaromtrent reeds voor lang een ander gevoelen, en begeerig zijnde om te weten, of ook deze of gene liefhebber der Heraldiek, met mij overeenstemde, en alzoo mijn gevoelen niet nieuw was, deed ik de bovengenoemde vraag, die op bl. 41 beantwoord werd, uit DE ROUCK en de *Dictionnaire Héraldique*. Ik wil nu bescheidenlijk mijn gevoelen opgeven, en onderwerp het aan het oordeel mijner medeliefhebbers. De natuurlijke kleur van de meerle is *zwart*. Zij heeft een' *geelen* bek en *dito* pooten. Het veld waarop zij staat moet dus van *goud* of van *zilver* zijn. Maar wanneer nu de meerle op een gouden veld geschilderd wordt, dan kan het niet anders, of het *geel* van den bek en de pooten moet zamenvloeijen met de *gouden* of *geele* kleur van het schild, en de vogel vertoont zich dan als *zonder bek en pooten*. Het is niet onmogelijk, dat zij, die het eerst de merlette in hun wapenschild hebben opgenomen, haar hebben gevoerd op een veld van *goud*, waardoor zij een vogel scheen te zijn, die van bek en pooten beroofd was! Hoe gemakkelijk moest men er nu toe komen, om dien vogel altijd op deze wijze af te beelden, ook dan als hij van *keel* of van *azur* was. En werd de merlette op een *zilver* veld geplaatst, ook dan kon men haar geen bek en pooten geven, zonder tegen den eersten regel in de Heraldiek te zondigen, om geen metaal op metaal, of kleur op kleur te plaatsen, hetwelk slechts in enkele gevallen gedaan werd. Om die redenen houd ik het er voor, dat de merlette, niet wel anders, dan als zonder bek en pooten kan worden afgebeeld. THOMAS DE ROUCK en anderen hadden derhalve niet zoo ver naar de reden daarvan behoeven te zoeken, daar ze vóór de hand lag. H. M.

Hermanzuil (bl. 21). De regte schrijfwijze van dit woord, is volgens LA TOUR D'AUVERGNE-CORRET, *Origines Gauloises. Paris, An V.* (1796.) p. 142. *Hir-min-sul*, en beteekent letterlijk: lange steen of lange kolom van de zon, in de taal der Kelto-Britten. Dat de langwerpige, onbewerkte, ontzagchelijke steenen, die nog op verscheidene plaatsen in het noord-oosten van Frankrijk opgerigt staan, gewoonlijk *Menhir* (=Hirmen) genoemd worden is bekend, en dat *Sul* zoo veel als *Soleil*, zoude zijn, komt mij ook niet onwaarschijnlijk voor. I. P. S.

IJzeren kooi van Cardinaal LA BALLUE (bl. 21). Of het in dezelfde geweest is weet ik niet, maar wel dat de beroemde Geschiedschrijver PHILIPPE DE COMINES, onder de regering van KAREL den VIIIen (den opvolger van LOD. XI) te *Loches* in *Berry*, acht maanden lang in eene ijzeren kooi is opgesloten geweest. (Zie PAQUOT, *Mém.* T II. pag. 1. suiv. — Ook DE WIND, *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.* Ie st. bl. 94 en volg.). W. M. Z.

Kerk te Renswoude (bl. 21). Deze vraag is zoo oppervlakkig en op zoo onbepaalde gronden gedaan, dat het moeijelijk is haar in meer bepaalden vorm op te lossen. — Ik zet daarom het volgende vooraan.

Het dorp Renswoude heeft, vóór den jare 1638, geene kerk bezeten. Deze gemeente ging, tot dien tijd, ter kerk in de Parochie van Scherpenzeel, welks Heer de stichting van eene kerk in de gemeente Renswoude niet heeft willen bewilligen; door de Staten is de bouw echter toegestaan. Men zal toen ter tijde wel bij kas zijn geweest, om, zonder hulp van buiten, dit gebouw te kunnen voltooijen, maar bovendien was Jonkheer JOANNES VAN REEDE, destijds Vrijheer dier gemeente, zeer rijk en in grooten aanzien in den Lande, zoodat hij zich nimmer zal hebben vernederd, bij vreemde vorsten giften in te zamelen voor eene kerk, op den grond van zijn gebied te stichten.

Alzoo kan het gebouw zelf op geene oudheid bogen of eenige raadselachtige overblijfselen bevatten, — want wat zijn — *vreemde vorstelijke wapens?* Die kunnen er niet zijn, dan alleen voor hen, die de wapens der koningrijken niet kennen! Ik geloof dat het geheel zal uitloopen op die van Engeland en Denemarken, alwaar hij, VAN REEDE, Ambassades heeft volbragt, waarvoor hij door den Eersten Vorst tot *baron* is verheven, terwijl hij door den laatsten tot Ridder van den *Oliphant* is benoemd. Het is best mogelijk, dat de Heer VAN REEDE ten gevolge dier benoemingen, volgens de destijds gebruikelijke wijze, de wapens van Engeland en Denemarken bij die van zijn geslacht in de kerk te Renswoude heeft doen plaatsen. Ik besluit met het volgende: dat de groote sleep van Edelen, die met het Huis REEDE in maagschap bestonden, er toe zullen hebben bijgedragen, om DE REEDENS in hunne vroome stichting te ondersteunen, en alzoo den magtigen staatsman te believen; doch dat een Nederlander in die dagen (1638) bij een' vreemden vorst daartoe hulp zouden hebben ingeroepen, kan bij mij, tot nog toe, niet worden geloofd. — De schoolmeester kan zich echter beroepen op pag. 292. II Deel van *Tegenwoordigen staat van Utrecht:* en is, door die mededeeling aldaar, althans ontheven van eigen verantwoordelijkheid.
U. C. KRAMM.

Otto Vaenius (bl. 21). Op de vraag: »zijn de Twaalf schilderijen van OTTO VAENIUS, voorstellende de daden van CLAUDIUS CIVILIS

Merkwürdige Thaten der alten Bataver unter Anführung des CLAUDIUS CIVILIS. — *Zwölf Gemälde.* — OTTO VENIUS — *sonst in einem, zum Empfange der Gesandten bestimmten Saale, im Haag. Jetzt in Museum zu Amsterdam.* Zie RATHGEBER, *Annales der Niederländischen Malerei, u. s. w.* Gotha 1844 in fol., I. Band; p. 371. — Uit welk antwoord de algemeene bekendheid dezer zaak blijkt. — Zie slechts — *Catalogus van 's Rijks Museum* te Amsterdam!
U. C. KRAMM.

Niewael (bl. 21). Die naam is mij onbekend; doch misschien zou er met vrucht naar te zoeken zijn, als was opgegeven: de grootte van het stuk, het tijdvak en de aard van de school waartoe het behoort. Men diene ook wel toe te zien of er *Nie-Wael* of *Nieuwland* op staat; in het laatste geval bezit ik eene Herderinne met den Paris-appel in de hand, levensgroot door ADRIAEN VAN NIEUWLAND, geschilderd, en welligt is dan het gedachte stuk van dezelfde hand. Het woord NIE-WAEL zoude welligt ook voor NICOLAES DE WAEL gelezen kunnen zijn; er heeft een gansch ras van kunstenaars bestaan, denzelfden naam voerende.
U. C. KRAMM.

Baron (bl. 21). Bij de antwoorden op deze vraag, die op p. 44 voorkomen, wenschte ik nog dit te voegen: JOH. LAUR. LYDUS, *de Magistr.* I. c. 12. p. 130 ed. BEKKER — zegt: *τὸ δὲ Βάρρωνος ἐπώνυμον τὸν ἀνδρεῖον κατὰ τὴν Κελτῶν, κατὰ δε Φοίνικας τον Ἰουδαῖον σημαίνει, ὡς Ἑρέννιός Φησιν* „ d. i.: De bijnaam VARRO (die door de TERENTII en andere Romeinsche familiën gevoerd wordt), beteekent in de Keltische taal eenen dapperen man, bij de Phoeniciers daarentegen eenen Jood, zooals HERENNIUS zegt. (Deze PHILO HERENNIUS van Byblus leefde tusschen de regeringen van NERO en HADRIANUS.) Hetzelfde herhaalt LYDUS nog eens c. 23. p. 139.

Bij de Illyriers schijnt *Barro* of *Varro* dezelfde of eene soortgelijke beteekenis gehad te hebben, als bij de Kelten, dit ten minste leid ik af uit SERVIUS, (*ad* VIRGILII *Aeneidem*, XI. v. 743.): *Varro enim cum de suo cognomine disputaret, ait, eum, qui primus Varro sit appellatus, in Illyrico hostem, Varronem nomine, quod rapuerat et ad suos portaverat, ex insigni facto meruisse nomen.* Dat is: VARRO (de bekende polyhistor M. TERENTIUS VARRO) over zijnen bijnaam handelende, zegt, dat de eerste, die *Varro* genaamd is, in Illyrie eenen vijand met name VARRO opgeligt en naar de zijnen gebragt had en, om deze merkwaardige daad, *dien naam verdiend* had.

Daarentegen zegt de *Scholiast* op PERSIUS, Sat. V. v. 138. *Lingua Gallorum barrones vel varrones dicuntur servi militum, qui utique stultissimi sunt, servi scilicet stultorum,* d. i. In de taal der Galliërs worden *barronen* of *varronen* genaamd de slaven der krijgslieden, die zeker zeer dwaas zijn, slaven namelijk van dwazen. Ik geloof, dat de scholiast hier het Keltische of Gallische *baro*, krijgsman, verwart met het Latijnsche woord *baro*, dat in den zin van *een dwaas mensch* door CICERO, SENECA, PERSIUS, PETRONIUS, enz. gebruikt wordt.

In het begin der middeleeuwen werd Baro in den algemeenen zin van *een man* in Frankrijk en Duitschland gebezigd, zie ISIDORUS, *Originum* L. IX. c. 4. het *Glossarium* PHILOXENI s. v. de *Lex Salica*, tit. 33. § 1. *Lex Ripuar.* tit. 58. § 12. *Lex Aleman.* tit. 76. et 95. *Lex Longobard.* Lib. I. tit. 9. § 3. en tit. 13., aangehaald bij C. DUFRESNE, *Dominus* DU CANGE, *Glossarium ad Scriptt. Mediae et Infimae Latinitatis.* Paris. 1733. fol. s. v. *Baro*, waar hij tevens uitvoerig de verschillende beteekenissen nagaat, waarin het woord in Frankrijk, Duitschland en Engeland in de middeleeuwen gebruikt is. I. P. S.

Baron. BARO is waarschijnlijk een Angel-Saksisch woord, een *kloek*, *sterk* man beteekenende. Later, bij de veroveringen der Franken, werden *zij* bij uitnemendheid *baronnen* geheeten, aan welke de Frankische koningen wegens hunne dapperheid en verdiensten, aanzienlijke landbezittingen uitdeelden, waarover zij als Souvereine heeren regeerden; en waaruit in Frankrijk die *nobles barons* zijn ontstaan, die nog eeuwen daarna vorstelijke magten op hunne bezittingen of baronniëen uitoefenden. Men zie hierover KLUIT, in zijne *Historie der Holl. Staatsr.* D. V. bl. 212. De vraag, of men in ons land vroeger ook Baronnen kende, zou men eenvoudig kunnen beantwoorden met te wijzen op de baronnie van Breda; maar daarenboven droegen vroeger ook in ons land vele Edelen den naam van baron, zooals in het geslacht der LIJNDENS, HEECKERENS, GOLSTEINS, RANDWIJKS en andere die titel veelvuldig voorkomt, ofschoon ik betwijfel of in ons land daaraan zoodanige vaste attributen waren verbonden, als b. v. in Engeland.
SAXO SYLVIUS.

Jenever (bl. 21). Men heeft gevraagd, „hoe komt Hollandsche sterke drank aan den naam *Jenever?*

WEILAND zegt, het is sterke drank uit koren en dambeziën gestookt. Van het fr. *genièvre*, Ital. *ginevro*, *ginepro*, uit het lat. *juniperus*.

TACITUS (*de moribus Germanorum*) noemt den drank der Germanen: » Potui humor ex » ordeo aut frumento, in quamdam similitudi» nem vini corruptus," d. i. tot drank strekt hun een vocht uit gerst of koorn, dat door

gisting (bederf) eene zekere gelijkheid met wijn verkrijgt.

Tacitus kan hiermede zoowel bier als jenever bedoelen. In het laatste geval waarschijnlijk *moutwijn*, daar deze eerst werd bereid, en dan, na vervaardigd te zijn, door overhaling over de dambeziën den naam jenever verkrijgt.

De dambeziën, jeneverbeziën, zijn beziën van den jeneverboom. De Fransche *Dict. de l'Acad*, 1849. noemt dien: » *Genévrier commun,* » *arbuste odoriférant dont les feuilles sont cylin-* » *driques, un peu longues et pointues par le bout,* » *et qui porte, comme le laurier, un petit fruit rond* » *et noir.*"

Waarschijnlijk leveren de geschriften der alchimisten de geschiedenis van de kunst van jenever te distilleren, en kan het tijdperk van de eerste invoering dezer kunstbewerking worden bepaald.

Is hiervan iets bekend bij onze scheikundigen?

Spreken onze oude dichters van Jenever? komen er afbeeldingen van *jenevergelagen* bij onze oude schilders voor? of zijn het allen bier- of wijngelagen?

En nu het Latijnsche *juniperus*, waar komt dit van daan? Het is niet verwant aan het Grieksche ἄρκευθος. Is er eene Oostersche afleiding voor dit woord? Is het eerste lid *juni* misschien verwant met *genium*, van waar *ingenium*, het Engelsche *gin*, ons geest, genie?

Is dus jenever hetzelfde als genie?

EEN SOCIETEITSPILAAR.

(*Djinn* is in het Arabisch (indien wij op victor hugo vertrouwen mogen) *een booze geest*, *un mauvais génie*. Is die verwantschap niet merkwaardig van *duivel* en *duivelsdrank?*)

Piramide van Marmont (bl. 21). Ter bevestiging van het verhaalde kan dienen, dat op dit nog aanwezige momument van het legerkamp van marmont, op de Zeister heide, vroeger een houten naald stond, verscheidene voeten hoog, tot welker top men langs eene ladder kon opklimmen. In 1811 heb ik die naald beklommen, maar zij was toen reeds zoo bouwvallig, dat zij onder onze voeten schudde: later is zij óf ingestort, óf weggenomen. Ik herinner mij wel niet toen de Haarlemmer-meer te hebben gezien, maar kan mij toch voorstellen, dat het van die hoogte zigtbaar was.

SAXO SYLVIUS.

St. Nikolaas (bl. 21). Over Sint-Nikolaas en het Sint-Nikolaasfeest vindt men een belangrijk stukje van den Hoogleeraar w. a. van hengel, in *het Archief voor kerkelijke Geschiedenis van de Heeren* kist en royaards, maar dat ook afzonderlijk uitgegeven is te Leiden, 1831.

SAXO SYLVIUS.

Haantje Pik (bl. 21). Nimmer zou ik het gewaagd hebben voor eenig Tijdschrift iets in te zenden over *Haantje Pik.* Maar nu de vraag gedaan en in de navorscher opgenomen is, aarzel ik niet, aangaande *Haantje* mede te deelen, wat ik er van weet. In de Elandsstraat, te Amsterdam, bij elk bekend door de Fransche Tuin, aldaar staande en gelegen, waar zoo vele Societeiten en vereenigingen hare vergaderingen houden, waar zoo vele feesten, bruiloften en dergelijke, gevierd worden, en waar de inzender dezes geboren is en langen tijd heeft gewoond, kroop, (want het was meer kruipen dan loopen) voor 36 jaren een allerakeligst en allerongelukkigst uitgevallen schepsel van het mannelijke geslacht, langs de huizen, en heette haantje, eigenlijk heintje pik. Bijna dagelijks zag ik hem, steeds op de hielen of hakken gezeten, zich langzaam voortschuiven, gewapend met een tal- of telhout, ter wering van kwade jongens, wier schenen of kuiten hij daarmede dreigde, wanneer zij hem, spottende, te nabij kwamen; hoe gebrekkig ook van onder, had hij echter een welgevormd hoofd, gedekt met een' grooten zwarten hoed en ontving de aalmoezen, die medelijdende harten en handen hem toewierpen. Ofschoon bedelaar van beroep, zou men hem den koning van Amstels Jordaansche dwergen hebben kunnen noemen, hij hield zijne residentie op het Hof van Parijs, zijnde een der menigte Hofjes in die straat aanwezig; des zomers zag men heintje pik veeltijds op de schans, waar hij, als op zijn buitenverblijf, vooral des zondags, het oog der wandelaren tot zich trok. Ook meen ik wel eens gehoord te hebben, dat sommige ouders hunne kleine stoute kinderen met heintje pik dreigden. Ziedaar nu mijn haantje pik; of dit dezelfde is, waarvan de vrager gewaagt, dan of er in een anderen hoek van Amsterdam, b. v. op Kattenburg of in de Leidsche buurt nog een ander of een weêrga van den mijne heeft bestaan, die zijn weg door den schoorsteen nam, dit laat ik over aan het onderzoek van andere nog in Amsterdam wonende navorschers.

F. J. K.

Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren (bl. 22). Een paar jaren geleden hebben de nieuwspapieren melding gemaakt van eene dame in N. Amerika, van welke bij herhaling elektrieke vonken over het geheele ligchaam uitgingen, en voor een aantal jaren heb ik hetzelfde verschijnsel, eenige dagen achtereen, bij mijzelven waargenomen, duidelijk de vonken ziende en hoorende, die zich 's avonds bij het uittrekken mijner kousen vertoonden.

Van de katten, vooral de zwarte, is het bekend, hoe hetzelfde plaats heeft, wanneer men ze in een donker vertrek tegen het haar in strijkt. SAXO SYLVIUS.

Muzijknoten (bl. 22). In vier der antwoorden op de vraag omtrent de muzijknoten, vind ik dat de *si* (ci of bi) hetzij door GUIDO, hetzij door ERICIUS PONTEANUS of PUTEANUS, later aan de zes noten is toegevoegd. Is die *si* niet aan denzelfden lofzang op JOANNES *den Dooper* ontleend? Ik meen ja, en wel aan den laatsten regel, mits die slechts geschreven worde: S. IOHANNES. I. P. S.

Raderuurwerken (bl. 23, 51). Wijlen de Heer MOYET, wiens verzameling in het Huis met de Hoofden verkocht is, bezat een zakuurwerk met houten raderen, en met eene snaar in plaats van ketting, en anderen, waaruit men den voortgang der uitvinding of verbetering kan opmaken. De vrager zal, zoowel bij den verkooper als bij den kooper de meeste bereidwilligheid vinden om deze zeldzame stukken te bezigtigen en de lezers van DE NAVORSCHER verpligten met de vermelding van zijn onderzoek. P. ALPHA.

Houtsnippen (bl. 23). Ik herinner mij vóór omstreeks 20 jaren in een Engelsch werk, dat over de jagt handelde, maar waarvan mij de titel ontschoten is, eene voorspelling gelezen te hebben, dat de houtsnippen zeldzamer en zeldzamer zouden worden, omdat hare eijeren in Zweden en Noorwegen toen zeer geacht begonnen te worden, en op alle manieren werden opgezocht, om de tafel der rijken te voorzien. Ik twijfel ook thans niet meer, hoezeer het mij ook smart, want ik ben een vereerder van St. Hubert, of de opgegevene oorzaak zal wel de ware zijn. C. I. C. H.

Gebruik der Aardappelen (bl. 23, 52). *Curiositeit voor den* AARTSLIEFHEBBER. Een Amsterdammer, die gedurende zijn gansche leven van alle bijzonderheden nog al kennis nam, verhaalde mij eens: dat in zijne jeugd, 1780 à 90, de aardappelen in de groenkelders, even als Rapen enz. te koop waren, en in kleine hoeveelheid als een extra schoteltje op tafel kwamen. Verder: dat het nog al gerucht maakte toen men in eene kelder *alleen aardappelen* begon te verkoopen. Die *Eerste Aardappelenkelder* was: in de Vijzelstraat, hoek van de Reguliersdwarsstraat, onder het wijnhuis. De Aartsliefhebber zal zeker, bij gelegenheid, dat huis wel met bijzondere oplettendheid aanzien. H. T.

Ananasteelt in Nederland (bl. 23). Ligt in de hier opgegevene vraag de onzekerheid in de Amsterdamsche maaltijd, of in de Ananasteelt zelve? Ik zou meenen in het laatste, en verwijs dan naar eene inlassching daarover bij de geschiedenis van het vermaarde Zijdebalen bij Utrecht, in den *Utrechtschen Volks-Almanak voor* 1851, door mij geplaatst, waar de afdoende bewijzen aangaande de eerste kweeking van de ananas als *vrucht* in voorkomen. — Ik maak van deze gelegenheid gebruik om, ten gevolge eener latere ontdekking, te herroepen de volgende regels, daarin voorkomende. — »De *Plant* zelve is echter voor het eerst op het einde der 17de of in het begin der 18de eeuw uit Oost- of West-Indien in Europa overgebragt." —

Meer dan eene eeuw vroeger en dus op het laatst der 16de eeuw, vind ik deze Plant in den Tuin van den beroemden Geleerde BERNARDUS PALUDANUS te Enkhuizen. Als hij van de Ananas eene volledige beschrijving geeft, voegt hij daarbij, »*Ick hebbe sommige planten hier af gehad in mynen hof, die my gebracht waren uyt Brasiliën, dan, conde onse coude niet draghen*: »Dit schreef hij in de aanteekeningen op 't *Itinerarium, ofte voyage ende schipvaert van* JAN HUYGEN VAN LINSCHOTEN, voor de uitgave van 1596. — Zie, die van 1614, in fol. Amsterdam bij CLOPPENBURCH. pag. 72. — Hieruit is te zien hoe weinig men met zekerheid kan afgaan op de gewone opgaven, zoo als die in de geschiedenis der Botanie, voorkomen. Mijne eerstgeuitte meening toch had ik geput uit bekende werken.

U. C. KRAMM.

SCHIPBREUK VAN D. A. RAVEN BIJ SPITSBERGEN.

(bl. 28). Van DIRCK ALBERTSZ RAVEN, Commandeur van het schip Spitsbergen, voor de Ed. Heeren Bewindhebberen van de Groenlandsche Compagnie, residerende te Hoorn, bestaat een verhaal van de reis, op welke hij het door J. S. H. medegedeelde, ondervond. Het is gedrukt achter het *Journael ofte gedenckwaerdige Beschryvinge van de Achtjarige, ende ſeer Avontuurlyke Reyse van* WILLEM YSBRANTSZ BONTEKOE, *van Hoorn, gedaan na Oost-Indien, Begrypende veel wonderlyke ende gevaerlyke saaken hem op deselve Reyse wedervaren. Ook is hier bij gevoegt een Verhael van* DIRK ALBERTZ RAVEN, *Commandeur op 't schip Spitsbergen, gedistineert na Groenland. Te Dordrecht gedrukt bij* HENDRIK WALPOT, *Boekverkooper op de Voorstraet over 't Stadhuys.* 1740. Ik geloof echter, dat het ook afzonderlijk voorkomt, en meen het meer gezien te hebben. Achter het bedoelde boekske (64 bl. kwarto met houtsneê figuren) volgen nog *eenige Avontuerlijke gedenkwaerdige geschiedenissen.* Het Journael van RAVEN loopt van bl. 55—60.

Het door J. S. H. medegedeelde is slechts

eene schets van hetgene de schipbreukelingen moesten doorstaan. Als zich aan die mededeeling voegende, en tot proeve van RAVEN's stijl, geven wij uit het slot van zijn Journaal het volgende:

» GALE HAMKES (de Kommandeur, die RA-
» VEN en zijn volk opgenomen had) dede de
» andere Commandeurs elck met ſijn Barbier
» aen ſijn boordt komen, want hy was niet wel
» verſien van een goede Barbier. De Barbiers
» aan boort komende, viſiteerden ons terſtont,
» en verbonden onſe voeten, onſe Hooghboots-
» man, alſoo ſijn voeten dood waren, ſneden
» ſy tot omtrent halfweegh de knien, daer be-
» gon hy wat levens te voelen, want deed' hem
» min of meer ſeer, de Meeſters reſolveerden
» om hem s'anderdaegs ſijn benen beneden
» de knien af te ſetten, doch meenden dat het
» wel eer met hem veranderen ſou, gelijck het
» ook dede: want s'ander daegs, ſijnde den
» 26 dito (Mei), ſachter-middags is hy ge-
» ſtorven, ſprack niet een woordt, ſtorf alſoo
» ſnuyvende en ſnorkende als of hy lagh en
» ſliep, even gelijck als de maats die te voren
» op 't wrack van groote koude geſtorven wa-
» ren. Den 27 dito hebben ſy onſe Hooghboots-
» man overboort geſet, dicht voor de Weſt
» Bay, die nogh vol ys lagh, moesten daarom
» weder zee kieſen. Ondertuſſchen beterden
» het mede met ons handt over handt, quamen
» door Gods genaden wederom tot onſe voorige
» geſondheyt, alleen dat een van de maets
» een ſtuk van ſijn groote Toon verloor."

Den 30 Augustus zeilde RAVEN en de zijnen met HAMKES weder naar het vaderland, en kwamen den 23 September in 't Vlie, en den 24 voor Hoorn. — » De Heere zy ghelooft en
» gepreſen voor ſijn genade, die hy over ons
» in ſulken oogenſchijnelijken perijckel beweſen
» heeft. De Heere geef dat wy dit voortaen
» met een heyligh leven dankbaerlijck erken-
» nen. AMEN." —

J. HONIG, JZ. JR.

Schipbreuk van D. A. Raven bij Spitsbergen. Het verhaal van deze schipbreuk was reeds in 1648 gedrukt, en mogelijk zal de steller van het stuk, dat J. S. H. bezit, er gebruik van gemaakt hebben, want de bijzonderheden, door hem vermeld, komen volmaakt overeen met die in het boek dat voor mij ligt, getiteld; *Iournael ofte Beſchrijvinghe van de reyſe ghedaen by den Commandeur Dirk Albertſz Raven, na Spitsberghen, in den Jare* 1639. *ten dienſte van de E. Heeren Bewindt-hebbers van de Groenlandtſche Compagnie tot Hoorn, waer in verhaelt wort ſijn droevige Schipbreucke, ſijn ellende op 't wrack, en ſijn blijde verloſſinghe. Met noch eenige gedenckweerdige geſchiedeniſſen, alles waerdigh om te leſen. 't Amstelredam, voor Iooſt Hartgers, Boeck-verkooper in de Gaſthuys-Steegh, bezijden het Stadt-huys, in de Boeck-winckel*, 1648.

» Den 7. Mey, in 't jaar 1639," zoo begint hij zijn verhaal, » Ben ick DIRCK ALBERTSZ
» RAVEN, voor Commandeur met het ſchip
» Spitsbergen, voor de E. Heeren enz... uyt
» Teſſel gheſeylt,..." hierna vertelt hy van zijne reis, en op wat manier hij den 22sten van dezelfde maand, in de nabijheid van Spitsbergen, op de hoogte van 78°, schipbreuk leed, en ook van zijne bittere elenden, zoo als in des vragers handschrift is opgeteekend, Aldus gaat hij voort: » Het herte brack
» my ſchier als ick het Volck over ſagh, ſloegh
» mijn oogen dickwils ten Hemel, hoopte noch
» dat de Heer het verſien ſou, hoe wel daer
» geen hope toe en ſcheen." Den 24sten dachten zij niet anders dan dat zij zouden sterven, maar » ontrent den middagh ſiet onſe
» Stierman op en riep, een ſeyl, een ſeyl . . .
» Hier ſcheen onſe hope wederom te leven", en na veel angst bespeurden zij eindelijk dat ze gezien werden. » Het Schip ons naderende,
» ſaghen wy dat het de Oranje Boom van Har-
» lingen was, daer Gale Hamkes Comman-
» deur op waer. Sy by ons komende, ſetten
» dri Sloepen uyt, haelden ons met ons twin-
» tigen van 't wrack aen boordt, ſoo veel wa-
» ren wy noch in 't leven van 86 man, die wy
» te vooren sterck hadden geweeſt, het kon
» met ons niet langh geduert hebben, want
» wy hadden ontrent 3. a 44. uren op 't wrack
» gheſeten, in ſulcken bitteren koud', en had-
» den niet een droogen draet aen 't lijf, ſonder
» eten of drincken, en ſonder te konnen ſla-
» pen . . . . Den 4 Julij quamen wy in de
» West-bay . . . . . Den 22 Augustus is onſe
» tweede Zee-Viſſcher oock by ons in de Bay
» ghekomen met het Schip vol Speck, daer
» over wy ſeer verblijdt waren, verdeelden
» doe ons volck op bey de Schepen, en maeck-
» ten ghereedtſchap om weder te vertrecken.
» Den 30 ſijn wy van daer geſeylt na 't Vader-
» landt. Den 23 September quamen wy in 't
» Vlie. Den 24 quamen wy voor Hoorn, de
» Heere ſy ghelooft en ghepreſen voor ſijn
» genade die hy over ons in ſulcken ooghen-
» ſchijnelijcken perijckel beweſen heeft. De
» Heere geef dat wy dit voortaen met een hey-
» ligh leven danckbaerlijck erkennen. AMEN." Zoo eindigt hy zijne opsomming van jammeren, beslaande zes der 58 quarto paginas van het boekdeel, ook het *Iournael* bevattende *van Willem Ysbrandtsz Bontekoe van Hoorn, een verhael uyt het Journael van de perſoonen die op Spitsberghen gheſtorven ſijn*, 1634; *en nog andere ghedenckwaerdighe geſchiedeniſſen.*

TUSCO.

Souter Liedekens (bl. 28). Terwijl ik mij onledig hield om de lotwisselingen van de *Hermanzuil* na te speuren, vond ik de verklaring wel niet, waartoe ik het werk, vóór mij, had opgeslagen, maar tot vergoeding, iets, dat ik-zelf aan het onderzoek van ge-

leerderen had aanbevolen. Dit zij anderen tot prikkel om, voor anderen, zoo 't hun mogelijk is, *na te vorschen.* Laat ze slechts aandachtig lezen, wat ik over de SOUTER LIEDEKENS aantrof, als:

Aanteekening onder een hoofdstuk, dat *Germaniens aller-oudste bewoners en de Stichters van het Germaansche volk* opnoemt... Schoon, het geldt hier » ouwde rymen."

» In 't 1564ſte jaar zyn de *Pſalmen Davids,* » by en onder den naam van *Souters liedekens,* » op allerhande lichte en minnevoizen, alom » in 't gebruik gekomen; tot dat twee jaaren » na deezen, de *Pſalmen van* P. DATHENUS, op » beeter en ſtemmelyker wyzen geſtelt, over» gebragt, als noch in der Kerken gebruik » zyn. 't Geval is te Gouda gebeurt, dat de » overigheid, als toen noch Roomſchgezind, » by gebod afkondigde, om alle de Pſalm» boeken, die 'er te vinden waaren, op de » groote markt te verbranden; een ſtraatgek » (ongetwyffelt daar toe opgemaakt) in de ver» brande affche beſtond te danſſen, dezelve » overal verſtuivende, uitriep: *'t is al te laat* » *verbrand, zy kunnen 't al van buiten.*"

Men ziet hoe menschkundig het was van den eersten psalmberijmer, om zijne liedekens op de stem der toen gezongene volksdeuntjes in te rigten!

Het jaartal der editio princeps, hier boven meer in het breede vermeld, is 1540. Over Jonkheer WILLEM VAN ZUYLEN spreekt J. KONING als volgt:

» Hij is de eerste geweest, welke Davids » Psalmen in Nederduitschen Rijm heeft ge» bragt, op de wijzen van bekende, meest » wereldlijke, liederen, die dan ook gretig » door het volk, zelfs ten tijde der grootste » vervolgingen in de Nederlanden, gezongen » werden. De aftrek was zoo groot, dat (vol» gens LE LONG) in dat zelfde jaar (1540) niet » minder dan zes onderscheidene drukken bij » den zelfden uitgever het licht zagen.

» Men zie over deze en de volgende zeld» zame uitgaven: LE LONG, *Kort Historisch* » *verhaal* enz. bl. 39. GOUDHOEVEN, *Cronijk.* » 1620. D. I. bl. 219, 236. VAN LEEUWEN, *Ba-* » *tavia Illustrata.* bl. 392. N°. 13. ANDRIES» SEN, *Aanmerk. op Dathenus Psalmen.* bl. 170. » ANDRIESSEN, *Gedachtenisse der Synode van* » *Wesel*, bl. 204, 205. VAN IPEREN, *Psalm-* » *gezang.* D. I. bl. 97 enz. 128. *Boekzaal* van » 1739. YPEY en DERMOUT, *Gesch. der Ne-* » *derl. Herv. Kerk.* D. I. bl. 543. Aanteek. » bl. 260, 261 enz." —

De laatste herdruk van den *Souter* is die van 1613, in Utrecht verschenen.

[*Antiquitates Germanicae* of *Hoogduitsche Oudtheden;* t' Amsterdam, by JACOB VAN ROYEN, Boekverkooper, in de Kalverstraat, in de Vreede. 1714. bl. 5 en 6. — *Catalogus* ezv. *der boeken van* JAKOB KONING; Amsterdam, bij P. DEN HENGST EN ZOON. 1828. bl. 17. — NIJHOFF, *Catalogus van boeken* ezv. 1851. bl. 94.] SCIOLUS.

Huis genaamd Spagnien (bl. 30). Op het eerste gedeelte uwer vraag, mijnheer TUSCO, heb ik, niettegenstaande vele nasporingen, niet kunnen antwoorden. Beter ben ik echter in het tweede gedeelte geslaagd. Zie hier hetgeen ik daaromtrent heb gevonden bij WAGENAAR, *Amsterdam in zijne opkomst en aanwas;* deel I, pag. 5 van de folio uitgave. Sprekende over het Slot van de Heeren VAN AMSTEL, zegt hij het navolgende:

» Het Slot der Heeren VAN AMSTEL ſtond, » tuſſchen de Oude en Paapenbrug, aan de » weſtzyde des Amſtels. De Heer van Am» ſtelland, welks hoofdſtad Amſterdam is, » was ENGELBERT, die een Slot geſtigt heeft » aan de plaats en tegen over het Huis, welk » het *Huis van Spanje* genaamd wordt, op welke » plaats nu het Huis *Hinloopen* ſtaat."

Deze woorden voert WAGENAAR aan uit het Latijnsche werk van KORNELIS VAN HAEMRODE, en voegt er nu zelf bij:

» Het Huis, welk, ten tyde deeſes Schryvers, » *het huis van Spanje*, of blootelyk *Spanje* ge» noemd werdt, was eene voornaame Herberg » en heeft geſtaan aan den Nieuwendyk, ter » plaatſe omtrent de Dirk van Haſſeltsſteeg, » in welken nog een ſteegje uitloopt, de *Span-* » *jaards-* of *Spanjes-Poort* genaamd."

Ten slotte zegt WAGENAAR nog in eene noot: » Met den naam *Spanje* vind ik het Huis aan» geweezen, in eenen Brief van verzoening » voor 't Cellebroeders-Kloofter in de Nes, » van den eerſten Juny des jaars 1536, die » dus beſlooten wordt: Aldus ghedaen, bin» nen der voorsz. ſtede van Aemſtelredamme, » ten huyſe van JAN VRANCKEN ZOEN, in *Spaen-* » *gnen* geheeten, geſtaen an de Windmoelen» zyde." HENRY.

Tortuur (bl. 30). In artikel 36 van de Staatsregeling van 1798 leest men: » De pijnbank wordt afgeschaft door de gansche Republiek". Te meenen dat door deze bepaling *eerst toen* al de gruwelen van de pijnbank hier te lande zijn afgeschaft geworden, zoude even onjuist zijn als te beweren, dat de overblijfselen der tortuur door deze Wetsbepaling op eenmaal voor goed uit onze Crimineele Regtspleging zijn verbannen geworden. Het is toch bekend, dat het gebruik van de pijnbank reeds vóór de Staatsomwenteling der vorige eeuw, in verschillende provinciën meer en meer in onbruik is geraakt. Zoo vindt men in de provincie Zeeland van de toepassing der pijnbank weinig of geen spoor, dewijl aldaar het procederen om Confessie te erlangen niet gebruikelijk was en de pijnbank alleen tegen vagebonden werd aangewend. Ook in Vries-

land was de aanwending der pijnbank van vele voorzorgen afhankelijk gemaakt: (zie U. HUBER, *Hedendaagsche Regtsgeleerdheid*, B. VI. cap. XXII.) en men mag dan ook met grond vermoeden, dat in de wijze van aanwending door den tijd eveneens vele verzachting is aangebragt. Van den anderen kant is het bekend, dat nog in het begin dezer eeuw (1802) te Amsterdam een beschuldigde door bullepeesslagen tot bekendtenis is gebragt geworden, zoo als men zien kan bij Mr. M. C. VAN HALL, *Regtsgel. Verh.* bl. 103; een gevolg van de, in Art. I, 2de lid van het *Provisioneel Reglement* van 10 October 1798, voorkomende zonderlinge bepaling, dat de Regter door zoodanige middelen, als hij gepast zoude oordeelen, den beklaagde tot antwoorden kon noodzaken; zoodat ook zelfs de Staatsregeling van 1798, de tortuur, die vooral in Holland nog groote voorstanders vond, niet *voor goed* heeft kunnen verdelgen, hoe uitdrukkelijk de wet ook ware; een bewijs te meer dat volksinstellingen en oude gebruiken, op papier alleen, niet te wijzigen of te vernietigen zijn. Over het een en ander kan S. L. S. gehandeld vinden bij J. D. MEIJER, *Institutions Judiciaires*, Tome IV. chap. 13. en Mr. J. DE BOSCH KEMPER, in zijne Inleiding op het *Wetboek van Strafvordering*. pg. XCVI, CVI, CXII, CXIV en vooral § 13. aldaar. H. B. SECUNDUS.

Volken zonder godsdienst (bl. 54). Ja mijn goede HENRY, de stelling is juist: wilt gij er van overtuigd wezen? lees dan, want gij hebt, naar ik meen, Fransch geleerd, de *Histoire générale des races humaines*, *par* EUSÈBE FRANÇOIS DE SALLES, onlangs in Parijs uitgekomen; daaruit zult gij ook leeren dat er niet alleen geen volk, hoe ruw of onbeschaafd ook, zonder godsdienst te vinden is, maar ook geen, dat niet eenige overblijfsels, dikwijls wonderlijk verdraaid, maar toch altijd kenbaar, van de allereerste overleveringen omtrent de schepping, den zondvloed, de verstrooijing der volkeren, de verwarring der spraken, enz. bewaard heeft. TUSCO.

Verduitsching van Plinius (bl. 54). Of er eene vertaling van PLINIUS, *Hist. Nat.* in onze taal bestaat? Voorzeker, en wel eene zeer oude, die ik dikwijls als jongen — 't zal wel ruim 40 jaren geleden zijn, — in handen heb gehad en mij verlustigd in de vreemde en fabelachtige bijzonderheden, daarin vermeld. Welk een jaartal die vertaling droeg, is mij ontschoten, en het boek in mijne verzameling niet meer te vinden. J. C. K.

Zinsnede van Quintilianus (bl. 54). De plaats van QUINTILIANUS, *Inst. Or.* VI. § 40, naar wier zin gevraagd is, luidt in haar geheel als volgt: *Alius imaginem mariti pro rea proferre magni putavit, at ea saepius risum fecit. Nam et ii, quorum officii erat, ut traderent eam, ignari, qui esset epilogus, quoties respexisset patronus, offerebant palam et prolata novissime deformitate ipsa* (*nam senis cadaveri infusa*) [zoo staat in de uitgave van BURMAN en SPALDING: doch de HSS. geven niet alle dezelfde lezing) *praeteritam quoque orationis gratiam perdidit.* Ter verklaring diene het volgende: De beschuldigde vrouw behoorde tot den stand der aanzienlijken, bij welken men gewoon was van de afgestorvene hoofden des huisgezins afbeeldingen in was te doen maken, die dan in het *atrium* gezet en bewaard werden. Zulk eene afbeelding van den man der beschuldigde had de voorspraak der vrouw naar de regtzaal doen brengen, om door het vertoonen daarvan, op het eind zijner rede te meerder indruk op de regters te maken, en gevoelens van deernis bij hen op te wekken. Dan dit viel ongelukkig uit. Zij, die de beeltenis droegen, niet regt wetende, wanneer de pleitbezorger daarvan zoude willen gebruik maken, boden telkens, als hij toevallig omzag, haar hem openlijk aan en gaven, daar het bij herhaling bleek, dat zij mis hadden, daardoor dikwijls stof tot lagchen, en toen nu eindelijk de afbeelding, op wil en wenk van den pleitbezorger, werd voorgebragt, maakte het lelijke dier beeltenis zoodanigen indruk, dat daardoor geheel verloren ging, hetgeen de redenaar vroeger door het welsprekende zijner redevoering gewonnen had. De afgestorven toch was een oud man. Om zijne afbeelding te hebben, had men volgens toenmalig gebruik, (zie PLINIUS, H. N. XXXV. 12.) na 's mans dood het afzigtig gelaat met gips bedekt, en in den aldus verkregen vorm vloeijend was ingegoten. Dit toch laat zich uit den, hoezeer ook bedorven, tekst, bij verschil der lezingen opmaken. Natuurlijk kwam alzoo iets voor den dag, dat zeer lelijk moet geweest zijn om te aanschouwen, en wel afschuw of lach verwekken kon, maar geen medelijden. D. I. v. L.

Milesische Vertellingen (bl. 54). De door COLERIDGE bedoelde *Milesian tales*, zijn Grieksche Vertellingen en Romans, dus genoemd naar de stad Miletus in klein Asie, waar zekere ARISTIDES die het eerst in zwang bragt. Zie OVIDIUS: *Trist.* II. 413. Tot deze soort moet gebragt worden de gulden ezel van APULEIUS: (zie CAPITOLINUS *in Albino* cap. 11 en 12). Voorts de latere Grieksche Romans van LONGUS, van XENOPHON EPHESIUS, van HELIODORUS, wiens *Theagenes* en *Chariclea*, eene liefdegeschiedenis, zeer goed in het Nederduitsch is overgebragt, door onzen te vroeg gestorvenen stadgenoot Mr. J. BRUYN. Kent men deze Romans en haren oorsprong, en herinnert men zich daarbij den aard en herkomst der Arabi-

sche *duizend en eene nacht*, dan kan men zich moeijelijk verklaren, hoe iemand, als COLERIDGE, in eerstgemelde de kiem der laatste kan vermoed hebben. D. J. v. L.

Oostersche Wetgevers (bl. 54). De *Chou-king* van CONFUCIUS is door GAUBIL in het Fransch vertaald: Parijs 1770 in 4°. De *Tchong-yong* is in het Chineesch uitgegeven, met eene Latijnsche en Fransche vertaling door ABEL RÉMUSAT: Parijs 1817, in 4°. Ook vindt men verscheidene van de werken van CONFUCIUS in de verzameling: *Sinensis imperii libri classici* VI: uitgegeven door Pater F. NOEL, Praag 1711, in het Fransch vertaald door den abt PLUQUET 1784, 7 deelen in 18°.

De *Zend-Avesta* van ZOROASTER is in het Fransch vertaald door ANQUETIL DUPERRON: Parijs 1771, 3 deelen in 4°.

De 4 *Veda's* zijn uit het Sanscrit in de Persische taal overgezet op last van den broeder van AURENG-ZEYB in de xvii eeuw, deze vertaling bestaat in het Latijn, welke ANQUETIL-DUPERRON onder den naam van *Oupnek'hat* heeft uitgegeven. E. L.

Canoniek Regt (bl. 54). Het verschil tusschen het Romeinsche en Canoniek Regt, wat betreft de berekening van de graden van bloedverwantschap in de zijd-linie bestaat hierin: dat volgens het Romeinsche regt die moeten berekend worden naar den regel » *tot sunt gradus quot sunt generationes*," zoodat men tusschen twee personen den graad van bloedverwantschap vindt door opteklimmen tot den gemeenen stamvader, al voorttellende weder afdaalt tot den persoon tusschen wien de graad van bloedverwantschap moet gezocht worden. In het Canoniek Regt daarentegen telt men alleen de graden die er tusschen den gemeenen stamvader en den daarvan het verst verwijderden persoon bestaan. De zoon van mijn' vollen neef is dus volgens het Canoniek regt met mij in den 3den graad van bloedverwantschap, volgens het Romeinsche regt in den 5den graad. Men kan hierover, onder andere schrijvers, gehandeld vinden bij S. VAN LEEUWEN, *Censura forensis*, P. I. L. I. Cap. 5, alwaar het verschil in twee stamboomen duidelijk wordt voorgesteld. H. B. SECUNDUS.

Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres (bl. 54), Eene goede uitgave van CLEMENS ROMANUS is die van I. B. COTELERIUS, 1672, fol. Ook die, begrepen in de *patres apostolici* van denzelfden door J. CLERICUS uitgegeven in 1724. Van de brieven aan de Corinthiers door CLEMENS geschreven, bestaat eene Fransche vertaling in de uitgave bezorgd door J. J. WETSTEIN en EL. LUZAC *de Jonge* te Leijden, 1752—1763 8°. Ook eene Nederduitsche van 1646, Amst. 8°. en 1650, Amst. 4°. IGNATIUS en POLYCARPUS zijn gezamentlijk uitgegeven te London door J. VISERIUS. De jonge Theoloog kan deze op de Stads-Bibliotheek vinden. Men vindt ook deze kerkvaders opgenomen onder de *Patres apostolici* van COTELERIUS T. II. Van hen bestaat eene goede engelsche vertaling van W. WAKE, die meermalen is uitgegeven, laatst in 1737.

De *pastor* van HERMAS is niet slechts uitgegeven door MONTFAUCON, eerst afzonderlijk in 1689, later met ATHANASIUS in 1712; maar ook dit werk vindt men in de verzameling der *Patres apostolici* T. III. Het is, in het Nederduitsch vertaald, uitgegeven te Amsterdam bij de Wed. van CHRISTOFF. CONRADUS; 1687, 8°. D. I. v. L.

Editiones principes ezv. De brieven van IGNATIUS zijn opgenomen in de *Patres Apostolici;* Amsterdam 1698 en in het Fransch vertaald door LEGRAS, 1717.

De *Pastor* van HERMAS is in het Grieksch verloren gegaan, maar de latijnsche vertaling is door COTELIER opgenomen in de » *Monuments des Pères, qui ont vécu dans les temps apostoliques*," Parijs 1672.

De brieven van CLEMENS zijn bewaard gebleven in: *Epistolae Patrum* van FREY. BAZEL; 1742. E. L.

Editiones principes van sommige patres. De oudere uitgaven van COTELERIUS, CLERICUS en RUSSEL worden in de handboeken van GIESELER en HASE genoemd. Meest is aan te bevelen de uitgave in 1839 door HEFELE bezorgd, en met een latijnsche vertaling voorzien, waarvan een 3e, veel vermeerderde, druk in 1847 verscheen. CONSTANTER.

Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres. Ik kan de vraag slechts gedeeltelijk en dat nog wel zeer onvolledig beantwoorden. Van IGNATIUS Werken bestaan: Zeven *Brieven*, uitgegeven door VOSSIUS, *Amsterd.* 1646. Zij zijn in 4°. en naar het manuscript van Florence; — door USHER, *Londen;* 1647, in 4°., herdrukt met eene latijnsche versie en noten door C. ALDRICH, *Oxford* 1708, in 8°., grieksch-latijn; — met noten van JOHN PEARSON en TH. SMITH, 1709, gr.-lat., in 4°., eindelijk drie latijnsche Brieven (die hem worden toegeschreven) gedrukt te *Keulen* en te *Parijs*, 1478—1495.

Als nu een en ander DEN JONGEN THEOLOOG ook een handjen helpt, dan zullen hij en DE NAVORSCHER tot hun doel komen.

. . HENRI.

Oudste boek met houtsneêplaten (bl. 54). Het oudste boek met beweegbare letters gedrukt en door houtsneêplaten versierd, is, meen ik, » *die Spieghel der menſchliker behoudeniſſe*", door LAURENS JANSZ. COSTER te Haarlem. Een facsimile van het eerste blad is te vinden bij G. MEERMAN, *Origines Typographicae*. Tab. III.

Het eerste boek met houtsneêplaten, van

jaartal voorzien, dat in Duitschland gedrukt is, zijn de fabelen van BONER, Bamberg 1461. (ALBRECHT PFISTER); in Italië is het eerste de *Meditationes* R. P. *Domini* JOANNIS DE TURRE-CREMATA. Rome per ULRICUM HAN. 1467. zie JOSEPH HELLER, *Geschichte der Holzschneidekunst*. Bamberg. 1823. 8°. waar pag. 56 een facsimile gevonden wordt van een blad uit de fabelen van BONER, naar het eenige bekende exemplaar in de bibliotheek te Wolfenbuttel. I. P. S.

Oudste boek met houtsneêplaten. Vóór den te Gouda in 1480 gedrukten *Dialogus* waren er reeds vier werken met houtsneêplaten versierd, in 't licht verschenen. Het eerste is een *Fabelboek* gedrukt bij PFISTER te Bamberg in 1461, klein folio formaat van 28 bladen, bevattende 58 fabelen in oudduitschen rijm. Daar deze fabelen, toegeschreven aan een' zekeren BONER *dictus der Edelstein* voor 1380 gedicht zijn, zijn de woorden *zu Bamberg dies Büchlein geendet ist* betrekkelijk op den tijd waarop het werk gedrukt is. Het is het eerste werk met houtsneêplaten uitgegeven; het bevat er 101. Men zie hierover: *Notice d'un livre imprimé à Bamberg en* ciɔccccclxi, *lu à l'Institut national par* CAMUS, in 4°. Paris, An VII (1800). Het tweede werk, waarschijnlijk omstreeks 1465 gedrukt, wordt door JACKSON *The poor Preacher's Bible* genoemd en bevat vele houtsneden, Vijf aan Vijf vereenigd □ □ □ / □ □ — Het derde zijn de *Meditationes* JOANNIS DE TURRE CREMATA te Rome in 1467 gedrukt en het vierde, VALTURIUS *de Re Militari* in 1472. Zie JOHN JACKSON, *A Treatise on Wood Engraving. Lond.* 1839. cap. VII. pag. 209.

PHILARCHUS.

Verzameling van den Staat van Oorlog (bl. 55). In het Archief van Amsterdam bevinden zich niet alleen de Staten van Oorlog van 1621 tot 1795, maar ook eenige Staten van vroegere jaren, te weten, van de volgende, 1595, 1597, 1598, 1599, 1603, 1607, 1608 en 1609.

P. S.

Liedeboeken (bl. 55). In B. HUYDECOPER: *Proeve van Taal- en Dichtk.* d. III. bl. 199. (uitgave 1782) vindt men aangehaald twee verzen van het VII lied uit: » *de Liedekens en* » *Refereynen, gemaakt bij Haerlem Soetendal,* » *in 't begin der voorgaande eeuwe*".

J. J. WOLFS.

Eerste berijmde verzen (bl. 55). Zeer uiteenloopende zijn de gevoelens der verschillende schrijvers over de uitvinding en het eerste gebruik der rijmen. Moeijelijk valt het hierin te beslissen, en de oudste berijmde gedichten op te geven. Zie hier de voornaamste gevoelens daaromtrent.

JEAN LEMAIRE, in zijne *Illustrations des Gaules*, en JEAN DE NOTRE DAME, in zijn *Vie des Poëtes Provençaux*, plaatsen de uitvinding van de Rijmkunst 700 jaar voor den oorlog van Troje, (in het jaar der wereld 2140) door zekeren BARDUS, koning der Galliers, en stamvader der Barden.

De ridder WILLIAM TEMPLE, in zijne redevoering over de dichtkunst (te vinden in zijne *Miscell:* p. 601) is van gevoelen, dat de oude *Runische Poezij*, het rijm uit het noorden aan de andere volken heeft aangebragt, en dat het woord *rijmen* van het Gothische woord *Runen* zijnen oorsprong heeft. Het eerste *rijm* dat bij TEMPLE bekend staat, is dat van ADRIANUS bij zijn dood (A°. 130).

O Animula, vagula, blandula,
Quae nunc abibis in loca,
Pallidula, lurida, timidula.
Nec, ut soles, dabis joca.

Volgens anderen echter moet dit versje geheel anders gelezen worden, en dan vervalt de rijm geheel.

Volgens het gevoelen der geleerden HUET en SAUMAISE, zou de rijmkunst door de Mooren (A°. 712) uit Afrika bij hunne vermeestering van een gedeelte van Spanje in Europa overgebragt zijn. Zeker is het, dat van onheugelijke tijden, het rijm, bij de Arabieren, in gebruik is geweest, en dat er voor den inval der Mooren in Spanje, in Europa geene berijmde verzen gezien werden.

Na dien tijd, zegt de abt MASSIEU in zijne *Historie der Fransche Dichtkunst*, werd er bijna niets anders gemaakt.

Van daar dat van toen af al de Roomsche Kerkliederen in een soort van berijmd proza geschreven zijn, zoo als:

Lauda, Sion, salvatorem,
Lauda ducem et pastorem, etc.

Veni, pater pauperum
Veni, dator munerum, etc.

Het oudste gedicht van dien aard en dat dan ook wel waarschijnlijk, voor het oudste ons bekende berijmde gedicht moet gehouden worden, is de Lofzang ter eere van den Heiligen JOHANNES, door den Diaken PAULUS, tijdgenoot van KAREL *den Grooten*, zie bl. 49.

Het zoude te veel plaats vorderen, zoo wij nog meerdere gevoelens opgaven, welke die uitvinding aan Paus LEO II, aan de *Chinezen* en dat wel aan Koning VOËNE VANLI, aan de *Tartaren*, aan de *Hebreën*, toeschrijven. Wie zal stellig kunnen beslissen? T. + B.

Quaeritur unde Io vivat (bl. 55). Hierover nadenkende, vond ik het volgende voor de afleiding der woorden, maar kon niet tot den oorsprong geraken.

Io, *Iou*, *Jou* beteekent GOD of HEER. De

Heidenen bedienden zich van dit woord om JUPITER aan te roepen, hoezeer het ook jegens andere Goden gebezigd werd, als: *Io-Bacchus*, *Io-Pœan*, enz. Io was dus een bijnaam of veeleer een uitroep, zoo als men nog heeft *jouwen* en *uitjouwen*, van Jou (Io), en bijgevolg *Io vivat!* een uitroep van vreugde.

Zou ook JOVAH of JEHOVAH niet met Io in betrekking staan? J. J. WOLFS.

Een walvisch in de boomen (bl. 55). Gedurende mijn verblijf te Leiden — 1815-1820 — hoorde ik, nu en dan des avonds, het lied: »Vooreerst zoo kwam ik binnen Romen", enz. in een' opregt leidschen tongval aanheffen; de woorden heeft een mijner vrienden uit den mond des zangers afgeschreven, maar die vriend is niet meer in 't land der levenden. Welligt wordt het nog wel te Leiden uitgegalmd. J. C. K.

Spreekwoord van La Fontaine (bl. 55). In de 14de eeuw moeten de vrouwen bijzonder slecht zijn geweest, of zal der mannen dwingelandij welligt alle grenzen overtroffen hebben; er was toen immers niets vreemds in, dat vrouwen op straat door gemaskerde sluipmoordenaars werden gewurgd, of dat, wanneer zij langs de rivier wandelden, zij daarin opzettelijk werden nedergestort. Dit verdrinken heeft zeker het spreekwoord naar hetwelk B. S. A. vraagt, in zwang gebragt, en de gewoonte was aan MONTAIGNE zoo welbekend, dat hij er een verzonnen voorbeeld van gebruikt, om de koppigheid van sommige vrouwen ten toon te stellen; »Celui, »dit-il, qui forgea le conte de la femme qui, »pour aucune correction de menaces et bas»tonnades, ne cessait d'appeler son mari »pouilleux, et qui, précipitée dans l'eau, »haussait encore, en s'étouffant, les mains, »et faisait, au-dessus de sa tête, signe de »tuer des poux, forgea un conte, duquel, en »vérité, tous les jours on voit l'image ex»presse de l'opiniâtreté des femmes". De straf van de *Ducking-stool*, in Engeland voor kijfeggen uitgevonden, heeft waarschijnlijk zijnen oorsprong in dit middeleeuwsche gebruik; zij is toch eene loutere dompeling, en de koppige vrouw schijnt om niets anders verdronken, dan omdat zij, voor de oogen van haren heer en meester, de waarheid bewezen had. TUSCO.

Spijkers op laag water (bl. 55). Wanneer iemand zich de moeite gaf, om, bij laag water, naar welligt op den bodem verloren spijkers van vaartuigen te zoeken, ten einde daarmede zijn voordeel te doen, zou hij feitelijk het zelfde verrigten wat, in een' overdragtelijken zin, het werk is van een' chicaneur. V. D. A.

Munten, maten enz. (bl. 55). Het eenige werk dat gezag heeft is dat van den Hoogleeraar VAN SWINDEREN. Een volmaakt geheel bestaat 'er niet, even min wat de geldspecien betreft. Het laatste wordt veroorzaakt, door het gedurig veranderen der koers en ook om de denkbeeldige munt, waarin de wissels soms berekend worden. P. ALPHA.

Tohu Bohu (bl. 55). Ik geloof dat de meeste fransche woordenboeken, onder anderen dat van BOISTE, éd. Bruxelles 1840, den vrager eenigzins hadden kunnen teregtwijzen, zoo al niet omtrent de etymologie, ten minste omtrent de beteekenis van *Tohu-Bohu* (sic). *Genesis* I. v. 2 leest men »en de aarde was תֹהוּ וָבֹהוּ" [tohu wabohu of tohu *en* bohu] welke woorden, gelijk bekend is, zijn overgezet »woest en ledig." Het eerste TOHU drukt evenzeer eene *woestenij* als *woestheid* en *verwoesting* uit, waarbij het denkbeeld van *leêgte* evenwel geenszins uitgesloten is; het tweede uit den ongebruikelijken wortel בָּהָה (baha) *stom zijn, zich ontzetten*, heeft eene aangrenzende beteekenis van woestheid en verlatenheid, mogelijk vrij naauwkeurig uitgedrukt door het hoogduitsche Oede. Het fransche tohubohu is eenigzins synoniem met *chaos*, doch merkelijk zwakker, zooveel als *verwarring:* in verheven stijl zou men het, geloof ik, niet mogen gebruiken. J. W. v. L.

Profetéren (bl. 55). Prof. VAN DER PALM zegt in zijn *Bijbel voor de jeugd*, 5e deel, bl. 36. »Profetéren beteekent in geestverheffing of »verrukking spreken en handelen; en heeft »bijzonderlijk zijne betrekking tot het spreken »over zaken van de Israëlitische godsdienst, »van de geschiedenis diens volks, en van de »wonderen, door God verrigt, om dat volk »te verlossen, zich toe te eigenen en te ver»dedigen. In dien zin heette ieder gedicht, »waarin zulk een onderwerp bezongen werd, »en waarin eene hooge, reine geestvervoe»ring heerschte, eene *Profetie;* en hij, die de»zen hoog verrukten liederen-toon aanstem»de, een *profeet.* 't Geen wij thans een pro»feet noemen, een buitengewoon gezant, »aan Israël, die menigwerf de uitkomst van »gebeurlijke dingen voorspelde met zeker»heid, of verborgene dingen openbaarde, »werd destijds een *ziener* genoemd."

Hiermede komt overeen, wat in de Verhandeling van wijlen Prof. HERINGA voorkomt, die schrijft: »Ofschoon het woord »*profeet*, uit het Grieksch ontleend, eigenlijk »eenen *verkondiger*, een' uitlegger van zooge»naamde *Godspraken*, aanduidt, en PAULUS »zelfs eenen *Dichter* met den naam van *pro*»*feet* vereert, zoo is toch in den Christelijken

» zin, die benaming bijzonder geëigend aan » mannen, die, van Gods wege, de geheime- » nissen der toekomst aankondigden." Zie *Archief voor Nederl. Taalk.* D. I. bl. 9.

J. J. WOLFS.

Pandecten (bl. 56). De reden, waarom men de Pandecten met twee ff schrijft, wordt verschillend opgegeven; als:

1°. ff komt van DG. dat is Digesta.
2°. ff komt van △ dat is Digesta.
3°. ff komt van ϑ dat is *θεμάτιον* pro tit.
4°. ff komt van LL of ll. dat is Leges.
5°. ff komt van SSs. dat is Sanctiones Sanctae.
6°. ff beteekent facta fuerunt scil. haec Digesta.
7°. ff beteekent fabre facta scil. haec Digesta.
8°. ff komt van PP. dat is Pandectae.
9°. ff komt van ℘ dat is Pandectae.

Een ieder leze, oordeele en kieze! Verg. WESTENBERGII, *Princ. Juris*, ed. 7, prol. pag. 23.

J. F. v. L.

Renard (bl. 56). Tot aan de 14de eeuw werd de *vos* in het Fransch altijd *goupil* (vulpes) genoemd; hij heeft zijnen naam *renard* aan de beroemde romance *Reineke de Vos*, die tegen het einde van de 13de eeuw alom verspreid was, te danken. Hiervan beweerde men vroeger, wel is waar, dat HENDRIK *van Alkmaar* de schrijver was, en zijne uitgaaf in 1498 de eerste; naderhand evenwel zijn er oudere in Vlaamschen tongval ontdekt. In Fransche versmaat heeft men hetzelfde werk door JAQUEMAR GIELÉE *van Rijssel*, in het eind, en, in proza, door PIETER *van St. Cloud*, omstreeks het begin van de 13de eeuw geschreven; de voornaamste personen van dit gedicht worden zelfs aangetroffen in een *Provençaalsch* Troubadours-lied, door RICHARD LEEUWENHART (COEUR DE LION) gezongen. Zie *Recueil des anciens poètes*, i. 21. RAYNOUARD. Van REINARD *van Lorraine*, die in de 9de eeuw om zijne sluwheid beroemd was, heeft waarschijnlijk de oude onbekende fabeldichter den naam ontleend, en hem zullen de latere Fransche en Duitsche dichters nagevolgd hebben. Zie BOUTERWEK, ix: 347. HEINSIUS, iv: 104. aangehaald door HALLAM in zijne *Introduction to the Literature of the middle ages*, cap. ii: 60.

TUSCO.

Renard is *raginhard* = raadgever. Zie o. a. het Februarij-nommer van de Gids (1851).

CONSTANTER.

Zon, *waarom vrouwelijk* (bl. 56). BILDERDIJK leert, dat *die* woorden vrouwelijk zijn, welke als te zamengetrokken *participia* of *verbalia* in *ing* voorkomen: daarom zegt hij: » *Zon* is vrouwelijk, door den uitgang: waar- » schijnlijk als *zo-ing*, zoeting, stoving of koking; of liever *broeiing*, en dus levenwekker, » als 't geen met de warmte bestaat".

BILDERDIJK, *Geslachtl.* i. v.

Wanneer men overigens over dit woord te zamen wilde brengen, wat er reeds over geschreven is, het zoude aanleiding en stof tot eene verhandeling kunnen geven. Zie D. VAN HOOGSTRATENS *Lijst der gebr. Zelfstnw.* (1783) op het artikel *zon* en *min*, doch ook vooral HUYDECOPERS Proeve, I d. bl. 205 en verv.

J. J. WOLFS.

Komfoor (bl. 56) is het Fransche *chauffoir*, en daarvan, wat den uitgang betreft, op gelijke wijze verbasterd als *kantoor* van *comptoir*, *ivoor* van *ivoire*, enz. CONSTANTER.

Velijn papier (bl. 56). Deze benaming komt van het Fransche *papier vélin*, waarvan het bijvoegelijke naamwoord *vélin* eene verbastering is, en dit wederom van het Latijnsche *vitulinus*, waardoor men fijn bereid kalfsleêr verstaat, hetwelk men op het fijne papier heeft toegepast, even als men thans het fijne glaswerk nog *kristal* noemt, dat een geheel ander ding is. B. E. M.

Velijn papier heeft den naam bekomen door het zachte van zijne oppervlakte, waar geen teeken van den vorm, waarop het *geschept* werd, is overgebleven; want hiervan dient sprake te blijven, daar het papier wat machinaal bewerkt is, wel naar den naam dingt, maar niet de duurzaamheid en vastheid bereiken kan, van hetgene men door dit fabrikaat trachtte te vervangen, of dat men er voor in den handel wilde brengen — het perkament. Velijn is het fransche *vélin*: kalfsleeren perkament, hoorn. In Engeland is het bedoelde papier het eerst vervaardigd, en door ons in 1802 hier te lande mede gefabriceerd.

J. HONIG & ZOON.

Plokpenning (bl. 56). te zamengesteld uit *plok* en *penning*. » *Plok* (trek), wortel van » *plokken* (trekken), 't zelfde met *plukken*, » waarvoor men in sommige dialecten trek- » ken zeide, bijv. *bloemen trekken; dus plok-* » *penning* is *trekpenning*."

Zie BILDERDIJK, *Geslachtl. op dat woord.* *Plok* is ook aandeel, buit.

» Dat de beste *plok* van zijn goet op haer is verstorven." P. C. HOOFT, Ged. 260 blz. dus *plokpenning* een stuk gelds, hetwelk men voor aandeel of buit bekomt.

De *oorsprong* van het gegeven woord is mij niet bekend. J. J. WOLFS.

Plokpenning. Ik heb altijd gedacht dat plokpenning *plukpenning* beteekende, als bedoelde men, ik wil den boom niet, maar liever de vrucht. Ik heb daar nu nog eens weder over nagedacht en naar den oorsprong onderzocht. En daar, zelfs in zeer oud Hollandsch, *plugghe*

eene zaak van weinig waarde beteekent, en WEILAND de afleiding ook van *plukken*, *plok* neemt, deel ik mijn gevoelen mede; met verwijzing naar het motto, boven deze afdeeling van DE NAVORSCHER. W. J. L.

Plokpenning. In P. MARIN, *Ned.-Fr. Woordenboek* vind ik: PLOK, PLUK, m. » Dit woord » word niet meer gezegt dan alleen van geldt » spreekende, en als dan noch in den figuur» lijken zin. Het betekende eigenlijk eertijds » zoo veel als greep, of handvol; nu betekent » het een sommetje gelds." — Mij dunkt dat *plokpenning* nu wel van *plok* kan zijn afgeleid. Een *plokpenning* is in 't fransch *pot de vin*, *drinkpenning*, *trekpenning*, vereering boven *'t bedongene geld*. Ik meen dat dit *pot de vin* afkomstig is van de gewoonte der Vendéesche pachters om hunnen pachtheeren boven de pachtsom nog zóóveel *pots de vin* op te brengen. Daar ik 't evenwel niet zeker weet, zou DE NAVORSCHER mij verplichten, als hij eens vragen wilde: » waarom wordt onder 't woord *pot de vin* door de Franschen een *drinkpenning* verstaan? .. HENRI.

Kaplaken (bl. 56), douceur voor den schipper, boven zijn vrachtloon: 10 % ord. avarij en 5 % kaplaken zijn doorgaans de voorwaarden van bevrachting. 't Eerste is voor gewone slijtaadje van schip en tuig, 't andere voor die van des schippers plunje enz. Uit vergelijking met het Fransche *chapeau*, dat dezelfde beteekenis heeft, blijkt, dat er onder verstaan wordt: *laken* voor stof tot een *kap* of kaproen. De vereering van een *hoed* werd bij sommige diensten gedaan; even als te Amsterdam en elders een paar vilten *muilen* voor de meid, bij 't aanvaarden van een gekocht perceel, een *fulpen broek* voor 't bemiddelen van een huwelijk enz. Van daar het spreekwoord: » een fulpen broek verdienen."

CONSTANTER.

Kaplaken. NAVY vraagt naar den oorsprong van het geven van kaplaken, en waaruit dit woord ontleend is? Een scheepsreeder heeft mij onlangs gezegd, dat men in vroeger tijden aan den koopvaardij-kapitein, boven zijn geld, een stuk laken gaf, opdat hij zich fatsoenlijk kleeden zou, en dat dit op de rekening gesteld werd: *voor kap. laken*, bij verkorting voor *kapiteins laken*. E. A. P.

Kadaster (bl. 56). Welligt is dit woord afkomstig van het Grieksche καταϛίζω, (iets door punten afbakenen of door punten onderscheiden). B. E. M.

Kadaster is het volbragte feit der opmeting en beschrijving der vaste goederen; de benaming schijnt mij toe in verband te staan met het Fransche *Cadre*, b. v. van het leger z. v. a. *régistre;* zoo ook hier, daar men tot het zamenstellen van het kadaster verschillende indeelingen moet maken, als het ware *Cadres*, zoo worden zij gezamentlijk genoemd: *het kadaster*. G. H.

Hanebalken (bl. 56). Zoo noemt men de bovenste dwarsbalken van het dak, en het woord is waarschijnlijk ontleend aan de gewoonte der kippen, die bij voorkeur eene hooge slaapplaats beminnen en bij de landlieden gewoonlijk haar verblijf in het achterhuis hebben, waar zij des avonds zich op de hoogste balken ter ruste begeven. Q.

Hanebalken. Deze benaming is eene verbastering van *hornebalken*, dat wil zeggen, *hoekbalken*, aldus genoemd naar de gedaante, welke dit bindwerk van een gebouw heeft,

zooals nevenstaande figuur aanwijst. B. E. M.

Droogist (bl. 56). Van de droogerijen (gedroogde kruiden, droggen, zegt HOOFT) die te koop waren, volgens het opschrift, gewoonlijk met groote letters boven de deur te lezen.

Schaakspel (bl. 56). De Chinezen beweren het schaakspel reeds 200 jaar vóór onze tijdrekening gekend te hebben. In de zesde eeuw werd het uit de Indiën naar Perzië overgebracht en vervolgens door de Arabieren en kruisvaarders overal verspreid.

De geheele zamenstelling en benaming der hoofdfiguren van het spel bewijst, dat het van Aziatischen oorsprong is.

Overal in het Oosten treft men het aan. In de Indiën wordt het *Tschaturanga* genoemd, een woord, hetwelk de voorname deelen van een leger (olifanten, voetvolk, strijdwagens, paarden) aanduidt. Doch deze benaming werd door den Persischen Shah, Schach (Koning) verdrongen, welke dan ook het schaakspel in alle talen behouden heeft. Zie hierover verder: GT. NIEUWENHUIS, *Algem. Woordenb. van kunsten en wetensch.* op het woord.

BRUINING in zijn *Nederd. synonymen* voorrede XXII, over dit woord sprekende, zegt: » Het opperhoofd van een Arabisch dorp heet » *sjek*, een naam, dien de Franschen door » *chek* of *cheik*, en de Hoogduitschers door » *schach* of *schak*, uitdrukken. Nu gaf eene » averegtsche uitspraak der laatste schrijf» wijze van den Arabischen naam hier te lande » aanleiding, om bij het edelste van alle spe» len, in plaats van het oorspronkelijke, *sjek* » *mat* (de sjek dood), *schaak mat* te zeggen, » en aan dat spel zelf den naam van *schaak*» *spel* en *schaken* te geven, als of er daarin » iemand werd geschaakt." J. J. WOLFS.

Altoos en altijd (bl. 56). Beide woorden zijn bij onze vroegere schrijvers gebezigd geworden voor *althans*, *ten minste*, *in alle geval*.

Altoos heeft deze beteekenissen in het bijgebragte van VONDEL; ook bij HOOFT leest men:

» Alwaar hij aan eenen iegelijken klaarlijk
» zoude doen verstaan, dat in Parnas geen
» Poëet *altoos* te vinden was, van zoo vloeiend
» eenen geest."

P. C. HOOFT, *Vert. van* TRAJ. BOCCALIN, bl. 363.

Voor *altijds* vindt men die ook, volgens het *Uitlegk. Woordenb. op* HOOFT, in de *Ned. Hist.* van dezen schrijver:

» De Graaf daarop, dank zij Gode *altijds*,
» en den Hartoghe, die mijn uiterste met den
» bijstandt van zulk eenen Biechtvaader be-
» denken."

HOOFT, *Ned. Hist.* bl. 181. Zie ook *Ned. Hist.* bl. 78.

J. J. WOLFS.

Doodverwen (bl. 56). Doodverwen of in de doodverw zetten, zijn schilders-termen: zoo lang iets nog slechts in de doodverw staat, is het voor onkundigen nog *onzeker* wat er eindelijk van worden moet. Iemand tot eene betrekking doodverwen, is zoo veel als VERMOEDEN, *dat iemand die betrekking verkrijgen zal.* Even zoo, wanneer *doodverwen* voor *betichten* gebezigd wordt; het is VERMOEDEN, *dat iemand die of die daad verrigt heeft.* Eene nog bestaande *onzekerheid* is in alle deze gevallen het gronddenkbeeld. P. v. M.

Doodverwen beteekent, mijns inziens, *aanduiden*, *aanwijzen*, en is ontleend aan de gewoonte, om *die* schapen der kudde, welke ter slagting bestemd zijn, met roode of zwarte verf te merken. Het woord kan dus zoo wel in goeden, als in kwaden zin gebruikt worden. Hij wordt *aangeduid* als de man — die eene betrekking bekomen zal — of die het kwaad bedreven heeft. Q.

Lijken, *gelijken* (bl. 56). GRAM! niet alleen met *lijken* en *gelijken*, maar met honderd andere ongelijkvloeijende werkwoorden is dit het geval; en waarom? — Omdat er altijd taalkundigen en niet-taalkundigen zullen zijn. Zoo denk ik er over. . . HENRI.

Veraanschouwelijken (bl. 56). In deze zamenstelling moet het voorz. VER, naar de analogie onzer taal (vgl. *verzoeten*, *verligten*, *verzwaren)* de beteekenis hebben van OVER, en kan derhalve dit wanluidende woord nooit iets anders te kennen geven dan: *iets aanschouwelijk*ER maken. Het staat op één lijn met: *vervolledigen*, *vervolmaken*, — waarvan BREDERO zeggen zou: *ze maken ons eigen landsingeboren een reveldduitsch*, *een kromtong en een koeterwaal.* CONSTANTER.

Naar Schotland geweken Tempelheeren (bl. 56). Het is reeds vooruit te vooronderstellen, dat bij de geweldige vernietiging van de orde der Tempelieren, ofschoon daarbij de meeste hoofden mogen omgekomen zijn, echter velen der mindere leden, in hunne verspreiding door de wereld, niet alleen de herinnering hunner orde hebben bewaard, maar ook hier en daar getracht haar in stand te houden en voort te zetten. Werkelijk bestaan daaromtrent dan ook verschillende overleveringen, die echter alle niet even waarschijnlijk zijn. Algemeen houdt men het er voor, dat de Portugesche ridderorde van JESUS CHRISTUS, die door den Paus JOHANNES XXII werd bevestigd, eene voortzetting der Tempelheeren was, en dat de ridders dezer orde, die ook in den Kerkelijken Staat werden gevonden, tot in onze dagen de vroegere orde in zekeren zin hebben voortgezet.

Veel minder waarschijnlijk is de overlevering omtrent het voortdurend bestaan der Tempelieren in Schotland. Nadat namelijk in het midden der zeventiende eeuw in Engeland de vrijmetselaarsorde, als eene spruit der oude bouwgilden, gesticht werd en zich vervolgens in Europa verspreidde, wilde men daarin niet alleen eene gelijkheid met de oude Tempelorde vinden, maar ook de zucht, om alle instellingen, wier oorsprong onzeker is, uit de grijze oudheid af te leiden, bragt in de orde zelve de overlevering in het leven, dat de vrijmetselaars de echte afstammelingen der Tempeliers waren, en de vrijmetselaarsorden de onafgebroken voortzetting der Tempelorde, want de zestiende en laatste prior der Tempelklerken, PETER VAN BOLOGNA, zou naar HUGO, wildgraaf aan den Rijn en vervolgens met SYLVESTER te Grumbach naar Schotland gevlugt zijn, waar hij met AUMONT en HARRIS de vrijmetselaarsorde zou hebben gesticht. Op deze meening nu werd de zonderlinge overlevering gebouwd, dat in deze orde eene menigte van belagchelijke ceremoniën en stellingen heerschten, die daarop betrekking hadden. Wel is waar zoude dus de ridderlijke orde der Tempelheeren zijn ondergegaan, maar haar geestelijk gedeelte, haar klerikaat, zijn voortgeplant, derhalve de vorm verbroken, maar het wezen behouden zijn gebleven. Tot in het jaar 1500 zou die inrigting in Schotland hebben voortgeduurd en dus de Tempel zijn blijven bestaan. Eindelijk had JAKOBUS II het hoogmeesterschap op zijne familie overgebragt, bij welke het gebleven is. Blijkbaar is hier eene verwarring met het grootmeesterschap der Engelsche loges. Zelfs wist men eenige van die geestelijken of klerken met name op te geven, zooals ROGER BACO, EDUARD WILS, ROBERT BARTON, die misschien werkelijk Tempeliers zijn geweest. Men raadplege verder het verdienstelijke werk van W. H. WILCKE, *Gesch. des Tempelherrenordens.* II. Bd. 1826. SAXO SYLVIUS.

Drie Margariten (bl. 56). De bedoelde drie *Margaritae* in het midden der zestiende eeuw zijn de zuster en dochter van koning FRANÇOIS I, de eerste gehuwd aan HENRI *van Bearn*, koning van Navarre, de andere aan EMMANUEL *van Savoye*, en de dochter van keizer KAREL den vijfden, de bekende landvoogdes der Nederlanden, MARGAREET.

D. J. v. L.

Boëthius' dood (bl. 57). THEODERIK, aanvoerder der Oost-Gothen, veroverde Italië en werd in 493 tot koning van dat land uitgeroepen. Hij was een groot man en uitnemend vorst, en regeerde met beleid en wijsheid. Jammer is het, dat hij BOËTHIUS ter dood liet brengen. Aanleiding tot deze misdaad gaf het volgende:

ALBINUS, lid van den Senaat, werd als een heimelijk begunstiger der keizerlijke heerschappij beschuldigd en van verstandhouding met het Byzantijnsche hof aangeklaagd. BOËTHIUS verdedigde zijnen vriend, en beweerde, dat hij zelf en de gansche Senaat niet minder schuldig aan verraad waren dan ALBINUS. Deze woorden kostten hem eerst de vrijheid, en daarna, even als zijnen schoonvader, SYMMACHUS, het leven. Het in de vraag opgegeven jaartal (584) is onjuist, daar THEODERIK in 526 stierf. Vergelijk BECKER, PÖLITZ en MORERI, *Dict. Hist.*

J. F. v. L.

Erasmus (bl. 57). Ten minste drie onderscheidene keeren is ERASMUS in Engeland geweest. In het *Woordenboek der Zamenleving*, gelijk ook in het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS, staat geboekt, dat hij te Oxford onderwijs in het Grieksch gegeven heeft. Doch ik meen wel eens gelezen te hebben, dat hij aldaar omstreeks het jaar 1498 of 1499, om zich in deze taal meer te volmaken, onderwijs genoten heeft van WILLIAM GROCYN en WILLIAM LATIMER. En dat hij later in het jaar 1509 aan de Hoogeschool te Cambridge collegie gegeven heeft in de Theologie en in de Grieksche taal. In het eerstgenoemde vak moet hij de schriften van het N. Testament en de Kerkvaders verklaard hebben; terwijl hij in de Grieksche taal eerst de Grammatica van CHRYSOLORAS, en naderhand die van GAZA voegde. In alle gevallen zal men hieromtrent nadere opheldering vinden bij KNIGHT, die het leven van ERASMUS beschreven heeft, waarvan ik meen dat ook eene Duitsche vertaling bestaat door ARNOLD. B. E. M.

Erasmus. BOUILLET, *Dictionnaire Universel d'Histoire et de Géographie*, p. 1843, vermeldt ook dat ERASMUS zoowel te Oxford als te Cambridge, een tijd lang Hoogleeraar in het Grieksch is geweest. De bron, waaruit hij geput heeft, is waarschijnlijk BURIGNY, *Vie d'Erasme*, 1757, wien hij als deszelfs geschiedschrijver opgeeft. PHILARCHUS.

Swanenburgh (bl. 57). Zie hierover: SOETEBOOM, *Oudheden*; *Amsterd.* 1702, p. 150, 151. KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, vol. 35, pag. 85, 86. Dit huis zou staan ter plaatse waar vroeger het huis *ter Hart* of *Polanen* stond, en gesticht zijn omstreeks 1660 door de Heeren van *Rijnland*, die bij hunne jaarlijksche vergaderingen eenige dagen met hunne bedienden en equipagien dáár bijeen kwamen, deels voor de zaken van *Rijnland*, doch ook voor een goed deel vermaakshalve; dit was voor den kastelein, die tevens opzigter van *Rijnland* is, een groote last, welke sedert is opgeheven, daar de Heeren van *Rijnland* dit gebruik hebben vaarwel gezegd. Dit ter verklaring op de mogelijke vraag: waartoe zulk een ruim gebouw voor den opzigter van een Hoogheemraadschap?

G. H.

Oorsprong van Fiacre (bl. 57). Deze openbare rijtuigen werden eerst uitgedacht in het begin der regering van LODEWIJK XV. De uitvinder was SAUVAGE, die in de Sint Martin's straat woonde, in een huis dat voor uithangbord een beeld van den patroon der kousenbreiders, SINT FIACRE, had; daarvan komt de naam van deze welbekende huurrijtuigen.

TUSCO.

Fiacre (bl. 57). Dus genoemd naar St. FIACRE. In COURTEN'S *Encyclopédie* vind ik opgeteekend, dat er verschillende gevoelens bestaan, waarom dit rijtuig den naam van dezen heilige draagt. Den meesten grond zou dat van den *Abbé* FELLER hebben. Deze vermeent, dat op het uithangbord van den man, die 't eerst deze soort van rijtuigen verhuurde, de beeldtenis van ST. FIACRE stond. De man had zich dit uithangbord gekozen, omdat zijne rijtuigen, voordat ze tot andere einden gebruikt werden, alleenlijk dienden om de Parijzenaars, die in pelgrimaadje naar de kapel van den Sant trokken, te vervoeren.

Dit gevoelen heeft daarom veel grond, wijl de »*hôtellerie de St. Fiacre*" in de rue *Saint-Antoine* stond, juist op den weg van *Parijs* naar *la Brie*, waar *St. Fiacre's klooster* was.

..HENRI.

St. Fiacre, de schutspatroon der tuinlieden, werd omstreeks den jare 600 in *Ierland* geboren, maar vestigde zich in *Frankrijk* nabij *Meaux* en stichtte aldaar een gebouw ter verpleging van bedevaartgangers; nog heden is te dier plaatse een dorp naar hem genoemd. Hij stierf in 670. Men meent dat de huurrijtuigen, *fiacres* geheten, dien naam dragen, wijl zij in den beginne dienden om reizigers naar dat gesticht te voeren.

PHILARCHUS.

Boeken begraven (bl. 57). Van boeken om *ketterij* met den schrijver begraven weet ik geen voorbeeld; maar als het volgende den vrager genoegen kan doen, is het tot zijne dienst. Dr. CHAMBERLAYNE, » een Engelschman, Christen en Doctor in de Regten", stamde af van het oude Normandische geslacht der graven TANQUERVILLE. Op zijnen grafsteen bevond zich het volgende: » Hij verlangde zóózeer goed aan allen, en voornamelijk aan de nakomelingschap te doen, » dat hij beval eenige zijner boeken, met was » bedekt, met zijn lijk te begraven, hetwelk » in toekomende tijden nuttig zou kunnen » zijn". Eene eeuw na zijnen dood, in 1791, heeft men zijn graf geopend, maar de boeken waren geheel vergaan. Het verlies is echter, te rekenen naar hetgene men reeds van hem bezat, niet groot (*Old. Engl.* II. 94).

GRAM.

Nederlandsche Heidenen (bl. 57). Eene volledige geschiedenis der heidenen in Nederland ken ik niet; mogelijk zou het volgende den vrager bevredigen. JOH. PICART, zegt in zijne Kronijk van Drent, welke hij in 1660 schreef: dat de Heidenen allereerſt in deze geweſten gezien zijn omtrent het jaar 1414. Zy maakten den menſch wijs dat ze uyt Egipten gekomen waren; dat hunne voorouders het Chriſten geloof verlaaten hadden; dat zy, om die reden, voor eene boete gekreegen hadden dat ze eenige jaaren door de wereld moesten zwerven; gebedeld brood eeten, op geen bedde ſlaapen, altijd voort reizen; ſlecht en armelijk gekleed gaan. 't Is niet te zeggen, zoo gaat hy voort, hoe dat dit volk, als 't hier verſcheen gekoeſtert wierd (*). MUNSTERUS, in zijne *Cosmograph.* lib. 3. schrijft dus: In 't jaar 1417 hebben zich allereerſt in Duytsland vertoont zekere menſchen, door de zon gebraden, vuyl in hunne kleedinge; en in al hun handel en wandel morſſig en ontijdig; dog voor al op alle gelegendheden loerende van te ſteelen. De gemeene man noemt ze Tarters of Heydenen. Hunne ſoldaaten eeren een hoofd, dat ze hunnen Hartog noemen. Hunne oude beſſen maaken haar werk van de handkijkery en waarzeggery, ook weeten ze de taſſen van de vragers met eene wonderlijke liſtigheit en behendigheit ledig te maken. De oorsprong van deze landloopers is niet met zekerheid bekent. AVENTINUS, *Annal. Boior.* p. 826, schijnt er wel wat van te weten. Omtrent den zelven tijd, zegt hy, heeft het allerdiefachtigſte geſpuys en mengelmoes van veelerhande volkeren, die op de grensſcheiding van het Turkſche Rijk en Hongarye woonen, en die wy Zigenen noemen, allereerſt onder hunnen Koning ZINKELO begonnen door onze landen om te zwerven: zy zeggen valſchelijk dat ze uyt Egipten koomen en ze verdichten met de uyterſte onbeſchaamdheit dat ze van den hemel gedwongen worden om de zonden hunner voorouderen met eene ballingſchap van ſeven jaaren te boeten. Ik heb bevonden dat ze de Windiſſche (Slaviſſche) taal gebruyken; en dat ze verraders en verſpieders zijn: hetgene onder anderen Keizer MAXIMILIAAN, en ALBRECHT de vader van onze Vorſten, in hunne plakkaaten ook getuigen.

Dus weeten wy wanneer dat de zoogenaamde Egiptenaars eerſt in Nederland en Duytsland verſcheenen zijn, maar zy waren al lang te voore in de weereld geweeſt. Als MICHIEL *de Stamelaar* door honger en gebrek gedwongen wierd om dienſt in 't leger te zoeken, wierd 'er door eenen TINGANUS gezeit dat die zelfde MICHIEL noch op den throon van Konſtantinopelen zouden zitten: de voorzegging viel wel uyt, en MICHIEL is in 820 Keizer geworden. SCYLAX, een Griekſch Schrijver, (apud CUSPINIAN. in *Michaele Traulo*) vertelt dat de gemelde voorzegging gedaan is door de *Uxiaanen;* en hy voegt 'er by dat die Uxiaanen door Meſie en ganſch Europe verſpreidt waren; en zich bemoeiden met ieder een toekoomende dingen te voorzeggen. Indien SCYLAX de waarheit schrijft zijn er zulke landloopers al geweeſt ten tijde van LODEWIJK *den Goeden;* want of men ze Uxiaanen, of Heidenen, of Egiptenaars noemt, de naam geeft geen verandering in de zake. Wil iemand zijn zeggen in twijfel trekken, die moet evenwel toeſtaan dat er zulke waarzeggers al door Europa gezworven hebben ten tijde van den zelven SCYLAX; want hy koſt ze niet beſchrijven, eer ze gebooren waren. Zie er nog meer van in *Oudheid en Gestichten van Groningen* enz. te Leiden 1724. Over de tegenwoordige Egiptenaars hier te Lande kan ik niets zeggen, omdat ik op den regten tijd naliet de plaats op te teekenen, waar men er melding van maakt. GEORGE BORROW heeft een voortreffelijk werk geschreven over de hedendaagsche » *Gipsies in Spain*". (Zie ook H. M. GROLLMAN, *historischer Versuch über die Zigeuner;* Göttingen, 1787. 8°.)

TUSCO.

(*) Dit bewijst voor de goedhartigheid van het Nederlandsche volk. Omtrent denzelfden tijd was het in Schotland heel anders met ze gesteld; want onder de regering van JACOBUS II, 1437—1460, kwam in dat koningrijk eene bende dezer diefachtige vreemdelingen; dadelijk verscheen er eene koninklijke proclamatie, welke hem, die hunnen aanvoerder zoude gevangen of dood maken, de heerlijkheid van Bombie als belooning toezeî. MACLELLAN, wiens vader bezitter van Bombie was geweest, had het geluk den bendevoerer te dooden, en kwam dus in het bezit van de vaderlijke goederen. Hij bragt het afgesnedene hoofd van den Egyptenaar aan den koning op de punt van zijnen degen; en daarom voert MACLELLAN, Lord KIRKCUDBRIGHT, in zijn schild: een' regterarm opgeheven, de hand met eenen dolk gewapend, en op de spits een zwart menschenhoofd, coupé proper. Zie LOWER'S, *Curiosities of Heraldry*.

V R A A G T E E K E N S.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."

WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Zinnebeeldige voorstelling der Evangelisten. 1°. Waarom vindt men op de afbeeldingen der Evangelisten

bij MATTHEUS een' Mensch ;
bij MARCUS een' Leeuw ;
bij LUCAS een' Os ;
bij JOHANNES een' Arend —?

2°. Wat is de oorsprong dezer Symbolen? Men denke hierbij aan EZECHIëL I. en JOHANNES : *Openbaring* IV.

EEN LIEFHEBBER VAN PRENTENKIJKEN.

Vertalingen der Legenda aurea. Bestaan er in onze taal vertalingen der *Aurea legenda* van J. DE VORAGINE, behalve die gedrukt te Gouda in 1473? N. P. BIBLIOPHILUS.

De zingende Lootsman. Weet iemand ook het jaar te bepalen, waarin de *Zingende Lootsman of de Vrolijke Boer — Amsteldam, bij* S. *en* W. KOENE, *Boekdrukkers, op de Linde Gragt* — voor het eerst in herdruk verschenen is?

De » Samaritane OFTE SPIEGHEL DER GODTSVREESENTHEYT EN EERBAERHEYT *Gedaan door* FS. BALTENSZ. *tot Dordrecht. Bij* FRANS BALTENSZ *boeckvercooper woonende bij de Nieu-Kerckstraet. Anno* 1648", is een vreemd boek, door niemand te begrijpen, hoe aandachtig men daarin ook leest. Kan iemand mij ook meer van dit zonderlinge werk vertellen, bijzonder *hoe* het ontstaan is, en of er ook eenige sleutel bestaat, door welken men eene betere lezing van dat geschrift kan bekomen. Ik hoop in DE NAVORSCHER die verklaring te vinden. Ax.

Pieter Schooff. Door dezen, een' Timmerman van Wormerveer, moet, waarschijnlijk in de 17de eeuw, een Treurspel in Verzen gedicht zijn, dat op den Amsterdamschen Schouwburg gespeeld schijnt. Weet iemand mij óok den titel op te geven of iets over de waarde van dit produkt van een on- of althans weinig bekend poëet mede te deelen?

H * g.

Verzen van LODEWIJK XIV, *Koning van Frankrijk.* Dat LODEWIJK XIV ook verzen gemaakt heeft, blijkt onder anderen uit de bekende anekdoten van de ontvangst, welke de vruchten van zijn dichtgenie bij BOILEAU en den maarschalk DE GRAMMONT genoten, welke beiden doorslepen vleijers toch hunne weinige ingenomenheid met 's Konings gedichten niet konden ontveinzen. Zijn er verzen van dezen vorst bewaard gebleven, en zoo ja, waar zijn die te vinden? L*.

Petrus Bast. Kent men de geboorteplaats en iets van de levensbijzonderheden van PETRUS BAST, een' Nederlandsch plaatsnijder; zijn werk loopt van het eind der 16de tot den aanvang der 17de eeuw, (1590—1610)?

L. B.

Wat is een *Tigttiend?* — Dit woord: *een tigttiendtjen gevestigt op de ......landen*, kwam mij voor in eenige oude akten van transport van een landgoed in Noord-Holland; in 1702 was er reeds bijgevoegd: *voor sooveel het nog kan worden gevordert*, en werd in eene boedelscheiding voor *nihil* gerekend. VAN DER SCHELLING, BORT, SCHRASSERT en VAN ZURCK, de schrijvers die men misschien het eerst zoude naslaan, zwijgen over het onderwerp.

J. H.

Maltentig. Welke is toch de oorsprong en de eigenlijke beteekenis van het woord *maltentig*, dat onze LOOSJES meermalen gebruikt? kan het ook uit *mal attent* zijn zamengesteld, daar het, zoo ik mij niet vergis, in de beteekenis van *overdreven zindelijk* voorkomt?

M.

De Tramontane. Er bestaat een oud spreekwoord: » *Hij raakte de tremontane kwijt. — Hij » verloor zijn tremontane*," om uit te drukken dat iemand, zoo als men zegt, van de streek, of van de wijs raakt.

Ik heb dikwerf te vergeefsch naar den oorsprong van dit spreekwoord gezocht, doch meen die eindelijk gevonden te hebben in het oud-Fransche woord *Trémontaigne*, hetwelk de *poolster* beteekende, — Zie LE GRAND D'AUSSY, *Fabliaux ou Contes du XIIme et du XIIIe siècle*, tom. II. p. 27. ****

Een vrolijk en plezierig drietal. Men zegt voor *Hansworst*, voor *Paljas*, voor *Jan Potage* spelen. Wie, en van waar deze drie voorname personaadjes? P. M.

De Nu ephelkustikon. Waarom heeft men toch uit onze taal — die waarlijk, door het schokkende samentreffen van geheel of bijkans gelijkluidende medeklinkers, onwelluidend genoeg is, — waarom: zeg ik, heeft men uit onze taal de ν ἐφελκυστικὸν, of uitgangs-N, verdreven? Het spraakgebruik

wettigt haar nog en zegt, in den eersten naamval: »den arme letterknecht." — Waarom beproeven dan toch, in de geschrevene taal, zoo veel hiaten de vaderlandsche tong, die zich telkens vervatten moet, alleen om de verwerping van mij,

N. EUVELGEMOED.

Kenmerk en wapenspreuken van den Prins van Wallis. De oprigting van DE NAVORSCHER is eene zaak van bijzonder gewigt voor alle beoefenaren onzer oude geschiedenis, en het welwillende voornemen zijner ontwerpers om op *alle* vragen, door hunne landgenooten oplosbaar, dezen opmerkzaam te maken, tot verklaring berekend van menigvuldige, thans in die vroege historie nog ontoegelichte, vraagpunten. Sir H. NICOLAS besluit zijne belangrijke verhandelingen over 't herkenningsmerk en de kenspreuken van den Prins van Wallis (*Archæologia*, vol. 31, p. 372) door zijne meening uittedrukken, dat zoowel de vederen als de leuzen »*Ich Dien*" en »*Houmout*" van 't Henegouwsche huis afkomstig zijn, welligt van 't Graafschap van Oostervant, erfgoed der oudere zonen der Graven over dit gewest. Misschien zal het mij vergund zijn, door uwe bemiddeling, de aandacht van de berigtgevers in DE NAVORSCHER op dit vraagstuk te vestigen.

»NOTES AND QUERIES EFFESSA.
Sat. Febr. 8. 1851. *p.* 106."

Sinopel, azuur, keel. Waarom noemt men in de Wapenkunde ROOD: *gules*, BLAAUW: *azure*, en GROEN: *sinople?* H. H.

Oranjekleur in heraldiek. Is het waar, dat *Oranje* geen heraldische kleur is? Hoe kwam het dan, dat de vasallen van den hertog van NORFOLK; zie DE NAVORSCHER bl. 20, Oranje op den eenen kant droegen, en wat is dan *tennie?* [of *tawny*, een mengsel van *geel* en *rood*].

H. H.

A. E. I. O. U. Wat beteekenen de vijf klinkers, als omschrift om den tweehoofdigen arend op de Oostenrijksche munt? G. L.

Pistool. Bestaat er betrekking tusschen *pistool* munt, en *pistool* vuurwapen?

Eerste muntslag in goud en zilver. In welk land en in welk jaar zijn de eerste gouden en zilveren muntstukken geslagen? L.

Prince Robert was a gentleman. Bekend is het, dat *Prins* ROBBERT als hoofd van een deel of van het geheel der Engelsche vloot in meer dan eenen zeeslag de tegenpartij is geweest van onze niet prinselijke noch adelijke zeehelden DE RUITER en CORNELIS TROMP. Wij vragen naar het minder bekende: bij welke aanleiding of gelegenheid op hen het liedjen gemaakt is, beginnende:

»*Prins Robbert was een gentleman*,
»*Een gentleman was hij* enz." — ?

Heynderik, kapteynderik! Onlangs hoorde ik zingen:

»*Hend'rik, kapend'rik, de boeren zijnen gram;*
»*Zij hebben lange neuzen en zitten op den dam.*

Wie wil de goedheid hebben dit liedje geheel oorspronkelijk in te zenden, daar men zegt, dat het een verbasterd volkslied moet zijn? S. A. d. F.

Paascheyeren.

Dat men op Paschen eij'ren eet,
Is wel een feit dat ieder weet; —
Maar of nu de oorsprong is bewezen
Van dit aloud geregt,
En of er iets van staat te lezen,
Of over werd gezegd,
Dat licht verspreidt op dit gebied,
Geloof ik in der waarheid niet.

Een enkel woordje tot bescheid
Geeft aanspraak op erkentlijkheid.

v. E.

Zingen met de ster. Ik meen wel eens gehoord te hebben, dat in vroeger jaren het in deze stad gebruikelijk was (en misschien ook wel elders), dat omstreeks het Kersfeest sommigen uit de mindere klasse langs de straten rondliepen met een verlichte *ster*, en daarbij tevens Kersliederen zongen. Van waar die gewoonte, die helaas! met zoovele goede gebruiken der vaderen door de verlichte kinderen der 19de eeuw is verworpen?

EEN ZANGERIG MENSCH.

Ridders van 't Heilige graf. In de *Voyage d'*HORACE VERNET *en Orient, par* M. GOUPIL FESQUEL, vind ik op pag. 178, 179, dat de beroemde schilder door de reverendissime tot ridder geslagen werd, en gewapend met het zwaard en de sporen van GODFRIED VAN BOUILLON, in de kapel van het heilige graf. Bestaan er veel zulke ridders? T.

Monogamie. Bestaat er eene afdeeling der Christenheid, die gelooft dat het ongeoorloofd is, na den dood der eerste, eene tweede vrouw te nemen (of tweeden man); of zijn het slechts bijzondere begrippen van enkele individuën? Het schijnt dat een Engelschman, WHISTON, dit denkbeeld bijzonderlijk verdedigde. Waarop steunt dit gevoelen, en heeft het eenen aannemelijken grond?

M. L.

Drenthe, Limburg. Van waar zijn die namen afkomstig?

EEN MINNAAR VAN OUDHEDEN.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen. Vele familiën in de provincie Groningen, en méér nog in de provincie Vriesland, sluiten heur geslachtsnaam met de sylbe *da*, *ga*, *ma* of *stra*. Gedurende vijf jaren dat ik mij in gemelde provinciën bevond, heb ik vaak gevraagd, waar die terminaties heur oorsprong aan te danken hadden: maar niemant kon mij daaromtrent een voldoend antwoord geven. 't Zoû mij zeer aangenaam zijn zoo DE NAVORSCHER mij dienaangaande iets ter kennisse bracht.

GERH. THOM. MOHRMAN.

Ik heb met u een appeltje te schillen. Zoo zegt men, als men met iemand iets te vereffenen heeft, dat hij verkeerd of onaangenaam voor ons deed. Van waar mag dat spreekwoord afkomstig zijn? En waarom bezigt men juist het verkleiningswoord *appeltje?* Kan iemand mij daarop inlichten?

E. A. P.

Stijgbeugels. Wanneer heeft men in Europa stijgbeugels beginnen te gebruiken? Voor zoo verre ik weet, kenden de ouden ze niet en komen zij op de oude monumenten niet voor. Nog iets: Waarom volgen toch de Europeanen niet het voorbeeld der Oosterlingen in het gebruik van halve schoenen aan den stijgbeugel, waarbij de voet nimmer kan doorschieten en men dus niet in den beugel kan blijven hangen, hetwelk reeds voor zoo velen noodlottig is geweest?

SAXO SYLVIUS.

Steendrukkunst. Wie was de uitvinder van de *Lithographie*, en door wien is zij het eerst in ons Vaderland ingevoerd?

H. H.

AL GAANDE WINT HIJ KRACHTEN.

Toen wij, in het vorige jaar, het waagstuk ondernamen om eene letterkundige betrekking met onze naburen over-zee aan te knoopen, werd ons plan, boven alle verwachting, met welwillendheid, en, wij durven het zeggen, met gretigheid aangehoord. Wij rekenen het van belang dat onze *Vaderlandsche geleerden* op het volgende worden gewezen:

»DE NAVORSCHER.

»Een denkbeeld in 1841 opgeteekend, »verwacht in 1851 — een jaar, dat op »verschillende wijzen belooft een *wonder-»jaar* te worden — zijne verwezenlijking.

»In een verzoek aan bewoners van Pa-»rijs om een afschrift van zekere onuitge-»gevene aanteekeningen op Jean Paul »Marana, die in de koninklijke boekerij »geborgen zijn, heb ik dit aangemerkt:

»»Zoo letterkundigen, van welke natie ook, meer »»gezind waren tot zulk eene ruiling van benoodigd-»»heden, zou men spoedig er de weldadige uitwerk-»»selen van zien ter bevordering van wederzijdschen »»rijkdom."" — *Gentlem. Mag.* XV. 270. N. S

»Mijn verzoek bleef zonder gunstigen »uitslag, en ik kon zijne mislukking slechts »aan het ontberen van een gepast verkeer-»middel toeschrijven. Men heeft er thans »in voorzien, dank zij het Engelsche voor-»beeld en de Hollandsche navolging.

»Wij beschouwen Nederland als de school »van klassieke en oostersche letterkunde, »en als de leerplaats van schilders en gra-»veerders; wij bewonderen zijn keurige »Elzeviers en zijn prachtige folianten; wij »loven het om de vestiging van opentlijke »boekerijen, door gedrukte catalogussen »bruikbaar gemaakt; wij laten der ontdek-»kingen zijner voormalige zeelieden regt »wedervaren; maar naauwelijks hadden »wij, vóór de geschriften van Bosworth »en Bowring, iets van zijne eigene letter-»kunde vernomen.

»De Heer VAN KAMPEN heeft zeer juist »aangemerkt: »»La litérature Hollandaise »»est presque inconnue aux étrangers à »»cause de la langue peu répandue qui lui »»sert d'organe."" Onder zulke omstan-»digheden kunnen wij berekenen dat nu »menige vraag zal worden opgeworpen, »menige onbekende zaak uitgelokt. Wij »mogen, door middel van DE NAVORSCHER »de verdere genoegdoening van redelijke »nieuwsgierigheid, en de verbetering van »geschiedenis- en boek-beschrijvende let-»terkunde verwachten.

»Mij — aangenomen, dat een weinig »lofs hem verschuldigd is, die opentlijk »een nieuw en loffelijk denkbeeld geuit »heeft — mij voegt evenwel de verklaring »dat ik afgezien heb van alle aanspraak op »de wezentlijke verdienste van het middel »te hebben uitgedacht, om het in werking »te brengen."

NOTES AND QUERIES: BOLTON CORNEY.
Sat: Febr: 15. 1851.

Men heeft ons verzocht onze lezers op de volgende feilen opmerkzaam te maken:

Bl. 44, 2de kolom, 6de regel van onderen, het 1ste woord: *Jon*, moet zijn: *Zon*.

Bl. 45, 1ste kolom, 31ste regel van boven, het Arabische voor *burg*, waarvan de middelste letter een ر (r) moet wezen.

Bl. 56, 1ste kolom, 10de regel van boven, staat: *omdat dezelve*, lees: *en dat zij*.

»*Lector, ne te offendant errata! Non omnibus horis diligentes esse possumus.*" JUVENALIS, *cum notis* MERULAE. Venet. 1478.

Eendragt maakt magt.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen*. t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

DE WANDELENDE JOOD.

Onlangs het zeldzame werkje: » *Verscheidene Voyagien ofte Reysen alle verzamelt door een liefhebber derzelven:* A.(DRIAAN) V.(AN) N.(ISPEN). Dordr: 1652. in 12°. in handen hebbende, vond ik in de daarin vervatte » *Reys door verscheyde landen. Gedaen by den Factoor van den Doorluchtighsten Koning van Portugael* EMANUËL *de XIV*", eene mij onbekende bijzonderheid betreffende den wandelenden Jood. De reis is gedaan in het jaar 1484 en het verhaal schijnt beschreven te zijn door zekeren JAN AERTSZ. VAN MECHELEN, die zich in het gevolg van bovengenoemden Factoor bevond. In het XXXII. capittel lees ik het volgende:

» Komende nu wederom binnen de stadt van Jerusalem, soo gingen wy Pelgrims anderwerf met grooten devotien de heylige plaetsen visiteren, ende den Factoor wert te kennen gegeven, van eenen man noch in 't leven wesende van den dagh, dat CHRISTUS JESUS onsen Salighmaker is gekruyst geweest, ende den voorschreven Factoor heeft met geschencken ende andersins soo veel gedaen, dat hy van den Soudaen heeft consent verkregen om den selven te sien, sonder wiens consent dat 'et geensins geschieden en magh. Waerom wy aldaer zijn gebleven den tijdt van veerthien dagen om de Heeren, buyten de stadt wesende, te vergaderen, die de sleutelen van de deuren hadden, doen desen man met negen deuren besloten stont, die d'een sonder d'ander niet en konden ontsluyten. Ende van de negenste ende leste yzere deure hadde alleen den sleutel den voornoemden Soudaen. Dit vergaderen der voorschreve Heeren heeft den Factoor gekost alleen aen boden wel twintigh ducaten.

Desen voornoemden man staet eenen worp weegs van een stadt-poorte, genaemt de slijck-poorte, alwaer CHRISTUS onsen Heer met den balck sijns kruys geladen, ter stadt uytgaende, pasfeerde voor-by desfelfs mans deure, daer hy op den dorpel van sijnen huyse stont, wesende nu dertigh voeten van de straten, midts dat Jerusalem soo is gedestrueert geweest (alsoo ons daer vertelt wierdt) seggende tot onsen Heere aldus: » Gaet, gaet, al had ghy over lange desen wegh gegaen, daer en hadde niet veel aen gelegen geweest". Ende de Heere hem om-keerende, antwoorde in desen manieren: » Ick sal gaen, ende ghy sult staen tot den einde des werelts, ende 's jaers eens vragen na mijn komste."

Komende nu ter plaetse daer dese man staet, soo werden wy geleyt door een kleyn ganesken, maer een schrede wijdt, boven overwelft, ende de boven-genoemde deure

seer kort, d'een na d'ander, soo datse malkanderen by-na raeckten, ende de achtste deure ontsloten zijnde, quam den segelaer van den voorschreven Soudaen, ende ontsloot de voornoemde negenste ysere deure. Desen man stont onder een galderye, onderset met vier pylaren, waeraf de twee middelste waren van Casſedonien, ende de twee andere van witte marber-steenen, insgelijcks waren de bogen van dit welfsel oock van witten marber-steen, waer onder den voornoemden man stont, seer vervaerlick van aensien, met open oogen. Waer af den Factoor, met sijn geselschap, seer verschrickt was, hy staet tot de voeten toe in 't hayr gewasſen, ende geheel naeckt, wy gingen rontom hem, de Factoor dede hem aen-spreken in 't Hebreeusch, Grieksch, Latijn, Italiaensch, ende in meer andere talen, maer op geen van dese en gaf hy antwoorde. Waerom dat de Heeren daer rontom staende loegen, ende spotten met ons, maer een van hen-lieden seyde, dat hy nimmermeer en spreeckt, dan alleen op den goeden vrijdagh, als dan vragende: Of den man met den kruyce niet en komt. Andere vertelden ons, dat hy vraeght: Of de vrouwen noch vruchtbaer zijn, of kinderen dragen. Sy seggen dat desen man soude genoemt zijn: JAN RODUYN. Wy zijn daer by gebleven meer dan een groot half uur, maer hy en verroerde niet een lidt sijns lichaems, ende stont als of hy doodt hadde geweest, maer wy sagen merckelick sijn oogen opslaen, sijnen buyck op ende neder gaen, ende sijnen aesſem uyt ende ingaen. Veel komen binnen de stadt van Jerusalem, die desen voorschreven man niet en sien, want soo scherpelick ende nauw wordt hy bewaert, met alle dese deuren, alsoo boven verhaelt is."

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Duivenpost. DE NAVORSCHER herinnerde onlangs dat reeds in 1250, ten tijde van LODEWIJK *den Heilige*, de *Duivenpost* geen onbekende zaak was. Al twijfele men aan de historische waarheid van ANACREON's duifje, als *briefdrager*, men kan toch nog veilig een dertiental eeuwen vóór LODEWIJK *den Heilige* terug gaan, zonder den gevleugelden brievenbesteller te missen. PLINIUS, *Hist. Nat.* L. x. c. 37. schrijft: »Quin et (columbae) »internunciae in rebus magnis fuere, epis»tolas annexas earum pedibus obsidione »Mutinensi in castra Consulum Decimo Bru»to mittente. Quid vallum, et vigil obsidio, »atque etiam retia amne praetenta profuere »Antonio, per coelum eunte nuncio?" Men kan ook naslaan AELIANUS, *Var. Hist.* L. ix. c. 2. V.

Regula ordinis Equestris militaris, secundum Etymologiam nominis, quod

*M*agnanimus in adversitate,
*I*ngenuus in consanguinitate,
*L*argifluus in honestate,
*E*gregius in Curialitate,
*S*trenuus in virili probitate

esse debeat. Komt voor bij de krooning van onzen Graaf WILLEM II, tot Roomsch koning in 1247 te Aken, waar hij tevens tot Ridder geslagen werd, te vinden bij VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, Deel I. fol. 732.

J. H. DE STOPP:

Luilak. De zaturdag voor Pinksteren wordt schier 't geheele land door bestempeld met den naam van »Luilak."

Op dien dag, den eenigste in het jaar vooral voor den stedeling, is het lange slapen zonde en het vroeg opstaan mode.

Elk huisgezin heeft dien dag zijn' Luilak; — den langst geslapen hebbende. — 't Luilak wordt toegepast op alle betrekkingen, welke men in de maatschappij bekleedt; — in elke betrekking, in elk beroep, hoe gering ook, doet zich dien dag een Luilak op, — de laatst aangekomene.

Getracteerd moet er dien dag worden; — de langst geslapen hebbende in 't huisgezin, vooral in Amsterdam, moet trakteeren op warme bollen; — de laatst aangekomene ambachtsman op zijnen winkel of op zijn karrewei moet trakteeren, zelden op warme bollen, 't meest op een slokje en weêr een slokje, altijd dien dag tot verderving van den traktant en den getrakteerd wordende, en ten schade voor den baas en 't Heerschap.

De laatst aankomende groenschuit in Amsterdam aan de markt, wordt gewoonlijk leêggeplunderd; allerlei variatiën en schandalen op dien dag! De jongens begroeten elkander met brandnetels, krengen enz., en hangen die voorwerpen aan de huisdeuren en schellen der nog rustig slapende bewoners. enz. enz. N. VINK.

Dollar. In het jaar 1519 werd in het *Joachim's-dal* in Bohemen, eene zilvermijn ontdekt, welker eigenaar het jaar daarna zilveren munten liet slaan, wier waarde ongeveer een Spaansche »*Peso duro*" gelijk kwam, en die naar het oord harer oorsprong *Joachim's thaler* genoemd werden. Later, toen de munten algemeener werden, verkortte men den naam op *Thaler*, dat daarna in het platduitsch *Doler* overging, en toen door de Angelsaksen in Groot-Brittannie en Spanje en in de nieuwe wereld in gebruik geraakte. HENRY.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

VERDUITSCHING VAN ZEKER BLAAUWBOEKJE VAN ROBERT GREENE.

Ik had voorgenomen u eene aanteekening of twee op te zenden over eene vroege vertolking van zeker welbekend Engelsch blaauwboekje, toen mij uw nommer van den eersten Februarij in handen kwam, waaruit ik bespeur dat zóóveel belangstelling door NOTES AND QUERIES in Nederland is opgewekt, dat men ook dáár een soortgelijk tijdschrift zal oprigten. Vergis ik mij niet, dan zal, wat ik u thans doe geworden, voor uwe Bataafsche vrienden welgevallig, maar ook niet onwelkom zijn bij hen, die uwe onderneming aan dezen kant van het water goedkeuren.

Men heeft onlangs nog-al zoo iets te berde gebragt over de liefhebberij door de bewoners van Nederland, Belgie en Duitschland voor ons drama opgevat; en, in overeenstemming met hetgeen door THOMAS HEYWOOD meer dan 200 jaren her gezegd was, werden ook enkele nieuwe berigten aangevoerd, betrekkelijk de aanmoediging van Engelsche tooneelisten buiten'slands. Het feit zelf was welbekend, en de reeds aangehaalde schrijver (*Apology for Actors*, bl. 58 in den herdruk van 1841, door het Shakspeare-Genootschap ondernomen) geeft ook den naam op van het stuk, dat eens in Amsterdam werd vertoond. Welligt heeft de populariteit van het Britsche tooneel daar ter plaatse, den ingang bij het Neêrduitsche publiek opengesteld voor onze letterkunde van den toenmaligen dag en bepaaldelijk voor de pennevruchten onzer meest vermaarde tooneeldichters — eene onderstelling, die misschien het feit verklaren zal, dat ik vermelden ga.

Ik behoef thans wel naauwelijks op het aanzien te wijzen dat de beroemde ROBERT GREENE, én als tooneelschrijver én als opsteller van blaauwboekjes in Engeland verkregen heeft; en, ofschoon wij daaromtrent geen uitgemaakt bewijs kunnen bijbrengen, is het bijna aan geen twijfel onderhevig, dat sommige zijner dramatische werken met toejuiching in Nederland zijn opgevoerd geworden. Het spel: de vier Heemskinderen (*The Four Sons of Aymon*), waarvan HEYWOOD ons vermeldt dat het met zulk een wonderbaar uitwerksel te Amsterdam gespeeld is, moet juist in den trant zijn geweest van GREENE'S *Orlando Furioso*, dat, gelijk bekend is, in dit koningrijk buitengemeen door het volk geliefd was, en even gewild in den vreemde. Wij kunnen dus veilig aannemen dat GREENE'S roem zich tot de Nederlanden had uitgespreid, en alles wat door hem geschreven was, door Bataafsche lezers met welwillenheid zal ontvangen zijn.

Zijn *Quip for an Upstart Courtier*, *or*, *a Quaint Dispute between Velvet-breeches and Cloth-breeches*, in 1592 te Londen uitgegeven, is wel twee, zoo niet driemaal in het eerste jaar van de pers gekomen. Het werd vaak herdrukt, en, behalve die uitgaven, welke zonder eenigen twijfel geheel zijn verdwenen, hebben wij nog drukken van 1606, 1615, 1620, 1625 en 1635. Dat de roep over dit geschrift zich tot Nederland verbreidde, hiervan heb ik het bewijs vóór mij; het is een exemplaar van het werk in 't Hollandsch, verschenen: *Tot Leyden. By Thomas Basson.* M.D.CI. Een vriend schrijft mij uit Rotterdam, dat hij er een bezit, waarop de plaats- en jaarteekening ontbreken, dat waarschijnlijk twintig of vijfentwintig jaar ná het mijne van 1601 gedrukt is. Hieruit blijkt, hoe langen tijd zich dit werk als volksboek heeft gehandhaafd, en, het zou mij niet verwonderen zoo mijn exemplaar op verre na de vroegste Hollandsche druk niet was, al onderstelde men dit ook om den afgesletenen en gevlekten staat van de houtsneê, waarop de Hoveling en de Boer zijn afgebeeld — eene hoogst naauwkeurige navolging der Londensche van 1592. De titel, den naam van ROBERT GREENE, om der aantrekkelijkheid wille, zoo in het oog vallend mogelijk vermeldende, klinkt als volgt:

> »Een Seer vermakelick Proces tusschen Fluweele-Broeck ende Laken-Broeck. Waer in verhaelt werdt het misbruyck van de meeste deel der Menschen. Geschreven int Engelsch door ROBERT GREENE, ende nu int Neder-landtsch overgheset. Wederom oversien."

Op den rug van dezen titel staat een korte

aanspraak tot den *Edelen ende welghesinden Leser*, die weinig meer zegt dan dat men het oorspronkelijk uit Engeland ontvangen had. Zij wordt met het onderstaand vierregelig versjen besloten :

»Ghemerckt dit Dal vol van ydelheyt
Soo lachet vrij als Democritus dede:
Doch zy gheraeckt met vvat Barmherticheyt:
Als Heraclyt, bevveen ons qualen mede."

Plaatsing der scheiteekens en spelling zijn als die van het oorspronkelijk, terwijl het vertoog zelf onmiddelijk volgt:

» Staende eens smorghens op van eene onrustige nacht rust, ende vindende mijn ghemoet noch wat ontstelt, gingh ick wandelen nae de vermaeckelycke velden, om mijn Gheest wat te vermaecken, dan wesende noch in een Melancholijcke humeur, seer eensaem sonder eenighe gheselschap, worde ick seer slaperich; alsoo dat ick droomde. Dat ick een Dal sach wel verciert, enz."

Daar weinigen van uwe lezers in de gelegenheid zullen zijn van het oorspronkelijk Engelsch te vergelijken, haal ik de woorden, met welke GREENE zijn tractaatjen opent, uit de uitgave aan van 1592: —

» It was just at that time when the Cuckoulds quirister began to bewray Aprill, Gentlemen, with his never-changed notes, that I, damped with a melancholy humor, went into the fields to cheere up my wits with the fresh aire: where solitarie seeking to solace my selfe, I fell in a dreame, and in that drowsie slumber I wandered into a vale, enz."

De Nederduitsche vertaling vult tweeëndertig naauw in een gedrukte bladzijden, en eindigt met de letterlijke overbrenging van GREENE's laatsten volzin:

» Tot dese Sententie (aldus by de Ridder ghepronunceiert) alle de omstaende Stemde daar toe, ende klapten in haere handen, ende maeckte een groot geluyde, waerdoor ick wacker worde, ende schoot uyt mynen Droom, soo stont ick op, ende met een vrolijck ghemoet, gingh ick schrijven, al het gene, dat ghy hier ghehoort hebt."

Het bovengemelde is een van de weinige boeken, die ik kocht, toen ik, een dertig jaar geleden, in Holland was, en, daar ik genoeg heb aangehaald, om naar aanleiding daarvan, het werk te doen herkennen, mag ik besluiten met aan sommigen uwer Nederlandsche berigtgevers de vraag voor te leggen of het blaauwboekje, hetzij in deze, hetzij in eene andere uitgave, van groote zeldzaamheid bij hen is? In Engeland zag ik nimmer een ander exemplaar daarvan, als hetgeen ik bezit. Ik kan hier nog bijvoegen, dat elke paragraaf afzonderlijk genommerd is van 1 tot 110, als ware het een opstel van zoo belangrijken aard, dat men bij eenige aanhaling daaruit zich niet slechts van de paginatie heeft willen bedienen.

DE KLUIZENAAR VAN HOLYPORT.

» NOTES AND QUERIES,
Sat. Febr. 8. 1851. *p.* 103."

Napoleon op zee. Een oud militair verhaalde mij onlangs de volgende bijdrage tot het leven van NAPOLEON, en ik wenschte gaarne te weten, of een der lezers van DE NAVORSCHER ook bij magte was, door andere bescheiden, het al of niet dier bijzonderheid nader te bewijzen of toe te lichten. — NAPOLEON dan bevond zich, toen hij ons land tijdens zijne overheersching bezocht en doorreisde, ook op zekeren tijd te Vlissingen en visiteerde daar alstoen de ter reede dier stad gestationeerde Hollandsch-Fransche vloot; aan boord van een der schepen zijnde, uitte hij den wensch, met dat schip een eind ver de zee in te varen; dadelijk was de kapitein en verdere bemanning (allen Hollanders) bereid om aan dien wensch te voldoen, en het schip stevende al spoedig verder en verder de zee in. — Reeds begon langzamerhand de Hollandsche kust tot eenvormigen horizon over te gaan, toen NAPOLEON op eens bleek van schrik uitriep: » *Eh! les Anglais qui croisent par ici, retournez! capitaine, retournez!*" — En inderdaad, zeide ik tot den militair, die mij dit verhaalde, niets zoude den Hollanders belet hebben, om zich toen (door NAPOLEON aan de Engelschen over te leveren, of liever als 't ware te *verkoopen*) zonder slag of stoot van dien kwelgeest en gehaten dwingeland te verlossen. Ja wel, was het antwoord, één ding belette het, en dat was, dat het Hollanders waren, en Hollanders zijn geene verraders. — NAPOLEON had gerust kunnen zijn.

Degeen, die mij deze bijdrage tot het leven van NAPOLEON mededeelde, zeide, dat ook nog als aanwijzing zoude kunnen dienen, dat, zoo hij zich wel herinnerde, het schip gecommandeerd werd door zekeren Heer TENGBERGEN of TENGBERG, destijds Kapt. Luit. op genoemden bodem; en, *zoo hij meende*, was genoemde Heer zelf nog in leven.

ALEXANDER KRUSEMAN.

S. Lus. Tot de onuitgegeven dichtstukken van P. C. HOOFT behooren de drie volgende:

Sopra la galeria del S. LUS.

Beata Italia che di tuoi travagli
Et opre industriose il frutto cogli,
Che non al resto del mondo t' agguagli
Pur in grandezza, ma vantaggio togli,
Ogni ration dal tuo splendor abbagli,
Passata della guerra i duri scogli.

Op de galerije van S. LUS.

Italia vol geluck, vol rijckdoom, eer, en lust,
In 't midden van de vree, met al sijn sterke steden,
Is soo vol voorspoet niet, soo vol geneucht, en rust,
Als 't Hollantsche gebiet en aengegroeijde leden,
In't midden van de crijch, en vlammen ongeblust,
Als partisaen van Godt, en de gemene reden.

Op de timmeragie van S. LUS.

S'Lants Aert verboodt grof gebouw op te trecken
Wt weke gront aent vroechrijpe' Amsterdam,
En luchtige fonteynen te verwecken
Weijgerdens' wt sijns Aertrijx volle mam.
Maer twas alleen stof tot stadts eer verstrecken,
Die 't allebeij tegens haer danck bequam.

Deze dichten behooren waarschijnlijk tot het jaar 1607 of daaromtrent. Waarop slaan ze? op eene galerij in het S. Lucien klooster (WAGEN. *Amst.* II. D. p. 277)? ik geloof het niet. Op den Lombaard SIMON LUX (*Belg. Mus.* 1842. p. 357), elders SION LUZ genoemd (V. ALPHEN en V. MIERIS, *Beschr. van Leyden*, Dl. II. p. 489[b])? Hij woonde hier ter stede tot in 1614. Maar waar stond zijn prachtig huis, zijne galerij, zijne fontein?

d. H. S.

Een politieke spinnekop. De volgende merkwaardige anecdote vond ik in de *Family Herald.* Ik zoude gaarne willen weten of zij geschiedkundige waarheid bevat.

» Wanneer men vele spinnen langs de binnenmuren van een huis ziet loopen, kan men dit als een zeker teeken van regen beschouwen: maar de volgende anecdote bewijst dat sommige gewoonten van die dieren naderende vorst aanduiden. QUATREMER DISJONVAL, de verveling zijner gevangenschap in Utrecht willende verdrijven, had opmerkzaam de gewoonten der spin nagegaan; en acht jaren, die hij in ketenen doorbragt, gaven hem de gelegenheid, naauw met hare gewoonten bekend te raken. In December 1794, waren de Franschen, van wier overwinning zijne vrijheid afhing, in Holland; en die overwinning was zeker, zoo de vorst, die nimmer zoo hevig was, aanhield. De Nederlandsche gezanten hadden vergeefs vrede trachten te verwerven, en de wanhoop was in Holland ten top gestegen, toen de dooi inviel. De vreugde was groot in Holland, en reeds wilden de Fransche generaals den terugtogt aannemen, toen DISJONVAL aan zijne spinnen, die hij wist dat nooit faalden, zag, dat de dooi van korten duur zoude wezen. Hy wist zijne opmerkingen bekend te maken aan zijne landgenooten; en hun generaal, die hem hoogachtte, vertrouwde op zijn woord dat weldra het Fransche leger zijnen intogt in Holland over het ijs voort zou kunnen zetten. De aftogt werd niet geblazen; na 12 dagen viel de vorst weder in; de Franschen werden overal meester, DISJONVAL herkreeg zijne vrijheid, en de Nederlanders verloren de hunne — door eene spin."

Weet iemand mij nu ook te zeggen, wat hier van waar is, en wie die QUATREMER DISJONVAL was, die ons vaderland ten onder bragt? H. K.

Handvest gegeven door Graaf WILLEM *in* 1245. Er moet bestaan hebben een Handvest van WILLEM, Grave van Holland, inhoudende verscheidene voorregten en vrijheden, in 't Latijn gegeven op St. Clemensdag 1245, waarin voorkomt:

» *Si quis infra libertatem de Haarlem terram habuerit in annuo censu, soluto censu quamdiu vixerit, eam obtinebit et libere vendere poterit, soluto duplici censu domino ipsius terrae. Verum si vir vel femina, qui possidet terram censualem, obierit, proximus heres, soluto duplici censu vero domino terrae, eam jure hereditario obtinebit, et sic a progenie in progeniem, et in perpetuum.*"

Van waar deze aanteekening is genomen, heeft men uit het oog verloren. Steller dezes zou gaarne met de verzameling waarin, of den schrijver bij wien, vorenstaande bepaling is te vinden, worden bekend gemaakt, en met hetgeen verder nog omtrent die bijzondere soort van huur, die eenige overeenkomst schijnt te hebben met andere nog bestaande vaderlandsche regten, inzonderheid met het regt van beklemming, bekend mag zijn.

H. C.

De Hertog van Brunswijk en de Burgemeester van Amsterdam. Het is bekend, dat die van *Amsterdam*, ten jare 1787 en volgende, niet zeer vriendschappelijk gezind waren omtrent den voogd van Prins WILLEM V, den Hertog VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, LODEWIJK ERNST, en er het hunne aan toebragten, dat hij het land moest ruimen. Dit kon de Hertog niet verkroppen. Vóór zijn vertrek was hij te *Amsterdam* of elders (??) op eenen maaltijd, waar zich ook een burgemeester dier stad bevond. Hier had hij de onbeschaamdheid te durven zeggen: » dat hij met welgevallen zou hooren, dat de beurs te *Amsterdam* geheel met gras begroeide." Waarop de burgervader hem dit onmalsche antwoord toevoegde: » En dan wenschte ik, dat God u, als een anderen NEBUCADNEZAR, mogt noodzaken, dat gras op te vreten!" — Reeds vóór 24 jaren opgeteekend uit den mond van een aanzienlijk man, die den burgemeester (ni fallor) HASSELAAR noemde. — Heeft deze overlevering eenigen grond? Kan de een of ander daaromtrent eenig licht mededeelen? Dit zou aangenaam zijn voor

J. C. K.

Duimbijten. SHAKESPEARE'S *Romeo and Juliet* begint met een tooneel tusschen twee knechten van het huis der CAPULETI (SAMPSON en GREGORY) die twee dienaren van de MONTECCHI ontmoeten (ABRAHAM en BALTHAZAR). De eerstgenoemden wenschen tot een vechtpartij te komen; zij willen echter dat de tegenpartij de uitdagers schijnen en niet zij.

» Let them begin" zegt SAMPSON.

Gregory. I will frown, as I pass by; and let them take it as they list.
Sampson. Nay, as they dare. I will *bite my thumb at them*, which is a disgrace to them, as they bear it.
Abraham. Do you bite your thumb at us, Sir?
Sampson. I do bite my thumb, Sir.
Abraham. Do you bite your thumb at us, Sir?
Sampson. Is the law on our side if I say: ay?
Gregory. No.
Sampson. No, Sir: I do not bite my thumb at you, Sir; but I bite my thumb, Sir.
Gregory. Do you quarrel, Sir? etc.

Het eindigt met eene vechtpartij. —

Vindt men ook elders gewag gemaakt van het *duimbijten* als eene manier van uitdagen? Was dit eene middeleeuwsche Italiaansche gewoonte, of, hetgeen meer waarschijnlijk is, een gebruik in Engeland ten tijde van SHAKESPEARE? Waarin mag het beleedigende hebben gelegen, wanneer men op zijn eigen duim beet?

Misschien is het eene zeer gewaagde conjectuur, dat dit *duimbijten* een verwijt van lafhartigheid was. De conjectuur is alleen gegrond op de afleiding *poltron* van *pollice truncus*. J. H.

De gouden Engel. Het heeft mij altijd bevreemd, dat in het hervormde Nederland het St. Nikolaasfeest niet vervangen is door een dergelijk feest op Kersavond; even als in Duitschland. Voor zoo verre mij bekend is, wordt het St. Nikolaasfeest door geheel Nederland gevierd, alleen *Koedijk* en (zoo men wil) *Scheveningen* uitgezonderd. In plaats van op den 6den December viert men daar een kinderfeest op den 1sten Januarij. Het is daar niet de goede Heilige, maar een gouden Engel, die 's nachts rondgegaan is en de kinderen dat moois en lekkers gebragt heeft. Daar nu Koedijk, op den Reekerdijk gebouwd, en omgeven van lage landen, welke in vorige eeuwen door de zee overstroomd werden, een visschersdorp is geweest, zoo vraagt men:

1°. Den oorsprong van het feest: *den gouden Engel*, en

2°. Of dit feest betrekking heeft op de visscherij, daar (zoo mij verteld is) er op het visschersdorp Scheveningen een dergelijk feest gevierd wordt. P. v. K.

Kogel, die Heemskerk om 't leven bragt. Men meldt ons in eenige werken, dat de kogel, waarmede HEEMSKERCK bij Gibraltar is doodgeschoten, te Velzen in den toren zoude gehangen hebben, doch door de boeren, welke dezen kogel tot mostaard-malen gebruikten, zoek geraakt is. De archieven echter van die plaats melden er niets van. Gaarne zoude men dus door dezen weg vernemen, of die kogel er wezenlijk geweest is, hoe hij er gekomen is, welke schrijvers deze bijzonderheid geboekt hebben, en de versjes, welke op dien kogel bestaan? H. D. V.

Cromwell bij koning Karel's doodkist. Welk geschiedkundig gezag bestaat er voor de gebeurtenis, onlangs door eenen Franschen kunstenaar zoo heerlijk afgebeeld; namentlijk dat OLIVER CROMWELL een geheim bezoek zoude gebragt hebben aan de plaats waar het ligchaam van koning KAREL, na zijne teregtstelling, zich bevond? In antwoord op deze vraag, zegt de *Gentleman's Magazine*, Feb. 1851: » Wy weten niet dat dit verhaal verder » opgespoord kan worden dan uit de *Anekdo-* » *ten* van SPENCE. Daarin wordt POPE voorge- » steld, zeggende: » » In den nacht na dat ko- » » ning KAREL onthoofd was, kreeg een van » » zijne vrienden, mylord SOUTHAMPTON, ver- » » lof om bij het ligchaam in het paleis van » » Whitehall te waken. Terwijl men daar zeer » » droevig zat, hoorde men, omstreeks twee » » uren in den nacht, iemand langzaam den » » trap opkomen. Kort daarop werd de deur » » geopend, en een man kwam binnen, digt » » in zijnen mantel gewikkeld, zoo dat zijn » » gelaat bijna geheel daarmeê gedekt was. » » Hij naderde het lijk, beschouwde het een' » » tijd lang met veel oplettendheid, schudde » » het hoofd en zeide zuchtend: *Wreede nood-* » » *zaaklijkheid.* Daarna ging hij heen, lang- » » zaam en geheimzinnig, zoo als hij gekomen » » was. SOUTHAMPTON plag te zeggen dat hij » » niets van 's mans gezigt had kunnen zien, » » maar dat stem en gang hem deden geloo- » » ven dat het CROMWELL was.""

Zie MALONE'S *edition of* SPENCE, p. 275. Wanneer wij ons herinneren dat POPE lange jaren na des konings dood geboren werd, en dat hijzelf die geschiedenis niet geboekt heeft, dan is ons dit voor de echtheid der zaak geen groote waarborg. Ook vermoeden wij dat de Hollanders, die door de Staten belast waren, des konings leven af te smeken, de waarheid beter geweten hebben, en dat zij al wat betrekking had tot den koning, zeker zullen hebben opgeteekend; daarom verzoeken wij den lezers van DE NAVORSCHER, die in de gelegenheid zijn om de brieven van deze gezanten te lezen, of zij eens willen navorschen, en ons met den uitslag hunner pogingen bekend maken. TUSCO.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Het Friesche Shibboleth (bl. 19). In DE NAVORSCHER wordt gevraagd naar de beteekenis der friesche woorden: » *raed hird reekt zierrens* (mihi *rierren*) *lyre* enz. Men vindt het ook gespeld: » *raed hird rijickt rieren lierre*"; het wil zeggen: » rood, hard gerookt rookvleesch, van eene jonge koe." En het volgende: » *dir iz nin klirk zo krol*" enz. » daar is geen klerk » zoo slim, als de roodhairige *Klara-campstra* » klerk. Heere, die klerk is hun allen te slim." Zie S. GABBEMA, *Verhaal van de stad Leeuwaarden*, bl. 20. Ook J. SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelwerk.* III. 87 en 102. Nog: P. C. SCHELTEMA, *Verzamel. van Spreekwoorden* enz. I. 61. Zij, die gemelde woorden niet konden uitspreken, werden in 't water gedompeld, tot zij verdronken. Deze wreedheid noemde men *wapeldjepinga*, d. i. waterdooping.

't Woord *Schibboleth* duidt aan: *den stroom* of *het stroomen* eener rivier. J. H. VAN DER PALM in *Bijbel voor de jeugd* VIII. 124. geeft de gelegenheid op, bij welke de *Gileaditen* daarvan gebruik maakten. Het eerste, mij bekende voorbeeld van dat *Schibboleth* in de Vaderlandsche geschiedenis vind ik te *Brugge*, in 1302, waar men fransche hulp had ingeroepen, gedurende de brabandsche onlusten; maar toen de Franschen te ver gingen — 't geen hun wel meer gebeurt — werd het volk verbitterd, en met een 60jarigen linnewever, PIERRE LE ROI, aan 't hoofd, verwekte men een' hevigen opstand voor de onafhankelijkheid tegen de vreemde verdrukkers, die voortsloeg tot *Gend* en geheel *N. Vlaanderen*. Geen Franschman werd gespaard, en te *Brugge* een ijsselijk bloedbad aangerigt, waarbij wel 3500 Franschen omkwamen. Om nu deze van andere vreemdelingen te kunnen onderscheiden, moesten zij de woorden *schild ende vriend*, uitspreken, en die dat niet zuiver kon moest het met zijn leven boeten. Zie DEWEZ, *Hist. partic. des prov. Belgiques*. II. 111. Of het voorbeeld, dat SCHEUCHZER aanhaalt, in zijn' *Bijbel der Natuur*. IV. 264., waarbij de *Vlamingers* den *Franschen* het woord *achten-tachtig* lieten uitspreken, waarvan zij *akt en taktik* maakten, op 't gemelde voorval toepasselijk is, durf ik niet vaststellen.

Nog van een ander *Schibboleth* hebben de Friezen gebruik gemaakt, in 1500, toen *Franeker* door hen belegerd werd, of liever de hertog van *Saksen*, die zich daar binnen bevond. Om de vreemdelingen, die hun in handen vielen, van de inboorlingen te onderkennen, moesten zij hen nazeggen: » *Fjouwir liot-* » *tre schiene kleare liepaaijen, lisfe op uws heithas* » *fënne-horne ijn ijen nest*". d. i. » vier gelou- » terde, schoone, klare kiviets-eijeren, liggen » op den hoek van ons vaders weiland in één » nest." Die dit niet vlot kon nazeggen, werd, zonder vorm van proces, doodgeslagen of *gewapeldjepingeld*. Zie SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelwerk*. III. 103.

In Engeland heeft men ook zulk een *Schibboleth* beproefd, in 1381, ten tijde van RICHARD II. Bij de invoering van een nieuwe belasting — daar 't volk in alle landen een hekel aan heeft — ontstond er een oproer en eene hevige verbittering, inzonderheid tegen die van *Vlaanderen*; om dezen van andere vreemdelingen te onderkennen, lieten zij hen de engelsche woorden *bread and cheese* uitspreken; als dat niet ging, en zij *brood en kaese* zeiden, werden zij omgebragt. Zie HOOGSTRATEN, *Woordenb.*, in voce WAT TYLER.

J. C. K.

Heraldiek. Bij het op bl. 40 voorkomende antwoord op de vraag naar eene handleiding van de wapenkunde in het Hollandsch, zou nog kunnen gevoegd worden, dat het werk van T. DE ROUCK, » *den Nederlandtschen Herauld* enz.", ook voorkomt onder den titel van: » *Adelyk Toneel, of Historische Beschryving, van allerley Trappen van Adeldom, en Ridderlyke Ordens, met haar oorspronk. Mitsgaders derzelver Wapen Schilden en toestel, in Koningryken, Gemeene-besten, Steden en Volkeren, van oude tyden af, tot deze Eeuw toe in gebruik geweest zynde, met meer als hondert en vyftigh zoo Houte als Kopere Figuren.* Befchreven door THOMAS DE ROUK. 't Amsterdam, bij HENDERIK en DIRK BOOM, Boekverkoopers. Anno 1673."

Deze breedsprakige titel geeft intusschen niets meer dan de uitgave van 1645, aangezien die zoogenaamde nieuwe uitgave, *dezelfde druk* is van 1645, gelijk te zien is op de laatste bladzijde, alwaar de uitgevers

BOOM hebben laten staan: *Ghedruckt tot Leyden. In de Boeck-Druckerye van* WILLEM CHRISTIAENS VAN DER BOXE. *In het Jaer* 1645." waarschijnlijk om dat zij die bladzijde niet konden herdrukken, daar zij, naar ik mij voorstel, de koperen plaat misten, die tegen die bladzijde aankomt, zoo dat die zoogenaamde nieuwe uitgave, met *twee jaartallen* prijkt, te weten op den titel 1673 en aan het einde des werks 1645. A. D. S.

Liverei (bl. 20, 40, 73). Nog een paar voorbeelden van bonte Liverei. Eene gekleurde prent genomen uit den *Roman du Quête du Saint Graal*, een zeer fraai en merkwaardig HS. in het Britsche Museum, is te vinden in ELLIS's *Metrical Romances*, door BOHN te Londen in 1848 uitgegeven. De figuur in het midden stelt den koning ARTHUR voor, regts staat zijne koningin GINEVRA, en links de toovenaar MERLIN. De Meistreel, de opperste Schenker en opperste Voorsnijder, door cither, beker en voorsnijmes gekenmerkt, zijn in bonte liverei gekleed. De rok van den Meistreel is rood op de regter kant en op de linker blaauw: zijne beenkleederen op de regter zij geel, op de linker rood. De kleeding van de twee andere dienaars is niet zoo duidelijk te erkennen. Iets anders opzoekende, heb ik ook bij HERODOTUS gevonden dat de Aethiopiers van Libya, als zij ten oorlog uittrokken, de eene helft van het ligchaam met rood, de andere helft met wit krijt besmeerden (*τοῦ δὲ σώματος τὸ μὲν ἥμισυ ἐξηλείφοντο γύψῳ ἰόντες ἐς μάχην, τὸ δ᾽ ἕτερον ἥμισυ μίλτῳ.* HEROD. *Polym.* 69. vol. ii. p. 823. GAISFORD. Oxonii; MDCCCXXIV.) TUSCO.

Arabische Cijfers (bl. 20). Niet zeer ingenomen met den inval van G. L. K. — getuige bl. 27. kol. 1. — en met geheele toestemming van de leer, dat men door eenvoudige historische studie en onderzoeking der gedenkteekenen zijne overtuiging moet bevestigen, vind ik het jammer, dat H. C. M., bl. 47. kol. 2. door lofwaardigen, maar al te grooten, ijver tegen de hem waarschijnlijke dwaling in de vraag van G. L. K. vervoerd, zijn' eigen voortreffelijken regel overtreden heeft. Er bestaan immers, dit zal ook H. C. M. niet onbekend zijn, HSS. van BOETHIUS, waarin cijferteekens voorkomen, al te zeer op de onze gelijkende om het op de reeks der toevalligheden te stellen. MONTUCLA in zijne *Hist. des Math.*, vol. 1. planche ii., heeft ze laten graveeren. Verscheidene van die getalmerken verschillen volstrekt niets van die nu bij ons in gebruik zijn. In een dezer HSS. vindt men ook boven ieder cijferteeken een' naam, in eene onbekende, dus geen Arabische taal, geschreven. Deze vreemde namen en bijna dezelfde vormen zijn ook in een ander HS. (N°. 343 van de HSS. van het Britsche Museum) aanwezig, dat, zoo men meent, uit een klooster te Mentz afkomstig is. Dit werk is eene inleiding tot de kunst om getallen te vermenigvuldigen en te deelen, *quicquid ab abacistis excerpere potui, compendiose collegi.* De schrijver gebruikt negen cijferteekens; voor de nul heeft hij geen teeken, zoo als ook het geval is met BOETHIUS. *Sunt vero integri novem sufficientes ad infinitam multiplicationem quorum nomina singulis sunt superjecta.* Dit HS. schijnt van de 12de eeuw te zijn, dus, wat den tijd betreft, had de schrijver kennis kunnen hebben van de Arabische schriften, maar indien al, is het naauwelijks denkbaar, dat hij niet liever hunne cijferkunst overgenomen hadde, dan er eene uit te zinnen, die moeilijker en onvollediger was. Bovendien, zijne cijferteekens hebben den vorm van die van BOETHIUS, en hij heeft geen verkeer met de Arabieren kunnen hebben, zoo dat wij, mijns inziens, niet als » eene ontwijfelbare waarheid" kunnen aannemen » dat onze gewone (zoo genoemde Arabische) cijferteekens door de nieuw-Europesche volken van de Arabieren, en door deze uit Indie zijn ontleend." HALLAM geeft ons de hoop, dat laatstgenoemd HS. spoedig door eenen zijner vrienden uitgegeven zal worden: dit kan wel wat licht over deze zaak verspreiden. Zie verder HALLAM, *Hist. of Lit.*, cap. ii. 65. TUSCO.

Baron (bl. 21). In het *Necrologium Egmundense*, uitgegeven door VAN WIJN, in zijn *Huiszittend leven*, Deel II. bl. 139, vindt men vermeld: » JOANNES *de Egmond*, Baro, filius » WALTERI et BEATRICIS, anno M°CCC°LIV, » in *Ysfelstein* sepultus". Dit *Necrologium* is geschreven door BOUDEWIJN *uit den Hage*, monnik te *Egmond* in 1530; zoodat, toen ten tijd althans, zoo niet vroeger, de titel van *Baron* hier te lande gevoerd werd.

***.

Baron. Het zij mij vergund bij al de afleidingen van het woord Baron ook nog deze te voegen. Welke de ware afleiding is, kieze ieder voor zich zelven.

Baron kan ook komen van het Grieksche *βάρος*, *gewigt* of *aanzien* of *dapperheid* beteekenende, waarom deze naam aan dappere soldaten gegeven werd (ISIDORUS: *Originum;* L. 9. c. 4). Vervolgens ging die benaming over op lieden van aanzien, die in den oorlog zich dapper hadden gekweten en daardoor een *naam* en *gezag* bekomen hadden; of misschien omdat ze, *zwaarder* gewapend, ten strijde togen; dus zooveel als *Cataphracti* of *gravis armaturae milites* (soldaten met eene zware wapenrusting).

In de middeneeuwen vindt men *βάρον* vermeld in den zin van zware steunpilaren en

βαρόνιος in den zin van Baron. (Du CANGE, *Gloss. Graev.* T. I. p. 178). EBRARDUS *Bethuniensis*, heeft in *Graecismo* C. 8., het volgende versje:

Et Baros fortis, Baroque monstrat idem.

Dat is. De woorden Baros en Baro duiden beiden iemand aan die sterk is.

En verder nog dit:

A gravitate Baro fertur, quod monstrat imago
Ejus; nam Graece Baros, id quod grave, signat.

De zin daarvan is: Het woord Baro wordt afgeleid van het Grieksche Baros dat zwaarte beteekent, omdat Baro iemand die zwaar (gewapend) is beduidt.

HENRY.

Paaschvuren (bl. 23). Ik wil met deze bijdrage geene recensie geven op een der vorige antwoorden, maar veeleer nog een klein tigcheltje aanbrengen om aan het verlangen van den vrager te voldoen. Zie hier hetgeen ik nog van dit onderwerp in NIEUWLAND's *Lectiones memorabiles* heb gevonden. Na gezegd te hebben dat de kinderen de gewoonte hebben, door die vuren te loopen en te springen, verhaalt hij eene plegtigheid, die oudtijds te Metz hiermede vergezeld ging: Op het feest van den H. JOHANNES, maakte men eene houten kooy, en sloot eenige katten er in, plaatsende de kooy op een hooge wip; onder aan den voet van die wip lag zeer veel stroo, pik, zwavel en andere brandstof, welke men aanstak, de katten daarin wipte en verbrandde, waarbij de kinderen door dat vuur heen en weder sprongen, al 't welk zeer plegtig op de volle markt geschiedde, in het bijzijn van de geheele Regering en de eerste leden van de geestelijkheid. BRAUNIUS *in Sel. Sacr.* L. 4. c. 8, § 123 getuigt, zulks meer dan eens gezien, en mede door dat vuur gesprongen te hebben.

Verder zegt NIEUWLAND: Het is zeer bewijsbaar, dat de oude manier van de kinderen door het vuur te laten heengaan, geschied is met hen te laten springen door het vuur; gelijk het ook te Romen geschiedde op de *Palilia* (Ovidius Fast. L. 4. vs. 780).

Moxque per ardentes stipulae crepitantis acervos
Trajicias celeri strenua membra pede.

Hetwelk NIEUWLAND aldus vertaalde:

Straks loopt gij, sterk gespierd, met vlugge snelle beenen,
Door 't krakend brandend vuur der dorre stoplen heenen.

Over het *Niedfyr* of Nodfyr (Noodvuur) door den Heer VEEGENS genoemd, zegt NIEUWLAND nog het volgende:

De christenen waren gewoon, op St. Jansdag, een' staak op te rigten in hunne heggen (of tuin-hagen) dien met vlas te omwinden, en zoo lang henen en weder te schudden tot dat hij vlam vattede, welke vlam men zorgvuldig aan het branden hieldt, en de assche van die staken op de akkers strooide, opdat het land van allerlei ongedierte mogt bevrijd blijven, terwijl men ook zulke vuuren, door het wrijven van twee houten tegen elkander, maakte, waartegen men een verbod vindt, in de *Capitularia* van CAROLUS MAGNUS en van de Synode onder hem gehouden.

HENRY.

Raderuurwerken (bl. 23). T. H. B. heeft zich vergist, als hij denkt dat CAROVAGIUS de eerste zak-horologies in 1480 uitgevonden heeft, want NORRIS, aangehaald door BECKMANN, *Hist. of Inv.* vol. i. p. 357, beweert het volgende: »Zeven of acht jaar geleden arbeidden eenige werklieden aan Bruce-kasteel in Fifeshire, waar zij een zakhorologie vonden, te gelijk met eenige munten, welke zij beide aan een winkelier van St. Andrews verkochten, die het horologie aan zijn' broeder te Londen zond. Hij beschouwde het als een stuk van zeldzame oudheid. De buitenkast is zilver, zeer mooi versierd op een grond van blaauw email, en het komt mij voor dat ik een naamcijfer van R. B. onderscheiden kan, aan iederen hoek van de gegraveerde kast. Op de wijzerplaat is geschreven: ROBERTUS B. REX SCOTORUM, en deze is met doorschijnend hoorn, in plaats van met glas, bedekt. Nu kan ROBERTUS B. REX SCOTORUM, geen andere koning van Schotland wezen dan ROBERT BRUCE, die in 1305 koning werd, en in 1328 gestorven is, want de voornaam van BALIOL was EDUARD, ook kan ROBERTUS B. aan geen lateren koning van Schotland toegekend worden. Dit zonderlinge horologie is van geen grooter maaksel dan die tegenwoordig algemeen in gebruik zijn, waarover ik zeer verbaasd was, tot dat ik er verscheidene van het jaar 1600 gezien had, in de verzameling van Sir ASHTON LEVER en den Heer INGHAM FORSTER, die zeer veel kleiner waren.

G. L.

Raderuurwerken. In 1368 waren hier te lande reeds uurwerkmakers. Althans werd door EDUARD den IIIde, Koning van Engeland, den 4den Mei van dat jaar, vrijgeleide verleend aan JOHANNES en WILHELMUS UNENAM en JOHANNES LIETUYT, Horologiemakers van *Delft*, om gedurende drie jaren in zijn rijk te mogen verblijven en aldaar hunne kunst uit te oefenen. MIERIS, *Groot Charterb. van Holland*, Deel III. bl. 224. ***.

Houtsnippen (bl. 23). Sedert meer dan veertig jaren heb ik over het verminderen van het aantal der hier te lande doortrekkende Houtsnippen hooren klagen. — Ofschoon nu die

klagten, over het algemeen genomen, wel wat overdreven kunnen zijn, en men maar al te zeer genegen is om, ten gevolge van één ongunstig saizoen, de vroegere meer gunstige te vergeten, valt het toch niet te ontkennen, dat zich de bedoelde vermindering werkelijk doet bespeuren, en dat zich vooral het saizoen van 1850 als hoogst ongunstig kenmerkte.

Evenwel mag men niet uit het oog verliezen, dat de in den trektijd heerschende windstreek en andere — min bekende — oorzaken van grooten invloed zijn op de rigting, welke die verschillende trekvogels nemen, en deze daardoor in de eene of andere landstreek — naar gelang van omstandigheden — minder of meerder voorkomen. Men lette slechts op hetzelfde verschijnsel bij andere trekvogels, b. v. watersnippen, lijsters, leeuwrikken en vinken.

Als hoofd-oorzaken der werkelijk bestaande afname van het getal Houtsnippen, kan men, mijns inziens, aannemen: het ontginnen hunner gewone broedplaatsen in het Noorden; het sedert eenige jaren aldaar in zwang gekomen rapen hunner eijeren, welke, even als hier de kievits-eijeren, verkocht worden; de uitbreiding der vangst met flouwen en het meer en meer toenemend schieten in het voorjaar des avonds op den trek, door geheel Duitschland, waarbij meestal de wijfjes, die vóór het haar volgend mannetje vliegen, sneuvelen, en alzoo van hoogstverderfelijken invloed op de voorteling is.

Intusschen is de opmerking, dat de Houtsnippen hier te lande in minder aantal dan vroeger voorkomen, niet nieuw, en schijnt zulks reeds in het midden der XVIde eeuw het geval te zijn geweest; althans ik vind in een extract uit de rekening van JAN DE WITTE, ontvanger der Wildernissen, van den 16den Mei 1560, onder de profyten en émolumenten van den Houtvester van Holland, het volgende artikel:

» Deselffde heeft noch voor het Consent dat » men metten vlouwen snippen vangen mach » in de voors. wildernisse enz. plach men te » geven van elcke vlouwe vyff snippen, 't welc- » ke hier voortyds by gemenen Jaren plach » te belopen ontrent twee hondert snippen » sjrs. (*) daer nu ter tyt nyet ofte compt, ende » dat overmits de snippen soo niet gevangen » en worden alsse plagen." ***.

Het nieuw vermakelijk Ganzenspel. In N°. II van DE NAVORSCHER geen antwoord ontvangen hebbende op de vraag in N°. I. bl. 23, omtrent het Nieuw vermakelijk Ganzenspel gedaan, waag ik nu nog mijn gevoelen te kennen te geven, met opzigt tot de reden, waarom de gans, op het bord, de hoofdpersoon is. Rome eens door het geschreeuw van ganzen gered geworden zijnde, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat degeen, die het bewuste spel (*wanneer* weet ik niet) bedacht heeft, op dit voorval doelde, toen hij de gans als helpster of redster van den speler voorstelde. EENDJE.

(*) d. i. jaarlijks.

Pantoffelparade (bl. 23, 53). De pantoffelparade is mij vroeger aangewezen als de wandelplaats der lijders aan de podagra, die op hunne pantoffels de zonzijde der Heerengracht bezochten. Die bezoekers werden op die wandeling door dochters of andere familiebetrekkingen verzeld. De nieuwerwetsche podagralijders schijnen echter ook van die wandeling te hebben afgezien, maar de overige bezoekers niet, en deze pantoffelen nog op dezelfde wijze als zij vroeger met papa, grootpapa of oudoom gedaan hadden.

O. D. V.

Huis genaamd Spagnien (bl. 30, 80). Op de plaats waar dit huis Spanje gestaan heeft is later het huis Hinloopen gebouwd. WAGENAAR, *Gesch. van Amsterdam*, Dl. I. bl. 15. (8°. ed. a°. 1760.) Dit huis Hinloopen werd aldus genoemd, omdat er eene afbeelding der *stad Hinloopen* in gemetseld was, en heeft den naam gegeven aan het geslacht HINLOOPEN, die er eenen lakenhandel in gedreven hebben. *Manuscript geneal. der familie* HINLOOPEN. J. R. C. H.

Verduitsching van Plinius (bl. 30). Op den catalogus van eene boekverkooping vind ik het volgende: PLINIUS, *Natuurkunde. Leeuw.* (arden) 1652 (zeldzaam). Ik heb het boek nooit in handen gehad en kan dus den juisten titel niet opgeven; even min weet ik of de naam des vertalers er op vermeld staat.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres (bl. 30). CLEMENTIS ROMANI *ad Corinthios epistolae duae, gr. et lat. cum not. var. ex recens.* HENR. WOTTON. Cantabr. typis. acad. 1718, in-8.

IGNATII *Antiochensis episcopi epistolae VII, gr. et lat. cum annotat.* JOANNIS PEARSONI et TH. SMITHI, *accedunt epistolae* S. POLYCARPI, etc. Oxoniae, e Th. Sheld. 1709. in-4.

Van eene vorige uitgave (Oxoniae, 1708, Stud. C. ALDRICH) zijn slechts 100 exemplaren gedrukt.

Er bestaat eene vertaling van deze drie Patres onder den titel van:

Lettres et monuments des trois Pères apostoliques: saint CLÉMENT, *saint* IGNACE *et saint* POLYCARPE, *trad. avec des remarques*, par ABR. RUCHAT, Leyde, 1741. 2 vol. in-12.

(Over deze verschillende uitgaven zie men: BRUNET, *Manuel du libraire*, in voce.)

Nog vind ik vermeld de volgende uitgave: FREY, *Epistolae patrum apostolicorum*, CLEMENTIS, IGNATII *et* POLYCARPI, Bas. 1712. 2 vol. in-8. N. P. BIBLIOPHILUS.

Oudste boek met houtsneêplaten (bl. 54.) Zeker is het, dat de *Dialogus creaturarum moralisatus* van 1480 niet het oudste boek met houtsneêplaten is; als zoodanig komen voor de *Historia* S. JOÄNNIS *evangelistae ejusque visiones apocalypticae*; het *Speculum humanae salvationis*, *de Spieghel onser Behoudenisse*, en meer anderen: waarover men nadere bijzonderheden vinden kan in den *Catalogus Bibliothecae publicae Harlemensis*; Harl. 1848. p. 68. sqq. N. P. BIBLIOPHILUS.

Oudste boek met houtsneêplaten. In een zeer zeldzaam werk in 4°. getiteld: *Collection des Copies de quelques feuilles de tous les livres gravés en bois jusqu'ici inconnus, et communément pris pour des premiers Essais de l'imprimerie*, (zonder plaats noch jaartal), komen, onder anderen, voor *fac simile's* der houtsneêplaten van de volgende werken:

D. HARTLIEBS, *Buch von der Handt; Die Kunst der Gyromantia; Le Livre de la Chiromancie*; d'Augspurg 1448.

Fabeln und Gleichnisse; Fables & Paraboles, en Vers allemands; imprimés à Bamberg, 1461.

Er bestaat ook nog een in 1775 vervaardigd *fac simile*, van eene houtsneêplaat in klein folio, voorstellende ST. CHRISTOPHORUS en waarop zich het jaartal 1423 bevindt. Ik heb niet kunnen opsporen tot welk boek laatstgemelde plaat behoort. ***

Conjugationes verborum (bl. 54). Dit zeldzaam en belangrijk boekje is een klein tractaat in quarto, zonder jaartal noch drukkers-naam. Het behelst niets anders dan het werkwoord τύπτω in alle tijden, wijzen enz. vervoegd, met latijnsche vertaling in gothische letters. De grieksche letters zijn zeer grof, en soms slecht gezet. Naar de uitvoering van dit werkje te oordeelen, schijnt het van de 15de eeuw te wezen, en aldus het oudst-gedrukte grieksch op deze zijde der Alpen. Om andere redenen mag men vermoeden dat het omstreeks 1480 te Deventer gedrukt werd. De schrijver, wie hij ook zij, die deze vormen »met de uiterste moeite verzameld" heeft, had zeker nooit eene grieksche en latijnsche spraakkunst gezien; want het zoude ongerijmd wezen zulke uitdrukkingen te bezigen omtrent een louter afschrift. Nog meer, de vervoegingsvormen zijn niet alleen op eene wonderlijke wijze geschikt, maar er komt ook daarin een niet-bestaand participium, τετυψαμενος in plaats van τυψάμενος voor, dat zeker in geen vroeger uitgekomen boek werd gevonden. In 1480 echter verscheen de spraakkunst van LASCARIS, met latijnsche overzetting door CRASTON, en ofschoon het niet te denken is dat dit werk terstond in Deventer bekend werd, kan het toch niet lang zeer moeijelijk gebleven zijn, zich een echt paradigm van het verbum τύπτω te verschaffen. Omstreeks 1477 leerde ERASMUS, toen 12 jaar oud, de eerste beginselen van het grieksch te Deventer: *Mihi admodum adhuc puero contigit uti praeceptore* ALEXANDRO HEGIO *Westphalo, qui ludum aliquando celebrem oppidi Daventriensis moderabatur, in quo nos olim pueri utriusque linguae prima didicimus elementa. Adag.* Chil. i. cent. iv. 39. Ook hier, gelijk hij zelf verhaalt, heeft hij AGRICOLA ontmoet, waarschijnlijk uit Italie naar Groningen terugkeerende; *Quem mihi puero, ferme duodecim annos nato, Daventriae videre contigit.* JORTIN, ii. 416. Uit dit alles is het zeer aannemelijk dat om en bij dien tijd, en door HEGIUS, dit werkje vervaardigd werd; mogelijk is het dat hij het werkwoord van AGRICOLA mondelings heeft geleerd, en dat deze laatste, door zijn geheugen slecht geholpen, of niet beter wetende, het onecht participium heeft gegeven. PAFROET, van wiens boeken sommigen het jaartal 1477 dragen, zal er welligt de drukker van zijn geweest, ofschoon REVIUS in zijne lijst der uitgaven van PAFROET in *Daventria Illustrata*, er geene melding van maakt. DIBDIN in *Bibliotheca Spenceriana*, en BRUNEL in *Manuel du Libraire*, geven er eene beschrijving van. Er bestaat een exemplaar in het Britsche Museum, en een ander in de boekerij van Lord SPENCER. Zie verder HALLAM'S *Lit. of Europe*, cap. iii. sect. iv. 65. Zoude het mogelijk wezen dat geen enkel exemplaar in Nederland voorhanden was? TUSCO.

De letters ff om de Pandecten aan te duiden (bl. 56). Le signe *ff* par lequel on est dans l'usage d'indiquer le Digeste vient probablement du D cursif traversé par une ligne, que les éditeurs auront changé en double f. Voyez CRAMER, *Progr. de sigla digestorum ff;* 1796. C. CANTU. *Hist. Univ.* VII. 129 in Nota. PHILARCHUS.

Kadaster (bl. 56). Onder het bestuur der Romeinen was Galliё verdeeld in een groot aantal deelen, die ongelijk in uitgestrektheid, maar, zoo naauwkeurig als geschieden kon, gelijk in waarde waren. Ieder dezer deelen bragt dezelfde som aan grondbelasting op, en werd met het woord *caput* aangeduid.

In latere tijden werd de lijst dezer *capita capitastra* genoemd. Bij gebreke van betere afleiding komt mij niet onwaarschijnlijk voor dat *kadaster* door zamentrekking uit capitastrá ontstaan is? J. R. C. H.

Veraanschouwelijken (bl. 56). B. V. heeft recht: het moet zijn: *iemant iets aanſchouwelijk maken*. Die ſchrijft: *iemant iets veraanſchouwelijken*, ſchrijve ook, uit konsekwentie, *iemant iets veraangenamen*, — *iemant iets verafzichtelijken*, — *iemant iets veraanſtootelijken;* in plaats van *iemant iets aangenaams maken;* — *iemant iets afzichtelijk maken;* — *iemant iets aanſtootelijk maken*, enz.

GERH. THOM. MOHRMAN.

Privilegie van Karel V (bl. 56). Men raadplege JAC. SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelw.* IV. D. 1e St. bl. 252.

SAXO SYLVIUS.

Privilegie van Karel V. In antwoord dient, (zoo het als antwoord dienstig mag zijn) dat niet in 1574 maar in 1547, den laatsten Februarij, het gewigt van Gouda is geverificeerd met dat van Oudewater op last van Z. K. Majesteit KAREL V (acte van confirmatie enz.) alleen omdat het gewigt van Oudewater zeer zuiver was bevonden.

Bovenstaande getrokken uit de *Kronijk van Oudewater*.

Ring van den Graaf van Essex (bl. 57). De ook mij belangrijk voorkomende geschiedenis van den ring door koningin ELISABETH aan den graaf van ESSEX gezonden, volgt hierna, getrokken uit *Old England*, tom. II. p. 74.

De volgende belangwekkende gebeurtenis werd menigmaal verhaald door Lady ELISABETH SPELMAN, achterkleindochter van Sir ROBERT CAREY, den broeder van Lady NOTTINGHAM, en later Graaf van MONMOUTH, wiens belangrijke gedenkschriften onlangs zijn openbaar gemaakt door Lord CORKE. Toen CATHERINE, Gravin van Nottingham, op sterven lag (zij stierf ongeveer eene maand voor Koningin ELISABETH), liet zij H. M. verzoeken haar te mogen zien, ten einde iets aan H. M. bekend te maken, zonder hetwelk zij niet gerust sterven kon. De Koningin gekomen zijnde, verhaalde Lady NOTTINGHAM haar, dat de Graaf van ESSEX, toen zijn doodvonnis uitgesproken was, ernstig verlangd had H. M. vergiffenis te vragen, op de wijze die zij zelve aan hem had voorgeschreven, toen hij nog ten hoogste in hare gunst stond; daar de Koningin hem eenen ring had geschonken, die, wanneer hij aan haar als een teeken van bedruktheid gezonden werd, hem op hare bescherming kon doen rekenen. Maar de Graaf, hen die hem omringden wantrouwende, eens op eenen morgen uit het venster ziende, zag eenen jongen, wiens uiterlijk hem beviel, en, met geld en beloften hem aanmoedigende, verzocht hij hem den ring, dien hij hem toewierp, te brengen bij Lady SCROOPE, eene zuster van de Gravin van NOTTINGHAM en eene vriendin zijner Lordschap, die hofdame bij de Koningin was; en haar uit zijnen naam te verzoeken dien aan H. M. aan te bieden. De jongen bragt hem, door misverstand, bij Lady NOTTINGHAM, die hem aan haren man, den Admiraal, een verklaard vijand van Lord ESSEX, toonde, en hem om raad vroeg. De Admiraal verbood haar hem over te brengen of eenig antwoord op de boodschap te geven; maar stond er op dat zij den ring zou behouden. De Gravin van NOTTINGHAM, deze zaak blootgelegd hebbende, bad vergiffenis van de Koningin; maar H. M. antwoordde: *God moge u vergeven, ik zal dit nimmer doen*, en verliet de kamer in groote ontroering. Haar geest werd door het verhaal dusdanig getroffen, dat zij sedert dien tijd niet weêr naar bed ging noch eenig voedsel gebruikte; want CAMDEN is van gevoelen, dat de voornaamste oorzaak, waarom zij heeft toegestemd den Graaf te doen sterven, zijne veronderstelde hoofdigheid was geene genade te willen vragen. De Gravin van NOTTINGHAM stierf den 26sten Februarij 1603. Hare lijkstaatsie viel voor op den 21sten Maart, en Koningin ELISABETH stierf drie dagen daarna. Men zegt ook, dat MARIA, Koningin van Schotland, toen zij met DARNLEY huwde, aan hare nicht in Engeland dezen ring, in den vorm van een hart, ter gelegenheid van dit huwelijk en ten teeken harer genegenheid gezonden had, vergezeld van een Latijnsch vers, dat in het Engelsch aldus vertaald is:

This gem behold, the emblem of my heart,
From which my cousin's image ne'er shall part,
Clear in its lustre, spotless does it shine
T' is clear and spotless as this heart of mine.
What though the stone a greater hardness wears
Superior firmness still the figure bears. —

En dat die ring als het edelste dat zij bezat door ELIZABETH aan ESSEX geschonken was, die hem aan den jongen had toevertrouwd, om weder gebragt te worden aan de geefster, als een teeken dat hij om zijn leven bad, bij hetgene het dierbaarste aan ELIZABETH was, die hem dan ook gaarne vergiffenis zou geschonken hebben, ware de ring niet door de Gravin van NOTTINGHAM terug gehouden, waardoor ELIZABETH werd aangevuurd hem te laten vergaan in wat zij zijn hoogmoed achtte; en dat eindelijk, diezelfde ring, door ELIZABETH van de Gravin van NOTTINGHAM op haar doodbed terug ontvangen, vervolgens overging in de handen van ELIZABETH's opvolger, den zoon van MARIA van Schotland, JACOBUS. JACOBUS schonk later denzelfden ring aan Sir THOMAS WARNER, luitenant van den Tower, als een teeken zijner bijzondere gunst voor de door hem bewezene diensten, en sedert is de ring in diens geslacht geble-

ven, en met het motto: » *Ik houd hem van den Koning*", op het geslachtswapen geplaatst.

Nog heden is deze ring, waaraan zich zoo vele herinneringen hechten, bij een der voornaamste bankiers te Londen in bewaring, en daar te bezigtigen op een bewijs van het hoofd van het geslacht WARNER.

Het juweel bestaat eenvoudig uit een' gladden ring, groot genoeg om den duim te omvatten, en uit een hart, gemaakt uit een rooskleurig edelgesteente, dat dwars over een gedeelte van den omtrek is vastgemaakt.

W. J. L.

Ring van den Graaf van Essex. Indien de vrager A. S. N. bedoelt den ring eens door Koningin ELISABETH aan den Graaf van ESSEX geschonken, wil ik zeer gaarne in het vervolg hem daaromtrent de inlichting, die hij schijnt te verlangen, geven. Doch van een' ring door ESSEX aan ELISABETH gezonden, weet ik niet anders, dan wat het slot der geheele historie uitmaakt. In HUME, *Hist. of Engl. published by* JONES & CO. 1825. One Vol. in 8°. p. 536. en in *Hist. of Great Britain, by* J. PETTIT ANDREWS (being a continuation of Doctor HENRY'S work) Vol. I. in 4°. p. 116, is de geheele zaak te vinden.

M. J.

Erasmus (bl. 57, 88). ERASMUS (Adag. Chil. i. cent. iv. 39) vertelt ons dat hij, omstreeks 1477, de eerste beginselen van de Grieksche taal te Deventer heeft geleerd. Uit Parijs, waar hij toen den ouden HERMONYMUS van Sparta als leermeester genomen had, schrijft hij (epist. xxix) in 1499, dat hij geheel zijne ziel aan 't Grieksch leeren had overgegeven; zoodra hij geld kreeg, zoude hij zich eerst Grieksche boeken, (waarschijnlijk in handschrift) en daarna kleêren aanschaffen. In eenen anderen brief (epist. xiv) te *Oxford* den 5den Dec. 1497 geschreven, spreekt hij wel van GROCYN, en van de studie aan de Hoogeschool (*tantum eruditionis, non illius protritae ac trivialis, sed reconditae, exactae, antiquae, Latinaeque Graecaeque ut jam Italiam non multum desideres*), maar van zelf Grieksche lessen gegeven te hebben of genoten geen woord. Ware hij echter onder GROCYN in het Grieksch onderwezen, of in staat geweest om er in 1497 of 1498 anderen toe voor te gaan, hij zou in 1499 den ouden hebzuchtigen SPARTIATE te Parijs niet meer noodig hebben gevonden. Dus komt het mij voor dat het *Woordenboek der Zamenleving*, het *Conversations-Lexicon* en *le Dictionnaire Universel* van BOUILLET, hoe gemakkelijk ook, geene veilige rigtsnoeren voor *Navorschers* zijn; en ik neem de vrijheid om B. E. M. en PHILARCHUS, die toch beter dan ik met de schriften van hunnen landgenoot zullen vertrouwd zijn, te verzoeken, uit de werken van ERASMUS zelven te toonen dat hij te *Cambridge* in de Theologie collegie heeft gegeven. Hij zegt wel (epist. cxxiii) den 16den Oct. 1511, dat hij aldaar in de Grieksche taal onderwijs gaf (*Hactenus praelegimus* CHRYSOLORAE *grammaticam, sed paucis, fortassis frequentiori auditorio* THEODORI *grammaticam auspicabimur*), doch ter zelfder plaatse niets over Godgeleerd onderwijs.

TUSCO.

Musaea van oudheden (bl. 57). Ongetwijfeld moet men de eerste oprigting van dergelijke Musaea in Italië en wel te Florence zoeken, waar de groote LAURENS DE MEDICIS het allereerst die verzameling van antieken bijeenbragt, welke hij in de tuinen van St. MARCUS tentoonstelde en die de leerrijke school werd van MICHAEL ANGELO. LEO X, zelf een MEDICIS, had in de vaderlijke woning diezelfde liefde voor de kunst naar Rome medegebragt, en onder het bestuur van POLITIANUS werden de voortreffelijkste overblijfselen der oudheid verzameld, die naderhand op het Vaticaan zijn vereenigd. Nadere bijzonderheden kan men hieromtrent vinden bij TIRABOSCHI, *Storia della Lett. Ital.* en in de classieke werken van W. ROSCOE over het leven van LAURENS DE MEDICIS en LEO X. Dat voorbeeld der Italianen werd ook al spoedig door de Nederlandsche geleerden gevolgd en in den bloeijendsten tijd onzer republiek, in de zeventiende eeuw, vond men hier te lande vele particuliere Museums van oudheden, penningen en zeldzaamheden, zoo als te Amsterdam van NIC. WITSEN en J. DE WELDE, Penningmeester van het collegie ter Admiraliteit; te Zaandam van KALF; te Maarsen van DE BARY, oud Consul in Spanje; te Utrecht van GRAEVIUS; te Deventer van G. CUPER; te Nijmegen van de SMETIUSSEN en eindelijk, om van vele anderen niet te gewagen, de vermaarde verzameling van GERARD VAN PAPENBROEK op den huize PAPENBURG, waarvan de beschrijving bekend is onder den titel van *Marmora Papenburgica.*

SAXO SYLVIUS.

Nederlandsche Heidenen (bl. 57). Over dezen, als ware het, gevloekten stam, welks omzwervingen mij onwillekeurig aan ISMAËL, den woudezel, herinneren — ISMAËL, wiens hand opgeheven was tegen alle man, gelijk allemans hand zich tegen hem verzette; weet ik niets te melden. Ik teeken, om der merkwaardigheid wille, slechts op: dat eene uitgestrekte wei nabij *de Vogelenzang*, in welker middenpunt zich een kleine terp aan den opmerker vertoont, ook thans nog — als bij overlevering—den geheimzinnigen titel draagt van 't *Heidenkamp.*

SCIOLUS.

Nederlandsche Heidenen (Zigeuners). Behalve eene keurig bewerkte verhandeling over deze Heidens in Overijssel, door P. C. MOLHUIJSEN, voorkomende in den *Overijsselschen Alm. voor*

Oudh. en Lett. jaarg. 1840, is betreffende dit onderwerp ten vorigen jare in het licht gekomen: Mr. J. DIRKS, *over het verblijf der Heidens of Egyptiërs in de noordelijke Nederlanden*, gr. 8°. *Utrecht*, C. J. V. d. POST, JR.

CONSTANTER.

Nederlandsche Heidenen. Wie, — als een schrijver in het voorgaande N°. — iets van de *Zigeuners* wil weten, zal misschien met succès kunnen lezen eene Dissertatie, in 1839 te Leyden door den Heer T. R. SPENGLER verdedigd.

V. D. A.

Walvischvangst (bl. 57): In 1614 werd er te Amsterdam eene maatschappij opgerigt, en daartoe een privilegie voor 3 jaren verleend. Oorlogsschepen werden uitgezonden, en de Hollanders konden, in weerwil van de Engelschen, zonder stoornis visschen; naderhand werd hun privilegie voor 12 jaren verlengd. Zoo vormden zich ook in Vriesland en Zeeland maatschappijen. De Hollanders vischten met meer ijver dan de Engelschen, en met grootere winst. Het was niets ongewoons voor hen, zoo veel olie te hebben, dat ledige vaartuigen noodig waren, om den overvloed naar Holland te vervoeren.

The Northern Whale-Fishery by Captain SCORESBY; London, p. 18.

G. L. PRIMUS.

Walvischvangst. Of het juist de eerste melding van walvischvangst is, zou ik niet durven verzekeren, maar ik ken geene oudere dan de volgende, beschreven door koning ALFRED *den Grooten*, die het uit den mond van OTH-HERE *den Noor* had opgeteekend:

Oth-here saede AElfrede cyninge þaet he ealra norþmanna norðmest búde. He cwaeð þaet he búde on þám lande norðweardum wið þa west sae. Seo scír hatte Halgoland þe he on búde.

He saede þeah þaet þaet land sý swiðe lang norð þanon. ac hit is eall Wéste, bútan on feawum stowum sticce maelum wíciað Finnas, on hunt naðe on wintra, and on sumera on fiscoðe be þaere sae.

He saede þaet he aet sumum cyrre wolde fandian hú lang þaet land norð-riht laege. oððe hwaeðer aenig man be-norðan þám wéstene búde. Ðá fór he norð-riht be þám lande. let hím ealne weg þaet wéste-land on þaet steorbord, and þa wíd sae on baec-bord þrý dagas.

Þá waes he swa feor norð swa-swa hwael-huntan fýrrest farað. þa fór he þágýt norð-riht swa he mihte on þam óðrum þrým dágum geseglian. Þá beah þaet land þaer easteriht, oððe seo sae in on þaet land, he ne wiste hwaeðer. bútan he wiste þaet he þaer bád westan windas; oððe hwóne norðan, and seglede þanon east be land swa-swa he mihte on feower dágum geseglian. þa sceolde he bídan rihte norðan windas, forðán þaet land þaer beah súðrihte, oððe seo sae in on þaet land, he ne wiste hwaeðer. Þá seglede he þanon súð-rihte be lande swa-swa he mihte on fíf dagum geseglian.

Ðá laeg þaer án mycel eá up in þaet land. Þá cyrdon hí up in on þa eá for-þám hí ne dorston forð be þaere eá seglian for unfriðe. forþám þaet land waes eall gebúgen on óðre healfe þaere eás. ne mette he aer nán gebúgen land syððan he fram his ágenum háme fór, ac hím waes ealne weg wéste land on þaet steorbord; bútan fisceran, and fúgeleran, and huntan; and þaet waeron ealle Finnas.

Hetgeen ik, onder verbetering, dus vertaal:

OTH-HERE zeide tot ALFRED den koning, dat hij van alle Noormannen het meeste Noordwaarts woonde. Hij zeide, dat hij in het land woonde, ten Noorden van de Westzee. Het gewest daar hij in woonde heette Helgoland. Hij zeide dat, hoewel het land geheel Noordwaarts ligt, het toch het westelijkste is, behalve dat op sommige steile gedeelten Finnen wonen, die 's winters op de jagt, en 's zomers ter vischvangst de zee opgaan. Hij zeide dat hij eens had willen onderzoeken hoe ver het land Noordwaarts lage, en of er iemand ten Noorden van het Westen woonde.

Toen voer hij langs het land regt naar het Noorden, overal het Westelijke land aan stuurboord en de wijde zee aan bakboord houdende, drie dagen lang. Toen was hij zoo ver Noord, als de *walvischjagers* ten verste varen.

Vervolgens voer hij nog Noordwaarts, zoo ver als hij in drie andere dagen zeilen kon. Daar ging het land regt Oostwaarts of de zee ging het land in, hij wist niet hoe; maar hij wist dat hij daar Westewind of een weinig Noordewind moest inwachten, en zeilde daarna Oostwaarts langs het land, zoo ver als hij in vier dagen zeilen kon. Toen moest hij regte Noordewind inwachten, omdat het land daar Zuidwaarts, of de zee het land inging, hij wist niet hoe. Toen zeilde hij dus Zuidwaarts langs het land, zoo ver als hij in vijf dagen zeilen konde. Toen lag daar eene groote rivier (de Dwina, bij Archangel) landwaarts in. Daarop keerden zij om in de rivier; want zij durfden niet verder de rivier langs zeilen, uit vrees voor oorlog (onvrede); want het land was aan de overzijde der rivier geheel bewoond, en hij had geen ander bewoond land ontmoet, sedert hij van zijn eigen huis voer, (maar hij had altijd het westen-land aan stuurboord gehad), behalve visschers, vogelvangers en jagers, en dat waren allen Finnen.

Buskruid en Vuurwapenen (bl. 57). Wie de uitvinder der geweeren is, heb ik niet kunnen opsporen, maar de oudste melding en voorstelling er van, vindt men in twee tapijtwer-

ken uit de vijftiende eeuw. Het eerste is in de kerk Notre Dame de Nantilly, te Saumur, en het tweede, waar men het reeds beter gebruikt ziet, schoon het model hetzelfde zij, is in de hoofdkerk van Rheims. 't Schijnen daar nog meer handkanonnen dan geweren te zijn en ze worden daarom ook *Bombardes à main* genoemd in den *Magasin Pittoresque* 1849, pag. 288, waaruit ik deze, tot mijne spijt onvolledige, opgave ontleend heb.

PHILARCHUS.

Een bedreigde scheen. Uitvinder of uitvindster van het Kousenbreijen (bl. 57). Het onderstaande is geschreven in de hoop een menschenkind voor *een bedreigde scheen* te bewaren. Het breijen is overoud; van visch- en jagtnetten maakt de *Bijbel* reeds melding. De Indianen in Amerika breijen of knoopen netten uit boombast, de Groenlanders uit de haren der walvischbaarden of uit dierpezen. In de middeleeuwen breidde men netten van zijden garen en gebruikte ze tot kleeding, tot tooi en tot paardendekken. Wat men tegenwoordig met een vreemd woord *filet* noemt, heette toen in goed Duitsch *vinstern*, om de ruitvormige mazen van dien naam — ons *venster*.

Het *Kousenbreijen* is van jonger dagteekening. Bij de Romeinen waren zij onbekend. Eerst voor drie eeuwen omtrent, begon men uit den broek twee stukken te maken, het benedenste deel noemde men hoos of kous. Deze laatste was van laken, wol of linnen, kleermakers werk. Kousen breide men eerst in de zestiende eeuw. Misschien is deze uitvinding uit Schotland afkomstig, anderen schrijven haar aan de Spanjaarden toe.

Koningin ELISABETH kreeg in 1561 van een Fransche modehandelares een paar zijden kousen present, en wilde van dien tijd af geene andere meer dragen.

Van dien stond werd het breijen algemeen: in het midden der zestiende eeuw vindt men reeds in ons vaderland een Kousenkoopersgilde.

Het woord *breiden* of *breijen* is eigenlijk *breeden* of breedmaken, misschien omdat men het gedurig langs de kanten uitbreidt.

Zijden kousen golden lang voor eene groote weelde. Toen in 1569 de geheimraad BARTHOLD VAN MANDELSHOH te Kustrin aan het hof van den Markgraaf JOHAN, midden in de week met zijden kousen verscheen, die hij uit Italië had medegebragt, zeide de vorst: »BARTHOLD, ik heb ook wel zijden kousen, » maar draag die enkel op Zon- en feestdagen." De Kousenweversstoel is uitgevonden door den Engelschman WILLIAM LEE. Hij was verliefd op een meisje, dat, als hij haar bezocht, meer op haar breikous lette, dan op hem. Toen dacht hij na, om een werktuig uittevinden, dat haar het breijen gemakkelijker maken en meer tijd tot vrijen geven kon. Zoo luidt de overlevering. Zeker is, dat LEE zijn weefstoel in 1589 vervaardigde. In Duitschland en in ons vaderland werd dezelve door de gevlugte Hugenooten, die zich na de herroeping van het Edict van Nantes aldaar vestigden, algemeen verbreid.

H....ck.

Stalen Schrijfpennen (bl. 57). Wanneer zij uitgevonden zijn is niet wel te ontdekken. Schrijver dezes bezit nog eene pen meer dan veertig jaren geleden gekocht in de Vinkenstraat, nabij het Sloterdijkstraatje. Zij werden uit gebroken horologieveeren gemaakt, en veel gebruikt om lijnen te trekken.

P. ALPHA.

Tafelvorken (bl. 57). Volgens ENGELHARD, in zijnen *Hortus Deliciarum*, komen de nuttige plaatsvervangers der Adamsvorken reeds in 1160—75 op Noormansche tafels voor. Het afbeeldsel, achter het werk dat ik heb geraadpleegd, heeft evenwel de beslissing omtrent heure *soort* aan de willekeur van den beschouwer overgelaten: immers, de vorken verschijnen er tweepuntig zoo als die, welke thans nog bij het voorsnijden gebruikelijk zijn. Naar het getuigenis van BUSCH, *Erfindungen*, zouden zij, bereids in 1379, als tafelgereedschap eens Vorsten opgeteekend zijn. Het *Kookboek* van RUMPOLDT (A. D. 1581.) noemt ze (bl. 6.) *pironen* of gaffeltjes, en spreekt er over, als op koninklijken disch gehanteerd. Ziedaar, wat ik van heur oudste geschiedenis weet.

Over ons vaderland kan ik een weinig vollediger zijn.

De geestelijke *Dischregelen*, met welker uitgave de Heer VAN VLOTEN zich verdienstelijk heeft gemaakt, fluisteren den eter wel in 't oor:

En steect u handen met ghenen messen,
Want bi u mocht een staen, mocht u quetsen.
En legghet uwen lepel in gheenre wijsen
Weder in die schotel metter spijsen;
Eens anders mes, bier, wijn, of broot,
Dat suldi schouwen, sonder noot.

Maar van het zustergereedschap, de vork, is — immers tot hiertoe — niet gesproken. Het werkjen is geschreven, zoo als het gedicht ons op het einde meldt, in 1496.

Evenmin de lieveling der boeren, CATS. Daarentegen lezen wij:

Tast met drie vingers na de spijs.

Hieruit zou men opmaken dat, in 1657, de vorken — zoo niet geheel onbekend — althans nog eene zeldzaamheid waren; te meer, omdat zes-en-zeventig jaar later, de beroemde VAN EFFEN (1733) nog drukken liet:

In zijn meesterlijke *Burgervryaadje:*

» Jacob, die zyn liefje, nevens haar moe-

» der, en my, met één vork zag eeten, door » zijn' eersten misslag" — de man had in den schotel gelepeld — » op zyn hoede zynde, » bezogt zulks mede, en voor de eerste reize » ging zulks al vry wel; want waar in tog » slaagt de liefde niet? Vader keek die welle- » vendheid van zyn kind met aandagt aan; *Wel » jongen*, sprak hy, *waar mag je tog geleerd » hebben met een vork te eeten? en 't gaat je nog » al wel of, ook. Wel nouw hou jy jouw by die » hoofsche mode; Ik zou wel mee doen; maar, » hoor! ik ben te oud om van gewoonte te veran- » deren. Ik ben tot die grootsche zwier niet op- » gevoed; Je Moeder en ik, jongen, (vergeet het » je leven niet, al kwam je tot nog zulken staat) » bennen hier in het burgerweeshuis groot gebrogt, » en we hebben het van de grond of moeten ophaa- » len, zonder, God dank, onze Conscientie, of » iemand te kort te doen, en terwyl we een stui- » vertje voor de kinders overgegaart hebben, zo » meugen we wel lyden, dat ze fatzoenlyker zyn » als wy: zeg me wie ik ben, en niet wie ik geweest » ben, zeyd het ouwe Hollandsche spreekwoord, » wat zeg jy Moeder?"* —

In zijn Vertoog over de *frofen*, (20 Nov. 1733, CCXVI VERT.) schrijft onze SPECTATOR wel:

» Ik zag egter, dat terwyl ik verwaarloost » wierd, anderen met lustigheid wierden op- » gepast, en dat ze op de blote woorden, *hier » jy; wyn, bier, een vork, een leepel*, enz. al 't » volk voor hun deeden vliegen." —

Maar in dat over de *Viesheid* (11 Dec. 1733; CCXXII. VERT.):

» Als *vreemde* gewoontens bedoel ik hier de » invoering des gebruiks van elk uit een by- » zonder glas te drinken, met een leepel, die » den mond geraakt heeft, nooit in een scho- » tel te tasten, en de spyze met een vork aan » te grypen.... Wanneer men met eerlyke » en reine luiden eet, vind ik in het gebruik » der vingeren, en van het zelfde glas, de ge- » ringste reden van afkeer niet. Wat belet » handen, die behoorlyk gereinigt zyn, zo zui- » ver te wezen als een geschuurde, of wel ge- » wasse vork?" —

VAN EFFEN schildert nog een koopmansgezin, mogelijk in den vreemde, waar hij verscheidene vijftallen vingers de vaderlijke gewoonte zag handhaven. Ik heb vergeten de plaats te kenmerken, zoodat ik haar thans vruchteloos naspeuren moest. Leven zij, die terstond opteekenen!

[J. SCHEIBLE, *Die gute alte Zeit, u. s. w.* in Band vi. *des Klosters;* Stuttgardt, 1847. S. 1076. u. f. — ALGEMEENE KONST- EN LETTERBODE *voor het jaar* 1851; N°. 5, bl. 68. — J. CATS, *Tachtig-jarige Bedenckingen, het IV deel.* — JUSTUS VAN EFFEN, de *Hollandsche Spectator*, t. a. p.]

SCIOLUS.

Suiker (bl. 57). PAUL EGINETUS noemde de suiker *Indiesch Zout*, bij THEOPHRASTUS heet zij *Riethoning* en *Sacchar* bij GALENUS. De Chinezen, zegt men, hebben ze tweeduizend jaren vóór de Europeanen gekend. Het Suikerriet is op het einde van de dertiende eeuw in Arabië geplant, ging van daar naar Nubië, Egypte en Ethiopie over, en, op het laatst der 14de eeuw kwam het in Syrië, in Sicilie en was aldus in Europa.

V. A.

Suiker. Over deze vraag in de Februarijaflevering voorkomende, heb ik de volgende bijzonderheden gevonden, in een Duitsch Maandwerk: *Die Jugendblätter* genaamd (waaruit echter volwassen *menschen* veel opmerkelijks leeren kunnen): » De Grieken en » Romeinen gebruikten meestal honig, bij » hunne spijzen en geneesmiddelen: sommige » Romeinsche schrijvers (wie *deze* zijn, wordt » niet gemeld), maken gewag van eene vaste » zoete stof, die zij *riethonig* noemen, en die » zich *van zelf*, uit eene rietsoortige plant af- » zondert, waarschijnlijk het zoete naar manna » gelijkende sap, eener ons nog onbekende » plant. Eerst in de 10de eeuw (996) werd er » vaste suiker in Europa, en wel in de haven » van Venetië, ingevoerd, die toen slechts in » apotheken en huizen der rijken werd ge- » bruikt. Niet voor de 14e of 15e eeuw brag- » ten de Genuezen en Venetianen dit nu on- » ontbeerlijk artikel in Engeland." — Waarschijnlijk komt het mij voor, dat op dien tijd ook Nederland kennis maakte met de suiker: van eene veel latere dagteekening toch, is het algemeen gebruik, dat er thans van gemaakt wordt.

KAREL.

Gebruik der boter (bl. 58). De vroegste bereiding en het eerste gebruik der boter heeft zeer waarschijnlijk plaats gehad bij de nomadische herdersvolken in het Oosten. Men zie over de wijze der bereiding ARVIEUX, *Reize naar den grooten Emir* (vert. van G. KUIPERS) p. 290; SHAW, *Reizen in Barbarije*, I. p. 272, NIEBÜHR, *Reisen in Arab.* I. p. 285, BURCKHARDT, *Travels*, I. p. 52. Bij de Romeinen bleef ze lang onbekend, waarom zelfs PLINIUS nog H. N. XXVIII: 9, haar » *barbararum gentium laudatissimum cibum*" noemt. Twijfelachtig is het of *Genes.* 18 vs. 8 en *Rigt.* 5 vs. 25 't Hebr. woord, dat in onze vertaling *boter* luidt, niet beter vertaald ware met *room;* maar *Spreuken* 30 vs. 33 wordt ongetwijfeld *boter* bedoeld. Men vergelijke de aangehaalde plaats van SHAW: » om boter te maken," schrijft hij, » bedient men zich hier van deze » handelwijze. Zij doen de melk of den room » in eene geitenhuid, waarvan de binnenste » zijde naar buiten gekeerd is. Vervolgens » hangen zij dezelve in hunne tent, van het » eene eind naar het andere op, en *drukken* ze

»gestadig in eene gelijke strekking, waar»door zij in korten tijd eene scheiding tus»schen het wei- en vetachtige gedeelte der »melk te weeg brengen." Zeker de duidelijkste commentaar op de aangehaalde spreuk: »want de drukking der melk brengt boter »voort." CONSTANTER.

Kaas (bl. 58). Het eerste kaas maken verliest zich in de allervroegste tijden der oudheid. Men kan het er stellig voor houden, dat het eene der eerste uitvindingen van het menschengeslacht is en even oud als het herdersleven. Niet alleen reeds GALENUS, gelijk L. A. B. aanmerkt, maar zelfs JOB spreekt van de kaas als eene zeer bekende zaak, zie *Job* X: 10. Ook bij 1 *Sam.* XVII: 18, wordt vermeld, dat DAVID door zijnen vader naar het leger van SAUL gezonden werd, en onder meer andere zaken ook *tien melkkazen* mede nam, om die aan den veldoverste ten geschenke te geven. Evenzoo gewaagt HOMERUS in zijne *Ilias* van kaas. De Romeinen waren zeer groote beminnaren van kaas en lieten ze van Roquefort uit Frankrijk komen, welke eene groote vermaardheid hadden. Wat den oorsprong der benaming *kaas* betreft, hierover kan L. A. B. iets vinden, in de Nederduitsche vertaling van LEONHARD'S *Geologie*, te Amsterdam bij G. J. A. BEYERINCK, Deel II. bl. 403, Aant. 2. B. E. M.

Weegschaal en Gewigt (bl. 58). De oorsprong van het wegen en bijgevolg van schalen en gewigt is zeer oud; men leest in het 1. Boek van *Mozes*, cap. 23 vs. 16: » dat ABRAHAM toewoog aan EPHRON, vierhonderd sikkelen zilver, onder den koopman gangbaar", waaruit blijkt, dat toen reeds het wegen bekend en in gebruik was; een Joodsch schrijver (JOSEPHUS) beweert, dat KAÏN de eerste uitvinder zoude geweest zijn.

MARTIN.

Grafschrift op Copernicus (bl. 58). COPERNICUS werd niet te Thoren, maar te Freuenberg in de cathedraalkerk van het Bisdom van Warmia begraven, omdat hij een domheer in het kapittel dier kerk was. Op zijn graf werd, 36 jaren na zijn dood, een grafschrift gesteld door den Bisschop CROMER. — Te Thoren, waar hij geboren was, werd in de St. Janskerk aan den pilaar, onder welken de ingewanden van koning JOHAN ALBERT, te Thoren gestorven in 1501, begraven waren en onder de afbeelding van dezen, bevestigd eene afbeelding van COPERNICUS, als domheer voorgesteld en biddende nedergeknield voor een kruisbeeld, terwijl op den achtergrond zich vertoonden eene globe en een cirkel (?). Onder die afbeelding nu werd gesteld het volgende opschrift:

Non parem Pauli gratiam requiro
Veniam Petri neque posco, sed quam
In crucis ligno dederas latroni
Sedulus oro.

en daaronder:

Nicolao Copernico absolutae subtilitatis Mathematico, ne tanti viri apud exteros celeberr. in sua Patria periret memoria, hoc monumentum positum. Mort. Varmiae in suo canonicatu, Anno 1543, *aetatis* LXXIII.

Het origineel dus der (bl. 58) medegedeelde Hoogduitsche dichtregelen was niet een grafschrift op COPERNICUS en is, volgens alle waarschijnelijkheid, niet van zijne hand. Wanneer het te Thoren geplaatst is, blijkt niet, maar waarschijnelijk is het lang na den dood van COPERNICUS geschied, omdat hij *apud exteros celeberrimus* genoemd wordt. Dat origineel wordt aldus medegedeeld in KÄSTNER'S *Geschichte der Mathematik II:* s. 369.

J. T. B.

Gijsbertus van Vliet, Abt van Egmond (bl. 58). Toen de 29e abt GERARD VAN OCKENBERGH, ten doode toe gehaat en vervolgd door den heer van EGMOND, de abtdij was ontvlugt en zich te Utrecht ophield (1417), waar hij in ballingschap stierf in 1424, wist de heer van EGMOND eerst de toegenegenheid te winnen van den rentmeester JAN BARTOLOMEUSZOON, door den abt, als bestuurder van het gesticht, achtergelaten, en schijnt spoedig daarna, toen BARTOLOMEUSZ. door den abt was afgezet, en door JAN ALEWIJNSZOON vervangen, bewerkt te hebben, dat GIJSBERT VAN VLIET, die tot EGMONDS partij behoorde, de abtdij onder zijn bewind kreeg. Daarvoor pleit zoowel het gevonden zegel als de bijzonderheid, dat GIJSBERT de beroemde altaartafel van HILDEGARD voor 700 dukaten te Brugge verpand heeft. Waarschijnlijk hebben echter de kloosterlingen zijne verheffing als onwettig aangemerkt en hem daarom van de lijst hunner abten geschrapt. Zie o. a. Mr. A. VAN HALMAEL JR. *Iets over de abtdij van Egmond, in: Wetenswaardigheden uit de geschiedenis van Noordholland;* Hoorn 1843. p. 48. CONSTANTER.

Geteld, geteld, gewogen, maar te ligt bevonden (bl. 58). Ik zou gaarne weten op welken penning NIZZA het bovenstaande randschrift gelezen heeft; mogelijk zal hij er wel eenen anderen bedoelen als den hier afgeschilderden:

Voorzijde: DOMINE ✱ SALVVM ✱ FAC REGEM. In het veld, een schild, waarop de wapenen van Frankrijk en Engeland gekwartierd, en daar boven eene koningskroon: op den regter kant van de kroon eene lelie, op den linker kant eene

insgelijks gekroonde roos; een leeuw *passant gardant*, als muntmerk.

Achterzijde: MANI⧗ TECHEL⧗ PHARES⧗ 1494⧗. Tusschen eene ruimte van vier groote en vier kleine bogen, eene lelie van drie strepen, de middenstreep gekraald en een leeuw *passant gardant;* boven eene konings-kroon; beneden eene roos; een leeuw *passant gardant*, als muntmerk.

Dit zeldzame en vreemde muntstuk, zegt FOLKES in zijn *Table of English Silver Coins* is, naar het maaksel en de grootte te oordeelen, een fransche *gros*, en, gelijk men vermoedt, door MARGARETHA, hertogin-weduwe van KAREL *den Stoute* van Bourgondie, geslagen voor haren veronderstelden neef, PERKIN WARBECK, toen hij een' inval ging beproeven. HAWKINS in zijne *Description of the Anglo-Gallic coins in the British Museum p.* 37, merkt op, dat het omschrift van de achterzijde, genomen is uit BELSAZARS doodvonnis, en, gelijk die geheimzinnige woordentrits eenen vorst in het bezit van den troon gold, evenzoo rigt men het op dit stuk tegen den regerenden koning van Engeland, HENDRIK VII, en het jaartal 1494 toont den toen voorgenomen inval als de magt aan, die hem verwerpen zou. Zie ACKERMAN'S *Manual of British coins.*

TUSCO.

Genealogie (bl. 58). Werken speciaal gewijd aan de généalogie van Hollandsche (ook van Amsterdamsche) familiën, zijn mij niet bekend. Wel kan men in het werk van S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, 2 d. fol. vele généalogiën van oude Hollandsche familiën vinden. Ook in KOK, *Vaderl. Woordenboek* en in het *Woordenb. van* HOOGSTRATEN. FERWERDA geeft er ook eenige in zijn *Adelijk en Aanzienlijk Wapenboek*, 3 d. fol. En in BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, zijn er verscheidene vermeld.

H. M.

Veelkleurige rok van Jozef (bl. 58). *Gen.* 37 vs. 3 en 23. Zoo hebben, op voorgang der LXX, de onzen overgezet; 2 SAM. 13 vs. 18 en 19, waar 't zelfde woord voorkomt, heeft ook onze vertaling hetzelfde, maar de LXX: *χιτὼν καρπωτὸς een rok met mouwen.* Waarschijnlijk verdient deze laatste overzetting de voorkeur. Het geschenk aan JOZEF was een blijk, dat JACOB hem boven zijne broeders lief had en voortrok, want zulk een kleed was een ongewoon en weelderig gewaad (b. v. voor koningsdochters bestemd, zie de aangehaalde plaats uit 2 SAM:) alleen geschikt voor iemand, die in 't geheel geen handenarbeid verrigtte. Wil men echter de gewone vertaling *veelkleurig* behouden, dan vergelijke men, ten bewijze dat »iets dergelijks in de geschiedenis" meermalen voorkomt. RIGT. V: 30, VIII: 26, 2 SAM. I: 24, SPR. XXXI: 22, ESTHER VIII: 15, EZECH. XVI: 10, enz.

CONSTANTER.

Faculteitskleuren (bl. 58). Hierover lees ik in den *Studenten Almanak voor het jaar* 1850 (te Leyden, bij J. H. GEBHARD & COMP., en JAC^s. HAZENBERG, CORN^s. ZOON.):

» Als eene bijzonderheid willen wij nog aan- » teekenen den *oorsprong der faculteitskleuren*, » welke niet het gevolg was van louter toeval, » evenmin als eene keuze volgens den smaak » der studenten; ook deze onderscheiding had » haren oorsprong te danken aan de bemoei- » jingen der Staten. In de statuten der Aka- » demie van 2 Juny 1575 stond bij Art. XXI » *in margine* aangeteekend, dat de Professoren » in tabberden zouden gekleed gaan van de » volgende kleur: »» voor de Theologanten, »» orange; voor de Juristen, rood; Medicij- »» nen, groen; Artiisten (Artium liberalium »» Proff.) wit.""

» Echter hebben Professoren deze bonte » kleeding nooit gedragen, gelijk zulks dan » ook bepaaldelijk bij resolutie van 20 July » 1576 is ingetrokken. Hierdoor echter was » den leden der verschillende faculteiten een » distinctief teeken aan de hand gegeven, dat » tot op onzen tijd, behalve bij de theologan- » ten, onveranderd is in zwang gebleven. » Wanneer de theologische faculteit hare kleur » veranderd heeft, hebben wij nergens ge- » vonden en kunnen wij dus niet met genoeg- » zame zekerheid bepalen." — Zie het lezenswaardige stukje van J. H. DE ST.*oppelaar: » Adversaria. Eenige bijzonderheden over de » Leydsche Akademie gedurende de* XVIde *en » XVIIde eeuw"*; t. a. p. bl. 70.

Kon er gepaster zinnebeeld voor de geneeskunst worden uitgekozen dan het *groen*, de kleur des voorjaars van betere dingen, of der hope? Zoo gaf de Regtsgeleerdheid, wier gestrenge blik, is het noodig, voor geen bloed schrikken mag, door het *rood*, van hare toekomstige verpligtingen het sprekendste blijk.

Gaarne heb ik deze regelen voor een' *broeder* opgeschreven.

SCIOLUS.

Ambrosius Camaldulensis (bl. 58) was een monnik uit het klooster Camaldoli, bij Florence gelegen. Deze monnikenorder was gesticht door den heiligen ROMALD, in 1012. Tegenwoordig bestaat zij niet meer.

J. H. G.

Luilak (bl. 58). Het woord *Luilak*, dat eene verbastering is van het Duitsche *Leilach*, dat *bedlaken*, of eigenlijk *lijk-* of *doodkleed* beteekent, heeft volstrekt geene betrekking op het Pinksterfeest, zoo als de AMSTERDAMSCHE LANGSLAPER schijnt te meenen, maar op den Grooten Verzoendag. Alsdan komen de

Joden om zich voor den Allerhoogste te verootmoedigen, met hun doodkleed, waarmede zij zich gedurende hunne godsdienstoefening bedekken, in de Synagoge. Van daar dat de Hoogduitsche Joden (van wien deze benaming afkomstig is) op het uiterlijke afgaande, dit feest *Leilach-feest* (doodkleedfeest) noemden, welke naam door veelvuldig gebruik zoodanig is afgesleten, dat hij tot een *Luilak-feest* overging. Wij moeten hier bij aanmerken, dat deze benaming bij geen een' fatsoenlijken Jood bekend is en een schimpnaam schijnt geworden te zijn, die alleen door de Christenen gebezigd wordt. Wat de bedoeling van de gemeene straatjongens met de rottende krengen is, dat mogen zij zelven weten, ik heb geen lust om daar over uit te weiden. B. E. M.

Kraamkloppertje (bl. 59). Kan u dit ook dienen, Heer vrager! wat een Haarlemsch wevertjen u antwoordt, al is dan ook het antwoord uwe vraag een kleine honderd achttien jaren vooruit geloopen?

» Als myn Vrouw in de kraam leid, ſteek » ik mee een kloppertje uit, dat 's te zeggen, » dat ik mee een Haarlemyt ben, en die pre- » velezie met de grootſten van onze ſtad ge- » meen heb, ſchoon ik mee maar een weevertje » ben. 't Is waar, dat 'er tuſſen kloppertje en » kloppertje groot onderſcheid is voor die zig » wat op de kantdoos verſtaan: maar dit on- » derſcheid beſtaat meeſt daar in, dat de Vrouw » van myn baas wel een ſtuivertje meer be- » ſteed dan myn Vrouw voor de kant die 'er » aan gaat. Daarom zeg ik *voor die zig wat op » de kantdoos verſtaan*. En die zig daarop ver- » ſtaan, zyn ommers maar vrouwtjes, zo dat » 'er voor ons mannen zo veul onderſcheid » niet in te zien is. Ergo als myn vrouw in de » kraam leid, ik in dit kas zoo goed als myn » baas. Want zo lang die vlag uitſteekt, mag » niemand aan myn huis, zo min als aan » dat van een burgemieſter komen manen; » geen ſtadsbode eenige inſenewaſie doen; » noch minder de ſchout, of één van zyn » rakkers den voet over myn drempel zetten, » tot het doen van het minſte eksploot. De re- » den, waar op deeze loflyke prevelezie ge- » grond is, is te klaar, om 'er een man van » uw verſtand veel uitlegs van te doen; wie » weet zelf, of je 't niet ruim zo wel weet, als » ik het je zeggen zou kunnen? Voor de ge- » leerden, zeid men tog, is 't goed preeken. » Stilte en ruſt, dunkt my, is 'er voor al nood- » zakelyk, daar een vrouw met de neus in 't » bed leid, maar hoe kan 'er ſtilte in een huis » zyn, daar de ſchel of de ring geduurig gaat? » Ergo om deeze ruſt en ſtilte te faverizeeren is » 't, zeg ik, dat wy Haarlemmers deezer loflyke » prevelezie van een kloppertje uit te ſteeken » hebben. Daarom ſteeken we een kloppertje » uit, om met geen bekendmaken, of al dat » geloop te doen te hebben; en dat elk deeze » vlag ziende zo weinig alarm maakt als 't mo- » gelyk is. Weet men niet dat 'er wyn te koop » is, daar een krans uithangt? Weet men niet » dat 'er 't veeltje gaat, daar op kermis een » vlag te venſter uitſteekt? Ergo Sinjeur NA- » VORSCHER, zulje bekennen, meen ik, de lof- » lyke intenſie van een kloppertje uit te ſtee- » ken, en de groote prevelezie daar aanheks, » en dat ik 't aan 't rechte einde gevat heb, » en den ſpyker net op zyn kopje ſlaa." —

DE HOLLANDSCHE SPECTATOR, cclxxiii. *Vertoog.*

Gaperskop (bl. 59). De gaperskop was het teeken dat er slaapbollen te koop waren, die dan ook in lange risten aan de deuren hingen. H. T.

Gaperskop en Salamander. Wat het eerste betreft, zoo is het bekend, dat in vroegeren tijd bij de Apothekers ook wijn en likeuren werden geschonken, en zij, om de voorbijgangers te lokken, er eenen hansworst of zoogenaamden gek op na hielden tot vermaak der gasten. Nadat deze bedrijven van elkander zijn gescheiden, is het emblême, de *gaper* of zotskap, bij de drogisten en apothekers gebleven.

De Salamander is een dier fabelachtige dieren, waarvan de oude wonderen verhalen. Volgens de beschrijving van PLINIUS, heeft hij de gedaante van eenen gespikkelden hagedis, en is hij het venijnigste van alle dieren, dat geheele korenvelden en boomgaarden zoodanig kan vergiftigen, dat het eten er van doodelijk is. Ook de Rabbijnsche geleerden weten er alle wonderen van te verhalen, zoo als, dat hij onverbrandbaar is en in het vuur geboren wordt. Maar daarentegen zou ook zijn gif, zoo men zich daarmede bestrijkt, tegen het vuur waarborgen. Of dit nu de reden is, dat de Apothekers dit dier tot hun emblême hebben gekozen, dan wel, omdat men bij hen antidota tegen vergiftiging en alle kwalen kan bekomen, durf ik niet zeggen. SAXO SYLVIUS.

Vrij Wijn (bl. 59). Ons » vrij wijn", niet zoo als zeker Fransch reiziger zegt, » *vrai vin*," schijnt in de 16e eeuw te zijn ontstaan. Volgens WAGENAAR, 1e stuk, bl. 249, was het tappen van wijn of bier, buiten de vrijheid der stad, reeds bij oude keuren ongeoorloofd verklaard, en toen niet meer in volle kracht, waarom den 21sten April 1539 een nieuw octrooi gegeven werd, terwijl die vrijheid den 28sten Augustus daaraan volgende bepaald werd tot: buiten de Haarlemmerpoort tot aan Sloterdijk, het dorp er niet onder begrepen; buiten de Heilige-wegs-Poort tot half weg Slooten, en aan den weg van 't lange Loopveld buiten de Reguliers Poort. — Hoogst-

waarschijnlijk hebben nu zulke handelaars, die deze vrijheid bekomen hadden, op hunne uithangborden kenbaar gemaakt, dat zij *vrij wijn* mogten verkoopen, welk vrij wijn later gedegradeerd, en thans veelal het signaal voor de zoo noodlottige tempels der dronkenschap is! G. L. K.

Vrij Wijn. Te Amsterdam was het van ouds: *vrij wijn en mee;* te Haarlem: *vrij wijn en mol.* Dat *vrij* sloeg óf op een voorregt van inslag aan de tappers toegekend, waarvan de oorsprong in het oude belastingstelsel te zoeken is, óf op de hun verleende vergunning, om niet alleen bier enz. maar ook wijn te mogen tappen. CONSTANTER.

Reuzentrappen en gewelven te Klarenbeek (bl. 59). Zie omtrent een zeker daar ter plaatse gestaan hebbend Karthuizer Klooster, *Monnikhuizen*, en zijn verborgen gemeenschap met het in Arnhem gevestigde nonnenklooster *Mariënburg*, in een zeker werkje: » *Wandelingen in een gedeelte van Gelderland. — Arnhem*, PAULUS NIJHOFF, 1821 — pag. 93. benevens de noot op deze pag. P. C. F. S.

Utrechtsche en Amersfoortsche Keijen (bl. 59). Voor zoo verre mij bekend is, bestaat er geene andere geschiedenis van den zwaren Keisteen, bekend onder den naam van den *gesloten steen*, liggende geketend aan het hoekhuis van den grooten Eligen Steeg op de Oudegracht te Utrecht, dan de navolgende, voorkomende in de *Geschied- en Oudheidkundige beschrijving der stad Utrecht*, door N. VAN DER MONDE, deel I. bl. 298—300.

Deze Steen, welke in een' Schepenbrief van 1520 reeds vermeld wordt, is waarschijnlijk aldaar gelegd, om dit huis bij het slepen van vrachtgoederen of het rijden van wagens, voor schade te vrijwaren, zooals dit voor onderscheidene hoekhuizen gebruikelijk was. Een of ander zonderling, deed dezen zwaren steen vastklinken, als vreesde hij, dat men dien in stilte zou wegdragen. Aan dezen steen is eene overlevering verbonden, welke meermalen door dichters bezongen werd; de legende luidt, dat deze groote kei, des nachts door de booze geesten voor een kaatsbal gebezigd werd, en wel bepaaldelijk, om van de Volraadsbrug over de Oudegracht, naar de Geertebrug, heen en weder te kaatsen: dit veroorzaakte echter nog zooveel geraas niet, als het schieten met dit voortbrengsel van den Amersfoortschen berg, langs de straatsteenen der Oudegracht, waarmede de duivels even behendig te werk gingen, als de jongens met hunne knikkers en bikkels.

Dat dit bikkelen aan vele goede burgers, die van hun dagwerk uitrustten, hinderlijk was, kan men ligt gevoelen en dat de geloovige Christenen deze zaak ter uitroeijing den Geestelijken aanbevalen, was een natuurlijk gevolg van het goede geloof dier eeuwen.

Eene nachtelijke processie bragt de booze geesten zoodanig in het naauw, dat zij hunne prooi lieten varen, en, in de donkere kolken des afgronds voor eeuwig teruggebannen, den goeden geburen op de Oudegracht hunne nachtrust in vrede lieten genieten. De steen werd, onder de zegening der geestelijkheid, vastgeklonken en daardoor de magt des boozen er op geheel ontnomen. Tot heden ligt hij rustig daar, en het vloeijen van bloed uit zijne aderen, wanneer men daarin prikte, heeft te gelijk met het kaatsen en knikkeren opgehouden.

De geschiedenis van den steen die begraven ligt op de varkenmarkt te Amersfoort, vindt men breedvoerig beschreven in het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* van Mr. J. SCHELTEMA, deel V. tweede stuk, bl. 209—214 en derde stuk, bl. 241—245 en in de *Nederl. Historiepenningen* door VAN LOON, deel II. bl. 492—494. In het jaar 1661 is de bedoelde kei, welke zeer groot was, en buiten Amersfoort op den berg lag, op aanraden en onder het toezigt van Jonker EVERARD MEIJSTER, een vermogend Edelman te Amersfoort, met veel plegtigheid binnen de stad gehaald en op de varkenmarkt ten toon gesteld; doch spoedig werd zulks het voorwerp van velerlei spotternij, waarom de regering besloot, daaraan een einde te maken, door den steen in het midden der varkenmarkt te laten zinken.

Bij VAN LOON vindt men de strooipenningen, bij deze gelegenheid geslagen, terwijl van de optogt eene geëtste prent, in folio, bestaat (die zeer zelden voorkomt) door WIJCKERSLOOT en VAN LAMSWEERDE, met het onderschrift: » Amersfoortsche Feestelijke Groote Steentrekking."

Onder het aantal werken door Jr. MEIJSTER in druk uitgegeven, vindt men ook de *Keijklugt*, waarschijnlijk wel op deze gebeurtenis betrekkelijk.

In het zeer zeldzaam voorkomend boekje, getiteld: *der Goden Landspel om Amersfoort; van 't nieuw Stad-huys binnen Amsterdam*, door Jr. MEIJSTER, A°. 1655, vindt men op bl. 63, onder de aanteekeningen reeds » dat aen de » voet des berghs, een keij-steen lag, zoo » groot als naeuw schier in de werelt geen".

Zeker is dit dezelfde steen geweest.

Jonker MEIJSTER heeft, A°. 1671, eene Wapenkaart van Utrecht uitgegeven, die zeldzaam voorkomt en niet door SCHELTEMA in zijn aangehaald werk is opgeteekend. Het opschrift is: » *'t Lof-tooneel der Steden en Leden » int Sticht van Uitrecht op den Rhijn*".

Indien iemand in het bezit mogt zijn, van de geëtste prent of van het werkje van Jr. MEIJSTER, getiteld de *Keij-klugt*, of andere niet bekende bijzonderheden omtrent zijn

persoon en werken mogt weten medetedeelen, zoude het mij aangenaam zijn, daarvan door dit tijdschrift kennis te bekomen.

J. F. L. C.

VENSTERGLAZEN, OP LAST VAN DE DORDTSCHE REGERING, VOOR EEN' ENGELSCHEN KONING BESCHILDERD.

(bl. 65). De Regering van Dordrecht schijnt van oudsher eene regt milde liefhebberij voor zulk soort van geschenken te hebben opgevat. Ook later dan 1509 heeft zij die meermalen doen blijken, zooals de *Konst- en Letterbode* voor het jaar 1839, bij monde van den Heer G. D. J. SCHOTEL, in het volgende stuk vermeldt: » *Glazen, door de Stad Dordrecht, aan verschillende Kerken en Perfonen ten gefchenke gegeven.* — 1561. Bet. WILLEM TYBAULT, » glazenmaecker, voor een glas by myne heeren van de geregte defer ftede gegeven die » kercke tot Medemblick. — 1577. Ter caufe » van een nyeuw glas, die gemeente van 't » woort Gods in de kercke van Schoenhove » van defer ftede wege, neffens andere fteden » gefconcken 4 £ 3 f. 4 gr. — 1583. 8 £ over de » betalinge van een fpiegelglas met de wapenen van ftadt van Dordrecht by CRYN GOENS » glaesfcryver gemaeckt en gelevert van ftatswege ANTHONIE VAN EYCK, Advocaet van » den Hove van Hollant. — 1584. WILLEM » TYBAUT gelaesmaecker 10 £ uyt faecke van » een glas, dat hy heeft gemaeckt op ten huyfe » van den heere van Warmont, Joncker JAN » VAN DUVENVOIRDE by die van Dordrecht met » die andere groote fteden van Hollant den » Heere van Warmont gefconcken. — 1586. » JACOB ADRIAENSZ de glaesmaecker de fomme » van drie ponden van 40 groot, ende dat » voor twee glafen int fchip, daer Syn Extie » VAN LEYCESTER in Jan. 1585 van deefer ftede » naer Rotterdam voer, welcke glafen hebben » gehouden twintich voeten tegen drie ftuvers » de voet. — 1600. Een fcoen glas gefconcken aen den Scout van 's Gravendeel HENDRICK LIESVELT, 7 £ 15 f. — 1616. De kerck » van Edam een glas vereert, vervaardigt door » SYMON DIRKSZ en POUWELS HEYNS 250 £."

Ook de kerk te Heemstede, welker beschilderde ruiten verleden jaar zijn weggenomen, had een glas van Dordrecht, en daarenboven, als bijdrage van den Stadhouder, een geheel raam, waarop het vorstelijk wapen. Het was niets wonderlijks, in dien tijd althans, dat zoowel Regeringen als personen wedijverden om den bouw eener kerk te schragen, al was ook een PAUW Ambachts-Heer. Dit als teregtwijzing voor den Heer C. KRAMM, zie DE NAVORSCHER, bl. 75. SCIOLUS.

Kasteel van Amerongen (bl. 65). B. te L. vraagt: of van dit kasteel geen groot stel platen bestaat tusschen 1680 of 1710? Antwoord: neen. Hij vraagt verder: waarom niet? Antwoord: omdat het in 1672 tijdens den inval der Franschen verwoest was en zeer zeker nog ten jare 1688 geheel in puin lag, zoodat de toenmalige heer van *Amerongen* het naburige slot *Lievendaal* ging betrekken. Eindelijk vraagt hij: of het geslacht, dat het kasteel destijds bewoonde (= bezat), niet aanzienlijk genoeg was, om de uitgave van zulk een stel platen raadzaam te maken? Antwoord: weinige adellijke geslachten stonden destijds in zóó hoog aanzien, als het geslacht der VAN RHEEDES, die sedert 1557 *Amerongen* in bezit hadden. Tot in 1690 was er heer van GODERT ADRIAAN, onze afgezant aan het hof van Brandenburg en Denemarken; na hem zijn zoon GODERT, gunsteling van Prins WILLEM III, die wegens zijne uitstekende diensten als opperbevelhebber bij de onderwerping van *Ierland*, tot graaf van *Athlone*, baron van *Agrim* en pair van *Ierland* verheven werd.

CONSTANTER.

Schoorsteenpilaren uit Karthago (bl. 65). De *Schoorsteenzuilen uit het Schagerslot* zijn, na de slooping van hetzelve, bewaard in het koor der kerk. Dom. VAN DE KASTEELE, Conservateur van 's Rijks Museum te 's Hage, heeft in der tijd pogingen aangewend, ze voor die inrigting te verkrijgen, welke echter niet zijn gelukt. In 1821 zijn zij door den Heer VAN SCHAGEN, BARSINGERHORN en COLHORN opgevorderd en naar Brussel gezonden, en alzoo in het bezit van den Graaf DE MERODE, Markies van Westerloo, Prins van Rupenbree en Eversbergen, enz. Blijkens eene geteekende afbeelding der groote zaal van voornoemd slot, waren zij vierkante zuilen en dus geene ronde kolommen, gelijk doorgaans met de voormalige schoorsteenen het geval was. C. W. B.

Dodaars (bl. 66). Men vindt alles wat omtrent dezen Vogel bekend is opgeteekend en met afbeeldingen opgehelderd in de: *Mémoire sur le Dodo, autrement Dronte (Didus ineptus L.) par* H. D. DE BLAINVILLE, voorkomende in de *Nouvelles Annales du Muséum d'Histoire Naturelle*, Paris 1835, tom. IV. p. 1.

* * *

Dodaars. Dezen vogel ziet men almede afgebeeld in *Korte Historiael ende Journaelsche Aenteykeninghe*, door PIETER VAN DEN BROECKE, Amst. 1634, plaat op bl. 109, medegedeeld met vele bijzonderheden, in de *Konst- en Letter-bode*, 1849, N°. 6, 7 en 8.

V. D. N.

Nederlanders in Zweden (bl. 67). Aangaande de stad *Wisbij* op het eiland Guttland, vindt men het volgende in DAUMONT, *Reis door Zweden*, D. 2. p. 36—37:

» Hare bevolking bedraagt tegenwoordig niet meer dan 4000 inwoners; maar gedurende de middeleeuwen was zij de bloeijendste stad van Zweden, een der voornaamste Hanzésteden en hare scheepvaartwetten waren in bijna alle noordelijke havens van Europa aangenomen. Wisbij en Lubeck waren alstoen de beide eerste handelplaatsen dezer oorden. Wisbij werd de voornaamste stapelplaats van de koopwaren uit Indië en Azië; zij ontving dezelven over Astracan, de groote stroomen van het binnenland van Rusland, het meer Ladoga en de golf van Finland, en verspreidde ze vervolgens in het binnenste van Zweden en Noorwegen, en in al de havens van de kusten der Baltische en Noordzee. Hare betrekkingen hielden stand tot het tijdstip waarop TAMERLAN de stad Astracan geheel verwoestte.' Te dier tijde bestonden de invoeren van Wisbij in specerijen, lakens, levensmiddelen, thee, reukwaren, zijden stoffen, zout, vruchten, wijn, bier, graan en groenten. De lakens kwamen van IJperen, Doornik, Brugge, Utrecht en andere steden van Vlaanderen en Holland, welke toen de wolweverijen bezaten; de wijnen werden door Frankrijk en Duitschland geleverd. De uitvoer bestond in specerijen, thee, reukwaren, zijden stoffen, zout, koper, ijzer, zilver- en timmer- en werkhout." Tót dus verre, DAUMONT; wij voegen hier nog bij, dat de toevloed van vreemdelingen de bevolking verdubbelde, dat *iedere* handeldrijvende natie er hare kantoren had, terwijl de Duitschers, Slaven, Zweden en Denen elk in afzonderlijke wijken woonden en hunne eigene besturen hadden, welk alles ook genoegzame reden voor de aanwezigheid van Nederlanders verschaft. Van *het breken eener glasruit* en de daardoor gedreigde verwoesting dezer stad, is het mij niet gelukt iets te vinden; misschien staat dit hiermede in verband, dat de Vitaliaansche broeders eene beruchte bende zeeschuimers, deze stad in het laatst der 14de eeuw tot hunne wapenplaats verkozen en versterkten, ten gevolge waarvan zij door MARGARETHA, Koningin van Denemarken, werd belegerd. Zie hierover, alsmede over de wetgeving van Wisbij breeder: ROUX DE ROCHELLE, *Villes Anséatiques*, Paris 1844. p. 74—79 en 122—128.

C. W. B.

Nederlanders in Zweden. Korte bijdragen tot de kennis der handelsbetrekkingen der Kampers met de Zweden en de voorregten door de eerstgenoemden in Schonen genoten, zijn te vinden in de *Hist. Kamper Kronyk* van E. MOULIN (Kampen 1839) I. bl. 103, 131, 272. Het archief van de stad Kampen bevat stukken van hooge oudheid over deze zaak.

J. M.

———

Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten (bl. 90). Voor den LIEFHEBBER VAN PRENTENKIJKEN en eenige andere lezers van DE NAVORSCHER, zal het misschien niet ongevallig zijn, hier de volgende dichtregelen van JEREMIAS DE DECKER, op de symbolen der vier Evangelisten te lezen:

De Schilders in 't gemeen die malen of verzinnen
Een Engel by MATTHYS of Serafynſchen Man,
By MARCUS eenen Leeuw, verhit op overwinnen,
By LUCAS eenen Os, een Arend by Sint JAN.
En 't is niet vreemd gemaelt, 't is (dunkt my) wel verzonnen;
Want JESUS, 't Opperhoofd der Serafynſche ſchaer,
Wierd als een Os geſlacht, heeft als een Leeuw verwonnen,
En voer ten Hemel op gelyk een Adelaer.

Deze uitlegging is van alle voorzeker de meest verhevene; of zij de ware is, wil ik niet beslissen. In hoeverre hiermede de gezigten van EZECHIËL en JOANNES in verband staan, mogen de Godgeleerden navorschen.

D.

Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten. MATTHEUS wordt door eenen *man* verbeeld, omdat hij de groote verborgenheid des geloofs —de *menschheid* van JEZUS CHRISTUS — boven alles in zijn Evangelie heeft doen uitkomen. Het *koningschap* van den Zone Gods, de wonderen, zijn zegepraal over den dood, zijn de heerschende gedachte bij MARCUS, wien de zinnebeeldige *leeuw*, in de kunst der middeneeuwen, voorstelt. Het is de *Verlosser*, wien LUCAS vooral, in den Messias, met den vinger aanwijst. Hij — veel meer dan CHRISTUS overige historieschrijvers — meldt ons tot in de kleinste bijzonderheden 's Heeren liefdevolle handelingen, tegelijk met Zijn vergevende, zondaarsminnende woorden. Om die reden heeft men voor hem den *os* of *stier* gekozen, tot herinnering aan den vroegeren offerdienst, waarin des Middelaars toekomst en Zijn verzoenend sterven reeds te voren was aangekondigd, eene opoffering, wier aandenken oppermagtig heerscht in het CHRISTUSboek van LUCAS. JOHANNES eindelijk — de begeesterde zanger van des Verlossers Godheid — moest in den *arend* worden afgemaald, welks krachtige bouw en magtige vlugt ons het » *In den beginne*" van den Apostel voor den geest brengt.

MME. FÉLICIE d'AIZAC.

Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten. De vroegste Christenen kenden geen dieren als Symbolen der Apostelen; het eerst vertoonen zij zich op de mozaïken van de vijfde eeuw. De kerk ontleent ze uit EZECHIËL X: 14 en *Openb.* IV: 7. De kerkvaders IRENAEUS, AUGUSTINUS en HIERONYMUS pasten die dieren het eerst op de Evangelisten toe, omdat zij, naar hunne meening, overeenkomst hadden met het kenschetsende van de schriften dezer mannen. Aan LUKAS werd altijd de stier toe-

gevoegd; de andere dieren werden in verschillende tijden verschillend verdeeld. HIERONYMUS voegde den mensch, of den Engel, aan MATTHEUS, den leeuw aan MARKUS en den adelaar aan JOANNES toe, en dat bezit is hun sedert niet betwist. Men vindt dit in de *Leipz. Litt. Zeitung;* 8 Sept. 1824. bij een verslag over het werk *Die korsfünischen Thüren in der Kathedralkirche in Novogorod von* F. ADELUNG, op welke deuren velerlei oud beeldwerk met voorstellingen uit de bijbelgeschiedenis en legenden gezien wordt. JAN NAPRATER.

De Samaritane (bl. 90). Over dit boek en den schrijver FRANS BALTENS, zie men G. D. J. SCHOTEL, Aanteekeningen van den kerkeraad te Dordt, medegedeeld in de *Vaderl. Letteroefeningen* van Dec. 1835, vooral over het *ontstaan* van dat Boek; doch bezwaarlijker zal het zijn, een middel te bekomen tot betere lezing van dat geschrift, immers t. a. p. leest men: » dat dit boek een Vervolg is van des » autheurs vroeger in 1635 uitgegeven, doch » toen verboden werk, *Gulden Kleinoodt* geti» teld, waarvan door den kerkenraad ver» klaard werd, het een hersen sinneloos » schrift was, daar uit geen verstant in 't al» derminste kon gevat of geraapt worden, en » na hem gehoord te hebben, de broeders *een» stemmig* verklaarden, dat hij een persoon » was, seer swack ende kranck van herssenen, » en werd besloten de gedrukte exemplaren » in te trekken, om de ontwijffelbare bespot» tinghe der gereformeerde kercke te voorko» men." Men zie voorts, vooral over zijn vader BALTES of BALTHAZAR FRANSZ, die tot de watergeuzen schijnt behoord te hebben, en later Ouderling te Dordt geweest is, BALEN, *Beschr. van Dordt*, bl. 842. BALVETH, *Holl. en Zeel. Jubeljaar*, bl. 45. VAN GRONINGEN, *Gesch. der Watergeuzen*, bl. 234. en SCHOTEL, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 52 en 203.

V. D. N.

Pieter Schooff (bl. 90). Het spijt mij, zoo weinig van dezen dichterlijken handwerksman te hebben kunnen vinden. In het *Nieuw Biog. Anthol. en Crit. Woordenb. van Nederlandsche Dichters*, bijeengebragt door A. J. VAN DER AA en anderen, D. III. bl. 129. wordt men verwezen naar A. FOKKE SIMONSZ. *Boertige reis door Europa*, Haarlem 1798, D. III. bl. 48. Deze spreekt aldaar van: » den grooten » NederlandschenTreurspeldichterSCHOOF..., » die in zijn Treurspel van *Joseph*, geen' weg » weetende hoe hij Joseph, uit de gevangenis, » bij Pharao zoude geleiden, tusſchen zijne » bedrijven deze regelen laat invloeijen; *Hier » kan een Tooneel tusſchen gevoegd worden, waar » in Joseph geſchooren wordt*, enz." Uit dit weinige wordt reeds de geringe waarde van het Treurspel genoegzaam bewezen. Maar nu is de vraag of PIETER SCHOOFF dezelfde is als SCHOOF, de dichter van *Joseph?*

J. F. v. L.

Pieter Schooff. Van dezen heb ik niets kunnen vinden. Misschien wordt PIETER SLOOF bedoeld, die een treurspel, *Suzanna* genaamd, vervaardigd heeft. Het is uitgegeven te Amsterdam, bij ISAAK DUIM, 1739, in 4°. Zie: *Catalogus of Register der Nederl. Tooneelspeldichteren.* Delft 1743. bl. 102. en J. VAN DER MARCK'S *Naemrol der Nederd. Tooneelspellen*, Leyden 1774. bl. 88.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

De Verzen van LODEWIJK XIV, *koning van Frankrijk*, (DE NAVORSCHER bl. 90) kan men vinden in de: *Oeuvres de* LOUIS XIV, *publiées par* MM. GROUVELLE *et* DE GRIMOARD, Parijs 1806. 6 deelen, in 8°. E. L.

Petrus Bast (bl. 90). Van dezen Nederlandschen plaatsnijder schijnen geboorteplaats en levensbijzonderheden onbekend te zijn. — Doch na vele nasporingen, kan ik op grond mededeelen, dat hij gewerkt heeft voor CORNELIS VISSCHER, plaatsnijder te Amsterdam, en wel omtrent 1598. Dat hij derhalve in het laatst der 16de eeuw geleefd heeft, blijkt onder anderen uit twee prenten, waarvan op de eene, een gezigt op Franeker, het jaartal 1598 te vinden is. C. R. JR.

Maltentig (bl. 90). is zamengesteld uit *mal* en het verouderd adject. *tentig*, d. i. *naauwgezet*, *keurig*, *puntig*, meermalen gebruikt door BREDERO, b. v. *Griane*, V Bedr.

(isſe.
Je gruwt, dat ghij 't siet, so besuckt *tentigh* en claer

Roddrik, I Bedr.

(*tentigh?*
Hoe comt den droes dus moy, dus reyn, dus net, dus

Klucht van den Pasquilmaker.

Men moet (volgens de leer van Broêr CNELIS) hedendaegs so *tentich* niet leven.

Ook door HOOFT in zijne brieven: » ARIS» TOTELES heeft geen andere stoffe zoo naauw » onderzocht, zoo *tentig* gehandelt." Vgl. nog andere aanhalingen bij A. DE JAGER, *Verscheidenheden uit het gebied der Nederlandsche Taalkunde*, bl. 171 en 335. — BILDERDIJK leidt het woord af van *tante;* HOEUFFT (*Bredaasch taaleigen*) van *content;* M. in DE NAVORSCHER, bl. 90. van *attent.* De *ware* afleiding zal wel door DE JAGER t. a. p. gegeven zijn, die het terugbrengt tot het verouderde *tenten*, d. i. peilen, onderzoeken (waarvan nog het ijzer, waarmede de commiesen sonderen, *tentijzer* heet). Gelijk men van *keuren* het adject. *keurig*, waarvan *naauwkeurig*, heeft — zoo is van *tenten* op gelijke wijze *tentig* af te leiden.

CONSTANTER.

De Tramontane (bl. 90). Transmontana is werkelijk de *poolster*. Voor de uitvinding van het kompas was de poolster aan gene zijde van het Appennijnsch gebergte schier de eenige gids, waarnaar de Romeinen, de middellandsche zee bevarende, bij nacht hun koers konden rigten, zoodat zij de meest mogelijke voorzigtigheid moesten gebruiken, en zich niet zelden in groote verlegenheid bevonden, wanneer de poolster onzigtbaar was.

P. v. M.

De Tramontane. Een dergelijke verklaring van: »Hij is of raakt de tramontane kwijt," vindt men in: *Brieven en briefwisseling van* J. LUBLINK, *den Jongen*, Amst. 1803. bl. 91.

J. C. K.

De Tramontane. P. WEILAND, *Kunstwoordenb.* bl. 470, zegt van dit woord: »Tra-»montane, *tramontano*, Fr. en Ital., eigen-»lijk, aan gene zijde van het gebergte; ook »een hinderlijke noordenwind in Italië en in de »Middellandsche zee: vervolgens de noord-»ster, de noordpool, naar welke de zeeva-»renden hunnen koers rigten; van daar, fi-»guurlijk zijne *tramontane verliezen*, in ver-»warring komen, van zijn stuk raken, niet »meer weten wat men doen zal."

J. J. WOLFS.

Een vrolijk en plezierig drietal (bl. 90). De namen Hans-worst en Jean Potage geeft men in Duitschland en Frankrijk, aan zoodanige snaken die gaarne lekker eten lusten, naar de in beide landen geliefkoosde geregten van worst en soep. Bij ons te lande zeide men van ouds een *Pekelharing*, die dus (en niet Paljas) de derde van het drietal is. C. W. B.

Sinopel, *azuur*, *keel* (bl. 91). In de wapenkunde had men de volgende kleuren:

1°. *Blaauw*, of, gelijk men het, naar de kleur van het luchtgewelf, noemde, *lazuur* of *azuur*.

2°. *Rood*, hetgeen men naar de kleur van den muil of bek der dieren, *gueule* of *keel* noemde.

3°. *Groen* of *Sinopel*, aldus genoemd naar de stad Sinope, waar men die kleurstof vervaardigde.

4°. *Zwart* of *Sabel*, aldus genoemd naar het donkere bont van het Sabeldier. Zie *de voornaamste geschiedenisſen van Noord-Nederland*, door Mr. J. VAN LENNEP, tweede stukjen. Amsterdam; 1845.

EEN KWAK.

Sinopel, *azuur*, *keel*. Zie BILDERDIJKS Verhandeling *over de kleuren*, in zijne *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, bl. 65, waarin hij *sinopel* afleidt van de *terre verte*, die uit *Sinope* kwam, *lazuur* (sic) van de *lapis lazuli*, en *keel* van *chrysocolla*, — allen delfstoffen. H. H. vergelijke nog wat bl. 70 in de aangehaalde verhandeling over het *oranje* gezegd wordt. CONSTANTER.

Oranjekleur in Heraldiek (pag. 91). VULSON DE LA COLOMBIÈRE zegt in zijn werk: *La science Heroïque*. — »Quelques Nations étrangères, et particulièrement les Anglois, adjoûtent à nos cinq couleurs la *Sanguine*, qui se fait avec de la pure lacque; l'*Orangée*, qui se fait avec de la mine de plomb, et la *Tannée*, qui se compose avec le gueules et le sable." De vasallen van den Hertog van Norfolk, konden dus zeer gevoegelijk *Oranje* dragen, daar het in Engeland onder de Heraldieke kleuren behoorde. H. M.

A. E. I. O. U. (bl. 91). Het volgende door mij eenige jaren geleden eens opgeteekend, moge als antwoord strekken op de voorgestelde vraag:

»FREDERIK III, Keizer van Duitschland, heeft op de meeste door hem opgerigte gebouwen de vocalen A. E. I. O. U. doen plaatsen, b. v. op de Keizerlijke burgten te Weenen, op de poorten te Wiener-Neustadt, op de burgt te Grätz, op FREDERIKS graftombe; insgelijks leest men die klinkers op verscheidene onder zijne regering geslagene munten en medailles. Vele zijn de uitleggingen van dit symbolisch devies, bij voorbeeld:

Aller Ehre Ist Oestreich Voll:

Austria Erit In Orbe Ultima:
Austriae Est Imperare Orbi Universo:
Aquila Exsuscitata Inimicis Ostendit Virtutem:
Acris Esse Ingenii Oportet Virum:
Auro Esse Ignoras Omnia Venalia?

Op een muntstuk, na de tweede belegering van Weenen door de Turken geslagen, leest men:

Austriaci Erunt Imperii Ottomannici Victores.

Sed quando? — Tunc quando *vocales* fient *consonantes* et in unum foedus contra Turcam convenient sequentes:

Austriaci, Emmanuel (1), Ioannes (2), Odescalia (3), Venetae.

(1) *Hertog van Beijeren*, (2) SOBIESKY *van Polen*, (3) Paus INNOCENS XI.

Ook heeft men de beteekenis in deze twee Grieksche woorden gezocht:

ἀεὶ οὖ.

De ware verklaring geeft EMIL (Trimmel.) Toen FREDERIK de vijf letters op de burgt te Weenen had gezet, schreef iemand er onder:

Aller Erst Ist Oestreich Verdorben:

Waarop de Keizer zelf op een tafeltje schreef:

En *A*mor *E*lectis *I*njustis *O*rdinat *U*ltor:
Sic Fredericus ego rex mea jura rego."

Of des Keizers uitlegging de fraaiste zij, al is zij de eenige officieele, moge de lezer bij vergelijking zelf beslissen.

VAN LOON.

A. E. I. O. U. als omschrift om den tweehoofdigen Keizerlijken adelaar, achter den titel van Keizer FREDERIK III, maken de beginletters uit van zijne spreuk, namelijk:

Auf Erden Ist Oesterreich Unsterblich:
of
Aller Ehren Ist Oesterreich Voll.

Deze zijn de gewoonste, eenvoudigste en daarom ook wel de meest echte uitleggingen. Men vindt ze met andere, bijna aan onzin grenzende, bij KÖHLER III, 170, 171. Ook op munten van JOHANN FREDERIK van Saxen, beteekenen zij:

Allein Evangelium Ist Ohne Verlust.

G. L. PRIMUS.

A. E. I. O. U. De vijf klinkers als omschrift van den Oostenrijkschen Adelaar zijn de eerste letters der woorden: *Aquilae Est Imperium Orbis Universi*, de aêloude spreuk van het Huis van Oostenrijk, aangenomen door Keizer FREDERIK III, geb. 1440, gest. 1493. PHILARCHUS.

A. E. I. O. U. beteekent:
AUSTRIAE EST IMPERARE ORBI UNIVERSO
of
ALLES ERDREICH IST OESTERREICH UNTERTHAN.

Dit randschrift of opschrift is van Keizer FREDERIK den derde afkomstig, die de vijf klinkers als aanwijzing van de toekomstige grootheid van Oostenrijk op zijne boeken, gebouwen en tafelzilver liet plaatsen. De raadselachtige beteekenis dier letteren hield zoo wel de Navorschers van dien tijd als van den tegenwoordigen, bezig. Eerst na des Keizers dood kwam dit belangrijk geheim aan het licht; in Hoogstdeszelfs nagelaten papieren vond men de boven aangegeven Latijnsche en Duitsche uitlegging der beteekenis door deze vijf klinkers aangeduid, eigenhandig door hem beschreven. Zie FUGGER; *der Ehren des Hauses Oesterrich;* in folio, Nurembergh 1668, pag. 1080. en COXE, *Histoire de la maison d'Autriche traduite de l'Anglais par* P. F. HENRY, Paris 1810. tome I. page 493.

EEN RIJDEND ARTILLERIST.

Pistool (bl. 91). Van de stad Pistoja in Toscanen, vermaard door eene aldaar bestaande fabriek van kleine ponjaards, kregen deze den naam van pistolen of pistoletten. Toen naderhand een klein schietgeweer werd uitgevonden, dat men, even als een ponjaard heimelijk bij zich dragen en verbergen kon, ging de naam daarvan ook op dit kleine schietgeweer over, en, wat zeker vreemder is, hetzelfde had plaats ten opzigte van een later in Spanje gangbaar geworden kleine munt, die men, even als ponjaard en pistool, kon bij zich steken en voor den dag halen. Zoo willen het althans MÉNAGE, *Dictionnaire Etymologique* en FURETIÈRE, *Dictionnaire Universel de la langue Françoise.* D. J. v. L.

Eerste muntslag in goud en zilver (bl. 91). De meesten der oudste schrijvers (EPHORUS *apud* STRABON. viii. p. 376; AEL. *Var. Hist.* xii. 10; POLLUX, *Onom.* ix. 83. Zie SMITH's *Class. Dict. s. v. argentum*) beweren, dat zilver-geld eerst te Aegina, omstreeks 860 v. C., op last van PHEIDON geslagen werd. Op de in marmer gebeitelde Kronijk van Paros, te Oxford, lezen wij als volgt:

ΑΦ ΟΥ Φ..ΔΩΝ ΑΡΓΕΙΟΣ ... ΕΣΚΕΥΑΣΕ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΕΝ ΑΙΓΙΝΑ ΕΠΟΙΗΣΕΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ ΑΦ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ. *Ex quo Phidon Argivus ... apparuit, et numum argentum in Aegina signavit, undecimus ab Hercule.* HERODOTUS echter, zegt van de Lydiers (*πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο. Clio.* 94) dat zij de eerste waren om goud- en zilver-munt te maken. Naar *Gen.* xx: 16. xxxvii: 28. xlv: 22. evenwel, schijnt ons toe, dat er bereids gemunt geld in den tijd der aartsvaders bestaan moet hebben, doch, waar of wanneer, is voor zoo ver ik weet, nergens vermeld. TUSCO.

Heynderick, Kapteynderick! (bl. 91) is het begin van een oud volksliedje, waarover BILDERDIJK in 1806 aan een' vriend schreef, welke brief te Leyden bij L. HERDINGH en ZOON in 1824 uitgegeven werd, onder den titel: *Over een oud Amsterdamsch Volksdeuntjen, door* Mr. W. BILDERDIJK. In den jare 1567 zoude het, tijdens de komst van Heer HENDERIK VAN BREDERODE in Amsterdam, een trommelmarsch zijn geweest, gelijk er in dien tijd velen ontstonden. Het wordt door BILDERDIJK aldus opgegeven:

Heer Hein-derik
Kaptein-derik!
De Boe-ren bin-nen gram.
Zij hebben lange geuzen,
En zit-ten op den Dam.
Gij moet niet meer van Heinderik praten,
Want Heinderik zou in de boeien geraken,
Van de boeien op 't schavot!
Heindrik, ja, die is een zot!

BILDERDIJK's overgrootmoeder meende dat er nog een regel in behoorde, maar zij was die vergeten. Voor my, schrijft B., ik twijfel niet, of die regel sloeg op de vierde; en veellicht was zy:

Zij houden van geen geuzen.

In het *oude Volkslied Wilhelmus van Nassouwen*, opgehelderd door eenige aanteekeningen van G. D. J. S. (CHOTEL.) te Leijden bij J. C. CIJFVEER 1830, is ook dit liedje opgenomen.

C. K.

Paascheijeren (bl. 91). Het eten van paascheijeren is van de hoogste oudheid, en heeft

16

zijnen oorsprong in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte der Egyptenaren, Persiërs, Grieken, Romeinen en Galliërs, bij welke volken een ei als het zinnebeeld van het heelal werd voorgesteld.

HUTCHINSON, *History of Northumberland*, II. 10. zegt er van: »Eijeren werden door de Egyptenaren gehouden voor een heilig zinnebeeld der vernieuwing van het menschdom na den zondvloed. De Joden gebruikten ze ter voorstelling hunner geschiedenis bij den uittogt uit Egypte, en het werd bij hun Paaschfeest te gelijk met het paaschlam opgedischt. De Christenen hebben dit gebruik op het Paaschfeest zeker nagevolgd als een zinnebeeld der opstanding."

In BASNAGE vind ik dat de Joden een hard ei bij den paaschmaaltijd voegen, ter oorzake van eenen grooten vogel, dien zij *Zir* noemen: Boek VI. C. 9. doch CARMELI, *History of Customs*, noemt hem *Ziz*. Deze vogel *Ziz* of *Zir*, met den grooten os *Behemoth* en den visch *Leviathan*, maken, volgens de leer der Rabbijnen, die echter door sommigen zinnebeeldig wordt opgevat, de geregten uit die hier namaals in eeuwigheid voor de geloovigen staan toebereid. Indien de Egyptenaars aan de onsterfelijkheid der ziel geloofd hadden, zou een ei geene verkeerde voorstelling daarvan geweest zijn, want het voortkomen van een levend wezen uit een ei is stellig een even groot wonder der natuur, als hare schepping zelve door haren Goddelijken maker.

Paschen en Nieuwjaar, zegt de geleerde GEBELIN, werden gelijkelijk geëerd. Onder de Persiërs wordt het nieuwe jaar beschouwd als de vernieuwing aller dingen, en de triomf van de zon der natuur, gelijk Paschen bij de Christenen als die van de Zon der Geregtigheid. Het nieuwe jaar werd vroeger gevierd met de dag- en nachtsevening in de lente, en sedert het verplaatsen van het begin des jaars naar de winter-zonnestilstandsdagen, hebben de Christenen alleen op Paschen de gewoonte behouden, van het geven van geschenken in eijeren, of het feest der eijeren.

Wij leeren uit LEBRUN's *Voyages*, I. p. 191. dat de Persiërs op hun nieuwjaarsfeest elkander wederkeerig gekleurde eijeren schonken.

HYDE vertelt ons van een spel met eijeren, dat hier in Gelderland en in vele andere landen ook nog bestaat, door de Christenen in Mesopotamie op Paschen, en veertien dagen lang daarna gehouden, waarbij de kinderen harde, meestal rood gekleurde eijeren, ter gedachtenis aan CHRISTUS bloed, gebruikten, en daarin bestaande, dat men de wederzijdsche eijeren tegen elkander stiet, en het ei, dat het langst ongebroken bleef, al de andere won.

Ook is het niet onwaarschijnlijk dat, daar het eten van eijeren gedurende de vasten verboden was, dit smakelijke en gemakkelijk toebereide geregt met het einde der vasten dadelijk werd gereed gemaakt, en zelfs spoedig door den overvloed als een middel tot het genoemde kinderspel diende.

In het ritueel van Paus PAULUS V voor Engeland, vindt men het volgende gebed voorgeschreven: »o Heer! wij bidden U, dat deze eijeren, uwe schepselen, een gezond voedsel mogen worden voor Uwe trouwe dienaren, en dat zij ze mogen gebruiken met dankbaarheid jegens U, ter gedachtenis der opstanding van onzen Heer."

In Italië, Spanje en Provence houdt de jeugd ook spelen met eijeren. De tegenwoordige Grieksche kerk maakt er ook veel werk van. De Grieken en de Russen zenden elkander eijeren op Paschen. De Russen bezoeken elkander met den groet: »JEZUS CHRISTUS is opgestaan!" Dit doet denken aan den groet in de middeleeuwen: »Geloofd zij JEZUS CHRISTUS!" — »In eeuwigheid!" (Zou ons Nieuwjaarwenschen hiermede ook in verband staan?) In Duitschland maakte men somtijds geschenken van zinnebeeldige prenten, in plaats van eijeren. Een daarvan is in het Britsch Museum bewaard. Drie hennen houden eene mand op, waarin zich drie eijeren bevinden, versierd met voorstellingen der opstanding. Boven het middelste ei het *Agnus Dei*, met eene kelk, het Geloof voorstellende, terwijl de andere eijeren met de zinnebeelden van Liefde en Hoop zijn beschilderd, en onder alles de volgende regels:

> Alle gute ding seynd drey.
> Drum schenk dir drey Oster Ey
> Glaub und Hoffnung sambt der Lieb.
> Niemahls auss dem Herzen schieb
> Glaub der Kirch, vertrau auf Gott,
> Liebe Ihn biss in den Todt.

Uit dit alles (en nog veel meer, hetwelk de lezer vinden kan in de aangehaalde werken bij BRAND, *Popular Antiquities;* I. p. 168 e. v.) blijkt, hoe het eten van en spelen met Paascheijeren, door de Joden van de Egyptenaren, en door de Christenen weder van eerstgenoemden is overgenomen, dat de Christenen het ei, en voornamelijk het roodgekleurde, als een beeld van JEZUS dood en opstanding hebben beschouwd. W. J. L.

Paascheijeren.

> Het ei, 't beeld der onsterflijkheid,
> Zond men bij de eerste Christenheid
> Elkander toe met deze woorden:
> „De Heer is opgestaan!"
> 't Gebruik op Paasch in zoo veel oorden,
> Komt dus wel hier van daan.
> Ook ving toen 't jaar met Paschen aan,
> Dat hiermede in verband kan staan.
>
> Nog beter woordje tot bescheid,
> Is in een Jaarboekje u bereid. (*)

G. L. K.

(*) *Drentsche Almanak voor Oudheden enz.* 1840.

Paascheijeren. Over dit onderwerp leest men een bijzonder uitgewerkt stuk van Ds. J. H. HALBERTSMA, te Deventer, in den *Overijss. Almanak voor Oudh. en Lett.*, voor 1840; p. 154—188. J. M.

Zingen met de ster (bl. 91). Van St. Maartensliederen bestaan er nog vele. Indien er belang in gesteld wordt, zoude ik nog wel een paar kunnen leveren. Het *zingen met de ster* is hier (Alkmaar) nog in gebruik, waarschijnlijk zinspeelt deze op die, welke aan de 3 Wijzen uit het Oosten den weg naar Bethlehem wees. C. W. B.

Zingen met de ster. Dit heb ik verhaald gevonden in het werk; *Naaukeurige beschryving der uitwendige Godsdienst-Plichten, Kerk-Zeeden en gewoontens van alle Volkeren der Waerelt in een Historisch verhaal met eenige naaukeurige Verhandelingen ontvouwen, door verscheiden Aanmerkingen opgeheldert, en in kunstige Tafereelen afgemaalt: geteekent door* BERNARD PICARD, *uit het Fransch in Nederduitsch overgezet door* ABRAHAM MOUBACH. *In 's Gravenhage, by* RUTG. CHRIST. ALBERTS; *te Amsterdam, by* enz. M.DCCXXVII (1727); alwaar in het vijfde deel, pag. 326 staat: »In Holland ziet men het gemeene volk eenigen tyd voor Kersmis byna eene volkomene mascarade aanrechten. De zangers verkiezen drie der welgemaaktste van hunne bende, om de drie Koningen op een rei gaande te verbeelden. De middelste stapt statelyk voort met een groote sterre van wit papier, die aan het opperste einde van een lange stok is vastgemaakt: binnen de sterre branden een of twee kaarsen. De drie Koningen hebben witte hembden aan, en zy zyn als gekroond met een soort van windsel om het hoofd, dat met klatergoud versiert is. Een van de drie heeft een zwart momaangezicht voor, of zyn aangezicht is maar bestreken met zeker zwart smeersel; ook ziet men zomwyl dat zy alle drie zwart gemaakt zyn. Dat spel begint doorgaans half November, en eindigt met Driekoningen. Maar laten wy ons niet langer met die zottigheeden van het gepeupel ophouden," Als nu iemand van de 17de eeuw — de oorspronkelijke Fransche schrijver van dit werk, zal toch wel in die eeuw geleefd, en geschreven hebben — deze gewoonte reeds eene »zottigheid van gepeupel" noemt, is het, dunkt mij, wel niet te verwonderen, dat de »verlichte kinderen der 19de eeuw" die »zottigheeden" verlaten.

ARNOLD.

Zingen met de ster. Het *zangerige mensch* kan nog jaarlijks in verschillende steden van ons land (b. v. in Noordholland) dit »goede gebruik der vaderen" zien stand houden. Wat er bij gezongen wordt, kan hij lezen o. a. in HOFFMANNS, *Horae Belgicae*, IIe D. p. 69 e. v.

CONSTANTER.

Zingen met de ster. Deze gewoonte schijnt uit ons land nog niet geheel geweken te zijn, daar iemand mij verhaalde, vóór twee jaren hier te Amsterdam eene Duitsche vrouw met zulk eene ster ontmoet te hebben.

In Rijn-Pruissen, en wellicht elders, wordt den vreemdeling in sommige R. C. kerken een rond vak aangewezen voor de ster, die met het Kersfeest daarin geplaatst, en, onder het aanheffen van Kersliederen, bewogen wordt.

De gewoonte zal dus wel, even als zoo vele anderen, nog een overblijfsel uit de middeleeuwen zijn, toen voorvallen uit JEZUS' leven, en bijzonder uit Zijne lijdensgeschiedenis, door de bekende mysteriën werden voorgesteld.

Met het rondgaan der ster zal men het bezoek der wijzen uit het Oosten te Bethlehem hebben willen aanduiden.

J. J. WOLFS.

Zingen met de ster. Wat de vrager, get. EEN ZANGERIG MENSCH, meent gehoord te hebben, heb ik zelf werkelijk meer dan eens in mijne jeugd en jongelingsjaren, toen ik nog te Amsterdam woonde, gezien; en wel het laatst in de Reestraat, voor 20 à 25 jaren, nl. eenige arme, bejaarde vrouwen, die Kersliederen zongen en eene verlichte ster met zich voerden. F. J. K.

Ridders van het Heilige graf (bl. 91). Deze Order, door BOUDEWIJN I, koning van Jeruzalem, ter bewaking van 't Heilige Graf ingesteld, is na het innemen van Jeruzalem door de Saracenen, naar Perugia verplaatst, en in 't jaar 1487 door Paus INNOCENTIUS VIII, met de Ridders van St. JAN van Jeruzalem (later van Malta) vereenigd, welke vereeniging in 1616 op nieuw bekrachtigd is. Onder de tegenwoordig erkende Ridder-Orden bestaat er dan ook geene meer van 't Heilige Graf. Wel vindt men bij SCHOONEBEEK vermeld, dat aan den Gardiaan van 't Heilige Graf, nog de magt van Ridders te maken overgebleven was: dit gebruik bestaat misschien nog heden, en kan dan welligt zijn 't geen GOUPIL FESQUEL t. a. p. bedoelt.

T. H. B.

Monogamie (bl. 91). In onze tijden bestaat er, zoo veel ik weet, geene afdeeling der Christelijke kerk, die een tweede huwelijk, na den dood van den eersten echtgenoot, in het algemeen voor ongeoorloofd houdt; maar gedurende de eerste eeuwen onzer jaartelling, verklaarde zich de algemeene opinie op godsdienstige gronden, tegen zulk eenen echt. Reeds in de tweede eeuw hielden verscheidene kerkelijke schrijvers een tweede huwelijk voor zondig; in de derde en vierde eeuw stemden bijna alle kerkvaders zoo in het Wes-

ten als in het Oosten, met dit oordeel in: een hunner noemt zulk een huwelijk een op welvoegelijke wijze gepleegde echtbreuk; de secte der *Montanisten* en gedeeltelijk ook die der *Novatianen* verbood zulk eenen echt volstrekt en sloot de op die wijs gehuwden voor altijd uit de kerk; in de algemeene (Katholieke) kerk daarentegen werd een tweede huwelijk wel als iets min voegelijks en met Christelijke zelfsbeheersching strijdende, afgekeurd, en volgens de besluiten van kerkvergaderingen met kerkelijke straffen bedreigd, doch na opgenomen boete der gehuwden, toch erkend. Toen de Byzantijnsche Keizer, LEO *de Wijsgeer*, nog kinderloos bij den dood van zijne derde gemalin, in 902 voor de vierde maal een huwelijk aanging, werd dit door den Paus, het hoofd der Westersche kerk, erkend, doch in het Oosten door den Patriarch van Constantinopel, hoogelijk afgekeurd, en de Keizer in den ban gedaan. Bij deze gelegenheid werd, na veel twist, de zaak in de Grieksche kerk aldus beslist: een tweede en zelfs een derde huwelijk zou onder zekere voorwaarden nog geoorloofd, een vierde echter volstrekt verboden wezen. Deze geest, die het hertrouwen afkeurt, leeft nog eenigzins in de Grieksch-Russische kerk: immers hare Priesters (Popen) moeten gehuwd zijn, mogen echter na den dood hunner vrouw niet hertrouwen, maar moeten met verlies van hunnen post zich in een klooster begeven. De Grieksche kerk beroept zich hierbij op het voorschrift van den Apostel PAULUS, 1 *Tim.* III: 2: Een opziender moet zijn ééner vrouwe man.

De inzender van de vraag eindigt: » Waarop steunt dit gevoelen? heeft het een aannemelijken grond?" Hierop diene het volgende tot antwoord: 't Is, dunkt mij, hier de plaats niet, alle gezegden van CHRISTUS en van PAULUS (ook vooral uit 1 *Cor.* VII) aan te wijzen en uit te leggen, welke door de Kerkvaders tot steuning van hun gevoelen zijn aangehaald en vaak zonder behartiging van het verband der teksten verklaard. De eigenlijke grond ook van deze het tweede huwelijk afkeurende algemeene opinie, lag niet in deze of gene plaatsen der H. S.; hij lag dieper, in de geheele geest-rigting van dien tijd. Toen het Christendom aandrong op een matig en dankbaar gebruik der tijdelijke voorregten, op zelfsbeheersching en zelfsverloochening, verhief zich als reactie tegen de wereldsgezinde genotzucht des Heidendoms een ander uiterste, een geest, die de zinnelijkheid niet slechts beheerschen, maar zoo mogelijk dooden wilde, die van de ligchamelijke genoegens en tijdelijke voordeelen gaarne afstand deed, die zijne eer stelde in onthouding van alles, wat den gewonen mensch aangenaam is. Van daar het vasten, het waken, het ontvlieden van het gezellige leven; van daar zelfkastijdingen en het ongehuwde leven. Dit laatste werd door alle kerkvaders boven het gehuwde gesteld, werd aangeprezen als iets heiligs, iets Gode bijzonder behagelijks, als een trap tot het hemelsche leven; in dien geest was het dus natuurlijk, dat men in hem, die reeds eens dien uitnemenden, ongehuwden staat verlaten had, en die door den dood van zijnen echtgenoot als door Gods hand weder tot denzelven was teruggebragt, dat men in hem een tweede huwelijk afkeurde, als een stap met zelfsbeheersching en hemelschgezindheid strijdende.

Welke over dit punt de denkbeelden waren van W. WHISTON, Pred. en Prof. te *Oxford*, afgezet 1710, gestorven 1752, zal weinig ter zake afdoen. Hij was bij alle regtschapenheid een der wonderlijkste dweepers en voorstander van allerlei paradoxe meeningen.

PHIL-HISTORICUS.

Monogamie. De Apostel PAULUS verlangt in een' opziener der gemeente, dat hij *ééner vrouwe man*, *μιᾶς γυνχικὸς ἀνὴρ*, (*Tit.* I: 6, 1 *Tim.* III: 2) en in eene diakones, dat ze *ééns mans vrouw*, *ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή*, moet zijn (1 *Tim.* V: 9). Men heeft dit verklaard als een verbod óf van polygamie, óf van deuterogamie, óf van concubinaat. De eenvoudigste opvatting is wel deze, dat PAULUS aan diakenen en diakonessen het *hertrouwen* ontzegt; schoon hij dat voor de overige leden der gemeente niet ongeöorloofd acht (1 *Kor.* VII: 8, 9). Op dien grond heeft de Grieksch-Katholieke kerk bepaald, dat alleen uit degenen, die ongehuwd of niet hertrouwd zijn (*παρθένοι* en *σώφρονες*) de bisschoppen mogen verkozen worden, dat de presbyter of diaken, die hertrouwt, van zijne waardigheid afstand moet doen en dat de sub-diaken of geestelijke van minderen rang door het aangaan van een tweede huwelijk alle uitzigt op bevordering verliest.

CONSTANTER.

Drenthe (bl. 91). De onderzoekingen naar den naamsoorsprong dezer provincie hebben tot vele gissingen geleid, zonder iets stelligs aan het licht te brengen.

Men heeft den naam Drenthe, dien men oudtijds ook *Trenthe*, *Trente*, *Threnthe*, *Thrente*, *Drente* en *Dreente* genoemd vindt, willen afleiden:

1°. Van de aloude *Tencteren*, die evenwel hunne woonplaats aan den Rijn hadden;

2°. Van de Noormannen, en wel van de stad *Dronth* of Dronthen, nu Drontheim;

3°. Van het woord *drinten*, oudtijds zoo veel als *opzwellen*, *hooger worden* beteekenende;

4°. Heeft men het meer algemeen willen houden voor een ineensmelting van *Drie-enthe*, (het derde einde of deel), gelijk Twenthe dan

van *Twee-enthe*, (het tweede einde of deel), zoude afkomstig zijn; en

5°. Heeft een later gevoelen Drenthe een tezamentrekking doen zijn van *Der-Enthe* of *Ter-Enthe*, d. i. ter einde, ten einde, aan het einde of op het einde van Friesland, of van Friesland en Groningen, gelegen. Zie »*de Aardbol*, D. III. bl. 370." en de daar aangehaalde »*Verh. van* Mr. S. GRATAMA, *Over de naamsreden of den naamsoorsprong van Drenthe.*"

J. J. WOLFS.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen (bl. 92). De uitgang *a*, die aan vele Friesche geslachtsnamen gemeen is, is mij altijd voorgekomen een *genitief*-vorm te zijn, volkomen gelijkstaande met onze *s*, wanneer die bij de verbuiging van het naamwoord aangehecht wordt. Het duidelijkste blijkt dit in geslachtsnamen, als: ALBERDA, BEERTA, ROORDA, SALVERDA, waarvoor de Hollander zeggen zou: ALBERTS, BEERTS, RUURTS, SALVERTS, d. i. *Alberts zoon*, enz. Evenmin is deze beteekenis te miskennen in geslachtsnamen, die op *stra* eindigen. Dit aanhechtsel wordt namelijk altijd aan eene plaatsbenaming toegevoegd en geeft derhalve te kennen, van waar het geslacht, dat een naam met dien uitgang voert, afkomstig is. Hij, die uit een *veen* kwam, heette VEENSTER, van een *dijk*, een *hoek*, een *ryp*, een *dam*, een *zyl*, heette DIJKSTER, HOEKSTER, RYPSTER, DAMSTER, ZYLSTER, en zijn geslacht derhalve VEENSTRA, DYKSTRA, HOEKSTRA, RYPSTRA, DAMSTRA, ZYLSTRA. Over de uitgangen op *ma* en *inga* sta ik in twijfel; misschien is er in 't Oud-Friesch of 't Angelsaxisch reden en beteekenis van te vinden. Zoo niet, dan ben ik geneigd tot de gissing, dat de middelletter *m* of *ng* alleen om den wille der welluidendheid is ingelascht. Zulk een middelletter was althans noodig vóór ieder aanhechtsel, dat achter een voornaam, die op *e* eindigde, gevoegd werd; b. v. van AUKE kan de gebogen vorm niet AUKA zijn, omdat dit de verbuiging zou wezen van AUK (den vrouwen-naam, waarvan AUKE de mannelijke vorm is). Zoo geven de voornamen ENNE, FOCKE, HOBBE, HOYTSE, YNTE, PYKE, SYTSE, de geslachtsnamen ENNEMA, FOCKEMA, enz. De geslachtsnamen BOUMA, HARINXMA, JELGERSMA, POLMA, enz. van BOU, HARING, JELGER, POL — schijnen echter te bewijzen dat de *m* een integrerend deel van het aanhechtsel uitmaakt. Van de andere formatie kunnen als voorbeelden dienen BONGA (contr. van BONNINGA), EISINGA, ELSINGA, MENSINGA van BONNE, EISE, ELSE en MENSE.

CONSTANTER.

Ik heb met u een appeltje te schillen (bl. 92). Misschien heeft dit spreekwoord betrekking op de bekende geschiedenis van den twistappel uit de fabelleer. Ik geloof echter niet dat wij tot de grijze oudheid behoeven op te klimmen. Wanneer men een' appel schilt, wordt het inwendige ontbloot en aldus zigtbaar. De beteekenis kan derhalve deze zijn, ik moet met u over eene zaak handelen, haar van het uitwendige ontdoen, haar uitvorschen en doorgronden, wij moeten tot de kern, tot het binnenste doordringen en het inwendige, het wezentlijke der zaak beschouwen. Dat men zegt, een appeltje en niet een' appel schillen, laat zich verklaren uit de gewoonte, om in het dagelijksche leven en den gemeenzamen stijl, de verkleiningswoorden te bezigen. Een ander onzer vaderlandsche spreekwoorden, *ik heb een eitje met u te pellen*, heeft denzelfden zin. Zie TUINMAN, *Nederduitsche Spreekwoorden*, Middelb. 1726, D. I, bl. 110.

J. F. v. L.

Stijgbeugels (bl. 92). »De eerste stellige melding die ik van stijgbeugels vind," zegt BECKMANN, *Hist. of Inv.*, vol. I, p. 440, »is in een boek van MAURITIUS (MAURITII *Ars Militaris, edita a* JOH. SCHEFFERO, Upsaliae 1664. 8vo. p. 22.) waarin hij zegt dat de ruiter aan zijn zadel twee ijzeren *scalae* moest hebben. Dit werk, aan keizer MAURITIUS toegeschreven, zoude vervaardigd zijn tegen het einde van de zesde eeuw. Nog duidelijker is eene andere zinsnede van hetzelfde boek, (lib. ii. cap. viii. p. 64.) waarin uitdrukkelijk gezegd word dat de *deputati*, die verpligt waren de gewonde soldaten van het slagveld te dragen, twee stijgbeugels aan de twee einden van het zadel vastgemaakt, op de linkerzijde van het paard moesten hebben. Dezelfde woorden zijn ook in een werk door keizer LEO, (LEONIS *Tactica*, *edit. Meursii*, cap. vi. § 10. p. 57) in de negende eeuw geschreven. ISIDORUS, in de zevende eeuw, zegt: *Scansuae, ferrum per quod equus scanditur;* en ook, *Astraba, tabella, in qua pedes requiescunt.* LEO *Grammaticus*, in de tiende, noemt ze even als MAURITIUS, *Scalae:* SUIDAS, omstreeks denzelfden tijd, zegt dat *anaboleus* niet alleen eenen rijknecht, die iemand in het opstijgen helpt, maar ook wat bij de Romeinen *scala* geheten werd, beteekent. EUSTATHIUS spreekt in een' veel duidelijker zin (*Odyss.* lib. i. 155): maar hij geeft ons te verstaan, dat stijgbeugels in zijn tijd (12de eeuw) nog niet algemeen waren. Op een stuk tapijtwerk van de elfde eeuw, dat MONTFAUCON, *Monumens de la Monarchie Françoise*, I. tab. 35) heeft laten graveeren, hebben de zadels van alle paarden stijgbeugels. AIMONIUS (*De miraculis Sancti Benedicti*, ii. 20.) noemt ze *scandilia*, en in de twaalfde eeuw werd het woord *staffa*, en zonder twijfel in dien zin, zeer dikwijls gebruikt.

G. L. PRIMUS.

V R A A G T E E K E N S.

„Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."

WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Veertigjarige Mannaregen. Prof. VETH zegt in de Aanteekening N°. 65, op zijne Verhandeling over de Edomiten, te vinden in *de Gids* voor 1850 (October of November?): » dat de Israëlieten in de woestijn 40 jaren lang, alle dagen, behalve op den Sabbath, het Manna verzameld hebben, wordt in den Bijbel *niet* verhaald," zich tevens beroepende op het gevoelen van den orthodoxen HENGSTENBERG.

Hoe moeten we dan begrijpen en uitleggen *Exodus* 16 : 35; op welke plaats gewis het algemeene gevoelen eener 40jarige spijziging rust, ook door V. D. PALM aangenomen?

PHIL-HISTORICUS.

Crethi en Plethi. Volgens FLAVIUS JOSEPHUS bestond de lijfwacht van den koning DAVID uit *Crethi* en *Plethi*, die van twee verschillende stammen of familiën waren.

Is de oorsprong en beteekenis dier namen ook bekend? J. S. H.

Damaris. Aan den ijverigen en geleerden medearbeider, den Heere SAXO SYLVIUS!

't Is U buiten twijfel bekend, hoe weinig rust men aan DIONYSIUS AREOPAGITA gegund heeft. Hem, den tijdgenoot van PAULUS, heeft men nog in Gallië in de derde eeuw doen prediken, en hem te *St. Denijs* begraven, en weder in de vijfde eeuw verscheidene schriften doen uitgeven. Thans ontvangt hij door U (in uw Art. *den onbekenden God*, p. 72) in DAMARIS nog eene vrouw, welke ik niet zie, dat LUCAS hem toekent. Mag ik vragen, met welk regt? PHIL-HISTORICUS.

Het kruis en de boom des levens. In welk middeneeuwsch gedicht vind ik, hetgeen ik eens in versmaat gelezen heb, weêr: dat een der bekende Paradijs-boomen (of het nu de boom des levens of der kennisse was, durf ik niet beslissen) tot bouwstof is aangewend voor 's Heeren *kruis?* Na verschillende lotgevallen, die in het vers opgeteekend zijn, is het veelbeteekenende hout voor het lest, op die wijze, tot 's menschen heil gebezigd, om, in 't hemelsch Jeruzalem, als de levensboom der Openbaring (xxii. 2.), wiens bladeren genezing aanbrengen, op nieuw te verrijzen.

IN HANC VERTE LUMINA.

Zonderling Latijnsch vers. Bestaat er een tegenhanger (ik meen ja!) van het vers dat een monnik zich eens hoorde toevoegen (zoo men de legende gelooven wil) toen hij den duivel van zich af wilde houden, en dat de merkwaardige eigenschap heeft van even zoo wel van achteren naar voren als van voren naar achteren te kunnen gelezen worden?

Signa te, signa! temere me tangis et angis!

L*.

Pepijns vragenboek door Alcuin. In *The Lives of Eminent Anglo-Saxons.* vol. ii. bl. 96. vind ik melding van een boek, geschreven door ALCUIN, in vragen en antwoorden, ter leering van PEPIJN, zoon van KAREL *den Grooten;* kan iemand mij zeggen, waar ik dit boek in eene der nieuwere talen vinden kan?

H. H.

De eerste Hollandsche Roman. Kan iemand mij ook zeggen: wanneer de eerste Hollandsche Roman in het licht verschenen is; door wien hij geschreven is, hoe genoemd, en of hij nog bestaat?

GEEN ROMANSCHRIJVER.

Heer Pastor. Van wien is het gedicht, dat begint:

Heer Pastor! onderstaande zaken
Zijn in uw stand het hoogste goed.

En zoo het niet in eene of andere bekende verzameling gevonden wordt, zou ook een van de medewerkers aan dit tijdschrift, het in zijn geheel kunnen mededeelen?

CONSTANTER.

Mémoires généalogiques de la maison de Médicis. Er moet een boek bestaan, getiteld *Mémoires généalogiques de la maison de Médicis*, in 1771 te 's Hage uitgegeven, 2 dl. 8°., geschreven door een' Nederlander, die zich niet noemt en het alleen heeft laten drukken voor zich en zijne vrienden. Er wordt van gewaagd in J. J. BJÖRNSTÄHLS *Reize*, II. 171. in not., die het een voortreffelijk en geleerd werk noemt. Is de Schrijver ook bekend? en zijn werk? J. C. K.

Handschrift van Hugo de Groot. BJÖRNSTÄHL, die ook ons land bezocht, en vooral de bibliotheken doorsnuffelde om MSS. en zeldzame boeken op te sporen, eene lief-

hebberij, die niet algemeen bij reizigers in den smaak valt, — zag te *Delft* in de boekerij van 't *Gymnasium* een handschrift van HUGO DE GROOT, behelzende aanmerkingen over de H. Schrift, in het Latijn, in vier kwarto deelen, allen door dezen grooten man eigenhandig geschreven. Het zijn dezelfde aanmerkingen, welke in druk verschenen zijn. In het 1ste deel heeft hij de woorden: HUGONIS GROTII *Annotationes* etc. geschreven; de letters zijn ongemeen fijn en klein; het Hebreeuwsch is tamelijk wel, maar fijn en vrij geschreven. Bestaat dat MS. nog te *Delft* of elders? Of is het geëclipseerd?

J. C. K.

Ordenboek. Ik bezit een stel platen van Ridderlijke Orders, waarvan de titelplaat luidt: *Catalogus ordinum Equestrium Celsissimo Principi*, JOHANNO WILLELMO, *Sac. Rom. Imp. Electori etc. oblatus*, a P. PHILIPPO BONNANNIS I.

Onder de laatste of 164ste plaat staat: *Omnia delineavit* ANDREAS HORAZI, *Pictor*, JOHANNES BAPTISTA SINTES *incidit*.

Uit de nommers op de platen, voorstellende de ridderlijke kleinodiën, blijkt dat er een tekst bij moet zijn. Weet ook iemand wat de titel is van het werk, waarbij deze platen behooren? T. H. B.

Rederijkers. Zou iemand der Heeren Navorschers ook de goedheid willen hebben, mij een goed werk aan te wijzen (zoo er een bestaat) over de geschiedenis der Rederijkerskamers? B.

Herdruk van Bilderdijks Najaarsbladen — Odilde. Zoude iemand weten te zeggen waarom BILDERDIJKS *Najaarsbladen* en *Odilde*, die voor de verzamelaars sinds lang onverkrijgbaar zijn, niet worden herdrukt? J. M.

Jan Norel, een dichter te Kampen, wiens naam in de woordenboeken niet voorkomt, gaf in 1680 of daaromtrent, uit: *De IJsfelstroom*, en in 1697 ontving hij van de stads regering een geschenk van *f* 25, voor een gedicht *op den Rijswijkschen Vrede*. Van eerstgen. is een exemplaar in 4°. in mijn bezit geweest, doch verloren gegaan; DUMBAR haalt er in zijne *analecta* een couplet uit aan.

Zoude hier of daar nog een exemplaar te vinden zijn? J. M.

Jan van Battum. Weet ook iemand iets van JAN VAN BATTUM ROTTERDAM, die in 1766, bij A. E. VALCKENIER te Kampen, uitgaf: *IJsfelvreugd of Stroomzang, toegewyd aan het verheerlykt Kampen, by gelegenheid der blyde inkomfte en heugelyke tegenwoordigheid van Z. D. Hoogheid Willem den Vyfden, Prinfe van Oranje en Nasfauw & & & in de luisterryke Vergaderinge der Edelm. Heeren Staten van Overyssel, binnen Kampen, den 27 van Oogstmaand* CDCCLXVI, 8 bl. in 4°? J. M.

Het kruis op munt en steen vóór het Christendom. Wat is de oorsprong van het kruis op Anglo-Saxische munten en in het Scandinavische (Runische) steenschrift, dagteekenende voor de invoering van het Christendom?

TYRO-HERALDICULUS.

Sprekende wapens.

Ut comes erecta Guillelmum cominus hasta,
Vidit hirundelae velocior alite quae dat
Hoc cognomen ei, fert cujus in aegide signum.

De Graaf WILLEM *van Arundel* (hirondelle), die den Kruistogt met RICHARD *Leeuwenhart* ondernam, voerde een zwaluw als wapenbeeld op zijn schild. Zijn er nog andere sprekende wapens in gebruik, die even oud zijn?

G. L.

Ruitvormige schilden. Wat is de oorsprong van de gewoonte om vrouwen-wapens op ruiten te schilderen. ANIM.

Gille Jacomo Bisscop. Ik bezit een zegel van roode was, waarop een zeer uitvoerig wapen afgebeeld is, met het randschrift: GILLE. IACOMO. BISSCOP. SPES. MEA. EST. CHRISTVS. Boven het wapen staat met kleine letters: HOVT VAST ALS IC KAN.

Wie was die GILLE JACOMO BISSCOP en wanneer leefde hij? I. P. S.

Merlette. De vraag bl. 20 en het antwoord bl. 41 over Merletten, heb ik met veel belangstelling gelezen. Genoemd antwoord scheen mij eerst aannemelijk, later kwam het mij twijfelachtig voor, toen ik mij herinnerde, dat *alérions* (zie het wapen van MONTMORENCY en dat van het Hertogdom van Lorraine) zoo wel als *canettes*, ook altijd zonder bek en pooten geschilderd worden. Wat mag daarvan de reden zijn? G. L.

Gedenkpenning op de zegepralen van Lodewijk den XIV. Aan het genootschap voor oudheden, te Londen, vertoonde onlangs een der leden, de Heer BROOKE, een zilveren gedenkpenning, geslagen tot herinnering aan de overwinningen van LODEWIJK XIV in de Nederlanden. Op de voorzijde aanschouwt men des konings beeld met naam en titels; op de keerzijde den vorst als APOLLO in een wagen met een driespan, leus: SOLIS QUE LABORES; voorts de namen van de door hem ingenomen steden en sterkten, ieder met een' platten grond. Was dit stuk vroeger onbekend?

TUSCO.

Pattekon. Wat is de waarde van een pattekon, waarvan gesproken wordt in *Eertijds, Maer en Tegenwoordig; Kluchte gerijmt door* Jonkhr. H. F. VAN DEN BRANDT, afgedr. in het *Belg. Museum*, IX. 253?

N. P. BIBLIOPHILUS.

Groningsch achtentwintigstuk van 1681. Er is, ook in mijn bezit, eene Groningsche achtentwintig van het jaar 1681, hebbende aan de eene zijde het wapen van Groningen, met het omschrift: MO. NO. ARG. ORD. GRON. ET.OML., en aan de keerzijde twee zamengevouwde handen, vasthoudende twee gekruiste lansen, op eene van welke een ronde hoed, op de andere een gelijkzijdige met eenen stralen-glans omgeven driehoek, (gelijkheid, vrijheid, broederschap,) met het omschrift: REDDIT. CONJUNCTIO. TUTOS. Bij welke gelegenheid is deze munt geslagen?

P. v. M.

Besluit van 22 *Julij* 1814. Welke redenen kunnen er bestaan hebben, om, in Art. I. van het besluit van 22 Julij 1814, *Staatsblad* N°. 86, houdende: Verbod van alle vreemde of particuliere loterijen, de boete te bepalen op *één honderd zilveren ducatons*, terwijl in dit zelfde besluit, verder van guldens gesproken wordt? X.

Klooster nabij Haarlem. Wie was de stichter van het Reguliersklooster, buiten de Nieuw-Poort te Haarlem, en welke geschiedkundige herinneringen zijn er aan verbonden, in verband met het nabij staande huis *te Kleef?*

EEN NAVORSCHER.

CORRESPONDENTIE.

Mijne Heeren Bestuurderen van DE NAVORSCHER!

Sedert zijn ontstaan verkreeg uw blad vele vrienden, hetgeen het aangename bewijs oplevert, dat er in ons vaderland velen *zijn die het oude in waarde houden, zoo het goed is, velen die zich de moeite willen getroosten om alles te bewaren en te onderzoeken, wat betrekking op onze geschiedenis en letterkunde heeft, en oude gebruiken en gewoonten aan de vergetelheid onttrekken, daar deze dikwijls, tot opheldering van feiten, van groot belang kunnen zijn. — Gij kent mijne voorliefde voor oudheden, vooral wanneer zij eenige geschiedkundige waarde hebben, en daar er onder uwe lezers vele vrienden van geschiedenis zijn, verstout ik mij het volgende plan op te werpen, dat misschien door hunne medewerking voor uitvoering vatbaar zoude wezen.*

Het is bekend dat vele familiën nog voorwerpen in hun bezit hebben, die aan hunne voorouders toebehoorden van eeuwen her, en nu niet meer in gebruik zijn; — zoo heeft de eene meubels, lakens, Delftsch aardewerk, of kleedingstukken en kostbaarheden die aan het publiek slechts door afbeeldingen bekend zijn; zoo bezit een ander oude charters en handschriften, of eenige merkwaardige penningen, van vader op zoon overgegaan, niet genoeg om eene verzameling daar te stellen; voorwerpen, die men wel trouw in de familie als reliquiën bewaart, maar die zelden door vreemden kunnen bezigtigd worden. Hier berust de kist waarin DE GROOT *Loevestein ontvlugtte, dáár de wapenrusting van* BOSSU *of het zwaard waarmede* OLDENBARNEVELDT *onthoofd werd; elders bewaarde men den beker aan* DE RUYTER *vereerd, of den mantel van* DE WITT.

Ware het nu ook doenlijk deze verspreidde stukken, of rariteiten, zoo als men ze gemeenlijk noemt, die voor de studie der geschiedenis van veel belang zijn, tijdelijk bij elkander te brengen en in een geschikt lokaal ten toon te stellen? Van groot nut zoude zulk eene verzameling zijn, om een algemeen overzigt te bekomen van kleeding, huishouding, kunsten en wetenschappen onzer voorvaderen, in de verschillende tijdvakken onzer geschiedenis. Veel zoude afhangen van de welwillende medewerking van particulieren, maar daar, waar iets belangrijks en nuttigs bedoeld wordt, zoude men gewis op die medewerking kunnen rekenen. Getuige de tentoonstelling die hier, eenige jaren geleden, gehouden werd van schilderstukken onzer oude meesters. Ieder die haar beschouwde, herinnert zich voorzeker nog die schoone verzameling van vaderlandsche kunst. Hoe druk werd zij bezocht en hoeveel belangstelling boezemde zij algemeen in. Ja, ons vaderland heeft groote kunstenaars opgeleverd, — maar hoe velen zijn nog weinig of in het geheel niet bekend, — hoeveel schoons in gedreven goud en zilver van J. V. VIANEN, *gesneden houtwerk, gegraveerd glas, is nog verborgen, dat bij elkander gebragt, een geheel zoude vormen, der bezigtiging overwaardig?*

Toen ik voor eenigen tijd Londen bezocht, was er in St. Johnstreet eene tentoonstelling geopend van middeleeuwsche kunst, bijeen gebragt op de wijze, die ik voorstel ook hier te lande te volgen. Ieder die wat bezat van vroeger' tijd, dat door vreemden vorm, schoonheid van bewerking of oudheid belangrijk was, had het daar heen gezonden, en men vond er alles bijeen gebragt, van het eenvoudigste huisraad af, tot de prachtigste kostbaarheden voor sieraden, kleeding of kerkelijk gebruik. Dat zulk eene verzameling voor liefhebbers van geschiedenis en kunst, voor schilders bovenal, van groote waarde is, behoeft geen betoog.

Gaarne zoude ik eene dusdanige tentoonstelling, ware het mogelijk, tot stand zien komen en er al het mijne toe bijbrengen haar te doen gelukken, — en, zoo gij het mij vergunt, maak ik van uw veelgelezen NAVORSCHER *gebruik, om te zien of dit denkbeeld weêrklank vindt, en op de ondersteuning van anderen kan rekenen.*

AMSTERDAM, 12 Maart 1851.

Geheel de uwe
BATO.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen*. t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

HET MAL ROTTERDAMSCH SCHIP EN NOG EEN PAAR ANDERE MALLE SCHEPEN IN 1630, 1654, 1663 EN 1816.

In den *Hollandschen Mercurius* van Augustus 1663 lezen wij:

» Tot Holihead in IJrlandt had eenen WILLEM PETTIJ een nieuwe inventie van een » schip met 2 bodemen en 2 roers, om snelder » te zeylen. Terwyl hy nu in 't maken was, » wierdt hy bespot, als NOACH doen hy de Ark » bouwde. Sommige seyden: *'t sal de weerga » sijn van 't mal Rotterdamse schip.* De IJren » zelfs lachten den Bouwer uyt, seggende, » dit schip alst gemaeckt is, sal voorseker op » Brasiliën stranden. De Engelse riepen: de » mast sal de man over boort werpen.

» Na 10 maenden arbeyts is dit Schip afge» loopen, en zeylden in 't vaerwater tusschen » Dublin en Bristol een Kets 16 uren voorby, » krachtig in tempeest om zee te bouwen. » Geen Hollantsche schepen, so men seyde, » mochten hem byhouden. Is eyndelyck te » Portsmuyen (i. e. Portsmouth) gekomen, » om sig van den Coning en d' admirael van » Engelant te laten besien, hoewel men oock » segt, datter al meerder defectueusiteyt als » habiliteyt aen dit schip soude wesen."

Wij meenden eerst, dat met het malle Rotterdamsche schip het bekende kunstschip van onzen CORNELIS DREBBEL bedoeld werd, dat hij voor den koning van Engeland te Londen gemaakt had, uit dankbaarheid voor diens aandeel bij zijne bevrijding uit de handen van den koning van Bohemen in den dertigjarigen oorlog. Met dit schip waren vele ongeloovelijke dingen mogelijk, zoo men ze slechts gelooven wilde. Men konde er mede roeijen van Westminster tot Greenwich, liggende twee Duitsche mijlen van elkander, *onder het water door* en zelfs nog verder, indien men daartoe lust had. Daarenboven konde men in dit schip zonder behulp van kaars of lamp zelfs onder water *zien* en in een boek lezen. Verscheiden jaren na den dood van DREBBEL (hij stierf te Londen in 1634 in twee-en-zestigjarigen ouderdom) heeft men dit schip nog zien liggen aan den oever van de Theems. Cf. *Levensbeschrijving van eenige voornaame meest Nederlandsche mannen en vrouwen. Uit egte stukken opgemaakt. deel VI. pag.* 76.

Daar echter dit schip nog zóó mal niet was en buitendien moeijelijk het Rotterdamsche schip konde genoemd worden, hadden wij met die oplossing geenen vrede; echter verdiende DREBBELS vaartuig wel nader te worden toegelicht.

Later deden wij de ontdekking wat het malle schip was en hoe zich de gansche zaak had toegedragen.

In den zomer van 1653 was Holland vol van de inventie van zekeren Franschman, *Monsieur* DE SON, die te Rotterdam bezig was een schip te bouwen, dat zonder zeilen zoude varen en slechts door eene veêr zoude in beweging gebragt worden. Hij beweerde dat het zoowel tegen als voor den wind met eene verbazende kracht en snelheid zoude varen. Zoo hij 's morgens van Rotterdam vertrok, kon hij 's middags te Dieppe dineren en met den avond weder te Rotterdam terug zijn. Van heinde en verre kwam ieder zijne inventie zien, waarvan hij natuurlijk het geheim voor zich behield. Ook de admiraal VAN WASSENAAR werd door de algemeene nieuwsgierigheid medegesleept en vervoegde zich bij den heer DE SON, die met hem in zee wilde steken en hem beloofde, met zijn schip alléén *dertig* Engelsche schepen te zullen vernielen. Het was zoo lang als een gewone Oost-Indievaarder van dien tijd, spits van voren en spits van achteren; in het midden was de veêr, die eens opgewonden, het schip *acht* uren, met ontzettende kracht, zoude voortstuwen. Op den voor- en achtersteven was eene hut, waar Monsieur DE SON met nog drie anderen zoude logeren. In het laatst van October zoude het wonder te water gelaten worden; er mankeerde echter nog het een en ander aan, eerst den 2den Julij 1654 werden overal aanplakbiljetten in het Fransch en Hollandsch aangeslagen, van dezen inhoud:

» Tot op huyden is verscheydelyck ende on-
» seker gesproken, aengaende dit rare ende
» noyt gehoorde stuck wercks ofte wonderlyck
» schip, gefabriceert ende gebouwt door den
» heer DE SON. Ende alsoo het selfde door ver-
» scheyden verhinderingen tot noch toe niet in
» 't water heeft konnen gebracht worden; soo
» wordt een yegelyck by desen geadviseert, dat
» den dagh is vast ende seker gestelt, dat voor-
» noemde gebouw of wonderlyck Schip, op
» Maendagh den sesten July 1654 sal in de
» Maes gebracht worden. Alle curieuse lief-
» hebbers konnen haer tegen den dagh voor-
» noemt tot Rotterdam laten vinden, om het
» beloofde effect daervan te sien. Segget voort."

De zaak werd alleromstandigst opgenomen en zelfs werden door de Staten-Generaal de Heeren VAN DER MEYDEN, VETH, WOLFSEN en YSBRANDS gecommitteerd om het beloofde effect te gaan zien. De compagnon van DE SON, zekere BONNEAU, liet echter den Zondag te voren aan hunne Hoog Mogenden weten, dat het wonder morgen nog niet gereed konde zijn, daar men eene bepaalde *trempe* of *temperament* van zeker ijzer, dat men noodig had, maar nergens konde vinden. Men zoude later eenen naderen dag bepalen; nooit zag men echter die aankondiging aangeplakt; in de plaats daarvan las men weldra aan de hoeken der straten van Rotterdam:

» SON *wil onsterffelijck naest aen* ERASMUS *leven*,
Hij heeft het welverdient, het moet hem zijn gegeven;
Twee beelden van Metael verrijzen aen de Maes,
Dit van den wysten man, dat van den grootsten dwaes."

Het *mundus vult decipi*, *decipiatur ergo* was hier ten volle in praktijk gebragt. De moraal der historie meldt AITZEMA: » Alles is metter
» tydt verdwenen; de gemelde BONNEAU, die
» 't geldt hadde gefourneert, was dat quijt,
» ende alles verginck in roock, spot ende
» schimp."

(Cf. AITZEMA, *Saken van staet en oorlogh.* Boek XXXIII. fol. 837. Boek XXXIV. fol. 935. Deel III).

Beter liep het af met het vierde malle schip, dat zonder zeilen voer en eenen ijzeren mast had, die tevens tot schoorsteen diende; een allerdwaast schip, dat er niet zeer bevallig in zijne vormen uitzag en van alle oorden duizende menschen naar Rotterdam lokte, om met bewondering te worden aangegaapt. Het was de *eerste Stoomboot*, die uit Engeland naar Dordrecht gestoomd zijnde, zich ook op de Maas voor Rotterdam vertoonde. Zulks gebeurde in het najaar van 1816. De koninklijke familie, die toen mede iets nieuws was, kwam insgelijks het wonder zien; heel mooi was het echter niet.

(Cf. *Konst- en Letterbode* van 1816, waar het lompe gevaarte staat afgebeeld en de allezins naïve beschrijving wel verdient te worden gelezen). J. H. DE STOPP.

VONDELS *bijschrift op* MARIA DE WOLF. Het volgende versje vindt men niet onder de gedrukte gedichten van VONDEL, en is afgeschreven na een zilveren penning, geslagen

Ter gedaghtenis
van
MARIA DE WOLF.
In den Heere gherust den 14 Juny 1664.
out 52 jaaren, en 10 maanden en 16 dagen.

Toen trouhartige Marye
Had voltrocken haer vooghdye,
En het zusterlycke bloet
Als haer eigen opgevoedt,
Scheideze getroost van d' aerde.
Houdt de faem en deugt in waerde.

T. + B.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

Bijbelvertaling. In het jaar 1477 werd »te Delf in Hollant by JACOB JACOBSSOEN en MAURICIUS YEMANTSZOEN van Middelborch ter eeren Gods. en tot stichticheit ende lerynghe der kerften ghelouighe menschen" eene fol. uitgave in twee deelen van het Oude Testament gedrukt. Even zoo is mij eene uitgave van het O. T. van het jaar 1525, van HANS VAN ROEMUNDT. te Antwerpen »te coope int huys van Delft, bi PETER KAETZ", drie deelen in duod. bekend. Bestaat er geene uitgave van het N. Testament van dien tijd, in vorm en uitvoering, gelijk aan de boven vermelde editiën, en zoo ja — in welke boekerij zou de gelegenheid tot bezigtiging openstaan? (*)

C. B. A. D.

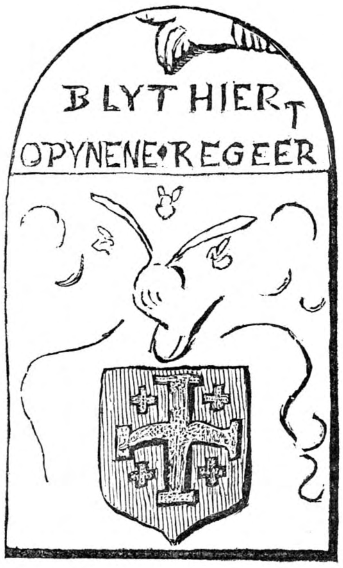

BLYT HIER $_{T}$
OPYNENE·REGEER

Boven eene poort in den muur, die het erf omgeeft, behoorende tot het merkwaardige koning WILLEM's huis te *Alkmaar*, ziet men eenen steen, waarop genoemde spreuk staat uitgehouwen. Dit opschrift is uit Romeinsche letters zaamgesteld, geene afscheiding tot woorden tusschen de letters merkbaar, dan achter de zevende van den tweeden regel, waar dit ten overvloede door een teeken is aangegeven (*). Van de T, die, waar de twee regels den rand van den steen naderen, zoo goed mogelijk plaats kiest, en waarschijnlijk uit inschikkelijkheid iets kleiner is dan zijne overige zusters, die echter ook van geene gelijke grootte zijn, is het mij niet duidelijk of zij achter den eersten of tweeden regel behoort te staan; de R der laatste raakt bijna den rand. Boven deze spreuk ontwaart men het gedeelte van een mans hand, waarvan de duim regt uit, de twee voorste vingers naar beneden wijzen, terwijl de twee overige gesloten zijn. Onder de spreuk is het grootste gedeelte van den steen ingeruimd aan een wapen, thans beschilderd, zoo dat het zich voordoet met een rood veld, waarop een geel kruis, dat tusschen de armen vier kleinere kruizen van dezelfde kleur heeft. De helm boven het wapen is versierd met twee van elkander wijkende pluimen: de drie opene vakken, die hierdoor ontstaan, zijn door zoo vele konijnen ingenomen. Wat mag de beteekenis van het opschrift zijn? Eenigen lezen er uit: »Blijft hier en steunt op mijne regering," als het gezegde van eenen der graven, die geen voorstander van de kruisvaart was. Anderen willen er eene bedoeling in zien, als of er stond: »Blijft hier, vertrouwt op één die regeert," een vrome spreuk, die gebezigd zoude zijn, om de Kennemers tegen de strooptogten der Westvriezen gerust te stellen. Even zoo de derde oplossing: »Blijft hier, OPYNEN (als geslachtsnaam genomen) regeert." Eindelijk nog is het eenige jaren geleden, in zeker genootschap tot een punt van onderzoek geworden, en kwam men tot de conclusie, dat het beteekende: »Blijft hier: het zijn opy-

(*) Het N. T., in 1525 bij P. KAETZ uitgegeven, is in twee deelen van hetzelfde formaat. H. B.

(*) De bekende dwarsstreepjens, die de uitlating van eene letter aanwijzen, worden in 't opschrift gemist.

nene, d. i. slechts denkbeelden, die gints heerschen." Door wien, aan wien of wanneer en waarom de spreuk is gevormd of gegeven, heb ik niet vernomen, dat het genootschap aangewezen heeft. Den laatsten tijd is de kennis der middeneeuwen vooruit gegaan, vooral de kennis der taal van dat tijdvak. Mogelijk hebben de beide wetenschappen, op de hoogte waar zij nu staan, niet als gidsen gediend, om de vier gegevene oplossingen te vinden. Waarom het misschien met een antwoord, waarvan de juistheid ontwijfelbaar is, vereerd zal worden, indien men in deze kolommen de vraag plaatst: *Wat mag de beteekenis van het gemelde opschrift zijn?*

E. M. D.

Christiaan Hendrik Heinecken was een wonderkind, geboren te Lubeck in 1721. Dit kind sprak nagenoeg reeds bij zijne geboorte. Hij kende, toen hij een jaar oud was, de voornaamste voorvallen uit de vijf boeken van MOZES. Eene maand later kende hij de geheele geschiedenis van het Oude Testament, en toen hij den ouderdom van 14 maanden bereikt had, ook die van het Nieuwe. Op tweejarigen leeftijd beantwoordde hij allerlei vragen over geschiedenis en aardrijkskunde. Latijn en Fransch waren hem eigen in den ouderdom van drie jaren, en in zijn vierde jaar werd hij aan het hof van den koning van Denemarken voorgesteld, en hield hij eene redevoering voor Z. M. Dit kind had geen ander voedsel dan dat van zijne min. Men wilde hem spenen, maar kort daarop stierf hij, den 27 Junij 1725, circa 5 jaren oud. Even als zeker wijsgeer der oudheid, vermaande hij zijne familie om niet te klagen. Men raadplege over dit natuurwonder: *Mémoires de Trevoux, Janvier*. 1713; *Zijn leven, beschreven door* SCHONEICH, *zijn' leermeester*. Verder: *Dissertation de* MARTINI, uitgegeven te Lubeck, in 1730, en eindelijk het 17de deel van *Bibliothèque Germanique.*

Het bovenstaande verhaal zend ik » DE NAVORSCHER". Het kwam mij in handen als eene aanteekening, gemaakt uit eene encyclopédie, mij is ontgaan welke. Zou misschien een zijner hulpgrage lezers mij een antwoord geven op de vraag: Wat is er van dit kind nog meer opgeteekend?

G. L. K.

Portugeesche en tegelijk Latijnsche verzen. Het is mij niet mogen gelukken den oorsprong en den schrijver te vinden van de volgende verzen, die ik eens van een los handschrift, (misschien onnaauwkeurig), overgeschreven heb en thans hier letterlijk teruggeef, met de vraag; wie mij daarvan iets meer kan zeggen, en tevens of dit een *fragment* is, of wel een geheel?

Hymne ter eere van de Heilige URSULA *en hare gezellinnen.*

Canto tuas palmas, famosos canto triumphos;
Ursula! divinos, martyr! concede favores.
Subjectas, sacra nympha, feros animosa tyrannos;
Tu, Phoenix, vivendo ardes, ardendo triumphas,
Illustres, generosa, choros das Ursula! bellas
Das, Rosabella, rosas; fortes das, sancta, columnas!
Eternos vivas annos, o regia planta!
Devotos cantando hymnos, vos invoco sanctas!
Tam puras nymphas amo, adoro, canto, celebro;
Per vos, felices annos, o candida turba!
Per vos innumeros de Christo spero favores.

J. W. v. L.

Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus. Kan iemand uwer berigtgevers mij iets mededeelen betrekkelijk, of mij in staat stellen een exemplaar te verkrijgen van een boek over de Franciscaner orde, genaamd: *Den Wijngaert van Sinte Franciscus van Schoonre Historien, Legenden &c.* zijnde een folio werk van 424 bladzijden, fraai gedrukt. Op de laatste pagina staat:

» Gheprent Thantwerpen binnen die Camer poorte Int huys van Delft bi mi, HENDRICK ECKERT VAN HOMBERCH. Int iaer ons heeren M.CCCCC ende XVIII op den XII dach van December."

De eenigste afdruk, dien ik er ooit van aantrof en die aan een vriend van mij toebehoorde, droeg de volgende aanteekening op een los blad in eene oude en naauwelijks leesbare hand:

» Raer boeck ende seer curieus als gebouwt sijnde op de wijs en voor meesten deel op de fondamenten van een fameus ende extra raer boeck genoempt *Conformitatis Vita S. Francisci cum Vita Jesu Christi*, de welcke in dese dickwils geciteert wordt gelijck gij int lesen sult ondervinden maer onthout wel dese latijn spreeckwoordt *Risum teneatis amici.*"

JARLZBERG.

NOTES AND QUERIES.

Aue Trici et Gheeze Ysenoudi. De Heer SINGER zegt in NOTES AND QUERIES. I. 114.

» Dr. MAITLAND's melding van de calligraphische werkzaamheden der non DIEMUDIS, tijdgenoote van OTLOH, is niet het eenigste voorbeeld van boeken-overschrijvende geestelijke zusters geweest; immers door alle tijden heen is de wereld veel verschuldigd aan den vromen ijver dezer afgezonderd levende vrouwelijke wezens, om tot vermeerdering van godsdienstige en godsdienst-onderwijzende boeken meê te werken. Als voorbeeld, van zóó laat eene dagteekening dat het naauwelijks de uitvinding der drukkunst voorafgaat, heb ik juist voor mij liggen, een dik boekdeel, in de fraaiste pennetrekken geschreven door schoone handen, met de kunst wel vertrouwd.

Daar het bijschrift aan het eind de namen

der dames bewaart, en vermeldt dat het perkament door haren geestelijken vader goedwillig bezorgd was, keur ik het der naschrijving waardig:

„Expliciunt, Deo laus omnipotente, quinque libri de VITA & CONVERSATIONE SANCTORVM PATRVM Scripti per manibus Sororum AUE TRICI et GHEEZE YSENOUDI in festivis diebus suis consororibus dilectis in memoriam earum. Finiti ano dni M^{0} CCCC^{0} XLIX^{0} in festo decollationis Sci Johannis baptiste ante sumam missam. Et habebant ad hoc pergamenum sibi ex caritate provisum de venerabili presbitero Dno NICOLAO WYT tunc temporis earundem patre spirituali & sibi ipsiis spiritualiter ac in Dno sat reverenter dilectio. Ex caritativo amore sitis propter Deum memores eorum cum uno Ave MARIA."

Op eene vraag, bl. 215 gedaan, tot welk klooster, Engelsch of vreemd, deze zusters behoorden, antwoordt de Heer SINGER, bl. 267: — Het spijt mij dat ik geen verder onderrigt omtrent deze dames geven kan, dan de sluitvolzin, die ik naschreef, aanbiedt. Het staat echter bij me vast dat zij zusters waren uit een klooster in Vlaanderen of Holland; de naam van haren geestelijken vader NICOLAAS WIJT, en de namen der dames, duiden dit klaarblijkelijk aan."

Kunnen de lezers van DE NAVORSCHER eenen leiddraad tot de geschiedenis dezer personen bijbrengen? W. J. L.

Blaauw Jan. Heden morgen (5 Maart 1851) het doodsberigt ontvangende van PIETER SOUKES in *Blaauw Jan*, viel mijne aandacht terstond op den naam, niet van den man, maar van het huis, dat hij bewoonde. Zoo lang mij heugt hoor ik van *Blaauw Jan* spreken, en ik meen in mijne kindsche jaren, wel te hebben hooren zeggen, dat er apen en beeren te zien waren. Ik heb evenwel genoemd lokaal niet anders gekend, dan als een magazijn van Potten, Pannen en allerlei Aardenwerk. Waarom heet het *Blaauw Jan?* Een vreemdsoortig zamenstel van twee woorden, die schijnbaar niets gemeen met elkander hebben, is hier gebruikt om een voorwerp aan te duiden, dat uitwendig en (zoo ver mij bekend is) ook inwendig, niets bijzonders heeft. Waarschijnlijk toch is om eenige reden, *die* naam aan *dat* huis gegeven en welligt is er iets merkwaardigs aan verbonden. Ik vraag DE NAVORSCHER om inlichting.

NIEUWSGIERIG AAGJE.

Voortbrengselen der Nederlandsche taal voor Nederlanders in het Buitenland gedrukt. Terwijl de Nederlandsche taal nog steeds in het Buitenland eene minachting ondervindt, grenzende aan verachting, en hare beoefening, op enkele uitzonderingen na, slechts uit noodzakelijkheid, door eenige weinigen, wordt voorgestaan; is het denkbeeld bij mij opgekomen, dat het niet geheel zonder belang zou zijn, eens na te gaan, in hoe verre die Nederlandsche taal in vroegere tijden *op vreemden bodem*, al is het dan ook grootendeels door Nederlanders zelven, is beoefend geworden, een onderzoek te doen naar de voortbrengselen van den Nederlandschen geest in Nederlandsche taal op vreemden bodem gekweekt, kortom, een overzigt te geven van de Nederlandsche boekwerken in het Buitenland verschenen, sedert de uitvinding der boekdrukkunst tot op onzen tijd.

Het komt mij voor dat een dergelijk overzigt aanleiding kan geven tot belangrijke navorschingen. Niet alleen kan het strekken tot opheldering van de geschiedenis onzer Letterkunde, maar ook menig punt nog duister in de geschiedenis van ons volksbestaan, vooral in de geschiedenis onzer vaderlandsche kerk, kan hierdoor mogelijk eenig licht ontvangen.

Het overzigt, wat ik bedoel, zou zich voorloopig slechts bepalen tot eene zoo veel mogelijk naauwkeurige en volledige lijst van genoemde boekwerken, met die aanteekeningen, welke ik in de gelegenheid was daar bij te voegen. Eene meer beproefde hand zou van deze bouwstoffen, of van gedeelten daarvan, later gebruik kunnen maken tot eene meer pragmatische behandeling van dit gedeelte onzer letterkunde.

Tot de uitvoering van dit voornemen zijn door mij reeds eene menigte bijdragen verzameld; gedeeltelijk door eigen inzage van de boeken zelve, gedeeltelijk uit verschillende catalogussen en andere schriften, waarin van dergelijke werken wordt melding gemaakt. Daar ik evenwel overtuigd ben, dat mijn arbeid nog in geenen deele op volledigheid kan aanspraak maken en mijne hulpbronnen reeds schaarsch worden, neem ik bij dezen de vrijheid, op dit voornemen, de aandacht te vestigen van hen, die in mijn gevoelen mogten deelen, van hen, die in de gelegenheid zijn mij met hunne voorlichtingen te dienen, van hen, die óf zelven rijke bibliotheken bezitten, waarin zich dergelijke werken bevinden, óf over bibliotheken gesteld zijn, waarvan de catalogus nog niet in druk is uitgegaan. In het belang dat ik aan deze zaak hecht, noodig ik hen allen uit, mij met hunne hulp bij te staan in het voleindigen van dezen arbeid. De Redactie van »DE NAVORSCHER" heeft welwillend de bladen van haar Tijdschrift opengesteld tot het ontvangen der bijdragen. Om evenwel noodelooze moeite te voorkomen, reken ik het mij tot eene pligt, deze nadere omschrijving van mijn plan te moeten geven: dat ik de Hollandsche boekwerken, uitgekomen in België en onze tegenwoordige en vroegere overzeesche Bezittingen, daarvan geheel uitsluit. Het zal niet noodig zijn de redenen hiervoor uiteen te zetten. MARTINUS.

Doop van kinders in de vasten geboren. In 't jaar 1180 was in Friesland de oude gewoonte der kerk nog in gebruik, dat de kinderen, in de vasten geboren, niet eerder dan op Paschen gedoopt werden; uitgezonderd in tijden van doodsgevaar, als wanneer de doop, zonder uitstel, aan hen bediend werd. Dit vond ik in FOEKE SJOERDS, *Friesche Jaarboeken*, II. 409. Zijn er nu bewijzen dat dit gebruik ook vroeger en elders plaats vond? Kan men er den oorsprong ook van opsporen?

J. C. K.

Avondmaalsviering zonder wijn. » Men meent," schrijft F. SJOERDS in 't gemelde werk, II. 284. » dat het houden van 't Avondmaal, onder de » gedaante van brood *alleen*, eerst op de kruis» togten en in *Palestina*, in gebruik geraakt is; » zijnde hier, voor zoo veel volks, zelden wijn » genoeg te bekomen." Bestaat er grond voor deze meening? J. C. K.

Vermangeling. » Men teekent, als iets bij» zonders aan, dat om dezen tijd, (956) de » aloude vermangeling van zaken in plaats » van geld, in deze landen op nieuw werd in» gevoerd, en dat de inwoners onder elkander » voor een paar hoenders een gans, voor twee » ganzen een varken, voor drie lammeren een » hamel, voor drie kalveren een koe, en zoo » het overige naar gelang, voor andere waaren » vermangelden." F. SJOERDS l. c. bl. 131, die het ontleend heeft uit: V. MIERIS, *Bisschoppelijke Munten*, bl. 120 en 121. Zijn er voorbeelden dat die *vermangeling* nog lang heeft stand gehouden? J. C. K.

Monsieur Oufle. Een Abt in Frankrijk, BOUDELON of BOURDELOT, nam den geesel der satyre tegen het bijgeloof op, en gaf het vermaarde werk uit, getiteld: » *Histoire des imaginations extravagantes de Mons.* OUFLE (*le Fou*). Het is eene navolging van den roman DON QUICHOT, als bevattende verwonderlijke verhalen van zeldzame inbeeldingen, welke de held door de lezing der werken over de tooverij bekomen heeft. Het is in 't Nederduitsch vertaald, met den titel: » *Monsieur* OUFLE, *of de avontuurlijke weerwolf.*" Zie J. SCHELTEMA, *Gesch. der Heksenprocessen*, bl. 199 ezv. Is die vertaling bekend? Zoo ja, zou men er geene nadere berigten van in DE NAVORSCHER kunnen mededeelen?

J. C. K.

In trouwe. Deze uitdrukking wordt, sedert eenigen tijd, vergis ik mij niet, in navolging voornamelijk van eene onzer meest geachte en verdienstelijke schrijfsters, door sommige schrijvers, ook die er zich met goed gevolg op toeleggen om in de taal van het dagelijksche leven te schrijven, veelmalen en bij herhaling gebezigd.

Is dit goed te keuren en navolgingwaardig? Is deze uitdrukking dan zoo veel beter of krachtiger, dan het meer gewone en gebruikelijke: *waarlijk*, *in waarheid*, *voorwaar*, *inderdaad*, *in ernst* enz.; wordt door deze uitdrukkingen iets anders te kennen gegeven, dan door dat *in trouwe?* Onze taal is waarlijk rijk genoeg om min gewone, en, althans in gemeenzame gesprekken of voordragten niet altijd passende woorden en uitdrukkingen geheel te kunnen ontberen. P. J. v. M.

Jan van Schoorl, een beroemd schilder, in 't jaar 1495 te Schoorl, een dorp in Noord-Holland, geboren, schijnt de schilderkunst in ons land, door zijne kunstreis in Italië, zeer bevorderlijk te zijn geweest, zoodat hij, volgens VAN MANDER, » **worde van FRANS FLORIS en ander (als men seght) den Lanteeren-drager en Straet-maker onser Consten in den Nederlanden ghehceten/ en gehouden te wesen.**" Twee zijner stukken zijn in het Museum (Trippenhuis) te Amsterdam. Eenige portretten van zijne hand, waaronder dat van hemzelven, worden op het stadhuis te Haarlem bewaard.

Vindt men van zijn penseel meer stukken in of buiten ons land, en kan men opgeven, welke? E. M. D.

Jan Ferdinandt, een Vlaamsch Dichter en Toonkunstenaar.

In de » *Wintersche Avonden, of Nederlandsche Vertellingen, — eerst uit verscheide Tijdboeken, door* JAKOBUS VIVERIUS, *vergadert en beschreven, en nu, in al zijn deelen, verbeterd en vermeerdert.* t' Amsterdam, 1665, in 12°," lees ik op bl. 18 het volgende.

» JAN FERDINANDT, blindt ende arm, twee swarigheden die de voortgang der Studie zeer hinderlick zijn, heeft, by het Leven onzer voor-Vaderen, een wonder der Vlamingen geweest: want hy wiert een geleert Poët, of Rijmschrijver, scharpsinnige Philozooph, ende een zeer uytmuntende Zangh-meester. Hy speelde seer heerlick op allerhande Speeltuygen. Hy heeft verscheyde gezangen gerijmdt ende op vier ende vijf toonen geschickt." —

Gaarne wenschte ik iets meer van dezen man te weten. Wanneer en waar heeft hij geleefd? Wat is er bekend van zijne werken? Bij welke andere schrijvers wordt van hem melding gemaakt?

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Hilixlude (bl. 6). In eene huwlijksche voorwaarde tusschen JOHAN VAN DER DOES en ELISABETH VAN ZUYLEN, gedagteekend den 22sten September 1566, vindt men als *hijlicxluden* vermeld: » WERNAER VAN DER DOES, » ADRIAEN VAN DER DOES, JACOB VAN DER » DOES, ter eenre; en JACOB UTEN ENGHE, » ADRIAEN VAN ZUIJLEN, JOHAN VAN DUIVEN» VOIRDE en CAERL VAN LYNDEN, van der an» dere syde." *Aanhangsel op de kerkelijke Oudheden van Nederland*, Utrecht 1744, p. 387.

***

Wetsteen der vernuften (bl. 12). Daar BOCCACCIO, MARINI, de *Cent nouvelles nouvelles*, de *Contes de la Reine de Navarre*, SPENCER, RONSARD, MONTAIGNE, en diergelijke bronnen hem de meeste stof aan de hand gaven, de zoogenaamde *Prince-genuchtjes* van dien tijd er eene voorname rol in spelen en DE BRUNE, door zijnen afkeer van hetgeen hij zelf *un sçavoir pédantesque* noemt, alles zonder omwegen verhaalt, is eene reproductie voor den tegenwoordigen tijd, minder gewenscht.

J. H. DE STOPPELAAR.

Wetsteen der vernuften. Ik geloof dat de Heer C. KRAMM en meer anderen, omtrent de namen en de werken van de DE BRUNE's in dwaling verkeeren, daaruit ontstaande, wijl beiden gelijktijdig leefden, en denzelfden naam voerden. De Hoogleeraar J. W. TE WATER, heeft mij 't eerst opmerkzaam gemaakt op de verwisseling van den een met den ander, 't geen hem, als Zeeuw, wel eens ergerde. Was ik zoo gelukkig de stukken te bezitten betrekkelijk P. DE LA RUë: *Geletterd Zeeland*, N°. 32—36, vermeld in de *Bibliotheca te Waterana*, bl. 406, ik zou meer bewijzen voor mijne stelling kunnen aanvoeren. De oudste der BRUNE's, daar wij mede willen beginnen, was JOHAN DE BRUNE, nergens vermeld gevonden met den toenaam van *de Jonge;* geboren te *Middelburg* in 1589, werd hij in 1649 Raadpensionaris van Zeeland. Zijn levensbeschrijver DE LA RUë, haalt eene bijzonderheid aan, die ik den lezer niet wil onthouden. Toen hij zijn' eed aflegde in handen van den Prins van Oranje, deed hij dien » met exceptie van die » dingen, welke op dezen tijd en gelegenheid » niet en passen."—Waartoe deze vreemde uitzondering? — Eene vraag voor DE NAVORSCHER. Zijne veelvuldige werken worden door LA RUë, in *Geletterd Zeeland*, 2de druk, bl. 42 en 43, genoemd, maar daaronder geen *Wetsteen* enz., wel *Banketwerk*, gedrukt te Middelburg, bij JAQUES THIERENS, 1660, in 2 deelen, gr. 8°. *Emblemata* of *Zinnewerk*, 2de druk van 1636, met keurige platen, waaronder eene afbeelding van eene *bakermat*, bl. 17. Dat hij, behalve andere talen, ook 't Hebreeuwsch verstond, toont zijne overzetting van DAVIDS *Psalmen*, » naer de voet van de letter vertaelt," (mihi) 2de druk, met die van DATHEEN daartegen over. Zijne spreuk was: *Spe et metu*. Hij is getrouwd geweest, eerst met MARIA DE VROE, daarna met MARIA LE SAGE, weduwe van P. DE NEVE. Uit het eerste huwelijk had hij twee zonen, ADRIAAN en SAMUEL, die in 1649 in bloeijenden leeftijd kort na elkander gestorven zijn.

Behalve 't geen reeds in DE NAVORSCHER, bl. 32 en 68, van JAN DE BRUNE of BRUINE *de Jonge* gezegd is, heb ik weinig van zijne levensbijzonderheden kunnen opsporen. S. A. GABBEMA noemt hem den geestigen doch ongelukkigen DE BRUNE, en zegt, in een vers voor zijne werken, dat hij is: » het ooglijn van de Nederlandsche Zirene (NB.) en Hollands vraag-baak, daar zij all' te kerke gaan." GERARD JOHAN VOSSIUS, was — volgens eigen betuiging — zijn Oom, (bl. 141). Toen deze als *Kanunnik van Cantelberg*, door koning KAREL...? van Engeland met een geschenk vereerd werd, en VOSSIUS, hem daarvoor zijnen dank betuigde, zeide de koning: » Gij » bedankt mij, en ik bedank God, omdat hij » mij gelegenheid verleend heeft, van aan een » man, die aan alle soorten van geleerdheid » zoo wel verdiend heeft, ook wel te verdie» nen." Ik heb vóór mij *alle volgeestige werken van* JAN DE BRUNE *de Jonge*, bestaande in: 1. *Wetsteen der vernuften*, enz. 2. *Jok en ernst*. 3. *Minnedichten of Honig-bije*. 4. *Kusjes*. 5. CHRISTUS *geboren*, *verlooren*. 6. *Opdrachtbrieven*, 7. *Minnepraat* enz., na de copie tot Harlingen, bij HERO GALAMA, anno 1668, in 8°. Het eerstgemelde werk is, volgens 't Octrooi, hier *Attache* genoemd, uitgekomen in 1643, toen hij te Amsterdam woonde. Prof. SIEGENBEEK, in zijne: » *Beknopte Gesch.*

van Nederl. Letterkunde", bl. 168, zegt dat hij als jongeling in 1649 overleden is. SIEGENBEEK en DE VRIES onderscheiden ze beide, doch als de laatstgenoemde meent in: »*Schets der Nederl. Dichters*, I. bl. 226," dat er onder den naam van JOHANNES JUNIANUS BRUNAEUS, die eene kleine verzameling van *Veirzjes* gemaakt heeft, nog een andere DE BRUNE zou schuilen, dan slaat hij, naar ik meen, den bal mis; want het Klinket op DE BRUNE'S *Minnedichten*, van J. DE GRUTER, die hem met gemelden gelatiniseerden naam betitelt, staat voor zijne *Honigbije*, en 't proefje dat DE VRIES mededeelt in de *Kusjes*, bl, 345. Die de moeite wil nemen beider stijl te vergelijken, zal een opmerkelijk verschil ontdekken. De eerste is kort, bondig, spreukachtig. De andere, meer los en uitvoerig, zoo niet langdradig. De eerste is meer kiesch. De andere minder, soms vuil. Aangenaam zal 't mij zijn, indien iemand mijne stelling grondig kan wederleggen. En overaangenaam, zoo één der lezers van DE NAVORSCHER in staat is den schat te onderzoeken, uit TE WATER'S bibliotheek, boven aangevoerd, en de resultaten van zijn onderzoek, betrekkelijk de DE BRUNE'S mededeelt.

J. C. K.

De Wetsteen der Vernuften. De Heer C. KRAMM, die in zijn antwoord aldaar zegt met verwondering te moeten vragen, is nogthans zelf geheel in dwaling, en het is van hem te verwonderen, dat hij niet schijnt te weten dat JOHAN DE BRUNE *de Jonghe*, en Mr. JOHAN DE BRUNE, twee zeer verschillende personen geweest zijn; hij zoude dit echter hebben moeten opmerken, in de Woordenboeken van CHALMOT en van WITSEN GEYSBEEK, en volgens de opgave in de *Oratie* van Prof. DE WAL, Gron. 1821. 4°. bl. 60, 61, in zijn exemplaar der *Wetsteen*-uitgave, Harlingen 1661, in de *Voorrede* hebben kunnen lezen, dat *eerst*genoemde schrijver reeds in 1649 overleden is; terwijl in dezelfde *Oratie* t. a. p. hetzelfde vermoeden ten aanzien van den naam *de Jonghe* wordt medegedeeld; zijne moeder JOHANNA JUNIUS, was de zuster van FRANCISCUS. *Alle zijne volgeestige werken*, waaronder de *Wetsteen*, *Jok en Ernst*, *de Honigbye*, en andere *Gedichten* enz. werden in 1644 bij GALAMA te Harlingen uitgegeven in 4°, nog is bij mij eene uitgave bij denzelfden, 1665, almede in 4°., alwaar in de voorrede voorkomt hetgeen door den Heer VAN KAMPEN, *Gesch. der Nederl. Lett.* enz. D. I. bl. 203, noot (v) is opgeteekend, betreffende de onechtheid van het 2*de Deel* van den *Wetsteen*, als het werk van DE BRUNE niet kunnende zijn.

Over Mr. JOHAN DE BRUNE en zijne veelvuldige schriften zie DE LA RUE, *Gelett. Zeel.* bl. 43—16, uitgave 1741. V. D. N.

Volgers van Pythagoras in Indië (bl. 13). De vrager zou wél gedaan hebben met den titel van het boek, dat hem tot zijne vraag aanleiding gaf, naauwkeuriger op te geven. Het is beter bekend onder den naam van »*Tweede en Derde Gezandschap na het Keyserryck van Taising of Sina*", beschreven door O. DAPPER. Ik wist eerst niet waar ter wereld het eiland Linge te zoeken was, doch het register van gemeld werk opslaande, vond ik welhaast op bl. 61 van het eerste deel de vereischte inlichting. De Poeloe Toedjoh (want zoo behoort men te schrijven) zijn een groep van *zeven* eilandjes (gelijk de naam aanduidt), een weinig ten Noorden van Banka, doch, als geheel onbeduidend, in de meeste beschrijvingen van den Indischen Archipel niet vermeld. Ten Noorden van deze, doch een weinig meer Oostwaarts, ligt het groote eiland, thans algemeen (naar *juister* uitspraak) onder den naam van Lingga bekend, waarvoor men echter in oudere boeken wel eens Linggen of Linggin aantreft. Dit eiland, ofschoon in de Maleische geschiedenis niet onbelangrijk, en sedert 1783 de zetel van het, van Djohor derwaarts getogen, geslacht der voormalige koningen van Malakka, is nog weinig bekend. De beste en inderdaad alleen noemenswaardige beschrijving is de »*Korte Schets van het eiland Lingga*", door C. VAN ANGELBEEK, in de »*Verhandelingen van het Batav. Genootschap*", Deel XI. Doch wij vinden daarin niets dat eenig licht verspreidt over de bijzonderheden aangaande de bevolking der binnenlanden, door DAPPER medegedeeld. De tegenwoordige bevolking wordt ons als geheel en al Maleisch en de Mohammedaansche Godsdienst belijdende geteekend; het eiland moet, volgens de Maleische Kronieken, reeds sedert eeuwen onder de vorsten van Malakka en Djohor hebben gestaan.

DAPPERS berigt kan echter niet uit de lucht gegrepen zijn, maar steunt ongetwijfeld op de verhalen der inlanders. Slechts aan de uitdrukking: »leer van den ouden PYTHAGORAS" zal niemand hechten, die met de manier onzer oude schrijvers gemeenzaam is, en weet welken invloed hunne kennis der klassieke oudheid vaak op hunne voorstelling van Oostersche zaken oefende. Het Pythagorisme van dit volk kwam wel ongetwijfeld slechts daarop neder, dat het aan eene soort van zielsverhuizing geloofde en het ongeoorloofd achtte iets levends te dooden. Maar wie erkent niet hierin de sporen van het Hindoeïsme, dat eenmaal zijne leeringen zoo algemeen onder de bevolking des Indischen Archipels had verbreid en zijnen hoofdzetel op Java had? Nog heden worden daarvan de bewijzen in de talen en gedenkteekenen van Java en Sumatra aangetroffen; de Balinezen belijden nog eene der Hindoesche godsdienstvormen,

en op Java vindt men bij de Badoeï's in het gebergte van Bantam, en bij de bewoners van het Tenggersche gebergte in de residentie Pasoeroean, in godsdienst en zeden nog de kennelijke overblijfselen der voormalige Hindoe-beschaving. Van de Tenggerezen getuigt b. v. de Heer DOMIS, » *de residentie Pasoeroean op het eiland Java*" (1836), bl. 140, uitdrukkelijk, dat zij aan de zielsverhuizing gelooven; van de Balinezen lezen wij hetzelfde onder anderen bij den Heer LAUTS, » *Bali en de Balinezen*" (1848), bl. 35. 't Is gansch niet onmogelijk, dat zich, tijdens het Hindoeïsme nog op Java bloeide, ten gevolge van politieke gebeurtenissen, eene Javaansche kolonie op Lingga heeft gevestigd, gelijk VAN ANGELBEEK, t. a. p., bl. 23, de sporen eener zoodanige kolonie op het naburige Bintang in de oude Maleische Kronieken heeft meenen te ontdekken, terwijl de kolonisatie der Javanen in dat tijdvak op Sumatra's Oostkust en op Banka, waaromtrent het mij vergund zij naar het » *Tijdschrift voor Ned. Indië*", Jaarg. 1850, Deel I, bl. 197—200 te verwijzen, een bekend en algemeen erkend feit is. 't Kan ook zijn, dat eerst later, toen de Islam zich door het zwaard op Java vestigde en de belijders van het Hindoeïsme vervolgde, eene schaar die vervolgingen heeft trachten te ontwijken, door op Lingga eene schuilplaats te zoeken, gelijk anderen de vlugt namen naar Bali. De plaats van herkomst dezer kolonisten wordt door DAPPER duidelijk genoeg aangeduid, wanneer hij zegt, dat zij » van den berg *Passarvan* (niet *Passaoan*) op 't eiland Java met der woon naar Linge getrokken zijn". De identiteit der namen Passarvan en Pasoeroean schijnt ontwijfelbaar. Op de zoo even aangehaalde plaats van het » *Tijdschr. v. N. I.*" kan men ook zien, hoe later al de Javaansche bezittingen en volkplantingen op Sumatra en de omliggende eilanden aan Bantam cynsbaar werden. Van eene Javaansche kolonie worden thans, naar het schijnt, op Lingga geene sporen meer aangetroffen; doch zij kunnen zeer wel sedert DAPPERS tijd, door den grooteren toevloed van Maleyers en de aanneming van den Islam, langzamerhand onder de overige bevolking versmolten zijn.

Indien de vraag, of er in Oost-Indië (den Indischen Archipel?) Pythagoristen zijn? alleen bedoelt, of er nog menschen zijn, die aan de zielsverhuizing gelooven? dan kan men die volmondig met *ja* beantwoorden; vraagt men echter of dat geloof tot de leer van PYTHAGORAS in eenige historische betrekking staat, dan antwoord ik met schier hetzelfde vertrouwen: *neen*. P. J. V.

Deventer koek (bl. 13). In de vraag hierover gelezen hebbende » dat de Hoofdmagistraat » (te Deventer) dat zekere er bij moet voegen, » waarin de voortreffelijkheid en bijzondere » makelij der Dev. koek besloten is," onderzocht ik dit, en vernam van iemand, met den voormaligen burgemeester van Deventer jaren lang bekend geweest, dat dit berigt niet overeenkomstig der waarheid zij, en dat gezworenen op het raadhuis proeven der echtheid nemen. H. P.

» *Den onbekenden God*" (bl. 18). Ik heb niets tegen de volledige, inderdaad ook niet ver te zoeken antwoorden, bl. 36, 71, op deze vraag gegeven; ik kan alleen mijn leedwezen niet verbergen, dat ook hier weder uit vier verschillende antwoorden blijkt, hoe men ten onzent vreemde literaturen beter kent, dan zijne eigene. Al het bekende over » den onbekenden God" is zeer wel bijeengesteld in het » *Bijbelsch Woordenboek voor het Christ. gezin*," art. *Athene* (2de aflev., Amsterdam en Utrecht, 1849), door Ds. SCHOTEL onderteekend.
P. J. V.

Ongeveer (bl. 19). Van alle nu reeds opgegeven étymologien van dit woord bevalt my geene zóó wel, als de zeer eenvoudige en zeer natuurlijke door BILDERDIJK opgegeven in zijne *Geslachtlijst. S. v.* » Vaar: 't is niets anders dan *ongeverr*' dat is *naby* en *byna*".
K. W.

Liverei (bl, 20, 40, 73, 74, 100). Aan de reeds door mij aangehaalde voorbeelden van bonte of liever *gedeelde* liverei, neem ik de vrijheid nog enkele bij te voegen. Juist vijf jaren voor dat koning EDUARD te Norwich kwam (bl. 20), schreef BERNHARD van *Rohrbach* (zie LERSNERS *Frankf. Chron.* i. 313. aangehaald door J. SCHEIBLE, in *Die gute alte Zeit.* bl. 124): » *item* 1464 *macht ich ein* gedeilt *Kleit mögins Farbe, und rot und wysz zu eyn Farbe uff der lynken Sytten und mitten uf der Gosen als des Rothe und wysz zusammen genegt.*" Nog vroeger (1343) ziet men in MEYRICK'S *Ancient armour*, (*tab.* xxxiii) SIR OLIVER INGRAM gedoscht in eenen wapenrok, geel en groen door het midden gedeeld; als ook (*tab.* xlii) den in rood en blaauw gedeelden, met gouden leeuwen en leliën bezaaiden wapenrok van koning HENDRIK VI, den voorganger en het slagtoffer van voornoemden EDUARD. Ook omstreeks denzelfden tijd (1459) kwam de Palsgraaf tot hulp van zijnen zwager, den Keurvorst van Hessen, met 1300 ruiters, allen gekleed in blaauw en wit, gelijk gedeeld. De Markgraaf van Anspach zond ook zijne *bontrokken;* deze waren in zwart en wit. In HOFFMANS *Kriegs-Staat*, bl. 551, 552, leest men, dat in 1522, toen de Aartshertog FERDINAND van Oostenrijk, zijne intrede in Stutgard deed, hem 60 mannen te paard en 600 burgers, den eenen kant rood, den anderen geel,

en door 6 jongens en 5 meisjes in roode en gele hemden gevolgd, te gemoet kwamen. Ook hebben de leden van den raad te Keulen, volgens SAGITTARIUS, half-roode, half-zwarte rokken gedragen. In Frankrijk, onder KAREL V, werden eerst *geblasoeneerde* kleederen ingevoerd; regts droeg men het wapen van den man, links dat van de vrouw. Onder zijnen navolger kwamen gedeelde kleederen in zwang; deze waren uit stukken van twee kleuren gemaakt en *mi-parti* genoemd. »In 1409," zegt een dagboek van dien tijd, »den 17 Oct. werd JOHANN MONTAGNE of MONTAGUE, uit de gevangenis van het kleine *Châtelet* naar de Hallen gevoerd; hij zat hoog op een wagen, gekleed in zijne eigene liverei, namentlijk een korten rok, rood en wit gedeeld (*mi-parti*), de kap even zoo, als ook de broek; ook de schoenen waren de eene wit, de andere rood. Twee trompetters gingen vooruit. Nadat zijn hoofd afgehouwen was, hing men zijnen romp op de hoogste plaats van Parijs, in hemd en broek, en met gulden sporen versierd." — In al die voorbeelden kunnen de kleuren in verband staan met het wapen van den drager, of der vorsten, landen en steden, wier onderdaan of burger hij was: dat ze toch gedragen zijn geworden door velen, die geen aanspraak op wapens hadden, getuigt onder anderen het volgende: In 1343 gebiedt de Raad van Neuremberg: »*Es soll kein Schneiderknecht kein gestükt Gewant mehr tragen, Zwe forb, geleich gehalwirt, mag er wol tragen.*" Werklieden mogten dus gelijk gedeelde tweekleurige kleederen dragen, ofschoon *gestükte* (zeker een lapwerk, *à la Harlequin*) hun niet vergund waren. Wat later, in 1370, verscheen een kleeder-ordinantie van den Raad te Zurich, waarin bevolen werd: »*Es soll kein Hosen getheilt, sondern von einer Farbe seyn.*" In 1518 klaagt de Magistraat te Regensburg, over de Joden, dat zij in gedeelde kleederen gingen, en in 1525 werd het aan de studenten van Tubingen verboden om gedeelde broeken te dragen, op straf van zeven schellingen. De dokter FELIX PLATER, van Bazel, in zijn *Autobiographia*, uitgegeven door FECHTER, te Bazel, 1840, schrijft: »Daar kwam uit Piémont, Anno 1544, Hoofdman SUMMERMATTER, mijns vaders vriend; hij liet mij kleeden in gedeelde broek en rok, de eene kant wit, de andere rood en blaauw, welke kleuren ik behouden heb." Zelfs ontmoeten wij vele voorbeelden vóór de invoering der wapenkunde; WARNEFRIED, sprekende van de kleederen van de Longobarden en Angelsaksers, ten tijde van KAREL *den Groote*, zegt dat zij waren: »*Ornata institis latioribus*, *vario colore contextis*," en HEFNER (I. N°. 50) geeft, onder eene menigte van de 11de eeuw, een voorbeeld van eenen man, wiens tuniek door het midden gedeeld, op den eenen kant rood, op den anderen kant groen geschilderd werd. De oorsprong dezer bontkleurige kleedij is dus dikwijls niet van de wapens af te leiden, en waarschijnlijk heeft JAC. GRIMM, in *de Götting. gel. Anz.*, aangehaald door J. H. VAN BOLHUIS, in NIJHOFF'S *Bijdragen*, 1837; I. bl. 149, hier de echte opheldering gegeven. »Volle broeders of zusters," zegt hij, »droegen oudtijds kleederen van dezelfde kleur, om ook uiterlijk de gelijkheid van bloed te kennen te geven; tweekleurige, bonte kleeding diende daarentegen bij stiefbetrekkingen en weezen." Men vindt dit gebruik in acht genomen bij de teekeningen en handschriften, b. v. in den Saksenspiegel (2. 20), waar halve bloedverwanten met bonte kleeding worden afgebeeld. De *gesta Romanorum*, c. 26. verhalen van eenen Koning, die zijnen onechten zoon voorschreef. »*Quod pannos suos diversi generis et coloris faceret, medietatem de vili panno et alteram de pretioso.* BERTHA, de zuster van KAREL *den Groote*, tegen zijnen wil en onwettig met MILO gehuwd, baart dezen den beroemden ROLAND, die als kind een bontkleurig kleed draagt, *veste fatta a quartieri.* (*Reali di Francia*, 6. 55). Een oud Engelsch lied bij PERCY, iii. 1. 16, bezingt den heimelijken, zonder 's Konings bewilliging aangeganen echt eener Fransche Koningsdochter met BOUDEWIJN, Forestier van Vlaanderen; BOUDEWIJN liet alle kinderen, die hij bij haar kreeg, zoo kleeden, dat de regterzijde van het gewaad met goud versierd, de linker van wol was. Toen CHARLES BRANDON, een gewoon edelman, met de Koninginne Weduwe van Frankrijk, de zuster van HENDRIK VIII van Engeland, huwde, was bij het tournooi zijn paard half met goud, half met friesch gedekt. Eene mishuwelijking of een onwettige echt, zoo wel als ongelijkheid van bloed, werd dus door bonte kleuren te kennen gegeven". TUSCO.

Liverei of *Lieverij*, ook palure, pellure, en parure, soms divisie genoemd. Zie hierover G. VAN HASSELT, *Het oorspronglyk Schildery van* KAREL VAN EGMOND, *Hertoge van Gelder*, Haarlem 1804; bl. 7, in fol. V. D. N.

Merlette (bl. 20, 74, 123). G. L. heeft regt: het antwoord (bl. 74) van H. M., die tevens de vraag (bl. 20) gedaan had, alhoewel niet onaardig bedacht, schijnt met de waarheid der zaak niet te strooken, ten minste uit verscheiden Heraldieke Werken, onder anderen van M. DE VULSON DE LA COLOMBIÈRE *au Chapitre des Oiseaux*, pag. 332 et 347, art. *Allerions* et *Merlettes* blijkt, dat »sans »bec ny griffes *ou* pieds, *et par conséquent hors* »*de toute deffence, ces oiseaux représentent au-* »*tant d'ennemis vaincus, désarmés et prisonniers;* »*ils sont plus fréquents dans les armoiries Fran-* »*çoises que dans les Alemandes, ce qui fait con-*

» *noitre que leurs anciens hêraults ont voulu dénoter*
» *par leur figure des Impériaux vaincus et pris par*
» *la guerre; un autheur Italien les nomme oiseaux*
» *ultramontains, comme étant plus fréquents dans*
» *les armes Françoises que d'autres*".

Dat ook de *Canettes* hiertoe zouden behooren heb ik *niet* bevestigd gevonden.

V. D. N.

Merlette. Nog één woord over deze moeijelijke heraldische questie, na de van ouds bekende oplossing door DE ROUCK gegeven en de nieuwe gissing van H. M. De eerste bevredigt mij evenmin, als ze H. M. voldeed; maar de laatste, door hem voorgesteld — is ze wel juist? Indien het ontbekken en ontpooten van de meerle daaraan moet toegeschreven worden, dat ze eerst op een veld van goud in hare natuurlijke kleur werd gevoerd, — waarom heeft dan hetzelfde niet plaats gehad met andere vogels, waarvan de pluimen zwart, blaauw, groen of rood en waarvan de pooten geel zijn? bovendien: waarop steunt de gissing dat de meerle het eerst gevoerd werd op een veld van goud? waarom niet op een veld van zilver? Wat H. M. zegt: » ook dan kon men haar geen bek » en pooten geven, zonder tegen den eersten » regel in de Heraldiek te zondigen, om geen » metaal op metaal of kleur op kleur te plaat» sen" — dat zal hem wel in overhaasting uit de pen zijn gevloeid, want wanneer ik blazonneer op een veld van zilver een meerle van sabel met bek en pooten van goud, — dan plaats ik het metaal van den bek *niet op het metaal* van het veld, maar *op de kleur* van de meerle; juist het omgekeerde, b. v. een meerle van sabel te voeren met bek en pooten van keel ware zonde tegen de regels van het blazoen of *à s'enquérir*. Vreemd is het, dat noch door H. M. noch in een der ingekomen antwoorden is opgemerkt, dat hetzelfde wat met de *merlettes* geschiedt, ook plaats heeft met de *canettes*, die evenzeer zonder bek of pooten gevoerd worden. Wanneer ik deze laatsgenoemde diertjes, zoo als ze op oude wapens voorkomen, bezie, dan rijst bij mij het vermoeden op, dat ze in diervoege verminkt zijn, om ze des te beter van de *zwanen* in het blazoen te onderscheiden. Zou er ook eene dergelijke reden voor het verminken der meerle bestaan?

CONSTANTER.

Oorsprong der Arabische Cijfers (bl. 20). In antwoord op deze vraag is reeds bl. 42 het noodige gezegd, vooral door H. C. M. In nommer IV van DE NAVORSCHER, bl. 100, wordt de Arabische oorsprong onzer cijfers door TUSCO betwijfeld. Ik heb eerbied voor zijne gronden; maar hoe komen zij dan toch algemeen aan den naam van *Arabische* cijfers? Vanwaar de treffende overeenkomst niet slechts in vorm, maar ook in de wijze van de getallen uit te drukken met die, waarvan zich de Arabieren gewoonlijk bedienen? Bovendien hoeveel heeft niet Europa in de *Sciences exactes* van de Arabieren geleerd en overgenomen! In nommer II van DE NAVORSCHER, bl. 42, verwijst E. A. P. naar eene noot van M. TYDEMAN op SHAWS *Reize*. Ik heb de aangehaalde plaats niet kunnen vinden, en zeker is in de aanhaling eene drukfout ingeslopen, welke ik dien Heer verzoek te herstellen. Misschien zou de kennismaking met de literatuur van dit onderwerp mij meerder licht over de vraag doen opgaan. Inmiddels is dit zeker, dat de Arabieren den oorsprong hunner gewone cijfers uit Indië afleiden. Zij bedienden zich vroeger ook van de letters van hun alphabet als getalmerken, in welk geval zij in eene orde werden gesteld, welke met die van het Hebr: alphabet overeenkwam. Deze getalmerken zijn echter in de beoefening der rekenkunst bij hen geheel verdrongen door die, welke zij, naar het volk waarvan zij ze overnamen, altijd de Indische heeten. Zie hier eenige bewijzen. Bij ABU'L-FARADJ, » *Histor. Dynast.*", p. 349, lezen wij aangaande den beroemden wijsgeer EBN SINA (AVICENNA), met diens eigene woorden: » daar» op ving mijn vader aan mij te zenden bij een » man die groenten verkocht en de *Indische* » cijferkunst verstond, opdat ik van hem lee» ren zou." Geheel hetzelfde lezen wij in de Syrische Kroniek van ABU'L-FARADJ (BARHEBRAEUS), p. 231, en IBN CHALLICAN zegt eveneens in het leven van EBN SINA (ed. DE SLANE, T. I., p. 223), dat hij in zijne jeugd de *Indische* cijferkunst beoefend had. Verg. de bepaling, die V. HAMMER, » *Encyclopädische Uebersicht der Wissenschaften des Orients*", S. 309, aan een Oosterschen schrijver ontleent: » die Zifferrechnung lehrt die Rechnungsoperationen mittels der von den Indiërn auf uns gekommenen Zahlzeichen, oder vielmehr mittels was immer für Zahlzeichen". Zie ook CHARDIN, » *Voyage en Perse*", T. IV., p. 289 der uitgave van LANGLÈS.

P. J. V.

IJzeren kooi van Cardinaal la Ballue (bl. 21). De vraag is bl. 44 en 75 beantwoord; doch ik moet daarbij twee opmerkingen maken. Vooreerst dat 's mans naam BALUE, soms LA BALUE, maar nimmer, zoo veel ik weet, LA BALLUE geschreven wordt. Zie hier b. v. een rijmpje op hem gemaakt en door DE BARANTE, » *Histoire des Ducs de Bourgogne*" (CHARLES LE TÉMÉRAIRE, Livre II), aangehaald:

Maître JEAN BALUE
A perdu la vue
De ses évêchés;
Monsieur de Verdun
N'en a pas plus un;
Tous sont dépêchés.

Ten anderen, dat men te onregt zoo be-

paaldelijk van ééne ijzeren kooi spreekt, daar de geschiedenis er meerdere vermeldt. DE BARANTE zegt iets verder van beide in het versje vermelde personen: » *Tous deux furent mis dans ces cages de fer, dont on attribuait l'invention au Cardinal, qui avait proposé d'y renfermer le Sire* DU LAU. *Maître* JEAN BALUE *fut détenu à Onzain, près de Blois, et l'évêque de Verdun à la bastille Saint-Antoine. Ils y passèrent plus de dix ans.*" P. J. V.

Kerk te Renswoude (bl. 44). In het antwoord aldaar staat YPEY en DERMOUT V, moet zijn Deel I. Aant. (220) p. 114, 115.

V. D. N.

Haantje Pik (bl. 22, 77). Neen mijn waarde F. J. K., de ongelukkige HAANTJE, van wien gij gewaagt, is niet dezelfde, als die N. B. zoo dikwijls heeft doen beven, even min als zij die thans PIK in de wandeling heeten, afstammelingen zijn van den uwen. Wie is hij dan? Indien gij in de laatste week van Maart een bezoek had afgelegd bij: » Der kunsten God aan 't Y," zoudt gij hem in zijne ware gedaante hebben kunnen zien als een dienenden duivel, die slapenden plaagt, allerhande gedaanten aanneemt, en plotseling door den muur of in den kagchel verdwijnt. Twee eeuwen geleden, in 1646, kon men hem eveneens in den Amsterdamschen schouwburg zien als dienaar van PLUTO, in J. H. KRULS bekende *Hellevaart van Rodomont*. STOKEBRANT, een andere duivel vraagt hem waar hij geweest is om de woede van RODOMONT te ontvlugten, waarop HEINTJE antwoordt:

„In de werelt.

Stokebrant.

„In de werelt, seghje Heyntje! hoe bevreest
„Hebbense daer estaen toen zy jou met je brandende *Pickstock* sagen."

Welligt is hij dezelfde als de Engelsche *Puck* of de *Poulpican* of *Poulpiquet* der Bretons, die even als hij de kleine kinderen steelt en de slapenden lastig valt; en voorzeker verdient hij eene plaats in het gezelschap:

„Van Molik, Bullebak, van Boldergeest, van Kollen
„Van Toverteeven, van Kabouterman, van Schaeuw,
„Schim, Daemons, Tuymelaars, Dwaallichtjes, Bietebaauw;
„Spektakel, Nikker, Hex, Nachtmerrie of Sint Felten
„Oom Hendrik, Zwarte Piet, of Joris op de stelten.
„Al wat van Eunjer, Droes, van Drommel en Harpij
— — — — — — — — — — — — — —
„De honderd zottigheên waarvan u de ouden schrijven,
„Weerwolven, Boldermans of Duikers, Witte wijven."

Π. K.

Mummie als geneesmiddel (bl. 22, 46). » Ejus » habentur quatuor species, *Arabum* nempe, » quae est liquamen seu liquor concretus exsu» dans in sepulchro e cadaveribus Aloë, Myr» rha, Balsamoque conditis. Altera *Ægyptio» rum* est, sive liquamen ex cadaveribus pissas» phalto conditis. Nimirum, hoc condiebantur » cadavera & vilioris sortis, adeoque & ipsa» met cadavera nonnunquam eo modo condita » prostant. Tertia, *Pissasphaltum factitium*, » id est mixtum pici bitumen, quod pro *Mumia* » venditant. Quarta, cadaver sub arena solis » aestu torrefactum. Fitque in Hammoniorum » regione, quae est inter Cyrenarum regionem » & Alexandriam, ubi Arenarum Syrtes ven» torum turbine sublatae incautos viatores » obruunt, unde horum cadavera à flagrante » solis aestu torrentur & exarescunt. Omnium » praestat prior species". — (S. BLANCARDI, *Lexicon med. renov.* Lugd Bat: 1717, p. 435 in voce). N. GIEGEL.

Het dierlijk magnetismus (bl. 22). Vier maanden lang heb ik met klimmende belangstelling naar eene oplossing uitgezien van zekere vraag, door mij in het eerste nommer van DE NAVORSCHER aan zijne lezers voorgelegd. Maar te vergeefs! Geen stelregel, waarvan mij bewust is, verbiedt mij, om nu, dat niemand anders het ondernemen wil, aan mijne eigene weetgierigheid te voldoen, en daartoe ben ik des te meer geneigd, omdat het mij de gelegenheid verschaft tot erkenning der dwalingen, in mijne vragen vervat. Ik schreef namelijk: 1°. Is het eene wetenschap? deze vraag houdt een twijfel in: maar, na het volgende stukje van den zeer bekenden Amerikaanschen geneesheer Dr. CALDWELL, gelezen te hebben, durf ik niet meer twijfelen.

„Om iemand zoo volkomen onder zijne magt te „krijgen, dat men hem in geest en in wezen over „bergen en zeeën naar verafgelegene landen kan „voeren; en wat nog meer is, hem naar willekeur „door de ruimte naar een of meerdere der hemelbol„len te verplaatsen, van welke hij te voren geene „kennis had, en zich met hem daarover te onderhou„den; dat zijn toch wel zaken die verbazend mogen „genoemd worden. En toch zijn ze even gemakke„lijk, zeker en snel te volvoeren, als sommige der „meest dagelijksche verrigtingen des levens (Bl. xxi).

2°. Ook zou de vraag: Waarom wordt er niet meer werk van gemaakt, door mij niet opgesteld zijn, had ik kennis gehad aan het besluit van de *Académie de Médicine*, te Parijs:

„Om het vermogen van te zien zonder oogen (clair„voyance) tot toetssteen te maken van het onderzoek, „betreffende het werkelijk bestaan van helderzien. „Daarenboven loofde de Heer BURDIN, lid dier Aka„demie, den 5den September 1837, eenen prijs van „3000 Franken uit aan dengenen, die het vermogen, „om door ondoorschijnende voorwerpen te lezen, zou „kunnen vertoonen. Het geld werd bij eenen Notaris „gedeponeerd met bepaling, dat het vóór de beslissing „der vraag niet zou mogen teruggetrokken worden. „Daar het vraagstuk opentlijk bekend werd gemaakt, „was het te verwachten, dat de voornaamste geval„len zich zouden aanbieden, niet slechts wegens het „geldelijk voordeel, maar voornamelijk ook uit-

„hoofde van de gelegenheid, welke zich voordeed „om zulk eene openlijke en uitstekende verklaring „van het geval, wanneer het werkelijk bestond, ter „kennis van de geheele wereld te brengen. Ook „kwamen de aanvragen in aanzienlijken getale en „zelfs van verre afstanden. In de meeste gevallen „werden er te voren schriftelijke, en zoo het scheen „wél gewaarborgde verklaringen aan de *Académie* „gezonden; maar kwam het tot de proefneming, dan „mislukten allen. Ieder die het berigt omtrent die „pogingen in de ***Akademische geschiedenis van het*** „***dierlijk magnetismus*** leest, zal overtuigd zijn, „dat hun, die naar den prijs dongen, alles werd in- „gewilligd wat slechts mogelijk was, in zooverre „het overeenkomstig was met het doel, om het we- „zenlijk bestaan van dit vermogen te bewijzen. En „toch vielen de proefnemingen altijd ongelukkig „uit; het vermogen om door ondoorschijnende lig- „chamen of zonder oogen te zien, kon door nie- „mand worden aangetoond,"

Deze uittreksels zijn uit een boek overgenomen, dat mij door een' vriendelijken, doch mij onbekenden lezer van DE NAVORSCHER is ter hand gesteld. Evenwel, zoo iemand nog niet weten mogt, wat hij over dit onderwerp denken moet, hij kan, mijns erachtens, niet beter doen dan hierover te lezen: *Wat is waar, wat onwaar in het dierlijk magnetismus?* door DANIEL NOBLE, *vertaald door* Dr. J. N. RAMAER, Zutphen 1847. TUSCO.

Naamgenooten (bl. 22). TRISTRAM SHANDY's vader was van meening, dat de naam een beslissenden invloed heeft op de vorming van het karakter, en als ik mij wel herinner heeft ook BULWER in » de CAXTONS" op ditzelfde thema voortgefantaseerd. Hieruit zou zich gelijkheid van inborst bij gelijkheid van naam laten deduceren, en ik weet niet of de vraag een ernstiger antwoord waard is. Voor zoo verre men kinderen vaak naar hunne grootouders noemt, zouden echter sommige gevallen zich welligt laten verklaren uit eene, ook in de dierenwereld, zoo ik meen, vaak opgemerkte wet, dat de erfelijkheid van aard en voorkomen zich meer in het derde dan in het tweede geslacht openbaart. P. J. V.

Lantaarns (bl. 22). Zie hier nog een klein bijvoegsel tot het antwoord op bl. 50, 51. Onze bijbelvertaling spreekt van » *lanteernen*" *Joh.* XVIII: 3. In het Grieksch staat *Φανὸς*, en wel verbonden met λαμπὰς, waarvoor onze overzetting »*fackelen*" heeft. Dat geen van beiden met *lampen* kan vertaald worden is klaar, dewijl men niet wel met lampen kon uitgaan om JEZUS te vangen. In het Oosten is het gebruik van lantaarns zeer algemeen en oneindig menigvuldiger dan bij ons, dewijl men er geene openbare straatverlichting kent; het is zelfs op vele plaatsen door stedelijke wetten verboden, na zonnenondergang zonder lantaarn op straat te komen. Men bedient zich daartoe in westelijk Azië en Egypte veelal van groote lantaarns, omtrent twee voet lang en negen duim in doorsnede, en bestaande uit gewast doek over ringen van ijzerdraad gespannen, zoodat de geheele toestel kan ineen gevouwen worden, doch met een bodem en top van vertind koper. Doorgaans laat men, des avonds een bezoek afleggende, zulk een lantaarn door een bediende voor zich uitdragen. De gewone naam van zulk een lantaarn is nog *fanoes* (فانوس), ongetwijfeld het Gr. *Φανὸς*. Afbeelding en beschrijving vindt men in LANE's » *Modern Egyptians*", die bovendien de afbeelding geeft van een prachtiger lantaarn, welke, bij huwelijksfeesten, aan koorden over de straat gespannen, in het kwartier waar de bruidegom woont, wordt gehangen. In Perzië is een lantaarn in gebruik, die meer met onze gewone overeenkomt. Maar de ouderdom der lantaarns in het Oosten doet voor hunne algemeenheid niet onder. In KITTO's » *Cyclopaedia of Biblical Literature*", art. *Lantern*, is eene afbeelding gegeven, naar een oud Egyptisch monument, van twee personen, die geheel het aanzien hebben van nachtwachts of stille wachts, en waarvan één een lantaarn in de hand houdt van dezen vorm:

Dit is wel de oudste afbeelding van een lantaarn, die tot nog toe gevonden is.

P. J. V.

Raderuurwerken (bl. 23) G. L. berispt mij (bl. 101) ten onregte over hetgeen ik van de raderuurwerken op bl. 51 gezegd heb, en ik moet hem aanbevelen dat artikel eens aandachtig na te lezen. Dat CAROVAGIUS in 1480 de uitvinder der zakhorologiën zoude zijn geweest, heb ik niet gezegd, maar alleen van draagbare (verplaatsbare) uurwerken met slagwerk en wekker gesproken, en de uitvinding der zakhorologiën in het begin der 16e eeuw gesteld.

De Anekdote van het horologie van ROBERT BRUCE, was mij bekend, doch zij is onjuist en G. L. heeft zich daarmede evenzeer laten verschalken, als de Engelsche Oudheidkundigen in het laatst der vorige eeuw. In het *Gentleman's Magazine* van 1785, komt een brief voor van JOHN JAMIESON, gedagteekend: Forfar 20 Augustus 1785, waarin hij verhaalt: dat een goudsmid uit Glasgow, om hem te bedriegen, den naam van ROBERTUS B. *Rex Scotorum* met ruwe trekken op een oud horologie had gegrift, dat uit Amerika afkomstig was, en, weinig bedenkende hoeveel strijd daardoor te weeg gebragt zoude worden, het later voor 2 pond Stg. verkocht.

Bij nader onderzoek viel de valschheid spoedig in 't oog, daar al de munten uit den tijd van ROBERT BRUCE Saxische letters dragen en het inschrift op 't horologie, in ruw gesneden Italiaansch schrift was.

Daar ook in Engeland het oudst bekende horologie van 1541 is, geloof ik tot nader te-

genbewijs, de uitvinding der zakhorologiën in het begin der 16e eeuw te kunnen blijven stellen.
T. H. B.

Ananasteelt in Nederland (bl. 23). De Navorscher omtrent de kweeking van deze vrucht in ons Vaderland, zal in de beschrijving van *Zijde-balen* in de *Utrechtsche Almanak* van dit jaar, reeds het antwoord op zijne vraag gevonden hebben. De dáár vermelde gedenkpenning van AGNETA BLOK, welke noch in VAN LOON, noch in *de Vervolgen* voorkomt, is afgebeeld en beschreven in een werkje, getiteld: *Gedenkpenningen en Munten uit de Penningkas van een' liefhebber der hedendaagsche Penningkunde* (den sedert overledenen Burgemeester VAN DOORN) *te Deventer* 1833, en wordt, met verwijzing naar dat boek, mede vermeld in het Penningwerk van de Heeren DE VRIES en DE JONGHE.

Nog wordt in genoemd stukje gezegd, dat de eerste Ananasplant uit *Suriname* te *Amsterdam* werd aangebragt, door eenen scheepskapitein, TAK genaamd; de juiste tijd wanneer is onzeker, doch waarschijnlijk tusschen de jaren 1679 en 1688. In den Akademie-tuin te *Leyden* was zij reeds vóór het jaar 1686, en werd in *Engeland* het eerst in 1690 door den Graaf van PORTLAND ingevoerd; de eigenlijke kweekerij begon met de 18e eeuw.
C. W. B.

Ananasteelt in Nederland. Niet bekend zijnde met hetgeen deswege in de *Ut. Volks-Almanak* 1851 door C. KRAMM, is geplaatst, vestig ik de aandacht op het aangeteekende door CLAAS BRUIN: *De Lustplaats Soelen*, Amst 1723, 4°. bl. 79, noot (b), » dat deze vrucht van 't Oos- » ten, waarvan de eerste uit Suriname in Am- » sterdam zijn gebragt door Capt. TAK, die » in de Stads tuin voortgekweekt en rijp ge- » worden zijn, waarvan er drie voor den Fran- » schen Ambassadeur, den Graave d'AVAUX, » door de Burgemeesters in een gastmaal wier- » den opgezet. Sedert heeft Juff. AGNETA BLOK, » op haar lustplaats Vijverhof aan de Vecht, » ook één tot rijpheid gebragt, waer op zij om » deszelfs zeldzaamheid de Staaten van Utrecht » onthaalde, doch tegenwoordig heeft de Hr. » DE LA COURT op zijn Lusthoeve buiten Leiden » met veele moeiten en kosten het middel uit- » gevonden, om ze in overvloed te kweeken."
V. D. N.

Het nieuw vermakelijk Ganzenspel (bl. 23, 102). » Als bij 't wanken en wenken van 't » jaar, dat verschiet, Alles leeft en zich spoedt » aan den hemel", werdt gij soms door een schrillen roep getroffen, die zich ver boven u hooren deed. Gij zaagt op met verwondering, en bemerktet weldra een wigvormigen troep vogels, die, zich telkens vervangende, met onvermoeiden borst en tegen wind op, het breede luchtruim doorkliefden. Gij zaagt voorzeker hoe de spits gedurig tot achterhoede werd en zijn volger ten gids herschiep. Nu, dat waren de hoofdpersonen van het vermakelijk ganzespel!

De gans, EENDJElief! is de *met overleg reizende* vogel bij uitnemenheid. Bij de Germanen werd ze steeds in eere gehouden. Ván haar spreken de kinderlijke sprookjes en tót haar — of heur geheimzinnige *Moeder* — leidt men den oorsprong dier vaak zoo wijze verhalen op. Ook heeft zich de marktplaats te Neuremberg nooit ofte nimmer om zijn *Ganzeman*, door VISSCHER, behoeven te schamen, even min als een DUMMLING over de hand van de Koningsdochter, hem door een goudene gans verworven. De vogel had zelfs *regten*. Het veld was het zijne, van het zaaijen der boonen tot heuren oogst. » Ich frage" — zegt een aêloud navorscher — » wie lange ein » Gans Gerechtigkeit im Felde hat?" » Antw. » Nicht länger als von einer Bohnen bis zur » andern." —

Haar naam werd op menschen, op zwervende menschen toegepast. In de geschiedenis ontmoeten we, bij voorbeeld, een' GENSERIK, aanvoerder en Koning der wandelende Wandalen. » Waarheen?" vroeg hem zijn stuurman. » Volg de winden maar" sprak de verwoester van Afrika. We stuiten, vijfhonderd jaar later, op den kerkelijken ban, door Paus GREGORIUS den V. over de minnelijke BERTHA van Bourgondiën uitgesproken; de Koning van Frankrijk verstootte haar, en de zwervelinge heette van toen af in de volkstaal: *Ganzevoet*. De naam van PÉDAUQUE (*pes aucae*) zal toch wel niets anders beteekend hebben. Ook de reizende handwerksman, op een stroowisch aangedreven, wordt nog bij uitnemenheid HANS genoemd.

En, wat nu het spel betreft — men spore zijn beginsel bij de Grieken op, of schrijve zijne uitvinding aan de wijsgeerige Duitschers toe — er is veel stof in tot nadenken. Merk op uw aardsche reistogten. Die wat bezit komt over de *Brug*, maar die zijn tolgeld verdubbelt, nog verder; in de *Herberg* moet gij niet alleen het gelag betalen, maar uwe beurt eens laten voorbijgaan: terwijl men, als JOZEF, in den *Put* geworpen, het kind van de rekening is en bovendien op een' verlosser wachten moet. Brengt men u op kronkelpaden, zoodat een slangvormige *Doolhof* u omvangt, zie, het kost u niet alleen geld, arme reiziger! het is ook teruggang. Soms vindt gij u op eens in de *Gevangenis*, en plotseling werpt gij u in den akeligen *Dood*. Gelukkig hij, die zeggen kan: » het valt op een *Gansje!*" *Die* heeft een gezel, met wien hij ver komt.

Voor den reizenden handwerksman was het Ganzebord een AB, en het spel vaak eene voorspelling.

Den oorsprong der spelen, voor kinderen uitgedacht, na te gaan is belangrijk, omdat menschen opgewassene kinderen zijn. Alles, wat menschen verzinnen, heeft zijn oorzaak, niets, wat zij uitvinden, is redeloos. Daarom hebben wij DE NAVORSCHER gevraagd naar den oorsprong en de beteekenis, ook van het Ganzespel. Voor hen, die met ons onderzoek spotten, zij het genoegzaam bij dezen op te merken, dat *gans* (Latine *anser*, Anglice *goose*) waarschijnlijk aan het Sanskrietische *Hansas*, *Hansî*, *gapen* of *lagchen* zijn wezen verschuldigd is. GANSKE.

Tabakspijpen (bl. 27). Men leze hierover het aangeteekende bij G. D. J. SCHOTEL, *Letterk. Bijdr. Geschied. Tabak* enz. 1848, bl. 50, noot (1). V. D. N.

Souter Liedekens (bl. 28, 29, 79, 80). Tot aanvulling van het *laatste* en beantwoording van het *eerste*, kan nog worden gezegd, dat behalve de op bl. 80 medegedeelde autheuren, waarbij blijkbaar de opgave in den Catalogus van J. KONING gevolgd is, nog moeten genoemd worden, S. OMIUS, *Praktijk der Godgeleerdheid*, D. I. p. 530; H. S. VAN ALPEN, *Verklaring van Psalm* CXI, in de voorrede; A. PARS, *Ind. Bat.*, bl. 237 en 431 en verv.; TEWATER, *Verb. der Edelen*, D. IV. bl. 447; COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, D. IV. St. 2. bl. 416 en 419, Aant.; J. F. WILLEMS, *Taal- en Letterk. Zuid. Prov.*; D. I. bl. 5 en 278; Idem, *Mengelingen*, N°. 4. bl. 291, alwaar deze zegt *zes* onderscheidene drukken van de uitgave van 1540 te bezitten. De *eerste* uitgave was ongetwijfeld die van 1540, ofschoon VAN IPEREN het jaartal 1539 opgeeft, doch het is te vermoeden dat hij daarmede op den datum van het daartoe verleende *Privilegie*, zijnde den 15den September van dat jaar, heeft gedoeld; de opgave in sommige Boekenlijsten, als van HULTMAN, 1821; van *de Koninkl. Bibliotheek*, 1838; van ROBIDÉ VAN DER AA, 1851; eener uitgave van 1511 is louter vergissing, doordien men xi in plaats van xl, in het jaartal op het titelblad gelezen heeft. Het woord *Souter*, *Salter*, *Psouter*, *Psalter*, zal een *veelbladig boek* beteekenen; men zie hierover LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Oud Holl. Vriendschap*, 1809, bl. 74. Aant. op bl. 2 (*a*); wat betreft de daarbij *gebezigde zangwijze*, gelijk PARS t. a. p. zegt, *die van ligte straatliedjes* te zijn, en alhoewel ongetwijfeld gebruikt om de geloofsgenooten in hunne sluipvergaderingen te dienen, ten einde door de vijanden niet ontdekt te worden, als bij die zelf in gebruik zijnde, zoo zullen deze met reden de *kerkelijke* invoering verhinderd hebben; maar bovendien kan het weinig verwondering wekken, dat aan de Psalmberijming van DATHEEN de voorkeur boven deze liederen werd gegeven, wanneer men ziet, dat ook de voortreffelijke Psalmberijming van VAN MARNIX werd terzijde gesteld. V. D. N.

Hocus pocus (bl. 39). In de beantwoording van »een bar tweetal", door TUSCO, wordt gewaagd van het tooverformulier »*Hocus-pocus*," en daaraan een geheel andere oorsprong toegekend, dan ik voorlang meende de rechte te zijn. In mijn' jongen tijd, namelijk, lezende en onderzoekende en nadenkende over Kerkleer en den aankleve van dien, ontmoette ik noodwendig op mijnen weg ook de woorden: »*Hoc est Corpus meum*," en het werd my allerwaarschijnlijkst, dat het »Hocus-pocus" (een goochel- of tooverformulier, dat juist bepaaldelijk gebezigd wordt by omwisseling van *'t een* in *'t ander*) een moedwillige verbastering dier woorden en alzoo een ergerlijke spotternij — welligt afkomstig uit den Geuzentijd — zal zijn. En zie, daar sla ik — na 't oordeel van TUSCO verstaan te hebben — nu KRAMERS *Kunstwoordentolk* op, om op nieuw overtuigd te worden hoe.... »les grands esprits se rencontrent!" K. W.

Verduitsching van Plinius (bl. 54). Of er eene vertaling van PLINIUS, *Hist. Nat.*, in onze taal bestaat? Ja, zij is gedrukt in 1687, bij JURRIAAN VAN PAALSUM, te Utrecht.

H. V. R.

Verduitsching van Plinius. Eene eigenlijke vertaling van PLINIUS is mij niet bekend; of zij echter niet bestaat, kan ik niet met zekerheid zeggen, daar ik de twee volgende werken, in de *Naamlijst van* VAN ABKOUDE vermeld, nooit in handen gehad heb, namelijk:

PLINIUS, van de Dieren. Amst. 1733.

Idem, van de Dieren, Amst. z. jaar.

Onlangs ben ik in het bezit gekomen van het volgende werkje:

C. PLINII *Secundi* Des wijdt-vermaerden Natuer-kondigers vyf Boecken, handelende van de Nature,

I. van de Menschen,
II. van de vier-voetige en kruypende Dieren,
III. van de Vogelen,
IV. van de kleyne Beestjes of Ongedierten,
V. van de Visschen, Oesters, Kreeften, etc.

Hier zyn bygevoeght, de Schriften van verschijden andere oude autheuren, de Natuer der Dieren aengaende. — Tot Leeuwarden. By GIJSBERT SIJBES, Boeckverkooper, woonende in de Clockstraet. Anno 1651.

Het is geene regtstreeksche vertaling van PLINIUS, maar veeleer eene soort van bloemlezing uit zijne geschriften, onder rubrieken gebragt, (zoo als de titel aanduidt,) waarbij ter opheldering uittreksels gevoegd zijn uit verschillende Grieksche en Romeinsche

schrijvers, die over hetzelfde onderwerp gehandeld hebben; terwijl men daar, waar de ouderen mistastten, hunne verkeerde begrippen schadeloos heeft willen maken door het inlasschen van allerlei verhalen uit nieuwere schrijvers. Of men hierdoor het gewenschte doel bereikt heeft, betwijfel ik zeer, daar onder deze laatste rubriek een aantal allerzonderlingste geschiedenissen voorkomen.

De vyf Boeken der Natuurkunde van PLINIUS, in 1662 (2 pl.) gedrukt, (VAN ABKOUDE, *Naamlijst,*) ken ik niet; ik vooronderstel echter, dat het eene dergelijke bewerking zijn zal als de druk van 1651.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Oostersche Wetgevers (bl. 54). Het antwoord op bl. 82 is verre van volledig. Zie hier iets naders, maar lang niet alles.

SANCHONIATHON is eigenlijk meer geschiedschrijver dan wetgever. Van zijne Phoenicische geschiedenis gaf HERENNIUS PHILO van Byblus, omtrent 100 jaren na CHRISTUS, eene zeer misvormde Grieksche vertaling, waarvan ons uittreksels bewaard zijn in de »*Praeparatio Evangelica*" van EUSEBIUS. Ziedaar alles wat wij van SANCHONIATHON bezitten. De vrager spreekt van geene Engelsche vertalingen, doch misschien zal het hem aangenaam zijn ook deze te leeren kennen, vooral waar Hollandsche, Fransche en Hoogduitsche schijnen te ontbreken. Ik vermeld daarom

R. CUMBERLAND, SANCHUNIATHO'S *Phenician History*, Lond. 1720. S. CORY, *Ancient fragments of* SANCONIATHO, Lond. 1828.

Een overzigt der Phoenicische geloofsleer, uit de fragmenten van SANCHONIATHON en een anderen Phoenicischen schrijver, MOCHOS, opgemaakt, gaf RÖTH, » *die Ægyptische und die Zoroastrische Glaubenslehre*" (Mannheim, 1846), S. 243—278. MOVERS heeft daarentegen in zijn klassiek werk » *die Phönizier*" van de fragmenten van SANCHONIATHON slechts weinig gebruik gemaakt, dewijl hij den geheelen SANCHONIATHON van PHILO voor ondergeschoven houdt. Men zie dat werk, Th. I, S. 116—147. Is het gevoelen van MOVERS juist, dan is dit niet het eenige bedrog waartoe SANCHONIATHON heeft aanleiding gegeven. Voor eenige jaren heeft zekere WAGENFELD in Duitschland veel gerucht gemaakt door eene niet zonder talent uit de overblijfselen van PHILO'S overzetting en eigene bijvoegsels zamengeflanste, zoogenaamd volledige uitgave der Phoenicische geschiedenis van SANCHONIATHON. Het bedrog werd echter spoedig ontdekt en volledig bewezen. De beste uitgave der overblijfselen van PHILO'S SANCHONIATHON bezorgde ORELLI, Leipzig, 1826.

De wetten van MANU *en de vier Veda's.* De verzameling van PAUTHIER, uitgegeven te Parijs, 1841, onder den titel: » *les Livres Sacrés de l'Orient*", bevat onder de afdeeling » *Civilisation Indienne*" de volgende stukken:

Notice sur les Véda's ou écritures sacrées de l'Inde par H. T. COLEBROOKE, *traduit de l'Anglais par* G. PAUTHIER. Deze vertaling van COLEBROOKE'S *Memoir* in de *Asiatic Researches* bepaalt zich wat de tweede, grootere, helft aangaat slechts tot uittreksels.

Les lois de MANOU, *premier législateur des Indes, traduites du Sanskrit et accompagnées de notes explicatives, par* A. LOISELEUR DESLONGCHAMPS.

Ik bepaal mij hier tot de aanhaling van PAUTHIERS bekend en voor ieder toegankelijk *Recueil*, dewijl de literatuur over de Veda's en MANU reeds veel te uitgebreid is, om ze hier te vermelden, en er naauwelijks afzonderlijke vertalingen onder voorkomen, ofschoon dikwijls zulke die de uitgave van den tekst vergezellen. Eene volledige vertaling van al de Veda's bestaat nog niet. Men zie J. GILDEMEISTER, » *Bibliothecae Sanskritae Specimen*", waar van p. 20—29 de uitgaven en vertalingen der *Libri Vedici*, van p. 121—126 die van MANU'S wetten worden opgeteld. Ik meen echter aan den wensch des vragers te gemoet te komen, door nog de titels der volgende geschriften, voor een grooter publiek bestemd, mede te deelen:

F. NÈVE, *Etudes sur les Hymnes du Rig-Véda, avec un choix d'hymnes traduits en Français*, *Louvain*, 1842.

RAJAH RAMMOHUN ROY (een geboren Hindoe, van wien eene levensbeschrijving met portret voorkomt in het Nederlandsch Tijdschrift » *de Oosterling*", Dl. III, St. I, 1837), *Translation of several principal books, passages and texts of the Veds*, 2. edit., Lond. 1832.

P. P. ROORDA VAN EYSINGA, *Vertaling van verscheidene boeken, plaatsen en teksten van de Vedaas, naar het Engelsch van* RAJAH RAMMOHUN ROY, Kampen, 1840.

ZOROASTER. Behalve de vertaling van ANQUETIL DU PERRON, die met behulp van Parsische priesters, zonder zelfstandige kennis der Zend-taal, is vervaardigd, verdient nog KLEUKERS » *Zendavesta, Zoroasters Lebendiges Wort*", vermelding. Dit werk bestaat uit eene overzetting der *Zendavesta*, naar het Fransch van ANQUETIL, in drie deelen, 4°., gevolgd door een aanhangsel van verschillende historische en kritische verhandelingen, dat uit twee deelen in vijf stukken bestaat (Riga, 1777—1783, het eerste deel der vertaling herdrukt in 1786). De vertaling van ANQUETIC, en diensvolgens ook die van KLEUKER, is zeer onvolkomen. Wij zijn echter thans een nieuw tijdvak voor de kennis der Zend-boeken ingetreden. BURNOUF heeft ze te Parijs in het oorspronkelijk doen op steen brengen en druk-

ken, en in zijn » *Commentaire sur le Yaçna*" eene schoone proeve van vertaling en opheldering gegeven. Dr. FR. SPIEGEL, Professor der Oostersche talen te Erlangen, die zich zeer binnenkort door de uitgave eener » *Grammatik der Parsisprache*" (Leipzig 1851) verdienstelijk gemaakt heeft, houdt zich, blijkens de voorrede van dat werk, thans met eene volledige bewerking der Zendavesta bezig. Een overzigt der Zoroastersche leer geeft RÖTH in het reeds aangehaalde werk.

CONFUCIUS. De meest toegankelijke vertaling der schriften van KHOENG-FOE-TSEU en zijne leerlingen, of de gewijde boeken der Chinezen, is zeker die in PAUTHIERS » *Livres Sacrés de l'Orient.*" Men vindt daarin:

Le Chou-King ou le livre par excellence, naar de vertaling van GAUBIL, herzien en met vele aanteekeningen vermeerderd door den uitgever.

Notice du livre Chinois, nommé Y-King, door VISDELOU.

Les Sse-Chou, ou les quatre livres de philosophie morale et politique des Chinois, vertaald door PAUTHIER. Deze boeken dragen bij PAUTHIER de namen van *Ta hio*, *Tchoung-young*, *Lun-yu* en *Meng-tseu*.

Verdere bijzonderheden over de bestaande, gedrukte of ongedrukte, vertalingen en bewerkingen dezer schriften, kan men vinden in de *Notices Bibliographiques*, die PAUTHIER aan het slot zijner *Introduction* heeft geplaatst. Ik vermeld alleen nog:

Rev. D. COLLIE, *the Chinese classical work, commonly called the Four Books*, Malacca, 1828.

P. J. V.

Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres (bl. 54, 82). Van den *Pastor* van HERMAS en van POLYCARPUS bezit ik de volgende oude overzettingen:

» *Dat Boeck* HERMA, *die daer is gewest, een Discipel oft Tytgenoot des Apostels Pauli, inhoudende vier Visionen, twaelf Geboden ende thien gelijckenisſen, ghenaemt van den Ouden Leeraers der Kercken, Liber Pastoris, dat is dat Boeck des Herders;* enz. (achter aan) *Ghedruckt toe Reesz, By my* DERICK WILIX VAN SANTEN."

» *Twee Epistelen ofte Sentbrieven* MARTIALIS CEPHAE, *Apostels ende Biscops tot Lemovica;* enz. *Noch een Epistel offte Sendbrieff* POLICARPI *Martyris totten Philippensen;* enz. (achter aan) *Ghedruckt toe Reesz, By my* DERICK WYLIX VAN SANTEN."

Beide werkjes zijn in 12°. zonder jaartal; doch de in denzelfden band gebonden:

» *Navolghinge Christi*, enz. *Doer den hoochverlichten* THOMAM DE KEMPIS," is bij den gemelden uitgever in 1577 gedrukt.

Van CYPRIANUS en AUGUSTINUS bezit ik nog:

» *Een expositie op dat heylighe Pater noster, wtgheleyt van den heylighen bisſcop ende martelaer* S. CYPRIANUS, *ende overghesedt duer broeder* BOUDEN DE SMIT, *Augustijn, wt den Latine in Duytsche.*"

» *Een cort ende schoon sermoon van sinte* AUGUSTIJN, *op den Vader onse.*" —

Beide zijn: » *Gheprint Tantwerpen op die Camerpoort brugghe in den schilt van Artoys by mi* MARIE ANCXT, *ghesworen boeckprintersſe der K. M.* 1550," in 8°.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Eerste boek met houtsneêplaten (bl. 103). De gekleurde houtsneêafbeelding van den heiligen CHRISTOPHORUS, door uw knappen medewerker DRIESTÉR aangehaald, is geplakt op den omslag eens handschrifts, dat 1477 als jaarteekening voert. Opmerkelijk is de *Versus leoninus* er onder: » *Christopheri faciem die* » *quamcumque tueris, Illa nempe die morte mala* » *non morieris. Millesimo* CCCCXX *tercio*—" uit welk rijmpjen ik zou opmaken, dat gemelde houtsneêplaat nimmer een boek, maar wel de huiskamers der geloovigen, als prent en voorbehoedmiddel tevens, heeft moeten versieren. Een wakkere Duitscher, HEINECKE, vond haar in het Karthuizersklooster, dat nabij Memmingen ligt, verborgen. Ouder nog is de voorstelling van MARIA en het kind JEZUS in den tuin, omstuwd van de Heiligen CATHARINA, BARBARA, DOROTHEA en MARGARETHA — blijkens het jaartal op den bovendwarsbalk van het gesloten hek, dat ons 1418 vertoont. Een koffer te Mechelen had in zijne voering de hier beschrevene plaat voor het verderf behouden, ofschoon zij eerst in 1841 als het ware, bij vernieuwing in het licht kwam, en door VAN REIFFENBERG voor de Brusselsche boekerij werd aangekocht. Eindelijk vermelden wij nog, zonder evenwel voor de jaarteekening in te staan, de houtsneê op de Lyonsche boekverzameling aanwezig; men ziet er een' grijsaard op, met samaar en gepluimden hoed, en daaronder; PETER SCHLOTING, *Wundarz in Nurnb.* 1384. Een kat en hond zitten hem op de schouders. Niet onwaarschijnlijk is de meening, dat genoemde wondarts in dien tijd heeft gebloeid of het aangeduide jaar zijn sterfjaar is geweest en alzoo de plaat (naar eene schilderij welligt) van lateren oorsprong is. [Vgl. A. F. DELANDINE: *Mémoires Bibliographiques et Littéraires;* Paris, chez RENOUARD etc. p. 352, 353. — *Magasin Pittoresque;* 1845; 395, 396. —]

SCIOLUS.

Liedeboeken (bl. 55, 83). Ongetwijffeld dat in de verzameling van JACOBUS KONING, verkocht 1828 en 1833, en die van ROBIDÉ V. D. AA, verkocht 1851, meer andere dan de genoemde Boekjes tot het bedoelde tijdvak behoorende, zullen voorhanden geweest zijn,

die in de daarvan bestaande Boekenlijsten, door MOPSUS zullen kunnen worden nageslagen; terwijl de Heer J. F. WILLEMS in zijne *Mengelingen van Vaderl. inhoud*, alwaar hij over de *Oude Nederlandsche Volksliederen* handelende, bladz. 291—95, mededeelt eene bibliographische lijst van een honderdtal liedenboeken, waarop behalve dat van SOETENDAEL, eenige anderen, tusschen 1600 en 1620 uitgegeven, worden vermeld.

V. D. N.

Eerste berijmde verzen (bl. 55, 83). Ik onderstel niet dat ik de *oudste* berijmde gedichten op zal geven, maar neem de vrijheid T. + B. op te merken, dat hij zich vergist, wanneer hij zegt » dat er, voor den inval der Mooren in Spanje, in Europa geene berijmde verzen gezien werden." BONIFACIUS de Angel-Saksische Zendeling, die te Dokkum minder dan een halve eeuw na den inval der Mooren omgebragt werd, sluit eenen brief aan NITHARD geschreven, met veertien berijmde coupletten. Zie hier de twee eerste

Vale fratres florentibus
Ut floreas cum domino
Juventutis cum viribus
In sempiterno solio.

(16 *Magna Bib.Pat.* p. 49). Vóór BONIFACIUS leefde nog ALDHELM, bisschop van de West-Saksers. Hij stierf in 709, dus voor den Saraceenschen inval, want LULLUS, een tijdgenoot van BONIFACIUS, vraagt eenen vriend naar eenige kleine werken van genoemden ALDHELM, hetzij in proza, hetzij in vers, of rijm (*seu prosarum, seu metrorum, seu rythmicorum.*) In zijn werk *De Virginitate*, zijn *berijmde* coupletten, welke hij aldus uitdrukkelijk noemt (*ut non inconvenienter* CARMINE *Rythmico dici queat.*) Deze versjes zijn.

Christus passus patibulo
Atque laeti latibulo
Virginem virgo virgini
Commendabat tutamini.

Zie (*Opera* ALDHELMI, p. 297, WHARTON's edition). DEPRANIUS FLORUS, die omstreeks 650 leefde, heeft den 27sten Psalm in vers overgebragt; zie hier eene proef:

Audi precantis anxia
Pater super me murmura
Dum templa coeli ad ardua
Elata tollo brachia.

Hic namque virtus inclita
Plebis beatae premia
Hic ipse Christo proflua
Servat salutis gaudia.

Een ander gedicht van denzelfden schrijver is ook gedeeltelijk berijmd. Nog een voorbeeld uit de zesde eeuw. VENANTIUS FORTUNATUS, bisschop van Poitou, heeft in 565 het huwelijk van SIGEBERT en BRUNEHAUT ingezegend, en stierf omstreeks 600. Een van zijne gedichten is door MARTENE in zijne uitgave *De Antiquis Ecclesiae Ritibus*, naar een H. S. uit de Domkerk te Poitou. FABRICIUS heeft het ook gedrukt in zijne *Bibliotheca Mediae Latinitatis*, t. ii. 554. Zie hier de drie eerste stanzas.

Tibi laus perennis auctor
Baptismatis sacrator
Qui sorte passionis
Das praemium salutis.

Nox clara plus et alma
Quam luna sol et astra
Quae luminum corona
Reddis dies per umbram
Tibi laus.

Dulcis, sacrata, blanda,
Electa, pura, pulchra
Sudans honore mella
Rigans odore chrisma
Tibi laus.

Is dit niet genoeg om B. + T. te overtuigen, hij leze TURNER's *Essay on the Antiquity of rime*, waar nog meer te vinden is. Ik wilde alleen toonen dat wij het rijm niet aan de Arabieren te danken hebben.

TUSCO.

Eerste berijmde gedichten. Het rijm is zeer oud in het Oosten. Het heerscht in de gantsche Arabische poëzy, ook in de alleroudste overblijfselen van het tijdvak vóór MOHAMMED, die ons resten. Men heeft gemeend sporen van het rijm te ontdekken in de Hebreeuwsche poëzy, maar zij kunnen welligt even toevallig zijn, als de menigvuldige rijmende pentameters in de elegiën van TIBULLUS. Kan men ook van berijmde verzen spreken, waar misschien meer toeval dan opzet is werkzaam geweest, dan mag men als het oudste bekende rijmend gedicht het lied van LAMECH (*Gen.* IV: 23, 24) vermelden. Men oordeele:

עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי
נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי
כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי
וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי

Ziehier de rijmende pentameters uit de eerste elegie van het eerste boek van TIBULLUS:

Et teneat culti jugera magna soli.
Nec semper longae deditus esse viae.
Quos tulit antiquo condita messis avo.
Si licet, et solito membra levare toro.
Quam fleat ob nostras ulla puella vias.
Tristibus et lacrimis oscula mixta dabis.
Crinibus et teneris, Delia, parce genis.
Ite procul; cupidis vulnera ferte viris.

Dus niet minder dan acht pentameters, welker beide hemistichia op elkander rijmen, in een gedicht van slechts 78 verzen. Inderdaad zijn die rijmende pentameters bij TIBULLUS zoo menigvuldig, dat sommigen werkelijk

getwijfeld hebben, of hier wel enkel aan toeval moest gedacht worden. Hierbij valt mij nog een Grieksch *σκολιὸν* van een onbekenden dichter in, 't welk niet alleen rijmt, maar zelfs een meesterstuk van rijmkunst mag heeten.

Ἁ ὗς τὰν βάλανον τὰν μὲν ἔχει, τὰν δ' ἔραται λαβεῖν.
Κἀγὼ παῖδα καλὴν τὰν μὲν ἔχω, τὰν δ' ἔραμαι λαβεῖν.

P. J. V.

Gedicht van Wolfgang Musculus (bl. 55) is te vinden in PAUL FREHERI, *Theatrum virorum Clarorum*, etc. Norib: 1687, fol°. pag. 197, het bevat twaalf regels, aanvangende met *Nihil superest vitae, frigus*, etc.

V. D. N.

Een walvisch in de boomen (bl. 55, 84). Deze kinderdeun, te Kampen nog in zwang, luidt in het dialect dier stad aldus:

Lestmoal kwam ik te Romen,
Doar zat en walvis in de boomen,
Deè zunk en liedtien int letien;
Hej wist zien stemmechien zo froai te mengelen
Aste klökkies deè der bengelen,
Das te zeggen grof en fien.

J. M.

Een walvisch in de boomen. Het bedoelde lied begint, voor zoo veel ik my herinneren kan, aldus:

„'k Ben in den tijd van negen dagen
„De gantsche waereld rond gedragen,
„Al op een ezel zonder staart.
„Wat zag ik niet al wondre dingen,
„Die ik zal in mijn liedtjen zingen:
„Hoort toe, het is de moeite waard.

Dan volgt, als *tweede* koeplet, wat bl. 55 als *eerste* is opgegeven, en daarop wat den reiziger al verder wonderbaarlijks is wedervaren. 't Is een oud straatliedtjen, dat ik voor ongeveer 36 jaar nog heb gedrukt gezien, (by J. WENDEL of B. KOENE b. v.) en ook meermalen op Amstels straten door zoo'n paljas-liedtjenszanger, een klein, drollig ventjen, heb hooren opdreunen.

Een walvisch in de boomen. Aan de bekende vriendelijkheid van den Heer J. J. NIEUWENHUIJZEN, wordt bij dezen voor het volledig afschrift van het volkslied erkentelijk dank geweten. »*De zingende Reyziger op een Ezel sonder staert, verhalende sijn wonderlyke droomen, die hy heeft gedroomt*, is, naar luid van zijn berigt, sprekende voorgesteld in »*De* »*Schiedamse Molenaer. Vol van de nieuwste en* »*hedendaegse Liederen, meest gebruykelijk onder* »*de Jonkheyt.* Op nieuws gedrukt en vermeer- »dert. Tot Amsterdam, By JACOB BROUWER, »Boekdrukker en Boekverkoper, voor aen in »de Blomstraet, by de Princegraft, over de »Wester Kerk. 1730, in 8°. bl. 17."

Thomas Gazzoni (bl. 55) moet waarschijnlijk zijn GARZONI, een Venetiaan, wiens werk, vertaald uit het Italiaansch door FRANÇOIS DE CLAVIER of CLARIER, Sieur de Longue-Val, te Parijs uitkwam, 1620, in 8°. is getiteld: *l'Hospital des Fols incurables*, ou sont déduictes de point en point toutes les folies et les maladies d'esprit tant des hommes que des femmes", en vermeld wordt in de Dictionnaires of Bibliographien van Frankrijk, onder anderen bij DE BURE, in het *Supplément*, T. I p. 534. N°. 2185, en uit de Verzameling GRIGNAT heeft gegolden *f* 8.— volgens aanteekening in mijn exemplaar. THOMAS GARZONI schijnt echter geen Heel- of Geneeskundige geweest te zijn, wanneer hij dezelfde was die vermeld wordt bij JÖCHER, *Gelehr. Lexicon*, in voce.

V. D. N.

Komfoor (bl. 85). Bij PLANTIJN, *Schat der Nederd. Sprake*, Antw. 1573, vindt men dit genoemd een *coffoir*, *un chauffet*, *rechaffoir*, en ook bij KILIAAN, *kaffoor*, *kauffoir*, waarvan dan ook de verbastering meer duidelijk wordt.

V. D. N.

Schaakspel (bl. 56). In de »*Jewish Chronicle*" van 14 Julij 1848 leest men den navolgenden brief over het Schaakspel.

Aan den Redacteur van de Jewish Chronicle. Mijnheer, — Ik heb in uw belangrijk tijdschrift meermalen godgeleerde en taalkundige redeneeringen omtrent hebreeuwsche stamwortels opgenomen gezien: misschien zult gij ook eene opmerking van iemand, die noch godgeleerde noch taalkenner is, betreffende het wortelwoord שחק *Sachak*, spelen, wel een plaatsje willen inruimen.

Ik vermeen dat van den wortel שחק is ontleend de naam van een spel dat men denkt het eenige geweest te zijn dat onder de oude Israëliten in zwang was, te weten het Schaakspel, welke naam met weinige verandering in bijna alle talen is behouden: als *Scacchi* (Ital.) *Schach* (Duitsch), *Echecs* (Fransch), *Chess* (Engelsch), *Schackspel* (Zweedsch), *Skakspil* (Deensch), *Jaquear* (Spaansch, *Schaakgeven*), Schachmatnaja igrá (Russisch, *Schaakspel*), enz. Dit spel is tot den huidigen dag zeer geliefkoosd door onze rabbijnen. De vermaarde ABEN EZRA heeft een dichtstuk over het Schaakspel geschreven, en in zijn werk מעדני מלך (»'s Konings vermakingen") geeft hij een gevoelen aan, volgens hetwelk MOZES dit spel aan PHARAOH's hof zou uitgevonden hebben.

Door deze naamverwantschap werd ik gebragt tot eene eenigzins ongewone uitlegging van II *Sam.* II. vs. 14. ABNER zeide tot JOAB »Laat de jongelingen zich nu opmaken en voor ons aangezigt *spelen.*" Mij komt het hoogst onwaarschijnlijk voor, dat twee zoo groote

veldheeren een zoo bloeddorstig tijdverdrijf zouden hebben uitgedacht, hetwelk vier en twintig menschenlevens kosten zou; daarenboven beteekent וישחקו niet » en zij zullen *vechten*," maar » en zij zullen *spelen*." — De schrift zegt: » zij *zaten neder* de eenen aan de eene zijde des vijvers en de anderen aan de andere zijde des vijvers." De ongewoone uitdrukking » zij zaten" doet mij veronderstellen dat zij *zaten* voor een Schaak-bord, dat genoemd wordt ברכה » vijver," omdat een rivier geteekend werd tusschen de twee legers, hetgeen nog het geval is op een Chineesch Schaak-bord, als ook in het oorlogsspel. Of de veldheeren zelven de eigenlijke spelers waren, menschen als stukken gebruikende (*), of alleen toeschouwers, is moeijelijk te bepalen.

Het spel werd met gelijke bekwaamheid voortgezet, zoodat twaalf stukken aan iedere zijde verloren werden. Het oorspronkelijke zegt ויפלו » zij vielen", niet וימותו » zij stierven", aantoonende dat zij alleen van het slagveld werden verwijderd (niet gedood), zoo als de gewoonte in het Schaakspel medebrengt. Eindelijk bleven er slechts vier stukken aan iedere zijde over, namelijk de Koning met drie pionnen. [*Nu volgt eene conjectuur omtrent de plaatsing der stukken, en den* » המלחמה קשה" ZWAREN STRIJD, *bij welken* ABNER *eindelijk het spel zou verloren hebben*, — *kortheidshalve hier weggelaten.*]

Ik geloof niet dat men mij te laste kan leggen de woorden der Heilige Schrift te verdraaijen, daar alle overzetters וישחקו » zij zullen spelen" vertolken; alleen noemt geen hunner den aard van het spel waarvan hier sprake is.

Indien gij deze conjectuur — of aardigheid — eene plaats in uw blad waardig keurt, zult gij het gedrag van ABNER en JOAB verdedigen, eene nieuwe bijdrage leveren tot de oudheid van het Schaakspel en zeer verpligten uwen dienstw. dienaar ALEXANDER,

(Schrijver van » *Encyclopaedia of Chess*" Encyclopedie van het Schaakspel) en » *The beauties of Chess*" (Schoonheden van het Schaakspel.)

Opmerkelijk is het dat dezelfde uitlegging van deze plaats, hoe gedwongen die ook bij de geheele lezing van het bedoelde hoofdstuk schijnen moet, voorkomt in » *A pilgrimage to the land of my fathers*, *by the Rev.* MOZES MARGOLIOUTH, vol. II, p. 124, Ed. London 1850;" waar de schrijver, een Israëliet van afkomst, doch tot de Engelsche Episcopale Kerk behoorende, zich tot zijne groote verwondering door een paar Syrische stamgenooten, (die eene politieke twist over het voortbestaan der nieuwe Fransche republiek, door middel van een Schaak-duël beslecht hadden) in een koffijhuis te Pera bij Constantinopel, bij de groote oudheid van het spel, deszelfs uitvinding door MOZES, en de gewoonte om in twijfelachtige gevallen zijne toevlugt tot dezen kampstrijd te nemen, ook met aanhaling van het voorbeeld van ABNER en JOAB hoort verkondigen, even als of het eene algemeen bekende en niet wederlegbare wijze ware van II *Samuel* II uit te leggen. L*.

(*) Dit is nog, zegt men, de gewoonte aan Oostersche hoven, waar vorsten eene kamer als Schaakbord inrigten, en slaven in verschillende kleederdragt (uniform zouden wij zeggen) naar het stuk, dat zij vertegenwoordigen, zich daarin doen heen en weêr verplaatsen. L*.

Boethius' dood (bl. 57, 88). In *Het leven van Boethius int kort beschreven*, voorkomende in de nieuwe verbeterde uitgave van zijn werk: *Vertroosting der Wysheyd*, vertaalt door D. V. COORNHERT, Amst. 1616, wordt gezegd: » Hy heeft gheleeft ontrent V^c.XX Jaren na » de gheboorte ons Heeren ende wert na langhe » ellend ende ghevangenis gedoot door bevel » van THEODORICUS de eerste R. K. *na der Got-* » *ten intocht in Italyen*, om dat hy 't ghemeen » beste van Roomen had willen beschutten » ende voorstaan, (alzoo in dit boeck by hem » verhaalt wort) hoe wel zommighe anders » zegghen als dat hy de Leringh van ARIUS » wederstond, ende niet anhanghen wilde".

V. D. N.

Musaea van Oudheden (bl. 57, 105). Tot zoodanige verzamelingen van oudheden zullen ook behoord hebben de zeldzaamheden en kostbaarheden nagelaten door Hertog PHILIPS *den goede* van Bourgondiën, waarover men zie: *Nalezing op* WAGENAAR *door* VAN WIJN, Dl. IV, bl. 36 en de aldaar aangehaalde schrijvers; van welke verzameling de Bourgondische Bibliotheek te Brussel een overblijfsel is.

Ook de verzameling van oudheid en kunst van ABRAHAM VAN GOORLE of GORLAEUS, eerst te *Antwerpen*, later te *Delft* gewoond hebbende en aldaar overleden 15 April 1609, waarna zijn kabinet door JACOBUS I, koning van Engeland, is gekocht; zijn fraai portret door DE GHEYN, vertoont hem, staande in het midden zijner verzameling van kunst; zie over hem, behalve FOPPENS, JÖCHER, SAXE, VAN KAMPEN, ook VAN LOON, *Ned. Hist. Penningen*, Dl. I., p. 537, en SERRURE, *Notice sur le Cabinet du Prince de Ligne*, 1847, p. 15. V. D. N.

Swanenburg (bl. 57). In eene allerbelangrijkste verdediging van den Heer W. J. C. VAN HASSELT, getiteld: » *Zwanenburg.* — *'T Huis Ter Hart.*", vind ik, dat het Gemeenlandshuis van Rynland, op halfweg tusschen Haarlem en Amsterdam gelegen, waarschijnlijk eerst den naam van Swanenburg zal bekomen hebben na de vertimmering in 1655, jaartal van herbouw, blijkens een schoorsteenstuk in

de groote zaal, en dien naam ontleend zoude hebben van de zwanen, die toen boven ieder der stijlen werden geplaatst. Dit Swanenburg, zoude volgends J. KOK, *Vaderl. Woordenboek*, tot vergaderplaats der Hoogheemraden van Rynland en woonplaats van den kasteleyn gediend hebben.

Wanneer VONDEL in zijnen *Gysbrecht van Amstel*, dezen laat zeggen:

'k Heb 's Graven vangenis wel zeven jaren lang
Bezuurt en Swanenburg nog afgestaan door dwang.

hetwelk in of vóór 1637 geschreven werd, dan heeft hij waarschijnlijk het slot Swanenburg aan het Y bedoeld, en niet het toen nog bestaande Huis ter Hart.

Ik wenschte hier wel ééne vraag bij te voegen. Het gedeelte der Staalstraat hetwelk tusschen de Verwersstraat en den Zwanenburgwal gelegen is, bestaat uit slechts drie huizen, allen onder één dak, en zichtbaar door denzelfden bouwmeester gesticht; het middelste huis n°. 21, heeft in den gevel een' steen, voorstellende een Slot, en daaronder met Kapitale Letters SWANEN . BVRGH. Aan weêrszijden van dezen steen is een andere; op de regter staat ANNO, op de linker 1640. Van welk slot levert ons deze steen eene afbeelding? Stelt zij het Slot Swanenburg aan de overzijde van het Y, hetwelk het eigendom van de Heeren van PERSIJN was, voor, of wel den burg van dien naam, die eertijds op den Stadsmuur langs den Amstel heeft gestaan?

CHR. V. L.

St. Fiacre. Ik lees bl. 88 van DE NAVORSCHER, in het antwoord van TUSCO: » St. FIACRE, patroon der *kousenbreiders*", terwijl PHILARCHUS nederschrijft: » St. FIACRE, patroon der *tuinlieden*". Is hier eene tegenstrijdigheid, of bestaat er eenige betrekking tusschen die twee zoo uiteenloopende vakken? B. T.

Walvischvangst (bl. 57). Geregtelijke oorkonden van de tiende eeuw maken reeds van de walvischvangst op de kusten van Groenland gewag. De Konings Hagen van Noorwegen, schrijft op den titel: *Haalrotte* of Walvischregt, in het eerste hoofdstuk over de Walvischvangst, dat zij » een bedrijf is, hetwelk aanzienlijke voordeelen oplevert."

In de *Wetboeken van Schoonen*, van den jare 1163, volgens de Latijnsche overzetting door ANDREAS SUENASON, wordt Lib. VIII. Cap. I. vermeld, hoeveel een ieder van een' gevangenen walvisch voor zich nemen mogt.

Volgens de overleveringen der OTHERS en WULFSTAMS maakten de walvischvangst en de jagt op walvisschen, in Finmarken bereids in de negende eeuw, een aanzienlijken tak van nering uit. E. L.

Buskruid en vuurwapenen (bl. 57). Het schijnt voor zeker gehouden te kunnen worden, zegt HALLAM, (*Europe in the Middle ages*), dat wij het gebruik van het buskruid aan de Saracenen verschuldigd zijn. Volgens een Arabisch schrijver gebruikte men het reeds in 1249 (l. c.). De volgende aanteekening, voorkomende in de *Literary Gazette*, 1848. p. 409, zal den VECHTERSBAAS misschien eenige inlichting kunnen geven. Verscheidene plaatsen uit Spaansche historieschrijvers laten weinig twijfel over, dat het buskruid reeds in de jaren 1257 en 1272 gebruikt werd. Omstreeks dezen tijd was het althans in Italië bekend. Een lied van het jaar 1299 spreekt van een *bombarda;* dit woord kan echter verschillend worden opgevat. Maar M. LIBRI, in zijne *History of Mathematics in Italy*, brengt een document bij, gedagteekend 11 Februarij 1326, waarin van ijzeren kogels en metalen kanonnen gesproken wordt. In Frankrijk gebruikte men ook buskruid en geschut in het begin der oneenigheden tusschen PHILIP van Valois en EDUARD III van Engeland, en er bestaat nog onder de Fransche archieven van GUILLAUME DE MOULIN van Boulogne, een recept (*) voor een ijzeren pot om vuurpijlen te werpen, en om een poeder te maken van een pond salpeter en een half pond zwavel, om genoemde pijlen meê af te schieten. Dit stuk is van 1338, en nog andere voorbeelden zijn er vóór het jaar 1346, waaruit wij mogen aannemen dat buskruid en geschut omstreeks het einde der dertiende eeuw in Europa bekend waren bij het belegeren en verdedigen van steden, maar dat EDUARD III de eerste vorst was, die het op het slagveld bragt.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Buskruid en vuurwapenen. Op de vraag, gedaan door een VECHTERSBAAS, kan ik hem uit HUMBOLDT'S *Cosmos*, 2de deel, bl. 590, antwoorden; hij zegt, dat reeds in de twaalfde eeuw, en dus bijna 200 jaren voor BERTHOLD SCHWARTZ, eene soort van buskruid gebruikt werd om een rots te doen springen te *Rammersberg*, in het Hartzgebergte. Wie het eerst geweren, pistolen en kanonnen uitgevonden heeft, kan ik u niet zeggen, doch BECKMANN'S *History of Inventions* verzekert mij, dat de sloten voor geweren in 1517 te Neuremberg zijn uitgedacht. H. H.

Het Kousenbreijen (bl. 57). BECKMANN'S *History of Inventions* meldt mij, dat de uitvinder dezer kunst geheel onbekend is, doch zegt ook tevens, dat die uitvinding geschied is in de 16de eeuw. SAVARY schijnt de eerste geweest te zijn, die deze schoone kunst als

(*) Een paar dergelijke recepten, ofschoon van latere dagteekening, vindt men vermeld bij MONTEIL, *Histoire des Français des divers états*, XIV. *Siècle*. I. p. 116. *de l'édition de Bruxelles*, 1848.

eene Schotsche uitvinding vermeld heeft, daar de Fransche kousenbreijers eenen Schot, St. FIACRE, als hun beschermheer kozen; en behalve dit bestaat er een verhaal, dat de kousen van daar naar Frankrijk gebragt zijn.

H. H.

Stalen pennen (bl. 57). Wie ze heeft uitgevonden weet ik zoo min als P. ALPHA (bl. 107), en ik geloof niet, dat iemand het weet; maar wie geneigd mogt zijn er iets kwaads van te zeggen of te denken, verzoek ik zijn oordeel op te schorten, tot hij een artikel over stalen pennen in de » *Household words*" van DICKENS, eersten jaargang, gelezen heeft, dat tevens eene belangrijke bijdrage tot hare geschiedenis bevat. P. J. V.

Stalen pennen. De Heer BOHN zegt in eene aanteekening op p. 413 van het eerste deel van BECKMANNS *Hist. of Inventions*, in 1846 uitgegeven, dat hij eene zeer schoon bewerkte metalen pen van geel koper in zijn bezit heeft, die ten minste vijftig jaren oud is. Metalen pennen kwamen echter niet in algemeen gebruik, doordien zij te stijf waren, tot dat de Heer PERRY in 1830 tusschen de bladen en den punt er gaatjes in gebragt heeft. In Engeland alleen maakt men er bijna 300 millioenen. G. L. PRIMUS.

Tafelvorken (bl. 57). Wanneer de tafelvorvorken in Nederland zijn ingevoerd, is mij onbekend; doch niet vóór de zestiende eeuw. De Ouden schijnen ze niet gebruikt te hebben; ook onder de menigvuldige zaken en huisselijke gereedschappen, die men in Herculanum en Pompeji opgedolven heeft, komen geen vorken, maar wel lepels voor. Vóór de tiende eeuw zie ik er nimmer gewag van gemaakt. Evenwel kunnen ze bestaan hebben en reeds langen tijd in gebruik geweest zijn; want hoe zelden komt in een geschrift de melding van tafelvorken te pas! Dat ze in genoemde eeuw nog hoogst zeldzaam waren, blijkt daaruit, dat PETRUS VAN AMIENS met afschuw het vermetele en overmoedige gedrag verhaalt van de zuster des Keizers ROMANUS, vrouw van den Doge van Venetië, welke in het jaar 991, in plaats van met de vingers te eten, zich van kleine vorken plag te bedienen. Doch welke buitensporige weelde, zegt hij, door den toorn des hemels ook niet ongestraft bleef, naardien zij en haar man in het jaar 1005, beiden aan de pest stierven. In de zestiende eeuw waren de tafelvorken in Frankrijk nog weinig en in Engeland volstrekt niet bekend. In Italië schijnt men hier en daar reeds vroeger van deze thans onmisbare werktuigen gebruik gemaakt te hebben. De Engelsche reiziger CORYATE, welke op het einde van de zestiende eeuw door Italië reisde, kon zich niet genoeg verwonderen over de zonderlinge en vreemde gewoonte van met vorken te eten, naardien hij zulks nog in geen Christenland, behalve daar, had waargenomen. Toen hij zich aan dit gebruik had gewoon gemaakt, dat niet zonder veel moeite was geschied, zocht hij dit bij zijne terugkomst in Engeland ook van toepassing te maken, doch werd daarover dikwerf het voorwerp van bespotting, terwijl hij door zijnen vriend, den Advokaat WHITEAKER, uit scherts met den scheldnaam *Furcifer* (vorkdrager, of eigenlijk een schimp- of schandnaam, die men oudtijds aan misdadigers en boeren gaf), bestempeld werd. Thans nog kan een Engelschman veel beter met het mes dan met de vork te regt. In de zeventiende eeuw werd het eten met de vork in Frankrijk aan de Benedictijner monniken verboden, als eene buitenlandsche weelde, die tegen de goede zeden streed; ook de Koning van Frankrijk at in het begin dier eeuw nog met zijne vingers. Toen het gebruik van met de vork te eten meer en meer in zwang begon te komen, begonnen sommige vrome en eenvoudige menschen beducht te worden, dat een dergelijk bedrijf, waarbij men de door den Schepper gegevene vingers te goed achtte, om de spijzen daarmede aan te grijpen en naar den mond te brengen, wel eens met eene verlamming van deze ledematen of met eene hongersnood zoude kunnen gestraft worden.

Toen MARTIUS in het jaar 1740, den Koning van Hongarije bezocht en aan zijne tafel genoodigd werd, waren aan het hof van dezen Vorst, zegt hij, de tafelvorken nog in geen gebruik, daar ieder met zijne vingers de spijzen aanvatte. In het jaar 1790, ontbraken nog, in vele logementen in Spanje, de vorken, en in sommige streken van Frankrijk zijn ze bij de boeren thans nog onbekend. Zulks is mede het geval in de binnendeelen van Rusland, in Turkije en in China. De Grieken en Romeinen bedienden zich bij het eten, behalve van hunne vingers, van kleine houten staafjes.

Hare benaming hebben de vorken ontleend aan den vorm, welke overeenkomst heeft met de hooi- of mest-vorken, die sedert onheugelijke tijden bekend zijn; terwijl deze hare benaming verschuldigd zijn aan het Latijnsche *furca*, een straftuig, waarmede men de misdadigers tuchtigde, van daar de schertsende benaming, welke WHITEAKER aan zijnen vriend CORYATE toevoegde.

B. E. M.

Suiker (bl. 57). Indien de Grieken en Romeinen met de suiker bekend geweest zijn, dan hebben ze er slechts flaauwe denkbeelden van gehad. De beschrijving die zij er van geven kan even goed op het tabasheer, het zoete sap in de knoopen van het bamboesriet worden toegepast. Althans was de bereiding

van dit produkt hun ten eenenmale onbekend.

THEOPHRASTUS verhaalt, terwijl hij van den honig melding maakt, dat er nog een derde slag bestaat, dat uit eene soort van riet gewreven wordt.

SENECA schrijft (*Epist.* 85): »Men zegt dat de Indianen eene soort van honig op rietbladeren verzamelen, het zij dat de daauw des hemels die daarop afzet, of dat zij door het uitvloeijen van het zoete en verdikte sap, uit het riet zelf ontstaat."

PAULUS AEGINETUS schrijft omstreeks het jaar 625 na CHRISTUS geboorte, dat, volgens het verhaal van ARCHIGENES, een beroemd geneesheer, afkomstig van Apamea in Syrië, welke zijne kunst onder de regering van DOMITIANUS, NERO en TRAJANUS uitoefende, het Indische zout in kleur en hardheid naar het gewone zout, doch in zijnen smaak naar honig gelijkt.

LUCANUS het krijgsvolk opsommende, dat in het leger van POMPEJUS diende, maakt ook gewag van Indianen, »die het zoete sap van dun riet drinken."

PUBLIUS TERENTIUS VARRO ATACINUS, zegt in eenige door ISIDORUS aangevoerde verzen, dat het sap, hetwelk men uit de stengels en wortels van het Indische riet trekt, in zoetheid niet voor den honig onderdoet.

Wat den oorsprong der benaming betreft, zij is waarschijnlijk afkomstig van het woord *scharkara*, dat in het Sanskrit een *zoet sap* beteekent, en waaruit de Perzische benaming *schakar* of *cheker*, de Italiaansche *zuchero* en onze benaming *suiker* is gevormd.

Indië en Cochin-China worden in het algemeen als het vaderland van het suikerriet vermeld. Uit Indië is het naar Arabië overgebragt, doch wanneer zulks geschiedde, is onzeker. Door de veroveringen der Arabieren werd de suikerteelt in de negende eeuw naar Morea, Rhodus, Cyprus, Candia, Malta en Sicilië, ja zelfs naar Calabrië en Spanje verbreid. De kruistogten droegen er veel toe bij, dat men in Europa meer met de suiker bekend werd en van tijd tot tijd bragten de Venetianen die destijds den belangrijksten handel dreven, aanmerkelijke hoeveelheden naar Europa, waardoor zij langzamerhand in het westelijk gedeelte van dit werelddeel verspreid werd. Voorts is het bekend, dat Prins HENDRIK de Zeevaarder, het suikerriet van Sicilië naar Madera bragt en dat het op het einde van de vijftiende eeuw door de Spanjaarden naar de Azorische, Canarische en Kaapverdische Eilanden werd overgebragt. Niet lang daarna werd het suikerriet naar de West-Indiën verplant en wegens het warmere klimaat, werd de suikerteelt aldaar zooveel voordeeliger, dat zij op de zoo even genoemde landen van jaar tot jaar afnam en eindelijk geheel ophield.

Wanneer men de geschiedenis van het suikerriet nagaat, kan het algemeene gebruik van de suiker bij ons niet vóór de vijftiende eeuw gesteld worden. B. E. M.

Gebruik der Boter (bl. 57). Van de Romeinsche schrijvers maakt PLINIUS (*lib.* XI. *cap.* 41 en *lib.* XXVIII. *cap.* 9) niet alleen melding van de boter, maar spreekt ook over de bereiding en geeft eene beschrijving van de karnton, die veel overeenkomst met de thans nog op vele plaatsen in gebruik zijnde heeft.

In het midden der dertiende eeuw werd de boter in Duitschland reeds bij het toebereiden van moeskruiden gebruikt; want in het jaar 1252 werd, volgens GUDENI (*Cod. Diplomat.* V, 9) tot dat einde jaarlijks eene zekere som aan een bepaald klooster toegewezen. In het jaar 1491, vergunde de Paus het gebruik van boter op vastendagen.

Bij ABRAHAM en JOB schijnt de boter reeds bekend geweest te zijn, op eene menigte plaatsen vindt men er in het Oude Testament gewag van gemaakt, als: *Gen.* XVIII, 8; *Deut.* XXXII, 14; *Rigt.* V, 25; 2 *Sam.* XVII, 29; *Job* XX, 17 en XXIX, 6; *Spreuk.* XXX, 33; *Ps.* LV, 22; *Jez.* VII, 15 en 22.

Sommige schriftverklaarders en taaluitleggers meenen evenwel, dat het Hebreeuwsche woord חמאה (*chameo*), onder welke benaming de boter voorkomt, alleen betrekking zoude hebben op *dikke melk.* Doch hoe kan dit overeengebragt worden met het gezegde van SALOMO (*Spreuk.* XXX, 33), »dat door de drukking van de melk, boter wordt voortgebragt?"

Zeer vroeg hebben reeds de oude Skyten boter uit paardenmelk bereid. HERODOTUS zegt, dat zij zulks door slagen en schommelen bewerkstelligden. DIOSCORIDES prijst het meest de boter uit schapen- en geitenmelk en GALENUS die uit koemelk.

HERODOTUS houdt het woord *βούτυρον*, zoo als het ook bij PLUTARCHUS voorkomt, waaruit het Latijnsche *butyrum* gevormd is, van Skytischen oorsprong, hoezeer het overigens niet ver gezocht uit de Grieksche woorden *βοῦς* (rund) en *τυρόω* (wrijven, kneden, omroeren) zoude kunnen worden afgeleid.

B. E. M.

Grafzerk in het Rijks-Museum (bl. 58). Wat is er van dat dergelijke zerken voor sommige huizen te Alkmaar tot stoepsteenen zouden gebruikt zijn?

Inderdaad zijn er zerken uit kerkgebouwen tot stoepsteenen verbruikt, en tot getuigenis kan strekken, dat men voor onderscheidene huisjes van minderen rang nog tegels vindt liggen, waarop het schrift grootendeels uitgesleten is, maar op welke zerkstee-

nen hier of daar nog ingebeitelde letters zijn overgebleven. Echter om nu daaruit met zekerheid af te leiden, dat dezelfde zerken of tegels (waarvan er drie op eene begraafplaats lagen), uit de abdij te Egmond afkomstig zouden zijn, dat zoude ik niet durven bevestigen, en wel vooral daarom niet, omdat er zelfs nog onder gevonden worden met het jaartal 1700 *en zoo veel* er ingebeiteld, die dus onmogelijk van de abdij hunnen oorsprong kunnen nemen. Al te luide roept echter de overlevering om de zaak te betwijfelen, maar men kan veilig aannemen, dat het getal van die zerken niet zoo groot zal zijn, als men wel schijnt te vermoeden. Beter aanwijzing dan een, nu nog voor het huis, gemerkt Wijk C. N°. 11. op de Bierkade gelegen zerksteen, heb ik niet kunnen vinden, deze getuigt van den jare 1541, en daarop staat nog het volgend en-relief in de lijst rondom den steen met oude letters te lezen, **Hier leit begrave̅ Gherit Jacopz va̅ Schoirl starf A°. XV^c XLI de̅ XII dach va̅ Maert.**

In het midden heeft een wapen gestaan, maar dit is uitgesleten; de zerk doet vermoeden dat zij uit de abdijkerk afkomstig kan zijn, en wie weet welk eene algemeen verbreide roem deze steen met zijn zelfs nu nog duidelijk leesbaar randschrift, gelegen op eene plaats waar vele vreemdelingen voorbij komen, eenmaal genoten heeft. Men zegt wijders, dat vele zerksteenen met het opschrift naar onderen zouden gelegen zijn; hier aan schenk ik weinig vertrouwen, omdat alle zerksteenen van ouden oorsprong, die ik in de Maria- of Buurtkerk te Egmond, bij hare slooping, en op het kerkhof der abdij heb nagezien, aan de keerzijde zoo ontzettend ruw en ruig behakt waren, dat zij of op nieuw door den steenhouwer gevlekt hadden moeten worden, of voor hunne nieuwe bestemming zeer ongeschikt waren te achten. Ook veronderstelik, dat het met den trots van dien tijd, toen men immers de abdij evenzeer uit religiebeginselen als haat voor de Spanjaarden, ik zoude bijna zeggen *roekeloos* verwoestte, niet goed zoude harmoniëren. Bij al het onderzoek dat ik in het werk gesteld heb, door eenige oude lieden te raadplegen, en de navraag bij werklieden is het mij evenwel gebleken, dat zoodanige zerken wel voor stoepsteen gebruikt, maar tegenwoordig, met uitzondering van de hier aangewezene, niet meer bekend zijn.

C. J. STELLINGWERFF.

Gijsbertus van Vliet (bl. 58, 109). Deze persoon, die Priester te Egmond was, schijnt zich als *Abt* van Egmond opgeworpen te hebben tijdens de burgeroorlogen van JACOBA *van Beijeren*, tegen haren Oom, den Bisschop van Luik, wiens laatstgenoemden partij VAN VLIET wordt gezegd toegedaan te zijn geweest, en vele geweldenarijen in de Abtdij gepleegd te hebben; hij is echter nimmer door de kloosterlingen voor wettigen Abt erkend, en daarom ook niet op de lijst der Abten in de Egmondsche Jaarboeken voorkomende, ofschoon anderen, of uit onkunde, of omdat zij zijne, dat is de Kabeljaauwsche, partij waren toegedaan, hem met dien titel vereerd hebben. Zijne overweldiging der Egmondsche Prelature schijnt nogtans niet lang geduurd te hebben, hij werd voor zijne misdrijven in 1424 of 25, gedaagd ter verantwoording voor den Pausselijken Commissaris hier te lande. Belangrijk is over dit een en ander VAN WYN, *Huiszitt. Leven*, D. I, bl. 436, seqq.

V. D. N.

Genealogie (bl. 58). Behalve de vele Genealogien van Hollandsche familien bij GOUDHOEVEN, *Chronijk;* VAN LEEUWEN, *Batav. Illustr.* en HOOGSTRATEN, *Groot Algem. Woordenb.* voorkomende, bestaat nog de Verzameling van ABR. FERWERDA, *Adelijk en aanzienlijk Wapenb. v. d.* 7 *Provincien.* Leeuw. 1760, 1e D.; id. 1763, 1e D. 2 St. bevattende de Friesche Geslachten, id. 1772, II D. 1 St. en 1781, 2e D. 2 St., te zamen in één band, in het geheel III banden, in folio. Hierop heeft JACOBUS KOK laten volgen *Nederlandsch Geslacht-Stam en Wapenboek*, Amst. 1785, 2 Deelen, in fol. het eerste bevattende de Letters A en B, het 2 Deel C tot E. V. D. N.

Veelkleurige rok van Josef (bl. 58). Dit soort van gewaad wordt ook gezegd, 2 *Sam.* XIII: 18, door THAMAR gedragen te zijn, en er wordt bijgevoegd, dat *alzoo des Konings dochters, die maagden waren, met mantels gekleed werden.* VAN DER PALM heeft dan ook *Gen.* XXXVII: 3. en 2 *Sam.* XIII: 18 vertaald: *lange tabbaard.* Hij meent echter in zijne aant. op eerstgemelde pl., dat de beteekenis onzeker is. VALERIUS MAXIMUS verhaalt L. IX. C. 1. dat de tribuun APPIUS het dragen van *veelverwige kleederen*, een bewijs van weelde, verboden hebbende aan de vrouwen, deze, nadat PHILIPPUS van Macedonië was overwonnen, dat verbod weder wilden ingetrokken hebben. Het waren dus staatsiekleederen.

E. A. P.

Veelkleurige rok van Jozef Er is geen twijfel aan, zou ik meenen, dat de broederen van JOZEF eene vervulling van zijne droomen in den veelkleurigen rok hebben gezien. Dat zich zulke Vorsten en helden met bonte gewaden sierden, getuigen u: *Rigt.* V: 30. II *Sam.* XIII: 18. Tot staving der algemeene verspreiding van dit gebruik wil ik een enkel bewijs, uit een hier niet zeer bekend land, bijbrengen. Onder de regering van ACHY, zegt MOORE (*Hist. of Ireland*, Cap. VII)

was eene vreemde wet ingevoerd. Gemeene menschen en soldaten moesten een enkele, officieren van eenen lageren graad twee, commandeurs van bataillons drie, houders van huizen van gastvrijheid vier, edellieden en ridders vijf, barden en geleerden (*Ollambs*) zes, en Vorsten van het Koninklijke huis zeven kleuren voor hunne kleeding gebruiken.

TUSCO.

Luilak (bl. 58), de dag vóór Pinksteren. De handelingen op dien dag heb ik my altijd dus verklaard. Het Pinksterfeest was by Israël het feest der Eerstelingen, zoo van veld als stal of kudde, om die aan *Jehovah* ten offer op te dragen. De nyvere landbouwer of herder *had* dan ook wat te offeren; doch de akker des *luiaarts* had slechts onkruid (distelen en brandnetels), zijne stal of kudde slechts doodgeboren of ongalijk vee (krengen) opgeleverd. Van hier de oude gewoonte om op dien dag met zoodanige voorwerpen rond te loopen, of die op te hangen aan de deuren van Langslapers, en in 't algemeen van met spot en schimp te begroeten, wien men een luilak achtte. K. W.

Kraamkloppertje (bl. 59, 111). De oude Haarlemmers zeggen, volgens overlevering, dat de gewoonte om een kloppertje uit te steken, zijnen oorsprong heeft, in het Spaansch beleg, ten einde vrij van inkwartiering te zijn, zoo als dat tot op den huidigen dag nog plaats heeft. In den beginne bond men slechts een lap linnen aan den klopper of den ring van de deur, om te kennen tegeven, dat zich daar eene kraamvrouw bevond, opdat men haar door het aankloppen of door inlegering van soldaten niet zou verontrusten. Toen men naderhand dien lap voor het tegenwoordige kraamkloppertje verwisselde, werd de ijzeren klopper of houten kruk daaruit genomen, en het kraamkloppertje daarvoor in de plaats gestoken, doch niet langer dan voor zes weken, omdat men er geen misbruik van zou maken, wanneer er een *eksploot of insenewasie* moet gedaan worden. Wanneer de kraamvrouw het huis verlaat, en zij twee of drie deuren ver is, neemt de baker het kloppertje in; dit innemen geschiedt evenzeer wanneer de kraamvrouw sterft. Wanneer de pas geborene een meisje is, steekt men een papiertjen achter de kant, en zijn het tweelingen, dan steekt men twee kloppers uit. Is de kraamvrouw niet getrouwd, dan mag zij, volgens gebruik, die vlag niet uithangen, want het is een privilegie, dat men alleen aan getrouwde vrouwen toekent. Eene breedvoerige beschrijving, met eene afbeelding van het kloppertje is te vinden in: LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland.* V.

Gaperskop (bl. 59). N. A. F., een exdroogist, berigt ons, dat wij den oorsprong der gaperskoppen tot nog toe verkeerdelijk in zotskap of maanbollen gezocht hebben. Volgens hem zou, in de 14de eeuw, een zekere droogist, wiens naam GAPER was, om zijne uitmuntende kruiden wereldberoemd zijn geweest, en 's mans opvolger het sprekende zinnebeeld van den verstorvenen GAPER aan de buitenzij van den overgenomen' winkel hebben vastgehecht, om de nering op die wijs te behouden. Ofschoon de berigtgever zijn stuk met *Non plus ultra* doet aanvangen, zal ons de geschiedkundige bevestiging der zaak niet onaangenaam zijn.

Utrechtsche en Amersfoortsche Keijen (bl. 112). Om iets bij te dragen ter voldoening aan het verlangen van J. F. L. C., wil ik tot aanvulling van hetgeen de Heer SCHELTEMA t. a. p. medegedeeld heeft, betrekkelijk de *werken* van MEIJSTER, zeggen dat van het, op bl. 215 van zijn schrijven, genoemde *tweede* boekje, mijn exemplaar is uitgegeven te Utrecht in 1668, in kl. 8°.; dat bij de *Afbeelding* van den autheur, waarvan op bl. 216 gesproken wordt, ook gevoegd is zijn familie-*wapen* gekwartierd 1 en 4 een rad en 2 en 3 een griffioen hebbende *en surtout*, naar het schijnt het wapen van BREDERODE; voorts ziet men in dat boek een plaat of prent, voorstellende een polityck of staatkundige, bestaande uit: een *vos* te paard zittende met een kijker in de poot, een mijter op den kop en een slang in den staart, op zijn schild een vogel, de eene poot opgeligt houdende, en verdere attributen; de opdragt van het werk is aan den Heer VAN REEDE van Amerongen; — dat van het *vierde* boekje uitgaven bestaan te *Utrecht*, 1669, in 8°., hebbende op het titelblad, niet *of*, maar *op* Doreinberg; van de op bl. 227 vermelde werken, vind ik het jaar der uitgave van n°. 1 opgegeven als van 1656 te zijn; het schijnt mij toe dat het eene *vroegere* uitgave kan zijn van het reeds genoemde de *gekroonde gerijmde Politie*, alwaar op bl. 1, boven aan staat: *Over het eerste boeck der Roomsche Denckwaardigheeden.*

In den *Catalogus der Boeken* van G. VAN LOON, 's Hage 1759, bl. 209, 210, n°. 1687—1675, zijn altemaal werken van MEIJSTER, waaronder eenige door SCHELTEMA niet vermeld, en van welke bij mij een exemplaar van de *Defency* of *Beweeringh voor den Duyvel*, *bestaande in Deughdstichtelijke Sendbrieven D'onstichte Stichtenaars van 't Sticht Utrecht toegesonden* door E. M., 2*de druk*, te Utrecht, 1670, in klein 12°. Het *eerste deel* van *Goden Landspel* is in 4°. formaat, uit het titelblad blijkt, dat de aanteekening, of beter, *uytleggingh* is vervaardigd door D. v. W., dat de vertooning in 1655 plaats had, en dat deze

uitgave een 2de druk is. Van de *kaart* van MEIJSTER spreekt SCHELTEMA op bl. 224, 225.

V. D. N.

Utrechtsche en Amersfoortsche Keijen. Aangaande Jonker EVERARD MEIJSTER, zijne werken en den beruchten Kei, kan J. F. L. C. eene belangrijke bijdrage vinden, in den *Ned. Volks-Almanak* 1844, van den toenmaligen Redacteur, den voor de letteren zoo vroeg ontslapenen Dr. H. POL, *Nimmerdor* getiteld. Het plaatje, daarbij gevoegd, zal wel aan de bewuste plaat ontleend zijn. — Is er in een der *Utrechtsche Volksalmanakken* niets over te vinden? Wij gelooven niet dat ooit over eenig plaatselijk voorval zooveel voor en tegen geschreven is, als over de Keihistorie. Het eene geschrift lokte het andere uit, zelfs lang nadat de steen reeds verdwenen was. Wij bezitten toch een boekske, 30 bl. kl. oct. get. *Revenge van* JEAN PLEYA DE COURAGES, *Schiltknaep, over de onnosele buckens in 't Nimmerdorse Kreupelbosch, door de Ridder van de Key. Soo ganschjammerlijck gemarteliseerd.* 1676.

Gedruckt voor *Meij* en *Ster*,
De grootste *Keij* en *Ner*, enz.

't Lust ons niet meer uit dit boeksken af te schrijven, overvloeijende als 't is, van scheldnamen en vuile taal; MEIJSTERS kerkleer wordt hem doorgaande verweten, en zijne zitting in den Raad, toen Utrecht door de Franschen overheerd was, als eene smet aangewreven.

't Zou eene curieuse Verzameling zijn al die *Keijschriften!* J. H. J. JR.

Schoorsteenpilaren uit Karthago (bl. 65). Ik heb in mijn bezit, een stuk marmer, dat ik uit bekende en vertrouwde handen ontvangen heb in den jare 1828; vergezeld van de navolgende schriftelijke verklaring:

Dit bijgaand stuk marmer, is afkomstig van één der twee pilaren, van een schoorsteenmantel, gestaan hebbende op de groote zaal van het thans afgebroken slot te Schagen; welke Pilaren, door een der heeren van Schagen, op een kruisvaart zijnde, uit de puinhopen van Carthago bij Tunis in Afrika zijn mede gevoerd, en door denzelven tot voorschreven schoorsteenmantel gebezigd, op welke pilaren, door den Amsterdamschen Professor BARLEUS, een Latijnsch vers is gemaakt, hetwelk de ondergeteekende, voor en aleer, deze schoorsteenmantel, door de ingelegerde Engelsche Troupes in den jare 1799 is verwoest geworden, menigmaal is gelezen. Schagen, den 28 April 1826.

Was get. (PR. LEEK.)

Het marmer is zwart met gele aderen.

T. B.

Iets over Wisbui, Wisby, ook Wisbuy (vgl. bl. 67). Wisby eigenlijk Wisbui was de hoofdstad van het eiland Gotland (*); volgens een Gotsch geschiedschrijver (†) heette het Gotland, omdat het een *goed* land was, want *got* beteekent *goed;* niet alleen was het een goed land, wegens zijn rijkdom aan vee, wouden, pik, teer en schoon marmer, maar ook voornamelijk aan schoone havens. In het Noord-Oosten was de vroeger vermaarde koopstad Wisbui, meest door vreemdelingen bewoond, welke daardoor dikwijls in krakeel met de Gotlanders waren; na een gevecht tusschen de inwoners der stad en de Gotlanders, vergunde MAGNUS, Koning van Zweden in den jare 1288, om de stad te omwallen (§), en met bolwerken en vestingen te versterken. Aldaar woonden volgens de getuigenissen der aangehaalde schrijvers, Zweden, Russen, Pruissen, Deenen, Lijflanders, Duitschers, Finlanders, Vlamingen, Wenden, Saksen, Engelschen, Schotten en Franschen: elke natie had hare bijzondere wijk met winkel en pakhuizen. Naderhand werd de stad geheel vernield, zonder dat ik het juiste tijdstip heb kunnen vinden, (zie HEBERSTEIN, *Commentarium rerum moscovitarum,* p. 118); al de schrijvers zeggen zonder tijdsbepaling, dat de burgertwist de oorzaak van haren ondergang is geweest, uit *beuzelingen* gerezen (misschien wel het *breken eener glasruit*), schoon ik er nergens gewag van gemaakt vind, maar overal lees: geschillen wegens beuzelingen of nietigheden. Van de stad bleef niets over als het kasteel. Wie de afstammelingen der Hollanders die in Wisbui gewoond hebben, wil opsporen, zou dezen moeten zoeken in het land van Wenden en Ooster-Saksen, dat door de overblijvende vlugtelingen verrijkt werd. — Vele jaren later eerst, werd op de plaats waar het oude Wisbui gestaan heeft, eene nieuwe kleinere stad gebouwd door Koning ALBERT van Zweden. De beschrijving van die stad door Gotsche schrijvers gegeven, is zeer merkwaardig, de huizen waren gedekt met koper, de vensters verguld, en toen Koning ALBERT de stad wilde herbouwen, stietten de spaden der werklieden tegen tafels van marmer, Porfier en Jaspis, getuigen van den ouden luister en pracht der stad.

Mag ik met alle bescheidenheid den Heer W. J. L. vragen, of hem bekend is het *Wetboek van Wisbui;* en of er eenig oorspronkelijk of vertaald exemplaar te Amsterdam te bekomen is?

De Zeeregten en Ordinantien van Wisbui zijn algemeen bekend, tot in het begin dezer

(*) Zie PIETER LE CLERCQ, *Algemeene Verhandeling*, Amsterdam 1757.

(†) JOHANNES MAGNUS en OLAUS MAGNUS.

(§) BOUCHER, *Institution au droit maritime;* Paris an XII, zegt p. 16 der Inleiding, dat Wisbui in 1288 nog geene stad was, zonder daar eenigen grond voor te geven, als eene aangehaalde plaats van den Citoyen BONCHAND.

eeuw strekten zij tot wet aan alle Noordsche en Westelijke volken van Europa, en waren de grondslag der ordonnantien van Keizer KAREL en Koning PHILIPS, men vindt ze in *de Algemeene Verhandeling van de Heerschappij der Zee*, door PIETER LE CLERCQ, p. 162, zij zijn ook nog gedrukt in 1711 te Amsterdam, met aanteekeningen van ADRIAAN VERWER.

Is er den Heer W. J. L. veel aan gelegen, om de nakomelingen der Hollanders, zoo deze naar Oost-Saksen gevlugt zijn, op te sporen, ik zou in de gelegenheid zijn hem hiertoe middelen aan de hand te doen. W. v. D. V.

Zinnebeeldige voorstelling der Evangelisten (bl. 90). Zie hier over eene *Korte schets der Geschiedenis van de Simbolische Attributen der Evangelisten*, voor zoo verre ik daarvan kennis drage en die wel voldoende zal wezen voor EEN LIEFHEBBER VAN PRENTEN KIJKEN.

De oudste afbeeldingen zijn: Een lam met de insignien van het Christendom; het staat op eene rots, waaruit vier stroomen vlieten, die zich over de gansche aarde verspreiden. Deze poëtische voorstelling berust op *Gen.* II: vs. 10, in verband beschouwd met *Openbaringen* VII: vs. 17. Deze stroomen zijn ook wel eens voorgesteld als Schriftrollen, waarvan de beginsels om het kruis op de rots zijn geslingerd, en alzoo nog beter de Evangeliën aanduiden, met de verbreiding van het Christendom op aarde. Later heeft men de attributen voor de Evangelisten meer gevormd op grond van *Ezechiel* I: vs. 5—10; doch gezamenlijk, zondêr hen persoonlijk aan te duiden.

In de vijfde eeuw begonnen de Bysantijnsche kunstenaars zich, in het uitbeelden der Evangelisten, meer gestreng aan de Bijbelsche schildering te houden, en hebben zij in hun Mosaïsch-werk hun de wonderlijke gedaanten van *half-mensch* en *half-dier* gegeven, terwijl aan elk nog de in EZECHIËL vermelde cherubijnsvleugelen werden toegevoegd; — ze werden afgebeeld schrijvende op eene rol, die zij voor zich hadden liggen, de één met een *menschenhoofd*, de drie anderen met die van een *leeuw*, *stier* en *arend*.

Reeds veel vroeger waren echter door St. HIERONIMUS de attributen zinnebeeldig aan elk der vier Evangelisten toegekend, naar de volgorde van het Evangelie, en door hem *de engel voor* MATTHEUS, *de leeuw voor* MARCUS, *de stier voor* LUCAS, en *de arend voor* JOHANNES bepaald. Doch de Bysantijnsche voorstellingswijze heeft het langst in de Grieksche kerk stand gehouden. In de laatste helft der middeleeuwen zijn de Westersche volken begonnen de voorstellingen van half-mensch, halfdier af te scheiden, en hebben ze de Evangelisten in hunne menschelijke gedaante schrijvende voorgesteld, de genoemde attributen afzonderlijk aan elk als een symbolum toevoegende en wel volgens den kerkvader St. HIERONYMUS: Eerst St. MATTHEUS *met een mensch of engel* bij zich, als den voorganger, omdat hij begint met het geslacht-register waarin de afstamming van CHRISTUS wordt vermeld; St. MARCUS *met den leeuw*, omdat JEZUS bij het wilde gedierte in de woestijn veertig dagen vertoefde, *Marcus* I: vs. 13; St. LUCAS *met den stier*, als het zinnebeeld van het Hoogepriesterschap, dewijl zijn Evangelie met het verhaal van den tempeldienst des priesters ZACHARIAS begint; en eindelijk St. JOHANNES *met een' arend*, het symbolum der Godheid van CHRISTUS, waarover hij, als inleiding tot zijn Evangelie, zoo voortreffelijk spreekt; — aldus wordt CHRISTUS door deze vier Evangelische en Symbolische attributen tegelijk als *Mensch*, *Koning*, *Hoogepriester* en als *God*, verzinlijkt afgebeeld.

In een Parijsch Evangelie van 1379 wordt het laatstvermelde volkomen verklaard door een Latijnsch vers, hetwelk DIDRON in zijne *Iconographie chrétienne*, *Histoire de Dieu*, p. 278, aldus opgeeft:

„Quatuor haec Dominum signant animalia CHRISTUM;
„Est *homo* nascendo, *vitulus*que sacer moriendo,
„Et *leo* surgendo, coelos *aquila*que petendo;
„Nec minus hos scribas animalia et ipsa figurant."

RAPHAEL zelfs heeft er zich nog in zijnen tijd van bediend, om GOD *den Vader* zwevende en geschraagd door den *Engel*, *Leeuw*, *Arend en Stier* af te beelden, waarin hij een juist verband beschouwde tusschen het *Oude* en *Nieuwe* Verbond, volgens het visioen van EZECHIËL.

C. KRAMM.

Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten. De symbolische afbeeldingen, welke die der Evangelisten gewoonlijk vergezellen, schijnen ontleend te zijn aan de hoofdzaken in elk Evangelie behandeld. Zoo vindt men in een zeer oud handschrift, uit de abtdij van Egmond afkomstig, onder de afbeeldingen der Evangelisten, de volgende regels:

„Hoc MATTHAEUS agens *hominem* generaliter implet."
„MARCUS ut alta fremit vox per deserta *leonis*."
„Jura sacerdotum tenet LUCAS ore *juvenci!*"
„More volans *aquilæ* verbo petit astra JOHANNE."

In een mede zeer oud handschrift van den Bijbel, komt het volgende vers voor:

„Hi quid vel quae, quanta vel qualiter, egit
„A patre descendens natus, ubique docent.
„Hinc *hominis* primo facies adscribitur, orsus
„Est quia sat Domini cælitus ex genesi.
„Forma *leonis* inest pulchre formata secundo,
„Quod tetigit rura devia voce sua.
„Rebus agit sacris siquidem quia tertius, inde
„Nunc olli species imprimitur *vituli*.
„More *aquilæ* quoniam transcendit sidera quartus.
„Ejus ob id specimen scematis ipse gerit.

***.

Frans Baltensz, *de Samaritane* (bl. 90). Ik heb ergens gelezen, ik weet niet regt meer, wáár, dat F. BALTENSZ, Boekverkooper te Dordrecht in 1648, een zeer dom, eigenwijs en hoogmoedig man was, die meende, omdat hij veel boeken verkocht, dat ook aller boeken wijsheid in hem gevaren was. Zijn geestelijke hoogmoed liep zoo ver, dat hij een werkdadig aandeel nam in de kerkelijke geschillen, die in zijnen tijd het vaderland verscheurden. Eindelijk moet hij krankzinnig geworden zijn, — geen ongewoon verschijnsel bij dat slag van menschen. — Zijn *Samaritane* had, toen de copie gereed was, *tant soit peu* slot en zin; men kon ten minste 's mans meening begrijpen, maar het geheele werk was zoo ergerlijk en aanstootelijk en bevatte onder den mantel der orthodoxie, zooveel grove uitvallen tegen kerk en staat, dat de magistraat hem de uitgave verbood. Maar — wat *hij* geschreven had, moest *toch* ter wereld komen, in spijt van dat verbod. Hij knipt alle woorden uit, soms drie, soms vier bij elkaâr, en schudt al die snippers in een zak goed dooreen. Zonder één woord te verliezen voegt hij ze alle, maar naar gelang ze uit den zak te voorschijn komen, weder naast elkaar en geeft zóó zijn boek in het licht. De oplage moet vrij groot zijn geweest, want thans nog is het werk *niet* zeldzaam. P. N.

Petrus Bast (bl. 90). Zie hier wat ik over dezen persoon reeds voor de geschiedenis der Kunst en de Kunstenaars had geboekt, welligt kan dit spoor leiden tot meerder licht. — PIETER BAST, een zeer bekwaam Nederlandsch Teekenaar en Graveur, wien ik nergens vind beschreven, en die, naar mijne meening, wel een Zeeuw kan zijn geweest, heeft op het laatst der 16de en in het begin der 17de eeuw gebloeid. Zijn graveer- en teekenwerk is zeer uitvoerig, in den stijl van H. WIERX en zelfs in den aard van GEORGE PENCZ, en bovendien uiterst zeldzaam. — Ik bezit van hem eene afbeelding van het *Raadhuis te Middelburg* in klein folio — waar boven in de prent: *Medioburgensis Curia*, en onder *Het Raethuijs der vermaerde Coopstadt Middelburg, gebout in den Jare* 1469, *onder de regering van Graaf* CAREL *van Bourgoingnen*, P. BAST *delineavit*, Z. ROMAN *Excud.* (deze woonde op de Burcht, aldaar, als boekverkooper in *de vergulde Bibel* 1641.)— Af te leiden naar andere werken door hem vervaardigd, heeft hij deze prent ook gegraveerd. — Nog heb ik van hem een langwerpig 8°. en keurig prentje, hetwelk mij toeschijnt voor te stellen een Zeeuwsche bemuurde stad, welke zich op den tweeden grond geheel in water gelegen vertoont, en waarop, op den voorgrond, de geschiedenis van TOBIAS met den Engel staat, — waarschijnlijk zinspelende op het hoofdbedrijf dier stad — en verder eenige weidende lammeren, met een hond, op een land, dat met een ringdijk van het water is gescheiden; daaronder staat: P. BAST, *F.* CLAES JANSZ. VISSCHER, *Ex.* 4. Van deze vier prentjes zijn mij nog maar twee bekend, als bij VAN HULTHEM in zijnen *Catalogus van prenten* op p. 152. Twee stadsgezigten, P. BAST, *inv. et Sculp.* 1598, hetzelfde formaat. Aldaar wordt vermeld dat *één dezer gezigten Franeker voorstelt*, en *dat hij voor het depôt van* VISSCHER *heeft gearbeid;* welligt heeft het adres van VISSCHER *exc.* hem tot dit berigt geleid, want zulks is niet zoo; immers VISSCHER was, toen deze prentjes zijn vervaardigd, een jongeling van 18 jaren, doch waarschijnlijk heeft deze later de koperen platen gekocht en toen zijn naam er opgezet, daar deze letters blijkbaar van eene andere hand en lateren tijd, en alzoo dit zijn werk lang te voren moet verschenen zijn.

C. KRAMM.

Pistool (bl. 91), in het fransch *Pistolet*, vuerwapen dat men met ééne hand afschiet, heeft zynen naem ontleent van *Pistoie*, stad in Italië, waer *kleine* dolken gemaekt werden die, in Frankryk gebragt, er *pistoyers*, *pistoliers* en eindelyk *pistolets* genoemd werden. Die naem werd daerna gegeven aen *kleine* vuerroeren korter dan de gewone vuerroeren, en zelfs overdragtelyk aen alles wat, in zyn slach, beneden de gewone grootte was, aen de *kleine* paerden, aen de spaensche kroonen, tot eene mindere grootte dan de fransche kroonen gebragt, en die den naem van *pistool* (*pistole*) behouden hebben. (NAPOLÉON LANDAIS, *Dictionnaire général et grammatical des Dictionnaires français.*)

Eerste muntslag in goud en zilver (bl. 91). Sedert overoude tijden bestonden er in Assyrië en de omliggende landen, tweederlei *Maten en Gewigten* (Talent), waarvan de kleinere tot de grootere in verhouding stonden als drie tot vijf. Het kleinere Talent is uit Azië door de Hebreeuwen en de Egyptenaren overgenomen. Uit Azië kwam het ook in Griekenland en werd in het jaar 594 voor CHRISTUS geb. ongeveer, door SOLON te Athene ingevoerd, en is sedert dien tijd onder den naam van het Attische Talent bekend geweest.

Het grootere Talent is het Babylonische, te gelijk met het Perzische en evenzoo in Syrië, Phoenicië, het Joodsche land en Egypte in gebruik.

Ook in Griekenland verbreidde het zich onder den naam van het Aeginetische Talent. Het was PHEIDON, Tyran van Argos, die, toen hij omstreeks het jaar 660 voor CHRISTUS geboorte (niet 895, zooals het Marmor Parium voorgeeft, aan het hoofd stond van Olympia, Korinthe, Aegina, ja van den geheelen Peloponnesus, de maten en gewigten aldaar

regelde, het Babylonisch-Perzische Talent invoerde en het eerst, volgens dat gewigt, zilveren munt deed slaan, zoo te Aegina als te Argos en misschien ook te Korinthe, naar het getuigenis van het Marmor Parium en verscheidene schrijvers, aangehaald bij H. WEISSENBORN, *Hellen.* (Jena, MAUKE, 1844, 8°.) p. 9—85 en CHR. MUELLER, *ad Marmor Parium.* (Paris, F. DIDOT, 1841, 8°.) p. 578.

Eerst honderd jaar later begonnen de Grieksche volkplantingen in Italië zilver te munten, nog vijftig jaar later de Koningen van Macedonië en eerst eene halve eeuw daarna (450 jaar ongeveer voor CHRISTUS geboorte), goten de Romeinen hunne eerste munten van — koper. Volgens het verhaal van HERODOTUS en XENOPHON, waren de Lydiërs de eersten, die gouden munt sloegen, en wel, zoo als uit den naam van *Staters van* CROESUS daaraan gegeven, schijnt te blijken, ten tijde van hunnen schatrijken vorst (omtrent het jaar 550 voor CHRISTUS geboorte).

Tot denzelfden tijd moeten ook gebragt worden de oudste van die gouden en zilveren munten, die in menigte tot ons gekomen zijn, en, hoewel van geene opschriften of zelfs letters voorzien, toch ongetwijfeld vervaardigd zijn in de bloeijende Grieksche volkplantingen aan de kusten van Klein Azië. Gedeeltelijk volgt hun gewigt het Attische, gedeeltelijk het Babylonisch-Perzische Talent.

Niet veel jonger, zoo niet even oud zijn de Dariken, de Perzische muntstukken van goud en zilver, aldus genaamd naar DARIUS, den zoon van HYSTASPIS, Koning van Perzië, waarschijnlijk reeds voor zijnen tijd in gebruik, wier gewigt naar het kleinere Aziatische of Attische Talent geregeld is. Deze zijn vermoedelijk ook in Klein Azië geslagen, waar de handel en het verkeer tusschen de Perzen en de Grieksche steden aan de kusten de behoefte aan gemunt geld als ruilmiddel het eerst deden gevoelen.

In het eigenlijke Griekenland is bijkans geen goud gemunt voor PHILIPPUS II van Macedonië. Zie A. BOECKH, *Metrologische Untersuchungen ueber Gewichte, Muenzfuesse und Masse des Alterthums in ihrem Zusammenhange.* Berlin, 1838, 8°. passim. I. P. S.

Veertigjarige Mannaregen (bl. 122). Het is een personeel feit, waarvoor ik het woord vraag. PHIL-HISTORICUS interpelleert mij over eene uitdrukking in » *de Gids*" voor December, 1850, bl. 696, die hij aldus opgeeft: » dat de Israëliten in de woestijn 40 jaren lang, alle dagen, behalve op den Sabbath, het Manna verzameld hebben wordt in den Bijbel *niet* verhaald," en vraagt, hoe men dan *Exod.* XVI: 35 moet opvatten? De aanhaling is niet juist, en de vraag berust op een misverstand. Vollediger luidt de aangehaalde plaats dus: » Men moet in geen geval met VON RAUMER in de Schrift lezen, dat de Israëlieten veertig jaren lang, *dagelijks*, *met uitzondering alleen der Sabbatten, manna inzamelden, en wel zooveel, dat ieder dagelijks de hoeveelheid van een gomer bekwam.* Van dat alles staat *slechts zeer weinig* werkelijk in den Bijbel." 't Is volstrekt niet mijne bedoeling geweest te ontkennen, dat het manna, *gedurende den ganschen tijd der veertigjarige omzwerving*, den Israëliten zoo vaak zij het behoefden geschonken werd; ik heb alleen willen zeggen, dat de *nevenomstandigheden*, die slechts tot den eersten mannaregen, in *Exod.* XVI verhaald, betrekking hebben, zich niet gedurende al die veertig jaren *dagelijks*, *op dezelfde wijze*, hebben herhaald, zooals VON RAUMER ons wil diets maken. Overigens wenschte ik, dat PHIL-HISTORICUS de door mij aangehaalde plaats van HENGSTENBERG nalas, die veel te lang is, om hare geheele opneming van DE NAVORSCHER te vergen. Slechts deze zinsneden waag ik het aan te halen: » Wenn an einigen Stellen das Uebernatürliche im Pentateuch allein hervorgehoben wird, so musz wohl beachtet werden, was z. B. VON RAUMER zu beachten unterlassen hat, dasz, nach dem Zwecke des Verfassers der Mosaischen Schriften, der zunächst nicht für die Wiszbegierde, sondern für den Glauben schrieb, das Natürliche in den Hintergrund treten muszte und nur beiläufig berührt werden konnte". Ik ben het met deze opmerking van HENGSTENBERG volkomen eens, en houdt men dit in het oog, dan zal men gereedelijk erkennen, dat mijne voorstelling van de spijziging der Israëliten door het manna geenszins tegen *Exod.* XVI: 35 is gerigt, of op eene, van de gewone afwijkende verklaring dier zeer eenvoudige en gansch niet dubbelzinnige plaats steunt, maar dat ik mij alleen tegen de overdreven voorstelling en gevolgtrekkingen van VON RAUMER heb willen verklaren. P. J. VETH.

Damaris en DIONYSIUS AREOPAGITA (bl. 122). Toen ik het artikel over den *onbekenden God* schreef, heb ik misschien met wat overhaasting aan den Atheenschen raadsheer DIONYSIUS, dien men naderhand, dwaas genoeg, tot den apostel van Gallië gemaakt heeft, DAMARIS als echtgenoot toegeschreven. Nu zie ik, dat *Hand.* XVII: 34 algemeen zoo wordt opgevat, dat die DAMARIS slechts beteekend wordt als eene aanzienlijke vrouw, zonder betrekking op DIONYSIUS. Bij nader inzien komt het mij evenwel voor, dat men het 34ste vers zeer wel zou kunnen vertalen: » *Doch sommigen hem aanhangende geloofden: onder dezen was ook* DIONYSIUS AREOPAGITA *en zijne vrouw*, *met name* DAMARIS, *en anderen met hen.*" Dat VALCKENAER het ook zoo begrepen heeft, blijkt uit zijne aanteekeningen op dit boek. SAXO SYLVIUS.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."

WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Portcullis. In een Engelsch werk vind ik het woord Portcullis als titel, kan dit ook eene heraldieke waardigheid zijn?

T. H. B.

De twee Doctoren Abercromby. In de laatste helft der zeventiende eeuw bestonden er twee geneesheeren ABERCROMBY, die, na aan de Leydsche Hoogeschool den titel van Doctor verkregen te hebben, verscheidene boekwerken hebben opgesteld en uitgegeven. Het eerste geschrift van DAVID ABERCROMBY, in WATT'S *Bibliotheca* vermeld, is gejaarteekend 1684, en PATRICK ABERCROMBY'S eersteling, 1707. Ik zou gaarne het onderwerp en het verschijningsjaar hunner Academische dissertatieën weten.

NOTES AND QUERIES, *March* 15, 1851. J. K.

Mansportret van Arnold Boonen. Wie uwer berigtgevers kan mij naauwkeurig den bloeitijd vermelden van BOONEN, den leerling van GODFRIED SCHALCKEN? Welk uitstekend Britsch of Nederlandsch aardrijkskundige was BOONEN'S tijdgenoot? Mijne vraag heeft betrekking op een door hem vervaardigd schilderstuk, het portret — nu bij den Heer PEEL, in Golden Square, berustende — van zekeren persoon met zonderbare gelaatstrekken, wiens hand op een globe steunt. Men begeert inlichting over het onderwerp dezer schilderij. Kan het een sterrekijker geweest zijn?

NOTES AND QUERIES, *Apr.* 13, 1850. Z.

Teekenen van den zonsweg. Wat zou wel de oorsprong zijn van de vreemde benamingen en kenmerken, aan de 12 teekenen van den zonsweg gegeven? F. K.

Kubiek en Pronikgetal. Bestaat er ook een kubiek getal, dat tevens een pronik is? zoo ja, bewijs het, zoo neen, bewijs het tegendeel.

B. V.

Monte. Van waar heeft eene *bank*, in 't Latijn *mensa*, in het Italiaansch den oneigenaardigen naam van *monte?* J. H.

Club. Hoe is het woord *club*, dat oorspronkelijk *stok*, *knuppel* of *vlegel* beteekent, gekomen aan de thans gebruikelijke beteekenis van *staatkundig* of *zich amuserend gezelschap?*

J. H.

Zinnebeeldige hoed. Vanwaar is de *hoed* het teeken der *vrijheid?* Staat hiermede ook in verband, de gewoonte der Fransche soldaten om, bij de voltrekking der doodvonnissen ten tijde van het Schrikbewind, de hoeden op de bajonetten met het geweer omhoog te houden? H. T.

Deventersch gebeente. Te Deventer zag ik voor een paar jaren aan eene der poorten aan den Yssel, ik meen dat het de Vischpoort was, een groot gewricht of gebeente aan den muur geketend. Vruchteloos heb ik gevraagd, wat zulks beduiden mogt en wat er de oorzaak van ware. Kan iemand mij hieromtrent nader inlichten? PHILARCHUS.

Oude kerk te Zeist. Bestaan er afbeeldingen in plaat of in teekening van de, vóór eenige jaren afgebrokene, kerk te Zeist, behalve die in het *Verheerlijkt Nederland*, D. VIII. N. 143?

I. P. S.

Differentiaal rekening. Maxima en minima. Hoe onderscheidt men in het uitwerken van opgaven, betrekkelijk de Differentiaal-rekening, een maximum van een minimum. Vraagt men b. v. eene lijn in twee deelen te verdeelen, zoodanig dat het product der deelen een maximum zij, en ook zoodanig dat het product der deelen een minimum zij, zoo bekomt men voor beide gevallen hetzelfde antwoord, wat toch niet zijn kan. F. K.

Gaasbeek. Wij lezen dat JACOB, heer van *Gaasbeek* enz., die PHILIP VAN WASSENAAR, eerst te Schoonhoven en naderhand te Wijck bij Duurstede, tot zijnen dood toe (in 1418) gevangen hield (zie VAN LENNEP, *Jacoba en Bertha*, Deel I, pag. 149), zijn zoon en erfgenaam doodsloeg (zie KOK, *Vaderl. Woordenb.* Deel XVII) en alzoo gestorven is zonder erfgenaam (1459); — nu wilde ik gaarne weten, waar *Gaasbeek* lag, en of die heerlijkheid nog bestaat? H. H.

Assurantie. Wie zijn daarvan wel de eerste ontwerpers geweest? Wanneer is zij in werking getreden, en het verzekeren hier te lande in zwang gekomen? Ik meen ergens gelezen te hebben dat de Italianen er de ontwerpers van geweest zijn, doch zeker weet ik het niet.

EEN ASSURADEUR.

Virgilius als toovenaar. Op onderscheidene plaatsen en onder anderen bij WALTER SCOTT in de noten op *The lay of the last Minstrel*, wordt van VIRGILIUS als een' groot' geestenbezweerder en toovenaar, ten minste in de volksmeening gedurende de middel-eeuwen, melding gemaakt. Hoe komt de man aan die reputatie? Is het omdat men wel eens zijne gedichten opsloeg, om den eersten toevallig gelezenen regel als eene soort van orakelspreuk, te regt of ten onregte, op de omstandigheid waarin de vrager verkeerde als antwoord op zulk eene loterij-achtige raadvraging aan te merken? L*.

Beweging der slangen. Daar de slangen (Boas, Brilslangen) in constructie met de alen overeenkomen en, op platen afgebeeld, zich kronkelend of opwaarts bewegende worden voorgesteld, dat tegen den aard der alen is, vraagt men:

Welke is de beweging der slang, hare prooi vervolgende, opwaarts kronkelend of zigzagswijze als alen, en het laatste waar zijnde, waaruit ontstaat dan de dwaling, waarin de plaatsnijders en de meeste reizigers vervallen zijn? J. C. R.

Op kusting houden. Welke is de afleiding van het woord: *Op kusting houden?*
GEEN MAKELAAR.

Leydens oorsprong. De vaderlandsche geschiedenis en de naam van *Lugdunum Batavorum* pleiten voor den Romeinschen oorsprong der stad Leyden; — in » *The family history of England* I: 26" lees ik echter dat er eene overlevering bestaat, dat de stad Leyden door den befaamden HENGIST, tusschen 457 en 465 zou gesticht zijn. Gaarne zou ik willen weten of Hollanders deze veronderstelling, want het is immers niet meer, ook geboekt hebben.
GRAM.

De marsch van Prins Eugeen. Dagelijks, sedert vele jaren, hoor ik mijne huisklok, om de twaalf uren, spelen, wat men mij altijd gezegd heeft te wezen: *De marsch van* PRINS EUGEEN; doch nooit heb ik kunnen ontdekken welke woorden men gebruikte, als men, in der tijd, die marsch zong, en dat zij kon gezongen worden, is dunkt mij hoogst waarschijnlijk.

Nu vraag ik, kent iemand de woorden van de marsch van PRINS EUGEEN, en wil men ze mij mededeelen, ten einde ik mijne huisklok met mijne stem kunne accompagneren?
RIKA.

Leus van den Prins van Wallis (bl. 91). De vraag, door EFFESSA opgeworpen, is van groot belang voor ons » Taffies", en ik wensch er de volgende bij te voegen. Welken grond heeft de gissing, door ons met kracht en magt gehandhaafd, dat » *Ich Dien*" eene verkeerdgespelde lezing van » *Eich Dyn*", *Zie den man!* zou wezen en die spreuk op EDWARD VAN CARNARVON toegepast, omdat zijn koninklijke vader, genoemde Welsche uitdrukkingen magtig, er gebruik van heeft gemaakt, toen hij zijn kind aan de vergaderde stammen voorstelde als een' prins, die » geen woord Engelsch kon spreken" — ?

NOTES AND QUERIES, SELEUCUS.
March 1, 1851.

Louwmaand. Januarij—Louwmaand, zoo lezen wij, jaar in, jaar uit, in den almanak. Doch vanwaar nu dit *Louwmaand* af te leiden? Kan het in verband staan met *loup*, wolf, en aldus het Saksische *Wolf-monath* wedergeven? Januarij immers bragt meer dan ooit, volgens een oud schrijver, de hongerige wolven, door koû en armoê gedreven, tot menschenroof. Zij was derhalve met regt eene *wolfmaand.* Is mijne gissing juist, men zegge ja, zoo niet, ik verlang naar teregtwijzing.
TANTE.

Oude dansliederen. In het Bijvoegsel tot het stukje: *Over een oud Amsterdamsch Volksdeuntjen*, maakt BILDERDIJK gewag van twee oude Dansliederen, namelijk: *de Govert* en *de Schotelaar en de Mosselman.* Van het laatste, dat in het begin dezer eeuw nog gezongen werd, had ik vroeger een gedeelte uit den mond opgeschreven, doch heb dat verloren.

Zijn gemelde liederen nog aan iemand bekend en zijn zij der mededeeling waardig?
J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Bildtsch nonnenklooster. Kan mij ook iemand den naam en de juiste ligging vermelden van het nonnenklooster, dat in de nabijheid van het dorp de Bildt, in de provincie Utrecht, stond, maar in de 17de eeuw verdwenen is?
E. L.

Drie Koningen. Door wie met name vermeld? In het werk van MOUBACH (zie deel V, p. 327) staat in eene noot op het Driekoningenfeest: » De wyzen uit het Oosten, die ik weet niet » by wat autheuren genaamt worden AROR, » SATER en PERATORAS; of APELLIUS, AMELIUS » en DAMASCUS; of MAGALACH, GALGOLATH en » SARACIN; of eindelyk GASPAR, MELCHIOR en » BALTHASAR. Den eenen schryft men het Ko» ningrijk van Persiën toe, den ander dat van » Nubiën, en den derden dat van Ethiopiën » of Arabiën." — Weet iemand ook wie hier de bedoelde » autheuren" zijn? ARNOLD.

Ebroïn. In een verslag van: J. B. PITRA, *Histoire de St. Léger, évêque d'Autun*, las ik

van eenen EBROÏN, die dezen bisschop gevangen nam en blindde. Wie was die EBROÏN? Welligt is hij de Neustrische *Major-Domus*, die in 687 in den slag bij *Testri* verslagen werd door PIPIJN *van Herstal*. Is deze mijne gissing juist? PHIL-HISTORICUS.

Rommelpot. Van waar het gebruik om gedurende de vasten met een rommelpot te loopen? en welk is het echte, oude rommelpotlied? CONSTANTER.

Bosschen van Craylo. Op den Leeuwenberg in Gooiland heeft men het fraaie gezicht op de boschrijke dreven van Craylo; van waar die naam? Het Kreilerbosch, in het geval van FLORIS II en GALAMA genoemd, lag in West-Friesland: hiermede zal die naam toch niet in betrekking staan? J. J. WOLFS.

Gutta Percha. Bestaan er gronden om te vermoeden dat de bronnen der *gutta percha* toereikend zullen zijn als die stof meer verbruikt wordt? G. L. K.

Melchior Winhoff. Wie was MELCHIOR WINHOFF, die in 1559 het *Landtrecht van Averissel* uitgaf? N. P. BIBLIOPHILUS.

Boot-belemmerende blaasbalg. Men verzoekt verklaring van het volgende, voorkomende in VAN DER BURG'S *eerste grondbeginselen der Natuurkunde*, 2de druk, bl. 100.

»Eene boot kan niet voortgaan, indien iemand, achter in het vaartuig gezeten, met eenen zwaren blaasbalg wind in het zeil blaast." P. H. A.

Vrolikhert, Vlissingsche Kerkhemel. In welk jaar en bij wien is uitgegeven: »VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*"?

Was dit een periodiek werk? Zijn daarvan nog exemplaren verkrijgbaar?

G. A. C. S.

Grietman. Wat is de oorsprong van den naam *Grietman*, een overheidspersoon in Friesland? K. W.

Bombast. Welke is de afleiding van het woord *bombast?* L. F.

Voorspellingen. Wie zoude mij eenig berigt kunnen geven omtrent het boekje, getiteld: »*Een beschrijving voorspellende de aanstaande oorloggen in duure tijde voornamentlijk hier in Neederland in andere kooninkrijke door* ANTONJ BRIESE *gebooren tot Arem int Jaar* 1427 *den* 18 *julij.*"? Ik ben in het bezit van eene copie van het 4de deel, bevattende de geschiedenis van 1784—1865. Het geheel moet uit vijf deelen bestaan. F. J. F.

Gerard Boot. Kan iemand eenige levensbijzonderheden mededeelen omtrent Mr. GERARD BOOT, welke omstreeks 1572 *Rentmeester der Abtdij van Egmond* — en in 1596 *Luitenant-Houtvester in het Noorderkwartier* was; te *Alkmaar* woonde en waarschijnlijk ook aldaar is overleden. — Bestaat te dier stede een grafschrift, afbeeldsel of eenig ander aandenken van denzelven? ***.

De vliegende Hollander. Van waar noemen alle zeevarende natiën het spookschip: »de vliegende Hollander"? Wat is de eigenlijke legende, van waar de oorsprong? A. G.

Affghebeelde narrenſpeelſchuyt. Ik meen ergens gelezen te hebben, dat de vertaling van SEBASTIAAN BRANDTS *Narrenſchiff*, die te Leyden in 1610 van de pers kwam, onder den titel van: *Aff-ghebeelde Narrenſpeelſchuyt*, toegeschreven wordt aan de dichteres ALIDA BRUNO, en dat wel op gezag van de letters A. B., die op den titel van bovengenoemde vertaling vermeld staan. Kan iemand mij de plaats opgeven waar ik dit kan gelezen hebben, en tevens of bovengenoemde veronderstelling gegrond is? N. P. BIBLIOPHILUS.

Cromwell. De *Haagsche Mercurius*, 2*de druk*, *Amst.* 1735, zegt (2de deel, bl. 377), dat hier te lande verhaald werd, dat CROMWELL, uit vreeze voor de Engelschen, volgens zijn uitersten wil, in stilte te *Delft* begraven werd. Is deze bijzonderheid ook elders te vinden? Is zij waar? J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Uitgewekene Hoekschen. Weet iemand bijzonderheden van de Hoeksche edelen, welke na hunne laatste nederlaag uitgeweken zijn naar België? V.

Gabel. Wie kan mij zeggen wat het woord Gabel beteekent, dat voor de huizen der tolgaarders staat geschreven? J. H. G.

Barbierspaal. In Amerika reizende, heb ik opgemerkt, dat vóór de winkels van barbiers en haarsnijders een lange paal (welke rood, wit en blaauw geschilderd is) als uithangbord dient; wijl nu de reden van dit gebruik mij aldaar nimmer is opgegeven, zoo vraag ik, of een der lezers van DE NAVORSCHER de goedheid wil hebben, mij uit mijne onwetenheid te helpen. L. v. D. S. B.

Geboorteplaats van W. J. BLAEU. Waar werd in 1571 de aardrijkskundige boekdrukker WILLEM JANSZ. BLAEU geboren, — te *Alkmaar* of te *Amsterdam?* In verschillende werken vindt men dan eens deze, dan weder geene stad als zijne geboorteplaats genoemd.

C. W. B.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen.* t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

De gevleugelde wraak. In een handschrift bevattende Adversaria van Mr. F. VAN HEURN, overleden te 's Hertogenbosch, den 16den Januarij 1781, door hem zelven geschreven, vinde ik onder het woord » *Diabolus*" het volgende aangeteekend, hetwelk mij merkwaardig genoeg voorkomt om het, in de oorspronkelijke spelling, hier te doen volgen:

» Den advocaat BOUDEWIJN DONKER CURTIUS » vertelde my op paaschmaandag des Jaars » 1775, dat de Heer CRENA een groot houtko» per in *Dordrecht* hem een half jaar geleeden » hadde verhaalt, dat hy een schip met hout » geladen uit de Baltische Zee had thuis ge» kreegen, en dat de schipper in 't rapport van » de ryse had gezegt, dat zy van 30 mannen, » maar een hadden verlooren, en dat wel op » een singuliere wyze, dat op zeekeren dag » een ongemeene groote vogel hoedanigen het » scheepsvolk nooit had gezien in het want was » komen zitten, dat het scheepsvolk met ko» gels op denzelven had gevuurt, zonder hem » te konnen verdryven, dat een van het volk » op het schieten, op het dek was gekomen, » en den vogel ziende, droevig hadde gezegt, » ik weet wat het is, die vogel komt om my, » dat die man bezadigt na boven was geklom» men, en dat de vogel half weegen op hem » was aangevallen met vreeslyke klauwen zyn » borst had opgereeten en den mensch had » verscheurt, dat het doode lyk op het dek » was neergevallen, en dat de vogel daar na » was weggevlogen: wat van de waarheid is » laat ik daar, dog de 29 overgebleevene zou» den ten verzoeke des reeders daar van een » scheepen kennis met eede bevestigt te *Dor» drecht* hebben afgelegt, welkers afschrift on» der de Heer CRENA zoude berusten."

***.

VAN SWIETEN *door* SOETENS. Bekend of liever berucht is, bij de kenners van *portretten* in Nederland, eene reeks van steendrukken, welke omstreeks den jare 1840 te 's Gravenhage verscheen bij een uitgever, die zich den, in Nederland ongewonen, handelstitel gaf van SOETENS *et fils*. Deze firma, zoo ongewoon, is dan nu ook sints geruimen tijd verdwenen. Hij copieerde, meestal, naar oudere portretten. Een zeer enkel oorspronkelijk portret (b. v. van *Baron* VAN WESTREENEN) liep er mede onder. Maar zijne onderschriften onder de portretten waren meestal zoo gebrekkig, 't zij door kortheid, 't zij door onvolledigheid, dat ze bezwaarlijk te verklaren waren. Om van een en ander een bewijs te geven: zoo moest AUGUSTA MARIA (zonder meer) voorstellen de jonge gemalin van den Stadhouder WILLEM II.

(166.—1660) Zoo was L. C. CHEVALIER niet genoeg, bij de algemeenheid van dezen naam. Het beteekent: LAMBERT CHARLE CHEVALIER *Gouverneur de Nieumegen et pays de Cleve*, *anno* 1619. GIELIS à COUWENBERCH *fecit*. 4°. In de manier van W. J. DELFF, doch niet zoo fraai. Een zeer zeldzaam portret (wij zagen het slechts eenmaal): en daarom te regt door SOETENS herhaald.

Maar wie was VAN SWIETEN? Hier was de dwaling des uitgevers nog grooter dan bij de anderen. Bij 't portret toch eens Nederlanders van dien naam denkt ieder, zelfs zonder voornaam, terstond aan GERARDUS VAN SWIETEN (1700—1772), den grootsten leerling van BOERHAVE en die, tot schande voor Nederlanders, elders zijne loopbaan maken moest. 't Geleverde was echter eene eeuw te oud voor dezen geneesheer. De grove dwaling is mij dadelijk opgelost door het onder de oogen krijgen van en vergelijken met het gelaat van CORNELIS BICKER, Heere van SWIETEN, Burgemeester van Amsterdam, door J. HOUBRAKEN gegraveerd, en die met zijn broeder ANDRIES, in zijne Vaderstad zijnen naam aan het jaar 1650 verbonden heeft. B. N.

Maximianus aangehaald bij Montaigne. In de *Essais* de M. DE MONTAIGNE, III. 12, vindt men deze verzen aangehaald: *Poena minor certam subito perferre ruinam; Quod timeas, gravius sustinuisse diu;* en een weinig verder: *Heu! tantum attriti corporis ossa vides.*

Daar volgens de uitgave van J. V. LE CLERC, Par. 1836, II Tom. 8°. de Commentatoren niet hebben kunnen ontdekken, aan wien de verzen ontleend zijn, en ik niet weet of er latere uitgaven zijn, waar het wordt opgegeven, komt het mij niet ongepast voor mede te deelen, dat zij gevonden worden in de eerste Elegie van MAXIMIANUS (vs. 277, 278 en 238), een dichter, die tegen het einde van de vijfde eeuw onzer jaartelling gebloeid heeft, en wiens Elegieën opgenomen zijn in het zesde deel van de *Poëtae Latini minores* van WERNSDORF.

Dr. J. C. DRABBE.

Latijnsche gedichten van Cornelis Mina. Onder de aanteekeningen, door Prof. PEERLKAMP gevoegd achter zijne rectorale redevoering: *De perpetua, quae Academiae Leidensi cum gente Arausiaca intercessit, necessitudine, spectata praecipue in studiis Principum*, Leid. 1840, 8°., komt bl. 146 en volgg. eene *Bijdrage* voor van den Heer B. W. WTTEWAAL, *betreffende den in* 1672 *voor het Vaderland gesneuvelden Leidschen student* CORNELIS MINA. Aldaar wordt vermeld dat MINA een loffelijk beoefenaar was der Latijnsche dichtkunst; doch niet wat er van hem in dat vak bekend is. Welligt is het voor den een of ander niet onbelangrijk te vernemen, dat mij drie gedichten van MINA voorgekomen zijn. 1°. Een gedicht op eene titelprent, door ROMEIN DE HOOGHE vervaardigd voor eene uitgave van AUREL. VICTOR *c. not. Variorum, L. B. et Amstel.* 1670. 8°., met het opschrift: *Ad* R. DE HOOGHE *in caelaturam Aurelianam sine exemplo praestantissimam.* 2°. *Carmen ornatiss. clariss. doctiss. iuveni* THEODORO ROOSEBOOM, *cum omnium applausu post luculentam defensionem materiae de Phthisi Doctor Medicinae crearetur;* (achter de *Diss. med. de Phthisi, quam def.* THEOD. ROOSEBOOM, *Medembl.*, d. 10 *Nov.* 1671, *Lugd. Bat.*) 3°. *Ad doctiss. generosissimumq. iuvenem*, JACOBUM VAN TEYLINGEN, *cum omnium applausu J. U. D. crearetur* (achter de *Diss. Jur. de Societate, quam def.* JAC. VAN TEYLINGEN, *Amstelodamensis, Lugd. Bat.* d. 17 *Junii* 1672).

Dr. J. C. DRABBE.

Bestje van Meurs. Welk Amsterdammer is onbekend met het »logenachtige BESTJE VAN MEURS, dat voorgaf in geene zeven jaren gegeten te hebben, terwijl de kruimels nog aan haren mond zaten?" Wie heeft haar afbeeldsel in zijne jeugd niet meermalen in het Oude Doolhof gezien?

Minder bekend is zeker voor velen het volgende haar betreffende, dat geboekt is in de: »*Wintersche Avonden, of Nederlandsche Vertellingen, — eerst uit verscheide Tijd-boeken, door* JAKOBUS VIVERIUS, *vergadert en beschreven, en nu, in al zijn deelen, verbeterd en vermeerdert.* t' Amsterdam, 1665;" bl. 86:

»Men heeft, sommighe jaren voorleeden, het wonderlick vasten van EVA VLIEGEN, van *Meurs*, voor geheel vast aangenomen; door dien zy dikwils, ten believen van veel Grooten, op de proef was gesteldt. Doch evenwel is al 'er doen, gelijck men voor weynig tijdts heeft bevonden, niets dan groot bedrog geweest. Zy hadt dit soo behendig gedaan dat niemandt eenig quaadt vermoeden op 'er kreegh; des ick, van dit vasten, waarvan noch meer voor-beelden sijn, het beste niet kan gevoelen; wijl het in des menschen natuur, onmooglick is."

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

WENKEN.

TEYLER's Genootschap zij als prijsvraag aanbevolen, eene geschiedenis der tooneelpoëzij in Nederland.

Wie levert ons nu of ooit eene geschiedenis der Nederlandsche poëzij, op de wijze als GERVINUS Duitschland heeft geleverd?

VRAGEN.

> Hier moet de Leſer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Leſer doen gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

Scheurbuik. Met innig leedwezen lazen wij dezer dagen in de nieuwsbladen, dat een onzer oorlogschepen uit de Indiën in het vaderland is wedergekeerd, met eene door scheurbuik aangetaste equipage, waarvan reeds verscheidenen zijn overleden. Wij betreuren het, dat de oorzaak daarvan niet wordt opgespoord, terwijl die waarschijnlijk daarin gelegen zal zijn, dat of de voeding van geenen goeden en deugdzamen aard was, of het drinkwater te spaarzaam aan de équipage werd toegedeeld (*), (dat verderfelijke rantsoeneren van water aan boord van onze oorlogschepen!) en aan eene menigte andere oorzaken kan worden toegeschreven.

Dat dergelijke gebeurtenissen in ons land, bij onze marine, niet vreemd zijn, blijkt uit eene, zoo wij meenen tusschen 1834—1840, daarover uitgeschrevene prijsvraag, nagenoeg aldus luidende:

» Waaraan is het toe te schrijven, dat zoo » vele schepelingen aan boord onzer oorlog» schepen sterven, en welke verbeteringen » behooren er in het werk gesteld te worden, » om die sterfte te voorkomen, in navolging » der Engelschen, bij wie de sterfte aan boord » van 's Lands schepen zeldzaam is?"

Het zou den Steller dezes hoogst aangenaam zijn, indien door DE NAVORSCHER onderstaande vragen konden worden beantwoord:

1°. Hoe waren de juiste woorden der prijsvraag?

2°. Door welk genootschap werd die uitgeschreven?

3°. Is dezelve beantwoord, of onbeantwoord, of onvoldoende beantwoord ingetrokken?

4°. Indien de prijsvraag is beantwoord, door wien? is die beantwoording gedrukt en verkrijgbaar?

5°. In welk jaar werd die prijsvraag uitgeschreven?

In het belang der zaak hopen wij, dat op bovenstaande vragen volledige antwoorden zullen inkomen. X.

(*) Wij meenen te kunnen verzekeren, dat bij ons de scheepskost even goed, zoo niet beter, is dan bij andere zeevarende natieën. H B.

Publieke opinie omtrent astrologen in de XVIIde eeuw. » 'T gheheele Noorderdeel van Europa was verbaest over een Son-Eclips, die den 12 deſer 's morgens by tien uren soude verschijnen (12 Aug. 1654).

» De sterrekyckers hadden nae de Heydensche ende bedriegelycke Arabiſche grontregelen, door haer Astrologia veel onrust onder 't volck verweckt, en alhoewel sy wel wisten, dat alle Eclipsen natuurlyck waren, nochthans veel onheyls daeruyt voorseyt, sulckxs dat in Duytslandt, Denemarcken en Pruisſen veel eenvoudige lichtgeloovighe menſchen soo bevreest waren, dat se eenighe daghen voor en na den voorsz. Eclips hunne deuren noch vensters dorfden openen. 'K verswyge de opmercking, die men hier in Hollandt daarover hadde."

Doch als nu de Eclips verſcheen en de Lucht noch met eenighe wolcken betrocken was, soo bleeft nochtans het licht soo volſtandigh, dat, indien men van het Eclipseren niet geweten hadt, oock hetselve sonder te mercken ghepasſeert ſoude hebben.

Waerdoor dese oproerighe sterrekyckers meer credyt verlooren, dan sy van haer selfs door de const oyt hadden gehadt."

Wat was hiervan waar? had de kunst hun parten gespeeld en had hunne berekening gefaald, of kunnen hunne negentiende-eeuws kunstbroeders de eer hunner voorvaderen in dat vak handhaven door te bewijzen, dat er wezenlijk zulk eene fameuse Zoneclips ook voor Holland zigtbaar, op den 12 Augustus 1654 geweest is?

Leyden. J. H. DE STOPP.

» *Het Doodshoofd*." Onder de dichtstukken, die reeds in mijne jeugd een diepen indruk op mij maakten, en die ik voortdurend met het meeste genoegen herlees, bekleedt » het Doodshoofd", door B. NIEUWENHUIZEN, beginnende: *Ziedaar het overschot van een kortstondig leven!* eene eerste plaats. Ik heb dit vers intusschen nooit anders dan in handschrift (soms deerlijk verminkt) gezien; waar is het gedrukt te vinden? Bestaan er, buiten eene vertaling van LEGOUVÉ, *Le mérite des femmes*, meer

verzen van dezen dichter? WITSEN GEYSBEEK spreekt niet van hem, en VAN DER AA bezit ik niet. M.

Instudéren. Dit werkwoord, in geen Nederduitsch woordenboek te vinden, is zeker ook geen Nederduitsch. Veelmalen, intusschen, vind ik het gebruikt, meer bijzonder wanneer er gesproken wordt van tooneelrollen of muzijkstukken: *Wij* hebben het werkwoord *be*studéren: maar is *in*studéren en *be*studéren nu wel volmaakt hetzelfde? Naar mijn gevoel drukt *in*studéren nog iets meer, iets sterkers, iets krachtigers uit, namelijk iets zóó bestuderen, dat men zich met het onderwerp, als het ware, geheel vereenzelvigt, en het ons als in merg en been indringt. Zou het dus wel geheel *nonsens* zijn, indien men b. v. eens schreef, ik heb die rol of dat muzijkstuk zóó lang bestudeerd, dat ik nu meen te kunnen zeggen het geheel *in*gestudeerd te hebben? Is deze meening niet geheel ongegrond, zou men dan (hoezeer ik anders een aartsvijand ben van vreemde namen, wanneer wij daarvoor even goede en krachtige in onze taal bezitten, over te nemen) aan *in*studéren geen Nederduitsch burgerregt kunnen verleenen? P. v. M.

Van welken Floris van Holland is Hendrik van Jutphaes afgestamd? Zegslui van Drakenborch.

In het *Aanhangsel op de Kerkelijke Oudheden van Nederland,* Utrecht 1744. 8°. staat bl. 22:

FLORIS VAN JUTPHAES, een zoon van WILLEM VAN JUTPHAES en van N. OVER DE VECHT, (zyn vaders moeder was een natuurlyke dochter van FLORIS, Graaf van Holland, waarvan hy, en verscheyde andere van het geslacht van JUTPHAES na hem, de naam van FLORIS gevoert hebben; zyn moeders moeder was N. VAN LOENDERSLOOT; zyn broeder HENDRIK VAN JUTPHAES was Dom-Deken, als in *de Lyst der Dekens van den Dom* volgen zal) was eertyds Deken van Sint Jan t'Utrecht, (en wordt als zoodanig vermeld in 1309, zie bl. 212); en als Proost en Aarts-Diaken van den Dom in het jaar 1311. Voorts in 1317, 1322, 1330, 1333.

Hij sterft den 28 Maart 1337.

Zijne geslachtslijst is dus:

FLORIS, *Graaf van Holland.*

N. VAN JUTPHAES. *Nat dochter.* N OVER DE VECHT. N. VAN LOENDERSLOOT.

WILLEM VAN JUTPHAES. N. OVER DE VECHT.

FLORIS VAN JUTPHAES 1309—1337. HENDRIK VAN JUTPHAES 1320—1348.

Nu is mijne vraag: Is die Graaf van Holland, FLORIS *de derde?*

En, waar heeft de schrijver (DRAKENBORCH) van het aangehaalde werk het bewijs gevonden van die afstamming van den Utrechtschen Domproost? I. P. S.

Volkomen afschrift van den Bijbel door Gundulph, bisschop van Rochester. GUNDULPH, in 1077 bisschop van Rochester, zeer beroemd door zijne vele kundigheden, maar vooral door zijnen ijver om den heiligen tekst te zuiveren en er afschriften van te maken, heeft eigenhandig eenen grooten perkamenten Bijbel in zeer fraaije letters geschreven, gelijk ons het schutblad aankondigt in de volgende woorden: *Prima pars Bibliae per bonae memoriae* GUNDULPHUM *Rossensem Episcopum.* Dit belangrijke H. S. is te Rochester door de monniken als een hunner kostbaarste kleinoden bewaard; doch met de opbreking van de kloosters in de 16de eeuw is het weggenomen, over de zee gevoerd, en ten laatste in het bezit van HERMAN VAN DE WAL, Burgemeester van Amsterdam, gekomen, (*Histoire Litt. de Fr.* tom. ix. p. 373). Wederom later is het in veiling gebragt en verkocht, en toen, zegt MERRYWEATHER, in zijne *Bibliomania,* p. 61, aan wien ik deze bijzonderheden verschuldigd ben, uit het oog geraakt. Weet iemand waar het nu te vinden is?

TUSCO.

Cucujus pusillus Wl — Laemophloeus clematidis Er. Men zendt mij dikwijls uit Borneo, China en Banka, kisten met nat. hist. voorwerpen, ter completering mijner collectiën.

De flesschen met insekten waren met rum of iets dergelijks gevuld en van een goeden kurk voorzien, welke laatste door een katoenen lapje omwikkeld was.

Nu vond ik bijna altijd de lapjes doorgevreten en vele kevers, (doch slechts bepaaldelijk *Cucujus pusillus Wl.* en zoo ik vermoed ook den *Laemophloeus clematidis Er,* 1''' lang), loopende op den kurk.

Nu vraag ik: 1°. wonen deze beide diertjes ook in bovengenoemde landen? 2°. Zijn deze diertjes er als ei in gekomen? 3°. Wáár zijn zij er in gekomen, daar toch beiden, hoewel zelden, ook in Zuid-Duitschland en Hongarijen voorkomen? en 4°. met welk doel? Zouden ze soms liefhebbers van sterken drank zijn? EEN ENTOMOLOOG.

St. Petersburgsch exemplaar van de »Spieghel onser Behoudenisse." In het werk van SEIZ, getiteld: »*Het derde Jubeljaer der uitgevondene Boekdrukkunst door* LOURENS JANSZOON COSTER" leest men het volgende: »Een achtste exemplaar (van den Hollandschen *Spieghel onser Behoudenisse*) bevindt zich in de Russisch-Keizerlijke Bibliotheek te Petersburg, dat Keizer PETRUS MAGNUS mede uit Holland derwaards gebragt heeft, hebbende eertijds PETRUS SCRIVERIUS toebehoord, met wiens ci-

genhandige aanmerkingen hetzelve verzeld is, gelijk breeder weinig jaren geleden in een der *Boekzalen* van WOR en ONDER DE LINDEN gemeld is." In de van dat werk in 1740 uitgegeven Latijnsche vertaling komt dezelfde bijzonderheid voor. Men wenschte te weten in welken jaargang van de *Boekzaal* en op welke bladzijde dat feit staat opgeteekend?

J. J. F. NOORDZIEK.

Onderzoek naar een' Penning. Daar ik in het bezit ben van eenen zilveren penning, welks beschrijving ik zal laten volgen, wenschte ik wel te weten bij welke gelegenheid hij geslagen is en of er nog meer van bestaan.

Bij deze medaille bevindt zich eene gedrukte:

» *Verklaaring*
deezer
Medaillie
vervaardigt door den
Medailleur
J. W. LAGEMAN.
te Amsterdam."

» Op de voorzijde vertoond zich de tijd in de gedaante eener grijsaart, kennelijk aan zijn Seys en gevleugelde Santlooper, zich spoedende over een Hoorn van Overvloed, waaruit geld, perlen en bloemen storten, 't welk het vergankelijke van alles wil te kenne geeven, hij is beezig om het aanmerkelijkste op de eer of gedenkzuil aantetekenen, 't welk ons 't een en ander doet gedenken; aan de andere zijde der zuil is een landman ijverig beezig om zijn land te beploegen 't welk het nut der arbeid te kenne geeft.

'tOmschrift: Utilitas Temporis.
Dat is: Nuttigheid des tijds.

Op de tegenzijde onder Merkurius Hoet en Staf, Herkules Knos, Zinnebeeld van Negotie en Dapperheid leest men dit veers:

De vlugge tijd, die ons vertoont,
Hoe zorg en vlijt den arbijt loont;
Hoe overvloet en 's Hemels zegen,
Door deugd en ijver wert verkreegen.
Terwijl aan de verleeden Tijt
De herdenkenis wert toegewijt.

Daaronder het Jaargetal (1783.)"

Daar deze beschrijving *gedrukt* is, zoo komt het mij wel waarschijnlijk voor dat er meerdere geslagen zijn, maar bij welke gelegenheid is mij onbekend.

Kan de goedgunstige » NAVORSCHER" mij die ook mededeelen? H. W. K.

Padua. Wat beteekent en van waar is afkomstig het woord of de benaming *Padua*, vroeger gegeven aan die afdeelingen in krankzinnigen gestichten en in tuchthuizen, welke bestemd waren tot plaatsing bij elkander van die krankzinnigen, welke niet in de toen bestaande hokken behoefden opgesloten te worden, en van personen, die, niet om eigenlijke misdrijven, maar om slecht of loszinnig gedrag werden opgesloten? S. S.

Loenensche toren. Gerrit van der Paauw. Westelijke torenstand. Lijken, westelijk bijgezet. Onder de hooge torens in de provincie Utrecht, behoort vooral die te Loenen. Hij is tot aan den kop van den haan 212 voeten hoog. In 't jaar 1715, op Hemelvaartsdag, geraakte hij door een hevig onweder in brand, doch deze werd nog tijdig gebluscht. Weinige jaren later, in 1747, dreigde hem een grooter ramp; hij week door verrotting van de toppen der palen, elf voeten van zijn middenpunt af, en wel naar 't Westen, en dreigde weldra om te vallen. Voorname torenbouwers, van heinde en verre ontboden, konden of wilden den toren niet teregt zetten, ten zij hun daarvoor eenige duizenden guldens werden betaald. Wien men echter in den vreemde zocht, was nabij, en dit gebeurt wel meer, ook in onze dagen. Nadat alle bouwmeesters gehoord waren, kwam GERRIT VAN DER PAAUW, Mr. timmerman te Loenen, en zette den voorover kijkenden toren voor eenige honderden guldens zeer spoedig weder regt.

Ieder verwonderde zich nu over PAAUW'S kunde en men maakte daarop zelfs Eer- en Lofdichten. Een daarvan luidt:

Dees Tooren wel gebouwt, praalt boven vele Dorpen,
In hoogte, sterkte en schoon; is nogthans onderworpen,
Gelyk als alle ding, die metter tyd vergaan.
Zyn Grondslag was verrot en kond' niet langer staan;
Was uit zyn Middelpunt, ruym Ellef voet geweken,
Bragt vreese aan den Mensch, door Huysen te verbreken;
Den Hemel dit voorziet, geeft middel aan de Hand,
Zend GERRIT VAN DER PAAUW, die brengt hem weer tot stand;
Die zet hem als voorheen, regt op zyn oude palen,
In alles wel bezorgt, dat hy niet ligt zal dalen,
Die Eer komt VAN DER PAAUW, maar Vaderlyk bezorg,
Aan Zyn Hoog Edelheid, den Heer van KROONENBORG (*).

Hoe heeft GERRIT VAN DER PAAUW dien toren van Loenen teregt gezet?

En daar wij nu toch *navorschen*, nog een paar andere vragen:

Waarom staan alle, of althans meest alle torens *westelijk* van de kerken?

Waarom worden alle lijken, althans op de dorpen, met het *hoofd* naar het *Westen*, begraven? DRENTHER.

Heraldiek. Wapens door onadellijke personen gevoerd. Liefhebber en beoefenaar der wapenkunde zijnde, zou ik gaarne van meer kundigen inlichting ontvangen over de volgende vragen:

1°. Bestonden er in vroegeren tijd bij ons

(*) Heer van Loenen.

te lande bepalingen, ten aanzien van het voeren van wapens door *niet-adellijke* personen?

2°. Is het op eenigen grond te vermoeden of te bewijzen, dat die tallooze burgerlijke familiën, welke wapens voeren (gelijk wij nog dagelijks, b. v. op briefcachetten, zien kunnen), ze van bevoegde autoriteiten ontvangen, dan wel zelven zich die aangematigd hebben?

3°. Zijn in Nederland thans nog bepalingen op dit stuk van kracht? en worden hier, door den Hoogen Raad van Adel, ook wapens aan onadellijke personen geschonken op aanvrage van de belanghebbenden, gelijk zulks in Engeland door het *Heralds Office* of de *College of Arms* nog dagelijks geschiedt?

In andere landen was het steeds gebruikelijk om aan personen, die aanvrage om een wapen deden, zulks te verleenen, zonder dat zij tot den adelstand behoorden, evenmin als deze begiftiging met een wapen hen tot dien stand verhief. Zoo lees ik in JOUFFROY D'ESCHAVANNES, *Armorial Universel*, Paris 1844, I, pag. 84: »Un assez grand nombre de familles appartenant à la bourgeoisie possèdent aussi des armoiries. Ce droit leur fut concédé par les souverains; en 1696 les traitants (?) en délivrèrent avec une prodigieuse facilité, moyennant une faible somme, mais elles ne furent jamais confirmées". (Dat *confirmeren* geschiedde in Engeland wel). En verder bij BURKE, *Encyclopœdia of Heraldry*, third ed., London 1847: »Troughout the other countries of Europe, armorial bearings were esteemed as part and parcel of the trappings of nobility — *here* (in England) a coat of arms has always been the indispensable appendage of a gentleman." De Engelsche opperregter COKE beweerde: »that every gentleman must be *arma gerens* and that the best test of gentle blood is the bearing of arms."

Zoo ik mij niet vergis, laat bovengenoemd *College of Arms*, of liever de Earl Marshall, die aan het hoofd staat, zich 70 guineas betalen voor elk afgegeven wapen.

J. B. Rp.

Sterfjaar van Johanna van Vlaanderen. In welk jaar stierf JOHANNA van Vlaanderen, weduwe van JAN van Montfoort, hertog van Bretagne? In 1350 had zij Bretagne reeds tien jaren lang, met behulp van Engeland, tegen KAREL van Blois en zijn gemalin JOHANNA van Penthièvres, ja tegen geheel Frankrijk, met zeldzame heldenmoed en geestkracht verdedigd, en haren zoon, JAN den Zeeghafte, de opvolging in dat hertogdom verzekerd. Na dien tijd schijnen de schrijvers te zwijgen van die vrouw *à coeur d'homme et de lion.* Vreemd is het, dat FROISSARD en zelfs de schrijvers van *l'Art de vérifier les dates* het jaartal van haren dood niet vermelden. Zou iemand mij hieromtrent kunnen inlichten? Hij zou mij een goede dienst bewijzen.

P. N.

Archieven door Paulus Merula gebruikt. In het jaar 1600 was PAULUS MERULA, hoogleeraar te Leyden, bezig aan het schrijven eener *Historia Gelrica*. Men weet, dat zijn arbeid onvoltooid is gebleven en dat MERULA in 1607 overleed. Maar tot de bewerking van die *Historia Gelrica* waren hem door de Staten van Gelderland in 1600 eene menigte charters, boeken en papieren, zoo uit algemeene als bijzondere archieven, ten gebruike afgestaan. Na zijnen dood vervoegde zich eene deputatie van de landschap bij zijne weduwe, en deze weigerde voor als nog de teruggave dier stukken, maar stond evenwel toe, dat door de gecommitteerden een inventaris van alle stukken, daar ten haren huize toen nog voorhanden en op Gelderland betrekkelijk, gemaakt wierd. Deze inventaris is in mijn bezit, maar de hoogst belangrijke stukken, die daarop vermeld staan, zijn in Gelderland nergens te vinden. Hoogstwaarschijnlijk zijn ze dus niet terug gekomen. Het is bekend, o. a. uit de voorrede van zijn *Antiquit. Rom.*, dat zijne erfgenamen erbarmelijk met de nagelaten papieren des overledenen gehandeld hebben. Zouden de Geld. stukken ook, zoo doende, verloren zijn gegaan? Of is de schuilplaats aan iemand bekend? Heeft iemand lust daarnaar te onderzoeken? en 't zou een goed werk zijn en de moeite beloonen — een afschrift van de inventaris is alsdan tot zijn dienst.

P. N.

Vertrek van Leycester uit ons Vaderland in 1586. Het is bekend, dat ROBERT DUDLEY, *Graaf van Leycester*, van het jaar 1585 tot en met 1587, tweemaal in ons Vaderland landde en tweemaal naar *Engeland* terugkeerde. Ook, dat hij telkens te *Vlissingen* aankwam en van *Vlissingen* vertrok. Nu zijn zijne aankomsten in ons land, den 20 December 1585 en den 6 Julij 1587, alsmede zijn laatste vertrek op den 6 December 1587 genoegzaam bekend. Jammer is het, dat men bij de geschiedschrijvers vaak te vergeefs naar den juisten tijd van het eerste vertrek zoekt. — VAN METEREN zegt wel, dat hij den 4 December 1586 in *Engeland* aankwam, terwijl GROEN VAN PRINSTERER bepaalt, dat hij in December 1586 van *Vlissingen* vertrok. Hebben deze geschiedschrijvers dit nu goed, dan kan ik met eenige zekerheid dit vertrek op 1, 2 of 3 Dec. 1586 bepalen; maar zeer zal men mij verpligten, wanneer men mij nader te regt helpt, en met aanwijzing van geloof verdienende bronnen den juisten dag weet aan te wijzen.

P. F. te R.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Nog iets over Anna Maria van Schurman (bl. 12). Op aansporing vooral van VOETIUS, bij wien zij een privatissimum hield in het Hebreeuwsch en Grieksch, vervaardigde de dertigjarige A. M. VAN SCHURMAN een Nederduitsch gedicht op de stichting der Hoogeschool te Utrecht, waardoor haar naam voor het eerst aan de geleerde wereld bekend werd, en hetwelk met twee andere gedichten, bij diezelfde gelegenheid vervaardigd, is te vinden in: *Algemeene Feestwijzer voor het tweede eeuwfeest der Utrechtsche Hoogeschool.* Utrecht, L. E. BOSCH, 1836, waaruit ook deze aanteekening genomen is. Op bl. 75 vindt men nog iets over deze drie dichtstukken opgeteekend, waarvan het tweede in de Fransche en het derde in de Latijnsche taal was gedicht, en welk laatste door CASPER VAN BAERLE met eene fraaije tegenzang, ter eere der Jonkvrouwe, werd vereerd.

J. J. WOLFS.

Ter Neuzen (bl. 17) heeft twee havens, en het tusschenbeide liggende land loopt dus ⋋ en alzoo als een puntige neus in de Wester-schelde.

DE NALEZER.

Nog iets omtrent Cornelius (?) *Vermuyden* (bl. 17). De vraag wie CORNELIUS VERMUYDEN en waar hij geboren was, heeft aanleiding gegeven tot het berigt, voorkomende bl. 35. Uit mijne aanteekeningen deel ik hier mede het volgende uittreksel uit *The Civil Engineer and Architect's Journal for* August 1840, N°. 35. p. 258: » VERMUYDEN, *a Dutch » engineer, was about two centuries ago in Eng» land, engaged in the embanking of the Dagen» ham marshes on the Essex side of the Thames, » the drainage of Hatfield chase near Doncaster » and afterwards employed in the Bedford level » (and) embanked marsh land at the mouth of the » Thames near the entrance to the Medway.*" *The drainage of Hatfield chase near Doncaster* is het werk op bl. 35 vermeld. Uit deze opgave ziet men, dat onze landgenoot ook andere werken in Engeland heeft uitgevoerd. Zijn aandeel aan de werkzaamheden *in the Bedford level* zal aanleiding gegeven hebben, dat hij (of zijn zoon) als » quartermaster general" dienst deed onder den Graaf van Manchester, aan de zijde van Colonel OLIVIER CROMWELL, die in die streken geboren was en woonde. In die betrekking was hij (of zijn zoon) tegenwoordig bij het gevecht omtrent Winceby geleverd 11 October 1643. Hij (of zijn zoon) wordt ook vermeld in een' brief van OLIVIER CROMWELL, van 4 Junij 1645, en werd later Colonel. Zie CARLYLE, *Oliver Cromwell's Letters and Speeches*, London 1845. vol. I. p. 191 en 209. CARLYLE zegt, ter laatst aangehaalde plaats, dat VERMUYDEN, in den brief van 4 Junij 1645 genoemd, vermoed wordt de zoon geweest te zijn van den ingenieur. Zou iemand deze nadere berigten kunnen aanvullen?

J. T. B.

Afstammelingen van de Witte van Haemstede (bl. 17). Men meent dat de Weduwe HARTEVELT, laatst te *Bergen op Zoom* wonende, nog eene vrouwelijke afstammelinge is.

DE NALEZER.

Afstammelingen van Witte van Haemstede. In de eerste aflevering van DE NAVORSCHER wordt de vraag gedaan, of er heden ten dage nog afstammelingen van WITTE VAN HAEMSTEDE in wezen zijn.

Hierop schijnt tot heden nog geen voldoend antwoord te zijn ingekomen, ook ik kan dit niet leveren; maar meld gaarne den vrager het volgende, in de hoop hem daardoor op het spoor te brengen. Onze dichter TEN KATE plaatst als motto boven zijne ode: » *de* 18*e Junij*," vier regels uit een gedicht van Vrouwe J. H. A. TEN KATE, geboren WITTE VAN HAEMSTEDE, uit welks inhoud en spelling tevens blijkt, dat het tot onzen tijd behoort.

RYK.

Liverei (bl. 20). Mag ik op de vraag, aangaande Livereijen (N°. I, bl. 20 van DE NAVORSCHER) nog bij het antwoord in N°. II, bl. 40) en bij die (in N°. III, bl. 73 en 74) voegen, wat ik met groote belangstelling gevonden heb in de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, bij en door* I. A. NIJHOFF, *te Arnhem* uitgegeven, 4*den deels* 1*ste stuk*, bl. 57 *en verv.* betreffende » een maan » en klaagbrief van Graaf B. VAN MEURS, tegen » KAREL VAN EGMOND, Hertog van Gelre, in » dato 1493." Dit stuk is medegedeeld door Mr. R. W. TADAMA, en vergezeld van eene afbeel-

ding, waarop men allerduidelijkst kan zien hoe de kleeding in tweeërlei kleuren, in dien tijd, door hoogeren en minderen in rang gedragen werd. Niemand zeker, dit stuk lezende, zal het onvoldaan uit de handen leggen.

ANTIQUARIUS.

Blazoen. Op bl. 135 zegt CONSTANTER, dat het voeren eener meerle van *sabel* met bek en pooten van *keel*, eene zonde tegen de regels van het blazoen wezen zoude. Mag ik hem vragen, hoe het dan met het wapen van Holland gesteld is, waarin op een gouden veld een' leeuw van *keel* getongd en geklaauwd van *lazuur* voorkomt? ***

Aanhaling uit Shaw (bl. 42). E. A. P. heeft N°. II van DE NAVORSCHER niet bij de hand, om te kunnen ontdekken, of er in de aanhaling der aanteekening van Prof. M. TYDEMAN eene drukfout is ingeslopen, gelijk P. J. V. in N°. V. bl. 135 meent. Op zijn verzoek geef ik gaarne de aanhaling nog eens op. Zij is SHAW, *Reize*, Deel I, bl. 295, aant. *g.* Utrechtsche uitgave van 1773.

IJzeren kooi van Kardinaal la Balue. Op bl. 21 wordt gevraagd, wie na den Kardinaal in de ijzeren kooi, die hem tot gevangenis diende, opgesloten geweest is; op bl. 44 leest men het volgende antwoord: » Behalve den Cardinaal LA BALUE, werden de Hertog van Nemours en de geschiedschrijver PHILIPPE DE COMMINES in de ijzeren kooi van LODEWIJK XI opgesloten." De zin is duidelijk: er is slechts van ééne kooi sprake, en bij gevolg zouden deze drie personen in dezelfde kooi gevangen gezeten hebben. Dit is onjuist, ten minste wat de twee eersten, den Kardinaal en den Hertog betreft: LA BALUE werd in 1469 gevangen genomen en eerst in 1480 op vrije voeten gesteld; in dien tusschentijd had het bekende proces tegen den Hertog van Nemours plaats, dat met zijne onthoofding in 1477 eindigde. Men ziet dus, dat NEMOURS niet opgesloten is kunnen worden in de kooi die den Kardinaal tot gevangenis diende, daar deze toen nog opgesloten zat en eerst drie jaren na 's Hertogs dood verlost geworden is.

Waarschijnlijker is het, dat PH. DE COMMINES in dezelfde kooi als LA BALUE gezeten heeft; zeker echter is het niet. Daar de Kardinaal in 1480 bevrijd en COMMINES eerst acht jaren later, onder de regering van KAREL VIII, gevangen genomen werd, is het zeer wel mogelijk, dat dezelfde kooi aan beiden tot gevangenis heeft kunnen dienen. Doch als men aan den anderen kant, hunne verblijfplaats in aanmerking neemt, wordt het weder minder waarschijnlijk: COMMINES toch heeft te Loches, LA BALUE (volgens BARANTE) te Onsain nabij Blois gevangen gezeten. Deze plaatsen liggen wel is waar niet ver van elkander verwijderd, maar men had dan toch de kooi moeten verplaatsen, hetwelk niet zonder moeijelijkheden vergezeld ging. (Cf. MONTEIL, *Hist. des Français;* XVe siècle. Brux. 1843. II. p. 204).

Ik moet echter nog doen opmerken, dat HÉNAULT (*Abrégé Chronol. de l'Hist. de France*) van den Kardinaal sprekende, zegt: » il fut mis en prison à Loches," welk gezegde door meer andere schrijvers herhaald is. Is dit zoo, dan is er niets onwaarschijnlijks in om te veronderstellen dat COMMINES in dezelfde kooi als LA BALUE opgesloten geweest is. Men schijnt het evenwel over de verblijfplaats van den laatsten niet ééns te zijn: JEAN DE TROYES (*Chronique*) zegt, dat hij te Mont-bazon gevangen gehouden is; kan iemand mij hieromtrent iets naders mededeelen? eveneens zoude ik gaarne weten, waar het geboekt staat, dat de beruchte kooi bij de overrompeling der Bastille vernietigd is.

N. P. BIBLIOPHILUS.

IJzeren kooi van Kardinaal la Ballue. Men meent dat er buiten anderen ook de Hertog D'ARMANVILLE in opgesloten is geweest. In een' der Duitsche Almanakken van de vorige eeuw vindt men nog eene afbeelding, hem voorstellende op het oogenblik dat hij door zijne kinderen wordt bezocht. Zijne kooi was langwerpig vierkant, te midden van den vloer; men kon er niet regt in staan. De vorm was zoo als een omgekeerd aardewerks-vat.

DE NALEZER.

St. Nikolaas (bl. 21, 77). Behalve de aldaar vermelde uitmuntende Verhandeling van Prof. V. HENGEL, kan ook, als ten vervolge, voornamelijk over de viering van dit feest hier te lande in vroegeren tijd, worden nagelezen het daaromtrent vermelde door Dr. G. D. J. SCHOTEL, in zijne *Gesch., Letter en Oudheidk. Uitspanningen*, 1840, bl. 145—150. Over het St. Nikolaasfeest, is ook opmerkelijk N. CYTRAEI *Fasti Ecclesiae Christianae*, pag. 518 et seqq., vooral wegens de gelijkheid van zijne viering door de kinderen in Duitsche streken als hier te lande, elders min gewoon. V. D. N.

Onmuzijkale dichters (bl. 22). Aan een' mijner vrienden, physicus van beroep, welke zich nog al veel met magnetismus en zijne verschijnselen had bezig gehouden, onderwierp ik de vraag, welke DE NAVORSCHER opgenomen heeft: waarom ziet men dikwijls dat dichters weinig van muzijk houden, terwijl toch de muzijk de verhevenste rythmus is?

Wel, dat is klaar, antwoordde mij de physicus, het dichterlijk en het muzijkaal gevoel zijn beide eene soort van electriciteit, welke van dezelfde natuur zijn; ik wil nu niet onderzoeken of het positieve of negatieve electriciteit is, maar daar twee polen met dezelf-

de electriciteit geladen, elkander afstooten, hetgeen ieder professor van physica den leerlingen met twee *Vlierpitteballekens* betoogt, zoo moeten ook dichters en muzijkanten elkander afstooten. Indien het tegendeel gevonden wordt, dan is de dichter geen waar dichter of de muzijkant geen waar muzijkant, of wel, er heeft eene verstoring in de natuurlijke wetten plaats.

Kan dit antwoord den vrager tevreden stellen, dan is het goed; — zoo niet, hij zoeke verder. Mr. EBURO.

Domino-spel (bl. 23). Omdat het bedekt gespeeld wordt, alzoo van domino, maskeradekleed. DE NALEZER.

J. Bruckner. Hollandsche kerk te Norwich (bl. 28). De onderscheidene vragen hieromtrent door TUSCO gedaan, nog geen antwoord ontvangen hebbende, wil ik althans eenig berigt geven op die ééne: »Hoe kwam er eene Hollandsche kerk te Norwich?" — Door de gevlugte Nederlandsche Hervormden, die de verdrukking onder KAREL V—PHILIPS II ontwijkende, ten tijde van EDUARD, 1547—1553 en van ELISABETH 1558 en later, eene toevlugt in Engeland vonden, en zich te Londen, te Colchester, te Sandwich en grootendeels te Norwich als kooplieden en fabriekanten neêrzetteden. De aanzienlijke Nederlandsche gemeente te Norwich, met eigene drukkerij en eigene Latijnsche school, bestond voornamelijk uit Zeeuwen, en bragt veel toe tot den bloei dezer stad.

Op de vraag: »Waarom is er na den dood (1804) van den Predikant BRUCKNER geen ander in zijne plaats beroepen?" kan ik niet stellig antwoorden: ik gis, om dezelfde reden, waarom in ons Vaderland zoo vele Waalsche gemeenten verdwenen zijn; omdat de nakomelingen der gevlugte vreemdelingen de taal des lands als moedertaal geleerd, en zich met de inboorlingen vermengd en onder deze als verloren hebben. PHIL-HISTORICUS.

Hollandsche kerk te Norwich. Men leest eenige belangrijke bijzonderheden omtrent de stichting der Hollandsche Kerk te Norwich en de eerste vestiging van Waalsche vlugtelingen aldaar, in BLOMEFIELD's *History of Norfolk*, vol. iii. p. 282. a. f. edit. 1806. — *Notes and Queries; vol.* iii. *p.* 340. April 26. 1851. J. Y.

Hollandsche kerk te Norwich. Over deze kerk is iets te vinden in BURN's *History of the Foreign Refugees*, 1846. Te bejammeren is het dat de Registers en Consistorie-akten verloren zijn geraakt. Onlangs heeft men het gemeente-zegel weêrgevonden. — *Notes and Queries;* t. a. p. J. S. B.

Gedicht van Wolfgang Musculus. Bezit V. D. N. het door hem bl. 143 opgegeven boek: PAULI FREHERI *Theatrum virorum clarorum*, Norib. 1687, en zou hij het tegen reçu willen leenen voor weinige dagen, om het bedoelde gedicht af te schrijven, aan

E. A. P.?

Vreemd gedicht. — Op bl. 55 wordt onderzoek gevraagd naar den schrijver en de beteekenis der volgende verzen:

Me nummerai par remembrance
Marie ai num, si suis de France.

Deze verzen beduiden.

Je me nommerai par ressouvenir
J'ai nom Marie, je suis de France.

De woorden *par remembrance*, letterlijk in nieuw Fransch overgezet door *par ressouvenir*, moeten echter begrepen worden als: *pour qu'on se ressouvienne de moi.*

Die verzen behooren aan MARIE DE FRANCE, dichteres, van welke weinige bijzonderheden bekend zijn. Zij leefde in het midden der dertiende eeuw, en schijnt vele jaren in Engeland doorgebragt te hebben, alwaar zij hare verzameling van fabelen, bekend onder den naam van *Ysopet*, schreef. Deze verzameling droeg zij op aan WILLEM, zoon van MARGARETA van Constantinopel, gravin van Vlaanderen:

Au finement de cest écrit
Me nummerai par remembrance,
Marie ai num, si suis de France,
. . . .
Pur amur le Cumte Willaume,
Le plus vaillant de cest royaume,
M'entremis de cest livre feire,
Et de l'anglois en romans traire.
(Epilogue de ses fables.)

MARIE DE FRANCE schreef, buiten hare fabelen, nog zoogenoemde *lais* en andere stukken, waaronder *le Purgatoire de St. Patrice* en *Maniere et facture des monstres des hommes qui sont en Orient et plus en Inde.* Hare werken zijn uitgegeven door J. B. B. DE ROQUEFORT: *Lais, fables et autres productions de Marie de France, poëte anglo-normand du* 13*me siècle, publiés d'après les manuscrits des bibliothèques de France et d'Angleterre, avec une notice sur la vie et les ouvrages de cette femme célèbre, la traduction de ses lais en regard du texte, avec des notes et commentaires.* Paris 1820, 2 vol. in 8vo. LE GRAND D'AUSSY heeft de fabelen van MARIE DE FRANCE, in nieuwen stijl en in proza gehuld, opgenomen in zijn werk: *Fabliaux ou contes, fables et romans du XIIme et du XIIIme siècle, traduits ou extraits par* LE GRAND D'AUSSY. 3me *édition, considérablement augmentée.* Paris 1829, 5 vol. gr. 8vo.

De Heer D. M. MÉON, zoo uitstekend bekend door zijne kennis in de oude fransche letterkunde, heeft in zijne keurige uitgave van

le Roman du Renart, publié d'après les manuscrits de la Bibliothèque du Roi, du 13me, 14me *et* 15me *Siècle.* Paris 1826, 4 vol. in 8, een gedicht uitgegeven, getiteld: *Couronnemens Renart qui par son engin rois est coronés,* en bestaande uit 3398 verzen, hetwelk hij uit verschillende kritische aanmerkingen bewijst door MARIE DE FRANCE geschreven te zijn.

Het schijnt dat MARIE DE FRANCE in de Nederlanden het licht zag en geboortig was uit Vlaanderen, van welks graaf WILLEM zij, overal waar de gelegenheid zich opdoet, eenen heerlijken lof maakt. De schrijvers der *histoire littéraire de France* beweren, dat zij uit Bretagne was, doch zonder voldoende reden hunner meening bij te brengen. ROQUEFORT noemt haar *poëte anglo-normand.* LA SERNA SANTANDER in zijne *Mémoire historique sur la bibliothèque de Bourgogne*, p. 6. geeft reeds toe, dat MARIE in Vlaanderen *opgevoed* was. Dat de dichteres zelve in de boven aangehaalde verzen zegt, dat zij uit Frankrijk is, *si suis de France*, bewijst niets, want toen zij die woorden schreef, bevond zij zich in den vreemde, in Engeland; buitendien spreekt zij van WILLEM van Vlaanderen als een fransch ridder, *le plus vaillant de cest royaume.* Dit alles was volgens den geest der middeleeuwsche feodaliteit, Vlaanderen zijnde een leen van de kroon van Frankrijk. MARIE bekent zelve, dat de graaf WILLEM *haar heer* was, en derhalve moet zij in Vlaanderen geboren zijn; zoo zegt zij in vers 3258 van *le Couronnemens:*

> Argent pour toi pierdu avons
> *No bon seigneur* qui tant valoit.

En in vers 3302 en volgende:

> Mors, de çou, sachiés, ne dont mie
> Que puis que li *miens sire* est mors
> Ses nons encore n'est mie mors.

De geleerde Heer MÉON in zijn vermeld werk van *le Roman du Renart* meent insgelijks, dat het Vaderland van MARIE DE FRANCE het graafschap Vlaanderen is. Mr. EBURO.

Munten, maten en gewigten (bl. 35). De herleiding van vreemde munten, enz. in Nederlandsche, hangt wel af van den wissel, maar zij is toch, ten aanzien van gemiddelde verhouding, te vinden in een werkje van drie klein octavo deeltjes, dat, naar ik meen, *Schatkamer des Koophandels* is getiteld. Men gelooft dat er nog een exemplaar van staat vermeld op eenen catalogus van 1818 of 1819, uitgegeven bij den Boekverkooper WANSLEVEN, te Zutphen. Ook zie men pag. 18 en 19 van de *Nederlandsche Kantoor-Agenda*, bij de Gebroeders BELINFANTE, te 's Gravenhage, van 1846.

DE NALEZER.

Waarom Pandecten met twee ff geschreven worden (bl. 56). De beroemde Commentator DIONISIUS GOTHOFREDUS weet er niets voldoende over te zeggen. Zijne woorden, welke ik hier in originalibus zal nederschrijven, omdat de Juristen, voor wie deze vraag belang heeft, toch allen Latijn moeten kennen, luiden aldus: *Cur Digesta in hunc modum ff veteres pinxerunt frustra quaeritur ab* ALCIATO 3. *Dispunct.* 16. *notariorum enim inventum est quod plerunque nullam habet rationem.* CUJACIUS 2. *observ. ult.* (*Corp. Jur. Civ. — Prefat. Digest. not. a*). Ik laat de meening van GOTHOFREDUS gelden voor hetgeen zij waard is; doch, hoewel ik reeds sedert lang getracht had op mijne manier dien *sphinx* uit te leggen, was ik niet weinig verwonderd, toen ik op bl. 85 *negen* verschillende verklaringen aangeteekend vond, en op bl. 103 er nog eene *tiende* aantrof. Volgens den raad van den Heer J. F. v. L., welke (bl. 85) een ieder aanschrijft, om de door hem gegevene uitleggingen te lezen, daarna te oordeelen, en eindelijk daar tusschen te kiezen, heb ik gelezen, geoordeeld, en men vergeve het mij, geene van allen gekozen. En wel om dat ik, zonder bij WESTENBERG of CANTU te rade te gaan, eene elfde verklaring wil voordragen, die mijns inziens (*quel amour propre!* zal men uitroepen) de beste zoo niet *is*, ten minste schijnen moet. De *ff* waarmede men de Pandecten aanduidt, beteekenen *fragmenta*, op dezelfde wijze als *hh* heeren, *ll* leges, *ss* sancti, enz. beduiden. De Pandecten zijn immers, zoo als ieder Juris Candidatus weet, anders niet dan eene verzameling van brokstukken, *fragmenta* uit vroegere wetten, decreten, edicten, enz. en uit de werken van beroemde Romeinsche regtsgeleerden. Mr. EBURO.

Plokpenning (bl. 56). Is dit niet verbastering van *blok*-penning? Het is toch de premie voor den hoogsten inzet van huizen bij verkoop. DE NALEZER.

Schaakspel (bl. 56, 86). Ook leze men het hierover medegedeelde in *Vaderl. Letteroef.* van Julij 1821, n°. VIII, Mengelwerk bl. 374 en verv. V. D. N.

Buurt-patronen (bl. 58). Parochie-heiligen, zoo als in *'s Hertogenbosch*, alwaar de stad in *drie* heilige buurten verdeeld is, zoodat, wanneer het de naamdag van een' patroon der buurt is, men in de eene buurt, wegens de kerkmis van den Heilige, alles als op Zondag gesloten houdt en in de beide anderen, als het zoo invalt, kermis viert. De dagvromen zwerven dus onder de op dien dag niet-vromen, zoo wat dooreen als Saturdags te *Amsterdam* de Joden onder de Christenen.

DE NALEZER.

Faculteitskleuren (bl. 58, 110). Wij mogen

aannemen, dat de Leydsche Academie, als de oudste, in hare gebruiken en inrigtingen aan hare jongere zusters het voorbeeld gegeven heeft; echter meenen wij, dat bij de andere Academien de kleuren *eenigzins* gewijzigd zijn. Ten opzigte van het veranderen der Theologische faculteitskleur van *oranje* in *zwart*, vinden wij de gissing niet ongegrond, dat, toen op het laatst der XVIIIde eeuw, het dragen der oranje-kleur verboden werd en ook de Leydsche academieburgers voor het grootste gedeelte door overdreven Franschgezindheid werden medegesleept, die faculteitskleur van zelve verdwenen is en bij het herstellen der Dynastie van Oranje in vergetelheid is geraakt.

Ook deze mededeeling meen ik van niet alle gewigt ontbloot te zijn, hoewel het van mijne zijde een *confiteor me peccasse* is, daar het eene onnaauwkeurigheid verraadt in de *Geschiedkundige Aanteekeningen omtrent* FREDERIK HENDERIK, *zijnen tijd en de voornaamste krijgsbevelhebbers, staatsmannen enz. bij het beleg van 's Hertogenbosch in* 1629, ter gelegenheid der Leydsche maskerade in Junij 1850 uitgegeven, en welligt bij U niet onbekend.

J. H. DE STOPPELAAR.

———

Ambrosius Camaldulensis (bl. 58) ontving dezen bijnaam, omdat hij niet slechts monnik, maar Generaal of Algemeene Abt was over de geheele Camaldulenser orde. Vooral in het Grieksch ervaren, heeft hij DIOGENES LAERTIUS en vele andere, vooral kerkelijke schriften, uit deze in de Latijnsche taal overgezet. Hij schreef ook zelf verscheidene werken, en was op het Algemeen Concilie te Basel 1431—1443, geen onbelangrijk persoon, als verdediger van de Pauselijke partij.

De jongeling ANGELO of liever ANGELUS is mij onbekend.

In het voorbijgaan merk ik aan, dat in G. L.'s art. (bl. 51), waar van deze beide personen gesproken wordt, door schrijf- of drukfout staat SYLVESTER VI: moet zijn SYLVESTER II.

PHIL-HISTORICUS.

———

Utrechtsche en Amersfoortsche keijen, bl. 149, reg. 22 v. o. staat *Doreinberg*, moet zijn: *Doolinberg*, en reg. 13 v. o. staat: 1675, lees: 1695; voorts wil ik naar aanleiding van het medegedeelde door J. H. J., JR. bl. 150, hier nog bijvoegen, dat uit al hetgeen door en over MEYSTER is geschreven, het schijnt te blijken, dat hij wel tot de zonderlinge, zijne inzichten tot overdrijving toe voorstaande, maar geenszins zoo onverstandige personen behoorde, als men hem soms heeft willen doen voorkomen. Het reeds vermelde werkje *Defency* of *Beweeringh voor den Duyvel* enz., draagt vele blijken van goede gevoelens en juist oordeel; hij zegt in de *toewydingh* over den *Tytel* van dat Boek, » dat het woord *voor* den Duyvel, hier niet » *méé* maar *tegen* te seggen is, want die, gelijk » in deze Brieven zal blijken, niet te defenderen » noch voor te staan is," hij twijfelt echter, ofschoon hij van geboorte en nature MEYSTER heet, dat, in dit boek te zullen toonen, hij acht het daarom noodig met God den Heer te beginnen, waarop volgt een *gebed*, waarin hij zegt, » o God! ghy moet zyn de stuurder myner » ziele alle de daeghen myns leevens; daarom » soo geeve ick u myn verstand, regeerd dat, » myn wille, treckt die; myn tonge, leyd die; » myn penne, stierd die; jae helpt my soo te » leeven, dat ik eeuwigh leeve enz.", voorts een woord op de *inleydingh des Deughs*, en daarna een vers op *des menschen leevens wegh*, *vita hominis via*, aldus aanvangende: » Ons' » leevens wegh die is (als wy doorgaens be- » leeven) *vol Keysche doolingen*, enz." Onderaan staat *Vermeestert u selven*, waarna eene afbeelding van de Godsdienst, of van een goede geest met » loúwt're deúchd gewaepend" die het monsterbeest, (de Duyvel de wereld of de verleiding) velt en overwint. Het boekje bevat 36 Sendbrieven, waarvan de 35ste aan *Boeckstavius* behelst: » ik bevele U mijne Boe- » ken (mijn *Cruysleer* en deze *Sendbrieven*) voor- » al en voornamelijk aan; of bijaldien mijn » *Keyklugt* mijn *Dool-om-berg* u behaegd, daer de » deughd en de waerheyd, al lagchende, in » gheseyd, en gheleerd worden, sal ik se u doen » toekomen, doch indien u sulcks mishaeght, » so leest daervoor mijn groenjeugdigh *Nim-* » *merdor*, of het vermaecklyck *Goden Landspel* » niet minder tot yders geest verlustingh als tot » goe tydverkortingh beschreeven en berymt; » myn weereldsche *Gekroonde Polecy* die meer » voor de Weereld, als voor den Hemel is, zoo » raede ick u het Boeck mijns *gerymde Reeden* » of de *stichtelycke* Leeringhen aen; de rest » myns jonge jeugdsche sangschriften, laet ick » de jonge Jeugd, by meerder kennis en hoo- » ger ouderdom bevolen." Nog elders zegt hij tot den uytgeleesen Leeser » dat het Idioten en » kieckenshoofden zyn die op een voornaem » haer belgen en vergrammen, als sommige in » myn laatste *Deductie van d'Eemsche Zeevaerd* » domsinnigh en buyten kennis, bitterlyck ge- » noegh gedaen hebben, maer ick ben dat ge- » troost als van ouwds gewend, *Hy doet als 't* » *hoord*, *wie sigh niet aen een kleyntje stoort*." In het versje *op myns schrijvens Uytscheydingh* zooals hij het noemt zegt hij » Dit is myn laet- » ste Boeck, en sal oock 't laetste blyven, » Dat ick onrymigh oyt, of rymigh meer wil » schryven, vraegh ghy waerom? myn vriend, » omdat ick geen onvriend van vrienden wor- » den wil, noch zyn van elck bemind." Eindelyk geeft hy een Index of *Bladwyser* van het Boeckje op den toon en trant: Al is het Boeckje kleyn, enz.

Van de door mij bedoelde en door SCHEL-

TEMA vermelde *plattegrond* van Utrecht, en van eenige bijzonderheden, die kaart en den bezorger EVERARD MEIJSTER betreffende, is een afdruk en mededeeling geleverd in het *Tydschrift voor Geschiedenis en Oudheden van Utrecht*, 6e jaargang 1840, bladz. 437 en volg. Van de *Wapenkaart* van *Utrecht* van HENR. WINTER bezit ik een exempl. in *twee* bladen, en één blad, de *Sleutel* of *Wapenwyser* genaamd, welke ik meen dat, *zoo volledig*, hoogst zeldzaam is. Op het ééne blad wordt de Stedemaagd voorgesteld en tevens een gezicht op Amersfoort, en een op Rhenen, op het tweede blad ziet men Wijk te Duurstee en Montfoordt en Utrecht boven aan, beide met vele attributen.

V. D. N.

St. Maartensliedje (bl. 64). Die nog meer *St. Maartensliedjes* begeert, kan volop te regt, in den: » *Gelderschen Volksalmanak*" voor 1849, bl. 46—50. J. C. K.

Nog een St. Maartensliedje. De Amsterdammers zeggen niet *i*, maar *hij*, en zoo hoorde ik het steeds met nadruk zingen. Bij het niets ontvangen schold men met het referein:

Een zakje met zemel, een zakje met kruit:
Hier hangt de gierige duvel uit.

Zoude dat zakje met zemel en kruit ook naar iets van brandstichten hebben geroken?

DE NALEZER.

Zinnebeeldige voorstelling der Evangelisten (bl. 90). De afbeeldingen bij de Evangelisten schijnen reeds van oude dagteekening te zijn, en welligt uit de eerste eeuwen der Christelijke jaartelling afkomstig. JACOB VAN MAERLANT geeft in zijn *Rijmbijbel*, daarvan de volgende verklaring:

Jan is betekent bi den aren,
Ende sonder redene niet twaren,
Want de aren is die hoechste die vlieghet,
En zi dat ons nature lieghet,
Aldus cest van Zente Janne;
Men vint van ghenen ertschen manne,
Die dit van Gode brochte voort,
Zoo heilighe noch zo clare woort.
Mattheus hevet mans figure,
Hi spreect van Ih'c nature,
Hoe hi menschelike quam
Van den goeden Abraham.
Marcus hevet leuwen ghedane,
Want zijn boec in den bestane
Spreect van der grooter woestine,
Daer Zente Jan in doghede pine,
Ende daer hi metten leuwen in was.
Die vierde dat was Lucas,
Ende hevet eens osfen ghedane,
Dien plachmen in doude wet te slane;
Des si plaghen na doude wet,
Als van Moyses was gheset,
Die papen op ons Heren outare
Offrande te doen, wet voor ware;
Dat boec bescreef Lucas,
Die beghint van Zacharias,
Die pape was na der ouder wet,
Des was hi na den osse gheset.

J. J. WOLFS.

Pieter Schooff (bl. 90). Dus vinden wij zijnen naam voor zijn treurspel *Susanna* geplaatst. Hij was timmerman te Wormerveer, en zijn overigen tijd besteedde hij tot de uitgave zijner rijmen, welke door velen met belangstelling gelezen werden. In 1739 liet hij een treurspel drukken, *Susanna* genaamd; hetzelve werd door de Directie van den schouwburg te Amsterdam goedgekeurd en ook aldaar opgevoerd. Zeldzaam treft men iets van de vrucht zijner pen aan. Voor bijna twintig jaren hebben wij te Krommenie zoo wel eenige van die rijmen, als ook het treurspel *Susanna* in handen gehad. Te vergeefs hebben wij, toen de bezitter overleden was, er navraag naar gedaan, maar zoo het eene als het andere belangrijke stukje was naar den papiermolen gevoerd.

WITSEN GEYSBEEK, in zijn *Biographisch Anthol. en Crit. Woordenboek*, V Deel, bl. 293, stelt het berijmde treurspel *Susanna* op weinig waarde. J. S........

Zie hier een proefje van de rijmelarij van PIETER SCHOOFF, hetwelk mij na het afschrijven van het bovenstaande in handen kwam:

KLINK DIGT.

Op het eerste Borgemeesterschap van den Here FERDINANT VAN KOLLEN, Here van Gunstersteyn exet. verkoren Den 1 van Sprokkelmaant. des Jaars 1727.

Schoon ik een Vreemdling ben van Amstels ijsren muure
'kWoon egter in de tuijn die neerlants LeeuwBewaakt
En darom 'k voel een Vier dat door mijn leden Blaakt
Om Helden Haar Waardij met Starren te Borduren,

Wel treedt dan toe (mijn nimph) op lugte wolk Asuure
Nu FERDINANT 's lants helt VAN KOLLEN is geraakt,
Op GIJSBREGTS hoogste trap. Om dat hij is gemaakt
Een Schuts Heer van dat erf waarop het IJ komt Schuuren.

Staats Afgesant stond pal in 't Strijden als een Rots
Int Opper Schouts Bewint daar in droeg Hij een knots
Waar mee Hij schelmen Sloeg en klonk in ijsren Boejen.

Nu klinkt Sijn naam Allom op vleuglen van de faam
Geen Wonder dit is 't Puijk de praal de grootste naam
Als titelen en eer uijt deugden komen groejen.

PIETER SCHOOFF.

Petrus Bast (bl. 90). Deze familie bestaat te *Hoorn*, en onlangs is er nog een daar gewoond hebbende goudsmid van dien naam te *Alkmaar* overleden. DE NALEZER.

Sinopel, *azuur*, *keel* (bl. 91). Op de vraag van H. H. naar den oorsprong dezer woorden, moge het volgende tot antwoord strekken. JOUFFROY D'ESCHAVANNES deelt dienaangaande het onderstaande mede in zijn *Armorial Universel*, Paris 1844, I, bl. 16 en volg.:

GUEULES. *Les croisés rapportèrent des pays*

d'outre-mer, non seulement des récits merveilleux, mais aussi des images d'objets fantastiques qu'ils cherchaient à dépeindre avec le peu de mots arabes que leur fournissait leur mémoire. Une langue si différente, dont quelques mots étaient jetés dans les narrations, rendait celles-ci plus extraordinaires pour les auditeurs. Les chevaliers, en se rencontrant dans cette patrie dont ils avaient été éloignés aimaient à se parler en Arabe; c'était un souvenir des dangers courus ensemble; c'était comme le signe de reconnaissance d'une franc-maçonnerie heroïque. Il n'est donc pas étonnant que le langage des armoiries ait adopté des expressions orientales, d'autant plus qu'il avait à peindre des faits accomplis en Orient. Telle est l'origine du mot GUEULES *pour exprimer la couleur rouge.* GHIUL, *en langue turque, signifie la rose. C'est aussi le nom générique de tout ce qui est rouge. Il faut se garder d'une opinion assez répandue et qui cependant ne repose sur aucun fondement; c'est que l'expression de* GUEULES *employées en armoiries a été prise de la gueule des animaux dont la couleur est rouge.*

(MENAGE geeft er nog de volgende uitlegging van: » GUEULES, *couleur rouge en armoiries, prend son nom de certaines peaux rouges dont les vêtements étaient ornés; ce qui est confirmé par Saint Bernard:* » *rubicatas pelliculas, quas gulas vocant.*" *Les vêtements de cette couleur étaient en grand usage chez les Gaulois, et ceux que l'on ornait de peaux rouges au cou et aux manches se nommaient gules ou goules.*")

AZUR. *Comme nous l'avons dit au sujet du mot gueules, c'est encore en Orient qu'il faut chercher l'origine du mot azur, emprunté à l'expression arabe* azul, *qui signifie bleu céleste.*

SINOPLE. *Le vert a été ainsi nommé de la ville de Sinope en Paphlagonie. Le père Ménestrier dit avoir* (*eu?*) *en sa possession la copie d'un manuscrit de l'année* 1400, *où se trouvent ces mots:* » *Synoplum utrumque venit de urbe Synopli, et* » *est bonum; aliud viride, aliud rubicundum. Viride Synoplum seu Synopum dicitur Paphlagonicus tonos, et rubicundum vocatur Hamatites* » *Paphlagonica.*"

Ter beantwoording van de vraag of *oranje* eene heraldische kleur is, moge de mededeeling strekken, dat in een paar Fransche en eenige Engelsche wapens dat email voorkomt, ofschoon nog schaarscher dan het reeds zoo zeldzame purper. In Nederlandsche wapens is er mij geen voorbeeld van bekend.

J. B. R—P.

Zingen met de ster (bl. 91). De gewoonte van tijdens het Kersfeest en drie-koningen, des avonds met eene verlichte draaijende ster rond te gaan en daarbij te zingen, kan wel ontleend zijn aan een oud kerkfeest, » de » dienst van de sterre of van de drie koningen" genaamd, hetwelk omstreeks de XIIde eeuw in gebruik was (*Batavia Sacra*, I. bl. 380).

Te *Noordwijk*, waar deze gewoonte nog bestaat, wordt bij die gelegenheid, onder anderen, het volgende lied door de rondgaande kinderen gezongen, welke hun gezang met rommelpotten begeleiden:

» Wij komen hier heen met onze sterre,
» Wij zoeken HERODES, wij hebben zoo gerre.
» Wij kwamen al voor HERODES zijn deur,
» HERODES de koning kwam zelve veur.
» HERODES de koning sprak met een valsch hart:
» Hoe ziet er de jongste van de drieën zoo zwart?
» Al is hij wat zwart, hij is wel bekend,
» Het is er de jongste uit Orient,
» Het is er de jongste uit vreemden landen,
» Daar alle die sterren zoo stil staan te branden.
» Wel sterre sta stil en verroer je niet meer,
» Het is er een teeken van God den Heer.
» Wel sterre gij moet er zoo stille niet staan,
» Gij moet er met ons naar Betlehem gaan,
» Naar Betlehem die schoone stad,
» Daar MARIA met haar klein kindeke zat;
» Hoe kleinder kind, hoe grooter God,
» Daar alle de joden mee hebben gespot.

» Wij hebben gezongen al voor dit huis,
» Geef ons er de penning al met een goed kruis;
» Al is het geen kruis, laat het wezen een munt,
» Geef gij er de penning, die gij er ons gunt."

Hoewel dit lied, door de mondelinge overlevering, gewisselijk veel van het oorspronkelijke zal zijn afgeweken en bedorven, komt het mij, door den gang en de spraakwendingen, als zeer oud voor en wel bijzonder uit hoofde van het woord » *gerre*", aan het slot van den tweeden regel, hetwelk ik meen te mogen afleiden van » *gehre*": verlangen (Cf. KILIAEN, *Etymologicum*, in voce), en in dat geval veel voor den ouden oorsprong zoude bewijzen. De vier laatste regelen schijnen mij toe in later tijd bijgevoegd te zijn.

Misschien geeft deze mededeeling aanleiding om het oorspronkelijke, in het een of ander middeleeuwsch dichtstuk, op te sporen.

***.

Limburg (bl. 91). Als men onderzoek doet naar de beteekenis van namen van plaatsen, steden en landen, wil het gebruik, daarin met de gezonde rede overeenstemmend, dat men den ouden naam van die plaatsen in oude oorkonden opsnuffele. Dit beginsel, op Limburg toegepast, geeft eene ontelbare menigte van schrijfwijzen, die den taal- en dichtkundige slechts kunnen in verwarring brengen. Om den *minnaar van oudheden*, welke naar den oorsprong van Limburg gevraagd heeft, er over te laten oordeelen, geef ik hier de voornaamste varianten op, getrokken uit ERNST, *Histoire du Limbourg*, (Liège, 1837, 6 vol. in 8°.) 1ste deel, bl. 6, nota:

Lambort, Lambourch, Lambroch, Lambuc, Lamburg, Leimborg, Leimburch, Lembergh, Lembor, Lemborc, Lemborghe, Lembour, Lembourick, Lemburgie, Lempurc, Lenberg, Lenbor, Lenboirch, Lenbuirch, Lenburck,

Lennburg, Lentburg, Leonberg, Lienborc, Limberg, Limburgh, Limburgis, Limporch, Limpurg, Linburc, Lindberg, Linspurch, Lintburch, Lintpurch, Lomburg, Lumburg, Lymberc, Lymboirch, Lymperch, Lympurch, Lynburg, Lynnbourch, enz. enz. enz.

Vele afleidingen van dit woord zijn reeds beproefd geworden. Zoo geeft BULLET, *Mémoires sur la lanque celtique*, Besançon, 1754—1760, 3 vol. in fol., er verschillende op, allen getrokken uit de Keltische taal, of beter, uit die taal welke hij gesmeed heeft en als de oude Keltische wil doen doorgaan: *burg* op het water, *lun* of *lein*, — of *lijm*, sterk en *bourg*, woning, — of *burg* gelegen *kort aan een bosch*, *lint*, — of *leim* spits, puntig, klein, en *bourg*, woning, burg. Zoo verklaren andere schrijvers den naam Limburg als *Leonburg*, verwisselende met *Lemberg*, in Galliciën, dat in het Latijn *Leopolis* luidt, of als afgeleid van *limes*, grens en *burgus*, kasteel, slot. Men kan omtrent al die afleidingen, welke naauwelijks eene melding verdienen, te rade gaan bij ERNST, die in zijn bovenvermeld werk *l. c.*, dezelve in groote achting schijnt te houden.

Dewijl de vroegere bewoners van de stad en het land Limburg *dietsch* spraken, zoo moet de beteekenis van het woord gezocht worden in het oude Nederduitsch of oud Hoogduitsch.

In de oude oorkonden komen de vormen *Lemburc*, *Lenborc*, cum var. en *Limpurg*, *Lintpurg* cum var. het meeste voor; een van beiden kan dus als de ware naam beschouwd worden. De eerste vorm zoude beteekenen *burg op een berg gelegen*, hetwelk dan ook het geval met de stad Limburg (provincie Luik) is, *lehne*, beteekenende in het Hoogduitsch de helling van een berg, per extens. *berg*, Goth. *hlains* heuvel, Zw. *lena* berg. — Neemt men den tweeden vorm als den echten aan, dan zal de wortel er van zijn *lint, lind, lindwurm*, verdicht wangedrocht dat, met den draak, eene groote rol in de Duitsche fabelleer en de oude ridderromans speelt, en als eene groote viervoetige gevleugelde slang wordt afgebeeld. De stad Limburg of liever de plaats waar zij gebouwd is, en de andere vele Limburgen, zullen dus in vroegere tijden eene soort van mythologische betrekking gehad hebben, over welke men raadplegen kan J. GRIMM, *Deutsche Mythologie*, Göttingen, 1844, 2 vol. in 8°. Deze laatste meening wordt aangekleefd door JOSEPH BENDER, *die Deutschen Ortsnamen*, Siegen, 1846, 8°., en werd reeds door SCHILTER geduld in zijn *Glossarium:* » *Lint*, *lind*, » basiliscus. *Lintburg*, in Vosago situm, hod. » *Limburg*, apud MABILL., *Act. S. Bened. sec.* VI. P. I. p. 584." Men zoude er nog kunnen bijvoegen, dat ST. JORIS, de draken- of slangendooder, de patroon van de hoofdkerk te Limburg, prov. Luik, is, en insgelijks als de beschermer der stad vereerd wordt.

De stad Limburg maakt tegenwoordig deel van de provincie Luik (Belgiën), doch was voorheen de hoofdstad van een Hertogdom, aan hetwelk zij den naam van Limburg gegeven heeft. De heerlijkheden Valkenburg, 's Hertogenrade en het Graafschap Daalhem, waren groote leenen van het hertogdom Limburg, en werden, nadat zij met Limburg, onder het gebied der hertogen van Brabant waren gekomen, *landen van Overmaze* genoemd. Deze landen van Overmaze werden door het tractaat van 26 December 1661, (eenigzins gewijzigd door het verdrag van Fontainebleau van 28 November 1785,) tusschen de Staten-Generaal en den Koning van Spanje verdeeld. Ten gevolge van derzelver oude betrekkingen met het hertogdom Limburg, werden, na het tractaat van verdeeling, de Staatsche landen van Overmaze ook wel soms, zelfs in officieele stukken, *Limburgsche landen*, *het Limburgsche*, genoemd; hetgeen de oorzaak is, dat men in 1817, bij de definitieve daarstelling van het koningrijk der Nederlanden, aan de nieuwe provincie, welke de Staatsche landen van Overmaze en een groot gedeelte der Oostenrijksche landen van Overmaze insloot, den naam van *Limburg* heeft gegeven. Mr. EBURO.

Steendrukkunst (bl. 92). In NIEUWENHUIS, *Algem. Woordenb. van Kunsten en Wetenschappen*, vindt men een lezenswaardig artikel op het woord *Steendruk.*

Aldaar wordt de uitvinding opgegeven te Munchen 1795 en 1796, en SIMON SCHMIDT als de eerste genoemd, die proeven nam om op Kelheimer kalksteen letters met was te schilderen, en die steen met een zeker zuur te begieten. Naast, ja boven hem, wordt ALOYS SENNEFELDER gesteld, omdat deze het teekenen en schrijven op steen niet alleen volmaakte, maar ook door middel van eene pers wist af te drukken. Zie verder op het woord.

J. J. WOLFS.

Steendrukkunst. Ofschoon ALOYS SENNEFELDER, (geboren te Praag 1771), gewoonlijk voor den uitvinder van den steendruk wordt gehouden, zoo schijnt het echter dat die kunst reeds vóór hem werd uitgeoefend. In de *Allg. Zeitung* van 1840, N°. 183. komt een belangrijk artikel daaromtrent voor, te lang om hier af te schrijven, doch grootendeels opgenomen in Dr. W. HEBENSTREITS *Wissenschaftlich-literarische Encyclopedie der Aesthetik*, (2te Ausg. Wien. 1848, p. 737.) een uitmuntend werk voor alwie 't om de geschiedenis en definitie van schoone kunsten, kunstwoorden en — kunsttermen te doen is. J. M.

Napoleon op zee (bl. 96). Volgaarne wil ik bij deze aan het verzoek van ALEXANDER KRUSEMAN, voorkomende in DE NAVORSCHER, bl. 96, ten aanzien van het gebeurde, toen de groote NAPOLEON de Hollandsch-Fransche vloot voor den Helder, en niet Vlissingen, met een bezoek vereerde, voldoen; door de zaak, gelijk ze mij door een' geloofwaardig ooggetuige verhaald is, mede te deelen.

Men wete dan, dat toen NAPOLEON zich bij die gelegenheid aan boord van het vlagschip, waarop de Admiraal VERHUELL was, bevond, schertsenderwijze te kennen gaf, dat men bij het ligten van het anker op alle oorlogsvaartuigen zoo veel beweging maakte, dat men elkander naauwelijks kon verstaan, waarop de Admiraal, door eerzucht geprikkeld, in zeer bescheiden termen het tegendeel beweerde; toen de keizer voortschertste en dit in twijfel trok, dit den Admiraal bewoog om de proef op de som te geven.

Terwijl NAPOLEON in de kajuit over een en ander met den Admiraal VERHUELL sprak, had deze onopgemerkt aan den kapitein DEMAN, als eersten officier aan boord, den last gegeven, het anker te ligten en in zee te steken.

Daar er reeds bij NAPOLEON's komst aan boord eene zware deining in zee stond, kon hij de beweging van het schip niet onderscheiden. Het schip nu al een eind wegs in zee zijnde, kwam de officier van de wacht, namens den kapitein DEMAN, in de kajuit de bevelen van den Admiraal vragen, er bijvoegende, dat zij reeds de Engelsche vloot in het gezigt hadden.

De keizer dit hoorende, sprong op en liep naar het dek, alwaar hij met zijne aangeborene tegenwoordigheid van geest, gelastte te wenden; terwijl hij den Admiraal onder herroeping zijner vroegere onvoorzigtige gezegden, een zeer vleijend kompliment maakte over de behendigheid van diens officieren en matrozen, welke gebeurtenis, alsmede de overige bekwaamheden van den Admiraal, sedert dien oogenblik, op NAPOLEON veel invloed heeft uitgeoefend, en den roem van den vlag-officier heeft doen stijgen.

Ziedaar, hoe de gebeurtenis, door een geloofwaardig vlag-officier der Nederlandsche marine verhaald is, en welke ook in dier voege in zeker werk, getiteld: *Reis naar Nederlands Oost-Indiën, of land- en zeetogten gedurende de twee jaren mijns verblijfs op Java.* D. 1, bl. 11, overgenomen is.

Alléén moet ik hier nog bijvoegen, hoe het mij hoogstens bevreemd heeft te zien, dat de heer KRUSEMAN in NAPOLEON *schrik* heeft kunnen veronderstellen, aangezien het toch algemeen bekend is, dat NAPOLEON juist aan zijne voorbeeldelooze onbeschroomdheid en tegenwoordigheid van geest de schoonste parel van zijne keizerlijke kroon te danken had, en in de akeligste omstandigheden nimmer *bleek* geworden is.

J. B. J. V. D.

Een politieke spinnekop (bl. 97). Bij het lezen van dit vraagartikel kan ik mijnen spijt niet onderdrukken, dat onder de mannen in Nederland, die sedert de eerste onlusten in onze republiek eene rol op het staatstooneel hebben gespeeld, schier niemand wordt gevonden, die ons met gedenkschriften heeft beschonken, waarin die merkwaardige historische bijzonderheden worden medegedeeld, waaraan het tijdperk van 1780 tot 1814 zoo rijk is. Langzamerhand verdwijnen die mannen van het levenstooneel, en vele van die bijzonderheden zullen eerlang voor de nakomelingschap in eeuwige vergetelheid verzonken zijn. Wat al merkwaardigheden omtrent personen en zaken zouden er niet aan het licht hebben kunnen gebragt worden door die mannen, die daar eensklaps uit geheele andere betrekkingen aan het roer van den Staat werden geplaatst en getuigen waren van allerlei voorvallen, die dikwijls grooten invloed oefenden op de staatsgebeurtenissen van den tijd. De geschiedkundige werken geven ons wel het gebeurde in het groot, deelen ons de namen mede der voornaamste mannen, die er ten tooneele verschenen, schetsen ons ook wel hun karakter, doch omtrent die kleinere, maar dikwijls zoo gewigtige voorvallen hoort men veelal niets. Een goed deel van dat tijdperk zag ik in den loop mijner eerste levensjaren voorbijgaan, en van verscheidene voorvallen is mij nog de herinnering bijgebleven. Wat nu de vraag betreft omtrent QUATREMÈRE DISJONVAL, zie hier wat ik er van weet. Deze Franschman was een geleerde, te Parijs in 1757 geboren, en erlangde reeds vroeg, wegens zijne kennis in de physische en chemische wetenschappen, eene plaats in de Fransche *Académie des Sciences.* In 1778 rigtte hij eene koninklijke en gepriviligieerde fabriek op te Sedan, doch eenige jaren later, in 1786, ontmoeten wij hem in Nederland en wel, naar het schijnt, met politieke bedoelingen, als behoorende hij tot de partij, die toen de groote omwenteling voorbereidde. Wat hier zijn eigenlijk doel is geweest en waaraan hij zich eigenlijk schuldig maakte, is mij onbekend, maar zeker is het, dat hij te Utrecht in hechtenis werd genomen en tot 25jarige gevangenisstraf werd veroordeeld, doch na zeven jaren, door de omwenteling van 1795, uit zijnen kerker werd verlost. Bekend is het, dat hij gedurende zijn gevangenschap den tijd doorbragt met wetenschappelijke onderzoekingen, en onder anderen met groote opmerkzaamheid de spinnen in zijnen kerker gadesloeg, vooral met betrekking tot de weêrs-

gesteldheid, gelijk hij dan ook sedert een geschrift over de spinnen heeft uitgegeven met zeer vernuftige opmerkingen over den invloed, dien droog of vochtig weder op deze dieren heeft, en het gebruik dat daarvan voor meteorologie is te maken; aan dit geschrift werd in een brief van MERCIER in het *Journal de Paris* de hoogste lof toegezwaaid. Aan het verhaal, dat hij zijne landgenooten omtrent de waarschijnlijkheid van spoedige vorst zou bemoedigd hebben, schijnt men wel eenig geloof te mogen hechten, — dat hij, althans terstond na hunnen intogt te Utrecht, op vrije voeten werd gesteld, is buiten twijfel. Hij vatte toen de wapens op en diende bij verschillende korpsen als officier der kavallerie en der genie, den bijnaam erlangende van officier *Science*. In Frankrijk terug gekeerd deed hij den 4 thermidor (22 Julij 1799) bij het volksgenootschap, dat zijne zittingen te Parijs hield in het oude lokaal van de wetgevende vergadering, eene aanklagt tegen TALLEYRAND, NOËL en SCHIMMELPENNINCK, als willende het stadhouderschap herstellen. Deze beschuldiging had echter geen gevolg, maar nadat hij in Holland teruggekeerd aldaar het gouvernement zocht te dwarsboomen, werd hij opgeligt, en met gensd'armes over de Fransche grenzen gebragt. Vervolgens diende hij nog in verschillende rangen in het Fransche leger tot in 1803, schijnende hij toen de krijgsdienst te hebben verlaten. In het volgende jaar moet hij gepoogd hebben een verbeterde bewerking van den hennep op eene groote schaal in Holland in te voeren. Sedert geheel aan de wetenschappen gewijd, trachtte hij die vooral op het maatschappelijk leven en de industrie toe te passen, gelijk een groot aantal zijner schriften kan getuigen. Hij is, zoo ik meen, eerst onlangs in hoogen ouderdom overleden. Een werkje, bevattende zijne opmerkingen over de spinnen, kwam in het licht in den Haag 1793, vergezeld van eene vertaling door den uitgever P. BODDAERT. Onze filtereerkoffijkannen zijn door DISJONVAL uitgevonden, blijkens de aardige wijze, waarmede zij in den beginne werden aangeduid:

Caffetière économique, mécanique, à double crible, à refoulloir, de QUATREMÈRE-DISJONVAL.

SAXO SYLVIUS.

Een politieke spinnekop. Wat de vraag van Π. K. omtrent QUATREMÈRE DISJONVAL betreft, herinner ik mij zeer wel, dat hij te Utrecht, om politieke zaken (welke weet ik niet) heeft vastgezeten, alsmede de anecdote omtrent de *spinnekoppen* gehoord te hebben; — hij moet *Militair* geweest zijn, en na 1795 adjudant bij den Generaal DAENDELS (hetgeen in het naamregister der officieren kan nagezien worden:) bedriegt mijn geheugen mij niet, dan moet hij als *gepensioneerd* officier voorkomen, op een Publicatie in 1796 of 1797, door de toenmalige Regering uitgevaardigd, waar *al* de gepensioneerden op voorkomen, en waarbij gevraagd werd of men ook iets tegen die personen had in te brengen. Te *Utrecht* zal omtrent hem, nog wel onderrigt te bekomen zijn.

M. S.

Een politieke spinnekop. QUATREMÈRE DISJONVAL, een *araneologist*, heette eigenlijk: QUATREMÈRE D'ISJONVAL. Zijne spinnekoppenliefhebberij, wordt op onderscheidene plaatsen, met verschillende omstandigheden vermeld. Zie: *Vaderl. Letteroefeningen* van 1836, N°. XI, Mengelwerk bl. 524, ontleend uit de: *Gesellschafter*, 52ste bl., 1835, door A. J. BARNOUW. — *Handelsblad* 29 November 1838. — *Europa* van 1844, N°. VI. bl. 276, overgenomen uit de *Foreign Quarterly Review*. In het *Tijdschrift voor Gesch., Oudh. enz. van Utrecht*, III, 15, wordt dit verhaal als een sprookje beschouwd, blijkens zijn vonnis, dat daarin voorkomt. Hij moet reeds voor de komst der Franschen in *Utrecht*, — 15 Januarij 1795 — door het gemeen, uit de gevangenis zijn bevrijd.

J. C. K.

Handvest gegeven door Graaf WILLEM *in* 1245 (bl. 97). Het bedoelde stuk is waarschijnlijk op het Archief der stad Haarlem aanwezig, immers ik zie twee handvesten, uitgevaardigd op Sinte Clemensdag 1245, als te dier plaatse berustende, vermeld; in het eene zijn bepalingen over onroerend eigendom, erfregt en huur van landerijen opgenomen. Dit zal, mijns bedunkens, het verlangde zijn. Vergel. *Stukken der Grafelijke tijden, uit het Archief der stad Haarlem, met eene korte beschrijving door* Mr. J. L. DE BRUYN KOPS. Haarlem, A. C. KRUSEMAN, 1850, bl. 1.

H. H. B.

Duimbijten (bl. 97). De beste verklaring van *I will bite my thumb at them etc.* vermeen ik te hebben gevonden bij CH. KNIGHT, in zijne *Pictorial edition* of *Shakspere*, III. p. 24:

There can be little doubt, we apprehend, that this mode of insult was originally peculiar to Italy, and was perhaps a mitigated form of the greater insult of making the fig, or fico, that is, thrusting out the thumb in a peculiar manner between the fingers. DOUCE has bestowed much laborious investigation upon this difficult subject (*). The commentators have not distinctly alluded to what appears to us the identity of biting the thumb and the fico; but a passage in LODGE'S, *Wit's miserie* clearly shews that the customs were one and the same: » Behold I see contempt marching forth, giving mee the fico with his thumb in his mouth." The practice of biting the thumb

(*) Ik heb in DOUCE'S *Illustrations* te vergeefs gezocht naar die nasporingen.

was naturalized amongst us in *Shakspeare's* time; and the lazy and licentious groups that frequented PAUL'S are thus described by DECKER in 1608. »What swearing is there, what shouldering, what justling, what jeering, what biting of thumbs to beget quarrels."

J. OGDEN, in eene noot op de bovenstaande plaats van SHAKSPEARE, in K. MEADOW'S uitgaaf van 's dichters werken, (II, p. 309) voegt er bij: »COTGRAVE thus explains the mode in which this token of contempt was given. *Faire la nique.* To mock by nodding or lifting up the chin; or more properly, to threaten or defy by putting the thumbnail into the mouth, and with a jerk (from the upper teeth) make it to nack."

J. HUNTER, (*New Illustr. of the life, studies and writings of Shaksp.* (Lond. 1845.) II. p. 134, geeft nog de volgende inlichting: »FULLER, in his *Abel Redivivus*, p. 38 after relating a conversation between LUTHER and a messenger of cardinal CAJETON, says: »at this the messenger *after the Italian manner biting his thumbs*, went away."

De aanteekening van J. H. VOSS, *Shaksp. Schauspiele*, I, p. 525 (Leipz. 1819.) verdient hier eene plaats. Hij verhaalt: *Ich beisze meinen Daumen gegen Sie: ein Schimpf für Sie wenn sie es leiden*, en voegt er bij: »*Eine beleidigende Geberde, wie unser* Rübleinschraben *und* Eselbohren."

SCHLEGEL had dan ook reeds lang te voren vertaald: *Ich will ihnen einen Esel bohren.*

De andere vertalers hebben er elk op zijne wijze iets voor in de plaats gegeven.

K. SIMROCK en E. ORTLEPPE: »Ich will meine Hände über die Ohren recken.

J. KÖRNER: »Ich will ein Gesicht ziehn."

IWO BENDA: »Ich will ihnen Gesichter schneiden."

M. RAPPE: »Ich will ihnen die Feige weisen, und das ist eine Schmack für Sie." Deze vertaler merkt aan (1846): »*Far le fiche* ist eine bekannte Schimpfgeberde der Italiener, wobei man den Daumen zwischen den Zeig- und Mittelfinger legt. Die Redensart hat einen obscönen Sinn; unser *Ohrfeige* hängt wohl damit zusammen."

Ten overvloede nog de Fransche vertalingen. — LETOURNEUR: (édit. de Guizot. 1822.) »Moi, je vais leur mordre mon pouce; s'il le supportent, ils sont deshonorés."

B. LAROCHE: »Je mordrai mon pouce pour les narguer,"

De Italiaansche vertaling (Mil. 1834. III. p. 103), heeft: »Io voglio morder il pollice in faccia di costoro."

Vroeger (1831) had G. BARBIERI de plaats terug gegeven met: »Io a buon conto mi morsicherò il dito grosso alla loro barba. Se se la bevono, il vituperio è per essi."

In de Deensche overzetting van *Peter Foersom*, (Koppenh. 1845) staat: »Jeg vil spytte ad dem; og stikker de det i Lommen, er det Skam og Spot for dem. J. M.

De gouden Engel (bl. 97). Hiervan weet ik noch oorsprong, noch beteekenis. Het bevreemdt mij echter, dat men te *Koedijk* en te *Scheveningen* heeft goedgevonden St. NICOLAAS niet als kinderfeest te vieren, omdat beide dorpen, voor scheepvaart zoo gunstig gelegen, de vereering van dien Heilige, welke in vele plaatsen patroon van het schippersgilde was, wel ter harte zullen genomen hebben. *Koedijk* en *Scheveningen* zijn nogtans niet de eenige plaatsen waar het St. Nicolaasfeest door een ander vervangen wordt. Te *Grouw* in *Friesland* heeft dit, geheel in denzelfden smaak, op St. PETRUS plaats, waarvan de reden zeker te zoeken is in de ligging van het watertje de *Grouw*, uit verscheidene meeren en moerassen voortkomende, die overvloedige gelegenheid tot de vischvangst aanboden. C. W. B.

Kogel, die Heemskerk om het leven bragt (bl. 98). Ik verkeer in 't zelfde geval als H. D. V. Alleenlijk weet ik te zeggen, dat in de tweede uitgave van *Neerl. Heldendaden ter zee*, door ENGELBERTS GERRITS, D. I, bl. 235, daarvan melding wordt gemaakt en ook een vers medegedeeld wordt, waarin de kogel sprekende wordt ingevoerd. Er wordt echter niet vermeld wie de maker is, of waar het vers vroeger voorkomt. J. H. J. JR.

Kogel, die Heemskerk om het leven bragt. Het verhaal hiervan vindt men in het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, door BR. VAN NIDEK *en* LE LONG, *Amst.* 1792, d. I. bl. 411—416 en in het *Aanhangsel tot* L. SMIDS, *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden. Amst.* 1778, bl. 351 en 352, beide met vermelding van een gelijkluidend vers, te groot om alhier te worden overgenomen. De *N. Holl. Arkadia* van CLAAS BRUIN zegt niets omtrent deze zaak, die overigens wel een gesprek van *Waarmond* en *Weetlust* was waardig geweest.

C. W. B.

Cromwell bij Koning Karels doodkist (bl. 98). In WILLIS'S *Current Notes for the month*: II, 10, eene Britsche navolging der ook hier gunstig bekende NOTES AND QUERIES, trof ik voor DE NAVORSCHER het nevensgaande berigt aan: »De fraaie schilderij van PAUL DELAROCHE, »waarop CROMWELL het lijk van KAREL be- »schouwende wordt voorgesteld, heeft — ge- »looven wij — geen vasteren historischen »grondslag, dan hetgeen wij thans uit een »klein boekje, (*Harleiaansche HHS.* N°. 991) »door den Heer RICHARD SYMONDS geschre- »ven, opteekenen. »»Na des Konings ont-

» » hoofding"" zegt hij » » werd zijn overschot » » gekist en op het Feestmaalhuis (*Banquet-* » » *ting-house*) nedergezet. OLIVIER CROMWELL » » trad binnen met een zekeren BOWTELL van » » Framlingham in Suffolk, en poogde met » » zijnen staf den deksel van de kist op te » » wringen; doch hij kon het niet gedaan » » krijgen; hij nam toen het zwaard van BOW- » » TELL, sloeg, den knop als hamer gebrui- » » kende, het bovendeel van de kist er af, » » en zag op den Koning, hem aan BOWTELL » » wijzende, neder.

» » Toen, op dien oogenblik, vroeg deze » » BOWTELL hem: Welken Regeringsvorm wij » » zouden hebben? Denzelfden — sprak hij — » » die er nu is. (*Dit verhaalde* BOWTELL *aan* » » *Kolonel* ROLSON.)""

R. J. S.

Crethi en Plethi (bl. 122). DE NAVORSCHER heeft mij soms op het denkbeeld gebragt, dat de bijbel voor vele zelfs onzer geletterde landgenooten een gesloten boek is. Op bl. 99 lees ik: 't woord *Schibboleth* duidt aan: *den stroom* of *het stroomen* eener rivier. J. H. V. D. PALM in *Bijbel voor de Jeugd*, VIII. 124. geeft de gelegenheid op bij welke de Gileaditen daarvan gebruik maakten. Ik begrijp niet, hoe V. D. PALM dit kan opgeven, zoo hij het niet geput heeft uit *Rigt.* XII: 6. — J. S. H. verhaalt ons, dat de lijfwacht van Koning DAVID, volgens FLAVIUS JOSEPHUS, uit CRETHI en PLETHI bestond. Heeft die Heer dan hetzelfde nimmer gelezen 2 *Sam.* VIII: 18, XV: 18, XX: 7, 23; 1 *Kon.* I: 38, 44; 1 *Kron.* XVIII: 17. De oorsprong en beteekenis der benamingen is zeer onzeker; gewoonlijk verklaart men ze: *scherpregters en koeriers;* sommigen hebben de gissing voorgedragen, dat deze namen eigenlijk » Kretensen en Philistijnen" beteekenen, zoodat DAVID vreemdelingen tot zijn lijfwacht zou genomen hebben, gelijk vroeger en later vele Europesche vorsten zich van Schotten of Zwitsers als zoodanig bedienden. Men brengt overigens met deze gissing den vermeenden oorsprong der Philistijnen uit Kreta in verband. Wie meer verlangt zie b. v. WINER's *Real- Wörterbuch* in v. *Crethi und Plethi.*

P. J. V.

Het kruis en de boom des levens (bl. 122). De schrijver der vraag, geteekend: IN HANC VERTE LUMINA, bedoelt waarschijnlijk JACOB VAN MAERLANT's *Boec van den Houte* (uitgegeven door J. TIDEMAN, in de Werken der *Vereeniging ter bevordering der oud Nederlandsche Letterkunde*); daarin toch wordt de geschiedenis van het kruis van den beginne af verhaald: de inghel Cherubin geeft namelijk aan SETH drie greinen (zaadkorrels),

Die uten selven appel quamen,
 Ghevallen van den risc,
 Daer ADAM in den paradise
Die vrucht af smakede ende gnoet,
Die hem God t'etene verboet. (vs. 216),

met bevel ze onder de tong van zijn' vader ADAM te leggen, als hij in het dal Ebroen begraven zal zijn. Uit deze korrels komen drie gaerden (boomtelgen) voort, die na verloop van tijd tot éénen boom te zamen groeijen, welke boom, na verschillende lotgevallen, het hout oplevert, waaruit het kruis van CHRISTUS vervaardigd werd. Van de verschijning des booms in het hemelsch Jeruzalem spreekt echter het genoemde mnl. dichtwerk niet. N. P. BIBLIOPHILUS.

Het kruis en de boom des levens. Deze sage van des Zaligmakers kruis is vervat in het, aan JACOB VAN MAERLANT toegeschreven gedicht: *Dboeck van den Houte of den drie Gaerden*", uitgegeven te Antwerpen in 1480, in 1546 en 1550. (Zie J. F. WILLEMS, *Verh. over de Nederd. Tael- en Letterk.* d. I. bl. 160) en in 1845 op nieuw, door J. TIDEMAN, in de *Werken ter bevordering der oud Nederl. Letterkunde.* J. J. WOLFS.

Zonderling Latijnsch vers (bl. 122). Ja, meer dan een. In *Lives of eminent Anglo-Saxons* vind ik er twee, die ook door SIDONIUS APOLLINARIS (lib. IX. ep. XIV.) zijn opgeteekend. Zij volgen hieronder:

„Roma tibi subito motibus ibit amor."
„Sole medere pede, ede, perede melos."

Ik neem deze gelegenheid waar, om hierbij nog eene aardigheid, ofschoon van eenen anderen aard, te voegen. Het is eene drievoudige acrostik op den naam van JEZUS. Welligt heeft deze of gene der lezers van DE NAVORSCHER lust om eens te beproeven of het ook op dezelfde wijze in vloeijende Hollandsche verzen over te brengen is. Zie hier wat ik bedoel:

I-nter cuncta micans I-gniti sidera coel-I,
E-xpellit tenebras E-toto Phoebus ut orb-E;
S-ic caecas removet Ie-S-us caliginis umbra-S,
V-sificansque simul V-ero praecordia mot-U
S-olem justitiae se-Se probat esse beati-S.

G. L. PRIMUS.

Zonderling Latijnsch vers. 't Is een vers dat de Grieken *καρκῖνος* of *ἀντιστρέφων*, de Latijnen *recurrens*, *reciprocus* of *carcinus* noemen. Onderscheidene zijn er, waarvan de woorden, in omgekeerde orde gelezen, een goeden zin opleveren; enkele zijn tegenhangers van het aangehaalde voorbeeld. Meest bekend is de *pentameter*:

Roma! tibi subito motibus ibit amor.

G. VOSSIUS verwijst in zijne *Prosodie* naar het *Lexicon philosophicum* van RODOLPHUS GOCLENIUS, op het woord *carcinus*, waar onder-

scheidene voorbeelden van zulke kreeftverzen te vinden zijn. CONSTANTER.

Zonderling Latijnsch vers. Het aangehaalde vers heeft een tegenhanger in:

Roma tibi subito motibus ibit amor.

De zin, of eigenlijk onzin, is van voren of van achteren af gelezen, dezelfde.

Otto tenet mappam, madidam mappam tenet Otto.

kennen reeds de schooljongens.

Deze palindromen, of liever *versus cancrini*, (verzen die den kreeftengang gaan,) zijn wel te onderscheiden van de anakyklische, die niet letterlijk, maar woordelijk, van achter af aan gelezen, denzelfden zin geven, b. v.

Hippocrates hominum est columen, decus, aura salutis.
Aula patet raris jam nigra funeribus.

Eene tweede soort geeft van achter af eenen juist tegenovergestelden zin, b. v.

Sacrum pingue dabo, non macrum sacrificabo.
Sacrificabo macrum, non dabo pingue sacrum.

Veel meer geest vindt men in 't anagram, wanneer 't naar eisch wordt behandeld. De zinrijkste letterverzetting is misschien die van den Rector JABLOSKI te Lissa, bij gelegenheid dat STANISLAUS LECZINSKY, eer hij koning van Polen was, van eene reis was teruggekeerd. Op 't einde van een ballet verschenen dertien dansers ten tooneele, ieder met een schild, waarop ééne gouden letter der woorden; DOMUS LESCINIA, die door verplaatsing der personen de volgende regelen voorstelden:

Domus lescinia
Ades incolumis
Omnis es lucida;
Mane sidus loci
Sis columna Dei,
I, scande solium.

De laatste dezer regelen werd vervuld door de troonsbeklimming van STAN. LECZINSKY, A°. 1705. J. M.

Pepijns vragenboek door Alcuin (bl. 122). Dit zonderlinge onderwijs komt in zijn geheel voor in: B. FLACCUS ALBINUS, *seu* ALCUINUS, Opera, in 1617 in fol. te Parijs, en in 1777 in 2 deelen, mede in fol. door FROBENIUS, te Regensburg uitgegeven. N. N.

Pepijns vragenboek door Alcuin kan men in het Fransch vertaald vinden bij GUIZOT, *Histoire de la civilisation en France*, t. II. p. 361 en volgende.

Ook PH. LE BAS, in zijn *Précis d'histoire du Moyen âge*, p. 209 en volgende, geeft een uittreksel van het werk van ALCUIN.

E. L.

De eerste Hollandsche Roman (bl. 122). Uit hoofde van den vorm kan men als eene eerste proeve van den roman in ons vaderland aanwijzen: J. VAN HEEMSKERK, *Batavische Arcadia*, die, in 1637 voor het eerst uitgegeven, in 1751 den achtsten druk beleefde, en nog bij elk letterkundige eene plaats in de bibliotheek inneemt. Vele flaauwe navolgingen van dit meesterstuk mogten sedert zijne uitgave verschijnen, — de *Sara Burgerhart* (1782), *Willem Leevend* (1784—5), *Abraham Blankaert* (1787) en *Cornelia Wildschut* (1793), allen van de begaafde ELISABETH WOLFF, geb. BEKKER en AGATHA DEKEN, riepen eerst bij ons den waren roman in het leven. Zie G. KUIJPER, HZ., *Letterk. Leercursus*, bl. 203, 222.

J. J. WOLFS.

De eerste Hollandsche Roman. De eerste Ned. Ridderromans zijn: *Caerl ende Elegast*, uitgegeven door H. HOFMAN VON FALLERSLEBEN in zijne *Horae Belgicae*, Dl. IV. Leipzig 1836.

Floris ende Blancefloer door DIEDERIC VAN ASSENEDE vervaardigd.

Willem van Oringen door CLAES VAN BRECHTEN. E. L.

Herr Pastor (bl. 122). Dit vers wordt in zijn geheel gevonden in de werken van het Dicht- en Letterlievend Genootschap, onder de spreuk: *Studium Scientiarum Genetrix*, I. D. I. stuk, Rotterdam, 1788, bl. 78; heeft tot opschrift: *Het gelukkig leven van eenen Dorpprediker*, en is geteekend: H. v. T. *de Jonge*. 1783. In het Register voor het complete Deel wordt de naam dus geheel gespeld: H. VAN TANGE, *den Jonge*. Het vers is 44 regels lang. Overschrijving acht ik, na aanwijzing van eene bekende bron, overtollig.

G. v. R.

Mémoires généalogiques de la maison de Medicis (bl. 122). In den *Catalogus Biblioth.* MEERMAN., 1824, Tom. III. p. 29. N. 346, in octavo, komt voor: TEN HOVE, *Mémoires généalogiques de la maison de Médicis*, la Haye 1782, 3 Tom. Welligt eene latere vermeerderde uitgave van het werk waarvan BJÖRNSTAHL t. a. p. gewaagt. De schrijver was NICOLAAS TEN HOVEN en zijn werk verscheen te 's Hage, 1773—1775. 8 vol. 8vo. Vergel. SAXE, *Onom. Liter.* Tom. VII. p. 234, zoo als ook den *Catalogus Biblioth.* VAN GOENS. De *groote* zeldzaamheid van dit werk moet worden toegeschreven aan het niet uitgeven *in den handel*, maar slechts aan vrienden, *tot schade der geleerde wereld.* Zie BJÖRNSTAHL, t. a. p. in de noot (r).

V. D. N.

Ordeboek (bl. 123). De werken van PH. BONNANNIUS of BUONANNI Jesuit, die in Italië

leefde van 1638 tot 1725, vindt men beschreven in onderscheiden Catalogi, als van BUNAVIUS, van DE BURE, van LA VALIERE; ook bij SAXE in zijn *Onomasticon*, Tom. V. p. 258, 259 en in de *Mémoires* van NICERON, Tom. XXX., worden eenige vermeld. De platen bij T. H. B. voorhanden, behooren waarschijnlijk tot de werken van PH. BONANNI, *Ordinum Religiosorum Catalogus, eorumque indumenta in iconibus expressa: opus latine et italice conscriptum.* Romae 1706, 7 et 8. 3 vol. 4°.; en PH. BONNANNI, *Ordinum equestrium et militarium Catalogus in imaginibus expositus cum brevi narratione, sermone latino et italico*, Romae 1711. 4°. Eene latere uitgave verscheen te *Amst.*, doch in de Fransche taal: *l'Histoire du Clergé* etc. *avec figures*, *Nouvelle édition*, 1716, 4 vol. in 8°, en *l'Histoire des ordres Militaires ou des Chevaliers* etc. ibid 1721, 4 vol. in 8°.; voorts ook nog PH. BONANNI, *Afbeelding der geestelijke en wereldlijke Ridderordens* (*Hoogd.*) Nurimb. 1720 met pl. in 4°. Idem, *Afbeelding der geestelijke mans en vrouwen ordens* (*Hoogd.*) Nurimb. 1724, met pl., 3 deelen in 2 banden, in 4°. Zie *Catalogus der Biblioth.* van VAN WACHENDORFF, Utrecht 1811, bl. 92, n°. 1352 en 53. V. D. N.

Rederijkers (bl. 123). Kunnen U de navolgende werken helpen, » Mijnheer B", dan is het mij goed. *Beknopte geschiedenis van de Middelburgsche Rethorykkamer* van Mr. N. C. LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, te vinden in de *Verhandelingen van de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden*, D. III. st. 1. WILLEM KOPS, *Schets eener geschiedenis der Rederijkeren*, in dezelfde Verhandelingen, D. II. N. CORNELISSEN, *De l'origine, des progrès et de la décadence des chambres de Rhétorique établies en Flandre.* LA SERNA SANTANDER, *Notice historique des anciennes Institutions littéraires de la Belgique connues sous le nom de Chambres de Rhétorique.* Zie verder: J. F. WILLEMS, *Belgisch Museum voor de Nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des Vaderlands;* waarin verscheidene belangrijke stukken over de Rederijkers voorkomen.

HENRY.

De Heer B. kan over de Rederijkers lezen: WILLEM KOPS, *Schets eener Geschiedenis der Rederijkers*, in de werken der *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde;* J. J. F. NOORDZIEK, *Over de Rederijkers*, in de *Kunstkronijk* van 1850; WILLEM DE CLERCQ, *Over den invloed der Vreemde Letterkunde op de onze;* VAN WIJN, *Historische avondstonden;* BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, VONDEL *met roskam en rommelpot*, in *de Gids*; Mr. J. VAN LENNEP, *Aanteekeningen op de Werken van* JOOST VAN VONDEL, in de reeds verschenen afleveringen der pracht-uitgave; Mr. J. H. VAN DER SCHAAFF, *Verhandeling over de Rederijkers*, die voor een paar jaren in de *Letteroefeningen* stond, maar niet veel om 't lijf heeft, en zeker vele andere werken meer, die betere boekenkenners dan ik hem wellicht zullen opgeven.

Wil hij de Rederijkers uit hunne werken zelven leeren kennen, daarvan zijn er verscheidene op de Amsterdamsche Stads-Bibliotheek voorhanden, als: *Constthoonende Juweel der stad Haarlem*, ten verzoeke van Trouw moet blijken, Zwol 1607 (*). *Der Redenrijkers stichtinge, voorgesteldt by de Son Bloem in de Kethel.* Schiedam 1616, en nog verscheidene van de Vlaardingsche Kamer enz.

EEN HEDENDAAGSCH REDERIJKER.

Rederijkers. Over dezen blijft tot nog toe de verhandeling van W. KOPS, in de *Werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde* het hoofdwerk, waaruit de schrijvers der verschillende handboeken voor de geschiedenis onzer taal- en letterkunde, (VAN WIJN, DE VRIES, YPEY, VAN KAMPEN, WILLEMS, MONE, SNELLAERT, VISSCHER,) het voornaamste van hunne berigten ontleend hebben. Dit geldt evenzeer van eene verhandeling over de *Rederijkers*, in 1843 door NOORDZIEK geplaatst in de werken van het genootschap: *Oefening kweekt kennis*, en herdrukt in de *Kunstkronijk* van dit jaar. Nog altijd ontbreekt ons een juist en volledig overzigt, dat de *inwendige* gesteldheid der kamers, hare wijziging en hare uitbreiding nader doet kennen. De bouwstoffen daarvoor liggen verspreid in de werken van PARS, de onderscheidene stedebeschrijvingen van vroeger en later tijd, de monografiën over enkele kamers, veelal door Vlamingen in het *Belgisch Museum* geleverd en vooral de overgeblevene stukken, hare wapens, hare keuren, hare spelen, enz. CONSTANTER.

Jan Norel (bl. 123) wordt vermeld door WITSEN GEYSBEEK in zijn *B. A. C. Woordenboek*, die echter niet gunstig van zijn talent getuigt; hij zal ook reiziger geweest zijn, want behalve het zeggen van A. MOONEN, *Poezij*, bl. 684, » wiens reislust al den aardkloot » heeft bezocht" enz. leest men onder zijn deftig portret, in zwarte kunst door SCHENK: » NOREL de wereld door bereisd en veel erva» ren, De eer der dichtkonst," enz., benevens een vers van B. BEKKER, boven aan: *Est Deus in nobis agitante calescimus illo.* Nu en dan, doch zeer zeldzaam, komen van zijne schriften op de boekverkoopingen voor.

V. D. N.

(*) Waarschijnlijk had de Heer VAN LENNEP hierin kunnen vinden, wat KOPS niet vermeldt, namelijk wie op dit Landjuweel prijzen behaald hebben. Zie *Nalezing en Aanteekeningen op het eerste deel van* VONDELS *Werken*, bl. 6. onderaan.

Het kruis op munt en steen vóór het Christendom (bl. 123). THORMOD LEGIS (*die Runen* 1829. S. 69) zegt er van: » Dikwijls zijn ge» kruiste streepen of kruizen alleen een sie» raad, waarmede de runenschrijver een open » vak op dezelfde wijze aanvulde, als hij 't an» ders deed door het bijteekenen van dieren, » schepen en dergelijken. Het kruis is toch » het eenvoudigste en natuurlijkste teeken, » dat ook bij vele niet-christelijke volken in » Azië, de Tibetaners, Hindoes en Japanne» zen gevonden wordt. Men moet daarom des » te omzigtiger zijn, om uit zulke kruisvor» mige teekens (CELSIUS heeft ze verzameld in » de *Acta lit. Suec.* 1727, p. 238.) af te leiden, » dat de runensteenen behooren tot den tijd na » de invoering van het Christendom. Dat voor » 't overige het teeken van het kruis in het » Odinsche heidendom op den hamer van Thor » kan zinspelen, blijkt o. a. allermerkwaar» uit de *Hakon Adelst. Saga*, c. 18."

CONSTANTER.

Sprekende wapens (bl. 123). Het wapen van GÉRARD, Heer van CRÉQUY, 1096, was een wilde pruimenboom (*créquier*), van keel op een goud veld,

Het geslacht van VAN DER CAPELLEN, 1086, voert tot wapen een kapelletje of kerkje. GUILLAUME DE CASTELNAU, 1103, had tot wapen een zilver kasteel (*castil*) op een veld van keel.

JACOB VAN ZON, 1293, voerde eene gouden zon op een blaauw veld. E. L.

Ruitvormige Schilden (bl. 123). In het werk van P. PALLIOT, *La vraye et parfaite science des armoiries*, Paris 1664, p. 308, leest men: » *Quand aux escus des femmes, ils doivent estre* » *en forme de cosange ou fusée, a cause que le* » *principal honneur de la femme consiste au* » *mesnage, qui se représente par la quenouille* » *et le fuseau, d'où fut introduite la coustume* » *solemnelle chez les Romains de faire porter une* » *quenouille assortie de poupée, et un fuseau plein* » *de filet apres les jeunes Dames en la pompe de* » *leurs espousailles. Pour les Armoiries ou bla*» *sons en France, les femmes mariées perdent* » *leur nom, elles prennent les armoiries des maris* » *dont elles couvrent les leurs.*"

Zoo lang geene andere verklaring wordt gevonden, vertrouw ik, dat dit antwoord voldoende zal worden geacht. V. D. N.

Gedenkpenning op de zegepralen van Lodewijk XIV (bl. 123). Deze penning was vroeger niet onbekend, want eene afteekening daarvan is te vinden in *Histoire du Roi Louis le Grand, expliquée par les médailles, emblêmes etc.* par C. F. MENESTRIER, Paris 1691. p. 21.

H. M.

Gedenkpenning op de zegepralen van Lodewijk XIV. De Penning aldaar beschreven, is afgebeeld bij VAN LOON, D. 3. fol. 65. en behoort *niet* tot de *bijzonder* zeldzame.

W. D. V.

Pattekon (bl. 124). Over deze oude geldsoort ware eene uitgebreide verhandeling te schrijven. De munten, welke dezen naam droegen, zijn alleen nog in de verzamelingen van liefhebbers te vinden. In Limburg leven ze intusschen nog in den mond des volks voort. Zoo wordt b. v. het loon der dienstboden, bij de oorspronkelijke inwoners te Maastricht, in pattekons bepaald, die dan tegen *f* 2,25 berekend worden. Welligt is deze inlichting voldoende voor N. P. BIBLIOPHILUS. N. N.

Pattekon. Patacon, Patagon is eene Spaansche zilveren munt in Vlaanderen. De waarde was oorspronkelijk op 48 stuivers, doch later tot op 58 gestegen. Zij was in Frankrijk gangbaar in het jaar 1679, toen zij in de koninklijke munt tegen ander courant geld is ingewisseld. Om de hoekige gedaante heette zij in dat land *cornu*, zij is ligt te verwarren met den Duitschen rijksdaalder. In Portugal heetten de *pesols*, of stukken van achten: patacons en golden in Duitschland ongeveer 36 gute Groschen. Zie: HUBNER, *Kunstwoordenboek* en diens *Koerantentolk*.

G. L. K.

Pattekon. Over den Patacon (waarschijnlijk hetzelfde als Pattekon) vind ik het volgende opgeteekend in: *Hand-vesten, Privilegiën, Octroyen, Costumen en Willekeuren der stad Amstelredam, uitgegeven by* OTTO SMIENT *en* JODOCUS SMIENT, 1663, pag. 244, in margine:

» Den ducaton tegen 60 stuyvers en den pa» tacon tegen 48 st. in de (wissel) banck ge» bracht, mogen ten selven pryse daer weder» om uytgehaelt worden, mits latende een oc» taef per cento ten behoeve van de banck."

Op hetzelfde pag. vind ik dat ook de Kruysdaelders voor 48 st. werden ingewisseld, en dus schijnt een Patacon of Kruysdaelder hetzelfde geweest te zijn en bijna aan onze rijksdaalders te beantwoorden. STUDIOSUS.

Groninger acht en twintigstuk van 1681 (bl. 124). Dit muntstuk, waarvan er nog zeer vele aanwezig zijn, is vervaardigd ter gedachtenis van den in dat jaar afgedanen twist, tusschen de Stad en de Ommelanden, die jaren lang oneenig geweest waren over zaken van Politie, Finantie en Justitie.

De daarop voorkomende Symbolen worden echter niet gehouden te zijn die der later zoo berucht gewordene Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, maar zinspelen, zoo men meent, op de herstelling van Eendragt, Godsdienst en Vrijheid. Van die muntstukken zijn tweederlei soorten bekend, onderling meest

verschillend door den Hoed der Vrijheid, die op de eene soort veel grooter dan op de andere afgebeeld is. W. D. V.

Het mal Rotterdamsch schip (bl. 125). Over het schip van DESON of DUSON, ook DELESON genaamd, van hetwelk eene *afbeelding* bestaat, in 1654 te Rotterdam en Amsterdam uitgekomen, en die, zoo het schijnt, in de verzameling van dezen of genen liefhebber nog voorhanden is, hetzij in originali of wel in copie, vindt men ook melding gemaakt bij COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, D. VI, St. 1, bl. 411, waar de opgave van het vierregelig vers op DESON verschilt met de opgave van den Heer J. H. DE S. Men leest aldaar:

SON woud onsterfelyk syn, naast aan ERASMUS leven,
Hy heeft ook wel verdiend dat hem meed' werd gegeven
Een pronkbeeld van metaal, opdat altyd de Maas
Gedenk den wyzen man, en ook dees grooten dwaas.

wordende daarbij aangehaald het boek van CORNELIS VAN IJK, *De Nederl. Scheepsbouwkonst*, bl. 12 en 46.

Ook CONST. HUIJGENS spreekt daarvan in zijne *Korenbloemen*, 9de Boek *Mengelingen*, in het *Journael van een Kyckreis gedaan in* 1660, zoo als blijkt naar Rotterdam, alwaar bij het doorwandelen der stad en het bezigtigen van het merkwaardige ook voorkomt, bl. 552 reg. 500, 6 der uitgave van 1672:

„Kyck, hier is 't schip gesoncken
„Daer lagh het *malle schip*" enz.

De Heer J. H. DE S. had bij zijne opgave van al die *malle* schepen nog één schip moeten vermelden en wel het zoogenaamd *Vliegend schip* van DAAM SCHYFF te *Zaandam*, genaamd *Volg my*, en beproefd in 1743 doch mislukt, waarvan de uitvinder, nadat zijne fortuin verloopen was, naar *Curaçao* vertrokken is. Van dat schip bestaat almede eene *afbeelding* in prent, geteekend en in 't koper gebragt door HEND. DE LETH, waarbij het *vliegende vaartuyg* of *de Nieuwe Post* en *Rys-Machine* op onderscheiden wijze wordt voorgesteld: als op zijde en van achter, van voor en ter zijde, geheel ter zijde, en van boven; van welk een en ander denkelijk te *Zaandam*, des verlangd wordende, nog wel meerdere bijzonderheden zullen kunnen worden ingewonnen. V. D. N.

Het mal Rotterdamsch schip. De *Holl. Mercurius* van *eenen* WILLEM PETTY sprekende, als ware die man niet verder bekend, deed steller dezes besluiten, het leven van dat, voor zijnen tijd, merkwaardig genie eens op te slaan, en hij vond aldaar nog meer bijzonderheden, aangaande het malle schip en zijnen uitvinder, namelijk het volgende:

„About that time (1663) he was much talked of „for his new invention of a double-bottomed ship, „to sail against wind and tide; which in July „following made one very successfull voyage from „Dublin to Holyhead, and back again, contrary to „the expectation of most persons, who thought it „an impracticable experiment, even that she could „bear the seas. But she turned in against wind and „tide into the narrow harbour of Holyhead, amongst „the rocks and ships, with such dexterity, as many „ancient seamen did then confess they had never „seen the like. — About the same time, THOMAS „Earl of Ossory, and other persons of honour, were „embarked in her, and drove to and again within „the bar near Dublin. It then blew very hard, in „so much that a small Holland vessel, famous for „being a good sailer, which set sail with her, was „in appearance looked upon as overset, while she, „inclined not above half a foot more to one side than „another, so that she was truly then called „*the* „*Pad of the Sea*". But at length, in her return „home from a certain voyage, she was destroyed „by a common fate, and by such a dreadfull tempest, „as overwhelmed a great fleet the same night; so „that the ancient fabricqs of ships, have no reason „to triumph over that new model, when of seventy „sails, that were in the same storm, there was not „one escaped to bring the news. — Sir WILLIAM „presented a model of this ship on a more improved „plan to the Royal Society, which is yet preserved „in their repository, and, about the year 1665, „he communicated to them a discourse about the „building of ships, contained in a quire of paper of „his own writing; which the Lord BROUNKER, „President of the Society, took into his own pos„session, and kept it for many years, saying it was „too great a secret of state, to be commonly perused."

Het bovenstaande is vermeld in: » *The account of the Life of Sir* WILLIAM PETTY," voorkomende in: » *The Universal Magazine for July* 1765. vol. XXXVII, N°. CCLIV, fol. 22.
W. D. V.

Het vliegende schip. Hiervan bestaat eene zeer goede beschrijving in den *Konst- en Letterbode*, N°. 50 en 51 van het jaar 1847. Door G. v. O. Wij zullen er iets van afschrijven:

»Bij den aanvang des Jaars 1743 wist zekeren »DAEMES SCHIJF eenige Zaandamsche kooplieden »over te halen tot het doen bouwen van een schip, »van zijne uitvinding, hetwelk zonder zeilen, rie»men, haken of boomen, en zelfs tegen winden en »stroomen, aanmerkelijk sneller zoude voortgaan »dan eenig ander vaartuig, volgens zijn voorgeven, »in een uur van Zaandam naar Alkmaar, waartoe »een snelzeilende boeijer minstens twee en een half »uur noodig had."

»Het schip wierd aanbesteed aan JAN BOL, een »meester Reeder en voornaam Boeijer en Scheep»maker, wonende op het Bootmakerspad te West»zaandam, op wiens mastwerf aan de Binnenzaan, »bij de koornmolen de Ruijter, den 11 Januarij de »steven wierd gelegd."

»Toen de achterspiegel gereed was en door ieder »gezien konde worden, zag men den naam van het »wonder vaartuig: Volg Mij."
J. S.

Bijbelvertaling (bl. 127). Indien C. B. A. D. de moeite neemt op te slaan ISAAC LE LONG'S, *Boekzaal der Nederduitsche Bijbels*, 1764, zal hij daarin het volledigst antwoord vinden, dat hij verlangen kan, wat de uitgave ook

van het N. Testament betreft, hij zie vooral het *Chronologisch Register* aldaar bl. 864, 865. In den *Catalogus van* J. KONING, Amst. 1828, bij DEN HENGST komen ook exemplaren van uitgaven van den bedoelden tijd voor, waarvan de koopers nog wel zouden kunnen worden ontdekt of opgespoord. V. D. N.

Christiaan Hendrik Heinecken (bl. 127). Van dit wonderkind vindt men de levensgeschiedenis in een werk getiteld: *De levens van gedenkwaardige mannen en vrouwen uit de achttiende eeuw, gevolgd naar het Hoogduitsch van* SAMUEL BAUR, *te Amsterdam bij* JOHANNES ALLART, 1811, IV de deel. Behalve de door G. L. K. opgenoemde bijzonderheden, leest men aldaar, dat de eerste blijken van zijn vroeg verstand zich reeds vóór de tiende maand van zijn leven openbaarden; op de muren en de kagchel van het woonvertrek waren allerlei figuren geteekend, waarop het kind al spoedig zijne opmerkzaamheid vestigde; men noemde hem de namen dier figuren, die hij spoedig leerde naspreken. Van zijn vijftiende maand af, tot hij twee en een half jaar oud was, leerde hij de geschiedenis der Hebreeuwen, Egyptenaars, Assyriërs, Phoeniciërs, Persen, Grieken en Romeinen, en maakte hij groote vorderingen in de aardrijkskunde. Hierbij had hij meer dan 8000 Latijnsche woorden te onthouden. Ook in de anatomie, de kerkelijke geschiedenis, de dogmatiek en vele andere zaken had hij aanmerkelijke vorderingen gemaakt. Dat niet alleen zijn geheugen sterk ontwikkeld was, maar ook zijn oordeel voor zijn leeftijd buitengemeen groot was, blijkt uit de gepastheid zijner antwoorden. Toen hij tot herstel zijner geschokte gezondheid naar Koppenhagen zoude reizen, vreesde zijne moeder dat eene reis ter zee voor het zwakke kind te gevaarlijk mogt zijn: » maar, moeder!" antwoordde hij haar, » gij hebt de keus aan mij overge- » laten; God is ook een God der zee." Hij werd aan koning FREDERIK IV voorgesteld, aan wien hij eene lange aanspraak hield en hem daarna de hand en den rok kuste, met de woorden: » *Permettez moi, Sire, que je baise* » *la main de votre Majesté, et le bord de votre ha-* » *bit royal.*" Deze lange aanspraak had den redenaar vermoeid, hij zag zijne minne aan, en zeide: » *Sitio!* ik heb dorst." Terstond beval de koning de minne te naderen. Zij kwam, zette zich op een' stoel, en de redenaar zoog. Gaarne zoude ik nog meerdere belangrijke bijzonderheden uit bovengenoemd werk omtrent HEINECKEN mededeelen, vreesde ik niet alsdan te veel plaats in de kolommen van DE NAVORSCHER te zullen moeten verzoeken. Alleen zij nog vermeld, dat vele nieuwstijdingen in Europa zijnen dood verkondigden, maar de stad Lubeck geen gedenkteeken voor haar wonderkind oprigtte. Doch daarvoor had het kind ook reeds bij zijn leven gezegd: *Patria dat vitam, raro largitur honores.*

H. v. C.

Christiaan Hendrik Heinecken. Aangaande dit wonderkind wordt het een en ander gevonden in de *Levensbeschrijvingen van beroemde Kinderen*, door A. F. J. DE FREVILLE, Amst. bij J. ALLART, 1800, D. I, bl. 259. volg. G. v. R.

Portugesche en tegelijk Latijnsche verzen (bl. 128). In een der jaargangen van de *Vaderl. Letteroefeningen*, op 't geheugen af, tusschen 1832—36, staat een sonnet of klinkdicht, waarvan elk woord, zoowel als de woordvoeging, even zuiver Portugeesch als Latijnsch is. Er is, meen ik, eene letterkundige aanteekening bijgevoegd, wier inhoud ik mij niet herinner. J. M.

Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus (bl. 128). Tot narigt van JARLZBERG dient, dat een exemplaar van dat werk zich bevindt in de *Bibliotheek* der *Maatschappij van Letterkunde* te *Leiden;* hij zie over den *Wyngaart van St. Franciscus* de *Werken* van die *Maatschappij* D. II, bl. 151, 152; het schijnt hetzelfde als *St. Franciscus leven* te zijn. Mijn exemplaar, getiteld: » *Den Wyngaert van Sinte Franciscus vol* (niet *van*) *schoone historien, legenden ende deuchdelycke leeringhen allen menschen seer profytelyck,* is, gelijk veelal de boeken bij ECKERT VAN HOMBACH, op zuiver papier zeer duidelijk gedrukt, heeft 418 bladen (niet bladzijden) en vervolgens nog 6 bladen doch ongemerkt of ongepagineerd, bevattende *de tafel* van dit boek. In de prologe wordt de reden vermeld waarom het St. FRANCISCUS *Wyngaert* genoemd is; ook de 3 bladen van deze *prologe* zijn niet gemerkt en alzoo ook boven het genoemd getal. Al de exemplaren die mij van dat werk zijn voorgekomen, dragen het jaartal 1518, alleen in den *Catalogus* van HULTMAN, pag. 20, N°. 92, staat 1578, dat denkelijk eene drukfout zal zijn. In den *Catalogus* van J. KONING, 1833, bl. 17, N°. 59, wordt daarbij aangehaald BAUER, *Bibl. libr. rar.* T. 4, p. 301, en *Catal. raisonné* de CREVENNA, Vol. 5, p. 85, alwaar men leest: » *Ce volume* » *contient les vies des Saints de l'ordre de St.* FRAN- » ÇOIS, *precedées de celle de son Instituteur et* n'est » point une traduction *du Livre des Conformités* » (Liber Conformitatum) *quoiqu'il est probable* » *qu'on ait pris beaucoup de ce livre.*"

In de *Beschrijving van Delft* door VAN BLEYSWIJK, D. I. bl. 339, wordt gezegd, dat de Franciscanen dit boek om zijnen inhoud opkochten, ten einde het te vernietigen en uit de wereld te helpen; het is dan ook geen wonder, dat de exemplaren daarvan thans zeldzaam zijn.

Ook wijlen de Heer Mr. W. C. ACKERSDIJCK maakte van dit boek melding in het *Archief*

voor Kerkel. Geschiedenis, D. 3, bl. 425, (1831), en noemde het » eene Verzameling van zoo » veel dwaasheid en verkeerdheid, dat men, » zonder het te zien, naauwelijks zou kunnen » gelooven dat men daarmede heeft durven » voor den dag komen", enz.

V. D. N.

Blaauw Jan (bl. 128). Dit is nu een magazijn van Aardewerk, vroeger welligt een huis van belang, vooral op die hoogte. Dat in dit huis vroeger eene blaauwverwerij zou zijn geweest, waarvan de eigenaar JAN heette, en van daar de Verwerij *Blaauw* JAN, is minder juist. Welligt heeft daar gewoond JOAN BLAAUW, Schepen en Raad van Amsterdam in den jare 1654, — of welligt werd daar geboren

WILLEM JANSZOON BLAAUW, omstreeks 1571 geboren te Amsterdam, met den Boekhandel zich generende, en schrijver van vele voortreffelijke werken, voornamelijk over Wis- en Aardrijkskunde. Hij was in zijne jeugd een leerling van den bekenden TYCHO BRAHÉ. Hij overleed den 18den October 1638. — Of het ontleende zijnen naam van zijn' oudsten zoon

JOAN BLAAUW, een der vermaardste boekdrukkers zijner eeuw, in 1651 verkozen tot Schepen van Amsterdam, maar tevens boekdrukker blijvende. Zijne drukkerij, eerst op de Bloemgracht, daarna achter de Nieuwe Kerk, gevestigd, bevatte 9 drukpersen, die de *Negen Muzen* werden genaamd. In het jaar 1672 werd zij met een aanmerkelijk gedeelte der afgedrukte Atlassen en Stedeboeken door een brand vernietigd. De Jesuit PAPENBROECK beweerde dat sommigen liefdeloos genoeg waren om dit ongeluk aan te merken als eene hemelsche straf, wegens het drukken van eenige Roomsche Kerkboeken en andere voorname werken, met welke men ten tijde van den brand bezig was. BLAAUW overleed op den 28sten December 1673. Mogelijk is toen zijne drukkerij van daar verplaatst naar de Kloveniersburgwal. — Overigens blijft het met zulke namen van gebouwen of schansen later al zeer moeijelijk om den waren oorsprong te ontdekken of zelfs in de verte te gissen.

Zoo is het nu ook met het *huis van* JAN TABAK, even buiten Naarden. Nu weten nog enkele menschen, vanwaar die naam komt, later welligt niet meer.

P. E. Z.

Voortbrengselen der Nederlandsche taal, *voor Nederlanders*, *in het Buitenland gedrukt* (bl. 129). Het zal MARTINUS waarschijnlijk niet onbekend zijn, dat de bibliotheek der familie FAGEL thans een deel uitmaakt der Akademische boekerij van Dublin, en eene bijzonder fraaie verzameling van Hollandsche letterkunde bevat, waaronder het zeer mogelijk is, dat sommige werken, door hem opgespoord, zullen gevonden worden.

De Catalogus tot verkoop, in 1800 gereed gemaakt, toen de boekerij, ware zij niet van wege de Hoogeschool te Dublin aangekocht, in veiling had moeten gebragt worden, bestaat in druk en een exemplaar is tot zijne dienst, wanneer hij door U mij berigten wil op wat manier ik het zenden kan.

Deze boekerij houdt vele zeldzame blaauwboekjes en stukken in, der aandacht van den Heer MACAULAY, zoo hij bezig is met zijne geschiedenis der Omwenteling te vervolgen, wel waardig; ik heb echter niet vernomen dat hij er eenige navraag naar gedaan heeft, of zelfs van hun bestaan kennis draagt. Een zorgvuldig bewerkte Catalogus van deze verzameling, in H. S. en te groot om in druk te worden uitgegeven, toen de boekerij zou worden verkocht, is mede het eigendom van de Hoogeschool. HIBERNICUS.

Notes and Queries; vol. iii, p. 379.

Doop van kinderen in de vasten geboren (bl. 130). De hier vermelde oude gewoonten kan haren oorsprong ontleend hebben aan een Pausselijk voorschrift, uit de eerste helft der VIIIste eeuw, houdende: dat het doopsel niet mogt bediend worden dan op het hoogtijd van Paschen en Pinksteren; uitgezonderd aan hen die, uit vrees voor aanstaanden dood, eerder behoorden geholpen te worden. *Batavia Sacra*, I. bl. 224. ***.

Doop van kinderen in de vasten geboren uitgesteld tot Paschen. Dit gebruik is reeds aanbevolen door eene Synode te Laodicea, omtrent het midden der IVde eeuw gehouden; het jaar is niet juist te bepalen, maar of het gebod dezer Synode zulk eenen algemeenen en langdurigen invloed gehad heeft, dat het nog in de XIIde eeuw in Friesland van uitwerking is geweest, zou ik niet durven bevestigen. PHIL-HISTORICUS.

Avondmaalsviering zonder wijn (bl. 130). De meening, dat de kelkonthouding aan de leken haren oorsprong aan de kruistogten ontleend heeft, is slechts eene gissing, rustende op de gelijktijdigheid van beide verschijnselen in de XIIde en XIIIde eeuw. Navorschende ontdekt men andere oorzaken. Nadat op het einde der XIde eeuw door de strijdschriften en de veroordeeling van BERENGARIUS de leer der transsubstantiatie meer uitgebreid en bevestigd was, ontstond de vrees, dat van het heilige bloed van CHRISTUS iets mogt gestort worden, hetgeen ligtelijk geschieden kon, zoowel bij de communie aan kranken in hunne afgelegen huizen en hutten, als bij die aan kinderen te bedienen, welke laatsten, tot de kleinste kinderen en zuigelingen toe, tot in de XIIde eeuw deel namen aan het Avond-

maal. Behalve deze vrees werkte tot de verandering mede de begeerte, om op die wijze krachtig het geloof uit te spreken: onder brood en onder wijn afzonderlijk is de geheele CHRISTUS tegenwoordig. Een der eerste schrijvers voor de kelkonthouding, RUDOLF, sedert 1108 Abt in het Bisdom *Luik*, drukt zich dus uit:

Ne presbyter aegris et sanis,
Tribuat laïcis de sanguine CHRISTI, *nam fundi posset leviter*,
Simplexque putaret, quod non sub specie sit totus JESUS *utraque.*

Met dezelfde gronden spraken voor de kelkonthouding de zoo hoog geachte en invloedrijke Theologen der XIIIde eeuw, de Dominikaan THOMAS *van Aquina* en de Franciskaan BONAVENTURA. De sterke afscheiding tusschen de zoogenaamde geestelijken en de leeken, de meerdere heiligheid aan het Priesterdom toegeschreven, moest natuurlijk de gemakkelijke invoering bevorderen van dit nieuwe gebruik, waardoor de priesters, in strijd met de inzetting des Heeren, in strijd met de oude gewoonte der Kerk, in strijd ook met het bevel van Paus PASCHALIS II (1099—1118) een nieuw voorregt boven alle andere Christenen ontvingen.

PHIL-HISTORICUS.

Jan van Schoorl (bl. 130). Ook genaamd, zoo als onder zijn portret zal staan: Heer JAN VAN SCOREL *wt hollant scildere*, *Vicarius sint Jans was ten heiligen grave*, MCCCCC *ende* XX *scildere*, *screef me God geef hem der glorien have.* Hiervan bestaan bij mij *twee afteekeningen*, één in O. I. inkt, en een ander in potlood, waaronder staat HILVERDINK *fec.*, welke schijnt vervaardigd te zijn om te dienen vóór een werkje dat nimmer uitgekomen is. In het werk van IMMERZEEL, *De Levens en Werken der Holl. en Vlaamsche Kunstschilders*, enz. D. III, worden in het vrij breedvoerig artikel over SCHOORL, onderscheidene der door hem vervaardigde stukken vermeld, onder anderen eene *Madonna*, en twee andere schilderijen, te *Utrecht* op het Stadhuis voorhanden, twaalf abten en nog eene schilderij in het Museum te *Brussel*, de aanbidding der wijzen voorstellende.

V. D. N.

Jan van Schoorl. Omtrent werken van JOAN VAN SCOREL of JAN VAN SCHOORL, geboren te Schorel 1495, overleden te Utrecht 1562, kan dienen: dat er zich te Rotterdam in het *Museum Booijmans* drie schilderijen van gemelden SCHOORL bevinden, zijnde volgens den catalogus:

N°. 245. CHRISTUS door JOHANNES gedoopt, hoog 2 el 13 duim, breed 1 el 44 duim. Dit stuk schilderde hij te Haarlem voor SIMON SAEN, Kommandeur der Orde van Sint Jan.

N°. 246. De aanbidding der Herders, hoog 1 el 10 duim, breed 83 duim.

N°. 247. MARIA met het kind JEZUS, hoog 33 duim, breed 25 duim. C. L.

Jan van Schoorl. In 1821 bevond zich in de heerlijke verzameling van schilderijen van de Heeren BOISEREE en BERTRAND te Stutgard (thans zoo men meent door aankoop naar Munchen verplaatst), een uitmuntend stuk van dezen hoogstverdienstelijken schilder, voorstellende MARIA op haar sterfbed, omringd door de 12 Apostelen, (JUDAS, ofschoon zich reeds van het leven beroofd hebbende, er bij). Men vindt omtrent dit sterven, zoo ver ik weet, geene aanteekeningen dan alleen dat de geliefde Apostel van den Heere JEZUS CHRISTUS haar naar Ephese geleidde, alwaar zij in hoogen ouderdom zoude gestorven zijn. Gemeld schilderstuk is alzoo enkel een gewrocht van de verbeelding.

V. L. te U.

Jan van Schoorl. Ter beantwoording der vraag van E. M. D., of van dezen schilder ook kunststukken in het buitenland aanwezig zijn, kan door mij eene kleine bijdrage geleverd worden. Voor mij liggen, namelijk, de catalogussen van de *Koninklijke Schilder-Galerij* te Dresden en van de *Koninklijke Pinakotheek* te Munchen, door mij onlangs bezocht. Terwijl de Dresdener Galerij geene kunststukken van dezen onzen landgenoot bevat, is de Beijersche verzameling in dit opzigt veel rijker, zijnde aldaar van hem vier schilderstukken aanwezig, behalve nog een *gekruiste* CHRISTUS, waarvan de vervaardiger onbekend is, doch waarbij in den Catalogus staat aangeteekend, dat het vervaardigd is in den trant van JOHAN SCHOOREL. Zoo toch wordt zijn naam aldaar vermeld, ofschoon het niet twijfelachtig is, dat daarmede de bovengenoemde JAN VAN SCHOORL wordt bedoeld; immers er wordt bij hem aangeteekend, dat hij in 1495 geboren en in 1562 gestorven is, terwijl nog op zijn graf te Utrecht te lezen staat: » *Vixit* 67 *annos*, *menses* 4." Dat hij leerling geweest is van WILHELM en JACOB CORNELISZ, JOHAN MABUSE en ALBRECHT DÜRER, terwijl hij in de Italiaansche school zich gevormd heeft.

De stukken in de Pinakotheek van hem voorhanden, zijn:

1°. De rust, op de vlugt naar Egypte; een landschap met MARIA, het kind JEZUS en de Heilige JOSEPH; gestoffeerd met eene beek, rotsen en boomgewas;

2°. De Heilige GEORGIUS en de Heilige DIONYSIUS, twee staande figuren, halve levensgrootte;

3°. De Heilige MARIA op haar sterfbed, omgeven met de twaalf Apostelen; ter zijde een altaar met de beelden van MOZES en AÄRON. De figuren zijn iets minder dan halve levensgrootte;

4°. De Heilige GUDULA, hare hand zegenend nederleggende op het hoofd eener jonge dochter. Ter zijde staat de Heilige CHRISTINA en op den voorgrond de rijk getooide moeder der knielende maagd. De grootte der figuren als van N°. 2.

Zij die de Italiaansche Musea bezocht hebben, zullen welligt meer van hem gezien hebben en dus ook meer van hem weten mede te deelen. S. S.

Jan van Schoorl. Behalve te Amsterdam en te Haarlem, bevinden zich ook te Utrecht op het Stedelijk Archief twee schilderstukken van zijn penseel. Het eene is een altaarstuk met openslaande, eveneens beschilderde deuren, voorstellende de maagd MARIA met het kind JEZUS; het andere is een gewoon schilderij, van middelmatige grootte, hetzelfde onderwerp voorstellende. Het portret van dien schilder is op dit, in alle opzigten merkwaardig Archief, nog aanwezig, zoo men althans op goede gronden veronderstelt, en bevindt zich op eene der vijf langwerpig-vierkante paneelschilderijen van Utrechtsche edelen, die de bedevaart naar het Heilige Land deden.

Omtrent JAN VAN SCHOORL of JAN VAN SCHOOREL zelven, alsmede omtrent de voortbrengselen van zijne kunst, ter eere van Keizer KAREL V en zijn zoon PHILIPS, toen zij in 1523 en 1549 Utrecht bezochten, vindt men vele bijzonderheden aangeteekend in de *Plegtige intrede van keizer* KAREL *den Vijfden in Utrecht, in den jare* 1540, door Jonkhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, Utrecht 1838, alsmede in de *Plegtige intrede van* PHILIPS II, binnen die stad in het jaar 1549, door denzelfden schrijver in 1846 uitgegeven.

Wat betreft de vraag, of ook buitenlands nog schilderstukken van hem bekend zijn, kan hetgeen de voormelde schrijver op bl. 78 van het eerstgemelde werkje mededeelt, den belangstellenden onderzoeker welligt van eenig nut zijn.

Men leest, namelijk, aldaar in aanteekening 35: » Ten tijde van CORNELIUS VALERIUS (een Utrechtsch dichter, die het plegtig bezoek van KAREL V aan de stad Utrecht in dat jaar, in het Latijn heeft bezongen) werden deze schilderijen (namelijk de stukken, welke de verschillende eerepoorten versierden) op het stadhuis bewaard. Men zou kunnen vermoeden, dat zij naderhand aan PHILIPS II, toen hij alhier in 1549 ingehuldigd werd, geschonken zijn, of dat hij ze gekocht en met zich naar Spanje gevoerd heeft. Zoowel het onderwerp in dezelve voorgesteld, als de gelegenheid, waarbij zij vervaardigd werden, hebben die stukken in zijn oog zeker eene dubbele waarde doen verkrijgen, althans geeft ons de bijzonderheid, door VAN MANDER, in zijne levensbeschrijving der schilders opgeteekend, namelijk, dat PHILIPS, behalve het schilderstuk, op hetwelk de offerhande van ABRAHAM, op doek met waterverf afgemaald was, ook nog *andre dingen van* VAN SCHOOREL *nae Spaengien voerde*, veel grond tot zoodanig eene veronderstelling.

Door middel van de Nederlandsche legatie in Spanje, zou eenig nader onderzoek naar het thans nog aanwezig zijn van eenige der schilderstukken van dien Nederlandschen schilder in het Escuriaal, of in eene of andere kunstverzameling in dat rijk, welligt tot eene goede uitkomst kunnen leiden. A.

Portcullis (bl. 154). Dit is de ambtsnaam van een der Poursuivants bij 't Herald College in Engeland, een ander Poursuivant voert den naam van » *Rouge dragon*." Zoo hebben ook de Herauten en Wapenkoningen elk hunne bijzondere ambtsbenaming.

Eene Portcullis (Nederduitsch: *Hamey*) komt voor op de oude Engelsche munten en zegels, en is als vercierzel of bijvoegsel tot de vercierzelen van het groote Rijkszegel gebruikt, van waar denkelijk de bedoelde Poursuivant het als onderscheidend borduursel op zijnen Tabbaard zal gekregen, en dien ten gevolge den naam van Portcullis Poursuivant bekomen hebben. W. D. V.

Portcullis. Portcullis is de titel van eene heraldische waardigheid, gelijk T. H. B. zeer juist vermoedt. Het aantal herauten in Engeland is tegenwoordig, veertien; allen gekozen en aangesteld door den Hofmaarschalk. Zij zijn: vier Koningen van wapenen, onder de titels van *Garter*, *Clarencieux*, *Norroy* en *Bath*. De eerste en laatste vertegenwoordigen de ridders der orden, waar zij hunnen naam aan ontleenen, Clarencieux alle landen ten Zuiden van de rivier de Trent, Norroy, die ten Noorden gelegen.

Zes eigenlijk gezegde herauten: *Somerset*, *Chester*, *Windsor*, *Richmond*, *Lancaster* en *York* en vier *poursuivants: Rouge Dragon*, PORTCULLIS, *Blue Mantle* en *Rouge Croix*.

Schotland heeft slechts éénen Koning van wapenen, genaamd *Lyon;* zoo ook Ierland, onder den titel van *Ulster*.

Soms worden op een bevel des Konings aan den Hofmaarschalk bij dit vaste getal nog eenige bijgevoegd. Van dezen aard waren de Herauten ARUNDEL, NORFOLK en MOWBRAY, en bij de begrafenis van WILLIAM IV, de buitengewone *poursuivant* FITZALLAN. Verg. *Penny Cyclopaedia*, in voce *Heraldry*.

PHILARCHUS.

Mansportret van Arnold Boonen (bl. 154). ARNOLD BOONEN werd den 16den December 1669 te Dordrecht geboren. Hij toonde reeds vroegtijdig een' bijzonderen lust tot de schilderkunst, in welke hij GODFRIED SCHALKEN tot meester bekwam, dien hij weldra in be-

kwaamheid evenaarde. Hij schilderde aan verscheidene Duitsche hoven de portretten van vele vorsten en aanzienlijke personen. Hij stierf den 2den October 1729. (*Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving*, bl. 204).
J. W. H. C.

Mansportret van Arnold Boonen. Een uitvoerig berigt omtrent A. BOONEN, komt voor, bij J. VAN GOOL, *de N. Schouburg der Nederl. Kunstschilders*, D. I, bl. 294—309. Omtrent het portret van zekeren persoon met zonderbare gelaatstrekken, wiens hand op een globe steunt, wage ik het eene gissing te maken. In mijne verzameling van Nederl. portretten, vinde ik er een van LIEUWE WILLEMS GRAAF, geboren tot Harlingen, Anno 1652 — zeventien jaren vóór A. BOONEN — die zijne linkerhand op een wereldbol laat rusten; doch wiens gelaatstrekken niet *hoogst* zonderbaar zijn. Teekenaar of graveur worden niet vermeld. Onder staat dit zesregelig bijschrift:

Dit 's LIEUWE, WILLEMS zoon, een Water-alchimist,
Vermaagschapt met de Zee, om 't Oost en West te vinden,
Tot noch is vrugteloos, en tijt en gelt verquist.
Of hij dit nodig nut zal aan zijn Graatboog binden,
Wort meest van hem gelooft; maar wanneer zal 't geschien?
Dan, als men tasten kan en met Sint THOMAS sien.
Gedruckt voor DANIEL VAN DAELEN, 1690.

Hij leefde nog in 1698. Berigten van hem, in: » *Aanhangzel, dienende tot een vervolg of derde » deel van de Geschiedenisse der Mennoniten (wel- » eer in 't lat. beschreven door* H. SCHIJN) *enz., door* GERARDUS MAATSCHOEN, bl. 433—484. Doch gissen, kan missen.
J. C. K.

Teekenen van den Zonsweg (bl. 154). De oorsprong der sterrengroepen van den dierenriem behoort, volgens de sterrekundigen, in Egypte te huis, waar de *Zodiak* de natuurlijke almanak voor de landlieden was.

De kenmerken en vreemde benamingen waren ongedwongen zinnebeelden van de natuurlijke gesteldheid van dat land, en zoo, geheel in overeenkomst met de Egyptische hieroglyphen.

De figuren stemmen overeen met de benamingen. Wie merkt b. v. niet in de teekens van den *Ram* (♈) en *Stier* (♉) de horens dezer dieren op, bij den *Kreeft* (♋) zijne scharen, bij den *Schutter* (♐) zijn pijl, enz.?

De drie eerste sterrengroepen, de *Ram*, de *Stier*, de *Tweelingen*, ontvingen hare namen naar het vee, hetwelk men weidde: de *Ram* naar het ram of lam, in het laatst van Maart aldaar geboren wordende, en de *Tweelingen*: omdat de geiten alsdan gewoonlijk twee jongen wierpen.

De *Kreeft* werd zoo genoemd, omdat de zon in Junij den grootsten afstand van de linie bereikt hebbende, even als de kreeft, dan weder terug gaat, de *Leeuw* naar hare grootste hitte en kracht. De *Maagd*, die korenaren opzamelt, moest den oogsttijd voorstellen, de *Weegschaal* de gelijkheid van dag en nacht in September; — de *Schorpioen*, de heerschende ziekten van dit jaargetijde, bij den beet van dit dier vergeleken wordende, — de *Schutter* den alsdan invallenden jachttijd. De *Steenbok* zag in December op de grootste afwijking der zon voor de bewoners van het noordelijk halfrond, terwijl de *Waterman* en de *Visschen* de, dan plaatshebbende regentijd en vischvangst, beteekenen moesten. Zie J. DE GELDER, *Algem. Aardrijksbeschrijving van* GUTHRY, D. I. bl. 24. en de daar aangehaalde Werken van LALANDE, BAILLY en GOSSELIN.
J. J. WOLFS.

Teekenen van den Zonsweg. De Ram. — Aries. Deze was het die PHRYXUS en HELLE door het luchtruim voerde, doch waarvan HELLE afviel in de Zee, nu de Hellespont of Straat der Dardanellen genoemd, wiens huid het beroemde gulden vlies was.

De Stier. — Taurus. JUPITER, in de gedaante van eenen stier, ontvoerde EUROPA, met haar over de zee zwemmende, naar het werelddeel thans met haren naam genoemd.

De Tweelingen. — Gemini. Dit waren de tweelingen CASTOR en POLLUX, de Zeegoden, die hier in Holland door ST. NICOLAAS (zie bl. 45) vervangen zijn.

De Kreeft. — Cancer. Dit beest zond JUNO tegen HERCULES, toen hij de Hydra van Lerna moest bevechten, het beet of liever kneep hem in den voet, maar hij doodde het en JUNO plaatste het aan den dierenriem.

De Leeuw. — Leo. Dezen bevocht HERCULES in de bosschen van Nemea, en JUPITER verhief hem op zijne hooge standplaats.

De Maagd. — Virgo. De dochter van JUPITER en THEMIS, ASTREA geheeten, na gedurende de gouden eeuw op aarde gebleven te zijn, verkoos daarna hare woonplaats in het hoogste hemelteeken.

De Weegschaal. — Libra. JUPITER plaatste de weegschaal van THEMIS, de Godin der geregtigheid, aan den dierenriem.

De Schorpioen. — Scorpio. ORION, de zoon van JUPITER, MERCURIUS en NEPTUNUS, gebeten door eenen schorpioen, werd door JUPITER mede aan den dierenriem geplaatst in de gedaante van dat dier.

De Schutter. — Sagittarius. De Centaurus CHIRON, de voornaamste geneesmeester van zijnen tijd, leermeester van ESCULAPIUS, en onsterfelijk als een godenzoon, verlangde zoo zeer naar den dood en smeekte daarom met zooveel aandrang, dat de goden hem aan den hemel eene woonplaats toestonden.

De Steenbok. — Capricornus. Is *of* de geit AMALTHEA, de voedster van JUPITER, *of* de God PAN, die zich in eenen bok veranderd had.

De Waterman. — *Aquarius.* Dit was de schenker GANIMEDES, die door JUPITER in den hemel verplaatst werd.

De Visschen. —*Pisces. Of* de Tritons, die AMPHITRITE aan NEPTUNUS bragten, *of* de groote visschen die VENUS en CUPIDO bij hunne vlugt voor den reus TYPHON over den Euphraat voerden.

Zie verder elk eenigzins uitgewerkt woordenboek der fabelleer. W. J. L.

Teekenen van den Zonsweg. Sla eens op, F.K! *Beschouwing van het Heelal, een algemeen bevattelijk leesboek over de Sterrekunde, door* W. GLEUNS, JR. Dr. *in de Wis- en Natuurkunde.* Te Groningen bij R. J. SCHIERBEEK, 1849, bl. 216 en volg. Daar zult gij eene beknopte beschrijving vinden van den oorsprong der namen van den Dierenriem. Bezitten F. K. noch zijne vrienden eene »*Beschouwing*", dat zij de mijne dan maar in »DE NAVORSCHER" ter leen vragen!

BAVO.

Kubiek- en *Pronik-getal* (bl. 154). Stel den wortel van het Pronikgetal $=x$, dan moet $x^2+x=x(x+1)$ een kubiek zijn.

x moet een *geheel* of een *gebroken* getal zijn;

Is x een geheel getal, dan moet x den zelfden factor in zich bevatten als $x+1$, dat ongerijmd is.

Of x kon zelf een kubiek zijn; maar dan moest ook $x+1$ (dat is een kubiek $+1$) een kubiek zijn, dat in geheele getallen onmogelijk is. Dus:

x kan geen *geheel* getal zijn.

Zij x een *gebroken* getal $=\frac{y}{z}$,

dan moet $\frac{y^2}{z^2}+\frac{y}{z}$ een kubiek zijn, waarin y en z geheele en onderling ondeelbare getallen zijn.

$$\frac{y^2}{z^2}+\frac{y}{z}=\frac{y^2+yz}{z^2}=\frac{y(y+z)}{z^2}=\text{kubiek.}$$

Teller en noemer moeten hier, ieder afzonderlijk, kubieken zijn.

Stel dus $z=p^3$,

dan moet $y\,(y+p^3)=$ kubiek zijn.

Nu kon weer y één of meer en $y+p^3$ de overige factoren van het kubiekgetal in zich bevatten; maar y en z, en dus ook y en p, zijn onderling ondeelbare getallen: waaruit volgt, dat y en $y+p^3$ niet den zelfden factor in zich kunnen bevatten.

Nu kon nog y zelf een kubiek zijn.

dus $y=q^3$,

dan moet $y+p^3=p^3+q^3=$ kubiek zijn, maar p^3+q^3 kan nooit $=$ een kubiek zijn, want er zijn geen *twee* derde magten, wier som weder een derde magt is. Zie EULER, *Algebra,* 2e Deel, bl. 520. § 243.

x^2+x zal dus noch in *geheele* noch in *gebroken* getallen een kubiek zijn. ANTHONIE.

Zinnebeeldige hoed (bl. 154). Reeds bij de oude Romeinen was de hoed het zinnebeeld der vrijheid. Bij de *manumissio* van de slaven was die in gebruik, en in de eerste tijden van het Keizerrijk zag men vaak zwermen van *servi pileati* achter de lijkstatieën der voorname lui. Zoo zegt PETRONIUS ergens, dat eens een heer, die zijn slaaf wilde manumitteren *per convivium*, op den maaltijd een groot gebraden varken liet opdisschen, op welks hoofd een hoed was geplaatst; als symbool van de manumissie van den slaaf.

Zoo was te Rome oudtijds ook bekend de *manumissio* in den tempel der godin FERONIA. Daar werden de hoofden der slaven dan geschoren, en zittende op eenen houten stoel, waarop stond: »*bene meriti servi sedeant, surgant liberi*," ontvingen zij eenen hoed, als teeken der vrijheid.

Maar waarom nu juist de hoed het teeken der vrijheid was, weet ik niet. DRAUDE.

Oude Kerk te Zeist (bl. 154). Van de *Oude Kerk te Zeist* bezit ik eene lithographie in 4°., die echter meer van het omringende geboomte, dan van het gebouw te zien geeft, alsmede een' platten grond, waarnevens de wijze van constructie der muren, eene doodkist en een paar gevondene penningjes, voorkomende in het *Kerkelijk Archief* van de Heeren KIST en ROOIJAARDS. De plaatjes van J. DE BEIJER doen alleen den toren ontdekken. C. W. B.

Differentiaal rekening. Maxima en Minima. Bl. 154 van DE NAVORSCHER wordt gevraagd, hoe men in het uitwerken van opgaven betrekkelijk de differentiaal-rekening, een maximum van een minimum onderscheidt. Dit kan men leeren uit ieder leerboek der differentiaal-rekening. Cf. SCHMITT, § 126 sqq. LACROIX, *Traité élémentaire*, n°. 47. Hoe men eene lijn in twee deelen moet deelen, zoodat het product een minimum zij, zal men door differentiaal-rekening niet vinden, dewijl (de te deelen lijn a stellende) de functie $x\,(a\text{-}x)$ voor geen minimum vatbaar is. Het kleinste product, hoewel geen minimum, zal zijn nul, en dit krijgt men door een der deelen gelijk nul te nemen.

J. R. CORVER HOOFT.

Gaasbeek (bl. 154). Gaasbeek is een dorp niet ver van Brussel. GOSSELIN heeft het in zijne *Alphab. Naamlijst*, (Amst. 1826) maar zegt alléén: *Gaesbeek.* Gem. Arr. Brussel Prov. Zuid-Braband 269 Z. Volgens CANTILLON, *Vermakelijkheden van Brabant* (II. dl. bl. 129) was *Gaesbeeck*, » de Hoofdplaats van een Meijerij van dezelfde naam, waaronder vijftien » dorpen begrepen zijn, en de allervermaerdste » Heerlijkheid van geheel Brabant." Hij verhaalt hoe dezelve reeds vóór 1387 aan het Hollandsche geslacht van ABCOUDE kwam,

en geeft de afbeelding van het Kasteel, zoo als het vóór zijne vernieling door brand zich voordeed. Breedvoeriger nog is deze Heerlijkheid vermeld door GRAMAYE, in zijne *Antiquitates Brabantiae* (Lovan. 1708 fol.) Afdeeling *Bruxella cum suo Comitatu*, pag. 32 in voce *Gaesbeka Baronatus*. W. M. Z.

Gaasbeek. Het kasteel Gaasbeek is nog tegenwoordig een der merkwaardigheden van Braband. Ten tijde van JACOB van Gaasbeek lag het verwoest, als een gedenkteeken van de wraak van de Brusselsche burgerij, welke, vertoornd over den sluipmoord door ZEGER VAN ABCOUDE, een' van de voorzaten van den Heer van Gaasbeek, aan EVERARD T'SERCLAES in 1387 gepleegd, het kasteel vernielde, hetwelk op last van Hertogin JOHANNA, in puinhoopen moest blijven liggen en niet eerder dan in de 16de eeuw herbouwd is. Zie hierover nader: *La Belgique monumentale*, Tom. I. pag. 223 volgg. E. L.

Assurantie (bl. 154). Men houdt de Joden voor de uitvinders der Assurantiën; toen zij in 1182 onder de regering van PHILIPPUS AUGUSTUS uit Frankrijk verdreven werden, waarborgden zij zich op de nu gebruikelijke wijze tegen de gevaren van het vervoer hunner goederen. (*Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving*, bl. 106).

EEN JONG ASSURADEUR.

Assurantie. Toen de handel zich in de Nederlanden ontwikkelde, bestonden er reeds ligchamen, onder den naam van *corporatiën*, welke zich alleen met assureren bezig hielden, terwijl er in 1598 te Amsterdam eene kamer van Assurantie werd opgerigt, waar eerst drie en daarna vier Assurantie-meesters aan het hoofd stonden, wier werk het was alle ontstane verschillen over Assurantiën te vereffenen, en die tot bazis hadden: *Eene Ordonnantie of Keure op het stuk van Assurantie*.

In navolging der Italianen, welke, naar het algemeene gevoelen, daarvan de eerste ontwerpers zijn geweest, hebben de Staten-Generaal in 1629 eene *Assurantie-Compagnie* opgerigt, welke echter geenszins aan het voorgestelde doel beantwoordde, en in 1772 vervangen werd door eene volmaakte *Assurantie-Societeit*, opgerigt door GERARD SWAM, met behulp van nog andere vrijwillige deelhebbers.

Aan het hoofd dezer Societeit stonden een Commissaris en twee Directeuren. De hoofdsom was bepaald op één millioen guldens, zullende echter hiervan slechts 10 % gestort worden, terwijl de overige 90 % als waarborg zouden dienen, ingeval eenige schade eene grootere storting noodzakelijk maakte. Deze Societeit beantwoordde in alle opzigten aan het oogmerk, en werd al spoedig door andere diergelijke instellingen opgevolgd.

Eene meer breedvoerige beschrijving is te vinden in: W. VAN HOUTEN, *De Koophandel*, Deel I. A. C. I. H.

Assurantie. Indien die Assuradeur niet mogt bekend zijn met *Het groot tafereel der Dwaasheid, vertoonende de opkomst, voortgang en ondergang der Actie, enz., met de Conditiën en Projecten van de opgerigte Compagniën van Assurantie*, en uitgegeven in het jaar 1720, in folio, zoo zal hij daarin veel ter zijner beantwoording en ook veel dat zijne belangstelling waardig is, kunnen vinden. Van alle de in dat Boek vermelde Compagniën is, zoo verre mij bekend, nog ééne overgebleven, zij is die waarvan het project voorkomt op bladz. 25, uit welk project men tevens zien kan, dat toen reeds eene Maatschappij in *Engeland* bestond. V. D. N.

Assurantie. Dat de Assurantie den ouden onbekend geweest is, schijnt zoo goed als zeker te zijn; ook bij de handelaars der middeleeuwen was zij niet in zwang: men vindt er althans geen melding van gemaakt in *Il Consolato del mare*, in de *wetten van Oléron* of in die van *Wisbuy*, grootendeels uit genoemd Italiaansch wetboek, dat omstreeks 1200 zamengesteld schijnt te zijn, ontleend, (HALLAM, *l'Europe au moyen-âge*, V, 75) en zelfs niet in de Wetten van het Hanseverbond (BECKMANN, *Hist. of Inv. and Discov.* I, 236). In de 15e eeuw echter werd men er mede bekend, en de eerste verordening, die op assurantie betrekking heeft, werd te Barcelona in 1435 uitgevaardigd. In de 16e eeuw werden de bepalingen ter regeling van deze allernuttigste instelling menigvuldiger, en van dien tijd af, kan zij als gevestigd beschouwd worden. Onder die bepalingen bekleeden, zoowel om hare belangrijkheid als om haren ouderdom, zijnde zij de oudsten na die van Barcelona, eene eerste plaats de verordeningen, den 28sten Januarij 1523 te Florence, door vijf daartoe benoemde personen, vastgesteld.

Onze voorouders schijnen het groote nut der assurantie spoedig ingezien te hebben; ten minste in 1549 vaardigde KAREL V eene ordonnantie uit: » *Op 't faict van der see-vaerdt*," waarin eenige bepalingen, de assurantie betreffende, voorkomen; en volgens GUICCIARDINI, die in 1567 schreef, verzekerden de Antwerpenaars hunne schepen. In 1598 werd te Amsterdam de Kamer van Assurantie opgerigt, die in 1614 onderscheidene privilegiën ontving.

De Brand-assurantie en de zoogenaamde Levensverzekering — tot hiertoe spraken wij slechts van assurantie tegen zeegevaar — zijn van nieuweren datum, en beiden kwamen eerst in het begin der vorige eeuw in werking: de eerste brand-assurantie maatschappij werd te Parijs in 1745 opgerigt, en de oudste Londensche levensverzekering maatschappij (*the Amicable*) dagteekent van het jaar 1706. (BECKMANN, l. c.) N. P. BIBLIOPHILUS.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."

WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Raadsbesluit A. U. 786. Welke is de eigenlijke zin van het raadsbesluit, genomen in 't Jaar van Rome 786, ten einde de door schulden gedrukte grondbezitters te gemoet te komen? TACITUS, *Ann.* VI. 17, geeft het in deze woorden: » Senatus praescripserat duas » quisque foenoris partes in agris per Italiam » conlocaret." — Men leze de capita XVI en XVII geheel hierbij na. J. H.

Gazette littéraire de l'Europe. Balthazar Gerards. De Zweedsche reiziger BJÖRNSTAHL vermeldt: III., 124. » In de *Gazette littéraire de l'Europe*, *N°. X du* 6e *Juin* 1768, moet een handschrift gedrukt zijn, door den Heer SEIGNEUX op een kasteel van den graaf STARHEMBERG, in *Oostenrijksch Vlaanderen* gevonden, 't welk handelt over BALTHAZAR GERARDS, die zich aanbiedt om den Prins WILLEM VAN ORANJE te vermoorden." — Zou iemand die *Gazette* kunnen nazien, of daarin soms nog berigten voorkomen, der mededeeling waardig? J. C. K.

Koppermaandag, en zijn betrekking tot het Lourens-Kosters-gilde. Ik heb gelezen wat BILDERDIJK in zijne *Geslachtlijst s. v.* » *Kopper*" hiervan zegt, doch ben er niet geheel door voldaan. Is BILDERDIJKS verklaring werkelijk gegrond? Of weet iemand eene betere, althans eene andere oplossing te geven? K. W.

Terschelling. Ik weet niet den oorsprong van den naam van 't eiland Terschelling: Wie kan my te recht helpen? K. W.

Oranje, blanje, bleu. Ik heb eens ergens gelezen, dat » oranje, wit en blaauw" (» oranje-blanje-bleu") de kleuren waren van den Prins van Oranje (WILLEM I); dat vervolgends de Republiek die kleuren in haren standaard of vlag heeft opgenomen, en dat later de Staatspartij, om bekende redenen, het *Oranje* in *Rood* veranderd, en die » rood-wit-en-blaauwe" vlag sedert de » Statenvlag" genoemd heeft. Wie zegt my, wat hiervan zij, en waar ik dat gelezen kan hebben? K. W.

Is van Borselen te Voorburg met Vrouw Jacoba getrouwd? In eene der Romans van LOOSJES — in welke is mij ontgaan — heb ik gelezen, dat JACOBA *van Beijeren* met FRANK *van Borselen* te Voorburg getrouwd is. Wordt dit door de geschiedenis bevestigd? H.

De Beul van Holland. In de *Haagsche Mercurius*, 2de druk, *Amst.* 1735, lees ik in het 2de Deel, bl. 79 het volgende: » De Beul van » Holland moest zeven uuren ver van 't ver- » blijf der Hollandsche Graven woonen, om- » dat zij in haar haastigheid en verbolgentheid » altemets niet iets zouden doen, dat haar » 's anderen daags berouwen mogt." Indien dit historisch is, bestaat er dan ook eene wettelijke bepaling van? J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Wolf en Klander. Welke middelen gebruikt men om de zoogenaamde *Wolf* en *Klander* uit de granen te houden en te verdrijven? O. K.

Mijzelen. In eene oude schutmeesters rekening van 1461 leest men: » *Item Victor gemaect* vj *ysferen mit dillen ende* xij *mijzelen in die grote vuerpilen costen* xiiij *crone st.*" Het woord *mijzelen* wordt bij KILIAEN in zijn bekend werk niet gevonden. Weet ook iemand te zeggen, wat dit woord beteekent? A.

Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk te Amsterdam met een klooster. Is het waar, zoo als men zegt, dat er een onderaardsche gang bestaan heeft, die gemeenschap had met de oude kerk en het voormalige klooster, op den hoek van de O. Z. Voorburgwal en Molensteeg, en zoo ja, hoe heeft hij geloopen en zijn er nog overblijfselen van? QUAESTOR.

Schrikkeljaar. Waarom wordt een jaar van 366 dagen een schrikkeljaar genoemd? H. C. O.

La ville Regne, etc. In *'t Nieuw Geusen Liet-Boeck* (uitg. van Amsterdam, 1624) fol. 2 recto staat: *Een nieuw Liedeken. Op de Fransche wijse : La ville Regne et accouche*, waarvan het begin aldus luidt:

Madam de PARMA die is gheleghen
In het Nederlant, bysonder in Brabant
En heeft daer een Papegayken creghen
Twelk haer nae syn hant, geset heeft seer vailiant.
Dat is de Cardinael GRANVELLE, etc.

Vrage: waar is het *Fransche* liedje, met de genoemde woorden beginnende, te vinden?
N. P. BIBLIOPHILUS.

C. L. A. A. P. D. P. Op den titel van het beruchte werkje: *Avis aux Réfugiés* (waarvan BAYLE de schrijver is — dit schijnt althans zoo goed als zeker te zijn) leest men: par Mr. C. L. A. A. P. D. P. Kan iemand mij zeggen of genoemde letters eenige beteekenis hebben? N. P. BIBLIOPHILUS.

Wie was Rutgeroth? De naam komt voor in een gedicht van R. FEITH, eindigende aldus:

Zal d'eigen daad naar wensch gelukken,
Zij doet een CAESAR lauwren plukken,
Herschept den sterveling in een God;
Maar moet z'een schittrende uitkomst derven,
Zij doet CARTOUCHE op 't moordhout sterven,
Of kenschetst eenen RUTGEROTH.

J. G. N.

Engelen met vleugels. Sinds wanneer dagteekent het misbruik om de Engelen, zoowel in de poëzie als in de schilderkunst, met vleugels voor te stellen; een wansmaak die in Nederland misschien onuitroeibare wortelen heeft geschoten? In de *Dichtstukjes* van W. VAN MEURS, (Kampen 1851) komen ze voor als massive klanten met

» *schoone pennen,*
Die uit hun sneeuwwit blanken rug uitwassen."

J. M.

Graaf d'Humaale. Kent men ook levensbijzonderheden van dezen persoon, wiens buitengoed, onder Voorburg gelegen, (volgens VAN OLLEFEN, *Ned. Stad- en Dorpbeschr.* II. art. *Voorburg*) omtrent den jare 1775 verbrandde? — Bestaan er misschien nog nakomelingen van dien Graaf? Z.

F. C. Kleyne. Kent men de geboorteplaats en ook iets van de levensbijzonderheden van dezen (volgens V. OLLEFEN, *Nederl. Stad- en Dorpbeschr.* II. art. *Voorburg*) vermaarden ledezetter, die te zijnen tijde (1792) aan de Geestbrug bij 's Hage woonde? L.

Brievenposterij. Bestond er bij de Ouden, bijzonder bij de Romeinen onder de Keizers, eene geregelde gelegenheid tot brieven-vervoer, eenigzins op onze posterijen gelijkende?

D—r.

Oneven getal saluutschoten. Indien de een of ander lezer van DE NAVORSCHER de reden weet waarom de saluutschoten, zoo wel op land als op zee, altijd in een ongelijk getal gelost worden als 3, 9, 11, 21, 101, zoude hij den ondergeteekende en misschien ook nog andere weetgierigen verpligten door ze in DE NAVORSCHER op te geven. MR. EBURO.

Groene Donderdag. In Duitschland wordt de Donderdag voor Paschen *Groene* (en niet zoo als bij ons *Witte*) *Donderdag* genoemd. De WelEerw. Heer A. H. VAN GELDER geeft in zijne; » *verklaring en beschrijving van benamingen enz. in onze Almanakken voorkomende,*" wel den naamsoorsprong van *Witten Donderdag* op, maar zegt die van *Groenen Donderdag* niet te kunnen bepalen. Zou dit den lezers van dit Maandwerk ook bekend zijn?

H. W. K.

Eengodisterij der Egyptenaren. In de geschriften van HERODOTUS, PORPHYRIUS en JAMBLICHUS, moet vermeld staan, dat de Egyptische godsdienst uitgaat van het geloof aan éénen God. Ik kan die plaatsen niet allen vinden: zou iemand mij die ook kunnen opgeven, en tevens mededeelen of ook ditzelfde van andere oude volken door de oude schrijvers vermeld wordt? HENRY.

St. Geertens minne. Zou iemand mij ook kunnen zeggen wat de woorden beteekenen: *Sint Geertens minne*, welke de Hollandsche edelen in vroegeren tijd bezigden, wanneer zij op elkanders gezondheid dronken?

J. W. H. C.

Bernhardus Zigleius. Wie was BERNHARDUS ZIGLEIUS, SS. *Theologiae Doctor* (a°. 1672); hij schijnt de schrijver geweest te zijn van blaauwboekjes, die door anderen aan NAERANUS worden toegeschreven. Zijn er ook bijzonderheden omtrent zijn leven bekend?

BIBLIOPHILUS.

Mächtig wie, enz. Hoe moeten de woorden van SCHILLER verstaan worden,

Mächtig wie von tausend Nervgeweben
Seelen fordert *Philadelphia.*

Zij komen voor in het eerste couplet van *Laura am Clavier* (zie de COTTA' sche uitgaaf zijner gedichten, I, bl. 44)?

GEEN DUITSCHER.

Duncan. Waar kan ik eenige bijzonderheden vinden omtrent DUNCAN, den bekenden stichter der Bibliotheca *Duncaniana.*

BIBLIOPHILUS.

Rekenpenning. Men vraagt bij welke gelegenheid de volgende penning zoude geslagen zijn?

De eene zijde vertoont een gelaauwerd borstbeeld omringd van de woorden:

Gt. DV. BVRREAV. DES. FINANCES.

Onder het borstbeeld het jaartal 1562.

Keerzijde: Eene ster den wijzen uit het Oosten den weg toonende en dezen hunne geschenken aanbiedende aan het kind JEZUS, waaronder:

MONSTRANT REGIBUS ASTRA VIAM.

Britsche Pairs uit Hollandsch bloed. Hoeveel en wie van de omstreeks 300 Britsche *peers* zijn van Nederlandsche afkomst?

G. L. PRIMUS.

Bijbel van Alcuin. Wat is er van den Bijbel geworden, dien ALCUIN afschreef, en aan KAREL *den Grooten* schonk? G. L. PRIMUS.

Paltrok — een uiltje knappen. Ik wenschte wel te weten, hoe men er toe gekomen is, om een middagslaapje te betitelen, met: *een uiltje te knappen;* zoo ook, waarom men zegt: *knapuilen verkoopen*, als men iemand iets wijs maakt, zoo als men in het dagelijksche leven gewoon is te spreken; voorts, hoe komt zekere soort van houtzaagmolens aan den naam: *paltrok?*

J. J. NESAALC.

Heksenweegschaal van Oudewater. In een oud aardrijkskundig boek lees ik: »Oudewater met 1600 inwoners. Hier werden voorheen de menschen gewogen, die men van tooverij verdacht hield; en wanneer hunne zwaarte aan hunne gestalte beantwoordde, werden zij vrijgesproken." Heeren Navorschers, die aangaande dit punt bijzonderheden weten, worden verzocht ze mede te deelen.

J. W. VAN DER RYST.

Stelkunstige teekens. Welke is de oorsprong der volgende stelkunstige teekens +, ×, —, :, =? En waar kan ik hieromtrent bijzonderheden lezen? J. W. VAN DER RIJST.

De Rubicon. Heet de Rubicon der oudheid, door den overtogt van CAESAR beroemd, thans: *Fiumicino*, *Lusa*, of *Pesatello*? NASSAU schrijft: (*Oud-Italië*, 3e druk, pag. 8. N[r]. 3.) »nu onzeker óf *Lusa*, óf *Pesatello*; d'eerste volgens uitspraak van 't Pauselijke hof in 1756." In vele andere boeken leest men *Rubicon*, thans *Fiumicino.* Is hieromtrent thans iets met zekerheid bekend?

Π. T.

Herbern van Putten. N. N. vraagt naar de levensbijzonderheden van den ridder HERBERN VAN PUTTEN, van wien eenige herinneringsteekenen werden bewaard in de St. Nicolaaskerk te Elburg, vóór het jaar 1795.

Dichtgezelschap »*Laus Deo Salus Populo*" — *Psalmberijmers.* Ik wenschte wel te vernemen, waar men naauwkeurige bijzonderheden zou kunnen vinden omtrent het bekende Dichtgezelschap *Laus Deo Salus Populo*, van hetwelk eene veelzins prijswaardige Psalmberijming bestaat; en of er ook nog eene lijst voorhanden is van de Auteurs der onderscheidene Psalmen in die verzameling gevonden wordende? 200.

Dichters van den Waalschen Gezangbundel. Men heeft in den laatsten tijd in een der kerkelijke bladen, hier te lande uitkomende, eene lijst en naauwkeurige opgave geplaatst van de Auteurs der onderscheidene *Evangelische Gezangen*, bij de Nederduitsche Herv. Kerk in gebruik. Ik wenschte gaarne zoodanige opgave te erlangen van de *Cantiques* der verzameling bij onze Waalsche kerken in gebruik.

200.

Kruisiging. Op onderscheidene platen waarop de kruisiging onzes Heeren is voorgesteld, ziet men het ligchaam des Zaligmakers, volgens de berigten der Evangelisten, aan handen en voeten doornageld, terwijl de moordenaars aan het kruishout hangen. Is dit eene vrijheid van den teekenaar, om dit aldus voor te stellen, of had deze doodstraf volgens de geschiedenis op beide wijzen plaats?

V. H. K.

Het Grieksche talent. Welke is de waarde van het Grieksche talent? DORNSEIFFEN stelt die op onderscheidene plaatsen van zijn handboek der A. G. *f* 1800; LANGHORN in *Plutarch's Lives*, 193 £. 15 s. CRAIG'S *Dict.* 1849. 56 lbs. 11 Oz. *troy weight, equal in value to about* 198 £. *of English Money. The Aeginitan talent was worth* £ 331. *Le Dict. des Dict.* 1838. Fr. 4920. Dit laatste schijnt eenigzins overeen te komen met TER PELKWIJK'S *Scheepvaart der Ouden*, die de waarde daarvan stelt op *f* 2500.— V. H. K.

Zeven is Kremerskans. Welke is de oorsprong en beteekenis van 't spreekwoord — in Gelderland hier en daar nog in zwang,— »Zeven is kremers kans"?

J. C. K.

Wie was DANIEL CELLARIUS, *Ferimontanus*, die in 1578 te Antwerpen uitgaf: *Speculum Orbis Terrarum* (in folio), en die zijne Opdragt van dat werk aan PHILIPS, Graaf van Lalain, dagteekende »*ex Vlissingensi Oppido VII Calend. Febr.* 1578?

W. M. Z.

Macaulay. In *de Gids:* Febr. 1851, p. 160, wordt gesproken van »de overzigten van CLIVE'S en HASTING'S leven door MACAULAY, door eene bekwame hand bij ons overgebragt." Waar zijn deze te vinden, of zoo ze een afzonderlijk werk uitmaken, hoe is de titel daarvan? PHIL-HISTORICUS.

Meenen ligt bij Kortrijk.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen*. t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

Simon Episcopius. Dat zijn geslachtsnaam eigenlijk was BISSCHOP is genoegzaam bekend: zijn vader toch heette EGBERT REMMERTSZ BISSCHOP, zijne moeder GEERTRUID JANS. Minder bekend zijn zijne verdere voorouders; uit oude onder mij berustende familie papieren kan ik daaromtrent het navolgende, alsmede den naamsoorsprong van BISSCHOP mededeelen.

De oudste aanteekening dienaangaande luidt woordelijk aldus:

» EGBERT," (deze moet geboren zijn tusſchen 1460 en 1470) » geneerde zich met den » landbouw, en woonde even buiten Kam» pen, aan den Ysſeldyk, op eene woning be» plant met hooge boomen, waardoor hy den » naam droeg van

» *Egbert in de hooge boomen*

» getrouwd met...... had hy vele kinderen, » meest, of alle, zonen, met welke hy geadsis» teerd door eenige burgeren van Kampen, » het volk van den Bisſchop van Utrecht" (FILIPS van Bourgondië, natuurlijken zoon van Hertog FILIPS van Bourgondië, en broeder van Bisſchop DAVID,) » dat zyn en zyner geburen » vee geroofd had, najoeg en versloeg, met » herneming van 't geroofde vee, waarna hy » op 't stadhuis van Kampen getracteerd werd, » en den toenaam van *Bisſchop* verkreeg."

Van diens nagelaten kinderen, zijn alleen de namen van twee zonen bewaard gebleven, namelijk REM EGBERTSZ BISSCHOP en EGBERT EGBERTSZ BISSCHOP; de namen hunner beide vrouwen zijn onbekend

1. REM EGBERTSZ BISSCHOP, gewan EGBERT REMMERTSZ BISSCHOP, geboren in 1547, overleden in 1602, getrouwd in 1572 met GEERTRUID JANS, beide boven reeds aangehaald. Deze teelden tien kinderen, waarvan de oudste zoon REM EGBERTSZ BISSCHOP, geboren te Koningsbergen in 1572, overleden in 1625, getrouwd in 1598 met LYSBETH PHILIPS DE BISSCHOP, geboren in 1566, overleden in 1652, beide genoegzaam in de Vaderlandsche geschiedenis bekend, door 't plunderen van hun huis, te Amsterdam in 't jaar 1617. De derde zoon nu uit dien zelfden echt was Mr. SIMON EPISCOPIUS, met eenen naar de gewoonte van dien tijd gelatiniseerden toenaam. Deze heeft bij zijne echtgenoote MARIA PESSER, weduwe HENDRIK NIELLIUS, geene kinderen nagelaten.

Zijn familie wapen of cachet is nog onder zijne familie berustende, en vertoont 3 gouden korenschoven op een veld van lazuur, gedekt met een helm, gesurmonteerd met een Bisschopsmijter: boven in den rand staan de letters S. E. B. ICHNEUTES.

Nederlanders in Wallis. Het schiereiland tusschen Swansea- en Cearmarthen-baai is door eene rivier bijna tot een eiland gemaakt, zoodat het van het overige land bijna afgezonderd schijnt. Deze plaats is sedert 1103 door Nederlanders, die er zich onder HENDRIK V gevestigd hebben, en hunne afstammelingen bewoond. Dit geslacht, zegt CLIFFE in zijn *Book of South-Wales*, heeft zijne kenmerken omstreeks zeven en een halve eeuw bewaard. Zij hebben zich afgezonderd gehouden, en zich weinig met hunne Walsche naburen vermengd. Hun ligchaamsvorm onderscheidt zich; hunne kleeding heeft iets eigenaardigs, en hunne taal is de Engelsche tongval, waarvan de oorsprong Saksisch is, ofschoon vol van verouderde of Nederduitsche woorden. Zij zijn gewoonlijk zindelijker dan de Walsche boeren, zacht van aard, matig, en houden zich meest bezig met den landbouw, hoewel velen hunner matrozen zijn, of een deel van hunnen tijd doorbrengen met in de diepe zee te visschen. De ploeg en het vischnet zijn er dikwijls bij elkander te zien.

W. J. L.

KINDERPOEZIJ.

I.

St. Nicolaas-liedje van 1658.

Sinte Niclaes Bisschop! goet heylich man,
Wilje wat in mijn schoentje geeven, Godt loont u dan.
Geefftemen een beurs met bellen,
Soo sal ickje niet meer quellen.
Soo langhe als het Godt geliefft,
Heb ick Sinte Niclaesjen lieff.

Te vinden in: JACOBUS SCEPERUS, *Geschenck op geseyde St. Nicolaes Avont aen allen Ingesetenen van Gouda.* Gouda. 1658. 8°. bl. 184.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

II.

Hinkedepink zat op de klink,
Geef my de flesch, dat ik reis drink,
Is er niet in, dan laat wat halen,
Jantje van Spanje, die zal 't betalen,
Jantje van Spanje, die zwarte man,
Sloeg al tegen de tuindeur an,
Het deurtje dat er kraakte,
Het hondje dat er waakte,
De tamboer die de trommel sloeg,
Het katje dat het vaandel droeg.

Dit lied schijnt tot den Spaanschen tijd te behooren. Althans de woorden JANTJE *van Spanje*, *de tuindeur* (de Hollandsche tuin op de duiten), *het katje dat het vaandel droeg* (de leeuw uit het wapen), *het hondje dat er waakte* (het bekende waakzaam keffertje van Prins WILLEM I), doen mij dat denken.

Σ.

Voorspelling der omwenteling van 1789? Het volgende is naar eene Latijnsche Inscriptie van eenen CAZARE MANSOM LEM, A°. 1500, op een glas in de gereformeerde-Nieuwe kerk te Amsterdam ontdekt door G. H. TROSCHEL, Med. Doct., doch er uitgenomen, nadat de aandacht van eenigen er op gevallen was:

Nadat vervuld zal zijn 't Jaar duizend zeven honderd,
Zoo als de Christenheid de tijd van CHRISTUS steld,
Zal 't elf maal agtste Jaar van iedereen bewonderd
Gantsch treurge dagen zijn, wijl 't groote rouw voorspeld.
Zoo niet dat aak'lig Jaar de wereld zal doen kraken,
En niet de aarde en zee verwiss'len zal in niet,
Zal echter alle Rijk het onderst boven raken,
En algemeene smart allom zijn wat men ziet.

Uit een opteekenboek van mijn' grootvader.

J. S. H.

Hongersnood in 1557. Het volgende is afgeschreven naar eene aanteekening, in handschrift van het laatst der XVIde eeuw:

»Tot een Memory 1557
»Int Jaer duijsent vijfhondert seven en vijftich smaendachs na pinsterdach
»Quamen tot reijnsburch sesduijsent en seeven hondert menschen om broet
»Waer van een ygelijck daer hoorde groot geklach
»Huylen en kermen van kleyn en groot
»En ten was geen wonder want het dede noot
»Armen en rijcke sach men daer over hoop
»Want sij en wisten geen broot om geld te koop.

»Ick die dit heb met mijn eygen hant geschreeven
»Heeft het mijn vader gesien in sijn leeven."

***.

Bouts-rimés. De volgende bijzonderheid, in mijne jeugd uit den mond van den Heer VAN WIJN opgeteckend, is, voor zoo ver ik weet, nimmer in het een of ander boekwerk medegedeeld en komt mij belangrijk genoeg voor, om in DE NAVORSCHER te worden opgenomen:

WIJBO FIJNJE (*), bekend door zijne vlugheid in het aanvullen van opgegeven eindrijmen (*bouts-rimés*), bevond zich eens aan den disch geplaatst nevens een meisje dat hem gansch niet onverschillig was, toen men hem tot een proeve zijner bekwaamheid uitnoodigde, met het opgeven der volgende woorden: *gewis*, *is*, *spreken*, *geef*, *breken*, *bleef*. Zonder lang bedenken, wendde hij zich tot het meisje, met de volgende dichtregelen:

»Het stelsel der Natuur leert zeker en *gewis*
»Dat elke stof tot in 't oneindig deelbaar *is*;
»Dit is een wet die 'k niet durf tegen*spreken*.
»Maar zoo ge Uw hart my gaaft, gelijk ik 't mijne U *geef*,
»Dan wenschte ik dat Natuur haar eigen wet mogt *breken*
»En dat Uw hart ondeelbaar *bleef*."

***.

(*) In 1795, Voorzitter der Vergadering van Holland.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen, gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

Medaille van graaf Christoffel. Op een der papieren, toebehoord hebbende aan JOHAN VAN MATENESSE, wordt de navolgende kantteekening omtrent eene medaille aangetroffen: On a trouvé une medalle d'or sur le corps du comte CHRISTOPHEL a la rotte (route?) de Mouvrick; d'ung coste il y auoit trois anneaux entrelaisées, du primier le dictie estoit: *Victoire entière*, du second: *Au pays seurté*, au troisième: *Au mort ho...teuse;* de l'aultre coste estoit escrit: *Johanna, p. la grace de dieu Royne de navarre seule et auecq les autres pour defendre la loy, le roy et la patrie.*"

Omtrent den hier genoemden graaf CHRISTOFFEL en de belangrijkheid dezer medaille wenscht het *Historisch Genootschap* te Utrecht eenige inlichting te bekomen. Het besluit, deze en nog eenige andere vragen ter plaatsing op te zenden aan de redactie van DE NAVORSCHER, waarmede het Bestuur zich in betrekking heeft gesteld. —— H. G.

Éénlettergrepige verzen zijn in onze taal eene zeldzaamheid, oneindig zeldzamer ten minsten dan in de Engelsche, die er zich uitmuntend toe leent. De *Evangelische Gezangen, bij de Nederl. Hervormde Kerk in gebruik*, leveren er intusschen een voorbeeld van op in de twee laatste verzen van Gez. 49, (van HINLOPEN), die bijna geheel uit monosyllaben bestaan:

> Bedreigt mij leed, ontmoet mij smart,
> Ik vrees geen kwaad, maar klaag het Hem,
> Hoe groot in eer, Hij hoort mijn stem;
> Hoe ver van d'aard, Hij kent mijn hart,
> Gods Zoon vergeet den broeder niet,
> Dien Hij op aarde liet;
> Hij is mijn hoop.
> Hij wiesch mij met zijn' doop,
> Hij geeft mij brood en beker,
> 'k Ben van zijn liefde zeker;
> Hij is mijn hoop!
>
> Waar is een vreugd, een kalmt', een he il,
> Zoo zalig, als dit hoogst genot?
> Het vloeit uit God, en keert tot God,
> Het heeft noch maat, noch perk, noch peil;
> In Jezus is mijn zalig lot
> Verborgen bij mijn God;
> Hij is mijn lust,
> Ook als mijn stof eens rust,
> O! prijst Hem, mijn gezangen!
> Ik blijf Zijn komst verlangen,
> Hij is mijn lust!

Wanneer men deze verzen voor het eerst leest of hoort, hebben ze iets ongewoons, dat echter niet schoon kan genoemd worden, en alleen verklaarbaar wordt, wanneer men de aandacht bepaaldelijk op den vorm vestigt. Bezit onze letterkunde meer dergelijke voorbeelden? —— M.

Spiegel Historiael van vreemde gedenckweerdigheden. J. SCHELTEMA, in *Gesch. der Heksenprocessen*, vermeldt, bl. 88, een zeldzaam geworden boekje, getiteld: »*Spiegel Hystoriael van* »*vreemde gedenckweerdigheden en nacht-avonturen* »*onzes tijds*," en geeft in de Aanteek. bl. 24, N°.20, den wensch te kennen tot mededeeling van dat boekje, indien het bij iemand zijner lezers berust. Het moet uiterst rijk zijn in zotternijen, enz. Er bestaan twee drukken van, 1542 en 1592. Ik vereenig mij met dezen wensch bij de lezers van DE NAVORSCHER. —— J. C. K.

Rembrandts gierigheid. Er zijn, meen ik, deugdelijke bewijzen, dat het logen en laster is, al wat men van REMBRANDTS groote schatten en schraapzucht verhaalt. Echter worden die vertelsels nog dagelijks door Fransche en Engelsche schrijvers herhaald; men zie onder anderen nog »*the Art Journal*" voor February 1851, bl. 45, 46. Het ware wenschelijk dat zij, die met de bewijzen voor hunne onwaarheid van nabij bekend zijn, de eer van onzen grooten landgenoot in het openbaar verdedigden. Ik neem dus de vrijheid de NAVORSCHER uit te noodigen tot het opnemen der vraag, of de valschheid van hetgeen aangaande REMBRANDTS gierigheid verhaald wordt, op goede gronden kan worden aangetoond? —— P. J. V.

Engelsche verzen van Constantyn Huygens. Sommigen uwer vriendelijke berigtgevers in de Nederlanden, zijn waarschijnlijk in staat mij de plaats aan te stippen, waar de Engelsche verzen van CONSTANTYN HUYGENS te vinden zijn, door hem aangehaald in zijne *Korenbloemen*, II. bl. 528. Uitg. 1672, alwaar hij Neêrduitsche vertalingen heeft meêgedeeld, van de volgende opschriften voorzien: *Aen Joffw.* UTRICIA OGLE. *Uyt mijn Engelſch*; en: *Aen Me-Vrouwe* STANHOPE, *met mijne Heilige dagen. Uyt mijn Engelſch.*

HUYGENS schijnt onze taal door en door gekend te hebben, en zijn allerbelangrijkst werk bevat de vertalingen van twintig van Dr. DON-

NE's gedichten, met groote bekwaamheid overgezet, immers wanneer men de moeilijkheid van de taak in oogenschouw neemt, eene moeilijkheid ook door hem niet voorbijgezien, als hij, » *tot den Leser*" het woord rigtende, zegt: » *Een doorluchtig Martelaer* (KAREL I), *die met ſijn geſalfde Hoofd drie Kroonen op 't Schavot neder heeft geleght, hoorende voor vele Jaren, dat ick de hand geſlagen hadde aen 't vertalen van de diepſinnigheden van ſijnen Dr.* DONNE, *verklaerde niet te konnen gelooven, dat yemand ſulcks met eeren te wege ſoude brengen.*" Hij bekent evenwel, dat de Latinismen, waarvan onze taal overvloeit, hem vrij wat om handen gegeven hadden en dat hij zich wel eens » beſef" had gevonden bij de noodzakelijkheid om woorden als: *ecstacy*, *atomy*, *influence*, *legacy*, *alloy*, enz. in zuiver Hollandsch uit te drukken. Men vergunne mij — daar het kort is — een voorbeeld van zijne vertolking, naar het klinkdicht op S. A. MORE:

She first deceased ; he for a little tried
To live without her, liked it not, and died.

Sy stierf voor uyt: hy pooghd' haer een' wijl tijds te derven,
Maer had geen ſin daer in, en gingh ook liggen ſterven.

Het is vreemd, als men de verwantschap der talen en het aanhoudend en gedurig verkeer met Holland in aanmerking neemt, dat wij ons een bijna geheele onwetenheid omtrent de letterkunde van dat land te verwijten hebben. Met uitzondering van de ligte schets der Nederlandsche poezij, door Dr. BOWRING ontworpen, heeft een Engelschman niets in zijne taal, waartoe hij zich om nadere inlichting wenden kan; en te Londen ziet men vruchteloos naar Hollandsche boeken uit. Die letterkunde heeft wijlen de Heer HEBER, toen hij in Nederland was, niet verwaarloosd, en, bij het uit elkander geraken zijner boekverzameling schafte ik mij eenige kostbare Hollandsche werken aan, daaronder ook 't fraaie boekdeel 't welk aan deze vraag heuren oorsprong gaf. S. W. SINGER.

Notes and Queries, Vol. iii, p. 423.

Galantine. Wat is een *Galantijn* of *Galentijn*, waar G. VAN HASSELT in zijne *Bijdragen voor d'oude Geldersche maaltijden*, dikwerf van gewaagt? Het was, zegt hij, een vaste schotel, die altoos een' onverwachten aanval kon verduren, in een doek gewrongen werd, of daaruit lekken moest. Zonder wijn en kruid was hij smakeloos. » *Dat Cruijt daer die Galentijn aff wert gemaect een* ℔ *gengbers*, 4 *loet saffraens, een* ℔ *mandelen*, 2 ℔ *brootsukers*, 18 *quarten wijns.*" — Dan spreekt hij nog van snoeken en andere visschen, die er toe behoorden; ook van Prikken, daar een *gulden Galentijn* mede werd toegemaakt. In de *Arnhemsche Oudheden* van V. HASSELT, I, 144, waar hij ook van de *Galentijn* spreekt, en van *pasteijen vleesch*, dat in koppen gebakken was, brengt mij op 't vermoeden, dat het wel eene pastei kan geweest zijn. Is dit zoo? J. C. K.

Pand. Het woord *pand* heeft in 't oud-Hollandsch twee beteekenissen. De eene is de nog heden in gewoon gebruik zijnde — *pignus*. De andere is die van een erf of vast goed, zonder daaraan eenig denkbeeld van verpanding te hechten; thans, voor zoover ik weet, alleen gebruikelijk in de uitdrukking: *belendende panden*. Speciaal werden in dezen zin *panden* genoemd lokalen tot verkoop of berging van goederen aan gilden of veemen van handwerkslieden toebehoorende.

Q. Zijn deze twee beteekenissen van het woord *pand* onderling verwant? Zoo ja, welke is de oudste en oorspronkelijke? J. H.

Vruchtgebruik of huur. Ik las onlangs, dat WILLEM HUYGENS, burgemeester van Arnhem, in den jare 1600, van zekeren PROBACK, waarschijnlijk uit Aken afkomstig, de helft kocht van de toenmaals bij Arnhem bestaande buitenplaats *Monnikhuizerbeek*, omdat genoemde PROBACK door zijne schuldeischers daartoe gedwongen was. WILLEM HUYGENS gaf hem echter deze helft, *gedurende zijn leven, voor éénen gulden 's jaars, in vruchtgebruik.* Nu vraag ik, is dit eene drukfout? B. T.

Instinkt. Wat is instinkt? Ik heb ergens gelezen (waar?): de dieren, dus ook de menschen, hebben slechts één instinkt, namentlijk te zorgen, dat hun geslacht niet uitsterft. Is dit waar?

Gevolgtrekkingen uit deze vraag.

Wanneer men van eenige insekten in hunne wonderbare huishouding spreekt, zegt men: het is hun instinkt. Bezitten de insekten dan geen vernuft, geen nadenken? Ik heb vele gevallen waargenomen, dat sommige kevers, b. v. *Necrophorus mortuorum, Er.*, eenige wespensoorten, b. v. *Ichneumon glomeratus* en *Pompilus viaticus*, handelingen verrigten, wier werking men bijna onmogelijk aan het instinkt *alleen* kan toeschrijven.

Nog zij het mij vergund aan te merken, dat ik, juist bij de wijfjes der bovengenoemde diertjes, de werking van het instinkt duidelijker aangetroffen heb dan bij de mannetjes; de laatsten schenen soms alleen door *overleg* te handelen.

Daar de Redactie kort en klaar geschreven heeft, geene » vertoogen" aan te nemen, doet het mij leed, mijne opmerkingen niet hierbij te kunnen mededeelen, waaruit zoude blijken, dat menig insekt sommige menschen in nadenken en vernuft op zijde streeft.

EEN ENTOMOLOOG.

Silhouette. Eenige dagen geleden wees een mijner kennissen mij een paar silhouetten (portretten van bed-overgrootpapa en mama) die hij bij toeval op het appelenkamertje zijner moeder had vinden hangen; wij waren het beide vrij wel eens, dat het een van de allernaarste wijzen was om iemands trekken aan de vergetelheid te ontrukken, toen wij, als had eene elektrieke vonk van sympathie ons beider denkvermogen doortinteld, te gelijk uitriepen: » Maar die naam: *Silhouetten?*" Een tweevoudig sympathetisch schouderophalen was het antwoord. Nu had ik eens over de zaak doorgedacht en mij herinnerd, dat er onder LODEWIJK XV een Controleur-Generaal van finantiën bestaan had, die, door alle lands gelden naar zich toe te halen, die hij maar eenigzins meester kon worden, het ontzettende deficit van die tijden had trachten te dempen,—doch het vat, dat hij wilde vullen, was bodemloos en de arme controleur moest aftreden, overladen met den wrok van de menigte, die naar hem een nieuw soort van broeken zonder zakken (waarin dus alles verdween wat men er instopte, zonder dat men er iets van merkte), *culottes à la silhouette* noemde, want SILHOUETTE heette de Controleur. Zou nu niet deze wijze van portretteren, die toen in zwang begon te raken, haren naam aan den Controleur SILHOUETTE verschuldigd zijn, omdat hier de schaduw voor de wezenlijkheid werd genomen, even als het geld door SILHOUETTE was weggenomen tot zijn nevelachtig doel?

Trotsch op deze niet ongelukkige conjectuur, stapte ik naar mijnen vriend toe, die mijn gebouw echter geheel deed instorten, toen hij mij verklaarde, gevonden te hebben, dat de eerste kunstenaar of uitvinder van deze wijze van afbeelden SILHOUETTE heette en niets gemeens had met mijnen Controleur. Ik was echter koppig,—hij ook; wij waren bijna boos gescheiden, zoo ik niet, als door eene ingeving bestraald, uitgeroepen had: » Ik weet een middel! o heerlijke NAVORSCHER!"

H. P. v. K.

Napoleon alweêr op zee. Ter aanvulling van: » *Napoleon op zee*", bl. 96, NAVORSCHER IV. vraagt M. H. T. almede, of het historisch waar is, gelijk hij in zijne jeugd reeds heeft hooren verhalen:

» Dat NAPOLEON, aan boord van de Hollandsche vloot zijnde, vereenigd met Fransche schepen, bevolen zoude hebben, proeven te geven, wie het eerst zee zou kiezen, — de Franschman begon met kracht zijn anker te winden, doch de Hollander kapte het, zoodat deze zijne vaardigheid ten genoege van NAPOLEON deed blijken."

Waar en wanneer dit voorgevallen is, staat mij niet meer voor den geest.

Welligt dat er nog ouden onder de Marine zijn, die dit van nabij weten; — of dat zich dit verhaal ook al *de père en fils* heeft voortgeplant.

Mogt de geëerde Redactie goedvinden, hetzij door uitbreiding of anderzints, aan deze losse vragen van mij gevolg te geven, zal het zeer aangenaam zijn aan hem, die de eer heeft te zijn M. H. T.

Aanslag op Aardenburg 31 Januarij 1641. Onder de mislukte aanslagen der Spanjaarden op de stad *Aardenburg*, leest men van eenen, in het *Kort verhaal der Nederlandsche geschiedenissen, en in het bijzonder van de zeven Vereenigde Landschappen, door* HERMANNUS MEIJER, in leven Predikant te *Kessel*, 1e deel, 3e druk, 1768 — volgens dezen schrijver den 31 Januarij 1641 voorgevallen, en door hem aldus beschreven:

» *Vier of vijf duizend Spanjaards waren bij*
» *lichten dage, den* 31 *Jan., zonder ontdekt te*
» *worden, maar één uur van Aardenburg gena-*
» *derd. Een soldaat, gewapend naar buiten*
» *gaande, ontmoette een musketschot buiten de*
» *stad een' Italiaan met zijden kousen en linnen*
» *gewaad, waaronder een satijnen kleed bedekt*
» *was. De soldaat, denkende dat onder dit ge-*
» *waad wat anders moest schuilen, bragt dezen*
» *onder heer en boven boer tot den stadvoogd, aan*
» *wien hij beleed, dat zij voorgenomen hadden,*
» *om, met hun* 11 *in getal, in boerenkleederen,*
» *op* 2 *boerenwagens, met nog een rijtuig, waarop*
» *soldaten in vrouwengewaad zouden zitten, met*
» *korfjes in de handen, vol handgranaten, in de*
» *stad te rijden, om zich meester van de poort te*
» *maken. Onder deze belijdenis kwamen de ge-*
» *waande boeren en boerinnen, met eenige ruiters*
» *verzeld, aanrijden; maar, ziende de poort ge-*
» *sloten, en* 4 *stukken op hen losgeschoten, keer-*
» *den zij met de kous op het hoofd terug.*"

Men vraagt, of dit verhaal echt is — zoo ja, uit welke andere bronnen dan te staven,— of er in dat geval nog iets meer van te zeggen is, en vooral ook, of deze aanslag op 31 Januarij 1641 plaats had? P. F. te R.

Geboorteplaats en sterfdag van A. BEYLING. Men leest, waar de dichter HELMERS de trouw en het treurig lot van ALBRECHT BEYLING bezingt, dat deze, toen hem vóór zijnen dood, op zijn woord van terug te zullen keeren, nog ééne maand vrijheid gegeven werd, om zijne zaken in orde te brengen, of afscheid van de zijnen te nemen, zich uit *Holland* naar *Zeeland* — en wel naar *Vlissings* wal begaf. Sedert lang was ik navorschende, welke betrekking BEYLING op *Zeeland* had.

Nu kwam mij onlangs in handen, een werkje, getiteld: *Dichtlievende uitspanningen door* H. W. LAURENTIUS, in 1834 te *Rotterdam* uitgegeven, waarin deze dichter in een vers op *de belegering van Aardenburg in* 1672 een couplet geeft van dezen inhoud:

„My stroomt het Zeeuwsche bloed door 't lijf,
„Daar 'k Zeelands roem bezing,
„Dat land, waar CLAASSEN heeft geleefd,
„Dat EVERTSENS geschonken heeft!
„Waar BEYLING 't licht ontving."

Geen wonder dat deze laatste regel mijne aandacht trok. Mogt DE NAVORSCHER het verder aan het licht brengen, of BEYLING werkelijk een Zeeuw van geboorte was, en op welken dag in 1424 hij zijn treurig lot te *Schoonhoven* onderging. P. F. te R.

Kantertkaas. In rekeningen van uitgaven voor de hofhouding des hertogs van Gelre, onder anderen in die over de jaren 1424 tot 1426, wordt herhaaldelijk de aankoop vermeld van *Cantertkesen.* Zij kwamen veelal van Deventer. Zij moeten bijzonder klein zijn geweest, want ik vond er 68, die te zamen 4 pond wogen; op een andermaal 100 stuks, waarvan het gewigt niet meer dan 6 pond beliep; eens kocht men 2 pond en daarin 38 *cantertkesen;* een andermaal weêr 2 pond, maar toen had men daarin niet meer dan 27 stuks. — De prijs van elk pond was doorgaans 5 Arnhemsche guldens of daaromstreeks. Een vette os werd in dien tijd gewoonlijk met 12 à 14 Arnh. guldens betaald; naar dezen maatstaf kan men de waarde van de *cantertkesen* eenigzins berekenen. Maar wat zijn nu *cantertkesen?* Ik zocht het woord en de beschrijving der zaak elders vergeefs. Zou het ook bij de zuivelbereiders in Holland bekend zijn? I. A. N.

Een Reus en een Dwerg. De Spaarnwouder Reus KLAAS VAN KYTEN is algemeen bekend, al was het maar uit VONDELS *Gysbrecht;* maar wie kan mij iets naders zeggen van den *Boer van Lekkerkerk*, genaamd GERRIT BASTIAANSSE, die 8 voet lang was en 500 pond woog?

Hij wordt vermeld in de *Haagsche Mercurius*, 2*de druk. Amst.* 1735, 1ste Deel, bl. 312. Aldaar wordt op dezelfde bladzijde ook het volgende van een *Dwerg* verhaald: » t' Amsterdam in 't Admiraliteits Magazijn is een houten mannetje, gemaakt naar een levendig, 't welk bij den Admiraal DE RUITER, in 't hoog Noorden zijnde, aan boord quam."

Wordt dat beeldje daar nog bewaard, of is het bij den brand van 1791 verloren gegaan? J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Nolle. Een navorscher uit de provincie Zeeland zocht vruchteloos naar de afleiding en juiste beteekenis van dit woord. Waarschijnlijk geeft *Nolle* te kennen een hoek, die de zeedijk maakt, althans in de nabijheid van Vlissingen wordt deze benaming voor dergelijke plaatsen gevonden. Op Zuid-Beveland bij Borselen ligt de *Zuider-* en *Noorder-Nolle*, op Schouwen de *Wester-Nolle*, *Klooster-Nolle*, enz. en deze alle zijn plaatsen, alwaar de zeedijk een hoek vormt.

Met deze gissing komt echter minder overeen hetgeen de Heer W. J. HOFDIJK aanteekende, in zijn onlangs uitgegeven *Kennemerland, Ballade*, enz. alwaar hij op bladz. 25 zingt:

„Daar joegen zij op snellen draf
„Het leger uit, de nollen af."

en in eene noot zegt:

» *Schoorler-Nolle:* zandige hoogten, die zich » van 't duin oostwaarts strekken, en door hoo» ge akkers worden gescheiden van het *Reeker-* » *Wed*", enz.

Hoe dit zij, ook in Holland schijnt dus dit woord bekend te zijn, en ligt weet iemand aldaar de juiste beteekenis en afleiding er van aan den Zeeuwschen Navorscher mede te deelen. H. B. SECUNDUS.

Nechoirn of *nechoren*, *nonagel*, *zuyl* of *zul.* In eene schutmeesters rekening van het jaar 1428, komen, onder de rubriek van onkosten van voet- en handbogen, de navolgende posten voor.

» Wtgegeuen van den bogen ende *Zulen* die gebroken ziin, Muden noten in den *zulen* te maken enz."

» TIMAN ALBERTSZ een nywe *zuyl* ende sinen stock schoon gemaect."

» GERYT VAN VELDE een pese op een wiindaesboge (groote voetboog) ende enen nywen *nechoirn* daerop, coste tsamen x wit."

» AERNT HERDEBOL enen nyen *nechoren*, iij wit."

» JAN GAL een *nonagel*, ij wit."

Welke bestanddeelen des voetboogs waren dit? Bij KILIAEN zijn die woorden niet te vinden. A.

Het veld bestellen. In eene rekening van het jaar 1482, door VINCENT VAN ZWANENBURG, ridder en ridmeester, aan de stad Utrecht ingediend, en inhoudende verlies en schade geleden in dienst dezer stad, komt onder anderen de navolgende post voor.

» Item ſoe jck dan op die vurs. tijt mijtten stat Vtrecht ende oeren vrunde jnt velt tegen die vijanden, die mijt herkrafft opten Vaert lagen, getagen jnd dat velt, als ritmeyster toebehoert, bestalt heb, alſo dat wy, mijtten hulpen Gaetz, die vyande opgeſlagen, gevangen ende tvelt behalden hebben, js my die stat daeraff as ritmeyster ſculdich to ſchencken na alden herkomen, hondert alde ſchilde, die jck oen op dach vurs. waell off verdient heb. Beloopt op ij c. R. g."

Men verlangt te weten:

1°. Waarin bestond dat *veld bestellen?*

2°. Is er iets meer bepaalds bekend, omtrent die *alden herkomen* (oude gebruiken) om aan den veldheer, in geval van overwinning op den vijand, daarvoor eene bepaalde geldelijke belooning toe te kennen? A.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Wetsteen der vernuften (bl. 131). Tot narigt van J. C. K. kan dienen, dat de Handschriften betrekkelijk *Geletterd Zeeland*, door DE LA RUE, voorkomende onder N°. 32 tot 36, bl. 406/7 van den Catalogus der Bibliotheek van Prof. TE WATER, op die auctie zijn verkocht voor de somma van *f* 104, aan den Heer KOOLHAAS, en, zoo men mij toenmaals zeide, voor het *Zeeuwsch Genootschap*. Het ware te wenschen dat dat Genootschap uit die en andere bronnen een *Vervolg* op DE LA RUE's *Geletterd Zeeland* deed bezorgen.

V. D. N.

Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen (bl. 14). In N°. 3. lees ik een vraag welke nog onbeantwoord is gebleven, betrekkelijk de *overdekking van het gelaat eens ter dood verwezenen.*

Wat het bedekken van het gelaat in het algemeen betreft, lezen wij bij *Esther* VI: 12. » HAMAN werd voortgedreven naar zijn huis, treurig en met bedekten hoofde."

Het bedekken van het hoofd is eene zoo natuurlijke en sprekende uitdrukking van smart en schaamte, dat ze even als bij de Joden, bij vele andere volken in gebruik was. Zoo ijlde DEMOSTHENES, volgens PLUTARCHUS, met bedekten hoofde naar huis, toen het volk hem eens had uitgefloten. Meer voorbeelden vindt men bij LIEVELY, *Chronologie der Persische Monarchie*, S. 18, 19.

Iets anders, maar daarmede verwant is het bedekken van het aangezigt eens veroordeelden. De gewoonte behoort geheel in het Oosten thuis. De waardigheid der Perzische Koningen verbood den misdadiger, zijne oogen naar hem op te slaan. Zoo lezen wij bij *Esther* VII: 8. » Het woord ging uit des Konings mond, en zij bedekten HAMANS aangezigt." Zoodra men zag dat AHASVEROS HAMANS gedrag afkeurde en hem als hoogst misdadig beschouwde, bedekte men zijn aangezigt. In POLI *synopsis* vindt men treffende voorbeelden hiervan. In POCOCKE, *Beschrijving van het Oosten*, ontdekt men dat deze gewoonte nog plaats vindt. Hij verhaalt eene kunstgreep, waarbij een Egyptische Bey het leven verloor. Men bragt iemand voor hem met de handen op den rug, als of zij waren gebonden en een servet over het hoofd, even als ware hij een misdadiger, binnengeleid nog wel door iemand, daarmede gewoonlijk belast. In de kamer gekomen, vroeg de Bey wie de man was? De bedekte antwoordt: » hier is hij," haalt een pistool te voorschijn, en schiet den Bey neder, die, naar de gewoonte der rijken, in een' hoek der kamer op eene divan lag of zat. Zie HARMAR, D. III. bl. 110.

P. E. Z.

Opregte Haarlemsche Courant (bl. 14). Bij de lezing, op bl. 14 van DE NAVORSCHER, van het artikel over de » *Opregte* Haarlemsche Courant", kwam mij een » *ex temporé*" van Prof. SIMONS in de gedachten, vervaardigd op de vereeniging van H.H. Oudstudenten der Leydsche Academie bij gelegenheid van het Kostersfeest; min bekend en, zoo ver ik weet, nergens gedrukt, deel ik het hier mede:

„In HAARLEM is de roem; de Duitschers zijn maar ketteren!
„Zij is de bakermat van *roode* en *zwarte letteren*.
„Haar *olie* is beroemd; en haar *opregte krant*
„Staaft steeds de vrijheid van het lieve Vaderland"!

V. L. te U.

Ter Neuzen (bl. 17). Bij het medegedeelde door den Heer KRAMM, kan nog genoemd worden de *Geschied. en Costum. van Axel* door JAN SCHARP, Midd. 1787/8, 3 Deelen, alwaar men in het 1ste Deel, bl. 96 leest, » dat van Axel » een gragt of vaart gedolven werdt, *die van* » *weegen haare kromte ter Neuzen* genoemd werdt » en dat zulks geschiede reeds in de neegende » eeuw; zints had men aan deeze haven eenige » huizen gebouwd, die zoo verre waaren ver» meerderd, dat *ter Neusen* in al de papieren » van de 16de eeuw den naam draagt van *een* » *Dorp*, hetwelk allereerst met werken om» ringd is bij de Algemeene Staten onder den » Graave van HOHENLOHE 1584". Uit dit, en hetgeen in de *Bijlagen F* en *S* is medegedeeld, mag men veronderstellen dat ook de schrijver ten aanzien van *ter Neusen*, niets meer heeft opgeteekend gevonden. V. D. N.

Ter Neuzen. (Ook wel Neuzen genoemd.) Neus en Nes beteekent Kaap: Kaap Terneus, Kaap Langenes.

G. P. ROOS.

Afstammelingen van Witte van Haemstede (bl. 17). ADRIANUS HAMSTEDIUS werd in den jare 1559 predikant bij de Hollandsche Kerk in Austin Friars te Londen. Een jaar na zijne benoeming, legde hij — zelf aan WALTERUS DELAENUS opgevolgd — zijne ambtsbetrekking ten gunste van PETRUS DELAENUS, waarschijnlijk een broeder van WALTERUS, neder.

De vraag, of er nog afstammelingen van WITTE zijn, vermag ik niet op te lossen: maar in 1740 werd een HENDRIK VAN HAEMSTEDE tot leeraar aangesteld van de Nederlandsch-Hervormde Kerk te Londen. Hij nam zijn ambt waar tot in 1751, het jaar, dat hem door HENRICUS PUTMAN vervangen zag.

EDWARD F. RIMBAULT.

Notes and Queries, Vol. iii. *p.* 396.

Shibboleth (bl. 19, 99). Bij de reeds bijgebragte voorbeelden, voeg ik er nog een. Om, in de Siciliaansche vespers, de Franschen te onderkennen, werd ieder verdacht persoon met het zwaard op de keel gedwongen het woord *ciciri* uit te spreken. Het geringste vreemde accent was een doodvonnis, dat dadelijk werd uitgevoerd. Zie: *History of the war of the Sicilian Vespers*, *by* MICHELE AMARI, 3 vol. London, 1850. TUSCO.

Voluspa (bl. 19). Of dit gedicht ook in de *nieuwe talen* bestaat?

Op bl. 39 meldt PHILARCHUS het werk van BERGMANN, *Poèmes islandais* etc. doch voegt er bij, dat hij vruchteloos heeft onderzocht of die vertaling in het Fransch dan wel in het Duitsch is geschreven en evenzeer waar en wanneer zij is uitgegeven. Hem diene tot narigt dat het eene fransche vertolking is, uitgegeven te Parijs, in 1843, 2 deelen. in 8°.

Op dezelfde bladzijde meldt de heer C. de latijnsche overzetting van FINN MAGNUSEN in de groote uitgave der *Edda*. Kopenh. 1787—1828. Ik had tot dus verre nooit gehoord, dat het latijn eene *nieuwe taal* was. Daar echter FINN-MAGNUSEN'S vertaling is opgegeven geworden, zal ik nog eene andere latijnsche overzetting aanduiden: *Philosophia antiquissima Norvego-Danica*, *dicta* VOLUSPA, *quae est pars Eddae Soemundi, Edda Snorronis non brevi antiquioris*, *islandice et latine publici juris primum facta a* PETRO JOH. RESENIO. Havniae, 1665, in 4°. Tweede uitgaaf in 1673. — Nog eene andere uitgave van de *Voluspa* is bewerkt geworden door GRAETER: *Volospa, hoc est Volae seu Sibillae arctoae vaticinium. Codicis Vidaliniani quo rite tandem possit dijudicari, num a Vidalino sit diversus, nunc specimen integrum, sua ipsius manu accurate descriptum edidit* FR. D. GRAETER. Lipsiae 1818.

Verder leert ons de Heer C., dat er eene Zweedsche vertaling van AFZELIUS bestaat, en wel eene waarmede hij de uitgaaf van RASK'S *Edda*, Stockholm 1818, zoude voorzien hebben. Ik bezit die uitgave van RASK'S *Edda*, doch er komt geene Zweedsche vertaling in voor. AFZELIUS heeft het werk slechts met noten en varianten verrijkt. Men leze hier den titel: EDDA *Soemundar hinns Fróda. Collectio Carminum veterum Scaldorum Soemundiana dicta, quam ex Codicibus pergamenis chartaceisque cum notis et lectionibus variorum, ex recensione* ERASMI CHRISTIANI RASK *curavit* ARN. AUG. AFZELIUS. Holmiae 1818. Typis Elmenianis, in 8°. Van eene Zweedsche vertaling van AFZELIUS spreken wij verder.

De vertolkingen in *nieuwere talen*, welke mij van de Voluspa bekend zijn, volgen:

A.) *In het Zweedsch.*

1.) *De yfverborna Atlingars eller Sviogöthars ok Nordmänners patriarkaliska Lära, af Soemund hin Frode pa Island efter gamla Runoböcker*, *A. Chr.* 1090 *afskrefen; men nu efter trenne Kongl. Antiquitäts-archivet tilhoriga göthiska Handskrifter med Svensk öfversaetning utgifven af* JOHAN GÖRANSSON, Stockholm 1750, in 4°.

2.) Eene overzetting van A. A. AFZELIUS, in de 3de aflevering van het tijdschrift *Idunna*, voor het jaar 1816, Stockholm. — Deze overzetting is herdrukt geworden in de Zweedsche uitgave der Edda, insgelijks door AFZELIUS bewerkt, Stockholm 1818.

B.) *In het Deensch.*

1.) SANDVIG, *Forsög til en Oversaettelse af Saemunds Edda.* Kjöb. 1783, 8°.

2.) FINN MAGNUSEN. *Aeldre Edda.* Kjöbenh. 1821, 8°.

C.) *In het Engelsch.*

1.) WILLIAM HERBERT, achter zijne vertaling van het historisch Eddagedicht *Helga.* London 1815.

2.) *The Voluspa or speech of the prophetess, with other poems by the Rev.* J. PROWETT. London 1816, 4°.

D.) *In het Duitsch.*

1.) HERDER in zijne Volksliederen, *Stimme der Völker.* 1779, 8°.

2.) DENIS in zijne *Ossians und Sineds* (Denis) *liedern.* Wien, 1784, 4°.

3.) FRIEDERICH MAYER. *Mythologische Dichtungen und Lieder der Skandinavier.* Leipzig 1818, 8°.

4.) G. R. LEGIS, *Edda, die Stammutter der Poesie und der Weisheit des Nordens.* Leipzig 1829. 8°.; makende het tweede deel uit van *Fundgruben des alten Nordens.*

5.) J. L. STUDACH, *Sämund's Edda des Weisen oder die ältesten Norränischen Lieder.* Nürnberg 1829, 4°.

E.) *In het Nederduitsch.*

Verhandeling over de Völo-spa, met mythologische en taelkundige noten, door G. D. FRANQUINET, in de *Lettervruchten van het Leuvensch Genootschap: Met tijd en vlijt.* Antwerpen 1847, 8°.

F.) *In het Fransch.*

Behalve de boven aangehaalde vertaling van Bergmann, bestaat er ook nog eene van Melle PUGET, *Edda des Islandais.* Paris, 8°.

Mr. EBURO.

Merlette (bl. 20, 74, 123, 134, 135). Als opgever en beantwoorder der vraag: waarom de *Merlette* altijd *zonder bek en pooten* wordt voorgesteld, gevoel ik mij gedrongen, om daarop nog eens terug te komen, na al hetgeen in N°. 4 en 5 van dit Tijdschrift aangemerkt is.

Wat VULSON DE LA COLOMBIÈRE zegt over de beteekenis der *Alérions* en *Merlettes*, was mij bekend, daar ik zijn werk bezit. Intusschen, hoe veel eerbied ik voor de kunde van dien grooten Heraldicus ook koester, ik geloof toch niet, dat hij onfeilbaar was, en waag het daarom van hem te verschillen, wat zijne uitlegging nopens de *Merlette* betreft. Wel ben ik het met hem eens, dat de *Alérions* overwonnen vijanden voorstellen. Men zie slechts het wapen der MONTMORENCY's, die er zestien voeren, welke op hunne overwinningen zinspelen. Maar de *Merlettes* zijn vogels, van eenen geheel anderen aard, als de *Alérions.* Die vreedzame diertjes, van allen strijd afkeerig, kunnen mijns inziens bezwaarlijk op *overwonnen vijanden* zinspelen. Daarom had ik reeds voorlang een ander gevoelen nopens de *Merlette*, hetwelk ik in dit tijdschrift aan de liefhebbers der Heraldiek, meende te moeten mededeelen, en waarbij ik geloof, tot nog toe te mogen blijven, daar de gemaakte aanmerkingen mij nog niet van de ongegrondheid van mijn gevoelen overtuigd hebben. — Wel kan ik aan CONSTANTER geen bewijs geven, dat de *Merlette* het eerst gevoerd werd op een veld van goud; maar het is toch bewijsbaar genoeg, dat zij op zoodanig veld, onmogelijk *met bek en pooten* kan worden voorgesteld, want de gele kleur van beide, wordt onzigtbaar door het goud van het veld. Wilde men dus dezelfde figuur behouden, ook op een veld van zilver, dan moest men haar wel altijd *zonder bek en pooten* voorstellen, te meer om haar daardoor te onderscheiden van de *Canette* die *beide* heeft. Ik weet wel, dat sommige Heraldici ook aan deze bek en pooten onthouden; maar ik begrijp niet, hoe men haar dan in de wapens van de *Merlette* zou kunnen onderscheiden. Door de kleur zal het zekerlijk niet zijn, want ofschoon de *merlette* het meest van *sabel* is, men treft ook vele wapens aan, waarin zij van *azuur* of *keel* is. Tot voorbeeld dat de *Canette* met *bek en pooten* wordt voorgesteld, geef ik op, hetgeen COLOMBIÈRE (*La science Héroique*, 2e. edit. Paris 1669) op pag. 365 schrijft: *Le second et troisième quartier des armes de* BAYLENS-POYANNE *sont d'azur à trois canettes d'argent*, welke vogels men op pag. 367 onder N°. 78 afgebeeld vindt.

Gist CONSTANTER dat de *Canettes* en *Merlettes* juist daarom zoo verminkt zijn, ten einde ze des te beter van de *zwanen* te onderscheiden, ik geloof dat de *lange* en *gebogene hals* der laatsten, een genoegzaam kenmerkend onderscheid oplevert, zoodat men niet ligt eene *meerle*, al had zij ook *bek en pooten*, voor eene *zwaan* zou aanzien.

H. M.

Blazoen (bl. 20). Allereerst dank voor de heusche teregtwijzing in de vraag van *** (bl. 164) voor mij opgesloten. Terwijl ik bij H. M. overhaasting vermoedde, beging ik zelf een schromelijke flater tegen de heraldiek. Schrap derhalve de geheele dwaze periode, bl. 135: »juist het omgekeerde, b. v. een »meerle van sabel te voeren met bek en poo»ten van keel, ware zonde tegen de regels »van het blazoen of *à s'enquêrir.*" Ik geloof tot nog toe, dat het *overige* mijner bewering steek houdt en voeg er ter verklaring bij, dat men evenzeer op een veld van metaal, b. v. een leeuw, een vogel, enz. van keel kan voeren, waarvan enkele deelen (bek, pooten, tong, klaauwen) niet van metaal, maar van een andere kleur (b. v. lazuur) zijn, omdat men in zoodanig geval het er voor houdt, dat de *kleur* dier enkele deelen *niet op de kleur* van het dier, *maar op het metaal* van het veld is geblazonneerd. Zóó toch alleen is, naar mijn oordeel, te verklaren, dat er zoowel van het eene als van het andere geval, schijnbaar geheel willekeurig, velerlei voorbeelden gevonden worden en zelfs de wapenkundigen verzekeren, dat noch door het een, noch door het ander eenigzins *gefausseteerd* is.

Nog heb ik sedert bij SEGOING, *Tresor heraldique*, 1657, f°. p. 31, eene historische bijzonderheid, aangaande het wapen der MONTMORENCY's, gevonden, die het oude en bekende gevoelen bevestigt, dat de *merlettes*, *canettes* en *allérions* zinnebeelden zijn van overwonnen en ontwapende vijanden. Ze is deze: »les quatre allerions portez aux quatre can»tons de la croix de gueules des armes de »Montmorency par Bouchard premier de ce »nom, a cause de quatre estendars pris sur »les Imperiaux, representez par les allerions, »qui sont des ayglons desarmez de bec et »d'ongles. Et depuis le nombre augmenté de »douze autres enseignes imperiales gagnées »par Mathieu de Montmorency en la bataille »de Bouvines."

CONSTANTER.

Opschrift van een' Gedenkpenning (bl. 20).

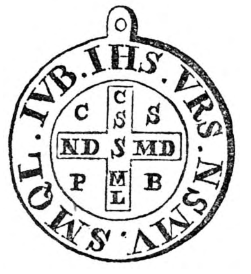

In G. PEIGNOT, *Livre des Singularités*, vind ik de volgende oplossing der letters van het Benedicto of Toovenaarskruis, eenigsints verschillende met de verklaring door TUSCO (bl. 41) medegedeeld:
IHS. — Jesus Hominum Salvator.
VRS. — Vade Retro Satana.
NSMV. — Nunquam Suadeas Mihi Vana.
SMQL. — Sunt Mala Quae Libas.
IVB. — Ipse Venena Bibas.

———

CSSML. — Crux Sacra Sis Mihi Lux.
NDSMD. — Nunquam Daemon Sis Mihi Dux.

———

CSPB. — Christus Sit Perpetuo Benedictus.

N. P. BIBLIOPHILUS.

———

IJzeren kooi van kardinaal la Ballue (bl. 21). In *l'Histoire des Protestants de France* van G. DE FELICE, 1850, staat op bl. 87, bij de vermelding van de ter dood veroordeeling van ANNE DUBOURG, Raadsheer in het Parlement van Parijs: » Comme les réformés avaient » tenté de lui fournir des moyens d'évasion, » il fut enfermé dans une cage de fer, vieux » meuble de LOUIS XI, qu'on alla déterrer à la » Bastille; DUBOURG s'y résigna: il chantait » les louanges de Dieu dans cette étroite pri- » son." Q.

IJzeren kooi van Kardinaal la Ballue. In de prentverzameling, behoorende tot de boekerij van de fransche Republiek, zijn twee afbeeldingen bewaard van de ijzeren kooijen, op last van Koning LODEWIJK XI vervaardigd op het slot te Loches. De eene afbeelding dagteekent van 1699 en de andere van het begin der Fransche revolutie (van 1789). — Onder de beroemdste personages die in eene dier kooijen werden opgesloten, waren JEAN DE LA BALUE, Bisschop van Angers, die er elf jaren in doorbragt, de Hertog van NEMOURS en PHILIPPE DE COMMINES. Ik laat hieruit eene bijzondere aanteekening volgen, de beschrijving van die kooijen door COMMINES zelven gemaakt.

„Le roij nostre maistre avoit fait de rigoureuses prisons, comme cages de fer et autres de bois, couvertes de plaques de fer par le dehors et par le dedans, avec terribles serrures, de quelques huict pieds de large et de la hauteur d'un homme et ung pied plus. Le premier qui les devisa fut l'évesque de Verdun (GUILLAUME DE HARAUCOURT), qui, en la première qui fut faite, fut mis incontinent, et a couché quatorze ans. Plusieurs depuis l'ont maudict, et moi aussij qui en aij tasté sous le roi de présent (CHARLES VIII) l'espace de huijct mois. Autrefois avoit fait faire (LOUIS XI) à des allemans des fers très pesans et terribles pour meetre au pied, fort malaisé à ouvrir, comme à ung carcang, la chaine grosse et pesante, et une grosse boule de fer au bout, beaucoup plus pesante que nestoit de raison, et les appeloit-on les *fillettes du roy*..."

In de bovenvermelde afteekeningen heeft men opgemerkt, dat de regtstandige ijzeren banden, waarmede de houten kooi is bekleed, alle met *elf* nagels daarop zijn bevestigd.

Welligt vindt N. P. BIBLIOPHILUS (bl. 164) in de meerdere exemplaren van zoodanige kooijen bevestigd, dat meerdere personen te gelijker tijd en op verschillende plaatsen in dergelijke kooijen konden opgesloten worden.

——— VAN BEVEREN.

Baron (bl. 21, 76, 100). In de middeleeuwen behoorde de naam *baron* niet alleen aan den adel, maar ook aan de aanzienlijkste burgers van zekere steden, waarschijnlijk zulke die vroeger Romeinsche municipia waren geweest. De Heer GUIZOT (*Civil. en France, vol. V. p.* 144, *Brux.* 1839) geeft een uittreksel uit een Charter, door LODEWIJK VII van Frankrijk in 1145, aan de aanzienlijken van Bourges gegeven, hetwelk aldus luidt: » Il avait été » réglé par notre père qui si quelqu'un faisait » des torts dans la cité, commettait une offense, » il aurait à réparer le dit tort, selon l'évalu- » ation des *Barons* de la cité." » *Barons*," vaart de Heer GUIZOT voort, » mot féodal qui révèle » la nouvelle constitution de la société, mais » qui correspond, aussi bien que celui de *bons* » *hommes*, aux *Senatores* de la cité romaine."

DUCANGE, vol. I. p. 1036, haalt MATTHIEU DE PARIS aan, die zegt: » quos propter civita- » tes dignitatem et civium antiquam libertatem » *barones* consuevimus appellare."

Dat de burgers van Londen *baronnen* genoemd werden, getuigen de Charters van HENDRIK I (1087—1100). Zie MADOX, *Firma burgi*, p. 23, 24. Ook in de *Chronica majorum* komt het blijkbaar voor, dat baronnen voorname burgers waren. Een brief van het eerste jaar van HENDRIK III luidt: » HENR. D. G. &c. » *Sciatis quod fidelibus nostris* baronibus *et civibus* » *nostris Londoniarum salutem.*" l. c. p. 129. In het 55e jaar van denzelfden koning, komt in een brief, door de burgers van Londen aan den Koning gerigt, voor: » *Maior Londonia-* » *rum* BARONES, *cives et universalis communa ejus-* » *dem civitatis obligati sunt.*" In Engeland werden ook de burgers van andere steden, maar alleen van dezulke die Romeinsche municipia geweest waren, baronnen genoemd. Dit versterkt de meening van GUIZOT, dat de *Senatores* in *Baronnen* veranderd zijn. Zie *Gent. Mag.* TUSCO.

St. Nikolaas (bl. 21). In DE NAVORSCHER van Februarij, bl. 45, lees ik:

»Het ontbreekt er (in Oostenrijk) niet aan »liedjes op St. Niklaas."

Ook bij ons ontbreekt het niet aan liedjes, om den lekkersbrengenden Sint te verwelkomen. In mijne jeugd heb ik er hooren zingen; wat ik onthouden heb, deel ik hieronder mede.

1.

Sint Niklaas goed heilig man!
Trekje beste tabbert an,
Rij der mee na Amsterdam;
Amsterdam van Spanje,
Appeltjes van Oranje,
Peertjes van de boomen,
Rijke, rijke oome!
Rijke, rijke juffertjes,
Die dragen lange mouwen.
Hansie willen we trouwen?
Hansie sprong al over de sloot,
En hij brak zen poot,
Tien pond suiker,
Leg de lepel op de ketel,
Brandewijn met suiker.

2.

Sint Niklaas! bonne, bonne, bonne,
Gooi wat in de leege tonne;
Gooi wat in de huizen,
Dan zelle we grabblen als rotten en muizen.

3.

Sint Niklaas,
Dat is een baas
Voor kind'ren en voor menschen;
Hoe verlangen we naar die Klaas,
Dat i ons weêr komt wenschen.

H. T.

Het dierlijk magnetismus (bl. 22, 136). TUSCO zal een bewijs vinden van het lezen *door eene stalen doos*, in *Mnemosyne of Aanteekeningen over het Animalis Magnetismus*, door Mr. P. G. VAN GHERT, Amst. J. V. D. HEY, 1815. bl. 127.

A. & A.

Het dierlijk magnetismus. Aan TUSCO wordt in overweging gegeven, of zijn antwoord (bl. 136) op de door hem gedane vraag (bl. 22) het magnetismus betreffende, wel doelmatig is.

De twee door TUSCO aangehaalde gevallen kunnen wel niet anders dan de overdrevene en daardoor onware denkbeelden, die er reeds te veel omtrent het magnetismus heerschende zijn, in de hand werken, terwijl het werkje van D. NOBLE, door TUSCO aangewezen als geschikt om juiste denkbeelden van het magnetismus te verkrijgen, het onvolledig behandelt en de in dat boekje beoordeelde gevallen slechts bewijzen zijn voor het misbruik dat er van het magnetismus kan gemaakt worden. En zal men nu de zaak naar het misbruik beoordeelen?

Zoo lang men bij het onderzoek van het magnetismus alleen op de buitengewone verschijnselen, die er door te weeg gebragt kunnen worden, let, zal men steeds onbevredigende resultaten verkrijgen, daar die verschijnselen, bij gebrek aan een weldadig doel, steeds in verwarring ontaarden; dit wordt in het werkje van D. NOBLE bewezen. Wanneer men het magnetismus onpartijdig onderzoeken wil, dan zal zulks het best kunnen geschieden, door zich in betrekking te stellen met een regtschapen aanwender van hetzelve: zoodanig een zal slechts door ééne beweegreden tot het in werking brengen van het magnetismus bewogen kunnen worden, namelijk *om lijden weg te nemen of te verminderen.*

Wordt het magnetismus, bij het bezit van de daartoe vereischt wordende gegevenen kennis, ter bereiking van dit weldadig doel *volkomen belangloos* gebruikt, dan zal het zich openbaren te zijn: een eenvoudig krachtig geneesmiddel; en de buitengewone verschijnselen, die er alsdan, alleen des noodig, door te voorschijn worden gebragt, werken, onder eene behoorlijke leiding, altijd mede ter bereiking van het doel.

Om het magnetismus met de daarover geschrevene werken te beoordeelen, gaat moeijelijk, dewijl in de meeste schriften over dit onderwerp aan het buitengewone en wonderlijke te veel waarde gehecht wordt. Het vertaalde werk van Dr. J. ENNEMOSER, *Het magnetismus in verband met natuur en godsdienst. Groningen, bij* W. VAN BOEKEREN, 1845, zal wel het beste zijn dat er in onze taal over bestaat; vooral het practische gedeelte verdient aanbeveling; en wil men zich de moeite geven om § 301 tot 316 te lezen, dan zal men daarin de bewering gestaafd vinden, dat D. NOBLE, bij de beoordeeling van het magnetismus, het misbruik tot maatstaf genomen heeft. In het beschouwende gedeelte van Dr. ENNEMOSERS werk zal wel het een en ander voorkomen dat, van het standpunt des schrijvers af beschouwd, waar moge zijn, doch aan de tegenstanders van het magnetismus stof tot aanmerkingen leveren kan; het was daarom misschien beter geweest, dat dit gedeelte minder op den voorgrond ware gesteld.

Wanneer regtschapen mannen zich met het magnetismus wilden bemoeijen, dan zoude er voor de lijdende menschheid veel goeds uit kunnen voortvloeijen; zoo als het thans over het algemeen gebruikt wordt, ontaardt het veelal in misbruik, en mag als zoodanig niet aanbevolen worden.

R. M. B.

Raderuurwerken (bl 23). N°. 1 van DE NAVORSCHER tot heden nog niet bezittende, ken ik de vraag niet, maar naar aanleiding van de antwoorden op bl. 101 en 137 mag ik vooronderstellen, dat het niet onbelangrijk zal zijn, over dat onderwerp te kennen de *Bijdrage over een Slag-Horologie*, *te Utrecht*, *in de XIVde Eeuw*, *medegedeeld* door J. J. DODT, van Flensburg. Zie: *Tijdschr. voor Geschied- en Oudh. v. Utrecht*, 7de Jaarg. 1841, bl. 96. Hij

zegt aldaar, dat, hoezeer uit de *data* door HAMBERGER, BARRINGTON en anderen aangebragt, het bestaan dezer horologien in de XIII[de] eeuw mag worden opgemaakt, de dichter DANTE de eerste schijnt geweest te zijn, die van zoodanig werktuig uitdrukkelijk melding heeft gemaakt. Hoogstwaarschijnlijk hebben zij dus in Italie reeds in de XIII[de] eeuw bestaan; in de XIV[de] vindt men ze genoegzaam in alle landen van Europa, enz. V. D. N.

Monnikken Kunstwerkers (bl. 23). Uit bl. 58 blijkt dat AMBROSIUS *Camaldulensis* te gelijk monnik en kunstwerker was. Hier volgt nog een ander voorbeeld uit eenen brief door den ridder PASTON in 1470 aan zijnen zoon te Norwich geschreven. Zie PASTON *Letters;* vol. ii. p. 45.

»Item, ik bid U, spreek met HARCOURT in de abdij, over eene kleine klok die ik hem met JACOB GRESHAM zond om hersteld te worden, en tracht ze van hem te krijgen, en als ze klaar is, stuur ze mij. Wat het geld voor zijn werk aangaat, hij heeft eene andere klok van mij, die Sir THOMAS LYNDES, God hebbe zijne ziel! aan mij gaf, die mag hij houden tot ik hem betaal. Deze klok behoort aan den Heer Aartsbisschop, doch laat hem daarvan niets weten, en zorg dat ze zachtjes hierheen vervoerd worde".

TUSCO.

Hollandsche Kerk te Norwich (bl. 28). Over de vroegste geschiedenis van deze kerk raadplege men: STRYPE'S *Annals of the Reformation;* BLOMEFIELD'S *History of Norwich* en BURN'S *History of the Foreign Refugees.* Welligt zou Dr. HENDRIK GEHLE, de leeraar bij de Neêrduitsche kerk in Austin Friars, de meest geschikte vraagbaak zijn omtrent haar tegenwoordigen staat.

EDWARD F. RIMBAULT.

Notes and Queries, vol. iii. p. 396.

J. Bruckner. —*Hollandsche Kerk te Norwich.* JEAN BRUCKNER PETR. fil. Predikant te Norwich sedert 1751 en in de Fransche taal aldaar sedert 1766; zoo komt hij bij mij voor in de *Naamregisters* der Predikanten van 1789 en 1801, ook nog in die van 1807, doch in die van 1812 is Norwich vacant. Wat zijne uitgegevene schriften betreft, zal men de *Boekenlijsten* van dien tijd moeten doorbladeren; doch het antwoord op de vraag, »hoe eene Hollandsche Kerk te *Norwich* kwam", vindt men in onderscheiden boeken; inzonderheid die over *Kerkelijke Geschiedenis.* Onder anderen bij YPEY en DERMOUT, *Gesch. v. d. Nederl. Herv. Kerk*, D. I, bl. 159, alwaar men leest dat na de komst van ELISABETH op den throon van Engeland, vele Nederl. Protestanten naar dat land overstaken en grootendeels zich als fatsoenlijke burgers geacht maakten; dat vooral Zeeuwen daarheen trokken, die aldaar, benevens de Nederl. Waalsche Gemeente, hun eigen boekdrukkerij en latijnsche school hadden.

V. D. N.

Verduitsching van Plinius (bl. 54, 139). In het *Allgemeines Bibliographisches Lexicon* van F. A. EBERT, Leipz. 1830, in voce, vindt men van PLINIUS vermeld: *vijf Boeken, handelende van de Nature*, Leeuwarden SYBES, 1651, in 8°. met houtsneden. Eene vroegere uitgave verscheen te Arnhem, 1607, in 4°. en later te Amsterd. bij MORTERRE, 1757, in 8°. met platen. Ook bij FERWERDA, in zijne *Naamlijst van Boeken*, III. Deel. 2[e] Stuk, bl. 295, staat: PLINIUS, *van de Menschen, Dieren, enz.*, Leeuw. 1651 en 1662, beide in 8°. In den *Catalogus van de Bibliotheek* LORMIER., Rott. 1789, n°. 371 in 8°. vindt men: PLINIUS, *over de Dieren*, enz., Amst. 1757. met pl.

V. D. N.

Verduitsching van Plinius. Wat de vraag in N°. 3 en 4 omtrent PLINIUS betreft, ik heb eene vertaling voor mij: onder den titel van:

C. PLINI SECUNDI, *des wijd vermaarden natuurkundigen vijf boeken handelende van de Natuure,* I. *Van de mensch.* II. *Van de viervoetige en kruipende dieren.* III. *Van de vogelen.* IV. *Van de kleine beestjes of ongedierten.* V. *Van de visschen, oesters, kreeften. Hier zijn bijgevoegt de schriften van verscheidene andere autheuren, de Natuur der dieren aangaande. En nu dezen laatsten Druk welker vierde part vermeerdert met verscheiden nieuwe schrijvers en eigen ondervindinge en met veele Platen verciert. te Amsteldam bij de Erve* H. VAN DER PUTTE *en* B. BOEKHOUT. *Papier en Boekverkoopers op het Water in de Lootsman* 1776, 568 bladz. Met houtsneden. Deze druk schijnt te verschillen van die welke te Leeuwarden uitkwam.

P. E. Z.

Eerste berijmde gedichten (bl. 55, 83, 142). Merkwaardig is mij altijd toegeschenen het rijm in de eerste regels der 30 Idylle van THEOCRITUS:

Ἄδωνιν ἡ Κυθήρη
Ὡς εἶδε νεκρὸν ἤδη,
Στυγνὰν ἔχοντα χαίταν,
Ὠχράν τε τὰν παρειὰν,
Ἄγειν τὸν ὗν πρὸς αὐτὰν
Ἔταξε τὼς Ἔρωτας.

Opmerkelijk is ook het rijmende der bekende pentameters *sic vos non vobis.* — Of het menigvuldig bij TIBULLUS en OVIDIUS voorkomende rijm der beide hemistiches van hunne pentameters niet toevallig is, durf ik niet beslissen. Scr.

Gedicht van Wolfgang Musculus (bl. 55.)

Nil superest vitae, frigus praecordia captat:
Sed tu Christe mihi vita perennis ades.
Quid trepidas anima? ad sedes abitura quietis,
En tibi ductor adest Angelus ille tuus.
Linque domum hanc miseram, nunc in sua fata ruentem,
Quam tibi fida Dei dextera restituet:
Peccasti? Scio: sed Christus credentibus in se
Peccata expurgat sanguine cuncta suo.
Horribilis mors est, fateor! sed proxima vita est
Ad quam te Christi gratia certe vocat.
Praesto est de Satana, peccato et morte triumphans
Christus: ad hunc igitur, laeta alacrisque migra.

Met dit getrouwe afschrift van het vers van WOLFG. MUSCULUS, medegedeeld in het werk van FREHERUS, *Theatrum Virorum Clarorum*, etc. Noribergae 1688, p. 197, vertrouw ik aan het verlangen van E. A. P. genoegzaam te hebben voldaan. V. D. N.

Een walvisch in de boomen (bl. 55). Het lied van bl. 143 ('k Ben in den tijd, enz.) is van den bekenden rijmelaar Mr. AERNOUT VAN OVERBEKE, en te vinden in de verzameling zijner Gedichten, waarvan een exemplaar onder anderen op de Leidsche Akad. Bibl. berust.
B—.

Een walvisch in de boomen. In Zeeuwsch Vlaanderen zingt men:

Daar zat een walvisch in de boomen,
Die zoengh (zong) een liedje al in 't latien
Hi wist zun stemmetje zoo te menghelen,
Geliek de klokjes die daar benghelen:
Dat is te zeggen grof en fien.

(De ie kortaf uitgesproken.) G. P. ROOS.

Plokpenning (bl. 56, 85). De Vlaamsch Belgische grondeigenaren hebben in Zeeuwsch Vlaanderen de Vendeesche gewoonte van een wijnpot of potwijns (pot = kan = litre) weder ingevoerd; sommigen hunner hebben den pot op *f* 10,— bepaald.

Op de hier te lande gehouden wordende verkoopingen van onroerende goederen, genieten de bieders en lovers, wijngelden, wijnpenningen (elders strijk-gelden of penningen), door een uit Walcheren overgekomen Notaris, winpenningen vertolkt. Deze wijngelden zijn een geschenk, om het bieden en loven aan te moedigen, van 15, 25 of 30 cents per gulden. G. P. ROOS.

Kadaster (bl. 56). Het zij aangemerkt, dat men daarvoor in Zeeuwsch-Vlaanderen een Neêrduitsch woord *omlooper* had, lacy! door kadaster verdrongen. G. P. ROOS.

Domoor (bl. 56) heeft dezelfde beteekenis als *doofoor*, wordende *dom* en *doof* oulings naar willekeur gebezigd; zoo vindt men bij PLANTYN, *dom of doof maken*, *dom of doof zijn;* en KILIAEN noemt *doof van sinnen*, *dom*, en tevens *domsinnigh*, *dom* stupidus en ook surdus, *dom en blind* auribus et oculis captus.
V. D. N.

Tijdrekening (bl. 56). Het is wel bekend dat er twee voorname stelsels van bijbelsche tijdrekening bestaan, het lange en het korte. Het korte is in onzen Statenbijbel gebruikt, en berust op den Masoretischen of gewonen Hebreeuwschen tekst, en ofschoon aangenomen door USSERIUS, CALMET en anderen, is de echtheid daarvan door vele Bijbeluitleggers betwijfeld. Het langere stelsel berust op de Alexandrijnsche overzetting en op den geschiedschrijver FLAVIUS JOSEPHUS.

De volgende tafel zal dit aan IOTA duidelijk maken, en hem voorthelpen bij het ontmoeten van gewijzigde bijbelsche berekeningen.

	Hebreeuwsche gewone Rekening.			Rekening volgens USSERIUS.			Volgens de Samaritaansche Overzetting.			Alexandrijnsche Vertaling			Volgens JOSEPHUS, verbeterd door ITALES.			Volgens » l'Art de vérifier les dates."		
	A. M.	vóór J. C.	Tusschentijd.	A. M.	vóór J. C	Tusschentijd.	A. M.	vóór J. C.	Tusschentijd.	A. M.	vóór J. C.	Tusschentijd.	A. M.	vóór J. C.	Tusschentijd.	A. M.	vóór J. C.	Tusschentijd.
Schepping	1	3760	—	1	4004	—	1	4305	—	1	5508	—	1	5411	—	1	4963	—
Zondvloed	1656	2104	1656	1656	2348	1656	1307	2998	1307	2262	3246	2262	2256	3155	2256	1655	3308	1655
Roeping van ABRAHAM . .	2018	1742	362	2083	1922	426	2384	1921	1077	3469	2039	1207	3318	2093	1062	2671	2292	1016
Uittogt uit Egypte . . .	2448	1312	430	2513	1491	430	2814	1491	430	3894	1614	425	3764	1648	445	3318	1645	637
Grondlegg. van SALOMO's tempel	2928	832	480	2992	1012	480	3294	1011	480	4495	1013	601	4184	1027	621	3965	998	647
Verwoesting	3338	422	410	3396	588	424	3718	587	424	4919	589	424	4825	586	441	4357	606	392
Geboorte van CHRISTUS . .	3760	—	422	4004	—	588	4305	—	587	5508	—	589	5411	—	586	4963	—	606

TUSCO.

Naamsoorsprong van Zandpoort (bl. 57). G.H. zegt niet van waar hij het vermoeden heeft ontleend, dat die naam van een klooster zoude afkomstig zijn; indien de Geschiedschrijvers daar niet van gewagen en zelfs tot in den laatsten tijd andere denkbeelden daarover zijn geuit, zie ik niet in waarom men aan een klooster behoeft te denken, maar zoude veeleer meenen, dat die naam in verband moet en kan worden beschouwd met het *zand* of marktplein te Haarlem, dat overigens eveneens als *Zandvoort* aan de eigenaardigheid van den

grond zal toe te schrijven zijn. Zie: LOOSJES, *Holl. Arcadia*, bl. 319. V. D. N.

St. Fiacre (bl. 57, 88, 145). Ik meen gelezen te hebben, dat ST. FIACRE, de patroon der tuinlieden, zoon was van EUGENIUS IV, Koning van Schotland, die in de 7e eeuw regeerde. Hij deed echter afstand van den troon zijns vaders en ging te Meaux, in Frankrijk, leven, alwaar hij, zoo het schijnt, vele wonderen deed. Men verhaalt onder meer, dat een steen, waar hij zich op nederzette, door zijne wonderkracht, in eenen gemakkelijken stoel veranderde, welke in 1792 nog in de hoofdkerk van Meaux te zien was. Hij stierf aldaar in reuk van heiligheid den 30 Aug. 670.

Wat aangaat den naam van Fiacre voor eene soort van huurkoetsen, zoo schijnt er onder de regering van LODEWIJK XIII een geestelijke geleefd te hebben, FIACRE genaamd, welke de geboorte van LODEWIJK XIV voorspelde en onder wiens bescherming verscheidene voerlieden hunne rijtuigen geplaatst hadden.

EEN AARTS FILISTER.

Nederlandsche Heidenen (bl. 57). Bij de schriften over de Nederlandsche Heidenen kan men nog voegen: G. VAN HASSELT, *Stof voor eene Geldersche Historie der Heidenen*, Arnhem 1805. 8°.

C. & A.

Tafelvorken (bl. 57) schijnen het eerst in Italië, op het einde der vijftiende eeuw, in gebruik te zijn geweest. Een satiriek werk, getiteld: *l'Isle des Hermaphrodites*, de zeden van het Fransche hof op 't einde der zestiende eeuw beschrijvende, vermeldt de tafelvorken als eene weelde eerst kortelings ingevoerd, en 't is bekend, dat HENDRIK III, Koning van Frankrijk (1575—1589), de eerste Fransche Koning was, die een vork gebruikte. Op 't kasteel van Pau, in Bearn, wordt nog een vork bewaard, die door HENDRIK IV gebruikt is; deze vork is van staal, met twee tanden en van fatsoen en zwaarte als eene tegenwoordige voorsnijvork.

In 1608 vindt men ze in Engeland nog als iets nieuws beschreven, en zelfs in 1653 schijnen ze in Londen onder de deftige burgerklasse nog niet algemeen te zijn geweest. In Spanje worden ze onder de mindere klasse zelfs nu niet altijd gevonden. De Turken en andere Oostersche volken gebruiken nog steeds hunne vingers, en 't is bekend, dat de Chinezen in plaats van vorken, houtjes (somtijds rijk versierd) bezigen. T. H. B.

Geteld, geteld, gewogen, maar te ligt bevonden (bl. 58). Kan NIZZA ook bedoeld hebben een penning, door mij onder eenige andere gevonden en nog onder mij berustende, welks oorsprong voor mij, oningewijde in de penningkunde, onbekend is; hij werd, naar alle waarschijnlijkheid, als een spotpenning geslagen.

Voorzijde: een uil, met een bril op, zittende op een kussen, daar naast een brandende kaars omgeven van zeven sterren en het randschrift: *Nog even blind.*

Keerzijde: een weegschaal uit een wolk dalende met eenige zonnestralen; op de eene schaal *een boek* waarop de letters *J. C.*; op de andere een bisschopsstaf, een mijter, eenige boeken en een afhangend blad met zeven zegels, waarop de letters ZEV / ENV, welke laatste schaal, ofschoon meer beladen, zigtbaar ligter dan de andere is; onder aan met groote letters het woord TEKEL.

Het stuk is zonder jaartal, onder aan de voorzijde staan de letters D. S. S.

T + B.

Genealogie (bl. 58). Ook in SMALLEGANGE, *Kronyk van Zeeland*, vindt men zeer vele geslachtlijsten van voorname, meest Zeeuwsche familiën. Doch vooral verdient hier melding een werkje, dat in 1781, zonder aanteekening der plaats wáár, in het licht kwam, getiteld: *Généalogies des familles nobles et anciennes des dix-sept Provinces des Pays-Bas; rangées par ordre Alphabétique* — III Tomes in 8°. Het loopt niet verder dan de letter G. J. KOK heeft de geslachtlijsten, in dat werkje voorkomende, opgenomen in zijn tweeden druk van het *Nederlandsch Geslacht- Stam- en Wapenboek* van A. FERWERDA, hetwelk echter met de letter E. eindigt. C. & A.

Genealogie. Ook handelen over Nederlandsche familiën:

Hist. Gen. des Païs-Bas, par J. L. CARPENTIER, Leide, 1664.

Généalogies des Familles Nobles et Anciennes, 1781.

Fragmens Généalogiques, Genève, 1776.

A & A.

Ambrosius Camaldulensis (bl. 58). » Ein oberste Abt des Camaldulensischen Ordens (daher er *Camaldulensis* zugenahmt wurde) war zu Portici in Romagna ohnweit Forci den 24 Sept. 1378 gebohren und hiesf mit seinem Geschlechtsnamen TRAVERSARI". — De naam van ANGELO komt zoo menigvuldig voor, dat het moeielijk zal zijn te bepalen wie de bedoelde *vermaarde Jongeling* van dien naam, geweest en *wat* hij geweest is. Men zie over den een en ander JÖCHER, *Gelehrten Lexicon*, in voce *Ambrosius*, en ADELUNG, *Fortsetzung zu* JÖCHERS *Lexicon*, bij beiden op den naam van ANGELIS, ANGELO, ANGELUS. V. D. N.

Nederlanders in Zweden (bl. 67, 150). Het Wetboek van Wisby ken ik niet; — ik had dit woord overgenomen uit *Notes and Queries*,

en twijfel niet of de Zeeregten van Wisby zijn bedoeld met het maritiem wetboek (*Maritime Code*) aldaar genoemd. — Behalve de koopman ADRIAAN VERWER, heeft ook GLINS (zie *Woordentolk van* Mr. THYMON BOEY) aanteekeningen op de Wisbuische zeeregten uitgegeven. Die *Woordentolk* noemt ze ook (in voce *Assurantie*) het *Wisbuische* zeeregt. OLAUS MAGNUS, Boek II, cap. XXII, noemt de stad: *Visby*. — Het *Nederlandsch adeysboek*, Campen, J. A. DE CHALMOT, 1784, noemt ze bijna altijd de *Wisbuysche*, somtijds ook de *Visbuysche* zeeregten. Dr. BELL in *Notes and Queries* t. a. p. noemt de stad *Wisby*, *Visbuy*, *Visbye* en *Visburgum*.

Wil de Heer W. V. D. V. de inlichtingen die hij kan geven omtrent de afstammelingen der Nederlanders (Vlamingen) te Wisbui, aan het Bestuur van DE NAVORSCHER inzenden, en dat Bestuur ze mij doen toekomen, ik zal daarvoor dankbaar zijn. W. J. L.

Pekelharing, Jean Potage, Hansworst (bl. 90, 116). Het vrolijke, pleizierige en lekkere drietal, *Hansworst*, *Jean Potage* en *Pekelharing*, kan nog vermeerderd worden met Signore *Macarone* en met Sir *Punch*, tot eene hartversterking. Of de Heer JAN HAGEL nog eenigzins aan hen geparenteerd is, waag ik niet te beslissen, maar wat mag de reden zijn, dat bovengemelde illustre personen juist de namen dragen van geliefkoosde spijzen en dranken?

Σ.

Hans Worst, *Jean Potage*, *Punch*, *Paljas* (*Paillas*) (bl. 90). Elke natie noemt haar potsen- of grappenmaker naar hare geliefkoosde spijs of drank, zeker om 't genot haar door dat flach van lieden verschaft. — De Duitscher nu houdt ontzachlijk veel van *Worst*, en spreekt daarom van zijn *Hans Worst*. En wie kent dat gekoeskoes niet, bij den Franschman zoo geliefd en door hem *Potage* geheeten: wat wonder dan, dat hy zijn *Jean Potage* vindt in den man die hem lustig vermaakt; gelijk de Engelsche *Punch*-drinkers in dien zelfden man hun *Punch* zien. Paljas (Paillas) is van anderen oorsprong en is letterlijk een *Strooman*, *stroopop*, naar het stroo-achtige dat deze personaadje tot karakter heeft. K. W.

De Nu ephelkustikon (bl. 90). Wanneer de schrijftaal alles moest opnemen, wat de spreektaal schijnt te wettigen, zoude het er al wonderlijk met haar uitzien, waarom men ook te regt den regel heeft aangenomen: schrijf, zoo als men beschaafd spreekt. Verre is het van ons te beweren, dat de *n* bij het bep. lidw. *den* eene onbeschaafde uitspraak verraadt. Integendeel gelooven wij, dat, gelijk bij onze naburen, de Belgen, nog in den 1sten naamval van het bep. lidw. van het mann. gesl. *den* gebruikt wordt, ook bij ons, in derg. uitdrukkingen, als: *den arme knecht*, een oorspronkelijk geslachtsgevoel, door de samentreffing van twee klinkers opgewekt, ten grondslag ligt. *Den* toch wordt alleen gebezigd voor mann. zelfst. naamw. of bijv. naamw., gevolgd door mann. zelfst. naamw., mits deze met eenen klinker beginnen. — Eene der voorn. redenen, waarom men deze *n* (alsmede in *dien*, *dezen*) verbannen heeft, is wel, dat men het onderw. en voorw. eener rede ook door het bep. lidw. duidelijk wilde aanwijzen, welk voorregt de Vlaamsche taal mist, namelijk bij het mann. geslacht. — Het is maar N. EUVELGEMOED! vele hiaten beproeven de Vaderlandsche tong. Dit getuigen ook: F. EDELGEMOED, L. ONGENA; maar zijn deze niet te voorkomen door eene juiste en bedaarde uitspraak?

De uitgang *n* van verkleinwoorden, als: *paardjen*, *blaadjen*, *boeksken*, enz. is nog verre van verbannen. Vooral in de Dichtkunst wordt er veel gebruik van gemaakt.—Wat *den mijnen*, *den haren*, enz. betreft, welke in de spreektaal ook vaak voorkomen, betrekking hebbende op een verzwegen mann. zelfst. naamw. en staande in den 1sten naamval, het is een bewijs te meer voor het geslachtsgevoel onzes volks, doch door de Taalgeleerden verworpen, als geene onderscheiding overlatende tusschen den zoogenaamden 1sten en 4den naamval. J. H. VAN DALE.

Oranjekleur in heraldiek. (bl. 91). Oranjekleur is niet in heraldiek bekend, doch wordt gebruikt als natuurkleur, b. v. oranjeappelen.

Tawney, *Tenne*, *Tanné*, *Chatain*, een roodbruine kleur, mede niet in de heraldiek als voor natuurkleur in gebruik.

De vassallen van den Hertog van Norfolk, droegen geen oranje als wapenkleur, maar als fantaisie; immers het Huis HOWARD, dat sedert 1483 deze waardigheid bekleedt, voert van keel bezaaid met gouden kruisjes.

Ook het huis van *Oranje*, aan hetwelk die kleur als eigen is, voerde van goud, met een jagthoren van lazuur, gebonden van keel. A. & A.

Zingen met de ster (bl. 91). Over het zingen met de star kan men onderrigt worden in den *Gelderschen Volks-Almanak van* 1835, bl. 8 en volg. In den morgen van Driekoningendag, plachten drie jongelingen, gewoonlijk in lange witte kleederen gestoken, met gouden kroonen op het hoofd, door de straten te trekken. Een hunner is zwart gemaakt, en draagt een stang, waarop een star geplaatst is, die, naar het vereischt wordt, stil staat of bewogen wordt. Onder dien stang bevindt zich een kastje, in den vorm van een huis, het paleis van HERODES voorstellende. De optogt gaat vergezeld met het zingen van het volgende liedje:

Wij komen getreden met onze starre;
Lauwerier de Cransio.
Wij zoeken hier JEZUS, wij hadden hem gaarne,
Lauwerier de knier.
Zijn Karel Konings-kinderen,
Pater bonne Franselijn.
Jeremie.
Wij kwamen al voor HERODES zijn deur,
Lauwerier de Cransio.
HERODES de Koning kwam zelve veur;
Lauwerier de knier.
HERODES die sprak met valsche hart,
Lauwerier de Cransio.
Hoe ziet er de jongste van drieën zoo zwart?
Lauwerier de knier.
Al is hij wat zwart, hij is wel bekend,
Lauwerier de Cransio.
Hij is de Koning uit het Orient,
Lauwerier de knier.
Wij kwamen den hoogen berg opgaan,
Lauwerier de Cransio.
Daar zag men de starre zoo stille staan,
Lauwerier de knier.
o Starre! je moet zoo stille niet staan,
Lauwerier de Cransio.
Je moet er met ons naar Betlehem gaan,
Lauwerier de knier.
Te Betlehem in die schoone stad,
Lauwerier de Cransio.
Waar MARIA met haar kindje zat,
Lauwerier de knier.
Hoe kleiner kind, hoe grooter God,
Lauwerier de Cransio.
Een zalig nieuw-jaar verleene ons God,
Lauwerier de knier.

Te Huisen in Gelderland schijnt dit gebruik nog te hebben stand gehouden. Zie meer hierover ter aangehaalder plaatse in den *Geld. Volks-Almanak.* Σ.

Steendrukkunst (bl. 92). MARINUS en HEYDT, de eersten, die hier de steendrukkunst hebben uitgeoefend, zijn in 1821 met eene lithographische pers te Amsterdam gekomen. Kort daarna is MARINUS weder vertrokken, HEYDT daarentegen bleef voortgaan, maar had geen steenteekenaar, en arm zijnde, moest hij zich met kwitantiën, adres- en visite-kaartjes en dergelijken onledig houden. Zijne inrigting was op een bovenhuis, Reguliersbreêstraat bij de Duivelshoek. Lang is hij niet gebleven. Anderen, zoo als DESGUERROIS, DAIWAILLE en VELDHUIJSEN vervingen hem, en op veel beteren voet.

De eerste werken met steendrukplaten versierd zijn: *Lettres sur la Suisse, par* VILLENEUVE, folio, 1822. *L'Ecosse, par* ENGELMAN, Paris 1826. C. W.

Een politieke spinnekop (bl. 97). Van QUATREMÈRE DISJONVAL vond ik jaren geleden een werkje over de kunst om uit de spinnen het weder te voorspellen en heb er melding van gemaakt in een der Tijdschriften, ik meen in *de Gids*, maar de regte plaats wáár is mij ontschoten. De hier vermelde anecdote was mij vóórlang bekend. C. & A.

Een politieke spinnekop. Een *bepaald* antwoord hierop had ik gewenscht van een geachten hand, van iemand die DISJONVAL in persoon gekend en nog schrift van hem in bezit heeft; daaraan niet voldaan zijnde, wil ik trachten den vrager op het spoor te brengen der al of niet gegrondheid van het verhaal, dat veel waarschijnlijkheid voor zich heeft. DENIS BERNARD QUATREMÈRE DISJONVAL, geboren omstr. 1757 te Parijs, zich in 1787 in Holland bevindende en zich aldaar te zeer met de zaak der zoogenaamde vrijheid inlatende, werd gearresteerd en te Utrecht veroordeeld tot 25 jaren gevangenisstraf, waaruit hij na 7 jaren tijdsverloop, door de komst der Franschen aldaar, den 13 Januarij 1795, werd verlost. Van toen af koos hij den krijgsmansstand en diende de Bataafsche Republiek. DISJONVAL had zich in zijne jeugd op de kennis der *Physica* toegelegd, gelijk hij de *Chimie* met zulk goed gevolg beoefende, dat hij eene plaats in de Academie der Wetenschappen werd waardig geacht. In zijne gevangenis heeft hij zijn lot door het onderzoeken en bestuderen van vele zaken, veel verzacht, en aldaar verzameld, in een klein geschrift, al datgene hetwelk hij ten aanzien der *spinnekoppen* en inzonderheid de vergelijking van deze met de vochtigheid der lucht (l'hygromètre), had waargenomen: over hetwelk door den Heer DE MERCIER in het *Journal de Paris*, de grootste lof aan den opsteller werd gegeven. In 1795 verscheen van hem *Nouveau Calendrier aranéologique* in 8°, te Parijs, en in 1799 te Luik in 16°., 88 pag.; nog in 1797: *De l'aranéologie ou sur la découverte*, etc. Paris an 5, in 8°. 140 pag. Eene menigte van andere geschriften zijn door hem, vooral vroeger maar ook later in het licht gegeven; van zijne onderscheidene uitvindingen is zijne, uit tin vervaardigde *spaarkoffijkan*, hier te lande langen tijd in gebruik geweest. — Vele van deze, en meer andere bijzonderheden, hem betreffende, vindt men opgeteekend in een breedvoerig levensberigt in de *Galerie Historique des Contemporains, ou nouvelle Biographie*, 3me *Edition*, 8°., Mons 1827, alwaar ook zijn broeder, de meer algemeen bekende ANT. CHRIST. QUATREMÈRE DE QUINCY wordt vermeld. — De reeds genoemde schriften van DISJONVAL over de *spinnekoppen* na te slaan, zal welligt het beste middel zijn de waarheid te ontdekken, zoo niet nog een of ander tijdgenoot van 1795, dienaangaande berigten kan en wil geven.

V. D. N.

Een politieke spinnekop. Op de *beruchte publicatie* van de Nationale Vergadering van 16 Augustus 1797, het derde jaar der Bataafsche Vrijheid, waarvan ik een exemplaar bewaar, wordt vermeld de gepensioneerde Luitenant-Kolonel der Infanterie QUATREMÈRE D'ISJON-

VAL, waardoor bevestigd wordt het vermoeden van M. S. op bl. 172. VAN BEVEREN.

Handvest, gegeven door Graaf Willem in 1245 (bl. 97). Wanneer H. C. de *gedrukte* Handvesten van Haarlem, 1751, in folio uitgegeven, had opgeslagen, zoude hij al dadelijk op pag. 5 en 15 het bedoelde, benevens eene vertaling daarvan hebben gevonden. Nevens de laatste Handvest is in mijn exemplaar, afkomstig van den Heer V. SPAAN, met zijne hand aangeteekend, dat die overzetting verkeerd is, en t. a. p., in plaats van *huer*, *thins* moet gelezen worden. V. D. N.

Duimbijten (bl. 97). Dit was eene gewoonte van Italiaanschen oorsprong, welke dezelfde beteekenis had, *als*, en soms verwisseld werd *met*, de meer bekende, *faire la figue*. De oorsprong van dit spreekwoord vinden wij in den tijd der belegering en inneming van Milaan, door FREDERIK BARBAROSSA, 1162, toen de inwoners door den vertoornden Keizer tot eene smadelijke vernedering genoodzaakt werden tot straf voor de beleediging aan de Keizerin gepleegd (voor bijzonderheden, zie: *Dictionnaire des proverbes français*, bl. 186). Deze uitdrukking was in gebruik in SHAKSPEARE's tijd, ook in Engeland. » Behold I see contempt marching forth giving me *the fico*, with *his thumb in his mouth*."

In het begin werd dit spreekwoord slechts tegen de Milanezen gebezigd, maar weldra gebruikte men het algemeen als eene uitdaging en beschimping. (RABELAIS, IV. § 45.)
WILLIAM.

Een Grieksch Palindromos (vgl. bl. 122). Als toegift tot de mededeeling van Latijnsche Palindromen, of zoodanige regels, die van voren of van achteren gelezen, denzelfden zin opleveren (zie bl. 174, 175), geef ik uit mijne aanteekeningen het volgende.

Op een waschvat in de Sophiakerk te Konstantinopel, vindt men het volgende gegraveerd, dat van voren of van achteren kan gelezen worden en dezelfde belangrijke les bevat:

Νιψον ανομηματα μη μονχν οψιν.

(wasch de zonden af, niet slechts het aangezigt.)

Van waar ik deze aanteekening ontleend heb, is verzuimd door mij vermeld te worden; doch daarom verliest de regel zijne waarde niet. E. A. P.

Zonderling Latijnsch vers (bl. 122). Bij het lezen van deze Latijnsche aardigheden, herinner ik er mij eene, die als pendant hierbij behoort. Het is namelijk het slot van een' Latijnschen brief, aldus eindigende:

Mitto tibi *navem* prorâ puppique carentem ;
Mitto tibi *metulas* cancrorum more legendas.

Wie de auteur van deze aardigheid is, is mij niet bekend. H. v. C.

Zonderling Latijnsch vers. Onder de aanteekeningen mijner jeugd, vind ik het navolgende vers, in 1804 aan NAPOLEON gerigt, hetwelk almede van achteren naar voren gelezen, een goed vers, doch van tegengestelde beteekenis is; hoewel het van het door L*. medegedeelde en ook mij bekende vers, daarin verschilt, dat de woorden zelve in hun geheel blijven, en niet worden omgezet.

Kan het den Heer L*. tot tegenhanger van het zijne dienen, het zal mij aangenaam zijn.

Versus Retrogradi ad Buonapartam.

Vaticinor tibi, quod navalis laurea cinget
Tempora, nec magnas spes mare destituet.
Dejiciet tua Gens cunctos, nec Gallia victrix
Denique frangetur littus ad Albionum.
Sors bona, non mala Sors concludit praelia, quare
Secula te dicent pars bona, non mala pars.

't welk omgekeerd luidt:

Pars mala, non bona pars dicent te secula, quare
Praelia concludit Sors mala, non bona Sors, etc.

Q.

Eerste Hollandsche Roman (bl. 122). J. VAN HEEMSKERK, *Batavische Arcadia*. — De eerste druk van dit beroemde werk, heeft tot titel: *Inleydinghe tot het ontwerp van een Batavische Arcadia* en kwam in 1637, zonder naam of aanwijzing van schrijver, te Amsterdam in het licht, het is een klein boekske in 12°. van 234 bladzijden, hetgeen hoogst zeldzaam voorkomt en onder de *livres rares* eene plaats bekleedt. — Zie: SCHELTEMA, *Letterkundig Mengelwerk*, Iste Deel, IIIde Stuk. bl. 122 en volgg.

Eerst de 2de druk, welke in 1647 uitkwam en bijna even zeldzaam is als de eerste, draagt den naam van *Batavische Arcadia*. Die druk is even als de derde (1657) in klein *duodecimo*, geen van beiden maakt melding van den naam des schrijvers, eerst de 4de druk (1663) welke in kl. 8°. verscheen, noemt dien naam op de titelplaat. Het werk werd later nog verscheidene malen herdrukt. De laatste of 8ste druk schijnt die van 1751 te zijn, hoezeer er uitgaven van latere jaren (b. v. van 1756) bestaan, welke vermoedelijk echter in 1751 zijn gedrukt maar met eenen nieuwen titel in het licht gezonden. Men zie over dit werk: *Brief van* Mr. W. J. C. VAN HASSELT, *aan* G. D. J. SCHOTEL, in het 3de Stuk van het Iste Deel der *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, van SCHULL & VAN DER HOOP. C. & A.

Sprekende wapens (bl. 123). E. L. zegt, bl. 177, dat het wapen van GÉRARD DE CRÉ-

QUY was : van goud beladen met een wilden pruimboom (créquier) van keel. Gaarne zou ik willen weten waar de geëerde inzender dit vindt aangeteekend, alzoo het wapen van CRÉQUY in alle mij bekende wapenboeken staat afgebeeld van goud, beladen met een kandelaar met zeven armen (*créquier*) van keel.

Behalve de genoemde wapens van de geslachten VAN DER CAPELLEN en VAN ZON, leveren de wapenboeken der adelijke geslachten menigvuldige bewijzen van *sprekende* wapens; — onder deze zou men, wat ons land betreft, ook nog mogen noemen, die van de geslachten: CALKOEN, VAN BERENSTEYN, FALCK, DE BIE, GOLDBERG, DE BEHR, CORNET, RAM, KANNEKENS, TRIP, LEWE, GRAAFLAND, VAN GROTENHUIS, HOOFT en anderen.

Zie hier nog eenige gelijksoortige wapens van fransche huizen:

MAILLY, porte d'or à trois *maillets* de sinople.

SANTEUL, porte d'azur à une tête *d'Argus* d'or les yeux (cent-oeils) au naturel.

RACINE (Rat. cygne), d'azur au cygne d'argent becqué et membré de sable. RACINE heeft de *rat* weggelaten. » Par ce que" zegt hij in eenen brief aan zijne zuster, » c'est une trop vilaine bête."

PELLEVÉ, (Poil levé. *Poil* heet in Normandijen, van waar dit geslacht afkomstig is, *Pel.*) de gueules à une tête humaine d'argent, le poil levé d'or.

CHARLES DU FRESNE, Sieur du Cange: (beroemd door zijn *glossarium*) d'or au fresne de sinople.

Les ducs de BRANCAS, de gueules au pal d'argent chargé de trois tours d'azur accosté de quatre serres de griffons affrontés d'or. De hertogen DE BRANCAS, in Frankrijk, stammen af uit het huis BRANCACCIO te Napels. *Branca* in het Italiaansch, beteekent *klaauw*.

DE HORN (en Flandres) d'or à trois *cors* de gueules) virollés et enguichés d'argent.

DE CORNET, (les comtes) d'azur à trois cors de chasse d'or.

DE PASTORET, (marquis) d'or à la bande de gueules chargée d'un *pasteur* d'argent adextré d'un chien couché du même, la tête contournée.

De oude koningrijken Grenada, Galicie, Léon en Castilie, hebben alle sprekende wapens.

Grenade, d'argent à la *grenade* de gueules, soutenue et feuillée de sinople.

Galicie, d'azur semé de croix recroisetés au pied fiché d'argent, à un *calice* couvert, d'or.

Léon, d'argent au *lion* de gueules.

Castille, de gueules au *chateau* sommé de trois tours. RELEGEM.

Sprekende wapens. Voor dat de kennis der geslachtwapens eene wetenschap was geworden — ja zelfs voor dat de adellijke geslachtwapens bestonden, hadden reeds volken en merkwaardige personen der oudheid symbolen of herkenningsteekenen aangenomen. Zoo kennen wij van Juda den leeuw, en vertoont Perzie ons datzelfde dier, de zon aanstarende. In de *Ilias* herkennen de Grieksche en Trojaansche veldheeren elkander aan de *emblemata* geschilderd op hunne schilden of gebeeldhouwd op hunne helmen.

De zinnebeeldige voorstellingen der Grieksche steden waren somwijlen zoo duidelijk afgebeeld, dat zij zeer dikwijls op muntstukken den geschreven naam van de stad hunner oorsprong vervingen, waarvan de navolgende doen blijken.

Agrigente op Sicilie, waarvan de Grieksche naam was *Acragas* (ἀκραγας).

Krabbe vertoonde aan de keerzijde harer muntstukken eene afbeelding van dat dier.

Ancona, dat door alle eeuwen zijnen oorspronkelijken naam heeft behouden, droeg op zijne munten eenen elboog, *ancon* (ἀγκών).

Cardia, eene stad in Chersonesie, het tegenwoordige *Karidia*, gelegen in Eialet-Djezayr (land der kusten en eilanden) had tot muntteeken een hart, *Cardia* (καρδία).

Clidos (*het eiland*) bij Cyprus gelegen, thans *Klidi* in het *Monsselinkik* van Cyprus, had eenen *sleutel*, *kleis*, *kleidos* (κλείς, κλειδός) tot symbool.

Melos (*het eiland*) een der Cycladen, de plaats waar, meen ik, werd terug gevonden, de *Venus van Milo*, thans meer bekend onder den naam van *Milo*, had tot symbool eenen appel, in het Grieksch *melon* (μῆλον) geheeten.

Het eiland *Rhodes*, in het Grieksch *rodos*, *rodon* (ῥόδον) *roos*, stempelde hare munten met de *roos van Balaustium*, eene soort van rozenstruik, die op het eiland groeit.

Rosas, stad in Catalonien, volkplanting van Rhodes sloeg op hare munt eene *roos*, in navolging van het vaderland harer stichters.

Selinonte op Sicilie, beroemd door de keurige voorwerpen van beeldhouwkunst, waarvan de overblijfselen harer tempelen getuigen, had tot muntteeken een blad der zoogenaamde waterpieterselie, die menigvuldig in de omstreken der stad groeide. *Selinon* (σέλινους) is de Grieksche naam der plant en *Selinous* (σέλινους) die der stad.

Side, stad in Pamphilie, thans volgens sommigen, *Candeloro* in het pachalick van Anadhouly, naar anderen *Alaniah* in het landschap *Itchill*, plaatste aan de keerzijde harer munt een granaatappel *Side* (σιδη).

Deze weinige steden onder de vele.

Op de Romeinsche munten geslagen door C. PUBLICIUS MALLEOLUS, ziet men eenen houten hamer (in het fransch *maillet*), die blijkbaar moet zinspelen op den bijnaam zoo even vermeld; — op die van L. VALERIUS ACISCULUS eenen *hamer*, van de soort door de Romeinen genoemd *acisculus*; — op de munten van MAN-

LIUS AQUILIUS FLORUS, eene bloem; — op die van P. FURIUS CRASSIPES, een menschenvoet (pes): — QUINTUS CORNIFUCIUS plaatst op zijne munten een *gehoornd* hoofd van JUPITER (AMMON); P. ACCOLEIUS LARISCOLUS, drie jonge meisjes (de zusters van PHAËTON) die veranderd werden in boomen, bij de Romeinen genoemd *larices*, bij de Franschen *mélèzes*, en bij ons *larinx* (?) of lorkenboom; — L. FURIUS PURPUREO, de *murex* of *purpura*, waaruit de ouden eene schoone purperverw trokken; — CN. LUCRETIUS TRIO, de zeven sterren van den grooten beer (Septem Triones waarvan *Septentrion*: het Noorden). SATURNUS is te zien op de munten van SEXTIUS SATURNINUS en eene *muse* op die van POMPONIUS MUSA.

Ten slotte nog het voorbeeld van CICERO. *Cicer* beteekent groene erwt; nu verhaalt ons PLUTARCHUS, dat die beroemde redenaar, toen hij questor was op Sicilie, bij wijze van voldoening aan eene gelofte op een zilveren stuk beeldwerk, dat hij aan de goden toeheiligde, deed snijden zijnen naam en voornaam MARCUS TULLIUS, maar dat hij zijnen bijnaam daarop voorstelde door de afbeelding van eenen *groenen* of *gedroogden erwt*.

VAN BEVEREN.

Ruitvormige schilden (bl. 123, 177). De verklaring door V. D. N. uit PAILLOT aangehaald, komt mij voor als te ver gezocht, ook rust ze op geen geschiedkundigen grond. Ruitvormige schilden zijn niet altijd, ook niet uitsluitend, door vrouwen gebruikt, want in eene verzameling van wapenen van 1094—1649 (Zie: *Descriptive catalogue of Impressions from Scottish seals*, *by* LAING, Edinburgh, 4°) vindt men vele voorbeelden van vrouwenwapens, maar geen een waar het schild een anderen dan den in dien tijd door mannen gebruikten vorm vertoont. Doch in Engeland, zoo vroeg als de XIV eeuw, werd het ruitvormige schild door sommige vrouwen gebruikt, misschien alleen door weduwen. NISBET (*System of Heraldry II:* 35) maakt melding van een ruitvormig zegel van JOHANNA (BEAUFORT) Koninginweduwe van Schotland, aan een perkament van 1439 gehecht, terwijl haar wapen, vroeger vermeld, prijkt op een gewoon schild (*Gent. Mag.* April 1851). In Frankrijk, ofschoon ruitenschilden voor de vrouwen zeer gewoon waren, vindt men in het groote werk van FLACCHIO, » *Généalogie de la maison de la Tour*," vele honderden vrouwenwapens op langronde schilden, en in VREDII *Genealogia comitum Flandriae*, p. 130, 131, 134, 135, 147 op schilden van beneden afgerond. Integendeel komen soms ruitenschilden voor mannen voor, b. v. op een zegel van den Infant van Spanje (FERDINAND) bij VREDIUS, t. a. p. p. 148; ook op eenen daalder van den Graaf PHILIPS MAURITZ VAN HANAU, in KÖHLER's *Müntzbelustig.* 14. Zie ook het wapen van den Graaf VAN SICKINGEN, in SIEBMACHER, Suppl. XI, 2. Zoo veel over het gebruik.

Aangaande den oorsprong: — de eene verklaring is even zoo ver gezocht als de andere. Die van MENESTRIER, in zijn *Pratique des armoiries*, p. 14, komt mij 't minst gewrongen voor. Hij leidt den Franschen naam *Lozange* van het Hollandsche *Lofzang* af, » dewijl in de Neder- » landen de gewoonte heerschte, in Mei jaar- » lijks op ruitvormige tafeltjes aan de deuren » van nieuwe bestuursleden, versjes en lof- » zangen te plakken. Jonge lieden hingen zulke » tafeltjes aan de deuren hunner geliefden of » aan die van pas getrouwden. Zelfs bij doods- » gevallen van aanzienlijke personen, werden » uit het huis ruitvormige stukjes zwart laken » of fluweel, met de wapens, de namen en den » sterfdag der afgestorvenen opgehangen. En » terwijl van de vrouwen niets te zeggen is, » behalve bij haar trouwen en dood, zoo is voor » haar het ruitvormige schild gebruikelijk ge- » worden." Iets dat voor deze meening pleit, is dat oudstijds in het Fransch *lozange* en *lozanger* voor *louange* en *louer* gebruikt werd, zoo als MENESTRIER in 't aangehaalde werk, p. 431, daarvan voorbeelden aanvoert. Houdt iemand het liever met SELENIUS, die (*de magnit. Colon.* 2, p. 117) zegt: » sunt nobilium matronarum *pulvillum* referentia figurae oxygonae;" of met LABOUREUR, die beiden den vorm en het Fransche woord in het Grieksche *ὀξυγώνιος*, of met SCALIGER, die *lausangia* in *laurangia*, *lauri folia*, zien willen; het staat hem vrij. Ik heb gezegd. Zie verder: BERND, *Wappenwesen*, Bonn, 1841.

TUSCO.

Gille Jacomo Biscop (bl. 123). Het wapen op het zegel ware te vergelijken met dat voorkomende op de kaart van SMALLEGANGE, zijnde *drie klaverbladen* waar tusschen een open *passer*, alles van goud op een rood veld. Hij noemt het een voornaam geslacht binnen Middelburg, afkomstig uit Vlaanderen. Reeds in 1597 was die naam in Zeeland bekend, in welk jaar GILLES BISCOP met attestatie van Vere naar Vlissingen overkwam, blijkens het lidmatenboek. Zie: VROLIKHERT in zijn *Vlissingsche kerkhemel*, bl. 113 noot (a).

V. D. N.

Het Vliegende Schip of de Nieuwe Post en Rijsmachine (bl. 125). De bijzonderheden dezer uitvinding van DAAM SCHIJF en wat er te Zaandam met het vaartuig is voorgevallen, zijn te vinden in HONIGH, *Geschiedenis der Zaanlanden*, dl. 2, bl. 175—180. Hier is alles wat over » inventie en inventeur" aan de Zaan bekend is, te zamen gevat.

J.

Blaauw Jan (bl. 129). Eene uitvoerige beschrijving van den dierentuin, die daar een-

maal bestond, is gegeven in het *Leeskabinet* 1845, 3e deel, bl. 197—208. Even als daar komt er ook eene afbeelding van *Blaauw Jan* voor in den *Blommesteyn* van A. LOOSJES PZ.

CONSTANTER.

Blaauw Jan. In mijne kindsheid was aldaar eene *menagerie*, een *Natura artis magistra*, of zoo als men toen zeide *beesten-spul*. Men ging er ook bier drinken. Ik heb als kind een Almanak gehad, waarin een plaatje voorkwam, waaronder stond CAJANUS *in den herberg van* BLAAUW JAN. Het stelde een gelagkamer voor, met eenige tafeltjes, aan een van welke de *reus* CAJANUS zat te dammen, en om zijn lengte te toonen, regt op zittende, een damschijf op den grond liggende met den vinger aanraakte. Er was eene beschrijving van CAJANUS of van BLAAUW JAN bij. C. & A.

Doop van kinders in de vasten geboren (bl. 130). Reeds zeer vroeg, waarschijnlijk tegen den aanvang der derde eeuw, ontstond in de Christelijke kerk het gebruik om op Paschen en Pinksteren, op de daar tusschen liggende dagen en vooral ook gedurende de daaraan voorafgaande paaschweken den doop aan de katechumenen te bedienen, terwijl men in het oosten ook het Epifaniënfeest als een uitnemend geschikten dag tot het bedienen dezer plegtigheid aanmerkte, wegens den doop van JEZUS op dat feest herdacht. Ter herinnering van het sterfuur van JEZUS (*Luk.* 23 : 44) en het hemelsch gezigt aan CORNELIUS te beurt gevallen (*Hand.* 10 : 30) gaf men algemeen aan het morgenuur van *negenen* en ter gedachtenis van de Sabbathsruste, als het beeld der eeuwige ruste, bij den doop ons bezegeld, of met het oog op *Rom.* 6 : 4, aan den *Saturdag* de voorkeur bij het toedienen van den doop. Schoon alzoo de kerk tot verhooging der plegtigheid deze vaste tijden bepaald had, werd echter » in doodsgevaar, bij dreigende belegeringen, » onder vervolging en schipbreuk" de doop onverwijld bediend. Ja, toen de gewoonte meer en meer afnam, dat katechumenen gedoopt werden en bijkans uitsluitend pasgeborenen deze plegtigheid ondergingen, werd de onverwijlde bediening zoo zeer ten regel, dat de vaderen der tweede kerkvergadering in 585 te Maçon gehouden, hun diep leedwezen betuigden, dat in vele gemeenten » bijna op » alle dagen en feesten der martelaren gedoopt » werd, zoodat er naauwelijks twee of drie » gevonden werden, die op den heiligen paasch- » dag wedergeboren werden door het water en » den H. Geest." Zij verboden, wat hun misbruik scheen, en wilden dat de kinderen gedurende de quadragesima op zekere dagen de handoplegging ontvingen en op het Paaschfeest gedoopt werden. Zie: W. MOLL, *Geschied. van het kerkelijk leven der Christenen*, IIe D. bl. 379. 't Blijkt uit FOCKE SJOERDS dat nog in 1180 dit decreet in Friesland werd nageleefd. Vgl. voor de literatuur van dit onderwerp: G. J. VOSSII *Disput. XVI. de baptismo* in zijne *Opera*, (*ed. Amst.* f°. 1701) t. VI p. 314 sqq.

CONSTANTER.

Avondmaalsviering zonder wijn (bl. 130). De meening, waarvan FOCKE SJOERDS gewag maakt, is historisch niet te verdedigen. De onthouding van den kelk aan de leeken, kwam eerst in de twaalfde eeuw in Engeland op en geraakte meer en meer in zwang, sedert ALEXANDER HALESIUS, THOMAS AQUINA en BONAVENTURA het gevoelen voorstonden, dat het bloed van den Heer reeds in het ligchaam genoten werd en derhalve 't gebruik daarvan overbodig was. Eerst in de Kerkvergadering te Costnitz (1415) werd de kelkonthouding tegenover de eischen der Wiklefieten en Hussieten wettelijk vastgesteld en later te Trente bekrachtigd. Ze had waarschijnlijk haren eersten grond in de vreeze, die met de ontwikkeling der transsubstantiatie-leer veld moest winnen, dat er, al ware 't ook maar één enkele druppel van het bloed des Heeren zou gestort worden, wanneer de kelk aan allen werd toegereikt. CONSTANTER.

In trouwe (bl. 130). Nevens *vraiment* bezitten de Fr. *en verité*, en behalve dit ook, *ma foi*, *de bonne foi*. Waarom zouden wij dan ook *in trouwe* niet nevens *in waarheid* bezigen? Wijst *in waarheid* niet meer op de zaak zelve en *in trouwe* op den persoon, die de zaak als waar voorstelt, terwijl *in ernst* weder betrekking heeft op den hoorder en den weg moet afsluiten voor elke gedachte aan gekkernij of scherts? Wij zouden er dus voor zijn de uitdrukking te behouden. De middelweg zal in het gebruiken daarvan ook wel de beste zijn. Een veelvuldig gebruik toch leidt ligt tot misbruik, even als eene aanhoudende verzekering van trouw of opregtheid tot het vermoeden van ontrouw of onopregtheid voert. Deze uitdrukking vindt men ook behandeld in: *de Volksschool*, *Tijdschr. voor aank. onderwijzers*, 5e Jaarg. (1851), 2e Stuk, bl. 104, uitgegeven bij de Gebrs. BELINFANTE te 's Hage.

J. H. VAN DALE.

Jan Ferdinandt (bl. 130), meer bekend onder den naam van JEAN FERNAND, JOANNES FERNANDUS of FERDINAND. Geboortig van Brugge, leefde hij omstr. 1494. Hij legde zich vooral toe op de beoeffening der Toonkunst, en werd als zoodanig door KAREL VIII, koning van Frankrijk, in dienst genomen en met een jaargeld begiftigd; hij was ook Redenaar en Dichter, schijnt wel bedreven te zijn geweest in de Artsenijkunst, en heeft onderscheidene werken uitgegeven. Men zie over hem de werken van PAQUOT, FOPPENS, ook JÖCHER,

die echter niet gewagen van *zijne* blindheid, maar wel dat zijn broeder KAREL, een Benedictijner en, even als hij, Dichter en Toonkunstenaar, van wien ook vele schriften het licht zagen en die in 1496 overleed, in zijne jeugd het gezigt had verloren. V. D. N.

Portcullis (bl. 154, 182). Gelijk de *Roos* het kenteeken was der wettige vorsten van het huis PLANTAGENET, zoo was de *Portcullis*(Ned.: *Valpoort*) het merk der afstammelingen uit den natuurlijken, naderhand gewettigden, tak van BEAUFORT. De stamvader dezes was JOHN, natuurlijke zoon van JOHN van Gent, en kleinzoon van Koning EDUARD III. MARGARETA, kleindochter van eerstgenoemden JOHN, trouwde met EDMUND TUDOR, en uit dit huwelijk sproot HENDRIK VII, die, als erfgenaam van BEAUFORT, de *Portcullis*, en als vertegenwoordiger van YORK en LANCASTER, de twee koninklijke takken van het huis PLANTAGENET, de roodwitte roos op zijne munt liet slaan. Op oudere Engelsche munt heb ik de Portcullis niet gevonden. Als vroegere voorbeelden aan W. D. V. ontmoet zijn, hij zou mij door hunne bekendmaking in »DE NAVORSCHER" een dienst bewijzen. De ambtsnaam Portcullis, vroeger ten minste heb ik hem nergens aangetroffen, dagteekent van het zelfde tijdstip. Bij de ontmoeting van HENDRIK VIII en FRANS I in het *champ du drap d'or*, 1520, was het geheele collegie van wapenen met groote pracht tegenwoordig; het bestond op dat oogenblik uit drie koningen: *Garter*, *Clarencieux*, *Norroy;* zeven herauten: *Windsor*, *Richmond*, *York*, *Lancaster*, *Carlisle*, *Montorgueil*, *Somerset;* vier poursuivants: *Rouge-Croix*, *Blue-Mantle*, PORTCULLIS, *Rouge-Dragon;* buitendien nog vier buitengewone poursuivants: *Calais*, *Risebank*, *Guisnes*, *Hampnes*. Deze laatsten hadden hunne titels naar plaatsen in Frankrijk gelegen, maar toen aan Engeland onderhoorig. *Garter* evenwel is geenszins uitsluitend voor de orde van den Kousseband werkzaam, gelijk PHILARCHUS (bl. 182) schijnt te denken, ofschoon ik niet begrijp in welken zin hij het woord *vertegenwoordigen* bezigt, — maar is teffens souverein van al de andere officieren van wapenen; aan hem behoort de teregtbrenging van wederregtelijk aangenomene of gevoerde wapens, en de magt om verdienstelijke personen met wapens, en pairs en ridders van de Bathorde met schildhouders te voorzien. Bij verscheidene groote plegtigheden moet hij den Koning voorgaan, en den pairs volgens hunnen rang eene zitplaats in het Parlementshuis aanwijzen. Onder hem staan de gewestelijke Koningen, *Clarencieux* (vroeger *Surroy* = zuidkoning), en *Norroy* (= noord-koning), de eerste heeft regterlijke magt in wapenzaken ten zuiden, en de andere ten noorden van de Trentrivier. De naam zelfs van *poursuivant* geeft den aard van hunne pligten te kennen; onder de STUARTS werden zij gebruikt om de puriteinen op te zoeken en naar Londen over te brengen. Dit ambt moet drie jaar bekleed worden voor dat iemand een van de twee hoogere graden bereiken mag. Ik voeg er nog bij, dat de tegenwoordige PORTCULLIS is GEORGE WILLIAM COLLINS, Esqr., en dat wapen-koning *Bath* geene zitting heeft in het collegie van wapenen. Conf. CLARKE'S *Heraldry*, AKERMAN'S *Numismatic Manual*, LOWER'S *Curiosities of Heraldry*. TUSCO.

Oude Kerk te Zeist (bl. 154). Minder juist zegt de vrager, dat die kerk voor eenige jaren is *afgebroken:* ze is alleen aanmerkelijk vergroot en veranderd. Onder de bijgevoegde afbeeldingen in den *Tegenw. Staat van Utrecht*, IIe D., komt er eene van deze kerk in hare vroegere gedaante voor, bl. 340: misschien dezelfde met die, welke in het *Verheerlijkt Nederland* wordt gevonden. Gelegenheid ter vergelijking ontbreekt mij. CONSTANTER.

Gaesbeek (bl. 154), een dorp omtrent drie mylen van Brussel gelegen, is een der vermaerdste heerlykheden van het hertogdom Braband geweest. Op het einde der XIVe eeuw werd het slot van Gaesbeek bewoond door eene oude Hollandsche familje, genaemd VAN ABKOUDE. Niet ver van daer, werd, in 1387, EVERARD T'SERCLAES, een der beroemdste ridders van Braband in dien tyd, door ZEGER VAN ABKOUDE vermoord. Om dien moord te wreken, deden de Brusselaren en die van Leuven en van Antwerpen eenen schrikkelyken aenval op het kasteel van Gaesbeek en verdelgden het byna ten eenenmale. Later werd die edele woning herbouwd en ging van de familje ABKOUDE over tot de Huizen van HOORN en SCHOCKAERT, Graven van TIRIMONT. Het Slot bestaet nog byna in zijn geheel, is het eigendom van den graef ARRIVABENE, eenen Italiaenschen *refugié*, en wordt dikwyls door vreemde reizigers bezocht, uit hoofde zyner oudheid en vermaerdheid. (Zie: LE ROY, *Théatre profane*, p. 26. BN. JULES DE SAINT GENOIS, *Le chateau de Gaesbeek*, nouvelle historique, 1835. GRAMAYE, *Antiquitates*).

BELGA SCRUTATOR.

Gaasbeek, veelal *Gaesbeek* genoemd, is gelegen in Zuid-Braband op de grenzen van Vlaanderen en Henegouwen niet ver van Brussel, volgens opgaven, 269 zielen bevattende. Het was voormaals eene vrije *Heerlijkheid*, en hoofdplaats eener Meijerij van 15 dorpen, de vermaardste van geheel Braband. GIJSBERT VAN ABCOUDE en *Wijk*, verkreeg door huwelijk met JOHANNA VAN HOORN, de goederen van *Gaesbeek*, in welk geslacht die verbleven tot in het jaar 1450, wanneer JAN, volgens anderen JACOB VAN ABCOUDE die verkocht aan PHIL. DE

HOMES, die het kasteel, in 1387 geslecht, herbouwde, doch dat in 1566 wederom genoegzaam geheel door brand werd vernield. Men zie over een en ander: J. LE ROY, *Groot Tooneel van Braband*, 1730, bl. 39. DE CANTILLON, *Vermakelijkheden van Brabant*, 1770, D. II. bl. 33, bij beiden zijn afbeeldingen van het kasteel; voorts J. KOK, *Vad. Woordenb.*, D. I, voce *Abcoude* en J. J. GOSSELIN, *Naaml. der Gemeenten*, 1826.

V. D. N.

Gaasbeek. Men vindt eene afbeelding van dit kasteel, zoo als het zich vóór den brand van het jaar 1695 vertoonde, in het *Belg. Mus.* VI, bl. 292. N. P. BIBLIOPHILUS.

Assurantie (bl. 154). Waarschijnlijk hebben reeds de Romeinen de Zee-Assurantie gekend, maar 't gebruik was zoo weinig algemeen, dat de wetgevers en regtsgeleerden haar geene bijzondere aandacht waardig keurden. De eerste proeven bestonden in het bedingen van gemeenschappelijke kans tusschen de inladers en eigenaars der schepen, 't geen zou nederkomen op de *onderlinge verzekering* van onzen tijd. Zij werd aldus zoo voordeelig en nuttig bevonden, dat de wetten van Rhodus (zonder twijfel vóór de elfde eeuw geschreven) de wetten van Trapani van 1060, en die van Venetië van 1253 haar tot eene verpligting maakten.— Tot dusverre evenwel verbond zij slechts de personen welke gezamentlijk in den zeetogt belang hadden; het was dus nog verre verwijderd van dat systema van juiste berekeningen, door stoute ondernemers uitgevonden, die alle gevaren zoo van winden en jaargetijden, als van staatkundige verwikkelingen, oorlog en zeerooverij nagaande, den zeevarenden de volkomene teruggave hunner verliezen verzekeren, tegen het vooraf betalen eener matige premie. Men heeft pogen te beweren, zonder grondige bewijzen evenwel, dat deze soort van Assurantien te Brugge in 1310 bekend was; maar geene Noordsche zeewet, zelfs niet de groote Ordonnantie der Hanse steden in 1614, spreekt er van; volgens een ander gevoelen zouden zij hunnen oorsprong in het zuiden hebben, daar de eerste bepalingen hieromtrent in de oude wetten van Barcelona gevonden worden, ook Florence kende ze in 1310, wijl PEGOLOTTI er van spreekt.

PHILARCHUS.

Assurantie. Te vergeefs heeft men getracht den oorsprong en ouderdom der Assurantie op te sporen. De Ouden schijnen ze niet gekend te hebben. Waarschijnlijk is het Assurantie-contract uitgevonden tegen het einde der XIVde eeuw door de uit Lombardijen verdrevene en zich grootendeels in Engeland vestigende Joden, aan wie wij ook de bijna gelijktijdige uitvinding der wissels te danken hebben, en kwam het in Italiën, den toenmaligen hoofdzetel van den Europeschen handel, het eerst in algemeen gebruik. Twee Florentijnen, PEGOLOTTI, die in 1330 en UZZANO, die in 1400 schreef, zijn de eerste schrijvers die van Zee- en Levensverzekering (*il rischio de Mare e di Genti*) gewag hebben gemaakt, terwijl de oudste assurantiewet die tot onze tijden is gekomen, in 1435 te Barcelona verscheen, uit welke echter blijkt dat deze niet de eerste was. (Zie W. BENECKE, *System des Assekuranzwesens*, Hamburg, 1810. Th. I. p. 8, 10. en Dass., *umgearbeitet von* V. NOLTE, Hamb., 1851. Th. I. p. 5, 6).

Men meent dat de ordonnantiën van Keizer KAREL V, van de jaren 1537 en 1549 (*Gr. Plakkaatboek* Dl. IV, bl. 1219) de oudste bij ons bekende vaderlandsche stukken zijn, waarin van verzekering melding wordt gemaakt. Echter schijnt reeds in 1310 te Brugge eene Kamer van Zeë-Assurantie te hebben bestaan. (Zie J. VAN HALL, *Diſſ. de Magistro Navis*, Pars I. p. 43, 44). In Amsterdam werd de eerste kamer van Assurantie in 1598 opgerigt, welke eene ordonnantie van Assurantie vervaardigde. (*Gr. Plakkaatboek*, Dl. I. p. 842).

De ASSURADEUR sla ook eens op:

R. STEVENS, *Essay on Average*, London, 4 th. ed., 1822, p. 331.

J. A. PARK, *System of the Law of Insurances*, London, 1802, p. 22.

EMÉRIGON, *Traité des Assurances*, Mars., 1783, Tome I. p. 12.

N. MAGEN, *Essay on Insurances*, Lond., 1755, v. I. p. 112.

GEEN ASSURADEUR.

Virgilius als toovenaar (bl. 155). Ingevolge het dringend verzoek van HH. Bestuurderen van DE NAVORSCHER, dat niemand het antwoord schuldig blijve op eene vraag, welke hij slechts ten deele kan bijlichten (zie NAVORSCHER, bl. IV), geef ik het volgende in antwoord op de vraag van L* ten beste.

VOLTAIRE in zijn *Essai sur l'Esprit et les Moeurs des nations* (*Disc. prélim.*) zegt:

»Les Romains tout éclairés qu'ils étaient du temps *d'Auguste*, s'infatuaient encore de sortilèges tout comme nous. Voyez l'Eglogue de *Virgile* intitulée *Pharmaceutria :*

Carmina vel coelo possunt deducere lunam.
La voix de l'enchanteur fait descendre la lune.

His ego saepe lupum fieri et se condere silvis
Moerim saepe animas imis exire sepulcris.

Moeris devenu loup se cachoit dans les bois
Du creux de leur tombeau j'ai vu sortir les âmes.

On s'étonne que VIRGILE passe aujourd'hui à Naples pour un sorcier. Il n'en faut pas chercher la raison ailleurs que dans cette églogue." Of dit de ware verklaring is van de zonderlinge reputatie, die VIRGILIUS in de middeleeuwen en later nog genoot, betwijfel

ik zeer; de meening van GABRIEL NAUDÉ (zie BAYLE, *Dict. Hist. et Crit.* in voce VIRGILE) komt mij althans gegronder voor. In zijne *Apologie pour les grands hommes soupconnés de magie* beweert hij, dat VIRGILIUS den naam van toovenaar te danken heeft aan zijne uitgebreide kennis der mathematische wetenschappen. Een bijna volledig verhaal van al de wonderen van VIRGILIUS, in zoo verre zij op Napels betrekking hebben, vindt men in de kronijk van den zoogenaamden PSEUDO-VILLANI) welk gedeelte onlangs op nieuw uitgegeven is door J. G. F. GRÄSSE in zijne *Beiträge zur Literatur und Sage des Mittelalters, Dresden* 1850), waarin men tevens een hoofdstuk aantreft van den volgenden inhoud (Cap. XXXII. *Come acquistò la scientià* VIRGILIO): »Het is niet te verwonderen, dat VIRGILIUS zulk eene buitengewone kennis bezeten heeft; want in zijne jeugd ging hij met een' zijner leerlingen, PHILOMELO genaamd, in eene grot van den berg Barbaro, om de wonderen te onderzoeken, die aldaar door zekeren CHIRONTE, een' wijsgeer, verrigt waren; hij vond aldaar het graf van genoemden CHIRONTE en hij nam onder zijn hoofd een boek weg, waaruit hij de Nigromantie en andere wetenschappen leerde."

N. P. BIBLIOPHILUS.

Virgilius als toovenaar. De middeleeuwsche VIRGILIUS, juister VIGILIUS, was een geheel ander man dan PUB. VIRGILIUS MARO. De legende noemt hem den zoon van een ridder, die aan de weduwe van REMUS, broeder van ROMULUS verwant was. Nadat hij in zijne jeugd de school te Toleten bezocht had, stelde hem eene avontuurlijke ontmoeting met den duivel in de gelegenheid, om de tooverkunst te leeren, waarin hij de meest verbazende vorderingen maakte. Rijk is de volksfabel aan de zonderlingste proeven, welke hij van zijn wondervermogen gaf; eene volksfabel, sedert de elfde eeuw, door geheel Europa verbreid en geliefd. De Italiaan noemt hem den stichter van Napels. Wij vinden hem en zijne werken vermeld, o. a. bij GERVASIUS TILBERIENSIS (1211), VINCENTIUS BELLOVACENSIS (1245), ADENÈS in den *Cleomades.* Onder ons werd de legende bewerkt in een volksroman, ten titel voerende: *De historie van Virgilius, zijn leven, dood en wonderlijke werken, die hij deed door de konst der nigromantie*, tallooze malen herdrukt, sedert de Roomsch-Katholieke censuur het boek in 1552 kerkelijk goedkeurde. Thans echter schijnen de laatste exemplaren verdwenen te zijn. Men vergelijke vooral, wat L. PH. C. VAN DEN BERGH, in zijne *Nederl. Volksromans*, op bl. 84 en verv. van den VIRGILIUS zegt.

Intusschen is de verwarring van onzen toovenaar met den dichter VIRGILIUS overoud. De naam mag daartoe iets hebben bijgedragen, maar grootendeels acht ik deze verwisseling ontstaan uit de meening, sedert de vierde eeuw in de Christelijke kerk heerschende, dat VIRGILIUS MARO de gave van profeteren bezat en er onderscheidene Messiaansche profetiën in zijne werken gevonden werden. Was de man eenmaal profeet, dan viel in de middeleeuwen de overgang niet moeijelijk, om hem ook tot een toovenaar en geestenbezweerder te verheffen. Vooral de 4[e] Ecloge, waarin men groote overeenkomst opmerkte met sommige uitspraken van JESAIA, scheen rijk aan voorzeggingen over den MESSIAS. Bekend is het, dat juist met behulp van JESAIA, POPE ze tot een gewijden herderszang omwerkte. Nog bestaat er eene homilie van keizer CONSTANTINUS, waarin breedvoerig over die profetische gave van VIRGILIUS MARO gehandeld wordt. Dat deze meening in de middeleeuwen bleef voortduren, staaft o. a. de plaats van EBERARDUS BETHUNENSIS, waar hij de bekende regels:

Qui legitis flores et humi nascentia fruga
Vos procul, o pueri, fugite hinc: latet anguis in herba.

op de Waldenzen toepast. Als eene curiositeit zij hier nog opgemerkt, dat, blijkens een klein stukje in zijne *Voix interieures*, VICTOR HUGO nog altijd aan de profetische waardigheid van VIRGILIUS MARO schijnt te gelooven.

CONSTANTER.

Virgilius als toovenaar. In de middeleeuwen was de onsterfelijke dichter der *Aeneis* het voorwerp eener bijgeloovige bewondering: men hield hem zelven voor een bovennatuurlijk wezen en zag in ieder zijner verzen eene openbaring. Hiertoe schijnt eene gereede aanleiding te hebben gegeven zijne vierde *Ecloga* en wel bepaaldelijk deze en volgende verzen:

„Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies coelo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina; tuus jam regnat Apollo etc."

waarin men de voorspelling van CHRISTUS geboorte zocht. Anderen waren geneigd, naar aanleiding zijner aanschouwelijke beschrijving der onderwereld in het zesde boek der *Aeneis*, den dichter voor een' geestenbezweerder te houden en gaven dien ten gevolge aan zijne verzen in het algemeen die prophetische kracht, welke haar langen tijd onder den bekenden naam van *Sortes Virgilianae*, als orakel-spreuken deden gelden.

Van lieverlede werden hem vele wonderlijke daden toegekend en het verhaal van zijn leven met allerlei onwaarschijnlijkheden opgesmukt; de wonderwerken van den toovenaar VIRGILIUS behoorden tot de geliefkoosde sagen der middeleeuwen; niemand twijfelde aan hare geloofwaardigheid en zelfs nu nog

leeft zij bij overlevering voort onder de bewoners van Napels en Puteoli, die het graf van den dichter en duizendkunstenaar, door den eeuwenheugenden laurierboom overschaduwd, met eerbied en vrees bewonderen. In de zeventiende eeuw geloofden nog zóó velen aan VIRGILIUS's tooverkracht, dat de geleerde bibliothecaris van den kardinaal DE MAZARIN en later van CHRISTINA van Zweden, GABRIEL DE NAUDÉ, het niet beneden zich achtte, in zijne in 1625 uitgegevene *Apologie pour les grands hommes fausſement soupçonnés de magie*, ook voor VIRGILIUS (ARISTOTELES, SOCRATES, PLOTINUS en anderen) den handschoen op te nemen.

COLLIN DE PLANCY heeft echter in zijn *Dictionnaire infernal* (IVme édition, Bruxelles 1845, pag. 549 sqq.) met eene niet onwaarschijnlijke gissing aangetoond, dat de overlevering haren oorsprong bezwaarlijk aan den tijdgenoot van AUGUSTUS kan ontleenen, en dat men den dichter met zekeren VIRGILIUS, die, ten tijde van PEPIJN *den korte*, bisschop van Saltzburg was, zoude verward hebben. Al de legenden-schrijvers toch maken van hunnen held een klein, afschuwelijk leelijk, gebogcheld mannetje; VIRGILIUS van Andes was zulks niet; de bisschop van Saltzburg daarentegen was erg mismaakt. Hij was een schrander alchymist en beoefende vlijtig astronomie en metaphysica; zelfs zoude hij door Paus ZACHARIAS in den ban gedaan zijn, omdat hij het bestaan van *antipoden* durfde beweren, hetgeen, toen men zich de aarde nog plat voorstelde, als eene ongerijmde betweterij werd uitgekreten. Daar echter de meeste kerkvaders, zoo als St. BASILIUS, St. GREGORIUS, St. ATHANASIUS en anderen, reeds in hunne geschriften van de bolvormigheid der wereld hadden gewag gemaakt, beweert DE PLANCY, dat VIRGILIUS, wel verre van door Paus ZACHARIAS geëxcommuniëerd te zijn, integendeel juist om zijne uitgebreide kennis tot de bisschoppelijke waardigheid verheven werd. Een nieuw argument voor zijn beweren vindt hij in het werkje, dat ten titel voert: *Les faicts merveilleux de* VIRGILE, *fils d'un chevalier des Ardennes*, hetwelk de meeste bijzonderheden omtrent de vermeende wonderwerken van den dichter der *Aeneis* bevat en door hem zelven zoude geschreven zijn. Men weet, dat de geboorte van VIRGILIUS te Andes historisch zeker is; de bisschop van *Saltzburg* daarentegen is volgens sommigen in Ierland, volgens de meesten wezenlijk in de Ardennes geboren. Hoe het echter met de zaak gelegen moge zijn, het bestaan der sage kan in geen geval worden ontkend; wie verder iets van de wonderen wil weten, die bij VIRGILIUS geboorte, gedurende zijn leven, bij zijn sterven en nog na zijnen dood hebben plaats gehad, leze het artikel van COLLIN DE PLANCY en de daar aangehaalde schrijvers; buitendien levert schier iedere jaargang van een' *Almanach prophétique* van AUBERT eene bijdrage tot zijn leven en daden. J. H. DE STOPP.

Virgilius als toovenaar. VIRGILIUS de toovenaer, de held eener oude vermaerde volksroman, heeft niets gemeens met den beminnelyken dichter van Mantua, den schryver der Eneis. Die personaedje kwam dikwyls voor in de letterkundige schriften, als ook op de schilderyen en gebeeldhouwde ornamenten der middeleeuwsche gebouwen. Op het stadhuis te Kortryk (West-Vlaenderen) ziet men eene oude schuur, waer VIRGILIUS in eene mand aan een dakvenster hangt, en door de aenschouwers bespot wordt. Van deze omstandigheid spreekt de dichter HOUWAERT, als hy zegt (*Handel der Amoureusheyd*, bl. 109, 2e Boek, druk van 1658):

Merct VIRGILIUS, hoe hij met groote schande,
Door 't bedroch van vrouwen hinck in de mande.

Vroeger trof men dezelfde *scène* ook op een gesneden kapiteel van de XIIde eeuw, in de St. Pieters kerk te Caen (Normandiën) aan, en op het houten werk van het choor van O. L. V. kerk te Rouen. Verscheiden tooneelen, uit de Volksroman van VIRGILIUS getrokken, versierden eertyds den voorgevel van een zeer oud huis, in gothischen styl gebouwd, te Oudenaerden, in de Oude straet. Tot op het einde der vorige eeuw werd die roman dikwyls in de Vlaemsche gewesten herdrukt. LE GRAND D'AUSSY beweert, dat het grondgedacht van dat volksboek aen een oud Fransch *Tableau* is ontleend, en dus van romanschen oorsprong is. Zie: LE GRAND D'AUSSY, *Fabliaux et Contes*, I. 297 en 367. *Messager des Sciences historiques de Belgique*, année 1848, 512, 513. et année 1851, 111. BELGA SCRUTATOR.

Op kusting houden (bl. 155). TERWEN, in zijn *Etymol. Handw. der Nederd. Taal*, zegt: » *Kusting* is een geregtigd aandeel aan een huis » of pand, waarvan men renten trekt," en hij wil het, met het woord *kust* (zie op dit woord) tot denzelfden wortel gebragt zien, als vastheid, zekerheid van eenig aandeel aanduidende. Bij KILIAAN is **Kusting** eed, zuiveringseed.

Zoude dit woord ook in eenige betrekking kunnen staan met het Engelsche *Custom*, *tax paid for goods imported or exported?*

J. J. WOLFS.

Leydens oorsprong (bl. 155). Te vergeefs heb ik bij Hollandsche schrijvers naar de overlevering gezocht, dat Leyden door HENGIST zou gesticht zijn. Ik heb daarentegen verschillende afleidingen van het woord *Leyden*, welke ik, als misschien minder bekend, hier wil mededeelen:

1°. Van Lugodunum of Lugdunum, onder welke benaming het bij de oude schrijvers voorkomt. Waarschijnlijk hetzelfde als het *Longodeinon* bij PTOLEMEUS (*Geogr.* L. II. c. 9).

2°. Van *Lugus*, hetwelk in 't oud Celtisch *raaf* beteekent, en van het woord *Dun* of *Duin*, dat is *berg*. Dus zooveel als *Ravensberg.*

3°. Van 't Celtisch *Loug*, Friesch *Loeg*, beteekenende eenige huizen met eene kerk, een buurt, een gehucht; en hetzelfde woord *Duin*, dus een *buurt aan een Duin of berg.*

4°. Van het riviertje de *Leede*, somtijds *Liede* of *Leide* geheeten. Een gedeelte van dit riviertje buiten de stad heeft nog dien naam, het gedeelte in de stad heet thans *Mare.*

5°. Van *Lugdun*, beteekenende zooveel als *Luik-Duin*, omdat deze stad van de *Duinen belooken* of *beslooten* wordt. *Luik-Duin* zou aldus in *Leigdun*, *Leidun*, en eindelijk in Leiden veranderd zijn. HENRY.

De marsch van Prins Eugeen (bl. 155). Is mijn geheugen uit mijne vroege jeugd mij niet ongetrouw, dan waren de eerste woorden van dien marsch de navolgende:

La gar — de pass' — il est — minuit,
Qu'on se — reti — re, plus — de bruit!
La garde passe etc.

in het Nederduitsch.

'Tis nacht — de wacht — komt hier — voorbij,
Dat ie — der zon — der zor — ge zij!
Dat nie — mand meer — koom' buite
Dat elk — zijn deu — ren sluite!
De wacht — komt hier — voorbij!

meer heb ik er niet van onthouden.

P. J. v. M.

De Marsch van Prins Eugeen. Men vindt dezen Marsch of liever dit Volkslied in verschillende Duitsche *Lieder Bücher*. Onder anderen in: *Die Deutschen Volkslieder mit ihren Singweisen gesammelt und herausgegeben von* LUDWIG ERK *und* WILHELM IRMER (Berlin, PLAHN'sche Buchhandlung, 1838), Erstes Heft, n°. 16, waar het in $^3/_4$ maat en tweestemmig is opgeteekend, en in de *Musicalische Hausſchatz der Deutschen*, van G. W. FINK, (Leipzig, MAIJER und WIGAND, 1843), N°. 535, in afwisselende $^3/_4$ en $^2/_4$ maat en met pianobegeleiding. Het lied is van het jaar 1717. In het werk van FINK vindt men nog twee andere teksten op dezelfde melodie: *Scharnhout* van M. VON SCHENKENDORF (1813) en *Lustge Nacht am Donau Ufer* van FREILIGRATH. Welligt zijn de woorden en de muzijk van eenen trompetter, (hetgeen men ook van het lied » *Marlborough s'en va-t en guerre*" beweert), daar de melodie, even als ons *Wilhelmus*, zeer goed op eene gewone trompet kan uitgevoerd worden. J. A. VAN EYKEN.

De marsch van Prins Eugeen. Kan met die marsch ook bedoeld zijn het Duitsche *volkslied*, hetwelk voorkomt in het fraaije werk: *Deutsche Dichtungen mit Randzeichnungen Deutscher Künstler. Band I. Herausgegeben von der Verlagshandlung* JULIUS BUDDEUS, *Düsseldorf?* Men treft dat volkslied aldaar op het derde blad aan. Ik zoude het voor de zanglustige RIKA gaarne overnemen; maar het bevat *negen* coupletten! Welligt zullen de drie eerste regels haar in staat stellen om te beoordeelen, of het lied haar kan dienen. Zij luiden dus:

Prinz Eugen, der edle Ritter,
Wollt dem Kaiser wiedrum kriegen,
Stadt und Festung Belgarad.

A. D.

Leus van den Prins van Wallis (bl. 155). SELEUCUS moge het *Algemeen Letterlievend Maandschrift* naslaan, Deel 18, stuk 16, bl. 677, over de spreuk: *Ich dien* of *Eich dyn.* A. & A.

Louwmaand (bl. 155). Ook de naam *laumaent, louwmaand* — zegt JACOB GRIMM, is bezwaarlijk te verklaren; wie toch zou hier aan het Engelsche *law* (met overgang van *ê*, wet in *ehe*, conjugium) en zelfs aan het Grieksche *trouwmaand*, γαμηλιών denken? wijl noch het midden-nederlandsche *lauw*, noch het noord-nederl. *louw* in de beteekenis van *ê* voorkomen, *loy* op zijn best naar het Fransche *loi* gevormd is (KAUSLER 2,360) en slechts *wet*, geen *huwelijk* uitdrukt. Maar — zegt hij verder — *louwen* moet, volgens anderen, *leder bereiden*, *looijen* beduid hebben, met gewrongene toepassing op de van December, slagtmaand, nog overgeblevene runderhuiden. Bij KILIAEN vindt men *louwen* met *verberare* (geesselen) uitgelegd; in den *Ferguut* 8595 lezen wij *gelout*, (geslagen, WOLFRAMS gâlunêt) *betrout*. Tegen den oorsprong uit *laauw* (tepidus) oudhoogd. *lao*, oudnl. *hlŷr* verzet zich het strenge wintergetij. Zoo ver GRIMM. Volgens den kundigen HALBERTSMA zou het Newarische *La*, Tib. *Lawa:* maand, vergeleken met ons *louw*, Januarij tot eene maand bij uitnemenheid verheffen. Ik durf hier niet beslissen. Maar zou er geene mogelijkheid zijn, dat *Louwmaand*, *loei*maand, *bulder*maand ware, hetzij om het vee op den stal, hetzij om den wind er buiten (denk aan het Angelsaksische *hlowan*) — of *laag* — (low) maand om den lageren stand van de zon? (Vgl. hier: *Geschichte der Deutsche Sprache von* JACOB GRIMM; I. 91. Leipzig, 1848. — *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren;* Deventer J. DE LANGE, 1842.) SCIOLUS.

Louwmaand. In de *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Bijdragen*, I. bl. 477, wordt gezegd, dat *Louw* in de oude Duitsche taal een *visch* beteekende, en dat men dus *kabel-louw* en niet *kabeljaauw* moet schrijven, omdat dit woord een *visch* aanduidt, die met den *kabel* gevangen wordt. Indien dit zoo is, dan zal *Louwmaand* beteekenen *visch-maand*, de maand, waarin de visch, die met een *kabel* gevangen

wordt, bij voorkeur voorkomt. Ik houde deze afleiding eigenaardiger dan die TANTE in DE NAVORSCHER, bl. 155, opgeeft. E. A. P.

Louwmaand. Van waar het woord Louwmaand af te leiden? Deze vraag heeft reeds tot velerlei gissingen aanleiding gegeven, waarvan sommigen veel waarschijnlijks bevatten. Zoo wil men onder anderen, dat *Louw* hetzelfde zou zijn als *lo*, heuvel, (welk woord in verschillende namen van plaatsen overgebleven is, als Almelo, Heilo, Venlo, enz.) omdat onze voorouders in die maand naar de heuvelen (terpen) trokken, om zich voor de overstroomingen te vrijwaren. In het voorbijgaan zij echter aangemerkt, dat volgens anderen, het woord *lo* eene tegenovergestelde beteekenis heeft, namelijk die van lage, vochtige streek (*Taalk. Mag.* II. 424).

Eene andere afleiding is die van het oude *lauwe* of *louwe* (Fr. *loi;* Eng. *law*), wet, en wel om de twee volgende redenen. 1°. Zoo als JUNIUS in zijn *Nomenclator*, i.v. *Lau-maendt*, zegt: *a conjugalibus legibus quae tum solent maxime contrahi*, dat is, *van de huwelijkswetten*, *die men dan meest pleegt aan te gaan;* als men hierbij in aanmerking neemt, dat het *huwelijk* oudtijds bij uitnemendheid *wet* genaamd werd (HOEUFFT, in zijne nader te noemen verhandeling), biedt deze gissing zeer veel aannemelijks aan. Dat *thans* hier te lande meer huwelijken voltrokken worden in Mei of November dan in Januarij, zal wel geen object maken. — 2°. Louwmaand of liever *Wetmaand* zoude haren naam ontleend hebben van een gebruik, dat oudtijds hier te lande vrij algemeen in zwang was, namelijk om in deze maand de wet of stadsregering te veranderen. — Anderen meenen den oorsprong van *wetmaand* te vinden in de statige gerigtsdagen, die men in Januarij zou gehouden hebben; dit gevoelen — zegt de geleerde VAN WIJN — is mogelijk 't ongerijmdste niet, schoon niet vrij van tegenwerpingen.

Sommige etymologici, zien in het woord *Louw* eene verbastering van *Lowe*, *Lewe*, *Leva*, den naam eener godin, aan wier vereering deze maand in het bijzonder toegewijd zoude geweest zijn:

Dewijl *louwer* of *lauwer* in de oude taal leerlooijer beteekent, meende men dat *Louwmaand* hetzelfde zou zijn als Looimaand, en dat zij haren naam te danken had aan het leerlooijen, waartoe Januarij bijzonder geschikt is.

Met nog een drietal afleidingen zullen wij deze lijst besluiten. Louwmaand namelijk zou afgeleid zijn

1°. van *logen*, *lugen*, *zien* en dus zoo veel beteekenen als lichtmaand, omdat men alsdan vroeger begint te zien;

2°. van *low* (Eng. *lowe*), *vlam*, en Louwmaand zou dus zoo veel als Vuurmaand zijn; en eindelijk

3°. van *wolf*, per metathesin *low*, waardoor Louwmaand dezelfde beteekenis zou hebben als het Saksische Wolf-monath.

Over een en ander zie men de Verhandeling van H. T(YDEMAN) *over het begin des Jaars en de duitsche benamingen der beide eerste maanden;* en *Nader onderzoek waerom Januarij Louwmaend genaemd zij;* door H. V(AN) W(IJN); beide verhandelingen zijn te vinden in de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde;* — Mr. J. H. HOEUFFT, *Iets over de namen der maanden;* in het *Taalk. Mag.* van A. DE JAGER. III. 225.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Louwmaand. Zonder de verschillende afleidingen van dit woord op te sommen, verwijs ik TANTE naar de volgende verhandelingen:

M. TYDEMAN, *Verhandeling over het begin des jaars en de Duitsche benamingen der beide eerste maanden* (in: *Nieuwe bijdragen tot opbouw der Vaderl. Letterk.* I^e^ *D.* 1^e^ *Stuk*, *bl.* 1—32).

H. VAN W(IJN), *Nader onderzoek, waerom Januarij Louwmaend zij* (in dezelfde *Bijdragen*, I^e^ *D.* 4^e^ *Stuk*, *bl.* 473—500).

Mr. J. D. MEYER, *Verhandeling over de benamingen der maanden in het Nederduitsch*, in den I^sten^ *Bundel* zijner *Verhandel.* (*Amsterd.* 1844) *bl.* 75—136.

Mr. J. H. HOEUFFT, in het *Taalkundig Magazijn*, IIIe *Deel*, *blz.* 253 en *verv.*

D. BUDDINGH in zijne *Aanteek.* op de *Verhand. over het Westland*, bl. 339—365.

CONSTANTER.

Oude dansliederen (bl. 155). Onze vriend CANTABILE schrijft ons: » dat *de Govert* nog ten huidigen dage op Noordhollandsche bruiloften gedanst wordt en weinig meer is dan eene wijziging van het bekende *Patertje langs den kant.* Het lied van den *Schotelaar en Mosselman* daarentegen is eene soort van beurtzang tusschen het mannelijk en vrouwelijk personeel. » Ik heb" — dus vervolgt hij — » als kind laatsgenoemde woorden langs den Haarlemmerdijk hooren opdreunen." *Cantabile* is het rijmpjen echter niet, immers niet voor de lezers van DE NAVORSCHER.

Bildtsch Nonnenklooster (bl. 155). Hiervan zegt LE LONG in zijn *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudh.*, V^e^ dl. bl. 230: » Van ouds » heeft het Adelijke Nonnen- of Maagdenklooster van St. BENEDICTUS Orden, *Oudwyk* genoemd, nabij Utrecht buiten de Witte Vrouwen Poort op den weg van de Bilt gestaan, » en een eigen weg of uitweg gehad, loopende » naar de straatweg en verder naar de Bilt."

Breedvoeriger is VAN HEUSSEN in zijne *Hist. Episc. Foed. Belgii*, Tom. I, pag. 132 (Edit. Antv. 1755), die zijn artikel aldus besluit: *Ex Coenobio fere nihil superest praeter villam*, *hortum & muri partem*, *quo id conclusum.*

W. M. Z.

Bildtsch Nonnenklooster. Bij het aangenaam gelegen dorp *de Bilt*, omtrent een uur van de stad *Utrecht*, treft men nog heden eene strook lands aan, bekend onder den naam van *Oostbroek*, welke dezen naam ontleent van eene abdij, die zeer belangrijk voor de geschiedenis geworden is. In het archief der provincie *Utrecht*, hetwelk door keurigheid en netheid de beschouwing overwaardig is, wordt nog eene *Verzameling van allerhande oude brieven, betreffende de abdij van Oostbroek* bewaard. Het is een keurig handschrift van 340 bladzijden, op perkament van mediaan formaat, in het begin der 15e eeuw, waarschijnlijk in de abdij afgeschreven. In het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, vindt men omtrent deze abdij mede vele bijzonderheden, waartoe zonder twijfel van de op het Archief berustende geschriften het gepaste gebruik gemaakt is. Deze abdij bestond uit een mannen- en vrouwenklooster; de stichting is met geene juistheid te bepalen. (Bl. 66 van het 9e deel van genoemd Tijdschrift, vindt men hieromtrent bijzonderheden vermeld). Volgens een' brief van LUDOLFUS, eersten Abt van *Oostbroek*, die de oprigter van het vrouwenklooster was, bestond zij reeds in 1113; zij werd gesticht door eenige ridders, die het zwaard met het kloosterleven verwisselden, en was gewijd aan de moeder Gods en ST. LAURENTIUS.

Toen LUDOLFUS de abdij van *Oostbroek* aanvaardde, bragt hij zijne zuster mede, welke zich ook aan het kloosterleven had gewijd, waardoor de abdij, van hare stichting af, reeds in tweeën werd verdeeld, en het eene gedeelte door de monniken, het andere door de nonnen werd bewoond. Doch toen het getal der vrouwen te groot werd, stichtte LUDOLFUS een afzonderlijk *nonnenklooster*, en wel op den grond aan de abdij behoorende, het *nieuwe hof* genaamd. Dit nieuwe hof was gelegen in de Ambachtsheerlijkheid van *Koelenburg*, welke aan het geregt van *Oosthoek* grenst, welker uitgestrektheid in het jaar 1768, 23½ morgen besloeg, als wanneer het leenroerig aan het Sticht, op den Heer MAURITS KAREL Baron VAN UTENHOVE, verleid werd. Deze heerlijkheid is thans van grootere uitgestrektheid, en beslaat omstreeks 100 morgen of 85 bunders; in den jare 1835 behoorde zij aan den Heer W. F. DE VRY, en wordt ook nog heden het Klooster genoemd.

De abdij van *Oostbroek* werd bij besluit van 10 Maart 1580 der Regering van *Utrecht* geslecht, opdat de *Spanjaarden* hier zich niet zouden nestelen; kort na de slooping der abdij viel hetzelfde lot ook het vrouwenklooster ten deel, en wel in het begin van het jaar 1585, toen het gerucht zich verspreidde dat de vijand naderde.

Meerdere bijzonderheden, betrekkelijk de geschiedenis van de abdij en dit nonnenklooster zijn in genoemd tijdschrift (Deel I, bl. 506 volg.) te vinden. Ook bl. 241 van het 5e deel, zijn de *Proeven van de adellijke jonkvrouwen, in het vrouwenklooster te Oostbroek* vervat, ontleend uit eene Kronyk van HENRICKA VAN ERP, abdis van hetzelve, welke met regt strekken tot eene gewigtige bijdrage voor de kloosterzeden en gebruiken van dien tijd, welke niet algemeen bekend zijn. Js. v. R.

Bildtsch Nonnenklooster. Ter plaatse, waar het vroeger stond, nl. even buiten het dorp *de Bildt* naar de zijde der stad *Utrecht*, staat nu nog de heerenhuizing, die met het aanhoorige landgoed den naam: *het klooster* draagt. Tweeërlei afbeelding van kerk en klooster komt in de meeste exemplaren van J. WAGENAAR, *Tegenw. staat van Utrecht*, IIe Deel tegenover blz. 363 voor, althans in zoo verre die exemplaren met bijgevoegde platen doorschoten zijn. CONSTANTER.

Drie Koningen (bl. 155). De »autheuren", die de namen der drie koningen opgeven, zijn in aanzienlijken getale aangehaald door Prof. HOFMANN, in zijn onlangs verschenen geschrift: *Das Leben Jesu nach den Apokryphen* (Leipz. 1851), S. 127, 128. ARNOLD zal daar veel vinden, wat hem nader met de »wijzen" kan bekend maken. M.

Drie Koningen. De gewone namen CASPAR, MELCHIOR en BALTHASAR komen voor bij PETRUS COMESTOR in zijne *Historia Scholastica*, cap. 8. Aangaande de andere namen MAGALATH, GALGALATH en SARACIA of ATOR, SATOR en PERATOR (*sic*) sla ARNOLD den kritischen commentaar van THIESS op, 2e deel bl. 348. CONSTANTER.

Drie Koningen. Gelijk vooreerst de bepaling van het getal *drie* en de benaming van *Koningen* eene geheele willekeurige opvatting van de scholastieke godgeleerden der middeleeuwen is, zoo zijn ten anderen ook de bewuste namen geheel van hunne uitvinding. GASPAR, MELCHIOR en BALTHASAR worden gevonden bij BEDA: MAGALATH, GALGALATH, SARACIN, Hebreeuwsch, en APELLIUS, AMERUS, DAMASCUS, bij ZACHARIAS CHRYSOPOLITANUS in zijne *Canones evangeliorum*, alsmede bij PETR. COMESTOR in zijne *Scolastica historia super Nov. Test.* Bij wien de namen van AROR of ATOR, SATER en PERATORAS vermeld staan is mij onbekend. SAXO SYLVIUS.

Ebroïn (bl. 155). EBROÏN, de beruchte Neustrische Major Domus, die St. LÉGER, bisschop van Autun, in 676 gevangen liet nemen en de oogen uitsteken, werd in 682 door zekeren edelman, HERMENFROY genaamd, vermoord. De Major Domus, die in den slag van Testry door PEPIJN verslagen werd, heette BERTHIER en niet EBROÏN, zoo als PHIL-HISTORICUS schijnt te meenen. N. P. BIBLIOPHILUS.

Ebroïn. EBROÏN was Major Domus onder CLOTARIUS III en DIEDERIK III (670). Hij poogde Neustrie, aan de heerschappij van Austrasie te onttrekken en de Aristocratie te verdelgen. Bij den dood van CLOTARIUS in het klooster van Luneuil opgesloten zijnde, ontsnapte hij hieruit en plaatste hij CLOVIS III op den troon, onder wiens naam hij regeerde. De inwoners van Austrasie waren tegen hem opgetrokken, dewijl zij zijne heerschappij niet wilden erkennen, doch bij Lorni overwon hij hen op eene roemrijke wijze. Weinig tijds hierna werd hij door een Neustrisch edelman, HERMANFROI genaamd, wiens goederen hij in bezit had genomen, gedood. UN GIOVINE.

Rommelpot (bl. 156). Mij is noch de oorsprong noch het echte lied van den rommelpot bekend. Zoo ik dienen kan met het liedje dat men alhier zingt, gebruike men het. Het luidt aldus:

'k Heb zoo lang met den rommelpot geloopen,
'k Heb geen geld om een broodje te koopen,
Ideboedeli, Ideboedela, (*)
Geef me een duitje, Falderaldera.

J. H. VAN DALE.

Melchior Winhoff (bl. 156). In het eerste stuk van de *Overijsselsche gedenkstukken* van Mr. J. W. RACER, bl. 18, vindt men in eene noot: ». ...... in een oud gerichtsboek van het stad Gerichte van Ootmarsum, van den jaare 1568, alwaar Mr. WINHOF, de Schrijver van het boek, voerende tot Titel: *Lantrecht van Auerisfel*, enz., toen Burgermeester was; zoo als uit het zelfde Gerichtsboek blijkt."

In de uitgave van het » *Landrecht van Auerissel tho samen gebracht vnde vthgelecht, doer* MELCHIOR WINHOFF", van den bekenden J. A. DE CHALMOT (Campen, 1782) vindt men in het » *Voorbericht*" bl. 6 en volg.: » Zijne (WINHOFFS) woonplaats, die door geleerde Mannen te vergeefs gezocht is, was, gelijk uit Gerichtshandelingen van zijnen tijd blijkt, Ootmarsum, eene der kleine steden in Twente; alwaar hij Advocaat en Burgermeester was. Bij zijne kundigheid in de Rechten, en kloekmoedigheid van Geest, was hij ook niet van tijdelijke goederen misdeeld, als blijkt uit eene oude rekening van het Rentampt van Twente van den jare 1576, waarin hij zeer dikwijls voorkomt met vele goederen of opkomsten, die hij van den Koning van Spanjen in Pandschap hield. Hij behoorde derhalve onder het getal van de zoodanigen, waarvan hij bl. 178 gewaagt, die met ruimte zeggen konden, *ik gaa te huis eeten*. Geene verkwisting had hem tot behoeftigheid gebragt, en derhalve ook geen gebrek aan middelen hem tot de lage verzoeking vernederd, om door laffe vleijerij zijn eigen en 's Lands vrijheid aan de gunst van den Vorst of diens amptlieden te kluisteren. Verre van daar, verachtte hij veel eer de laagheid eener onedele ziel, die, om zulks te bereiken, voor den Landsheer en diens gunstelingen, als hunne afgoden nederknielden; dit was ook waarschijnlijk de reden, dat, daar hij door zijne kundigheid en andere voortreffelijke hoedanigheden regt had om tot aanzienlijke eerambten verheven te worden, echter Burgermeester van Ootmarsum is gebleven." Na eenige historische opmerkingen zegt CHALMOT verder: » Deze waren de omstandigheden, waarin WINHOF zoo vrijmoedig van den plicht der Landsheeren en zijne ambtlieden schreef." En nog wat later: » Onze geleerde schrijver nam eene diergelijke taak op zich als weleer TRIBONIAAN en zijne helpers, in het schiften en verzamelen der Roomsche regten. Hij zocht de, ten zijnen tijde, gebruikelijke regten van dit Land op, uit de oude Willekeuren, die in de Landbrieven zijn vervat; en hij schikte die in eene orde, die ARISTOTELES hem had doen smaken." V. S.

(*) In den winkel hier, In den winkel daar (?)

Boot-belemmerende Blaasbalg (bl. 156). Wanneer in den blaasbalg de lucht wordt zamengedrukt, zoo ondergaan alle deelen der wanden, die de lucht omsluiten, dezelfde en gelijke drukking. Door de opening in de pijp van den blaasbalg wordt die drukking daar opgeheven; bij gevolg houdt het evenwigt op, en heeft er op den tegenover de pijp of buis liggenden achterwand, als ook op de zijwanden, eene meerdere drukking plaats dan aan het pijpeinde. De grootere drukkingen op de beide zijwanden vernietigen elkander, daar zij in tegenovergestelde rigtingen haar vermogen uitoefenen; die op den achterwand echter behoudt hare volle werking, en zou den blaasbalg, indien hij vrij gelaten ware, in eene rigting bewegen, tegenovergesteld aan die, waarin de lucht uitstroomt. De drukking op den achterwand van het werktuig deelt zich mede aan den man die het gebruikt, en daardoor ook aan het schip. De drukking, die de luchtstroom op het zeil voortbrengt, wordt dus door eene tegendrukking vernietigd, en de boot moet stil blijven liggen. De gedane vraag staat geheel in verband met die, welke op bl. 100 der *Natuurkunde* deze voorafgaat. P. V. D. B.

Vrolikhert's Vlissingsche Kerkhemel (bl. 156) is uitgegeven in het jaar 1785, te Vlissingen bij PIETER DE PAAYNAAR en te Middelburg bij GABRIËL CLEMENT. Het is geen periodiek werk, het heeft eene Voorrede van XXXVIII bladzijden. Voorts VI met gedichten en het geheele werk bevat 405 bladz. De Schrijver was Predikant te *Vlissingen*. Hij geeft *de levensbeschrijving van al de Hervormde Leeraren, die*

sedert 1572 *tot op zijnen tijd in de Nederduitsche gemeente aldaar gearbeid hebben; ook lijsten van al de Waalsche en Engelsche Predikanten aldaar, benevens van de Rectoren der Latijnsche Scholen in alle Zeeuwsche steden en te Dordrecht* ('s mans vaderstad). Het boek komt wel op aucties voor. Doch stelt G. A. C. S. er belang in, dan zou hij het wel eens op reçu kunnen ter leen krijgen van E. A. P.

Vrolikhert's Vlissingsche Kerkhemel. Dit werk is uitgegeven te Vlissingen en te Middelburg 1758, in 8°., bij PIETER PAAYNAAR en GABRIEL CLEMENT. Het komt nu en dan wel eens op verkoopingen voor; een present-exemplaar, blijkens de inschrijving, van GODFR. VROLIKHERT aan zijn Collega WILHELMUS KIMYSER, en met vele eigenhandige aanteekeningen van dezen, vermeldt, dat over dit boek geraadpleegd kan worden: *De Boekzaal*, *Maart* 1758, bl. 246 volg., *Apr.* bl. 450 en *Aug.* bl. 235. V. D. N.

Grietman (bl. 156). De naam Grietman komt waarschijnlijk van *greta*, recht. Vroeger spelde men *Greteman* of *Greetman*. Hoewel de spelling van het woord is veranderd, is toch de beteekenis (iemand, aan wien de bezorging der rechtspleging is toevertrouwd) hetzelfde gebleven. SCHOTANUS leidt dezen naam af van het woord *graaf*, als beteekenende zooveel als *Gravetman*. Het is echter niet waarschijnlijk, dat de naam Grietman van zoo hoogen ouderdom zou zijn. Zie verder hierover: C. L. VAN BEYMA, *over de Grietmannen*, in 't Latijn.

HENRY.

Grietman is afgeleid van het oude Friesche woord *Greten*, hetwelk niet alleen beteekent iemand aanspreken en begroeten, maar ook uitdagen en beschuldigen, ja, zelfs hetgeen nog nader komt, beoordeelen en vonnissen. *Grietman* of *Greetman* wil dus zeggen een gerechtsman, Hoofdrechter, die den persoon van 's lands Souverein vertegenwoordigt in zaken, die rechtsoefeningen betreffen. (Zie: KOK, *Vaderl. Woordenboek*, Deel XVIII.)

E. L.

Grietman. Volgens TERWEN, *Etymol. Handw. der Nederd. taal*, is de afleiding van dit woord onbekend. » Misschien" zegt hij, » is het van » het oude *grith*, vrede, misschien ook is *griet-* » *man* van gerigtsman verkort."

In het *Archief voor Nederl. Taalk.*, D. I, bl. 400, wordt gesproken over *Grietwerderen*, en hiervan gezegd, dat dit woord, hetwelk zoowel in het oud Duitsch, als Friesch voorkomt, en van *gries*, gruis of zand, of van *gret*, *grit*, *krit*, *krijt*, afgeleid wordt ook in zeker H. S. *Krijtzwerder* heet, » d. i. letterlijk » *krijt-bewaarder*, of opzigter bij de kampplaats, » die moest toezien of er iets aan het regt ont- » brak, en derhalve zorgen, dat alles op wet- » tige wijze toeging."

Zoude er nu ook bij de verklaring van dit *grietwerderen*, door den Heer DE JAGER, eenig licht voor de afleiding van het begeerde woord kunnen opgaan? J. J. WOLFS.

Grietman. Verschillende gevoelens over den oorsprong en de beteekenis van het woord *grietman*, vindt men medegedeeld op pag. 11 der Dissertatie van Mr. G. A. G. VAN MAANEN, *de supremo Mechliniensi concilio*, Traj. ad Rh. 1824.

Sommigen meenen dat *Grietman* even als *Graaf* afkomstig is van *Grauen* (oude grijze mannen). VAN WICHT, *Voorberigt op het Oostfr. Landr.*, pag 157, is van oordeel dat zij grietmannen worden genoemd van *grit* of *greet* (vrede), en dezelfde zijn als *Friedensrichter*, *Friedensstifter*. Anderen leiden het woord af van *Greatman*, zoo dat het een groot, aanzienlijk man zou beteekenen. VAN IDSINGA, *Staatsr. der Ver. Ned.*, *volgens de Gesch. der Stad Groningen*, D. II. p. 187, maakt het zeer aannemelijk, dat de Grietmannen hunnen naam ontleenen aan het woord *kreit*, *krijt* of *kriet*, perk, veld, kamp beteekenende, waarvan het thans nog bij de Duitschers gebezigde woord *Kreitz* afkomstig is. *Krijte*, *crite*, wordt meermalen gebruikt voor het perk tot kampgevechten bestemd. In eene rekening van kosten voor zoodanig gevecht, bij VAN LEEUWEN, *Roomsch Holl. regt*, Boek IV. cap. 35, leest men: » eene bode gesent van Delf op 't Sant » aan den Burggraaf, ende hem te weten » dat hy 't *kryt* dede maken." — Het woord *Grietwaarder* of *Grietwachter* wordt meenigmaal aangetroffen. In een diploma van het jaar 1454, waarbij de Heer VAN WASSENAER den Heer van *Warmond*, JOHANNES VAN WOERDE, met het ambt van *Grieckwaarder* in erfelijk leen begiftigt, leest men: » dat si altoes een » *Grieckwairder* wesen sullen van onsen we- » gen, tot allen steden daer wij of onse nako- » melingen *cryt* maken sullen of *Grieckwaar-* » *ders* setten in Hollant etc. (*Register van Leenen die gehouden werden van de Heeren van Wassenaer*, Litt. B. fol. 58). *Grieckwaarder* is daar kennelijk Grietwaarder. SCR.

De vliegende Hollander (bl. 156). Volgens de legende, zoude, omstreeks een of twee eeuwen geleden, een Hollander beproefd hebben, bij eenen vreeselijken storm, de Kaap de Goede Hoop om te varen, en vertoornd over het mislukken zijner pogingen, uitgeroepen hebben, dat hij, ondanks storm en onweder, God en den duivel, de Kaap om zou varen, al moest hij varen tot het laatste oordeel; hierop zoude een stem uit den hemel hem toegeroepen hebben: » Tot het laatste oordeel!" Sommige bijgeloovigen verhalen, zijn schip op zee te hebben zien zwalken, anderen, dat zij hem gezien hebben, in de gedaante van eenen visch, met een menschenhoofd, met grijze haren.

J. Z.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

G. Hasselt. In het *Woordenboek* van VAN HOOGSTRATEN wordt op eenige plaatsen, o. a. op het Artikel: *Arnout van Egmond*, melding gemaakt van eene *Historia Gelrica* van G. HASSELT; wie was die G. HASSELT en wat heeft hij voor de geschiedenis opgeleverd? Voormeld Woordenboek verscheen in het jaar 1725 en de bekende geldersche geschiedschrijver en oudheidkundige G. VAN HASSELT werd eerst in 1725 te Arnhem geboren. C. & A.

Supinum. Weet iemand eene goede afleiding voor het gebruik van het woord Supinum, of waar die te vinden is? I.

Archipelagus is geen classisch Grieksch woord. Weet iemand ons ook te zeggen, in welken tijd men het eerst begonnen heeft dit te gebruiken? I.

Kerkopschrift. Wat beteekent het geschrift vóór de kerk te Nederhorst den Berg: » + *qui petit hanc Aulam, petat Elburgam fore salvam et per eam nullus intrat n.*"
QUAESTOR.

Gilden. Is er ook over de Gilden geschreven, behalve door Prof. TYDEMAN, en de door hem aangehaalde schrijvers in zijne bekende verhandeling? R.

Liedertafel. Dit Hoogduitsch woord is, zoo al ongemerkt en van lieverlede in Nederland binnengesmokkeld! Heeft dan ons Nederduitsch *Zang- of Zangers-gezelschap of Genootschap* niet dezelfde beteekenis? Behoort het dus niet uit onze zoo rijke moedertaal verbannen te worden? P. v. M.

Bayle, Moreri en Hoogstraten. Van nieuwe boeken ontvangt men recensiën en verslagen; oude, nog bruikbare moet men vaak slechts door eigen ondervinding, soms door schade leeren kennen. Hier ook kan DE NAVORSCHER te hulp komen. Behoefte hebbende aan een historisch Woordenboek, vraag ik: Welk is het beste? Welke is de eigenaardige voortreffelijkheid der drie genoemde schrijvers in hunne bekende Woordenboeken?
PHIL-HISTORICUS.

Komstu-mir-also-penning. In mijne kleine verzameling van munten en penningen, heb ik een stukje in zilver, ter grootte van onze tegenwoordige halve Guldens, waarop aan de eene zijde eene hand is afgebeeld met een geldstuk tusschen duim en vinger, terwijl in het randschrift wordt gelezen: *Komstu mir also;* op de keerzijde ziet men een menschenhoofd door eene hand met uitgespreide vingers verticaal bedekt, met de woorden: *so komme ich dir so.* De zin zal zijn: *Komt gij met geld, dan zie ik u door de vingers.* Heeft dat stuk eenige historische waarde of beteekenis; en welke dan? J. R. EILERS KOCH.

P. J. Beronicius. Weet men van den weergaloozen dichter, P. J. BERONICIUS, niets meer, dan wat PIETER RABUS ons verhaalt, in zijn: *aan den Lezer*, vóór de *Georgarchontomachia?*
J. R. EILERS KOCH.

Kerktorens. Bijna alle Protestantsche kerken hebben torens, slechts weinigen uitgezonderd, en die ze niet hebben, hebben ze veel door storm of het inslaan van den bliksem verloren. Van waar die gewoonte om bij de kerk altijd een toren te bouwen? Was dit ook een onderscheidend kenmerk der eerste Christenkerken? HENRY.

Kerkorgels. Men wenschte te weten wanneer, hier te lande, in de kerken de kerkorgels in gebruik gekomen zijn, welke kerk het eerst in bezit van zoodanig speeltuig geweest is, en *zoo mogelijk* eene beschrijving te hebben van de constructie des orgels en opgave welke geluiden er zich in bevonden, tevens aanwijzing der voornaamste boekwerken, welke over deze stof te raadplegen zijn. C. L.

Arabische schrijvers. Welke zijn de beste oorspronkelijke en vertaalde uitgaven van de schriften van ABULFARAGIUS en ABULFEDA?
BIBLIOPHILUS MINOR.

Zwolle. Van waar is de naam Zwolle af te leiden? PARMA.

Napoleon de Zonnegod. Er bestaat een *jeu d'esprit*, geschreven om de ongerijmdheid van de stelsels door DUPUIS, in zijn *Origine des Cultes*, te toonen, dat op eene zeer aardige wijze toont, hoe de geheele geschiedenis van NAPOLEON niets is dan een louter *mythus.* Zou

iemand in staat zijn mij te zeggen, waar ik deze aardigheid terug kan vinden?

PARMA.

Duikersklok. Wie is de uitvinder der duikerklok, en van welken tijd dagteekent die uitvinding? Q.

Hoornsche Lantaarn-optogt. Op den avond van den 23sten Augustus, loopt men te *Hoorn* met geoliede papieren lantaarnen rond. Men noemt het daar St. Maarten. Doch zoude het niet herkomstig zijn van de viering der *St. Bartels-nacht?* Te *Hoorn* schijnen vroeger toch ook veel aanhangers van de Catholieke MARIA STUART te hebben gewoond, blijkbaar nog uit twee in verschillende talen, doch gelijkluidende steenen in den gevel van een huis op den hoek van de Kerkstraat, en ik meen, de appelhaven, ter eere van die vorstin. Zoude men geene beschrijving van die steenen in DE NAVORSCHER kunnen opgeven?

DE NALEZER.

Antje en Lijsje zijn twee boeren-feestdagen in *Zeeland,* waarvan men den oorsprong der benaming te vergeefsch zoekt. Zoude het nu ook, daar op dien tijd de boerenknechts en deerns uit hunne diensten in andere overgaan, herkomstig kunnen zijn van *Analiseren,* ontleden, ontbinden, en dat het vreemde woord Analise, in het verbasterde *Annelijsje*, en zoo vervolgens weder bij gekuischter schrijven in *Antje* en *Lijsje*, is overgegaan?

DE NALEZER.

Oügely in *Bengalen*, staat op eene schilderij als eene stad vermeld; en wel ten jare 1665. Bestaat die plaats nog, of onder welken naam is zij thans bekend?

DE NALEZER.

Ruiten en rooven. Moeskoppen. Van waar zouden de woorden *ruiten en rooven*, en *moeskoppen*, die bij HOOFT voorkomen, in den zin van » te vuur en te zwaard verwoesten," hunnen oorsprong ontleenen?

C. R. T. N.

Wie was Koppers? Onder wiens portret 't volgende bijschrift gelezen wordt:

't Penceel wist menig mensch d' onsterflijkheid 't ontrukken,
De stift kan ieder ding op 't fraaist in 't koper drukken;
Doch KOPPERS schaar alleen wist met een edle zwier
De gantsche waereld nabootsen van papier. S.

N. MUYS *pinx.* 1773. K. ROOSING *sculp.* 1789.

J. C. K.

Politieke tinnegieters. In eene brochure vond ik onlangs gewaagd van » *Politieke* TINNEGIETERS", — en aan iemand ook de vraag gedaan: *Etes vous orfèvre, Josse?* Noch van 't een, noch van 't ander kon ik in die brochure de regte beteekenis vatten. Kan men mij beide duidelijk ophelderen, of eene bron aanwijzen waar het te vinden?

V. L. te U.

De Predikant Jan Cornelis. Men verlangt te weten, waar de Predikant JAN CORNELIS, die ergens in het jaar 1634 vermeld wordt, zijne standplaats had, en of er eenige bijzonderheden aangaande hem bekend zijn?

P. S.

De Heer van Ruwiel. Ik heb wel eens vernomen, dat onder de strijdmakkers van WILLEM *den Veroveraar*, zich bij eene bende boogschutters bevonden heeft een Heer VAN RUWIEL (eene Heerlijkheid, niet verre van Breukelen), en zelfs heb ik ééns bij een hedendaagsch schrijver daarvan iets gelezen. Welke oude vaderlandsche chronijk vermeldt dit feit? X. Y. Z.

Aegidius en Harigerus. Bij MICHELET, *Histoire de France*, II. p. 3. leest men: *Le moine* AEGIDIUS *dans ses additions à l'histoire des évêques d'Utrecht composée par l'abbé* HARIGÈRE, etc. Wie zijn deze monnik AEGIDIUS en die abt HARIGERUS? welke zijn hunne werken? waar en wanneer zijn zij uitgegeven?

I. R. C. H.

De Saksenspiegel. Is de *Saksenspiegel* ook in het Nederduitsch uitgegeven? Zoo ja, welke uitgaven zijn er van? v. S.

Bevolking van Amerika. Welke zijn wel de gedachten of gissingen van geschied- en aardrijkskundige navorschers, betrekkelijk de wijze der eerste bevolking van Amerika?

KNIM.

Het Huis de Merwede. Wie was uw stichter? Wie waren uwe bewoners? Wanneer zijt gij verlaten? Welke is uw naamsoorsprong? — Zie daar, zoo vele vragen, die telkens in mij oprijzen bij het zien van het Huis de Merwede. Kan men mij ook inlichting geven?

KNIM.

Enkhuizer kraamkloppers. Zijn deze nog in gebruik? Wat zegt en wat weet men er dáár van? De Haarlemsche, zoo dikwijls hier aangeroerd zijnde, mogen de Enkhuizer niet vergeten worden. Kan overeenstemming in deze zaak ook tot oplossing leiden?

X. X. X.

Stooter, *braspenning*, *blank*. Hebben de stooter, braspenning en blank in wezenlijkheid bestaan, of kwam alleen de daaraan toegeschreven waarde in aanmerking?
B. K.

Paasch-berekening. Hoe kan men op eene eenvoudige wijze voor eenig jaar berekenen wanneer het paschen is?
ABRA.

Don Antonio Magino. Wie was DON ANTONIO MAGINO, die zoo groot een rol in den Almanak speelt, — of is deze naam fictie?
ABRA.

Geboorteplaats van Elsje van Houweningen. Mr. J. SCHELTEMA wil, in zijn *Mengelwerk*, 3e D. 2e stuk, bl. 231, dat ELSJE VAN HOUWENINGEN, vermoedelijk te *Dordrecht* is geboren; kan dit vermoedelijke niet door het bevestigende beantwoord worden? dat die zedige burgerdochter dáár (of waar?) geboren is?
P.

Cornelis Vermeys. Zekere CORNELIS VERMEYS, schreef den 26sten Junij 1727, uit Oirschot (Noordbrab.) een brief aan zijnen geliefdsten vriend FRANS VAN MIERIS, zonder dat er iets naders van dien schrijver bekend is. Weet iemand ook iets meer bijzonders omtrent dien KEES of zijne betrekkingen, voornamelijk omtrent zijne letterkundige werken?
P.

Alexander Aegus. De zoon van ALEXANDER d. G. en ROXANE, wordt overal genoemd ALEXANDER AEGUS. Waarvan die bijnaam en bij welken schrijver wordt hij zoo genoemd?
J. J. K.

Silius Italicus door W. Blaeu. Ik vind onder mijne boeken eene uitgave van SILIUS ITALICUS, *Amst.* ap. GUIL. BLAEU, 1631, waarin geschreven is: » *editio rarissima, de qua vid.*" maar het citaat is weggescheurd. Wat is er voor zeldzaams aan die uitgave? Of is het maar eene aardigheid van een' vroegeren bezitter?
J. J. K.

Oost-Indisch doof. Wanneer men iemand roept, en die (hoewel hij het hoort) den schijn aanneemt van het niet te hooren, dan wordt zulk een persoon *Oost-Indisch doof* genoemd.

Wat mag toch wel de oorsprong van deze vreemde benaming zijn?
H. W. K.

Gouden Trompet. Waarom bevindt zich altijd onder de geschenken aan den Keizer van Japan eene gouden trompet?
J. Z.

&. Hoe is men op het denkbeeld gekomen, om het voegwoord *en* door *&* voor te stellen?
J. Z.

Comedia Vetus, *door A. Wils*. Kan iemand uwer lezers mij eenig berigt geven over het volgende werk, dat volgens SNELLAERT, (*Belg. Museum*, IX. 289), door ADRIAAN WILS geschreven zou zijn; namelijk:

Comedia Vetus, 2 deelen, met platen. Hantwerpen, 1612. in-4°. ?

De Heer SNELLAERT voegt er de volgende aanteekening bij:

Waerschynlyk een hekelend stuk. Bij eene latere Hollandsche uitgave werd VONDELS *Rommelpot van 't Hanekot* er achter gevoegd.

Nu vind ik wel op den *Catalogus Bibliothecae Harderwykianae* (1848), bl. 52, N°. 785, eene uitgave der *Comoedia Vetus* met genoemde Rommelpot (z. pl. en j., volgens den *Catal.*), maar dit is de bekende satyre van WILLEM MEERMAN.
N. P. BIBLIOPHILUS.

Beschrijving van Amstelveen. In de opgave van Beschrijvingen der gewesten, steden enz. in Nederland, voorkomende in *de Vriend des vaderlands*, IV Deel, N°. 4, wordt melding gemaakt van eene *Beschrijving van Amstelveen*, *Amst.* 1792, 8°. Is er ook iemand in het bezit van dat werkje? en zoo ja, zou hij het voor een paar dagen ten gebruike willen afstaan?
C. & A.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen. Uitgelokt door de zoo fraaije beantwoording der vraag, nopens de uitgang *a*, die aan vele Friesche geslachtsnamen gemeen is, voorkomende op bl. 121, kan ik den wensch niet onderdrukken, om hem, die het weet, te vragen naar den oorsprong en de beteekenis van den uitgang *ink*, welke aan vele geslachtsnamen te Zutphen en omstreken eigen is, als daar zijn: HOETINK, MASSINK, REERINK, EVEKINK, HESSELINK, HAYTINK, ADDINK, HISSINK, HEIJINK, WEENINK, enz. enz?
Q.

Blasoen. Wie weet mij te zeggen, hoe het St. Andrieskruis (*Sautoir*) genoemd wordt, hetwelk voorkomt in het wapen van de geslachten *van* LOCKHORST, VAN DE VOORT, enz.?

Alle door mij tot dus verre geraadpleegde boekwerken en deskundige personen, zijn mij tot heden het gewenschte antwoord schuldig gebleven.
Q.

Is iemand in de gelegenheid de Bibliotheek te kunnen aanwijzen, waarin de volgende werken voorhanden zijn: 1. AMAND VAN ZIRIXEE, *Jaarboek van des werelds begin tot aan 't jaar* 1514. 2. MOLLII, *Annales Civit. Muscov.* MSS. 3. *Triumf der Philosophie*. Hoogduitsch, aangehaald in VON HALLER's *Restauration der* S. W. tom. I.
J. B. R.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen.* t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

AANTEEKENINGEN OVER DE ZEESLAGEN VAN 1672 EN —73, DOOR IEMAND OP HET SCHIP VAN DE RUYTER GEHOUDEN.

BRANDT heeft ons in het leven van DE RUYTER op de hem als Historieschrijver eigene en treflijke wijze het verhaal geleverd van den zeeslag tusschen onze en de Engelsche vloot op den 7[den] Junij 1673. Het kan echter niet onbelangrijk zijn dienaangaande nog iets te vernemen van een oog- en oorgetuige, vooral wanneer dit ten opzigte van sommige bijzonderheden en het een en ander bij die gelegenheid door DE RUYTER en C. TROMP gezegde, eenigzins van het bij BRANDT voorkomende, verschilt. Wij deelen daarom uit de aanteekeningen van den in een vorig nummer vermelden JACOB-OOM, het volgende mede:

Wanneer nu onſe vloot onder zeyl was, zoo quamen onſe loefwaerſten ſchepen niet op de lywaerſten, maer bleven op de plaets, waer zy gelegen hadden, den vyant inwaghten. De voorſte van den vyant zigh hier mee tot gevecht inlatende, en de onſe niet wyken willende, zoo konde den vyant daer doe niet meer af raken. Ondertusſchen zoo loefden onſe lywaerſte ſchepen geſtadigh aen, zoo dat beyde de vlooten eyndelyk geheel aen den ander raekten; TROMP *tegen de witte, wy tegen de roode en* BANKERT *tegen de blaeuwe vlagge.* BANKERT *met de zyne achter ons zynde, hielt wat voor de wint af. De blaeuwe vlag ſulks ziende, drongh hard na hem toe. Den ammirael ſulks ziende, ſeyde:* » wat was daer nu ſchoone kans, zoo wy wenden, om eenige daer van af te ſnyden; maer de Heer TROMP is met de zyne te verre voor uyt. Hy zal het zeyn om te wenden niet zien of hooren en hy daer door in verwerring komende of te quaet krygende, ſoude my zeer doen." *Een licht advys jacht werd na* TROMP *geſonden om hem te ſeggen dat hy wenden ſoude. Ondertusſchen zoo hadden wy* 5 *a* 6 *glaſen een harden torn en denkende dat* TROMP *al gewent was, zoo hadden wy ook zoo gedaen en ſouden doe noch eenige van de blaeuwe vlagge hebben konnen afsnyden; maer den ammirael,* TROMP *niet achter ons verneemende, ſeyde:* het ſwaerſte moet het ſwaerſte wegen *en daerop deede hy weder wenden na* TROMP *toe. Dit geſchiede ter rechter tyt; want, zoo* TROMP *en* DE HAEN *daer na aen ons boort seyden, ſy ſouden licht beyde daer voor geſeten hebben; want om haer volk moet te geven, ſeyden daer tegen:* daer komt Beſtevaer al aen, *als zy ons noch niet en ſagen. Eyndelyk zoo kregen zy en de vyant, die haer benaut hadden, onſe vlagge int geſichte en waer dat wy quamen, ſtraks zoo maekte men plaets voor ons: maer dat dit uyt beleeftheyt van den vyant geſchiede, konde ik niet geloven.*

Doe werd het verfcheyden mael tegen den vyant heen en weer gewent en, of die geftadigh het voordeel van de wint hadde, zoo derfde die nooit tot ons in breken, maer in tegendeel, de (vyand deed) *geftadigh zyn best om van ons af te raken, en wy hielden zoo dicht by haer, als immer mogelyk was, zoo dat wy des avonts wel een myl verder 't zee waren, als doe het gevecht beginde. De fterren hadden al een wyl gefcheenen, eer dat het gefchut fweegh. Den duyster geboet dan het gevecht te ftaken, hoewel dat de vlooten den ander noch binnen fchoots waren. Wy deeden dan op ons fchip de gewoone zeyn vyeren op lichten, en daerop zoo ankerde onfe vloot en niemant dacht anders, of de vyant zoude op onfe zyde ook zoo doen; maer neen, die dreef, zonder vyer of licht op te fetten, zoo verre van ons als hy konde, zoo dat wy hem des morgens, wel 2 a 3 myl van ons fagen leggen en onfe vloot was zoo net by den ander geankert, als of dat by fchoonen dage gefchiedt was.* Men vergelijke BRANDT, bl. 800 en volgg.

KINDERPOEZIJ.

III.

Ofschoon de *Kinder-liederen* en *sprookjes* van onze en onzer vaderen jeugd hunnen ondergang nabij zijn, daar het tegenwoordige geslacht te verstandig is om zich met zulke kinderachtigheden op te houden, zoo hebben toch sommige geleerde mannen in Duitschland en België het niet beneden zich geacht hunne aandacht, op die soms zeer oude en dikwijls liefelijke kleinigheden, te vestigen.

In Zuid-Nederland heeft J. W. WOLF, in *Wodana, Museum voor Nederduitsche Oudheidskunde. Gent*, 1843, velen aan de vergetelheid ontrukt.

Ook in ons Vaderland zoude men in de onderscheidene gewesten nog een rijken oogst kunnen doen, indien elk, die daartoe lust en gelegenheid had, opteekende wat hem te voren kwam. DE NAVORSCHER biedt daarvoor eene geschikte bewaarplaats aan.

Om reeds aanstonds een begin te maken, volgen hier een drietal liedjes, die ik mij uit mijne kindsche jaren herinner.

1.

Slaap, kindje! slaap!
Daar buiten ligt een schaap,
Een schaapje met witte voetjes,
Het drinkt er zijn melk zoo zoetjes,
Melkje van de bonte koe,
Dat komt ons lief kindje toe.

2.

Janneman zou er een Ruiter worden,
Kon hij maar raken aan een paard.
Hij nam de kat al bij de staart,
Toen had Janneman een paard.
Janneman!
Rijd wat an,
Dat je een Ruiter worden kan.

Zoo rijden de Heeren,
Met hun bonte kleeren.
Zoo rijden de Vrouwen,
Met haar bonte mouwen.
Zoo rijdt de akkerman,
Met zijn paardjen achteran.

3.

Daar zaten zeven kikkertjes
Al in een' boerensloot;
Zij zouden samen kermishouden,
Zij dansten poot aan poot.
Poot aan poot,
Louw is dood,
Leg hem in een kistje;
Zet den boer een' slaapmuts op
Dan lijkt hij wel een Mennistje.

Zou het laatste liedje ook eene staatkundige beteekenis kunnen hebben?

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Zonderlinge straf voor Houtdiefstal. Het volgende is overgenomen uit de rekening van JAN VAN BEVEREN, *rentmeester en klerk van de Wildernisse*, over het jaar 1518. fol. 32.

»Item Pietersz van Heemstede die den
» houtfester gevangen hadde op Teylingen om-
» trent tien weken van dat hy Elsen Tacken
» wte Wildernisse gehouden en genomen hadde
» tot diverse stonden, ende daer mede syne hey-
» ningen gemaeckt ende mits dat hy arm was,
» ende niet te geven en hadde, ende niemant naer
» hem versach, soo hebben hem die meester-
» knapen by haere sententie gecondt. te gaen
» op te beloocken pyncster dach Aº. 1518 be-
» loothts hoofts ende bervoets in een paer lin-
» nen cleeren voor de crucen tot Heemstede in
» syn hant hebbeñ een wasse keerse van een
» halft pont was, ende onder syn arm een bosch
» Elsen tacken, ende die kaerse offeren voor
» onse lieve vrouwe aldaer en binnen xiiij da-
» gen daer naer bethoon daervan brengen
» daerom hier................ niet."

***.

Onuitgegeven dichtstuk van de Groot. Juist eene halve eeuw geleden teekende ik het volgende op:

»Inter inedita H. GROTII poëmata sequens quoque pertinet:

Reverendissimo Patri, Fratri Jos. Texeræ.

Hunc ego qui pro me solvat tibi mitto libellum,
Sed neque sic pleno jure satisfacio:
Nam tibi non possum plenas persolvere grates,
Seu volo fraterno nomine, sive meo.
Te duce, ego doctas perveni ad Principis aures,
Frater! et augustos principis ante oculos.

Ik teekende er bij aan: *Scripsit ipse* GROTIUS *versiculos hos in exemplari sui* MARTIANI CAPELLÆ, *quod monacho dominicano* TEXERÆ (*) *dono dedit.*"

P. J. v. M.

(*) Biechtvader, aalmoesenier en geheimraad van den Prins van CONDÉ.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen, gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

ONDERZOEK OMTRENT EEN PAAR BIJZONDERHEDEN, OPGEMERKT IN HET XX DEEL VAN WAGENAARS *Vaderlandsche Historie.*

Er bestaan van WAGENAARS *Vaderlandsche Historie*, gelijk men weet, drie uitgaven, de eerste van 1749, bij TIRION, de tweede van 1784, bij ALLART, de derde van 1790, bij denzelfden. De beide laatsten zijn niet meer dan herdrukken van de eerste, daar zij elke bladzijde met eene diplomatische naauwkeurigheid wedergeven. Dit blijkt onder anderen uit het getrouw overnemen van eene bijzonderheid, die er in de eerste uitgave valt op te merken. Die bijzonderheid bestaat hierin, dat in het 20e deel de paginering van bl. 320 dadelijk op bl. 325 overspringt, zoodat bl. 321, 322, 323 en 324 niet gevonden worden. Men heeft vermoed, dat deze ontbrekende bladzijden, om de eene of andere onbekende reden, *na* het afdrukken en *vóór* het uitgeven, er uitgeligt zijn. Daar echter blad V (U), eindigende met bladz. 320, en blad X, beginnende met 325, beide geheel compleet zijn, en dus 16 bladzijden bevatten, zoo is dit vermoedelijk zonder grond, vermits een van beiden niet meer dan 12 bladzijden zou moeten tellen. Is nu deze weglating enkel te beschouwen als eene onwillekeurige fout van den zetter of corrector, of hebben de hoogschatters van WAGENAAR gelijk, die tegen het einde der vorige eeuw van oordeel waren, dat zij in een zoo belangrijk werk als het zijne, niet zonder reden kon geschied zijn, maar aan eene bepaalde oorzaak moest worden toegeschreven?

Men had mij eens te kennen gegeven, dat deze bladzijden in het exemplaar der Leidsche Bibliotheek in *Handschrift* voorhanden waren. Eene inzage van het bewuste deel aldaar heeft mij echter van het tegendeel overtuigd.

Meer opmerkelijk is eene tweede bijzonderheid.

Datzelfde 20e deel eindigt, zoowel in de eerste als in de beide volgende uitgaven, met bladz. 456, en wel met de woorden: »*en waaronder hij*, (Prins WILLEM IV) *ten laatste, bezweken is.*" Nu vindt men in enkele *hoogstzeldzame* exemplaren van den eersten druk, *na* deze bladzijde nog eene afzonderlijke bladzijde, gepagineerd 458, 459, (zijnde 457 het Register der platen voor deel XX) behelzende het verhaal van eene commissie bij de Gouvernante, om klagten in te brengen over Engeland in het jaar 1759, terwijl het deel zelf met den dood van WILLEM IV, en dus met het jaar 1751 eindigt. Hoe nu zijn die twee bladzijden, in druk aan de voorafgaande gelijk, doch in stijl er mede verbonden, in die exemplaren gekomen, en van wiens hand zijn zij afkomstig? Uit een der *vervolgen* op de *Historie* van WAGENAAR kunnen die niet genomen zijn, daar het mij bij eene naauwkeurige vergelijking der *drie* verschillende uitgaven van het *onmiddellijk vervolg*, gebleken is, dat in geene derzelve de genoemde zaak van 1759 of op dezelfde wijze of in dezelfde bewoordingen, of op de bladz., aldus gepagineerd, behandeld wordt.

Waarschijnlijk zijn er nog meer dergelijke opmerkingen aangaande het werk van WAGENAAR te maken, doch ik meen voor het tegenwoordige te mogen volstaan met de twee opgenoemde, welke, naar ik bespeurd heb, aan velen onbekend zijn. Zij gaan vergezeld van een vriendelijk verzoek aan de lezers van DE NAVORSCHER, om opheldering dienaangaande mede te deelen. FRED. MR.

Spreekwijzen uit J. de Brune. Wat is de beteekenis van het spreekwoord: »*Die zich met* »*den inktpot geneert, moet de koker aan de regte* »*zijde dragen*"? Als ook: *Een taelje van een* »*haes is een elle van een kat waerd.*" — ?

Zie J. DE BRUNE'S *Bancketwerk.* Uitg. v. 1660. I. 10 en 240.

In hetzelfde werk komt, bladz. 259, een vreemd woord voor, in deze periode: »De »hope is een wonderlick eij, daer eenighe de »schale van eten, en andere het wit, maer »weijnige die den doijer vinden. De reden »daer van is, dat de menschen fijmelen en »*vlicchelen* onttrent nietigh beuzel-werck." enz. 't Onderstreepte woord is mij geheel onbekend, misschien niet bij anderen.

J. C. K.

Wapen van Amsterdam. In WAGENAAR'S *Amsterdam*, Derde stuk, bl. 12 en volg. (Folio

uitgave, Amst. 1767), is de schrijver bijzonder de meening toegedaan, dat het tegenwoordige wapen van Amsterdam, met de drie zilveren kruisen op den zwarten balk, met eenen rooden balk aan weêrszijde, afkomstig zoude zijn van het wapen van de familie van PERSYN, en wel dat JAN VAN PERSYN, Heer van Waterland, en voor het jaar 1282 ook Heer van Amsterdam, dit wapen aan de stad zoude hebben geschonken.

Ik vraag aan hen, die bedrevener zijn in wapen- en oudheidkunde dan ik, of deze meening ook nu nog de algemeene is; zoo niet, waarvoor men het thans houdt? E.

Hertog Albrecht in Spanje. In eene aanteekening op *Gwy de Vlaming*, schrijft BEETS: » Wij stellen ons GWY voor als hebbende, met zoo vele Nederlandsche Edelen (onder anderen Hertog ALBRECHT zelf) deel genomen aan den strijd in het koningrijk Grenada."

Kan mij ook iemand zeggen, waar er iets breeders omtrent dien tocht van Hertog ALBRECHT naar Spanje te vinden is? Ik ben niet met den Heer BEETS bekend, om de vraag tot ZEd. zelven te richten. D—r.

Gedenkpenning op Jan Gideonsz van der Burght. Onlangs kwam mij een Medaillonpenningplaat ter hand, waaraan de voorzijde schijnt te ontbreken.

Het redelijk fraaije drijfwerk stelt een zwaar gevecht voor, tusschen een aantal schepen. Twee groote oorlogschepen zijn meer op den voorgrond geplaatst, en schijnen elkander de volle laag te geven. De zeilen zijn doorboord; kleine sloepen varen om de schepen.

In eene afsnijding van den cirkel, welke dit zeegevecht bevat, leest men:

JAN GIDEONSZ VAN DER BURGHT,
Schout by Nacht over Hollandt en West-Vrieslandt, onder het Ed. mog. Collegie ter Admyraliteyt alhier.

Dat *alhier* bewijst dat er eene voorzijde der penningplaat moet hebben bestaan, waarop vermoedelijk vermeld is geworden, welk Collegie ter Admiraliteit bedoeld wordt, hetgeen nu opheldering vereischt.

De geheele voorstelling wordt omgeven door dit zinrijk omschrift:

ZOO RUST EEN OORLOGHSHELT VOL EERS OP 'T BED VAN EER,
HET DONDEREND KANON WAS ZIEL EN HARTSBEGEER.

Het gevecht moet van belang zijn geweest, en VAN DER BURGHT er in gesneuveld zijn. Ik heb het echter, ongeacht de vele bronnen, nog niet kunnen teregt brengen, en ik vraag dus: bij welke Admiraliteit was VAN DER BURGHT Schout bij Nacht; op welk zeegevecht wordt hier gedoeld; wanneer en waar is het voorgevallen, en de dappere zeevoogd gesneuveld? —d.

Het wel afloopen van het scheepje. Onder de vele bekers of pokalen eertijds gedurende de zwangerschap eener vrouw, of na hare bevalling in gebruik, is er ook een, genaamd: » *Het wel afloopen van 't scheepje.*" Dienaangaande zegt J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, in zijne *Natuurlijke historie van Holland*, 3de deel, 4de stuk, bl. 1201.

» Maar buiten deeze en dergelijke Hansjes" (de bekende Hansje in den kelder, in de kool of op den schotel,) » is er, ten opzichte van » zulke omstandigheden, in onze eeuw, wat » nieuws, of een ander zinnebeeld, op de » baan gekomen; namelijk, *het wel afloopen* » *van 't scheepje.* Men heeft eene Bokaal, die, » zoo ze naar den eisch gesneeden is, een van de » helling afloopend Bootje of Scheepje, met een » Cupidootje aan 't Roer, verbeeld; men leest » de bovengemelde spreuk om den rand van » 't Glas, of op het Deksel der Bokaal."

Hoogst aangenaam zou het mij zijn, door middel van DE NAVORSCHER, te vernemen, *waar* zoodanige pokaal of beker berust, of zoodanige ook ergens te koop is, en zoo ja, tot welken prijs? Mr. L. G. VERNÉE.

Beeld van Maria zonder kind. Op een zegel van het monnikkenklooster, in de XIde eeuw gesticht door JOHEL DE TOTENAIS, volgens het *Domesday-book*, Heer van honderd en zeven manoiren, van wiens vader ALWRED *den Reus* men lezen kan in de Kronijk van WILLEM DE JUMIÈGES, en in den *Roman de Rou*, ziet men het beeld van de Maagd MARIA, aan wie het huis werd toegewijd, zittende alleen, de regterhand zegenende, de linker houdende een bos lelien. Omschrift: SIGILLVM.SCE. MARIE.DE.TOTT✝. Op een tweede zegel wordt zij voorgesteld als kind met een boek, weenende in tegenwoordigheid van hare moeder, die bezig is haar met eene roede te straffen. Deze beide voorstellingen komen mij vreemd voor, en gaarne zou ik vernemen, of zij ook elders zonder kind afgebeeld staat.

TUSCO.

I. H. S. Iedereen weet dat de Jesuiten tot distinctief teeken van hun orde het IHS hebben aangenomen. De oudheid van dit teeken klimt echter hooger op dan de stichting der Jesuitenorde.

Men vindt het met kleine veranderingen op gebouwen van de 3de en 4de eeuw. Al wat ik omtrent de beteekenis van dit symbool gevonden heb, bepaalt zich tot het volgende.

Eenige geleerden meenen dat het zamengesteld is uit de drie eerste letters van het

Grieksche 'ΙΗΣΟΥΣ, naam van den Zaligmaker. Maar waarom heeft in dat geval de derde letter niet, gelijk de twee anderen, de vorm van de Grieksche sigma behouden? — Andere geleerden integendeel houden het als voorstellende het JEHOVA der Israeliten en meenen in de drie letters eene groote gelijkenis (?) met de Hebreeuwsche *Jod*, *He* en *Vau* te vinden.

Volgens deze laatste meening zoude het bedoelde symbool niet den naam van JEZUS, maar dien van het Opperwezen beduiden, om welke reden, meestal het kruis op de middelste letter, IHS, gevonden wordt, dewijl deze, naar dit systeem, JEZUS, en het geheele teeken de Drievuldigheid of het Opperwezen verbeeldt.

Wie der veelvuldige en veelwetende lezers van DE NAVORSCHER kan dit punt nader toelichten? Mr. EBURO.

Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens. 1°. Wat moet men denken van eene kroon welke in de lucht gezien werd door 8000 menschen, en op den troon nederdaalde, welke voor Prins MAURITS was opgerigt: — als HUYGENS het Prinsdom Oranje weder in bezit nam, en kwijtschelding afkondigde, bij welke gelegenheid hij dit Epigramma maakte:

Dum stat Arausiacæ confirmatum Corona
Antiquam populi læta Corona fidem;
Non dubio cælo placuit quod utrique Corona
Tertia de Cælo missa coronat opus.

2°. In welk opzigt of betrekking, was CONST. HUYGENS, Ridder?

Men leest dat hij door koning LODEWIJK XIII van Frankrijk (1614—1643), vereerd werd met de lelie in zijn wapenschild, dat, zoo ik meen, adeldom, met het predicaat van Ridder, insluit.

Dat zijn wapen, opgehangen in de St. Jacobs kerk te 's Hage, versierd was met de order van St. MICHIEL.

Dat koning JACOBUS I van Engeland, hem, 7 October 1622, ridder maakte; — doch hij komt niet voor op de lijst der Ridders van St. JORIS of den kouseband.

Op de kerkglazen te Zuijlichem, was tot zeer onlangs zijn wapen te zien, omhangen met het collier van St. MICHIEL: de aanhangende medaille vertoonde noch St. MICHIEL, noch St. JORIS, maar eenen man *te voet* welke eenen draak doorsteekt.

Op den titel van zijne *Korenbloemen*, en in de verzen voor dat werk geplaatst, wordt hij enkel Ridder genoemd. v. D. v. B.

Blauwenburgwalsche Steiloor. In het zoogenaamde »*Antwoort op 't Canaille*-request", dat onder meer paskwilschrijverij, even vóór de Magistraatsverandering in 1672, te Amsterdam in omloop was, (WAGENAAR, *Amsterdam*, II. Dl. XIX. Boek. Octavo uitg. V. St. bl. 396), vindt men, na de onderteekening van »PRIVILEGIUM PRIVILEGIORUM:"

»Geadvoueert van 't gros der gesamentlycke Doopsgesinden, exemt *den blauwenburgwalsen Steyl-oor*, enz.

Ik heb te vergeefs getracht te ontdekken *wie* daardoor verstaan wordt, UWEd. zou mij dus grootelijks verplichten met de aanduiding van dien »Steyl-oor", aan de navorsching der lezers van Uw geacht tijdschrift aan te bevelen. Z.

Muis van de Veluwe — Kat van de Betuwe. In de *Geldersche Volks-Almanak* voor het jaar 1841, onder redactie van den Heer O. G. HELDRING, leest een uwer inteekenaren de volgende vraag op bl. 202:

»De Gedeputeerden der Staten-Generaal, in 1622, zeiden op eenen landdag te Arnhem, alwaar zij, met eenige andere heeren op *karren* waren *heengevaren*, dat die van de Veluwe de opregtste (sinceerste), die van de graafschap de loosste, en die van Nijmegen de halstarrigste (opiniatreste) waren. Er bestond toenmaals een spreekwoord: *Een muis van de Veluwe is slimmer dan een kat van de Betuwe*."

Is dit spreekwoord nog in zwang of zijn er nog sporen van te vinden?

A. VAN DER CAPELLE,
Gedenkschr. D. I. bl. 141."
F. C. W.

Viering van den zevenden dag onder de oude heidenen. In de bekroonde prijsverhandeling over de Zondagsviering, een der antwoorden op de vraag onlangs in Engeland voor werklieden uitgeschreven, vind ik door den schrijver, (J. A. QUINTON, meesterknecht in eene drukkerij te Ipswich), het volgende aangeteekend: »Omtrent 900 jaren voor CHRISTUS »zingt HESIODUS: »De zevende dag is heilig". »Niet lang daarna spreekt HOMERUS, en 700 »jaren later CALLIMACHUS, ook een Grieksche »dichter, van den zevenden als eenen heiligen »dag. THEOPHILUS van Antiochië, bestempelt »hem, »als den dag welke door geheel het »»menschdom wordt vereerd." PORPHYRIUS »beweert dat »de Phoeniciërs eenen dag van »»de zeven, als eenen heiligen dag hebben »»gediend." LUCIANUS merkt op, dat »de »»zevende dag aan de schooljongens als een »»feest-dag werd vrijgelaten; EUSEBIUS, dat, »»bijna alle de wijsgeeren en dichters, den »»zevenden dag als heilig erkennen, terwijl »CLEMENS van Alexandrie vermeldt, dat, »de »»Grieken zoowel als de Hebreërs den zevenden dag als heilig beschouwen." JOSEPHUS, »de Joodsche geschiedschrijver, zegt, »Er is »»geene Staat der Grieken of der Barbaren te

»» vinden, welke den zevenden dag niet als »» rust-dag huldigt." PHILO betuigt, dat »de »» zevende dag een rust-dag is bij alle volke- »» ren."" — Mogelijk zal een of ander inteekenaar de hier bedoelde plaatsen uit bovengemelde schrijvers, zoowel als andere over de viering van den zevenden dag bij de heidenen, opgeteekend hebben, en zoo ja, wil hij ze aan » DE NAVORSCHER" inzenden? TUSCO.

Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk. De brief van BATO aan H. H. Bestuurderen van DE NAVORSCHER, om de hier en daar schuilende Vaderlandsche oudheden te verzamelen, en in een geschikt lokaal ten toon te stellen? deed den wensch in mij ontstaan: » Och, mogt dit voorstel geen schipbreuk lij- » den, op de algemeene onverschilligheid on- » zer landgenooten, omtrent oudheden!" Vele dergelijke verzamelingen zijn of vernietigd, of aan buitenlanders voor een spotprijs verkocht. Waar schuilt de tafel, door VONDEL zoo dichterlijk bezongen, in zijne Poëzij, II, bl. 365, in 4°. met het opschrift: » *Op den tafelkrans, voor den heer* GEERAERT HULST, *direct. generael in de Oostindien, kunstig van Parlemoer in een toetsſteene taefel door* DIRK VAN RIJSWIJK *gevlochten?*" En nog — waarschijnlijk eene andere — » *Op de toetsſteene feesttaefel der Goden, bevlochten met den konstrijken parlemoerkrans, door* D. V. RIJSWIJK, bl. 368?"

Van de eerste vond ik melding in H. VAN BERKUM's *Beschrijv. der stadt Schoonhoven*, enz. bl. 384. Onder de fraaije *Konst-stukken* aldaar vermeld behoort: » een zeer konstige Tafel, ge- » maakt uyt een stuk zuyver zwarte Toets- » steen; zijnde dezelve rond agtkantig, over- » dwars 5 voeten lang; deze Tafel is met een » ronde krans van allerley keurlijke bloemen en » lofwerk ingeleyd van Paarlemoer, alles met » zijn natuurlijke couleuren, zonder eenig- » zints het Paarlemoer met verwen behulp- » zaam te zijn; de Bloemen en de verscheyden » Insecten, zijn zoo uytnemende schoon, dat zij » de beste pinceelen der schilders beschamen; » in welkers aangenaam gezigt het oog ver- » dwaald: waarlijk een stuk voor een Koning » of Prins, wiens gelijk in de weereld weinig » te vinden is, en in den Jaare 1662 reets ge- » schat, op Tien Duyzend Guldens: dit over- » heerlijk stuk-werks, is aldaar nog te zien » ten Huyze van de Heer VAN DER HELLING, » en behoort in eygendom toe aan de Erfgena- » men van den Heer Bailliuw DE GROET; ver- » vaardigt door den beroemden konstenaar » DIRK VAN RIJSWIJK te *Amsterdam.*" Hoe stemt daarmede overeen de dichterlijke beschrijving, die VONDEL er van geeft? Onder meer:

,, Hier blinkt de schoone regenboogh,
,, Van bloemen, lofwerk en festoen,
,, Uit root en blaeu en geel en groen
,, En gout gemengelt, in ons oogh.

,, Wie zou gelooven, schoon men 'tzwoer,
,, Dat dit geen zomerlovers zijn,
,, Noch bloemen, anders dan de schijn,
,, En anders niet dan parlemoer? enz.

,, Hier praelt robijn, saffier, turkoos,
,, Hier blinkt de gout- en zilvermijn,
,, Hier rijst de witte morgenstar,
,, Zij voert den dagh af op haar kar,
,, En boodschapt ons den zonneschijn.
,, Hier wast de blaeuwe korenbloem,
,, En spijst de Raden aan den disch.
,, Hier leeft de trosbloem, en melis. enz.

,, Hier legt de schilder zijn pallet
,, En rijk penseel uyt zijne hant:
,, De juwelier acht diamant,
,, Noch dier gesteente, in gout gezet.
,, Dees kunst schept, uit een ruwe schulp,
,, Gesteente, en tulpen, knoppen, blaên,
,, Gestarnte, en licht, en zon, en maen.
,, Zij neemt vernis noch verf te hulp,
,, De schilderkunst verschiet haer verf,
,, Gelijk de maegt haer frissche jeugt." enz.

VONDEL maakt hier echter geen gewag van *insecten*, in het andere dichtstuk wel, waarin hij de tafel ook *achtkant* noemt. Wij kunnen den lust niet wederstaan, er iets uit af te schrijven:

,, De honighbij vint hier geen bloem bedorven,
,, Zij zuight terwijl ik rijm,
,, Den honighdau, en vult haer volle korven
,, Met roozengeur en tijm.
,, Dees veltzwarm ziet den dischbeemt noit verdorren,
,, Het leeft 'er overal
,, Van krekel, vliegh, wijwouter (??) goude torren,
,, En joffren zonder tal." enz.

Geteekend: 1660.

Alles doet mij vermoeden, dat hier twee tafelen bezongen worden. DE NAVORSCHER zal dit wel kunnen beslissen, misschien ook weten, waar ze beland, en of er ook levensberigten van den kunstenaar DIRK VAN RIJSWIJK te vinden zijn? J. C. K.

Kantteekeningen in den bijbel van Vitré. Hij, die het belangrijke werk van L. F. BUNGENER heeft gelezen: *Un sermon sous* LOUIS *XIV*, zal zich voorzeker herinneren hetgeen op bl. 26 en volgende (uitgave van 1850) gemeld wordt omtrent de *philosophen*, waarvan BOSSUET het hoofd en de ziel was. In de tuinen van Versailles onderhielden deze philosophen zich voornamelijk over den Bijbel, en het resultaat hunner aanmerkingen en onderzoekingen, werd terstond opgeteekend op den rand der bladzijden van eenen grooten Bijbel van VITRÉ. BUNGENER meldt in eene aanteekening, dat die Bijbel nog in wezen is, dat eenige aanteekeningen zijn van de hand van BOSSUET, maar de meesten van die van den abt FLEURY, die gewoonlijk den post van Secretaris vervulde.

Zou iemand mij nu ook kunnen mededeelen waar die Bijbel bewaard wordt en of die kantteekeningen later ook afzonderlijk in het licht zijn verschenen? HENRY.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Nog een St. Maartensliedje (bl. 8, 31, 64). In mijne jeugd te Leiden wonende, heb ik daar 's avonds meermalen jongens aan de deuren der huizen hooren zingen:

Sinte Maarten is zoo koud.
Geef m'een turfje of een hout
Om mij wat te warremen
Met mijn blanken (*) arremen,
Geef wat, houd wat,
't Andre jaartje weer wat.

Waarop dan, indien men die gasten zonder iets te geven, liet staan, of ze weg joeg, gemeenlijk volgde:

Een zakje met zemelen, een zakje met kruid,
Hier hangt de gierige duivel uit.

Of dit daar nog plaats heeft weet ik niet, daar ik in 1812 die stad verlaten heb, en er sedert niet dan enkele dagen geweest ben.
A. J. v. d. A.

Ter Neuzen (bl. 17, 163). De geleerde Dr. ACKER STRATINGH zegt: »*Nes*, *nis* komt mij voor, niets anders te beteekenen dan *neus*, en die plaatsen zoo overdragtelijk genoemd te zijn, van den met den vorm der neus overeenkomenden spitsen hoek of tip lands aldaar. Men vindt dit woord nog onveranderd in *ter Neuze*, aan de Honte." Wij echter gelooven met den geleerden DRESSELHUIS, dat *nesse*, in Zeeland vooral, de beteekenis heeft van *schor*, en achten den naam *ter Neuzen* (even als *ter Nisse* in *Zuid-Beveland*) ontleend aan de *nessen* of *schorren*, waarop deze plaats ontstond. Bezit de plaats tegenwoordig twee havens, dit bewijst nog niet, dat het oorspronkelijk zoo was. Deze kunnen immers zeer wel van lateren tijd zijn? Ook komt, zoo ik mij niet bedrieg, de naam altijd voor in het meervoud en niet in het enkelvoud. Dat *nesse* ligtelijk tot *nese* en verder tot *neuze* overgaat, blijkt daaruit, dat van *Heedenesse* al spoedig *Heedenese* werd, waarvan Dr. STRATINGH dan ook *Heedeneuze* vormt. J. H. VAN DALE.

Hollandsche vertaling van Augustini Confessiones (bl. 18). Van AUGUSTINI *Confessiones* is mij geene Hollandsche vertaling bekend, maar wel eene Fransche van ARNAUD D'ANDILLY (zie *Mélanges d'histoire et de littérature* 1700). Ofschoon VRAAGAL met dit antwoord niet verder komt, geef ik het evenwel hier, omdat, toen bovengenoemd werk in het licht verscheen, de leden der Fransche Akademie met die fraaije vertaling zoo ingenomen waren, dat zij den begaafden vertolker eene fauteuil in hunnen kring aanboden; doch D'ANDILLY bedankte voor de eer. Deze weigering gaf aanleiding dat de leden eene bepaling in het reglement maakten, dat voortaan de akademie aanzoeken zou *ontvangen* van hen, die er zich als leden in wenschten opgenomen te zien, en dienaangaande geene aanbiedingen van zich zou doen uitgaan. ACRON.

(*) Ook hier treft men weder de uitgangs N of N *Ephelkustikon* aan.

Schapperae (bl. 18). In sommige plaatsen van ons vaderland noemt men nog ten huidigen dage de planken eener kast, *schappen;* de naam *Schapperae*, welke oudtijds in ons land en nog tegenwoordig in Belgiën aan eene broodkast, welke gemeenlijk inwendig van planken voorzien is, gegeven wordt, schijnt alzoo van het woord schappen, om deze laatste aan te duiden, ontleend te zijn. Q.

Verduitsching van Plinius (bl. 54, 81). In J. VAN ABKOUDE en R. ARRENBERG, *Naamregister van de bekendste en meest in gebruik zijnde Nederduitsche boeken*, *welke sedert het jaar* 1600 *tot* 1761 *zijn uitgekomen*, vind ik op bladz. 417: PLINIUS (C.), *van de Dieren*, 1757, Amsterdam, A. VAN DER PUTTE, 1757, 8°.; en onmiddellijk daaronder: idem, 1769, Amsterdam, J. MORTERRE, 8°., zoodat er zelfs twee vertalingen van dat werk schijnen te bestaan, of het moesten twee uitgaven van dezelfde vertaling zijn.
A. J. V. D. A.

Munten, *maten en gewigten* (bl. 55). Belangrijk voor de kennis der vreemde *munten*, *maten* en *gewigten*, en de herleiding derzelve in Nederlandsche, zijn:

D. BUDDINGH, *Algemeene Statistiek voor Handel en Nijverheid*, *Haarlem*, *bij* A. C. KRUSEMAN, 1846—1849.

A. B. STRABBE, *Vernieuwd licht des Koophandels, geheel omgewerkt en naar het tegenwoordig gebruik ingerigt, door* G. H. WITLAGE, *'s Gra-*

venhage en Amsterdam, bij Gebrs. VAN CLEEF *en* G. J. A. BEIJERINCK, (2e stuk, 1846).

BAVO.

Tweelingbroeders (bl. 57). FRANS en JELIS (of, zoo als ik hem heb, GILLIS) MOSTAART waren twee schilders, geboren te Hulst. In mijne aanteekeningen nopens beroemde mannen en vrouwen, vind ik omtrent hen nog het volgende: » De schilders FRANS en GILLIS MOS» TAART waren tweelingen, die zoo veel op » elkander geleken, dat zelfs de ouders den » eenen van den anderen niet konden onder» kennen. Zij kwamen beide in 1555 te Ant» werpen in het schildersgild. FRANS stierf in » vroegen leeftijd, na zich reeds door zijne » kunsttalenten te hebben beroemd gemaakt; » GILLIS in hoogen ouderdom. Onder het por» tret van dezen laatste, leest men een La» tijnsch vers, waarvan de vertaling aldus » luidt:

,, Twee eedle MOSTAARTS zijn ter eener dragt geboren,
,, In kunst, in wezen, aard en zeden even eêl,
,, Uw boert en zachte scherts, uw treflijk kunstpenceel
,, o GILLES! kan het oog en geest te zaam bekoren."

De Heer J. C. DE POTTER, te Hulst, aan wien ik deze aanteekening verschuldigd ben, zal misschien in staat zijn meer inlichtingen omtrent de MOSTAARTS te geven.

A. J. V. D. A.

Kraamkloppertje (bl. 59, 111, 149). Bij de meeste oude volken stonden zij, die met een talrijk kroost gezegend waren, in groote achting: de Germanen rekenden eene kraamvrouw heilig; de wetten der Ripuariers en Saliers straften hem, die eene zwangere vrouw beleedigde, met zware geldboeten. In de geschiedenis van ons vaderland vinden wij dikwijls voorbeelden van den grooten eerbied, waarmede zij behandeld werd, zoo dat zij al, wie haar omringden, voor beleedigingen vrijwaarde. Zoo waren in de middeleeuwen de huizen der kraamvrouwen in Duitschland en Nederland een toevlugtsoord voor ongelukkigen te midden van burgerkrijg en oorlog. Ten bewijze hiervan strekke de zoenbrief der Friezen met hertog JAN VAN BEIJEREN, waarin belangrijke bepalingen gevonden worden tegen kraamschenders. Het is dus niet te verwonderen dat, van lieverlede, de gewoonte ontstond van door een uitwendig teeken te toonen, dat zich eene kraamvrouw in het huis, waar het aangehecht was, bevond. Zoo bonden de boeren oudtijds aan de deurpost of aan het hek hunner hofstede, een bosje palm, terwijl men in de steden gewoon was den klopper te omwinden even als thans nog bij ziekten den schel. In Haarlem en Enkhuizen ging men verder; men versierde den klopper, en zoo als het meestal gaat, ieder wilde zijn buurman in prachtige kloppertjes overtreffen. Hoe het echter mogelijk is dat iemand nog geloof kan hechten aan het ongerijmde praatje, door den Heer V. bl. 149 vermeld, moet ik gul weg bekennen niet te begrijpen. Immers geen enkele historieschrijver van dien tijd meldt hier iets van, maar buitendien lag dit niet in het karakter van TOLEDO, daar de Spaansche soldaten de kinderen te Haarlem, evenmin als elders, gespaard hebben. En, als men dit moest gelooven, dan rijst immers van zelf de vraag op: van waar komt het dat deze gewoonte ook te Enkhuizen bestaat, dat toch nimmer een beleg van de Spanjaarden heeft doorgestaan? De Heer V. vergunne mij nog eenige aanmerkingen in het belang der waarheid. Vooreerst: waarom haalt hij LE FRANCQ VAN BERKHEY aan, zoo hij het zoo weinig met dezen eens is? Immers VAN BERKHEY spreekt het gevoelen van den Heer V., nopens den oorsprong der kloppertjes, ten sterkste tegen. Ten tweede verhaalt de Heer V. *dat ongetrouwde kraamvrouwen zich niet van dit teeken mogen bedienen;* VAN BERKHEY daarentegen vermeldt dat, te Enkhuizen, die gewoonte gebezigd werd door de Overheid, om de ontucht te voorkomen, daar elk daar gehouden was, gehuwd of ongehuwd, zoodanig een kloppertje voor de deur te hangen, zoodat de schande van eene ongehuwde kraamvrouw te meer bekend werd. Men zie hierover verder: LE FRANCQ VAN BERKHEY, Dl. III, *Stuk* IV, bl. 1230, volg. VAN HALL, *Bijdr. tot Regtsg.*, Dl. IX, 1835, bl. 175. VAN IDSINGA, *Staatsrecht der Ver. Ned.*, Dl. I, bl. 156 en Dl. II, bl. 325, volg.

H. K.

Vensterglazen, op last van de Dordtsche Regering, voor een' Engelschen Koning beschilderd. Op bl. 65 van » DE NAVORSCHER" werd gevraagd bij welke gelegenheid genoemde overheid zoodanig glas aan HENDRIK VII wilde vereeren. In de volgende aflevering komt eene aan Ds. SCHOTEL ontleende optelling voor, van vele dergelijke blijken der Dordsche mildheid, waarbij het, in 1597 aan de St. Janskerk te Gouda gegeven glas, wel had mogen gevoegd worden. Trouwens was het voormaals een vroom gebruik, dat bij den bouw of herbouw eener kerk, de omliggende steden, elk voor zich, of wel gezamentlijk, door het schenken van met hunne wapens prijkende glazen, de stichting bevorderden en hunne belangstelling betoonden. Maar dit kan niet tot verklaring van het hier bedoelde strekken, waarvan de reden zal te zoeken zijn in de op den 12 Februarij 1496 te Londen plaats gehad hebbende vernieuwing door MAXIMILIAAN en HENDRIK VII, van de reeds in 1487 en 1489 door hun, even als door vroegere vorsten, geslotene tractaten van Koophandel, Vrede en Vriendschap, waarbij ditmaal aan de Nederlandsche kooplieden vele voordeelen werden

toegestaan, en de Aartshertog en Koning wederzijds beloofden, het verdrag door de voornaamste koopsteden te doen bekrachtigen. Van wege Holland en Zeeland moest dit geschieden door Dordrecht (waarvan de bevestiging, gedagteekend 8 April, nog voorhanden is in: *Act. Publ. Angl.* V. P. IV. p. 92), Delft, Leyden, Amsterdam, Middelburg, Zierikzee, Veere en Brielle (zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* Dl. IV. bl. 303). Dordrecht had dus hierbij ongetwijfeld het grootste belang, want al was de door EDUARD I aldaar gelegde stapel der Engelsche wol reeds lang naar elders verplaatst, zoo was de handel op Engeland toch zeer aanzienlijk, en bevorderde niet weinig de welvaart der oude hanzéstad, zoodat het ons niet behoeft te verwonderen dat deze aan den vreemden vorst hare erkentelijkheid wilde bewijzen en zich van zijne gunst voor het vervolg verzekeren. C. W. BRUINVIS.

Nederlanders in Zweden (bl. 67, 113, 150). Zeer belangrijke opgaven zijn hieromtrent te vinden in het werkje: LODEWIJK DE GEER, *Eene bijdrage tot de handelsgeschiedenis van Amsterdam in de 17de eeuw*, 's Grav. en Amst. VAN CLEEFF, 1834, gr. 8°., 182 bl.; vooral ook in de bijvoegsels daartoe. X. X. X.

Bakermat (bl. 72). De bakermat of *mand* was eene manden of van teenen gevlochten stoel, met twee leuningen, in verbinding met den rug, die zich over het hoofd van de daarin zittende baker henen boog; welke, benevens het kraamkind, alzoo, als in een schilderhuis, van rondom voor togt enz. beveiligd was. Men kan deze manden of stoelen op oude platen afgebeeld zien; b. v. op de bekende plaat naar JORDAENS: *Soo d'oude songen, soo piepen de jongen.* N***.

Zingen met de ster (bl. 91). Misschien verdient het volgende, overgenomen uit de *Nehalennia, Jaarb. voor Zeeuwsche Gesch. en Letteren*, bl. 235, een plaatsje:

» Het schijnt mij toe, dat het molenmalen op Drie-Koningendag van Christelijken oorsprong is. Althans in de *Meijerij* loopen op dien dag altijd jongens, bestendig drie aan drie, waarvan één met een zwart gemaakt gezigt, zonderling opgeschikt, langs de straat, aan de huizen om een cent, een verward en ellendig lied zingende, dat begint:

Drie Koningen, Drie Koningen met onze ster,
Wij zoeken den Heer en hadden hem zoo ger.

Zij hebben daarbij op een stok een molentje, of ook wel eene stervormige figuur van houtjes gemaakt en met gekleurd papier beplakt. Ik twijfel dus niet, of het molentje is eene verbastering van de ster der Oostersche Magi.

J. H. VAN DALE.

Napoleon op zee (bl. 96). Den Heer ALEXANDER KRUSEMAN zal het zeer ligt vallen toelichting voor de verlangde bijzonderheid te bekomen, wanneer hij slechts een' der officieren raadplegen wil die tot de Vlissingsche Flotille behoorden. Van dezen kan hij de handeling van BONAPARTE bij het bezoek der aldaar gestationneerd geweest zijnde schepen vernemen. BONAPARTE was toen bij den Scheeps-Kapitein A. RUYSCH — die later Vice-Admiraal werd, en te Rotterdam als Commandeur en Commandant van het Departement der Marine aldaar overleed — aan boord, en heeft dezen eene manoeuvre op de reê doen maken. De bijzonderheid droeg zich niet toe zoo als den vrager schijnt medegedeeld te zijn. Er werden aan den horizon enkele zeilen gezien. BONAPARTE vroeg, welke vaartuigen dit waren? » *Ce sont les Anglais*, *Sire!*" zeide de Heer RUYSCH, die nimmer verteld heeft dat BONAPARTE verbleekte. Maar, eenige oogenblikken na het antwoord, gaf BONAPARTE bevel om te wenden en terug te keeren. Het is waar, dat er bij gesprekken, die hierover later plaats hadden, opgemerkt werd dat BONAPARTE gevaar geloopen had, bijaldien de Commandant er gebruik van had willen maken, om den Keizer tot de Engelschen over te brengen, doch de officier bij wien hij aan boord was, had deze daad kunnen verrigten al waren er geen Engelsche kruisers geweest. Dat de bijzonderheid aanleiding tot een verhaal heeft gegeven in den toon van den vrager, is wel te begrijpen, daar dit doorgaans het lot van traditieën is. Dat de Heer KRUSEMAN niet onderrigt is geworden door een' oud zeeofficier, ofschoon men daartoe zoo oud niet behoeft te zijn, laat zich daaruit afleiden, dat deze aangaande den Heer TENGBERGEN niets twijfelachtigs of onzekers zou gezegd hebben. De eenige officier bij onze Marine van den naam van TENGBERGEN in dienst, is de Heer H. F. TENGBERGEN, thans Schout bij Nacht, die Directeur geweest is van het Instituut te Medemblik. Deze officier kon in 1811 den rang van Kapitein-Luitenant, eene betrekking die bij de Fransche Marine niet bekend was maar gelijk stond aan *Lieutenant de Vaisseau*, niet bereikt hebben. Ik geloof ook niet dat hij bij den Heer RUYSCH aan boord was. Doch de vrager kan zich daaromtrent vergewissen bij dien Heer zelven, die te Doetinchem woont, en hem waarschijnlijk aangaande het gebeurde te Vlissingen nog stelliger aanwijzing zal kunnen verschaffen, dan ik hem geven kan, wien de zaak, bij overlevering, in van de Marine niet zeer verwijderde betrekking, alzoo is voorgekomen. V. B.

Napoleon binnen Amsterdam. Bij de lezing van de belangwekkende anekdote wegens NAPOLEON op zee (NAVORSCHER bl. 96) en de gerustheid die hij kon hebben op de trouw

der Hollanders, bij alle volken bekend en geëerd, herinnerde ik mij, hoe ik in 1812 den keizer door Amstels hoofdgrachten zag varen, in eene sloep, door in 't wit gekleedde en met roode gordels versierde roeijers bestuurd, zeer bedaard met zijn' tooneel- of verrekijker de aanzienlijke huizen beschouwende, zonder zich overigens om de menschen te bekommeren — maar ook zonder iets van hen te vreezen — die bij duizenden langs de grachten wandelden, en voor wie de Fransche husaren, die mede in grooten getale daar langs reden, niet noodig waren om ze in bedwang te houden, of tegen vorsten-moord te waken, hoezeer 't dan ook NAPOLEON was, de bij alle volken gehaatte dwingeland. De keizer moest op dezen waterweg ook de St. Antonies-schutsluis passeren, en daar eenigen tijd stil liggen, opdat het water door de deuren werd gelaten. Had men het gezocht, hoe ligt had door en onder zulke omstandigheden, een aanslag op het leven van den man kunnen zijn toegelegd en uitgevoerd, die de schrik des vaderlands, gelijk van geheel Europa was. Doch ook dáár kon hij volkomen gerust zijn, en waakte veeleer de Hollandsche trouw over het leven van den monarch. Niemand zou aan zoo iets gedacht hebben. Even zoo veilig waren de Franschen ook in de huizen der ingezetenen. Ik herinner mij ook nog bij die gelegenheid, dat, ik meen in 1811, te Amsterdam, in zeker huis, het ongeluk plaats vond, dat een kind, hetwelk gespeeld had met het geladen pistool eens officiers, die aldaar ingekwartierd was, daardoor om 't leven kwam. Een ander officier, kapitein bij de Fransche armee, een zeer geschikt mensch, (LAMORLETTE was zijn naam), die bij mijne ouders een' geruimen tijd in kwartier was, mij, toen ook nog een kind zijnde, zeer lief had, en in wiens kamer ik speelde, gaf, bij 't vernemen van dit geval, zijne verontwaardiging daarover te kennen, zeggende, dat het van den eerstgenoemden zeer verkeerd gehandeld was, zoodanige wapenen in zijne kamer te hebben; dit mogt in *Spanje* goed en noodig geweest zijn, gelijk hij zelve er zich toe had verpligt gezien, — in *Holland* behoefde men zulks niet te doen, dáár had men niets te vreezen, en kon men zich op de menschen verlaten, enz. — Zoo oordeelde een Franschman toen over de Hollandsche trouw en zoo stonden de *Hollanders* jegens een' overweldiger en zijne dienaren. N***.

———

De Hertog van Brunswijk en de Burgemeester van Amsterdam (bl. 97). De anecdote van 't gezegde des Hertogs VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, betreffende de Amsterdamsche beurs, en 't antwoord des Amsterdamschen Burgemeesters daarop, meen ik ook gehoord te hebben uit den mond mijns vaders. Met meerdere zekerheid herinner ik mij eene dergelijke, uit denzelfden mond, welligt ook van elders bekend — intusschen der herinnering bij deze gelegenheid niet onwaardig — van den Amsterdamschen Burgemeester E. DE VRIJ TEMMINCK, die aan zeker Waalsch Predikant, welke, tijdens wij met de Franschen in oorlog waren, voor dezen op den kansel gebeden had, en daarom bij Burgemeesteren ter verantwoording geroepen zijnde, had gezegd: *dat men voor zijne vijanden moest bidden*, toevoegde: *Ga dan naar Frankrijk, en bid voor ons.* N***.

———

Pepijns vragenboek door Alcuinus (bl. 122). Eene opzettelijke en volledige vertaling is mij van het vragenboek van ALCUINUS niet bekend, maar in het werk van GUIZOT, *Cours d'histoire moderne*, *Histoire de la civilisation en Europe*, leçon 22ième, vindt men vermeld het leven van ALCUINUS; zijne pogingen tot herstel van letterkunde en onderwijs; zijne betrekking tot KAREL *den Groote;* en opgave zijner godgeleerde, wijsgeerige, letterkundige, historische en dichtkundige werken. In dat werk vindt men vertaalde fragmenten uit dien catechismus.

Zie voorts ALCUINI *opera*, editie van FROBEN, 1777, 2 vol. fol. RELEGEM.

———

Opschrift boven de poort van het koning-Willemserf te Alkmaar (bl. 127). Eenige opmerkingen alleen over dien raadselachtigen steen; geene volledige verklaring. Ik deel ze mede en draag mijne gissing voor, in de hoop dat ook andere *navorschers* daardoor opgewekt worden, om evenzoo hunne, zij het dan ook niet geheel bevredigende, oplossingen in te zenden. Door vergelijking en beoordeeling dier verschillende meeningen komt misschien de waarheid aan 't licht.

1°. Het afgebeelde wapenschild is duidelijk het wapen der koningen van Jeruzalem. De kennelijke hoofdfiguren zijn er: »la croix »potencée d'or, cantonnée de quatre croi»settes de même." En 't eenig verschil, dat het veld van *keel*, in plaats van *zilver* is, zal wel aan het genie van een' Alkmaarder schilder te wijten zijn, die begreep dat het geel fraaijer tegen het rood, dan tegen den kleurloozen steen, zou uitkomen. Vreemd is het echter dat, daar de helm boven 't wapen van het koningrijk Jeruzalem geheel open, met een koningskroon gedekt, en *de front* geplaatst moest zijn, op deze afbeelding de helm ongekroond, *de trois quartiers* en met een vizier van (waarschijnlijk) vijf stijlen gesloten is. Vreemder nog zijn de drie konijnen tusschen de helmpluimen, daar 1°. het konijn hoogstzelden in oude geslachtswapens voorkomt, en 2°. (gelijk bekend is) geene andere dieren alzoo tot *cimier* dienen, dan die òf in het blazoen zelf staan, òf *tenanten* van 't wapen

zijn. Maar — 't wapen van Jeruzalem vastgehouden door een paar konijnen!!

2°. De beteekenis van de hand boven het opschrift blijft mij duister. Misschien verdient het opmerking, dat de beide voorste vingers even zoo zijn uitgestoken, als bij de eedaflegging in gebruik is, met dit onderscheid dat ze omlaag, niet omhoog, wijzen.

3°. Het opschrift zelf. Indien het tot aan de tijden van den roomschkoning WILLEM (II) reikt, waarom niet in zoogenaamde *duitsche* letters? maar — de Alkmaarder kan tegen die bedenking de *romeinsche* letters aanvoeren, die onder 't wapen van Holland op het deksel der kist van Graaf FLORIS V gevonden worden. Niet ééne der voorgestelde verklaringen voldoet mij; de laatste, gelijk aanstonds blijken zal, acht ik, dat der waarheid meest nabij komt. Allen zondigen hierin, dat ze willekeurig in BLYT een F inlasschen en derhalve lezen: *blyft.* Maar in die eeuw sprak en schreef men immers altijd *blyvet* of *blivet*, en kende nog die verscherpte uitspraak niet. Verder, hoe men van *opynene regeert* kan maken: *steunt op één die regeert* of *vertrouwt op mijne regering* — is mij tot nog toe niet duidelijk. Zelfs dat *opynene* voor *opynioene* zou staan, is wat kras. Ik lees liever aldus:

B L Ȳ T H I E R
, T
OPYNENE·REGEER

d. i. volgens de woordschikking, die ik liefst volgen zou: *blynt opynerene hier regeert*, waarvan de zin zal zijn: *blind vooroordeel* (van *opiner*, *meenen*) *regeert hier*. Dat ik twee bekende uitlatingsteekens aan het opschrift heb toegevoegd, zal wel geen vertoog behoeven, te minder dewijl de steenhouwers van ouds zeer willekeurig daarmede handelden, en misschien was het afscheidingsteeken achter *opynene* oorspronkelijk de (,) door mij op hare plaatse hersteld, bij vergissing achter het *tweede* NE, in plaats van achter het *eerste* ingebeiteld.

4°. Terwijl deze verklaring mij zelven nog niet ten volle bevredigt, kan ik nog veel minder oorsprong en doel van dezen wapensteen aangeven. Door een naauwkeurig onderzoek naar de wijze van bewerking, de plaatsing, de ongeschondenheid enz. van den steen, verder naar de mondelinge overleveringen dien betreffende, gelijk ook door mededeeling, of er nog meerdere soortgelijke opschriften op het koning-WILLEMS-erf te *Alkmaar* gevonden worden, en zoo ja, welke? — door dit alles zou eerst met eenige zekerheid kunnen beslist worden of het opschrift tot den tijd van den roomschkoning behoort, dan wel of een der latere bewoners daarmede zijn huis versierd heeft. Zoo 't laatste waar is, dan zou ik denken aan een' of ander' Kennemer, ('t mag, om den wille dier raadselachtige konijnen, een zekere JAN KONIJN wezen) die ter gedachtenis zijner kruisvaart het Jeruzalemsche wapen boven zijne poort liet uithouwen en als resultaat van dien togt, waardoor hij noch beter noch heiliger was geworden, al *opineerde* de geestelijkheid zijner eeuw het tegendeel, de zinspreuk er bijvoegde: *blynt opynerene hier regeert.* CONSTANTER.

Blaauw Jan (bl. 129). In *Blaauw Jan*, op den Kloveniersburgwal te Amsterdam, sinds vele jaren een winkel of magazijn van aardewerk, zijn werkelijk, zoo als NIEUWSGIERIG AAGJE vermeent, in de vorige eeuw wilde dieren te zien geweest, bij wijze van menagerie of beestenspel; er bestaat daarvan zelfs eene vrij goede afbeelding in plaatdruk, met verklaring, die ik ook bezit. Deze werd, nu juist eene eeuw geleden, in 1751 » *gedrukt voor den plaatsnijder*", wiens naam echter niet vermeld wordt, en was » *te bekomen bij* T. CRAJENSCHOT, *boekverkooper op den hoek van de Heerengracht en Heisteeg, in de berg Sinaï*", zijnde getiteld: » *Afbeelding der binnenplaats van de herberg, van ouds genaamd* BLAAUW JAN", die voorts gezegd wordt zoo bekend te zijn » dat geen vreemdeling de stad verlaat, zonder de merkwaardigheden daar even te bezigtigen". Op deze plaat wordt » de open plaats achter die *herberg*" (zoo als het tegenwoordige aardewerk-magazijn dus genoegzaam bewezen wordt geweest te zijn) — » *met zyne cierlyke Vollière vertoont, met alles wat, so daar, als in particuliere kamers is te zien*". In die Vollière, rondom met hokken, waarin zich verscheidene vreemde dieren en vogels bevonden, ziet men herten en reeën, waarop apen en bavianen rondrijden, paauwen, vreemde hoenders, enz. — terwijl nevens en achter dezelve, zitplaatsen in 't groen zijn aangebragt, waar eenige personen zitten te rooken en te drinken, in wier gezelschap zich de later te melden *bijzondere* personen schijnen te mengen. Vóór de Vollière ziet men een paar struisvogels, eenen leeuw en eene leeuwin, eenige tijgers, twee casuarissen en andere dieren, allen met nummers aangewezen en vermeld in de onderstaande verklaring. Behalve al deze *merkwaardigheden*, bevonden zich destijds en vroeger in *Blaauw Jan*, mede volgens die verklaring, de zoo even vermelde *bijzondere* personen, te weten » *de berugte* CAJANUS", die hier langen tijd te zien is geweest, doch naderhand in het Proveniershuis te Haarlem is overleden." *Hij was* 8 *Amsterdamsche voeten hoog*" — en de overlevering zegt van hem, dat hij, liefhebber van een pijpje zijnde, zich des avonds bij den weg gaande, zeer gemakkelijk dit genot wist te verschaffen, door slechts 't deurtje van een der destijds — en bij oude Amsterdammers ook nog welbekende, — op palen langs de grachten *staande* lantaarns, te openen, en het aan dat licht

te ontsteken. Voorts: WYBRAND LOLKES, een boer, geboren te Oosthem, in Friesland, die toen nog zich in *Blaauw Jan* bevond, en den 2den Maart 1751, 26 jaren oud was geworden en niet hooger was dan 29 *duim*. Van dezen dwerg bezit ik ook nog eene afzonderlijke afbeelding, uit welke blijkt, dat hij in 1767 ook nog in *Blaauw Jan*, *op de kermis* is te zien geweest, voor 2 stuivers de persoon, zijnde toen oud 43 jaren en 30 duim hoog, hebbende ik bij die afbeelding ook de gedrukte kennisgeving van dien tijd. 't Schijnt dus dat *Blaauw Jan* ook toen nog in al zijn luister bestond, en dat 't was: een *Natura Artis Magistra* in 't klein, naar de kennis en behoefte des tijds, en dus mag ook alweder op deze, hoewel schoonere Amsterdamsche inrigting, SALOMO's gezegde toepasselijk worden gemaakt, » *dat er niets nieuws onder de zon bestaat*".

Bij dit medegedeelde kan ik nog voegen, de mij vroeger, van dezelfde geloofwaardige zijde, die mij de voormelde overlevering berigtte, medegedeelde anecdote, dat op zekeren vroegen morgen, de leeuw uit *Blaauw Jan*, bij toeval, of door onachtzaamheid der oppassers, uit zijn hok was geraakt, de poort uit en zoo de stad doorgewandeld had; en dat daarop de dochter des huizes, aan welke 't beleid of de verzorging der dieren was opgedragen, of die althans meer dan anderen met deze gewoon was omtegaan, 't geluk had het dier te achterhalen, en, *met een zoet lijntje*, zoo als men zegt, weder naar zijn verblijf te lokken en in veiligheid te brengen. Wat overigens den *naamsoorsprong* van *Blaauw Jan* betreft, deze is mij onbekend; doch hij moet waarschijnlijk naar de eenvoudigheid der tijden gezocht worden in dien des eigenaars of oprigters zelven, om de eene of andere reden met den bijnaam van *blaauw* begiftigd, of ook naar eenig beeld van blaauwen steen, dat daar gestaan kan hebben en van ouds onder dien naam bekend kan zijn geweest, iets 't geen onze kundige LAMBERTS, welligt beter dan ik, zou hebben kunnen ophelderen. De naamsafleidingen op bl. 150 van DE NAVORSCHER, door P. E. Z. voorgesteld, komen mij minder aannemelijk voor, daar alle de daar genoemde personen, dunkt mij, in te veel aanzien waren, dan dat hun' naam zoo gemeenzaam zou kunnen zijn genoemd geworden, en bij allen ook *Blaauw* de *van* — *Jan* de *voornaam* was. Ik voor *mij* zou dan nog eerder aan een' JAN — hoe dan verder ook genoemd — denken, die blaauwverwer was. Doch wat zeggen WAGENAAR, COMMELIN en vroegere beschrijvers van Amsterdam er van? Ik heb die werken op dit oogenblik niet bij de hand. N***.

Monsieur Oufle (bl. 130). Op het alhier vermelde kan tot eenige teregtwijzing dienen, dat de naam van den schrijver van dit boek is: BORDELON (LAURENT), en dat de naam van *Monsieur* OUFLE op den titel der uitgave te *Amsterdam*, 1710, voorkomt, terwijl voor die te Parijs staat *M.* OUFLE, waarin eenigen, met de zaak goed bekenden, vermeenen te herkennen de geschiedenis van een particulier persoon te Parijs, MOUFLE genaamd, bepalenderwijze voorgesteld, waardoor dan ook het denkbeeld van *Mr. Lefou* vervalt. Men leze hierover: P. MARCHAND, *Dictionn. Hist. etc.* 1758, page 144, note A; zie ook den *Catal. de Mr.* GAIGNAT, n°. 974, en BRUNET, *Manuel*, 1814, IV, n°. 5515, alwaar de uitgaven van 1710, 1712 en 1753 te *Parijs*, in 2 vol. 12°., voorkomen; ook verscheen van dit werk, dat voor het beste van de vele schriften van dezen auteur gehouden wordt, eene *Hoogduitsche* vertaling, te *Dantzig*, 1712, in 8°. Zie ADELUNG, *Fortsetzung zu* JÖCHERS *Gelehrten Lexicon*, voce BORDELON (LAURENT). V. D. N.

Kubiek- en pronikgetal (bl. 154, 184). Het bewijs, op bl. 184 door ANTHONIE gegeven, zal ik niet verbeteren, noch bedillen; maar mij dunkt, dat er nog iets aan ontbreekt. Er is nam. aldaar bewezen, dat x geen geheel en ook geen gebroken getal zijn kan; het zij mij vergund hier nog te bewijzen, dat x ook geen negatief geheel of gebroken getal kan zijn.

Indien de wortel des proniks $= -x$ zij, dan is de pronik zelf $x^2 - x$; ware de wortel $x - 1$, dan zou de pronik ook $x^2 - x$ zijn; hieruit volgt, *dat een pronik, welks wortel negatief is, gelijk is aan een pronik, welks wortel positief is, doch* ÉÉN *kleiner*. Dewijl nu

$$(-x)^2 + (-x) = (x-1)^2 + (x-1)$$

en dit laatste lid, volgens ANTHONIE's bewijs, geen kubiek getal zijn kan, zoo kan ook het eerste lid der vergelijking zulks niet zijn.

Zoo ook: zij de wortel des proniks $-\frac{y}{x}$, dan is de pronik: $\frac{y^2}{x^2} - \frac{y}{x}$ of, wat hetzelfde is, $\frac{y^2 - xy}{x^2}$; en ware de wortel $\frac{y}{x} - 1$ of $\frac{y-x}{x}$, dan zou de pronik evenzeer zijn

$$\frac{y^2 - 2xy + x^2}{x^2} + \frac{y-x}{x},$$

of $\frac{y^2 - 2xy + x^2}{x^2} + \frac{xy - x^2}{x^2} = \frac{y^2 - xy}{x^2}$ als boven; derhalve

$$\left(-\frac{y}{x}\right)^2 + \left(-\frac{y}{x}\right) = \left(\frac{y}{x} - 1\right)^2 + \left(\frac{y}{x} - 1\right).$$

Het laatste lid, een pronik gebroken voorstellende, kan geen kubiek getal zijn, dus ook het eerste lid niet.

Een pronik getal kan dus geen kubiek getal tevens zijn, hetzij de wortel een positief of negatief geheel of gebroken getal zij.

NETOK NAVHI.

Zinnebeeldige hoed, *als teeken der vrijheid* (bl. 154). Dat zulks van veel ouderen tijd dagteekent, dan van dien der Fransche omwenteling, is blijkbaar uit zóóvele afbeeldingen in plaat, op medailles, in de watermerken van 't Hollandsch papier, en waar niet al, alles van veel vroeger tijd, waar de hoed als zinnebeeld der vrijheid, of toevoegsel van 't beeld der vrijheid, voorkomt. De beteekenis moet dus ook verder gezocht worden. Ik kan die niet met *zekerheid* aanwijzen. Eene kleine bijdrage daartoe echter, zij de volgende aanteekening uit CESARE RIPA, *Iconologia of uytbeeldinge des verstands*, een werkje zonder jaartal, vermoedelijk echter in de 17e eeuw uitgegeven, te Amsterdam, bij CORNELIS DANCKERTS, *met vele afbeeldingen van menschelijke deugden*, *ondeugden*, *geneigdheden*, enz. enz. — »*ten dienste van Redenaers, Poeëten*, *Schilders*", enz. — in hetwelk 't beeld der vrijheid op drieërlei wijze wordt beschreven als te kunnen worden afgebeeld (en ook éénmaal afgebeeld wordt), steeds echter met den *hoed* in de hand; op welken, volgens eene dier beschrijvingen, moest geschreven staan: LIBERTAS AUGUSTI. Ex. S. C., *'t welck de Vryheit beteyckent, die door eygene kracht en dapperheyt verkregen wort, gelyck boven geseyt is. En aldus vint men die selve in de Medaglien van* ANTON. HELIOGABALUS *uytgesneden*". De hoed (of liever het *hoofddeksel* in 't algemeen) schijnt dus, *ten minste* ten tijde der Romeinen reeds (zoo als DRAUDE, NAVORSCHER bl. 184 ook opgeeft), als 't teeken of zinnebeeld der vrijheid te zijn aangenomen; en wel *dáárom*, dat hij tevens het teeken van menschelijke waardigheid is, van magt, aanzien, verdienste, onafhankelijkheid van anderen — van *vrijheid*, in de ruimste, edelste beteekenis des woords, zoowel in denken als in handelen, die zelfs 't denkbeeld van *valsche* vrijheid niet toelaat, welke slechts gerekend kan worden begeerlijk te zijn voor dezulken, die geen hoofddeksel door »eygene kracht en dapperheyt" weten te verkrijgen, — voor 't bandeloos gemeen of voor oproer-helden; — terwijl 't omhoog heffen van den hoed, — in afbeelding of in werkelijkheid, — bij 't beeld der vrijheid doorgaans op eene speer, (mede van Romeinsche afkomst) of op boomen, die uit vreugde over 't bezit van, 't zij dan ware of ingebeelde, vrijheid werden opgerigt, of wáár ook elders, — natuurlijkerwijze, zoo 't mij voorkomt, moet verondersteld worden te dienen, om de verkregen voortreffelijke waardigheid, 't bezit, waarin men zich beroemt en verheugt, voor *aller* oog aanschouwelijk te doen worden — Ziedaar mijne gedachten over deze niet onbelangrijke *Navorsching*. N ***.

Assurantie (bl. 154). Naar aanleiding van hetgeen (bl. 185) door N. P. BIBLIOPHILUS wordt medegedeeld, mag nog worden aangehaald, dat, wat te dien aanzien wordt gezegd door M'CULLOCH, in zijne *Dictionary of Commerce and Commercial Navigation*, London 1846, pag. 711, 712, te weten: »Dat de geleerde Spaansche Oudheidkundige Don ANT°. DE CAPMANY, in zijn zeer belangrijk werk over de gesch. en den handel van Barcelona (*Memorias historicas sobre la Marina etc. de Barcelona*, tom. II. p. 383.) de ordonnantie betrekkelijk de Assurantie, in 1435 uitgevaardigd, mededeelt, terwijl de eerste *Italiaansche* wet op dat onderwerp éénе eeuw later, in 1523, verscheen; dat het zeer onwaarschijnlijk is, dat indien Assurantie in *Italië* zoo vroeg bewerkstelligd ware als in *Catalonien*, men aldaar, zoo laat, na dat andere land, er toe zoude gekomen zijn, die aan eenige bepalingen te onderwerpen; en tevens dat het nog onwaarschijnlijker is, dat deze zaak aan alle vroegere Italiaansche schrijvers zoude ontgaan zijn, waarom hij dan ook met CAPMANY van meening is, dat *Barcelona*, zoo lang er geen bewijs tot het tegendeel uitdrukkelijk wordt aangevoerd, moet beschouwd worden als de *geboorteplaats* van deze hoogst nuttige en schoone toepassing der kansrekening; dat de kennis aan de beginselen en de praktijk der Assurantie vroeg in Engeland werd ingevoerd; dat zij, volgens MALYNES, (*le Mercat.*, p. 105.) het eerst aldaar werd ingevoerd door de *Lombarden*, die van zeer vroeg af in Londen gevestigd waren; dat dit waarschijnlijk in het begin der 16de eeuw plaats had, wordende melding gemaakt in het Statuut van ELIZABETH, c. 12, van de nuttigheid en het onheugelijk gebruik daarvan, onder zoo wel Engelsche als vreemde kooplieden — waaruit redelijkerwijze mag verondersteld worden, dat Assurantie, in *Engeland*, ten minste reeds eene eeuw vroeger in gebruik was. V. D. N.

Bombast (bl. 156). Bombast is het redeneren en uitweiden in opgesmukte taal en grooten ophef, doch zonder eenigen grond of kennis, over de moeijelijkste zaken en de diepste wetenschappen. Deze uitdrukking meen ik dat afgeleid wordt van den bekenden wonderdokter PARACELSUS, wiens eigenlijke naam was PHILIPPUS AUREOLUS THEOPHRASTUS BOMBAST VON HOHENHEIM.

Hij werd in 1493 te Einsiedeln, Canton Schweitz, geboren, reisde door een groot gedeelte van Europa, en, eenen grooten naam gemaakt hebbende door het genezen van eenige beroemde personen, werd hij te Bazel als leeraar in de scheikunde beroepen. Met de onbeschaamdste kwakzalverij verdedigde hij allerlei denkbeeldige leerstellingen, en bestreed hij alle ware wetenschap. Hij beweerde alles aan eene Goddelijke en bij-

zondere openbaring verschuldigd te zijn, verklaarde in geene tien jaren een boek geopend te hebben, en eene bibliotheek te bezitten van geene zes bladen papier, daar de verlichting, van den Heer ontvangen, alle studien noodeloos maakte, en het genoeg was zich op de Cabalistische wetenschappen toe te leggen. Hij vergeleek zichzelven met HIPPOCRATES, RAZES en MARSILIUS FICINUS en verklaarde dat zijne schoenriemen meer kennis bezaten dan GALENUS en AVICENNA. Spoedig evenwel bemerkte men de ledigheid en onzin zijner stellingen, en hij werd genoodzaakt zijne betrekking te verlaten. Hij werd toen reizend geneesheer en stierf in 1541 te Salzburg. Zijne *Opera Omnia* zijn in 3 deelen in folio te Genève uitgegeven in 1658.

Naar mijn oordeel wordt buitensporige en opgeblazen taal zonder grond naar hem Bombast genoemd. PHILARCHUS.

Bombast. Over het woord Bombast leest men in DE JAGERS *Taalkundig Magazijn*, III, 442, het volgende:

» *Bombast*, in het Engelsch ook *bombasin*, in het Italiaansch *bombace*, waarvan mede ons bekende *bombazijn*, beteekent katoen of wol: vooral die stof, welke wordt gebruikt ter opvulling van kleedingstukken, waartoe men dikwerf eene groote hoeveelheid plagt te bezigen. Van daar hadden de Engelschen oudtijds ook het werkwoord *to bombast*, opvullen met zekere stof. Van dat opvullen nu heeft het woord de overdragtige beteekenis van *gezwollen* (als ware het *opgevulde*) reden, opgeblazen, winderigen stijl".

Men vindt aldáár nog eene andere etymologie van het woord *bombast*, medegedeeld door G. PH. F. GROSHANS; volgens dien Heer zoude het afkomstig zijn van den naam des vermaarden PHILIPPUS AUREOLUS THEOPHRASTUS PARACELSUS BOMBAST VAN HOHENHEIM, wiens opgeblazen en dikwijls onverstaanbare stijl, aanleiding tot gebruik van het woord zou gegeven hebben. Het *Conversations-Lexicon* van Dr. WOLFF, bevat dezelfde etymologie. De bovenstaande eerste verklaring echter, schijnt mij toe verreweg de voorkeur te verdienen. N. P. BIBLIOPHILUS.

Bombast. Dit woord, in den zin waarin het gewoonlijk gebruikt wordt, is hoogstwaarschijnlijk afkomstig van den Zwitserschen charlatan PHILIPPUS AUREOLUS THEOPHRASTUS PARACELSUS, bijgenaamd *Bombast van Hohenheim*, die zich veel met alchimie hebbende afgegeven, geheel Europa en ook een deel van Asië doorreisde, toen te Basel door middel van den steen der wijzen, dien hij zeide gevonden te hebben, wonderdadige genezingen deed en daar openbare lessen hield. Hij stierf te Saltzburg in 1541. Hij verwierp alle vroegere wetenschap, snoefde op zijne kennis en sprak over natuur-, sterre- en scheikunde op eene wijze, of hij die voor het eerst had aan het licht gebragt. Zijne schriften zijn na zijnen dood uitgegeven. Wat nu zijnen bijnaam van *Bombastus* betreft, deze is waarschijnlijk uit spotternij van dien van THEOPHRASTUS gemaakt, om aan te duiden, hoe hij door zijne hoogdravendheid en door zijn snoeven, veel gelijkenis had met een' boom, die een vervaarlijk geluid te weeg brengt, even als het woord *bombarie* tot hetzelfde einde gebezigd wordt.

SAXO SYLVIUS.

Gerard Boot (bl. 156), waarschijnlijk dezelfde als GERARD B. bij BALEN, *Beschr. van Dordr.*, bl. 1001, alwaar zijn geheele geslacht, BOOTH genaamd, voorkomt.

Mr. GERARD BOOT, AARTSZ. en GEERTRUID VAN LEEUWEN, Advocaat en Rentmeester van de Abdije van Egmond, trouwde: 1°. GEERTRUID VAN KOUWENHOVEN, gestorven 1575, 2°. CORNELIA VAN TEYLINGEN DIRKSDR. en MACHTD. LUYS. Tot de kinderen uit het eerste bed, behoorde GODEFROY BOOT, Ridder enz., die Ontvanger werd van de Convoyen en Licenten te Gorinchem. Hij vertaalde het werk van ADN. JUNIUS, uitgegeven te Delft 1609 in 4°., onder den titel van: *Een seer cort doch clare Beschryvinghe van de voornaamste Ghemuyrde ende ongemuyrde steden en vlecken van Holland en Westvriesland.* Zijne zuster MARTINA B. huwde in een 2de huwelijk den Historieschrijver PIETER BOR CHRISTZ.; huns vaders zuster, AGATHA BOOT, huwde WM. V. ZUYLEN V. NYEVELD, Heer van Aartsbergen, bekend door zijne schriften. V. D. N.

Affghebeelde Narrenspeelschuyt (bl. 156). Ook ik las ergens de gissing van sommigen, dat de letters *A. B.*, ALIDA BRUNO ~~zouden beteeke~~nen. De gegrondheid van die meening laat zich vermoeden; N. P. BIBLIOPHILUS zal weten, dat van dat werk reeds eene uitgave in het *Nederduitsch* verscheen in 1584, te *Antwerpen*, bij JAN VAN GHELEN, waarvan ook, aan het slot van de Voorrede der uitgave van 1610, te *Leyden*, wordt gewaagd; eene vergelijking zal dus in de eerste plaats noodig zijn om tot de waarheid te komen. De *latere* uitgave is te Amsterdam in 1635 verschenen.

V. D. N.

Cromwell (bl. 156). De meening dat CROMWELL te Delft zoude zijn begraven, is, mijns inziens, zonder grond, daar GOLDSMITH, in zijne *History of England*, bepaald zegt, dat kort na de terugkomst van KAREL II, op regterlijk bevel, de lijken van CROMWELL, IRETON en BRADSHAW werden opgegraven, een tijd lang aan de galg gehangen en daarna aan den voet dier galg begraven zijn.

PHILARCHUS.

Gabel (bl. 156). Dit woord is van het Angelsaxische *gafol*, en beteekent *tol*, *schatting*. Zie BOSWORTH'S *Anglo-Saxon Dict.* s. v. — NIJHOFF'S *Bijdragen*, Deel IV, bl. 205.

FUR.

Gabelle is bij ons hetzelfde als tol- of weggeld, hetwelk aan de tolhekken en slagboomen betaald wordt; doch in Frankrijk verstaat men door Gabellen den impost op het zout. Sommige etymologisten willen deze benaming afleiden van het Hebreeuwsche גאב, schatting; anderen gaan zoo ver niet, en vinden den oorsprong reeds in het Angelsaksich *Gapel* (Hoogd. *Gabe*, *Abgabe*) gift, belasting. Deze impost werd reeds in de 14e eeuw in Frankrijk ingevoerd en was eene der voornaamste inkomsten van de kroon.

Woordenb. der Zamenleving, blz. 590.

C. W. B.

Gabel of *Gabelle* beteekent in Frankrijk eene *belasting* op het zout, en in het algemeen eene betaling van *schot en lot;* men wil dat zij door de *Joden* zoude zijn bedacht, en dat het woord zijnen oorsprong zoude hebben van het Hebreeuwsche *Kabbala*, dat van *Kibbel* afkomstig is; doch indien men kan aannemen, dat die belasting van Israëlitische herkomst is, zoude ik dan ook veronderstellen, dat de eerste uitvinder daarvan zijn eigen naam heeft zien vereeuwigen, immers de naam van GABEL of GABAEL vindt men onder de Joden, en komt reeds voor in het boek van TOBIAS op verscheidene plaatsen.

V. D. N.

Barbierspaal (bl. 156). Men behoefde niet naar Amerika te reizen om die zoogenaamde barbierspalen te zien. Voor vele jaren zag ik ze, veel overeenkomst hebbende met uitgestoken vlaggestokken, in onderscheidene Geldersche en Overijsselsche plaatsen — welligt zijn ze daar ook nog thans aanwezig. — Misschien zou de oorsprong van dit gebruik nog dáár zijn op te sporen.

P. J. v. M.

Barbierspaal. Het was nog in het begin dezer eeuw in onze steden gebruikelijk, dat de chirurgijns- (tevens barbiers-) winkels door eenen uitstekenden vlaggestok werden aangeduid. Dit was aanvankelijk een onderscheidingsteeken voor diegenen, welke als scheepsheelmeester hadden gereisd, en daardoor geacht werden meerdere ondervinding te hebben verkregen. Later eigenden zich anderen ook dit voorregt toe en werd het algemeen. Dit gebruik is dus zeer waarschijnlijk door onze voorouders in hunne volkplantingen van Nieuw-Nederland overgebragt, en aldaar tot heden door de barbiers bewaard gebleven.

C. W. B.

Barbierspaal. L. v. D. S. B. had nu juist in Amerika deze palen niet behoeven op te merken, immers de gelegenheid daartoe is in het Vaderland mede voorhanden, hoewel deze overblijfselen uit vroegere eeuwen meer en meer verdwijnen. Op enkele dorpen in het oude Westfriesland en Waterland zijn ze echter nog te vinden, wij weten niet of andere streken van ons land er mede gepronkt hebben. Het huis waaraan zulk een stok, » *Oranje*, *blanje*, *bleu*" geschilderd, vastgehecht was, diende tot teeken, dat daar de man zijnen zetel had, die, als onze voorvaderen baard of hoofdhaar afgenomen of gesneden wilden hebben, daartoe voor eene kleine belooning vaardig was. Scheren en haarsnijden was echter het minste en maar een toevoegsel tot het beroep dat hij uitoefende; » om de inkomste te vermeerderen" nam de Chirurgijn ten platte lande het haarkunstelen en barbieren mede tot zijne taak. De man, die den zoo even genoemden stok uit zijnen winkel mogt steken had een schreefje boven zijne kunstbroeders vooruit, het was het voorregt van hem die als scheepsheelmeester gevaren had; zoo iemand moest naar het algemeen gevoelen eene ondervinding bezitten, die anderen van het gilde niet hadden kunnen opdoen. Tot kenteeken daarvan prijkte bij hem de *Vlaggestok*. In later tijd, toen zoo menig uithangbord verhangen werd, geraakte ook de Stok meer en meer op den achtergrond, en werden andere middelen bedacht om zich te recommanderen; in de genoemde streken hebben sommige barbiers echter het voorouderlijk teeken behouden.

Hebben nu de *palen* in Amerika dezelfde afkomst als de *Stokken* hier te lande? Het doel is bij beide hetzelfde, en zou het niet meer dan eene gissing zijn als wij veronderstelden, dat die afkomst dezelfde is, en het tot eene der Hollandsche herinneringen in Noord-Amerika rekenden?

J. H. JZN. JR.

Barbierspaal. Hoogstbelangrijk dacht mij de mededeeling van L. v. D. S. B., omdat deze bijzonderheid op nieuw er voor pleit, dat echt oud-Hollandsche gebruiken bij onze stamgenooten in Amerika voortleven, nadat ze reeds lang onder ons in vergetelheid zijn geraakt. De lange paal, met onze nationale kleuren beschilderd, voor den barbierswinkel prijkende, is oorspronkelijk niets anders dan een vlaggestok, al schijnt men uit de benaming: *paal* in deze mededeeling te mogen opmaken, dat de stok door verloop van tijd al dikker en dikker geworden is. Nog heugt het eenigzins gevorderden in jaren, die hunne kindschheid in eene der Noordhollandsche steden doorbragten, dat ook dáár uit de woningen van sommige barbiers of liever heelmeesters, zulk een vlaggestok uitstak, ten teeken dat de chirurgijn daar woonachtig, vroeger als scheepsdoctor gediend had, zoodat hij, om zijne meerdere ondervinding, op grooter vertrouwen mogt aanspraak maken, dan zijne kunstbroeders, die 't zeegat nooit waren uit geweest

en derhalve dit eereteeken van den vlaggestok niet mogten voeren. CONSTANTER.

Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu (bl. 156). W. JZ. BLAEU werd, volgens WAGENAAR, in 1571 te Amsterdam geboren en stierf 18 Oct. 1638. Hij heeft eenige werken in 't Nederduitsch over de Sterrekunde geschreven.

Zijn zoon JOAN BLAAUW (geb. 1651, gest. 1673) was, volgens evengenoemden Schrijver, een der vermaardste Boekdrukkers zijner eeuw. Zijne drukkerij stond eerst op de Bloemgracht, later bij de Nieuwe Kerk, en verbrandde in 't jaar 1672 met een aanmerkelijk gedeelte der afgedrukte *Atlas* en *Stedeboeken* (WAGENAAR, deel III, bl. 223, folio).

HENRY.

Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu. Zonder de vraag beslissend te kunnen beantwoorden, deel ik echter gaarne mede, wat ik vroeger, aangaande WILLEM JANSZOON opteekende, dat namelijk zijn naam of zijn werk aangehaald wordt bij VONDEL (Westermansche uitg.) IXe d. bl. 340 en 348, Xe d. bl. 322, bij HOOFT, behalve in een *Sonnet*, in diens *Brieven*, N°. 52 en 424, bij BARLAEUS, *Poëmata*, IIe d. p. 526, bij J. WAGENAAR, *Amsterdam*, f°. III D. bl. 223. Tot narigt diene, dat zijn vader JAN BLAEU volle oom was van ANNA JACOBSD. BLAEU, de vrouw van burgemeester CORNELIS PIETERSZOON HOOFT. CONSTANTER.

Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu. Zou die geboorteplaats ook Haarlem zijn? — Zijn vader was JAN genaamd, en nu vind ik PIETER JANSZ. BLAEU van Haarlem, oud 30 jaren, den 10 Sept. 1608 in ondertrouw opgeteekend te Amsterdam met TRIJNTJE SYMONS, oud 25 jaren, hij was geadsisteerd met DIRK JANSZ. BLAEU, zijn broeder. PIETER JANSZ. BLAEU in 1608, 30 jaren zijnde, was alzoo in 1578 geboren en verschilde met WILLEM JANSZ. BLAEU slechts 8 jaren. Deze laatste woonde immers in 1634 op het water. C. & A.

Van Swieten door Soetens (bl. 157). De opmerking van den Heer B. N. aldaar, is zeer juist, en de aanwijzing, betreffende CHEVALIER, die mij tot heden geheel onbekend was gebleven, deed mij veel genoegen; daarom vermeen ik dan ook, dat voor de verzamelaars niet onbelangrijk kan zijn, het gebrekkige in de onderschriften van nog andere van die portretten, als mede van die bij VAN LIER *frères*, genoegzaam in denzelfden vorm uitgegeven, aan te wijzen. Hiertoe behoort dat van LOUISE HENRIETTE, zonder meer, waarmede, zoo ik meen, bedoeld wordt, de dochter van FREDRIK HENDRIK, de echtgenoot van FREDERIK WILLEM, keurvorst van Brandenburg, de moeder van den eersten *Koning* van Pruissen. Ook zijn de portretten van eenige der oudste Vorsten of Prinsen van Nassau, vrij onduidelijk, doch te veel om alhier aan te wijzen; liever noem ik dat van PLOEGH, waarmede zal bedoeld worden Mr. CORNELIS PLOEG, anders Mr. KNELIS *te Jisp* genaamd, hij was heelmeester en stierf den 14den Mei 1696, oud 72 jaren. Onder de portretten van vreemden vindt men DUBOIS, denkelijk le Bar. ANTOINE DUBOIS, *Médecin*, *mort* 1837; LARREY, zal zijn CLAUDE FRANÇOIS HILAIRE, *Baron* L'ARREY, *Chirurgin de* NAPOLEON, *mort* 1842, *à Lyon;* nog dat van HEINS, een Fransch schilder, naar men mij zegt, en van G. H. PETRI, tot heden mij onbekend gebleven. Van de portretten bij VAN LIER *frères* uitgegeven, wil ik alleen noemen dat van ZOETJE GERBRANDS, bij weinigen bekend, de Hollandsche PAMELA, wier levensbeschrijving in 1754 te Amsterdam uitkwam. Dat SOETENS nogthans aan eene goede bron geput heeft, is blijkbaar uit onderscheidene zeldzaam voorkomende portretten, door hem gesteendrukt, en het zoude uit dien hoofde van belang zijn, het *getal* en de *namen* te kennen van al die afbeeldingen, zoo door hem, als door VAN LIER *frères*, uitgegeven. V. D. N.

Het Doodshoofd (bl. 159). BAREND NIEUWENHUYZEN, oud-referendaris bij het Ministerie van binnenl. zaken, geboren te Nootdorp in 1771, behoort tot de Nederl. dichters van de 19e eeuw, en is bekend door een in 1802 uitgegeven gedicht, getiteld: *Buonaparte.* Reeds vroeger had hij eene vertaling in verzen geleverd van VON HALLER's gedicht: *de Alpen*, Delft, 1799. — In 1804 vervaardigde hij de vertaling van LÉGOUVÉ, *de waarde der Vrouwen*. Tijdens de Belgische onlusten gaf hij een dichtstuk, get.: *het Vaderland.* In de *nieuwe kleine dichterlijke Handschriften*, D. IV, p. 190 vind ik nog: *het Heldengraf*, *de vervulde Wensch*, *Nieuwjaarswenschen*, *Elegie*, *Rijkdom*, *Ode*, *Grootheid*, *Eer*, *Wijsheid*, *Goud*, *Bemoediging in den herfst*, *het Graf*, — maar *het Doodshoofd* vond ik niet. P. E. Z.

Het Doodshoofd. Daar ik het vers van B. NIEUWENHUIZEN, getiteld »*het Doodshoofd*", in handschrift, noch in druk ken, kan ik de eerste vraag van M. niet beantwoorden. Op de tweede echter kan ik melden, dat ik van genoemden Dichter, behalve zijne vertaling van LEGOUVÉ, bezit: 1°. *De Alpen*, naar het Hoogduitsch van VON HALLER (*Delft*, M. ROELOFSWAERT, 1799, gr. 8°.); 2°. *Bonaparte;* te vinden in: *Bonaparte en de Algemeene Vrede*, met pl. (*Amst.* J. ALLART, gr. 8°.), zijnde het eerste dichtstuk van N. en het tweede van J. IMMERZEEL JR.; 3°. een tiental dichtstukken, voorkomende in de *Kleine dichterlijke Handschriften*, verzameld door P. J. UYLENBROEK, 4e deel, bl. 190—207 (*Amst.* SCHALEKAMP & VAN DE GRAMPEL, 1824, 8°.) — VAN KAMPEN, in zijne *Bekn. Gesch. der Lett. en Weten-*

sch. in de Nederl., maakt op bl. 487 van het 2e deel in een tweetal regels van N. gewag, en telt hem onder de destijds (1822) levende dichters. Ziedaar alles, wat ik omtrent dit punt kan mededeelen. — Van » *het Doodshoofd*" bezat ik gaarne een afschrift.

Middelb. J. C. A.

Inſtudéren (bl. 160). Ik heb er op zich zelf niets tegen, dat men een uitheemsch woord gebruike, wanneer men geen oorſpronkelijk van gelijke beteekenis bezit; maar dit is ten opzichte van *inſtuderen* de vraag niet. *Studeeren*, offchoon uit zijn aart een bastaartterm, heeft het burgerrecht bij ons verkregen, gelijk o. a. uit de ſamenſtellingen *beſtudeeren*, *doorſtudeeren*, *uitſtudeeren* blijkbaar is. Het zou dan ook analogisch zeer goed het prefix *in* kunnen gedoogen, maar nimmer datgene beteekenen, wat de Duitſcher met zijn *einſtudiren* te kennen geeft: en wel om de volgende reden. *Studeeren* is een onzijdig werkwoord, en geen onzijdig werkwoord kan, naar den aart onzer taal, door de ſamenſtelling met een afſcheidbaar voorzetſel, bedrijvend worden. Zoo lang men dus niet kan zeggen: » een rol, een partitie *ſtudeeren*", kan men evenmin zeggen: » een rol, een partitie *in ſtudeeren*."

Ik zoude deze mijne redeneering door meer omſtandige ontwikkeling der gronden kunnen ſtaven; doch zoodanig vertoog ware voor DE NAVORSCHER minder geſchikt. Ik wil alleen den Heer P. v. M. vragen wat er van *ſtudeeren* wordt, wanneer hy het met *uit* ſamenſtelt? Immers of het blijft een onzijdig werkwoord, als: » hy heeft *uitgeſtudeerd* (d. i. hy heeft zijn ſtudie volbracht)" of het wordt een lijdend werkwoord, als: » hy is *uitgeſtudeerd* (d. i. hy kan — over een bepaalde zaak — zijn ſtudie niet verder uitbreiden)."

Dat *beſtudeeren* niet het denkbeeld van *einſtudiren* uitdrukt, wil ik gaarne toegeven; maar moet men daarom de taal verkrachten? Elke Taal heeft hare idiotismen, en het ware vergeefſche moeite gedaan, die van de eene telkens in eene andere te willen terug geven. Men zoeke liever zoodanige uitdrukking, als welke ten naastenbij het denkbeeld uitdrukt. In het opgegeven geval zegge men b. v.: » ik heb de rol beſtudeerd en my die thands geheel eigen gemaakt," of iets dergelijks. Waar de gedachten van ſpreker of ſchrijver helder, en zijn begrip omtrent de zaak juist is, zullen de woorden hem nimmer falen.

J. VAN LENNEP.

Van welken Graaf Floris van Holland is Hendrik van Jutphaes afgestamd (bl. 160)? Ik heb het niet kunnen vinden, maar ten minste is hij niet afgestamd van Graaf FLORIS III van Holland, want die wordt in 1157 Graaf, gaat mede ter kruisvaart naar 't Heilige Land in 1189 en sterft te Antiochië in de lente des jaars 1190. Hij kon eerder een zoon zijn geweest van Graaf WILLEM III, welke in dezen tijd leefde en te Valenchijn, op den 6den of 7den van Zomermaand 1337, overleed. Graaf FLORIS III had ook maar bij zijne gemalin ADA twee zonen, DIRK en WILLEM.

P. E. Z.

Padua (bl. 161). Deze benaming, vroeger gegeven aan eene plaats in de krankzinnigen- — of liever verbeterhuizen, zal waarschijnlijk zijn ontleend aan eene zaal die in de stad *Padua* gevonden werd, aan het einde van welke een groote ronde steen geplaatst was, waarop zij, die hunne schulden niet betalen konden, gingen zitten, de zoogenoemde *schandsteen*. Zie HOOGSTRATEN, in zijn *Groot Woordenboek*, Art. *Padua*.

V. D. N.

Rigting der oude kerkgebouwen en der doodkisten op de begraafplaatsen (bl. 161). DRENTHER vraagt, waarom alle of althans meest alle torens *westelijk* van de kerken staan? en waarom alle lijken, althans op de dorpen, met het hoofd naar het *westen* begraven worden? Bewijs voor de oudheid der gewoonte, waarop zijne eerste vraag doelt, en voldoende verklaring vindt hij o. a. bij W. MOLL, *Kerkelijk leven*, II D. bl. 30: » gewoonlijk, niet altijd, rigtte » men dat gedeelte der kerkgebouwen, waarin » het altaar lag, naar het Oosten en den ingang » naar het Westen. Dit gebruik hing zamen » met de overoude gewoonte der Christenen, » om onder het bidden het aangezigt naar het » Oosten te wenden, » » de hemelstreek van » » waar het licht opgaat, het symbool van » » God, die een licht is"" en » » waaronder » » voormaals het Paradijs lag, om welks her- » » winning men bidden zou, opdat men het » » oude vaderland, waaruit men verdreven » » was, op nieuw aanschouwen mogt."" Nog herinner ik mij in een Engelsch artikel over *kerkbouw* gelezen te hebben (het *waar* is mij ontgaan), dat de kerken in Engeland (ook hier te lande?) niet altijd *juist* naar het oosten, maar naar die hemelstreek gerigt zijn, waar de zon opging ten dage, dat de eerste steen werd gelegd, zoodat men uit de rigting van het gebouw zou kunnen bepalen, in welke maand de bouw was begonnen.

» Dat de lijken in het graf met het aangezigt » gewoonlijk naar het oosten gerigt werden" verklaart Prof. W. MOLL t. a. p. bl. 480, op dezelfde wijze. Mij is het altijd voorgekomen, dat men daarmede verbond de gedachte aan de opstanding der dooden, en de lijken in diervoege plaatste, opdat ten jongsten dage de gestorvenen te eerder het aanlichten van den morgen en de komst van den Heer (die uit het *oosten* verwacht werd) zouden zien. Ter bevestiging daarvan kan strekken, dat de gees-

telijken meestal juist in tegenovergestelde rigting, met het gelaat naar het *westen*, begraven worden: bij de algemeene opstanding zouden ze daardoor terstond tegenover de hun toebetrouwde kudde staan en konden zien, of er niet één gemist werd. CONSTANTER.

Westelijke torenstand (bl. 161). De oude Catholieke kerken, ten minste die, waar over een vrij terrein te beschikken was, werden steeds zoodanig gebouwd, dat de vier kruisen in rigting met de vier voornaamste windstreken overeenkwamen, en wel het koor aan de oostzijde; dit was de plaats van het hoogaltaar, terwijl de mindere zich in zijkapellen bevonden. Wanneer nu de gemeente voor het eerst was te zamen gekomen, bevond zij zich tegenover het oosten: het Heilige Land, om dezelfde reden waarom de Turken zich in hunne gebeden naar Mecca rigten.

De ronding van het koor, geenen geschikten vorm tot plaatsing van eenen toren aanbiedende, en het middelste kruisgewelf meestal tot het dragen eens torens van eenig belang te zwak zijnde, bood de westelijke vlakke gevel gevolgelijk de beste gelegenheid aan, tot oprigting van een of twee torens, waaronder of waartusschen zich dan de hoofdingang, juist tegenover het hoogaltaar, bevond, dat aldus den binnentredende dadelijk in het oog moest vallen. C. W. BRUINVIS.

Vertrek van Leycester uit ons vaderland in 1586 (bl. 162). Ten einde P. F. behulpzaam te zijn in het opsporen van den juisten dag van het vertrek van LEYCESTER in 1586 naar Engeland, kan ik melden, dat onder mijne papieren *van*, *aan* en *over* LEYCESTER, tijdens zijne betrekking tot de Nederlanden, zich bevindt een *afschrift* der Missive van de Staten-Generaal, d. d. 15 Aug. 1587, aan de koningin van Engeland, waarin ik lees: » *Avons » aperceu a notre grand regret que notre Ma*[te] *se » tient encores grandement offencée de ce que s'est » passé pardeca depuis* le partement *de Mon» seigneur de* LEYCESTER, *Lieutent. Gen. pour » vre Ma*[te]. *et Gouverneur General des dites pro» vinces unies* vers le Royaulme d'Angleterre, » AU MOIS DE NOVEMBRE dernière," etc. Dit nu komt overeen met het vermelde door BOR, *Nederl. Hist.* uitgave 1679/80, 21ste boek, bladz. 785: » dat hij (de Graaf) des anderen » daags (zijnde 26 Nov., *uit den Haag*) is ver» trocken over Delft, Rotterdam en Dord» recht." Voorts zegt hij (bl. 787): » dat hij » na zijn vertrek noch *eenige daegen* in Zeeland » is gebleven, en van daar brieven schreef, » gedagteekend 28 November," en nog op bl. 788 aldaar: » dat de Grave na Engeland is » vertrocken en *met goede spoed* aldaar gearri» veert is." Indien hij nu, volgens VAN MEETEREN, den 4[en] December in Engeland aankwam, moet noodwendig zijn vertrek in de eerste dagen van die maand gezocht worden, doch waarschijnlijk is dit alleen te vinden in het Archief of van *Middelburg* of van *Vlissingen*, wanneer aldaar aanteekeningen van die dagen voorhanden zijn. In de minute of het opstel van eenen brief van LEYCESTER, waarin, zoo ik meen met zijn eigen hand, doorhalingen en veranderingen voorkomen, en gedagteekend is: *a Rychemont*, *ce xii* du mois de Dec. 1586, schrijft hij: » *a Messieurs du Conseil d'estat; » Messieurs vous aurey receu nouvelles de notre ar» rivement en ce Royaulme en sauveté*, *Dieu en » soit loue*", etc. doch niets dat de dagen van zijn vertrek of aankomst doet kennen. Mogt ik dienaangaande iets naders vinden, ik zal het gaarne mededeelen, ofschoon ik de belangrijkheid daarvan niet inzie.

V. D. N.

Koppermaandag (bl. 186). K. W. zegt niet met BILDERDIJK, aangaande den oorsprong van dit woord overeen te stemmen. Kan hij zich dan ook beter vereenigen, met hetgeen A. H. VAN GELDER, dienaangaande opgeeft? Hij sla dan op: *Mengelingen, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, 1[e] *stuk*, *bl.* 52. H. W. K.

Koppermaandag en zijne betrekking tot het Laurens Kosters gilde. BILDERDIJK beweert, in zijne *Geslachtlijst*, uitg. 1822, bl. 271, dat koppermaandag vroeger de feestdag was van hairen baardscheerders. Dat hij dien, in de 2[de] uitgave van gemeld werk in betrekking brengt tot het Kostersgilde, heeft hij waarschijnlijk ontleend aan W. GOEREE'S *Joodsche Oudh.*, II, 1384, waar betoogd wordt, dat het bij de werkgasten der drukkunst de gewoonte is dezen dag feestelijk te vieren, waarom het, volgens hem, voegzamer is, dien niet *koppeltjes*- of *koppertjes*- maar KOSTERTJES-*Maandag* te noemen. Ik zal de onderscheidene gissingen, die voorkomen in de *Nederl. Displegtigheden van* K. VAN ALKEMADE en P. VAN DER SCHELLING, I. 163—166, in Not. aan de keuze van den Heer K. W. overlaten. De een beweert, dat dit feest het eerst door drukkers en letterzetters, voormaals niet onbekend met de latijnsche taal, gevierd is; de gezellen op eene drukkerij werden *coöperatores* (zamenwerkers) genoemd en de feestdag, waarop zij eens in 't jaar vrijaf hadden, alzoo bij verbastering *coöperatorties* —naderhand *koppertjes-maandag.*— J. OUDAAN, in zijne *Roomse Mogendh. VI*[de] *samenspraak*, meent daarin een overblijfsel te zien van het *Flora's* feest bij de Romeinen, de naam zou daarom *koppeltjes-maandag* zijn. Een derde gist dat het wel degelijk *koppel-* of *koppeltjes-maandag* zijn moest, omdat op den volgenden zondag, na het feest van de drie koningen, in de R. K. kerken de gewoonte bestaat van het 3[de] hoofdst. van JOHANNES *Evangelie*

die plaats te lezen, waarin gehandeld wordt van de bruiloft te Kana. Een vierde geeft op: » dat » *kopperen* in oud Hollandsch beteekent, blijde » feesten te vieren, — *celebrare hilaria* — vol- » gens KILIAAN; dat dus *koppermaandag* kan » beduiden, een' maandag, waarop een blij » feest gevierd wordt." Eindelijk zegt een vijfde: » wie weet of *kopperen* niet komt van » *kop*, germ. *kopf*, *coppa*, *cantharus*, *figurae* » *rotundae urna*, *sive poculum*, een *drinkkop?* » *Kopperen* zou derhalve zijn *bekeren*, dat is de » kop of beker, op zekeren feestdag, wat veel » gebruiken."

Dat de *koppermaandag* ook van andere lieden, behalve drukkersgasten, gevierd werd, is genoegzaam bekend. Doch al gissingen genoeg, en welligt missingen te veel.

J. C. K.

Koppermaandag. Sommigen, die dezen dag Koppeltjesmaandag bestempelen, meenen dat hij het zamenkoppelen of bijeenkomen van het gemeene volk aanduidt, om, wegens het ingevallen nieuwjaar, vrolijk te zijn. Anderen leiden hem van het koppelen, of door 't huwelijk vereenigen, af, dat oudtijds op dien dag zou geschied zijn. Dan daar men voor dit denkbeeld in onze Vaderlandsche geschiedenis geenen grond vindt, houden wij de eerste afleiding, namelijk van *Koppermaandag*, voor de meest ware en den oorsprong des woords het meest nabij komende. Zij is naar de oude spelling (*Copper*, of wel, *Copperckens*) afkomstig van coppe, *kop* of *drinknap*, welke op vrolijke feesten pleegt gebruikt te worden; het was op dezen dag, dat sommige gilden gewoon waren zich onderling vrolijk te maken. Men noemde dit *copperen*, elkander den cop of drinknap toebrengen; van hier werden die gildebroeders *copperckens* geheeten. Te Groningen viert men op de jaarmarkt nog een *Kopjesmaandag*. Oudtijds noemde men dien dag ook wel *verloren maandag*, waarop men niet werkte, een dag, alzoo voor den arbeid verloren. Bij de Gelderschen droeg hij ook den naam van Raasmaandag, om het *razen* en *tieren*, waarschijnlijk meermalen het gevolg van loszinnige vrolijkheid, uit onmatig drinken veroorzaakt. De betrekking dus, welke deze dag tot het LAURENS-KOSTERS gild heeft, is, dat op den tweeden maandag in Januarij te Amsterdam, Leiden en Groningen de boekdrukkers- en bindersknechts, bij hunne patronen en de kalanten hunner winkels, nieuwjaar gaan wenschen, niet werken en van de giften eenen vrolijken dag maken.

Thans wordt die dag al beter en bedaarder en in gepaster vreugde door de meesten doorgebragt dan vroeger, en aan nuttiger uitspanning, den geest meer waardig, dan aan dronkenschap gewijd. P. E. Z.

Raasmaandag. In *de Vriend des Vaderlands* (9de deel) leest men op bl. 47 » *Raasmaandag*, op 13 Januarij invallende, waarbij men door volksvermaken, als: de gans trekken, de papegaai schieten, de kat knuppelen, en dergelijke meer, den mensch tot woestheid tracht op te wekken. Wat doel heeft deze dag? Is hij dezelfde als koppermaandag, zoo als WEILAND zegt? Neen! want dan zou men in bovengenoemd werk niet de namen dezer dagen ieder afzonderlijk geboekt zien, dan zou er staan Kopper- of Raasmaandag, ter plaatse waar de schrijver de losbandige en woeste vermakelijkheden, welke in ons land plaats hebben, schetst. Nog meer bewijs is er: Koppermaandag valt niet altijd op 13 Januarij in, doch altijd op Maandag en wel den tweeden des jaars, terwijl Raasmaandag op andere dagen der week gevierd wordt; bij voorbeeld in de jaren 1852, 53, 54 enz., valt 13 Januarij op Dingsdag, Donderdag en Vrijdag." Zou er nu een der lezers van DE NAVORSCHER kunnen zijn die mij zou kunnen antwoorden op de vragen: Wat doel heeft deze dag? Van waar is zijne oorsprong? en Waarom is het juist Raas-*Maandag?*

S. A. D. F.

Terschelling (bl. 186). De Vriezen noemen dit eiland *de Schielge;* en dit is eigenlijk van *het Schil* en *de Schilbanken*, daaromheen liggende: daarom zegt men in de gemeene taal, op *der Schelling* of *ter Schelling* aan *de Schilbanken*. (F. HALMA, *Tooneel der Ver. Ned.*, 2de deel, bl. 187, op *Schelling*).

J. H. VAN DALE.

Oranje, *blanje*, *bleu* (bl. 186). Over deze vraag mag men zich in waarheid verwonderen, na al hetgeen over *den oorsprong der Nederl. Vlag*, is geleverd door den Heer Mr. J. C. DE JONGE, en uitgegeven te 's Hage, in 1831, 8°. Dat die *kleuren* van den Prins waren leest men bl. 46, verv.; dat zij later de Nederlandsche vlag zamenstelden, ofschoon het *Oranje* in *Rood* verkeerde, vindt men van bl. 37 tot 69, alles met de bekende naauwkeurigheid van den schrijver vermeld, die trouwens sedert vele jaren in de beste gelegenheid was, door zijne betrekkingen tot het Archief van het Rijk, om de benoodigde bronnen te raadplegen. Diegenen welke nog iets over het gebruik van kleuren voor *liverei* of *palure*, reeds vroeger in DE NAVORSCHER behandeld, wenschen te weten, kunnen ook hieromtrent in dit werkje vele belangrijke opmerkingen en mededeelingen vinden. V. D. N.

Oranje, *blanje*, *bleu*. K. W. heeft hetgeen hij mededeelt waarschijnlijk gelezen in BILDERDIJKS aanteekeningen op den vierden zang van den *Fingal;* misschien ook in zijne *Verhandeling over de kleuren*, *N. T. en D. Verscheidenh.* IV D., waar hij derwaarts verwijst.

CONSTANTER.

Is van Borselen te Voorburg met Jacoba getrouwd (bl. 186)? De *Chronijk van de Gesch. in Holl. Zeel.* enz., anno 1546, zegt (bl. 62): »In dit jaar (1432) trouwde vrouw JACOBA haar vierden man, Heer FRANK VAN BORSELEN, al heimelijk in haar kamer (op het slot Ostende te *Goes?*) enz. — Ook gaf de Hertog Heer FRANK VAN BORSELEN dat Graafschap van Oostervant in Henegouwen: en (deze) trouwde doe vrouw JACOBA openbaarlijk tot St. Martensdijk (eene heerlijkheid van VAN BORSELEN) in de kerk." — Even zoo spreekt W. VAN GOUTHOEVEN in zijne *Chronijke*, 1e deel, bl. 457a: »Ende op 't kortste gezeid, hij sprak alzoo met haar dat zij malkanderen trouwden feestelijk ende heimelijk in haar kamer, dat niet veel luiden en wisten." En 457b en 458a: »Ende met dezer compositie worde Heer FRANK VAN BORSELEN en van Suyle ende van St. Martensdijk, Grave van Oostervant en trouwde openbaarlijk deze doorluchtige vrouw JACOBA tot eenen geechten wijve in de stede van St. Martijnsdijk." — De geschiedenis drukt dus geenszins haar zegel op het hierboven gestelde, maar wijst ons St. Maartensdijk, op het eiland Tholen, als de plaats aan, waar het huwelijk voltrokken werd.

J. H. VAN DALE.

[Van gelijke strekking zijn de antwoorden van W. J., N. P. BIBLIOPHILUS, P. E. Z. en V. D. N. Naar hun aller eenparige opgaaf heeft de eerste of geheime voltrekking des huwelijks, ten jare 1433, in den Hage plaats gehad. De drie eerste beroepen zich daarbij op WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 511, wiens vermelding van den openlijk gesloten echt, (te St. Maartensdijk op Tholen in 1434) drie bladzijden verder gelezen wordt, gelijk ook door W. T. is opgemerkt, die de door WAGENAAR geraadpleegde schrijvers aanhaalt: V. MIERIS, *Charterb.*, D. IV. bl. 1029, 1032 en 1066; REIGERSBERG, *Chron.*, D. II. bl. 202. — Door V. D. N. zien wij ons, bij het stilzwijgen zoowel van VAN GOUTHOEVEN, als van HEEMSKERK, in zijn *Holl. Arcadia*, verwezen naar VOSSIUS, *Jaarboeken v. Holl. en Zeel.*, A°. 1677, die, bl. 697, ald. aangeteekend heeft: »Want het duurde niet lange daernae, of ſy trouwden malkanderen, *en dat in den Hage*, in Hoymaand (July), met kenniſse van ſeer weynige menschen." — Ten slotte zij 't ons hier vergund aan te stippen: dat de jaarsopgave der *Chronijk van de Gesch. van Holl. en Zeel.* (1432), eenen verdediger gevonden heeft in VAN WIJN, *Bijv. en Aanm. op* WAGENAAR, D. III. bl. 99, wiens gronden, daarvoor in 't midden gebragt, gansch niet verwerpelijk schijnen.]

Wolf en Klander (bl. 186). Tegen den *Klander*, zeven soorten van geneesmiddelen:

1. Men neme naar gelang der hoeveelheid graan eene toereikende hoeveelheid knoflook, die men afschilt en in kleine stukjes snijdt, in een langwerpig linnen zakje doet en geheel tot brei klopt. Dit zakje wordt in eenig vaatwerk met schoon water gelegd en er in uitgeperst, tot dat die vloeistof sterk begint te ruiken. Met dit water besprenge men nu bij het verschieten van het graan den grond 2, 3 of 6 malen. De schop, die men bij het verschieten gebruikt, besmere men met terpetijn en spijkerolie. Vervolgens neemt men spaanders, waarvan men de eene zijde met een mengsel van bilsenkruid-olie en olie van hertshoorn besmeert, en ze dan aan de hoeken en kanten van de hopen tegen het graan zet, doch op zoodanige wijze, dat het graan niet de besmeerde vlakte kan aanraken. Dit herhale men na 8 of 14 dagen.

2. Zoodra 's winters de sneeuw is weggedooid, in Maart en April, neemt men het loof dat in den herfst van de hazelstruiken is afgevallen, droogt het in de zon of door kunstwarmte, wrijft het met de handen fijn en drijft het door eene fijne haarzeef, opdat het grove gedeelte achter blijve. Op eenige hoeveelheid graan neemt men nu eene toereikende massa van dit poeder, hetwelk men over de hoop strooit, overal *evenveel*, en schiete die dagelijks achter elkander om. Hierdoor sterven de klanders. Naderhand zift men het stof weêr uit of laat het koren op eene windrige plaats over de harp loopen.

3. Men vermenge zware rooktabak met zwavel en berooke de plaats daarmede, of men spreide doeken en zakken, die er geheel van doortrokken zijn, over het graan uit.

4. Neem trigenella foenum graecum (foenogrick of bokshoorn), tijdens het gewas in den bloei staat, bind het in bundeltjes bijeen, en steekt die hier en ginds in den grond overeind. Dit moet men jaarlijks eenige malen herhalen.

5. Dompel hennepkleeden in water, wring ze en spreid ze over de korenhoopen uit. Na verloop van een paar uren zullen alle de klanders aan het kleed hangen, die men dan kan dooden, door het kleed zaam te vouwen en in het water te leggen.

6. Spreid eene schapenvacht, met nog een weinig wol bedekt, op den grond in de nabijheid van de graanhoop uit, houd het koren luchtig en verschiet het vlijtig. De nadeelige gasten zullen dan spoedig verdwenen zijn.

7. Men legge vlierbloemen en jonge uitspruitsels rondom en op den korenhoop. In weinige dagen zal de plaats van den klander verlost zijn, daar hij naar alle zijden tracht te ontvlugten.

Nog een middel tegen den *klander:*

Werp maar in de maand Augustus, tegen September, eenige gedroogde schapenvellen

op den zolder, en geef ze 4 *maal* daags aan de hoenders ten beste, die er gretig op aanvallen, zoo wordt verhinderd, dat het ongedierte zich in September tusschen de balken en het houtwerk van het gebouw verberge en voortplante. P. E. Z.

Mijzelen (bl. 186). Dit woord heeft twee beteekenissen. De eerste is die van *mot-* of *stofregen*. Het werkw. *mijzelen* bewaart nog alhier, benevens het Eng. *to mizle* of *to misle*, deze beteekenis.

Van de tweede bet. kan ik geen voorbeeld bijbrengen dan het aangehaalde. Dit zal weder het zelfde wezen als het Eng. *missile* of *missileweapon*, een werpwapen of schicht beteekenende.

Daar er hier sprake is van» *in die grote vuerpilen*" zal men wel aan spitse, ijzeren stangen moeten denken. J. H. VAN DALE.

Mijzelen. Dit woord, van gelijken afkomst als het Hoogduitsche: » *Meiszel*", beteekent waarschijnlijk de ijzeren punten, waarvan de vuurpijlen voorzien waren. — Ons: » *mes*" schijnt denzelfden oorsprong te hebben, vermits den ouderen vorm: » *mets*", welke bij KILIAEN voorkomt, en welligt is het oud-Vlaamsche woord: » *misse*" van dezelfde beteekenis als: » *myzel*". (Conf. KILIAEN, in voce *mes*, *messe* et *misse*.) ***.

Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk te Amsterdam met een klooster (bl. 186). Om drie redenen is hieraan te twijfelen.

1. Omdat WAGENAAR er nergens gewag van maakt in zijne *Beschrijving van Amsterdam*.

2. Omdat de kerk omringd was van een kerkhof, dat met een muur van de gemeene straat afgesloten en in de XIVe Eeuw of later zoo digt met gras begroeid was, dat de ingezetenen er vee op lieten weiden: iets, dat bij een der oudste keuren verboden was.

3. Omdat er omtrent de Oude Kerk warmoesland is geweest, vanwaar de Warmoesstraat haren naam ontleent. Ook heeft in de Oude Kerk berust een testament van JAKOB GERRITSZOON en HAZE FEKERDEI, Egte luiden, den 14 Dec. des jaars 1473 gemaakt, waarbij de eerste aan de laatste bespreekt eene eeuwige rente op een lijnbaan op den Zeedijk met een koolhof daarbij; ten bewijze, dat het warmoesland zich van ouds tot heel aan den Zeedijk heeft uitgestrekt. P. E. Z.

Schrikkeljaar (bl. 186). Dit woord is afgeleid van schrikken, in de beteekenis van springen, en schrikkeljaar is dus hetzelfde als springjaar (Eng. *a leap-year*, van het ww. *to leap*, springen, dat verwant is aan het goth. *hlaupan*, en ons *loopen;* van welk loopen een Schrikkeljaar in sommige Middeleeuwsche geschriften *Lopeljaar* genoemd wordt. *Natuurk. van het Geheel-al*, door BR. GHERAERT, in de N. Reeks van Werken van de *Maatsch. van Ned. Letterk.* IV. bl. 201), » *quia*," zoo als KILIAAN zegt, » *series festorum immobilium anno bissexto immutatur, praetereundo transsiliendoque unum diem.*" Mr. J. H. HOEUFFT (*Taalk. Mag.* III. bl. 234) verklaart *schrikken* door *uit een zetten;* » weshalve," zegt hij, » Schrikkelmaand eene zoodanige is, waarin twee dagen, die anders op malkander volgen, door den *dies intercalaris* van elkander gezet worden." — Volgens TUINMAN (*Fakkel der Ned. Taale*, bl. 382) is » *schrikken* hetzelfde als *schrijden;* dus is overschrikken, overschrijden; een schrikkeljaar is dan 't geen den paal van een gewoon jaar overschrijdt met eenen dag."

N. P. BIBLIOPHILUS.

Schrikkeljaar. *Schrikken* bet. oorspronkelijk *verspringen*. De ingelaschte *l*, welke wij in *Schrikkeljaar* ontmoeten, is eene epenthetische letter, wijl zij in *schrikken* gemist wordt. Een jaar van 366 dagen wordt aldus genoemd, omdat het feest van St. MATTHIJS, in een gewoon jaar op 24 *Febr.* vallende, alsdan een dag *schrikt* of *verspringt*, en op 25 *Febr.* gevierd wordt. Behalve dit verspringt alsdan ook de *Zondagsletter*. — *Schrikken* bestaat nog in *verschrikken* en het freq. *schrikkelen*, is alhier (Sluis in Vlaanderen) nog in gebruik.

J. H. VAN DALE.

La Ville Règne (bl. 186). Ofschoon niet kunnende aanwijzen waar dit liedje, evenmin als vele andere in het *Geusen Liedboekje* aangehaald, te vinden zijn, wil ik N. P. BIBLIOPHILUS opmerkzaam maken, hoe in andere uitgaven van dat zelfde boekje, die *wijze* wordt opgegeven; als in de uitg. van 1584, de Francoysche wyse: *La Vile Regne est accouche*, *c'est d'ung perroque*, en in die van 1600 of 1603: *La Vieille est Regne accouché*. Het zoude gewis te wenschen zijn dat men alle die opgegeven wijzen, of liever de daarbij bedoelde liedjes nog konde vinden, wanneer men ook zoude leeren kennen de beteekenis van de wijze van *Chartres* of *Charles*, die bij het bekende lied *Wilhelmus van Nassouwe* genoemd wordt, welke, na al hetgeen daarover geschreven is, door Ds. SCHOTEL, in zijne *Gedachten over het oude Volkslied*, Leyden 1834, en door anderen, nog altijd in het onzekere is gebleven.

V. D. N.

Engelen met vleugels (bl. 187). Het zou moeijelijk vallen, te bepalen wanneer die voorstelling der *gevleugelde Engelen* eenen aanvang genomen heeft. Dat wij haar evenwel reeds op het Verzoendeksel der verbondsark aantreffen, mag van hare hooge oudheid getuigenis geven. Overbekend zijn de dichterlijke plaatsen des Ouden Testaments, waarin zij weder gevonden wordt, en van welke wij hier slechts de *Engelen met zes vleugelen* bij JESAIA

en het *ruischen van de vleugelen der Engelen* bij EZECHIËL, tot voorbeelden willen aangevoerd hebben. Ook in het Nieuwe Testament wordt van het *vliegen der Engelen* gesproken, en dus lag er stofs genoeg in onze Heilige Schriften, tot het sedert zoo veelvuldig gebruik dezer afbeelding. Het heeft dan ook niets onnatuurlijks of oneigenaardigs, zich die boden Gods, welke den hemel verlieten om op de aarde neder te dalen, gevleugeld voor te stellen. Dit schijnt ook in verband met de woordafleiding, aangezien de wortel *ag* eene beweging uitdrukt, en in het Sanskritsch *ikh*, *bewegen*, *gaan* en *ag*, *aj* desgelijks *bewegen* te kennen geeft.

C. L. en P. E. Z.

Graaf d'Humaale (bl. 187). Hiermede wordt denkelijk bedoeld J. P. Graaf d'AUMALE, die voor omtrent één eeuw Grietman in Vriesland was en Gedeputeerde wegens die Provincie in onderscheidene Generaliteits Collegiën. Die familie was van Franschen oorsprong, doch door aanhuwelijking met aanzienlijke Friesche familiën verwant, en later in dat gewest genaturaliseerd. De familie d'AUMALE aldaar, schijnt thans uitgestorven.

W. D. V.

Graaf d'Humaale. Dit zal moeten zijn d'AUMALE, een geslacht, inzonderheid in Friesland vermaagschapt. Met zekerheid is mij van den bedoelden persoon niets bekend, doch welligt zal het CAREL DUCO Graaf *van Aumale* geweest zijn, die gehuwd was met ANNA, dochter van PAULUS VAN ASSENDELFT, Burgemeester te Delft en van PETRONELLA VAN DEN ESCH, waarbij hij kinderen had. Zie FERWERDA, in de *Genealogie van* DE KEMPENAER, IIe generatie. Het wapen van dit geslacht, heeft drie gouden bizans op een band van keel, alles op een veld van zilver; daarbij de spreuk: *Trinitati.* V. D. N.

Brievenposterij (bl. 187). Op de vraag of zij reeds bestond onder de Romeinsche Keizers, kan ik alleen antwoorden, dat STUART, in zijne *Rom. Geschiedenissen*, XVIII. bl. 93(uitg. van 1830) schrijft: »De geest van TRAJANUS vond een nieuw middel uit, om de deelen van het gansche rijk in de snelste en gemakkelijkste gemeenschap te brengen, door de aanstelling van posterijen, waarvan men te voren geen denkbeeld had gehad."

E. A. P.

Brievenposterij. De eerste melding van *post* is in *Job* IX: 25. *Mijne dagen zijn ligter geweest dan een looper.* Dit laatste woord is in het Hebreeuwsch מני רץ (*minni rats*), en beteekent een' looper of bode, gesteld om Staatsbrieven van vorsten spoedig over te brengen. Die loopers of *posten* reden soms op dromedarissen, een bijzonder snelloopend soort van kameel, die het gezwindste paard voorbij kunnen streven. Sommige schrijvers denken, dat de Perziërs de eersten waren, die van posten gebruik maakten. DIODORUS SICULUS merkt op, dat de Koningen van Perzië, om kennis te krijgen van alles wat in al de gewesten van hunne uitgebreide heerschappij gebeurt, wachten op de hoogten, op gepasten afstand, hebben gesteld. Deze wachten gaven elkander kennis van openbare zaken, met eene luide, gillende stem, en zoo werd het nieuws in korten tijd van het eene einde van het rijk tot het andere verspreid. Doch, dewijl dit alleen gebruikt kon worden voor zaken die aan geheel het volk openbaar gemaakt mogten worden, zoo heeft CYRUS, zegt XENOPHON, loopers aangesteld, en plaatsen voor postpaarden, alsook huizen voor de loopers opgerigt, waar de een aan den anderen de pakken en brieven overleverde, en zoo ging het nacht en dag met onbegrijpelijke snelheid voort. HERODOTUS beweert, dat niets snellers voor eene landreis bekend was. XERXES, bij zijnen optogt tegen Griekenland, had posten van de Egeesche zee tot Suzan gesteld, om alles wat aan zijn leger gebeurde daar te laten weten; hij plaatste ook boden aan elk posthuis, om zijne brieven te vervoeren, ieder zoo ver als een paard gemakkelijk loopen kan.

De regelmatigheid en snelheid van de Romeinsche posten waren ook bewonderenswaardig. GIBBON merkt op: »Het groote belang om het eerste nieuws te hebben, en »hunne bevelen spoedig bekend te maken, »noopte de Keizers om posten door hunne »uitgebreide gewesten te plaatsen. Huizen »werden overal op eenen afstand van twee »uren van elkander gebouwd, ieder voorzien van veertig paarden, en door middel »dezer posten was het gemakkelijk van dertig »tot veertig uren in eenen dag af te leggen." Ten tijde van THEODOSIUS reisde op deze wijze CESARIUS, een ambtman van hoogen rang, van Antiochië naar Constantinopel. Hij begon zijne reize 's nachts, kwam den volgenden avond in Cappadocië, en was den zesden dag met den middag te Constantinopel. De geheele afstand was zevenhonderd vijfentwintig Romeinsche mijlen.

Dus hadden de Romeinen geene eigenlijke brievenpost, maar ongetwijfeld hebben de voorname heeren van de Keizerlijke posterijen gebruik gemaakt, om hunne brieven te verzenden. Wanneer zij dit niet konden doen, gebruikten zij, als vroeger (CIC. *ad Fam.* XII: 12 en elders) expressen, *tabularii* genoemd. Zie *Bible Cyclopaedia*, s. v. *Post.*

TUSCO.

Brievenposterij. In antwoord op D—r's vraag over de Brievenposterij, vind ik het volgende:

In Rome rigtte AUGUSTUS posterijen op, welke veel overeenkomst hadden met de te-

genwoordige. In de negende eeuw had men in Duitschland, Frankrijk en Italië rijdende boden die echter alleenlijk voor staatsaangelegenheden dienden. In het begin der dertiende eeuw had de Parijsche hoogeschool boden te voet, wegens de snelheid hunner reizen, vliegende boden genoemd. LODEWIJK XI had tot zijn privaatgebruik eene rijdende Post, en bij een Edict van 19 Junij 1464, werden de eerste Post-Stations opgerigt op de groote wegen, welke vier Fransche mijlen van elkander lagen. Toen de Spanjaarden in 1527 Peru ontdekten, vonden ze, op den weg van Cusco naar Gruto, eenen afstand van 500 mijlen, van mijl tot mijl boden, die de bevelen der Inca's met den grootsten spoed door het gansche rijk verspreidden. *Conversations Lexicon.* EEN AARTS FILISTER.

Brievenposterij. De vraag van D—r, zal waarschijnlijk teregtwijzend antwoord vinden, in het werkje: » *de Posten*", door A. F. BOURICIUS, Arnhem 1837, bij W. J. KRUYT.

In dat werkje is gevraagd naar vele der bij de ouden in gebruik geweest zijnde *middelen*, tot het overbrengen, *ook* van schriftelijke mededeelingen, die gelijk de Romeinsche *Currus publicus* of *Hereda publica*, geacht kunnen worden, voorgangers te zijn geweest van de in latere eeuwen tot stand gekomene POSTEN.

De eerste instelling, min of meer vergelijkbaar met hetgeen thans DE POSTEN zijn, of althans in technischen zin behooren te zijn, is die van den jare 1276, door de Duitsche of Marianer Ridders, te Mariënburg in West-Pruissen, ontworpen en in werking gebragt.

Een exemplaar van het aangehaalde werkje, is ten believe van den vrager D—r, bij de redactie van de gedienstige Navorschers-post beschikbaar gesteld. B.......s.

Groene Donderdag (bl. 187). Deze dag wordt niet alleen in Duitschland, maar ook in Nederland alzoo genoemd, welke benaming overeenkomt met de Latijnsche *Dies viridium.* Het is de vijfde dag der groote, goede, of heilige week, waarvan Keizer CONSTANTIJN de Groote als insteller wordt gehouden; het was op dezen dag dat men, in navolging der Joden in Palestina de eerstelingen der veldvruchten en kruiden den Heere toebragt en als opofferde. Onzeker schijnt het te zijn of daaraan, dan wel aan de gedachtenisviering op denzelven, van den *altoos groenenden en levenden* JEZUS, *die voor ons heeft geleden*, de benaming moet worden toegeschreven. In de *Roomsche* kerk wordt die dag de *Witte* Donderdag genoemd, waarvan als redenen worden opgegeven, dat de Verlosser op dezen dag de voeten zijner Jongeren gewasschen en alzoo *wit* gemaakt heeft, of omdat de *Boetelingen*, in de eerste Christenkerk, op dien dag van hunne zonden werden vrij gesproken en als *wit* gemaakt. Anderen meenen, dat het uitdeelen van *wit brood* op dezen dag, hetwelk vooral in Frankrijk lang in gebruik is gebleven, daartoe aanleiding zoude gegeven hebben.

Deze en meer andere belangrijke mededeelingen of beschouwingen, kan men lezen in de *Geschied. en Oudheidk. Verhandeling over de oorsprong, benamingen, plegtigheden,* enz. der *Zon- en Feestdagen in de Grieksche, Latijnsche en Luthersche kerken, in Duitschland en in Nederland gevierd, of nog gevierd wordende*, door CAREL PHILIP SANDER, 2 deelen, Groningen (1787—90) 8°. V. D. N.

Groene Donderdag. BILDERDYK, *N. T. en D. Versch.* III D. bl. 187, sprekende van de groene kroonen, die men op St. Jan in de kerk plagt te hangen, voegt er bij: » men weet voor » het overige, dat zulke opschik der kerken » naar den aart der feesten zeer algemeen plach » te zijn. In Engeland heb ik nog de hofka- » pellen of kerken op palm zondag inwendig » met palm versierd gevonden, waarmede en » de predikstoel en de zitgestoelten opgeschikt » waren. Van daar ook de naam van *groene* » *donderdag*, op welken het ook in Duitschland » eene gewoonte is groen moes te eten, al wa- » ren 't ook enkel *brandnetels.*"

CONSTANTER.

St. Geertens minne (bl. 187). Onder de minnedronken, welke bij onze voorvaderen bestonden, bekleedt die op ST. GEERTEN eene voorname plaats. De helsche zamenzweerders immers van Graaf FLORIS V maakten er gebruik van, alvorens hun boosaardig opzet ten uitvoer te brengen, waar deze drinkplegtigheid, ten doel hebbende om elkander ongeveinsde en opregte liefde en genegenheid te betuigen, zeer gepast was. — 's Menschen boosheid gaat verre! —

De geschiedenis van den oorsprong dezer instelling is lang met een' sluijer omhuld gebleven, en het onderwerp der gissingen onzer vaderlandsche Geschied- en Oudheidkundigen geweest, totdat zij eindelijk is gebleken uit het H. S. van den middeleeuwschen dichter WILLEM VAN HILDEGAERTSBERGH, onder wiens gedichten, 117 in getal, men er ook een vindt, getiteld: *Van Sinte Geertruden min.* Dit H. S., vroeger het eigendom van Mr. DANIEL VAN ALPHEN, thans berustende in de *Koninklijke Bibliotheek* te *'s Gravenhage*, heeft Mr. J. ARN. CLIGNETT, (in zijne *Bijdr. tot de oud Nederl. Letterk.* te *'s Gravenhage*, 1819.) tot nieuwe berigten en de uitgave van dat stuk aanleiding gegeven. Ook HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, maakt in zijne *Horae Belgicae*, P. II. p. 41—48, een ander H. S. van een middeleeuwsch lied bekend, waardoor hij eene niet onbevallige legende aan het licht brengt. K. SIMROCK bezingt mede in zijne *Rheinsagen aus dem Munde des Volks und der Deutschen Dichter*,

Bonn, 1837, N°. 4, deze legende, waarvan door Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, in zijne *Volksverhalen en legenden aan de Rijn-oevers verzameld*, 1e deel, bl. 31 volg., een gepast gebruik gemaakt is. Al deze aangehaalde H. S. en legenden verspreiden genoegzaam licht over ons onderwerp, en helderen het *gewigtig vraagstuk* op, wat de woorden *St. Geertensminne* toch mogen beteekenen. De legende luidt aldus:

ST. GEERTRUIDA was, zoo als bekend is, de dochter van PEPIN *van Landen*, Major-domus van *Frankrijk*, en zuster der H. BEGGA, de stichteresse der *Begijnen*. Naar haar zou *Geertuidenberg* genoemd zijn. Als geestelijke werd zij de stichtster eener adellijke abdij van *Nivelle* in *Zuid-Braband*, alwaar zij omstreeks 659 of 664 gestorven en begraven is. Zoowel in de zuider als noorder gewesten stond zij in hooge vereering. De legende nu zegt, dat GEERTRUIDA de wereld en hare vermaken vaarwel zeide en non werd. Een ridder, die altijd naar hare hand gedongen had, geeft daarom toch zijne liefde niet op; hij had in hare dienst zijn vermogen tot hiertoe niet gespaard; om haar te verblijden en te vereeren, begiftigde hij nu rijkelijk het klooster, waarin zij leefde. Zoo verkwist hij zijn geld om harentwille, en wordt een arm man. Toen hij nu eenmaal deswege in eenen duisteren avondstond, vol droefheid en vertwijfeling, over eene woeste heide, waar de weg hem onbekend was, ronddwaalde, toen kwam, omtrent middernacht, de booze, de vijand, tot hem. Deze raadt oogenblikkelijk de oorzaak zijner droevige omstandigheid, en belooft hem overvloed van rijkdommen en schatten, wanneer hij daarvoor zijne ziel aan hem (of wat hetzelfde zegt, aan de *hel*) verpanden wil. De ridder draalt, wel is waar, doch neemt dan toch het aanbod aan, en begeert daarbij nog zeven jaren levens. Met zijn bloed schrijft hij een contract op perkament, waarbij hij zonder eenige achterhoudendheid zijne ziel den duivel belooft (zoo lief had hij de jonkvrouw), en nu wordt hij door dezen en zijne gezellen, weder als voorheen een rijk man, rijker zelfs dan hij ooit geweest is. Doch die heerlijkheid gaat na zeven jaren ten einde; het laatste jaar, de laatste maand, de laatste dag zelfs verschijnt. Gedachtig aan de schriftelijke bloedbelofte om in het middernachtelijk uur ter zelfder plaatse op de heide te verschijnen, neemt hij weemoedig afscheid van het klooster en van zijne geliefde jonkvrouw!

Toen verzoekt hem GEERTRUIDA nog eenmaal te drinken: *St. Jans geleide en hare minne.* Hij neemt den drinknap op zijne hand en ledigt dien ten bodem. Nu begeeft hij zich op de woeste heide; — de vijand komt en — treedt verschrikt terug, want hij kan zijn offer niet mede voeren, en zegt:

Si sittet daer achter op uw paert,
Die u alrelest werse drinken gaf,
Van haer so bin ic also seer verweert,
Si hevet mi benomen alle mine macht.
(HOFFM. VON FALLERSLEBEN, I. c.)

De duivel geeft het bloed-contract terug en verklaart den ridder vrij en frank. Deze keert verheugd weder en is voortaan een vroom man.

Hierom drinct al Sint-Jans geleide,
Eer d'een al van den anderen sceide,
Als ghi enighe reise bestaet,
Daartoe haer minne al onversmaet,
Die Sinte Geertruit was gheheten.

(HILDEGAERTSBERCH.)

Uit deze legende nu blijkt, wat de woorden *St. Geertenminne* beteekenen; *St. Jans-geleide* was hier nevens verbonden, dewijl *Geertruida* dezen Heilige boven de andere vereerde. Volgens HILDEGAERTSBERCH zeide zij tot den Ridder:

Drinct doch om die minne van mij,
Ende den vriendscap al daer by
Des apostels Sinte Johan;
Dat u gheleide die heilighe man.
Doe dranc die Ridder, eer hi ginc:
Dat was hem een salic dinc.

De dronk van *St. Geertenminne* was niet slechts in de *Nederlanden*, maar ook in *Duitschland* in zwang, en is tot de Hervorming in gebruik gebleven.

Reeds vreezende te uitvoerig geworden te zijn, moet ik eindigen. Nog meer omtrent dit belangrijk onderwerp verlangende te weten, kan men raadplegen: D. BUDDINGH, *over oude en latere drinkplegtigheden*, en aldaar aangehaalde schrijvers, (door mij voornamelijk gebezigd); *Letterschoof of landelijke vruchten*, IIe Deel, bl. 205 volg. J. V. R.

Bernhardus Zigleius (bl. 187). Hier zal *waarschijnlijk* abuis in de opgave van naam plaats hebben. Het is mogelijk dat het SYLVIUS zijn moet; indien maar BIBLIOPHILUS iets meer van de bedoelde blaauwboekjes, die aan NAERANUS worden toegeschreven, had opgegeven, zoude men welligt op het spoor van dien BERNARDUS kunnen komen; Ds. SCHOTEL, zoo breedvoerig over de NAERANUSSEN in zijn *Kerkel. Dordt*, spreekt daar niet van, en de naam van ZIGLEIUS is mij nog niet voorgekomen. V. D. N.

Mächtig wie (bl. 187). GEEN DUITSCHER, de vertaling wenschende te weten van de twee volgende regels, welke in 't gedicht van SCHILLER: » *Laura am Klavier*", voorkomen:

» Mächtig wie von tausend Nervgeweben
Seelen fordert PHILADELPHIA".

zoo dient ter verklaring het volgende: PHILADELPHIA, de tijdgenoot van SCHILLER, was

een zeer beroemd goochelaar, wiens handigheid aan 't ongelooflijke grensde. Nu komt, naar mijn gevoelen, de vertaling hierop neder: Even zoo als LAURA's (piano) spel de ziel der hoorders verrukt en van 't ligchaam scheidt, even zoo brengt het kunstig spel van PHILADELPHIA, waarbij deze al zijne zenuwweefsels met magt gebruikt, de zielen, die deze goochelarij aanzien, in verrukking. E. G.

Rekenpenning (bl. 187). De keerzijde is oorspronkelijk van den Legpenning, vermeld bij VAN MIERIS: Deel 3, f°. 442, en aldaar toegepast op het overlijden van Keizer KAREL den *Vijfde*. Men heeft daarbij nu een' *anderen* stempel tot voorzijde gebezigd. Zoodanige tezamenvoegingen komen bij de Legpenningen veelvuldig voor. Van den vermelden stempel vindt men er ook nog van 1559—60—61—63 en misschien latere jaren. Zie: *Handleiding voor verzamelaars van Historiepenningen door* G. VAN ORDEN, 1825 bij HERDINGH te Leiden uitgegeven. W. D. V.

Britsche Pairs uit Hollandsch bloed (bl. 188). G. L. PRIMUS stelt in zijne vraag het getal Britsche pairs op omstreeks 300, waarin hij zich echter — gelijk mij gebleken is bij het naslaan van Engelsche Heraldieke werken — eenigzins vergist; Groot-Brittannië en Ierland tellen tusschen 470 en 480 pairs.

I. Boven aan de lijst der Britsche adelijken, die van Nederlandschen oorsprong zijn, stellen wij de BENTINCKS, hertogen van Portland. Deze familie werd gesticht door WILLEM BENTINCK, uit Overijssel geboortig, bekend door zijne innige gehechtheid aan den Stadhouder WILLEM III, naderhand Koning van Engeland. (Men zie over hunne wederkeerige vriendschap het zevende Hoofdstuk van MACAULAY'S *Geschiedenis van Engeland*). BENTINCK volgde den Stadhouder naar Engeland en werd den 9den April 1689 tot Britsch pair verheven, onder de titels van baron Cirencester, burggraaf Woodstock en graaf van Portland. Zijn oudste zoon HENRY, volgde hem in zijne titels op en werd den 6den Julij 1716, verder verheven tot markies van Titchfield en hertog van Portland. De tegenwoordige hertog van Portland is den 24sten Junij 1768 geboren, en gehuwd met HENRIETTE, oudste dochter van generaal SCOTH van Balcomie.

II. De graven van ALBEMARLE. ARNOLD JOOST VAN KEPPEL, heer van Voorst, vergezelde ook den prins van Oranje naar Engeland, en werd den 10den Februarij 1695—96 gecreëerd baron Ashford, burggraaf Bury en graaf van Albemarle. Deze laatste titel was laatstelijk als hertogstitel gedragen door den, in 1688 kinderloos overleden zoon van generaal MONK, aan wien die door KAREL II geschonken was, als belooning voor de met goeden uitslag bekroonde pogingen van den generaal, om hem weder op den troon te helpen. De tegenwoordige graaf van Albemarle, die den 2den Junij 1794 geboren is, en bij den dood zijns vaders, op 30 October 1849, in diens titel opvolgde, is in het vorige jaar, wegens krankzinnigheid, onder curatele gesteld.

III. De baronnen van ROSSMORE, den familienaam van WESTENRA voerende. De Engelsche genealogisten verzekeren, dat dit Huis afkomstig is van de groote Nederlandsche familie WASSENAAR, zonder echter duidelijk uiteen te zetten, waarom die naam in WESTENRA veranderd is. Drie broeders, de eersten van dezen stam, vestigden zich onder de regering van KAREL II, in Ierland, en oefenden te Dublin het koopmans bedrijf uit. De titel van *lord* ROSSMORE is in deze familie op de volgende wijze gekomen: Generaal ROBERT CUNINGHAME werd den 19den October 1796 tot pair van Ierland verheven als baron Rossmore; maar dewijl hij geene kinderen had, bepaalde de adelbrief, dat de titel zou overgaan op de mannelijke erfgenamen der beide zusters van zijne gemalin, ELIZABETH MURRAY; de eene dier zusters, ANNA, was gehuwd met den heer THEOPHILUS JONES, de andere, HARRIET, met den heer HENRY WESTENRA. Toen generaal CUNINGHAME in 1801 stierf, was de eenige zoon van mevrouw JONES reeds overleden, en de titel kwam toen aan WARNER WILLIAM WESTENRA, den oudsten zoon van mevrouw WESTENRA.

Het zeepaard, dat deze familie in eene der afdeelingen van haar wapenschild voert, is volgens de Engelsche heraldisten, aangenomen ter herinnering aan de wapenfeiten van een' harer voorouders die uitstekende diensten, tijdens het schrikbewind van den hertog van ALVA moet bewezen hebben, en zelfs een zeearm overzwom, om gewigtige tijdingen aan zijne benarde landgenooten over te brengen.

IV. De baronnen van HUNTINGFIELD, wier geslachtsnaam VAN NECK is. JOSUA VAN NECK, (tweede zoon van CORNELIS VAN NECK, betaalmeester van de troepen der Vereenigde Gewesten,) begaf zich naar Engeland en vestigde zich als koopman te Londen, waar hij groote schatten verwierf en den 14den December 1751 tot baronet werd verheven. Zijn oudste zoon volgde hem in dien titel op; maar daar hij kinderloos stierf, ging deze over op den tweeden zoon JOSUA, die den 16den Julij 1796 werd verheven tot baron HUNTINGFIELD. De titel wordt thans gevoerd door den kleinzoon van dezen, die den 12den Januarij 1818 geboren is.

Dit zijn, voor zoo ver mij bekend is, de eenige pairs, die van regtstreeks Nederland-

sche afkomst zijn. De familie der VAN REEDE GINKELS, graven van Athlone, is voor weinige jaren uitgestorven. Ofschoon hiermede dus aan de vraag van G. L. PRIMUS geacht kan worden voldaan te zijn, zal het Bestuur van DE NAVORSCHER mij wel veroorloven, dat ik nog een paar andere familien hierbij opnoem, die van Vlaamsche afkomst zijn. Vlaanderen en Holland hebben hebben toch door alle eeuwen heen in zulk eene naauwe betrekking gestaan, dat dit, strikt genomen, ook wel in de termen der geopperde vraag valt.

Vooreerst dan beginnen wij met de MURRAYS, hertogen van Atholl, wier oorsprong door Schotsche geschiedschrijvers aldus verhaald wordt: »FRESKINE, een Vlaming van geboorte, kwam onder de regering van DAVID I, in Schotland, en verwierf van dien milden vorst de landen van Strathbrock, in het graafschap Linlithgow. Kort na den opstand der *Moray-men*, in 1130, verkreeg FRESKINE, die vermoedelijk door zijne dapperheid veel zal hebben bijgedragen tot de onderwerping van dezen ouden volksstam, van denzelfden vorst eenige der vruchtbaarste streken in de laaglanden van Moray, en bouwde eene sterkte te Duffus, waarvan nog merkwaardige overblijfselen te zien zijn.” Zijne afstammelingen werden onderscheiden door den toenaam DE MORAVIA of DE MORAY, later MURRAY. Steunt derhalve de overlevering op goede gronden, dan zijn niet alleen de hertogen van Atholl, maar ook de graven van Dunmore, Elibank en Mansfield — allen MURRAY'S — van Vlaamschen oorsprong.

Vervolgens de graven van Raduor, wier familienaam BOUVERIE is; vroeger werd deze naam gespeld DE BOUVERIE, DE LA BOUVERIE, DES BOUVERIE, DES BOUVERIES enz., maar later bij parlements-acte vastgesteld op BOUVERIE. De eerste van deze familie, die naar Engeland overkwam, was LAURENS DES BOUVERIES, welke zich met zijne echtgenoote BARBARA VAN DEN FLORE, in 1568 te Cambridge vestigde. Zijn achterkleinzoon, die met groot geluk den Levantschen handel te Londen dreef, werd den 19 Februarij 1713—14 tot baronet benoemd. De oudste zoon van dezen, na door den dood zijns vaders in het bezit van den titel gekomen te zijn, overleed kinderloos, waardoor de titel overging op zijnen broeder JACOB, die den 29 Junij 1747 tot pair werd verheven onder de titels van baron Longford en burggraaf Folkestone; WILLIAM, de zoon van dezen laatste, werd den 29 October 1765 bevorderd tot baron PLEYDELL-BOUVERIE en graaf van Radnor.

De VAN SITTART'S, baronnen Bexley, zijn, volgens de Engelsche geslachtrekenaars, van Duitsche afkomst en vestigden zich, anderhalve eeuw geleden, in Engeland; het komt mij echter voor, behoudens verbetering, dat de spelling van hunnen naam onbetwistbaar een' Nederlandschen oorsprong aanduidt. Wel is waar was PETER VAN SITTART, de eerste van zijnen stam in Engeland, de zoon eens koopmans te Dantzig, die aldaar grooten handel op Rusland dreef; maar het komt mij zeer waarschijnlijk voor, dat die koopman van daar niet oorspronkelijk zal geweest zijn, maar zich uit Nederland daar zal gevestigd hebben. De titel wordt gevoerd door NICHOLAS VAN SITTART, die van 1812 tot 1813 Kanselier der Schatkist was, en bij het nederleggen van dien post in laatst genoemd jaar tot pair werd verheven onder den titel van baron Bexley.

Wanneer wij de rijen der pairs verlaten en tot de gentry afdalen, vinden wij onder de baronets nog eene familie van Nederlandschen oorsprong, de familie POLE namelijk, die oorspronkelijk VAN NOTTEN heette. KAREL VAN NOTTEN, van Amsterdam, zette zich in den aanvang der achttiende eeuw als koopman te Londen neder en huwde SUSANNA, dochter van DAVID BOSANQUET, ook een koopman te Londen. Hun zoon, almede KAREL geheeten, trad in het huwelijk met MILLICENT POLE, wier geslachtsnaam hij met koninklijke toestemming in 1787 in plaats van den zijnen aannam; deze werd den 21 Junij 1791 tot baronet verheven. Thans wordt de titel gevoerd door diens zoon PETER, geboren den 20 October 1770.

Overigens vindt men in Engeland nog verscheidene familiën, die, zonder tot de pairs of de baronets te behooren, toch onder de aanzienlijkste in den lande geteld worden, b. v. de familiën VERMUYDEN, VAN BURGH, of VAN BRUGH, VAN DE LEUR, VAN DE PUT, VAN DER GUCHT, VAN DER HEYDEN, VAN DER NOT, VAN DER PLANK, VAN HECK, VAN MILDERT, VAN STREYEN, VAN WILDER, VAN ZELLER, enz. Omtrent deze ontbreken mij bijzonderheden, en het zou mij dus op mijne beurt niet onaangenaam zijn, te eenigen tijde van dezen of genen medewerker van DE NAVORSCHER daaromtrent iets wetenswaardigs te vernemen.

J. B. R—P.

Bijbel van Alcuin (bl. 188). In de *Bibliotheca Sacra* van I. LE LONG, uitgave van C. F. BOERNERUS, Lipsiae 1709, T. I. p. 537, leest men: » *Biblia Latina* Romae in Bibliotheca Valticel- » lana P. P. Oratorii ex dono ACHILLIS STATII » habetur, (inquit J. MABILLONIUS, p. 68, » *Itinerarii Italici.*) Codex Bibliorum ab ALCUI- » NO, dicatus CAROLO MAGNO, uti versus ad » calcem adscripti testantur”, waarop alsdan eenige regels daaruit aangehaald volgen, en voorts nog eenige uittreksels uit andere schriften, betreffende dezen Bijbel, waarvan de aanwijzing aan G. L. PRIMUS welligt dienstig kan zijn.

V. D. N.

Bijbel van Alcuin. In het laatste N°. van DE NAVORSCHER wordt gevraagd wat van den Bijbel van ALCUINUS geworden is. Zie hier wat ik er van weet en hetgeen u misschien dienen kan, zoo gij geene betere en vollediger antwoorden bekomt.

Voor 2 jaren te Bazel zijnde, bezocht ik een soort van Museum van Oudheden, en de eigenaar verhaalde mij, dat hij voor eenigen tijd den bijbel van ALCUINUS gevonden had in zeer slechten toestand, maar dat hij dien met alle mogelijke zorg behandeld, gedroogd en bijgewerkt, en toen aan de Bibliotheek te Parijs in koop had aangeboden; daar echter vond men den prijs, die er voor gevraagd werd, te hoog, en het Britsche Museum te Londen werd eigenaar van het kostbare werk, dat ik aldaar voor eenigen tijd gezien heb. Het wordt als een der kostbaarste stukken der Bibliotheek beschouwden in eene glazenkast bewaard.

L. B.

Paltrok (bl. 188). De vraag naar de beteekenis van dezen naam voor eene soort van houtzaagmolens, wordt voorafgegaan door eene andere over het *knapuilen verkoopen.* Zonder nu dit bij den vrager in praktijk te willen brengen, verwijzen wij hem naar HONIGH, *Geschiedenis der Zaanlanden,* D. I. p. 241, en *Zaanlandsch Jaarboekje,* 1845, waar over dit woord in betrekking tot de houtzaagmolens, breeder voorkomt, wat wij hier aanstippen. Onder de Doopsgezinden, die in de XVI^de^ en XVII^de^ eeuw naar deze landen afkwamen, bevonden zich vele Elsassers; hunne opperkleeding bestond meestal in een' langen, zwarten rok, tot onderen toegeknoopt, *palzrok* (*paletoc*, *paletot*) genoemd. Daar de bedoelde molens in gedaante veel overeenkomst hebben met iemand in zoodanigen rok gekleed, werd hun in de wandeling die naam gegeven. J.

Paltrokken. Te Zaandam zijnde, is mij wel verhaald, dat de daar en ook elders aanwezige molens, van vreemdsoortige gedaante, hunnen naam ontleenen van de stijve nederhangende mantels der Paltzers, welke zich tijdens de vervolging om de godsdienst, (1621?) naar Holland begaven en op handel en fabriekwezen toelegden. Dewijl genoemde molens eenige overeenkomst opleverden met zoodanige kleederdragt, (moetende dan de ronde kap het hoofd verbeelden) ontvingen zij den naam van *Paltz-rokken*, of korter *Paltrokken.* C. W. BRUINVIS.

Paltrok. PALTROK was de naam van hem, die de verbeterde constructie der houtzaagmolens heeft uitgevonden. W. T.

Een uiltje knappen (bl. 188). BILDERDIJK acht het een verbastering van *een oogeltje knippen.* A. DE JAGER vergelijkt de spreekwijs met de uitdrukking *vlinder knippen*, in Groningerland onder de schooljongens gebruikelijk, voor *heimelijk uit school blijven, den schooltijd verzuimen.* » Gelijk *vlinder knippen* gezegd » wordt van iemand, die zijn' schooltijd ver» zuimt, kan *een uiltje vangen* ook gebezigd zijn » van hem, die, in plaats van zijn' tijd wèl te » besteden, dien verslaapt. Is de eerste naar » het ligchaam, de tweede is naar den geest af» wezig, en loopt evenzeer (als men zegt) spe» len." Zie: *Archief voor Nederl. Taalkunde.* 1848. p. 196 *in de noot.* CONSTANTER.

Uiltje knappen wordt ook wel genoemd een *uiltje vangen*, en staat alzoo welligt in verband met dit spreekwoord, dat ook bij de *scheepvaart* eene gebruikelijke term is, en aldaar beteekent het overstaag vallen, het spoedig wenden van het schip; van welk spreekwoord WINSCHOOTEN in zijn *Seeman*, bl. 333, verklaart den oorsprong niet te hebben kunnen vinden. Doch *daar ik meen,* dat deze term in de scheepvaart veelal iets *ongunstigs* beteekent, zoude ik dit niet op een onschuldig middagslaapje weten toe te passen, maar het veeleer daarvoor houden, dat men bij het zeggen van een uiltje te gaan knappen, vangen of slaan, wil te verstaan geven, dat men zich houden zal of het nacht is, wijl de zoogenoemde vlinder en vogel alleen bij duister zich voordoen; echter gissen kan doen missen. V. D. N.

Heksenweegschaal te Oudewater (bl. 188). Hierover leest men eenige bijzonderheden in J. SCHELTEMA, *Geschied- en Letterk. Mengelw.* Deel IV. St. I. bl. 252—263.

Volgens het algemeene gevoelen zou de stad Oudewater het privilegie, waarbij bepaald wordt, » dat verklaringen van de stedelijke regering te Oudewater, afgegeven aan beschuldigden wegens tooverij: dat zij op de stads waag gewogen zijn, en dat er toen bevonden is, hoe de wigte wel accordeerde met de natuurlijke proportie des ligchaams — door het geheele rijk in regten zouden geloofd worden, en alle andere proeven uitsluiten," aan KAREL V te danken hebben. De waag kreeg weldra eene groote vermaardheid en reeds in het laatst der 16^e^ eeuw kwamen zelfs vele buitenlandsche, van tooverij beschuldigde personen naar Oudewater, om van de regering het vereischte Certificaat te erlangen. Deze gewoonte bleef tot in de 18^e^ eeuw stand houden: het laatste Certificaat, dat door de regering afgegeven is, dagteekent van den 21 Junij 1727; misschien bestaan er nog latere, zeker echter is het niet. — Men zie nog den *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.* VIII. bl. 41.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Heksenweegschaal van Oudewater. Wil J. W. V. D. RIJST hieromtrent alle de bijzonderheden weten, welke daarvan bekend zijn, hij

raadplege slechts G. R. VAN KINSCHOT, *Beschrijv. der stad Oudewater*, te Delft bij R. BOITET, 1747. bl. 145—164, of J. SCHELTEMA, *Geschied. der Heksenprocessen*, bl. 141 enz.

J. C. K.

Heksenweegschaal van Oudewater. Er bestonden vier proeven, om de menschen, van tooverij beschuldigd, te veroordeelen of vrij te spreken. De vierde was het wegen in de Waag te Oudewater. Sedert eenige eeuwen was de *Waag* te Oudewater en haar *Gewigt*, boven die van alle Nederlandsche steden bekend, en om de naauwkeurigheid beroemd. Keizer KAREL V gebood die van Gouda, dat zij hun stadsgewigt in de Waag te Oudewater moesten laten wegen en nazien, zijnde een getuigschrift van 1547 daarvan nog in wezen. Dit gaf waarschijnlijk aanleiding tot het kiezen van deze Waag, nadat men goedgevonden en besloten had, om de zoogenaamde toovenaars en toovenaressen te wegen; weshalve men Keizer KAREL dan ook, evenwel zonder grond, voor den invoerder van dat gebruik houdt.

Wanneer iemand in zijne stad of woonplaats van tooverij beschuldigd of verdacht werd gehouden, verzocht hij van de plaatselijke regering, eene aanschrijving of certificaat voor de Regering van Oudewater, ten einde daar te kunnen *gewogen* worden. Deze verkregen hebbende en daarmede te Oudewater gekomen zijnde, begaven zich gewoonlijk twee Schepenen en een Geregtsbode met den beschuldigde naar de Waag. Dan werd de beschuldigde tot op het hemd ontkleed, schoenen en kousen uitgetrokken en door den Geregtsbode onderzocht, of hij ook eenige zwaarte van gewigt of iets anders bij zich had, en vervolgens door den Waagmeester, met Troïs gewigt, naauwkeurig gewogen. Beantwoordde nu de zwaarte aan de grootte des ligchaams van den beschuldigde (hetwelk nooit kon missen) dan werd hij door het geregt van Oudewater, dadelijk vrij of onschuldig verklaard, en hem door den Secretaris, op last der regering, een getuigschrift ter hand gesteld, dat hij te Oudewater gewogen en aan eenige tooverij of bezweering onschuldig was, als wegende juist zoo zwaar, als met de natuurlijke gesteldheid zijns ligchaams overeen kwam. Op deze wijze zijn vele onschuldigen van den dood gered, die anders alleen op vermoeden van tooverij zouden verbrand zijn geworden.

Ten opzigte van betichte vrouwen, moest de gewone Stads-Vroedvrouw ook bij het wegen in de Waag tegenwoordig zijn, om te zorgen, dat de beschuldigde blootvoets, met hangend haar, en een onderrokje over het hemd, zonder eenige zwaarte bij zich, op de schaal stond.

Hiervoor nu ontvingen de Schepenen *f* 1,16, de Secretaris *f* 2,08, de Geregtsbode, Waagmeester en Vroedvrouw elk 12 stuivers.

Wie zou dus niet gaarne *f* 6,50 voor het behoud van zijn leven hebben gegeven!

P. E. Z.

Heksenweegschaal te Oudewater. Voor de oprigting dezer Waag was men gewoon de zoodanigen, die van tooverij beschuldigd werden, aan de zoogenaamde waterproef te onderwerpen, ten einde te onderzoeken, of zij al of niet schuldig waren.

Deze proef bestond daarin, dat men de beschuldigden, hetzij mannen of vrouwen, op eene bepaalde plaats in het water wierp; en wanneer nu de een of ander niet in het water zonk, maar daarentegen drijvende bleef, of met andere woorden soortgelijk ligter dan water was, dan werd deze voor schuldig gehouden en zoo ik mij niet bedrieg, openlijk verbrand. In het tegenovergestelde geval, stelde men de verdachte personen terstond op vrije voeten.

Daar het nu niet zoo geheel zelden voorkwam, dat er ten gevolge dezer proef zoogenaamde schuldigen gevonden werden, en het volk te veel geloof hechtte aan het bestaan van tooverij, om de destijds bestaande straffen op te heffen, stelde Keizer KAREL V een ander middel in, waardoor als het ware de proef niet werd afgeschaft, maar de straf daarentegen slechts zeer zelden werd ten uitvoer gebragt.

Dit middel bestond in het wegen der beschuldigden op eene eenvoudige weegschaal. Naarmate nu het gewigt der beschuldigden overeenkwam met hunnen ligchaamsbouw, werden zij schuldig verklaard of vrijgesproken; doch, de maatstaf waarnaar deze uitspraak werd geregeld, was zoodanig gesteld, dat de vereischte zwaarte ook zoo goed als altijd met de proportie van het ligchaam overeen kwam en de gewogenen alzoo vrijgesteld werden, waarvan aan hen dan een bewijs van weging werd afgegeven. Het regt tot het houden dezer Waag werd door Keizer KAREL V aan de stad Oudewater geschonken, en een getuigschrift, aldaar afgegeven, was genoegzaam, om den houder ook elders in veiligheid te stellen.

In het jaar 1729 zijn nog twee personen, man en vrouw, op deze Waag gewogen en vervolgens van alle beschuldiging vrijgesteld.

J. T. F. S.

Stelkunstige teekens (bl. 188). Zoo het volgende, getrokken uit: *Un million de faits*, p. 108, den Heer VAN DER RIJST kan bevredigen, zal het mij genoegen doen.

CHRISTOPHE RUDOLPH, algébriste allemand, fit paraître, en 1522, un ouvrage où l'on voit pour la première fois les signes $+$, $-$ et $\sqrt{\ }$.

DIOPHANTE n'emploie que le signe de la soustraction, qui est un ψ renversé et un peu tronqué.

RECORD, géomètre anglais, a imaginé, en 1552, le signe =.

OUGHTRED, né en 1573, est le premier qui se soit servi du signe de la multiplication ×. C'est à HARRIOT, anglais, qui s'illustrait au commencement du dix-septième siècle, que l'on doit les signes d'inégalité > et <.

De afscheiding van geheelen en onderdeelen door eene (,) schijnt eene Hollandsche wijze te zijn. Die door eene (.) is eene Engelsche. De (.) als teeken van vermenigvuldiging zal wel vermeden worden, om verwarring voor te komen. Uit dit laatste teeken werd ligtelijk voor de deeling het teeken (:) gevormd; wanneer, is mij onbekend.

J. H. VAN DALE.

Herbern van Putten (bl. 188). De hoofdbron der kennis van 't leven en bedrijf van dezen trotschen Gelderschen roofridder is PONTANUS, *Histor. Gelricae.* L. VIII. Hij was een telg der oude baronnen van Gelder, en hield zijn verblijf op 't voorvaderlijke slot Old-Putten, nabij Elburg. Tevens was hij bezitter van het kasteel Puttenstein in 't Oldebroek, sterk door hooge muren en dikke torens. Hij leefde op hoogen voet, had eene vorstelijke hofhouding en was de schrik van den ganschen omtrek, zich noemende *Gods vriend en allemans vijand.* Toen de maat zijner ongeregtigheden vol was, togen de Kampers uit (Junij 1375), belegerden en vernielden Puttenstein, namen Heer HERBERN gevangen en bragten hem geboeid binnen Kampen. Bij deze belegering werd een stormram van bijzonder maaksel gebruikt, welke tot aan den brand in 1646 te Kampen bewaard en aldaar menigmaal door Prins MAURITS beschouwd werd. PONTANUS, in zijne *Origg. Franc.* p. 557. geeft eene beschrijving en afbeelding van dit werktuig, met veel zorg gecopieerd in den *Overijss. Alm. voor Oudh. en Lett.* 1838, alwaar bl. 101—127 een omstandig berigt omtrent het beleg van Puttenstein te vinden is. (Verg. *Hist. Kamper Kronijk*, I. bl. 158—64 en SLICHTENHORST, *Geld. Geschied.* VIII. 158. NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland.* Deel III. bl. xxi—xxiv.

J. M.

Herbern van Putten. Deze HERBERN VAN PUTTEN was uit een oud en aanzienlijk geslacht gesproten en een der rijkste en aanzienlijkste ridders van zijnen tijd, die zich liet voorstaan Gods vriend en allemans vijand te zijn, en uit zijne sloten *Oud-Putten* en *Puttenstein* op *de Veluwe*, de naburige steden *Kampen*, *Harderwijk* en *Elburg*, onder zijn bedwang hield en grooten overlast aan 's Bisschops onderhoorigen deed. Dan, *Puttenstein* werd door den Bisschop AREND VAN HOORN, belegerd op *St. Vitus-* en *Modestus*-dag, in 't jaar 1375, en na hardnekkigen tegenstand tot de overgave gedwongen en gesloopt; tengevolge waarvan de trotsche HERBAREN van hartzeer stierf. (VAN LENNEP, *Gesch. des Vad.*, 1e afd. 2e st. bl. 86 en 87).

W. VAN GOUTHOEVEN, die dit in zijne *Chronyke*, 1e deel, bl. 402a en 402b, eenigzins wijdloopiger verhaalt, stelt de inname van het slot op *St. Pietersdag*, den eersten van Oest; en zegt » dat de bisschop HERBERN gevangen zond naar *Kampen;* want hij had beloofd te onderhouden voor hem en zijne vrienden des bisschops zeggen en uitsprake."

F. HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederl.*, meldt ons, bl. 150, 2e deel, » dat bij verdrag HERBERTUS, zoo als deze hem noemt, weder werd losgelaten, en hem de puinhoopen van het kasteel vergund werden. Hij stierf weinige jaren daarna, eene eenige dochter nalatende, die zich veeltijds op 't huis te *Putten*, nabij *Elburg* ophield. Dat dit geslacht aanzienlijk moet geweest zijn, kan ook daaruit blijken, dat men haar ter gemalin beschikt had voor den graaf van *Holland;* maar zij verliefde op een' harer hovelingen, PELGROM VOSCH, van *Steenwijk* of *Vollenhoven*, liet zich door hare liefde vervoeren, en nam hem vervolgens ten huwelijk, dat den Hertog van *Gelder* niet wel behaagde, omdat zulke statelijke goederen aan zoo eenen slechten (geringen) stam over gingen."

J. H. VAN DALE.

Kruisiging (bl. 188). Na 't omslagtige en naauwkeurige daarover ingestelde onderzoek mag men aannemen, dat ook de voeten van JEZUS aan het kruis vastgenageld werden. De Evangelieberigten zwijgen er over. Even min als *Joh.* XX: 20, 25, 27 het tegendeel bewijst, evenmin is *Luk.* XXIV: 39 een stellig bewijs er vóór, daar ook, indien de voeten alleen met een touw waren vastgebonden geweest, striemen en lidteekens daarvan zouden overgebleven zijn. Daarentegen beslist de kerkelijke overlevering, te vinden bij JUSTINUS, TERTULLIANUS en den *pseudo*-GREGORIUS van Nazianze (met aanhaling van *Psalm* XXII: 17) ter gunste van het algemeen gevoelen; het berigt van SOCRATES, dat Keizerin HELENA alleen de *hand*nagelen vond, kan naauwelijks als eene tegenbedenking aangevoerd worden. Daar nu uit sommige plaatsen bij de klassieken (PLAUTUS, *Mostell.* II: 1, 13; LUCAN., *Pharsal.* IV, 547 sq.; LUCIANUS, *Prometh.* c. 1) schijnt te blijken, dat *beide* wijzen van kruisiging in gebruik waren, hebben de teekenaars de hun hierin verleende vrijheid aangewend, om ook in dit opzigt het lijden van JEZUS zwaarder voor te stellen, dan dat der beide moordenaren. Zie de literatuur over dit onderwerp bij HASE, *Leben Jesu*, § 120, noot *f*.

CONSTANTER.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Geschichte der Hofnarren. Te Liegnitz en Leipzig is by DAVID SIEGERT, na den dood des schrijvers uitgegeven (waarschijnlijk in 1789): *Geschichte der Hofnarren von* CARL FRIEDRICH FLÖGEL. Dit werk is uitverkocht. Is het misschien in eenige publieke bibliotheek voorhanden, of heeft een der H. H. boekhandelaars er nog een exemplaar van te koop?

Bestaan er andere werken afzonderlijk over de hofnarren? D—r.

Salmagundi. Dit woord komt voor in een paar afleveringen van *de Gids*, in 't halfjaar van 1851. Wat is de beteekenis van dat woord en welke zijn oorsprong?

LIJNDRAJER.

La supériorité aux échecs. A°. 1792 verscheen te Kampen, bij J. A. DE CHALMOT, een werkje van den Graaf VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, getiteld: *La supériorité aux échecs*, enz. kl. 8°. Bl. 166 staat: *fin de la première partie.* Zoude iemand ook weten te zeggen, 1°. Of dit boekje nog in den handel is? 2°. Of er een tweede stuk van bestaat? 3°. Of het in 't Nederduitsch vertaald is uitgegeven, en zoo ja, waar en onder welken titel? J. M.

Portret van Cornelis Vermuyden. Wie verschaft mij een geschilderd of gegraveerd portret van Sir CORNELIUS VERMUYDEN, Ridder, een' beroemd Nederlandsch Waterbouwkundige in den tijd van KAREL I? Wie geeft mij van de plaats, waar die afbeelding te vinden is, een welwillend berigt? J.

Notes and Queries; Vol. iv. p. 21.

Penning uit den tijd van Karel V. Er bestaat een eigenaardige en zeldzame, verguld-zilveren gedenkpenning, door den keurvorst van Saxen ten tijde van KAREL V vervaardigd, voorstellende op de voorzijde de schepping, op de keerzijde de kruisiging. Daarbij is het opmerkelijk, dat deze penning niet geslagen maar gegoten is, en naderhand opgezuiverd. Van welke gebeurtenis zou deze tot herinnering gediend hebben? PARMA.

Herlaar — van Loon — Arkel. Bestaat ergens een geslachtboom van HERLAAR, heeren van Ameiden? en VAN LO of VAN LOON, waaruit HERLAAR gesproten is? en hoe kwam dit laatste geslacht uit ARKEL?

Die in staat is er iets van medetedeelen, wordt er vriendelijk toe uitgenoodigd.

A. & A.

H. Elisabeth. Waarom wordt de H. ELISABETH afgebeeld met kroon en scepter? en wat beteekent de geslotene bijbel, welken zij op de hand houdt, en waarboven twee op elkaar liggende kroonen, en het monster in menschelijke gedaante voor haar knielende en de hand uitstrekkende om iets te vragen of te nemen?

Er bestaat eene plaat, waarop dit is voorgesteld, waaronder: FREDRIK DE WIT, *excudit.*

A. & A.

Getallenstelsels. Wij gebruiken in ons vaderland het tientallig stelsel. Zijn er bij andere volken ook andere getalstelsels in gebruik, b. v. het 2 of 4 tallig stelsel of eenig ander? X—Y+Z.

Salomon Caus. Deze naam trok onlangs mijne aandacht onder eene Duitsche gravure, voorstellende eenen monnik in eene cel of gevangenis, naar 't scheen. Wie is die man geweest, wanneer heeft hij geleefd en wat heeft hij gedaan? INVESTIGATOR.

De planeet Irene. Zou iemand mij iets, datum der ontdekking, elementen enz. van de jongste door HIND gevondene planeet, van welke ik dezer dagen in een dagblad las dat zij Irene, vrede, genoemd is, kunnen zeggen, ter aanvulling van het jongste werk van den Hoogleeraar KAISER? R.

Simon Longobardus. Wie was SIMON LONGOBARDUS, die in 1567, nabij de Lemmer, door FOX VAN HASSELT gevangen werd genomen? TE WATER, in zijne *Historie van het Verbond der Edelen*, II st. bl. 502, spreekt van hem als van een bekend persoon. C. & A.

Steen met opschrift bij de Huiszittensteeg. In het huis op den hoek van de Huiszittensteeg en den N. Z. Achterburgwal, is in de steeg, ter hoogte van 3 à 4 voeten van den beganen grond, een witte steen met een opschrift in

oude letters. Wat beteekenen die letters en wat beduiden ze daar ter plaatse?

C. & A.

Wymeer van Buenen. In de *Cronycke van den Lande ende Graefschepe van Vlaenderen*, van Jhr. NICOLAES DESPARS, uitgegeven door J. DE JONGHE, wordt in het eerste deel, bl. 232, melding gemaakt van WYMEER VAN BUENEN, *Admirael van de Hollanders en Vriezen*, die in 1096 met ROBRECHT VAN VLAENDEREN, zich onder de kruisvaarders bevond. Wie was die WYMEER VAN BUENEN, en wat is er meer van hem bekend?

C. & A.

Huzaar, tamboer en maarschalk. Welke is de afleiding der namen: *Huzaar*, *Tamboer en Maarschalk?* G. E. J. RIJK.

» *Sinryke fabulen*". Wie is de schrijver van het volgende werk: *Sinryke Fabulen, verklaart en toegepast tot alderley Zeedelessen* . . . . Amst. bij H. SWEERTS, 1685? — De » Voorreeden tot den Leesere", benevens de laatste fabel (het Leven ende de Dood), is geteekend P. C. P., zonder twijfel de initialen van des schrijvers naam. H. SWEERTS maakte er het volgende versje op:

Die 't Leven en de Dood had, tot een slot, beschreven,
Mocht dat niet zien voldrukt. De Dood ontwrong hem 't Leven.
Doch zijn Geschrift en Naam zal leven eeuwen lang,
Dies is dit, elk ten nutt, zijn laatste Swanenzang.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Predikatiën van Thomas Conecte. Zijn de preêken van THOMAS CONECTE, een' door zijne tijdgenooten hooggeacht kanselredenaar, die te Rome wegens ketterij verbrand werd (Cf. MONSTRELET, *Chroniques*, Liv. II. Chap. 53 et 127; — G. PEIGNOT, *Predicatoriana*, p. 96), in druk verschenen? — Zoo ja, zijn er dan hier te lande in de eene of andere bibliotheek exemplaren van voorhanden?

N. P. BIBLIOPHILUS.

Perkamenten bijbel-uitgaaf. Bestaat er een exempl. van den Nederl. Bijbel, *op perkament gedrukt?* zoo ja, waar zou men dit ter bezigtiging kunnen krijgen? BAVO.

Jan Tabak. Wil P. E. Z. wel zoo vriendelijk wezen, mij te melden, waarom het huis van *Jan Tabak*, even buiten *Naarden*, dien naam draagt, ten einde, daar weinige menschen den oorsprong daarvan weten, het in DE NAVORSCHER aan de vergetelheid worde ontrukt? H. W. K.

Uitvinder van het Bierbrouwen. In eenen Amsterdamschen Almanak van 1618 staat de volgende aanteekening: » DIONISIUS heeft alder-eerst ghevonden het Bier brouwen, int Jaer ons Heeren (lees: J. d. Wereld) 3766. Alsoo SEBASTIAEN SCHEFFERUS betuycht in de volgende Incarnatie:

HorDeo aqUa LUpULo CoqUItUr CerVIsIa: noMen.
StrUCtUM hoC, VIs CererIs qUoD saCra sUbIt aqUa." —

Welken liefhebber van dezen oud-vaderlandschen drank is hiervan meer bekend? —

J. J. N.

Wat is er bekend van Burgemeester REINIER FRESINGA VAN FRENNICHER? 1583. DUMBAR, *Anal.* III. HORA R.

Wanneer is de huisvrouw van JAN JAKOBSZOON HUYDEKOPER overleden? Het moet zijn *circa* 1574. HORA R.

Het boek » de tribus impostoribus." Ik bezit eene copij van het bekende boek *de tribus impostoribus*, waarvan men, meen ik, den oorsprong tot de 15e eeuw terug voert; is er onder de lezers van DE NAVORSCHER ook iemand, die mij, aangaande den schrijver en den *illustren persoon*, aan wien het is opgedragen, met zekerheid eenig narigt kan geven?

RELEGEM.

Op de Bommelsche maat, wordt gezegd van iets, dat niet naauwkeurig geschat, niet juist opgesomd is. Hoe komt de stad Bommel aan de betichting van oppervlakkige maats-aangeving of van slordige opgave? M. J.

Burgundi Historia Belgica, wordt meermalen onder zijne bronnen aangehaald door SCHILLER, in zijne: *Geschichte des Abfalls der Vereinigten Niederlände*: wie is deze BURGUNDUS? PHIL-HISTORICUS.

Schiller's Geestenziener. Der Geistenseher in SCHILLER'S *Werke*, is algemeen bekend. Rust dat verhaal op geschiedkundige gronden? zoo ja, wie is de Prins? Is deze vraag niet met zekerheid te beantwoorden, welke zijn de meest waarschijnlijke gissingen?

PHIL-HISTORICUS.

Baronet. Welke aanzienlijke Nederlanders zijn thans nog in het bezit van dien titel?

W. D. V.

Ton Gouds. Kan iemand mij ook reden geven, waarom men voor het bedrag van Honderd Duizend Gulden, schrijft eene *Ton Gouds?*

A. B. Z.

De Eolische Harp. Wie weet mij iets naders van de Eolische harp te zeggen, dan dat het een snaren-instrument is, dat door den wind geluid doet hooren. K. H. V.

Harnassche Kazen. Wat zijn *harnassche kazen?* waarvan gewaagd wordt in 't *Verhaal van 't beleg en de verovering van Leijden, door hertog* JAN VAN BEIJEREN *in* 1420, opgesteld door J. MEERMAN, bl. 127. J. C. K.

Maarten van Rossum. Kan iemand mij ook opgeven, in welke Kronijk men bijzonderheden kan vinden over MAARTEN VAN ROSSUM, vóór A°. 1518; zijn geboorte-jaar, ouders en jongere jaren? — In welk jaar en bij wien verschenen is een zeker antwoord op eene prijsvraag in 's Bosch uitgeschreven, omtrent de geschiedenis van dezen krijgsheld?
J. B. R.

Simon Stevin. Kan iemand mij het geboortejaar en de geboorteplaats opgeven van SIMON STEVIN, Leermeester van Prins MAURITS?
J. B. R.

Jan van Weert was een schoenmakers jongen, die, door zijnen meester geslagen, weg liep, dienst nam bij de Keizerlijke troepen en door zijne dapperheid onderkoning werd van Bohemen. Hij is geboren te Weert, 1594. Bestaat er eene Levensbeschrijving van hem? of in welk boek wordt van zijn leven en bedrijven opgegeven? Wij weten het niet, waarom wij inlichting aan DE NAVORSCHER vragen.
S.

De Kraken. In eene »Proeve van betoog der Goddelijke Majesteit, Magt en Wijsheid, enz. enz.", geplaatst in de *Boekzaal* van 1827, pag. 318 wordt gezegd: »Het zeldzaam voor» komende zeewonder Kraken, door Holland» sche zeelieden, welke het nu en dan gezien » hebben, het drijvend eiland genaamd, van » welke, naar men zegt, zoo groote gevonden » worden, dat op hunnen rug ruimte genoeg » zoude zijn om eene stad zoo groot als Leiden, » te plaatsen". Wij vragen eene aanwijzing, in welk boek men van dit wonderdier eene beschrijving vindt, daar het ons geheel onbekend is. S.

Generaliteits- en Provinciale Munten. Gaarne zou ik van iemand inlichting ontvangen, omtrent de *Generaliteits-* en *Provinciale Munten.* Van de Grafelijke en Generaliteits munten vond ik den oorsprong, maar van de laatste vond ik niets. P. E. Z.

De Eenhoorn. Wat is er van 't bestaan des *Eenhoorns* als viervoetig dier, in den vorm van een paard, met één langen regten hoorn voor den kop? Bestaat hij alleen, even als de *Meermin*, in de verbeelding of op oude platen en in dito werken, en is er slechts een *visch* met zoodanigen hoorn gewapend, of bestaat er werkelijk een zoodanig dier? Zoo neen, wat moet men dan afleiden uit de plaats in 't boek *Job: Verlos mij van de hoornen des Eenhoorns?* — en welk dier is daarmede bedoeld?
N ***.

Het geslacht van Mechelen. Wie van de lezers van DE NAVORSCHER is in staat, om mij narigten te geven aangaande het Brabandsche geslacht *van Mechelen*, ook wel vermeld: *dit, de Malines.* Bestaat daarvan eene geslachtslijst in druk, waar is die dan te vinden?
FVKT.

Nicotine. Uit het medegedeelde omtrent het proces van den Graaf BOCARMÉ, blijkt dat men er Nicotine op na houdt; waarvoor kan zulks nuttig zijn? A. M. C. S.

Een seel winden. Meermalen leest men in oude stukken: *verheergewaad met een seel winden.* Nu is mij eens gevraagd wat *een seel winden* eigenlijk was. Ik wist hierop niet beter te antwoorden, dan dat dit een koppel windhonden beteekent, die men veelal op oude platen, waar de liefhebbers ter jagt trekken, met een *seel* of *koord*, twee aan twee gekoppeld ziet. Was dit antwoord juist? zoo niet, dan zal men mij verpligten door een ander te geven. A. J. v. D. A.

Elf het malle getal. Waarom wordt elf het malle getal genoemd? URSUS.

Adelborsten. Waarom worden de kadetten der Academie voor de Marine juist *Adelborsten* genoemd? NETOK NAVHI.

Het Rokin. Een bestendig lezer van uw geacht Tijdschrift, wenscht de vraag beantwoord te zien, waaraan het *Rokin* te Amsterdam zijnen naam verschuldigd is, en heeft mij uitgenoodigd ze ter beantwoording aan U in te zenden, waaraan ik bij dezen voldoe.
G. BRUYN.

De Legende van St. Jurien. Wat beteekenen de volgende regels, te vinden in *de Klucht van den Pasquil-maecker voor den Duyvel*, bl. 24:

„Quam de Lichtmis nou maer, hoe sou 'k hem oock
de Legende van St. Jurien lesen,
„In een ommesien was hy van den Amersfoortsen
key der keyen genesen,
„Die men by alle Poeten omtrent een duym breet
boven Nasarech vint." ?

N. P. BIBLIOPHILUS.

Dirk van Hasseltsteeg. De steeg op de Nieuwendijk alhier, waar sommigen beweeren dat het slot van de Heeren VAN AMSTEL zou hebben gestaan, wordt nu eens *Dirk van Assen-*, dan weder *Dirk van Hasseltsteeg*, in openbare acten, genoemd. Welke is de ware benaming? Van waar is zij afkomstig? C. & A.

Alle waarom heeft zijn daarom.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad- „visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve- „nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen.* t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

AANTEEKENINGEN OVER DE ZEESLAGEN VAN 1672 EN —73, DOOR IEMAND OP HET SCHIP VAN DE RUYTER GEHOUDEN.

De geschiedschrijver, die het voornemen heeft opgevat om het leven van een groot man, op eene wijze zijner waardig, te beschrijven, treft meermalen, in de daartoe verzamelde bouwstoffen, gezegden en zaken aan, die hem voorkomen minder in deftigen historischen stijl te kunnen worden opgenomen, hetgeen hem die dan ook veelal met stilzwijgen doet voorbijgaan, terwijl echter de vermelding daarvan op zich zelve niet onbelangrijk zoude zijn geweest, en het gebeurde voor den lezer meer aanschouwelijk gemaakt en als 't ware vertegenwoordigd hebben. De waarheid van dit een en ander deed zich levendig aan ons voor, toen wij BRANDTS verhaal van den zeeslag van 14 Junij 1673, vergeleken met hetgeen dienaangaande voorkomt in de aanteekeningen van hem, die op het schip van DE RUYTER ooggetuige was van dien zeestrijd, aanteekeningen, welke, zoo als later ten duidelijkste blijken zal, tot de bouwstoffen voor BRANDTS verhaal gediend hebben: en waarvan hij echter het volgende, om vroeger door ons aangeduide reden, grootendeels ongebruikt heeft gelaten.

TROMP *hadde weer onſe voor- wy de middelen* BANKERT *de achtertocht. Het was ontrent* 4 *uur na de middagh, de vlooten te halver ree en noch zoo wilde de vyant geen ſtant houden.* TROMP *ſchoot ſomwyl een ſchoot tot zeyn aan de blauwe vlagge* (*die* SPRAGH *doe voerde*) *dat die ſtant ſoude houden, en ik gelove dat* SPRAGH *zyn fierheyt hem zyn ordre dede te buyten gaan. Hy bragt zyn zeylen op de maſt en wacht* TROMP *met de zyne. Straks ſtont alles in vyer en vlam, zoodat het zien na die Esquaders door de rook ſtraks gedaen was. Prins* ROBBERT, *die doe de Generaels vlagge voerde, ziende dat zyn voorſte met de onſe in gevecht raekten, was daer over als beteutert; want als den Engelſche Generael vechten wil, zoo laet hy neffens de konings vlagge noch een roode van zyn voorſteng wayen. Hy dan ziende dat de voorſte* (*ik gelove tegen zyn ordre*) *aen den anderen waren, zoo laet hy de roode vlagge van zyn voorſteng wayen. Den Ammirael* DE RUYTER *dat ziende, ſeyde:* daer mede zal het onſe beurt zyn. *Maer Prins* ROBBERT, *zonder ons te wachten, liet zyn roode vlagge weer om laegh halen, daer op den Ammirael ſeyde:* live! ſcheyt hy daer weer uyt? *een weynigh daer na, zoo quam de roode vlagge weer voor den dagh, maer wert ſtraks weer om laegh gehaelt, waer op den Ammirael ſeyde:* wort hy gek of wat komt hem over? *Kort daer aen, zoo komt de roode vlagge weer voor den dagh*

en bleef wayen en daer mede zoo wachten hy ons eenighſins. Wy waren hem ſtraks op zyde, maer na het ſcheen, hy hadde geen gevallen in onſe groetenis, door dien hy ons zoo veel verby liep, als immer konde in het eerſte treffen enz. Daar het vervolg geene bijzonderheden inhoudt, die men ook niet bij BRANDT aantreft, schoon onze schrijver omstandiger is in het vermelden hoe vele scheepsbevelhebbers in onze vloot toen flaauwhartig en achterlijk waren in het vervullen van hunnen pligt, waarop hij ten slotte zegt: *maer wat ſal men hier van ſeggen? Een en deſelve man is niet altyt deſelve: want daer waren doe onder de bloohartige, die op den 7*[den] *haer ſoo wakker droegen, als een man ſoude hebben kunnen doen. Ja, daer waren doe luyden die van de kleynſte ſchepen hadden en nochtans niet een roer drayden voor de grootſte van den vyant en de ondervinding heeft my dit ook zelfs geleert, dat ſomwyl een man een half is en ſomwyl kan deſelve voor twee verſtrekken. Dit hebbe ik niet alleen onder de onſe gemerkt, maer ook onder die van den vyant. Want den Admirael* SPRAGH *voerende de blaeuwe vlagge droegh zigh zoodanigh dat onſe ammiraels ſeyden, dat sy niet geloven konden, dat hy 't ſcheep was: ja Prins* ROBBERT *zelf ſtont ons en andere vlagge ſcheepen yeder mael uyt de weegh, zoodat* TROMP *aardigh van hem ſeyde:* »Prins » ROBBERT is een goet man. Godt geef hem een » lang leven: want hy laat pasſeeren en repas- » ſeeren."—Van dit hier medegedeelde is door BRANDT bl. 819 veel, het een en ander zelfs woordelijk, overgenomen en hij zegt ook het ontleend te hebben uit *zeker gedenkſchrift by iemant, die een ooghgetuige van 't gevecht was geweest.* Doch de aardigheid van TROMP gaat hij met stilzwijgen voorbij, gelijk vroeger hetgeen DE RUYTER gezegd had over het vreemd gedrag van *Prins* ROBBERT.

Locofoco. Locofoco is eigentlijk de Amerikaansche benaming der *Lucifers*. De reden waarom men dien naam aan de *Radikalen* der *Vereenigde-Staten* heeft gegeven, vindt men in de: *Lettres sur l'Amérique* par XAVIER MARMIER. Ik lees er het volgende: In ik weet niet welke stad van de Unie, hadden, voor verscheidene jaren, de *Demokraten* (*Gematigde Republikeinen*) eene zaal afgehuurd, om over het kiezen van leden voor de vergadering te beraadslagen. De *Radikalen* (*Roode Republikeinen*) benijdden hun die zaal, welke zij tot hetzelfde doel hadden willen bezigen, en om haar te verkrijgen, namen zij eene kunstgreep te baat, die toont hoe in alle landen door deze partij, beleid aan hare overige hoedanigheden gepaard wordt. 's Avonds, juist op het oogenblik dat de *Demokraten* onderling over de verdiensten der verschillende kandidaten beraadslaagden, dringt eene bende *Radikalen* binnen het vertrek, en, op een gegeven teeken, dooven zij alle lichten uit. Verrast en misschien, wie weet, verschrikt door een' zoo plotselingen inval, verlaten alle *Demokraten* in allerijl de duistere zaal. Maar, naauwelijks heeft de laatste den drempel overschreden, of de vindingrijke *Radikalen* sluiten de deuren, halen vervolgens Lucifers, die men hier *locofoco's* noemt, uit den zak, steken de waskaarsen aan, en nemen bezit van de door hunne tegenstanders verlatene ruimte. Het berigt van eene zoo slimme handelwijze verspreidde zich dadelijk door de gansche Unie, en om er de geheugenis van te bewaren, heeft men aan de *Radikalen* den naam van *Locofoco's* gegeven. Men had ze met even veel regt *Extinguishers* of *Dompers* kunnen noemen.

B²E.

KINDERPOEZIJ.

IV.

Bekend zijn de Mei-fluitjes die de jongens van dunne takken van sommige struikgewassen plegen te maken, door de bast daarvan af te schuiven. Om dit te gemakkelijker te kunnen doen, zonder dat de bast scheurt, wordt het takje geklopt, en dit gaat dan te Groenlo vergezeld met het zingen van het volgende liedje:

Sap, sap, siepe,
Wanneer bistoe riepe,
Te Meije, te Meije,
As de veugelkes legt eijer.
En ketjen op den dieke zat.
Ba! Ba! Melkvrat.
Uut de booze Hesse
Met de scharpe Messe
Heel of, half of,
Snie het ketjen den hals of.
Toe het ketjen weerkwam
Was de pieppe, ree, ree, of, of.

en dan moet de bast er ook *af* zijn en het fluitje *gereed*.

Te Doorspijk op de Veluwe, zingt men bij die gelegenheid het volgende:

Sip sap Höltjen,
Ik slao oe met en böltjen,
Ik slao oe met en mes of dree (?)
Dat ie vliegen aover de zee,
En kommie dan weer an het laaend
Dan smiet ik oe in 't zwarte zaaend
En kommie dan weer baoven,
Dan smiet ik oe in den aoven.

Σ.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen, gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

Burgemeester van Zierikzee enz. in 1555. Koningin MARIA schrijft den 20n September 1555 aan Prins WILLEM I. — » *Me souvenant de ce » que, — vous m'avez requis d'avoir quelques» ungs pour nyveller l'escluse à l'entour de Mari» bourg, j'ay icy mandé le bourguemaistre de » Ziriczee et le recepveur de Zuit-Holland avecq » son substitut: que j'entens estre assez experimen» té en telle matière.*" GACHARD, *Correspondance de Guillaume le Taciturne. Vol* I, p. 139.

Wie waren die Burgemeester van Zierikzee en die Ontvanger van Zuid-Holland, en wat weet men meer van hen, bepaald omtrent hunne bekwaamheden en werkzaamheden in de waterbouwkunde?

J. T. B.

Hatelijke beginletters F en CH. Dr. W. G. BRILL zegt in zijne *Verkorte Holl Spraakleer*, bl. 30. § 17. 4. Aanm.: » De Holl. taal verwerpt de geaspireerde letters (*f* of *ch*) aan het begin eens woords of eener lettergreep. De woorden, die niettemin met eene *f* beginnen, zijn vreemde woorden; of woorden van eene hatelijke beteekenis, enz.......; of in hen staat het voorkomen der *f* met eene of andere vormverandering des woords in verband, enz. —"

Daarna worden eenige uitzonderingen verklaard. Maar noch onder deze, noch onder de woorden met hatelijke beteekenis, noch onder de vreemde woorden durf ik de volgende woorden te rangschikken: *fatsen* (zeewoord), *fijtel* (*feitel*), *fel*, *fulp*, *fijt*, *fakkel* (is dit zoo zeker een vreemd woord?), *flarden*, *flenters*, *flesch* (Hoogd. *Flasche*), *flink*, *fnuiken*, *fok* (*fokkemast*, *fokzeil*), *fokken*, *folteren*, *fooi*, *frommelen* (welligt even als *fniezen* en *fladderen*, met de prothetische *f*), *fuik*.

Waaronder zijn deze woorden te rangschikken, volgens den regel van Dr. BRILL, of vormen zij nieuwe uitzonderingen?

Van Beeck. Weet ook iemand eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent den persoon van wien ik een portret bezit (A°. 1624, Aet. 22), in ovaal met randwerk en randschrift:

> So VAN een kleyne BEECK kompt well een groote vloet,
> Gelyck de fiere jeughd tot ouwerdomme groet.

Boven hetzelve bevindt zich zijn wapen, met onderschrift:

CHRISTUS ONS WAERE BEECK.

Het portret is in 8°.. doch zonder eenigen naam van schilder, graveur of uitgever.

Weet voorts ook iemand iets omtrent GEORGE BEHAKKER, van wien ik een portretje heb in O. I. inkt, door CASPARI?

FRED. M.

Meester-knapen. Ik lees in eene publicatie van Prins WILLEM V, dd. 30 Juny 1767, houdende bepalingen omtrent de jagt, *in de omstreken van den Haag*, *dat:* » *Zoo iemand van » wat qualiteit hij zij, bevonden wordt een haes of » meer gevangen te hebben, of hoen gevlogen, zal » boven de poene, hier vooren verhaelt* (Art. 1.) » *voor de eerste reize het velt verboden worden » voor een tijd van drie jaren, voor de* 2e *reize ten » eeuwigen dage, en tot meerder reize bevonden » zijnde, zal arbitralijk gestraft worden, tot de » judicature van* meesterknaepen *van Holland » en Westvriesland.*"

Waarin bestond destijds de betrekking van meesterknaepen, en hoe is men aan de benaming gekomen?

V. S.

De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen. Men vertoonde in 1805 in *Vlissingen* het aloude en gedenkwaardige stuk der oudheid, *de flesch van* WILLEBRORD. Nu voert *Vlissingen* eene *flesch* in haar wapen, en daar eenigen willen, dat de reden daarvan is, dat *de flesch van* WILLEBRORD *aldaar* bewaard werd; ja sommigen zelfs van oordeel zijn, dat de stad *Vlissingen* haren naam van *die* flesch zoude ontleend hebben, — zoo vraag ik:

1°. Of die flesch nog bestaat, en zoo ja, waar zij zich thans bevindt?

2°. Welke geschiedkundige herinneringen daaraan zijn verbonden?

3°. Den naamsoorsprong van *Vlissingen*, en

4°. In hoeverre het wapen van die stad in betrekking staat tot de *flesch van* WILLEBRORD?

H. W. K.

Is Campatille Kampen. L. OTMÜLLER schrijft in den brief aan Prof. W. GRIMM, geplaatst voor de uitgaaf zijner *Gudrunlieder*: (Zurich 1841, p. IX.) »*Merkwürdig sind die namen der burgen der in den Gûdrûnliedern genannten könige, sie zeigen sämtlich französische form,... zum theil erinnern sie an uralte keltische und deutsche stadtnamen..... Campatille erinnert an Campodunum, und an die* Παρμακάμποι *des Ptolemaeus und scheint demnach keltisch; auch* tille *scheint keltisch*, vgl. *Carduël*, *Carduil. Darf man an Campen an der Yssel, in der nähe ihrer mündung in den Zuiderzee, denken?*" — Een antwoord van Prof. GRIMM is nergens te vinden: maar zou ook een onzer vaderlandsche geleerden inlichting kunnen geven?

J. M.

Het eiland Burchana. STRABO (Lib. VII.) verhaalt van den Romeinschen veldheer CL. DRUSUS, dat deze zich gedurende zijnen veldtogt in deze landen, genoodzaakt zag, met zijne galeijen een eiland, *Burchana* genaamd, te omsingelen en door eene soort van belegering tot overgave te dwingen, omdat de bewoners hem den doortogt betwistten. Ook bij PLINIUS (*Hist. Nat.* IV. 13.) komt een eiland van dien naam voor. De vraag is, of er genoegzame gronden zijn, *Urk* de eer toe te schrijven van zich tegen de vreemde overheerschers zoo krachtig te hebben verzet, gelijk in de *Kamper Kronijk* van E. MOULIN (bl. 7—8) wordt vermoed? J. M.

Lever zonder zout eten. In een oud Kronijkje, onlangs geplaatst in de *Annales de l'Acad. d'Archéol. de Belgique* (Tom. VII. 2e Livr.) lees ik pag. 177: »Item anno 1477 werdt » HUBENCOURT (lees IMBERCOURT) te Gendt, » ende die Cancelier HUGONET onthooft, » *omdat zij lever zonder zout gegeten hadden.*" Over de historie zelf, zie WAGENAAR, V. H. IV. bl. 173, maar de uitdrukking blijft mij duister. Beteekent het dat zij zich hadden laten omkoopen? Of heeft het woord *Lever* in onze taal nog eene andere beteekenis gehad dan die van *Hepar* of *Jecur?* Men denke b. v. aan de *Leverzee* bij de oude Roman- of Reisbeschrijvers (VAN DEN BERGH, *Nederl. Volks-Romans*, bl. 146): *de lever uitsnijden*, (dat is de bol uit de muts) in de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten enz.? Wie 't weet, mag 't zeggen. W. M. Z.

Jan, heer van Egmond, op nieuw bezitter van IJsselstein. De gebroeders VAN EGMOND werden in 1412 door Graaf WILLEM VI van hunne goederen ontzet; IJsselstein werd toen aan het Graafschap Holland gehecht. Zij heroverden hunne stad, maar in 1417 werd hun die op nieuw ontnomen (zie o. a. WAGENAAR, *Vad. Hist.* III. 416). Wanneer en op welke wijze is JAN, Heer van Egmond, daarna weder in het bezit van IJsselstein gekomen? Is er eene oorkonde, hetzij in druk of onuitgegeven, welke van een verdrag of eene handeling dienaangaande getuigenis draagt? I. A. N.

Zutphania erudita. Onder de Latijnsche gedichten van den geleerden LAURENS VAN SANTEN bevindt er zich een, dat tot opschrift heeft: *Carmen elicium ad Zutphaniam eruditam ab* H. SCHOMAKERO *concinnatam.* Wie was die SCHOMAKER, en bestaat dit werk ook nog ergens in handschrift? Zoo ja, zou het dan voor de letterkundige geschiedenis van Gelderland niet wenschelijk zijn, dat het onderzocht en naar bevind van zaken uitgegeven of omgewerkt werd? VAN SANTEN was een man van kennis, oordeel en smaak, en zou niet prijzen, wat hij niet oordeelde zulks te verdienen. Misschien hebben de staatsgebeurtenissen in het laatst der vorige eeuw verhinderd, dat dit werk werd uitgegeven.

SAXO SYLVIUS.

Vondels (?) *ex tempore.* Eenigen tijd geleden werd mij de volgende anecdote van onzen grooten dichter verhaald. Hij zoude eens een bezoek hebben afgelegd bij de rederijkerskamer..... te Amsterdam. Bij zijne komst aldaar deed één der leden, een zekere advocaat P...., hem de deur open. Op zijn verzoek om binnen gelaten te worden, antwoordt hem deze, dat hij hem dit volgaarne zou toestaan, doch dat er ééne voorwaarde was, waaraan ieder, die als gast de vergadering wilde bijwonen, eerst moest voldoen; hij moest namelijk, eer hij binnen gelaten werd, een extempore maken. Onze gast echter begreep in 't geheel niet wat de advocaat met zijn extempore bedoelde. Wel, zeide deze, dat is een versje dat men zoo voor de vuist maakt. — Maar hoe meent mijnheer dat dan? — Ik zal u eens een voorbeeld geven, misschien begrijpt gij het dan; hoe is uw naam? — JOOST, mijnheer. — En wat doet ge voor de kost? — Ik ben doodgraver, mijnheer. — Welnu:

JOOST leeft, waar niemand leeft,
Dit geeft hem melk en broode;
JOOST sterft, waar niemand sterft,
Dus JOOST leeft van den doode. —

O! mijnheer, is het dat, zeide VONDEL daarop, dan kan ik het ook wel; hoe heet mijnheer? — PIET. — En wat doet mijnheer? — Ik ben advocaat. — Nu dan:

PIET leeft, waar tweedragt leeft,
Dit geeft hem brood en zuivel;
PIET sterft, waar tweedragt sterft,
Dus PIET leeft van den duivel.

Mijnheer PIET, de advocaat, aarzelde natuurlijk niet langer om den poëtischen doodgraver binnen te laten, en had er ook geen

oogenblik berouw van. — Weet iemand ook of deze anecdote waar is? en zoo ja, of zij ook in ééne der uitgaven van VONDELS werken is opgenomen? Mij bevreemdde het zeer, VONDEL hier als doodgraver te ontmoeten, daar ik altijd gehoord heb, dat hij in zijne jeugd voor den kousenhandel bestemd was, en op zijn ouden dag een postje aan de bank van leening te Amsterdam bekleedde, maar nooit iets van 's mans andere functien vernomen heb. ARNOLD.

Florilegium J. Th. de Bry. Toevallig ben ik in het bezit gekomen van een boek met 82 gekleurde platen van allerlei bloemen, meest bolgewassen, met gedrukte Latijnsche namen en met veel zorg bewerkt; sommige kleuren zijn nog zeer goed bewaard gebleven. Het formaat is klein folio, in geheel lederen band met gouden stempels; in het midden, zoo op de vóór- als achterzijde staat een' ovaal rond, waarin eene hand een' bloem vasthoudende, tusschen eene F. (Florilegium?) en V.; hieronder bevindt zich eene O, (Oppenheim?), dan twee dwarsstreepjes, en eindelijk het jaartal 1617. Het titelblad is verloren; de eerste bladzijde is eene Duitsche opdragt aan: » HERMAN *von und zu Cronberg*"; uit welke blijkt dat JOHANN THEODOR DE BRY de vervaardiger van dit werk is geweest, en waarin deze o. a. zegt: » D. CAROLUM CLUSIUM, JOHANNEM ROBINUM und PETRUM VALET" gedeeltelijk nagevolgd te hebben. Onder aan de bladzijde staat: » *Geben zu Oppenheim, den* 10 *Septembris* M.DC.XI". Hierop volgt eene » *Praefatio ad Lectorem et Spectatorem Anthophilum*", van circa drie bladzijden, waarin voornamelijk de bloemen met den mensch vergeleken worden; waaruit tevens blijkt, dat DE BRY behalve dit, nog een dergelijk werk heeft uitgegeven over de planten, bloemen en vruchten van Amerika, en waaronder een Latijnsch vers van 24 regels: » *Hortatio ad Laudes divinas decantandas.*" Dan volgen de bloemen, en wel op pag. 1. » *Tusai, sive Lilium Persicum*" enz.

Boven aan bladz. 55 staat in een vierkant afgescheiden vakje: » *Amplificatio sive Dilatatio Florilegii nuper coepti auctique Jam vero variis atque Elegantioribus Floribus Exornati. Opera et studio* JOHANNIS THEODORI DE BRY. A°. 1613."

Hieruit blijkt dat het werk een » *Florilegium* J. TH. DE BRY" is; daar ik echter niet goed bekend ben met dergelijke oude werken, en dit in het geheel niet ken, wilde ik vragen, of iemand mij hieromtrent ook inlichtingen kan geven; 1°. wat eigenlijk de ware titel van het werk is? 2°. of het bekend is als een werk, dat in zijn' tijd eenige wetenschappelijke waarde had? ARNOLD.

Wie was Jakob du Buquoy? Van wien ik een leelijk geëtst portret bezit, met het opschrift: » gebooren tot Amsterdam den 26 Octob^r 1693." en met dit onderschrift:

» Wilt gij het Weezen zien eens zwervers op de baaren,
» Die in de Wiskonst en Natuurkunde is ervaaren;
» Die alle kusten van den Aardkloot net beschrijft;
» Een gids na 't oost en west, daar Neêrland handel drijft;
» Die zijnen Reistocht naar de waarheid heeft beschreeven;
» Zie JAKOB DU BUQUOY in prent, geëtst naar 't leven.
V. NOORDE, *fecit*. PT. LANGENDIJK.
1752.

J. C. K.

Swycht of zwigt Utrecht. Een steen met dit opschrift stond voor ruim 50 jaren nog in den muurtoren van de Kloveniers Doelen te Amsterdam. COMMELIN zegt in zijne *Historische beschrijving van Amsterdam*, 2de deel, p. 919, dat die van Amsterdam, (in 1482), om beter voor het invallen harer vyanden bevryt te zijn, een muur van louteren kareelsteenen rondom de stad deden ophalen, en tot een gedachtenisteeken, dat d'Uytrechtsen voor hen swigten, en doorgaans te kortschooten, in een steen aan de muurtoren van de Kloveniers doelen lieten houwen dese woorden: *Zwygt Uytrecht.*

COMMELIN nu, gaf zijne *Historische beschryving* uit in 1693, en WAGENAAR, die zijn *Amsterdam* in 1760 uitgaf, zegt op het voetspoor van eerstgemelden, dat men veeligt daar ter stede, ter gelegenheid van het op den 9den December 1481 op de Stichtschen behaalde voordeel, daar zij genoodzaakt werden Naarden te ruimen, of van eenig later voordeel op de Utrechtschen behaald, de woorden *Swycht Utrecht*, in eenen steen van een der torens langs den Stads muur, naar den kant van Utrecht, metselen liet.

Bij GERBRAND ADRIAENSZ BREDERO, wiens werken te Amsterdam in 1678, en dus 15 jaren vóór de uitgave van het werk van COMMELIN in 't licht verschenen, vindt men eenen geheel anderen ook wel heldhaftigen, schoon niet zoo zeer martialen oorsprong van dat opschrift, waar meer aan eene overwinning onder de kan en 't glas, dan wel bij spies of zwaard te denken valt, bij gelegenheid van een schutters gelag.

Men leest toch in 't vijfde uytkomen van 't vierde deel van zijn *Moortje*:

» Al mienent de drogers dat zy allienigh 't ventje bennen,
» Wy hebben hier oock noch volck die lustigh drinken kennen.
» Dat bleeck wel an dat uytgelezen vaandel van den Dam,
» Dat met sulcken grooten eer van 't trotsche Uytrecht quam
» Gelyck als onse maets met groote smaeck vertellen:
» Siet daerom wy, Swygt Uytert, voor onse Doele stellen."

Zou BREDERO het aan het regte eind gehad hebben? ICHNEUTES.

Nederlandsche Kunstplaatdrukkers. Bestaat er eenig werk, betrekkelijk de Nederlandsche Kunstplaatdrukkers. Zoo niet, verdient hunne geschiedenis niet te worden onderzocht en

beschreven? Waar lieten onze beroemde meesters hunne etswerken drukken? Is het, in 't bijzonder, ook bekend, wie de drukker of drukkers waren, die onzen REMBRAND VAN RIJN met hunne pers ten dienste stonden? In oude boeken vindt men vele platen in en tusschen den tekst; werden deze ook welligt door den drukker van het boek afgedrukt?

—AD—.

De Blinkert. Als echt Haarlemmer ben ik dikwijls naar den *Blinkert* geweest. Maar steeds had ik met deze moeijelijkheid te kampen: niemand wist mij eigenlijk te zeggen, welk van de *twee* duinen (op circa 10 minuten afstand van elkaêr gelegen) de echte blinkert is. Is de echte blinkert » *die ooite blinck*" (van waar WITTE VAN HAEMSTEDE tijdens het beleg van Haarlem door de Vlamingen, het ontzet zag opdagen) het *hoogste* duin, dan moet het dát wezen waar tegenwoordig een' dunne mast met een windvaan er op, is geplaatst en draagt dus het duin, ter zijde van de herberg *Kraantje lek*, ten onregte dien naam. Daar ik evenwel altijd zekerheid wilde hebben van den *blinkert* beklommen te hebben, getroostte ik mij twee maal die vermoeijenis van beide duinen te beklimmen; kan iemand mij ook in het vervolg die moeite besparen en mij opgeven welk duin de echte *blinkert* is?

BAVO.

Het » Patertje langs den kant" Daar we nu toch eenmaal de oude dansliederen ophalen, zou ik wel eens willen vragen, waar kan men vinden de juiste woorden van het » *Daar liep er een patertje langs de kant.*" Ik ben in die oudvaderlijke ronde dans meer dan eens medegesleept, en hoorde het bijna altijd met eenige veranderingen zingen, terwij men het steeds oneens was over de opvolging der coupletten, maar altijd kwam er toch deze regel in voor:

» *Zoo zullen wij naar Heemstêe varen.*"

Kan het waar zijn, dat dit lied, gelijk men wel eens uit dien regel wil afleiden, van Haarlemschen oorsprong is? Het naar Heemstêe varen is toch van overouden tijd, reeds eene geliefkoosde uitspanning der Haarlemmers geweest.

BAVO.

M^r. Gilles le Clercq. Van dezen wordt gewaagd in: *Correspondance de* GUILLAUME *le Taciturne, prince d'Orange, publiée etc. par* M. GACHARD, tom. II. p. CXVIII, als een' persoon, van wien de geschiedschrijvers geene melding maken, en die toch zulk eene groote rol speelde in dit belangrijk tijdvak. Hij was secretaris van Graaf LODEWIJK *van Nassau;* een geleerd man en groot philosoof, had geene kerkelijke bediening, en weigerde te *Antwerpen* het woord Gods te verkondigen. Men stelde op zijne gevangenneming hoogen prijs, volgens pag. 480. — Zouden er omtrent hem geene uitvoeriger berigten zijn mede te deelen, door den een' of anderen lezer van DE NAVORSCHER?

J. C. K.

De Brandstapel in het Vaderland. Volgens SCHELTEMA, *Geschiedenis der Heksenprocessen*, bl. 258, zoude het laatste proces, waarbij de aangeklaagde tot den brandstapel werd verwezen, in 1597 zijn voorgevallen; doch een dergelijk, zeer merkwaardig, proces in 1605 tegen zekere MECHTELD DE BAEDT te 's Heerenberg gevoerd, dat volgens gebruikelijke wijze met den brandstapel eindigde, is door TADAMA in het archief der genoemde stad ontdekt (zie NIJHOFFS *Bijdragen*, Deel V. bl. 41). Nu zoude ik gaarne weten, of iemand, bij nieuwe doorzoeking van oude, geregtelijke archieven, een nog later voorbeeld van deze bijgeloovige wreedheid zoude gevonden hebben?

•.•.

Kylang — Corre Corra — Portret eens onbekenden. Er berust in een der domeingebouwen een groot schilderij, voorstellende een eiland in een archipel, in den vorm van een hoefijzer, zoo dat in het midden eene ruime breede zeegolf is en het einde door eene smalle landtong wordt verbonden; behalve andere namen staat op het eiland geschilderd: *Kylang* en aan de golf binnenwaarts is een fort. Op den voorgrond is eene praam met roeijers en daar naast staat: *Corre — Corra.* Zijwaarts in een ovaal bevindt zich een goed geschilderd portret van een' bevelhebber van middelbaren leeftijd, in goud gedamaste kleeding en met een rossen baard, alsmede een wapen, voor zoo verre men kan zien: een moorenkop en daar onder: *aetatis stirp* 46.

Naast het portret is nog een langwerpig vierkant schild, maar het zonderlingste is, — al wat op dat schild heeft gestaan, even als hetgeen in een klein schild onder het portret stond, is met dikke, witte olieverw overstreken en moedwillig onleesbaar gemaakt. Is het uit partijzucht of heeft de vroeger overwinnende zeeheld zich misdragen en werden zijn naam en zijne bedrijven bij de admiraliteit uitgewischt? Is er een eiland *Corre — Corra;* waar ligt het, in Oost- of West-Indiën? en weet men ook wie het vermeesterd of beheerd heeft en kan men alzoo ook op den naam van den scheepsbevelhebber en op zijne daden komen?

DE NALEZER.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

St. Maartensliedjen (bl. 8.) Ieder land, ja iedere stad heeft zijne merkwaardig- en eigentlijkheden. Zoo herinner ik mij nog flaauw, dat in mijne geboorteplaats (Brugge, hoofdstad van Vlaanderen), het volgende St. Maartensliedjen langs de straten door een troep jongens aan de voornaamste ingezetenen, bij wijze van serenade, gebragt werd. Het luidde in den Brugschen tongval:

Sunte Moartensoavent,
De torre goat mee noar Gent,
En ols miene moedere koeken bent,
Dan zit ik goarn omtrent.
Makfier, stokfier,
Ter eere van Sunte Moarten is hier,
Zette hem in een hoekske,
Geve hem een koekske,
Zette hem onder de toavele,
Geve hem een woavele.

of wanneer zij niet goed ontvangen werden, werden de twee laatste regels in de volgende veranderd:

Zette hem onder de trap,
Geve hem een schup enz.

Nu wilde ik gaarne van HH. Navorschers weten, wat men door *torre* verstaat, en of het ook *toren* zou kunnen zijn?

J. P. VAN DER MAAS, JR.

Aardbeving (bl. 11). Op de vraag van DE NAVORSCHER, aangaande de aardbeving van 9 Sept. 1850, heb ik de eer te berigten, dat die *hevige schudding* ook is opgemerkt en gevoeld door de bewoners van een huisje, gelegen onder de gemeente Voorhout, op het van ouds bekende Keukenduin, nabij de ruïne van Teylingen, juist dáár, waar deze binnenduinen eindigen. Men meent alhier dat die schudding alléén gevoeld zoude zijn op het duin, en geenszins op de onmiddellijk daarbij en omgelegene, hetzij primitief lager, hetzij door afzanding lager geworden gronden.

Mr. E. VAN OLDEN.

Kerfstokken (bl. 14). In 't Land van Cadzand zijn de kerfstokken nog in gebruik. Het zijn twee ineensluitende houtjes. Wanneer nu de vrouw des arbeiders bij de boerin koopt, wordt voor ieder artikel (1 pond boter, 1 pint zoete melk en een emmer karnemelk) een bijzonder teeken op den kerfstok gegeven. De boerin neemt een der houtjes en de arbeiders vrouw het andere mede. Des zaturdags avonds komt de arbeider met den boer afrekenen en brengt, als rekening-courant, zijne wederhelft van den kerfstok mede, deze wordt aan den *contrastok* gepast, en daarmede overeenkomende ('t welk immer het geval is), de rekening gesloten. Naar 's mans oordeel heeft de vrouw wel eens: »wat veel op den kerfstok." Het tusschen » " is hier tot spreekwoord geworden.

G. P. ROOS.

Middel om nieuwe tanden te krijgen (bl. 15). Te Aardenburg zingen de kinderen:

Vleremuus,
Kom t'avend t'uus,
Briengh mien en nieuwe tand t'uus.

G. P. ROOS.

Middel om nieuwe tanden te krijgen. Ook alhier, Sluis, treft men onder de jeugd dezelfde gewoonte aan. Men zal den tand nimmer bewaren, maar werpt dien over 't hoofd weg, onder het opzeggen van het volgende versje:

Vleremuis!
Kom t'avond (*) t'huis.
Breng mijn nieuwe tand t'huis,
Mijn oude is versleten,
Mijn moeder mag 't niet weten.
Mijn vader heeft geen geld,
Hij heeft het al op hoopen gesteld.

J. H. VAN DALE.

Willem Tell (bl. 171). In het Maandwerk: »*Europa*", jaargang 1844, 1e deel, bl. 203, vindt men het volgende:

»In een dagblad van Noord-Pensylvanië leest men, dat aldaar eene soort van feestelijkheid plaats heeft gehad, die WILLEM TELL van zijne schutterskroon zou berooven. Een man, LATHORP BALDWIN, schoot met eene getrokken bus, een' appel van het hoofd van THOMAS FOX, op achttien ellen afstands. Fox was blootshoofds, zijn haar was sluik naar beneden gekamd, en de appel was maar een

(*) *t'Avond* voor *te avond*, zoo veel als *van avond* of *dezen avond*, overeenkomst met het Eng. *to day*, *van daag*.

kleintje. Bovendien waren beide een weinig beschonken.

Vraag. In hoe verre is deze dronkemans-schietpartij op waarheid gegrond?

SAGITTARIUS.

Liverei (bl. 20). Naar aanleiding van deze vraag en het daarop reeds in antwoord medegedeelde, acht ik het belangrijk genoeg, als nog de aandacht te vestigen op hetgeen door HUIDEKOPER, *Proeve van Tael- en Dichtk.*, bl. 300—328 over het woord *Liverei* gezegd wordt, maar vooral op het door F. BURMAN daarop toegevoegde, in zijne *Aanmerk. der Nederd. Taal en Oudh. aengaende*, D. I., bl. 43—58, 92—94 en D. II., bl. 367—400, alwaar van bl. 401—425 gehandeld is, over het goud en zilver op de kleederen, en bl. 426—429 over Doorgesnedene kleederen (anders tweekleurige) en zulks naar aanleiding van hetgeen door hem, bl. 126, gezegd was, over het gebruik van *Scharlaken*. Op bl. 391 aldaar, wordt aangehaald het bij BALEN, *Beschr. van Dordt*, bl. 799 voorkomende, op het jaar 1482, over doorgesneden of half rood en half witte kleederen, en elders dat *Livrey* of *Levrey* van ouds geschonken werd, niet zoo zeer aan dienstbaren, maar aan Vasallen, Ridders en andere Edelen, die aan het Hof kwamen; ook vindt men, dat aan vrouwen, kleederen werden uitgedeeld; ook VAN LOON, in zijne *Aloude Regeringswijze van Holland*, D. V., Hoofdst. 7, bl. 397, toont aan, dat de Graven van Holland, jaarlijks met Paschen, aan de Ridders, uit verschillende (t. a. p. genoemde) Huizen, kleederen uitdeelden, die waarschijnlijk van de kleur zullen geweest zijn, welke hij droeg, die ze schonk, enz. enz.

V. D. N.

Merlette (bl. 20, 197). Men beschrijft ze als kleine Merlen, Fr. *Marleons*, Eng. *Martlets* — als *Martinet*, of *Hyrondelle à très longues ailes* — *scheer zwaluw* — als eene soort van Musch, die haar nest in torens of kroonlijsten bouwt, maar ze zijn noch het een noch het ander.

Het is een denkbeeldig vogeltje, zoo laag op de pooten, dat men die zittende niet zien kan, en het werd ook daarom van ouds in de wapenkunde *zonder* pooten afgebeeld.

ELLA, 1ste koning van Sussex, voerde van keel met zes gouden Merlettes, Martlets — zonder pooten, doch met bekken.

EDUARD de oude, koning van Engeland, voerde van lazuur met een geklaverd kruis en vier Merletten van goud — zonder pooten, doch met bekken.

EDUARD de belijder, voerde van lazuur, met een herkruist kruis en vier Merletten van goud — geteekend als boven.

RICHARD II, koning van Engeland, voerde als EDUARD, doch gekwartierd met Frankrijk en Engeland, zoo als men zien kan in: *Le Grand Théâtre de l'honneur et de la Noblesse*.

En volgens P. J. SPERENOD, voerde: *Dux* DAUMONT D'ARGENT, au chevron de gueules, adjectis 7 Merulis apodibus.

Op de wapenkaart der regering van Utrecht, 1615, komen verscheidene wapens voor met Merlettes of andere vogels zonder pooten, doch met bekken. Als voorbeeld zij nog aangeteekend het wapen van JAN VAN KUYK, Heer van Hoogstraten, dat, in 1417, evenzoo de merletten zonder pooten, doch met bekken draagt.

Later schijnt het in gebruik geraakt, om de Merlettes ook zonder bek af te beelden.

DE NEUFFORGES geeft er eene menigte, doch alle zonder bek. Dit doet zich dan ook wel zoo kunstmatig voor in een wapenschild, als een natuurlijk diertje — en zulks zal wel de hoofdzakelijke reden van die latere verminking zijn. Misschien! doch ten onregte, in navolging der Alerions, die ontwapende vijanden voorstellen, wat hier het geval niet zijn kan; zouden zij niet veeleer zachtmoedige lieden, die weinig beweging of vertooning maken en niet bespraakt zijn, vertegenwoordigen?

Om de geele kleur van bek en pooten zullen ze wel niet verminkt zijn, want ook zelfs op een veld van goud is dat niet tegen de regels, daar bek en pooten op den vogel dragen; en de vogel op het schild. Zoo kan men zonder te overtreden eenen zilveren windmolen op een veld van zilver blasoneren, als men zegt: brochant sur ses ailes, qui sont de gueules. Men stelt dan dat de wieken op het schild dragen, en de molen op de wieken.

A. & A.

Opschrift van een Gedenkpenning (bl. 20). Deze *Deniers de St. Benoit* zijn beschreven en afgebeeld in de *Traité des Monnoies par* TOBY DUBY, deel I, p. 74. Pl. XVI. De verklaring der letters komt, met luttel verschil, tamelijk wel overeen.

W. D. V.

Kerk te Renswoude (bl. 21, 75). De zich teekenende SCIOLUS geeft op bl. 113, aan het slot van zijn antwoord, eene teregtwijzing op het mijne. Zie de proeve tot oplossing, betiteld: *Vensterglazen op last van de Dordtsche Regering, enz.*

Daar ik mij op het terrein der kunsten en heure geschiedenis beweeg, zijn mij alle teregtwijzingen en inlichtingen welkom, doch ze moeten juist zijn. SCIOLUS evenwel heeft aan dat vereischte niet voldaan, en ik acht het noodzakelijk, dat de vragen in DE NAVORSCHER opgeworpen, bepaald worden beantwoord, of ten minste eenigzins bijgelicht.

Immers, in de vraag aangaande de kerk te Renswoude, is geene sprake van geschilder-

de glasramen; maar wel over de *vreemde koninklijke wapens, die in de genoemde kerk waren opgehangen*, en dit zijn wapenschilden, borden, rouwborden, enz. tot versiering der wanden; op die vraag heb ik teregtwijzende geantwoord, om welligt betere bescheiden uit te lokken. Ook begrijp ik niet hoe onze slimme staatsman PAUW, door SCIOLUS aangevoerd, hierbij te pas komt, doch het zal eene misvatting zijn en REEDE moeten wezen, even als voor den laatsten niet *Ambachtsheer* maar *Vrijheer* moet worden gelezen, iets, dat nog al een groot verschil geeft en niet weinig pleit voor mijne hierover uitgedrukte meening.

Deze redenering is tevens op gelijke wijze geldende voor het antwoord van SCIOLUS, aangaande het bovengenoemde *Dordtsche glasraam*, want den vrager is het duidelijk bekend, dat het een geschenk was van den magistraat van Dordtrecht; doch het historische daarvan, — *bij welke gelegenheid dit geschenk aan den Engelschen koning had moeten gegeven worden?* wenschte hij te weten, — en hierop geen letter!

De geschiedenis van dit glasraam is overbekend. Zie onder anderen FIARILLO, *Geschichte der Mahlerey in Grossbritannien u. s. w.* Göttingen, 1808. in-8. bl. 185.

Wat het schenken van geschilderde glasramen aangaat, door Dordtrecht gedaan, het is niets bijzonders, gelijk SCIOLUS aantoont, want het was een gebruik in het gansche, beschaafde Christendom, dat men elkander over en weder met zulke gedenkstukken begiftigde; — en ik mag eer aan SCIOLUS vragen om een bewijs van het tegendeel, namelijk: dat er *één geschilderd glasraam* in eenig openbaar gebouw, hetzij kerk, abtdij of klooster enz. te vinden is, dat *niet* is ten geschenk gegeven, maar uit de fondsen van die gebouwen zelve bekostigd? Dit zoude mij welkom zijn. De geschiedenis der glasschilderkunst heeft mij zulk een voorbeeld nog niet aangebragt en ik verwijs daartoe naar de menigvuldige werken, die men kan raadplegen; waarbij ik onder anderen, in het belang van mijn vaderland, opmerkzaam moet maken op een der laatste en prachtigste geschriften over deze stof. Het is een boek, welks evenbeeld in Europa sints lang niet verschenen was en waarvoor ik zelf alles, wat daarin het voornaamste van ons vaderland betreft, zoo afbeeldingen als beschrijving der geschiedenissen enz. heb geleverd; het kwam den uitgever, toen het de pers verliet, op ruim veertig duizend guldens te staan. Zie hier den tytel. — *Mediaeval Art. Divers Works of Early Masters in Christian Decoration. An hist. Account of the achievements of Art from the hand of* ALBERT DURER, *with his Biography; of his master* WOHLGEMUTH *and his friend* PIRCKHEYMER, *with their portraits in fac-simile*, — *of* ADAM KRAFT, *his sacramentshäuschen*, — *all of Nuremberg;* — *the Account with illustrations of* S. JACQUES-*church at Liege; its rise under Bishop* BALDERIC *II. in* 1016, *to its more decorative state of interior embellishment and magnificent stained Glass windows of the* ALBERT DURER *School of Design in* 1525; — *of* Gouda in Holland, *the pointed Glass Windows of the Cathedral of* ST. JOHN *the Baptist, presented by* MARY, *queen of England, and* PHILIP II, *of Spain, and by the Nobles and Municipal bodies of Holland; with a Memoir on this, and other pointed Glass; Lives and Works of* DIRK *and* WOUTER CRABETH, *with their portraits in fac-simile; stained Glass windows from York*, ST. GEORGE *chapel, Windsor, County of Kent, etc. etc.* 75 *Plates, most part of them richly coloured.* 2 *vols. London* 1846, *by* JOHN WEALE.

C. KRAMM.

Piramide van Marmont (bl. 21). Onder de groote gravure van BALLARD, der »*Pyramide élevée à l'auguste Empereur des Français* NAPOLEON Ier *par les Troupes Campées dans la Plaine de Zeyst, faisant partie de l'Armée Française et Batave, Commandée par le Général en Chef* MARMONT", leest men: » Du haut de l'obélisque on découvre Amersfort, Utrecht, Amsterdam, Harlem, Lahaye, Dordrecht, Leide, Gorcum, Breda, Arnhem, Nimègue, Bois-le-duc, Clèves, Zutphen, Dewenter, Swol et une grande partie du Zuyderzee". De afstand tot 's Gravenhage is in eene regte lijn, plus minus 13 uren gaans, zoodat (indien het fransche onderschrift waarheid bevat), het 8 à 9 uren verwijderde Haarlemmermeer, van den top der verdwenen naald, zeker wel te bespeuren was.

C. W. BRUINVIS.

Het dierlijk magnetismus (bl. 22, 199). TUSCO zal een *bewijs? vinden*, enz.

Bedrieg ik mij niet, dan moet, reeds vele jaren geleden, Dr. VAN MARUM, minder geloof hechtende aan *clairvoyance*, dan Mr. P. G. VAN GHERT, opentlijk eene belooning hebben uitgeloofd aan ieder, die hem den inhoud van een, in eene door hem geslotene en verzegelde doos gelegd, schrift mededeelde; doch zonder dat hieraan immer voldaan is.

Is er ook iemand, onder de zeer vele nog levende vrienden en bekenden van Dr. VAN MARUM, die hieromtrent iets naauwkeurigers kan mededeelen?

P. J. V. M.

Onmuzijkale dichters (bl. 22). Ik heb op bl. 164 van DE NAVORSCHER het onmuzijkaal zijn van dichters, aan zeker onbekend soort van electriciteit zien toeschrijven, en moet gulweg bekennen, dat ik dit liever uit eene bekende oorzaak had zien verklaren; onder verbetering geef ik hierbij het mijne:

Dichters, componisten, schilders uiten allen op verschillende wijzen 't zelfde gevoel. Zij doen dit naarmate zenuwgestel, oor, of oog voor hen de aangenaamste gewaarwording levert, zoodat een dichter meestal weinig of niet van muzijk of schilderkunst, en, omgekeerd, de beoefenaren dezer kunsten weinig van de dichtkunst zullen houden. 't Is geene antipathie, die er tusschen hen bestaat, 't is verschil van hoofdorgaan.

VAN ROSENVELDT.

Gebruik der Aardappelen (bl. 23). Zij werden volgens C. CLUSIUS, in de *Historia rararum plantarum*, en anderen, voorheen in de geneeskunde tot versterking gebruikt. Zij schijnen in het midden der 16^e eeuw eerst in Nederland te zijn ingevoerd, en werden in dien tijd niet dan in de *Horti Botanici* gekweekt. Zie TROTZ, *Jus Agrarium*, Tom. I, p. 73.

POMPONIUS.

Tabakspijpen (bl. 27). Te Aardenburg vindt men in de oude wallen (van 1620) Tabakspijpen (bl. 27.) Onlangs echter vond men er te Sluis, bij het spitten, eene soort, bijna eens zoo groot. Wel is waar zijn ze kleiner dan de hedendaagsche — maar ook sierlijker. Ik bezit er een achttal, waarvan eene der eerste eene slang voorstelt, welke een dopje in den bek heeft, andere zijn met kransjes bewerkt, sommige met lelieën; eene is zoo klein dat zij voor sigarenpijpje kan dienen. Men noemt ze hier » *Spanjolen puupjes*", Pijpjes uit den Spaanschen tijd.

G. P. ROOS.

Verduitsching van Plinius (bl. 54, 102). Er bestaat er nog eene van 1681, zonder naam des vertalers op het titelblad; — welligt onder de voorrede? —

Bijv. Naaml. Boekerij Maatsch. van Nederl. Lett. te Leiden, 1839, bl. ii. B.

Verduitsching van Plinius. Men vraagt nog al naar Nederd. Vertal. van Grieksche en Latijnsche schrijvers, b. v. PLINIUS, AUGUSTINUS, enz. Hij, die andere verlangt, kan ze zien in: *Lijst van Nederduitsche Vertalingen van Grieksche Schrijvers*, door P. H. TYDEMAN, geplaatst in de *Symbolae Literariae*, Pars III. Amstel. 1839, bl. 33—47, en in eene 2de *Lijst van Nederduitsche Vertal. van Latijnsche Schrijvers*, in de *Symb. Litt.*, Pars V. 1843, bl. 21—34. P. H. T.

Verduitsching van Plinius. Daar ik in het bezit ben der eerste verduitschte uitgave van genoemd werk, zoo vermeen ik dat zulks nog tot inlichting van den belanghebbende kan bijdragen; zie hier den tytel:

CAII PLINII SECUNDI. *Des wijtberoemden, Hoochgeleerden ouden Philosophi ende Natuijrcondigers, Boecken ende Schriften, in drie deelen onderscheijden. Het eerste tracteert van de Natuyr, Aert ende Eyghenschap aller Creaturen ofte Schepselen Godes. Als namentlick, van de Menschen, hare Geboorte, opvoedinge, Gebruycken, Consten, Hanteringen, Leven, Cranckheyt, ende Sterven. Het tweede van de viervoetighe Dieren, die op ter Aerden ende in de wateren leven. Het derde van de Voghelen, die in de Locht ende op ter Aerden vlieghen ende sweven. Oock van de onreyne cruypende Wormen, als Slangen, etc. Oock mede van andere cleyne Dieren, namentlick Emten, Bijen, ende haers gelycken. — Allen Apteeckers, Huysvaderen ende Huysmoederen, oock alle Liefhebbers der Consten, seer dienstelick profytelick ende vermakelieck. etc.—Tot Arnhem Ghedruckt by* JAN JANSZEN *Boeckverkoper. Anno* 1610. *Groot* 513 *bz. behalve de voorberigten in* 4°., *met goede houtsneëprenten versierd en op den tytel, Noach by den Ark daer al het geschapene intreedt.*

Het is toenmaals niet in zijn geheel verschenen, zoo als in het voorberigt staat vermeld.— » Deze drie navolgende boecken in de » Druc gebracht? het eerste van de Mensch? » het tweeden van de viervoetige Dieren? het » derde van de vogelen; En so ic mercke het » den leser aengenaem is, sal ic veroorsaeckt » wesen het vierde boeck van de Visschen » daer mede by te brengen". Of dit plan immer door JAN JANSZEN is ten uitvoer gebragt, is mij niet gebleken. C. KRAMM.

Eerste berijmde verzen (bl. 55, 83, 142, 200). Zoo het rijm in enkele verzen van THEOCRITUS, OVIDIUS, TIBULLUS en andere dichters der oudheid voorkomende, niet anders dan toevallig kan geacht worden, schijnt het mij toe dat ARISTOPHANES eens blijkbaar met opzet, en om op de lachspieren zijner hoorders te werken, daarvan gebruik heeft gemaakt, en dat de volgende regels uit de ΝΕΦΕΛΑΙ als de eerst bekende, met opzet gerijmde verzen, zijn aan te merken.

l. l. vs. 711—716.

ἀπόλλυμαι δείλαιος. ἐκ τοῦ σπίμποδος
δάκνουσί μ' ἐξέρποντες οἱ Κορίνθιοι,

Καὶ τὰς πλευρὰς δαρδάπτουσιν,
Καὶ τοὺς ὄρχεις ἐξέλκουσιν,
Καὶ τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσιν,
Καί μ' ἀπολοῦσιν.

Σ.

Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten (bl. 90). Dit onderwerp is opzettelijk behandeld in het belangrijk werkje, getiteld: *Le Tétramorphe par Madame* FÉLICIE D'AYSAC, Paris 1849, 4°. waarvan men eene aanprijzende beoordeeling vinden kan in: *Le Semeur, journal philosophique et littéraire*, 1849, Tom. XVIII. N°. 49. pag. 390 en 391.

Zingen met de ster (bl. 91). Aangenaam is het mij, bij het antwoord, voorkomende op bl. 169, de opmerking te kunnen voegen, dat dit liedje in zijn geheel voorkomt in het *Nieuw Liedeboek*, uitgegeven te *Amsterdam*, 1850, bij SCHOONEVELD (*). Dit is zooveel te opmerkelijker, wijl er als *motto* boven staat:

Een nieuw liedeken tjente,
Van de rederijkers van Gente,
Van de wijzen uit Oriente.

Het spijt mij, dit liedje niet in zijn geheel te kunnen mededeelen, daar ik tot mijn leedwezen te vergeefs onder mijne boeken naar mijn Nieuw Liedeboek, waarop ik zoo vrij ben de algemeene aandacht te bepalen, gezocht heb. J. H. VAN DALE.

Zingen met de ster. De ondergeteekende herinnert zich, dit mede aan de Zaan in zijne jeugd meermalen te hebben gehoord, en dit was dan altijd omstreeks Nieuwjaar.

Een gezelschap van 2 à 4 personen vervoegde zich alsdan aan de huizen der gegoede ingezetenen, vragende om te mogen zingen met de ster, hetwelk naar verkiezing, zoo wel in als voor het huis, plaats vond, tegen betaling van eene kleinigheid. Die ster was van gekleurd papier gemaakt en draaide om eene ijzeren spil, op welke, midden in de ster, zich eene brandende kaars bevond.

Van het gezang, hetwelk daarbij gezongen werd, herinner ik mij slechts het eerste couplet, het luidde aldus:

»Zingt nu den Heere, blij,
»Gij menschen allegaere,
»En ook gij Englenrei,
»In dezen Nieuwenjare,
„God heeft gezonden snel,
»Den Engel, Gabriël
»Die bragt de boodschap, aan MARIA wel." enz.

Kan deze of gene Zaankanter er meer van zeggen, en verdienen deze beide stukken in uw geacht Maandschrift eene plaats, zulks zal welgevallig zijn hem, die zich teekent

H....

Duimbijten (bl. 97, 172, 205). De duimbijterij schijnt nog heden in gebruik, doch op meer beschaafde en minder pijnlijke wijze uitgeoefend te worden dan vroeger, vid. *La bien aimée du sacré coeur*, *Jeanne Michu*, *par Me. la Comtesse* DASH, Brux. MÉLINE, CANS *et Comp.* 1851. tom. I. p. 117. »Peut-être ne vaux tu pas ceci de plus que les autres hommes, ajouta 't il *en faisant claquer son ongle sous sa dent.*" — Dit kan bijna niet anders dan met den nagel van den duim gedaan worden. SENEX.

Zonderling Latijnsch vers (bl. 122). In de beantwoording van mijne vraag naar Cancrinische Latijnsche verzen zijn o. a. door den Heer Q. eenige *versus retrogradi ad Buonapartam* aangegeven. In meer dan eene Latijnsche grammatica zijn mij de twee regels, die tot dezelfde soort behooren, voorgekomen:

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum,
Scandere te fecit hoc decus eximium.

Zij zijn een deel van een gedicht ter eere (of cancrinisch gelezen ter beschimping) van zekeren Paus, ter gelegenheid zijner verheffing gemaakt. Eens heb ik er iets meer van gezien, doch verzuimd het op te teekenen. Indien een lezer van DE NAVORSCHER het zou willen vervolledigen, en daarbij de bron, waaruit het genomen is, den schrijver en den paus, op wien het gemaakt is, opgeven, hij zou eene niet onaardige bijdrage tot de cancrinische litteratuur leveren, die ik vertrouw, dat met mij velen zou aangenaam zijn.

L*.

Rederijkers (bl. 123). Indien de Heer B. er belang in mogt stellen, kan ik hem berigten, dat er ook nog werken bestaan van de Schiedamsche Red. kamer *De Roode Rozen.* Een is getiteld: *Der Reden-rykers stichtige tsamenkomste, op 't ontsluyt der Vraghe: Wat 't noodichtst is om d'arme Weesen t'onderhouden, Ghedruckt tot Rotterdam by* JAN VAN WAESBERGHE 1603. met muzijk, waarbij ook andere stukjes zijn, het andere: *Hertgrondige uitnoding aan alle vrye en onvrye kamers van Rhetorica, om te komen tot Schiedam met Trom, Blazoen en Vaen, ten huyse van* PIETER VAN LEEUWENSCHILT enz. *by* LAURENS VAN DER WIEL, *Stadts drucker.* Anno 1706. Vraag: wat was eene vrije of onvrije kamer? BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Sprekende wapens (bl. 123). Het zal genoeg zijn hier nog aantevoeren »dat het geslacht »van WASSENAAR het oudste van den Holland»schen Adel is, volgens de getuigenis van »meest alle oude schrijvers", en reeds eene eeuw vroeger (1083) dan WILLEM VAN ARUNDEL (1183) staat vermeld, — »ja zelfs dat dit »geslacht met dat van EGMONT reeds vóór »Graaf DIEDERIK I van Holland (863—988) »eene eeuw lang een gedeelte van Holland »heeft bezeten", en een sprekend wapen voert, zijnde *drie wassende manen* van zilver op een veld van keel; de zijtakken van dat geslacht, als DUVENVOORDE, POLANEN, enz. hebben de figuren behouden, doch de kleuren tot onderscheiding van den hoofdstam, veranderd; op deze wijs ontstonden er wederom geslachten, waarvoor het genoemde wapen niet sprekende was; en zoo heeft het in alle eeuwen, om en om, plaats gehad.

Het blijkt dat de vraag tot grond schijnt aan te nemen, dat sprekende wapens tot geen' echten Adel behooren; een heerschend wanbegrip bij het algemeen; zij kunnen slechts gerangschikt worden onder die raadselachtige

(*) Zoo mijn geheugen mij niet bedriegt.

uitzonderingen in de Heraldie, tot welker oplossing en verklaring DE NAVORSCHER zoo geschikt is. C. KRAMM.

Groninger Achtentwintigstuk van 1681 (bl. 124,177). Zie: het *Muntboek* door P. VERKADE, Pl. 181, n°. 1. W. D. V.

Regulieren Klooster buiten Haarlem (bl. 124). Omtrent het eerste gedeelte der vraag kan ik eenig berigt geven, zoo de vrager de Regulieren Kanunniken van St. AUGUSTINUS bedoelt. Hun klooster is gesticht door den priester HUGO GOUDSMIT, anno 1400, en wordt ook konvent der Visitaatzie van de H. Maagd MARIA genoemd. Het behoorde onder het kapittel van Windeshem. Zie hierover zeer uitvoerig in de *Kennemerlandsche Oudheden.*

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Het malle schip van Daam Schyff (bl. 125, 178). Het *Octroy* daartoe aan hem verleend, door de Edel Mogenden, is medegedeeld door G. VAN HASSELT in zijn *Geld. Maandwerk*, I. D. bl. 485, onder de rubriek van *allerhande uitvindingen*, en dunkt mij belangrijk genoeg, om ook in DE NAVORSCHER te worden vermeld; het is van den volgenden inhoud:

Jovis den 4 April 1743.

» Verlesen de Requeste van DAAM SCHIJFF, daarby te kennen gevend, hoe dat den suppliant in den jare 1742 aan de Heeren Staten van Hollandt hadde gepresenteert van een te water gebruyckt werdende seer snelle Rysmachine, en daar by versogt, dat hem daarvan Octroy mogte worden verleend, versoeckende dat Haar Edele Mogende in consideratie syne hooggaande kosten, tyd, moeite en arbyd, hem suppliant geliefden te vergunnen Octroy voor de tyd van twintich eerstkomende en agtereen volgende jaaren in desen Furstendom en Graeffschap ten einde dat binnen gemelde Furstendom en Graeffschap niet door anderen mogen werden nagemaakt, offte na te laten maken, ook niet gebruyckt offte laten gebruycken, als mede dat sulcken, welke elders niet door hem, nog door syne directie gemaakte Rysmachines in dese Provintie mogen belet worden in te komen, offte de Rivieren alhier te mogen passeren, en dat mitsdien suppliant met uytsluyting van alle anderen dese Rysmachine binnen dese Furstendom en Graeffschap mag inbrengen, gebruycken, en laten gebruycken, offererende den suppliant daer en tegen om geene Rysigers binnen deese Provintie in het voorsz. Rystuig of Rystuigen in offte over te nemen, ten sy de vragtpenningen alvorens aan de schippers, varende na sulcke plaatsen, sullen wesen betaalt.

Waarop gedelibereert synde, hebben Haar Edele Mogende aan den suppliant het versogt Octroy voor den tyd van d'eerstvolgende tien jaaren verleend, met authorisatie op den Hove Provinciael om aan suppliant te verleenen Acte in communi forma". V. D. N.

Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus (bl. 128, 179). Ik verzoek DE NAVORSCHER vriendelijk, onze Engelsche naburen te wijzen, behalve op: Mr. W. C. ACKERSDIJCK te Rotterdam en N. C. KIST, *Bijdragen tot de geschiedenis van den Pauselijken Aflaathandel in Nederland*, voorkomende in KIST *en* ROYAARDS, *Archief voor Kerkel. Geschiedenis*, *inzonderheid in Nederland*, een werk, om hetwelk onze naburen het Nederduitsch wel mogen aanleeren; — naar MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, *Bijenkorf der H. Roomsche Kerk*, 21^{e} uitgave, Amst. 1845. II, bl. 245; terwijl ik zeker weet, dat voor een zestal jaren, bij de Boekverkoopers KEMINK *en Zoon* te Utrecht, op eene auctie dit werk is voorgekomen. Wil JARLTZBERG er nu meer van weten, dan make hij het langs denzelfden weg bekend. Eene noot op den bovengenoemden *Bijenkorf*, t.a.p., berigt ons, dat CONST. SUYKENUS, de Schrijver van het leven van den H. Franciscus, in de *Acta Sanctorum* (Octobr. II., p. 552) deze zelfde editie aanhaalt. Zij schijnt ook de oorspronkelijke uitgave te zijn, omdat er veel in vermeld staat, wat in de XVI eeuw nog gebeurd was. SUYKENUS noemt het een werk, *geschikt om het leven van* FRANS *te leeren kennen*, *maar*, zegt hij, *de bronnen zijn niet zuiver.* Dat toch de *Acta Sanctorum* meestal uit onzuivere bronnen geput zijn, is bekend. ALBERT.

Blaauw Jan (bl. 129, 231) van deze vroegere inrigting te Amsterdam zijn onderscheidene *afbeeldingen* en *prenten*. In den *Schouwburg der Nederl.* in 110 Deelen, te Amsterdam 1759, verkocht bij JAN HARTIG, vindt men bl. 196 daarvan:

De *oude Vollière* van 't huis genaamt Blaauw Jan, geteekend door J. MOUCHERON.

De *nieuwe dito*, eene groote prent met eene Beschrijving, bij TH. CRAJENSCHOT.

De *afbeelding* van den *Rhinoceros*, aldaar te zien geweest.

't *Portrait* van WYBRAND LOLKENS, oud 24 jaar, groot 29 duim, te zien in Blaauw Jan.

Drie *Struisvogels*, mede aldaar te zien, met een *gedicht* op den *tegenwoordigen Castelein.*

In de *Naamlijst* van een' *Atlas* van HENDRIK BUSSENIS, verkocht te Amsterdam 1782, D. I. bl. 176, komt voor:

Afbeelding van de Binneplaats van Blaauw Jan met alles wat daar te zien is geweest, met de uitlegging.

Bl. 142 SYCHNECTA, een wilde, te zien geweest in Blaauw Jan, door A. SMIT.

Bl. 143 klein JANNETJE van Waddingsveen en lange JACOB VAN SNEEK, in Blaauw Jan.

HANS WORRENBERCH door FROBIJN, idem.

Dezelfde door P. SCHENK, idem.

WYBRAND LOLKES door C. F. FRITSCH, idem.

Nog moet worden opgemerkt, dat de naam van *Blaauw Jan* ook *buiten* Amsterdam gegeven werd aan die plaatsen, alwaar gewoonlijk *vreemde Dieren* van allerlei aard, en ook Reuzen of Dwergen of andere vreemde of buitengewone menschen ter bezigtiging gesteld werden; of dit in navolging van Amsterdam, dan wel de eigendommelijke naam, aan soortgelijke inrigtingen eigen, geweest zij, is onzeker, zóó lang de naamsoorsprong nog niet gevonden is. V. D. N.

Avondmaalsviering zonder wijn (bl. 130, 180). Behalve al het opgegevene kan men nog meer en nog beter over dit onderwerp lezen, MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, *De Bijenkorf der H. Roomsche Kerk*, 21e uitgave, Amst. 1845. I. bl. 31—35, met uitvoerige bronnen, aldaar aangehaald. ALBERT.

Jan van Schoorl (bl. 130, 181, 182). Bij al het reeds aangewezene over dezen en zijn werk, heeft het Artikel in KOKS *Woordenboek*, D. XXVI. bl. 334—336, nog eenige bijzonderheden hem betreffende, waaruit blijkt, dat waarschijnlijk ook in *Italiën* van zijn werk zal voorhanden zijn, daar hij te *Rome*, door toedoen van Paus ADRIAAN VI, bij verscheidene gewigtige ondernemingen werd aan het werk gesteld; ook vervaardigde hij een afbeeldsel van dien Paus, hetwelk later naar *Leuven* overgezonden, aldaar geplaatst werd in het Collegie, door den Paus gesticht. Vele van zijne kunststukken schijnen door de beeldstormers, hier te lande, vernield, doch andere, op bevel van koning PHILIPS II opgekocht en naar *Spanje* gevoerd te zijn. Ook voor den koning van *Zweden* schilderde hij een afbeeldsel van de Maagd MARIA, waarmede hij groot genoegen gaf. V. D. N.

Mansportret van Arnold Boonen (bl. 154, 182). Van den aldaar vermelden LIEUWEN WILLEMS GRAAF, bestaat een portret, insgelijks zijne linkerhand op een' wereldbol latende rusten, waaronder men leest: STERRENBERGH, *pinxit*, PETRUS AENEAE, *fecit;* gedruckt bij J. ROBYN, *met Privilegi*, benevens het volgende achtregelige bijschrift:

Aenschouwer, wie ghy zyt, bestarroogh vry dit Beeldt;
Dit is de wonderman, daar Geest en konst in speelt;
Dat groote light, waarin den Hemel soo veel schatten,
Heeft ingestort, dewelck geen werrelt kost bevatten.
Hy heght een Perrel, aan de kroon van Neerlands staat,
Geboort, gesien, geaght, van haar Doorlughte Raadt:
Der Vriesen glory praal, en d'Eer der Mennonisten,
Descartes geesel, en een vreedelievend Kristen.

get J. S.

Dit portret, in zwarte kunst, in folio formaat gedrukt, hem in de kracht van zijn leven voorstellende, zal wel denkelijk hetzelfde zijn, als door J. C. K. vermeld is, doch, blijkens het onderschrift, slechts tot een ander doel gebezigd, in welk geval het duidelijk is, dat niet A. BOONEN, maar STERRENBERGH het geschilderd heeft. Van dezen, een' Groninger van geboorte, is overigens weinig bekend; hij schijnt ook hoofdzakelijk tot plafondschilderen bekwaam geweest te zijn; men zie over hem WEIJERMAN, *Leven der Schilders*.

V. D. N.

Oude Kerk te Zeist (bl. 154, 184). Over deze kerk is breedvoerig gesproken door Prof. KIST, in het *Nederl. Archief* voor *Kerk. Gesch.*, 2de deel, 1842, bl. 385, waarbij behoort de aangewezen platte grond enz. van die kerk; evenwel verklaart de Heer KIST aldaar, bl. 387, dat die zoo oude kerk, voor zoo veel hij heeft kunnen nagaan, *nergens* is afgebeeld; terwijl de vermelde afbeelding van het oude poortje te Zeyst van 1630, en voorkomende in de *Nederl. en Kleefsche Oudheden*, niets van de kerk zelve te zien geeft; het is dan ook daarom zeer te wenschen, dat een of ander bezitter van eene *afteekening* van die kerk door de vraag van J. P. S. zal worden uitgelokt daarvan mededeeling te doen, ofschoon CONSTANTER, volgens opgave (bl. 209 van DE NAVORSCHER) eene afbeelding schijnt gevonden te hebben, dat te onderzoeken is.

V. D. N.

Virgilius als toovenaar (bl. 155, 210, 211). Het laatste exemplaar van »*Een schoone ende* »*vermaecklycke Historie van* VIRGILIUS *leven*, »*doodt*, *ende van zijn wonderlijcke wercken*, *die* »*hij dede door Nigromantien*, *ende door de hulpe* »*des Duijvels*", 4°. met curieuse platen, Amst. 1672, is nog niet verdwenen, zoo als CONSTANTER (bl. 211) schijnt te denken. Voor den geringen prijs van 7 s. 6 d. (*f* 4,50) is er nu een exemplaar, te Londen, bij C. HAMILTON, te koop. Zie HAMILTON'S *Catalogus*, N°. 43. p. 17. Art. 481, uitgegeven met *Notes and Queries*, May 1851.

TUSCO.

Virgilius als toovenaar. Op bl. 211 van DE NAVORSCHER gewaagden wij van de beteekenis aan sommige verzen uit de achtste Ecloga en het zesde boek der *Aeneïs*, in de middeleeuwen gehecht, en welke aanleiding gaven, om een toovenaar te zien in den dichter. Bij het doorbladeren van BALTHASAR BEKKER, — wien geheel te lezen schier tot het onmogelijke behoort, hetgeen aan VOLTAIRE aanleiding gaf om te zeggen: » il y a grande apparence, qu'on ne le condamna que par le dépit d'avoir perdu son temps à le lire" — vonden wij nog het volgende: » DANAEUS (LAMBERTUS?), onse grootste toverschrijver *bewijst* de nesteling der toveraren *uit* VIRGILIUS *Ecloga* VIII (vers 77):

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores; etc.

en verder: ADAM OSIANDER *betoont* thesi 139 op sijne wijse *uit* VIRGILIUS, dat de duivel geheimenissen aan de afgodspriesters openbaarde." cf. o. l. Boek IV. Hoofdst. XII. § 10 en 11, waar verder gesproken wordt over de gewaande tooverkracht aan HOMERUS, OVIDIUS, SILIUS ITALICUS, SENECA, PERSIUS, PLAUTUS, MANILIUS, uit hunne eigene verzen toegekend.

J. H. DE STOPP.

Op Kusting houden (bl. 155). Bij het aangemerkte op bl. 212, zal men welligt het volgende gaarne vermeld vinden. In de maanden Januarij en Februarij worden bij beurte in elke gemeente *aan de Zaan* verkoopingen gehouden, die *Kustingboden* genoemd worden, hoewel ze in het wezen niet van andere verkoopingen verschillen. Vroeger was dit echter anders. Toen in den Grafelijken tijd en later de Schout der Banne Westzaanden en Crommenie de Vierschaar spande, of het *Bandingen* was, zoo als men het noemde, was het de gewoonte om, na den afloop der regtszaken en het aflezen der Keuren, verkoopingen van vaste goederen te houden. Toen met de opheffing van het regterlijk gezag der banne, die dag van *banding* ophield, bleef echter dat verkoopen stand houden. De burgers merkten het aan als een privilegie — 24 St. veilsalaris voor elk perceel, was voor kooper en verkooper niet te verwerpen! — Het was toen de gewoonte de vaste goederen, zonder eenigen intrest, op termijnen, die meestal op Meidagen bepaald werden, volgens *Kustingbrieven* daarvan te passeren, te verkoopen. Dit verkoopen was dan met *aanbod* van *Kusting* of *op tijd* — en van daar de thans nog in gebruik zijnde naam. Een en ander is breeder beschreven in het *Zaanlandsch Jaarboekje* 1843, bl. 43—48.

J. H. Jz. Jr.

Leydens oorsprong (bl. 155, 212). Zoo de nieuwsgierigheid van GRAM (bl. 155) door het *quasi*-antwoord van HENRY (bl. 212) niet bevredigd wordt, raadplege hij JOHANNES A LEYDIS, I. 9, et seqq., *Chronica de Traiecto apud* MATTH. *in Anal.* T. V. p. 306, beide aangehaald op bl. 17 van eene proef » Over de Slaven, Wilten en Warnen, vroegere bewoners dezer Landen", door Mr. D. J. VAN LENNEP; dan zal hij lezen dat » een deel der Friezen, Saxen en Slaven, die HENGST en HORSA uit Neder-Sassen en Holland, naar het eiland der Britten gevolgd waren, van daar terugkeerden, den Rijnmond opzochten, en zich te Leiden legerden, waar zij eene burgt stichteden, en een' der hunnen tot burgvoogd aanstelden, die volgens dezelfde schrijvers, de stamvader was der Vorsten, welke sedert in het land regeerden en van welken sommigen met de Frankische Koningen krijg voerden". Dat andere Nederlandsche schrijvers er van spreken, vind ik uit eene aanteekening op lib. III. cap. 1. van S. TURNER's *Hist. of the Anglo-Saxons.* USSERIUS, in zijne *Primordia Eccl. Anglic.* p. 420, trekt hetzelfde verhaal uit het *Chronicum* van GERBRANDUS, hetwelk ook bevestigd is door KEMPIUS, in zijne *Rer. Frisic.* lib. II. c. 1. USSERIUS t. a. p., voegt er nog bij dat DOUSA, MEURSIUS, HEGENITIUS en anderen, de *Vulgata Hollandiæ Chronica* volgende, ook van deze overlevering melding maken.

TUSCO.

Leydens oorsprong. In het Jaarboekje *Holland*, Almanak voor het jaar 1849, is door den Heer P. SCHELTEMA medegedeeld eene *Korte beschrijving der Hollandsche Steden*, voorkomende in een werk, zoo ik het wel begrijp, berustende in het Archief der stad Amsterdam, waarin ten aanzien van *Leiden* gezegd wordt, » dat die stad aldus genoemd is, naar het *Vrij-geleide*, hetwelk aan de doortrekkenden tegen de gevaren van het bosch verleend werd in den burg, die zich nog in het midden der stad verheft"; wat hiervan waarheid zijn kan of mag, laat ik aan anderen ter beoordeeling, evenwel zal deze afleiding des naams, gereedelijk mogen gevoegd worden bij die, door HENRY, (bl. 212, 213 van DE NAVORSCHER), medegedeeld.

V. D. N.

Bildtsch nonnenklooster (bl. 155). E. L. zie hierover het werk van Dr. H. J. ROYAARDS, *Geschiedenis van het Christendom en de Christelijke Kerk in Nederland, gedurende de Middeleeuwen.* Utr. 1849, I. bl. 290 vgg.

ALBERT.

Barbierspaal (bl. 156). Aangaande *de Barbierspalen in Amerika*, en den oorsprong daarvan, zoude men in Noord-Holland mogelijk wel eenig narigt kunnen erlangen. Schrijver dezes (reeds bejaard) herinnert zich, dat aan de Zaan (waar hij is opgevoed geworden) in zijne jeugd, bij alle Scheerders en Haarsnijders een lange, ronde Stok, bijna horizontaal over den weg uitstekende, te vinden was; deze Stokken waren (zoo hij meent alle) slangsgewijze met de Nationale kleuren beschilderd, terwijl zij aan het einde van eenen geel geschilderden of vergulden, spits uitloopenden knop waren voorzien.

H....

Gedenkpenning op Cornelis Mina (bl. 158). In het *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde*, deel I. bl. 75, staat de penning afgebeeld bij zijne begravenis vervaardigd en bl. 155 en 156 wordt nog nadere melding van hem gemaakt.

Een dergelijke penning in goud is in bezit van *Mevrouw de douairière* DE MEIJ VAN ALKEMADE, geboren VAN EWIJCK.

W. D. V.

Publieke opinie omtrent astrologen in de XVII eeuw (bl. 159). Onze beroemde landgenoot N. STRUYCK, deelt ons in zijn werk, getiteld: »*Inleiding tot de Algemeene Geographie*". IIe Afd. pag. 126 en volg. (editie van 1740) de geschiedenis en berekening mede van eene totale en ringvormige zon-eclips, op den 2^{den} Augustus 1133 voorgevallen, die omstreeks den middag van dien dag, ook hier te lande als zoodanig zigtbaar was.

Wanneer men nu gebruik maakt van de ecliptische periode van 521 Juliaansche jaren, volgens welke, op gezag van dien autheur (pag. 78), alle eclipsen zich op denzelfden dag, zeer nabij op hetzelfde uur, en nagenoeg onder gelijke verschijnselen voor dezelfde plaatsen, weder voordoen, en men voegt deze periode bij het jaar 1133, dan ziet men, dat die eclips weder op den 2^{den} Augustus 1654, naar den ouden stijl, moest verschijnen. Hierbij gevoegd 10 dagen voor het destijds bestaande verschil tusschen de Juliaansche en Gregoriaansche tijdrekening, blijkt het, dat er inderdaad op den 12^{den} Augustus 1654, eene immers zeer belangrijke zons-verduistering, ook voor Holland zigtbaar, moet hebben plaats gevonden. V. D. M.

»*Het Doodshoofd*" (bl. 159). Daar het schijnt dat het treffende gedicht: *Het Doodshoofd*, niet zoo algemeen bekend is, als het wel verdiende te zijn en J. C. A. daarvan gaarne een afschrift bezat, zoo zal het hem en welligt velen met hem misschien niet ongevallig wezen dit vers in de verzameling van DE NAVORSCHER te zien opgeteekend. Ziet hier hoe ik het *in handschrift* onder andere papieren vond.

HET DOODSHOOFD.

Ziedaar het overschot van ons kortstondig leven,
De beeldt'nis van ons lot in 't aardsche jammerdal!
Verschrikk'lijk bekkeneel, uw aanblik doet mij beven,
Gij leert mij, wat ik worden zal!

Een rilling grijpt mij aan, het bloed bevriest me in de ad'ren...
God! dit ontvleeschde hoofd was eens gelijk aan 't mijn'!
Hoe spoedig zal welligt de vreess'lijke ure nad'ren,
Dat ik aan hem gelijk zal zijn!

Ja, mensch! zoo waar gij leeft, zoo waar daalt ge in de groeve,
De wieg grenst aan het graf, de dood bedreigt u steeds;
Het uur is onbekend, ligt dat het jaren toeve,
Maar, moog'lijk slaat het morgen reeds!

Kom Gij, wiens trotsche ziel de stem der menschheid smoorde,
Dat vrij uw scherpziend oog op dezen schedel staar'!
Kom, zeg mij wien weleer dit bekkeneel behoorde,
Aan vorst of bedelaar?

Misschien dat eens een krans van oorlogspalm dit kroonde,
Wie weet hoe menig plan van ijd'le spoorlooshe͡en,
Hoe menig trotsch ontwerp, deez' hersenschaal bewoonde,
Maar met den dood als rook verdween.

Spreek zelf, ontvleeschde kop, zeg wat ge waart voor dezen,
Ontvingt ge een diadeem van 't noodlot (?) ten geschenk:
Deed eens uw trotsche blik de halve wereld vreezen:
Hing dood of leven aan uw wenk?

Ach! dan moet u mijn hart vervloeken of beklagen,
Vervloeken, als ge uw roem bij 't bloedvergieten zocht;
Beklagen, als ge uw rust, de vreugd van weinig dagen,
Voor luttel goud verkocht!

Of, was de slavernij uw bitter lot op aarde?..
Geluk dan! want de dood nam u de ketens af,
En hij, wiens ijz'ren juk u zooveel jammers baarde,
Ligt moog'lijk, onder u, in 't graf!

Er lonkte eens liefde en vreugd uit deze holen neder,
Thans 't aak'lig schouwtooneel van walg en droefenis,
Ligt, Doodshoofd, was uw blik weleer zoo zacht, zoo teder,
Als hij thans ijs'lijk is!

Ontdek mij of mijn hart uw nagedacht'nis eeren,
Uw lot beklagen, of uw misdaad vloeken moet?
Gij zwijgt? maar, schoon ge zwijgt, uw aanblik doet mij leeren,
Dat ik ook sterven moet.

Ook sterven! Ach, mijn oog moet bitt're tranen plengen,
'k Staar angstig op een wijd en onbekend verschiet,
Wát de aarde is, weet ik naauw, wáár mij de dood zal brengen,
Helaas! de grafrust ken ik niet!

Zal dan de kracht die denkt, meer groot zijn en meer edel,
Nog leven, van zich zelf en al haar doen bewust,
En zal ik nog bestaan, als mijn verdorde schedel
Naast die van mijnen broeder rust?

O ja! een straal van hoop doet al mijn angst bedaren!
Zoo lacht den schepeling, bij 't woeden van d'orkaan,
In 't holste van den nacht, op temmelooze baren,
De blijde noordstar aan!

En zoude ik dan met smart een rampvolle aarde derven,
Waar nooit genoegen woont, bevrijd van droefenis,
Waar mij een spanne tijds doet leven om te sterven
En 't graf het eind der zorgen is!

Als na een verre reis, en uitgestane ellenden
De zeeman eindelijk de blijde haven ziet,
Waar storm en zeegevaar, waar ijd'le vrees zal enden,
Dan immers weent hij niet!

Neen! vrolijk ziet hij 't eind der reize en zorgen nad'ren;
Zoude ik dan droevig zijn, wanneer ik, van den rand
Der sombre groeve, staar op de assche mijner Vad'ren;
O! neen, daar is de reê van 't beter Vaderland!

B. NIEUWENHUIZEN. (?)

H. W. K.

Onderzoek naar een' penning (bl. 161). Deze is niets dan een gelegenheids- of beloonings-penning, en komt veel voor met ingesnedene of ingeslagene jaartallen, bij mij met 1774 en 1777. W. D. V.

Nog iets over den toren te Loenen (bl. 161). In het tijdschrift DE NAVORSCHER N°. 6, werd onder de handteekening: DRENTHER — een geschiedkundig verhaal gevonden over den dorpstoren van Loenen en zijne verzakkingen A°. 1747, terwijl voor het volbragt herstel van zijn evenwigt aan GERRIT VAN DER PAAUW, toenmaals timmerman aldaar, lof toegebragt — en eindelijk aan de lezers van dit blad, onder meer, gevraagd werd, of zij ook met de middelen bekend waren, welke dezen merkwaardigen arbeid met den besten uitslag hadden bekroond.

Steller dezes het vermelde artikel lezende, was eenigzins verwonderd, daarin hoegenaamd geen gewag te vinden gemaakt van de nadere overzakking van dien zelfden toren, welke voor omstreeks 25 jaren, vele inwoners van het dorp lang en niet weinig verontrustte en der bezoekers en doortrekkers aandacht, in ruime mate, tot zich trok; want hoezeer die gebeurtenis aan het doel van den vrager geheel vreemd kan zijn, zoo zoude, behoudens beter oordeel, de herinnering daaraan, er niet ongepast in zijn geweest. Tot aanvulling

van het verhaal en tevens tot eenige beantwoording der gedane vraag, moge dan het volgende strekken.

Om met de laatste te beginnen, het is na naauwkeurig ingewonnen berigten, te vreezen, dat men tot de verlangde wetenschap wel niet zal geraken, omdat de nakomelingen van VAN DER PAAUW (aan wie, dit zij in het voorbijgaan gezegd, tot erkentenis voor zijn werk, eene vaste zitplaats in de kerk te Loenen is toegekend geworden) voor eenige jaren, zijne oude papieren, ook over die aangelegenheid, hebben opgeruimd en vernietigd, behalve zeker gedicht, dat eene bejaarde vrouw tot een aandenken bewaard heeft, en dat mogelijk wel het zelfde is dat in het stuk van DRENTHER is opgenomen.

Wat de latere geschiedenis van den toren betreft, zoo heeft het den steller niet mogen gelukken op te sporen, van wanneer het begin der nieuwe verzakking, weder naar de westzijde, dagteekent. Een geacht werkbaas, zich in 1810 te Loenen gevestigd hebbende, verzekert, dat zij op dien tijd reeds zigtbaar was en daarna van jaar tot jaar verergerde, en die verzakking was in 1826 zoodanig toegenomen, dat het gemeentebestuur daarvan kennis gaf aan Hun Edelgrootachtbare Gedeputeerde Staten van Utrecht, die gelastten, dat er een behoorlijk onderzoek naar de oorzaak zoude worden ingesteld. Dien ten gevolge ontdekte men, door eene opgraving aan den toren aan de westzijde, ter diepte van slechts 1 el 30 duimen beneden den beganen grond, dat deze toren op digt naast elkaar geheide palen rustte, wier boveneinden alle vergaan waren, zonder dat men fonderingplanken of kespen vond.

Toen werd, onder het toezigt van den provincialen opzigter H. LIT en den timmerman C. VERLOOP, beiden te Utrecht woonachtig, de toren aan die westzijde gestut en, op hunne aanwijzing, werd de ontgraving 70 duimen dieper dan de koppen der palen, alzoo tot op 2 ellen diepte gebragt en de grond door inboring tot op 5 à 6 ellen diepte, onderzocht; doorgaande werd die zoo stijf, goed, vast en voldoende bevonden, dat men tot het besluit kwam, de slechte einden der palen af te hakken, en onder het muurwerk, naar twee verschillende zijden 10 eiken balken aan te brengen, op welke dat werk toen weder goed werd op en ondermetseld. Vervolgens metselde men aan de west- en zuidzijde van den toren, zoogenaamde beeren of draagmuren, op verschillende hoogten in het oude muurwerk bevestigd. Die draagmuren rusten op eiken palen van 10 duimen, ter diepte van 2 ellen 50 duimen onder — en ter hoogte van 1 el 25 duimen boven — den beganen grond, alles van moppen en grijze klinkers en in sterke speciën bewerkt.

Toen deze draagmuur gereed was, begreep men dat de toren aan die zijden voor vallen bewaard was en dat men beproeven konde, hem zoo veel mogelijk regt te zetten. Alstoen heeft men dien aan de binnenzijden in de kerk opgegraven, de slechte palen afgehakt, den toren van de kerk losgemaakt en ondervangen.

Door het luiden der klok poogde men daarna het geheele gevaarte in beweging te brengen, doch dit gelukte niet en de wiggen, waarop men den toren aan de binnenzijde gevangen had, bleven los, tot dat men op eenen morgen zeer vroegtijdig ontdekte, dat in den nacht, die wiggen vaster waren geworden, als wanneer men, door ze gestadig te lossen, den toren zoo ver over en te regt gebragt heeft, als die heden ten dage staat, zijnde men tot hier toe nog geenerhande nieuwe verzakking ontwaar geworden, terwijl de toren bij den aanvang van het werk, A°. 1827, niet minder dan 1 el overhing.

NOORDHOLLANDER.

Het wapen van Créquy (bl. 177, 205). Over het wapen van CRÉQUY, zegt VULSON DE LA COLOMBIÈRE, 1669 bl. 220, dat het is van goud met een Créquier van keel: een wilde pruimboom, zoo als er bij menigte omtrent het kasteel van Créquy in Artois gevonden worden. Hij is afgebeeld met stam en zes armen of takken zonder bladen, maar op den stam en de takken eene vrucht, ook vertoonen zich de wortels des booms, zoodat men zoude moeten zeggen: *un créquier arraché.*

Le Grand Théatre de l'Honneur et de la Noblesse 1758. *Créquier*, wilde kers of pruimboom, zoo als er in Picardië wassen, de vrucht wordt Créque genoemd, en is in de wapenkunde opgenomen, dewijl het huis Créquy een rooden créquier op goud voert, bij wijze van kandelaar of lustre, met kleine vrucht als capses, in het Engelsch *a wild cherry tree or a sloe bush.*

Méthode du Blason, chez D. DE LA FEUILLE, 1695, p. 19. Le créquier est un arbre imaginaire façonné en chandelier, jettant des branches deux à deux. Et. p. 37, la maison de Créquy a introduit l'usage du créquier.

Méthode du Blason, par MÉNESTRIER, 1723, bl. 28, wordt de Créquier geteekend met de wortelen.

Historia Insignium, par P. J. SPENER, 1680, bl. 423, zegt het zelfde.

DE ROUCK, 1673, bl. 21, Créquier is het wapen van CRÉQUY en hij teekent het met de wortelen.

Het is dus duidelijk dat er sprake is van een boom, en niet van een kandelaar, waarmede de boom oppervlakkig wel wat overeenkomst heeft, doch bij vergelijking daarin verschilt, dat de kandelaars, volgens het

tweede boek van MOZES, cap. 25 vs. 31, ook ter wederzijde drie rieten of armen hebbende, deze allen opliepen ter hoogte van de schachten, wat aan den boom geheel anders is.

Kandelaar is *Chandelier*, en niet *Créquier*.

A. & A.

Terschelling (bl. 186). Op welken grond J. H. VAN DALE, bl. 239, zegt, dat de *Vriezen* dat eiland *Schielge* noemen, verklaar ik niet te begrijpen. Van mijnen zestigjarigen leeftijd heb ik veel meer dan vijftig jaren, zoo ten platten lande als in de steden van *Vriesland* doorgebragt, en geloof te mogen zeggen, dat er geen Nederduitsch woord is, dat naauwkeuriger, zoo als het geschreven wordt, door de *Vriezen* van alle standen, wordt uitgesproken, dan het woord *Terschelling*. Zou de uitspraak misschien in den zoogenaamden Zuidhoek, omstreeks *Hindelopen*, b. v., waar ik zelden kwam, eenigzins van den regel afwijken? Intusschen kan dan de uitzondering niet dan zeer gering zijn.

J. S. S.

Rutgeroth (bl. 187). Zie de levensschets bij LAVATER, door wien hij als de booste der menschen wordt afgeschilderd.

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Bernhardus Ziglerus, niet *Zigleius* (bl. 187). Professor TYDEMAN haalt (BILDERDIJK, *Gesch. d. V.* IX. p. 263.) eene brochure van het jaar 1672 aan: *Verhaal van 't voornaamste etc.* en voegt daarbij dat zij toegeschreven wordt aan THEOPH. NAERANUS. SCHOTEL, *Kerkel. Dord.*, heb ik niet bij de hand, en kan dus niet naslaan of hij over dit werkje spreekt. Ik bezit er twee verschillende editien van, de eene onder den titel van *Nauwkeurige bedenkingen van 't voornaemste dat deze noch onlangs soo bloeyende staet is overghekomen* enz.; de andere onder den door TYDEMAN opgegeven titel, doch tevens voorzien van een portret (op den titel) met het randschrift: *Bernhardus Ziglerus S. Theologiae Doctor*. Zie daar den oorsprong van mijne vraag. Ik houde n. l. de laatste editie voor eenen nadruk, bezorgd door eenen vijand, zoo als eene eeuw later met het *Politick Vertoog* van VAN GOENS is geschied. Weligt echter dwaal ik hierin. Ik voeg er bij dat op een *Register van alle de schriften* (*blaauwboekjes*) *onlanghs gedruckt*, voorkomende achter een pamphlet uit dien tijd, *de Dortse en Haagse Woonsdag* en *Saturdag*) onder N°. 36 gelezen wordt: *Verhael van 't voornaemste zedert eenige jaren dezen Staat overgekomen*, » door den brandenden Arminiaen of Remonstrant, met » hulp van syn Sociniaensche medebroeder tot » Rotterdam wonderlyck veynsende een vriend » van den Prins en waerlyck vyand", hetgeen aan NAERANUS doet denken.

BIBLIOPHILUS.

Mächtig wie enz. (bl. 187). De vertaling van deze regels van SCHILLER, zoo als zij op bl. 244 en 245 voorkomt, schijnt mij niet juist te zijn; ik sla derhalve, onder verbetering, de volgende voor: LAURA's *piano-spel scheidt de ziel van 't ligchaam, d. i. verrukt de ziel, doet haar opgetogen zijn, met dezelfde tooverkracht, waarmede* PHILADELPHIA *van duizend zenuwweefsels zielen ontbindt*. De dichter zinspeelt er op, dat die goochelaar ook levenden in schijngedaanten op het tooneel of door de kamer, waar hij zijne kunsten vertoonde, deed rondwandelen. Die schijngedaanten waren, om zoo te spreken, de zielen of geesten der afwezenden. — Dat PHILADELPHIA op soortgelijke wijze ook dooden opriep, is bekend. Men verhaalt onder anderen, dat hij voor den koning van Pruissen, HELENA, het wonder der schoonheid uit de Grieksche wereld, deed verschijnen. De koning, wetende dat HELENA eene wrat in den nek had (hoe wist hij dat? wordt dat ergens bij een' Griekschen of Latijnschen schrijver gevonden?), lichtte haar, toen zij hem den rug toekeerde, met eene kaars in den hals, en.... de wrat ontbrak niet.

J. R. EILERS KOCH.

Mächtig wie enz. » GEEN DUITSCHER" wenscht eene verklaring te hebben van de laatste regels der eerste Strophe van SCHILLERS *Laura am Clavier*.

Wenn dein Finger durch die Saiten meistert,
LAURA, itzt zur Statue entgeistert,
Itzt entkörpert steh ich da.
Du gebietest über Tod und Leben,
Mächtig wie von tausend Nervgeweben,
Seelen fordert PHILADELPHIA.

De eenige zwarigheid schijnt in 't woord PHILADELPHIA te liggen. De constructie zal wel deze zijn: *Laura du gebietest über Tod und Leben, so wie* PHILADELPHIA *Seelen fordert* (*entreisst*) *von tausend Nervgeweben*.

Weet «GEEN DUITSCHER" nu wie of wat PHILADELPHIA was, dan mag men veronderstellen dat het zoo duistere vers voor hem duidelijk is.

PHILADELPHIA was een zeer vaardig goochelaar der vorige eeuw, die gelijk gesteld werd met CAGLIOSTRO, en nu misschien met ROBIN of BAMBERG zou kunnen vergeleken worden.

(*Conversations-Lexikon* in v. PHILADELPHIA.)

Voor hen, die genoemd Lexikon niet bezitten en toch gaarne iets van dezen goochelaar wisten, diene het volgende:

JACOB PHILADELPHIA werd van Joodsche ouders, omstreeks 1720, te Philadelphia in

Noord-Amerika geboren, en ontving bij de besnijdenis den naam JACOB, dien hij later, toen hij Christen werd, met dien zijner geboortestad verwisselde. Hij legde zich bijzonder op Wis- en Natuurkunde toe. Hij bezocht en doorreisde geheel Europa, overal grooten opgang makende door zijne sterke toeren. Hij vertoonde onder anderen zijne kunsten voor CATHARINA van Rusland, die hij zoo zeer deed ontstellen, dat zij haar bewustzijn verloor. Hierop zinspeelt waarschijnlijk SCHILLER in de aangehaalde regels. Goochelaarskunsten beweerde PHILADELPHIA niet te vertoonen, maar wezenlijk te tooveren. Men oordeele uit het volgende, of hij een grootspreker was. Te Berlijn zag men hem op zekeren dag *vier* poorten te gelijk uitgaan. Een anderen keer wierp hij een kluwen touw in de lucht, en klauterde langs het neerhangende koord op. Eindelijk toen hij stierf, beval hij zijnen bediende hem in kleine stukjes te hakken, deze met zekere kruiden in eene kuip te doen, de kuip hermetisch te sluiten en na negen maanden te openen, wanneer hij herleven zou. De knecht had evenwel niet het noodige geduld; hij opende de kuip te vroeg en vond een bijna voldragen kind, dat even ademde, doch toen voor goed den geest gaf. Waar en wanneer PHILADELPHIA gestorven is, schijnt onbekend te zijn.

H. A. C. te M.

Joan Duncan (bl. 187), was volgens WAGENAAR, *Vad. Hist.* D. 19, bl. 94, 's Prinsen gewone Raad en Requestmeester, en Raad en Rekenmeester der Domeinen. Het blijkt aldaar, dat hij in 1732, met de Heeren VAN LIJNDEN en VAN AILVA, te *Berlijn* het verdrag sloot over de vereffening der nalatenschap van Koning WILLEM III, waarover zoo lang tusschen den Koning van Pruissen en de Prinsen van Oranje-Nassau verschil had bestaan. DUNCAN genoot in hooge mate het vertrouwen van Prins WILLEM IV. —d.

Rekenpenning (bl. 187). Dit is een vernieuwde Legpenning, met omschrift en het jaartal 1562 onder het borstbeeld van PHILIPS II op de voorzijde; de keerzijde is geslagen bij gelegenheid van het overlijden zijns vaders Keizer KAREL V, in 1558, beschreven en afgebeeld bij VAN MIERIS, *Historie der Nederlandsche Vorsten*, 3 D. f°. 442, N°. 2 de keerzijde. Daar de voorzijde van dezen penning, met honderde andere in de Nederlanden geslagen, nergens is afgebeeld, is het te hopen dat ook onze Vaderlandsche Penningkundigen meer algemeen zullen gelieven te voldoen aan de uitnoodiging in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* van 1850, N°. 10, waartoe vooral DE NAVORSCHER zulk eene geschikte gelegenheid aanbiedt. J. V. D.

Britsche pairs uit Hollandsch bloed (bl. 188). Zou J. B. R—p. op bl. 245, onder de aanzienlijke Engelsche geslachten van Hollandschen stam, ook kunnen opnemen:

HENRIK, *Grave van Nassau*, die naar Engeland ging en aldaar den titel voerde van *Graaf van* GRANTHAM, *Baron Boston*. Hij was de zoon van HENRIK, *Grave van Nassau* en van FRANÇOISE *van Aerssen van Sommelsdijk*, en de achterkleinzoon van MAURITS, *Prins van Oranje*, Stadhouder, en van Jonkvrouwe MARGARETHA VAN MECHELEN.

De echtgenoote van HENRIK, *Grave van Nassau* is mij onbekend, doch zijne oudste dochter FRANÇOISE, *Gravin van Nassau*, trouwde met Colonel WILLIAM ELLIOT en de jongste, HENRIETTE, *Gravin van Nassau*, trouwde met *Lord* .... COWPER.

Aangenaam zou het mij zijn, indien een der lezers van Uw geacht maandschrift, mij den naam van de moeder der beide laatstgenoemde gravinnen zou kunnen en willen opgeven.

X. Y. Z.

Britsche pairs uit Hollandsch bloed. Bij de alhier aangevoerde Hollandsche namen, kan men nog toedoen VAN DEN BEMPDE. Dit geslacht, vroeger Burgemeesterlijk in Amsterdam, schijnt in de mannelijke linie uitgestorven, maar onder de Baronets van Groot-Brittannië komt nog voor: *Sir* JOHN VAN DEN BEMPDE JOHNSTONE, geboren in 1799, ParlementsLid voor SCARBOROUGH. Weet J. B. R—p. of iemand anders, op welke wijze die Baronnet vermaagschapt is aan of afkomstig is van het aanzienlijk Amsterdamsch geslacht?

W. D. V.

Britsche pairs uit Hollandsch bloed. U dank zeggende voor de onverkorte opneming van mijn artikel over *de Britsche pairs uit Hollandsch bloed*, in N°. VIII van DE NAVORSCHER, neem ik de vrijheid U uit te noodigen om in het volgend nummer een paar feilen te herstellen, welke door den corrector begaan zijn. Op bl. 246, eerste kolom, regel 19 van onderen, wordt de echtgenoote van LAURENS DES BOUVERIES genoemd BARBARA *van den Flore*, moet zijn VAN DEN HOVE. En op dezelfde bladzijde, in de tweede kolom, wordt op reg. 11 van boven, gemeld, dat NICHOLAS VAN SITTART van 1812 tot 1813 Kanselier der Schatkist was; dit laatste jaartal behoort te zijn 1823.

Voorts heb ik nog eene aanmerking ter opneming in DE NAVORSCHER, maar niet regt wetende onder welke rubriek of opschrift die te rangschikken, zou ik mij verpligt rekenen, wanneer UEd. dit voor mij wildet doen. Ik meende de bedoelde aanmerking niet terug te mogen houden, daar het hier het tegenspreken van eene groote dwaling geldt. Zij is deze: Ik lees op bl. 230, in een vertoog van CONSTANTER, over den raadselachtigen steen te

Alkmaar, de volgende woorden: »..... daar (gelijk bekend is) geene andere dieren alzoo tot cimier dienen, dan die òf in het blazoen zelf staan, òf tenanten van het wapen zijn". Dit nu is eene min juiste bewering; CONSTANTER sla, om van het tegendeel overtuigd te worden, het eerste het beste wapenboek op; vooral kan ik hem daartoe aanbevelen BURKE's *Encyclopaedia of Heraldry*, zijnde de uitgebreidste verzameling van wapens en helmteekens, die ik ken. J. B. R—p.

Britsche pairs uit Hollandsch bloed. Niet alleen de familie der VAN REEDE GINKELS, graven van ATHLONE, maar ook die van NASSAU, graven van ROCHFORD (conf. BURKE's *Peerage*, 1830 en MACAULAY's *Hist. of England*, vol. II. p. 258) is in onze dagen uitgestorven. Dit adellijk geslacht stamde af van FREDERIK *de Nassau*, natuurlijken zoon van FREDERIK HENDRIK, *Prins van Oranje*. FREDERIK werd door zijnen vader met de heerlijkheid van *Zuijlestein* begiftigd, en, na met roem onder zijnen oomzegger WILLEM III gediend te hebben, sneuvelde hij met het zwaard in de hand den 12den Oct. 1672. Zijn zoon WILLEM HENDRIK volgde zijnen boezemvriend WILLEM III naar Engeland en werd den 10den Mei 1695 tot pair verheven, onder de titels van Baron van ENFIELD, Burggraaf TUNBRIDGE en Graaf van ROCHFORD. Overleden te Zuylestein, in 1706, werd hij opgevolgd door zijnen zoon WILLIAM HENRY. Deze, een beroemd krijgsman, deelde in de triomfen van MARLBOROUGH, was boodschapper van de overwinning te Blenheim in 1704, en sneuvelde op het veld van Almanza (bl. 17). Zijn broeder FREDERICK, toen lid der ridderschap van Utrecht, volgde hem op, en liet bij zijnen dood zijne waardigheid aan WILLIAM HENRY, den oudsten van zijne twee zoons. Deze werd Ridder van den Kousenband, en is, na het gezantschap aan de hoven van Madrid en Versailles, en vele andere hooge eereposten bekleed te hebben, in 1781 overleden. Zijn oomzegger (de zoon van HENRY SAVAGE, zoon van WILLIAM HENRY, den derden graaf) WILLIAM HENRY NASSAU volgde hem op, en is onlangs in hoogen ouderdom overleden; bij zijnen dood is dit roemrijk geslacht uitgestorven. — Ik neem nog de vrijheid J. B. R—p. te doen opmerken, dat LAURENCE DES BOUVERIE zich niet te *Cambridge*, maar te *Canterbury* heeft gevestigd, en aldaar eene zijde-weverij opgerigt. Toen hij nog jongen was verliet hij de *Nederlanden*, om de klaauwen van de Inquisitie te ontvlieden. Te Frankfort gekomen, zat hij vermoeid en neêrslagtig op de stoep van een groot huis, de eigenaar kwam bij en ondervroeg hem; de openhartige jongen verhaalde zijne eenvoudige historie, en werd in de dienst van den edelen Duitschen koopman opgenomen. Na den dood van zijnen beschermer maakte de jonge BOUVERIE gebruik van de gastvrijheid aan vreemde protestanten door ELIZABETH aangeboden, en in de domkerk te Canterbury vond hij gelegenheid om God te dienen in de kapel aan vreemdelingen toegestaan, en tot heden toe voor hunne nakomelingen in gebruik. TUSCO.

Bijbel van Alcuin (bl. 188, 246, 247). G. L. PRIMUS heeft op zijne vraag wat er van den Bijbel van ALCUÏN geworden is, een antwoord van L. B. ontvangen, waaruit nu blijkt dat die Bijbel in 't Museum te Londen bewaard wordt. Misschien zal het volgende voor het doel van PRIMUS toch niet overtollig zijn.

In 1829 vertoonde de Heer DE SPEYER-PASSAVANT dezen Bijbel aan de geleerden te Parijs, en gaf er een werk over in het licht, getiteld: *Description de la Bible, écrite par* ALCHUIN, *de l'an* 778 *à* 800, *offerte par lui à* CHARLEMAGNE *le jour de son Couronnement à Rome*, *l'an* 801. *Paris* 1829, 8°.

W. M. Z.

Bijbel van Alcuin. De eigenaar van het musaeum te Bazel, heeft L. B. (bl. 247) eenigzins misleid. Na de opbreking in 1576 van het klooster te Prum in Lotharingen, waar LOTHARIUS monnik geworden is, en den bijbel, door ALCUIN aan KAREL *den Grooten* gegeven, gebragt heeft; — hebben de monniken, die in de abdij van Grandis Vallis, digt bij Bazel, zich vestigden, dit kostbaar HS. bewaard; daar heeft het tot 1793 berust, maar toen kwam het bisdom van Bazel in het bezit van de Franschen, en het HS. werd aan den Heer BENNOT verkocht; in 1822 werd het de eigendom van den Heer DE SPEYER PASSAVANT, die trachtte, doch te vergeefs, om het aan de Fransche regering, eerst voor zestig, en naderhand voor twintig duizend francs te verkoopen. Toen ging hij naar Engeland en bood het aan den hertog van SUSSEX te koop aan. Naderhand had hij eene briefverwisseling met de Curatoren van het Britsche musaeum; eerst vroeg hij twaalf duizend, toen acht duizend, vervolgens zes duizend vijf honderd pond. Toen beproefde hij om het publiek te veilen, alles te vergeefs; ten laatste heeft hij het afgestaan aan het Britsche musaeum voor het zestiende gedeelte (750 £.) van wat hij eerst vroeg. Gedurende de tentoonstelling te Londen is het voor iedereen te zien. Zie MERRYWEATHER's *Bibliomania*, p. 120.

TUSCO.

Paltrok (bl. 188). De eerste Houtzaagmolen in 1596 door CORNELIS CORNELISZ van Uitgeest te Zaandam gebouwd en het *Juffertje* genaamd, was een Paltrok, volgens haar afbeelding in olieverw op hout, met het volgende onderschrift, voor zoo ver mijn geheugen mij niet bedriegt:

„Ik was de eerste die het hout aan stukken zaagde,
Dat menig wonder was en wonder wel behaagde,
Waardoor gekomen is ten nutte aan den dag
Hoe dat men 't hout gedeeld aan stukken zagen mag."

TANDEM.

Paltrok (bl. 247). Ik was al wat in mijn schik als ik de menschen, die mij over den zonderlingen vorm van mijn Zaagmolentje spraken, antwoorden kon, zoo als die beide Heeren in DE NAVORSCHER het doen, maar ziet een derde Heer heeft daar heel wat anders over bijgebragt. Wat moet ik nu gelooven en zeggen? Ik hink niet gaarne op twee gedachten. Beter wist ik er dan niet op, dan dien Heer W. T. te vragen, of hij het over dien Mijnheer PALTROK gezegde in DE NAVORSCHER, wat meer toelichten en iets over de door dien man verbeterde zamenstelling onzer molentjes mededeelen wil. Hij zal mij zeer verpligten door mijne onzekerheid in dezen te doen ophouden.

EEN PALTROK-EIGENAAR.

Heksenweegschaal van Oudewater (bl. 188). BALTHASAR BEKKER, in zijne *Betooverde weereld*, (uitg. Amsterd. 1691, 4°.) Boek I, Hoofdst. XXI, pag. 110, over de Ordaliën in het algemeen gehandeld hebbende, — voornamelijk echter over den ketelvang en de koudwaterproef, als hier te lande het meest in zwang, — voegt er het volgende bij over de zoogenaamde *probatio per pondus*, *per lancem, per stateram*, (in het Duitsch onder den naam van *die Hexenwage* bekend):

»Noch een besondere proef is dergenen, die hier in Holland, hoewel van geen Hollanders, maar van buitenluiden, op de schaal gewogen worden; tot welk gebruik de stadswage tot Oudewater hier in Holland, bij de inwoonders der Paapsche landen, van de stichten Keulen, Munster, Paderborn en andere verder afgelegen sedert keizer KARELS tijd tot op heden gebruikt word."

Ter zelfder plaatse deelt hij eenen brief mede van den toenmaligen burgemeester van Oudewater, volgens welken:

»den overleden Secretaris DE HOIJ hem verhaald hadde, dat in sijnen tijd seeker persoon uit die bovendeelen in 't land daar hij woonde, door eenen daar hij mede in geschil geraakt was, in 't geruchte was gebragt van een toveraar te sijn, ende dat hij geraden wierd, om sich van de geseide laster te suiveren, na Oudewater in Holland te reisen en sich aldaar in de stadswage te laten wegen. Gelijk hij ook t' Oudewater gekomen ende in de stadswage gewogen zijnde wederom is na huis gekeerd. Ende in sijn vaderland, daar hij van daan gevlugt was, het bescheid (de akte) van dat hij daar gewogen was vertoond hebbende, soo is hij wederom in sijn geheel, en sijne goederen, die bij den regter al waren aangeslagen, wederom ter hand gesteld."

Het crediet der waag van Oudewater was in het buitenland zelfs zóó groot, dat zich meermalen personen aanmeldden om te worden gewogen, op bijzonder aanschrijven en specialen last der overheid van de plaats, waarvan zij kwamen. Waaraan de waag van Oudewater den naam van hare goede trouw te danken had, wordt in genoemden brief aan de volgende omstandigheid toegeschreven:

»Er word geseid, dat keizer KAREL de vijfde sulk voorregt aan de stad Oudewater uit oorsake van derselver beproefde opregtigheid in desen, en van seker bedrog in een nabuyrig dorp ontdekt, geschonken heeft; immers, dat sulck het gemeen seggen is."

Ten slotte verklaart BALTHASAR BEKKER zelf: »Ende heb ik onlangs noch vernomen, dat hetselve wegen van betichte toveraars heden noch terselfder stede onderhouden word."

Een dergelijk geval komt voor in het IV^de boek: *Geregtelike informatien genomen over toverplegingen tot Harlingen en elders;* zie Hoofdst. XXXI. § 4. pag. 263. Drie buitenlandsche soldaten BAREND GERRITSZ, van Neder-Elten, JAN HUYSMAN, van Kranenburg, beiden in het land van Kleef, en JAN KERKHOF, van Reklinghuisen in het Keulsche, in de beruchte zaak betrokken van TRIJN HENDRICKS, van tooverij beschuldigd, lieten zich nog in in den jare 1668 te Oudewater wegen. Volgens KOENIGSWARTER, *Etudes historiques sur le développement de le société humaine*, Paris 1850, pag. 186, werden nog in den jare 1728 dertien personen van tooverij verdacht, te Szegedin in Hongarije, bij regterlijk vonnis tot deze proef verwezen. Men zie verder over de waag te Oudewater: *Bijdragen tot het oude strafregt in Belgie* enz., Brussel 1829, pag. 142.

J. H. DE STOPP.

Kruisiging (bl. 188). Tot antwoord op de vraag van V. H. K. diene, vooreerst: dat er bij geen der Evangelisten berigten voorkomen van eene doornageling der voeten; 2°. dat zij ook niet gebruikelijk was; 3°. dat zij in de overlevering eerst op voorgang van JUSTINUS MARTYR, naar aanleiding van Ps. XXII: 17, is opgenomen en sedert algemeen geworden; 4°. dat het eenvoudig hangen aan het kruis der beide moordenaars waarschijnlijk slechts om de smartelijker tegenstelling van CHRISTUS uiteinde aldus wordt voorgesteld, daar toch een hangen, enkel met koorden en zonder handdoornageling slechts in Egypte gebruikelijk schijnt geweest te zijn. — Vergelijk over dit alles ter nadere bevesting WINERS *Realwörterbuch* op het woord, en PAULUS in zijne *Skizzen aus meiner Bildungs- und Lebensgeschichte*, S. 144—156.

B—.

Kruisiging. De gewoonte bij de Romeinen was, den misdadiger door middel van *nagels* aan het kruis te hechten; het schijnt niet, dat zij met touwen daaraan gebonden werden, zulks is misschien eene dier vele vrijheden, welke de schilders zich ten opzigte der voorstelling van de kruisiging veroorloven. Ten bewijze hoe willekeurig men met de afbeelgen der kruisstraf van den Verlosser te werk

gegaan is, kan het volgende dienen: In de eerste eeuwen des Christendoms vinden wij geene beelden des gekruisigden Zaligmakers, maar wel in plaats daarvan, de symbolen van het lam — de pelikaan of den goeden Herder, — daarna het kruis alleen, zonder de beeldtenis des Verlossers, en, na de bekeering van CONSTANTIJN den Grooten, het kruis met een medaillon aan het bovengedeelte, de beeldtenis des Zaligmakers voorstellende. Het 2de concilie van Nicea keurt een kruis goed, dat ST. PROCOPIUS de martelaar vervaardigen liet, aan welks boveneinde de naam EMANUEL en op de beide armen de namen van MICHAËL en GABRIËL gegrift waren. In de VIIde eeuw zien wij voor het eerst den Verlosser in het midden van een Grieksch kruis *staande* afgebeeld, met uitgestrekte handen de wereld zegenende, aan de vier hoeken bevinden zich de medaillons met de beeldtenissen der vier Evangelisten. Wij vinden bij ST. GREGORIUS *van Tours*, in de VIde eeuw, het eerst melding gemaakt van een kruis in de hoofdkerk van Narbonne, waaraan eene ontkleedde beeldtenis des Verlossers genageld was. In 692 decreteerde het Concilie van Constantinopel (*in trullo*) in deszelfs 82e Canon, dat de symbolische voorstelling van het Lam, voortaan door de beeldtenis des gekruisigden Verlossers vervangen zoude worden, en van dit tijdstip af zien wij op de Christen-monumenten de kruisiging voorgesteld. In 705 liet Paus JOHANNES VII in de hoofdkerk van St. Pieter een mozaïek daarstellen, CHRISTUS aan het kruis verbeeldende. Daar heeft de Verlosser de oogen geopend, het hoofd regts, en omringd met eenen gloriekrans; hij is gekleed met eene tunica en de leden zijn met *vier* nagels aan het kruis gehecht; een beul doorsteekt hem de zijde, een ander biedt hem de spongie met gal en edik aan, aan den voet des kruises, bevinden zich de maagd MARIA en JOHANNES, aan de bovenzijde de zon en de maan. In de Catacomben van den heiligen JULIUS en VALENTIJN te Rome, zag men voorheen eene afbeelding der kruisiging, welke dagteekent van het einde der VIIIe eeuw, toen Paus ADRIAAN de Ie, de Catacomben deed herstellen; — däár is CHRISTUS met eene lange tunica gekleed, het hoofd regts, en de oogen geopend; — aan het kruis gehecht met vier nagels en eene soort van steunsel onder de voeten; in het algemeen geven de afbeeldingen uit de VIIIe, IXe en Xe, alsmede die uit het begin der XIe eeuw een zeer bepaald karakter van Goddelijke grootheid en kalmte aan de gelaatstrekken des Heilands. In Byzantijnsche handschriften uit dit tijdvak, treft men afbeeldingen der kruisiging aan, waar de tunica des Verlossers purperkleurig is, zoo als die, welke door de keizers gedragen werd.

In de volgende eeuwen verliezen de beeldtenissen der kruisiging het karakter van grootheid en kalmte, en begint men er zich op toe te leggen om de ligchamelijke smart uit te drukken; de afbeeldingen der kruisiging nemen eene meer sombere tint aan, in een Dyptique, (een register waarin de namen van magistraatspersonen of ook lijsten van dooden opgeteekend werden) afkomstig uit de XIe eeuw, en bewaard in het Museum van het Vaticaan, zien wij reeds het steunsel onder de voeten weggelaten, de heilige maagd en JOHANNES weenen, en ook de figuren der zon en der maan, boven het kruis, ondersteunen het hoofd met de hand. In de XIe, XIIe en XIIIe eeuw zien wij den gloriekrans van het hoofd des Verlossers verdwijnen; het hoofd zinkt op de borst, ook wordt de tunica allengs korter en eindelijk door een doek om de lendenen vervangen. Op eene afbeelding der kruisiging in de hoofdkerk van Beauvais wordt het bloed, dat uit de wonden vloeit, opgevangen in een' gouden kelk door ADAM, die uit een graf oprijst, dat zich aan den voet van het kruis bevindt. Na de XIIIe eeuw zien wij een Heiland met *drie* nagels aan het kruis bevestigd, in plaats van met *vier*, omtrent welke omstandigheid het gevoelen der kerkvaders in de eerste eeuwen des Christendoms reeds verdeeld was; ook komt op het hoofd des Heilands, in plaats van de glorie-, de doornenkroon, ofschoon nergens gemeld staat dat de Heiland dien aan het kruis op het hoofd gehad heeft. In de volgende eeuwen neemt de uitdrukking van ligchamelijke smart steeds toe, en wel zoo, dat sommige tafereelen uit de Duitsche en Spaansche scholen met regt schrikverwekkend te noemen zijn.

Wij meenen genoeg aangevoerd te hebben, om daardoor te bewijzen dat men zich zeer vele afwijkingen van de geschiedkundige waarheid veroorloofd heeft, en gelooven dat de bevestiging der moordenaren aan het kruis *met touwen*, onder deze afwijkingen te rangschikken is. C. L.

Het Grieksche Talent (bl. 188). Als V. H. K. zich de moeite had gegeven om de door hem opgegevene waarde van het talent in Hollandsch geld uitterekenen, zoude hij gevonden hebben, dat het verschil, uitgenomen de berekening van DORN SEIFFEN, niet zoo groot is, en dat de opgaaf van het *Dict. des Dict.* minder overeenkomt met die van PELKWIJK, dan met die van LANGHORN en CRAIG: Zie:

DORN SEIFFEN:	1800
LANGHORN £ 193,15 à *f* 12:	2325
Dict. des Dict. fr. 4920 à *f* 0,47½:	2337
CRAIG: £ 198 à *f* 12:	2375
PELKWIJK:	2500.

Bezit V. H. K. een goed bewaard attisch drachma van den tijd tusschen SOLON en ALEX-

ANDER, (later waren zij ligter), dan zal hij vinden dat het 4 wigtjes weegt, en dit vermenigvuldigd met 6000 geeft 24 Ned. ℔. voor het Attisch talent: is nu het zilver *f* 100 het Ned. pond, zoo is het talent *f* 2400 waard. Het verschil in opgave heeft waarschijnlijk zijn' oorsprong hierin, dat de een een goed bewaard, en de ander een afgesleten stuk als grondslag van zijne rekening gebruikt heeft. Als het zoo is, heeft de Heer DORN SEIFFEN er een zeer ligt aangetroffen. Ik zou V. H. K. eens raden om zich te verzekeren of genoemde Heer wel van het Attische talent sprak. Dit was wel het meest, doch niet uitsluitend, in gebruik. Het Cilicische talent b. v. had slechts de helft der waarde van het Attische. Daarentegen dat van Aegina, waarover ook V. H. K. spreekt, stond in verhouding tot het Attische als 5 tot 3; en bezat dus naar bovenstaande berekening de waarde van *f* 4000. Zie HUSSEY, *Ancient Weights and Money*. p. 47, 48. TUSCO.

Zeven is kremers kans (bl. 188). Op dorpskermissen laten de Koekkramers (Kramers, Kremers) met twee dobbelsteenen *gooijen* naar koeken; volgens verkiezing des gooijers onder de zes of boven de zeven oogen te gooijen; — zes en zeven oogen gooijende kan geen der gooijers winnen, en zijn deze beide getallen dus steeds zekere winst voor den *Kramer*. Daarenboven, als men met twee dobbelsteenen werpt, zullen *zeven oogen* zeer vele malen meer geworpen worden dan eenig ander met twee dobbelsteenen te verkrijgen getal, en wordt daarom voor eene vrij zekere kans gezegd: *Zeven is Kramers kans*. Dat ook bij sommige *kramers* of *kremers* de dobbelsteenen zoodanig vervaardigd zijn dat het werpen van zeven oogen nog waarschijnlijker wordt, kan hierbij ook in het oog gehouden worden.

SENEX.

Daniel Cellarius (bl. 188) was uitgever van het *Speculum orbis terrarum*, zijnde een Atlas der voornaamste, in zijnen tijd bekende, kaarten door JOH. DE JODE in het koper gebragt, waarbij hij den tekst vervaardigde, en waarvan hij de voorrede uit Vlissingen gedagteekend heeft. CELLARIUS was geboortig van Wiltberg in het Hertogdom Wurtemberg, en wordt vermeld bij ADELUNG, in zijne *Fortzetzung zu* JÖCHERS *Gelehrten Lexicon*, Leipzig 1787, in 4°. *in voce*, alwaar deze tevens zegt, niet te weten, of hij dezelfde is die in 1605 te Borken in Hessen Predikant was, en almede in de Marburgische kerkentwist verwikkeld werd. Indien het genoemde werk niets bijzonders, hem betreffende, leert kennen, vrees ik dat er moeijelijk elders iets over hem zal te vinden zijn. V. D. N.

Macaulay (bl. 188). De overzigten van CLIVE'S en HARTING'S leven door MACAULAY, zijn te vinden in het 4de deel zijner *Critical and Historical Essays*. Of zij wel in 't Hollandsch vertaald zijn, meent steller dezes te moeten betwijfelen. W. D. V.

Medaille van Graaf Christoffel (bl. 191). Hertog CHRISTOFFEL van Beijeren, streed en sneuvelde met LODEWIJK van Nassau op de Mokerheide (*la rotte de Maurick*). Hunne lijken werden niet gevonden. Vele verschillende verhalen waren omtrent hunnen dood in omloop, doch, (en nu zullen wij vader BOR laten spreken) » doch wat van de waarheid is, heeft » men nooit recht gheweten; nochtans heb ik » namaels een copie van een brief gesien uyt » Brussel geschreven van de XIIII Juni daer» naer (1574) inhoudende onder anderen, dat » men gevonden hadde op 't Lyf van de Her» toghe CHRISTOFFEL een gouden medaille, » daerop gegraveert waren, op d'eene syde 3 » ringen gevlochten, in de eene zoude gesne» den hebben geweest *volcomen victorie*, in de » tweede *in 't landt versekerdtheyt*, ende in de » derde: *off eerlycke doot*, ende aen de ander » syde: JOHANNA by de gratie Godts, Conin» ginne van Navarre alleene, ende mette ande» re, om te beschermen den Coning, de Wetten » en 't Vaderlandt; doch het wordt voor fabu» leus gehouden". Tot dus verre BOR, *Ned. Ber.* VIIe boek, bl. 14 recto, der uitgave van 1621.

De hier bedoelde JOHANNA, kan geene andere zijn dan JEANNE II, dochter van den Franschen Koning LOUIS HUTIN, en Koningin van Navarre. Zij was gehuwd met PHILIPPE D'EVREUX, die in 1343 stierf. Na diens dood regeerde zij *alleen* en zond in 1346 hulptroepen aan den Koning van Frankrijk, tegen de Engelschen. Bij die gelegenheid kan de Medaille geslagen zijn. Men zie de *Art de Vérifier les dates*, p. 815 der folio uitgave.

BOR zegt, het wordt voor *fabuleus* gehouden. Doch ik vraag gerust, wie zou zoo iets hebben *kunnen* verzinnen? Wie zou op de gedachte gekomen zijn om deze JOHANNA van Navarre, als bij de hairen naar de Mokerheide te slepen? W. M. Z.

Eenlettergrepige verzen (bl. 191).

Uit de *Vlaemsche Biekorf*, het stukje:

DE ARKE VAN NOË.

(*Monosylabi*).

Hoog en lang,
Diep van gang,
Breed en stark,
Was de ark.
Daer in clam,
Sem en Cham,
Met sijn broêr,
Vaêr en moêr,
En nog drij
Wijfs, daerbij.

Al het vee
Had daer steê:
Hert en Hind,
Brac en Wind,
Haes en Vos,
Beer en Leeuw,
Roek en Spreeuw,
Los en Das,
Hier ook was:
Uil en Aep,

Bok en Schaep,
Ooi en Ram.
Daer in clam:
Hen en Haen,
Specht en Kraen,
Duif en Paeuw,
Meirle en Kaeuw.
Mus en Vinc
Daer in ginc.
Raef en Gier

Vondt men hier.	Vuil en rein,	Om de zond,
Kraen en Snip	Al wat vloog	Die het al
Sprong in 't schip.	In het droog,	Bragt ten val.
Valk en Struis	Al wat kroop,	Paer en Paer
Lag daer t'huis.	Of zijn loop	Steeg, daernaer,
Draek en Slang	Had, op 't land,	Weêr van boord,
Men hier dwang.	Kwam ter hand.	Na Gods woord.
Hond en Kat,	Wat men niet	Die liet af
Muis en Rat,	In en liet,	Van sijn straf.
Kwaed en goed,	Mensch en beest,	Hem, de Heer,
Fel en zoet,	Gaf den geest.	Sij al d'eer!
Groot en klein,	In den grond,	

En de blikslager zingt:

Echt,	Tik	Blik
Regt,	Ik,	Plat.
Glad,	Dik	

A. FOKKE, SZ.
G. P. ROOS.

Rembrandts gierigheid (bl. 191). Misschien is er geen van de beroemde mannen, aangaande wiens leven er meer verkeerde overleveringen bestaan, dan betreffende dat van onzen grooten schilder REMBRANDT. Ook de blaam van gierigheid en schraapzucht, hem aangewreven, schijnt door hem niet verdiend te zijn. Ik heb mij daardoor opgewekt gevonden, om zijn leven en bedrijf in echte en oorspronkelijke bescheiden na te sporen, met het doel, om later eene levensbeschrijving van REMBRANDT te leveren, zoo uitvoerig, als de verzamelde bouwstoffen zullen toelaten. De vraag, in dit Tijdschrift voorgesteld, of de onwaarheid der verhalen over REMBRANDTS gierigheid op goede gronden kan gestaafd worden, bragt mij op het denkbeeld, om mijn plan te dezer plaatse bekend te maken, en daarbij een' ieder, die nog brieven en geschriften van REMBRANDT mogt bezitten of van niet algemeen bekende bijzonderheden omtrent zijn lot en leven kennis draagt, beleefdelijk uit te noodigen, door de mededeeling daarvan de naauwkeurigheid der levensbeschrijving te bevorderen en tot hare volledigheid bij te dragen.

P. SCHELTEMA.

Engelsche verzen van Constantijn Huygens (bl. 191) vindt men in zijne *Otiorum libri* VI. Amst. 1618, 4°. Eene andere verzameling dan zijne *Momenta resultoria*, Lugd. Bat. ELZEVIER 1699. 8°. L. J.

Galantine (bl. 192). *Galentijn* komt dikwijls voor in de oude grafelijkheids rekeningen. Het is een Fransch woord *Galatine*, *Galantine*, en beteekent *Daubes*, sterk gekruide taarten, ragoûts en dergelijke. Zie ROQUEFORT, *Glossaire de la Langue Romane*, t. I. in voce GALATINE en de daar aangevoerde aardige Citaten uit een Commentarius op de Psalmen en den *Roman de la Rose*. W. M. Z.

Vruchtgebruik of huur (bl. 192). De zinsnede, aan welke B. T. zich schijnt te stooten, staat in de *Wandelingen in een gedeelte van Gelderland*, *of Geschiedkundige en plaatsbeschrijvende Beschouwing van de omstreken der stad Arnhem*, 5e druk, bl. 95, 96. Zij bevat geen drukfout. G. PROBACK of PROBACH, was een schoonbroeder van WILLEM HUYGENS, burgemeester van Arnhem, zijnde in tweeden echt gehuwd met DERRIKJE HUYGENS, WILLEMS zuster. Die PROBACK schijnt diep in schulden geraakt en daardoor genoodzaakt te zijn geworden, om de helft zijner hofstede aan zijnen schoonbroeder te verkoopen en op te dragen. Hij deed dit in Maart 1600. Gelijktijdig of dadelijk daarop gaf WILLEM HUYGENS, misschien door medelijden of broederlijke liefde daartoe bewogen, hem dat goed voor den tijd van zijn leven in vruchtgebruik, tegen eene lijfpacht van éénen gulden 's jaars. Zoo bleek mij uit oorspronkelijke stukken, en ik zie niet, dat hierin iets tegenstrijdigs is, of wat aanleiding geeft om aan eene drukfout te denken.

I. A. N.

Silhouette (bl. 193). De Heer H. P. v. K. heeft gelijk, ten minste hij staat niet alleen in zijne denkwijze, daar men toch in meer dan een werk aangehaald kan vinden, dat onderscheidene modes in 1759, tijdens het korte doch ongelukkige beheer van ETIENNE DE SILHOUETTE, als minister van Finantiën in Frankrijk, den naam van dezen staatsman verkregen, omdat zij zich alle door effenheid, armelijkheid en somberheid kenmerkten. Die modes zijn spoedig voorbij gegaan, met uitzondering van die der portretten in schaduwbeeld, welke zich wel bijzonder door die karaktertrekken onderscheiden, en den naam van den onvoorspoedigen man hebben in stand gehouden.

Wat den uitvinder van de silhouetten betreft, deze zal waarschijnlijk moeijelijk op te sporen zijn, daar alle overleveringen dienaangaande daargelaten, de oudste portretten wel niet veel anders dan schaduwbeelden geweest zullen zijn, en dit ook de natuurlijkste wijze is om met onbedreven hand eene gelijkenis te treffen. J. v. S.

Silhouette. Omtrent den naam Silhouette, gegeven aan de bekende schaduwbeelden, verwijs ik H. P. v. K. naar BECKER, *Alg. Gesch.*, D. XV., alwaar de schrijver verhaalt, dat de juist toen uitgevonden schaduwbeelden, naar den bekenden Contrôleur, door v. K. bedoeld, genoemd zijn.

LIJNDRAJER.

Aanslag op Aardenburg (bl. 193). »Den »*laetsten* Januarij quamen de Spaensche bij »schoonen dage met 4 à 5000 mannen, soo te »voet, als te paert, tusschen thien en elf uuren

» voor de middagh voor de stad Aerdenburgh » in Vlaenderen, meijnende deselve te over- » rompelen en in te nemen. Een seker soldaet » HANS VILEIJN genoemt, gaende met sijn roer » uijt, omtrent een musquet schoot buijten de » stadt, ontmoette een Italiaen, genaemt Don » VICTORIA, in linne kleederen gekleedt, on- » der deselve nogthans satijne kleederen, ende » sijde kousfens aen hebbende, die hij gevan- » gen met sich in de stadt voerde, ende voor » de Gouverneur braghte; desen gevanghen » bekende terstondt, dat hij met sijn elven soude » gekomen hebben, in Boeren-kleederen, op » twee wagens, met nogh een waghen in Vrou- » wen-kleederen elck met een korfken, daer » Granaeten in waren, in de poort, die sij dan » in de Korteguarden souden geworpen heb- » ben. Terwijlen de Italiaen voor den Gouver- » neur dit bekende, quamen de wagens met » de Boeren en Boerinnen aen met eenige Ruij- » ters, meijnende in te komen; maer de poorte » was gesloten, ende wierden terstond vier » schoten met kanon gedaen, daermede sij » merkten dat zij ontdekt waren. *Dit volk was » bij nacht van Brugge op Damme te schepe geko- » men, tot op een ure* (a) *van Aerdenburgh, son- » der dat die van binnen daer ijet van wisten; of » tijdinghe van de landlieden kregen. Desen aen- » slagh is den* 31 *Januarij ten elf uuren voor de » middag ontdeckt geworden.*"

» *Frederick Hendrick van Nassau, Prince van » Orangien zijn Leven en Bedrijf*, door J. COM- » MELIJN." Utr., Wed. VAN SNELLAERT en G. NIEUWENHUIJSEN 1652, 2[e] deel, bl. 88, 1641.

(a) De laatste naauwkeurig beschrevene omstandigheden, tijd en plaats, zullen wel de echtheid waarborgen. G. P. ROOS.

Geboorteplaats en sterfdag van A. Beijling (bl. 193). Omtrent zijn' sterfdag zal het, naar ik vertrouw, bezwaarlijk zijn iets meer bepaalds te weten, dan hetgeen door H. VAN BERKUM, *Beschr. van Schoonhoven*, 1762, hierover gezegd is. Men leest, bladz. 340, dat in 1424, *zoo het hem toeschijnt* in den herfst, in het *einde van het jaar*, KYFHOEK, door JACOBA gezonden, de stad Schoonhoven zonder slag of stoot bemagtigde; VAN DEN COULSTER en AALBERT BEYLING lagen met 50 man op het slot, dat, belegerd, *na, zes weken* door hen werd overgegeven; aan BEYLING werd door KYFHOEK *eene maand* tijds verleend om zijne huiszaken te schikken, onder belofte, met eede gestaafd, van daarna te zullen wederkeeren, *gelijk hij ook volbragt*, en *aanstonds* liet KYFHOEK hem levend onder de aarde delven. Ook bij T. D. MOOR, in zijn *Schoonhovensche Arcadia*, 1777, alwaar hij breedvoerig dit geval bezingt, en evenmin dag of datum noemt.

V. D. N.

Kantertkaas (bl. 194). In KILIAEN vindt men: » Kantert, kanter-kese. *Holl. Fris.* » *Sicamb.* Caseus magnus. ***.

Kantertkaas. De benaming is in Friesland nog algemeen en wordt gereedelijk afgeleid van de scherpere kanten, welke deze kaassoort heeft, in tegenstelling met de Noordhollandsche, die in ronde koppen geperst wordt.

CONSTANTER.

Kantertkaas. Bij PLANTIJN komt voor *een kantert, un gros fourmage, caseus magnus*, dus juist het tegenovergestelde van hetgeen I. A. N. opgeeft; doch ik veronderstel dat dit kantert, even als *kantbrood*, kaas of brood met kant of korst zal beteekenen.

V. D. N.

Een Reus en een Dwerg (bl. 194). Het afbeeldsel en een dijbeen van GERRIT BASTIAANSE, zijn nog voorhanden in de naar hem genaamde Herberg, *de Groote Boer*, te Lekkerkerk.

Volgens *den tegenwoordigen staat van Holland*, deel 7, bl. 473, was zijne lengte 99 duimen en was hij even sterk als twee gewone menschen, doch zeer zachtzinnig van inborst.

Men vindt hem ook vermeld in het thans weinig bekende » *Lusthof der Boeren of Schermschool der Huislieden*, door G. VAN SPAAN, te Rotterdam bij PIETER DE VRIES, 1704, alwaar eenige bijzonderheden hem aangaande, te vinden zijn in het 2[e] deel, bl. 163, 164.

W. D. V.

Een Reus en een Dwerg. Over den boer van Lekkerkerk, leze men het werkje van W. GREVE, Med. Doct. enz. te Delft, bevattende eene *Natuur- en Geschiedkundige Verhandeling* over de *Reuzen en Dwergen*, met gekleurde platen, Amst. 1818, bl. 19 en de afbeeldingen zie men Pl. I, Fig. 3, voorts het *Letterk. Magazijn* 1822, n°. XIII; GERRIT BASTIAANSZ DEN HALS is gestorven Junij of Julij 1666, oud zijnde 48 jaren, hij had eene lengte van 8 voet en 3 duim en woog 500 pond, ofschoon hij zeer mager was. In de Herberg te Lekkerkerk vertoont men nog eenige zaken, hem betreffende; te Rotterdam op de Anatomie of Snijkamer, zoude men bewaren twee schoenen, op verschillenden leeftijd door hem gebruikt, terwijl een door hem gedragen zakmes sedert 1818 in eigendom behoorde aan den Heer J. MARTIJN, Predikant aan de Lage Zwaluwe. Van hem wordt ook melding gemaakt in de *Reisbeschrijving naar Italië*, door den Heer MISSON, D. I, p. 7. en bij J. F. MARTINET, *Verh. over de Nat. Hist. v. h. Vaderland* in de *Werken der Maatschappij te Haarlem*, 1769.

V. D. N.

Een Reus en een Dwerg. Onlangs nog werden in eene herberg te Lekkerkerk, waar een Zalmvisscher, denkelijk de bedoelde GERRIT BASTIAANSE, daar gezegd, *de groote Boer*,

pleegde te verkeeren, nog ledematen vertoond, die van zijne buitengewone lengte getuigen; ook nog andere bijzonderheden worden er aangewezen en verhaald, welke diens reusachtigheid bevestigen. Zoo is er een plankje aan den zolderbalk, waarop hij zijn drinkglas pleegde neder te zetten; zoo wordt gezegd, dat hij, voor ongeveer 200 jaren geleefd hebbende, door de Graven van Nassau, als die in de buurt jaagden, werd onthaald; dat hij weinig zwak voor de sexe had, nimmer gehuwd is geweest, en de hand van eene met hem evenredige colossus moet hebben afgewezen; dat hij nagenoeg 9 voeten lang, goedaardig en een vriend van kinderen zijnde, van een kind, uit wraak over eene berisping, in 30jarigen leeftijd, een' messteek ontvangen heeft, waaraan hij is overleden en dat, tot voor weinige jaren nog, de ter zijner begraving opzettelijk vervaardigde draagburrie, in de kerk te Lekkerkerk bewaard is gebleven.

B.......S.

Nolle (bl. 194). De Heer HOFDIJK zegt juist, wanneer hij de nollen zandige hoogten noemt; zoo is het ten minste in Noord-Holland; het hooge zandige land tusschen de dorpen Oudorp en St. Panchras, nabij Alkmaar, draagt mede dien naam.

C. W. BRUINVIS.

Nolle is *kruin* (vertex) zoowel in den gewonen als in overdragtelijken zin: nol van het hoofd, van een heuvel enz. Bij MAERLANT meen ik dat de uitdrukking de *nolle blaer* voor: *kale kruin* voorkomt, en bekend is het dat in de volkstaal *nol* voor *hoed* in gebruik is.

CONSTANTER.

Nechoirn of Nechoren, *nonagel*, *zuyl of zul* (bl. 194). Het woord *zuyl* of *zuyl van den boge*, *crena arcus*, *vel sagittae*, vindt men bij PLANTIJN, in het Fransch aldaar genoemd wordende: » *Le cren ou l'oche d'un arc*, *auquel on met la corde en le tendant; ou le cren de la flesche.*" De overige opgegevene woorden zoude ik willen lezen als *nec-horen* of *nekhoorn*, en *no-nagel* of *noodnagel* (spijker), wanneer zich het een zoo wel als het ander laat verstaan, doch ik geef het om beter.

V. D. N.

St. Fiacre (bl. 202). De geestelijke van dezen naam, onder LODEWIJK XIII, zal geweest zijn *Frère* FIACRE *de Sainte Marguerite*, *Augustin Déchaussé*, *mort en odeur de sainteté à Paris*, *le* 16 *Février* 1684, *agé de* 75 *ans*. Er zijn van hem verschillende portretten in omwandeling. Hij was de zoon van FRANÇOIS ANTHÉAUME, *landbouwer* te Marly, en was geboren in 1609. In 1711 werd uitgegeven te Avignon een werk, getiteld: *Le Dévot Frère* FIACRE, *Augustin Déchaussé* (*ou écrits de ce Religieux*, *contenant ses visions* etc.) en in 1722 verscheen te Parijs: *La vie du vénérable Frère* FIACRE, (DENYS ANTHÉAUME) *Augustin Déchaussé*, *contenant plusieurs traits d'Histoire des Règnes de* LOUIS XIII *et* LOUIS XIV; nog verscheen *Remarques historiques sur le Frère* FIACRE, *et la Naissance de* LOUIS XIV *par* JEAN GROSSI etc.; doch over den *Heiligen* FIACRE, in 670 overleden, bestaan onderscheidene beschrijvingen in het Latijn en Fransch, ook *La vie de* St. FIACRE, *par* D. MICHEL PIROU; Paris 1625.

V. D. N.

Geteld, *geteld*, *gewogen maar te ligt bevonden*. Tot opheldering van het op bl. 202 voorkomende antwoord dient, dat die spotpenning zeer bekend is, dikwijls voorkomt, en bij de meeste penning-verzamelaars voorhanden is; hij is geslagen op de Engelsche kerkonlusten, onder JACOBUS II (1688). Zie de uitgebreide beschrijving bij DE VRIES en DE JONGE, *Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard;* uitgegeven in 1829 te 's Gravenhage en te Amsterdam, bij de Gebrs. VAN CLEEF, 1e deel, bl. 69 en de afbeelding op plaat VI, N°. 1.

A. W.

Genealogie (bl. 202). Het aldaar genoemde werk *Hist. Gén. des Pays-Bas*, heeft den titel van *Hist. Généal. des P. B.*, ou *Histoire de Cambray et de Cambresis*, par JEAN LE CARPENTIER II vol. in 4°. Leiden 1664, terwijl BRUNET in zijn *Manuel*, voce CARPENTIER ook eene uitgave noemt in 1668, in alles gelijk aan de eerste, alleen met een *supplément* achter het laatste gedeelte, loopende van pag. 1097 tot 1110 aldaar en gevolgd wordende door ééne groote plaat en onderscheiden bladen met wapens. Tot deze soort van genealogische werken behooren nog vele andere als LAURT. LE BLOND, *Généalogiste célèbre à Valenciennes*, *Quartiers Généalog. des illustr. fam. d' Espagne* etc. *et des XVII Provinces*, Brux. 1721, 4°. J. LE ROUX *Roy d'Armes de la Prov. et du Comté de Flandre*, *Recueil de la Noblesse des Provinces de S. Maj. Cathol. depuis l'an* 1424 *jusqu'à* 1714, *à Lille* 1715, 4°. en vooral *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne par* M. D. S. D. H. (DEVISIANA, *seigneur de Hoove*) II part. Louvain 1760, met bijvoegsel 1785, en *Suite de Supplem.*, Malines 1779 8°. doch die vroeger niet zijn opgegeven omdat op bl. 58 gevraagd werden werken uitsluitend gewijd aan *Hollandsche* (ook Amsterdamsche) familles.

V. D. N.

Oranjekleur in Heraldiek (bl. 203). A. & A. zal wel de opmerking ten goede houden dat door DE ROUCK (bl. 47) wel degelijk » *Orangie ou Tanné* ende *Sanguiné ou Laqué* ofte *Rosé*" worden vermeld, als door de nieuwere herauten bij de gewone wapenkleuren gevoegd; alsmede dat, volgens W. VON CHERY *der Ehrenherold*, Stuttgart 1848, bl. 21, thans nog

door de Engelsche herauten, »*tanné*" en »*sanguiné*" onder die kleuren gerekend worden, terwijl op tab. II van laatstgemeld werk, fig. 9 en 10, gestreepte schilden ter aanduiding van deze kleuren zijn voorgesteld. Er kan alzoo geene kwestie zijn van natuurlijke kleuren, want deze worden alléén voor wapenbeelden — niet voor velden van wapenschilden gebruikt. ***.

Versus retrogradi (bl. 205). De liefhebbers van versus retrogradi, etc. kunnen er vele vinden in JANI DE BISSCHOP, *Chorus musarum, i. e. Elogia, poëmata, epigrammata, echo, aenigmata, ludus poëticus*, etc. Lugd. Bat. 1700. 8°.

P. H. T.

Een Grieksch Palindromos (bl. 205). Waar de Heer E. A. P. het door hem opgegevene heeft gevonden, weet ik natuurlijk niet; dat het in de *Grammatica* van VOSSIUS, bij de afdeeling *Prosodia* onder de rubriek *de aliis quibusdam carminum generibus minus usitatis*, te vinden is, zal ZEd. misschien aangenaam zijn te weten, alwaar l. VI. Ἀνθολογίας tit. XIII, en de *Vetus collectio Gruteriana inscriptionum*, p. 1046, N°. 9, als fontes worden aangegeven; en tevens RODOLPHUS GOCLENIUS, *Lexicon Philosophicum*, in voce CARCINUS en de twee SCALIGERS, etc. worden aangewezen, als er *zeer velen* van die soort aangevende. Eén distichon uit dezelfde bron van SIDONIUS APOLLINARIS, lib. IX. Epist. XIV. van de soort van die door den Heer Q. aangehaald (NAVORSCHER bl. 205) voeg ik hier bij.

Praecipiti modo quod decurrit tramite flumen
Tempore succrescit nec cito deficiet.

Omgekeerd gelezen heeft het eveneens eene tegenovergestelde beteekenis.

Minder aardig is de volgende *Ionicus a majore*, van welken de maker mij onbekend is:

Messem area, classes mare, coelum tenet astra.

Omgekeerd wordt het een gewone hexameter:

Astra tenet coelum, mare classes, area messem.

J. v. S.

Eerste Hollandsche Roman (bl. 205). De aanwijzing der *Bijdragen tot Boeken- en Menschenk.* aldaar, is minder juist. In het 3e stuk van het 1e D. bl. 178—183, vindt men het medegedeelde door Dr. G. D. J. SCHOTEL, over de *Arcadia* van HEEMSKERK; de brieven van den Heer VAN HASSELT leest men in het IIe Dl. IIe stuk, bl. 83—97 en IIIe stuk, bl. 276 van het *Mengelwerk*; ten aanzien van de *tweede* uitgave *zonder naam*, valt inzonderheid op te merken, dat de narede, daarin voorkomende, is geteekend met de letters C. V. B., waardoor, naar gissing van den Heer V. H. CASPAR VAN BAERLE, de gemeenzame vriend van HEEMSKERK, zoude bedoeld zijn, aan wien die bezorging ongetwijfeld goed was toevertrouwd. V. D. N.

Portcullis (bl. 209). Aan TUSCO wordt berigt, dat ook mij geene vroegere Vorsten dan HENDRIK VII bekend zijn, op welker muntstukken de Portcullis gezien wordt.

Tot bevestiging van het verder door hem aangegevene moge dienen, dat de Hertogen van Beaufort, welk geslacht almede van JOHN of GAUNT afstamt, nog ten huidigen dage de Portcullis als Cimier of Helmteeken gebruiken. W. D. V.

De marsch van Prins Eugeen (bl. 213), is niet de hier aangehaalde: » La garde passe, il est minuit." Deze is uit het vaudeville *Les deux Avares*. L. J.

Kabellouw (bl. 213). Ofschoon de visschers langs de Zuidhollandsche kust, altoos »*Kabellouw*" en niet »*Kabeljaauw*" zeggen, komt mij evenwel de oplossing »*Kabel-visch*" eenigzins gewaagd voor, vermits de lijn waaraan die vischsoort met hoeken gevangen wordt, »*reep*" en niet »*kabel*" genaamd is. Intusschen is het woord »*louw*" in Noord-Braband bewaard gebleven, wordende aldaar de Zeelt (*Cyprinus Tinea*) nog heden »*Louw*" genoemd. ***.

Supinum (bl. 218). PRISCIANUS, een grammaticus tijdens keizer JUSTINIANUS, zegt dat *supinum*, het neutrum van *supinus*, beteekent het teruggebogene woord, daar men er namelijk *verbum* moet onder verstaan, zoo als b. v. auditum, auditu, daar het als verbale van een verbum is afgeleid, en als het ware weder tot een deel van het verbum is teruggebogen. En hiermede hopen wij aan de bedoelingen van I. voldaan te hebben.

O. B.

Gilden (bl. 218). De verdienstelijke, te jong gestorvene CORNELIS JOSINUS FORTUYN (Advocaat te Amsterdam), schreef eene zeer uitvoerige en geleerde dissertatie *de Gildarum historia, forma et auctoritate politica, medio imprimis aevo*, Amst. 1834. Ook in sommige Provinciale Almanakken vindt men vertogen over verschillende Gilden. In België kwamen in de laatste jaren zeer vele geschriften over de vroegere gilden aldaar in het licht. Eenige dier geschriften zijn opgenomen in het *Belgisch Museum*. Andere kwamen afzonderlijk uit. C. & A.

Gilden. De verhandeling van Professor TYDEMAN is niet ter mijner beschikking, en ik kan dus niet wel nagaan, welke werken door den geleerden schrijver zijn geraadpleegd —

maar welligt kan aan R. de vermelding der onderstaande werken van nut zijn :

Jonkheer A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, *De Schut- of Schuttersgilde in Nederland*, te vinden in de berigten van het *Historisch Genootschap* te Utrecht, 1848.

BLOMMAERT, *Bijdragen over de gilden en ambachten*, voorkomende in het *Belgisch Museum*, IV. bl. 35.

FÉLIX DE VIGNE, *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des Gildes et des corporations de métiers, leurs drapeaux, leurs armes, leurs blasons* etc. Gand. 1847.

GUILLAUME, *Histoire de l'organisation militaire sous les ducs de Bourgogne;* geplaatst in de : *Mémoires publiés par l'académie royale des sciences, des lettres et beaux arts de Belgique*, T. XXII. Brux. 1848.

Revue de Bruxelles, Avril 1844, waarin de statuten worden gevonden van het schutgilde van ST. MICHEL, te Brussel.

VAN BEVEREN.

[Onze vriend H. C., die, even als CONSTANTER, het werk van den Heer C. J. FORTUYN heeft opgegeven, herinnert ons dat van den Heer H. O. FEITH, JR. *de gildis Groninganis;* Gron. 1818.]

Bayle (bl. 218). Omtrent de *Dictionnaire historique et critique* van BAYLE, vind ik het volgende in het 2e deel der *Dictionnaire Encyclopédique de l'Histoire de France*, par M. PH. LE BAS. »Dit werk, hetwelk voor de eerste maal in 1696 (2 d. in fol.) verscheen, was voornamelijk te zamengesteld om tot verbetering of tot aanvulling van het *Woordenboek* van MORERI te dienen; men moet er dus geen volkomene en geregelde woordenlijst in verwachten. De artikels, dikwijls over zeer duistere personen geschreven, zijn slechts het voorwendsel tot zeer uitgebreide en talrijke aanmerkingen, waarin de schrijver al de kracht zijner sceptische redenering, door zijne ontzaggelijke kennis ondersteund, ontwikkelt. Dit woordenboek maakte eenen schitterenden opgang; maar zoo het den roem van BAYLE vergrootte, veroorzaakte het hem ook nieuwe kwellingen. In Frankrijk werd er de druk van van verboden en talrijke tegenstrevers, waaronder zich LECLERC, JACQUELOT en de onverzoenlijke JURIEU onderscheidden, verhieven zich tegen vele zijner artikelen", enz.

»Het *Woordenboek* van BAYLE heeft een groot getal uitgaven gehad; die van 1740, 4 deelen in f°., werd de beste van allen geacht, tot aan de elfde en laatste, in 1820 uitgegeven door BEUCHOT (16 deelen in 8°)".

C. W. BRUINVIS.

P. J. Beronicius (bl. 218). PETRUS JOHANNIS BERONICIUS was schoorsteenveger te Middelburg, en baarde niet weinig opzien door zijne vaardigheid in de dichtkunst. Alle oude dichters had hij in zijn geheugen. Overigens was hij een landlooper, die zijn' tijd in kroegen doorbragt en zijn grootste behagen schepte in een slordig leven, hetwelk een ongelukkig einde had, want hij is later in zijne dronkenschap gesmoord. Zelf schreef hij niets, maar dichtte voor de vuist en anderen moesten dan de woorden uit zijnen mond opschrijven. Het bekendste zijner gedichten is: de *Georgarchontomachia* of *Boeren- en Overheidsstrijd.*

J. W. H. C.

P. J. Beronicius. De levensberigten van dezen zonderlingen geleerde, die bij RABUS en elders voorkomen, zijn ontleend uit het werk van A. BORREMANS, getiteld : » *Variarum lectionum liber etc.* Amst. H. en T. BOOM, 1676 in 12°." Het zou mij aangenaam zijn dit boek eenige dagen onder de oogen te hebben.

J. C. K.

P. J. Beronicius. Over PETRUS JOHANNIDES BERONICIUS heeft J. A. DE CHALMOT in zijn *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, D. II, bl. 375—381 een breedvoerig artikel geleverd; waarbij hij ten slotte de volgende autheurs opgeeft: ANTON BORREMANS, *Var. Lection.*, cap. VI, p. 59—66. KONIGII, *Bibl. Vet. et nova.* C. SAXI, *Onomast. liter.*, Pars V, p. 173. *Voorrede* van P. RABUS, *Leven van eenige voorname Mannen en Vrouwen*, Deel I, bl. 310—320; door SAXE t. a. p., wordt ook verwezen naar den *Catalog. Biblioth. Goensianae*, Tom. I. p. 453, alwaar men leest : » Cet » incomparable improvisateur n'est guères » connu hors la Hollande. On ne sait pas de » quel pays il était". JÖCHER, in zijn *Gelehrt. Lexicon*, noemt hem PAUL PETER BERONICIUS oder JAS. J. BERENY.

V. D. N.

Kerktorens (bl. 218). HENRY kan welligt in eene verhandeling van Mr. F. N. EYCK TOT ZUIJLICHEM : *Kort overzigt van den bouwtrant der middeleeuwsche kerken in Nederland*, te vinden in de berigten van het *Historisch* gezelschap te Utrecht 1849, 1ste stuk, het middel vinden om aan zijne weetgierigheid te voldoen. Indien de leergrage jongeling dat werk niet bezit, dan verwijs ik hem naar de daarin genoemde bronnen :

DE CAUMONT, *Histoire Sommaire de l'architecture religieuse, civile et militaire au moyen âge*, Paris 1838.

F. KUGLER, *Handbuch der Kunstgeschichte*, Stutgart 1842.

KREUZER, *Kölner Dombriefe;*

VON RUMOHR, *über den gemeinschaftlichen Ursprung der Bauschulen des Mittelalters;*

A. OLTMANS, *Description des Chapelles à Nimègue*, Amsterdam 1847.

H. OTTE, *Abriss einer kirchlichen Kunst-Archaeologie des Mittelalters*, Nordhausen 1845.

VAN BEVEREN.

Kerktorens waren er in de eerste vijf of zes eeuwen onzer tijdrekening nog niet. Sommigen houden ze voor eene navolging der Minarets op de moskeën; doch ten onregte. Het moge waar zijn, dat de Europeërs, vooral de Byzantijnen het een en andere van den Saraceenschen bouwtrant hebben ontleend; dat de torens en torentjes rondom den koepel van sommige kerken (die te Limburg aan de Lahn zou er zeven hebben) werkelijk eene navolging zijn der Mahomedaansche minarets, welke door de kruistogten aan onze Duitsche voorvaders bekend werden; het bouwen van kerktorens dagteekent van eenen tijd, op welken Mahomed in Europa nog geheel onbekend was. In VINCENTII *Specul. histor.* wordt verhaald: » Toen CLOTHARIUS, Koning der Fran- » ken, in het tiende jaar der 7de eeuw Orleans » belegerde, liet de Bisschop der stad de klok- » ken in de torens der St. Stephanus-kerk zoo- » danig bewegen, dat zij een ontzettend geluid » gaven; de vijanden, door dit ongewoon ge- » druis verschrikt, verlieten haastig vlugtende » de stad." De klokken, aan deze Franken nog gansch onbekend, waren eerst kortelings uitgevonden en door den Roomschen Bisschop SABINIANUS (604—609) het eerst tot een godsdienstig doeleinde gebezigd, (volgens ALT, *der Christliche Cultus*). Daar nu gelijktijdig met de uitvinding en het kerkelijk gebruik der klokken de eerste sporen van kerktorens gevonden worden, is de bouw der torens waarschijnlijk toe te kennen aan den wensch, de klok zoo hoog doenlijk op te hangen en haar geluid zoo ver mogelijk te verspreiden.

De vraag spreekt (bl. 218) bepaaldelijk van » Protestantsche kerken": misschien omdat voor het jaar 1795 in ons land de R C. kerken — en desgelijks velen der Dissenters, Lutherschen, Doopsgezinden enz. — uitwendig zoo min mogelijk de gedaante van openbare bedehuizen aannemen en dus geene torens dragen mogten: het kan anders den kundigen HENRY niet onbekend zijn, dat de R. C. kerken, evenzeer als de Protestantsche hare torens bezitten. Slechts in Rusland is meestal de toren niet met de kerk verbonden, maar een afzonderlijk gebouw, ja op vele dorpen ontbreekt hij geheel, en de klok hangt in eenen naast de kerk staanden hoogen eikenboom. PHIL-HISTORICUS.

Kerkorgels (bl. 218). C. L. is ongetwijfeld niet bekend met de over dit onderwerp zoo breedvoerige en niet minder belangrijke verhandeling van den Hoog Eerw. Heer N. C. KIST, geplaatst in het *Archief voor Kerkel. Gesch. inzonderheid in Nederl.*, Xe Deel 1840, van blad. 191 tot 304, waarop nog eenige aanteekeningen volgen in het XIX Dl. 1848, bl. 184 en 185, hij leze die, alsmede de Schrijvers daarin aangehaald, en aan zijn wensch zal zeker in vele opzigten voldaan zijn.
V. D. N.

Arabische Schrijvers (bl. 218). BIBLIOPHILUS MINOR begeert te weten welke de beste uitgaven van ABULFARAGIUS en ABULFEDA zijn?

Van ABULFEDA:

ABULFEDAE *Annales muslemici* arab. et lat. cum notis REISKII; Hafniae 1789—94, 5 vol. in 4, voor 176 francs verkocht in de verkooping van LARCHER.

ABULFEDA, *Tabula Syriae* etc., cum notis KOEHLER, accesserunt J. J. REISKII animadv. Lipsiae 1766, in 4, de waarde van dit werk is 15 francs.

Van ABULFARAGIUS:

Historia compendiosa dynastiarum, historiam universalem complectens, door EDM. POKOCK, 2 vol. in 4, Oxford 1665. C. A. C.

Arabische Schrijvers. In het *Allgem. Bibliograph. Lexicon* van F. A. EBERT, Leipzig 1821, zal BIBLIOPHILUS MINOR op de door hem genoemde namen der bedoelde Schrijvers, zoo ik vertrouw, het beste antwoord op zijne vraag vinden, aldaar worden onderscheiden uitgaven en *vertalingen* hunner schriften vermeld. Hij zie ook BRUNET, *Manuel du Libraire*, in voce. V. D. N.

Zwolle (bl. 218). Vier verschillende gevoelens omtrent de naamsafleiding van de stad Zwolle, worden opgegeven in het eerste Hoofdstuk in B. C. VAN HATTUMS, *Geschiedenissen der stad Zwolle*, bij S. CLEMENT, Boekverkooper aldaar, 1767: IV D. gr. 8°, Het zou mij verwonderen, zoo er iemand werd gevonden, die met ééne van deze volkomen genoegen kon nemen. Om eenigzins tot de zekerheid te naderen, zal men, gelijk in alle soortgelijke gevallen, moeten beginnen met na te sporen, hoe de naam der stad in de oudste, echte en oorspronkelijke stukken, liefst op de plaats zelve of in hare nabijheid uitgevaardigd, geschreven is. I. A. N.

Zwolle. Geen Zwollenaar is in staat, met zekerheid den oorsprong van den naam zijner geboortestad op te geven. Velerlei gissingen bestaan hier over, maar ook in dit geval doet *gissen* wel eens *missen*. Voor hem, die de oorspronkelijke werken niet bezit, zijn de voornaamste gevoelens over den oorsprong van *Zwolle's* naam opgenomen in de *Wandelingen in en om Zwolle*, een lief boekje, dat voor een paar jaren te dier stede is uitgegeven. Ziet hier in het kort de onderscheidene meeningen, zoo als ze door *Zwolle's* geschiedschrijver VAN HATTUM zijn opgegeven, in zijn werk, I, bl. 2 en volg. De geleerde predikant W. NAGGE, schrijft den naam *Zwolle* toe aan de vruchtbare weiden, waarop de ossen zeer vet werden en *zwollen*.

Een ander leidt *Zwolle* af van de omstandigheid, dat het vee, aldaar weidende, met veel *gezwellen* zoude geplaagd zijn.

Een derde gevoelen is, dat de naam der stad toe te schrijven is aan den grooten handel in *wol*, daar in vroegere tijden gedreven.

De Drentsche predikant PICART zegt, dat de naam *Zwolle* afkomstig is van *Saal*, zoo als de Franken een paleis of hof noemden.

De meening van VAN HATTUM zelf is, dat de Bructers, Chamaven en Saxen achtereenvolgend de streken innamen, waar nu *Zwolle* ligt, en een van deze volksstammen die plaats genoemd heeft naar eene of andere plaats in Duitschland, welke dien naam droeg, zoo als er nog eenige te noemen zijn.

Van het eerst genoemde gevoelen is een VAN DER HORST, die in zijn *Overijssels oog of Zwol verheerlijkt* (een vrij zeldzaam werkje), van die stad zingt, die

— — — — — — — — — — — — tot den stand
Eens Stads verhoogt, de kroon van bey zijn Susters spant,
Die 't met een nors gezigt begrimmen van weer-zijden,
En zelf Stads voorspoed in haar weer-wil moeten lijden,
Die straks, na haar geboorte, aan alle kanten vol,
De naam van Middelwijk verwisselt heeft in Zwol,
Omdat het Vee, hier tot den Kossem in de Beemden
Spanzerende, opzwol, en niet lang na dorheid zweemde,
Maar ijlings spek-vet wierd: nog blijft 's Lands deugd in stand;
Dat tuigen de Ossen, die uit Jut- en Cimberland
Ons toegeschikt, na dat ze uit Ploeg- en Kar-gareelen
Geslaakt, in Mastebroek met meerder ruimte speelen,
Van top tot teen doorvoed, ten dienste van hun Heer
En weider, 't lieflijk gras betalen met haar smeer,
Juist rijp, wanneer een teelt van Gansen met haar leven
De moet-wil boet aan Sint Martijn wel eer bedreven.

Maar genoeg. Een ieder moge voor zich zelven oordeelen, welk gevoelen hem het aannemelijkst toeschijnt.

V. S.

[Onze vriend J. H. VAN DALE voegt hier nog bij: » dat in het werk van F. HALMA, *Tooneel der Ver. Ned.* II, bl. 404, opgeteekend staat hoe de plaats eertijds *Middelwijk* genoemd werd, omdat het klooster *Bethlehem*, in de boerschap *Middelwijk* gelegen, de oorzake geweest is, dat het gedachte boerschap eerst een dorp geworden is, daarna Zwolle geheten."— G. A. C. S. vraagt: » Zou het dialect der Zwollenaren ook iets hebben kunnen bijdragen om hunne woonplaats op die wijze te bestempelen? *Ze wollen* beteekent: *zij wilden;* wanneer dit woord vaak in den mond van hare bevolking lag, hoe gemakkelijk zou de term niet van bijnaam tot naam zijn overgegaan? Met bijzondere personen toch, is dit niet zelden het geval."]

Napoleon de Zonnegod (bl. 218). Zoo ik meen, zijn er meerdere soortgelijke *jeux d'esprit:* aangehaald heb ik gezien *Historic doubts relative to Napoleon Buonaparte*, *by Archbishop* WHATELY. Niet lang geleden is uitgekomen over hetzelfde onderwerp: *Historic certainties respecting the early history of America*, *developed in a critical examination of the book of the chronicles of Ecnarf*, *by the rev.* ARISTARCHUS NEWLIGHT. Onder dezen vreemden titel heeft een Amerikaan de geschiedenis der Fransche omwenteling en die van NAPOLEON aan eene gestrenge critiek getoetst, alle namen van achteren naar voren schrijvende, zoo dat *Ecnarf*, *Niatirb*, *Muigleb*, *Noel-opan*, enz. *France*, *Britain* (great), *Belgium*, NAPOLEON beteekenen. De afleidingen en beteekenissen dezer nieuwsoortige namen zijn zeer scherpzinnig: Noel-opan is een zinnebeeld der omwenteling en zijn naam beteekent, behoorlijk geänaliseerd, en afgeleid met veel omhaal van geleerdheid uit de Hebreeuwsche woorden אֵל, נוֹא en אוֹפֶן: *de goddelooze omkeering*. Zijne geheele geschiedenis wordt als legende, mythe en symbool op eene aardige wijze weggecijferd. Het maandschrift: *The Athenaeum* van Februarij dezes jaars, bevat er een lezenswaardig artikel over.

VAN LOON.

Comedia vetus van A. Wils. Op bl. 220 van DE NAVORSCHER meldt de Heer N. P. BIBLIOPHILUS, dat ik ADRIAEN WILS voor den Schryver van de *Comedia Vetus* zou houden. Zoo iets heb ik nooit geschreven. Men sla maer het *Belgisch Museum* IX, 289 op, alwaer van gemelden Schryver aengeteekend staet, dat zyne tooneelstukken ongedrukt zyn gebleven en in de bibliotheek van VAN HULTHEM berusten. De *Comedia Vetus* staet daer vermeld voor het werk van een onbekenden Schryver en door my niet nagezien. Ik verwys immers naer de *Naamlijst* van tooneelstukken, welke den 22 April 1772 te Rotterdam door J. BURGVLIET en R. ARRENBERG moesten verkocht worden; gelyk ik telkens de bron aenduid wanneer het aengewezen werk my niet onder de hand mogt komen.

Toen ter tyd kende ik evenmin het geestig stuk van MEERMAN, als het werk dat in 1612 te Antwerpen gedrukt zou zyn. Dit laetste heb ik tot nog toe niet ontmoet noch elders vermeld gevonden, en zoo het ooit bestaen hebbe kan het bezwaerlyk met de geestige satyre eenig gemeens hebben: want het is niet te veronderstellen dat in een' tyd van strenge censuer het werk van MEERMAN in de Spaensche Nederlanden zou zyn nagedrukt. Indien de hollandsche *Comedia Vetus* uitgegeven ware in 4°., dan zou men misschien mogen veronderstellen dat er op sommige exemplaren een valsche titel gesteld werd, tot bevordering van het vertier er van in de Katholyke gewesten.

F. A. SNELLAERT.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Brief des Proconsuls Publius Lentulus. Gaarne zou ik de redenen kennen *waarom* men den brief, door den Proconsul PUBLIUS LENTULUS aan den Romeinschen Senaat geschreven, waarin de bekende beschrijving van den persoon van CHRISTUS voorkomt, voor onecht houdt? Ik meen dat de meeste schilders van deze beschrijving gebruik hebben gemaakt.
H. M. G.

Versjes van Claudius. DE NAVORSCHER zal een ijverigen lezer en bewonderaar der schriften van MATHIAS CLAUDIUS ten hoogste verpligten, door hem op te helderen, wat die schrijver bedoelt met zijn

Wiegenlied für belefene und empfindfame Perfohnen:

Meine Mutter hat Gäſse,
Fünf blaue,
Sechs graue;
Sind das nicht Gänse?

en wat hij meent met het opschrift: »Hier liegen Fussangeln" van het versje:

»Ich bin ein Barde." Freund, sind deine Augen *helle?*
Gnügt dir die Eichel und die Quelle?
H. M. G.

Tijl Uilenspiegel. Het Bestuur van dit maandwerk of HH. Navorschers zelven zouden mij zeer verpligten, door mij mede te deelen, of deze vrolijke snaak geleefd en bestaan heeft, of dat hij slechts de fictie is van den een of ander geestigen schrijver, en zoo ja, van wien?
H. W. K.

Huis met de hoofden. Wat is er toch van de legende van *het huis met de hoofden,* te Amsterdam op de Keizersgracht bij de Leliegracht, zijn daar werkelijk dieven door eene onverschrokkene dienstbode vermoord? Waarom zeide men vroeger ook wel het huis met de *zeven* hoofden, daar er toch geen zeven in den gevel staan?
IOTA.

Claegebeer. Wie geeft mij verklaring van het volgende: »Weert dat enich man den »anderen wondede, dat eene *claegebeer* wonde »weer, die breecke tegen die Heerlijckheyt »vijff marck des vurscrevenen payments, ende »solde daernae den clager beteren na sijnre »verhaelinge mit gulde & mit rechte." — *Overijsselsche Cronijcke*, in G. DUMBAR'S *Analecta*, bl. 417.
J. C. K.

Tapijten op de zaal der Staten van Holland. In een oud aanteekenboek vind ik: »*De tapijten op de zaal van de Staten van Holland kosten van teekenen f* 6000 *gulden, en van maken f* 24000. Boven bedoelde aanteekening is gemaakt te Amsterdam, omtrent het jaar 1653. Vrage: welke zaal wordt daarmede bedoeld? en bestaan die kostbare tapijten nog?
V. S.

Dichters van den Hervormden Gezangbundel. De onderteekenaar van het getalmerk 200 zou één der lezers van DE NAVORSCHER zeer verpligten, door in ééne der navolgende afleveringen, de lijst en naauwkeurige opgave van de Auteurs der onderscheidene Evangelische Gezangen, bij de Nederd. Herv. kerk in gebruik, te willen opgeven, waarmede ZEd. hem eene groote dienst zoude bewijzen.
L. v. W. Z.

Ultrajectinus. Wie was ULTRAJECTINUS, die in 1784 vaerzen in den patriotschen smaak uitgaf? (in 8°. te Utrecht, bij S. DE WAAL, *Pro patria libertate.*)
HORA R.

Bernardus Bosch. Wanneer is BERNARDUS BOSCH, schrijver van de *Politieke blixem* enz. overleden?
HORA R.

Vereering des ooijevaars. Waarom en sedert wanneer wordt in ons Vaderland, aan de Ooijevaars eene zóó bijzondere en meerdere onderscheiding (die bij velen aan eerbied grenst) gegeven, dan aan eenige andere vogels?
H. v. R.

Galgestraf op zwanendoodslag. Wat is de aanleiding tot het bepalen van de doodstraf (galg), voor het ombrengen van een Zwaan?
H. v. R.

Ave Gracia Plena, gedrukt buiten Schoonhoven in 1450, in 8°.; — vide *Catal. Verk. van* SIJPESTEIN te Haarlem, 11 Nov. 1783, bl. 41, N°. 478.

Wáár berust thans die uitgave? of door wien werd ze destijds gekocht? B.·.

Bernard de Mérode. Waar vindt men, behalve in het werk van GROEN VAN PRINSTERER, *Archives de la maison d'Orange-Nassau*, eenige biographische bijzonderheden omtrent BERNARD DE MÉRODE, *Seigneur de Rumen* en zijne betrekking tot Prins WILLEM *van Oranje?* Uit eenige brieven van dezen vorst aan dien edelman, straalt het bewijs van hunne groote vriendschap door, alzoo daarin MÉRODE door den Prins wordt genoemd: *mon bien bon amy!*
VAN BEVEREN.

Avary. Wat is de afleiding en juiste beteekenis van het woord *Havery*, of, zoo als ik meen dat het eigenlijk geschreven moet worden, *Avary?* Stud. L. B.

Jan van Gysen. Heeft er hier te Amsterdam een dichter of rijmer van dien naam bestaan, waarvan iets bekend is? Ik bezit een begraafnisbriefje in rijm, waarop die naam staat en volgens hetwelk hij den 3den Februarij 1722 zou overleden zijn. HENRY.

Schattingweigerende Waterlanders. In een geschreven aanteekening van het jaar 1754, lees ik:

1447. Gebeurde het dat de Waterlanders haer tegens de Schattingen versetten, waerover veel van de rijkste huyslieden aldaer, by nacht van haer bedden gelicht, en voort na den Haghe ghevoert werden; daer sy niet van daen quamen of de schattingen waren ten uytersten betaelt, en noch soo veel daer boven, *dat de groote nieuwe Sael die noch heden voor 't Hof is daervan uyt de grondt opgetimmert wert.*

Is dit nog van elders bekend, en waar vindt men daaromtrent nader en meer?
B—.

Jan Sysmus. Wie weet iets omtrent JAN SYSMUS, Stads Dokter en groot prenten-liefhebber te Amsterdam, omstreeks 1600?
B—.

De »Ana's". In de Fransche letterkunde bestaan er verscheiden soorten van *ana's;* als *Encyclopediana*, *Anonymiana*, *Menagiana*, *Calviniana.* Bestaan er ook zoodanige in de Nederlandsche litteratuur; en zoo ja, welke? Men moge aan dergelijke voortbrengselen, welligt geene groote waarde toekennen voor de letteren, zij geven evenwel een denkbeeld van den geest des tijds. DINON.

Schout bij Nacht. Omstreeks welk jaar en door wien is deze rang ingevoerd en van waar deze vreemde benaming?
H. W. K.

Glastranen worden in het Fransch genoemd: *larmes bataviques*, in het Spaansch *lagrimas de Hollanda.* Is de uitvinding van de glastranen van Hollandschen oorsprong, zoo ja, wie is de uitvinder, en van welken tijd dagteekenen zij? K. R.

C. Grapheus. Weet men ook eenige levensbijzonderheden van C. GRAPHEUS, in 1598 openbaar Notaris te Amsterdam?

Stephanus Bacherus. Deze was waarschijnlijk in het laatst der XVI eeuw Med. Doctor te Amsterdam. Gaarne zou men eenige levensbijzonderheden van hem weten.

Gualtherus Stienerus Marselaar. Zijn zinspreuk was »In morte vita." Behoorde hij tot eene Hollandsche of Brabandsche familie en wat was zijne betrekking?

Schrikshoeken. De tegen elkander overstaande hoeken, gevormd door twee lijnen, die malkaâr snijden, worden wel eens (en vooral in oudere werken over de wiskunde) *Schrikshoeken* genoemd. Van waar deze benaming? I. Γ. P.

De halve Maan. Welke zijn de gevoelens omtrent den oorsprong van de halve maan der Turken? I. Γ. P.

Kennemerlandsche enz. Oudheden. Wie is toch de vertaler en hoe is de titel van het Lat. werk van de *Kennemerlandsche*, *Utrechtsche en andere Oudheden?*
BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Leidsch papierengeld. In welke maand van het jaar 1574 begon men in Leiden met het munten van papieren geld ter waarde van 28 en 14 stuivers?

Aan welke drie personen was hierover het opzigt opgedragen?

Ik wenschte gaarne te weten, hoe deze geldstukken er uitzagen? A. AARSEN.

Stamvader der Evertsen. Wie was de stamvader van het beroemde geslacht der EVERTSEN, waar en wanneer werd hij geboren, waar en wanneer is hij gestorven?

Heeft hij zich ook door dappere daden aan den lande verdienstelijk gemaakt en is hiervan geen bewijs? A. AARSEN.

Eeuwiglick en eeuwelick. In de Staten-overzetting des bijbels leest men beide *eeuwighlick* en *eeuwelick*, is hiertusschen eenig onderscheid bedoeld? D—V.

De Sphera perfecta van J. van den Dam. In 't *Bijvoegsel* op het *Vaderl. Woordenboek*

van J. KOK, C—G. bl. 59, wordt melding gemaakt van een kunststuk, vervaardigd door JAN VAN DEN DAM, *Amsterdammer*, en genoemd *Sphera perfecta*. Wat is er van dit kunststuk geworden? Zijn er ook elders meer uitvoerige berigten omtrent J. V. D. DAM te vinden? J. K. K,

---

Willem Aelst over Aardenburg. Weet iemand welk werk Ds. WILLEM AELST, sedert 1695 Predikant te *Aardenburg*, over die stad schreef? Weet iemand eenige levensbijzonderheden of datums omtrent Ds. AELST op te geven? Zijn werk moet nog al merkwaardig zijn. G. P. ROOS.

Trittenhemius, ik meen, abt van Bonda, geschiedschrijver. In welke eeuw of omstreeks welk jaar heeft deze man geleefd, is hij bekend als een geacht geschiedschrijver, en bestaan er nog van zijne geschriften? Zoo ja, waar zijn die verkrijgbaar? P. H. D.

Geschut van 1650. Op twee zeer fraaije kleine kanonnen van metaal staat het jaartal 1650, en daarbij een wapen, bestaande in 3 sterren (2 en 1) en in het midden daarvan eene roos. — Wiens wapen was dat? W. M. Z.

Het geslacht van Tol. Het zou mij aangenaam wezen, aanwijzing der bronnen te ontvangen, waar de oorsprong en levensbijzonderheden der leden van het geslacht VAN TOL geboekt staan, inzonderheid van zekeren TOLLIUS, die Griffier van WILLEM III was en in 1685 stierf. R.

Meikersen. Waarom worden de kersen, die gewoonlijk eerst in het laatst van Junij, somtijds eerst in Julij komen, toch *Meikersen* genoemd? NETOK NAVHI.

Monumenta Xantiana. Wat zijn dat voor marmora. Op welke Musaea zijn die te vinden. Zijn zij belangrijk voor de historie? Bestaan er ook in werken afbeeldingen van? INVESTIGATOR.

Molières dienstmaagd. Onlangs las ik in een onzer tijdschriften, dat MOLIÈRE gewoon was zijne blijspelen aan zijne oude meid voor te lezen, en die regels door te schrappen, welke haar niet deden lagchen. Is dit waarheid of slechts een sprookje? W. T.

Spreekwoord. Vanwaar is de uitdrukking: » hij heeft het te Keulen hooren donderen", afkomstig? W. T.

Histoire du Roi de Bohême. Tot nog toe heb ik reeds verscheidene malen vergeefs getracht, dit zonderlinge boek te verstaan. Zou iemand mij daarin te regt kunnen wijzen of aan kunnen duiden dat er een sleutel, of wat ook van dien aard, bestaat om het te ontcijferen, daar eenige bladzijden, waaronder bl. 357, zeker een sleutel vereischen om ze te verstaan? Die zulks mij zou kunnen oplossen, zoude mij zeer verpligten. JACOB.

Zutphen. Waarvan heeft de stad Zutphen haren naam ontleend? De afleiding toch van *Zuid-veen*, strijdt te zeer met de harde *f* of *ph*, in het woord voorkomende, en ook met de volksuitspraak: *Zutfent* luidende, om in ernst te kunnen worden volgehouden. Σ.

» *Politike discoursen.*" Wie is D. C.? de schrijver van: » *Politike discoursen, handelende* » *in* 6 *onderscheidene boeken, van steeden, lan-* » *den, oorlogen, kerken, regeeringen en zeeden.* » t' Amsterdam bij J. CIPRIANUS VAN DER » GRACHT in 't jaar 1662. kl 8°." ? ? J. C. K.

Marsilius Ficinus. Bestaan er nog uitgaven van het werk: *de immortalitate animi*, van MARSILIUS FICINUS van Florence in 3 boeken. Zoo ja, welke zijn de beste? HENRY.

Ophir. Waar lag *Ophir*, waarvan in de geschiedenis van SALOMO en HIRAM melding wordt gemaakt? Bestaan er ook nog bouwvallen of andere bewijzen die de ligging van die plaats kunnen aanduiden? GEOGRAPHICUS.

Polygamie bij de Joden. De beide andwoorden met het opschrift *Monogamie* (NAVORSCHER bl. 120) leiden my tot de vraag: was de *Polygamie* by de Joden nog in zwang tijdens het leven van Jezus en de Apostelen? Hoe heeft de invoering van het Christendom haar, waar zy in gebruik was, kunnen weren, daar toch in de Schriften der Evangelisten en Apostelen geen stellig en duidelijk verbod hiervan voorkomt? D—r.

Muntwezen bij de Grieken. Bij het onderzoek der Grieksche antiquiteiten, ter verkrijging eener heldere en zooveel mogelijk juiste voorstelling van het *muntwezen* der oude Grieken, gedurig teleurgesteld, zoo door het onvolledige van sommige bronnen als door het gemis van vele andere, neemt O. b. W. de vrijheid, bovengemelde zaak onder de aandacht der Heeren Navorschers te brengen; om door hunne opgaven der meest geschikte bronnen, of liever door een beknopt verslag hunner nasporingen te dezen aanzien te worden onderrigt.

Het vragen staat vrij,
Maar 't weig'ren er bij.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een snegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen.* t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

GEBED VAN EVERHARD VAN REYD.

Als blijk van belangstelling in haren arbeid heeft de ondergeteekende de eer aan de Redactie van DE NAVORSCHER ter plaatsing aan te bieden, een onder hem met het testament berustend gebed van zijnen meer dan bedoveroudoom EVERHARD VAN REYD, als geschiedschrijver, als vriend van Graaf JAN en als vermoedelijke steller van de Unie van Utrecht niet onbekend. P. J. ELOUT.

Blankenburg,
9 April 1851.

Copie van een Gebedt, gemaeckt en met eygener handt beschreven door EVERHARDT VAN REIDT, *in Leven Burgermeester der Stadt Arnhem, Griffier van de Leenen, en Gecommitteerde ter Vergaedering van Haer Hoog Mogende, naemaels Nassauschen Raedt, in den Heere ontslaepen binnen Leeuwarden, den* 25 *Febry* 1602.

Almechtige, Guetiger Godt, und genediger Vader, van dewelche alle goede gaven herkomen; dyne Waldaden, an my arme, elende, und onweerde Creatuure bewesen, syn soo groot und mannichvuldig, dat my onmogelyck is deselve t'overdenken, veel weyneger t'overtellen, ende nogh minder eenige danckbaerheit daer voor te bewysen. Du heffst my tot een redelycke Creatuure geschapen, van eerlycken vroomen Olderen laeten gebooren worden, die my van der Jeught op tot deuchden aengewesen, und die quade angeborene natuur in my gebroken hebben: Een gesunt und nit mismaeckt Lichaem, notdruftige sterckte, und middelmatigh natuurlyck Verstant, soo veel ik in myner beroepinge nodigh und van doen gehadt, heffst u my gegeven: Eenige vordere gaven van starcker memorie ende walredentheit heb ik wel gewunscht, ende daer in myn mangel beklaegt, maer uytten Loop mynes geheelen levens klaerlyck gespeurt, dat meerdere gaeven my aen 't hoogste goedt veellicht schaedelyck geweest, en in Wereltlycke hoogheit en stricken al te wydt solde verleyt hebben, alsoo, dat ik dyne eeuwige Wysheit ende sonderlinge voorsieninge hier in niet genoeg roemen nogh prysen kan, diewelcke my sodaene gaven my selfs ten besten onttogen en geweigert heffst: daerenboven van 't geene tot eenes menschen Leven nodigh is, heffstu my Salomons wunsch verleent, beyde voor uyterste armoedt und overvloedigen ryckdom bewaert, und myne Olderen alleenlyck tamelycke middelen gege-

ven, om my ter Schole te houden, in vreemde Landen te senden, und goede kunsten laeten leeren, daer mede ick my selfs ende mynen naesten mochte nuttelyck dienen; daer in du mynen arbeydt ſoo heerlyck und mildelyck gesegent hefst, dat ick tot hogeren staet verheven bin worden, als ik ſelfs niet begeert nogh daer nae getracht en hebbe, alsoo dat ik niet alleen my selfs ryckelyck generen, dan oock myne Broeders, Susters, Frunden und Verwanten in veelen saecken behulpelyck und troostelyck hebbe kunnen zijn; Ende dat weinigh menschen gebeurt, heffstu my eenen sulcken staet en gelegentheit om myn broodt te winnen beschert, daer mede ik met waerheit seggen kan, dat myn gemoet sigh altoos wal heeft genoegen laeten, ſonder dat myn hert nae eenigerley beteren staet gewunscht offte gearbeit heefft, ende soo ik tot eenigen tyden nae eene andere beroepinge mochte verlangt hebben, en hebbe ik ummers geene hogere, dan wal eene legere om meerder rust en gemaks wille begeert: In deese bedroefden Oorlochstyden, daer soo manniche ontallycke menschen verjaegt, verbrant und alle haeff ende goet berooft, und tot uyterste armoede gebragt zijn, heffstu my, onaengesien dat ick niet een haijr beter, und ummer ſoo groote straffen als andere verdient heb, gantsch Vaederlyck getractiert, mildelyck onderholden, und bijkans van allen schaden en gevaer des Oorlochs bevrijet, desgestalt, dat ik onweerdige mensch van den gemeenen Landtsplaegen niet veel meer gevoelt heb; als het jammer und bedroefenis, dat ik an mijnen Vrunden und Naesten gesehen heb: Uyt mancherly eenes todes Noodt te Waeter und te Lande heffstu my gereddet, op dat ik in mijnen Sunden niet versmoren en solde, insgelycken myne ziele voor die stricken des Duyvels bewaert, und my etlichmael van boose geselschap, by dewelcke ik in mynen jongen jaeren met groot pryckel van verleydinge geraeckt was, genedichlyck wederom affgerukt, und myne voeten op eene betere und heilsame bahn gestuyret: Boven al heffstu my dyne erkentenisse gegeven, uyt die duysternis und Affgodery des Pausdoms mit dyner gottlicher handt geleydet, und tot den Lichte des Euangelii gebracht: Voor alle diewelcke onuytspreeckelicke Weldaden ik dy billyck dancken solde, maer om myner onweerdigheit willen my schaemen moet voor dyne Majesteit to erschynen, met suchten belijende, dat ik durch myne swaere sunden dy alle daegen und stonden onophoerlyck vertoorne, und ſoo veel in my is alle genad und gunst van my stoote, und dy meer dan to veel oorsaeck geve dyn Vaderlyck gemoet tegens my to veranderen. Ik bidde O Heer und goedertierende Vader, du willest om dynes Lieven Sohns JESU CHRISTI willen myne Sunden my vergeven, die ik uyt Lichtverdicheit und menschelycke swackheit daegelycks begae, und om myner ondankbaerheit willen niet moede werden my goets te bewysen, maer veel meer neffens andere Waldaden nogh deese eene genade daer by voegen, dat ik Krafft und zegen moge bekommen, om met beterong mynes Levens und annemong eenes nywen Mensches my dankbarlyck tegens dy te vertoenen, und dyne goedertierentheit to prysen ende to Laven. O Heer, ik ligge op der eerden, als een arm kraffteloos kindt, dat van selfs niet opstaen kan, ende syne armen uytreycket om geholpen te worden; helpt du my, dan daer is anders niemants, daer van ik hulpe verwaghte, verlate my nit, op dat ik dy nit en verlaete. Amen.

———

Gulden Levensregel. Misschien verdient het volgende oude rijmpje in DE NAVORSCHER te worden opgenomen. Ik herinner mij niet waar ik het heb gevonden.

Dient God vier uren alle daeghen,
Acht uren wilt werken om u gewin,
Drie uren neemt voedselen uwen behaghen,
Slaept seuve ure, of mooght Ghy min.
Twee ure spancerende verscherpt den sin.
Die dus deylende den tyt can verkiesen
En sal Int Eynde noch Int begin,
Noch God noch siel noch tyt verliesen.

P. ADR. POIRTERS geeft hetzelfde levensrecept, in zijn boek: *het Masker van de wereld afgetrokken*, waarvan in 1843 de 33ste druk te *Gent* in het licht verscheen. Dáár luidt het echter als volgt:

Dien God, want dat betaamt, twee uren alle dagen;
En nut uw' spijs en drank drie uren naer behagen;
Vermaek twee uren lang den stijf gespannen zin;
Slaept zeven uren lang; want daer steekt voedsel in,
En pas op uwe winst tien uren volgemeten;
Zoo hebje dag en nacht verstandiglijk gespleten.
En zeg dat ik 't u zeg, wie zoo den tijd verkiest,
Dat zulk een nimmermeer noch tijd noch ziel verliest.

— AD. —

———

Eedt van de Hoogeheemraden van Rynlandt. Dat sweert ghy dat ghy sult Heemraet wesen voor Rynlandt ende Reght wysen tusschen den Heere ende ondersaten ende tusschen tweeër man tael, den armen gelyck den Rycken; Handtvesten ende Privilegien des Landts van Rynlandt te houden naer alle Uw vermogen — den Lagen acker doen gelyck den Hoogen — den quaden acker gelyck den goeden — naer Uwer Regter vyff sinnen — ende eenen iegelycken daerinne doen gelyck U selven ende als een goet Heemraet schuldigh is te doen, en dat niet te laten om Lieffde nogh om Leede, om nyede nogh om vreese, nogh om genre leyde saecken.

Alsoo moet U Godt helpen.

VRAGEN.

> Hier moet de Leser doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Leser doen, gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

Prins Adolph van Zweden te Vianen in 1656. In den oorlog tusschen KAREL GUSTAAF van Zweden en JOHAN CASIMIR van Polen, had Prins ADOLPH, eenige broeder van KAREL GUSTAAF, door een' val van zijn paard eene zware verwonding aan de knieschijf bekomen. Te vergeefs had hij te Hamburg, door het gebruik van warme baden, genezing gezocht; hij besloot tot eene reis naar de Vereenigde Provinciën, waar hij betere geneeskundige hulp dacht te vinden. In de maand December werd hij met de gebruikelijke ceremonien door de Staten-Generaal ontvangen en getracteerd. Zie AITZEMA, *Saken van Staet en oorlogh*, boek XXXVI, fol. 1305. Minder bekend is echter de bijzonderheid, dat hij zich eerst tot zijne genezing naar *Vianen* had begeven.

Wij lezen namelijk bij extract uit de notulen der Staten-Generaal in het *Register raeckende de saecken van Sweden, Polen, Brandenburgh*, etc. (*MS. Rijks-Archief*) fol. 830: » 30 October 1656. D'Heer VAN DER HOOLCK, ter vergaderinge presiderende, heeft haere Hoogh Mogentheden voorgedragen, dat de Heer President (van Zweden) APPELBOOM aen syn Edelheyts logement was geweest ende hem genotificeert hadde, dat de Heere Prince ADOLPH, broeder van den Heere Coningh van Sweden tot *Vianen* was aengecomen, om sigh *aldaer* te laten cureren van een ongemack aen de knieschijff." Zoude men ook kunnen zeggen, welk wereldberoemd Chirurgijn toen ter tijd te *Vianen* woonde? J. H. DE STOPP.

Eene verloren kunst? In genoemden oorlog waren buitengewone gezanten naar de hoven van Denemarken, Zweden, Polen en Brandenburg gezonden. Een hunner, FREDERIK VAN DORP, Heer van Maasdam, deelde bij missive aan den Griffier RUYSCH, gedateerd Dantzig, 31 Januarij 1657, eenige bijzonderheden mede omtrent eenen uitval van het garnizoen dier stad, waarbij het door de Zweden geoccupeerde huis Grebbijn stormenderhand werd ingenomen en verbrand; de gansche bezetting, bestaande uit vijftig man, geen kwartier verlangende, werd over de kling gejaagd, behalve de kommandant en een vaandrig. Hierbij zoude ook het volgende wonderlijke feit zijn voorgevallen. » Onder het guarnisoen," schreef VAN DORP, » syn geweest ses Vinnen ende een Hoogduytsch, *die gehart waren*, sulcx dat my een Nederlants cornet, synde in dienste van dese stadt — (de Staten-Generaal hadden namelijk, behalve de vloot onder VAN WASSENAAR, die toen reeds vertrokken was, 1200 man hulptroepen onder den kwartiermeester-generaal DE PERCEVAL naar Dantzig gezonden, die den eed aan de magistraat gezworen hebbende, geruimen tijd in hare dienst bleef,) — verhaelt heeft, dat hy daervan preuve sien nemen ende selver genomen heeft; in voegen dat noch met sabels, noch met rappieren, noch met staelen pinhaemers (bipennes) die luyden, naeckt ontkleet synde, hebben connen gequetst worden; maer alle forces daerop affstuytten, als van een aenbeelt; eyntelyck hebben deselve om 't leven gebracht, slaende met de geseyde haemers boven in 't hooft ende oock het hooft met palen platt cloppende." *MS. Rijks Archief, Resolutien, Memorien, Brieven ende andere Stucken, raeckende d' Oostersche saecken etc. anno* 1657. vol. 1. fol. 443.

J. H. DE STOPP.

Merkwaardigheden van 's Hertogenbosch. Ds. S. HANEWINKEL, in zijne *Beschrijving van de Stad en Meijerij van 's Hertogenbosch*, spreekt in eene aanteekening, op p. 127, van een Handschrift, waarvan hij zegt: » Voor weinige jaren (de uitgave zijner beschrijving in 1803), zag ik een handschrift, waarin alle bij» zonderheden en oude opschriften op open» baregebouwen en bijzondere huizen te 's Her» togenbosch waren opgeteekend, doch ik kon » hetzelve niet ter lezing bekomen, de tegen» woordige bezitter van dit Handschrift is mij » onbekend." Ik weet het niet. Wie weet waar het is? P.

NB. Reeds vroeger in de *Konst- en Letterbode* van 1839, is er eene vruchtelooze uitnoodiging van gedaan, welke nu, om de belangrijkheid des onderwerps voor de geschiedenis der stad 's Hertogenbosch, andermaal, en naar ik hoop, met beter gevolg ter onderzoek wordt opgegeven.

Pietjes. Mij werd eens gevraagd, of ik den naamsoorsprong van de *Pietjes*, het achtste van een Zeeuwschen Rijksdaalder of Zevendhalfje, wist op te geven? Ik wist het niet, maar raadpleegde velen die het ook niet wisten, tot ik eindelijk, ik herinner mij niet wien (want het is vele jaren geleden), iemand aantrof, die mij zeide dat, in overoude tijden, hier te lande eene pauselijke munt, nagenoeg zeven stuivers waardig, gangbaar was, onder den naam van *St. Petruspenning* of *St. Pieterspenning;* dat deze bij de Reformatie opgehouden hebbende te bestaan en de Zeeuwsche Rijksdaalders ingevoerd zijnde, men, wat gehalte betrof, zooveel overeenkomst bespeurde tusschen het achtste van gemelden Rijksdaalder en den St. Pieterspenning, nog bij velen zoo wel bekend, dat men dat achtste, even als men vroeger den St. Pieterspenning had genoemd, den naam van *Pietje* gaf.

Ik geef een en ander historisch op, zoo als het mij is medegedeeld; de vrager nam er genoegen mede, en ook ik; doch gaarne zou ik het bevestigd zien, of wel op goede gronden bestreden. Ik rigt dus bescheiden de vraag aan de geëerde Redactie van DE NAVORSCHER naar hetgeen men hiervan mag weten, om alzoo ter kennisse der waarheid te komen.

V. D. SW.

Opgegraven penning. Aan den Rhijndijk te Driel is in den winter van 1850 een penning opgegraven. Aan de eene zijde van deze ruwe koperen munt staat een man afgebeeld op een ezel; de man schijnt BILEAM te zijn; maar hij heeft een bisschops-myter op en is bezig den ezel te slaan. Tegen over hem staat de engel; het omschrift aan deze zijde is: QUID ME VERBERAS? Aan de keerzijde is een groot spinneweb, in welks midden eene spin zit; achter dit web ziet men iets, dat waarschijnlijk een tempel is, doch zeer onduidelijk. Het omschrift is: NON AQUILIS LEVE TEXIT OPUS. Weet mij ook iemand te zeggen van welken tijd deze munt is of bij welke gelegenheid zij geslagen zou zijn?

FARMERSON.

Rederijkkamer te Alkmaar. Zouden de Heeren bezitters van de op bl. 176, in N°. VI van DE NAVORSCHER genoemde werken over de Rederijkers, welke ik niet alle de mijne kan noemen, de goedheid willen hebben, eens na te zien, of daarin iets van de AlkmaarscheKamer is te vinden, die toch, volgens G. BOOMKAMP, het 2de deel van *Eikelenberg's Geschiedenis*, met de Rederijkers van Amsterdam, 's Hage, Leyden en Gouda gemeenschap hield. Nog een tweetal aanteekeningen in BOOMKAMP, benevens een origineel berijmd verzoek aan HH. Burgemeesters om » een tonne biers", met de daarop gegevene toestemming, 1529, in de Verzameling mijns vaders, geven genoegzame blijken voor haar bestaan, maar welken naam en zinspreuk voerde zij? — Bij het oprigten der tegenwoordige Kamer, nu een paar jaren geleden, trachtte men dit, doch vergeefs, op te sporen, en nam alstoen den naam BILDERDIJK aan, en de zinspreuk: » *Zijt meester van de taal, gij zijt het van 't gemoed.*" Kan DE NAVORSCHER in zijn onderzoek misschien gelukkiger zijn?

C. W. BRUINVIS.

Amsterdamsche muzijk-kamer. In de *Pampiere Wereld* van J. H. KRUL (Amst. 1644, in 8°.), vindt men op bl. 225 eene » Inleydinge gedaen op de *Amsteldamsche Muzijk-kamer*, (tot zinspreuk voerende:) *Je blijft in Eelen doen.* In Mayo 1634." Het blasoen der Kamer wordt aldus beschreven:

» Dees Maegden, die gy ziet dit oude Boompje dragen,
Die staen gelijk bedroeft, en in 't gemoed verslagen,
Den een is Rethorijk, en Muzijk is den ander,
Als twee gezusters t'zaem verbonden aen malkander;
De af-gekapte stam, alleen te kennen geeft
Hoe dat de kunst van ouds bij wijzen heeft geleeft,
En nu door haet, en nijd, beroofd van Telg, en Looten,
Door rechte liefde heeft weêr spruytjens uytgeschooten,
Zoo dat dees Oude Stam, beroofd van 't oude groen,
Door 't nieuwe bloeijen zeid, *Je blyft in Eelen doen.*" —

Daarop volgt het » Musyk-spel van JULIANA en CLAUDIAEN, vertoond op de Muzijk-kamer, in 't Jaer 1634."

Nergens heb ik van eene Muzijk-kamer te Amsterdam melding gevonden. Het zou mij dus aangenaam zijn daarvan iets meerder te weten.

J. J. NIEUWENHUIZEN.

Het Geuzenveld. Onder de vele namen, die te lezen waren vóór buitenplaatsjes of boerderijen langs den weg van Amsterdam naar Haarlem, nog in het begin dezer eeuw, en thans verdwenen zijn, tel ik, met leedwezen, *Geuzen-Veld.* Die naam, in der tijd staande op de beeldtenis van twee klokken, welke op de pilasters van het voorhek geplaatst waren, heb ik altijd gemeend te moeten aanduiden, als ééne der plekken gronds, waarop oudtijds onze, om hun geloof vervolgde vaders derzelver godsdienstige vergaderingen, gewapend en angstig rondziende, plagten te houden. Bedrieg ik mij, zoo is er niets aan de verdwijning van naam en klokken verbeurd, maar is het met de zaak gelijk ik vermoede, zoo zou het, dunkt mij, wel de moeite waard wezen, op nieuw eenig teeken op te rigten, waaruit blijken mogt, dat op *die* plek, of op *dat* veld, iets zoo merkwaardigs in onze geschiedenis als het bovenvermelde heeft plaats gehad. Welligt kan DE NAVORSCHER ontdekken, of het (tot nu een jaar 6 of 8 geleden) zoogenaamde Geuzenveld, tusschen Amsterdam en Halfweg, doch meer naar den kant van de stad, deszelfs naam waardiglijk droeg en dus de onsterfelijkheid verdiende, of ten onregte, en dus billijkerwijze uitgewischt werd.

ANTIQUARIUS.

Verduitschingen van Italiaansche prozawerken. Na het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch wordt zeker de Italiaansche taal het meest door de Nederlanders beoefend, en toch zijn, bij den rijkdom der Italiaansche letterkunde, betrekkelijk weinig werken uit die taal in de onze overgezet. Onder de groote menigte van vertaalde romans, die ons land jaarlijks overstroomen, zijn veel meer vertalingen uit het Zweedsch en Deensch, dan uit het Italiaansch. Hoe dit zij, ik wenschte wel gaarne van een' der menigvuldige lezers van DE NAVORSCHER te weten, welke werken in ongebonden stijl uit het Italiaansch in het Nederduitsch zijn vertaald. Ik ken, behalve de menigvuldige vertalingen van SILVIO PELLICO's *Gevangenisschap* en VAN LIMBURG BROUWERS schoone navolging der *Promessi sposi*, slechts FOSCOLO, *Brieven van Jacopo Ortis*, Leeuw. 1832. SILVIO PELLICO, *Over de Pligten*, Breda 1835. VERRI, *Romeinsche nachten*, 1815.

Voornamelijk wenschte ik gaarne te weten, of er eenige vertaling van GUICCIARDINI en BENTIVOGLIO, *Guerra di Fiandra* bestaat?

PHILO-GRAMMATOS.

M. S. Genealogie van het geslacht Oem. In eene M. S Genealogie van het geslacht *Oem*, waarin zich bevinden vele documenten en daartoe behoorende diplomata vind ik aangeteekend:

Geextraheerd uit seeckere oude chronijcke van Hollant gescreven in 't Francijn, en liet haer scrijven A°. 1409 ipsa die vrbani Papal en was gededicеert des Bisschop van Vtrecht Frederik van Blanchenheym en aen Hertoch Willem van Beijeren, Graue van Hollant, en deselve Chronijcke quam toe XX^{c} Damasz doen de Heere van Cabau. Vidit an 1586 in Martio. Mihi autem exscribere contigit anno 1651 in Mayo.

Dit sijn dije seven Baenroetsen en seven dije vermaertste Ridderen dije in desen slaeh gebleuen sijn, enz.

Is ook iemand van de geachte lezers van DE NAVORSCHER in staat, eenig narigt omtrent dit handschrift te geven — en zoo ja, zou de eigenaar geneigd zijn, om het voor eenige dagen, aan iemand die daarin belang stelt, ten gebruike af te staan?

FUKT.

Afbeeldingen van beroemde personen. Zou een der lezers van DE NAVORSCHER mij kunnen opgeven, of er gegraveerde portretten bestaan van de onderstaande personen, tot de historie des vaderlands behoorende, behalve de afbeeldingen, die men daarvan vindt in de werken, handelende over de geschiedenis des vaderlands?

PHIL. VAN MARNIX *van St. Aldegonde;* de ritmeesters PAULUS en MARCELIS BAX; LAMORAAL, *Graaf van Egmond;* PHIL. DE MONTMORENCY, *Graaf van Hoorn;* CHARLES DE HERAUGUIÈRES; LUMEY, *Graaf van der Mark;* DE RIJK, *Simonszoon;* WYBOUT RIPPERDA; KAREL RABENHAUPT; GODARD VAN REEDE, *Graaf van Athlone;* ADR. VAN SWIETEN; SIMON STEVIN; PAULUS WIRTZ.

EEN VERZAMELAAR.

Jonkheer J. van Puffenrode gedichten, met platen, klein 8°.

1e druk	....	16 ?	wáár hangen deze uit?
2e »	....	16 ?	
3e »	....	16 ?	
4e »	....	16 ?	
5e »	Amsterdam	1670	
6e »	Gorinchem	1670	
7e »	Gorinchem	1676	
8e »	Amsterdam	1676	3 malen 8e druk!?
8e »	Gorinchem	1683	
8e »	Amsterdam	1693	
9e »	»	1697	
10e »	»	1700	
11e »	»	1705	
12e »	»	1771.	

B∙.∙

Vertaling der » simplex et fidelis narratio" van J. Utenhove. Is iemand in de gelegenheid op te geven, in welke boekverzameling hier te lande voorhanden is:

» *Kurzer, einfältiger und wahrhafter historischer Bericht, wie die christliche Kirche oder Gemeine aus Niederland und andern ausländischen Oerten, erstlich in England angefangen und aufkommen, wie auch endlich sie wiederumb zerstört worden: und fürnemlich was für Reisen sie deswegen haben auf sich nehmen und thun müssen: auch wie es ihnen auf denselbigen ergangen sei, u. s. w.*" Herborn 1603. Zijnde eene door BARTH RHONDINGUS bezorgde vertaling van de *Simplex et fidelis narratio* van J. UTENHOVE (Basiliae 1560).?

C. & A.

H. Zschocke. Wat mag de drijfveer of reden zijn, dat onderscheidene uitgevers van vertolkingen van werken door evengemelden geschreven, men zie o. a.: *Mijn omzien in de wereld en mijn opzien tot God,* steeds dien wijsgeer blijven aanduiden als den schrijver van *de Stunden der Andacht — de Uren aan de Godsdienst gewijd?* Wie is werkelijk hun schrijver? De vertolker van de *Stunden der Andacht*, Ds. J. M. L. ROLL, noemt als zoodanig, VICTOR KELLER, R. C. Priester, geboren te Ewattingen in Baden en den 7den December 1827 overleden. Men zie de voorrede van de Nederduitsche vertaling door Ds. ROLL van *Victors Kellers nalatenschap aan zijne vrienden*,

Leeuwarden 1838, bij G. T. N. SURINGAR en BROCKHAUS, *Conversations Lexicon der neuesten Zeit und Litteratur*, Leipzig 1833.

B.......S.

Van der Wel in Tromp veranderd. Het geslacht, waaruit twee van 's lands groote admiralen zijn voortgekomen, met name MAARTEN TROMP, HERPERTSZOON, en CORNELIS TROMP, — heette in den oorsprong: VAN DER WEL en had tot geslachtswapen van keel beladen met 3 St. Andries kruissen van goud 2 en 1. De vader van MAARTEN TROMP heette HERPERT VAN DER WEL, en was kapitein over een schip van oorlog. Hij nam den naam aan van TROMP en werd daarin door zijne drie zusters, MARIA, HELENA en ALIDA, na heur ouder's dood gevolgd. Kan iemand mij ook zeggen wie of wat aan HERPERT VAN DER WEL aanleiding gaf om zijn eigen geslachtsnaam te verzaken en dien van TROMP aan te nemen?

VAN DER BLOCK.

De God Zernebock in Groot-Brittannie. In WALTER SCOTTS *Harold the Dauntless, Canto* II, komt voor eene invocatie aan ZERNEBOCK, die aldaar wordt gezegd in Pommeren te huis te behooren. Waarschijnlijk heeft de schrijver den TEHERNOI BOGH of zwarten God der Slaven bedoeld, doch daar hij » *hath wrote a Tale six cantos long yet scorn'd to add a note*" wordt er niet vermeld hoe deze » door de Esthoniers, Finnen en Letten aangebedene" Godheid in het Fynedal hare tallooze vereerders gehad heeft.

Is het eene dichterlijke vrijheid, of een historisch feit, dat hem in Groot-Brittannie overbrengt?

J. v. S.

Album van Hermanus Pricker. Sedert langen tijd is in het bezit van mijne familie een album, 't welk moet zijn geweest het eigendom van zekeren HERMANUS PRICKER, als den persoon, wien de daarin voorkomende spreuken en aanteekeningen zijn gewijd. Het album bevat autographen van beroemde mannen, als van THEODORUS BEZA, HUGO DANELLUS, UBBO EMIUS (zich hier schrijvende UBBIUS EMMEN), MENSO ALTING en anderen; voorts van EMANUEL DALLY, GODEFRIEDUS DEVOISI, *Seigneur de la Blatière*, J. P. *Graaf* VAN MANDERSCHEIDT en *Blankenheim*, ANDREAS VAN WINDISCHGRÄZ en een zeer groot aantal andere min of meer bekende personen uit verschillende landen. De autographen zijn alle van 1575—1578 en gedagteekend sommige uit Genève, andere uit Straatsburg, Heidelberg, Bazel en Neurenberg. Bij een groot aantal namen zijn de familiewapenen, naar 't voorkomt, door eene en dezelfde bekwame hand, bijgeteekend. Schier alle naamteekeningen zijn vergezeld van eigene of geleende spreuken, die godsdienstzin of levenswijsheid aanbevelen.

Elders zou eene breedere beschrijving met opgave van de namen der inschrijvers in het album en van de door hen daarin opgeteekende spreuken, enz. welligt niet ongepast zijn; voor DE NAVORSCHER moet ik mij tot deze korte vermelding bepalen, en tot de vraag die ik Bestuurderen verzoek wel daarbij te willen opnemen: of iemand omtrent den oorspronkelijken eigenaar van het album, HERMANUS PRICKER, die door sommige van zijne vrienden EMDENSIS wordt genoemd, en die onderscheidene Hooge Scholen in den vreemde schijnt te hebben bezocht, eenige narigten zou kunnen geven?

H. C.

Griekscke Schrijvers. Onder de lezers van DE NAVORSCHER zijn er gewis, die zullen kunnen opgeven:

1°. Of de fragmenten van SEXTUS JULIUS AFRICANUS afzonderlijk zijn uitgegeven, zoo ja, *bij* wien?

2°. Of BION, THALLUS en CEPHALION, behalve door EUSEBIUS, GEORGIUS en AGATHIAS ook in andere werken van oude schrijvers worden aangehaald?

3°. In welke bibliotheken de handschriften van SYNCELLUS en van den Armenischen tekst van EUSEBIUS voorhanden zijn?

C. A. C.

Pomedellus-penning. Onlangs werd er een penning of medaille opgegraven van metaal, wat grooter dan een Rijksdaalder ($2^1/_2$ guld.); aan de achterzijde staat niets, aan de voorzijde links ligt een naakte man, geknield op het linker been, vóór hem staat de staf van ESCULAAP, met beide handen houdt hij kruiden, bloemen of vruchten boven zijn hoofd, achter hem ziet men CUPIDO of AMOR gevleugeld, met den boog in de linker arm, hij schijnt de regterhand aan de kruiden te slaan. Hij staat op een bol waar onduidelijke letters op gegrift zijn, ik gis: A S O, achter en boven hem een vruchtdragende wijngaard. Omschrift: JOANNES MARIA POMEDELLUS *veronensis F.*

Kan iemand zeggen wat het beteekent?

A. & A.

Het geslacht van Humbercourt. Men weet, dat GUY VAN BRIMEU, heer van *Humbercourt*, graaf van *Megen*, raadsman van MARIE *van Bourgondië*, in 1477, door de oproerige — of wakkere en vrijheidlievende — Gendtenaren ter dood gebragt werd. Kan men mij ook zeggen, in welke familiebetrekking hij stond tot KAREL VAN BRIMEU, graaf van *Megen*, vrijheer van *Humbercourt*, die van 1559 tot 1572, voor koning FILIPS stadhouder van Gelderland was?

I. A. N.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Wetsteen der vernuften (bl. 12). Bij al hetgeen er over dit onderwerp gezegd is, meen ik nog te moeten voegen, dat ik in het bezit ben van een exemplaar in 4°., van *Alle de Geestige Werken van* JAN DE BRUINE DE JONGE, *Gedrukt tot Harlingen*, *By* HERO GALAMA, *Boekverkooper by de Vismerkt* cIↃ IↃc LXV, en dus van eene der uitgaven, door V. D. N. (bl. 132) vermeld, maar daarin komen, behalve het door J. C. K. (bl. 131) opgegevene, ook nog voor: *Vragen en Bedenkingen op 't Vader-Onze, geschreven in 't Engelsch door den Ridder* RICHARD BAKER, *en nu vertolkt door* JAN DE BRUNE, DE JONGE. *Een Werk strekkende tot verwondering der Wijzen, en bericht der Eenvoudigen.* Ook zijn, ofschoon het overigens alles bevat, wat door J. C. K. wordt vermeld, de rubrieken anders opgegeven dan in den 8sten druk van 1668. In mijn exemplaar toch zijn het er slechts vier, als: 1. *Wetsteen der Vernuften.* 2. *Jok en Ernst.* 3. Verscheidene *Gedichten* enz. en 4. *De Vragen en Bedenkingen op 't Vader-Onze.*

A. J. v. d. AA.

Opregte Haarlemsche Courant (bl. 14). In antwoord op de vraag, betreffende de Haarlemsche Courant, wordt den vrager (bl. 14) en G. L. (bl. 34) berigt, dat ik in het bezit ben van twee exemplaren, zijnde N°. 45, de Haerlemse Saterdaegse en N°. 47, de Haerlemse Dinghsdaegse Courant (ghedruckt tot Haerlem, by ABRAHAM CASTELEYN, Stadts Drucker op de Marckt in de Druckery, den 6den en den 23sten November 1660). Het formaat is gelijk aan onze zegels van 15 Cent; de druk is gedeeltelijk met Duitsche en Romeinsche letter. In N°. 47 komen op de 2de bladz. vier Boekverkoopers advertentiën wegens uitgekomene boekwerken voor.

Uit de opvolging van deze nommers, 45 en 47, zoude men haast besluiten, dat de Courant om de 8 dagen was uitgegeven, of dat zij alleen hij het ontvangen van genoegzame berigten voor een blad uitkwam. Neemt men het eerste aan, want 47 maal 8 is 376 dagen, dan is waarschijnlijk reeds N°. 1 voor 1° Jan. 1660 uitgekomen. Ook blijkt uit deze twee exemplaren, dat de bijvoeging van *Opreghte* van lateren tijd zijn moet.

H. G. WITLAGE.

Hermanzuil (bl. 21, 43, 75). Bij alles, wat over dit struikelblok der oudheidkundigen is te zamen gebragt, kan het volgende niet ongepast zijn. Het verwondert mij, dat geen der bezitters van GRIMM'S *Deutsche Mythologie* het ingezonden heeft. Op verscheidene plaatsen — zegt hij — bleef het volk nog immer het rijm onthouden van:

> HERMEN, sla dermen
> Sla pipen, sla trummen,
> De Kaiser wil kummen
> Met hamer un stangen
> Wil HERMEN uphangen.

De god wordt hier uitgetart, als het ware, tot snarenspel, fluit en trommelslag; want, bij het genaken des vijands met wapenen der verwoesting en het voornemen om HERMEN op te knoopen, mag zijne krijgsmuzijk niet achterblijven. Het is niet onmogelijk dat, in bovenstaande woorden, het overblijfsel te zien is van den spotzang, die, na het omwerpen der zuil, werd aangeheven; op den ouderen ARMINIUS en de Romeinen waarover hij zegevierde, kunnen ze minder wel toegepast worden [*t. a. p.* S. 329].

SCIOLUS.

Kerk te Renswoude (bl. 21, 75, 113, 260). Het spijt mij, dat ik van den Heer C. KRAMM, aan wiens kennis ik allezins hulde breng, in sommige punten verschillen moet: en te meer, omdat hij in de naauwkeurigheid, welke hij zelf aanprees, gedeeltelijk is te kort geschoten. Betrekkelijk de wapenborden, wier gezigt aanleiding gaf tot vragen, schreef hij: dat zich de Heer VAN REEDE niet zou hebben vernederd, om bij vreemden bijdragen op te gaan zamelen voor eene kerk, onder zijn gebied, en wedersprak alzoo eene stelling, door hem zelf opgeworpen; de vrager toch had wél van offers gesproken, door buitenlanders gebragt, maar over het *inroepen* van hun bijstand of het *bedelen* om gaven, heb ik in zijn artikel niets gevonden.

Zeker, die onjuistheid van den Heer C. KRAMM heeft mij van het spoor gebragt, en, wijl ik in de verbeelding was, dat bij hem

eene twijfeling bestond: of de fierheid van den magtigen VAN REEDE wel zou hebben toegelaten, dat anderen, uitgenomen die van zijn geslacht, een steentje voor de Renswoûsche kerk aanvoerden, heb ik op het voorbeeld van den vorstelijken PAUW, in soortgelijken toestand, gewezen. Het gold hier alzoo de vraag: of een edelman zulke geschenken, voor een gebouw in zijne heerlijkheid, kon gedoogen? — de tegenwerping, dat, in het stuk van den Heer KRAMM, wél sprake was van *Koninklijke wapens*, doch niet van *glasramen*, doet hier niets ter zake: want een gift is een gift. Nu wordt mij verweten, dat ik mij vergist heb en dat er, in de plaats van PAUW, VAN REEDE moet worden gelezen!

Ik vraag: wie zich vergist heeft?

SCIOLUS.

Grafschrift op Wolfgang Musculus (bl. 55, 165). Het volgende versjen is op den muur, tegenover zijn graf, uitgebeiteld:

MUSCULUS hic situs est, doctrina clarus et ingens;
Nomen in orbe manet, spiritus astra tenet.

J. C. K.

Tweelingbroeders (bl. 57, 228). In de *Beschryvinge van de stadt Hulst* door J. VAN LANSBERGHE, 1687, bl. 166 worden genoemd AEGIDIUS en FRANCISCUS MOSTARDUS, beiden vermaerde schilders, de eerste tot Antwerpen, naderhand tot Middelburg, van hen wordt gezegd, dat dit broederpaar in wesen en stature zodanig gelyk geweest is, dat ze van hunne ouders naauwlijks onderkend werden. In het *Gulden Cabinet* van CORNELIS DE BIE, 1661, bl. 79—89, ziet men een breedvoerig berigt over GILIS MOSTAERT, die een groot kunstenaar schijnt te zijn geweest, hij noemt het jaar 1601 als zijn sterfjaar, in goeden ouderdom, anderen schijnen dit op 1598 te stellen, blijkens het medegedeelde over deze broeders, door IMMERSEEL, *Leven en Werken der Kunstschilders*. — Of zij behoorden tot het geslacht van JAN MOSTART, ook bij IMMERSEEL vermeld, doch breedvoerig door VAN MANDER, *Leven der Schilders*, bl. 149, 150 beschreven, blijkt niet. Deze in 1474 te Haarlem geboren, overleed 1555 of 56 in goeden en vollen ouderdom. V. D. N.

Pieter Bast (bl. 90). Omtrent het huwelijk, het overlijden, alsmede de geboorteplaats van dien plaatsnijder, bevat het stedelijk archief in Leiden, de volgende bijzonderheden:

Aangeteekend ten Raedhuize:

31 Augustus 1601. PIETER JACOBS BAST, *plaetsnyder*, jonggesel van *Antwerpen*, vergeselschapt met SYMON VALCK zijn bekende;

met

AERYAENTJE GERYT SCHAECKEN dochter, jonge dochter van Leyden, vergeselschapt met HILLEGONT GERYTS haer suster.

16 Januarij 1607. GERYT HARMENSZ, borduurwercker van Gyvert (!) gelegen in Wrouckenslant (?) wedunaer van MARYTGEN HUIJGEN, vergeselschapt met WYBRANT THADEUS CAPITEYNS zijn bekende

met

ADRIANA GERYT SCHAECKEN dochter van Leyden, weduwe van PIETER BAST, *plaetsnyder*, vergeselschapt met GERYT ADRIAENS haer bekende.

PIETER BAST kocht den 15den Nov. 1602, een huis van CORS DIRCX, zilversmid, gelegen naast de Groote of Latijnsche School te Leyden in de Lochorststraat. Hij overleed aldaar en werd den 17den Maart 1605 in de Pieterskerk begraven. Bovengemeld huis werd den 29sten Augustus 1605 door zijne weduwe, ten behoeve van hare *twee* minderjarige kinderen verkocht. (*Protocol van Waerbrieven* Lett. B. bl. 98, alsmede de *Bon- of Wijkregisters;* voor dit geval: *Register van het Bon over 't Hof.*) ELSEVIER.

Harlekein (bl. 90). Na al wat hierover gezegd is, geloof ik dat het volgende nog wel een plaatsje zal verdienen.

Harlekein, de altijd vermakelijke potsenmaker op ons tooneel, is van Italië oorspronkelijk, waar hij reeds vóór 1521 bestond. Hij werd aldaar *Hellequino* of *Hellechino* genoemd, welk woord, volgens COURT DE GÉBELIN, eene verbastering was van *allechino* (het Fransche *polichinel*), dat vraat of gulzigaard beteekende, hetwelk dan ook juist zijn hoofdkarakter nog thans uitmaakt. Daarom noemde men in Duitschland de potsenmakers *Hans Worst*, omdat daar te lande, bij de invoering van dat woord, *worst* de geliefkoosde lekkernij des volks was. Wij hebben dit woord van de Duitschers overgenomen, en dus hebben wij ook onzen *Hans Worst*. Bij de Franschen noemde men hem dikwijls *Jean Potage*, dat is *Hans Soep*, welk woord wij ook hebben overgenomen, toen wij nog van geen *soep*, maar van *sop* spraken, waarom men *Hans Sop* zeide. De Engelschen zijn, dit weet men, bijzonder groote liefhebbers van podding, waarom zij hunnen potsenmaker dan ook *Jack Pudding*, dat is letterlijk *Hans Podding* noemen, gelijk de Italianen hem thans dikwijls met den naam van *Macaroni* bestempelen. Wij Nederlanders, die zoo bijzonder veel van gekaakte haring houden, wij hebben ook reeds lang onder de potsenmakers onzen *Pekelharing* gehad.

(*Magaz. van Ned. Taalk.*, 1e. *Jaarg.* N°. 2, *bl.* 108.) Verschillend hiervan is wat ik aanteekende uit: *l'Ami des écoliers*, *page* 114 etc.

HARLEKEIN, dit was de naam van een scholier te Bergamus, een stadje in Italië. Aldaar was men gewoon alle jaren, bij gelegenheid van het *Carnaval*, de kinderen een nieuw kleed te geven. Op zeker jaar kon HARLEKEIN

geen nieuw kleed bekomen. Zijn vader was ziek geweest, en bezat daardoor geen geld om er hem een te koopen. Zijne medeleerlingen, bij wien hij zeer geliefd was, dit uit zijn' eigen' mond vernemende, besloten hem, met hun allen, een nieuw kleed te bezorgen. Ieder hunner bragt dus een stukje laken mede van dat, waarvan zijn kleed moest vervaardigd worden, zoodat er stukjes laken waren van allerlei kleur. Goede vriendjes! zeide HARLEKEIN, die hunne verlegenheid zag, daar zij hunne dwaling bemerkten, ik verzeker u dat uw geschenk mij treft. Op vastenavond kan men zich zoo zonderling kleeden als men wil. Al die verschillende kleuren, al die ongelijksoortige stukjes laken, hebben voor mij zoo veel te meer waarde, als zij talrijker zijn, want elk stukje verbeeldt mij een vriend, daarom zal ik mij van al die stukjes een kleed laten maken. Hij deed zoo als hij gezegd had, en in Bergamus maakte het nieuwe kleed een' verbazenden opgang. HARLEKEIN was geestig en bevallig. Hij nam een zwart masker, om een des te sterker contrast te maken met zijne vrolijkheid, schikte zijn hoofd op met eenen grijzen vilten hoed, versierd met een konijnenstaart, wapende zich met eenen houten sabel, die hij zijn lat noemde en liep de geheele stad door, springende, dansende, duizende geestigheden, duizende vernuftige invallen zeggende. Van dien tijd af was HARLEKEIN een der origineelste sieraden van onze vastenavond-dwaasheden, maar men is vergeten dat het de vriendschap was, die hem het aanwezen gaf.

Of de naam *Arlequin* van eene eetplaats te Parijs (*de Tijd*, 1851, 13e afl.), door den schrijver van de *Mystères de Paris*, vermeld, den naam ontleend heeft aan den lekkeren, dan wel aan den veelsoortigen kost, durf ik niet beslissen.

Zeer waarschijnlijk wordt in de bovenstaande aanteekeningen dezelfde HARLEKEIN bedoeld; daar de tweede aanteekening den oorsprong en de eerste den voortgang van dit personaadje aanwijst.

Wie, ten slotte, nog iets wenscht te weten van onzen JAN KLAASSEN, zal zich bevredigd vinden door hetgeen hij vinden kan in het fraaije werk over *de Vaderl. Geschiedenis* van den Heer VAN LENNEP, op het jaar 1652.

J. H. VAN DALE.

Jan Potaadje, *Jan Klaassen* (bl. 90, 116, 203). Daar men nog niet aangevoerd heeft wat BILDERDIJK van deze personaadjes zegt, wil ik hier nog eens wijzen op zijn *Verkl. Geslachtsl. der Naamw.*, D. II. bl. 429, op het woord *ronzebons*. Men leest daar:

» *Jan Potaadje* is een verbastering voor » *Jan Pots*, na de *rommelpot* genoemd, gelijk » men in mijn kinderlijken tijd ook *Jan met* » *den rommelpot* zei, als dit speeltuig op de » dorpen, en elders bij 't gemeen nog in ge- » bruik was."

Hij voegt hier nog *Jan Klaassen* bij, en vraagt: » Maar wat is *Jan Klaassen?* — Ei- » genlijk verbasterd uit *Jan Klots* (d. i. *Jan* » *Klomp*), omdat zijne oorspronkelijke hoofd- » eigenschap in zeer groote, zware en wijde » klompen (of, als men zegt, holsblokken) » bestond, waarmede hij een geweldig gerucht » maakte, 't welk men *geklots* of *klotsen* noem- » de."

Mr. J. VAN LENNEP geeft in zijne *Voorn. Gesch. van Noord-Nederland*, IIIe afd. Ie st. bl. 54, eene andere afleiding van den laatsten persoon.

J. J. WOLFS.

Zingen met de ster (bl. 91, 203). De *Geldersche Volks-Almanak*, op de laatstgenoemde bladz. aangehaald, is die van het jaar 1836 en niet 1835. Van het *zingen met de ster* heeft eene prent bestaan, mogelijk nog in Verzamelingen van dien aard voorhanden; zij is door B. PICARD.

V. D. N.

Quatremère Disjonval (bl. 97). Men leest in aflevering VI van DE NAVORSCHER, bl. 171, tweede kolom, regel 16 v. o., het volgende:

» *In* 1786 *ontmoeten wij hem* (QUATREMÈRE » DISJONVAL) *in Nederland*", en wat daar meer volgt; voorts, iets verder: » *maar* ZEKER IS » *het, dat hij te Utrecht in hechtenis is genomen*, » en tot 25jarige gevangenisstraf werd veroor- » deeld".—Dit in hechtenis nemen TE UTRECHT is eene misvatting en de zaak is deze: Reeds sedert eenige dagen vatte men argwaan op met opzigt tot eenen vreemdeling en zijn ongestadig verblijf bij en om de woning waar Nederlands laatste Stadhouder zich bevinden mogt, tot dat hij eindelijk TE AMERSFOORT bij het oprukken der wachtparade, door eenen hoofdofficier (bij schrijver dezes in der tijd bijzonder bekend) met een' krachtigen arm werd bij de borst gegrepen en onder militairgeleide naar de gevangenis gebragt. Naar men verhaalde was zijn last, blijkens bij hem gevonden papieren of brieven, *de prendre le Prince mort ou vif.*

Maand en dag dier gevangenneming zijn den schrijver dezes (toen een jongeling van 19 jaren) geheel ontgaan, dit moet echter geweest zijn in het voorjaar of tegen den zomer van 1787, maar zoo veel te duidelijker herinnert hij zich niet slechts den gevangentoren te Amersfoort, maar den toegang daar binnen tot de meer bepaalde plaats der gevangenis; het was toen, eenige uren na de gevangenneming, tegen het vallen van den avond, dat aan den gevangene van wege het huis van Z. H. in overvloedige mate levensonderhoud werd toegezonden, of dat laatste eenigen tijd heeft aangehouden en, zoo ja, hoe

lange, is den schrijver dezes onbekend en hij dacht er niet meer aan, evenmin als aan de geheele geschiedenis, welke hem nu door middel van DE NAVORSCHER op nieuw onder de aandacht gebragt wordt; maar het is hem moeijelijk te begrijpen, hoe het iemand, met den staat van zaken in die dagen eenigzins bekend, ooit of immer in de gedachte heeft kunnen komen, dat de persoon van wien nu sprake is, in de *stad Utrecht* in hechtenis zou genomen zijn, want, wilde men zich aan gissingen wagen, het zou veel waarschijnlijker zijn dat hij *van uit die stad* tot volvoering van zijn oogmerk, ware uitgezonden, te regt gewezen of voortgeholpen, dan dat hij *dáár* gearresteerd zou zijn geworden, immers was de stad Utrecht in die dagen de verzamelplaats, niet alleen van het corps van den Rhijngraaf VAN SALM, maar ook van nog andere gewapende Graafschappen, allen bittere vijanden van den laatsten Stadhouder en zijn huis; ook heeft het allen schijn dat de inzender van het voorkomende op bovengemelde bl. 171, van een geheel verkeerd standpunt is uitgegaan, trouwens dien vreemdeling beschouwt hij als behoorende tot de partij die *toen* de groote omwenteling *voorbereidde* (deze groote omwenteling kon dus geene andere zijn dan die van September 1787), maar hij, QUATREMÈRE, was waarlijk geen werktuig om die omwenteling *voor te bereiden*, evenmin om ze *tegen te houden*, ook door middel van den Stadhouder dood of levend op te ligten, en zóó kan het waarheid en zeer consequent zijn, dat hij bij en ten gevolge der revolutie van Januarij 1795 in vrijheid gesteld en op nieuw in eene of andere betrekking geplaatst is.

Of de gedetineerde, na de omwenteling van September 1787, en dus in vervolg van tijd, uit de gevangenis te Amersfoort naar eene te Utrecht is overgebragt, is mij onbekend en bleef mij tamelijk onverschillig.

Het kruis en de boom des levens (bl. 122). De opheldering vindt men in VAN WIJN, *Avondstonden*, D. I. bl. 276, en in de *Werken uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering der oude Nederlandsche Letterkunde*, 1e jaarg. 2e aflev. bl. XII—XIX, en aldaar den tekst bl. 14, vs. 210, en bl. 49 en 66, vs. 220. Waarbij het niet ondienstig zal zijn na te zien eene plat Duitsche vertaling der schriften van ALANUS DE RUPE, Rostock 1518, in folio, aangehaald in den *Schouwburg voor In- en Uitl. Letterkunde*, Amst., IMMERZEEL, 1810, of de daaruit afgedrukte *Proeve van Bijdragen tot de Noordsche Letterkunde* (niet in den handel), bl. 51 en 55. L. J.

Jan Norel (bl. 123). Na het door V. D. N. op bl. 176 geantwoorde, kan ik nog mededeelen dat ik een ander portret van hem bezit, in zwarte kunst, met het onderschrift:

» NOREL die in zijn jeugd heeft Aarde en Zee doortogen,
» En 't flonkrend Heemelligt aanschouwt met kundige oogen
» Wiens vlugge digtpen 't Lof van veele Vorsten meld,
» Pronkt hier in Swarte konst op 't wit papiere veld."

I. FEITAMA.

» Cui de se bene merito iconem hunc ut animi gratissimi iucundam tesseram, summo cum obsequio offert PETRUS SCHENCK, sculptor."

NOREL's linkerarm rust op een steenen voetstuk of nis, op den bovenrand waarvan staat: P. SCHENCK *Sculptor*, waaronder het portret van dezen (vrij ongelukkig geplaatst, als uit een keldervenster) te voorschijn komt.

Het bovenschrift door B. BIKKER is niet op deze plaat. L. J.

In trouwe (bl. 130). De bevestigende adverbiale uitdrukkingen: *trouwen*, *introuwen*, *entrouwen*, in het Middel-Hoogd. *entrieuwen*, in het Fransch *ma foi*, worden menigvuldig met andere uitdrukkingen in de schriften onzer m. n. l. letterkunde aangetroffen, en hebben wij nog in ons *trouwens* overig.

Men vindt ook *bi rechter trouwen*, een genit. of dat. van *rechte trouwe*. Voor *entrouwen* staat ook wel *ewaerheit*, d. i. in waarheid of waarlijk.

LULOFS, *Handb. van den vroegsten bloei der Nederl. Letterk.*, bl. 314 en 335.

In zoo verre nu P. J. v. M. voor *in trouwe* algemeen gebruikt wordende synonimen opgeeft, en wijl het in later tijd minder gewoon is geworden, zouden wij het kunnen ontberen; doch het geheel te willen verbannen, zoude, dunkt mij, een te streng vonnis zijn, daar het, tot onze vroegere taal behoorende, eene Nederduitsche plant is, welke dus niet tot dezulken kan gerekend worden, die gedurig van vreemden bodem op den onzen worden overgebragt, om niet zelden de echt vaderlandsche te verdringen, en wier insluiping men moet trachten te weeren. Ik zoude *in trouwe* willen behouden. J. J. WOLFS.

Leydens oorsprong (bl. 155, 212). Dat HENGIST en HORSA na hunne verovering van Engeland, in de 5e eeuw Leyden of den Burg aldaar zouden gesticht hebben, is een welbekend sprookje, waarvan o. a. SCRIVERIUS in zijn versje: » *Ad Hospitem, de natalitio Urbis atque arcis*" in deze woorden spreekt:

„Nec bene ad ENGISTUM referes, nec denique (originem Urbis),

't geen door OUDAEN vertaald werd:

„Rep van ENGISTUS niet, noch broeder van ENGIST").

Het strekt ten bewijze dat ook zij niet aan die overlevering geloofden.

De verschillende afleidingen van het woord

Leyden zijn op pag. 212 vrij onnaauwkeurig opgegeven. Lugdunum is 't zelfde als Lugdun met den Latijnschen uitgang um. De afleiding 1°. en 5°. opgegeven, komt dus op 't zelfde neder. Hetgeen 2°. en 3°. vermeld wordt, is geene afleiding van Leyden maar van Lugdunum, zoo als ORLERS er in zijne *Beschryving van Leyden* meerdere opgeeft. Maar daar het zeer betwijfeld wordt dat Leyden van Lugdunum afstamt, doen zij niets ter zake. Men leidt het thans vrij algemeen en met veel grond van het riviertje de Leythe of Leede af.

Π. T.

Gutta percha (bl. 156). Volgens hetgeen tot hiertoe van deze gom bekend is, wordt de boom, waaruit men haar verkrijgt, in de uitgestrekte bosschen van het schiereiland *Malakka*, het eiland *Sumatra* en andere kleinere eilanden gevonden. Deze boomen worden veelal van eene aanmerkelijke hoogte en een' buitengemeenen omvang, en behoeven slechts van middelmatige grootte te zijn om 20 à 30 kannen van het sap, waaruit men de *gutta percha* bereidt, op te leveren. Neemt men nu in aanmerking in welk eene groote hoeveelheid en tot welken ongemeen lagen prijs deze stof, die toch eerst verschillende bewerkingen moet ondergaan en welker eigenschappen eerst sedert betrekkelijk korten tijd de aandacht hebben getrokken, thans overal voorhanden is, dan kan men hieruit veilig besluiten, dat de boomen, die de *gutta percha* bevatten, steeds in genoegzaam aantal zullen aanwezig zijn en toenemen, om geene ontoereikendheid der bronnen, zelfs bij meerder verbruik, te doen duchten. Immers, ware dit het geval, dan zou de ver vooruitziende handelsgeest dit dadelijk gevoelen en er zou van zelve voor dit artikel een hoogere prijs worden gevorderd.

FREDRIK.

Vrolikhert, *Vlissingsche kerkhemel* (bl. 156). GODEWARDUS VROLIKHERT is den 16den December 1785 te Vlissingen overleden. Zijn werk behelst vele merkwaardige bijzonderheden, en is, voor de geschiedenis der eertijds aldaar zoo bloeijende gemeente, zeer belangrijk. Er schuilt ergens, meen ik, in handschrift, eene nalezing en vervolg op dit werk.

B.

Grietman (bl. 156). Onze hooggeschatte V. D. N. maakt ons nog indachtig aan het werk van den Heer BAERDT VAN SMINIA, *Nieuwe Naamlijst van Grietmannen;* Leeuwarden, 1837 — welks inleiding over dit onderwerp te raadplegen is.

Cromwell (bl. 156). Nog een bewijs dat het lijk van CROMWELL niet te Delft begraven is, mag men afleiden uit de genoeg bekende bijzonderheid, dat 's mans vijanden zijn lijk doende opgraven en aan een galg hangen, het lijk zich reeds in zoo ver gevorderden staat van ontbinding bevond, dat het den argwaan verwekte, dat men hem door vergif om 't leven gebragt zoude hebben.

Dat zijn lijk in de Westminster Abdijkerk begraven is, is dus wel aan geen redelijken twijfel onderhevig.

W. D. V.

Barbierspaal (bl. 156, 235). Wel spijt het mij tegen de beweringen van de Heeren J. H. JZN. JR. en CONSTANTER te moeten opkomen, gaarne zou ik onze stamgenooten in Amerika ook aan hunnen barbierspaal kennen, maar der waarheid moet hulde gedaan worden, al zou ook onze Nederlandsche naam schade lijden. De barbierspaal is toch niet uitsluitend van vaderlandschen oorsprong; maar bij onze naburen in Engeland even zoo veel, zoo niet meer, bekend geweest, en nog in gebruik.

Men kan ze daar vinden zoo wel in de steden als op het platte land, hoezeer ze toch ook reeds hier en daar beginnen te verdwijnen. Zij zijn er van de hoogste oudheid en hebben reeds menigmaal der navorschingen der oudheidkenners ten doel gestrekt, en de eenvoudigste opvatting omtrent hunnen oorsprong is waarschijnlijk die, vermeld in de *Antiquarian Repertory*, namelijk, dat de echte bedoeling van dezen gekleurden staf was, om aan te duiden dat de meester van den winkel zoowel tanden trok en beenbreuken heelde (waarvoor de witte kleur) als den baard schoor (blaauw) en bloed aftapte (rood). Zoodat ons *oranje*, *blanje*, *bleu* daarin met regt niet gezocht mag worden.

Den 17den Julij 1797 hield Lord THURLOW in het huis der Lords eene redevoering tot verdaging der wet op de heelmeesters, en voerde daarin aan, dat, bij een nog in werking zijnd statuut, de barbiers en heelmeesters beide eenen paal moesten gebruiken, zoodat in Engeland zelfs de wetgeving zich daarmede gemoeid heeft. Ik wil dit stuk nu niet langer uitrekken, maar alleen hier bijvoegen dat het mij voorkomt dat, als men in Amerika barbierspalen vindt, dit land, waar meer dan tien Engelschen voor één Hollander zijn heengegaan, deze teekens eer uit Engeland dan uit ons vaderland zal overgenomen hebben. Tot slot hier nog een versje uit den *British Apollo* van 1708.

In ancient Rome, when men lov'd fighting,
And wounds and scars took much delight in;
Man-menders then had noble pay,
Which we call *surgeons* to this day,
'T was order'd that a huge long pole,
With bason deck'd, should grace the hole,
To guide the wounded, who unlopt
Could walk, on stumps the others hopt;
But, when they ended all their wars,
And men grew out of love with scars,
Their trade decaying; to keep swimming,
They joyn'd the other trade of trimming;
And on their poles to publish either,
Thus twisted both their trades together.

W. J. L.

G. H. Petri door Soetens en van Lier (bl. 157, 236). Als eene bijdrage tot verbetering van het gebrekkige der onderschriften van de verzameling portretten door SOETENS en VAN LIER uitgegeven, wil ik den Heer V. D. N. mededeelen, dat de hem onbekend geblevene G. H. PETRI, Luth. Predikant te Zaandam was. In mijne verzameling van Gezigten en Bijzonderheden enz., tot de Zaan betrekking hebbende, komt zijn portret voor door P. A GUNST gegraveerd, met dit onderschrift:

GEORGIUS HENRICUS PETRI,
Giessâ Hassus, Eccles. Luth. Sardam, ann. 30, *Pastor, aetat: Suae* 58.

Artis in aere vides multum, plus laudis in ore,
Enthea sed praestant plurima dona VIRI.

Honoris et Amoris ergo ponebat M. JOHANNES KAYSER, J. A. C. ECCLES. *Cliv. Pastor et caeterar. in hoc Duc. Inspector.*

Dit portret werd te gelijk uitgegeven met eene afbeelding der Luth. kerk te Zaandam, die in 1699 herbouwd en door Ds. PETRI ingewijd werd.

Ik ken de verzameling van Portretten bovengenoemd ten deele, doch als er daarin een voorkomt van den beroemden » Ledesetter en Burgemeester tot Jisp," zoo is het onderschrift PLOEGH juist. — Mr. CORNELIS JACOBSZ PLOEGH, lezen wij op zijn grafzerk, en, onder de oude afbeelding van hem uitgaande, wordt die naam mede zoo geschreven. Daar die gravure zeldzaam is, zoo werd er in de *Gesch. der Zaanlanden* eene getrouwe copij van gegeven, en aldaar D. II. bl. 159, 168. deelde ik mede, wat mij van PLOEGH, zijn geslacht en de van vader op zoon als overgeërfde kunst, gelukt is op te sporen. Vreemd is het mij echter voorgekomen, dat die wijdvermaarde man, die bijna over geheel Europa bekend was, en die in het teregt brengen van verstuikte of gebrokene ledematen zoo verre gevorderd was, als mogelijk enkele voor of na hem geweest zijn, in zoo weinig geschriften vermeld is. CATS, SOETEBOOM en SCHOENMAKER schijnen de eenige; van mannen uit het vak is mij niets gebleken.

J. HONIG, JSZ. JR.

Rigting der oude kerkgebouwen. Westelijke torenstand (bl. 161, 237, 238). In 1844 verscheen te Berlijn een werk, getiteld: » *Kölner Dombriefe oder Beiträge zur altchristlichen Kirchenbaukunst* von J. KREUSER.

DRENTHER zal in den eersten brief: » *de oud-christelijke Kerkbouw en zijne Symboliek*", wellicht het een en ander voor zijne navorschingen kunnen vinden.

» *Symboliek* is eene hoofdzaak bij de bouwkunst", zegt KREUSER, » zij was dit ten minste in de oude bouwkunst; — zij is het niet meer. Als de Griek en de Romein bouwde, deed hij dit niet alleen naar de architektonische, maar ook naar de regelen der *Symboliek*. Zoo waren de tempels der sterke, mannelijke godheden, MARS, HERKULES, in strengen, dorischen stijl gebouwd, in meer zachteren stijl die van VENUS, FLORA, enz. Zoo waren er tempels, die op hoogten en heuvels, anderen die in dalen moesten gebouwd worden" (bl. 3).

» Geen van alle godsdiensten was aan de Symboliek meer gunstig, dan de christelijke", vervolgt hij, » want hij was en is de meest geestelijke; daarom begon met den aanvang van het Christendom ook de Christelijke Symboliek: het zinnebeeld, dat PAULUS, *Ephesen* II: 20, van den tempel des Heeren geeft, was de grond, waarop zij steunde, en benevens *Openb.* XI: 1, 2, het plan, waarop alle Duitsche bouwmeesters werkten".

» Oorspronkelijk waren de eerste christenkerken kamertjes, eenzame wouden, katakomben. Eerst onder KONSTANTIJN *den Groote*, bouwde men *Kyriaka*, kerken. Al dadelijk begon toen ook de Symboliek. Zoo moest het altaar naar het *oosten* staan, dit was eene wet, en bleef het, zoo lang de oude bouwkunst bloeide. De beduidenis van dit gebruik steunde op het volgende: uit het Westen gaat de christen naar het Oosten, — uit den nacht, uit de duisternis treedt hij in het licht, dat JEZUS gebracht heeft, Hij, die begraven was, gelijk de zonne des avonds, en opstond, gelijk de zonne des morgens. Deze lijn van het Westen naar het Oosten werd later de heilige bouwlijn genoemd. Even zoo moest de kerk in de gedaante van een kruis gebouwd zijn, want *in* en *door* het kruis werden wij verlost, — het kruis geleidt den Christen overal".

Vervolgens deelt de schrijver het plan eener oud-christenkerk mede, geeft daarvan eene teekening, en spreekt over de verdeeling van het gebouw, en wat in elk gedeelte gevonden wordt, — en vergeet niet het Symbolische in alles aan te wijzen.

De beide zijden van het westelijke deel des kerkgebouws (de voorhal, *pronaos*), waar de katechumenen en de niet geloovigen stonden, versierden later twee torens. Zij zijn van gelijke beteekenis met de beroemde zuilen *Jachin* en *Booz* of *Boaz*, in den tempel van SALOMO", schrijft KREUSER, » die in bijna alle andere religiën der oudheid wedergevonden worden. Met het altaar vormen zij den heiligen driehoek, die zoo dikwijls met het oog Gods in de tempels der R. K. verschijnt. Bij kerken van latere dagteekening vindt men één toren, ook drie, zelfs vijf, maar al die getallen zijn heilig, en men vindt ze in den spitsbogigen gothischen bouwstijl overal".

Zie ook: *de Broederhand, Tijdschrift voor Neder- en Hoogd. Letterk.* door Dr. J. W. WOLF,

uitgegeven te Brussel bij KIESSLING en Comp. 1845, afl. I, bl. 9—20, waar het bovenstaande werk aangekondigd, en ook over den inhoud der vijf overige brieven gesproken wordt, en waarin mijne aanteekening breeder te vinden is. J. J. WOLFS.

Amsterdamsche tongval. Het zij mij vergund op het schrijven van DE NALEZER op bl. 168, het volgende aan te merken:

Dat Zijn Ed. in het liedje, in plaats van *i*, met nadruk *hij* hoorde zingen, kan ik zoo min ontkennen als bevestigen. En toch kan ik verzekeren, dat ik en vele anderen met mij, het wel degelijk hoorden, zoo als het op bl. 64 door mij is opgegeven. Misschien waren mijne zangers uit eene minder fatsoenlijke (of moet ik ook zeggen: uit eene meer gemeene?) buurt.

Ik geef toe dat de Amsterdammers *hij* zeggen; zij doen het evenwel niet *altijd:* in verbindingen, gelijk die op bl. 64, *zeggen* zij, in den gemeenzamen, niet onbeschaafden omgang, wel degelijk *i.* Omtrent de waarheid dezer bewering beroep ik mij op het luisterend oor der praters. De uitspraak van *hij*, en nog wel met nadruk, zoude stootend, en zeker niet aangenaam voor het gehoor zijn.

H. T.

Koppermaandag en zijne betrekking tot het Laurens-Kosters gilde (bl. 186). Het deed mij een groot genoegen deze vraag in DE NAVORSCHER te vinden, daar ik meer dan eens gevraagd heb wat daarvan wel de eigentlijke oorsprong was, maar altijd was het antwoord hetwelk ik op dat vragen kreeg, voor mij onvoldoende; met nog meer genoegen las ik de antwoorden op gemelde vraag op bl. 238, 239. In het stuk van den Heer P. E. Z. merkte ik echter eene onjuistheid op, die het mij vergund zij hier aan te toonen: »*De betrekking dus, welke deze dag tot het* LAURENS-KOSTERS *gild heeft, is, dat op den tweeden Maandag in Januarij*", enz.

Den tweeden Maandag zou aldus, volgens dien Heer, de Koppermaandag invallen, dit is wel meestal, doch niet altijd het geval. Aan de drukkerijën te *Amsterdam* wordt de Koppermaandag gerekend naar het feest van Drie-Koningen; indien men nu op Dingsdag den eersten Januarij schrijft, zoo valt Drie-Koningen op Zondag (den zesden) en Maandag daarop volgende Koppermaandag (den zevenden), aldus den eersten Maandag des jaars, zooals in 1856 e. k. het geval zijn zal.

Voor het overige is mijne weetgierigheid daaromtrent, door gemeld stuk, ten hoogste bevredigd, waarvoor ik den Heer P. E. Z. hartelijk dank zeg.

DE LETTERZETTER.

Oranje, blanje, bleu. Mr. NAVORSCHER! N°. VI, bl. 186, wordt gevraagd door K. W. naar den oorsprong van *Oranje, blanje, bleu;* in N°. VIII, bl. 239, wordt die vraag beantwoord door V. D. N., met terugwijzing op het werk des Heeren Mr. J. C. DE JONGE, waarbij wordt gezegd »dat die kleuren van den Prins waren, dat zij naderhand de Nederlandsche vlag zamenstelden enz."— het is dus genoeg bewezen, volgens den aanhef bij het art., op bl. 239. — Bij mij bestaat een verschil van gevoelen, hetwelk ik gaarne ter *navorsching* opgeve.

De Staten-, Prince-, Nederl. of Hollandsche vlag bestaat uit drie even groote, even breede en evenwijdige strepen, rood, wit en blaauw; somtijds was die vlag verdubbeld of met drievoudige strepen — dit was bloot willekeur van die haar voerde.

De herkomst dier vlag is van de Spanjaarden, door welk volk zij, toen wij onder het huis van Bourgondiën geraakten, de koopvaardijvlag was. Het is moeijelijk voor mij dit thans beter te bewijzen, dan door te zeggen, dat men slechts uit Spanje oude vlaggekaarten behoeft te laten komen. Ik zeg uit Spanje, waar alles in de laatste jaren zoo stationair is gebleven, dat men oude vlaggekaarten in menigte kan krijgen, op alle die kaarten zal men onze tegenwoordige vlag, als de koopvaardijvlag, vermeld vinden.

Men heeft zich alle mogelijke moeite gegeven, om voor onze vlag eenen oorsprong te vinden; en op het gezag des Heeren DE JONGE komt zij voort uit de liverei of palure der Prinsen van Oranje. — U dus, NAVORSCHER, mijne denkbeelden bekend makende, bevatten die ideeën tevens vragen ter beantwoording en navorsching en blijken dat ik den gevestigden oorsprong des Heeren DE JONGE geheel verwerp.

De bestaande koopvaardijvlag was en bleef de onze. Wat was eenvoudiger, dan die vlag, reeds bij de geheele wereld bekend, te behouden, te gebruiken? Het bewees al dadelijk niets voor het Spaansche gouvernement *als gouvernement.*

Een argument er voor is, dat de uitslag des opstands nog onbekend zijnde, geene andere vlag, noch nieuw verzonnen, noch erkend konde worden, vooral bij mogelijk ver keer in verre landen.

Een tweede argument is — dat de Prins steeds nog handelde (ten minste vóór de afzwering) in naam des Konings van Spanje — behalve de historische bekendheid hier van getuige mede, het beroemde *Wilhelmus van Nassouwen.* Onze oorlogschepen voerden vroeger de vlag met het Bourgondisch kruis en WILLEM I, zoo verstandig, zoude zich wel gewacht hebben, eene daad van Souvereiniteit uit te oefenen, zoo strijdende tegen zijn

omzichtig en voorzichtig gedrag, als die van zijne livereikleuren, in plaats van die van zijnen wettigen Souverein in het vlaggedoek op te nemen.

Een derde argument is, dat in het blasoen geen oranje bekend is — hoe kan men dan oranje, blanje, bleu (en de Prinsen van *Nassau Oranje* hadden zoo vele kleuren in hun blasoen) juist nemen, en deze vlag of kleuren daarstellen en afleiden uit de liverei of palure?

Die eenvoudige kleuren zijn toen de onze gebleven. — Ik kan niet zeggen, wanneer de Spanjaarden hunne vlag ter koopvaardij veranderd hebben, in *geel rood geel*, maar het komt mij voor, dat met den ongeloofljken aanwas onzer zeevaart, met de ongemeene ontwikkeling van ons zeewezen en nationaal bestaan, door onze zeelieden vooral verkregen, door hunne onweerstaanbaarheid op zee, de Spanjaarden eenvoudig hebben gebogen en ons de vlag in bezit gelaten, gelijk ze hunne schepen, schatten en koloniën ook veelal aan ons moesten afstaan; wij waren, om zoo te zeggen, van knechts meesters geworden en behielden, met de magt er van, tevens de teekenen.

Hier kon echter in den aanvang verwarring uit ontstaan, en ik vertrouw dat die ten schade heeft moeten werken van den zwakken, en ons dus geen nadeel deed. — Maar, ook hierin was voorzien, — de watergeuzen waren de eerste zeelieden die hier met hunne vlaggen en évidence kwamen, en voorzeker waren het toen geen reguliere oorlogschepen, maar zoo ik mij niet vergis, wat men thans zou noemen (*Lettres de marque*) schâeverhalers, zeer zeker zonderling in commissie gesteld, wijl zij uit Engeland verjaagd, de Briel kwamen opeischen in naam des Konings van Spanje, maar bij de vlag zijn gebleven; — die watergeuzen hebben bij de vlag, *rood, wit en blaauw*, gevoerd een tweede vlag, naar de steden of plaatsen, van waar zij uitgerust waren, of waar zij te huis behoorden, — dit was dus tegen de gevreesde verwarring — die tweede vlag is sedert geworden eene vlag van hooger beteekenis, dan de eerste! — Zij wordt heden ten dage nog genoemd *de Geus*, en altoos geheschen, wanneer er meer beduid wordt dan eene bloot nationale onderscheiding; des zondags, bij krijgsraden, bij iedere extra gelegenheid, wordt ook de geus geheschen — die geus bij sommige regeringsvormen veranderingen ondergaan hebbende (bij de Bataafsche Republiek was die wit, met de Nederl. maagd, leeuw, pijlen enz.) is thans mede gelijk de vlag: rood, wit en blaauw, is en was, sedert de vlag die het meest het symbool van het tijdelijk gezag heeft uitgedrukt.

Ik zoude nog een vierde argument kunnen noemen, maar ik heb de werken des Heeren DE JONGE niet bij de hand; dat argument is: dat men in de abdij te Middelburg een behangsel van GOBELINS heeft, waarop de kleuren der vlaggen, zeer goed en frisch bewaard, allen zijn rood, wit en blaauw, en dat zij alzoo op die vertooning, een onzer eerste heldendaden, dus geene kleuren hebben, aanvankelijk afgeleid uit de liverei of palure der Prinsen van Oranje.

Een ding, NAVORSCHER! is zeker, dat op onze oorlogschepen nooit anders, na den tijd der watergeuzen, heeft gewaaid, dan dezelfde vlag die er nog waait! Had dit oranje, blanje, bleu geweest, waarom zoude zij dan niet zoo gebleven zijn? de geest der zeelieden is meer dan eenige, steeds voor het huis van Oranje geweest, en dus, al ware er eenige bijzondere partijschap, eigen- of voorliefde in te vinden geweest, a fortiori zoude die dan zoo gebleven zijn! Bij de argumentatie voor het tegendeel heb ik van *niemand* ooit kunnen vernemen *waarom dan toch*, even min *als wanneer* het *Oranje* in *rood*, zoude veranderd zijn geworden.

Ik kan noch behoef hier na te gaan hoe de kleuren te velde waren, men heeft welligt vendelen gehad van oranje, blanje, bleu. — Ik spreek het niet tegen, thans zijn die geheel oranje, en wat bewijst dit voor de Nationale vlag? — Ik herinner mij wel dat bij vele gelegenheden, bij reizen van Prinsen, er verschillende gekleurde vlaggen wapperden. Zelfs dat toen WILLEM III naar Engeland ging met de vloot in 1688, er allerlei, wél met spreuken en sententiën voorziene vlaggen woeijen, ja zelfs woei er, volgens D'AVAUX, Vol. VII, p. 310, een wimpel boven de Engelsche vlag met het kruis van ST. GEORGE en de staart, orange, blanc et bleu, dit bewijst veel voor afwijkingen, maar niet voor afkomst of bestaan!

Ik voeg er nog bij, NAVORSCHER, als men uit de liverei of palure van den Vorst de vlag kan of moet afleiden, of bij ons afgeleid heeft, hoe is dan die vlag geweest onder den Graaf van LEICESTER? — en wanneer zou dan eigenlijk definitief die vlag van oranje, blanje, bleu zijn bepaald geworden?

Ik heb gezegd, zoo als menigeen wel zal weten, dat oranje niet tot het blasoen behoort. Ook weet ik niet of de stad Oranje juist die kleur, en niets dan die kleur tot wapen heeft: — en wij daarom een gedeelte onzer vlag er van gemaakt zouden hebben. Maar dit weet ik zeker, dat de zeelieden alles voor die vlag hebben veil gehad, dat het zeer moeijelijk zou zijn geweest *die vlag*, die even zeer genoemd is geweest, *de Staten-*, *de Prince-* als *de Nederlandsche*, te veranderen; en om dezelfde reden, waren die kleuren in de eerste en dierbaarste tijden van de vaderlandsche roemrijke opkomst, oranje, blanje, bleu geweest, zij zouden het ten huidigen dage nog zijn! —

Het kan mogelijk zijn, NAVORSCHER! dat er soms ideeën hebben bestaan, ja zelfs plannen, om het *rood* in oranje te veranderen, om daardoor, mogt het zijn, een laatst schijnsel van Spaanschheid af te werpen en tevens meer *trouw en gehechtheid* aan het huis van Oranje te betoonen. Het is mogelijk, ja meer dan waarschijnlijk, dat daardoor de welbekende *Oranje-boven*-kreet bij iedere strubbeling voor het huis van Oranje in gebruik geweest, uit is ontstaan, dit is echter nimmer ten aanzien der vlag gelukt, en daardoor is die kreet bestendigd, wijl zij altijd tot de Pia Vota behoorde; er is dus een bewijs in, dat de vlag niet herkomstig is van de liverei of palure der Prinsen van Oranje?

Wij behoeven, wat aangaat de roem en oudheid van onze Dynastie, die toch niet uitsluitend te zoeken in het Prinsdom van Oranje, ook niet, omdat het een Prinsdom is of was, *de par la Grâce de Dieu.* Als bestaande uit Vorsten van Nassau is onze Dynastie niet minder niet alleen, ja oneindig ouder en doorluchtiger. Van daar dan ook, dat ons Statenwapen is veranderd in het *Wapen der Nassau's.* Waarom moest dit dan niet eveneens zijn het wapen van Oranje — als men per se verkiest van dat wapen onze vlag af te leiden. Er bestaan zeker vele onverklaarbare anomaliën in deze zaken en het is de geringste niet, dat men tegenwoordig nog in de Hofstad, 's Gravenhage, bij feesten eene enkele of geheel oranjevlag van den toren ziet waaijen. Van waar komt dit, NAVORSCHER? Komt dit van de liverei of paluren der Prinsen van Oranje. In het blasoen nogmaals is geen oranje! Het *blanje*, *bleu* wordt er ook bij gemist; moesten inderdaad die feestdagen niet gevierd worden met de kleuren onzer roemvolle vlag, de vlag van ons verbond, de vlag door zoo veel bloed bevestigd, de vlag onzer herinneringen, de vlag onzer genegenheden!

Π. Φ.

Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk te Amsterdam met een klooster (bl. 186, 241). P.E.Z. houde het mij ten goede, dat ik, in weerwil zijner twijfelingen, op bl. 241 medegedeeld, nog eens de oplettendheid der lezers van DE NAVORSCHER op dit punt wensch te vestigen. Het betreft nu niet de gemeenschap der Oude kerk met het *Cellezusters-klooster* op den *Noorderhoek* van de Molensteeg; maar de gemeenschap der gemelde kerk met het *Minderbroeders-klooster* op den *Zuiderhoek* dier steeg.

»In of omstreeks het jaar 1829, is zeker »huis, in het midden en aan de Noordzijde der »Monnikenstraat gelegen, vertimmerd. Bij »die gelegenheid heeft men bij het graven in »den grond, eene deur gevonden, wél met »sloten en grendels verzekerd; die deur open »gemaakt hebbende, kwam men in een' lan»gen gang, welke in de rigting naar de Oude »kerk voortliep; doch waarvan men het on»derzoek spoedig gestaakt heeft".

Hoeveel waarheid er in dit verhaal is, kan ik niet bepalen; de man, die het mij omstreeks genoemden tijd mededeelde, is sedert overleden; van hem kan ik dus geene nadere berigten inwinnen omtrent de bewuste zaak. Ook weet ik niet bepaald op te geven *welk* huis het geweest is. Wel herinner ik mij nog, dat de man er bijvoegde: »In ouden tijd heeft hier »een klooster gestaan, en de monniken kon»den alzoo gemakkelijk, onder den grond »door, in de Oude kerk komen".

Ik waag het alzoo te vragen: of er ook mogelijk eene gemeenschap bestaan heeft tusschen de Oude kerk en het Minderbroederklooster?

H. T.

Engelen met vleugels (bl. 187, 241). Ik kan niet gelooven dat de vraag voldoende is beantwoord. De figuren op de verbondsark waren meer afbeeldingen van monsters dan van schepselen, en eigenlijk *vliegen* ziet men de engelen in 't N. Testament niet; zelfs niet *Luk.* II: 15, waar zulks het meest te pas kwam. Misschien zullen vrager en antwoorder eene gewenschte oplossing vinden in een artikel van J. G. WALLER, geplaatst in *The Gentleman's Magazine* voor Julij ll., onder het opschrift: *Christian iconography*, *Principalities*, *Archangels and Angels*, with engravings.

St. Geertens Minne (bl. 187). »Op welken grond — aldus vraagt N. P. BIBLIOPHILUS — »kan de verzekering berusten, die J. VAN MANEN geeft in zijne *Verhandeling over de Levenswijze en Gewoonten der Nederlanderen*, bl. 184: dat GEERTRUID eene dochter was van DAGOBERT? Haar afstamming van PEPIJN VAN LANDEN is immers overbekend? Ze schijnt in het bijzonder de patrones der reizigers geweest te zijn, weshalve zij in de litanieën den bijnaam van *salvatrix pereuntium* verkregen heeft; en dit verklaart de gewoonte om iemand, bij het aanvaarden eener reize, hare bescherming toe te wenschen.

»Wanneer echter dit gebruik voor het eerst in zwang is gekomen, is moeijelijk te bepalen; de vroegste melding er van bij ons komt voor in de *Rijmkronijk* van MELIS STOKE, Boek IV, vs. 1424, en verwijst ons dus naar het laatst der 13e eeuw. Meer dan eene eeuw daarna (1398) was de St. GEERTEN-minnedronk nog in groot aanzien, doch de oorsprong er van was toen reeds onbekend: althans omtrent dien tijd vervaardigde WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH een gedicht, waarin hij verhaalt:

Hoe Sinte GHEERTRUUT leede hoer leven,
Ende waerom hoer minne is hier gebleven;

en in het begin waarvan hij zegt:

> den rechten sin en weet ic niet,
> By wat saken dat ment doet.
> Hoert na mi, ic maecs u vroet."

Na de geschiedenis van den ridder te hebben opgeteekend, schrijft onze vriend: »Van deze legende bestaat nog eene andere berijming, door een' dichter uit de 15e eeuw, doch de bewerking van VAN HILDEGAERTSBERCH verdient in alle opzigten de voorkeur. Men zie verder: *Rijmkronijk* van MELIS STOKE door HUYDECOPER; II, bl. 343; L. G. VISSCHER, *Bijdragen tot de oude Letteren der Nederl.;* II. bl. 333, 431; *Historisch Tijdschrift, uitgeg. door Prof.* L. G. VISSCHER, 2de Jaarg. (1842) bl. 9". —Mr. L. G. V., onze berigtgever uit Medemblik, haalt nog aan, wat, van denzelfden Hoogleeraar, over dit onderwerp te vinden is in de *Kronijk* van *'t Historisch genootschap te Utrecht;* 1846, bl. 317 en volgende. — HENRY wijst ons naar het geschrift van P. SCRIVERIUS, *Toetssteen op het oude Goudtsche Kronyxken*, bl. 261—263; Amst. 1663; voorts J. GRIMM, *Deutsche Mythologie*, S. 53; VAN WIJN, *Naleez. op de Vaderl. Hist.* bl. 146 en 147. Omtrent GEERTRUIDA wordt ons nog door P. E. Z. gemeld, »dat zij in het land van Strijen, alwaar zij zich vaak ophield, naar alle waarschijnlijkheid ter plaatse, waar nu *Geertruidenberg* is, eene kapel heeft gesticht, door AMANDUS, bisschop van Maastricht, ingewijd. ALCUINI *Ep.*, T. II, P. 1. p. 411, ibique nota; het Maandwerk *Europa*, Jaarg. v. 1842, D. 3, bl. 5". —

Naar luid van het berigt des Heeren C. W. BRUINVIS, een' begunstiger uit Alkmaar, vindt men, in het tweede Deel van *Nederlandsche Displegtigheden* door K. VAN ALKEMADE en Mr. P. VAN DER SCHELLING, eene uitvoerige verklaring van den oorsprong des gebruiks, dat aan deze bijdrage haren titel geeft; J. W. H. C. kan aldaar, tot voldoening zijner weetgierigheid, er twee Hoofdstukken (XIII en XIV) over nalezen, terwijl het XXXVI de beschrijving van een tot zulke doeleinden gebezigd drinkglas inhoudt, waarbij eene afbeelding is gevoegd. Het vermoeden van bovengenoemde schrijvers, door C. W. B. medegedeeld, verdient hier een plaatsje: »Gevonden hebbende, dat het oude duitsche woord *Gaart ruw* (*sic*) *geheel trouw* beteekende, hebben wij beginnen te twijfelen, of de oude Duitschers, uit hunnen aard tot den drank, niet min dan tot een opregte trouw genegen, den dronk, waarmede zij zulks wilden betuigen, niet zouden genoemd hebben *Gaartruw*, en of niet naderhand het bijgeloof der eenvoudige voorouderen, het vermenigvuldigen der beschermheiligen, en de hooggeroemde deugden van de Princesse GEERTRUID .... de oorzaken geweest zijn, waardoor en waarom men haar eigen naamwoord zoude genomen en gebruikt hebben, in de plaats van het oude woord". —

»Voor het overige" — wij laten den Heer J. J. WOLFS hier spreken — »was die wijze van voordrinken, in vroeger' tijd, onder de Noordsche volkeren algemeen en daar beteekende het woord *minne: memoria* of *gedachtenisse*". »Het is bij hen reeds lang voor de invoering van het Christendom in zwang geweest, terwijl het in de middeneeuwen", dus besluit de Heer BRUINVIS, »onder Edellui zeer gebruikelijk was, bij het van tafel gaan, den beker van *Nivelle* op elkanders welzijn te ledigen". Men raadplege nog over dit onderwerp: A. MATTHAEUS, *Fundat: Eccles:* L. I. c. 18. Tot onze spijt is de bijdrage van den kundigen V. D. N. zoek geraakt; mogen wij hem de herstelling van dit gemis aanbevelen?

Britsche Pairs uit Hollandsch bloed (bl. 188, 245, 270). X. Y. Z. (N°. 9. bl. 270) vraagt naar den naam der echtgenoot van HENDRIK, *Graaf van Nassau* (Ouwerkerk), als Engelsch Pair, *Graaf* van *Grantham.* Zij was, volgens BURKE'S *Extinct Peerage*, HENRIETTA BUTLER, dochter van den beroemden THOMAS, *Graaf van Ossory*, en zuster van JAMES, *Hertog van Ormond.* De mannelijke lijn van dezen Nassau is in 1754 uitgestorven, maar van de door X. Y. Z, opgenoemde jongste dochter HENRIETTA, die den 27sten Junij 1732, huwde met WILLIAM, Graaf *Cowper*, is de tegenwoordige Pair en Graaf COWPER nog mede een afstammeling.

W. D. V. (N°. 9. bl. 270) vraagt naar de vermaagschapping van den Engelschen Baronet *Sir* JOHN VAN DEN BEMPDE JOHNSTONE met het uitgestorven Amsterdamsch Burgermeesterlijk geslacht VAN DEN BEMPDE. Ik heb daarvan niets kunnen vinden, maar wel dat de bovengenoemde Baronet den naam van VAN DEN BEMPDE heeft aangenomen naar zijne grootmoeder CHARLOTTE, dochter van JOHN VAN DEN BEMPDE, te Westminster en Douairière van WILLIAM JOHNSTONE, *Marquis van Annandale*, die in 1720 overleed. In de aanteekeningen omtrent de Marquisen van Annandale komt zij voor met den naam van CHARLOTTE — VAN — LORE, eenig kind van JOHN VAN DEN BEMPDE, die zeer rijk was.

M. ROTS.

Paltrok (bl. 188, 247). W. T. doet het leed dat door zijne bijdrage in N°. 8. een Paltrokeigenaar op twee gedachten hinkt; — hij kan hem tot verklaring van het gegeven antwoord alléén zeggen, dat hij voor eenige jaren geleden op dezelfde vraag over Paltrok, het ingezonden antwoord ontving van wijlen een ervaren houtzaagmolenaar, die welligt nadere inlichting zoude gegeven hebben aangaande deze soort van molens.

Dichtgezelschap: Laus Deo Salus Populo (bl. 188). In vroegere jaren heb ik uit den mond van wijlen den Boekverkooper H. GARTMAN, dien men wegens zijn stalen memorie, wel eens het wandelend Vaderlandsch Woordenboek plag te noemen, vernomen, dat wij de vertaling der fabelen van GELLERT aan dit zelfde dichtgezelschap te danken hebben: daar er nu uitgaven van die vertaling bestaan, waaronder de namen der dichters door hunne voorletters aangeduid worden, zou het niet moeijelijk te ontcijferen vallen, wie leden van dit gezelschap zijn geweest.

A. J. v. d. AA.

Voorspelling der omwenteling van 1789 (bl. 190). Onder oude aanteekeningen vond ik hetzelfde achtregelige gedicht, dat op bl. 190 is opgegeven, met geen noemenswaard verschil van lezing. Ook daar wordt vermeld, dat het in de nieuwe kerk alhier te lezen was, maar tevens het oorspronkelijke er bijgevoegd, onder den titel: *Prophetica ab* JOANNE CARARE MONTANO LISCO, *edita A°.* 1500, waaruit blijkt, dat de naam van den auteur in 't opteekenboek van J. S. H.'s grootvader minder juist opgegeven is. Het oorspronkelijke luidt:

Post mille expletos a partu Virginis annos,
Et septingentos rursus abinde datos,
Octuagesimus octavus mirabilis annus
Ingruet et secum tristia fata feret.
Si non hoc anno totus motus occidet orbis,
Si non in nihilum terra fretumque ruet,
Cuncta tamen mere sursum ibunt atque deorsum,
Imperia, et luctus undique grandis erit.

CONSTANTER.

Voorspelling der omwenteling van 1789. Met zeer veel genoegen vond ik bovengenoemde voorspelling op bl. 190 opgeteekend, en ik las haar met des te meer belangstelling, omdat ze volmaakt overeenkomt met eene onder mij berustende aanteekening van wijlen mijnen oudoom, die vóór het jaar 1789 overleed, waarom aan de echtheid dier voorspelling niet kan of mag getwijfeld worden. Doch nu zegt J. S. H. dat het glas er is »*uitgenomen nadat de aandacht van eenigen er op gevallen was*," dit nu vind ik bij mij niet opgeteekend. Daar nu de onderstreepte woorden niet doen veronderstellen, dat dit glas er is uitgenomen, om in een of ander onzer vaderlandsche musaea bewaard te worden, zoo zegge men mij, indien mijne gissing juist is, in welk museum het zich bevindt; of mogt ik falen, kan men mij dan ook zeggen, of het bewuste glas bij den in de nieuwe kerk gewoed hebbenden brand is verloren gegaan?

H. W. K.

Medaille van Graaf Christoffel (bl. 191, 274). Ik ben het met W. M. Z. eens, dat men het vinden van de hier bedoelde medaille van JEANNE, *Koningin van Navarre*, op het lijk van den Graaf CHRISTOFFEL, niet voor *fabuleus* hebbe te houden, — omdat de eigenhandige aanteekening van JAN VAN MATHENES, die in 1602 overleed (SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, D. II. bl. 82), gemaakt in Junij 1574, overeenkomt met den brief, die uit Brussel in diezelfde maand is verzonden, zoo als BOR vermeldt.

W. M. Z. zegt in den aanhef van zijn antwoord, dat de lijken van Hertog CHRISTOFFEL VAN BEIJEREN en van LODEWIJK VAN NASSAU niet werden gevonden! — en men ontdekte de hier bedoelde medaille: »*Sur le corps du comte*," — dan zal men toch niet vruchteloos het lijk van dezen hebben gezocht. Kan men hierbij ook aan eene vergissing van W. M. Z. denken?

A. A. A.

Éénlettergrepige verzen (bl. 191). Of er bij onze dichters verzen, geheel uit *monosyllaben* bestaande, zullen aan te treffen zijn, — ik geloof, dat die wel tot de zeldzaamheden zal behooren. Slechts één voorbeeld herinner ik mij in het monopodische grafdicht van DIRCK VOLKERTSZ. KOORNHERT, door zijn vriend H. L. SPIEGEL vervaardigd:

Nu rust,	Noch sticht
Wiens lust	Zijn dicht-
En vreugd	Geschrijf;
Was deugd	Maar 't lijf
En 't waar,	Hier bleef:
Hoe zwaar	God heef
't Ook viel.	De ziel.

Evenwel is de tiende regel eene afwijking.

J. J. WOLFS.

Éénlettergrepige verzen. Tot mijne verwondering zag ik het blikslagerslied: *Echt, regt, glad* enz. aan A. FOKKE, SZ. toegeschreven, daar het stellig opgesteld is door J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, die het beschouwde als 't kunstigste en aardigste, door hem vervaardigd. Zie: *De geest der geschriften van* J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, door A. LOOSJES, PZ. bl. 34. Welligt is zijn: *Dorschende Landman*, minder bekend, dan zijn: *Bollebakkertjen, op zijn muilen*, enz. Wij willen het daarom als bijna geheel tot de *monosyllabi* behoorende, afschrijven (bl. 32):

Vrinden	Als gij,
In den	Al blij,
Bouw	Maat
Hou	Slaat.
Torschend	Grui het
Dorschend	Rui met
Hag,	Kaf
Slag.	Af.
Regel	Dan is
Vlegel,	Al wis
Keer	't Loon
Neer.	Schoon.

J. C. K.

Engelsche verzen van Constantijn Huygens (bl. 191, 275). Uw berigtgever L. J. zal een' ijverigen lezer van de NOTES AND QUERIES verpligten, door hem aan te wijzen op *welke* bladzijde van 't aangehaalde werk van HUYGENS, *Otiorum libri VI*, het oorspronkelijke der gedichten voorkomt, waarover de vraag des Heeren S. W. SINGER inlichting verlangt?

Silhouette (bl. 193). DE SILHOUETTE was controleur-generaal der finantieën, tijdens LODEWIJK XV van Frankrijk. Onder verscheidene hervormingen in de uitgaven van het hof, waren er vele die alleen gediend hadden om te doen zien welke verregaande misbruiken daarin waren geslopen. Zoo werd, b. v. het linnen ten gebruike des konings en van het koninklijk huis na drie jaren vernieuwd. Dit verslond aanzienlijke sommen gelds, en het *oude* linnen ging, bijna ongebruikt, over in de handen der voornaamste hofbedienden. De tijd van zijnen duur werd daarom bepaald op 5 jaren. NECKER verlengde dit tijdvak tot 7.

Door deze en meer andere verbeteringen en hervormingen was de minister van finantiën en van bezuiniging tot de wolken verheven. »Si M. DE SILHOUETTE", schreef VOLTAIRE aan THIRIOT, »continue comme il a commencé, »il faudra lui trouver une niche dans le temple »de la gloire tout a côté de COLBERT". Wel had SILHOUETTE op 's Konings bijzondere uitgaven veel bezuinigd, doch wat hij aan den eenen kant bespaarde, werd langs andere wegen dikwerf dubbel verkwist; en zoo stond het geschapen met bijna alle verbeteringen, die onze controleur-generaal wilde invoeren.

In stede van dus eene *nis in den tempel des roems* te verdienen, is SILHOUETTE ter naauwernood één jaar aan het bestuur gebleven. Na eenige weken genot van volksgunst, die nimmer eenen hoofdambtenaar ontgaat, al schijnt hij slechts het goede op het oog te hebben, stond ook SILHOUETTE even als zijne voorgangers tegenover eene ledige schatkist, en een uitgeput land. Die schatkist moest echter, het kostte wat het wilde, gevuld worden, en SILHOUETTE vond daarom niets meer afdoende en regtvaardiger dan een beroep te doen op de hulp van elk zijner landgenooten zonder onderscheid van stand. Doch wat men hieruit kon verwachten, gebeurde. Iedereen was ontevreden: zij, die altijd belasting betaalden, waren te leur gesteld, omdat zij nu evenveel moesten bijdragen — en de nieuw belasten morden, omdat zij gewend waren anderen voor hen te laten betalen, en die heillooze gewoonte zouden moeten laten varen. Men hoopte altijd dat, hoe meer men zich zou bezinnen op middelen om in den berooiden staat der finantieën te voorzien, men des te eerder *geld* zou kunnen vinden, zonder dat men het volk daarvoor zou behoeven aan te spreken.

Het systema van finantiën van SILHOUETTE was overigens niet zoo kwaad, en had veel overeenkomst met dat, wat men naderhand heeft aangenomen. Hij stelde voor om naar eene bepaalde evenredigheid belasting te heffen van *alle* vaste goederen, daaronder begrepen die van den adel en der geestelijken. De burgers zouden patent betalen voor hunne nering — de adel voor het houden van koetsen en lakeijen. De belasting naar hoofdelijken omslag (het oude hoofdgeld) zou van de ongehuwden, die een eigen vast inkomen bezaten, *drievoudig* geheven worden; met bijzondere regten werden bezwaard alle voorwerpen van weelde. Door belasting te vorderen van alle standen trad de gelijkheid in de maatschappij, die later ook zich uitstrekte tot de wet.

Dan het was te voorzien, dat niemand tot dien prijs de gelijkheid zou aannemen. Het edict door den koning bekrachtigd, was onuitvoerbaar bevonden, en de controleur-generaal tot het uiterste gedreven, had zijn toevlugt genomen tot de hevigste middelen, om in den nood der schatkist te voorzien. De algemeene kassen, de amortisatiekas, in een woord, alles was in den afgrond verzonken, en verzonken zonder dat men zelfs kon vermoeden waartoe zulke wanhopige maatregelen zouden voeren. Eindelijk moest ook hij terug treden, verguisd door vloek en spot. »Quel pot-au-lait que ce Silhouette!" schreef VOLTAIRE aan den Marquis DE CHAUVELIN, »Le *traducteur* du *tout est bien* de POPE m'a »bien vite fait voir combien tout est mal". Broeken waarin openingen waren voor de zakken, maar waaraan de zakken ontbraken, noemde men *culottes à la Silhouette*. Portretten die de schaduw gaven zonder het afbeeldsel — en de naam is gebleven — waren: *Silhouetten*.

L. F. BUNGENER, *Trois sermons sous Louis XV* vrij gevolgd. X. Y. Z.

[Onze berigtgever *d. B.* voegt hier nog bij: »Onder het beheer van ETIENNE DE SILHOUETTE was in alles te Parijs eene zekere zuinigheid op te merken, die zeer in het oog liep; de kleederen waren, om de stof te sparen, naauw en zonder ruimte, de snuifdozen eenvoudig van hout, en, in de plaats van ze met geschilderde portretten te versieren, voorzag men die voorwerpen slechts met silhouetten in o. i. inkt enz. (*Nederlandsch Magazijn* van 1839, bl. 388)". Het antwoord van Mr. ADAM RIMPEL, die H. P. v. K. naar *l'Illustration* (Vol. 10. N°. 252. 1848) verwezen heeft, alwaar nagenoeg het bovenstaande vermeld is, eindigt in de volgende woorden: »H. P. v. K.! Wil uw vriend u thans nog niet in 't gelijk stellen, sluit hem dan op in het appelkamertje van zijn moeder"!]

Een reus en een dwerg (bl. 194). Een en ander omtrent den boer van Lekkerkerk, GERRIT BASTIAANSE DE HALS, kan men vinden in het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, D. VIII, bl. 173.

A. J. v. d. AA.

Een reus en een dwerg. De naam van den boer van Lekkerkerk was GERRIT BASTIAANSZ., zalmvisscher van beroep. Men vindt gewag van hem gemaakt in MISSON'S *Reisbeschrijving naar Italie*, D. I, bl. 7, alsmede in den *Tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden*, D. VII, bl. 473. Hij was 99 Rhijnl. duimen lang. Een zijner schoenen, op zijn tiende jaar gebruikt, en zeer scheef geloopen, de lengte hebbende, op de zool gemeten, van 10½ Rhijnl. duimen, en een andere schoen, door hem op zijn een en twintigste jaar gedragen en 13½ duimen lang, herinner ik mij in mijne jeugd op de Anatomiekamer te Rotterdam gezien te hebben. ICHNEUTES.

Het veld bestellen (bl. 194). Ik lees in J. A. NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, D. II. bl. 116, 3[de] noot: » *bestalt*, dat is: van bezetting voorzien. Van » daar het woord *bestaltbrief*, ook *artikelbrief* » genoemd, eene overeenkomst of voorwaar- » de, waarop krijgsvolk in dienst werd geno- » men; een hopman, met wien zoodanige over- » eenkomst gesloten was, werd gezegd *bestal-* » *ling te hebben*. Zie VAN OLDENBARNEVELD, » genaamd TULLINGH, *Onderzoek enz.* Utr. » 1783. Vergelijk VAN DER KEMP, *Magazijn* » *van Stukken*, Dl. VIII, Aanhangsel bl. 134— » 136, en NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden enz.* » D. III. bl. 369, 1[e] Noot— *bestallet*, dat is: be- » zet, belegerd, enz." — En hiermede meen ik de eerste vraag voldoende te hebben toegelicht.

Aangaande de tweede vraag diene, dat in vorige tijden en bepaaldelijk in de XIV[de] en XV[de] eeuwen de voorwaarden van bondgenootschap en bekostiging der hulpbenden zeer verschillende en geenszints het gevolg van algemeene wettelijke bepalingen waren, maar veelal voortsproten uit persoonlijke overeenkomsten. Te uitvoerig zou ik moeten zijn, en voor mijn antwoord te veel ruimte in DE NAVORSCHER vorderen, indien ik hier ter plaatse alles wilde afschrijven, wat de historie te boek stelt over de zoo verschillende en uiteenloopende voorzieningen in de oörlogskosten dier bange tijden. Men leze wat daaromtrent beknopt in het reeds boven aangehaalde werk van den verdienstelijken NIJHOFF, Deel I. bl. 85 en volg. staat opgeteekend, over de wijze van uitrusting tot krijgstogten en hunne bekostiging. — Daaruit kan dan aan A. blijken, dat de vordering van den ridder en ritmeester VINCENT VAN ZWANENBURG op de stad *Utrecht* wezenlijk was, na *alden herkommen*, en dat het bedrag dier vordering van *hondert alde schilde* waarschijnlijk was eene bijzondere overeenkomst met de stad in welker dienst hij was.

X. Y. Z.

Walterus en Petrus Delaenus (bl. 196). Zie over WALTERUS of WOUTER DEELEN of DELEEN, en zijnen zoon PETRUS of PIETER DEELEN: TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, 1766, bl. 15 en 16, en de aldaar aangehaalde schrijvers; ook YPEY en DERMOUT, *Gesch. der Ned. Herv. Kerk*, D. II. bl. 176 en Aant. (201 en 203); en BRUCHERUS, *Gedenkboek van Stad en Lande*.

V. D. N.

Komstu-mir-also-penning (bl. 218). Dergelijke is ook in mijn bezit, maar is iets grooter dan de tegenwoordige halve guldens. Het is een spotpenning op frauduleuse bankroetiers.

M. J. M.

P. J. Beronicius (bl. 218, 279). Er bestaan minstens vier drukken van het boekjen getiteld: » *Boeren- en Overheidsstrijd, voor de vuist gedicht door* P. J. BERONICIUS, *in 't Nederduitsch overgezet door* P. RABUS. *Nevens eenige andere Gedichten, en een Bijvoegsel van 's Mans Leven in de voorreden*". Latijn en Hollandsch. De 4e druk is uitgegeven by NICOLAAS TEN HOORN, te Amsterdam, 1716. In de voorrede wordt van dezen BERONICIUS vermeld, dat hy by uitnemendheid vlug in de oude en vele moderne talen was, in de laatste helft der 17e eeuw te Middelburg woonde, en aldaar met goochelen, scharenslijpen en schoorsteenvegen aan den kost kwam; maar dat niemand wist, wie en van waar hy eigenlijk was, wat hy ook zelf nooit had willen zeggen. D—r.

Napoleon de Zonnegod (bl. 218). Wie er meer van weten wil leze: *Betoog dat* NAPOLEON *nooit bestaan heeft en* Dr. STRAUSS *en zijn boek getiteld: Leven van* JEZUS, *eene Mythe der XIX[de] eeuw zijn.* Naar het Hoogduitsch, door JOSUÉ WITZ. 's Hertogenbosch, bij J. J. ARKENSTEIJN *en Zoon*. 1839. J. A. V. E.

Napoleon de Zonnegod. Het *jeu d'esprit*, bedoeld door PARMA, is naar ik meen te vinden in een Fransch Tijdschrift: *Musée Philipon*, hetwelk niets bevat dan aardigheden, satyren, snakerijen en dergelijke geestigheden. De wijze waarop de schrijver NAPOLEONS verschijning op het staatstooneel, zijn 1ste huwelijk met JOSEPHINE BEAUHARNAIS — zijne komst tot den Keizerlijken zetel — zijne echtscheiding — zijn tweede huwelijk — zijne instelling der 12 eerste maarschalken van het Keizerrijk — den arend, enz. in verband brengt met de omwentelingen der aarde en haren stand tot de overige hemelligchamen enz. — is zeker vernuftig — maar of die aardigheid

iets kan bewijzen tegen het geleerde werk van DUPUIS, *l'Origine de tous les cultes*, is eene zeer grove vergissing — alzoo de bedoelde aardigheid, voor de duizendste maal bewijst, dat Franschen de ernstigste zaken belagchelijk willen en kunnen maken — maar zij bewijst ook volstrekt niets meer. VAN BEVEREN.

[HENRY schrijft ons: » De Heer PARMA kan eene volkomene beantwoording zijner vraag vinden in EUSÈBE FR. DE SALLES, *Histoire générale des Races humaines;* Paris, 1849, bl. 11 en 12" — terwijl Σ. er bijvoegt: Het gevraagde *jeu d'esprit* herinner ik mij te hebben aangetroffen in een dagblad, ongeveer in 1836—1840 te Amsterdam bij VAN DER VINNE, zoo ik wel heb, uitgekomen, hetgeen gratis aan alle Societeiten en Koffijhuizen werd toegezonden en enkel van de te plaatsen advertentiën hoopte te bestaan. Het was aan dit plan ook zijn naam verschuldigd. Slechts enkele nommers zagen het licht".]

Duikersklok (bl. 219). Het oudste berigt, dat wij over de duikersklok ontvingen, is dat van JAN TAISNIER, een' Vlaming, die ons het volgende meldt: » Zoo men aan de onwetende menigte verhaalde, dat men tot op den bodem van den Rhijn dalen kon zonder zijne kleederen of eenig ander gedeelte van 't ligchaam nat te maken, dan zou dit als eene dwaasheid en onmogelijkheid beschouwd worden. En toch zag ik iets van dien aard te Toledo in Spanje, in den jare 1538, waar Keizer KAREL V en nagenoeg tienduizend toeschouwers er ooggetuigen van waren. Door twee Grieken werd eene proef genomen: zij hadden een' zeer grooten ketel, die aan touwen met de opening benedenwaarts hing; in de holte bevestigden zij balken en planken, waarop zij zich zelven met eene brandende kaars plaatsten. De ketel behield zijn evenwigt door het lood, dat rondom de opening was geslagen, zoodat bij het zakken, de opening aan alle kanten te gelijk den bodem raakte: anders had het water de lucht welligt bezwangerd en in vochtigen damp veranderd (SCHOTT, *Technica Curiosa*, lib. VI. cap. 9, pag. 393).

In 't einde van de zeventiende eeuw gebruikte men de duikersklok, maar zelden, en bij groote ondernemingen. Toen de stormen, de Hollanders en de Engelschen in 1588 de Spaansche *Armada* vernielden, zonken eenige schepen bij het eiland Mull, op de westkust van Schotland; volgens 't verhaal van de Spaansche gevangenen, hielden deze groote schatten in. De duikersklok werd aangewend om de kostbaarheden, welke de zee had verzwolgen, weêr aan de diepte te ontrukken. Zekere SINCLAIR, een Schotsman, beproefde het met eene duikersklok, die als de drievoet der PYTHIA, door drie pooten was ondersteund, maar zijne onderneming mislukte.

Bijna eene eeuw was hierna verloopen, toen een Amerikaan, WILLIAM PHIPPS, zoon van een ijzersmid, tot Koning KAREL II van Engeland kwam, met het model eener duikersklok, waarmede hij de schatten, met een Spaansch schip bij Hispaniola gezonken, opzoeken wilde, hetgeen den Koning zóó beviel, dat hij hem dadelijk een schip met al het noodige afstond; maar de uitslag was zóó slecht, dat PHIPPS doodarm naar Engeland terugkeerde. PHIPPS beproefde hetzelfde onder JACOB II met gelijke uitkomst. Eindelijk, in 1607, ten derden male uitgezeild, slaagde hij zóó volkomen, dat hij twee honderd duizend £ in Engeland terug bragt, waarvan de Hertog van ALBEMARLE, die hem het meest ondersteund had, negentig duizend £ kreeg, PHIPPS zestienduizend en de overige aandeelhebbers de rest. PHIPPS werd door JACOB II hierop tot den ridderstand verheven, en stierf in 1693 als *High-Sheriff of New-England*.

Hierna werden er verscheidene *Duikers-Compagnieën* in Engeland opgerigt, die spoedig te niet gingen, maar de duikersklok zelve onderging vele verbeteringen. Dr. EDMUND HALLEY en TRIEWALD, een Zweed, verbeterden het lucht-toestel, en SPALDING, FAREY, SMEATON, RENNIE, vier Britten, benevens KLINGERT, een Sileziër, legden er de laatste hand aan. *Atque hic sit finis.*

DUDDEL.

Duikersklok. De uitvinding der duikersklok is gewoonlijk aan de zestiende eeuw toegeschreven, en voor dien tijd is zij waarschijnlijk weinig bekend. Toch lezen wij dat zelfs ten tijde van ARISTOTELES duikers een soort van ketel gebruikten om langer onder water te blijven; maar hoe zij daar gebruik van maakten is niet duidelijk beschreven. De eerste melding van de aanwending der duikersklok in Europa is te vinden in TAISNER, *Opuscula de celerrimo motu*, aangehaald door SCHOTT in zijn *Technica Curiosa*, lib. VI. c. 9, p. 393. JAISNER, die aan het hof van KAREL V was, vertelt hoe hij te Toledo twee Grieken heeft zien onder water dalen met eene brandende kaars, en weder droog boven komen. In de 17e eeuw geeft SINCLAIR in zijn *Ars nova et magna gravitatis et levitatis*, Rott. 1669, 4°., p. 220, een verhaal van de pogingen, en eene beschrijving van de klok, aangewend om de vermoedde schatten van de onoverwinnelijke vloot in de wateren van Schotland bedolven, op te visschen. Eenige jaren later trachtte een zekere PHIPPS een Spaansch schip, gezonken op de kust van Hispaniola, op te zoeken, en het is hem eindelijk gelukt eenen schat van meer dan twee millioenen op te halen. Sedert heeft men de duikersklok op velerlei wijzen verbeterd: hij die er van lezen

wil, sla het eerste deel van BECKMANN's *History of Inventions*, pag. 111 open; die zelf deze verbeteringen zien wil, kome met mij op de tentoonstelling te Londen.

Londen 14 Aug. 1851. G. L. PRIMUS.

Duikersklok. Reeds in 't jaar 1538 schijnt ten deze de eerste proeve genomen te zijn door twee Grieken, die in tegenwoordigheid van Keizer KAREL V, en van omtrent tien duizend aanschouwers, onder water in eene omgekeerde ton, met een brandend licht, zich neder lieten, en daar uit, zonder nat geworden te zijn, weder te voorschijn kwamen.

Van dat tijdstip af schijnt de Duikersklok meer bepaaldelijk de aandacht der geleerden te hebben bezig gehouden. Men vindt haar op verscheidene plaatsen beschreven in de werken van den Kanselier BACO. In 1588 werd de onverwinnelijke Spaansche Armada door eenen storm uiteen gedreven en vernield: verscheidene schepen er van zonken op de Schotsche kust, welker bevolking overtuigd was dat zij groote schatten bevatte. Tallooze pogingen werden aangewend om die weêr boven te brengen, en van de Duikersklok werd met minder of met meer goed gevolg gebruik gemaakt.

Dat werktuig was echter toen nog zeer onvolmaakt, en bestond uit een houten geknotte kegel, van onderen geballast, en van boven met een of meer dikke glasschijven voorzien.

Het is aan den grooten Engelschen Natuur- en Scheikundigen EDMOND HALLEY, geboren te Londen den 8sten November 1656, en overleden op het Observatorium te Greenwich, den 25sten Januarij 1742, dat de eigenlijke uitvinding eener Duikersklok, welke meer volkomen en geheel bruikbaar was, te danken is. Na hem zijn door anderen nog meer verbeteringen aan dat werktuig aangebragt; als door SPALDING, VAN LEITH, door BRIZÉ TRADIN, door SMEATON en RENNIE in 1812; terwijl reeds in 1788 het houten werktuig door een van gegoten ijzer vervangen was, en zijne kegelvormige gedaante voor die van eene parallelilepedische had plaats gemaakt. Die meer ten deze verlangt te weten, kan de volgende werken raadplegen:

Annales des Arts et manufactures, Tome XXX, p. 129.

Encyclopædia Metropolitana, Fourth division, Vol. V. p. 157, art. *Diving Bell.*

REES', *Cyclopædia*, Vol. XII, art. *Diving Bell.*

Bulletin de la Société d'Encouragement, Tome XIX, page 197.

DESAGULIERS, *Cours de physique expérimentale*, 1751, Tome II, page 233.

Description des brevets d'invention, etc. Tome VII, page 236.

Bibliothèque universelle de Genève, Tome XIII, page 230 et Tome XVII, page 238.

BORGNIS, *Traité des constructions diverses*, page 107.

Dictionnaire des inventions et découvertes, Tome III, page 265 et Tome X, page 527.

O'REILLY, *Annales des arts et des manufactures*, Tome III, page 374. Tome XXXIX, page 278 et Tome XL, page 169.

Ik geloof dat hiermede genoegzaam aan de weetgierigheid van Q. kan voldaan zijn.

ICHNEUTES.

Hoornsche lantarenoptogt (bl. 219). Over dit gebruik hebben wij niets kunnen opsporen; wij vereenigen ons met DE NALEZER in het verzoek om eene opheldering. Hij kan over de steenen in den gevel van het huis op den hoek der Turfhaven en het Nieuwe Noord, in NIJHOFFS *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudh.*, D. IV. bl. 173, eene beschrijving lezen in het stuk van Dr. LEEMANS, *Overblijfsels van Bouw- en Beeldhouwkunst te Hoorn*, waarbij, door de zorg van den waardigen Redacteur, eene afbeelding der beide steenen gevoegd is: — hieruit zal hem tevens blijken, dat een ijverig Protestant die woning dus versierd heeft, en er alzoo voor zijn vermoeden in het eerste deel der vraag niet veel zekerheid is. H—g.

Ougly (bl. 219). WOUTER SCHOUTEN van Haarlem heeft ons eene merkwaardige reisbeschrijving door Oost-Indië nagelaten (onder anderen gedrukt in 1775 bij de VAN POOLSUMS te Utrecht). Hij bezocht in 1664 het neringrijke Ougly en het daarbij liggende dorp Santvoort. Van Ougly, waar toen eene voorname Nederlandsche Loge was, geeft hij eene fraaije beschrijving.

» Ougly aen de Ganges in Bengale, naby » de zee, een *zeer voornaeme koopstad*, daer de » Hollanders een *zeer considerabel* comptoir » hebben."

Prof. L. F. KRAIJENHOFF, Gorinch. 1757.

» Aan de westertak (van den Ganges) ligt » Ougli, mede eene rijke koopstad, daar de » Nederlandsche O. I. C. een aanzienlijk » Comptoir heeft."

Mr. F. OSTERVALD, *Aardr. uitgave*, Amst. 1765.

Op de kaart in dat werk mede aangeteekend. G. P. ROOS.

Ougely. De *Hoogly* is eene rivier, die den westelijken hoofdmond daarstelt van den *Ganges;* ongeveer 9 uren van de plaats waar die stroom zijne wateren in den Oceaan stort, ligt *Calcutta;* omtrent 9 uren meer noordelijk ligt de stad *Hoogly* (bij de Franschen *Ougly* genoemd), alwaar de Engelschen, na in het jaar 1683 van den grooten Mogol verlof bekomen te hebben om in Bengalen koophandel te drijven, den eersten Britschen gouverneur aanstelden. De Hollanders hadden er in 1784

nog een aanzienlijk kantoor en *Hoogly* was toen eene groote stad. Later schijnt die stad in minder bloeijenden staat geraakt te zijn, althans VOSGIEN noemt haar in de *Nouvelle édition* van zijn *Nouveau Dictionnaire Géographique* van 't jaar 1813, *Ville de l'Inde*, PRESQUE DÉSERTE. Omtrent haren tegenwoordigen toestand zal DE NALEZER, na de gegevene toelichting, nu gemakkelijker meer omstandige berigten kunnen inwinnen.

ICHNEUTES.

Ougely zal wel hetzelfde zijn als Ougly of Houghly, vroeger Golin, aan de Bhagirathi en de Golf van Bengalen. Het werd in 1538 door de Portugeezen gesticht en was eens eene aanzienlijke handelsstad. Toen de Engelschen haar in 1757 vermeesterd hadden, ging de handel, die naar Calcutta verplaatst werd, geheel te niet. π. τ.

Ruiten en rooven (bl. 219) worden bij onze vroegere schrijvers synoniem gebruikt:

»Hy kan een leger voên op *roven* en op *ruiten*."

VONDEL, *Poezy* II. 392.

»— — — — — en wie, verhit op buit,
»Met oorlogsjonk en praeu op 't water *rooft* en *ruit*."

ANTONIDES, I. 123.

BILDERDIJK, *Geslachtl.* op *ruiterij* zegt, dat *ruiten* 't Fransche *roder* is. »Want" vervolgt hij, »*ruiter* is niet *rijder*, als men zich veelal »heeft ingebeeld, maar *buiter*, plonderaar, »schoon die twee woorden lang met elkander »verward zijn."

TUINMAN in zijn *Fakkel*, bl. 311, zegt: »een »*ruyter* of *roover* genaemt BARRABBAS."

J. J. WOLFS.

Wie was Koppers (bl. 219)? KOPPERS, een kunstig papierknipper, wordt vermeld door VAN DEN EYNDE en VAN DER WILLIGEN, *Gesch. der Vaderl. Schilderkunst*, D. II. bl. 195. Hij was geboren in 1728 te Rotterdam en stierf aldaar den 15den Nov. 1788. Ook bij IMMERZEEL, *Gesch. der Nederl. Schilders* wordt hij genoemd. V. D. N.

Politieke tinnegieters (bl. 219). De *politieke tinnegieters* hebben hun aanzijn te danken aan het blijspel van dien naam, door Baron L. HOLBERG, waarvan in 1766 bij STEVEN VAN ESVELDT, te Amsterdam, eene Hollandsche vertaling is uitgegeven.

Etes vous orfèvre M. Josse? is eene vraag aan iemand gerigt, die zijn eigen belang onder den schijn van dat van een ander te behartigen, voorstaat. Zij is ook al aan een blijspel ontleend, en wel aan *l'Amour médecin* van MOLIÈRE, Acte I, Scène I, waar echter gelezen wordt: *Vous êtes orfèvre*, *M. Josse.*

CANTABILE.

Politieke tinnegieters. Het beroemde blijspel *Den politiske Kandestöber*, het meesterstuk van HOLBERGS Muze, heeft aanleiding gegeven, personen die zich met de staatkunde inlaten, zonder daarvoor berekend te zijn, met den naam van *politieke tinnegieters* te bestempelen. Over HOLBERG en zijne schriften vindt men een keurig en doorwrocht opstel van R. S. PRUTZ, in zijn *Literarhistor. Taschenbuch* voor 1844 (Leipz. bei OTTO WIGAND), bl. 243—383.

J. M.

[Onze vriend Σ. voegt hierbij: »De tinnegieter van het stuk is HERMAN VON BREMEN."]

De predikant Jan Cornelis (bl. 219). Zonder verdere opgave van bijzonderheden hem betreffende, zal het moeijelijk zijn te bepalen, waar deze predikant, alhier bedoeld, gestaan heeft, dewijl er van dien naam wel meer dan één op de naamlijsten zal voorkomen; daartoe behoorde JOHANNES CORNELII, predikant te Hemmen 1624, te Wichen 1625, te Hees 1632; hij is overleden 1669. JOHANNES CORNELII, predikant te Eerdswoude, 1608 te Leymuiden, ontzet 1619; zie over hem BRANDT, *Reform.*, D. III. bl. 316. Nog vindt men er meer, doch veelal van vroegeren tijd — van de XVIde eeuw. V. D. N.

Aegidius en Harigerus (bl. 219). MICHELET verwart hier op zijn Fransch *Trajectum ad Mosam* (Maastricht) met *Trajectum ad Rhenum* (Utrecht). Over HARIGERUS en AEGIDIUS zie DE WIND, *Biblioth. der Nederl. Gesch.*, bl. 19.

W. M. Z.

Aegidius en Harigerus. HARIGERUS, tweede abt van Loches (in Henegouwen), een braaf en kundig prelaat († 1007), is bekend door zijne: »*Gesta Pontificum Tungrensium*, *Trajectensium et Leodiensium*, *a* B. MATERNO, *primo Leodiensium Episcopo*, *usque ad* B. REMACLUM, *Episcopum* 27."

Deze kronijk, vol van fabelen en zonder eenige historische waarde, begint met de eerste eeuw na CHRISTUS geboorte en loopt tot 635. Ze is vervolgd door: AEGIDIUS *Aureae Vallis* of GILLES D'ORVAL, een Luikschen monnik, die niet veel geloofwaardiger is dan zijn voorganger. Dezelfde AEGIDIUS heeft ook de betere kronijk van ANSELMUS vervolgd. Beiden: HARIGERUS en ANSELMUS met de aanvullingen van AEGIDIUS zijn uitgegeven door CHAPEAUVILLE in zijne: *Gesta Pontificum Leodiensium* (T. I.). π. τ.

[Ook V. D. N. geeft ons de verzameling op van CHAPEAUVILLE, doch met verwijzing naar Deel II; 1613, loopende van het jaar 1047—1246. Men vergelijke nog VALER. ANDR. *Bibliotheca Belgica.*]

De Saksenspiegel (bl. 219). Van den *Saksenspiegel* bestaan in onze taal *vijf* uitgaven.

De oudste is de folio-uitgave van Gouda, gedrukt bij GERAERT LEEU, op den 22sten April 1472.

De tweede naar volgorde van tijd is de Goudsche van 1479, deze is in octavo. Zij begint met eene voorrede van den uitgever; hierop volgt een register der artikels, ten getale van 66, en daarna volgen de artikels zelven. Aan het einde leest men: *Hier eyndet dat boec der keyser rechten gheheten die Spieghel van Sassen wel ghecorrigeret uten latine. En het is volmaect ter Goude in hollant by my* GHERAERT LEEU, *den XXsten dach in Aprille Anno MCCC en de LXXIX.*

Van deze uitgave is in Duitschland eene nadruk in het licht verschenen, onder den titel van: *Holländischer Sachsenspiegel nach der raren Goudaischen Ausgabe von* 1479, *mit des Herrn Consistorial-Raths* C. V. GRUPEN, *und Herrn Syndici* MEERMANNS *gelehrten Nachrichten von denen Holländischen Editionen des Sachsenspiegels und deren Verfasser.* Frankfurt und Leipzig 1763.

De derde uitgave is die, welke te Leyden verschenen is in het jaar 1502. Zij heeft tot titel: *Spieghel van sassen van alle keyserlycken rechten*, en bevat: 1°. eene voorrede van den uitgever; 2°. een register der in het boek vervatte 95 artikels; en 3°, de artikels zelven. Na het laatste artikel volgt het slot, met deze woorden:

Hier eyndet een notabel boec gheheten den Spieghel van sassen dat welcke tracterende enn inhoudende is alle keyserlike rechten die men daghelicx meest ghebruikende is.

Gheprent tot Leyden bi mi JAN SEUERSEN, *Int jaer ons heren MCCCCC enn V.*

Eene eigenaardigheid van deze uitgave is dat van elk artikel de eerste letter ontbreekt. Zoo leest men bij voorbeeld in art. 1: *Wee swaerden liet god in aertryke* enz. in plaats van: *Twee swaerden* enz.; art. II. *Rigenes seit van ses werrelden* enz. in plaats van: *Origenes* enz. De plaats waar elke eerste letter staan moest is opengelaten; waarschijnlijk moest deze ledige plaats door eene afzonderlijke druk met roode letters worden ingevuld en is dit verzuimd. Of dit echter eene onnaauwkeurigheid is, eigen aan alle exemplaren van deze editie, of alleen aan dat, hetwelk op de Bibliotheek te Leyden voorhanden is, weet ik niet, daar ik behalve dit geen exemplaar in handen heb kunnen krijgen.

De vierde editie verscheen te Antwerpen in het jaar 1546. Zij draagt tot opschrift: *Den Spiegel van Sassen van alle keyserlike Rechten by Consent van den Houe gheprent Thantwerpen op die Lombaerde veste teghen die Gulden hantouer by mi* SIMON COCK. Zij bevat eene voorrede van den uitgever, de gewone *Prologhe* van den *Saksenspiegel*, 106 capittels en eene tafel der capittels. Het boek eindigt aldus: *Hier eyndt een notabel Boeck gheheeten den Spieghel van Sassen inhoudende alle keyserlycke rechten die men daghelycx meest ghebruyct.*

Gheprent Thantwerpen op die Lombaerde veste Teghen die Gulden handouer by mi SYMON COCK, *Int jaer ons Heeren MCCCCC ende XLVII den XXX dach van October.*

By Consent van den Houe Ghegheuen tot Bruessel den XIII Septembris Anno XLVII onderteekent P. DE LENS.

De vijfde en laatste uitgave werd gedrukt: *tot Delft in Hollant bi die Vischmarct Bi my* SIMON JANS.Z. 1556. Zij is geheel eensluidend met de Antwerpsche uitgave en verschilt van deze slechts in de opgave van den naam des uitgevers en van de plaats, waar zij in het licht verscheen; ook het consent van den Hove wordt er met dezelfde woorden aangehaald.

Deze vijf uitgaven verschillen echter van den echten *Saksenspiegel* in vele opzigten, want:

1°. Zijn zij niet verdeeld in boeken.

2°. Bevatten zij niet al de Artikels van den *Saksenspiegel*, noch ook alle oude glossen, maar hunne Artikels zijn genomen, deels uit den tekst van het Landregt, deels uit de glossen op het Landregt, deels uit den tekst van het Leenregt.

Hier en daar vindt men zelfs melding gemaakt van zuiver Hollandsche gebruiken, bij voorbeeld in de Goudsche Editie van 1479, Art. 58, over de legitimatie der mantelkinderen, en Art. 79 van de opzegging der verpachte landen, met het onderscheid daarin tusschen hoog en laag land (zie GRUPEN, t. a. p.). R. V. H.

Bevolking van Amerika (bl. 219). Sommigen houden de Amerikanen voor afstammelingen van de Noormannen, die in de 9e eeuw Groenland aangedaan, en daar volkplantingen gesticht zouden hebben. Vele trekken van overeenkomst in gelaat, houding en spraak van de Esquimaux met de Noordelijke bewoners van Europa, hebben dit vermoeden versterkt. Algemeener is het gevoelen, dat Aziatische stammen de Behringstraat overgestoken zijnde, langs de westelijke kusten van Amerika afgezakt, en aldus de bevolkers van dit werelddeel geworden zijn. De Mexicanen, hunne voorouders beschrijvende, doen die kennen, als een volk, hetwelk veel gelijkheid met de Tartaren moet gehad hebben. Enkelen hebben eenige, van hun land afgedwaalde, Japanezen in Amerika doen aanlanden. Overigens vindt men vele gissingen hieromtrent, zoowel gerijmde als ongerijmde, medegedeeld door ROBERTSON, *Geschiedenis van America*, D. II. B. IV. bl. 43—69. J. J. WOLFS.

Bevolking van Amerika. Volgens VON HUMBOLDT, werd dit land over de Behringstraat

door Aziatische Indianen bevolkt, ten jare 640. In 1001 vonden de IJslanders BEORN HERJULFSON en ERICHSON aldaar Indiaansche stammen. G. P. ROOS.

Bevolking van Amerika. De Heer KNIM kan een verslag over de verschillende meeningen dienaangaande vinden, in een der nommers van de *Revue Britannique* dezes jaars. Σ.

Het Huis de Merwede (bl. 219). Wie was uw stichter? — Die is niet met zekerheid bekend. Volgens OLIVARIUS VREDIUS, MATTHIJS VAN DER HOUVEN en JOHAN PICARD, bezocht Koning MEROVAEUS in 453 de Franken, Saliërs en Bataven, en bouwde alstoen dit kasteel (zie BALEN's *Dordrecht*, bl. 33, 34). Volgens ALTING is hiervoor geen wettig bewijs. Wederom betoogt VOSSIUS, dat het wegens den byzantijnschen bouwtrant tot de 6e of 7e eeuw moet gebragt worden. In 1155 vindt men bij GOUDHOEVEN, VAN LEEUWEN en BALEN, DANIËL *Baanderheer* VAN DER MERWEDE genoemd, wiens zoon 50 jaren later het huis vergroot zou hebben.

Wie waren uwe bewoners? — Wanneer zijt gij verlaten? — In den beginne werd het waarschijnlijk bewoond door kasteleins of slotvoogden, van wege den landvorst daartoe benoemd, en later in leen gehouden door het geslacht VAN DER MERWEDE, waarvan MARGRIETE V. D. M. gehuwd met WILLEM VAN BREDERODE, het den 18den Julij 1417 in pandschap gaf aan GIJSBRECHT NEIJSSE, WOUTERSZ. VAN GENDEREN en HENDRIK FEIJTOP HUGENSZ., en den 7den Mei 1424 verkocht aan Ridder LODEWIJK VAN PRAAT VAN MOERKERKEN.

Behalve door de rampen des oorlogs kwam het vooral tot verval door den welbekenden St. Elisabeths-vloed in 1421, na welken tijd het niet weder hersteld of bewoonbaar gemaakt is.

Welke is uw naamsoorsprong? — » Trekt ze af", zegt LUD. SMIDS, » of van de Merwede, een gemeene graft van Maas en Waal, bij het slot Loevestein, ALTING, *Not.* bl. 126, of van Koning MEROVEUS; maar bij JAC. VAN OUDENHOVE, *Oud Holland*, bl. 153, is een Latijnsche *Brief* van GER. VOSSIUS aan HADRIAN BLIJENBURG, trekkende den naam niet van MEROVEUS maar van *Merwede*, dat is, paerdewey. Die gedachte kan mij behagen; want de naamredenen altijd van oude Vorsten of oude volkeren te willen aftrekken, is eer belagchelijk als smakelijk en lofverdienend". Zie denzelfden *Brief* bij VAN LEEUWEN, *Batav.* bl. 37, en BALEN, bl. 35.

P. LANGEDIJK maakt hierop de volgende aanmerking: » De afleiding van den naam van het Huis te Merwede van *mer-wede*, dat is paarde-wey, komt mij ruim zoo belachlijk voor als van MEROVEUS, want *merwede* zoude eigentlijk zoo veel zijn als merrie-weide, en daarvan maakt men dan paerde weiden. Maar hebben in die weiden dan enkel Merrie's gegraasd? En is het waarschijnlijk dat die weide van merriën den naam zoowel aan de rivier, als aan het kasteel op derzelver boord gesticht, gegeven hebbe? Is het niet veel redelijker, en met de namen van andere heerenhuizen beter overeenkomende, dat een aanzienlijk geslacht den naam zoowel aan de rivier als aan het huis, als een stamhuis, zal medegedeeld hebben? Het Huis te Merwede is toch het geslacht- of stamhuis van dien naam, en het geslacht der MEROÏNGEN is een zeer oud geslacht en het aanzienlijkste onder de Franken geweest, uit hetwelk zij hunne koningen plagten te verkiezen tot HILDERIK toe", enz. Dit geslacht heeft zijn naam en stam van MEROVEUS, den derden Koning der Franken, die hunne woonplaatsen in Salland en de omliggende streeken van Overijssel gehad hebben. Van dit geslacht heeft zich waarschijnlijk een tak aan de rivier de Maas bij Dordrecht neêrgeslagen en uitgebreid, en door zijne aanzienlijkheid den naam der rivier naar den zijnen veranderd. Zoo meent H. JUNIUS, *Batav.* bl. 545. Voorts is het natuurlijker en meer overeenkomstig met het algemeen gebruik, dat de landstreek, het huis en de heerlijkheid van de Merwede, naar de rivier genoemd zij, dan dat de gansche rivier, van Gorkom af tot Dordrecht toe, naar een paerde- of Merrie weide zoude geheeten zijn, immers van dit laatste weet ik geene voorbeelden, maar van 't eerste zijn zij overvloedig bekend. Zoo wordt Rhijnland naar den Rhijn, Schieland naar de Schie, Delfland naar de Delf, Maaswaal naar die beide rivieren, waar het tusschen ligt, genoemd.

C. W. BRUINVIS.

[De voorgestelde vragen omtrent het Huis de Merwede, zijn ook beantwoord door HENRY, Js. V. R., J. J. WOLFS en nog een Anonymus, terwijl V. D. N. zich bepaald heeft te verwijzen naar J. SMITS JZ. en Dr. G. D. J. SCHOTEL, *Beschrijving der Stad Dordrecht*, 2de Aflevering, Dordt 1842. De vier eerstgenoemden vermelden het gevoelen, hetwelk de stichting dezes Huizes hetzij tot de 6de of 7de eeuw terug brengt, en aan een der Merovingische Vorsten toeschrijft, hetzij van MEROVEUS zelven afleidt, en niet later plaatst dan in het jaar 437.

Van den Byzantijnschen bouwtrant des Kasteels gewagende, merkt J. J. WOLFS op, dat het, gelijk de meeste middeleeuwsche burchten, in zijn eersten toestand een vierkant gebouw, met kanteelingen en versterkte torens schijnt vertoond te hebben, maar in latere dagen aanmerkelijke uitbreiding bekomen heeft.

Ofschoon HENRY zich op MELIS STOKE (in DIRK V) beroept, om het bestaan van een DA-

NIËL VAN MERWEDE reeds omtrent 1150 aantetoonen, acht hij het echter niet volkomen bewijsbaar uit den door BALEN (bl. 42) te berde gebragten brief van Keizer HENDRIK IV, dat de Heerlijkheid Merwede reeds vóór 1064 door de Baanderheeren ter Merwede bezeten zou geweest zijn, aangezien aldaar meer de stroom Merwe dan de heerlijkheid schijnt bedoeld te worden. Beide, hij en J. J. WOLFS, teekenen de bijzonderheid aan, dat de Heeren van Merwede, van welke wij tot het begin der 15de eeuw melding vinden gemaakt, negen in getal, alle den naam van DANIËL gevoerd hebben, van waar ook de *Heer Daniëls-markt*, een der drie groote jaarmarkten, welke vroeger te Dordrecht gehouden werden, afkomstig zoude zijn. Van deze Heeren, die allengs het regtsgebied bekwamen over het omliggende land, zelfs over een gedeelte van Dordrecht, waar zij eene eigene kerk en vele voorregten bezaten, vindt men, dat DANIËL III (het is J. J. WOLFS die dit opgeeft) zijn geslachtswapen met vijftien gouden bollen of byzans vermeerderd heeft, ter gedachtenis van de inneming van Konstantinopel, waarbij hij tegenwoordig was geweest. Op de inpandgeving der heerlijkheid door MARGARETHA VAN MERWEDE in 1417, volgde één jaar later de belegering van Dordrecht door Hertog JAN *van Braband*. De schade, te dier gelegenheid het toen nog bewoonde slot aangebragt, was, hoe belangrijk ook, nog slechts het voorspel der veel grootere, der onherstelbare ellende, die dit Huis beidde. Immers, toen in den jammervollen St. Elizabeths-nacht van 1421, de wateren zoo geweldig op den Zuid-Hollandschen waard waren uitgebroken, werd het van den vasten wal van Dordrecht afgescheurd, en een groot deel zijner uitgestrekte tuinen en boomgaarden onder den vloed bedolven. » Aldus", zegt Js. v. R., » op een eiland, geheel op zich zelve staande, moest het verlaten worden, en verviel het allengs tot den staat, waarin het zich op den huidigen dag nog aan onze oogen vertoont."

HENRY geeft ook het een en ander omtrent de geschiedenis der Heerlijkheid Merwede na 1418. In 1424 bij verkoop overgegaan op Ridder LODEWIJK VAN PRAAT, bleef de Heerlijkheid in diens geslacht gedurende een tijdperk van nagenoeg 140 jaren. MARGARETHA VAN PRAAT vermaakte die in 1550, bij uiterste wilsbeschikking, aan haren neef, Jonkheer DANIËL VAN DEN BOETSELER. Deze week ten lande uit tijdens de ontzettende verdrukking van 1567, en met hem zijn broeder RUTGERT, die het verzoekschrift der Edelen onderteekend had. DANIËL stierf in 1591 en RUTGERT in 1604. Des laatsten zoon, WESSEL VAN BOETSELER (zie de geslachtlijst van BOETSELAER in HOOGSTRATEN'S *Woordenboek*, dl. II. bl. 289), verkreeg de Heerlijkheid in 1598, maar vervreemdde haar al in 1604 aan de stad Dordrecht voor 38000 gulden. Toen werd, op den 10den April des zelfden jaars, een der Burgemeesteren met de Heerlijkheid verlijd, die zijn leven lang het genot behield der Baanderheerschappij van Merwede.

Ten opzigte der drieërlei naamsafleiding, boven opgegeven, ontzegt HENRY niet alle waarschijnlijkheid aan de gissing, waardoor wij hier op *mar-wede*, d. i. *paarden-weide*, gewezen worden, daar toch langs de rivier overal vette weilanden worden aangetroffen, zoodat ook de geheele landstreek tusschen het vroegere graafschap Teisterbant en Streijen denzelfden naam zou gedragen hebben; — maar kan hij zich niettemin beter vereenigen met het denkbeeld, 't welk den naam des Huizes eenvoudig verklaart door den Merwestroom. J. J. WOLFS daarentegen ontleent aan *mar-wede*, *meer-weide* (paarden-weide), de benaming zoowel des Kasteels als der rivier en van de tusschen Streijen en Teisterbant gelegene landen, terwijl Js. v. R. en de Anonyme Beantwoorder den naamsoorsprong van het slot t'huis zoeken bij de Merovingische Koningen.

[Voor eene uitvoeriger geschiedenis van het Huis en de Heerlijkheid van Merwede, mag men, op raad dezer Beantwoorders, naslaan, behalve den reeds genoemden LUD. SMIDS, *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, bl. 254 en Aanhangsel bl. 201 : J. SMITZ JZ., *Geschiedkundige bijzonderheden van het huis de Merwede* enz., in den *Zuid-Hollandschen Volksalmanak voor* 1839, bl. 49 volg.; *de Aardbol*, d. III, bl. 189.]

Stooter, *braspenning*, *blank* (bl. 220). *Stooters* zijn ten tijde van LEICESTER en later in deze landen bij onderscheidene Provincieën in menigte geslagen, en nog aanwezig in alle muntverzamelingen. Ook van de *braspenningen*, zijnde de helft der stooters, zijn er nog voorhanden, hoe zeer minder algemeen. *Witten* zijn van vroegeren tijd en waren zilveren muntjes van gering allooi en waarde. De overeenstemming van dien naam met de *Blancs* en *Albus* in naburige landen gangbaar, doet eenig denkbeeld omtrent de innerlijke waarde ontstaan, die overigens genoegzaam blijkt uit de tafel, gevoegd bij de ordonnantie van MAXIMILIAAN in 1490 uitgevaardigd, en te vinden bij VAN MIERIS, *Bisschoplijke munten*, bl. 263 vv. der uitgave in 8°.

W. D. V.

Stooter, *braspenning*, *blank*. Muntsoorten met welke men vroeger algemeen rekende. Daartoe behoorden:

Een *oortje*, waard 2 duiten of 4 penningen of $1^1/_4$ Cents.

Een *groot*, waard 4 duiten of $2^1/_2$ Cents.

Een *blank*, waard 6 duiten of $3^3/_4$ Cents.

Een *braspenning*, waard 10 duiten of $6^1/_4$ Cents.

Een *stooter* of 5 groot, waard 20 duiten of $12^1/_2$ Cents.

Een *reaal*, waard 3 stuivers 8 penningen of $17^1/_2$ Cents.

Een £ *Vlaamsch*, waard 6 gulden.

Een *gouden dukaton*, waard 15 gulden.

Van deze munten worden alleen het oortje en het pond Vlaamsch alhier (Sluis) nog in het dagelijksche leven gehoord.

J. H. VAN DALE.

Paaschberekening (bl. 220). Zie N. G. BEAUSAR, *Theorie der Rekenkunde*, 3de stukje, bl. 128 en verv. De volgende wijze berustte onder mijne aanteekeningen. Zij is welligt niet algemeen bekend, en te vinden in de *Nieuwe Bijdragen voor Opvoeding en Onderwijs*, Maart 1849.

Zij het jaartal A. S. en T. twee standvastige, doch met elke eeuw veranderende getallen $\frac{A-1}{19}$ rest a. $\frac{19a+S}{30}$ rest b. $\frac{A+{}^1/_4A+b+T}{7}$ rest. c.

Het christelijk paaschfeest zal dan invallen op $(28+b-c)$ Maart of op $[16-c)-3]$ April; indien namelijk het 1e meer dan 31 is. Wanneer $b=28$ of 29 is, en $c=0$ komt, moet men $c=7$ nemen. Dit heeft slechts 4 maal vóór 2100 plaats, namelijk in 1954, 1981, 2049 en 2076.

Waarde van T. en S. tot de 25e eeuw.

	S	T
Van 1582 tot 1699	11	4
» 1700 » 1799	12	3
» 1800 » 1899	12	2
» 1900 » 2099	13	1
» 2100 » 2199	13	0
» 2200 » 2299	14	6
» 2300 » 2399	15	5.

J. H. VAN DALE.

Paaschberekening. Men kan door het oplossen van de volgende formulen den Paaschdag berekenen. Noem het loopende jaar der eeuw n (b. v. 52 voor het jaar 1852), voorts a, b, c, d, e, achtervolgend de resten der deelingen van $(n+14)$ door 19; n door 4; $(n+1)$ door 7; $(19a+23)$ door 30, en $2(b+2c+3d+2)$ door 7, zoo zal Paschen op den $(22+d+e)$ den dag van Maart, of op den $(d+e-9)$ den dag van April invallen.

Oplossing der vraag: Wanneer is het Paschen in 1852?

Hier is $n=52$, waardoor $\frac{n+14}{19}=\frac{66}{19}=3$ rest $9=a$; $\frac{n}{4}=\frac{52}{4}=13$ rest $0=b$; $\frac{n+1}{7}=\frac{53}{7}=7$ rest $4=i$; $\frac{19a+23}{30}=\frac{171+23}{30}=\frac{194}{30}=6$ rest $14=d$; hierdoor is $\frac{2(b+2c+3d+2)}{7}=\frac{2(0+8+42+2)}{7}=\frac{104}{7}=14$ rest $6=e$.

Past men nu de gevondene resten voor $d=14$ en $e=6$ toe op de formulen

$(22+d+e)$ komt $22+14+6=42$ dagen, af 31 dagen voor Maart, komt den 11den April of $(d+e+9)$ komt $14+6-9=11$ dagen, dus den 11den April Paschen in 1852.

Deze formulen zijn het eerst door den Hoogl. GAUSS, te Göttingen, in de *Monatl. Correspondent* van den Baron VON ZACH (Aug. 1800) zonder bewijs opgegeven; in de *Connaiss. des temps* van 1817, p. 307 en volg. zijn de bewijzen voor de formulen te vinden, gelijk mede in DELAMBRE, *Astronomie Théorique et Pratique*. De Baron J. M. C. VAN UTENHOVEN heeft de formulen in de *Konst- en Letterbode* van 1818, N°. 18. ook opgegeven.

Vroeger had men dezen

REGEL. *Paschen komt op den den eersten zondag na de eerste volle maan, die na de eerste maan na den 5den Maart volgt.*

Men dient alzoo den maansouderdom op den 5den Maart te weten.

H. G. W.

Paaschberekening. Volgens het Concilie van Nicea in 523 wordt het Christelijke paaschfeest gehouden op den *eerstvolgenden zondag* na *de eerste volle maan*, die er op den tijd van de *nachtevening der lente* volgt. De gewone weg om het Paaschfeest te berekenen, bestaat dus in het vinden van den maansouderdom op den datum van de nachtevening der lente: om *daardoor* te weten *wanneer* het dan voor het eerst volle maan is. Den zondag na die volle maan is het Paschen. Valt deze volle maan op zondag, dan neemt men den zondag daaraanvolgende. Hieruit volgt dat het Paaschfeest altijd valt tusschen den 22sten Maart en den 25sten April. Zoo is het b. v. op den 22sten Maart Paschen geweest in de jaren 1598, 1693, 1761, 1818 en *zal* het Paschen zijn op dien datum in de jaren 2285, 2437, 2505 enz. Op den 25sten April daarentegen was het Paschen in de jaren 1546, 1666 en 1734, en moet het komen in 1886, 1943, 2038 enz. ook op den 25sten April. De manier om door middel van den maansouderdom den tijd van het Paaschfeest te berekenen is echter vrij bewerkelijk, en ofschoon men die met behulp van mijnen *Almanak voor alle jaren* of eenige andere jaartafel veel kan bekorten, zoo zoude ABRA met deze opgave niet zeer voldaan zijn. Eenen beteren weg geeft de formule van Hoogleeraar M. GAUSS aan de hand. Zie hier dezelve:

Zij M en N elk een standvastig getal, voor iedere eeuw veranderende volgens dit tafeltje.

		M.	N.
Voor elke eeuw tot 1582		15	6.
van 1582 » 1699		22	3.
» 1700 » 1799		23	3.
» 1800 » 1899		23	4.
» 1900 » 1999		24	5.
» 2000 » 2099		24	5.
» 2100 » 2199		24	6.
» 2200 » 2299		25	0.
» 2300 » 2399		26	1.
» 2400 » 2499		25	1. enz.

Met behulp van deze getallen vindt men den datum van Paaschzondag aldus:

Deel het jaartal door 19, en zij het overschot voorgesteld door . . . . A.

Deel verder het jaartal door 4, en zij het overschot voorgesteld door . . . B.

Deel eindelijk het jaartal door 7, en zij het overschot voorgesteld door . . . C.

Tel nu bij het vaste getal M negentien maal het overschot A, en de uitkomst deelende door 30, noem het overschot . . D.

Deel nu door 7 hetgene er uitkomt, als men tweemaal B, viermaal C en zesmaal D bij het andere vaste getal N optelt, en noem het overschot van deze deeling . E.

Dan zal het Paschen zijn, zooveel dagen als D en E te zamen zijn na den 22[sten] Maart.

Als de uitkomst geeft 25 of 26 April, dan moet men 7 dagen minder rekenen.

Een paar voorbeelden zullen dezen regel nog duidelijker maken. Wanneer was het Paschen in 1818?

Deel 1818 door 19 dan is 't overschot 13, d.i. A.
» 1818 » 4 » » » 2, » B.
» 1818 » 7 » » » 5, » C.

Het vaste getal M is voor de 19[e] eeuw 23, hierbij geteld 19 maal A, dat is 19×13 of 247 komt 270. Deel 270 door 30, dan is het overschot 0, dat is D.

Het vaste getal N is 4 in deze eeuw, hierbij geteld tweemaal B of 4, viermaal C of 20 en zesmaal D of 0 komt 28. Deel deze 28 door 7, dan is het overschot 0, dat is E, dus is Paschen op den 22[sten] Maart, want D×E=0.

Wanneer is het Paschen in 1857?

1851 gedeeld door 19 blijft over 8 d. i. A.
1851 » » 4 » » 3 » B.
1851 » » 7 » » 3 » C.
19×8=152 geteld bij 23 is 175.
175 gedeeld door 30 blijft over 25 d. i. D.
2×B of 6, 4×C of 12 en 6×D of 150 geteld bij 4, komt 172, deze 172 gedeeld door 7, is het overblijfsel 4, dat is E.

D en E te zamen is 29, dus 29 dagen na den 22[sten] Maart, dat is: den 20[sten] April is het Paschen geweest in 1851.

Is D en E te zamen meer dan 9, dan vindt men den datum ook in April, door van de som 9 af te trekken. Bijv. D en E is hier 29, hieraf 9, geeft ook 20 April.

G. L. KEPPER.

[Met bovenstaande antwoorden komen overeen die van de geachte medewerkers NETOK NAVHI, ICHNEUTES, D. S., J. J. WOLFS, D. C. v. N. en Φ. Laatstgenoemde geeft op, dat de gronden, waarop de formulen berusten, te vinden zijn in de mededeeling van den Hoogleeraar P. O. C. VORSELMAN DE HEER, *Over het bepalen van den dag en datum der vaste en bewegelyke feestdagen.* D. C. v. N. verwijst naar de *Verhandeling over den Almanak van den Heer* G. J. VAN RIJSWIJK, uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, terwijl J. J. WOLFS aanhaalt: *Iets over de beginselen der Sterrekunde* van H. LE HON, te Dordrecht, bij H. LAGERWEY, 1849. bl. 175—177, als ook (behalve het door H. G. W. aangehaalde): *Bijdrage ter bevordering van onderwijs en opvoeding*, voor Maart 1849, en de *Cosmographische lessen van den Hoogleeraar* J. DE GELDER, *voor het berekenen van het Joodsche Paaschfeest.*]

Don Antonio Magino (bl. 220.) JOHANNES ANTONIUS MAGINO, MAGINUS of eigenlijk MAGIN, Professor in de wiskunde aan de universiteit te *Bologna*, was geboren te *Padua*. Hij heeft vele boeken, betreffende de sterrekunde uitgegeven, waarvan de voornaamste zijn: over *de Ephemerides, of dagtafels* van den jare 1580 tot den jare 1630; over de *Theorie van het Planetarium volgens* COPERNICUS en meer andere werken. Hij legde zich geheel op de Horoscopia of kennis der geboortesterren toe, en men wil, dat hij deze kunst ongeveinsd behandelde; want wanneer hij aan den eenen had voorspeld, dat hij Kardinaal zou worden, en de andere aanzienlijke bedieningen zou verkrijgen, voorzeide hij aan anderen, dat zij gekwetst of aan vele rampen zouden onderworpen zijn, zoo als zijne waarnemingen omtrent den loop der sterren hem geleerd hadden. Ook verhaalt men, dat hij ten opzigte van zich zelven in zijne voorzeggingen niet gemist heeft; want hij had menigmalen gezegd, dat hij den ouderdom van 62 jaren niet zou bereiken. Dit gebeurde, doordien hij den geest gaf, toen hij 61 jaren, 7 maanden en 28 dagen geleefd had, stervende aan eene beroerte, den 11 Februarij 1617, ofschoon anderen zeggen, dat hij in het jaar 1629 overleden is. Keizer RUDOLF hem niet te *Weenen* kunnende houden, niettegenstaande hij hem tot Hoogleeraar wilde aanstellen, bezorgde hem een jaarlijksch inkomen. Hij was de eerste, die de tafels en aanmerkingen over de Geographie van PTOLOMEUS gemaakt heeft. Hij had drie zonen, van welke er twee bij zijn leven stierven; de derde een Jakobijner Monnik, en eene dochter die Non werd.

D. S.

[Van MAGINO's voornaamste werken heeft ons ICHNEUTES den titel opgegeven als volgt:

» *Ephemerides ab anno* 1580 *ad* 1630;" » *Tabulae secundorum mobilium;*" » *Theoria planetarum juxta Copernicanas observationes*," enz. Meer omstandige berigten — dus gaat hij voort — kan men vinden bij PHILIPPO TOMACINI in *Elogia virorum illustrium*. De patroon van STICHTERS Almanak zou, volgens den Heer L. J., ook aardrijkskundige zijn geweest; er moeten zelfs nog kaarten van Italië voorhanden zijn, door hem vervaardigd. W. T. beschrijft ons twee verhandelingen van den wiskunstenaar als: tegen SCALIGER: *Over de verschuiving van den tijd*, *op welken dag en nacht even lang zijn*, en, *Over de meting van vlakke en bolvormige driehoeken.*]

Oost-Indisch doof (bl. 220). Er zijn voorbeelden dat matrozen, reizigers, fortuinmakers, nabobs, enz. uit Oost-Indië komende, zich arm of doof of wel beiden te gelijk hielden, om hunne familiën te beproeven.

Treffend is het verhaal: » *De neef van Guadeloupe*", in een der uitgaven van de Hollandsche vertaling van den *Kindervriend*, en Humoristiesch soms *de Neef van Curaçao*, van onzen CHRISTENMEIJER, beiden waren Oost-Indisch arm. » *Oome Kees*," in een der *Auroras*, van » ADRIAAN," was Oost-Indiesch doof.

Wie de eerste Oost-Indiesche doove was?

G. P. ROOS.

& *voor en* (bl. 220). De vorm van dit teeken was oorspronkelijk &, zooals nog uit oudere drukwerken blijkt. Men herkent hier terstond de letters E en T, en dus het Latijnsche woordje ET, ons EN. Den neêrhaal van het thans gebruikelijk teeken wegdenkende, en het horizontale streepje aan de regterzijde eenigzins krullende, heeft men den ouderen vorm voor zich.

I. Γ. P.

& *voor en*. Het teeken & voor *en* of *et*, zal wel niets anders zijn dan het Fransche & of *et*, op deze wijze tot een algemeen teeken gevormd, en bestaande uit de zamengevoegde hoofdletters E en T. In het teeken ℔ voor *pond*, ontmoet men ook een schrapje, dat in de oorspronkelijke zamenvoeging *lb.* van *libra* niet t'huis hoort. Zoo ook is 𝔡, het teeken van een *groot*, zamengesteld uit *d* en *e*, de eerste letters van *denarium* of *denier*.

J. H. VAN DALE.

Beschrijving van Amstelveen (bl. 220). Deze in 1792 in 8° uitgekomen, is waarschijnlijk die welke in genoemd jaar, in de *Nederlandsche Stad- en Dorp-beschrijver* van L. VAN OLLEFEN, werd in het licht gegeven, ter grootte van 16 bladzijden. Daartoe behooren ook het *Naauwkeurig verslag van de jammerlijke brand te Amstelveen, in de laate avond van den* 25 *Junij* 1792, en *Amstelveen herbouwd*, elk van 4 pag., welke beide ook afzonderlijk verkrijgbaar werden gesteld.

C. W. BRUINVIS.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen (bl. 220). In de Provinciën *Groningen*, *Drenthe*, *Overijssel* en in het graafschap *Zutphen*, bestond oudtijds de gewoonte om zich te noemen naar de hofstede, katerstede, of boerderij welke men bewoonde. Daar nu de namen van vele dier plaatsen in Groningerland in *ing*, elders in *inck* en *ink* uitgaan, is het niet te verwonderen dat men zoo vele familie-namen aantreft, die in *ing*, *inck* en *ink* uitgaan, ja dat men zoo vele familieën van den zelfden naam aantreft, die echter niet aan elkander verwant zijn. Om een voorbeeld te geven: JAN PIETERSZ. huurde de hofstede *het Hoetink*, dan werden hij en de zijnen HOETINK genaamd, en die naam werd later hun familienaam; maar na hem kwam er een nieuwe bewoner op *het Hoetink*, en ook deze en de zijnen werden HOETINK genoemd. Wat in Overijssel en Zutphen *Hesselink*, *Hissink*, enz. werd genoemd, noemde men in Groningerland *Hesseling*, *Hissing*, enz. Men kan hieromtrent het een en ander vinden in *de beschouwing van den tegenwoordigen toestand van Drenthe*, Amst. 1818. Zoo ontleent de familie WILLINK haren naam aan het goed *Willink* bij Winterswijk. Men zie het *Stamboek der Willingen* door P. B. (Amst. 1767).

C. & A.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen. De uitgang—*ink*, in 't Angel-Saxisch—*ing*, even zoo als —ίδης in het Grieksch, is die van een nomen patronymicum. In de A. S. bijbeloverzetting wordt de zoon van ELISA, ELIZING genoemd. In de A. S. Chron. leest men: *Ida waes Eopping*, *Eoppa Esing*, *Esa Inging*, *Inga Angenviting*, *Angenvit Alocing*, *Aloc Beonocing*, *Beonoc Brunding*, enz. = IDA was de zoon van EOPPA, EOPPA van ESA, ESA van INGA, INGA van ANGEVIT, enz.="Ιδα ἦν Ἐοππείδης, Ἐόππά Ἡσειδης, Ἧσα Ἰγγείδης, Ἴγγα Ἀγγενφιτείδης enz. In het meervoud beteekende *ing*, *de stam van*, dus: *Scyldingas*=stam of geslacht van SCYLD. De naam van EDGAR ATHELING, den laatsten man van het A. S. koninklijk geslacht, beteekent: EDGAR van het geslacht der edelen. Is dit voor den Heer Q. nog niet voldoende, hij raadplege LATHAM'S *English Language*, 3de uitgave 1850, p. 286, et sqq.

TUSCO.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen. Nadat ik het antwoord over de Friesche geslachtsnamen, bl. 121, gesteld had, kwam mij onder 't oog de verhandeling over de woorden met den uitgang *ing*, door L. A. TE WINKEL, in 't *Archief voor Nederl. Taalk.* I D. bl. 91 en verv. Ik vond daarin veel van 't geen ik beweerd of gegist had met degelijke bewijzen overtuigend aangetoond, maar kwam te-

vens terug van mijn twijfelachtig uitgesproken gevoelen, dat de letters *ng* en *m*, alleen om den wille der welluidendheid, in de uitgangen *inga* en *ma* zouden ingelascht zijn. De Heer TE WINKEL bewijst (t. a. p. bl. 104) dat de alzoo gevormde woorden echte *patronymica* zijn, juist door en ten gevolge van dien uitgang *ing*. Hij beroept zich op de algemeen bekende en gebruikte *patronymica: Merovingen, Karolingen, Capetingen*, en de daarmede verwante volksnamen: *Vlamingen, Westfalingen.* Maar 't meest overtuigend is zeker deze aanhaling uit de Angelsaxische kronyk: » WIHTGILS was Witting, WITTA Wecting, WECTA » Wodaing", d. i., » WIHTGILS was de zoon » van WITTA, WITTA de zoon van WECTA, » WECTA de zoon van WODAN".

't Is dan wel buiten twijfel, dat in de Friesche geslachtsnamen EISINGA, ELSINGA, MENSINGA, evenzoo EISING den zoon van EISE, ELSING den zoon van ELSE, MENSING den zoon van MENSE, beteekent. Maar ziedaar dan tevens den sleutel ter verklaring van de Geldersche familienamen HOETINK, EVEKINK, HESSELINK, BAVINK, WILLINK, daar de uitgang *ink* niet anders dan een verscherpte uitspraak van *ing* is, nog heden overgebleven in *koninklijk, aanvankelijk*, enz. CONSTANTER.

Blasoen (bl. 220). Ofschoon mij deze vraag niet duidelijk toeschijnt, wil ik er Q. opmerkzaam op maken dat het wapen van VAN LOCKHORST in het *Recueil Histor. Généalog. et Chronolog. du Royaume des Pays-Bas par* C. DE FRANCQUEY, Brux. 1826, wordt opgegeven te zijn, *d'or de neuf losanges de sable, échancrées mises en sautoir;* dat hetzelfde het geval schijnt te zijn in het wapen van VAN DER VOORT, doch met andere kleuren, zie *Wapenkaarten van Utrecht*, zijnde de geslachten van dien naam beide uit die Provincie herkomstig; zij voeren alzoo in het wapen *eene croix losangée*, en niet *eene croix eschiquetée* zoo als het St. Andrieskruis zijn moet; met deze opgave vertrouw ik, *en* eene onderscheiding te hebben doen kennen, waarop Q. niet schijnt gelet te hebben, *en* tevens de benaming van het St. Andrieskruis te hebben opgegeven.

V. D. N.

Blasoen. Volgens L. A. VAN WELEVELD, *Handboek van den Nederlandschen Adel*, is het wapen van LOCKHORST aldus: van goud, beladen met negen losanges van Sabel, geplaatst *en Sautoir;* en, in zijne woordenlijst zegt hij: *En Sautoir* zegt men om aan te duiden, dat de verdeelingen of versierselen van het Schild, waarvan gesproken wordt, in den vorm van een Sautoir geplaatst zijn. M. ROTS.

Bijzonderheden opgemerkt in het XX Deel van Wagenaars Vaderlandsche Historie (bl. 223). Bij de opmerkingen van FRED. MR. valt nog te berigten, dat, wat de *uitgaven* dezer Historie betreft, van de *eerst* genoemde [1749] een *tweede druk* bestaat, zoo als het titelblad vermeldt: deze verscheen bij *de Wed.* ISAAK TIRION [1770] en is ook volkomen gelijk aan den eersten; het *Privilegie* tot het drukken door de Staten verleend, en geplaatst achter het 1ste Dl. van dien 2den druk, blijkt éérst uitgegeven te zijn den 27 Januarij 1752, toen reeds vijf deelen van die Historie gedrukt waren, en zulks voor den tijd van 15 jaren; onder het Privilegie staat: » Het voorstaande *Octrooi* is op den 10 Decr. 1766 voor nog 15 jaren vernieuwd"; men wil dat in *dezen* druk de beste afdrukken der platen en portretten gevonden worden; — en, ten aanzien der *ontbrekende bladzijden* in het 20ste Dl., zouden er echter, volgens sommigen, exemplaren moeten bestaan waarin die 4 bladzijden voorhanden zijn, alhoewel zeer schaarsch, terwijl men wil dat daarop iets zoude staan, hetwelk het Bestuur in der tijd niet kon toelaten dat gedrukt werd. Men leze hier over het medegedeelde in het *Letterk. Magazijn* van 1824, N°. XIII, 1825, N°. V en VII. V. D. N.

Vlicchelen (bl. 223). Bij KILIAAN is dit woord te vinden. Hij schrijft het *vlichelen, vleggheren, vledderen, vlederen, vlercken* en vertaalt het *volitare, subvolare, concutere alas.* Ook komen de woorden *vlichel-steerten* en *vlich-steerten* bij hem voor, die door *Micare cauda, per intervalla movere caudam, et Discurrere* verduitscht worden. Mij dunkt dat juist dat *omheen fladderen*, dat *over de zaak heen loopen*, wel overeenkomt met den aard der menschen, door DE BRUNE t. a. p. bedoeld. Verder vindt men nog bij den door ons aangehaalden schrijver, *vleggher* voor vleugel, *vlicheltere* voor pepel, vyfeltere, vyfwouter, in het Latijn *Papilio*, waarvoor wij nu vlinder, kapel, paploen of spannevogel zouden zeggen. Σ.

Vlicchelen. Het woord *vlicchelen* zal volgens PLANTIJN, *Schat der Nederd. Sprake*, beteekenen: *vlichelen, voleter, volitare;* en alzoo bij DE BRUNE gebezigd zijn, voor *ginds en weêr zwerven.* V. D. N.

Zingen met de ster (bl. 263). Ik haast mij eenen misstap te herstellen, in het vorige Nommer door mij begaan. Te gelijk met N°. 9 van DE NAVORSCHER ontving ik den 2den druk van het *Nederlandsch Liedeboek*, 's Gravenhage 1850, bij P. H. NOORDENDORP, 2de deeltje. Leiden en Amsterdam, 1851, bij J. H. GEBHARD en COMP., waaruit blijkt, dat in hetzelve op bl. 80 wel een aardig *Drie-Koningslied* voorkomt, waarvan enkele regels eenigzins overeenstemmen met het meermalen opgegevene, doch hetwelk overigens geheel verschillend is. *Errare humanum est.* J. H. VAN DALE.

VRAAGTEEKENS.

»Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

De Weleerwaarde John Paget te Amsterdam. Tot welke familie behoorde JAN PAGET, gedurende dertig jaren Predikant bij de Hervormde Engelsche kerk te Amsterdam? Hij overleed aldaar in 1639, en zijne geschriften werden twee jaren later, in 1641, uitgegeven onder toezigt van R. PAGET, die zijne voorrede schreef »uit Dordrecht, 1641, en THOMAS PAGET, die, naar hij zelf getuigt, voor vele jaren tot het predikambt in het Bisdom van Chester geroepen was." Welligt zijn de lezers van DE NAVORSCHER in staat mij eenig berigt over dit onderwerp te geven.
Notes and Queries; Vol. IV, p. 133. CRANMORE.

Jacobus Gadelle. Van JACOBUS GADELLE bestaat er een schoon portret in zwarte kunst van PETR. SCHENK, met het onderschrift:
Scriptionis artificio summo apud Amstelaedamenses admirandus.

Sunt tua sub claro scripta legenda dio.

(OVID. *Pont.* 3 lib.)

Dit is alles wat ik van hem weet. Ik verlang naar iets meer. J. C. K.

Vervolg op Wagenaar; Tegenw. staat der Nederl. Wie zijn de schrijvers van het *Vervolg op* WAGENAAR en van den *Tegenwoordigen staat der Nederlanden*, weleens op den naam van SALMON, den uitgever van den *Tegenwoordigen staat van alle Volken*, wordende vermeld? HORA R.

Oudste, nog bestaande, HSS. van de beide Verbonden. Van wanneer is het *nog bestaande* oudste afschrift van het *Oude* en het *Nieuwe* Testament; en waar worden ze bewaard?
H. v. R.

Mooi en muy. In onze taal hoort men menigmaal de uitdrukking: *Hij kwam* MOOI *laat* — MOOI *vroeg;* of *het is reeds* MOOI *laat;* in plaats van *hij kwam* ZEER *laat* — ZEER *vroeg*, *het is* ZEER *laat.* Van waar is het gebruik van het woord *mooi* in dien zin afkomstig? Kan het ook nog een overblijfsel zijn uit den Spaanschen tijd, omdat in die taal gezegd wordt: *muy tarde*, *muy de mañana*, voor: *zeer laat*, *zeer vroeg?* K. R.

Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen. Wie was nieuwsgierig AAGJE van Enkhuizen?
VAN BLOEMENCAMP.

Ghisbertus Fredericus. Was deze in 1600 geneesheer te Amsterdam of waar elders? Weet men ook eenige levensbijzonderheden van hem?

Petrus Johannes Tinctorius (of VERWER?) in 1600 Med. Doctor te Amsterdam. Bestaan er geneeskundige geschriften van hem? zoo ja, welke?

Ludolphus Potterus, geboren te Groningen, woonde in 1601 te Alkmaar. Hij is schrijver van: *Anctuarium propriorum nominus.* Men zou gaarne eenige levensbijzonderheden van hem en het jaar zijns overlijdens weten.

» *Vox populi, vox Dei*". Wie is de eerste die de zoo bekende woorden: *vox populi, vox Dei*, gebruikte? P. H. T.

Urbanus en Isebel. Wie waren URBANUS en ISEBEL? Ik herinner mij een paar beeldjes, man en vrouw, gezien te hebben, den man bedelende, de vrouw beter gekleed. Zij gingen door onder de bovengemelde namen.
P. H. T.

Het geslacht van Vossenburg. Is ook iemand in staat een geslacht VAN VOSSENBURG aan te wijzen? L.

Thomas Vlieger. In HALMA'S *Tooneel der Nederlanden*, wordt deze veelvuldig aangehaald als schrijver van een werk: *de Comitibus Hollandiae et Zeelandiae.* Zie b. v. de artikelen: *Albrecht Beiling*, *Abcou*, enz. Intusschen schijnt *en* die schrijver *en* dat werk, bij alle onze Letter- en Geschiedkundigen onbekend te zijn. Weet iemand mij op het spoor te helpen, hij zal mij verpligten. W. M. Z.

Psalmberijming door P. de Groot. In eenen eigenhandig door PIETER DE GROOT geschreven brief, maakt hij gewag van eene door hem gemaakte Psalmberijming, waartoe hij was aangespoord door de vertolking in dichtmaat, welke GUILLAUME DE GODEAU, Bisschop van

Grace en Vaux daarvan had vervaardigd, op het verzoek van den Kardinaal DE RICHELIEU.

Is die berijming van PIETER DE GROOT in het licht verschenen, en zoo ja, waar kan men die dan vinden? X. Y. Z.

Grafschrift van Graaf Jan II. JAN II, Graaf van Holland en Zeeland, uit het Huis van Henegouwen, stierf in 1304. Op zijn grafschrift te Valenciennes komt onder anderen eene uitdrukking voor, die op Hollands rijkdom in die dagen zinspeelt. Zie KNUIVERS, *Verk. Vaderl. Geschiedenis*, Deel II, bl. 49.

Weet iemand dit grafschrift, hij deele het ons mede, en is het niet in het Nederduitsch gesteld, hij gelieve het te vertalen.

F. C. W.

Het wapen van Drenthe. Wat beduidt: »de vrouw met een' zuigeling op de schoot" in het wapen der provincie Drenthe? en hoe of door wien is deze provincie aan dat wapen gekomen? F. C. W.

»*d'Ontroerde Leeuw*". Is de auteur bekend van: *d'Ontroerde Leeuw*, drie deelen in 4°., te Amsterdam bij STEVEN SWART. Het 1e deel, 2e druk, groot 56 bl., bevat de geschiedenis van ons land van Januarij 1671 tot November 1672. Het 2e deel, groot 48 bl., van 1 December 1672 tot 1 April 1673. Het 3e deel (8°.) van 1 April tot 1 October 1673. Het bevat menige bijzonderheden uit dien tijd.

L.

H. van Wijn, over het Egmondsche handschrift der vier Evangelieën. Men vraagt of onder de handschriften door dien oudheidkundige nagelaten ook gevonden is: het 2de hoofdstuk der verhandeling »*over het Egmondsche handschrift der vier Evangelieën*", waarvan hij de toezegging heeft gedaan aan het slot van het 1ste stuk des 2den deels van zijn *Huiszittend Leven?* en zoo ja, of er geene mogelijkheid zoude bestaan om hetzelve ter drukpers te bezorgen? W. D. V.

Landbemesting. Eenmaal las ik in eene chronologische tafel, dat een monnik in de 11de of 12de eeuw, in ons land voor het eerst beproefd had de landerijen te bemesten. Men betwist mij dit, op grond dat in den *Bijbel*, in de gelijkenis van den onvruchtbaren vijgenboom, reeds van mesten gesproken wordt. En toch ben ik zeker het gelezen te hebben, en heb er reeds gedurig naar gezocht; maar ik kan de plaats niet weêr vinden. Daar verschijnt DE NAVORSCHER, en ik verzoek vriendelijk om inlichting. J. K. J. G.

Den gek scheren. Wat is, *zonder* gekscheren, de afkomst der spreekwijze: »Met iemant den gek scheren"? K. W.

Johan van der Corput. Is er nog een authentiek afbeeldsel van JOHAN VAN DER CORPUT voorhanden? Door wien is het vervaardigd en waar berustende? Waar zijn er aanteekeningen te vinden nopens zijn leven vóór 1580 en na 1582, die tot een behoorlijk geheel kunnen leiden? FRESINGEN, VAN REYD, BOR, VAN METEREN, WAGENAAR, KOK, *de Levens van beroemde Nederl. Mannen en Vrouwen*, BOSSCHA, VAN DER AA, enz., zijn toch alleen tamelijk uitvoerig en volledig nopens den tijd na het verraad van RENNENBERG, tot aan het ontzet van Steenwijk door NORRITS.

VAN BE.....

Rood en Geel, de staatskleur. De gebouwen onder het beheer der Genie worden *rood* geverwd en afgezet met *geel.* Van waar juist die kleuren? alleen om de goedkoopte of wel omdat het wapen van *Holland* die kleuren draagt? Bestaat hiervan soms eene resolutie van de Staten van Holland ten tijde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden?

VAN BE.....

Verhandeling over de Barometers, enz. door Mr. D'ALANCÉ. In mijn bezit is een M. S, ten titel hebbende: *Verhandelingen van de Barometers, Thermomeeters en Notiomeeters of Higromeeters. In het frans geschreeven door* Mr. D'ALANCÉ; *Daaruyt in het needer Duyts vertaald door* G. SCHOEMAKER." Is dit ook in onze taal uitgegeven? Zoo neen, weet mij iemand te zeggen van welken tijd het oorspronkelijke Fransche werk is? v. S.

Vaderlandsch A: B: boek. In het jaar 1781 is er uitgegeven een *Vaderlandsch A: B: boek.* Bestaat dit werk nog, of is het in 1813 bij de Wed. J. ALLART & COMP., te 's Gravenhage uitgegeven *Nederlandsch A: B: boek* een herdruk er van? Gaarne zag ik hierop van Heeren *Navorschers* een antwoord. Ook wilde ik gaarne eenige bijzonderheden weten van den schrijver des eerstgenoemden werks?

OOK EEN NAVORSCHER.

Olivier Cromwell in het Staatsche leger. VOLTAIRE heeft in *Mélanges*, tom. II., vermeld, dat OLIVIER CROMWELL in 1622, onder FREDERIK HENDRIK *van Oranje*, een veldtogt zou hebben bijgewoond. Is hiervan eenig spoor in de Vaderlandsche Geschiedenis?

POMPONIUS.

Het geslacht van der Zaan. Er zijn er die de drie gebroeders JORIS, WILLEM en CORNELIS VAN DER ZAAN, met eere onder onze zee-

helden genoemd, van *de Zaan* willen doen afstammen. In deze streek heb ik daarvan niets kunnen opsporen, evenmin, in werken daarover nageslagen, iets kunnen vinden, dat dit vermoeden kracht konde bijzetten; hoewel het ook nergens betwist werd; daar de afkomst dier helden onbekend schijnt, zou DE NAVORSCHER, die zoo overal zijne vrienden heeft, ook van iemand eenige inlichting kunnen verkrijgen?

J. H. Jz. Jr.

Claus Harms. Bestaat er ook nog eene goede en volledige uitgave van de werken van dezen man in de laatste 20 jaren uitgekomen?

Γ.

Lijkrede gehouden door Prof. WOLFERDUS SENGUERDIUS, *op den in* 1677 *overledenen Leydschen Hoogleeraar* WILHELMUS WILHELMIUS. Waar staat deze lijkrede ergens geboekt of is die te vinden? Of is zij ook afzonderlijk in 't licht gegeven? H. Ch.

Huis te Brakel in den Boemelerwaard. Bestaat er van dit in de IX[de] eeuw door BOUDEWIJN den II[de], Heer van Heusden gestichte huis of kasteel te Brakel ook eene gravure, ets of teekening, namelijk zoo als het zich in *welstand* vertoonde? H. Ch.

François van Hoogstraeten. » *De schoole der wereld*" — » *Mengeldichten met platen, Dordrecht* 1682, *klein* 8°." Is dit werkje aan de lezers van DE NAVORSCHER ook bekend, of komt het wel meermalen op Boekverkoopingen voor? In het medegedeelde omtrent het *Geslacht van* HOOGSTRAETEN (zie *Vaderl. Letteroefeningen* van *Julij* 1850 en *Febr.* 1851), vind ik het onder de werken van P. VAN HOOGSTRAETEN niet vermeld. C. Ch.

Stouppe; » *La Religion des Hollandois*". J. VOGT, in *Catalog. hist. crit. librorum variorum,* bl. 573, telt onder de zeldzame boeken: » *La Religion des Hollandois, représentée en plusieurs lettres écrites par un Officier de l'Armée du Roi, à un pasteur et professeur en Theologie à Berne. A Cologne, chez* P. MARTEAU, 1671, in 12°. De schrijver is Mr. STOUPPE, Brigadier Generaal; volgens BAYLE, *Dict.*, in voce *Spinoza.* Komt het boekje wezenlijk zeldzaam voor? Is er van Mr. STOUPPE ook het een en ander bekend? J. C. K.

Regel uit L. van Velthems Kronijk. Hoe moet men 't vers verbeteren en verklaren, dat voorkomt in VELTHEMS I. B. cap. 34 (ed. LE LONG bl. 47):

Archer me en besciet geen plardecken.

CONSTANTER.

Kalfbroeder. Van waar dat woord?

CONSTANTER.

Oorzaak van Cromwells dood. Wat heeft men te denken van *le petit grain de sable*, dat volgens PASCAL aan CROMWELL's leven een einde maakte. Ik vind deze uitdrukking in *de Gids* van Augustus 1851, bl. 166.

H. T.

Het Huis ter Schelling. Ik bezit eene prent, geteekend door H. SPILMAN, voorstellende een adelijk huis met een toren, gelegen aan eene trekvaart; het onderschrift luidt: *Het Huys Ter Schelling.* Wie kan mij zeggen waar dit huis gevonden wordt? J. J. N.

Verlangde vertaling naar Ovidius. Een vertaler van OVIDIUS zit verlegen met het volgende distichon:

Si, nisi quae forma poterit te digna videri,
Nulla futura tua est, nulla futura tua est.

Hoe drukt men dit best uit in de maat van 't oorspronkelijke. R.

Aanhalingen. Kan ook iemand mij zeggen — ik heb het aan verscheidene kundige mannen vergeefs gevraagd — van wien de volgende regelen afkomstig zijn:

1. Ὃν θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνήσκει νεός.
2. *Medium tenuere beati.*
3. *Solamen miseris socios habuisse malorum.*

v. A.

Elkander aanziende borstbeelden op munten. Na het huwelijk van PHILIPS van Spanje met MARIA, stonden op de Engelsche munt de borstbeelden van het koninklijk paar, gezicht tegen gezicht. BUTLER in zijn *Hudibras*, Canto I, zinspelend hierop, zegt:

» Still amourous and fond and billing,
» Like PHILIP and MARY on a shilling."

Gaarne zoude ik weten of andere voorbeelden van zoo geplaatste gezichten voorkomen?

Q. Q. Q.

De leeuw in Europa. Heeft de leeuw vroeger Europa bewoond? Q. Q. Q.

Venetiëe's ondergang. Is het niet eene algemeene dwaling te beweren, dat de ondergang van Venetië aan de ontdekking van den weg om de Kaap naar het Oosten is toe te schrijven? Q. Q. Q.

Askoliasmus.

Mollibus in pratis unctos saliere per utres.
Georg. II. 384.

HEYNE, *in loco*, zegt er van: » Ἀτκωλιασμὸς, » *in Dionysiis paganis* τοῖς κατ' ἀγρους, *solennis,* » *lusus notissimus.*" Wat was dit zoo wel bekende spel? Q. Q. Q.

Zoo vraagt men de boeren de kunst af.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35.

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen*. t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

EEN BRIEF VAN PASSCHIER DE FYNE.

Bekend is PASSCHIER DE FYNE onder de Remonstrantsgezinde predikanten, die van de dienst uitgesloten, vervolging en verbanning ondergaan moesten, om de niet onderwerping aan het in Dordrecht bepaalde. Van PASSCHIER DE FYNE zijn in druk uitgegeven: *Eenige Tractaetjes* — waarbij gevoegd zijn DANIEL TILENUS, *van de oorsaak en oorsprong der zonden; JOANNES UITENBOGAERT, over Cap. IX des briefs tot de Romeinen* en *een onbekend Schrijver, van het absoluyt besluyt der verwerpinge; de vyfde druk; vermeerdert met het leven van den Schryver. T'Amsterdam; by* PIETER VISSER, *Boekverkooper op de Leligragt*. 1735. Uit dat leven blijkt ons de krachtige wil en vurige ijver van een man, die, vast in zijn geloof, niet schroomde het te prediken, al was de Overheid nabij en al verstoorde zij menige vergadering waar hij het woord voerde. Telkens wist hij door stoutmoedigheid, schranderheid of list, te ontkomen en verliet het land niet. Eindelijk vond hij te Haarlem eene veilige haven, waar hij in Augustus 1633 beroepen werd. Doch ook hier scheen hem geene ruste gegund, blijkens den volgenden door hem aan EPISCOPIUS geschreven brief. Wij vonden hem, op een half blad schrijf, tamelijk duidelijk geschreven, bij het doorzoeken van een' ter vernietiging bestemden hoop papieren; mogt onze *navorsching* den lezers van DE NAVORSCHER al niet iets algemeen belangrijks onder de oogen brengen, wij gelooven toch dat die brief onder de zeldzame stukken gerekend mag worden; als zoodanig en tot meerdere kennis van den Schrijver, vinde hij hier eene plaats.

Eerwaerde Vrient.

Gister avont ten half 7 komt hier een bode die ſeyt dat ick terstont voor borgmesters ſoude komen, ick ginck dadelick. — Sy vraghden my hoe langhe ick hier in de Stadt gewoont hadde. Ick ſeyde het *gaet in 't vyfde jaer*. Voorts ſeyden ſy het was een ordre dat men in geen ſtede van 't lant quam wonen, ofte men most getuygenisſe brenghen, waer men van daen quam ende hoe men hem gedraghen hadde, oock consent kraegh om te moghen woonen — ick antwoorde dat ick tot Leyden 12 jaer nae malkanderen gewoont hadde, oock een gebooren leydenaer was, gelijck oock mijne huysvrouwe was, en wat het getuygenisſe aengaet, dat ick dat overal waer ick woonde medenam, te weeten, ſo een leven dat niet alleen een goet borger maer oock een goet christen die oock een borger des hemels hoopt te worden betaemde, wat

voorts het consent belanght, dat ick ſo langhe in de ſtadt gewoont hebbe, oock ſo naeby een borgemester, ende dat ick daeruyt oordeelde dewijle my de heren ſo langhe onverhindert laten woonen dat ſe my oock als een goet burger ofte inwoonder haerder ſtadt aennamen, voorts vraghden ſy of ick in de bagijne ſtraet preekte, ſy hadden het hooren ſegghen, maer vonden goet my dat te vraghen, ick antwoorde Ja, — dit was tegens de ordre van 't lant ſeyden ſy, ick ſeyde dat men nochtans het geheele lant door vry predickte en dat ick oock de eerste niet en was, ſy ſeyden datse het in hare ſtadt niet en wilden gedooghen, ick ſeyde te hoopen dat de heren haer beter bedencken ſouden ende ons de vrijheden van andere lantsaten niet en ſullen verhinderen. Sy ſeyden wy waerschouwen U op dat den offiscier niet anders tegens U en prostedere; ick bedanckte haer voor de waerſchouwinge ende nam mijn afscheyt. In de Vergaderinghe waren alle de borgerm^rs^ behalve BA (*); den ſecretarius vraeghde int uytgaen nae mijnen naem.

Ick meine om dat ick door de dienst ſo de heele ſtadt door bekent ben geworden, dat de heren iets hebben willen doen, ende datse my by doncker ontboden, omdat het niet rughtbaer ſoude worden. Ick hebbe het oock niemant van de onse geseyt dan HOFMAN, die goet vont dat men het oock niet rughtbaer ſoude maken, om dat onse volck te licht vervaert ſijn; evenwel meinde hy dat het goede ware datter voor een Sondagh 3 of 4 imant anders ſoude komen prediken, ick wilde wel dat uwEw. my ſo haest het doenlick is u. l. Advys wildet laten weten, ende indien datter imant van daer kommen ſal, dat ick het mochte tydelick weeten, ick ſal dan hier op bescheyt verwachten.

Blijft hiermede Eerwaerde Godtvrughtighe ſeer lieve Vrient de bewaringhe des Allerhoogsten bevoolen die u. E met uw E. huysvrouwe in zijne bewaringhe wil nemen.

Met haeste in Haerlem desen 18—...(1637)

uwen dienstwillighen
P. DE FYNE.

Den
Eerwaerde Vrome
hooggeleerde Mr.
SIJMON EGBERTSZ BISSCHOP
profesſoor, woonende op de
Keyzersgraft, recht over
de Westerkerk
te Amsterdam.

— —.

Het in dezen brief vermelde wordt mede kortelijk in het »Leven" medegedeeld. P. zegt daarna. »En ick wiert noyt meer gemolesteert. Maer ondertusschen mocht myn preekstoel, 't zy hoe onnoozel hy 'er uyt zag, nochte die rechte vuure banken, daer 't volk op zat, niet in ruste blyven staen." Op verzoek der predikanten werd dit alles uit de kerk gehaeld » doch ze kregen nog gratie zoo dat ze niet tot asschen toe verbrand wierden door de hand van Meester GERRIT. Maer dat ze in des stads timmerhuys als in eene eeuwige gevankkenisse geworpen wierde. Daerna hebben wy wederom nieuwe banken gekregen met eenen nieuwen vuuren preekstoel. Ende de deur van de kerk is door last van de Heeren Burgemeesteren door den stads Timmerman weder opengedaen. Alwaer ik nu tot het 72ste jaer mijns levens en het 26ste jaer mijner bedieninge tot Haerlem, onverhindert in gepredikt hebbe, gelijk ik nog alle Sondagen doe, alhoewel ik vreeze dat het zeer verminderen van 't gezigte, my zulks haest zal beletten." J. HONIG JZ. JR.

(*) Hier is het hs. afgescheurd, waarschijnlijk moet hier BARK gelezen worden.

———

WILLEM *de Zwijger en* VIVERIUS. WILLEM I, Prins van Oranje, wilde den hertog van *Alençon* iets vereeren. Hij ontbood den vader van JACOBUS VIVERIUS (*), een' bekwaam kunst- en glasschilder, en liet hem eene teekening zien van rood krijt. Daar waren eenige bergjes op afgebeeld, waar tusschen, » *seker Maeghdekens met mandekens*." Dit zou van zilver gemaakt worden. De Prins veranderde daarna van zin; hij had eene poort, — ook met rood krijt, — geteekend, waarvan » *het schof*" (?) open stond en sprak tot VIVERIUS: » Meester, onze bergen zijn in » eene poort veranderd, wat wil dat beduiden?" Deze antwoordde: » Genadigste Heer, de » poorten beteekenen de harten der onderda» nen, zoo lang die voor den Overheer open » blijven, gaat het wel; maar als die eens ge» sloten worden, dan gaat het kwalijk." De Prins sloeg hem met de hand op den schouder, en zeide: » Meester, meester, gij hebt de regte » meening geraden." Doch dit werk is niet voltooid. Uit de *Wintersche Avonden of Nederl. Vertellingen van Philologus Philiatros à Ganda* (JACOBUS VIVERIUS). Tot Rotterdam bij J. V. WAESBERGE, 1636, bl. 152. J. C. K.

———

Ough, hoe in het Engelsch uitgesproken. Voor hen, die zich in het Engelsch oefenen, is het volgende, waarin dezelfde zamenstelling van letters een zevenvoudigen klank geeft, opmerkenswaardig:

oo *uf* *off* *up* *ow* *oe*
Though a tough cough and hiccough plough me through,
ook
O'er life's dark lough my course I still pursue.

M. M.

(*) Zie over hem: *Nieuw Biogr. Anthol. en Crit. Woordenbock van Nederlandsche Dichters*, door A. J. VAN DER AA, III. 296.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen, gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

VRAGEN OVER DEN DODAARS.

De Heer STRICKLAND (NAVORSCHER bl. 66), schrijver van: » *The Dodo and its Kindred*," heeft eene reeks van vragen omtrent dezen vogel in onzen voorganger » NOTES AND QUERIES," Vol. I, p. 262 geplaatst, waarvan eenige, en juist dezulke, die vermoedelijk in Holland opgelost kunnen worden, tot nu toe onbeantwoord blijven.

I. *Beschrijving van het eiland Bourbon.* Uit LEGUATS *New voyage to the East Indies*, London 1708, pp. 2, 37 blijkt het, dat de Markies DU QUESNE, eene volkplanting uit Holland naar het eiland Bourbon in 1689 of 1690 wenschende over te voeren, eene beschrijving van dit eiland, waarschijnlijk in het Nederduitsch, in het licht gaf, om landverhuizers daartoe te bewegen. Wat waren de titel en het jaar der uitgave van dit boek? waar was het uitgegeven, en waar is het nu te zien of te bekomen?

II. *Afbeeldingen van den dodaers.* Bestaan er eenige *oorspronkelijke* afbeeldingen, in olieverf, van den dodaers, door SAVÉRY, of andere schilders, behalve de vijf, beschreven in: » *The Dodo and its Kindred*," te weten, een in den Haag, een te Berlijn, een te Weenen, een in het Britsche Musaeum, en een te Oxford? Zijn er ook andere *oorspronkelijke* gravuren, waarop deze vogel afgeteekend is, behalve die in DE BRY, in CLUSIUS, in VAN DEN BROECKE, in HERBERT, in BONTEKOE en in BONTIUS te vinden zijn?

III. *Oorspronkelijke schrijvers over den Dodaers.* Zijn er *oorspronkelijke* schrijvers die van den dodaers, als een levenden vogel, spreken, behalve VAN NECK, CLUSIUS, HEEMSKERK, WILLEM VAN WESTZANEN, MATELIEF, VAN DER HAGEN, VERHUFFEN, VAN DEN BROECKE, BONTEKOE, HERBERT, CAUCHE, LESTRANGE en BENJAMIN HARRY?

IV. *Wapen en geslacht van Dodo.* In HOLME'S *Academy of Armory and Blazon*, Chester, 1688, p. 289, vinden wij den dodo (dodaers) als wapenbeeld. De schrijver spreekt er aldus van: » Hij voert sabel, eenen *Dodo* of *Dronte* in natuurlijke kleur. De naam is *Dronte*. Deze vreemde vogel is in grootte gelijk een zwaan enz." Nu vraag ik, waar woonde deze familie van DRONTE? hoe kwam zij aan dit wapen? zijn er nog leden van in het leven?

Later (NOTES AND QUERIES, vol. I, p. 410) vermeldt hij dat er eene familie, genaamd *Dodo*, in Friesland aanwezig was, van welke een lid (AUGUSTIJN DODO, gestorven in 1501) de eerste uitgever van de werken van ST. AUGUSTINUS is geweest, en oppert het vermoeden dat dit geslacht later den *Dodo* (dodaers) als wapenschild aangenomen, en dat HOLME, in zijne *Academy*, door eene natuurlijke vergissing, den naam *Dodo* met zijn synoniem *Dronte* verwisseld heeft. Wie van onze geslachtkundige Navorschers zou dit punt kunnen ophelderen?

V. *Dodaers in London.* Sir HAMON LESTRANGE zegt in zijne nagelatene schriften dat hij, omtrent 1638, eenen levenden dodaers te Londen vertoond heeft gezien (zie SLOANE, HSS. 1839, V. p. 9, in *Brit. Mus.*; WILKINS, Uitgave van de werken van Sir T. BROWN, vol. I, p. 369.; vol. II, p. 173). Bestaat er eene zulks vermeldende aanteekening, dagteekenende van hetzelfde tijdstip, in druk of in HS.? Die deze vraag bevestigend beantwoordt, ontvangt een prachtig ingebonden exemplaar van: » *The dodo and its Kindred*."

Hugenoten. Van waar de naam *Hugenoten*, waarmede de Protestanten in Frankrijk in de XVIde eeuw en later bestempeld werden? F. STRADA, *Nederl. Oorlogen*, enz. vertaling van G. VAN AELST, bl. 75, 76. geeft er eene verklaring van, die mij wat ver gezocht toeschijnt (uit THUANUS, l. 24. *Hist.*). » Die naam » zou 't eerst gehoord zijn geweest in de stad » *Tours*. Om hunne kinderen vrees aan te ja» gen, in slaap te sussen, of in huis te hou» den, hadden de inwoners voor een oud ge» bruik, te noemen den naam van HUGE, van » wien zij hunne kinderen wijs maakten, dat » hij 's nachts in eenige onbewoonde streken » van de stad rondreed, en allen, die hem tegen » kwamen, deerlijk sloeg. Alzoo dan de ket» ters, van welke te *Tours* in dien tijd eene » groote menigte was, 's nachts in die zelfde » streken plagten te zwerven, om hunne *gesto» len* vergaderingen te houden, tegen het ver-

» bod der overheid; hieruit is ontstaan dat » men hen als nachtgeesten en bietebaauwen » aan de kinderen toonde, en spotswijze *Hu-* » *genoten* of *Hugekens* noemde. Alhoewel an- » deren van elders den oorsprong des naams » trekken. Maar van waar hij komt of niet, » het is zeker dat hem de ketters voor spot- » ternij ontvangen, en daarom de katholyken » papisten geheeten werden." J. C. K.

Proëdri. Het is bekend, dat deze overheidspersonen te Athene de volksvergaderingen leidden, als ook dat zij leden van den raad waren. Over de wijze echter hunner verkiezing uit de phylen zijn de leerboeken der Grieksche antiquiteiten het oneens. Sommigen spreken van tien proëdri uit de φυλὴ πρυτανεύουσα, anderen van negen uit de negen overige phylen. De uitdrukking (φυλὴ πρυτανεύουσα) ondersteunt het eerste gevoelen. WACHSMUTH onderstelt in zijne *Hellenische Altherthumskunde*, D. I. p 272, dat beide soorten van proëdri nevens elkander bestonden. Indien dit zoo ware, is het met regt bevreemdend, dat de Grieken deze verschillende ambten met denzelfden naam, zonder eenige onderscheiding, bezigden. Daar ik niet in staat ben nieuwere werken over dit punt te raadplegen, verzoek ik de deskundigen vriendelijk, mij wel te willen mededeelen, wat men tegenwoordig hiervan denkt.

PHILO-GRAMMATOS.

Verguld-zilveren kop van Leicester. In WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, D. 8, pag. 173, heb ik gelezen: » Na 't eindigen van den veldtogt » dezes jaars (1586), verscheen de Graaf (LEI- » CESTER) in den Haage, op den zesden van » Slagtmaand. Hy werdt 'er staatelyk verwel- » komd, en op dat men hem de klagten, die » men tegen hem dagt in te brengen, te ligter » zou doen verzwelgen, beschonken met een' » zilveren vergulden kop van negen duizend » guldens, die eens mans hoogte hadt, en van » hem, dankelijk, aanvaard werdt."

Gaarne zoude ik vernemen wat deze kop voorstelde, wie er de vervaardiger van is geweest, of LEICESTER werkelijk dat geschenk naar Engeland medegenomen heeft, en of 's lands geldmiddelen destijds in zulk een goeden staat verkeerden, om iemand (tegen wien men klagten had) een geschenk van negen duizend Guldens te geven? T.

Het Kasteel Grunsfort. Aan de helling van den Wageningschen berg nabij Renkum, niet verre van den Rhijn, ligt de ruïne van een oud kasteel, Grunsfort genaamd. Het bestaat slechts uit een stuk van een vierkant gebouw en eenige met gras begroeide puinhoopen. Nu is mijne vraag of er ook van dit kasteel eene beschrijving bestaat, waarin opgegeven wordt, wie er vroeger in gewoond hebben en andere merkwaardigheden?

Weet misschien een of ander lezer mij zulk een boek aan te wijzen, waarin over dit slot gehandeld wordt? FARMERSON.

Turk en Vondeling; Dansende Harlekijn; Jager en Windhonden. Penningkundigen worden uitgenoodigd hunne gedachten te willen mededeelen wegens:

1°. Een zilveren gedreven penning, groot 77 strepen, voorstellende een groot gebouw, waarbij een Turk staat, wiens handen gekust worden door een jongeling. — In het verschiet ziet men een' jongman aan de galg ophangen. Het omschrift is:

» Een Vondeling om het geld, draait voor sijn Heer een strop,
» 't Recht spreekt de meester vrij en hangt den Vondeling op"

de tegenzijde vertoont een Turk op een' zetel, waarvoor een man gebonden gebragt wordt, in het verschiet aanschouwt men eene teregtstelling met het zwaard. Om den rand staat:

» SECUNDUS spreekend dat sijn moeder neer dee sijgen,
» Straft spijt des Keizers straf sijn wijze mond met swijgen."

Wat is de beteekenis? is die geschiedkundig of zinnebeeldig?

2°. Een ovaal-zilveren draagbaren Penning, groot 40 bij 26 strepen breedte, voorstellende een dansenden Harlekijn, waaronder staat: » VELUTI IN SPECULUM." In een hoek is de letter L gegrift. De tegenzijde is glad, doch er is ingesneden: » EARL OF ALBEMARL." Wat kan de beduidenis zijn? is de penning Hollandsch of Engelsch? behoort hij tot de KEPPELS, *Graven van Albemarle*, of tot eene andere familie?

3°. Een zilver Penningje, groot 25 strepen, voorstellende een' Jager met twee windhonden, die een' jongeling aan de hand voorttrekt, welke onwillig schijnt om eene bij hem staande lier te verlaten. Het omschrift is: » COMPLAISANCE GAGNE L'AMITIÉ." De andere zijde stelt voor: eene vrouw met een' Vogel op de hand, in de andere hand een takje of Harts-hoorn houdende, en vertoont het omschrift: » LONGUE VIE BIEN EMPLOGÉE GAGNE PARADIS." Voorts het jaartal 1755 gestempeld, *niet* ingeslagen noch ingesneden.

In het *Théatre moral de la vie humaine*, Bruxelles 1678, pag. 47, staat het eerste zinnebeeld afgeteekend, maar het tweede? eene kraai, zinnebeeld van ouderdom? Het penningje is gemerkt B. V. S., naar den vermoedelijken vervaardiger, een broeder van N. VAN SWINDEREN, hebbende voorts ook nog het muntmerk van Harderwijk: den Kraanvogel. — Is dit penningje zinnebeeldig of heeft het eenige Historieele beduidenis? W. D. V.

Een Rotterdamsch Navorscher in de vorige eeuw. Mr. GERARD MEERMAN, Pensionaris

van Rotterdam, wenschende te weten, wanneer ons gewone papier het eerst van linnen lompen gemaakt werd, plaatste daarover eene bijdrage in de *Bibliothèque des Sciences*, p. 444, art. 12, waarin hij zijne meening opgeeft, dat de oorsprong van dit gebruik moet gezocht worden tusschen 1270 en 1302. Daarom noodigde hij de geleerden van Europa uit om alle oude HSS., diploma's, giftbrieven, registers, etc. op te zoeken, en de titels, datums, zoowel als de plaatsen, waar ze bewaard waren gebleven, op te teekenen. Alle bijdragen die bij hem in Rotterdam vóór Februarij 1763 inkwamen, zoude hij, met de namen der inzenders, laten drukken en uitgeven, en te gelijk aan hem, die het oudst beschrevene papier ontdekte, 25 gouden dukaten als belooning betalen. *Door* E. M. DA COSTA *aan de Gent. Mag. medegedeeld*, Mei 1762, zie bl. 210. Nu vraag ik: 1°. Wat is de uitslag zijner pogingen geweest? 2°. Bestaan er nog exemplaren der gedrukte antwoorden? TUSCO.

Aanwijzing van Charters. Wie van de lezers van DE NAVORSCHER zou mij kunnen en willen opgeven, in welke verzameling van Charters, zijn te vinden de navolgende stukken:

Verdrag tusschen de Staten van het Hertogdom *Gelre* en Graafschap *Zutphen*, en den Hertog van Anjou, d.d. 1 of 3 April 1582;

Opene brief van Koning HENDRIK IV van Frankrijk en Navarre, gegeven in het leger bij Amiens in Augustus 1597, waarbij het *regt van aubaine* in het Hertogdom Gelre wordt opgeheven;

Ordonnancie omme te demolieren eenige huizen, starcten en de steden in Vrieslandt en de lande van Ouerissel, geven jn Septembre 1530, door Keizer KAREL V. A. A. A.

Het groot Amsterdamsch Wijnvat. M. FOKKENS, *Beschrijvinge van Amstelredam*, 1662, doorbladerende, vond ik op pag. 84. » Op deze Burghwal (O. Z. Achterb.) in een pakhuys leydt het *groote Wynvat*, daar hondert en twaelf oxhoofden Wijn in konnen, dat is 170 Aam; nu in lange jaren isser geen Wijn in geweest en wordt ook geen Wijn weer in gedaan, maar alzoo men hier Wijn verkoopt, wordt dit vat tot een kamer gebruykt, men kruypt onder een deur in, daar kan men dan wel eens lustigh zijn: want hier is van allerley Wijn te koop, gelijk men in zulke zuyphuyzen vindt: in dit vat staat een tafelken in 't midden, met twee banken aan elke zij, men kan op de tafel staan, en reyken met de handt boven aan 't vat; in deze BACCHUS *school* kan men dit vat zien, die maar een glas Wijn verteert."

Bij het Heidelberger Vat te rekenen dat 1500 Aam inhouden kan, was het Amsterdamsche zeker onbeduidend, welligt echter was het het grootste vat hier te lande gemaakt. — Wordt er, na FOKKENS, nog iets van het verdere lot van dit Vat vermeld?

J. H. Jz. Jr.

De » Navolging van Christus." Terwijl thans vrij algemeen, zoo wel in Nederland als in den vreemde, de overtuiging gevestigd is, dat THOMAS A KEMPIS het voortreffelijk werk: *De Imitatione Christi* vervaardigd heeft, blijft het nog steeds een raadsel, waarom dat meesterstuk niet voorkomt in zijne *Opera*, kort na zijn dood, circa 1470, door KETELAER en DE LEEMPT, te Utrecht gedrukt, te meer, daar de woonplaats van den Schrijver slechts op geringen afstand van die stad gelegen was, en tot het Utrechtsche bisdom behoorde, en reeds ongeveer 1471, te Augsburg, door GUNTHER ZAINER, een druk van de *Imitatio* onder den naam van THOMAS A KEMPIS is uitgegeven.

Mogt dit raadsel door middel van *De Navorscher* worden opgelost! —ll.

Ligging van het eerste Kasteel van Batavia. Berust de meening, alsof het kasteel van *Batavia*, bij de eerste vestiging, geheel aan het zeestrand zoude zijn aangelegd, op voldoende geschiedkundige gronden? — Mij dunkt, er zijn redenen om te veronderstellen, dat reeds aanvankelijk dit kasteel of onze factory eenigzins binnenwaarts is aangelegd. Ons hoofdkantoor was toen *Amboina*. Batavia was een gëisoleerd punt, vooral gedurende den Westmousson. En waarom zoude men het bij het zeestrand blootgesteld hebben aan het scheepsvuur van de ons vijandig gezinde of naijverige natien? Bovendien! Toen de Engelschen en Bantammers, gesteund door de trouwelooze Jacatranen ons uit de factory verdrijven wilden, en men den onderkoopman VAN DEN BROEK (die in hunne handen was) onder de wallen bragt en met den dood bedreigde, indien de factory zich niet overgaf; waarom zijn toen geene Engelsche schepen van *Bantam* afgekomen om ons te beschieten? Ik veronderstel, omdat de factory te ver naar binnen lag. β.

Schilderijen van Pieter en Paulus Potter. In het folio werk: » *Blijde inkomste, Rechten van » zeege-bogen en andere toestel op de welkomste » van haare Majesteijt van Groot Britanien enz. te Amsterdam, den* 20 *Maij* 1642, *te Amst. bij* N. VAN RAVENSTEYN, *door* PIETER NOLPE, *Boekverkooper in de Kalverstraat*, 1642; — heb ik gezien eene plaat, voorstellende den geheelen optogt, welke blijkbaar volgens het onderschrift is vervaardigd door PIETER NOLPE, naar eene schilderij van PIETER POTTER. — Kan iemand ook opgeven of die schilderij nog bestaat, — en zoo ja, — waar die wordt bewaard?

Onder de beroemde schilderstukken van PAULUS POTTER is overbekend dat, waaraan gegeven is de bijnaam van de » *pissende koe*". In welke verzameling is dat voortbrengsel van den beroemden meester voorhanden?

DIGO.

Carmen macaronicum op het Bosscher bier. Het carmen macaronicum op den tabak: *Cedite nasales, knablativique! recede Impia gens!* enz. is bekend. Minder bekend is echter een niet minder geestig carmen macaronicum op *het Bosscher bier*, waarvan ik in mijnen studententijd een afschrift heb gehad, dat later bij mij is te zoek geraakt, en waarvan ik nog slechts enkele regels onthouden heb; b. v. het begin:

Vos onbekrompo bieros qui zwelgitis haustu,
Et drogis numquam willitis esse keelis,
. . . .
Auribus accipite, et corde tenete diu!
Est urbs hertogum cui tradita nomina sylvae
Vel viride est Tempe, aut insula cincta lacu.
Dieza riviera repens per amoena haec moenia lympham
Claram burgeribus suppeditare potest,
Ex qua brassator fluidum scit brouwere nectar,
Versterkans vires, dollificansque caput:
Quale nec in Oosto nec Westo vindere posses,
Quamvis reizando secula plura teras;
Tantum enim smaako quam krachto prevalet omni.

en hier en daar nog wel enkele onzamenhangende regels.

Gaarne las ik dit carmen nog eens in zijn geheel. Wie kan mijn verlangen ten deze voldoen? ICHNEUTES.

Haagsche Rederijkkamers. De Haagsche Rederijkkamer *de Corenbloem*, devies: *met geneuchten*, was tegenwoordig op het groot Rederijkers feest, te *Haarlem* in het jaar 1607 gehouden, en behaalde daar drie prijzen, als een van een *zilveren beker* van 20 lood, voor 't schoonste *blasoen*; — een van een *zilveren beker* van 12 lood, als vereerprijs, *vermits zij benevens de andere kamers haer constich ende vlytich verthoont hadde*; — en een van een *zilveren schaal* van 12 lood, *als naprijs voor het getal der loten*.

In den Haag bestond nog eene tweede Rederijkkamer, genaamd *de groene Lauwrierspruit*, met het devies: *Jeugd neemt aen*.

Het blasoen der eerstgemelde vindt men afgebeeld in het *Constthoonende Juweel bij de loflyke stadt Haerlem enz.*, gedrukt te Zwolle, 1607; voerende in 't middenschild eenen dubbelen arend, omringd met twee zinnebeeldige figuurtjes en korenbloemen. Van het blasoen van eene andere *Haagse* kamer vindt men gewag gemaakt bij PARS, *Katwijkse Oudheden*, Leiden 1697, p. 239, en hetzelve beschreven als » vertonende en afbeeldende de onafbeel» delijke Drieëenheid, onder de gedaante van » een oud man . . . . . met eene driedubbele » kroon, daaronder eene duif, en dan MARIA » met het kindeken en twee engelen, die haar » kroonen."

Of dit het blasoen der *tweede hier bovengenoemde* Haagsche kamer, dan wel van nog eene derde geweest zij, is mij onbekend. Maar gaarne zou ik iets naders omtrent die Haagsche kamers, waarvan niets in eenige der bestaande beschrijvingen van 's Gravenhage te vinden is, vernemen; zoo omtrent den tijd van hare instelling, verrigtingen en lotgevallen, als wel of er van haar voormalig bestaan, hier of daar nog eenige stoffelijke overblijfselen aanwezig zijn; zoo als men die b. v. te *Haarlem* nog zeer goed bewaard kan zien in blasoenen van onderscheidene kamers, in de societeit *Trouw moet blijken*, in de groote Houtstraat, op den hoek van de markt.

ICHNEUTES.

Kaarslicht bij geregtelijke veilingen. Dezer dagen vernam ik dat het, in vroeger tijd, de gewoonte was, om, bij geregtelijken verkoop van roerende goederen, eerst dan den koop toe te wijzen, wanneer een daartoe opzettelijk gebezigd licht, onder een zoogenaamd molglas geplaatst, uitging. Men verhaalde mij, dat zulks nog heden ten dage in een gedeelte van Gelderland en Noord-Brabant gebruikelijk is.

Gaarne zoude ik vernemen of dit werkelijk zoo is, en of deze ceremonie ook in andere landen, bij dergelijke veilingen, plaats heeft, alsmede van waar en van wanneer zij dagteekent. W. T.

Vertaling der Fransche wetboeken door Bilderdijk. In het uitmuntend geschreven artikel W. BILDERDIJK, waarmede DA COSTA het eerste deel van het *Nieuw Biographisch, Anthologisch, Critisch Woordenboek der Nederlandsche Dichters* verrijkte, lees ik op bladz. 239. » Behalve eene vertaling der Fransche wet» boeken (om eene bete broods ondernomen, » en juist daarom welligt niet al te gelukkig » uitgevallen), hield hem (t. w. BILDERDIJK) » dichtkunst en geleerde arbeid niet alleen » aanhoudend bezig, maar ook staande." Reeds vroeger had VON EICHSTORFF, in zijne bekende *Blumenlese aus Niederländischen Dichtern*, Namen 1826, van dien arbeid gewag gemaakt. Personen van nabij met BILDERDIJK bekend, en door mij hieromtrent geraadpleegd, wisten mij echter deswege geene nadere inlichting te geven. Wie kan mij zeggen, welk gedeelte der Fransche wetgeving, en voor hoe verre dit aldus door hem bewerkt is? en, ten tweede, of de zoogenaamde officiëele vertaling der Fransche wetboeken die is, waartoe BILDERDIJK de hand heeft geleend? Σ.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Willem Tell (bl. 17, 34, 35, 71). De oudste Duitsche sage wist ons te verhalen dat EIGEL, de jongere broeder van WIELAND den Smid, aan het hof van Koning NIDUNG kwam, en, als een voortreflijk boogschutter, van dezen het bevel kreeg om zijn eigen zoontje een' appel van 't hoofd te schieten. EIGEL neemt twee pijlen uit zijn' koker, legt er een' naast zich op den grond, en schiet met den anderen midden door den appel heen. Daarop antwoordt hij den vragenden Koning: » die tweede pijl » zou *hem* gegolden hebben, wanneer de eerste » het kind getroffen had". Van zoodanig een pijlschot, waar hij dan ook hebbe plaats gevonden, was onze vroegste oudheid vol, en, aan vele oorden komt de herinnering er van weêr boven. Reeds in de twaalfde eeuw wordt hij, in Denemarken, op TOKO en koning HARALD wedergebragt. Voor NIDUNG of HARALD stelden de Noren OLAF *den Heilige*, voor EIGEL of TOKO, een' Boogschutter, ENDRIDI genaamd, in de plaats. De vrijgevochtene Waldstetter mannen, daarentegen, zeiden voor NIDUNG, HARALD of OLAF: GESSLER, en voor EIGEL, TOKO of ENDRIDI noemden zij WILLEM TELL, terwijl zij ook alles overnamen, wat langzamerhand aan het Noordsche verhaal was bijgewassen, als den storm op het meer en het schot op den overheerscher. Er zijn berigten voorhanden, waaruit blijkt dat deze legende, klaarblijkelijk reeds voor den tijd van KAREL *den Groote* ontstaan, juist weder in de 15de eeuw, een der meest geliefde volksverhalen is geworden. Nu is zij andermaal in gansch Duitschland uit het geheugen weggevaagd, maar, als het ware tot vergoeding, in Zwitserland aan de rotsen van het Vierwaldstetter-meer hangen gebleven en heeft aldaar een zeker aanzien in de wereldgeschiedenis verkregen. En toch heeft er nooit een GESSLER, nooit een WILLEM TELL en nooit een zoontje van dezen bestaan; nooit heeft de gewaande Zwitser eene buiging voor den hoed geweigerd en nooit boven het hoofd van zijn kind geschoten, al wijst men ook in Zürich den eigenen kruisboog aan; hij heeft nooit op het Vierwaldstetter-meer in den storm rondgezwalkt; nooit heeft hij zich tot eenen sprong op het Tellerplat noch tot eene alleenspraak of een schot in den hollen weg bij Küssnacht verledigd, ofschoon daar nog twee Kapellen staan, welke deze feiten vereeuwigen. JOHANNES VON MÜLLER heeft het sprookje nog als volkomene waarheid in zijnen tekst opgenomen, alhoewel de gelijktijdige Chronykschrijvers niets van WILLEM TELL afweten, en de geheele geschiedenis eerst anderhalve eeuw later in de Boeken is binnengeslopen.

Toen, in het jaar 1760, een Zwitser zich vermat om voor het eerst het fabelachtige karakter van het verhaal open te leggen, en wel in een blaauwboekje onder den titel van: » WILLEM TELL, *een Deensch sprookje*", liet het Kanton Uri alle exemplaren, die het magtig kon worden, openlijk verbranden: en wie weet, wat den Schrijver overkomen ware, wanneer hij zich, op denzelfden tijd, aan oord en plaats bevonden had! — Ziethier de navorschingen van JACOB GRIMM op dit punt.

Ongeveer (bl. 19). De volgende afleiding van Dr. W. G. BRILL verdient onder de aandacht gebragt te worden. *Ongeveer*, dat, even als *omstreeks*, synoniem met *omtrent* (als bijwoord) gebruikt wordt, komt mede van een werkwoord, dat *gaan* beteekent, namelijk van *varen*. *On-* in *ongeveer* is het voorzetsel *aan*, dat wel eens in *on* overgaat.

J. H. VAN DALE.

Liverei (bl. 20). *Liverei* van Fransche afkomst, was, in den beginne, volgens D'ANQUETIL, *Histoire de France*, eene bijzondere soort van kap (toen de algemeene dragt), welke door de koningin van Frankrijk, in plegtige vergaderingen, eerst *Champs de Mars*, naderhand *Champs de Mai* en eindelijk *Parlement* genaamd, aan de groote Heeren, welke die bijwoonden, werd uitgedeeld. Dit zoude dan de oorsprong der *liverei* geweest zijn?

J. H. VAN DALE.

Merlette (bl. 20, 197). GUILLIM, *Display of Heraldrie* (*Second edition*, 1632) heeft er op pag. 232 het volgende over:

» He beareth Azure, a *bend* Argent, *Cotized* Or, between six *Martlets* of the same. This Coate Armour pertaineth to the ancient Family of DE LAHERE. The *Martlet* or *Martinet* (saith BEKENHAWII) hath legges so exceeding

short, that they can by no means goe: and thereupon it seemeth the *Grecians* doe call them *Apodes*, *quasi sine pedibus*, not because they doe want *feet*, but because they have not such use of their *feet* as other *birds* have. And if perchance they fall upon the ground, they cannot raise themselves upon their feet as others doe, and so prepare themselves to flight. For this cause they are accustomed to make their *Nests* upon *Rocks* and other high places from whence they may easily take their flight, by meanes of the support of the *aire*. Hereupon it came that this *bird* is painted in *Armes* without feet, and for this cause it is also given for a difference of younger brethren to put them in mind to trust to their *wings* of *virtue* and merit to raise themselves, and not to their legges, having little land to put their foot on."

Zou iemand mij ook kunnen zeggen, of dit werk van GUILLIM zelf is, of van een zekeren BARKHAM? A. J. W. FARNCOMBE. S.

Jenever (bl. 21, 76). Het is eigenlijk korenbrandewijn, maar doordien men er *jeneverbeziën* bij doet, om er meer smaak aan te geven, noemt men hem *jenever* (P. MEESTERS, *Fr. Zamenspr.*, 2de deel, bl. 174).

J. H. VAN DALE.

Haantje Pik (bl. 22, 77). HAANTJE PIK is benoorden het Y als een kwelduiveltje of kaboutermannetje bekend, doch van veel ouder datum, dan het Amsterdamsche HEINTJE PIK, dat vóór 36 jaren in de hoofdstad rondzwierf. Had dit HEINTJE PIK vroeger geleefd, dan zou het veel schijn hebben, dat hij het aanzijn aan andere verdichte HAANTJE PIKS gegeven had. Ik herinner mij nog zeer goed, dat mijn grootmoeder, nu 50 jaren geleden, aan de wieg van mijn klein zusje, een liedje uit hare jeugd zong, hetwelk in den omtrek van het middelpunt onzes schiereilands nog bekend is en bewijst, dat ook Langedijk zijn HAANTJE PIK heeft. Het luidt aldus:

HAANTJE PIK
Van Langedik (*),
Dat oorelooze guitje,
Hij plukt den boer
Zijn worteltjes uit
En gooit ze in zijn schuitje:
Hij gaat er meê
Naar Amsterdam,
Daar eten ze kool met krenten,
En waarom zouden ze
Dat niet doen,
Zij leven daar van der renten.

G. V. S.

(*) In de streek van Langedijk wordt de *y* als eene korte *i* uitgesproken, men zegt dus: *dik* voor *dijk*, *spikker* voor *spijker*, *strikken* voor *strijken*, *likken* voor *lijken*, *gelijken*, enz.

Onmuzijkale Dichters (bl. 22, 164, 261). Hoe aardig gevonden de verklaring ook moge zijn, die v. R. op bladz. 261 en 262 van DE NAVORSCHER geeft, van de antipathie der dichters tegen de toonkunst, geloof ik toch dat men zich afgesloofd heeft om eene vraag te beantwoorden, die onwaarheid bevat. De ondervinding leert ons juist, dat, vooral in vroegere dagen, toonkunst en poëzij hand aan hand gingen; hiervan ten blijke strekt de mythische voorstelling van APOLLO.

't Is over bekend, dat de oude Grieksche heldendichten en de koren in de treurspelen gezongen werden, de eersten ook door de dichters zelven. In de Middeleeuwen was het evenzoo met de Troubadours en Meistreelen. Bekend zijn ook de harp van DAVID, de lier van ANAKREON en PINDARUS.

Wat latere tijden aanbetreft, BYRON, SCHILLER, KINKER, TASSO, BURNS, MOORE, GÖTHE, zullen toch ook wel onder de dichters mogen gerangschikt worden, en dezen waren allen beminnaars van muzijk.

Ik heb alleen eenigen genoemd, van wie ik met zekerheid dit wist, maar ik durf vrij onderstellen, dat alle Italiaansche, Duitsche, Slavische Dichters muzijkbeminnaars zijn, daar het mijns inziens eene vrij dwaze veronderstelling is, dat die dichters zoo zouden afwijken van hunne landgenooten, die om zoo te spreken, allen zonder onderscheid muzijkaal zijn.

EEN LIEFHEBBER VAN MUZIJK EN POËZIJ.

Houtsnippen (bl. 23, 78, 102). Niet alleen in ons land, maar ook in andere landen is dit het geval. Ten bewijze strekke het volgende, geschreven uit *Hongarije* (*De Globe*, 2e Serie V, aflevering 6, bl. 447). » De boschsnep, die heerlijke trekvogel, schijnt, *als overal*, naar het getuigenis van alle jagers en jagtvrienden, ook hier zeer te verminderen".

J. H. VAN DALE.

Het nieuw vermakelijk Ganzespel (bl. 23, 102, 138). GANSKE heeft, bij het opsommen der geschiedkundige bijzonderheden, waarop dit spel betrekking moet hebben, er nog eene vergeten: die, welke door GUIBERT DE NOGENT is opgeteekend in zijne *Gesta Dei per Francos*, ter plaatse, waar hij over het vrome bedrog spreekt, waaraan hij sommigen, om de menschen ter kruistogt op te wekken, schuldig noemt. (Zie de verzameling van GUIZOT, Boek VII, Deel IX, bl. 312 e. v.)

» Eene vrouw had de reis naar Jeruzalem ondernomen: op ik weet niet welke nieuwe school geleerd en meer, dan zijne verstandelooze natuur met zich brengt, verrigtende, volgde haar, waggelend, een gans. Terstond verspreidde zich, op de vleugelen der snelle faam, het berigt in dorpen en kasteelen, dat

de ganzen tot vermeestering van Jeruzalem van den Hemel afgezonden waren; men wilde niet eens aan deze ongelukkige vrouw toegeven, dat zij het was, die hare gans voorging; integendeel, het moest de gans wezen, dus beweerde men, die hare geleidster was. En toch had men er te Kamerijk zóó goed de proef van genomen, dat de vrouw, terwijl het volk aan weêrskanten plaats maakte, zich in de kerk naar het altaar begaf, en de gans, altijd hare voetstappen drukkende, haar volgde zonder dat iemand ze dreef. Ik heb," dus gaat onze gezaghebber voort — »dit verhaal medegedeeld in eene geschiedenis, bestemd om de waarheid te bevestigen, opdat men zich onthoude van de achtbaarheid des christelijken naams te verlagen, door ligtvaardig al de fabeltjes aan te nemen, die onder 't volk gangbaar zijn." —

Men zie: *Curiosités des Traditions, des Moeurs et des Légendes par* LUDOVIC LALANNE. Paris, PAULIN, Libraire-Editeur; 1847, p. 148.

SCIOLUS.

Het nieuw vermakelijk Ganzespel. Ja mijne vrienden! het Ganzespel of Ganzebord is van eene zeer hooge oudheid, want wij, onze grootouderen, onze overgrootouderen, onze bedovergrootouderen, en wie weet hoevelen vóór hen, hebben met het Ganzenbord gespeeld, het is dus een spel alle eere waardig.

Maar ik moet u de beteekenis van alles, wat op het Ganzenbord voorkomt, opgeven zonder iets over te slaan, en er de eigenlijke beduiding van aantoonen.

Het Ganzenspel is in den eigenlijken zin het tooneel van het menschelijk leven, waarop ieder zijne rol speelt, en wel zeer dikwijls onverstandig en zot; want er is geen mensch, welke niet eens eene dwaasheid pleegt, of als een niets beduidende vertooner te voorschijn treedt. Dit wordt te kennen gegeven door de harlekijns en de gekskappen of hansworsten, welke beneden op het Ganzenbord in de hoeken zijn afgebeeld. De ganzen, welke er in onderscheidene houdingen op voorkomen, beteekenen de menschen in hunne verschillende verrigtingen: de eene gans gaat deftig haren tred, de andere pluist zich, eene derde zoekt in den modder haren kost, eene vierde steekt den kop omhoog, eene vijfde spreidt hare vleugels uit, enz. Even zoo gaat het ook met de menschen; de eene speelt zijne rol met veel deftigheid, een ander verkwist den kostelijken tijd met zich op te pronken; deze zoekt angstig en met groote moeite zijnen kost, gene is trotsch; weder een ander zoekt zich boven zijnen staat te verheffen, enz. Doch velen gedragen zich dom en onverstandig, meenende door het uitwendige te kunnen misleiden, en dit herinnert ons de gans; want de gans was in de symbolische wijsheid der ouden, vooral der Egyptenaren, het zinnebeeld der domheid. Het Ganzenbord telt 63, zijnde dit getal het zoogenaamde *moordjaar*, of de tijd, waarin de mensch dikwijls zijn leven eindigt en zijne voornaamste rol heeft gespeeld; want men verkeerde in den dwazen waan, dat 7 en 9, welke men beide voor ongelukkige getallen hield, met elkander vermenigvuldigd, het einde van het menschelijk leven aanduidden; zelfs in deze verlichte eeuw worden er nog gevonden, door wie men hoort zeggen: hij is in het *moordjaar;* was hij het *moordjaar* maar te boven, dan.... maar....; doch laat mij voortgaan. De mensch treedt op het tooneel des menschelijken levens, en begint zeer natuurlijk zijne rol van één af. Hij leeft voort, doch ondervindt reeds in zijne prille jeugd de ongemakken des levens en moet ze dus al vroeg ondergaan, er, als het ware, tol aan betalen, en dit drukte men uit door: *Tolbrug*, N°. 6. Doch velen hebben het geluk om, na tol betaald te hebben, hunne verdere kindschheid zonder ziekte of ongemakken ongehinderd door te worstelen; zoo leeft men dan voort, vrolijk, gedachteloos, zonder eenigen hinderpaal te ontmoeten, totdat men de jongelingsjaren bereikt; pas heeft men ze bereikt, of men geeft zich wel eens over aan spel en wijn, aan weelde en lichtmisserij, en dit werd afgebeeld door de *Herberg*, N°. 19, waarin men vertoeft, tot men betaalt, en zijne beurt ééns moet laten voorbij gaan. Wat geeft dat anders te kennen, dan dat men in de jongelingsjaren zich dikwijls aan uitspattingen overgeeft, men ondervindt de gevolgen der losbandigheid, en men laat den nuttigen tijd, welken men voordeelig kon en moest besteden, onbedachtzaam voorbij snellen; men beklaagt helaas! dikwijls te laat, tijd en geld en verspilde krachten. Dan er zijn er ook, welke alle uitspattingen der jeugd gelukkig ontvlieden en tot hunne mannelijke jaren, welke men stelde te beginnen met het zes en twintigste jaar, zich aan geene afwijkingen overgeven; dit duidde men aan door: *die drie en zes werpt gaat tot* 26; *drie* is het eerste volmaakt oneffen getal, omdat zijn begin, midden en einde elkander gelijk zijn, dat is: het bestaat uit drie eenheden; zoo is ook *zes* het eerste volmaakt effen getal, als bestaande uit de drie eerstgenoemde getallen 1, 2 en 3; ook zijn het begin, midden en einde zich gelijk, beteekenende zij, volgens het gevoelen der ouden, geluk en volmaaktheid. Schoon men de gevaren van de verleiding der jeugd gelukkig is ontweken, zoo kan men toch evenwel, als men onbedachtzaam voortgaat, in den mannelijken ouderdom ook nog wel in een ongeluk storten, hetzij door eigen, hetzij door anderer toedoen; dit beteekende *de Put*, N°. 31, en men moet door anderen worden gered of .... in het ongeluk bezwijken. Is men gered, verlost, dan denkt men er niet meer

aan, men bekommert er zich weinig om, ja! een gelukkig ontkomen gevaar of tegenspoed maakt den mensch wel eens zorgeloos, men leeft zonder nadenken of betreedt verkeerde wegen, dat schetst ons de *Doolhof*, N°. 42, men moet terug keeren, door vorige afwijkingen te schuwen, te verlaten.

Men leeft nu wel voorzigtiger, maar begint evenwel de gevolgen van vorige leefwijs en klimmende jaren te gevoelen, men zucht onder zijn gebreken: dit duidt het *Gevangenhuis*, N°. 52, zeer juist aan; schoon het ook waarheid is, dat men, door zich van alles te onthouden, gelijk een gevangene in zijnen kerker, wel van die ongemakken wordt bevrijd, of dat anderen ons door raad en daad helpen, en ons dus verlossen.

Nu begint de ouderdom, welke volgens het oud gevoelen eenen aanvang neemt met het drie en vijftigste jaar; men bereikt wel eens, en hoe gelukkig is dit niet, het begin van den ouderdom, zonder de gevaren der kindschheid of de gevolgen der losbandigheid in de jeugd gevoeld te hebben, omdat men gelukkig vooral de laatste niet heeft gekend; dit duidde men aan door: *wie vier en vijf werpt gaat tot* 53, want vier en vijf waren beiden geluks-getallen; *vier* omdat zijne beide gedeelten, hetzij door optelling, hetzij door vermenigvuldiging, altijd hetzelfde getal uitmaken; *vijf* omdat het, met zich zelf of met een ander oneffen getal, welk het ook wezen moge, vermenigvuldigd, altijd zich zelve voortbrengt.

Schoon men alle gevaren, alle dwaasheden van vroegere jaren meent ontkomen te zijn, men moet evenwel voor den dood bukken, en velen worden er — een gevolg van de vorige leefwijze — door weggerukt, eer zij den hoogsten top des levens hebben bereikt; dit beduidt *de Dood*, N°. 58. Slechts een klein getal, welke deugdzaam, goed en wijs hebben geleefd, bereiken het getal 63, het *moordjaar*.

Gelukkig dus hij, die zijn leven zoo verre rekte! men kan van hem zeggen: » *Hij heeft zijne rol goed gespeeld. Hij beklimt den hoogsten top. Hij trekt den pot!*"

Hij die zijn leven nuttig heeft doorgebragt, zich geene lichtmisserijen, dwaas- of slechtheden te verwijten heeft, kan in zijne oude dagen met genoegen op zijn vorige jaren terugblikken en gerust zijne jongste oogenblikken afwachten, dit wordt ons vertoond op het Ganzenbord, door de beeldjes, welke, in eene kalme houding, bij den pot nederzitten.

Maar velen hebben de rol des levens verkeerd, slecht gespeeld, en worden daarom van anderen bespot, hetgeen wordt te kennen gegeven door het beeld, dat in den linker bovenhoek van het Ganzenbord eenen langen neus maakt aan een ander, hetwelk in den regterhoek, met de hand onder het hoofd, in eene peinzende en ontevredene houding, zijne kwalijk doorspeelde rol met smart, wroeging en naberouw herdenkt.

Speelt uwe rol in uwe levenslente vrolijk, in uwen levenszomer nuttig, in uwen levensherfst bedaard, en in uwen levenswinter gezegend. Br.

Model, uitgegeven te Amsterdam bij R. KOENE, Boekdrukker in de Boomstraat.

[Een ander berigtgever, SPIRITUS LENIS, doet zich aldus hooren: » Men ziet in het Ganzenspel het voortbrengsel eener Heidensche wijsheid, wier steun was op *eigene* deugd en voor wie het leven slechts eene dobbelpartij was, door toeval, zús of zóó uitkomende. Het zou niet moeielijk zijn te bewijzen, dat men deze leer ook thans nog huldigt, maar dit zou ons brengen tot aanmerkingen, welke de vraag niet wou uitlokken."]

Leydsche dissertatieën vóór 19 *Sept.* 1654 (bl. 54). Onder eene menigte oude papieren, betreffende de Leydsche Academie, kreeg ik er één in handen, dat welligt aan C. K. niet onbelangrijk voorkomt. Het is een groot folio blad, waarop bovenaan drie wapens gedrukt staan: dat van Holland, van Nassau, het grootste, en van Leyden met het oude randschrift er om: HAEC LIBERTATIS ERGO. Daar onder volgt: » *Disputatio L. Rem maioris pretij C. de rescind. vendit*". Daarop volgen onder elkander zes » *Concl.*" (Conclusiones), onder de eerste nog een klein gedrukt » *Coroll.*" (Corollarium). En na de zesde *Conclusio* eene » *Quaestio*". Dan nog eene *Conclusio*, terwijl de laatste Thesis (want in dien vorm zijn die Conclusiones gesteld), » *impertinens*" genoemd wordt. Hieronder volgt nu niet het minst belangrijke, namelijk: » *Praeside CL*^mo^ *J. U. D.* CORNELIO NEOSTADIO *LL. professore.* JOANNES DE GROOT, *Delphensis*, *Anno* CIↃ.IↃ.LXXVII. XVIII *Nouemb. hora secunda*". Lager staat: » *Lugduni Batavorum*, *apud* ANDREAM SCHUTENUM". Het stuk bevindt zich thans in mijn bezit en is het eenigste van dien aard dat mij in handen kwam. Maar hiermede is geenszins bewezen, dat dit gediend heeft om de doctorale waardigheid te verkrijgen, nu er in het stuk noch daarvan, noch van defensie der *Concl.* gesproken wordt, hoewel men het laatste, geloof ik, veilig kan afleiden uit de woorden: *Disputatio Praeside*, etc. Nog dient te worden opgemerkt dat de druk en het papier alle kenmerken dragen van ouderdom, en dat CORNELIUS VAN DER NIEUSTAD in 1575 te Leyden Professor in de regten geworden is, dat hij die betrekking tot 1580 bekleed heeft, in 1602 Curator van de Akademie geworden, en in 1606 gestorven is. Ik vergat te zeggen dat de *Conclusiones* bovengenoemd, allen genomen zijn uit de wet van den *Codex*, aan het hoofd der Disputatio aangehaald. Dit

als bijdrage. Weet C. K. te eeniger tijd meer aangaande de eerste Dissertatien der Leydsche Akademie: dan zal hij èn mij èn DE NAVORSCHER met de mededeeling daarvan verpligten. Mr. P. F. HT.

Plokpenning (bl. 56, 85). Met bevreemding zie ik bij dit artikel niet vermeld, dat vooral benoorden het Y aan het strijkgeld de naam van *plokpenning* gegeven wordt. In deze streek is het woord *plokpenning*, bij verkorting meestal *plok*, zoo veel ik weet, in geene andere beteekenis bekend. Wanneer een perceel bij opbod en afslag verkocht wordt, dan wordt aan den meestbiedende een plokpenning, het strijkgeld, beloofd. De bode of afslager staat op eene hoogte, en heeft den plokpenning in de hand, dien hij den koopers voorhoudt. Hij is als het ware de boom, aan wiens armen de begeerlijke vruchten hangen, die ieder wenscht te plukken. Kenners van zaken doen dan vaak eenen goeden oogst. Kan dit gebruik ook den naam aan dit woord gegeven hebben?
G. V. S.

Kaplaken (bl. 56, 86). Ik geloof dat de oorsprong van dit woord zeer eigenaardig te vinden is in het kleedermakers gild. Het bijzonder voordeel van den kleedermaker is het kaplaken, kapsel, afkapsel, afknipsel, afval van het stuk laken, waaruit hij een kleedingstuk snijdt of knipt. Dat dit woord ook later is overgenomen in den handel voor bijzondere voordeeltjes, geloof ik gaarne. Voor het gevoel van velen is daarom kaplaken een verworven goed, dat men verkregen heeft, zoo als men het dan verkregen heeft, gelijk de kleedermaker zijn kaplaken. G. V. S.

Oranjekleur in Heraldiek (bl. 91, 277). *** geeft wel eene juiste aanhaling uit DE ROUCK: maar wat deze in het Nederduitsch — VULSON DE LA COLOMBIÈRE in het Fransch — BOYER in het Engelsch — en VON CHEZY in het Hoogduitsch zeggen — over *tanné* (kastanje-bruin) en *sanguine* (bloedrood) zal niets meer bewijzen, dan dat beide die kleuren wel eens, doch hoogst zeldzaam, en alleen in Engeland zijn toegelaten. Twee dezer schrijvers geven wel kenmerkende strepen, maar niet voor Oranje? of verwisselen het met bloedrood.

Zijn Ed. zal dus waarschijnlijk wel erkennen willen, dat de Oranjekleur niet in den regel bij de Heraldiek in gebruik is.

Indien er een wapen met die kleur bestaat, werd ik er gaarne mede bekend gemaakt, en dan tevens hoe de graveur het doet blijken.

Zoude eenig Heraldiek Collegie in Europa die kleur bezigen? A & A.

Duimbijten (bl. 97, 173, 205). In de gegevene antwoorden mist men tot nog toe de opgave van den oorsprong van het *faire la figue; for la fico*, zij is deze: Te Athene was in een oogenblik van gebrek, een verbod uitgevaardigd, *vijgen* uit te voeren, en daar, in vervolg van tijd, menigwerf iemand met deze uitvoering valschelijk betigt werd, is de naam van *vijgentooner* op den valschen beschuldiger in het algemeen toegepast geworden. (A. A. J. MEIJLINKS *bekroonde Verhandeling over den invloed der Geschiedkunde op de Taalkunde*, enz.)

Aan SENEX zij opgemerkt, dat niet alleen in Frankrijk, maar ook in ons land, ja, alhier het door hem bijgebragte plaats vindt. Men houdt het echter voor een groot bewijs van geringachting of minachting. Eigenlijk beteekent het *niets*, als in de uitdrukkingen. »Gij zijt dát niet waard." »Ik heb er dát niet genoten." Bij het zeggen van *dát* handelt men op de wijze als door u beschreven.
J. H. VAN DALE.

Rederijkers (bl. 123, 176, 263). Lezenswaardig is over de Rederijkers het onlangs verschenen werk van Prof. L. G. VISSCHER, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, Utrecht bij DANNENFELSER EN DOORMAN, 1851, bl. 221, 226 enz. SCIOLUS.

Sprekende wapens (bl. 123, 263). »Les armes parlantes sont très bonnes ou très méchantes", is een Fransch spreekwoord.

FERWERDA geeft 30 en NEUFFORGE 25 sprekende wapens aan, waaronder vele van geslachten aan welke men toch geen' ouden adel zal betwisten; b. v. DE BEVEREN, CORNETS, VAN RAPPARD, VAN ZUYLEN, enz.

Maar G. L. heeft alleen gevraagd naar sprekende wapens uit den tijd van den derden kruistocht, A°. 1190, onder welke het aangehaalde voorbeeld niet kan gerekend worden, daar het geslacht van WASSENAER, zoo men wil, in de vroegste tijden *drie balken, overdekt met een St. Andrieskruis*, gevoerd heeft, en het vermelde wapen eerst in 1306 voorkomt.

Waarschijnlijk zal er dat van HOORN toe te brengen zijn, welk geslacht voerde: *d'or, à trois cornets de gueules*, en reeds in 1090 bekend was. En het is waarschijnlijk dat, onder de 30 duizend baronnen en ridders, er velen geweest zijn, die sprekende wapens voerden, hetgeen met eenige moeite wel te vinden ware. A & A.

Mansportret van Arnold Boonen (bl. 154). Op de vraag betreffende BOONEN zelven, kan ik bij de antwoorden nog voegen, dat hij reeds op 13 jarigen leeftijd het penseel verkoos, en in 1689 door SCHALCKEN bekwaam genoeg geoordeeld werd, om zich op het levend model toe te leggen. Zijne schilderstukken getuigden van groote bekwaamheden en versierden menige kamer van regenten en

gilden der stad Amsterdam. In al zijne werken, meest portretten, straalt de manier van den grooten SCHALCKEN door. Onder zijne leerlingen noemt men QUINKHART, TROOST, VAN DIJK en JASPER BOONEN, zijn' broeder.

W. T.

Monte (bl. 154). Op deze vraag is nog geen antwoord geleverd, dit doet mij vragen: heeft zij niet eenige onduidelijkheid in? of, blijkt het niet dat bij den vrager verwarring van namenbestaat? want ofschoon *mensa* zoowel voor eene *bank* of *tafel*, als voor eene *beleenbank* en *wisselbank* gebezigd wordt, en de benaming van *monte* in het Italiaansch, in het Fransch *mont*, aan eene beleenbank gegeven wordt, zoo heeft dit daarom niet dezelfde beteekenis als *mensa*, bank; daarmede wordt alsdan bedoeld: *mont de piété*, zooveel als *berg van weldadigheid*, onder welke benaming de beleenbanken, vooral in Frankrijk, bekend zijn.

V. D. N.

Club (bl. 154). Welligt zal tot verklaring van dezen uitheemschen, met andere vreemdigheden tot ons overgewaaiden term, het volgende niet ondienstig zijn.

Toen de worsteling tusschen OLIVIER CROMWELL en zijn koninklijken tegenstander voor goed was aangevangen, liet menig land-edelman in het Westen van Engeland zich overhalen om eene derde partij op te rigten, die noch koningsgezind noch op de handen van het parlement zou wezen. De vereeniging zou bestaan uit een leger zonder soldaten, want, die er een deel van uitmaakten, mogten overeenkomstig hare instelling, zwaard noch snaphaan voeren. Daar verscheen alzoo plotseling eene menigte van vele duizenden, men zegt dat er eens veertienduizend bij elkander waren, gewapend met knuppels (*clubs*) en dorschvlegels, of met zeissens en sikkels aan lange staken vastgehecht: een strijd voor den landbouw was het, en het akkermansgeweer trof niet langer den vruchtbaren boezem der natuur, doch werd op haren overheerscher zelven gerigt. Zij noemden zich knuppelmannen (*club-men*) en wezen alle twistzaken uit volgens hun eigene club-wet, als regel voorop stellende dat zij aan geen leger zouden veroorloven binnen hun' omtrek te verblijven; ook beweerden zij alleenlijk hunnen oogst en hunne korenschuren te willen verdedigen. Op een gegeven punt kwamen zij, was het noodig, met eene belangrijke magt bijeen, het veldteeken met zich voerende, waarop met ruwe, doch niet onduidelijke woorden hunne bedoeling te lezen stond, als volgt:

If you offer to *plunder* and take our cattle,
You may be sure we'll give you battle.

Deze derde partij wist zich evenwel, in het begin van den burgeroorlog, zóó onzijdig te houden, dat geen van de twee grootere regt begreep of zij als vijandig of als bevriend te beschouwen was: ja, de mannen van den knuppel hadden er zóó den eerbied onder gebragt dat men zijn hof bij hen ging maken om tijdelijke vergunningen of tijdige hulp. Maar CROMWELL, een te beslist veldoverste om eenige onafhankelijke magt of dubbelzinnigen bijstand te gedoogen, viel dit onkrijgshaftig leger aan en versloeg het dermate, dat er voorts in de geschiedenis van Engeland geen spoor meer van te vinden is. Het is opmerkelijk dat het woord *plunder*, in de rijmende zinspreuk der knuppelmannen voorkomende, toen eerst in de Engelsche taal is ingevoerd, en wel door Duitsche soldaten van die soort, welke gewoon was te vechten voor den meestbiedende. [Overgenomen uit J. D'ISRAELI, *Commentaries on the Life and Reign of* CHARLES *the First*, *King of England;* Vol. V]. Het woord *furlough* (verlof) is van lateren oorsprong en door de volgers van WILLEM III waarschijnlijk ingebragt.

SCIOLUS.

Zinnebeeldige hoed (bl. 154, 184, 233). Dat bij de Romeinen de hoed een teeken des vrijdoms geworden is, laat zich op verschillende wijzen verklaren. De navorscher dient vooral in het oog te houden wat, in den bloei van het Roomsche gemeenebest, elk burger hem stijf en strak beweerd zou hebben, dat een slaaf eene *zaak* was en derhalve naar de wet ook geen hoofd bezitten kon. » Dat is vreemd", zal menigeen uitroepen, » geen hoofd!" Nu ja, de slaaf had er een, volgens den stelregel der ouden, zoo goed als het andere vee, of liever, plat-weg uitgesproken: een *kop!* De vrijman daarentegen kon slechts door een' bijlslag of de veroordeeling ter dood, meestal op die wijs ten uitvoer gebragt, zijn wettelijk met zijn wezenlijk hoofd verliezen. Daarom werd in Rome de slaaf gekruisigd, maar nooit, voor zooverre mij bewust is, onthoofd. Is het nu zoo verwonderlijk dat men, terstond na de vrijlating, een hoed als *diploma* kreeg?

Of: eene andere stelling — de slaaf moest lang hair dragen; vrijgelaten, begaf hij zich naar den tempel der godin FERONIA en offerde haar zijn afgeschorene lokken als eerstelingen van het vrije hoofd. Nu kan hij aldaar zijn hoofddeksel ontvangen hebben, óf om (hoe prozaiesch!) hem voor eene ophanden zijnde verkoudheid te vrijwaren, óf omdat hij, evenals de geredde schipbreukeling, wien de reishoed nog kenmerkte, zijn hoofdhair tot vervulling der gelofte bragt, in doodsnood als het ware, uitgesproken.

Maar — die reishoed brengt mij tot andere gedachten! Meestal ging de Romein met ongedekten hoofde: bij ongunstig weder moest

hem de slip zijner omgeworpene toga beschermen; op reistogten was de hoed gebruikelijk. Was de hoed alzoo bij den vrijgelatene het zinnebeeld van hetgeen ook door het omdraaien bij de *manumissio* werd beteekend, van het *abito quo voles*, dat hij gaan kost, werwaarts de begeerte hem trok?

»Bah, welk een valsch vernuft!" zeggen sommige regtsgeleerde navorschers.

Ik ontmoet ze met uw openingswoord: »Zoo veel hoofden zoo veel zinnen". Die 't beter weet, mag het zeggen!

SCIOLUS.

Oude Kerk te Zeist (bl. 154). Omtrent deze kerk kan ik J. P. S. mededeelen, dat ik in het bezit ben van twee teekeningen van H. SAFTLEVEN, het oude poortje dat bij die kerk gestaan heeft, voorstellende; de eene het poortje van binnen, de tweede van buiten, en dat op deze laatste de kerktoren duidelijk te zien is; achter op de teekening staat het jaartal 1651. Het komt mij voor, dat het poortje aan de zijde van het vorige logement moet gestaan hebben. C. K.

Bosschen van Craylo (bl. 156). De vraag naar den oorsprong dezes naams nog niet beantwoord zijnde, wil ik er mijne meening van zeggen, die ik, in afwachting eener betere, eerst had teruggehouden. Met het *Kreilerbosch* staat die naam zeker in geene betrekking. Alle berigten plaatsen dit tusschen *Stavoren* en *Enkhuizen*, voorwaar ver genoeg van de Gooilandsche bosschen, en daarenboven door het meer *Flevo* daarvan gescheiden. Nog heden vindt men in genoemde rigting de zandplaten de *Kreil*, de *Hofstede* en de *Kreupel*, blijkbaar van vroegere wouden herkomstig. Verder strekte het *Kreilerbosch* zeer waarschijnlijk langs *Medemblik* naar den Wieringerwaard; nabij Colhorn, draagt een gehuchtje mede den naam van »*de Kreil*", en bij het maken des dijks van den polder *Waard en Groet*, vond men het geraamte van een' hertenkop, met zeer goed gewei.

Men moet dus den naam van *Craylo* op de plaats zelve zoeken, en zoude hij dan niet af te leiden zijn van *Kraaijenloo* (oord), welke vogels daar wel niet zullen ontbreken, even als men elders een *Kraijen-burg*, *horst* en *nest* heeft? C. W. BRUINVIS.

De vliegende Hollander (bl. 156). De legende, reeds in dit maandschrift met juistheid opgegeven, heeft een onderwerp verschaft aan *Capt.* MARRYAT, voor zijnen roman: *The Phantom-Ship* (het spookschip), die waarlijk ijzingwekkend is, en ook verlichten lezers slapelooze en angstige nachten kan bezorgen. Wat de zaak zelve betreft, mijn broeder, een zeeman, heeft mij verzekerd, dat hij den vliegenden Hollander met eigen oog had gezien, onder anderen in 1848. Des nachts vertoonde zich het lantaarnlicht van een schip, dat regt op mijns broeders schip kwam aanzeilen, zoo althans scheen het, want de duisternis belette het vaartuig zelf te zien. Plotseling verdween het licht, doch vertoonde zich oogenblikkelijk in eene geheel andere rigting, en als ware het zeer verre verwijderd. Dit herhaalde zich gedurig; dan was het verre, dan nabij, dan hier, dan daar. Het was, dit dient opgemerkt te worden, een stormachtige nacht.

Mijn broeder en ik kwamen overeen in het vermoeden, dat die vreemde verschijning misschien de weerkaatsing zijn zou (door de dampen van den storm voortgebragt) van het licht des eigenen schips, of welligt van een verre beneden den horizon zich bevindend vaartuig. In dat geval zou het verhaal, door sommige matrozen aan mijn' broeder gedaan, in enkele gevallen waarheid *kunnen* bevatten, dat zij namelijk ook bij dag het schip zelf hadden gezien (maar altijd bij storm en altijd in de omstreken van de *Kaap de Goede Hoop*). Dat voorwerpen, verre achter den horizon zich bevindende, in sommige luchtstreken weêrschijn kunnen geven op zeer grooten afstand, is bekend door de *Fata Morgana*, en welligt door de omstandigheid, dat een Fransch officier op het eiland Mauritius (of Bourbon) dagen te voren de aankomst der schepen aankondigde. L. Tlt.

Cromwell's begraafplaats (bl. 156, 234, 295). Omtrent geen persoon van den betrekkelijk nieuweren tijd zijn er zoovele sprookjes uitgestrooid als omtrent OLIVIER CROMWELL. Men denke slechts: aan zijn verdrag met Satan, vóór den beslissenden veldslag (3 Sept. 1651); zijne vergiftiging; en, om bij het onderwerp te blijven, de verschillende plaatsen waar zijn overschot begraven moet liggen, zoo men althans aan de zeer uitéénloopende berigten zijn vertrouwen schenkt. Hiernevens eene bijdrage, welke juist honderd jaar geleden, werd opgenomen door het nu 120 jaar bestaan hebbende *Gentleman's Magazine*, *Vol.* XXI, *p.* 5.

Mijnheer URBAN! Ik sluit hierbij een artikel in, dat, medegedeeld in de *Harleian Miscellany* (*Vol.* ii. *p.* 169 *e. v.*), onderscheidene twisten en aanmerkingen heeft veroorzaakt. De waarheid van het geheele verhaal wordt door enkelen met warmte volgehouden; maar anderen zeggen weêr dat sommige bijzonderheden, zoo niet onmogelijk, ten minste onwaarschijnlijk zijn. Wat mij betreft, ik geloof dat wij er met zeer veel grond aan mogen twijfelen; welligt zal de plaatsing in uw *Magazine* er een nieuw licht over doen opgaan. Hier volge dus:

Een verhaal van de begrafenis van Koning KAREL I *en van* OLIVIER CROMWELL: *waarin het blijkt, hoe* OLIVIERS *vrienden zijn ligchaam voor toekomstigen smaad wisten te verzekeren en het lijk van Koning* KAREL *bloot te stellen aan eene verwisseling, bij de straf en de schande, voor den overweldiger bestemd.* In Handschrift.

OVERZIGT VAN HET GEHEEL.

»Onder andere papieren is het volgende HS. zorgvuldig door Lord OXFORD bewaard. Het bevat een uittreksel uit het dagboek van 't Huis der Gemeenten, dat, besloten hebbende, om zooveel in hun vermogen lag, den naam van wijlen den overweldiger OLIVIER CROMWELL te onteeren, last gaf dat zijn lijk zou worden opgegraven, en, na aan de galg van Tyburn opgehangen te zijn, verbrand worden. Aan dit bevel werd in zooverre door den geregtsdienaar van het eerwaardige huis gevolg gegeven, dat hij aan het oosteinde van het schip der kapel van HENDRIK VII, in Westminster Abbey, eene doodkist vond, waarop OLIVIERS naam en aangenomene titels."

»Het bovenstaande, met eene vermelding waar het bedoelde opschrift, nog voor weinige jaren geleden is, of was te zien geweest, is met eene zeer duidelijke hand opgesteld. Dan volgt er, in twee verschillende handen, het allermerkwaardigste verhaal der *tegenbegrafenis* (*counter-interment*) van den aartsverrader, alsook de redenen waarom en het middel hoe men zijn lijk van den verwachten smaad kon vrijwaren en de wraak van Koning KARELS vijanden voortzetten, ja zelfs tot het schandelijke feit overgaan, van, bij de straf door eene regtmatig vertoornde natie op het doode ligchaam van den overweldiger bedoeld, het lijk van den onthoofden vorst onder te schuiven.

Stuk I.

Kort na de herstelling werd aan den toenmaligen Officier van 't Huis der Gemeenten, door genoemde vergadering opgedragen, dat hij zich door zijne trawanten vergezeld, naar St. Pieters Westminster begeven moest en opeischen het lijk van OLIVIER CROMWELL, te dier plaatse begraven, opdat er over beschikt zou kunnen worden, in dier voege als den Huize goeddacht, waarop de bovengemelde officier heenging en, in het schip der kapel van HENDRIK VII, aan het oosteinde, na het opnemen der zerken, het lijk in een' grafkelder gevonden werd. Binnen de kist en op den boezem van het lijk was eene koperen plaat gelegen, fraai verguld en in een dun kastje van lood gevat; op de eene zijde stond het wapen van Engeland, besloten in dat van OLIVIER, en op de keerzijde het volgende bijschrift:

OLIVERIUS, *Protector Reipublicae Angliae, Scotiae, et Hiberniae, Natus* 25 *April* 1599, *Inauguratus* 16 *Dec.* 1653, *Mortuus* 3 *Sept. Anno* 1658, *Hic situs est.*

Gemelde officier, in de meening dat deze plaat van goud was, nam haar tot zich, onder voorwendsel dat hij eene belooning hebben moest voor de moeite; en de Heer GIFFARD, van Colchester, die met des officiers dochter gehuwd is, bezit nog het gedenkstuk, op deze wijze, naar het getuigenis van zijnen schoonvader, in handen gekregen.

Stuk II.

Eene tegenbegrafenis van den voorzegden Aarts-Verrader, naar de stellige verklaring, des noods met eede te bevestigen van den Heer — BARKSTEAD, *een dagelijkschen bezoeker van* RICHARD'S *koffijhuis, binnen Temple-Bar, zoon van* BARKSTEAD *den koningsmoorder, die als zoodanig is ter dood gebragt, kort na de Herstelling; de zoon, op het oogenblik van des gemelden Aarts-Verraders afsterven, omstreeks* 15 *jaren oud zijnde.*

Dat de genoemde Koningsmoorder BARKSTEAD, als luitenant van den *Tower* van Londen, en een groot vertrouweling van den overweldiger, omringd van andere vertrouwden van dien stempel, van den Protector begeerd had te weten, waar hij wenschte begraven te worden: waarop deze hem ten antwoord gaf: daar, waar hij den grootsten roem en de grootste overwinning behaald had, en zoo digt mogelijk, naar gissing, bij de plek, waar het gevecht op zijn heetst was geweest, namelijk in het veld bij *Naseby, Co. Northampton;* hetwelk derhalve aldus werd ten uitvoer gebragt: Kort op zijn dood, tegen middernacht, werd hij na gebalsemd te zijn en in een looden kist gelegd, met eene lijkkoets naar het veld gereden, terwijl de jongere BARKSTEAD, op last van zijnen vader, den wagen begeleidde; hij vond, op de plaats gekomen, zoo wat in het midden, een graf, omstreeks negen voet diep, met de groene zoden zorgvuldig aan den eenen kant en de kuilaarde aan den anderen kant geworpen. Zoodra nu de kist, met grooten spoed, in de kuil was nedergelaten, werd de opening terstond weder aangevuld en de groene zoô er naauwkeurig en vlak op geplaatst, terwijl men de voorzorg nam van de overtollige aarde schoon weg te nemen. Kort hierop, werd, met dezelfde voorzigtigheid, het gansche veld geheel omgeploegd en drie of vier jaren achtervolgens met tarwe bezaaid. Verscheidene andere belangrijke bijzonderheden, met betrekking op deze begrafenis, te lang om hier te worden medegedeeld, kunnen bij monde van den Heer BARKSTEAD worden vernomen, en voornamelijk zijne ontmoeting na 't herstel der oude zaken, met den geestigen Hertog van *Buckingham*, enz.

Stuk III.

Terwijl ik over dit berigt van BARKSTEAD met den WelEerwaarden Heer SM—— van Q—— sprak, wiens vader als handelaar een geruimen tijd in Florence gesleten had, alwaar hij naderhand van wege Koning KAREL II tot minister benoemd geworden en wel bekend was geweest met de vlugtelingen na de herstelling; gaf deze mij de verzekering, dat hij vaak hetzelfde verhaal door anderen vernomen had. Immers, het was altoos de roem van die schavuiten dat zij de wraak tegen den eersten KAREL zóóver doorgezet hadden, als menschelijk vernuft het brengen kost: door hem, bij zijn leven, te onthoofden, en zijne beste vrienden tot uitvoerders te maken van den uitersten smaad jegens hem, nadat hij gestorven was. Toen ik mijn eerwaarden berigtgever naar de beteekenis vroeg van hetgeen hij daar zoo even geuit had, zeide hij, dat OLIVIER en zijne vrienden, met schrik van de mogelijke herstelling der familie STUART bewust en overtuigd dat, bij die omwenteling, alle denkbare hoon zoowel aan zijn ligchaam als aan zijne nagedachtenis bewezen moest worden, er zijn eigene begrafenis op verzon gelijk ze, naar den eed van BARKSTEAD, is geschied. Al de tooneelaartige plegtigheden eener weidsche ter aarde bestelling hadden met een ledige doodkist plaats, waarin het lijk van den koninklijken martelaar eerst naderhand werd nedergelegd. Naar Lord CLARENDON's verklaring toch, waren de vorstelijke overblijfselen nooit vroeger, dat hij met zekerheid wist, in waarheid begraven geweest, en is er, na den veranderden toestand van zaken, met den meestmogelijken ijver onderzoek naar gedaan; welk onderzoek, door Koning KAREL den tweede aan de Graven van *Southampton* en *Lindsey* opgedragen, met den wensch om aan het overschot zijns vaders eer te doen, nergens, ook niet in de kerk, waar men beweerde, dat hij was bijgezet, eenige uitkomst heeft opgeleverd. Het was derhalve de bedoeling van den *Protector*, dat zoo er eenig vonnis mogt worden uitgesproken over zijn lijk, het inderdaad vallen zou op dat van den vorst. En werkelijk is, op het bevel der gemeenten, het graf opgebroken en het ligchaam uit eene kist genomen, die het opschrift droeg in het verslag des Officiers vermeld, en vandaar overgebragt naar *Tyburn*, waar het ook, tot innige vreugd en zegepraal van bovengemelden troep schavuiten, in het openbaar aan de galg werd opgehangen te midden van eene ontelbare menigte van toeschouwers, bijna door het ondragelijke van den stank besmet. Maar, dewijl het geheim slechts aan dat handvol ellendigen bekend was, bestond er geen twijfel bij het overige deel van het volk: of de ligchamen, aldus tentoongesteld, waren dát waarvoor men ze hield; zoo niet sommigen, wier nieuwsgierigheid ze digterbij had gebragt, met afgrijzen het overschot van wezenstrekken hadden opgemerkt, die zij weinig dáár verwachtten. Ook bevond men, bij het omslaan van den strik, dat er om den hals een sterke zoom liep, waardoor het hoofd, gelijk men veronderstelde, dadelijk ná de onthalzing weêr aan het ligchaam was vastgehecht geworden. Toen dit gerucht zich al fluisterende begon te verspreiden en het getal van hen, die het akelige schouwspel kwamen zien, elk uur grooter werd, is er onmiddelijk van het vermoeden aan den tegenwoordigen officier kennis gegeven, door wien er een bode naar 't Hof gezonden werd om het van 't algemeene zeggen te verwittigen en aan de slechte gevolgen te herinneren, die het verspreiden of onderzoeken daarvan hebben mogt. Waarop er dadelijk bevel kwam dat men de lijken afnemen zou en ze weder begraven om alle besmetting voor te komen. Zeker is het, dat ze niet verbrand zijn, gelijk men, om de voorgewende reden, verwacht zou hebben; het zou immers voorzigtig en regtvaardig zijn geweest: voorzigtig, om het bestaande gevaar, en regtvaardig om de meeste verfoeiing hunner misdaden en het blijvendste merk van schande jegens de Koningsmoorders uit te drukken. — Ziethier het verhaal, dat mij ZijnWelEerwaarde gaf. Wat er van waar is, kan ik niet verzekeren, schoon vele omstandigheden er het zegel van waarschijnlijkheid aan hechten, en al die geestdrijvers, tot op het laatste oogenblik van hun leven, er steeds met vertrouwen op geroemd hebben.

SCIOLUS.

Het » *Doodshoofd*" (bl. 159). Dit Dichtstuk vind ik gedrukt in: *Nieuwe Mengelingen van het Genootschap:* » *Kunstliefde spaart geen vlijt*", 2de deel, bl. 27, gedrukt te 's Hage bij VOSMAER *en Zonen*, 1804. In het 2de, 3de en 5de deel van dit werk, zijn nog andere dichtstukken van B. NIEUWENHUIZEN te vinden.

CORN. JOH. DE LANGE.

Engelen met vleugels (bl. 187). De weetgierigen kunnen omtrent dit onderwerp ruimschoots onderrigt vinden in een uitstekend fraai werk, getiteld: *Sacred and Legendary Art. By* Mrs. JAMESON. Lond. 1850. 4°. bl. 23—78. Ook de zinnebeeldige voorstelling der Evangelisten wordt daar historisch en met vele fraaije figuren toegelicht. Bl. 38 leest men: » RAPHAEL, *in omitting the wings and all exageration or alteration of the human figure, has shown how unnecessary it was for him to have recourse to the prodigious and impossible in form, in order to give the supernatural in sentiment.*"

SPIR. LENIS.

Engelen met vleugels. Het antwoord bl. 241 geplaatst, is mij onvoldoende voorgekomen, omdat het verwijst naar 't *O.* en *N. Testament*, zonder eenige bepaalde bijbelplaats tot staving aan te halen. De gedrochten uit *Ezech:* I: 5—14 kunnen hier niets bewijzen; de profeet zegt ook duidelijk dat zij *liepen.* Evenmin kan de gevleugelde luipaart met vier koppen, door DANIëL gezien, (VII: 6) iets afdoen. Behalve de twee vrouwen met ooijevaarsvleugels, (*Zach.* V: 9) wel te onderscheiden van den Engel die daar sprekende wordt ingevoerd, schieten er dus alleen over de Cherubim van tien voet vlugt (1 *Kon.* VI: 24). Maar dat waren beeltenissen om de verbondsark te versieren, die elders ook met zes vleugels voorkomen, en volstrekt niet beantwoorden aan het idée dat een gewone oud-testamentsche engel bij ons doet ontstaan.

In 't *N. Testament* wordt nergens gewag gemaakt van *gewiekte* hemelboden; en wie zich 't heirleger in *Luk.* II: 13 als gevleugeld voorstelt, moet tevens een dampkring van hemel tot aarde aannemen om te worden doorkliefd: iets dat de sterrekundigen ontkennen. J. M.

Groene Donderdag (bl. 187, 243). De reden dezer naamsgeving, als ook die van *Witten Donderdag*, vindt men in het breede opgegeven in: *De hooge feesten der Christelijke Kerk in derzelver oorsprong en bestemming*, door F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, Leeuwarden 1834. bl. 104 en volg. J. J. WOLFS.

Het Grieksche talent (bl. 188). De berekening van de waarde van het Grieksche talent door TUSCO, heeft mij geenszins bevredigd. Op die wijze kon men wel tot het *gewigt*, de *hoeveelheid fijn zilver* geraken, die het talent bevatte of vertegenwoordigde, maar nooit tot zijn *waarde.* Zulks zoude vooronderstellen dat goud en zilver thans dezelfde waarde hadden als bij de ouden, hetgeen er verre van daan is zoo te zijn. Behalve andere oorzaken die hier op hebben gewerkt, denke men slechts aan de ontzettende vermindering, die de *waarde* der edele metalen na de ondekking der rijke mijnen in Amerika onderging. Men moet dus naar een' anderen maatstaf uitzien, indien men de waarde der geldsommen bij de ouden vermeld, wil berekenen. Door daarvoor *den gewonen prijs* van het graan aan te nemen, zal men welligt het best hierin slagen, want hoewel deze waar het ééne jaar met het andere veel *meer* in *waarde* varieert dan het zilver of goud, doet zij zulks over eene reeks van eeuwen veel *minder.*

In de *Phormio* van DEMOSTHENES is eene plaats, waaruit blijkt dat de *gewone* prijs van een μέδιμνος tarwe, te Athene te zijnen tijde vijf drachmen was, hoewel hij wel eens tot 16 drachmen steeg. Den μέδιμνος gelijkstellende met ons halve Nederl. mudde (het was iets meer), dan bevindt men, dat men voor een Atheensch talent, gemiddeld 1200 μέδιμνοι of 600 Nederl. mudden tarwe kon koopen, immers er gingen 6000 drachmen in het talent. Thans zal bij ons de middenprijs der tarwe ongeveer op negen gulden het mud kunnen worden gesteld. Men bevindt alzoo naar deze berekening, dat de waarde van het Atheensch talent 5400 gulden bedraagt, eene som, aanmerkelijk hooger dan de verschillende opgaven in DE NAVORSCHER: en ook dan de waardering door BARTHELÉMY, in zijne *Voyage d'Anacharsis*, die eene som van slechts even zoo veel franken, als men naar bovenstaande berekening guldens verkrijgt, opgeeft. Het verschil spruit alweer voort uit de ongelukkige, ingekankerde dwaling, die de waarde van alles in het GELD zoekt, eene dwaling die de staatshuishoudkunde voor zoo velen eene geslotene wetenschap doet zijn, en op de handels- en belastingwetten der volken zulk een noodlottigen invloed gehad heeft en nog heeft. Σ.

Voorspelling der Omwenteling van 1788 (niet 1789, gelijk duidelijk blijkt uit het gedicht zelf) (bl. 190, 301). Ook in mijne aanteekeningen vind ik dit gedicht, doch met onderscheid, dat in den vijfden regel voor *motus* gelezen wordt: *morbo*, en in den zevenden voor *mere*, het woord *mundi* voorkomt. Mijn afschrift komt geheel overeen met de opgave van dit gedicht in het *Vervolg op* WAGENAAR, XXI. bl. 59. Zie ook den *Recensent ook der Recensenten*, III. bl. 761. Bij mij wordt ook als auteur genoemd JOHAN CAVARO MONTANO, te Lusca, A°. 1500. In het *Vervolg op* WAGENAAR heet hij CARAFFA (zeker eene schrijffout), van Lizka in Hongarije, hoewel anderen, zoo als er bij gevoegd wordt, als maker noemen JOHAN MULLER, *Regiomontanus.*

E. A. P.

Éénlettergrepige verzen (bl. 191). In het vrouwen-voordicht, toegeëygent alle ware huys-Moeders, voor het *Houwelyk's derde deel Bruyt* van J. CATS leest men:

Vraeght yemant wat ick voor een vrou
Tot mijn gefelfchap wenfchen fou?
Gefellen, foo hier wenfchen gelt:
Ick wenfcher eene dus geftelt:
(*) Niet al te foet, niet al te fuer,

(*) Siet hier Nederlander, tot lof van uwe moedertale, een ganfch gedichte alleen beftaende uyt enckel geluyden, ofte woorden van eener filbe, waer uyt blijcken kan hoe kort en bondigh ghy daerin spreecken kont. Ick wenfte dat iemant van hare verachters dit eens poogde na te fpelen, felfs in de tale die hem best ter hant mogt wefen, en daer niet door wetende te raecken: (Gelyck ick oordeele fulks in andere talen onmogelyck te zijn): dat hy ten minften dan voortaen in meerder achtinge van de felve wilde fpreecken; en gevoelen.

Niet al te facht, niet al te ftuer,
Niet al te fchouw, niet al te bout,
Niet al te laf, niet al te fout,
Niet al te wijs, niet al te geck,
Niet al te vijf, niet al te vreck,
Niet al te loen, niet al te gaeu,
Niet al te kloeck, niet al te flaeu,

En zoo voorts, nog 26 regels, die DE NAVORSCHER, zoo noodig, uit de aangehaalde plaats juister kan afdrukken dan uit dit blaadje.

Σ.

Éénlettergrepige verzen. » Ingevolge het dringende verzoek van H.H. Bestuurderen van DE NAVORSCHER, dat niemand het antwoord schuldig blijve op eene vraag, welke hij slechts ten deele kan bijlichten (zie NAVORSCHER bl. IV), geef ik het volgende, op de vraag van M., ten beste" (zie bl. 210). Vooraf echter, zij aangemerkt, dat ik de aangehaalde niet zou noemen éénlettergrepige, maar verzen uit bijna enkel *ééngrepige woorden* zamengesteld. Ziehier *ééngrepige verzen :*

Jan!	Draai	Rij	Weer	Bruin
Span	Gij	Mij	Zeer	Ruin
Aan.	Bij	Dan,	Vlug,	Paard,
Laat	Kaat	Naar	Met	Naar
Kaat	Zij	Haar	Het	Haar'
Gaan.	Vrij!	Plan,	Stug	Waard.

Bij hunne vluchtige zamenstelling scheen het mij toe, dat althans onze taal zich tot zulke verzen niet gemakkelijk leent. Misschien ligt het meer aan mij. Men beproeve het! — Het doel van een' evangelieschen gezangdichter verbiedt, bij hem taalkundige aardigheden te vooronderstellen. Zóó bestaat ook vers 24 van *Genesis* V uit bijna enkel ééngrepige woorden. De vraag van M. beantwoord ik met het afschrift des aanhefs van een dichtstuk op eene zilveren bruiloft, door C. PERK, voor 40 jaar, vervaardigd. Daarin is het eengrepige geenszins toevallig.

Heil zij 't Huis,	Die zoo graag	Tot den zin
Van Broer BUIS!	Elk behaag,	Valt niet in;
Heil zijn vrouw	Voeg mij vaak	En de zang
Hem zoo trouw!	Naar uw' smaak.	Duurt niet lang
Heil den kring	Maar men kan	Of de lust
Daar 'k in zing!	Nu en dan	Is gebluscht;
Omdat zij,	Zoo niet voort	Want de fluit
Meest al blij,	Als het hoort.	Klinkt niet luid
Met elkaar	Somtijds is	En de lier
Twintig jaar	't Hoofd niet frisch	Deugt geen zier,
En nog vijf	En de geest	En de snaar
Man en wijf	Is bedeesd	Trilt zoo naar
Zijn geweest.	Of men had	En Apol
Ja, mijn geest	Dit of dat	Raakt op hol. —
Jubelt nu	'T geen 't gemoed	O, Gij weet,
Ook voor U!	Hinder doet.	Tot mijn leed,
Mits mijn wensch	Somtijds gaat	Nog zoo niet
Ieder mensch	Ook de maat	Wat verdriet
Welkom zij,	Wel eens mank,	Zulks een' man
En ook gij	En is krank.	Baren kan.
Geene feil	SIEGENBEEK	Maar, geduld,
In den stijl	Maakt een streek	En gij zult
Of de maat	Door 't gemaal	Dezen keer,
Gadeslaat;	Met de taal;	Op mijn eer,
Want, Gij weet,	En het woord	Uit mijn blaan
Ik poeet,	Dat er hoort	Iets verstaan
Dat nog al	Dat mijn borst	En ik zal
Schikken zal. —	Door den dorst	U 't geval
Doch, schenk in,	Schier versmacht.	Van mijn snaar
En 'k begin;	Nu, geef acht,	Op een haar,
Want mijn zang	Eer 't vernuft	Wil het gaan,
Duurt zoo lang,	Weder suft,	Doen verstaan.

J. S. S.

Éénlettergrepige verzen (bl. 301). Hier komt het voor alsof » *het blikslagerslied*" en de » *dorschende landman*" en het » *bollebakkertjen*" bijzondere stukken zijn: men vindt ze intusschen bijeen in de » *Tael en Dichtlievende Oefeningen* van het Genootschap: *Kunst wordt door Arbeid verkregen*"; 1ste deel, bl. 34 en volg. der Mengeldichten.

V. L. te U.

Rembrandts gierigheid (bl. 191, 275). Men verhaalt van REMBRANDT, dat hij, zonder nu in den eigenlijken zin van het woord gierig te zijn, niet van geldzucht was vrij te pleiten. Zijne leerlingen zouden hem dikwijls gefopt hebben, door op den grond stuivertjes of andere muntstukjes te schilderen, waarnaar hij dan bukte en greep, maar wie zou dit in de plaats van REMBRANDT ook niet gedaan hebben?

A. W.....G.

Nolle (bl. 194). Nog iets bij 't geen door den Heer HOFDIJK (bl. 194), BRUINVIS en CONSTANTER (bl. 277) is gezegd. Tusschen de dorpen Callandsoog en Petten, over den St. Maartenschen weg, was eertijds een hoog duin, voor de zeevarenden ook dáárom ten baken, omdat het zonder helm of andere plant zijnde, hun, door het blinkende zand, van verre reeds in het oog viel. Dit werd het *Keteldum* genaamd. De menigvuldige noordwestenwind echter was oorzaak dat het zand een groot gedeelte van het bijgelegen land overstoof, zoodat het, door groote en kleine hoogten bedekt, onvruchtbaar werd. Toen de Zijp in 1597 was drooggemaakt, werden de landen in dien omtrek *Nollanden* geheeten. Zoo werd ook een boerenhuis in die nabuurschap *de Nol* genoemd, en is er een half uur of iets minder van den Belkommerweg eene arbeiderswoning, waarvoor te lezen staat: *Nolwijk*, dit is: tusschen *de Nollen* beslotene vlakte.

J. SCHREUDER.

Gilden (bl. 218, 278). Over dit onderwerp valt nog te raadplegen het werkje van den Heer G. VAN ORDEN, *Bijdragen tot de Penningkunde van het Koningrijk der Nederlanden:* uitgegeven te Zaandam, bij JAN GROOT *en Comp.* 1830. Men zie slechts: bl. 14 (Pl. III): bl. 16—21 (Pl. IV en V); bl. 25—41; bl. 47—53 (Pl. VIII en IX); bl. 79—84 (Pl. XV, XVI, XVII); en bl. 107—111 (Pl. XXII, XXIII).

SCIOLUS.

P. J. Beronicius (bl. 218, 279). Zie over hem: *Historiën en zonderlinge Gevallen*, *uit ge-*

loofwaardige Schrijvers bijeen verzameld door REINIER ARRENBERG, 3de deel, te Amsterdam, bij J. ALLART, 1810, bl. 131. alsmede: *Belangrijke Verhalen uit geloofwaardige Schrijvers bijeen verzameld door* R. ARRENBERG. Nieuwe uitgave. Haarlem, *Erven* F. BOHN, 1837. bl. 1.
C. W. BRUINVIS.

Napoleon de Zonnegod (bl. 218). Het door PARMA bedoelde »*Jeu d'Esprit*", geschreven om de ongerijmdheid des stelsels van DUPUIS aan te toonen, is eene kleine brochure, getiteld: »*Comme quoi* NAPOLÉON *n'a jamais existé,* »*ou grand erratum, source d'un nombre infini* »*d'errata à noter dans l'histoire du XIX siècle*", door J. B. PÉRÈS, en uitgegeven te Parijs, bij L. R. DELAY. Gaarne bied ik het boekje ter leen aan.
TOM.

Moeskoppen. Ruiten en rooven (bl. 219). Dit woord schijnt niet veel ouder te zijn dan de XVIde eeuw, althans ik herinner mij niet het in een of ander mnl. geschrift aangetroffen te hebben. KILIAAN geeft er de volgende verklaring van: »Pecuniam, victumque fallaciis et impudentia quaerere", en bij BILDERDIJK (*Verklarende Geslachtlijst*, in voce *Moes*) leest men: »*Moes*, of *moese*, kapsel, haksel, van *mo-en*, pletten, kort en klein maken, en zoo ook inzonderheid kappen, hakken. Waarvan ook *moeskoppen* of *moeskappen;* het eerste in den zin van koppenkloven, het laatste in dien van 't platte land te berooven."

»*Ruiten*" zegt BILDERDIJK (in voce *Ruiterij*), »is 't Fransche woord *roder;* en *ruiter* is niet *rijder*, als men zich veelal heeft ingebeeld, maar *buiter*, plonderaar." Ruiten had vroeger de beteekenis van geluid maken, zoowel hard als zacht. Men zie hierover: CLARISSE, *Aanteekeningen op de Heimelijkheid der Heimelijkheden*, uitgegeven in de *Nieuwe Werken der Maatschappij van Nederl. Letterkunde*, IV. bl. 417.
N. P. BIBLIOPHILUS.

Wie was Koppers (bl. 219)? JAN KOPPERS (oudtijds COPPERT), afstammeling van JAN JACOBZ COPPERT, die in 1573 Vroedschap, later Bailluw van Oudewater was, is in Rotterdam op den 16den December 1713 geboren. Uit loutere liefhebberij beoefende hij met meer andere kunsten en wetenschappen, de snijkunst, en wist hij met zijne schaar het papier zoodanig te bewerken, dat zijne kunst niet alleen hier te lande, maar zelfs in de kabinetten van vreemde Vorsten gevonden werd. Onpartijdige beoordeelaars verhieven zijne kunst boven die van KOERTEN BLOK, en toen zijn dood in den jare 1788 inviel, moest men zich verwonderen over het uitgebreid kabinet dat hij naliet.

Er is in druk eene korte levensbeschrijving van hem uitgegeven, benevens een Catalogus van het kunstkabinet.
H. S.

De Saksenspiegel (bl. 219). In VISSER's *Naamlijst van Boeken* vind ik de volgende uitgaven vermeld:

1°. Gouda, GHERAERT LEEU, 1472, in fol°.
2°. Gouda, (GHERAERT LEEU?), 1478, in 4°.
3°. Gouda, GHERAERT LEEU, 1479.
4°. Kuilenburg, 1480, in fol°.
5°. Gouda, GHERAERT LEEU, 1482.
6°. Delft, zonder naam en jaar, in 4°.

De Goudsche druk van 1479 is op nieuw uitgegeven onder den volgenden titel: *Holländischer Sachsen Spiegel nach der raren Goudaischen Ausgabe von* 1479. *Mit des Herrn Consistorial-Raths* C. U. GRUPEN, *und Herrn Syndici* MEERMANS *gelehrten Nachrichten von den Holländischen Editionen des Sachsenspiegels und deren Verfasser*. Frankf. und Leipzig, 1763.
N. P. BIBLIOPHILUS,

Het Huis de Merwede (bl. 219). Indien KNIM de moeite wil nemen om bl. 38 en volg. van het 23ste deel van KOK's *Vaderlandsch Woordenboek* te lezen, zal hij zijne vragen, naar ik vertrouw, genoegzaam opgelost vinden.
N. P. BIBLIOPHILUS.

Enkhuizer Kraamkloppers (bl. 219). A. A. J. MEYLINK vraagt in zijne bekroonde *Verhandeling over den invloed der Geschiedenis op de Taalkunde* »Zegt men in Haarlem, van eenig huis of eenige familie sprekende, er hangt een klopper, zal hij, die vreemd is met de gewoonten dier stad, kunnen verstaan, dat iemand aldaar, zoo men zegt, in de kraam ligt, en zal hij weten, dat eenige vierkante met roode zijde en kant versierde plankjes, welke hij voor de deuren heeft zien hangen, zóó heeten en dit aanduiden? Veel min zal hij deze gewoonte aan KENAU HASSELAAR toeschrijven, welke, zoo men verhaalt, wist te verkrijgen, dat die huishoudens, waar kraamvrouwen waren, niet om schulden vervolgd konden worden, en men deswege een diergelijk teeken ter aanwijzing heeft gebezigd. Men heeft getracht even dezelfde gewoonte te *Enkhuizen* in te voeren." Deze geleerde schijnt dus de *Enkhuizer* kraamkloppers voor eene bloote navolging der *Haarlemmer* kloppers te houden.
J. H. VAN DALE.

Enkhuizer kraamkloppers. In die stad worden tegenwoordig deze kraamkloppers nog gebruikt, en wel op de volgende wijze: Wanneer er een van het mannelijk geslacht geboren is, omwindt men den klopper of de schel geheel met een wit doekje; maar zoo er iemand van het vrouwelijk geslacht geboren is, omwindt men slechts de helft van hetzelfde voorwerp. Dit omwindsel blijft om de schel of den klopper, tot zoolang de kraam-

vrouw, het eerst na hare bevalling is uitgegaan, en naar men zegt, dient het om hen die in het aldus gemerkte huis komen, te waarschuwen geen gerucht te maken, opdat het de kraamvrouw of haar kind niet hindere.

EEN UTRECHTSCH LEZER.

Don Antonio Magino (bl. 220) werd in 1555 te Padua geboren en stierf den 11den Februarij 1617. Hij was Professor in de Wiskunde aan de Universiteit van Bologne. Meerdere bijzonderheden vindt men bij BAYLE, *Dictionnaire historique*, III, p. 253 in voce MAGIN.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen (bl. 220,312). TUSCO en CONSTANTER geven eenen anderen oorsprong aan de familie-namen in *ing* en *ink*, dan door mij is geschied. En toch geloof ik dat beide opgaven juist zijn. TUSCO en CONSTANTER spreken van tijden, toen er nog geene vaste familie-namen waren en de zoon altijd den naam des vaders achter den zijnen voegde en EOPPA ESING—EOPPA zoon van ESING aanduidde, gelijk HESSEL BAVINK, HESSEL zoon van BAAF: maar de zonen van dien EOPPA ESING en van dien HESSEL BAVINK, noemden zich noch ESING, noch BAVINK, maar EOPPING en HESSELINK. Doch later gaven de personen die namen aan de hoeven, bouw- en katersteden, enz. die zij bewoonden. Zoo werd het goed van BAAF HESSEL, het *Hesselink*, dat van EVEK HOETINK het *Hoetink* genaamd. Maar toen in latere tijden de vaste familienamen opkwamen, werden de namen der hoeven, der bouw- en katersteden, als zoodanig door de bezitters en de hunnen aangenomen. Het was ook hier eene navolging van hetgeen in hoogere kringen gebeurde; ook de zonen van adelijke geslachten namen veeltijds, met weglating van hun stamnaam, den naam van hunne goederen aan. Voorbeelden hiervan zijn talloos. Men denke slechts aan de WASSENAARS, waarvan de jongere zonen de namen van DUVENVOORDE, POLANEN, GROENEVELD, enz. met weglating van dien van *Wassenaar*, aannamen. Daar waar de familie-namen in *ink* en *ing* gemeenzaam zijn, mag men aan eenen Saxischen of Angel-Saxischen oorsprong denken. C. & A.

Blasoen (bl. 220, 313). Niet de familie VAN DER VOORT, maar VAN VOORT (VAN DE VOORT) voerde een wapen alleen in kleuren verschillende met dat van de familie VAN LOCKHORST. VAN DER VOORT had een geheel ander wapen (gueules à trois rosettes d'argent, 2 en chef et 1 en point; au milieu une fleur de lis d'or.) Men zie: *Wapens der oude Edele en aansienlyke geslachten der Stichte van Utrecht*, N°. 547 en 548. Meermalen vond ik achter den naam van VAN VOORT, in oude genealogiën, de bijvoeging: uit *de Stamme Lockhorst*. C. & A.

Het Wapen van Amsterdam (bl. 223). Het is onbekend, hoe Amsterdam zijn tweede wapen bekwam. De regering zal het aangenomen hebben tot onderscheiding van het aan vele plaatsen eigen geworden Koggeschip, dat zijne vroegere Heeren uit het geslacht van PERSIJN gevolgd hebben, met de gewone omzetting, zooals Dordrecht, Delft, Rotterdam, Gouda, enz. — makende van de *fasces*, *pals*. Het zoude dan een lazuur schild geweest zijn, met een' gouden paal, beladen met drie St. Andrieskruisen van keel; maar als de horizontale streepjes, die lazuur teekenen, perpendiculair gesteld worden, dan vertoonen ze keel. Zoo kan toevallig, of met opzet, het veld die kleur gekregen hebben — het is welligt aan ouderdom of verschieten te wijten dat het goud zwart is geworden, en zoo bij abuis gevolgd is, want in dit geval is het tegen den regel — gelijk het vóór WAGENAAR, *Beschrijving* 1768, in octavo, — en op de plaat van de noodmunten in 1578 — geteekend staat, en, om dit te herstellen kan het gouden omboordsel genomen zijn.

In afwachting of E. een stelliger antwoord zal bekomen, wat ik gaarne zal zien, meende ik met het bovenstaande geen ondienst te doen.

A. & A.

Het Wapen van Amsterdam. E. vraagt, bl. 223: of de, door WAGENAAR opgegeven oorsprong van het wapen van Amsterdam, de juiste zij. Zonder hierop beslissend te durven antwoorden, komt het mij toch voor, dat dit beweren, voor het minst, gewaagd mag genoemd worden. Het wapen der Heeren VAN PERSIJN toch, bestaat uit zes faassen, om de andere van goud en lazuur, (*fascé d'or et d'azur de six pièces*), de gouden beladen met negen St. Andrieskruisen, staande vier, drie en twee; Amsterdam voert, van keel met een' paal van sabel, beladen met drie kruisen van St. Andries van zilver *en pal*. De eenige overeenkomst in de beide wapens moet dus in de kruisen worden gezocht, en deze hebben dezelfde brandkleur nog niet eens. Men behoeft niet bijzonder ervaren in de heraldiek te zijn, om te weten, dat, én de paal, én de faas tot de oudste, de zoogenaamde *pièces honorables* van het wapenschild behooren, en onderling zeer onderscheiden zijn. Het is niet te veronderstellen dat twee zóó belangrijke en zóó verschillende teekenen door Heer JAN verward zullen geworden zijn, in een tijd, waarin de wapenkunde tot de wetenschappen behoorde; en al ware dit geschied, dan had het nieuwe wapen toch zijne kleuren moeten voeren en zou in plaats van van keel en sabel, van goud en lazuur geëmailleerd zijn geweest. In de heraldiek komt het vooral op de juiste bepa-

ling der stukken en kleuren aan, en het is moeijelijk te gelooven, dat deze, vooral in dien tijd, zoo geheel uit het oog zouden zijn verloren. H. J. B.

Gedenkpenning op Jan Gideonsz. van der Burght (bl. 224). Die zeeheld is, den 24sten Augustus 1666, aangesteld tot Schout bij nacht bij de admiraliteit van Amsterdam, in plaats van den, ten zelfden dage, tot Vice-Admiraal bij 't zelfde Collegie bevorderden Schout bij nacht ISAAC SWEERS. Zie: *'t Leven van* DE RUYTER *door* BRANDT, bl. 528.

W. D. V.

Gedenkpenning op Jan Gideonsz. van der Burght. Misschien kan het op 't regte spoor brengen, te weten, dat, in de *Nalezing op de Vaderl. Hist. van* WAGENAAR, bl. 380, de dapperheid en het eereloon van den scheepskapitein VAN DER BURCHT in 1666 vermeld worden. A. & A.

Beeld van Maria zonder kind (bl. 224). Men stelt dat MARIA op drie duizend wijzen werd afgebeeld: als Koningin des Hemels, met Engelen omgeven ten hemel varende; of getooid met kroon en schepter — somwijlen met een sterrenkruis — staande op eenen regenboog of op de wolken, eene slang vertredende, of de maan onder hare voeten, al naar dat men het denkbeeld in *Openb.* XII: 1. *Gen.* III: 15, of elders uitgedrukt, tot grondslag nam. Het begrip van Moeder Gods laat zich moeijelijk onder zigtbaren vorm brengen; het kind in den arm, drukt dit niet genoeg uit, ofschoon deze manier van teekening het meest algemeen door de schilders en beeldhouwers gebezigd is, nevens die der vlugt naar Egypte, de aanbidding der herders, of de *matres dolorosae.*

Ik zag eens een levensgroot MARIAbeeld, den CHRISTUS op haren schoot hebbende, met de kruiswonden aan handen, voeten en in de zijde. A & A.

I. H. S. (bl. 224). In mijne jeugd werd mij geleerd dat deze drie letters op tweeërlei wijze konden worden uitgelegd. 1°. als beteekenende *Ἰησοῦς Ημῶν Σωτὴρ.* Maar deze verklaring werd afgekeurd, ook omdat de derde letter eene romeinsche *S*, en niet eene Grieksche *Sigma* is; 2°. als beteekenende *Jesus Hominum Salvator;* en deze uitlegging, waaraan ik sedert ook nooit heb getwijfeld, werd mij als de natuurlijkste en ongezochtste voorgehouden.

P. J. v. M.

I. H. S. Bij deze letters wordt doorgaans nog eene *V* gevoegd, vastgehecht onder aan 't kruis, dat de letter *H* doorsnijdt. 't Zijn de beginletters van de spreuk: *in hoc signo vince* of *vinces.* 't *Signum* is natuurlijk het kruis en de spreuk doelt op het visioen, dat Keizer CONSTANTIJN in den oorlog tegen MAXENTIUS zou gehad hebben, toen hij aan het uitspansel een kruis zag met bovengenoemde spreuk ten omschrift, of, volgens EUSEBIUS, met de woorden: »*hac vince, τούτῳ νίκα.*"

CONSTANTER.

[» Allengskens echter" — dit merkt N. P. BIBLIOPHILUS op — » raakte de *V* in vergetelheid en behield men alleen het I. H. S. Indien het evenwel bewezen is, dat men, zoo als Mr. EBURO zegt, genoemde letters reeds op gebouwen van de 3de eeuw aantreft, dan moet deze oplossing vervallen." —

Met bovenstaande verklaringen zijn die van N. N. I, C. K., G. P. ROOS, G. A. C. S. en F. C. W. in de hoofdzaak overeenkomstig. De voorlaatste haalt, naar aanleiding van KRAMER'S *Woordentolk*, eene lezing aan, welke luidt: *In Hoc Salus.* Om de vreemdigheid nog het volgende van J. S. S.:

I. H. S. In 1816, gedurende een jaar tot de militaire bezetting van *Gent* behoorende, heb ik daar meermalen het oog gevestigd op een schild of uithangbord, op hetwelk de letters I. H. S. waren geschilderd, met het onderschrift: JESUS HERTEN SMERTE. Op een ander dergelijk schild te *Gent* zag ik een menschenhart met een' pijl doorboord, die er nog in stak, en de drie bovenaangehaalde letters er onder.]

Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens (bl. 225). 1°. De kroon in de lucht te Oranje gezien.

Dit had plaats den 6den Mei 1665, juist op het oogenblik dat CONSTANTIJN HUYGENS in de stad Oranje de Regenten in het openbaar den eed liet afleggen aan den toen 17jarigen Prins van Oranje, naderhand WILLEM de derde, Koning van Engeland. Het was niets dan een *Halo* of luchtkring rond de zon, doch de zonderlinge zamentreffing daarvan met de belangrijke plegtigheid, deed het vrij algemeen als een *voorteeken* der toekomstige verheffing van den jeugdigen Vorst aanzien. Maar hoe weet ik dat nu zoo goed? HUYGENS zelf is mijn zegsman, nader kan het wel niet. Zeer aardig verhaalt hij het geheele geval in zijne *Sermones de vita propria*, Lib. II. vs. 840—852. Hij zelf wist wat hij er van denken moest, want in de *marge* plaatst hij de woorden: *Halo circa Solem*, en hij zegt of zingt:

Dicta dies, coelo illustri et sine nube, *coronam*
Exhibuit circa radiantem in culmine solem
. . . .
Naturae fuit illud opus ludentis, ut ipsi
Novimus, et modice rerum novere periti:
Ludere tum vero naturae, et in hoc placuisse
Articulo, visum est praeferre quid *ominis instar*;
Quoque Epigrammaticis pruriret vena poetis.

Dit laatste ziet op het Epigramma in de vraag aangehaald; *confirmatum corona*, is daar eene drukfout voor *confirmatura coronae.*

Men zie verder de belangrijke aanteekening van den uitgever der *Sermones*, Prof PEERLKAMP, op bl. 165 en den *Konst- en Letterbode* 1816, IIde deel, bl. 286 en 353.

Wat de 2de vraag betreft, » in welk opzigt was CONSTANTIJN HUYGENS Ridder?" Dezelfde bron leert ons dat JACOBUS I op den 7den October 1622, terwijl hij met HUYGENS, die een onzer gezanten was, de zaal doorwandelde, aan Lord HOLLAND zijn degen verzocht en daarmede zeer onverwacht HUYGENS tot Ridder sloeg. *Serm.* L. II. vs. 82—100.

Dum loquitur, stricto gladio, quem nobilis illi
Hollandus, nutu monitus, porrexerat heros,
Prorsum improvise titulo me illustrat equestri.

Bij *Hollandus* staat in de marge: HENR. RICHIUS, *Hollandiae Comes*. De Heer PEERLKAMP deelt in de aanteekening (bl. 152) het *Diploma* daarvan in zijn geheel mede. Hij wordt daarin verheven tot *Eques Auratus*, maar er wordt noch Sint JORIS noch eenige andere Sint met name vermeld.

W. M. Z.

Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens. 1°. Op de kroon in de lucht gezien, wordt ook door HUYGENS gezinspeeld in » *de Zeestraat*", alwaar hij zegt:

. . . . Godt heeft het willen loonen,
God heeft het midden op den middagh willen *kroonen*.

2°. Zijne Ridderlijke waardigheid zal van Engelsche afkomst zijn, en ik vermoed dat hij een zoogenaamd *Gulden Ridder*, *Eques Auratus* geweest is, hoedanigen er nog heden ten dage in Engeland in menigte zijn, en door eene eenvoudige *accolade* van den Souverein die waardigheid verkrijgen en thans onder den naam van *Knights Bachelors* bekend zijn.

Die *accolade* bestaat eenvoudig in het aanraken van den schouder des Ridders door het zwaard van den Souverein, die er de woorden bijvoegt: *arise Sir* . . . Ook CATS en anderen waren zulke *Gulden Ridders*.

W. D. V.

Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens. » Wat moet men denken van eene kroon enz."

Vooreerst dient aangemerkt te worden, dat HUYGENS niet door en voor Prins MAURITS naar Oranje werd gezonden, maar door AMELIA, weduwe van Prins FREDERIK HENDRIK, als medevoogdesse van haren kleinzoon WILLEM III, en wel om dat prinsdom in beider naam over te nemen, waartoe LODEWIJK XIV zekerlijk zijne toestemming had gegeven ten gevalle van 's Prinsen oom en medevoogd KAREL II. Dit gezantschap, dat vier jaren duurde (1663—1667) en gedurende hetwelk HUYGENS tweemaal naar Engeland overstak, heeft hij zelf beschreven in zijne *Sermones ad liberos de vita propria*, door P. HOFMAN PEERLKAMP in 1817 uitgegeven, en met eene vertaling van A. LOOSJES PZ. voorzien. Den staat van zaken in dat Prinsdom, zijne verrigtingen aldaar, de plegtigheden bij de overname en de feesten toen gegeven, worden beschreven in Lib. II. van v. 734—892. Dat er op den plegtigen dag der inhuldiging, waarbij HUYGENS den Souverein vertegenwoordigde, zich werkelijk een *halo* of kring om de zon vertoonde, zegt hij zelf, maar tevens, dat dit natuurverschijnsel niet zoo iets buitengewoons was en alleen door de onkundige menigte als een wonder kon worden aangezien. De regels, waarin hij hiervan melding maakt, luiden aldus:

Dicta dies coelo illustri et sine nube coronam
Exhibuit circa radiantem in culmine solem,
Hic ubi, me celso in solio stipante senatu,
Ingentis turbae solennia verba tonabant,
Ut vetus intenso tremeret clamore theatrum.
Naturae e. q. s.

Door LOOSJES aldus overgebragt:

De blijde dag verscheen zoo nevelloos als schoon
Doch boven in de lucht vertoonde zich een kroon
Rondom de zon, die juist het eergestoelt bestraalde,
Waarop ik, die den vorst verbeelden moest, toen praalde
Aan 't hoofd des ganschen Raads, waar ik van heel den kriug
Des ommestaanden volks den eed van trouw ontving,
Die als een donder klonk, zoo luidkeels aangeheven,
Dat hij de grondvest van 't oud schouwtooneel deed beven.
Die kroon, schoon louter spel, toevallig door natuur
Voor 's volks verwonderd oog gewrocht ter dezer uur,
Geacht door mij en elk, een luttel slechts ervaren
In hare werking, scheen iets heilrijks te openbaren
Voor 't nieuwe landsbestuur, ja schonk een dichter stof
Tot oefning van zijn geest, en om tot 's Vorsten lof
Een zinrijk puntdicht uit zijn veder te doen vloeijen.

Blijkbaar doelt HUYGENS hier op zijn eigen bekend puntdicht. CHAMBRUN, godsdienstleeraar te Oranje, die een verhaal van het gezantschap van HUYGENS, in de Fransche taal in het licht heeft gegeven, spreekt mede van dit natuurverschijnsel, en zegt er p. 149 het volgende van: *Sans doubte Dieu a voulu monstrer que cette clémence luy estoit agréable*, *et qu'il courronnoit ce Throsne*, *pour apprendre aux subjects de ce Prince*, *qu'il luy réserve quelque grand Empire*. Men bedenke dat dit geschreven werd in 1666.

SAXO SYLVIUS.

Blaauwburgwalsche Steiloor (bl. 225). Door den Blaauwburgwalschen steiloor wordt, mijns inziens, niet zoo als Z. schijnt te vermoeden, een enkel persoon bedoeld, maar in het algemeen begreep men daardoor alle die Doopsgezinden, welke zich te Amsterdam in 1664 van hunne geloofsgenooten hebben afgescheiden, en den 19den September van dat jaar, van Vrouwe AGATHA VAN OUDSHOORN, Wed. van den Burgemeester JAN CORNELISZ GEELVINK, een huis, genaamd *de Zon*, op het Singel bij den Blaauwburgwal, kochtten, hetwelk zij toen tot eene kerk verbouwden, waartoe het tot in het begin dezer eeuw gediend heeft.

A. J. v. d. AA.

Viering van den zevenden dag onder de oude Heidenen (bl. 225). Als toelichting, niet als

antwoord op de vraag van TUSCO, moge dienen, dat de gewoonte om den tijd in weken te verdeelen, over geheel het Oosten is verspreid geweest, als onder de Arabieren, de Assyriers en Egyptenaren. (Zie LAPLACE, *Hist. Astron.*, p. 16. aangehaald door WHEWELL, *Hist. of the Inductive Sciences*, Vol. I. p. 139.) Onder de Braminen van Indië bestaat ook dezelfde tijdsverdeeling, en zijn de dagen naar de hemelligchamen genoemd, terwijl zij namen dragen, overeenkomstig met die, welke hun door andere volken gegeven zijn. De reden, waarom de dagen op die algemeene wijze genoemd zijn, is niet gemakkelijk te ontvouwen. Iedere dag komt overeen met een van de hemelligchamen, die, gerangschikt naar den vermoedelijken afstand van de aarde, volgens de oudste wereldstelsels, de volgende waren: *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *de Zon*, *Venus*, *Mercurius* en *de Maan*. Naderhand werden deze zeven lichtdragers in de zeven spheren geplaatst. De orde der namen aan de dagen toegeschreven, werd afgeleid van de afstands-orde, door zekere rekenkunstige handelingen van astrologischen oorsprong. Opmerkelijk is het dat de denkbeelden, waarop die rangschikking is gegrond, hoe ongegrond zij schijnen moge, zoo algemeen zijn geworden. En als wij de week beschouwen als eene der oudste en meest verspreidde overleveringen der godsdienst, zoo schijnt zij toch ook (Zie LAPLACE, t. a. p. p. 17.) het eerst gedenkteeken van sterrekundige wetenschap, en te gelijk een algemeen en voortdurend bewijs van de vroege dwaling en algemeene afgoderij der oude volken te wezen. GRAM.

Viering van den zevenden dag onder de Heidenen. Dat de *zevende dag* niet alleen bij de Israëliten, maar ook bij andere volken heilig was, wordt betoogd door CLEMENS ALEXANDRINUS, Strom. p. 713. ed. POTT, hetgeen alles schijnt overgeschreven te zijn door EUSEB. *Praep. Euang.* XIII. p. 677. seqq. indien het niet beter gezegd is, dat beide uit dezelfde bron putten, namelijk de *Commentarii* van ARISTOBULUS *den Jood* op de wet van MOZES. De woorden uit het Engelsche boek (NAVORSCHER VII) schijnen onmiddelijk daaruit hunnen oorsprong te ontleenen.

EUSEBIUS heeft ons (*Praepar. Euang.* XIII. p. 663—668.) bewaard een gedeelte van dat werk van dien ARISTOBULUS, die zich ten doel stelde aan te toonen, dat al het voortreffelijke, bij Grieksche dichters en wijsgeeren te vinden, uit de heilige geschriften der Joden ontleend was. Om dat te betoogen, wart hij alles dooreen, en waar de bewijzen ontbreken, verzint hij ze, zoo zegt hij omtrent de heiligheid van den zevenden dag:

„*διασαφεῖ δέ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετειληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι.*” Toch is bij HOMERUS niets dergelijks te vinden. De plaats *Odyss.* V. vs. 262, is door hem vervalscht, *ἕβδομος* in plaats van *τέτρατον*, en bovendien allerbespottelijkst bijgebragt. HESIODUS zegt eenvoudig dat de zevende dag van de maand aan APOLLO, die toen geboren werd, gewijd is. Overigens kan men deze geheele zaak tot in bijzonderheden toe ontvouwd vinden in de voortreffelijke Verhandeling van L. C. VALCKENAER over ARISTOBULUS *Judaeus*, na zijnen dood uitgegeven door J. LUZAC. Leiden 1806, en wel bijzonder bl. 106—124. Daar staan de in DE NAVORSCHER gevraagde en nog meer plaatsen uitgeschreven.

Ik meen hier bij te mogen voegen, dat bij de Grieken de *zevende* dag van elke maand aan APOLLO gewijd was, die den bijnaam van *Ἑβδομαγέτας* enz. voert, hetgeen alweer door VALCKENAER, *l. c. cap.* 37 betoogd wordt.

Hij, die daar meer van weten wil, raadplege OTF. MULLER, *Dorieston* I. p. 330. Ook aan ARTEMIS was die *zevende* dag gewijd, volgens DIONYSIUS HALIC. *Ars Rhet.* cap. 3. Volgens de Orphische leer had de Aarde bij URANOS *zeven* schoone dochters en *zeven zonen;* zie LOBECK, *Aglaoph.* p. 537. PLUTARCH, *de Isid. et Osir.* c. 42, zegt dat het getal *zeven* bij de Pythagoristen heilig was. Men zou eene uitgebreide verhandeling hierover kunnen schrijven, ik meen zelfs dat er eene zoodanige in onze taal bestaat, doch herinner mij niet door wien geschreven.

Over de Grieken kan men ECKERMAN, *Melampus*, p. 45 naslaan, over het *zevental* bij de Oosterlingen, mag HOEK, *Creta*, D. II. p. 122 seqq. genoemd worden.

Onder de velen, waarvan GESENIUS, *Thesaur. Ling. Hebr.*, Tom. II. p. 1355, en WINER, *Realwört.*, in voce, de bekendste aanhaalt.

Bekend is het dat שָׁבַע (Schâba) zweren, eigenlijk zevenmaal iets doen beteekent en van שֶׁבַע (Schêbr) zeven afgeleid is. Opmerkelijk is dienaangaande wat HERODOTUS III, 8, berigt omtrent de verbonden der Arabieren *ἀλείφει τῷ αἵματι ἓν μέσῳ κειμένους λίθους ἑπτά*. Bij dat volk was vroeger en later dit getal heilig, zoowel vóór MOHAMMED als later ging de pelgrim *zevenmaal* rondom de Caaba, *zoo dikwerf* moet hij den afstand tusschen de bergen Safa en Merva doorloopen, *zoo veel* steenen werpt de geloovige Muzelman in het dal Mîna.

Het zevental planeten schijnt er aanleiding toe gegeven te hebben, men leidt het af van de Egyptenaren, die ook de verdeeling in weken kenden. Bekend is het verder dat in de Zendboeken van zeven Amschaspands en zeven Dews gesproken wordt. Zie RÖTH, *Die Egypt. en Zoroast. Glaubenslehre*, p. 398 seq.

waar men verder in de *Notae* p. 37 zien kan, dat ook het *viertal*, p. 274 het *zestal* en op meer plaatsen het *achttal* heilig was. Zoo zie men over het *twaalftal*, REISKE, *Prometheus*, p. 327.

EEN ZAANDAMMER.

Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk (bl. 226). De *Konst- en Letterbode* van 16 December 1836, heeft eenen »*Brief*" opgenomen »*van den Heer G. v. O., te Z...... aan zijnen* »*vriend F.... te G.. .. in eene naburige provincie*", waarin mede bijzonderheden voorkomen over de kist en gedenkpenningen van HUGO DE GROOT. Hieruit schrijf ik het volgende na: »Bij den WelEd. Achtb. Heer C. VAN KUIK, Lid van den Raad der stad *Delft*, berust een allerfraaist werkstuk, zijnde een zwarte toetssteen, allerfraaist met paarlemoer ingelegd, voorstellende eene bloemenkrans met insecten, enz., vervaardigd door DIRK VAN RIJSWIJCK (RIJSWICK of D. V. R.) Hetzelve is door J. VAN VONDEL in 1660 reeds bezongen en om deszelfs schoonheid en sierlijkheid waardig genoemd om koningen en vorsten, ja, zelfs Goden daaraan te spijzigen (zie J. V. VONDEL, *Poezij. Franeker*, bij L. STRIK 1682, 2de d. bl. 365, 368 tot 371). In 1662 schatte men dezen arbeid op tien duizend gulden."

Of er nu één of twee zoodanige tafels bestaan, laat ik in het midden; de hier genoemde prijkt althans met insecten. In *Delft* is de tegenwoordige bezitter zeker gemakkelijk optesporen.

C. W. BRUINVIS.

Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk. In de eerste aflevering van het eerste deel der *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht*, 1846, bl. 153, wordt gegeven eene bijdrage omtrent DIRK RIJSWIJK. Daarin wordt ook bijzonder gewag gemaakt, door den Heer C. KRAMM, steller van die bijdrage, van de schoone mosaïek tafel door RIJSWIJK vervaardigd en waarvan de beschrijving het eerste voorkomt bij M. FOKKENS, »*Beschrijvinge der* »*wijdt vermaerde koopstad Amstelredam, enz.* »*aenwijsende hare bezienswaardige en wonderlijke* »*zeldzaamheden, ten dienste van de inwoonders* »*en alle liefhebbers, die genegen zijn die stad met* »*kennis te bezigtigen*". Amstelredam, anno 1662, en naderhand genoegzaam woordelijk is wedergegeven door VAN BERKUM, in zijne *Beschrijving van Schoonhoven.*

De Heer C. KRAMM zag het kunststuk van VAN RIJSWIJK in 1825 te Delft, doch heeft niet opgegeven wáár. Hij scheen er over verrukt te zijn, zóó »dat de naam van DIRK VAN »RIJSWIJK met gulden letters onder de Neder»landsche kunstenaars verdient te worden »aangeteekend."

In de *Kronijk* van hetzelfde *Historisch Gezelschap te Utrecht*, 2de jaargang, 1846, bl. 22, zie ik dat de Heer KRAMM nog eene biographische bijdrage omtrent DIRK RIJSWIJK, aan dat gezelschap heeft ingezonden.

DIGO.

Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk. In antwoord op het door J. C. K. daaromtrent gevraagde dient, dat door den Heer G. V (AN) O (RDEN) te Z (*aandam*), over deze tafel, of liever over dit tafelbord, uitvoerig gehandeld is, in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* voor het jaar 1836, D. II, bl. 396—399. Volgens het daar geplaatste bevond zich toen dat tafelbord ten huize van den WelEdel. Achtb. Heer C. VAN KUIK, lid van den raad der stad Delft, alwaar het zeker nog berustende is. De Heer V. O. verhaalt daarbij, waar dat kunststuk zich vroeger bevonden heeft en zegt dat, ondanks alle nasporingen omtrent den vervaardiger, DIRK VAN RIJSWIJK, niets meer hem bekend is, dan dat hij waarschijnlijk te Amsterdam geboren is, zeker aldaar in de Beerenstraat gewoond heeft en ook zilverdrijver geweest is, blijkens door hem vervaardigde gedenkpenningen. Na het lezen van de mededeeling van V. O., gelooven wij niet aan het bestaan van twee dergelijke kunststukken te mogen denken.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Aan het bovenstaande schakelen wij het antwoord van den Heer A—G., die ons doet opmerken: »dat deze, door den beroemden DIRK VAN RIJSWIJCK of RIJSWICK vervaardigde en in 1660 door VONDEL bezongene, tafel, in de laatste helft der 17de eeuw, in bezit was: *niet* van GERAERT HULST (gelijk J. C. K. meldt) maar van GERAERT HULFT, dezelfde, welke in het bestormen der vesting *Kolombo* (1656) het leven verloor. De kunstwerker, die onze bijdrage het aanzijn gaf, moet in het laatst van 1500 te Amsterdam geboren zijn."]

Geschichte der Hofnarren (bl. 250). Het bedoelde werk van CARL FRIEDRICH FLÖGEL, is in de Academische Bibliotheek te Utrecht, in gewoon octavo, aanwezig.

V. L. JR. te U.

Geschichte der Hofnarren. In G. BRENDER à BRANDIS, *Proeven van Geschied- en Letterkundige Oefeningen*, bl. 335—387 vindt men eene verhandeling over de *Hofnarren*, waarin gewezen wordt op: I. de bepaling van Hofnar, II. soorten van Hofnarren; III. oorzaken van hun ontstaan; IV. hunne kleeding en bijzondere kenteekenen; V. hun nut aan de Hoven; en VI. hunne afschaffing, benevens voorbeelden van hun vernuft en gedrag.

J. J. WOLFS.

Geschichte der Hofnarren. In de *Vriend des Vaderlands*, *Tijdschrift* enz. D. X, n°. 1, bl. 43—50, leest men: *Iets over de Narren of Zotten*, waarbij hun oorsprong bij de Aziatische vorsten en de overbrenging des gebruiks van zoodanige broodgekken, ten tijde der kruis-

togten, naar Europa, alsmede de vervanging van den Hofnar door de Potsenmakers en anderen, tot op den daarvan overgebleven *Hansworst*, in het kort wordt opgegeven; eenige werken daartoe betrekkelijk, of diergelijke wezens vermeldende, worden daarbij aangehaald, waaronder het werk van FLÖGEL, *Geschichte der Hofnarren*, Liegnitz, 1770, wordt genoemd. V. D. N.

Salmagundi (bl. 250). *Salmagundi* heet in het Engelsch, wat *salmigondis* in het Fransch beduidt, een mikmak van gehakt vleesch, pekelharing, olie, azijn, peper en zout. De Spaanschen noemen dezen kost *Salpicon*. In de tweede plaats heeft het woord de beteekenis van een verhaal uit onzamenhangende stukken te zamen geflanst. De afleiding zal wel zijn van het Latijnsche *Salgama* neutr. pl. (Gr. ἅλς en τὰ ἅλμαῖα) beteekenende met zout ingemaakte groenten en vruchten voor het gebruik in den winter. Zie NOAH WEBSTER, *English Dictionary:* N. LANDAIS, *Dictionnaire des Dictionnaires Français;* ARNOCO, *Diccionario de la Academia Espãnola;* GEORGE, *Lateinisches Handwörterbuch;* SCHNEIDER, *Griechisches Wörterbuch* in vocibus.

Welke reden nu een schrijver mag gehad hebben om aan zijne geestvruchten, bovenstaanden vreemdklinkenden titel te geven, kan ik evenmin gissen, als wat een' ander' autheur mag bewogen hebben, om uit den bekenden REINAERT tot pseudoniem, den naam van *het geduldig dier op welks huid wij schrijven*, aan te nemen. Σ.

La supériorité aux échecs (bl. 250). Mag ik doen opmerken, dat het titelblad en een berigt aan den binder beide aantoonen, dat de platen het tweede deel moeten uitmaken, hetwelk ik niet bezit, en tevens, dat de schrijver in de *Voorreden* zegt, *vooreerst het anonym te bewaren*. Van waar dus — ben ik zoo vrij te vragen — kent men hem bij name?

Van bl. 107 tot 158 worden drie groote rampen als geneesbaar beschouwd — en dat komt mij zeer belangrijk voor; maar ik vind geen verband of aansluiting met het schaakspel, waarom ik, tevens bewogen door den herhaalden uitroep op het titelblad, in het denkbeeld verval: dat bovengemelde zaken hoofdbedoeling en de schaakpartij inleiding zijn kan der verhandeling, om welke de schrijver liefst naamloos bleef.

Mogt J. M., of iemand anders dit ophelderen, het zal mij aangenaam zijn. A. & A.

Penning uit den tijd van Karel V (bl. 250). Deze penning, waarvan een aantal in onderscheidene grootte bestaan, is vermeld en afgebeeld bij VAN MIERIS, deel 2, bl. 447, en wordt aldaar toegepast op de aangewende pogingen tot vereeniging van Lutheranen en Zwinglianen. W. D. V.

H. Elisabeth (bl. 250). Eene heilige ELISABETH was Koningin van Hongarije, ten tijde van St. JOAN NEPOMUCÈNE. Van daar natuurlijk kroon en scepter om ze te onderscheiden van de H. ELISABETH, moeder van JOHANNES *den Dooper*. G. P. ROOS.

Getallenstelsels (bl. 250). Daar men elk getal als grondtal van een talstelsel, en de opklimmende magten van dit getal als zijne schaal kan aannemen, zijn er, in het afgetrokkene gekomen, zoo vele talstelsels mogelijk, als er getallen zijn. Het kleinste grondtal dat men kan aannemen is 2, en dit stelsel wordt alsdan het dyadische of tweetallige geheeten. KLÜGEL noemt JOHAN CARAMVEL, Bisschop van *Campagne* en *Satriano* in *Napels*, als de eerste welke van dit stelsel gesproken heeft; doch NEPER heeft in zijne *Arithmetica localis*, vijftig jaren vroeger van dit stelsel gebruik gemaakt, echter niet onder dien naam. LEIBNITZ heeft zich met dit stelsel niet bemoeid en de zendeling BOUVET, in *China*, heeft er eenen sleutel in gevonden, om een Chineesch schrift te ontcijferen, hetwelk aan FOHI, den grondlegger van dit rijk, wordt toegeschreven.

In *Un Million de Faits*, etc. vinden wij LEIBNITZ en niet BOUVET als ontcijferaar van het zoogenaamde *Je-King* opgegeven. LEIBNITZ zag in dit geschrift eene voorstelling van de schepping, uit het niet te voorschijn geroepen door den wil van God; even als, zeide hij, in het tweetallig stelsel alle getallen voortgebragt worden door de nul en de eenheid. Zelfs behaagde dit denkbeeld hem zoodanig, dat hij genoemden Missionaris overhaalde, hetzelve voor den Keizer van China te ontwikkelen, ten einde hem NB. *tot het Christendom te bekeeren.*

Neemt men 4 tot grondtal, dan heeft men het 4tallig stelsel. ARISTOTELES zegt: *Vid. Probl. Sect.* 75, dat een volk in *Thraciën* zich van dit stelsel bediende.

MONTUCLA verhaalt, op het berigt van eenen officier van het garnizoen van de *Senegal*, dat eene zwarte natie, in de nabuurschap wonende, bij perioden van vijf telt, terwijl uit de reisbeschrijvingen van COOK blijkt, dat de bewoners van sommige Zuidzee-eilanden eveneens van het vijftallig stelsel gebruik maken.

Ofschoon het twaalftallig stelsel belangrijke voordeelen boven de andere stelsels aanbiedt, schijnt er geen volk gevonden te worden, dat zich er van bedient.

Vroeger bij de verdeeling van sommige maten in gebruik (duimen, lijnen, punten) is het thans geheel afgeschaft.

J. H. VAN DALE.

Salomon de Caus (bl. 250) was in zijnen tijd een beroemd bouw- en werktuigkundige, eerst aan het hof van den Prins van *Wallis*, zoon van JACOBUS II, en later aan dat van FREDERIK V, Hertog van *Beijeren*, te *Heidelberg*, waar hij den van grotten, fonteinen, enz. ruimschoots voorzienen *Palatijnschen tuin* aanlegde. Hij schreef eenige werken over de doorzigtkunde, muzijk, zonnewijzers en waterwerktuigen, in welk laatste hij den stoom reeds als beweegkracht vermeldt. Hij werd geboren in 1576 en stierf omstreeks 1630, beide in Normandië. In de galerij van oudheden te *Heidelberg*, berust zijne afbeelding, vervaardigd in 1619; hij is lezende voorgesteld, in eenen hoogen stoel gezeten en met eene toga bekleed. Zie over hem: *Mémoires de la Société des Antiquaires de Normandie*, *pour* 1850, verkort overgenomen door het *Magasin Pittoresque* van dat jaar, bl. 193.

C. W. BRUINVIS.

Salomon Caus of *Salomon de Caus*, was, volgens eenen brief van de beroemde MARION DE LORME aan den Markies van CINQ-MARS (gedagteekend van den 3den Februarij 1641), de eerste, die op het denkbeeld kwam om den stoom ter beweging van hydraulische werktuigen aan te wenden. Naar luid van evengemeld berigt, kwam hij in 1637 uit *Normandië* naar *Parijs*, om den koning een werk over zijne uitvinding aan te bieden, door middel van welke men, naar hij meende, molens, wagens en schepen in beweging brengen en nog duizenderlei andere, wonderbare dingen bewerkstelligen kon. Doch de kardinaal RICHELIEU wees hem af, zonder verder iets van zijne uitvinding te willen hooren. CAUS liet zich daardoor echter niet afschrikken, maar vervolgde den kardinaal overal, tot deze eindelijk, het lastig aanhouden moede, hem in *Bicètre* liet opsluiten, waar het ongeluk en het gemis zijner vrijheid, den vernuftigen man zinneloos maakten. Lord WORCESTER, dien de Engelschen voor den uitvinder der stoomwerktuigen houden, zou bij gelegenheid van een bezoek in *Bicètre*, in het bezit zijn geraakt van het werk van CAUS, getiteld: *Les raisons des forces mouvantes avec diverses machines tant utiles que plaisantes*, Francfort, 1615, in 4°., welk boek hem de opziener van dat gesticht moet hebben ter hand gesteld. De Lord eigende zich later de uitvinding van CAUS toe, en schreef daarover een werk, dat onder den titel: *Honderd uitvindingen* (*A Century of Inventions*) in 1665 het licht zag. Men stelt den dood van CAUS omstreeks het jaar 1640.

Sommige biographen verwarren dezen SALOMON DE CAUS wel eens met eenen anderen Franschen ingenieur en bouwmeester van denzelfden naam, die sedert 1620 met het toezigt over de gebouwen en tuinen van FREDERIK, Keurvorst van de *Paltz* belast was, doch later naar *Frankrijk* terugkeerde en aldaar in 1630 overleed. Vermoedelijk was deze de vader of althans een nabestaande van den eerstgenoemde.

S. F. K.

Overgenomen uit MEIJER's *Conversations Lexicon*.

[De Heer D. C. v. N. vermeldt ons, behalve het reeds genoemde werk van DE CAUS, nog de volgende schriften: *La perspective, avec la raison des ombres et des miroirs;* Londres 1612, in fol.; *Institution harmonique;* 1615; *Hortus Palatinus*, *cum figuris* FR. THEOD. DE BRY; Francofurti, 1620, in fol.; *La pratique et la démonstration des horloges solaires*, 1624. Zie meer uitvoerig over dezen beroemden, helaas te weinig bekenden man, het *Nieuw Nederlandsch Magazijn* voor 1851, bl. 129—131.]

Salomon de Caus. INVESTIGATOR vraagt berigten nopens SALOMON DE CAUS. Het volgende is te zijner dienste.

Uittreksel uit een' brief van MARION DELORME, *aan den Heer* DE CINQ-MARS.

Parijs, Febr. 1641.

.....................; als een bewijs hiervan kan ik u een bezoek opgeven, dat wij (de Markies VAN WORCESTER en ik) te zamen in Bicètre gedaan hebben, waar hij in eenen, aldaar opgeslotenen krankzinnige, een genie meent ontdekt te hebben.........................

.........................; toen wij over de plaats gingen en ik, meer dood dan levend, zeer bang was, kwam er een leelijk gezicht van achter dikke ijzeren traliën te voorschijn en begon met eene zwakke, gebrokene stem te roepen: »Ik ben bij mijn volle verstand en kennis! Ik heb eene ontdekking gedaan, die het land rijk kan maken, dat het ten uitvoer wil brengen." — »Wat is die ontdekking?" vroeg ik den oppasser. — »Och," antwoordde de oppasser, »zij bestaat in iets dood eenvoudigs, dat ge nooit zoudt raden; in 't gebruik van den damp van kokend water." Ik begon te lagchen. »Deze man", vervolgde hij, »heet SALOMO DE CAUS; hij kwam voor vier jaren uit Normandië, om den koning een gedenkschrift aan te bieden over de onvergelijkelijke uitwerkselen, waartoe men door zijne uitvinding zoude geraken. Men zoude door den damp van kokend water machines in beweging kunnen brengen, wagens voort laten gaan, etc. etc. De Kardinaal zond den *dwaas* heen, zonder hem te hooren; echter hield SALOMO DE CAUS niet op den Kardinaal (DE RICHELIEU) overal te volgen en hem over zijne uitvinding te spreken, totdat de Kardinaal, moede van door *zijne dwaasheid* lastig gevallen te worden, hem in Bicètre heeft doen opsluiten, waar hij nu sinds $3\frac{1}{2}$ jaar zit en, zoo als gij gehoord hebt, elken bezoeker toeroept: dat hij niet dwaas is, maar de ontdekker van eene heerlijke uitvinding.

Hij heeft daarover ook een boek geschreven, dat ik hier heb." Mylord WORCESTER, die zeer ernstig en nadenkend geworden was, verzocht dit boek te mogen zien; en er eenige bladzijden in gelezen hebbende, zeide hij: » deze man is niet krankzinnig, en in mijn land zoude men hem, in plaats van hem op te sluiten, met rijkdom overladen. Breng mij eens bij dien man." Men deed het, maar de Lord kwam bedroefd en neêrgeslagen terug. » Nu," zeide hij, » is de man werkelijk krankzinnig, maar de opsluiting en het ongeluk hebben hem zijn verstand doen verliezen. Gijlieden hebt hem gek gemaakt, maar toen gij hem in dit hok opsloot, wierpt gijl. er het grootste Génie van zijne eeuw in."

Daarop verlieten wij Bicètre en sedert dien tijd spreekt WORCESTER van niets dan van SALOMO DE CAUS. Vaarwel!

MARION DELORME.

T. T. H. J.

De planeet Irene (bl. 250). Als antwoord op deze vraag diene:

In *l'Institut* (N°. 913, 2 Julij 1851) vindt men het volgende door CHARLES MATHIEU, naar de gegevens van den ontdekker HIND, en naar die van het Parijsch observatorium berekend:

Epoque, Mai 19,547694 t. m. de Paris.

Anomalie moyenne de l'époque	46°0'56",3.	
Longitude du périhélie . . .	177-19-1-,0.	*Equin. moy. du*
Longitude du noeud ascendant	86-46-4,1.	*19 Mai 1851.*
Inclinaison	9-8-22-,5.	
Excentricité	0,1737575 (Φ = 10°0'22"92.)	
Demi-grand axe	2,590771 (logar. = 0,4134291.)	
Durée de la révolution sidérale	4,1701 ans.	

(X+X) X.

Steen met opschrift bij de Huiszittensteeg (bl. 250), vroeger Gasthuissteeg genaamd. Volgens een oud handschrift, heeft *in het jaar* 1477 GERYT GERBRANT PAUWENSOEN *die huisſitten aan die nieuwe ſyde geschonken een Smeerhuis en een dwershuis daaraan, de Peereboom geheeten, gelegen in de gasthuisſteege by de brug aan der Steede middelste grafte; willende dat dit huis en erve bewoond zal worden door tien maagden of weduwen die onbeſproken zijn, de naaste van den bloede.*

Door deze gift werden de Regenten der toenmalige huiszittende armen in staat gesteld om eenige woningen aan arme vrouwen af te staan, terwijl in het jaar 1486 bovengemelde huizen vertimmerd werden tot een gebouw, op den hoek van den Nieuwezijds Achterburgwal en de Huiszittensteeg, welk gebouw het Nieuwezijds Huiszittenhuis genaamd, en tevens gebruikt werd tot berging van den voorraad ten behoeve dier armen. Het eenige overblijfsel van dit huis, hetwelk naderhand eene andere bestemming heeft verkregen, is de steen, welke nog aanwezig is, en waarop het volgende staat gebeiteld:

Dit huis is ghetim̄ert in die ere Gods tot behofte des Arme huysſitten (Anno MCCCC en̄ LXXXVI.

waaronder in nieuwere letters staat:

EN HERBOUWT A°. 1710.

J. T. F. S.

Huzaar, tamboer en maarschalk (bl. 251). Huzaar is oorspronkelijk Hongaarsch, zamengesteld uit *husz* (twintig) en *ar* (soldij). A°. 1458 beval keizer MATTHIAS I den edellieden van zijn rijk, zich met hunne ruiters bij zijn leger te voegen. Van elke *twintig* huizen moest één man geleverd worden.

Tamboer schijnt van het Turksch af te stammen. Zie HEBENSTREIT, op 't woord *Tambur*.

Maarschalk komt waarschijnlijk van 't oude *mar*, (eng. *mare*, ons *merrie*), strijdros, en *schalk*, opzigter van paarden, stalmeester. *Maréchal* in 't Fransch is *hoefsmid*. Reeds in zeer oude Middelduitsche dichters, komt dit dikwerf voor. Zoo b. v. leest men in GOTTFRIED VON STRASBURGS *Tristan und Isolde*, omstreeks A°. 1233:

Der Marschalk und die Marschalkin
Namen daz kleine Weiselin. (Het lieve weesje).
Vers. 1821—22.

Zie ook V. 1799 en 8888. J. M.

[» *Tamboer*", zegt N. P. BIBLIOPHILUS, met wien de Heeren V. S. en J. J. WOLFS instemmen, » is het Spaansche *tambor* nagepraat, dat, volgens sommigen, van het Arabische *al tambor* afstamt", schoon de laatstgenoemde berigtgever, den geleerden BOISTE naschrijvende, het oorspronkelijk *thounbur* spelt. Wij mogen hier wel aan het klank-nabootsende *tam-tam* herinneren. Ten opzigte van *maarschalk* nog het volgende: » Deze benaming" — wij halen den eerstgemelden begunstiger aan — » heeft, daar *schalk* afgeleid is van *schallen* (roepen, bevelen) passivé wel de beteekenis van Knecht, maar activé die van Heer. Men zie: BILDERDIJK, *Verklarende Geslachtlijst*. V. D. N. verwijst ons naar MÉNAGE, *Dictionnaire Etymologique* en DU CANGE, *Glossarium Latinitatis*, en PHILARCHUS merkt, op het gezag van Dr. NASSAU, *Taalmijmeringen*, de verwantschap aan, die er bestaan zou tusschen het *Connétable* (*comes stabuli*) en het *Maréchal* der Franschen. Hoe nederig — zegt V. S. — de beduidenis van het woord zij, de betrekking is, na verloop van tijd, aanzienlijk geworden. Zoo was de waardigheid van *Maarschalk van Holland* eerst erfelijk in het geslacht der Heeren VAN VELZEN, en naderhand in dat van die van NAALDWIJK. Toen FREDERIK HENDRIK de laatstgenoemde heerlijkheid kocht, nam hij tevens den titel aan van *Erfmaarschalk van Holland*".]

Sinrycke Fabulen (bl. 251). In het exemplaar van 't gemelde werk, dat vóór mij ligt, lees ik de volgende aanteekening; » De schrijver van dit werk, die zich achter de voorrede teekent P.C.P., is de vermaarde PIETER DE LA COURT, over wien men kan lezen J. A. DE CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, VIII. 26—31. en: *Nalezing* van H. W. TIJDEMAN op BILDERDIJK'S *Gesch. des Vaderl.* X. 322. Even als alle de werken door DE LA COURT opgesteld, als vriend van J. DE WITT, heeft het de strekking om in te nemen, tegen alle eenhoofdig gezag, en aan te prijzen hetgeen de Wittiaansche Oligarchie vrijheid noemen." Zoo ver de MSS. aanteekening. Bij het opslaan van DE CHALMOT'S werk, vond ik, onder de boeken door DE LA COURT uitgegeven, het bovengemelde werk niet, maar wel dat hij ze nooit onder zijn waren naam verschijnen deed; dan eens met de letters V. H. (VAN HOVEN zoo als zijne: *Consideratien van Staat enz.;* dan weder D. C. gelijk zijne *Polityque Reflexien* (of *Discoursen* volgens mijn exemplaar,) en V. D. H. vóór: *Intrest van Hollanders*. J. C. K.

Sinrycke Fabulen. De auteur der *Sinrycke Fabulen* heette DE LA COURT, dit blijkt uit de dichterlijke navolging van dat werk, door J. VAN HOOGSTRATEN, onder den titel van: *Staat- en zedekundige Zinneprenten, of leerzame fabelen, die van den Heere* DE LA COURT *speelswijze gevolgd; te Rotterdam, bij* ARNOLD WILLIS, *Boekverkooper over den Rijstuin*, 1731.

De koperen titelplaat voor dat werk is dezelfde als die voor de *Sinrycke Fabulen*, en voert ook dat opschrift, terwijl de prentjes aan 't hoofd van elke *Zinneprent* dezelfde als die der *Fabulen* zijn. ICHNEUTES.

[Aan de bereidwilligheid van L. zijn wij nog erkentelijk voor het volgende: » N. P. BIBLIOPHILUS kan in de *Konst- en Letterbode* van 1844, N°. 38 en volgg. een belangrijk opstel vinden van den Heer GROEBE: *Over het Leven en de Schriften van* P. DE LA COURT, waarin ook over de *Sinrycke Fabulen* gehandeld wordt".— » Zij waren de laatste pennevrucht" — zoo berigt ons de Heer B. W. WTTEWAALL— » van den beroemden staatkundige. Haar schrijver, in den jare 1618 te Leiden geboren, is op den 28sten April 1685 te Amsterdam overleden."]

Perkamenten bijbeluitgaaf (bl. 251). Er bestaat een exemplaar van den Ned. bijbel op perkament gedrukt, op de Leidsche Bibliotheek.

Uitvinder van het Bierbrouwen (bl. 251). Onder mij is berustende eene Duitsche plaat, grof van teekening en kleuren, voorstellende CAMBRINUS, Koning van Vlaanderen en Braband, uitvinder der bierbrouwerij. Er wordt helaas! geen jaartal, noch van den tijd zijner regering, noch van de uitvinding, bij opgegeven. Die plaat stelt gemelden CAMBRINUS voor, ten voeten uit, in koninklijk gewaad, hebbende in de regterhand eenen grooten bokaal vol schuimend bier, en de linker rustende op eene tafel, dragende de koninklijke attributen. Een groot en eenige kleine vaten, alsmede een bloeijende hoptak, versieren de beide zijden. In het verschiet bespeurt men een kasteel op eenen berg. De volgende verzen leest men onder de afbeelding:

Schweigt die Geschichte auch von blut'gen Kriegen,
Wenn sie den Namen dieses Fürsten nennt,
Erzählt sie uns gleich nichts von seinen Siegen,
Verewigt durch ein stolzes Monument:
Mit Achtung spricht sie doch CAMBRINUS Namen aus,
Er sorgte für das Land, er sorgte für das Haus.

Sie sagt uns, wie Er stark sein Reich beschützte,
Wie er ein Vater war dem Vaterland,
Wie er dem Volk und seiner Nachwelt nützte,
Als er den Labetrunk, das Bier erfand.
Doch sagt sie nichts, dass je sein Schwert verheerte,
Wohl aber dass er uns die Kunst des Brauens lehrte.

Oft muss das Schwert der Stärke Recht beweisen,
Und Unrecht dulden ist des Schwachen Loos,
Der Lorbeer schmückt das mörderische Eisen;
Den Helden nennt die Weltgeschichte gross;
Sie führt ihn in des Nachruhms Tempel ein,
Die Nachwelt wird sein strenger Richter sein,

Doch Dich CAMBRINUS! wack'rer Bier-Erfinder,
Die Nachwelt segnet Dich im Grabe noch.
Es stellen jubelnd Kind und Kindes Kinder
Dich über Helden und Erobrer hoch:
Sie wandelten auf blutbespritzten Wegen,
Der Menschheit Geissel; — Du warst nur ihr segen.

Dein Geist mög' künftig unsre Brauer lenken,
Ein gutes Bier sei ihres strebens Ziel;
An ihren Anherrn mögen sie stets denken,
Des Guten thut der Brauer nie zu viel.
Dass ihre Kunst des Trinkers Beifall kröne,
Dann sind sie auch CAMBRINUS würd'ge Söhne

Und wenn ihr Bier uns Stirn und Wange röthet,
Sein Geist durch Mark, durch alle Adern dringt,
Schnell ist der Schmerz und jeder Gram ertödet;
Der Geist des Biers ists, der ihn niederringt.
Drum leb' CAMBRINUS, der das Bier erfand,
Und König war von Flandern und Brabant.

Gemelde plaat, uitgegeven bij G. N. RENNER & C°., te Nürnberg, is ter dispositie van den Heer J. J. N.

Ten slotte vraag ik op mijne beurt:

1°. Is die CAMBRINUS dezelfde geweest als DIONISIUS, en wie weet meer van hem of hen?

2°. Wat beduidt de Haan, die boven de kraan van het groote vat op mijne plaat prijkt; is hij ook bij geval aan het bierbrouwers-vak verwant, en als zoodanig misschien nog terug te vinden in den naam der bierbrouwerij: » *de Haan*", alhier? G. E. J. RIJK.

Echtgenoote van Jan Jacobsz. Huydekoper (bl. 251). HORA R. vraagt naar het sterfjaar van de huisvrouw van JAN JAKOBSZOON HUYDEKOPER. Maar JAN JACOBSZ. BAL VAN WIERINGEN, gezegd HUYDEKOPER, is tweemalen getrouwd:

1°. Met ELISABETH VAN WOUW, HENDRIKS *dr.*
2°. Met ELISABETH VAN GEEMEN.

Bij de eerste had hij zes, bij de laatste twee kinderen. Het oudste kind uit het 2de huwelijk, de bekende JOHAN HUYDEKOPER, Ridder van St. Michiel, is in 1600 geboren, een 2de zoon JOSEPH zag in 1603 het levenslicht.

De vader van voorzegden JAN JACOBSZOON HUYDECOPER, JACOB BAL VAN RIJSWIJK VAN WIERINGEN, was de eerste die den naam HUYDECOPER aannam, en wel naar zijne moeder AEGIE HUYDEKOPER WILLEMS *dr.* uit Vriesland. De eigenlijke familie-naam van het geslacht HUYDEKOPER is BAL VAN WIERINGEN.

C. & A.

Echtgenoote van Jan Jacobsz. Huydekoper. Het zal mogelijk den vrager op het spoor kunnen brengen, dat ik, in een oud werk, met geteekende wapens, het volgende heb aangetroffen:

» JAN JACOBSZ. BAL, bijgenaemd HUYDEKOOPER, is door de Burger Schutterije van Amstelredam verkoren A°. 1583 Scheepen, A°. Raat, heeft gesegelt met het stam wapen van WIERINGE, berustende op de Secretarije deser steden, troude 1°. LIJSBETH HENDRICX, ten 2°. LIJSBETH GERRITS." C. K.

Het boek » de tribus Impostoribus" (bl. 251). Over dit werk kan men zijne weetlust bevredigen door het geschriftje van CH. NODIER, *Questions de littérature légale* te lezen. Liefhebbers van boeken zullen buiten dit punt, daarin zeer veel vinden dat van hunne gading is.

Σ.

Het boek » de tribus Impostoribus" Van het profane werkje: » *De tribus impostoribus*", dat, zonder naam van den drukker, in 1592 het licht zag, bestaan zoover men weet slechts drie exemplaren, waarvan er zich een bevond in de bibliotheek van Crevenna. Er schijnt in de achttiende eeuw met dien titel bedrog te zijn gepleegd en men heeft den Abt St. LÉGER beschuldigd, daaraan deel te hebben genomen, doch die beschuldiging is gebleken geheel ongegrond te zijn. In Berlijn verscheen in 1716 een boekje, met den titel: *Compendium breve de impostoribus religionum* en ook moeten er hier en daar afschriften van gezegd werkje bestaan, beginnende met de woorden: » *Deum esse eumque colendum esse etc.*" Of nu het handschrift van RELEGEM de copie van dit werkje is, zal hij zelf kunnen beslissen: in dat geval bezit hij zeker iets zeldzaams. Doch hij vraagt naar den schrijver en den *illustren persoon*, aan wien het is opgedragen: de eerste is volstrekt onbekend en van den laatsten valt dus ook niets te zeggen. Zou evenwel dit handschrift ook iets geheel anders kunnen bevatten? Er bestaat namelijk nog een ander werkje onder denzelfden titel, gedrukt in 1721 in kl. 4°., groot 60 bladz., hetwelk gezegd wordt een uittreksel te zijn uit een mede befaamd en zeer zeldzaam geschrift: *La Vie et l'Esprit de Mr.* BENOÎT SPINOZA, *La Haye* 1719, waarvan in 1775 in Holland eene vertaling is uitgekomen, onder den titel: *Traité des trois imposteurs.* Over een en ander kan men de bibliographen raadplegen. SAXO SYLVIUS.

Het boek » de tribus Impostoribus". Wanneer men zich niet vergenoegt met hetgeen dienaangaande laatst in 1809 door BARBIER, in zijnen *Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes*, pag. 507, 508 gemeld en gezegd wordt: » dat men nooit met zekerheid den » naam des schrijvers van dat beruchte werkje » kennen zal", hetwelk nu eens aan Keizer FREDERIK II, dan weder aan zijnen kanselier PIERRE DES VIGNES, of aan BOCCATIUS, MACHIAVEL, P. ARCTIN, DOLET, SERVET, GIORDANO BRUNO, CAMPANELLE, VANINI en meer anderen is toegeschreven; of met hetgeen zeer omstandig voorkomt in het 4de deeltje der *Menagiana* p. 374 envolg. en nog meer bepaaldelijk *hetgeen aldaar gevonden wordt p.* 418 *en volg.*, dan kan ICHNEUTES den belangstellenden vrager dienaangaande nog de volgende bronnen tot bevrediging zijner weetlust aanwijzen:

Journal des Savants, Édit. de Hollande, Juillet 1750, p. 118.

Entretiens sur divers sujets d'Histoire et de Littérature, p. 329—336.

Colomesiana, in *Opusc. a* FABRICIO *ed.* p. 819.

Naudœana, p. 235.

Barbousiana, VII.

Conringiana, p. 52.

Addition au Journal des Savants, Oct. 1772, p. 593.

MORHOFII, *Polyhistor*, Lib. I. Cap. 8.

Mercure de France, Nov. 1773.

BAYLE, *Dictionn.* art. ARETUS, note G. p. m. 304. Col. 1.

Nouvelles de la République des lettres, Mars, 1699, p. 279.

B. G. STRUVII, *Dissert. de tribus impostoribus*, § 9.

Observationes Hallenses, Tom. I. Obs. 7., Tom. X. Obs. 9.

MAJERI, *Dissert. Select.*, p. 437.

KRAUSII, *umständliche Bücherhist.* 2 Th. N°. 5.

KORTHOLT, *in praefat. ad patris libr. de tribus impostoribus.*

TEUZELIUS, *Bibliotheca Curiosa*, 1704, p. 491.

CREVENNA, *Catalogue raisonné*, Vol. I. p. 144.

Steller dezes heeft eene MSS. vertaling in het Fransch van dit beruchte boekje, textueel geheel overeenkomende met hetgeen op pag. 418 en volg. van het 4de deeltje der *Menagiana*, boven vermeld, dienaangaande wordt medegedeeld, en welligt is de minst onwaarschijnlijke gissing dat het op bevel van Keizer FREDERIK II, die een zoon van HENDRIK VI en kleinzoon van FREDERIK BARBAROSSA was, door zijnen geheimschrijver PIERRE DES VIG-

NES geschreven is. De opdragt luidt in 't oorspronkelijk latijn (want steller dezes heeft dit niet alleen in klein 8°. *gedrukt*, *gezien*, maar het is in 's Gravenhage een vijfentwintig jaren geleden op eene auctie publiek verkocht) *Amico meo charissimo* OTHONI *illustri F. J. S. D.*, en in het vertaalde Fransch MSS. dat hij bezit: FRÉDERIC *Empereur*, *au très-illustre* OTHON, *mon très-fidèle ami salut!* De *illustre persoon* aan wien het opgedragen is, was OTHO, toegenaamd *de doorluchtige* of *goedertierene*, Hertog van Beijeren en Paltzgraaf aan den Rhijn, zoon van LODEWIJK I, Hertog van Beijeren, en van LUDOMILLA, dochter van LADISLAUS II, Koning van Bohemen. Hij overleed in 1253, van den Pauselijken ban, waaronder hij lag, nog niet ontslagen, waardoor het weinig scheelde, of Paus CLEMENS IV had hem tien jaren daarna weêr uit het graf laten halen, indien het niet aan eenige daartoe aangestelde bisschoppen bij onderzoek gebleken was, dat OTHO eenige jaren voor zijn' dood een teeken zijner bekeering door eenige stichtingen had gegeven. Eindelijk kan men het er voor houden dat het boekske na het jaar 1230 is geschreven geweest. ICHNEUTES.

Burgundii Historica Belgica (bl. 251). NICOLAAS BURGUNDIUS werd den 29sten September 1586 te Anquien, uit een oud adelijk geslacht geboren. Na het volbrengen zijner studiën te Leuven, vestigde hij zich als regtsgeleerde te Gent. Hij werd weldra zoo vermaard, dat hertog MAXIMILIAAN van Beijeren hem in 1627 den eersten leerstoel in het burgerlijk regt aan de Universiteit te Ingolstadt deed aanbieden. BURGUNDIUS nam dit voordeelig aanbod aan, en werd naderhand raadsheer en geschiedschrijver van genoemden hertog. Na een twaalfjarig verblijf in Beijeren, keerde hij naar de Nederlanden terug, dewijl hij tot raadsheer van den hoogen raad van Braband benoemd was. Zijn sterfjaar is niet met juistheid bekend, doch schijnt tusschen 1643 en 1646 geplaatst te moeten worden.

Behalve zijne *Historia Belgica ab anno* 1558, schreef hij nog een tiental andere werken, zoo wel geschied- als dichtkundige en regtsgeleerde, alle vermeld bij PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Pays-Bas*, I. 97, aan wien ik de gemelde bijzonderheden ontleend heb. Over de beruchte *Historia Belgica* laat PAQUOT zich in de volgende bewoordingen uit:

» Son histoire se termine à l'arrivée du duc d'Albe en 1567. Partout il s'y montre exact et désintéressé; les portraits qu'il fait des grands hommes sont d'après nature; rien de mieux que ce qu'il dit de la Gouvernante, des comtes d'EGMOND et de HORNE, du prince d'ORANGE, de la reine ÉLISABETH, etc. Il fait valoir les belles qualités de PHILIPPE II et ne dissimule point ses defauts, mais il pousse un peu trop loin les harangues des Généraux, ce quifait quelque-fois perdre le fil de l'histoire."

N. P. BIBLIOPHILUS.

[Volgens den berigtgever, die C. & A. tot zinspreuk verkozen heeft, is, naar het oordeel van sommigen, de geleerde Henegouwer uit eene bastaardlinie van 't Bourgondische huis voortgekomen. Zijn eigenlijke naam was NICOLAS BOURGOINGNE. De roem, door hem als pleitbezorger te Gent verkregen, was — dit meldt ons J. C. K. — oorzaak, dat men hem tot Hoogleeraar beriep. » Ook was hij", dus vervolgt onze begunstiger, » een man van uitgebreide kennis, wiens regtsgeleerde schriften men lang op hoogen prijs heeft geschat; een dichter, in 't hanteeren der Latijnsche lier, ongemeen vaardig. Men zie slechts: P. HOFMAN PEERLKAMP, *de Poetis Latinis Nederlandiarum;* Ed. alt. p. 336. Doch inzonderheid als geschiedschrijver der Vaderlandsche beroerten, welker beschouwing hij in 't licht gaf onder den titel: NICOLAI BURGUNDI, *Icti et Professoris Ordinarii Codicis in Academia Ingolstadiensi*, *Historia Belgica ab anno* 1558. Ingolstadii 1629, in 4°. verwierf BURGUNDIUS eene welverdiende bekendheid. Een herdruk van 't zelfde werk verscheen ter woonplaatse van den Hoogleeraar in 1633, kl. 8°.", terwijl STRUVIUS — dit berigt ons V. D. N. — eene Amsterdamsche *Quarto*-uitgave noemt, van 't volgende jaar. Op gezag van dezelfde medewerkers, de HH. J. C. K. en V. D. N., voegen wij er nog eene vierde bij, *Halae Magd. cura* N. H. GUNDLING, 1703. » De *Historia Belgica*" — dus gaat eerstgenoemde voort, » loopt van 't jaar 1558, zoo als de titel reeds aangaf, tot aan de komst van ALVA, 1567. Ofschoon de Schrijver het, in die tijdperken, voorgevallene behandelen wil, zonder voorkeur of haat, straalt evenwel de Spaanschgezinde partijgeest in zijn werk door, en overtuigt ons op nieuw, dat er, bij den geschiedvorscher, geene onpartijdigheid kan bestaan." — Van denzelfden vermeldt ons C. & A. eene *Historia Bavarica*, Ingolstadii, 1636. Hoe BURGUNDIUS ook in den vreemde gewaardeerd is geworden, kan — dit getuigenis legt V. D. N. van hem af, — zijne benoeming tot Paltsgraaf, door Keizer FREDERIK II, bewijzen. Onze berigtgever A. J. VAN DER AA, eindigt zijn welgeschreven stuk aldus: » Van het werk, door PHIL-HISTORICUS opgenoemd, is een exemplaar in 8°. op de Boekerij der *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, voorhanden, waarvan echter in haren *Catalogus* verkeerdelijk als een' *eersten druk* melding wordt gemaakt. Men zie voorts over BURGUNDIUS en zijn' geschiedkundigen arbeid: Mr. S. DE WIND, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*, bl. 394, 395 van het eerste, maar helaas! *eenige* deel!]

VRAAGTEEKENS.

„Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Het regt van den gouden ring. In de 78ste Novelle van JUSTINIANUS, caput 1, staat, dat de vrijgelatene slaven, zoowel het volle Romeinsche burgerregt, zullen genieten, als het regt *τῶν χρυσῶν δακτυλίων, aureorum annulorum*, verkrijgen. Dat vroeger alleen de Romeinsche Equites zulk eenen ring mogten dragen, is bekend. Maar wat beteekent het nu, wanneer wij lezen, dat JUSTINIANUS dit regt zelfs aan vrijgelaten slaven toestond? Wat zeggen daaromtrent de Interpretes?

DRAUDE.

Aug. de Colenaer. Woonde of was in 1602 te Amsterdam en is welligt aldaar geboren. Weet men ook welke betrekking hij heeft bekleed?

Christianus Meese. Regtsgeleerde, waarschijnlijk te Amsterdam, bloeide in het begin der XVIIde eeuw. Gaarne zou men eenig levensberigt omtrent hem hebben.

Henricus Storm. Zijne zinspreuk was: »*Sustine et abstine*". Hij leefde in het begin der XVIIde eeuw. Waar was hij geboren en wat deed hij? Welligt heeft hij te Amsterdam gewoond of aldaar eenigen tijd verblijf gehouden.

Herfstdraden. Wat zijn *herfstdraden?* Spinrag is 't niet.
P. H. T.

Een alias. Vanwaar: hij is een *alias*, voor: hij is een guit, een snaak?
P. H. T.

Acisculus. Waar vind ik het woord *acisculus*, elders dan in den laatsten regel van bl. 206 van DE NAVORSCHER? In mijne Latijnsche Lexica vind ik het niet.
P. H. T.

Veem. De lezers van DE NAVORSCHER gelieven mij in te lichten, omtrent den oorsprong van het woord *Veem*, welken naam men in den handel aan de corporatiën van Wagedragers geeft, zoo als: *Stroohoeden*-Veem, *Blaauwhoeden*-Veem en andere; kan deze benaming ook betrekking hebben met *Vadem*, als aanduidende hunne kwaliteit van wegers en meters. Hunne bezigheid schijnt mij te vreedzaam, dan dat zij eenige verwantschap zoude hebben met de vroeger zoo gevreesde *Vehme*.

EEN AARTS FILISTER.

Trijntje van Boskoop. Ik meen in mijne jeugd wel eens gehoord, en ook een boekje gezien te hebben, van TRIJNTJE VAN BOSKOOP.

Als ik mij wèl herinner, dan moet dit eene profetesse geweest zijn die in de 17de of in het begin der 18de eeuw geleefd heeft. Zij heeft eenige profetieën, gedaan die men meende dat op de beruchte historie van CASPAR HAUSER betrekking hadden; alsmede op de verwikkelingen in Spanje in 1830. Weet iemand mij ook te zeggen, welken titel het boekje draagt, dat de profetieën van TRIJNTJE VAN BOSKOOP bevat?

BAVO.

Op zijn oud Harleveensch. Is aan iemand de oorsprong en beteekenis van dit gezegde ook bekend?
H. CH.

Zoo oud als de weg van Kralingen. Van waar zoude dit gezegde zijnen oorsprong ontleenen, en wat is er de beteekenis van?
H. CH.

De steenen Roeland. »Wat is er toch van dien Roeland geworden?" Zoo vroeg ik, na de lezing van LE FRANCQ VAN BERKHEY's *Natuurlijke Historie van Holland*, (III; ii, 488 e. v.) waar hij zegt: »Men vind ter Stede Amster» dam, een zeker Beeld van een hoogen ouder» dom, dat nog heden een overtuigelijk bewijs » draagt, van de gestalte en kleeding der oude » Nederlanders, in de Agtste Eeuw, na CHRIS» TUS geboorte. Dit Beeld staat voor de stoep » van een oud Gebouw, op de Nieuwezijds » Voorburgwal, over de Kolk, en draagt he» den den naam van *Steenen Roeland*." [Vgl. *Pl.* II, 1ste vak in den achtergrond, aldaar.] Ik herhaal de vraag: »Wat is er toch van dit Amsterdamsche palladium geworden?" —

SCIOLUS.

Zonderling uitwerksel van het stuk »de vier Heemskinderen." In de vraag» over het blaauwboekje van ROBERT GREENE" (DE NAVORSCHER, bl. 95), die, tot mijne teleurstelling, nog onopgelost is gebleven, wordt gezinspeeld op een zonderling voorval dat, in Amsterdam, bij de vertooning van het spel: *de vier Heemskinderen*, moet hebben plaats gehad. Ik herinner mij flaauw iets daarvan te hebben gelezen, doch het *waar* en *wat* zijn mij ontschoten. Welligt kan uw Amsterdamsch orakel mij te regt helpen.

SCIOLUS.

Tokkodielje. Dit spel was bij onze voorvaderen gedurende de XVIde en XVIIde eeuw, en ook misschien elders in gebruik. Welk spel was dit? En hadden zij meer dergelijke spelen, die thans in onbruik zijn geraakt?
INVESTIGATOR.

Dichteressen van den Evangel. Gezangbundel. Wie weet mij te zeggen, *waar* en *wanneer* de dichteressen JOHANNA PETRONELLA DRIJFHOUT, CLARA FEIJVENA VAN RAESFELT, geb. VAN SYTSEMA en .... VAN LIER, geboren en overleden zijn? In het belang van de geschiedenis der Evang. Gezangen, bij de Hervormden in gebruik, waartoe ook deze dichteressen bouwstoffen geleverd hebben, n. l. Gez. 86, 44, 154 en 28, wordt zulks gevraagd door B.

De meestoof in Zeeland. Wie kan mij op goede gronden aanwijzing doen, *waar en wanneer de eerste meestoof in Zeeland is opgerigt?*
B.

Johannes Capito. Wie kan mij eenig narigt geven omtrent JOHANNES CAPITO, die in 1581 Predikant te *Brugge* was? Hij komt voor in TE WATER, *Kort verhaal der Reformatie in Zeeland*, bl. 348. En waar kan men eenige geschiedkundige bijzonderheden vinden, aangaande de Kerkhervorming te *Brugge* in de XVIde eeuw? B.

Onbenoemde planeet van de Gasparis. Weet iemand ook welken naam deze planeet, waarover door KAISER, in zijne *ontdekkingen der planeten*, bl. 749, gesproken wordt, ontvangen heeft? (X+X) X.

Het Coomans Gilde. Wat is dit voor een gild? Een' penning bezit ik met dit randschrift om eene weegschaal, anno 1745. Aan de keerzijde een wapen, ook bij mij onbekend. Moet men lezen *Koopmansgilde?* of is het verkort voor *Kom en eisch-mansgild*, anders ook wel het » *Vette wary gilde*" geheeten?
M. J. M.

Hieronima Sacrata 1555. Een gedenkpenning met dit randschrift om een vrouwenbeeld ter eene zijde, en de keerzijde *Par ubiq. potestas*, gelijk aan dien op HIPPOLYTA GONZAGA, zie VAN LOON, D. I. pag 271, is in mijne verzameling. Kan iemand mij ook zeggen, wie deze HIERONIMA is, en bij welke gelegenheid deze penning werd geslagen?
M. J. M.

J. F. R. van Hooff. Ik herinner mij eens ter vlugt gezien te hebben een portret van den Staatsman JOANNES FRANCISCUS RUDOLPHUS VAN HOOFF, waaronder een bijschrift, in hetwelk de regel voorkwam:

Die bij 't Romeinsch gewaad Romeinsche deugden voegt.

Weet ook iemand dit bijschrift in zijn geheel optegeven? A. J. VAN DER AA.

Elizabeth Schröters. Haar familiewapen. Men zou gaarne wenschen te vernemen: 1°. Wie de ouders waren van ELIZABETH SCHRÖTERS, die den 19den November 1659 te Amsterdam geboren en den 5den April 1681 gehuwd is met JACOB DE HAAN; 2°. Het wapen van de familie SCHRÖTERS.

P. C. Ter Burg. Hare familie. Weet men ook iets van het geslacht TER BURG? Ik bedoel hier den stam, waaruit gesproten is: PETRONELLA CORNELIA TER BURG, die gehuwd is met Mr. WIGBOLD SLICHER, afgevaardigde ter H. H. M.

Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde. Zou iemand mij de reden kunnen zeggen waarom, op alle afbeeldingen van tafereelen uit het Nieuwe Testament, JEZUS, alsook zijne twaalf apostelen, met ongedekten hoofde zijn voorgesteld? PHILOMATHES.

Krachtmeting des verrekijkers. Wat is het middel om het vermogen eens verrekijkers te meten. Kan een der geëerde Navorschers mij hierop ook inlichten? MILO.

Oud Naarden. Welke boeken vermelden bijzonderheden omtrent het oude Naarden, dat aan de Zuider-Zee lag, in de nabijheid der tegenwoordige vesting Naarden?
E. V. J. G.

De Fransche slag. Welke is de ware beteekenis en de oorsprong van het spreekwoord: Er met den franschen slag over heen loopen?
DRUS.

Pietje Bedroefd. Eene benaming, oudtijds gegeven aan het achtste gedeelte van den Zeeuwschen Rijksdaalder. Men wenscht te weten waarom, en bij welke gelegenheid dit zonderlinge woord aan die munt tot kenmerk werd gegeven? H. v. R.

Soutenelle. Toen *Sluis in Vlaanderen* in 1604, door Prins MAURITS zoo naauw belegerd werd, dat er een groote hongersnood ontstond, dwong men de slaven (meestal Turken, wel 1400 in getal,) om buiten den kost te zoeken op 't verdronken land. Deze *plukten* en *groeven* daar een *kruid* uit, dat zij *Soutenelle* noemden, en in overvloed vonden. Welk kruid is dat geweest? (E. VAN METEREN, *Hist. der Nederl.*, bl. 476. uitg. in fol. Amst. 1652.) J. C. K.

De Jordaan. Men vraagt mij, waarom dat gedeelte der *Prinsengracht*, hetwelk zich tusschen de *Leidschegracht* en *Noordermarkt* bevindt, *de Jordaan* genoemd wordt?

Daar zulks mij onbekend is, zoo hoop ik dat DE NAVORSCHER mij daarop een voldoend antwoord geven zal. H. W. K.

Loevestein. In de *Vaderl. Letteroefeningen* voor Julij 1851, N° VIII, bl. 326, las ik een belangrijk stukje over den naamsoorsprong en stichter van het slot Loevestein. De schrijver tot geene zekere slotsom geraakt zijnde, wenschte aanleiding te geven tot een nader onderzoek naar den werkelijken stichter, stichtingstijd en de naamsreden. Zou het voor DE NAVORSCHER niet belangrijk zijn, dat onderzoek uit te lokken? HENRY.

De » Gesta Romanorum". Bestaat er eene vertaling van de *Gesta Romanorum cum applicationibus moralisatis ac misticis. Lovan.* 1473, *in fol. Rouen*, 1521. *in* 12°.

THOMAS WRIGHT, in zijne *Essays on the literature, superstitions and history of England in the middle ages; London* 1846, zegt, dat de *Gesta Romanorum*, ofschoon vele minbeduidende zaken bevattende, overwaardig zijn, om bestudeerd te worden, wegens de getrouwe beschrijving, die men daarin vindt van de beschaving in de middel-eeuwen.

A. A. A.

Doodstraf door trouwbelofte voorkomen. Zijn er ook in de geschiedenis van het *burger*-lijfstraffelijk regt, voorbeelden van misdadigen, die ten beste van eene vrouw, die aanbood hen te trouwen, van de straf des doods zijn vrijgelaten? WAGENAAR spreekt daarvan in de *Vaderl. Historie*, d. IX. bl. 160, en BOR, aangehaald in de *Bijvoegselen*, bl. 66.

POMPONIUS.

Duifsteenen weg of muur in den Wieringerwaard. Kan DE NAVORSCHER mij eenige inlichting geven betrekkelijk » eenen muur of » weg van Duivensteen in en buiten den Wie- » ringerwaard, ter lengte van meer dan 1300 » Roeden en eenig ander muurwerk daar om- » streeks". Slechts een, daarvan meldende, schrijver is mij bekend, die echter geene genoegzame aanduiding geeft: R. PALUDANUS, *Oudheid van Westvriesland*, eerste stuk, bl. 161—232. S........

De » Stock in 't Hondert". Onder anderen heb ik in mijne verzameling een papier in groot octavo, gedrukt in 1672. Aan beide kanten staat het wapen van Amsterdam. Aan de eene zijde staat: *Burgerlyck Versoeck Aen Syn Hoogheyt den Prince van Oranje*, enz. enz. Aan den anderen kant: *Stock in 't Hondert op 't Burgerlyck Versoeck*, enz. enz. Mijne vraag is nu, welke de beteekenis zij van dat: *Stock in 't Hondert?* Zoo men soms ter oplossing eene copie van bovengemeld papier verlangt, zal ik er eene ter plaatsing in DE NAVORSCHER aanbieden. R. d. L.

Johannes Marchio. Zou een der Navorschers mij wel iets bepaalds willen zeggen van JOHANNES MARCHIO? Rondom zijn portret, dat ik bezit, staat:

JOHANNES MARCHIO, *Bergae ad Zomam Gubernator Hannoniae Valenc. et Cambres.*

R. d. L.

Nederlandsche Versmaatkunde. Bestaan er werken over de Prosodie onzer taal, behalve dat van KINKER, en is dit laatste, dat ik niet dan bij naam ken, een voldoende vraagbaak voor dit onderwerp? J. N. Q.

Oud-Hollandsche Volks-liedjes. Vindt men verzamelingen van Oud-Hollandsche volksliedjes en kinderdeuntjes, zoo als DE NAVORSCHER er ons enkele overbragt, in druk; zoo ja, welke waarde hebben zij? J. N. Q.

Joodsche Oudheden. Is het waar dat er geene enkele gedenkzuil, geen gesneden steen, geene letter, geen opschrift, zelfs geene gebrokene pot overblijft, als stoffelijk bewijs van het bestaan van het Joodsche rijk, en dat alles wat wij er van weten, alleen uit hunne boeken geleerd wordt? Q. Q. Q.

Geslacht van Layard. De voorvader van A. H. LAYARD, den jeugdigen en reeds wereldbekenden Navorscher te Ninive, begaf zich uit Holland naar Engeland met WILLEM *van Oranje*, en streed onder dezen vorst in den beslissenden slag aan de Boyne. Nu vraag ik, of er iets van dit geslacht hier te lande bekend is voor 1688, en of er een tak van in Holland gebleven is? Q. Q. Q.

Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen. Weet iemand omtrent den oorsprong en het gebruik der zinspreuken, iets naders mede te deelen, dan daarover voorkomt in de *Algemeene Konst- en Letterbode*, 1844. D. I. bl. 277 en 278. LEGENDO ET SCRIBENDO.

De Vrijdag een booze dag. Waarom wordt de vrijdag voor een' ongelukkigen dag gehouden en wanneer is dit volksbijgeloof ontstaan? Ook bij zeevarenden is hij als noodlottig bekend, gelijk ons het sprookje leert van het schip, *Vrijdag* genaamd, waarvan op vrijdag de kiel werd gelegd, dat op vrijdag van stapel liep, en op vrijdag uitzeilde, om het zwak der zeelieden te trotseren, maar dat nimmer terugkeerde. C. K.

Die 't kleine versmaadt is 't groote niet waard.

AANTEEKENINGEN.

„Je m'estonne que ceulx qui s'addonnent à escrire pour donner plaisir au commun, ne s'ad-„visent plustôt de choisir dix mile très belles histoires, qui se rencontrent dans les livres: où „ils auraient moins de peine et apporteraient plus de plaisir et proufit. — Et qui en voudroit „bastir un corps entier et s'entretenant, il pourroit entasser par ce moyen force véritables eve-„nements de toutes sortes; les disposant et diversifiant, selon que la beauté de l'ouvrage le „requerroit."

M. DE MONTAIGNE, *liv. des Essais*, ii. chap. 35

Wanneer u yemant noot te gast
Ghy, doet u maagh geen overlast
Let meer, opdat ghy leeren kondt
Als lust te geven aan den mont
En brengt misschien dan yemant voort,
Een goet, een sneegh, een geestigh woort,
Ontfangt dat met een vrolick hert
Gelyck een schat ontfangen wert:
En als ghy tot uw woonplaets keert
Seght dan wat heb ick daer gheleert?
Wat brengt of schenkt my dese dagh
Dat my ten goede dienen mach?
En naar een neerstig ondersoeck
Zoo schryft in uwen tafel-boeck,
Al dat u herte wel geviel;
Dat is als voedsel aan de ziel,
Dat is u beter in den mont
Als al dat op de tafel stont.
Myn kint houdt altyt desen sin,
Gelyckt de by' en niet de spin;
Al wat ghy hoort en watje siet,
Al watter hier of daer geschiet
Dat weegt, dat proeft en kipter uyt
Dat wel, dat soet, dat geestigh luyt;
Maer komt er eenigh vuyl bejagh
Haelt dat noyt weder aan den dagh;
Maer wystet spoedigh van der hant,
En latet uyt het vader-lant. —

J. CATS, *Reyslessen*. t'Samen-sprake tusschen Philemon en Pudens. —

Mr. Willem Bilderdijk aan Herman Tollius. De mededeeling van den volgenden onuitgegeven brief van BILDERDIJK aan mijn' grootvader HERMAN TOLLIUS, zal, naar ik meen, den hoogschatters van *Neêrlands hoofddichter*, niet onwelkom zijn.

WelEdelGeboren Hooggeleerde Gestrenge Heer, Veelgeëerde Vriend!

Het is een' zeer geruimen tijd geleden, sints ik laatst de eer had UWEd. te spreeken, en sedert heb ik hoegenaamd geen naricht van U gehad. Neem dus niet kwalijk, dat ik U eens met een lettertjen lastig val. By ons toenmalig onderhoud was uwe vriendelijke raad, my tot den Gener[l]. STAMFORD met een' brief te wenden, om eenige onderſteuning of aanbeveling van zijne zijde met betrekking tot het Prof[t]. van Lingen. Ik heb dit gedaan, doch geen andwoord bekomen; ook geenerlei nadere berichten hoegenaamd over dat werk. Kan UWEH. my daaromtrent niet van eenig nut in Berlijn zijn? Immers aan Uwen goeden wil om my zulk een' gewichtigen dienst te doen, zal het (dit stel ik my voor) niet ontbreeken.

Hoe is het met de Poolsche zaken? Voor eenigen korten tijd liet men zich alom voorstaan, dat er, om de nieuwe hoop, die zich voor de goede zaak opdeed, niet om gedacht wierd. Nu denkt men weêr anders. Zoo fladderen de lieden met den voor- en tegenwind van het oogenblik. Ik bid U, vergeet toch, my zal ik niet zeggen, maar mijn' armen Neef, niet; en denk, dat ik 2 kinderen heb, een in Holland, waarvoor ik zoowel zorgen moet als voor 't ander, en een hier. Denk dat het nu 8 maanden zijn dat ik van water en brood heb moeten leven, om alleen voor de mijnen te arbeiden, en dat ik my des niet beklagen zou, zoo die arbeid slechts het noodige voor hun suppleeren kon. Vergeef my deze vriendlijke interpellatie. Ik ben niemand lastig of ik ben 't my zelven 't meest.

Zoo ik niet al te wel overtuigd ware, dat mijn prullen 't briefport niet waardig zijn, zou ik U een Lijkzang van mijn maaksel op Prins FREDRIK toezenden. Maar ik wil niet dat UWEH. het geld beklage, en dit zat er op. Ik sluit derhalve, met eene vernieuwde aanbeveling, in hoop op een klein lettertjen andwoords, en teeken met alle welmeenendheid en oprechtheid

Ex asse tuus,

Brunswijk 28 Febr. 1799

BILDERDIJK.

P. S. Ik schrijf dezen op een half blaadtjen

om 't briefport. Doe ik kwalijk, zoo verfchoon mijn' misflag et vale etiam atque etiam.

Het adres van den brief luidt: *Monsieur*, *Monsieur le Conseiller* TOLLIUS, *présentement à....*

Ik voeg hier een enkel woord tot opheldering bij.

Gener[l]. STAMFORD. Deze, door BILDERDIJK, *Gesch. d. Vad.* XII. 98, *een man van groote bekwaamheden* genoemd, was, even als TOLLIUS, gouverneur bij de zoons van WILLEM V, bepaaldelijk voor het militaire. Volgens de *Levensbeschryvinge van Mr.* HERMAN TOLLIUS door J. W. TE WATER, bl. 14, was STAMFORD met TOLLIUS belast met het toezigt over den Erfprins, gedurende diens verblijf aan de Hoogeschool te Leiden in 1789 en 1790. Men vindt een levensberigt van STAMFORD door MICHAUD in de *Biogr. Univers.* XLIII p. 425, waaruit blijkt, dat hij ook over militaire onderwerpen geschreven en Duitsche en Fransche verzen vervaardigd heeft. — *Poolsche zaken.* BILDERDIJK doelt hier op de onderhandeling over den aankoop der goederen van den Vorst van JABLONOWSKY in Polen, waarmede TOLLIUS door den Erfprins belast was. TOLLIUS te dien einde in October 1798 uit Brunswijk naar Polen vertrokken, en den 14den November teruggekeerd om verslag van zijne zending te doen, vertrok in het voorjaar van 1800 weder derwaarts om het bestuur van genoemde goederen te aanvaarden. Zie de zoo even aangehaalde *Levensbeschryvinge*, bl. 18. — *Nieuwe hoop — voor de goede zaak.* Waarschijnlijk ziet dit op de lang voorbereide en in Augustus 1799 ten uitvoer gebragte landing van het Engelsch-Russische leger, aan de Noord-Hollandsche kust bij Kalantsoog. — *En een hier.* Zonder twijfel JULIUS WILLEM, de eersteling uit BILDERDIJKS tweede huwelijk, den 16den Augustus 1818 in den ouderdom van even twintig jaren overleden. Zie DA COSTA's *Levensb.* van BILDERDIJK, bl. 145. Wie BILDERDIJKS *arme Neef* is weet ik niet. — *Lijkzang.* Zeker de *Lijkgedachtenis van zijne Doorluchtige Hoogheid Prins* WILLEM GEORGE FREDERIK *van Oranje en Nassau*, Leipzig (Brunswijk), 1799, later opgenomen in de *Vaderlandsche Oranjezucht*, Leipzig, 1805, bl. 63 der uitgave met gegraveerden titel.

Dr. J. C. DRABBE.

Bijzonderheid aangaande Burman. De geleerde BURMAN had eens, onder luide goedkeuring van zijne toehoorders, een gedicht voorgelezen, waarvan hij de maker was. Een ieder bewonderde, zoowel de behandeling als de keuze van het onderwerp, en prees hem gelukkig met zijne dichterlijke gaven. » Bevalt *U* het vers niet?" vroeg een lid van het gezelschap, aan zijn' buurman, die, tot nu toe, een, zoo het scheen, verachtelijk stilzwijgen had bewaard. — » Op de poëzie heb ik niets aantemerken:" sprak deze, » maar, van den Heer » BURMAN had ik iets dergelijks niet kunnen » verwachten!" — » Hoe, wat is er, dat U op » hem ontevreden maakt?" — » Wel, het vers » door hem, als het zijne, voorgedragen, ken » ik al sedert jaren!" — BURMAN vloog op: — » Dat is onmogelijk" — riep hij — » ik heb » het eerst gisteren avond vervaardigd!" — » Nu, Mijnheer BURMAN! zoo gij verlangt » dat ik mijn beweren zal staven, bied ik U » aan om, wat gij zegt uw werk te zijn, dade» lijk te herhalen." — Het gezelschap keurde het voorstel goed, en werkelijk, het gedicht, van wel driehonderd regels, werd zonder haperen opgezegd. Een ieder zag BURMAN, zoo niet onvriendelijk, ten minste met bevreemding aan. Hij, intusschen, verzekerde met een woord van eer, dat zijn vers het zijne was, doch kon duidelijk bespeuren dat men hem niet geloofde. Eindelijk, toen de zonderlinge toestand van den armen dichter bijna onuitstaanbaar was geworden, verklaarde zijn pijniger: » Ik wil den Heer BURMAN zijn » verdienden roem niet langer betwisten; het » gedicht was mooi; ik heb met oplettendheid » geluisterd, en, zoo als gij hoordet, ook met » vrucht."

SCIOLUS.

Amsterdamsche lucht en water. Dat de Amsterdamsche lucht alles behalve frisch en vooral des zomers alleronaangenaamst, ja zelfs nadeelig is, zal ieder inwoner gaarne toestemmen. Trouwens dat is in de meeste groote steden het geval. Wij kunnen ons echter troosten dat onze voorouders daarmede ook reeds geworsteld hebben. Keizer KAREL V deed, in Augustus 1540, eene Dagvaart van Amsterdam naar Haarlem verleggen: **ende dat omdat 't Amsterdam die vier Elementen gecorrumpeert** (waren), **ende om te behoeden die gesontheyt van syne Mayesteyt, ende den geenen die hem volgen ende water drincken willen, 't welck t'Amsterdam nyet en doecht, ende veel sieck ja de doedt drincken souden mogen.** (*Regist. der Dagv. van* Mr. AERT VAN DER GOES, pag. 307).

P. S.

Hannekemaaijers. Hannecke, een oud Boerenwoord in de Graafschappen Benthem, Lingen, Osnabruck enz. in gebruik, voor *Handige*, wordt overdragtelijk gebezigd om uit te drukken: *voormaaijer*, *beste maaijer*, die naar Holland durft gaan om te werken, die zich durft laten zien. Men zegt er ook: *Hanneke Veurmayer*, en voor bij elkanderen zijn, hoort men spreken van: *bij elkannik*, enz.; tegenhanger of scheldwoord is *Pik Mayer*, slechte maaijer, deze wordt alleen gezet in een hoek, en maait russchen, waarvan bij de boeren het wit wordt uitgeschoven, tot pik of pitten in de lampen.

H. E.

VRAGEN.

> Hier moet de Lefer doen, gelyck de kieckens drincken,
> Dat is: op ieder woordt een lange wijle dincken:
> Hier moet de Lefer doen, gelijck het schaepjen eet,
> Dat nimmermeer en swelght, als na den derden beet.
>
> J. CATS.

Lord Goring. Lord GEORGE GORING, wel bekend in de geschiedenis als Kolonel en Generaal GORING, tot op het tijdstip dat zijn vader, in November 1644, de waardigheid van graaf van Norwich verkreeg, heeft, volgens LODGE, in November 1645, Engeland verlaten, en na eenigen tijd in Frankrijk doorgebragt te hebben, zich naar de Vereenigde Provinciën begeven, alwaar hij met den post van luitenant-generaal in het Spaansche leger bekleed werd. Reeds vroeger was hij, als kolonel, in Spaansche dienst geweest, en bij de belegering van Breda, in September 1637, werd hij zoo gevaarlijk aan het been gewond, dat hij op het punt was dit te verliezen, gelijk openbaar is uit eenen brief van *Sir* W. BOSWELL, Engelschen gezant in den Haag. In 1641 of vroeger is hij met *Lady* LETTICE BOYLE, dochter van den graaf van Cork, in het huwelijk getreden, blijkens eenen brief van den graaf aan zijne dochter. DUGDALE vermeldt, dat GORING zijn zonderling leven, als dominicaner monnik in Nederland eindigde; vóór zijnen vader gestorven zijnde, is hij nooit graaf van Norwich geworden. De oude heer zelf werd in 1649 ter dood veroordeeld, doch, op verzoek van de Nederlandsche en Spaansche gezanten, begenadigd. In 1663 is hij, toen 80 jaar oud, op reis gestorven. Zou iemand uwer lezers verdere bijzonderheden omtrent het verblijf van dezen *Lord* GEORGE GORING op het vaste land kunnen mededeelen? Ook waar en wanneer hij stierf, en wanneer hij met bovengemelde *Lady* BOYLE trouwde?

Bovenstaande vragen en bijzonderheden zijn getrokken uit »NOTES AND QUERIES", Vol. ii. pp. 22, 65. Vergel. de RAWDON-*Papers*, p. 39.: *Lord* ORRERY'S *State Letters*, vol. i. p. 5.; CARTE'S *Letters*, vol. i. p. 247. en PECK'S *Desiderata Curiosa*, door N. A. Q. aangehaald.

Catalogus eener boekverkooping te Leyden, bij Joannes Maire, 1661. Voor eenige dagen kwam ik in het bezit van eenen ouden, zonderlingen *Catalogus van boeken*, die, met wit papier doorgeschoten, omtrent 200 bladzijden groot en aldus betiteld is:

»*Catalogus variorum, in quavis Facultate et materia Librorum incompactum Officinae* JOANNIS MAIRE, *quorum Auctio publice habebitur in aedibus* JOANNIS MAIRE, *hora octavâ matutinâ et secundâ postmeridianâ ad diem* , 1661. *Lugduni Batavorum, ex Typographia* NICOLAI HERCULIS, 1661."

Op den rug staat het volgende berigt aan de »Koopers". —

»*Monitos volumus Emptores, hosce Libros eâ vendi conditione, ut cum eorum traditione pretium praesenti pecunia persolvatur. Et si quis Libros a se emptos intra sex septimanarum spatium, à primâ Auctionis die numerandum, a Bibliopola non exegerit, eos cum emptoris prioris damno aliis vendere integrum erit ac licitum.*

»*Monentur etiam et rogantur, ut antè meridiem ad horae octavae, post meridiem vero ad secundae punctum praesentes sese sistere dignentur.*"

Wie zou mij eenige bijzonderheden omtrent dezen JOHANNES MAIRE kunnen geven? (NOTES AND QUERIES, Vol. ii. p. 199.)

W. J.

Εὔθυνοι καὶ λογισταί. Het geven van rekenschap (*εὐθύνη*) door aftredende overheidspersonen was een gewigtig deel der Atheensche staatsregeling, maar het onderscheid tusschen Euthynen en Logisten is nergens te vinden. Sommigen, zooals WACHSMUTH, meenen dat het twee namen voor eene zelfde betrekking zijn. Wijl AESCHINES ze steeds gezamentlijk noemt, als hij van de verantwoording in het algemeen spreekt, zoude ik naar de uitdrukkingen: *λόγον ἀποφέρειν* (*ἐγγράφειν*) *πρὸς τοὺς λογιστάς* voorkomende onder anderen bij AESCHINES in *Ctes*. p. 164: TAUCHNITZ: gelooven te moeten opmaken, dat de *ὑπεύθυνοι* verpligt waren eerst op de lijst der Logisten de verantwoording hunner daden en de rekenschap der gelden, die zij uit de schatkist hadden ontvangen, af te leggen, en dat de Euthynen die verantwoording dan beoordeelden. Ik vraag: of deze voorstelling ook anderen aannemelijk toeschijnt? Zoo niet, wat dan het eigentlijk onderscheid is?

PHILO-GRAMMATOS.

Monsieur Lombard en zijne gedichten. In de recensie van G. D. J. SCHOTEL'S *Letterkundige Bijdragen* in *de Vaderl. Letteroefeningen* van Oct. 1849, bl. 539, vooronderstelt men, dat het lieve Fransche versje:

Doux charme de ma solitude, etc.

eene vertaling zou zijn van 't bekende Hoogduitsche:

» *Du Labsal meiner stillen Ruh*" enz.

van den Vrijheer VON CANITZ. Waarschijnlijk heeft de recensent dit uit zijn geheugen opgeschreven en *die Gedichte von* VON CANITZ niet ingezien; want alsdan zou hij ontdekt hebben, dat de Vrijheer zijn stukje: » *Der Taback*", uit het Fransch vertaald heeft naar *Mons.* LOMBARD, eens leeraar te *Middelburg.* Zie het aangehaalde werk, uitgave — *mihi* — te Berlijn en Leipzig, 1750; *dritte Auflage*, p. 300 en 301, prijkende, wat vreemd is, met platen van S. FOKKE.

Indien DE NAVORSCHER iets kon uitvorschen omtrent dezen *Mons.* LOMBARD, en of er nog meer dichtstukjes van hem bestaan, zou dit aangenaam zijn voor J. C. K.

» *Alle dinck vergaet, dat ter wereld staet*". Van wien is het gedicht, in oud handschrift onder oude papieren gevonden (uit het midden der XVIIde eeuw, gis ik) getiteld:

Een Duitsche rietmus van de vergankeleyckheyt der Werelt, en beginnende:

» Alle dinck vergaet, dat ter werelt staet en schijnt te bloêne
» Daerom ghy menschen wilt duegden wenschen en in minnen groêne" (*)

Het is negen en dertig dergelijke regels lang, zeer vloeijend en eindigt:

» Want ghy syt geschepen naer den beelde Gods begrepen ghy broossche dieren,
» En moet doch worden der wormen spijse soo hoogh van prijse end viel prinsieren
» Soect altijt de duegt daerin verhuegt soo salt wel tieren".

G. P. ROOS.

Jean plein de Courage. In de bijdrage: *Utrechtsche en Amersfoortsche keijen*, vindt men aangehaald onder den pseudonym van JEAN *plein de Courage*, zekeren snaakschen poëet, die in 't eerste begin der XVIIIde eeuw (waarschijnlijk te *Utrecht*) moet geleefd hebben. Ik bezit nog een ander, dan het aldaar aangehaalde boekje van dien liefhebber, getiteld: *Negotianum Satyricum, of de Quinta Essentia van den Toeback*, door JEAN *plein de Courage*, A°. 1713.

Na de gedrukte Copie van 1676.

Gedruckt tot Maersdamme,
Bij Actaeon van Stamme,
Op 't hoekje van Vulcani straat,
Daar de gebaarde pijp in de gevel staat.

(*) Spreuk van welke Rhetorij?

Aan 't eind van dit boekske staat nog een gedichtje, mede op die *Keijen* zinspelende, onder het opschrift: *Een Rozenhoedje voor den buitensporigen Ridder.*

In een evenzeer weinig voorkomend boekje, getiteld: *Lyste van Rariteiten die verkocht zullen werden — ten huize van* ANNA FOLIE, zonder drukplaats of jaartal, wordt diezelfde JEAN *plein de Courage* almede aangehaald met citaat van eenige regels uit zijn evengenoemd *Negotianum Satyricum*, en wel op pag. 155 onder N°. 943. pag. 157 N°. 951, 952. pag. 158 N°. 955, 956, 957. pag. 159 N°. 960 en pag. 160 N°. 961, 962 en 963.

Ik vraag nu, wie weet mij den waren naam van dien koddigen poëet te zeggen?

ICHNEUTES.

Vondelhout. Het mag vreemd schijnen in onze verlichte? XIXde eeuw, waarin alles, wat nog niet op natuurlijke gronden verklaard is, voor onmogelijk wordt gehouden, dat ik met eene vraag durf aankomen, die velen zeker met een medelijdend schouderophalen zullen lezen.

Het is bekend, dat er vroeger menschen gevonden werden, ja nog gevonden worden, die door het gebruik van het *Vondelhout* (*Baguette Divinatoire*), schatten wisten te vinden, dieven op te sporen, bronnen te ontdekken, enz. Ten minste men geloofde zulks. Voor hen echter die niet mogten weten wat het vondelhout is, diene het volgende. Men snijde van eenen hazelaar twee takken, die eene Y vormen, af. Na die van bast en bladen te hebben ontdaan en ze tot op de lengte van een voet te hebben afgesneden, moet men de ellebogen tegen het lijf drukkende, met de vooruitstekende handen de uiteinden van het vondelhout vasthouden en langzaam voortloopen. Ontmoet men onderweg eene bron of eenen schat, zoo begint het hout aanstonds in de handen van dengenen, die het vasthoudt, te draaijen, zoodat men slechts op die plaats behoeft te graven, om zeker te zijn metaal of water te vinden. Nu zal men mij zeker antwoorden, dat de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* reeds te lang bestaat om een' redelijk mensch langer te vergunnen, aan zulke grollen te gelooven: maar ik heb voor mij de *auctoriteit* van vele geloofwaardige schrijvers, die zich met eigene oogen overtuigd hebben, dat het vondelhout die vreemde eigenschappen bezit. Men leze slechts: *Letters on the truths contained in Popular Superstitions by* HERBERT MAYO, *Frankfort* 1849. Of ook: *The Gentleman's Magazine*, 1751, p. 506. Verder geloof ik dat velen de geschiedenis zullen kennen van den beruchten JACQUES AYMAR, die in het einde van de XVIIde eeuw gezegd wordt, wonderen te hebben verrigt met zijne *Baguette divinatoire*,

zoodat de grootste geleerden van dien tijd, geheele dissertaties geschreven hebben over de oorzaken, die tot het draaijen van deze tooverroeden konden aanleiding geven. Dat JACQUES AYMAR wezenlijk schatten wist te vinden, door middel van zijn hout, is onloochenbaar, men leze slechts: *Histoire des Superstitions Anciennes et Modernes*, *Amsterdam*, 1723, om hiervan overtuigd te worden. Echter bezit niet iedereen de eigenschap om het vondelhout te gebruiken, en rekent men dat slechts een persoon van de 40 hiertoe in staat is.

Nu vraag ik het volgende: 1°. Zijn er in ons land nog menschen die het vondelhout gebruiken? ik meen gehoord te hebben van ja. 2°. Zoo dit waar is, wilde ik gaarne weten waar zulks nog geschiedt, en 3°. met welken uitslag?

Π. K.

Dierick Coornhert. Ik bezit een boekje, getiteld: *D'eerste xij boecken Odyssæ. Dat is* DE DOLINGE *van* VLYSSE, *Beschreven int Griecx, door den Poëet* HOMERUM, *Vader ende Fonteyne alder Poëten, nu eerstmael uytten Latijne in rym verduytscht, door* DIERICK COORNHERT. *Tot Amsterdam. By* HENDRICK BARENTSZ. *Boeckvercooper in de Warmoes-ſtraat, int vergulde Schryf-boeck*, *Anno* 1607.

Is deze DIERICK COORNHERT dezelfde persoon geweest als DIRK VOLKERTSZ COORNHERT, die, volgens WITSEN GEYSBEEK, (*Biogr. Anthol. en Crit. Woordenb.*) in 1522 geboren en in 1590 gestorven is?

Ik vind bij VAN KAMPEN, *Gesch. der nieuwere Letterkunde*: » Hy ging ter schole bij CICERO, SENECA en BOËTHIUS"; maar noch in dit werk, noch in de *Beknopte Geschiedenis der Nederl. Letteren en Wetenschappen*, van denzelfden schrijver, noch in WITSEN GEYSBEEK vermeld, dat hij ook vertaald heeft naar eene Latijnsche overzetting van HOMERUS heldendicht.

Dit in verband gebragt met het jaar der uitgave van bovengenoemd boekje, doet mij besluiten dat:

Of, mijn boekje een tweede druk is, in welk geval ik gaarne zou willen weten, welk jaartal de eerste druk draagt;

Of, DIERICK COORNHERT een ander persoon is dan DIRK VOLKERTSZ COORNHERT, ijveriger wijsgeer en Godgeleerde, dan beroemd dichter. Is dit zoo, dan vraag ik: Zijn er meer werken van DIERICK en welke Biographie kan mij hem leeren kennen?

BAVO.

» *Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vrijheid enz.*" Is de auteur bekend of op te sporen van de *Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vryheid voor de Oude Hollandsche regeeringe*, enz. Middelb. 1669, in 4°.; later in kl. 8°. herdrukt en in 1672 en 1747 onder een anderen titel uitgegeven? Uit het werk blijkt dat de schrijver omgang had met JAN EVERTSZ (p. 107 van de ed. in 4°.). Ondanks het minder gunstig oordeel van P. PAULUS, *Unie van Utrecht*, I. p. 253 (van den 2den druk) is het boek lezenswaardig en de schrijver schijnt, bij groote bekendheid met de classieke Grieksche en Romeinsche oudheid veel geweten te hebben van wat er in den staat omging. Of de latere edities veranderingen bevatten weet ik niet; — welligt dat hetgeen er omtrent K. ROORDA in voorkomt, met betrekking tot hetgeen tusschen den jongen ROORDA en ADR. VETH (AITZEMA, IV. p. 148) is voorgevallen, op het spoor kan brengen en is de Raadpensionaris DE HUYBERT de schrijver.

L.

Josias Krijger. In mijn bezit is een zilveren begraafnispenning; op de eene zijde, onder de gewone doodsemblêmes:

JOSIAS KRIJGER OBIT DEN 9 SEPTEMBER 1673.

op de andere zijde weder de dood met zeis en toorts, voor zich houdende een schild, waarnevens tot tenants twee gevleugelde kinderen: op het schild staat:

WANNEER TEN TWEEDEMAAL
DOOR HOLLANTS SCHEEPSMETAAL
TWEE GROOTE KONINCKSVLOTE
ZIJN UIT DE ZEE GESCHOTEN
WIERT BRAKELS LUITENANT
GEWONT MAAR ONVERMANT
EEN KRIJGER IN ZIJN LEVEN
OP 'T BEDD VAN EER GEBLEVE.

Wie was die JOSIAS KRIJGER? Zijn van hem nog meer bijzonderheden opgeteekend? Zijn er afstammelingen of aanverwanten van hem bekend?

W. D. V.

Mejufvrouw of Mejuffrouw. Welke spelling van dit woord is te verkiezen? Mijn onderwijzer gaf in der tijd voor de eerste spelling als grond op, dat het woord was zamengesteld uit *Mejuffer* en *vrouw*, en dus, als eene verkorting van *Mejuffervrouw*, met *fv* moest geschreven worden. Dit schoolmeesterlijk gezag was mij echter niet voldoende, en liever heb ik tot nu toe, in navolging der oudere schrijvers, zoo als HOOFT, die in zijne brieven aan TESSELSCHADE en ANNA ROEMERS, steeds » *Mejoffrouwe*" schrijft, de tweede spelling gebruikt. Intusschen zijn er mij geene meerdere redenen, die de weegschaal naar deze zijde zouden doen overhellen, bekend, en daar ik gaarne omtrent de ware spelling van den naam, door een zoo groot gedeelte onzer schoonen gedragen, zou worden ingelicht, stel ik mijne bovenomschreven vraag in DE NAVORSCHER ter beantwoording voor.

Tevens zij het mij vergund er nog deze bij te voegen. Is het bij ons gebruikelijke woord

Freule afgeleid van het Hoogduitsche *Fräulein*, zoo ja, waarom spreken wij het dan algemeen uit alsof het een Fransch woord ware?

FREDRIK.

Franciscus Cornabé. Het volgende grafschrift van FRANCISCUS CORNABÉ, hetwelk wij nergens vermeld vonden, leest men in de Hervormde kerk te *Willemstad*, staande op een' wit marmeren steen, omgeven door een' zwart marmeren rand en geplaatst aan de westzijde der kerk, boven eene der banken in den muur.

C. S. (*)
FRANCISCUS CORNABÉ,
Helvetius.
In Italia primum et Germania.
Stipendia magna sui laude meruit.
Inde apud serenissimum Auriacum principem
WILHELMUM *Quartum*
Faederatarum regionum Gubernatorem Hereditarium
Intimae admissionis
De gravissimis negotiis ad exteros saepius missus
cum honore militari generalis majoris
legioni primum militum
et ab anno MDCCXLIX.
fortalitiis Willemstat et Klundert
Praefectus fuit.
Obiit Hagae comitum d. XVII *Martii* A°. MDCCLXII
vixit annis fere LVI.
Ordinibus principi et bonis omnibus ob rarum
Virtutis et scientiae militaris exemplum
rarus.
In hoc templo sepulcrum habet.
PETRUS CORNABÉ *fratri incomparabili.*
H. M. C. L. P. (*)

Behalve hetgeen in dit grafschrift van FRANCISCUS CORNABÉ gemeld wordt, is mij niets meer omtrent hem gebleken, welligt kan iemand der Heeren Navorschers omtrent hem en zijn bedrijf het een of ander mededeelen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

(*) Dit zal beteekenen Civibus Salutem.

(*) Dit zal beteekenen: Hoc monumentum cum licentia posuit.

HERHAALDE VRAGEN.

Willem de Zwijger en Musius. In zeker, door den Schrijver, den Heer J. J. VAN DER HORST, zelven, zoogenaamd ***Historisch Kritisch Onderzoek, omtrent het huwelijk van*** WILLEM VAN ORANJE ***en*** ANNA VAN SAKSEN, komt, bl. 92, voor eene vraag, luidende als volgt:

Maar MUSIUS ***dan? .... Ge weet toch welke verdenking op den Zwijger in dezen Goddeloozen moord rust?***

Daar wij die vraag met eene betuiging van volkomene onwetendheid moeten beantwoorden, verzoeken wij den Schrijver beleefdelijk ons de officiële stukken of geloofwaardige geschiedschrijvers te noemen, waaruit van zulk eene verdenking blijkt. Tot heden waren alle geschiedschrijvers het eens, dat de moord van den Roomschen priester door VAN DER MARCK, buiten kennis en zelfs tegen den wil van den Prins van Oranje is geschied.

J. D. B. K.

Nederlandsche Volksoverleveringen. De Heer WILLIAM J. THOMS, een Britsch Navorscher, wiens verdiensten jegens letteren, geschiedenis en oudheden, wij het best kunnen opsommen, door aan te stippen zijne ***Lays and Legends of Various Nations, Early Prose Romances, Anecdotes and Traditions***, en zijne vertaling: ***The Primaeval Antiquities of Denmark*** naar J. J. A. WORSAAE, is voornemens een werk uit te geven betrekkelijk *de Volksoverleveringen van **Groot-Brittannië*** (*The Folk-Lore of England*). Bij het onderzoek van de sprookjes, het bijgeloof en de vreemde gebruiken door zijne landgenooten, als het ware, van ouder tot ouder overgedragen, wenscht hij vooral eene vergelijking in te stellen van hetgeen *zij* aldus bewaarden, met soortgelijk erfgoed, aan de vastelandbewoners toevertrouwd; in het kort, hij wenscht eene Tentoonstelling bijeen te roepen, waarop ieder zijn deel aan zulk eene belangwekkende verzameling mag komen toevoegen. Elke bijdrage, hoe klein ook, zal door ons met erkentelijkheid worden gebezigd om: ***vooreerst*** op onze papieren beurs, ***vervolgens*** op de wereldmarkt van de NOTES AND QUERIES, ***eindelijk*** in het zamenstel van den geleerden Brit hare plaats in te nemen. Dat *nu* het vak, door onze natie beslagen, uitgebreid moge zijn, is de hoop van:

BESTUURDEREN VAN *de Navorscher.*

Handschriften van Engel Merula. In het jaar 1604 was PAULUS MERULA, Hoogleeraar te Leiden, nog in bezit van vele Handschriften van den Martelaar ANGELUS MERULA; C. VAN ALKEMADE was later, zegt men, bezitter van het Album van denzelfden Martelaar. Zoo iemand der lezers van DE NAVORSCHER aangaande de lotgevallen dier gedenkstukken en, de plaats, waar zij berusten mogen, eenige mededeeling zal kunnen en willen doen, zal de ondergeteekende zich verblijden en verpligt achten.

W. MOLL.

Maria van Reigersbergh. Anna Maria à Schurman. Daar Mr. H. VOLLENHOVEN te 's Gravenhage en Dr. G. D. J. SCHOTEL te Tilburg, voornemens zijn de ter hunner kennis gekomen brieven van MARIA VAN REIGERSBERGH uit te geven, voorzien van aanteekeningen en voorafgegaan van haar levensberigt, en het mogelijk is, dat, in weêrwil hunner nasporingen, nog brieven aanwezig zijn, die hun onbekend bleven, noodigen zij beleefdelijk allen uit, die zoodanigen mogten bezitten, ze, hetzij in originali, hetzij in afschrift aan den eerstgenoemde (*Noordeinde* N°. 64) te willen zenden, zullende er dankbaar gebruik van worden gemaakt. Dr. SCHOTEL voornemens zijnde, de ter zijner kennis gekomen brieven en gedichten van ANNA MARIA à SCHURMAN, voorafgegaan door haar leven, in het licht te geven, noodigt allen, die nog onuitgegeven schriften van deze beroemde vrouw mogten bezitten, ten vriendelijkste uit, ze hem ten gebruike af te staan, adres: den heer Boekhandelaar MULLER te 's Bosch. *Algemeene Konst- en Letterbode*, N°. 40, 1851. Zie ook DE NAVORSCHER, bl. 31.

Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu. Gaarne zag ik mijne vraag omtrent de geboorteplaats van W. JZ. BLAEU alsnog bij die gevoegd, welke nog antwoord behoeven of slechts gedeeltelijk zijn opgelost. Hoewel meestal Amsterdam, vond ik toch bij sommige schrijvers Alkmaar als zoodanig genoemd, o. a. in het ***Handboekje der Aardrijkskunde van het Koningrijk der Nederlanden*** door P. H. WITKAMP, 2de druk, 1847. Mag ik vragen op welk gezag de meeningen van beide zijden steunen?

C. W. BRUINVIS.

ANTWOORDEN.

Die 't beter weet mag het zeggen; daar huurt de schipper zijn volk op.

Opregte Haarlemsche Courant (bl. 13, 34, 290). Onlangs viel mijne aandacht op hetgeen reeds over de *Opregte Haarlemsche Courant* gezegd was, en ik zag mij gedrongen er ook nog iets bij te voegen. Ik heb namelijk een exemplaar, zijnde N°; 7. *Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant* (*Gedruckt tot Haerlem, bij* ABRAHAM CASTELEYN, *Stads-Drucker, op de Marckt, in de Blye-Druck. Den* 14 *Februarij*, 1696). En daarmede: Cuique Suum.
R. d. L.

Opregte Haarlemsche Courant. Welligt ter verdere aanvulling van het antwoord van den Heer W. op bl. 290 van dit Tijdschrift, kan ik berigten, dat ik in het bezit ben van een exemplaar, zijnde N°. 18, *Oprechte Haerlemse Saturdaegse Courant. Gedruckt tot Haerlem, bij* ABRAHAM CASTELEYN, *Stadsdrucker, op de Marckt, in de Blye-Druck. Den* 4 *Mey* 1697. Dit exemplaar is dus 37 jaren later uitgegeven. Hieruit blijkt, dat de bijvoeging van *Oprechte* reeds van dien tijd, zoo niet reeds vroeger, dagteekent. N°. 1 van dat jaar zal dus het licht hebben gezien op den 5den Januarij. Het formaat is iets korter en iets smaller dan onze tegenwoordige 25 Cts. zegels. Het blad is gedrukt met eene Collonel romeinsche letter, in twee kolommen, en bevat 8 advertentiën, met regels ter breedte van de twee kolommen. Deze advertentiën houden in eene kennisgeving van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam; eene aankondiging der brouwerij de gekroonde roo Roos, te Amsterdam, op de oude Schans; eene dito eener Boekverkooping te Leyden; eene dito van de verkooping te Rotterdam van een welbeseylt Spiegel-Jacht, genaemt den Hasenden Winthond; eene Boekverkoopers annonce; eene Herbergiers annonce te Zierikzee; eene aankondiging van het Postkantoor te 's Gravenhage; verkooping van Paardedecken en Vloertapyten in de Kalverstraat, in » den slegten Tijt", te Amsterdam.
V. L. JR.

Opregte Haarlemsche Courant. Ik bezit eene *Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant* N°. 12. *Gedruckt tot Haerlem, bij* ABRAHAM CASTELEYN, *Stads Drucker op de Marckt, in de Blye Druck.* Den 25 Maart 1698. Hieruit besluit ik, dat deze Courant *toen nog* iedere week des Dingsdags werd uitgegeven, want 25 Maart is de 12 week. De Heer H. G. WITLAGE ziet dus zijn vermoeden, (NAVORSCHER, bl. 291 geuit) nopens eene slechts wekelijksche uitgave bevestigd. De bijvoeging van *Oprechte* was in 1698 reeds in gebruik. Mijn exemplaar is van gelijk formaat als het zijne, doch de druk is *geheel* eene romeinsche letter. Van de *vier* advertentiën hebben twee betrekking op verkoopingen van boeken, te *Haarlem* en in *'s Gravenhage.* E. A. P.

Hollandsche vertaling van Augustini Confessiones (bl. 18, 36, 72). Er bestaat eene, voor *dien* tijd vrij goede en lofwaardige, thans nog zeer bruikbare vertaling van dit geschrift, welke jaarteekent van 1741. Zij is betiteld: *Belydenis van den H.* AUGUSTINUS, *naer den lat. overzetting der Benedictijnen uit de Vergadering van den H.* MAURUS; *op nieuw vertaeld, met verklaeringe en kantteekeningen opgehelderd* door *J. S. Pr. te Gent. By v. d. Ween*, 1741. J. S. is J. SPRUIT, Priester te Amersfoort.
H. v. B.

Gebruik der Aardappelen (bl. 23, 52, 78, 262). Zie hier hetgeen ik er van lees in de 1ste aflevering van NIEUWENHUIS' *Woordenboek*, herzien door Mr. S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, bij K. FUHRI te 's Hage.

Gij vindt op bl. 8: » De aardappel werd in 1565 door een' slavenhandelaar J. HAWKINS uit Peru, alwaar zij oorspronkelijk voorkomt, als eene kruidkundige zeldzaamheid naar Ierland overgebracht. Sir FRANCIS DRAKE bragt ze twintig jaren later op nieuw naar Europa en wel in zulk eene hoeveelheid, dat men de cultuur op ruimer schaal kon beproeven. Hij gaf ze den plantkundige JOHN GERARD en liet ze zelf in zijnen tuin met de meeste zorg behandelen. Ook de Nederlandsche kruidkundige CLUSIUS, Hoogleeraar te Leiden, *kwam in* 1589 *in het bezit van aardappelen*, die hij eerst in den Botanischen tuin liet aankweken, waarna ze vervolgens verder door de Nederlanden verspreid werden". F. C. W.

Spijkers op laag water (bl. 55). Wie spijkers op laag water gaat zoeken, haalt kleinigheden op, die elk ander mensch vredig laat rusten.
SCIOLUS.

Stalen pennen (bl. 57). Een berigtgever, wiens naam tot onze spijt onleesbaar is, meldt ons het volgende:

» Bij het doorbladeren van het *Woordenboek* van BAYLE, vind ik in het Eerste deel, bl. 164:

... qu'ALLATIUS (natif de l'ile de Chio, garde de la bibliothèque du Vatican, un des plus fameux écrivains du 17e Siècle) s'étant servi d'une même plume, pendant quarante ans, pour écrire en grec, et l'ayant enfin perdue, en pensa pleurer de douleur". —

Hieruit zou men, even als de begunstiger aan wien dit berigt zijnen oorsprong verschuldigd is, kunnen opmaken, dat metalen pennen, schoon zeldzaam toen ALLATIUS grieksche boeken overschreef, nogthans, in zijnen leeftijd reeds, niet onbekend waren. Wij denken hier liever aan erkentelijkheid voor eene veertigjarige dienst, welke met een veertigjarig vertrouwen gepaard kon gaan. Ook wij kennen beroemde schrijvers, die ongaarne hun, telkens omgedraaide, lievelingspen voor eene van PERRY's edelste, zouden verruilen.

Suiker (bl. 57). Dat de latere Grieken en Romeinen, schoon zij zich altijd van honig bedienden, toch suiker gekend hebben, is zeker. DIOSCORIDES schreef dat men aan de stengels van zekere rietsoorten in Indië en Arabië suiker vond, die naar zout geleek, en STRABO vermeldt de getuigenis van NEARCHUS dat er in Indië honig bereid wordt uit riet zonder bijen. Maar dit bewijst niet dat de suiker, waarvan deze schrijvers gewagen, dezelfde is als die uit suikerriet bereid wordt. Integendeel, SALMASIUS betoogde reeds (en SPRENGEL stemt volkomen met hem in) dat de suiker der ouden door het Bamboesriet werd voortgebragt, waar zonder eenige kunstbewerking een melkachtig vocht uit loopt, dat opdroogt en door de inlanders *Sacar Mambre* genoemd wordt.

Onze suiker die uit het sap der gekneusde stengels van het suikerriet bereid wordt, werd het eerst vermeld door MOZES CHORENENSIS, *Geographica Armenica*, p. 364, die opgeeft dat de beste suiker bij Gondisapora nabij den Euphraat gekweekt werd. Daar deze schrijver in het midden der vijfde eeuw geleefd heeft, meent SPRENGEL dat men vóór dien tijd geene andere suiker dan het gedroogde sap van Bamboesriet in Europa gekend heeft. De Saracenen bragten het van den Euphraat naar Cyprus en Griekenland over, en weldra naar Sicilië en andere landen. Sedert dien tijd kwam het meer en meer in gebruik. Zie LINNAEUS bij HOUTTUIJN, D. II. St. 13, bl. 142 en vooral SPRENGEL, *Historia rei Herbariae*, Tom. I. p. 170, 245 en 246.

Dr. A. MAAS.

Gebruik der boter (bl. 57). OPPIANUS noemt in zijne *Cynegetica* (IV. 267) ARISTAEUS als den uitvinder van de kunst om boter te bereiden. Het laat zich niet bepalen wanneer deze persoon geleefd heeft. Het zij genoeg dat sommigen hem den leermeester van HOMERUS noemen, en dat hij veel onder de Hyperboreërs, Scythen en andere ten noorden van Griekenland wonende volken schijnt verkeerd te hebben. SPRENGEL meent dat deze naam de collectief uitdrukking is voor vele gezantschappen naar het noorden (*Geschichte der Arzneykunde*, I. 151 en volg.).

Gelijk dit verhaal van ARISTAEUS reeds aanduidt, dat de kunst van boter te maken in het noorden uitgevonden is, wordt zulks bevestigd door eene plaats uit een der werken, die aan HIPPOCRATES worden toegeschreven (*de Morbis*, Lib. IV. Ed. FOESII), 1657. p. 508), waar men breedvoerig aangeteekend vindt, op welke wijze de Scythen boter bereidden. De Scythen, leest men daar, verzalen de melk der paarden in houten vaten, en schudden of bewegen ze sterk, zoodat zij schuimende zoodanig van een scheidt, dat het vette en ligte boven drijft, hetwelk boter heet, en het zware en dikke naar beneden zinkt, hetwelk zij droogen en *hippake* (paardenkaas) noemen; terwijl de wei tusschen beiden in het midden blijft. Hoogst waarschijnlijk dus hebben de Scythen de boter reeds omstreeks vijf eeuwen voor CHRISTUS geboorte als voedsel gebruikt. PLINIUS verhaalt ook (Lib. XXVIII, cap. 9.) dat de boter bij de barbaarsche volken tot de meest gezochte spijzen behoorde, en DIOSCORIDES zegt, dat de beste boter uit de vetste melk, namelijk uit die der schapen en geiten bereid wordt, alsmede dat men ze, in plaats van olie, tot bereiding van spijzen kan aanwenden. Voorts roemt hij het roet van verbrande boter als een geneesmiddel. GALENUS verwondert zich dat DIOSCORIDES voornamelijk de boter van schapen- en geitenmelk noemt, daar men ze ook uit koemelk maakt, en voegt er, als eene niet gewone zaak, bij, dat hij met eigene oogen zoodanige boter gezien heeft. Bij de oude Grieken en Romeinen was de boter dus meer een geneesmiddel dan eene spijs. (Zie ook CELSUS, Lib, IV, cap. 15 et 18.) Bij de Noordsche volken en daaronder bij de Germanen werd zij reeds in zeer oude tijden als voedingsmiddel gebruikt. Het laat zich bezwaarlijk bepalen, of hetgeen TACITUS *lac concretum* noemt, boter dan wel kaas geweest zij (*De Mor. Germ.* cap. 23), welligt had hij het een en het ander daarbij op het oog.

In de vraag, die ik getracht heb te beantwoorden, leest men dat de Grieken de boter gebruikten, om te branden en licht te geven. De vrager veroorlove mij wederkeerig te vra-

gen, van waar hij dat berigt heeft, aan welks naauwkeurigheid ik twijfelen moet: 1°. omdat de boter, gelijk ik boven aantoonde, bij Grieken en Romeinen schaarsch bekend was, en 2°. omdat DIOSCORIDES wel van het roet der brandende boter gewaagt, maar alleen als van een geneesmiddel, geenszins als van een middel tot verlichting. Dr. A. MAAS.

Maltentig (bl. 90) eigenlijk *maltantig*. Oudtijds namen de jongere zusters bij de getrouwde het huishouden waar, waarop zij zeer keurig, ja dikwijls *malzindelijk* waren, zoodat zij voor de zusterskinderen, van wege hare eigenzinnigheid en overdrevenheid in netheid, zeer lastig waren, die dus zulk eene *tante* met regt *maltantig* konden noemen. (T. M. LOOMAN, *Proeve eener verklaring*, *enz.*)

H. W. K.

Stijgbeugels (bl. 92, 121). Onze vriend N. P. BIBLIOPHILUS teekende hieromtrent nog de volgende bijzonderheden op: »Gelijk SAXO SYLVIUS te regt aanmerkt" — schreef hij — »was het gebruik van stijgbeugels aan de ouden onbekend: zelfs ten tijde van GALENUS reed men nog steeds zonder dit nu onontbeerlijke hulpmiddel; hij toch spreekt (in *de Parvae Pilae Exercitio*, cap. 5 en *de Sanitate Tuenda*, Lib. II. cap. 11.) van eene kwaal, die ontstond door het, zonder steunsel, naar omlaag hangen der beenen, terwijl men te paard zat. Eerst na den tijd van Keizer LEO, wiens *Tactica* de stijgbeugels mede *Scalae* noemt (*ald.* in Edit. MEURSII, cap. VII. § 10. p. 57), kwamen zij algemeener in zwang", »schoon vier eeuwen later" — dus vervolgt een ander berigtgever, T. H. B., »er een verbod van LODEWIJK IX, Koning van Frankrijk (1226—1270) uitging, dat hunne aanwending verhinderde. Zoo leest men althans bij JOINVILLE. Het werd ook voor mannelijker gehouden, wanneer men ze niet bezigde; hoewel de ruiter zich, bij het opstijgen, van daartoe langs de wegen opgerigte steenen, waarvan sommige hier en daar nog aanwezig zijn, bedienen mogt". Zoodanig een behulpsel, dagteekenende van het jaar 1502, bevond of bevindt zich nog te Frankfort aan de Romeinsche poort, en op vele plaatsen van Groot-Brittannië ziet men er met gelijke bedoeling. Waar deze trap ontbrak, moest een bediende vaak zijnen rug als vervangmiddel aanbieden.

Zonderling Latijnsch vers (bl. 122, 174, 205). Bij de opgegeven Latijnsche verzen van zonderlinge zamenstelling, op bl. 174 en 175 van DE NAVORSCHER, kan nog gevoegd worden het volgende, hetwelk voorkomt in den *Spectator of verrezene Socrates* van RICHARD STEELE, I. Vert. 46, en dat wij met de daarbij gevoegde toelichting mededeelen:

»Ik heb", zegt de schrijver, »een lofzang gezien, bestaande uit zesvoetige vaarzen, ter eeren van de gelukzalige maagd gedicht, beslaande een geheel boek, schoon 'er niet meer dan deze 8 woorden in gevonden wierden:

Tot tibi sunt Virgo dotes, quot sidera coelo;

dat is te zeggen:

't Starrenheir is even talrijk als uw gaven 't zijn, o Maagd

Deeze woorden had de geestige Dichter op zoo veelerlei manieren verzet en verplaatst, dat het getal der vaarzen, het welk uit deze verzetting der woorden is voortgekomen, bijna zoo groot is, als dat der deugden en sterren, die in de zelve opgezongen worden."

FREDRIK.

[Bovenstaande regel, die, volgens de berekening van JACQUES BERNOUILLI, (in het na zijnen dood verschenen werk: *Ars conjectandi*, Basileae, 1713, in 4°.) 3,312 keeren omgezet kan worden, is het maaksel van den Antwerpschen Jesuiet BERNARD BAUHUYS. Men zie de verzameling van zijne *Epigrammata;* Antv. 1615, in 12°. SCRIBANI, een ander Jesuiet, gaf aan dit woordenspel den zonderlingen titel van *Proteus Parthenius*, en HENRI DUPUY (ERYCIUS PUTEANUS) bewerkte het in: *Pietatis thaumata in Proteum Parthenium unius libri versum et unius versûs librum*, *stellarum numeris sive formis* 1022 *variatum*. Antwerpiae, ex officina Plantiniana. 1617, in 4°.; 48 bl. Het getal 1022 koos hij uit om bij de som der toen bekende sterren te blijven. De WelEerwaarde PRESTET ging verder en verschikte het vers 3376 malen. Dit alles met behoud van de maat; wanneer men deze niet behouden wil — zegt BERNOUILLI — kunnen die acht woorden 40327 maal van plaats verwisselen.

Een tweede vers, aan THOMAS LANSIUS het aanzijn verschuldigd, heeft geen zeer aantrekkelijk onderwerp en luidt aldus:

Crux, faex, fraus, lis, Mars, mors, nox, pus, sors mala, Styx, vis

Het biedt ons de mogelijkheid eener verplaatsing aan, die 31916800 keeren — door een' liefhebber altoos — kan worden hervat. Een Leuvensch bewerker van den *Proteus Parthenius* (Lovanii, excudebant VAN LINTHOUT et VAN DEN ZANDE; 1833, in 16°. 74 bl.) voegt er onder:

»Het kan derhalve zoovele keeren omgezet worden als er guldens noodig zijn om 't geheele Belgische rijk te bestieren." Wij zeggen als de geleerde PASCHASIUS, in zijne *Poesis artificiosa;* 1668, in 12°. »Ik wil het liever gelooven, dan beproeven!"

Een derde vers, waarvan de maker ons onbekend is, medegedeeld in: *l'Encyclopédie Méthodique*, *Amusements des sciences mathématiques et physiques*, (Paris, 1792, in 4° p. 375.) bevat elf, op twee na éénlettergrepige, woorden, tot eene 3,265,920-voudige verschik-

king, met eerbiediging van maat (en zin, bij-aldien het er eenen heeft) ingerigt. Het wordt aldus opgegeven:

Rex, lux, dux, pax, sol, spes, fons, vas, flos, via, JESUS.

l'Encyclopédie noemt wel is waar, 31,916,800 verwisselingen, doch het is wat veel. Welk rekenaar is in staat om ons het juiste getalmerk in te zenden? (Overgenomen uit: *Le Livre des Singularités;* Dijon: VICTOR LAGIER, Paris: PELISSONNIER, 1841, p. 140. e. s., en *Curiosités Littéraires*, Paris: PAULIN, 1845, p. 62.)]

Jan Norel (bl. 123, 294). Behalve dat de naam niet BIKKER maar BEKKER zijn moet, dient tot regt verstand van het door mij opgegevene, bl. 176, dat het bovenschrift, aldaar vermeld, niet van BEKKER is, wat ook niet gezegd wordt; dat bovenschrift is de *spreuk* door NOREL gevoerd, of wel door anderen hem toegevoegd, zoo als dit meer bij portretten het geval is; het vers van BALTHAZAR BEKKER *onder* het portret geplaatst, is van den volgenden inhoud:

NOREL de Wereld door bereisd en veel ervaren,
De eer der dichtkonst, rijp van oordeel en van Jaren,
Verbeeldde bet hem self dan hier de konst in print,
Had hy na waardde in Stads of Staten dienst bewind.
ondert. B. BEKKER.

V. D. N.

Abercromby (bl. 154). Het blijkt niet dat de Heeren DAVID en PATRICK ABERCROMBY aan de Leydsche Hoogeschool gestudeerd en aldaar den graad van Doctor in de geneeskunde zouden verkregen hebben. Hunne namen worden niet gevonden in de ALPHABETISCHE *registers*, der aan die Hoogeschool ingeschrevene studenten (thans onder bewaring van den Hoogleeraar N. C. KIST te Leyden) (*). Dit zal de oorzaak zijn, dat men vergeefs de academische dissertatiën der bedoelde Heeren, op de Bibliotheek der Leydsche Hoogeschool zal zoeken.

Intusschen bezit die Bibliotheek slechts drie werken van DAVID ABERCROMBY, bestaande in:

(a) *Tuta, ac Efficax*
Luis Venereae, saepe absque
Mercurio, ac semper absque
Salivatione Mercuriali,
Curandae Methodus.
Authore DAVIDE ABERCROMBY, *M. D.*
Londini Impensis SAMUEL SMITH
ad Insigne Principis in Coemiterio Divi Pauli
MDCLXXXIV in 8°.

Opgedragen aan Dr. WHISTLER. (*Dabam Londini* 7 April 1684).

(*) Het ware wenschelijk dat die registers konden worden gedrukt, in het belang der historische personen.

(b) DAVIDIS ABERCROMBY, *M. D.*
De Variatione, ac Varietate Pulsus observationes.
accessit ejusdem authoris
Nova Medicinae
tum Speculativae,
Tum Practicae Clavis.
sive ars
Explorandi Medicus Plantarum, ac Corporum quorumcumque Facultatis ex solo Sapore. Imp. SAMUEL SMITH. *Londini MDCLXXXV in* 8°.

Opgedragen aan ROBERT BOYLE.

(c) DAVIDIS ABERCROMBII
Scoto-Britanni
Philosoph. ac Med. Doct.
FUR ACADEMICUS
Amstelodami apud ABRAHAMUM WOLFGANG
1689. in—8°.

Opgedragen aan JACOBUS CUPERUS (*classis ex Indiâ nuper reducis archithalasso*).

Zie hier de namen van eenige studenten (ABERCROMBY'S) die te Leyden hebben gestudeerd, en aldaar zijn ingeschreven:

6 Oct. 1713. ALEXANDER ABERCROMBY. Scotus, an. 21. Stud. Juris.
25 Oct. 1724. GEORGIUS ABERCROMBY. an. 21. et JACOBUS ABERCROMBY. an. 20. Scoto-Britanni. Stud. Juris; woont by BEECK op de Breestraat.
18 Nov. 1724. JACOBUS ABERCROMBY. Scotus, an. 24. Stud. Juris; woont by S. ROSIER in de Choorsteeg.
3 Aug. 1725. GEORGIUS ABERCROMBY. Scoto-Britannus an. 22. Stud. Juris, apud J. BOUDAR op de Breedstraet.
3 Aug. 1725. JACOBUS ABERCROMBY. Scoto-Britannus an. 20. Stud. Juris, apud eundem.

Voor het overige dient vermeld te worden, dat er geene dissertatiën of andere werken der ABERCROMBY'S, op de Leidsche Bibliotheek voorhanden zijn, dan de reeds genoemde werkjes van DAVID ABERCROMBY.

..ELSEVIER.

Club (bl. 154). BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl. der naamw.* I. 133, geeft een antwoord op de vraag van J. H., als hij zegt: »*Club*, wellicht van *klop*, dat is knots, stok en dus, in Engeland voor besloten gezelschap gebruikt, van den voorzitters-hamer, die oudtijds een eenvoudig dik stokjen of kloppertjen was, als waarmeê de Omroepers op hun bekkens slaan". Op het woord *Klub*, *Geslachtl.* II. 88, houdt onze Taalkundige echter »*Klub* voor *knots*, en verwant met *klouw*, 't geen door 't verloren *klobben* met *kloppen* samenhangt", voor een ander woord dan »*Klub*, Engelsch woord, verbasterd van ons *kluw*, in 't Fransch *peloton*, in den zin van aanhang, samenhouding". J. J. WOLFS.

De vliegende Hollander (bl. 156, 217, 329). » Terwijl wij van den Platastroom naar Spanje stevenden, hoorde ik op een' nacht den uitroep: *Een zeil!* Terstond was ik op het dek, maar bespeurde niets. De man, die de wacht had, zag er zeer verschrikt uit en verhaalde mij, op mijne toespraak, de reden. Naar omhoog schouwende, had hij een zwart Fregatschip zoo digt bij hem zien voorbijvaren, dat hij het beeld aan den boeg had kunnen waarnemen, hetwelk een geraamte, met eene speer in de regterhand, voorstelde. Ook de manschap was daaraan gelijkvormig, met dat onderscheid slechts, dat hun gebeente met vel bedekt was. De oogen lagen hun diep in het hoofd, en waren strak, als van dooden. Evenwel hanteerden deze spookgestalten de zeilen, die zoo ligt en dun waren, dat men er de sterren, met een onzeker licht, doorheenschemeren zag. Ook maakten de katrollen en het touwwerk geen leven, alles was stom, gelijk het graf, behalve dat somwijlen door een flaauwe stem het woord *Water!* uitgesteend werd. Dit alles aanschouwde mijn berigtgever bij een zwak, bevend schijnsel, dat uit het vaartuig zelf te voren kwam. Maar, toen hij *Een zeil!* geroepen had, verdween het schip plotseling en zijn blik viel op niets meer als de zee en het gesternte. — Toen wij, na eene redelijk voorspoedige vaart, in de Spaansche haven binnengeloopen waren, vertelde ik het voorval in een gezelschap en lachte er meê, als met een hersenverdichtsel van de kranke verbeeldingskracht des matrozen, die, van het oogenblik af der vreemde gebeurtenis, in treurigheid verzonken was geworden en zoo uitgeteerd, dat hij stierf. Hoe groot was mijne verbazing, als daarop een der toehoorders verbleekende uitschreeuwde: *Zoo zijt gij dan gewroken*, SANDOVALLE! Na veel biddens, gaf hij de volgende verklaring: »» Het zal nu 40 jaren geleden zijn, dat mijn broeder, *Don* LOPEZ D'ARANDA, gestorven is uit hartzeer over zijnen zoon, *Don* SANDOVALLE, die, naar hij zelf getuigde, zich met zijne in Peru verworvene rijkdommen en zijne schoone bruid, LORENZA, naar Spanje had ingescheept. Maar op zekeren nacht had de Vader een' droom: Hem dacht: hij zag, hoe SANDOVALLE, zwaar aan 't hoofd gewond, bleek en ontsteld naar eene Jonkvrouw wees, die aan den mast van het zwarte schip gebonden was, terwijl zij, dan eens naar den hemel blikte, alsof zij om Goddelijken bijstand vroeg en dan weder haar oogen, smachtende, op een' voor haar staanden beker sloeg, dien zij echter niet bereiken kon, en de woestaards in hare nabijheid om een dropje water bad. Toen zij haar dit weigerden, sprak zij met eene vaste stem een' vloek over het hoofd van een zekeren EVERT uit, en gaf den geest. EVERT scheen de gezagvoerder te wezen. Terstond verdween ook het nachtgezigt, en mijn broeder vernam eene stem, die uitriep: SANDOVALLE *en* LORENZA, *gij zult gewroken worden!*" " Dus besloot de Spanjaard, die in het geheel niet twijfelde, of het door den matroos geziene spooksel was EVERTS schip geweest, dat veroordeeld was geworden, om eeuwig de zee te doorkruisen. Van het vaartuig, waarin de jonge Edelman vertrokken was, heeft men nooit weder iets vernomen, en, omstreeks denzelfden tijd, hield ook een berucht Hollandsch zeeroover op, de vaart tusschen den Platastroom en de Kaap de Goede Hoop te verontrusten." (*Naar een oud Handschrift, medegedeeld in* » Das Morgenblatt", *van* 1824, N° 45). Wie nu zoude gelooven den oorsprong der Sage van het, ook door MARRYAT, tot een Roman gebezigde » Spookschip" gevonden te hebben, hij zou evenwel in dwaling verkeeren, want, in het Tijdschrift » *Das Ausland*" van 1841, N°. 237, treft men wederom eene anders luidende getuigenis aan, dat: » deze Legende niet, gelijk zoovele, haren oorsprong bloot in de verbeeldingskracht der zeelieden heeft, maar dat zij werkelijk eenigermate op geschiedkundigen bodem rust, en dat de tegenwoordig »» vliegende" " in zijnen tijd een »» levende" " Hollander was, die zich als zeevaarder onder zijne tijdgenooten een grooten roem verwierf, en hem, door het sprookje, der nakomelingschap overbragt. Deze man heette BERNARD FOKKE en leefde in den aanvang der 17de eeuw. Hij was een ondernemend zeeman, die, zonder zich aan weêr en wind te storen, altijd met volle zeilen doorstevende. Hij had ijzeren ra's aan den mast, opdat ze hem, bij storm, niet overboord zouden waaien, en maakte, toen reeds, de terugreis van Batavia naar Holland in 90 dagen, terwijl hij, voor heen en weêr, minder dan acht maanden besteedde. In zijnen leeftijd, toen de zeeluî den weg naar de Oost-Indieën en de op de wereldzee heerschende winden en stroomen nog zoo naauwkeurig niet kenden, als nu, — toen de voorzigtige stuurman, zoodra het avonddonker viel, de zeilen inhaalde (?), waarom de duur eener gewone reis van Holland naar Java op meer dan thans *vice versâ* geschat werd. — In zijnen leeftijd was het niet bevreemdend, dat zoo ongelooflijk snelle zeetogten, als die van Schipper FOKKE, aan bovennatuurlijke oorzaken werden toegeschreven. De een noemde hem een' toovenaar, de ander sprak van eene verbindtenis met den Booze, en wat dies meer zij. Dit geloof werd nog versterkt door FOKKE's gantsch buitengewone grootte en ligchaamskracht, door een zeer afschrikbarend uiterlijk en een ruw terugstootend gedrag; voeg hierbij nog het aanwendsel, om, bij den geringsten overlast, vreesselijk te vloeken. Als hij nu, voor de laatste maal, de haven verlaten had en men niets meer van hem hoor-

de, zoo heette het: *Hij is den Duivel een prooi geworden; tot straf zijner zonden is hij veroordeeld om eeuwig met zijn schip tusschen de Kaap de Goede Hoop en de Zuidelijke spits van Amerika rond te zwalken, zonder ooit eene haven aan te mogen doen.* Van dit zwervende vaartuig wisten, in de vorige eeuw, bijna alle zeevaarders op den Indischen Oceaan te vertellen. Menig Schipper was des nachts door den betooverden Hollandschen bodem gepraaid geworden en had hem duidelijk gezien; de manschap er van bestond alleen uit den Kapitein, den Bootsman, den Kok en een enkelen matroos, elk hunner stok-oud en met een langen baard. Iedere tot hen gerigte vraag bleef onbeantwoord, daar zij ten gevolge had, dat het schip oogenblikkelijk verdween. Somtijds werd het Spokende vaartuig ook bij dag opgemerkt; en dikwijls hebben waaghalzen zich vermand om, met eene sloep, er heen te roeien; doch, zoodra zij het bereikt hadden, vervloog het voor hun aangezigt. De Stuurman op deze Godvergetene kiel moet even ruw, als haar gezagvoerder, geweest zijn, want, men verhaalt van hem, dat, toen eens het schip, na eene zeer korte reis in Straat-Sunda beland was, doch, om den Zuid-Westenwind, het eiland Crockatoa niet voorbij kon en daarom nog een paar gangen laveeren moest, hij, uit woede over dit oponthoud, al vloekende den wensch uitte: *de Duivel mogt hem, na zijn' dood, als taak opgeven, om de eilanden Crockatoa en (Pulo-) Bessy aan elkaêr te winden, opdat het vaarwater breeder zoû worden.* Nog heden kan men, aan de Noord-Oostelijke punt van eerstgenoemde plaats, den stuurman, bij den zelfgekozen arbeid, op de wijze der matrozen, wanneer zij aan het windas staan, hooren zingen. Werkelijk verneemt men op die plek wonderbare klanken, welke echter van het suisen des winds, in de rotsholen, ontstaan. De gedachtenis van Schipper FOKKE werd, nog lang na zijne verdwijning, door een metalen beeld in stand gehouden, hem op het eiland Kuiper opgerigt, en wel zóó, dat het aan alle vaartuigen, die van de reede van Batavia in zee staken, in het oog moest vallen. Dit gedenkteeken werd door de Engelschen, toen zij in het jaar 1811 Java hadden veroverd, van het eiland weggenomen. [F. NORK, *Mythologie der Volksfagen und Volksmärchen: S.* 939 *u. f.*] Is de laatste bijzonderheid waar? SCIOLUS.

Barbierspaal (bl. 136, 235, 266). De geverwde staak of *barbers's pole*, door u als een paal voorgesteld, was oorspronkelijk het kenteeken, dat aan den voorbijganger de woning aanduidde van hem, die, *ex professo*, bloed aftappen mogt; hij was het zinnebeeld van den stok, welke den persoon, die gelaten werd, in de hand werd gegeven, tot bevestiging van zijn arm bij de heilzame verwonding. Het windsel werd u door de veelkleurige strooken afgebeeld. Sommigen echter, die in den staak het merk van den heelkundige zien, brengen hem op de lans der krijgshaftige ridders te huis, die voorzeker de toepassing van zwachtel, hechtpleister en lancet meer behoefden dan hunne kleinzeerige nazaten, wier strijdperk een dagblad, wier spiets eene metalen pen, en wier schild de naamloosheid is. SCIOLUS.

Koppermaandag (bl. 186). Eene stad van Noord-Braband werd belegerd, en hongersnood dwong de inwoners om haar over te geven. Maar de vijanden waren zóó op de belegerden vertoornd, dat zij hen allen gezamenlijk over den kling wilden jagen. De vrouwen begaven zich echter voor den hoofdingang van het kamp, en door aanhoudend smeeken verwierven zij zich de gunst van wat haar kostbaarst was, op den rug weg te dragen. In de stad teruggekomen, nam ééne der vrouwen terstond haren man op den rug, en de overigen volgden haar voorbeeld. Zoo kwamen de inwoners *koppel aan koppel* uit de stad en waren gered. Uit dankbaarheid besloten de mannen hunne vrouwen jaarlijks op dien dag alle heerschappij af te staan, en noemden hem *Koppelmaandag*, waaruit door verbastering *Koppermaandag* is ontstaan. Zie hierover WOLF's *Niederländische Sagen*, N°. 543. DUDDEL.

Terschelling (bl. 186, 239, 269). Ik twijfel of J. S. S. wel gelet hebbe op mijne aanhaling van »HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, 2de deel, in voce."

J. H. VAN DALE.

Terschelling. Ik weet niet of het eiland *Terschelling*, in *Friesland*, *Schielge* genoemd wordt, doch dit is zeker, dat het door zijne westelijkste inwoners *Schielinge*, en door de meer oostelijk wonende *Schielje* wordt geheeten.

A. C.

Eengodisterij der Egyptenaren (bl. 187). Hierover kan HENRY nazien: HERODOTUS, Lib. II, PORPHYRIUS, *de Abstinentia;* JAMBLICHUS, *de Mysteriis;* PLUTARCHUS, *Isis et Osiris*.

Ik kan daaruit niet ervaren, of de Egyptenaren het tot de dienst van een' God zouden gebragt hebben, maar wel dat het onmogelijk was, hunne denkbeelden, aangaande de Godheid naar hunne esoterische leer bepaaldelijk aan te geven, wijl die leer alleen bij de priesters bekend was.

De volksleer of de exoterische, welke waarschijnlijk op de esoterische gegrond was, bevatte: Het Sabäismus of de sterredienst: het Fetischismus of de vereering van zekere zin-

nelijke voorwerpen, bij hen meer bepaald die van diersoorten; de dienst der vergoodde helden, als: THOT, HERMES, HORUS, enz. Tevens geloofden zij aan de zielsverhuizing.

Men schijnt ook in hunne leerstelsels eene soort van manicheïsmus te vinden, daar zij hunne godheden, ISIS en OSIRIS, — de eene mannelijk, de andere vrouwelijk, — als twee verschillende beginsels aannamen.

De Hindoes stellen als eerst eenig wezen — God — BRAHMA den groote. Als schepper wordt hij genoemd BRAHMA, als onderhouder VISCHNOU; als vernietiger en vernieuwer der vormen, SIVA. Deze drie krachten of personen vormen de drieëenheid der Hindoes.

Over dit volk kan men nazien:

Bagavadam ou doctrine divine etc. Paris 1788. in 8°.

Asiatic Researches. Calcutta 1788.

Systema brachmanicum liturgicum, etc. TR. PAULINUS, *a. s.*

Bartholomeo. Romae 1791. in 4°.

POLIER, *Mythologie des Hindous*, tom. 1 et 2. Paris 1809. in 8°.

De leer der Tibetanen was bijna gelijk aan die der Hindoes, men zie de werken, aangehaald hierboven, bij de Hindoes.

Bij de Chinezen het Sabaïsmus en de vergoding van verpersoonlijkte natuurkrachten. Men zie:

LEIBNITZ, *Epist. ed* KORTHOLT.

Le Chou-King, un des livres sacrés des Chinois, etc. Paris 1770. in 4°.

Ik geloof reeds te veel plaats voor dit mijn geschrijf te hebben gevorderd. Indien HENRY dus nog een en ander, met betrekking op de godsbegrippen van andere oude volken verlangt te weten, ik zal hem gaarne mededeelen, het weinige dat mij er van bekend is.

D. J. WINS (?).

Liedjes voor 6 *December* (bl. 190, 199). *Kinderpoëzij.* Sint Nicolaas liedje, zoo als het te Groenlo wordt gezongen.

Sinter Klaas, Goed heilig man,
Trek den besten tabbert an,
Rijd er meê naar Amsterdam,
Van Amsterdam naar Spanje,
Appels van Oranje,
Peeren van de boomen,
Rieke Rieke Oomen,
Rieke Rieke Jufferkes,
Bakt zukke lek're pufferkes.

Σ.

II.

Te Sluis zong men in mijne jeugd;

1.

Sint Niklaas, goed heilig man,
Trek je beste tabbert an,
Rijdt er mee naar Amsterdam,
Van Amsterdam naar Spanje.
Twee appeltjes van Oranje,
Twee peertjes van den besten boom.
't Kind (*) zal hebben een gouden kroon,
Een gouden kroon van dokkeblaren,
't Kind (*) zal naar Oost-Inje varen,
Van Oost-Inje weer naar Sluis,
Zoo komt dan het kind (*) weer t'huis.

2.

Sint Niklaas, kapoentje!
Leg wat in mijn schoentje,
Al wat er niet inne kan,
Leg dat dan maar achteran,
Achter an het glaasje,
'k Dankje, Sint Niklaasje!

J. H. VAN DALE.

III.

Sint Niklaasje! heilig man!
Trek je mooije tabberd an,
Rijd 'er meê naar Amsterdam,
Van Amsterdam naar Spanje,
Drie appeltjes van Oranje,
Drie peertjes van een Peerenboom,
Sint Niklaas is mijn oom.

Hossen bossen paardje,
Met jou vlossen staartje,
Zóó rijden de Heeren
Met haar' bonte kleêren,
Zoo rijden de vrouwen
Met haar bonte mouwen,
Zoo rijdt de akkerman
Met zijn paardjen achter an.'

C. G. B.

IV.

Sint Niklaasje bi-ba-bon (du bonbon?)
Gooi wat in de regenton,
Gooi wat in de huizen,
Voor al de ratten en muizen; —
Geef wat,
Houd wat,
Een ander jaartje weêr wat.

of:

Sint Niklaasje! heilig man!
Trek je mooije tabbard an,
Rijd 'er meê naar Amsterdam,
Van Amsterdam naar Spanje,
Drie appeltjes van Oranje,
Drie appeltjes van een peerenboom,
Sint Nik'laas is mijn oom. —

C. G. B.

Voorspelling der omwenteling van 1789 (bl. 190, 301). Reeds in het jaar 1492 vinden wij het oorspronkelijk van deze profecy terug in het werk van Kardinaal D'AILLY, *Tabulae Alphonsinae* betiteld en te Venetieën uitgekomen. Op het ernstige verzoek van Baron VON HUMBOLDT — zoo vermeldt de *Journal des Débats* van 8 Januarij 1840 het gebeurde met dit merkwaardige vooruitgezigt — heeft de Heer IDELER, van Berlijn, de berekeningen des Kardinaals van de groote conjunctieën van *Saturnus* onderzocht, volgens welke berekeningen de achtste of grootste conjunctie, na tien omwentelingen van de planeet, in moest

(*) Hier noemt men eigentlijk den naam van het kind.

vallen op het juiste tijdstip der Fransche Revolutie. De oude sterrekijkers, deze conjunctie driehonderd jaren, voor zij plaats greep, voorziende. hebben in de eenvoudigst-mogelijke taal een ontzaggelijke wereldramp voorzegd. We schrijven hier de woorden van den Kardinaal zelven af: » *Si mundus usque ad illa tempora duraverit, quod solus Deus novit, multae tunc, magnae et mirabiles alterationes mundi et mutationes futurae sunt et maxime circa leges*". » Op dat tijdstip, als de wereld zoolang staan mag, hetgeen bij God alleen bekend is, zullen er vele, groote en wonderlijke veranderingen en wijzigingen in de wereld plaats vinden, en dit wel het meest in de wetten". De laatste zinsnede verdient opmerking, daar, sedert de Fransche omwenteling, een tijdperk van wetshervorming is aangebroken, zoo als de wereld nimmer te voren aanschouwd had.

In een boek van het jaar 1534, *La Période, c'est à dire la fin du Monde, &c.*, *composé par Maistre* TURREL, wordt op dezelfde voorzegging bepaaldelijk gezinspeeld, en vindt men het begin der Omwenteling niet slechts, maar ook haar einde, met naauwkeurigheid aangeteekend. » *Parlerons*" — zegt hij — » *de la huictième maxime et merveilleuse conjonction que les astrologues disent estre faicte environ les ans de Nostre Seigneur* mil sept cens octante et neuf *avec dix révolutions Saturnelles; et oultre* vingtcinq ans *après sera la quatrième et dernière station d'altitudinaire firmament.*" De meening is dat het besluit van de gebeurtenisvolle revolutie, vijf en twintig jaren na 1789, dat is: in 1814 zoude voorvallen.

De Latijnsche vertaling, door CONSTANTER medegedeeld, is van REGIOMONTANUS, *alias:* JOHANN MÜLLER, geboren te Koningsbergen(?) op den 6den Junij 1436, gestorven te Rome, 6 Julij 1475.

Ook in: *Le Livre de l'Estat et Mutations des Temps*, door RICHARD ROUSSAT in 1550 te Lyon uitgegeven, treft men dezelfde voorspelling aan, ja in 1560, en dus 230 jaren voor zij vervuld is geworden, heeft de *Sieur* DU PAVILLON het noodig gerekend om haar, in druk, te weêrspreken. Hij zegt: » Is het niet vreemd dat zij ons reeds in het jaar 1555 bedreigen met het schrikbeeld, dat wij nog maar 235 jaren, tot 1790, te leven overig hebben? Dit nu zijn de zaken, die zwakke verstanden van vreesselijken angst doen sidderen en ze in eene zee dompelen van onrustbarende hartstogten. De gebeurtenis echter, waarover zij tobben, zal niet aanschouwd worden vóór het jaar 1789, de som van tien omwentelingen van *Saturnus!* En daarenboven wordt er berekend, dat, vijf en twintig jaar later, aan de omkeering een perk zal gesteld worden, maar, desniettegenstaande, betwijfelt men het voortduren van de wereld tot zóó lang!"— *The Family Herald;* Vol. VI, p. 556.

Éénlettergrepige verzen (bl. 191). TOLLENS heeft in zijn DIRK WILLEMSZ (*Nieuwe Gedichten*, 1ste Deel) veel gebruik gemaakt van éénsylbige woorden. Men zie vooral het 14de, 23ste en 24ste couplet. — Over 't geheel hebben ook de stukjes van den Heer HEIJE veel éénlettergrepigs. Om iets te noemen verwijs ik naar de drie coupletjes op bl. 62 zijner » *Liederen en Zangen*" (bekroond door de *Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, 1841). Het eerste luidt aldus:

Met den krans,
Rijk van glans;
Op de lans,
Keer ik weêr;
Hulde en groet
Leg ik neêr
Aan uw voet,
Als ik keer.

I. Γ. P.

Éénlettergrepige verzen. Dwalen is menschelijk; maar wat is dan: *eene dwaling herstellen?* — Hoe 't zij, ik heb gedwaald. Gebrek aan boeken doet mij wel eens te veel op mijn geheugen vertrouwen. Nog als Proeve, het volgende van een' onbekende:

Bede.

Geef kracht naar kruis, en kruis naar kracht,
Aan hem, die kloek zijn kruis hier wacht,
En hoopt op 't eind van al zijn leed,
En in uw' dienst zijn tijd besteedt.
Geef kroon voor kruis wen 't oog eens breekt,
Een knik der groet voor 't laatst nog spreekt,
Wen hoop den weg vindt tot Uw troon,
O God! om 't geen eens leed Uw Zoon.

G. P. ROOS.

Bayle (bl. 218, 279). In een exemplaar van BAYLE'S *Woordenboek*, vond ik eenige werken opgeteekend, waarin beoordeelingen van zijn' beruchten *Dictionnaire* voorkomen, als: *Journal des Savants*, Oct. 1722, p. 467; *Lettres sur les Anglois, les François etc.; à Cologne*, 1725, pp. 224—227; *l'Histoire de Monsieur* BAYLE *et de ses Ouvrages;* Amst. 1716, pp. 536—576 en *La Défense de Monsieur* PROSP. MARCHAND in: *le Journal Littéraire;* Tom. VIII, Part I, p. 96—115 et 134—153; *La Bibliothèque Françoise:* Tom. XXIX, Part II, p. 185: Tom. XXX, Part I, Art. 1.: Tom. XXXIII, Part II, Art. 8; *La Bibliothèque Raisonnée*, Tom. XXVII, Part. II, Art. 14. Voorts wordt bij die aanteekening gevoegd hetgeen VOLTAIRE gezegd heeft in zijnen *Temple du Goût*, p. m. 37: » Tout l'esprit de BAYLE se trouve dans un seul Tome, de son propre aveu; car ce judicieux philosophe en juge éclairé de tant d'auteurs, et tant de sectes, disoit souvent, qu'il n'auroit pas composé plus d'un in-folio, s'il n'avoit écrit que pour lui, et non pour des Libraires". Ziedaar aan PHIL-HISTORICUS opgegeven, *waar* het oordeel van *anderen*, over dit werk, te lezen is. V. D. N.

Bevolking van Amerika (bl. 219, 307), In de *Algemeene Geschiedenis voor het Volk*, door J. DE LIEFDE, 1ste afl. D. I. bl. 31 in de noot leest men:

» *Waarschijnlijk* zijn de oorspronkelijke » Amerikaners Semieten. Overigens laat zich » de bevolking van Amerika slechts langs drie » wegen veronderstellen: òf over de Behring-» straat, òf over de Japansch-Aleutische eilan-» den, òf van Zuid-Azië uit, over den tropi-» schen eilandengordel." » Het laatste komt » mij het waarschijnlijkste voor." F. C. W.

& voor en, *℔ voor pond* (bl. 220). Ofschoon J. H. VAN DALE op bl. 312, in een antwoord op het *eerste* van bovenstaande, het teeken van ℔ voor *pond*, voor eene zamenvoeging van l. b. van *Libra* afkomstig oordeelt, met bemerking dat men daarin mede een *schrapje* vindt, zoo geef ik echter dien geachten medewerker in overweging, of dat teeken niet afkomstig kan zijn van het Hollandsche woord zelf, en wel door de zamenvoeging van de *P* en de *d* aldus ℔, waarin men het figuur van ℔ weder terug vindt, hoewel eenigzins door gebruik veranderd — dit zoo zijnde, dan zoude er dat *schrapje* wel degelijk bij t'huis behooren. Men zou moeten weten of de Latijnen werkelijk dat teeken reeds hadden gebruikt, of dat het eerst bij nieuwere volken in zwang is gekomen, welker woorden *Pond*, *Poind*, *Pound*, *Pfünd*, meest altijd met *P* beginnen en met *d* eindigen. Ik geef dit aan beter oordeel over, want: » *Errare humanum est.*"

PERCONTATOR.

Beschrijving van Amstelveen (bl. 220, 312). Bedoelde men ook van 1795, bij H. A. BANSE, in de Stilsteeg te Amsterdam, in gr. 8°. uitgegeven?

Zie L. VAN OLLEFEN, *De Nederl. Stad- en Dorpbeschrijver*, Dl. 3, de noot (*) bij *Amstelveen herbouwd.* C. G. B.

Blasoen (bl. 220, 313). Het wapen van LOCKHORST is zoo bijzonder als zeldzaam: in geen wapenboek wordt er een dergelijk gevonden. De vraag van Q. trok des te meer mijne belangstelling, hoe minder mij de beschrijving in de *Konst- en Letterbode voor* 1847, N°. 22, » *een getand St. Andrieskruis van sabel op goud*", voldeed: even weinig voldoende is het antwoord naar VAN WELEVELD: *d'or à neuf losanges de sable*, *en sautoir*, indien namelijk de gewone afteekening goed is. Dat naar DE FRANCQUEN: *d'or à neuf losanges de sable échancrées*, *mises en sautoir*, schijnt juister. Het verdient echter opmerking, dat zich, uit de vier zijden van het schild, drie bergen, wolken, klaverbladen of wat het zijn moge naar het midden heenstrekken, die alzoo als van zelf het kruis vormen, terwijl ik de eigenhandige afteekening bezit door een zegelsnijder, waarop het eer een veld van sabel schijnt, met drie figuren, aan welke ik geen' naam weet te geven.

De bepaling in het eerste Antwoord: dat *échiqueté* eene eigenschap is van het *St. Andrieskruis* (wat hetzelfde is, als *sautoir*) zal aan den Inzender ontglipt zijn: hij weet wel beter.

A. & A.

Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens; 2°. (bl. 225, 336). Omtrent den man *te voet* op den penning aan de halsketen, geslingerd om het wapen van HUYGENS op de kerkglazen te Zuilichem, vertoonende noch *St.* MICHIEL, noch *St.* JORIS, kan v. D. v. B. opheldering vinden in het *Abrégé chronologique des ordres de Chevalerie par* DAMBREVILLE, alwaar pl. XX. N°. 2. een *St.* MICHIEL te voet is afgebeeld, *zonder vleugels*. Deze voorstellingswijze van den Aarts-engel behoort, wel is waar, bij de, naar hem genoemde, Beijersche orde te huis, welke (zie page 262) in 1693 is opgerigt, maar het is overigens dezelfde afbeelding als de Fransche orde van hem maakt. Zie: pl. XIII. N°. 3 en de omschrijving p. 198 in de *Note sur la devise*, p. 199. (Id. in 8°. 1807.)

L. J.

De Heilige Elisabeth (bl. 250, 340). Deze voorstelling van de *Heilige* ELISABETH *van Hongarijen*, *Landgravinne van Thuringen en Hessen*, die in het begin der dertiende eeuw leefde, strekt haar tot onderscheiding van hare, mede heilige, naamgenoten. Deze vrouw, wereldberoemd door eene Christelijke weldadigheid, kenmerk en doel van haar ijverig leven, had gewenscht om, door de magt der *twee kroonen* haar op aarde geschonken, eene *derde* kroon, die des *Doods*, haar nederhand ook van Kerkswege toegestaan, te verwerven. Wanneer zij als vóór of in de gasthuizen, door hare zorg opgerigt, armen of kranken verplegende wordt voorgesteld, ligt er ééne kroon, des Doods, aan hare voeten. Zie: *Images des Saints et Saintes, issus de la famille de l'Empereur* MAXIMILIEN *I, etc. de* HANS BURGMAIER (1517). *A Vienne*, 1799. *in fol. Pl.* 32. Wordt zij kerkelijk afgebeeld, dan heeft zij *ééne* kroon op 't hoofd, *ééne* in de hand en *ééne* wederom voor hare voeten. Zie het prentjen er van door ISRAËL VAN MECKEN, en anderen.

Wat de vraag omtrent het boek en den scepter in hare handen betreft, die zal nu wel geene verdere verklaring behoeven; maar wel: *het Monster in menschelijke gedaante*. Ik, voor mij, zie niets anders dan: een' armen man op krukken, de hand naar de Vorstin uitstrekkende om de gift harer milddadigheid te ontvangen; dit, om te doen uitkomen, dat zij, niet slechts voor een' ieder te benaderen

was, maar de nooddruft ook persoonlijk bijstond. Even als bij St. MAARTEN, die anders niet wel erkenbaar zoude zijn, is die arme van St. ELISABETH onafscheidelijk.

Wel is waar, die behoeftige man is op de bedoelde prent slecht geteekend en gegraveerd, en de plaat behoort tot dezulke, waaraan wij geenerlei kunstverdienste hechten of kritiek beproeven. Zij maakt een deel uit van een prentwerk in groot folio, in mijn bezit, en betiteld: *De Afbeeldingen der voornaamste Santen en Santinnen. Men vindse te koop T'Antwerpen en elders, bij de Boek- en Konstverkopers.* Zonder jaartal. De, in dat werk, voorkomende H. ELISABETH is meer dan waarschijnlijk eene van dezelfde afdrukken als die, welke de Vrager heeft in het oog gehad. De gravure zelve is hoog 265 bij 200 strepen; N. FREDRICK DE WIT *Excudit*, zonder naam van teekenaar of graveur. C. KRAMM.

Het boek » de tribus impostoribus" (bl. 251, 344). Van het boek *De tribus impostoribus*, is narigt te vinden in STRUVII, *Introd: in notit: Rei litterariae*, en achter het *Traité des trois imposteurs* 1775; 8vo, 't welk een nadruk is van het op den *Catalogus Bibl:* CREVENNA voorkomende. In 1810 is er in Zwitserland (ik meen te Zurich) een Catalogus verschenen van *editiones principes* en andere zeldzame boeken van welke, tegen bijgevoegden prijs, een exemplaar werd aangeboden. Achter het » *liber de tribus impostoribus, ipsa raritate rarior*", was gévoegd dat men een aanbod van prijs verlangde. L. J.

Baronet (bl. 251). Ter beantwoording der vraag: welke Nederlandsche geslachten het praedicaat van *Baronet* dragen, is dienende: dat op de eerste lijst van personen of geslachten, wier titels en adeldom op de registers van den Hoogen Raad van Adel zijn ingeschreven, welke lijst is gearresteerd bij Z. M. besluit van 25 Julij, 1825. *Staatsblad*, N°. 61— geen andere Baronet voorkomt dan CORNELIS JACOB *Ridder Baronet* SPEELMAN *van Heeswijk* in Noordbraband, van wien die titel bij regt van eerstgeboorte overgaat. Daar de volgende lijsten van adellijken, vastgesteld bij de Koninklijke besluiten van 2 Januarij, 1827; *Stb.* N°. 1; van 6 Januarij, 1828, *Stb.* N°. 1; van 1 Januarij, 1829; *Stb.* N°. 1; van 9 Januarij, 1830; *Stb.* N°. 1; van 29 November, 1843; *Stb.* N°. 59 en van 19 April, 1846, *Stb.* N°. 20, mede geen enkelen Baronet bevatten, blijkt het dat alleen het geslacht SPEELMAN *van Heeswijk* bevoegd is, genoemd praedicaat te voeren. Σ.

De Eolische harp (bl. 251). Zij werd, naar 't algemeen gevoelen uitgevonden door den vermaarden Jesuiet ATHANASIUS KIRCHER, Prof. te Wurtzburg (†1680). Nader onderrigt is te vinden in elk muziekaal woordenboek. Ik verwijs den vrager naar PIERER's *Encyclop. Wörterbuch*, en W. HEBENSTREITS *Encyclop. der Aesthetik*, waar ook omtrent de verbetering der windharp door STEUDEL (1803) en de verwante instrumenten, *Aeoline*, *Aeolodikon*, *Aeolodion*, *Aeolomedikon* en *Aeolophon*, het merkwaardige wordt vermeld. J. M.

[Ofschoon de kundige berigtgever, wiens bijdrage voorafgaat, ons den Jesuiet KIRCHER als uitvinder noemt, zijn wij evenwel naar billijkheid verpligt, onze vrienden A. J. VAN DER AA en A.—G. voor den Abt GATTONI en den Schot OSWALD in de bres te doen springen. Op het gezag van het *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, door NIEUWENHUYS en het *Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving*, verzekeren genoemde begunstigers nagenoeg het volgende: » Reeds meermalen had men opgemerkt dat een sterk gespannen ijzerdraad, somtijds, inzonderheid tegen verandering van weder, een aangenaam geluid hooren liet, hetwelk den Abt GATTONI, te Milaan, aanleiding gaf, om daarvan de proef te nemen. Hij spande tot dat einde ijzeren draden van den eenen toren naar den anderen, welke in dier voege gestemd waren, dat zij de 7 grondtoonen aangaven, en vond de gedane waarneming ten volle bevestigd. Eene soortgelijke proeve nam ook OSWALD, een Schotsch componist. die in een smal, eenigzins hoog en lang kastje, van droog dennenhout, hetwelk van onder eenen klankbodem had, over twee kammen, niet te digt bij elkander, 8 of 10 eentoonige darmsnaren legde." » Van den Heer F. KEHRER, te Gorinchem, die" — zoo schrijft ons de Heer VAN DER AA — » eene door hem zelven gemaakte Eolische harp bezit, vernemende, dat hij ze vervaardigd had naar de beschrijving te vinden in een werk van RUPPE, heb ik diens *Theorie der Hedendaagsche Muzijk* geraadpleegd en daaruit (I, bl. 86), behoudens eenige verandering van stijl, het volgende voor u aangehaald: » » Zeer duidelijk hoorbaar zijn ook de harmonische toonen op het Muzijk-instrument *Wind-* of *Eolus-Harp* genaamd. Men bespant het gewoonlijk met acht darmsnaren van gelijke dikte, in omvang als de $\bar{\bar{a}}$-snaar van een viool en stemt ze allen in éénen toon, b. v. in $\bar{c}$. Wanneer de harp nu onder een opgeschoven raam wordt geplaatst en men het, tot op de kammen van het muzijktuig nederlaat, zal men, als het begint te waaien, de schoonste Harmony vernemen, eene harmony, luider of zachter, naarmate het Eolus wil." " Met bovenstaande lofrede kan zich onze getrouwe Σ., naar het schijnt, minder wel vereenigen. Op het *Conversations Lexicon* van BROCKHAUS (9ᵉ Aufl. I. Th. S. 405) verwijzende, meldt hij ons: » De bewerker

van het opgegeven Artikel noemt de toonen door eene Eolus-Harp voortgebragt, *ungemein reizend:* ik zou ze liever *schrikkelijk akelig* heeten!" Welnu, *de gustibus non est disputandum!*]

Harnassche kazen (bl. 252). Zouden dit geene kazen geweest zijn, gemaakt in de Harnasch Polders, nabij Delft? W. D. V.

Maarten van Rossum (bl. 252). In het jaar 1847 is bij PALIER EN ZOON, te 's Bosch, uitgegeven: *Beantwoording der Prijsvraag: Eene levensgeschiedenis van* MAARTEN VAN ROSSEM, *voornamelijk met betrekking tot de tegenwoordige Provincie Noord-Braband, met eene naauwkeurige aanwijzing van zijn verblijf en zijne verrigtingen in dezelve, door* Mr. J. D. W. PAPE, *Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. et Juris. Utr. Doct.*

Waarin voorkomt, dat VAN ROSSEM (niet ROSSUM) in 1478, in de Nonnenstraat te Zalt-Boemel het levenslicht aanschouwde. Vele bijzonderheden, omtrent dat aanzienlijk geslacht, komen in het werk voor. M. S.

Simon Stevin (bl. 252). Het geboortejaar van SIMON STEVIN schijnt niet bekend te zijn. Bij gissing kan men het er voor houden, dat hij omstreeks 1560 het eerste levenslicht aanschouwd hebbe. Hij heeft gewoond te Leiden, is gehuwd geweest (de naam zijner vrouw wordt niet opgegeven) en heeft eene weduwe met ten minste twee zonen nagelaten, waarvan de oudere, FREDERIK, vroeg gestorven is, de jongere, HENDRIK, bij zijns vaders verscheiden den zesjarigen leeftijd bereikt had. Die zoon vermeldt 1620 als het sterfjaar van zijnen vader, terwijl anderen dat veel later stellen en 1633 of ook wel 1635 als zoodanig aanwijzen. De meest naauwkeurige berigten omtrent SIMON STEVIN, met een portretje, vervaardigd naar eene afbeelding op de Boekerij der Hoogeschool te Leiden, vindt men in de *Bijdragen tot de Geschiedenis der Wetenschappen en Letteren in Nederland*, door JOHANNES PIETER VAN CAPPELLE. Amst. bij JOH. VAN DER HEY, 1821.

ICHNEUTES.

[Ook A. J. v. d. AA en V. D. N. achten het ondoenlijk den tijd van STEVIN's geboorte met zekerheid op te geven, maar nemen aan dat deze tusschen 1550 en 1560 voorgevallen zij. Voorts noemen zij Brugge de moederstad des grooten wiskundigen, daarom, gelijk A. J. v. d. AA herinnert, door menigen Belg gemeenlijk »den geleerden Bruggeling" geheeten. Ook zij verwijzen ons eindelijk voor uitvoeriger berigten aangaande STEVIN, naar de Verhandeling in VAN CAPPELLE's *Bijdragen*, maar halen daarenboven aan, de eene het *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, door G. NIEUWENHUIS (Aanhangsel), KOK's *Vaderlandsch Woordenboek;* VAN KAMPEN's *Beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, D. I. bl. 326 en D. III. bl. 111, 115*—121*, en COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*, D. II. bl. 158 der Aant. — de andere het bekroonde *Lofdicht op* STEVIN door R. H. VAN SOMEREN en de daarbij gevoegde *Voorlezing* van den Heer F. F. VERHAEGHE te Brugge.

Het gevoelen dat STEVIN's geboorte plaatst in den jare 1548, heeft voorstanders gevonden in A—G. en C. K. Gene beroept zich daarbij op Mr. A. QUETELET, alsmede op het onderschrift van STEVIN's ook door ICHNEUTES vermelde afbeelding, deze op PRUDENS VAN DUYSE, S. STEVIN *naer* VOORDUIN's *bekroond werk, met eenige dichtregelen*, Brussel, 1846: een geschrift, tijdens de inwijding van het standbeeld, voor STEVIN te Brugge opgerigt, in het licht verschenen; welks Inleiding (bl. VII) onze geleerde in die stad doet geboren worden, en waarin wij STEVINS levensbeschrijver, GOETHALS, (*Notice historique sur la vie et les ouvrages de* SIMON STEVIN, Brux. 1841) met de volgende aanmerking geprezen vinden: »Aen dezen Schrijver komt de eer toe »van de beste levensschets van STEVIN uit »dezes schriften opgemaekt en tevens de »nauwkeurigste opgave derzelve medegedeeld »te hebben." — A—G. teekent als sterfjaar aan 1620, en bevestigt voorts in de hoofdzaak, wat ICHNEUTES omtrent STEVIN's nagelatene betrekkingen te berde heeft gebragt.]

Simon Stevin. Ik heb omtrent SIMON STEVIN vele bijzonderheden uit verschillende Archieven verzameld, welke men te vergeefs in de speciaal-bronnen, o. a. VAN CAPPELLE (*), GOETHALS (†), VOORDUIN, PRUDENS VAN DUYSE (§) en STEICHEN (**), zal zoeken.

Ofschoon de namen zijner ouders tot nog toe onbekend zijn, weet men uit vele bronnen, dat hij in den jare 1548 te Brugge geboren werd.

In zijne jeugd tot den koophandel bestemd, verkreeg hij, na eenigen tijd als boekhouder en kassier op een Antwerpsch kantoor werkzaam te zijn geweest, eene betrekking bij de finantiën in het *Brugge Vrije*.

Den 16den Maart 1571 werd hij te Brugge als lid der Rederijkerskamer, bekend onder den naam van *Heilige Geesters*, ingeschreven. Hij verliet echter weldra zijne geboorteplaats,

(*) VAN CAPPELLE, *Geschiedenis der Wetenschappen*, Amst. 1821.

(†) GOETHALS, *Notice historique sur la vie et les ouvrages de* SIMON STEVIN, Brux. 1841.

(§) PRUDENS VAN DUYSE, SIMON STEVIN *naer* VOORDUIN's *bekroond werk*, Brussel 1846.

(**) STEICHEN, *Mémoire sur la vie et les travaux de* SIMON STEVIN, Brux. 1846. Zie ook *Letterlievend Maandschrift*, A°. 1847, bl. 315.

omdat hij geenen vrijdom van bier-accijns bekomen kon (*).

Na eenigen tijd te Middelburg vertoefd te hebben, vestigde hij zich vervolgens te Leiden, alwaar hij reeds in September 1581 woonachtig was ten huize van NICOLAAS STOCKIUS, toen rector der Latijnsche school.

Eerst op den 16den Februarij 1583 werd hij als student in de Letteren aan de Leidsche Hoogeschool ingeschreven. Hij bleef aldaar tot in het laatst van December 1590, schijnt daarna te Delft, en vervolgens te 's Gravenhage gewoond te hebben.

SIMON STEVIN opende zijne wetenschappelijke loopbaan met het volgende werk: *Tafelen van Intresten, mitsgaders de Constructien derselver ghecalculeert.* (Antwerp. PLANTIJN, in 8°. A°. 1582.) Dit werk werd door den schrijver den 16den April 1582 aan de Regering der stad Leyden opgedragen, die hem daarvoor uit de stads kas eene vereering van 25 £ toekende (†).

Ik zou te ver gaan, door hier alles op te sommen, wat een bepaald onderzoek in het Rijks-Archief, ten opzigte van STEVIN, heeft aan den dag gebragt, en hoe ondankbaar hij door de voormalige Staten-Generaal is behandeld geworden, na alles te hebben aangewend tot welzijn onzer Republiek.

Een standbeeld binnen Brugge opgerigt, en eene medaille te zijner eere geslagen, zijn de duidelijkste blijken, dat het nageslacht dien grooten wiskunstenaar heeft leeren waarderen.

SIMON STEVIN is gehuwd geweest met CATHARINA KRAAI, en heeft uit dit huwelijk vier kinderen nagelaten, te weten: FREDERIK (§), HENDRIK (**), SUSANNA (††) en LIVINA.

Hij overleed in het begin van 1620 (men weet niet waar).

Zijne weduwe was echter reeds in 1622 hertrouwd met MAURITS DE VIRI, Bailluw van Hazerswoude, zoon van FRANÇOIS DE VIRI en FRANÇOISE DE WIT.

Zie hier ten slotte wat het Belgische Dagblad *l'Indépendance*, aangaande STEVIN, gemeld heeft (29 Julij 1846):

» *l'Impartial* assure que SIMON STEVIN n'a » jamais abjuré la religion Catholique, dans » laquelle il avait été élevé. Pour preuve de » cette assertion, il allégue qu' au village de » Westkerke, près de Ghistelles, SIMON STEVIN a fait faire en 1619, une année avant sa » mort une fondation de 84 messes, à dire » annuellement pour le repos de son âme. » Cette fondation a été garantie sur des biens » appartenant au savant et qui font partie » aujourd'hui des propriétés de l'église, de » sorte que la fondation est encore servie actuellement." .... ELSEVIER.

(*) MSS. van G. A. RIJCKHUIZEN, stadsbode te Leyden, berustende in de Akademische Bibliotheek dier stad.

Het portret van S. STEVIN is aldaar mede voorhanden, met de jaartallen 1548 en 1620 (geboorte- en sterfjaar).

(†) *Thes. Rek. van Leyden*, A°. 1582

(§) Geb. te 's Hage, A°. 1613, obiit te Leyden 15 Dec. 1639.

(**) Geb. te 's Hage, A°. 1614, was tot 1667 Ambachtsheer van Alphen.

(††) Den 29 April 1635 te Hazerswoude getrouwd met PETRUS VLIETENTOORN, predikant te Katwijk aan Zee. (Daar de oudste zoon van S. STEVIN in 1613 geboren werd, moet deze toen 65 jaar oud geweest zijn).

Jan van Weert (bl. 252). JAN VAN WEERT, *een schoenmakers jongen*, geboren te Weert, in 1594. Kan dit dezelfde persoon zijn, die in *het Zondagsblad* van 30 Maart ll. genoemd wordt: JAN DE WEERT, geboren te *Hoogeveen*, ten tijde van den Beijerschen successie-oorlog, als soldaat in dienst getreden en weldra tot den rang van *Generaal* opgeklommen, die, na verloop van vele jaren, zijne geboorteplaats opzocht; zijne oude behoeftige moeder nog in 't leven vond, welke zich er over verwonderde dat hij *Z. Excellentie* en niet JAN genoemd werd, met welken naam zij hem had laten doopen??

Ook ik ben met S. zeer begeerig omtrent dien VAN WEERT, of DE WEERT nadere inlichting te bekomen. J. C. K.

Jan van Weert. Van dezen JAN, ook wel VAN WERT of JOHAN, *Vrijheer* VAN WERTH genoemd, vindt men gewag gemaakt in BAYLE'S *Dictionnaire Historique et Critique* op *Jean de Wert* (T. IV. p. 492). Het berigt van dezen geschiedschrijver is overgenomen door HOOGSTRATEN, in zijn *Algemeen Groot Woordenboek* (Art. *Werth*), dat vele nadere bijzonderheden, zijne levensgeschiedenis betreffende, medegedeelt, maar van het onderkoningschap in Boheme niets vermeldt. VAN WEERT — of hoe de man ook geheeten mag zijn — door Keizer FERDINAND II tot den Vrijheerenstand verheven, is Generaal der Beijersche ruiterij geweest en stierf, buiten alle dienstbetrekkingen, op zijn landgoed in Bohemen, den 6den September, 1652. V. D. N.

Jan van Weert. In het *Nederlandsch Museum* voor 1849, bl. 319—321, vindt men alles, wat ik tot dus ver, met vele moeite en nasporingen, tot zelfs in 's mans geboorteplaats, omtrent JAN VAN WEERT heb kunnen te weten komen. Volgens nadere inlichtingen was hij, naar luid der overlevering, een onechte zoon; terwijl sommigen uit het opschrift boven zijn doopvont (zie het Art. *Weert* in het *Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden*) hebben willen beweeren, dat zijn eigenlijke familienaam CROON of VAN CROON zou geweest zijn, hetgeen ons echter in het geheel niet duidelijk voorkomt. Tot verder narigt voor S. kan mogelijk dienen, dat ik in het bezit ben van een geteekend

portret van den dapperen Veldoverste, mij, in der tijd, door de vriendelijke tusschenkomst van den Eerw. Heer J. J. VAN HOEFF, Kapellaan te Weert, bezorgd, hetwelk ik later, verveelvoudigd door graveernaald of steen, algemeen hoop te verbreiden.

A. J. VAN DER AA.

De Kraken (bl. 252). Zij is, even als de beruchte Zee-slang, een verdicht monsterdier. De oorsprong van dit verdichtsel schijnt in de reusachtige *Sepia* te moeten gezocht worden.

In de uitgave van BUFFON door SONINI, wordt eene afbeelding van dit Zee-monster gevonden.

Voorts kan men, onder anderen, de volgende werken naslaan:

Dict. classique d'Hist. nat., t. IX, p. 140.

Hist. nat. des Vers, par L. A. G. BOSC, t. I, p. 36.

Alg. oefenschool van Konsten en Weetenschapp. Amst. P. MEIJER, 1782, 2de afd., 3de deel, bl. 66.

***

De Kraken. In: *De Zee, hare bewoners en wonderen*, door W. T. A. W. ZIMMERMANN, vertaald door G. A. HONDEYKER, vind ik opgeteekend: »De verschrikkelijkste bewoners der Poolzee zijn twee half fabelachtige wangedrochten, *de Kraak* en *de Zeeslang*, over welke zeemonsters men lang in twijfel is geweest, gestreden en gegist heeft, en van welke men het bestaan nog op dit oogenblik evenmin kan ontkennen als bewijzen". Verder worden beide deze dieren beschreven gelijk vreesachtige zeelieden die meenen gezien te hebben; zoo veel is zeker, dat ZIMMERMANN vele verhalen van dien aard geeft, volgens welke zelfs gebouwen van meer of minder uitgestrektheid, op het boven de zee uitstekende gedeelte eener *Kraak* zouden zijn opgerigt.

De Bisschop van Nidros rigtte op het ligchaam eener *Kraak*, dat hij voor een eiland hield, een altaar op en deed er de dienst, terwijl hij het aan het Opperwezen toewijdde, doch naauwelijks had hij hiermede geëindigd en was weder in zijne boot gestapt, of het eiland en altaar verzonken in de diepte der zee.

Ten slotte ontkent ZIMMERMAN het bestaan der *Kraak* evenmin als dat der *Zeeslang* en houdt de eerste voor eene *Monsterpolyp*.

BAVO.

De Kraken. Van dit monster zingt MILTON, *Paradise Lost*, Book I., v. 200—207:

. . . . that seabeast
Leviathan, which God of all his works
Created hugest that swim the ocean stream:
Him haply slum'bring on the Norway foam,
The pilot of some small night-founder'd skiff
Deeming some island oft, as seamen tell,
With fixed anchor in his scaly rind
Moors by his side under the lee . . . .

Misschien zal de dichter het bovenstaande ontleend hebben aan de werken van RICHARD HAKLUYT, die, in 1553 geboren, eerst Lector in de Kosmografie te Oxford, naderhand door *Sir* WALTER RALEIGH tot lid van eene maatschappij, welke ten doel had Virginia tot eene volkplanting in te rigten, benoemd werd. Na veel te water en te land gezworven en menig boek over aardrijkskunde en zeevaart geschreven te hebben, rust HAKLUYT, sedert 1616, in de Abdij van Westminster. Het volgende haal ik uit zijne *Travels;* Vol. I., p. 508 aan. » Soms gebeurt het, dat de zeelieden, in den waan dat deze (?wal)visschen eilanden zijn, de ankers werpen op den rug van het gedrocht en aldus gevaar loopen verdronken te worden. Zoo had eens de Bisschop van Bremen ('t was in ouden tijd) zekere Legaten met een gezelschap monniken uitgezonden om het Roomsche geloof in het Noorden te prediken en bekend te maken. Toen zij eene lange reis gedaan hadden, bereikten zij, stevenende tegen het Noorden, een eiland en, daarbij hun anker latende vallen, gingen zij uit het schip en ontstaken vuur om dus, voor het verdere hunner vaart, spijze klaar te hebben. Doch, toen de vuren zeer heet begonnen te worden, ving het eiland op eens aan te zakken en verdween plotseling, zoodat de zeelieden, met den boot, die er digt bij was, den dood in de wateren naauwelijks ontkwamen".

TUSCO.

De Kraken. De vrager kan daarover iets vinden in het *Conversations Lexicon* bij BROCKHAUS, sub voce. Men leest aldaar dat PANTOPPIDANUS, de eerste is, die van de Kraken melding maakt. Op eene afbeelding, voorkomende in zeker Duitsch boek, waarvan mij de titel is ontgaan, zag ik de Kraak in de gedaante van eene monsterachtige polyp, die juist bezig was hare geweldige armen te slingeren om en door het touwwerk en de masten van een' driedekker. Het schip was het omslaan en het zinken nabij. Het scheepsvolk deed echter nog zijn best, om met bijlen en aksen die armen af te houwen. — De Kraken zullen wel bij de meerminnen, griffioenen, draken en dergelijke schepselen der fantazie behooren.

J. R. EILERS KOCH.

De Kraken. Omtrent het fabelachtige zeemonster, of liever levende eiland de *Krake*, vindt men zeer omstandige mededeelingen in een werk, getiteld: *Volksverhalen en Legenden*, in 't jaar 1840 uitgegeven bij J. HAFTENKAMP te Groningen.

J. M.

Het Kraken. Omtrent den Kraken (beter het Kraken, meervoud Krakens) Kraxen, of reuzenpolyp van het geslacht der *Sepia*, leze men het Artikel in 't *Nederlandsch Magazijn* en voorts het werk: *Gedenkwaardige, vermakelijke, én in deze én ten allen tijde zeer nodige, nuttige en leerzame Deensche brieven, waarin op eene aangename wijze de Reizen en bijzondere*

ontmoetingen van een Asiatisch Prins, *genaamt* MENOZA, *door verscheide landen en gedeeltens der wereld*, *als Indiën*, *Portugal*, *Spanjen*, *Italien*, *Vrankrijk*, *Engeland*, *Holland*, *Duitschland en Deenemarken gedaan en ondergaan*, *met oogmerk voornamelijk* om opregte en ware Christenen aldaar te zoeken, *dog van het gezogte weinig gevonden en ontdekt hebbende*, *medegedeelt worden.* (Na deze punt volgen op den titel nog 18 regels druk). D. VI., Stuk I. Leyden, JOHANNES HASEBROEK, 1767. Aldaar heeft men, van bl. 312 tot bl. 323 eene verhandeling over het Kraken met een paar wijdloopige noten (of aanteekeningen, daar ik anders noten kraak).

In het boek, dat voor mij ligt, weleer het rondgaand eigendom eens leesgezelschaps, vind ik eene lijst, waarboven het volgende:

» Binnen 14 Dagen leezen. Aan de Hr. C. DIJZERINCK, *Fil.* BARTHOLOM: den 17 Maart, 1768.

(geteekend:) JAN NIEUWENHUIJZEN."

't Is namelijk uit een leesgezelschap afkomstig, waarvan onder andere leden ook waren: de Stichter van de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, toen alhier (te Aardenburg) Predikant bij de Doopsgezinden, en Ds. PETRUS MOENS, Vader van PETRONELLA, Leeraar bij de Hervormden. G. P. ROOS.

Generaliteits en Provinciale Munten (bl. 252). Zou het bekende en uitvoerige *Muntboek* van VERKADE den vrager niet voldoende inlichten? Ook zal er wel in de verschillende Plakkaatboeken iets van zijne gading zijn.

Σ.

Generaliteits en Provinciale Munten. Zie: *Renovatie van het Placcaat van de Munte* dd. 21 Julij 1622. *Uitgegeven te 's Hage bij de Wed^we^ en Erven* HILLEBRANDT JACOBSZ. VAN WOUW; *ordinaris drukker.* G. A. C. S.

De Eenhoorn (bl. 252). Het heeft mij niet mogen gelukken, de aangehaalde woorden: » Verlos," enz. bij JOB te vinden. *Die Bibel, oder die ganze heilige Schrift, nach der Deutschen Ueberzetsung* Dr. MARTIN LUTHERS, heeft, even als onze Staten-overzetting, *Job* XXXIX: 12, alsmede *Num.* XXIII: 22 en XXIV: 8 en *Deut.* XXXIII: 17, » de eenhoorn". Zulks is echter niet het geval in *La Sainte Bible*, *revue sur les textes Hébreux et Grecs*, in Quarto, Amst. COVENS & MORTIER, 1727; alwaar op de eerstgenoemde plaats » de wilde geit", en op de drie laatste » de eenhoorn" wordt genoemd; terwijl *La Sainte Bible*, *revue &c.* (als boven) *par les Pasteurs et Professeurs de Génève*, in Octavo, Amst. D. ONDER DE LINDEN, zonder jaartal, op de eerste plaats ook » wilde geit" heeft, doch op de drie andere plaatsen » reebok". (Bij mogelijk naslaan neme men in aanmerking, dat de versverdeeling bij LUTHER niet overal met die der andere bovengenoemde bijbels strookt.) Ook staat ergens in den Nederduitschen bijbel — de plaats kan ik nu niet vinden —: » een *paard* dat sterke lendenen heeft," en in een Franschen: » un *lévrier* qui a les flancs retroussés." Zou dit alles niet doen denken, dat de namen, op deze verschillende plaatsen in den mij onverstaanbaren grondtekst gebezigd, die van dieren zijn, welke de overzetters niet kenden, waarom zij die vertaalden met de namen van dieren, welke naar hun oordeel aan den zin van den tekst beantwoordden? In de zoogenoemde Staten-overzetting (in fol. 1741, bij KEUR) lees ik in de Kantteek. 27 op *Num.* XXIII: 22: » De eenhoorn wordt in de H. Schrift geroemt van wegens sijne kracht: ond. 24 vs. 8; *Deut.* 33 vs. 17; *Job* 39 vs. 12; *Ps.* 22 vs. 22 en 92 vs. 11. Dit beest is te dier tijd bekend geweest, maar wat het eigenlijk zij, weet men nu niet". J. S. S.

De Eenhoorn. Het beest met een langen gedraaiden hoorn op het voorhoofd, met kop en ligchaam als een paard, gespletene voeten, haar onder de kin als een bok, staart als een leeuw, is, gelijk iedereen weet, fabelachtig, en komt dikwijls voor in de heraldiek, b. v. als schildhouder op het Engelsche Koninklijke wapen. Het Hebreeuwsche woord ראם » reem" beteekent niet anders dan » een hoog beest", en is door de LXX met μονόκερος, » eenhoorn", vertaald. De meeste uitleggers willen, dat de eenhoorn de rhinoceros zij; er zijn toch sommige bedenkingen tegen. De tekst: *Gij zult mijnen hoorn verhoogen*, *gelijk eens eenhoorns* (*Ps.* XCII: 11), zoowel als het oorspronkelijke woord » reem", toont dat het dier hoog en regt op was, maar de rhinoceros gaat zeer gebukt met kromme knieën. Ook in de verwante talen wordt het woord » reem" nog heden ten dage gebruikt, om de groote soorten aan te duiden. Op de Egyptische gedenkzuilen komt de rhinoceros ook niet voor, ofschoon bijna alle dieren, vermeld in de H. Schriften, daar te vinden zijn. Om deze en dergelijke redenen heeft men aan andere dieren gedacht; en waarschijnlijk komt de giraffe, die dikwijls op de Egyptische gedenkteekenen staat, het meest overeen met de » reem", beschreven in het Boek van *Job: Zal de eenhoorn u willen dienen? Zal hij vernachten in uwe kribbe? Zult gij den eenhoorn met zijn touw aan de voren binden?* enz. Cap. XXXIX: 12. seqq. Want hij is hoog, regt op, en onbekwaam om den mensch als werkdier te dienen. Tegen deze opvatting strijdt ook niet de tekst: *Verhoor mij van de hoornen der eenhoornen.*" *Ps.* XXII: 22 (niet JOB, zoo als N*** zegt), zoo wij de hoogte van hunne hoornen als teeken van hoogmoed en kracht aannemen. Conf. CLARKE's *Heraldry* en *Bib. Cyclop.* TUSCO.

[Nog hebben de door N*$_*$* voorgestelde vragen een negental antwoorden uitgelokt, waarvan het ons hier vergund zij, zoo beknopt en naauwkeurig mogelijk het voornaamste weder te geven. Vooreerst dan, wat betreft de natuurkundige vraag of het bestaan des eenhoorns, gelijk die pleegt voorgesteld te worden, wezenlijk, dan wel denkbeeldig zij. — Opzigtens dit punt splitst zich het geheel onzer negen stukken kennelijk in de drie navolgende kategoriën, als:

a) die eener behandeling, niet regtstreeks maar zijdelings, en zonder een stellig resultaat aan te wijzen. Hiertoe brengen wij de antwoorden van A. J. v. d. Aa, V. L. Jr. te U. en H. P. De eerstgenoemde beroept zich op het velerlei verschil der Bijbeluitleggers omtrent den waren zin des woords, gewoonlijk door »éénhoorn" overgebragt, om daaruit het door die schrijvers gekoesterde gevoelen af te leiden, dat het dus geheetene dier, zoo als men het doorgaans vindt afgebeeld, nimmer tot de wezenlijkheid behoord hebbe. — De tweede schijnt het vraagstuk als althans niet opgelost te beschouwen, immers daar hij het niet onverschillig rekent — en dit is het eenige wat hij ten gevalle van N*$_*$* in het midden heeft gebragt — eene plaats van caesar aan te voeren, welke (*de Bello Gallico* CXXV, sq.) aldus luidt: »Multa in ea (nl. het Hercynische woud) genera ferarum nasci constat, quae reliquis in locis visa non sint: ex quibus quae maxime differant ab ceteris et memoriae prodenda videantur haec sunt &c. — Est bos cervi figura, cujus a media fronte inter aures *unum cornu* exsistit, excelsius magisque directum his, quae nobis nota sunt, cornibus. Ab ejus summo, sicut palmae, rami quam late diffunduntur. Eadem est feminae marisque natura, eadem forma magnitudoque cornuum." — Dat H. P. eindelijk de kwestie geheel onaangeroerd laat, mag, bedriegen wij ons niet, geacht worden zijn ongeloof aan des eenhoorns reëel bestaan te verkondigen. Waartoe zich toch anders met het exegetische gedeelte der begeerde nasporing ingelaten, 't welk, zeer bepaaldelijk naar N*$_*$*'s voorstelling, zijnen eenigen grond verkrijgen kon van de ontkentenis — 't zij dan stellig of met eenige aarzeling — der meermalen vermelde wezenlijkheid?

b) Die eener uitgedrukte beslissing in den zin van een bloot denkbeeldig aanwezen. — Als tusco's medestanders doen zich in dit opzigt kennen C. S., L. Tlt., A—G., g. p. roos en, naar het ons voorkomt, ook W. T. C. S. verklaart kortweg het bestaan des éénhoorns »anatomisch onmogelijk", gelijk dan ook nooit fossilen van zoodanig schepsel aangetroffen zijn. L. Tlt. zoekt naar den oorsprong dezer fabel, en meent dien gevonden te hebben in de onvolkomenheid der oude teekenkunst. Hoe ligt toch kon het gebeuren, dat waar het eene of andere tweehoornige dier (de antiloop b. v.) in profiel was afgebeeld, zulks, bij mangel aan perspectief, den schijn des enkelen hoorns, en eene gedaante wel met ons hersenschimmig dier overeenkomende, in het leven geroepen had. — A—G., die natuurlijk den stempel der verdichting toekent aan al wat nopens de wonderbare geneeskracht van den éénen hoorn in kwestie medegedeeld is geworden, verhaalt daarbij, dat hetgeen men in den handel voor den hoorn eens éénhoorns liet doorgaan, meestal de tand was eener walvischsoort, Narval geheeten, die zich in de IJszee ophoudt, en twee tanden heeft in de bovenkaak, den eenen slechts voor geringen groei vatbaar en bestendig in de kaak verborgen, den anderen soms 10 voeten lang en regt vooruitstekende, daarbij inwendig hol en van buiten als met een spiraal omgeven. Dat ook W. T. den éénhoorn een gewrocht der fictie acht, mag, dunkt ons, opgemaakt worden uit zijn beroep op linnaeus, *Natuurl. Hist.*. D. III. h. 39, welke schrijver dat gevoelen voorgestaan en aangedrongen heeft.

c) Die eener verdediging van het wezenlijk bestaan. Als eenige vertegenwoordiger van dit stelsel is C. W. B. opgetreden. Belangrijk komt het ons dus voor, zijner verzekering eene plaats in te ruimen nevens de ontkentenis zijner op het stuk van den éénhoorn sceptische medebeantwoorders. »In vroeger tijd" zegt hij, ons verwijzende naar het *Woordenboek der Zamenleving*, bl. 490, »werd dit dier voor een schepsel der verbeelding gehouden, doch naderhand heeft men zijn bestaan buiten twijfel gesteld. Volgens de beschrijving komt zijne gedaante vrij wel overeen met die in welke het als een der tenanten van het Engelsche wapenschild wordt afgebeeld. Het behoort tot het hertengeslacht, wordt in het hooge Azië in de bosschen aan gene zijde van het Himalayagebergte gevonden, doch is zoo wild dat men er nog geen heeft kunnen vangen."

Ten anderen, met betrekking tot de uitlegkundige vraag, welk dier mag bedoeld zijn in deze woorden der H. S.: »*Verhoor mij van de hoornen der eenhoornen.*"

Wij beginnen met optemerken, dat, gelijk H. P., g. p. roos en C. S. — laatstgenoemde uit de kantteekening in den Staten-Bijbel — ons mededeelen, dat »verhooren" in onze Bijbelplaats (*Ps.* XXII: 22) geene andere beteekenis heeft dan het even voorafgaande »verlossen."—Daarna, tot onzen »éénhoorn" wederkeerende, teekenen wij aan, dat de verklaring daarvan door »neushoorn" de verkieslijkste is voorgekomen aan g. p. roos, die, om zijne meening te ondersteunen, de bijzonderheid vermeld heeft dat er ook tweehoornige rhinocerossen worden aangetroffen. Niet alzoo C. S., die het gezag inroept van

VAN DER PALM, om de vertaling » wilde stieren" aan te bevelen; terwijl H. P., tot schraging van hetzelfde gevoelen, SCHULTENS en MUNTINGHE te berde brengt, waarvan toch de eene » wilde buffelossen" en de andere » woudstieren" gebezigd heeft; maar toch ook de gissing niet voorbijgaat, die meer behagen schept in de » wilde gazellen". Aan deze verscheidenheid van dieren, waarmede men er op uit is het populaire » eenhoorn" te verbeteren, vinden wij door A. J. v. D. AA nog den » steenbok" toegevoegd (zie CORELL, *Bijbelsch Zaakwoordenboek* in voce *éénhoorn*). Dezelfde verhaalt echter, dat zijn *Huisbijbel*, in der tijd te Amsterdam bij Gebrs. DIEDERICHS uitgekomen, maar in 1847 van een nieuwen titel voorzien, door J. NOORDUYN en ZOON en JOH. NOMAN en ZOON) bij de woorden in *Job* XXXIX: 12, » *Meent gij dat de éénhoorn u zal dienen?*" den kop van een dier in afbeelding voorstelt, met dit onderschrift: » kop van CAMPBELL's éénhoorn"; hetgeen hem tot het besluit gebragt heeft, dat naar de meening van dezen geleerde, het door JOB bedoelde dier een zeemonster geweest moet zijn, misschien dan wel de Narwal of zee-éénhoorn, waaromtrent men met vrucht zal naslaan: BLUMENBACH, *Handboek der Natuurlijke Historie*, bl. 175.

Terwijl L. Tlt. de opmerking van J. S. S. bevestigende, uit de plaatsen des Bijbels, waar » de eenhoorn" voorkomt, het bewijs meent te moeten afleiden voor onze nog geringe kennis van de namen, waardoor de Hebreëers en andere volken in het Oosten, de verschillende diersoorten plagten uit te drukken, voegt hij zich geheel aan de zijde van TUSCO, om, steunende op den waren zin des woords רְאֵם, afkomstig van רָאַם » verheven zijn", het wezen waarvan spraak is, als een groot, liever hoog, langbeenig of langhalzig dier te karakterizeren.

A—G vermeldt de uitlegging van BOCHART, die in stede van » eenhoorn" (*Deut.* XXXII: 17, *Ps.* XXII: 22 en elders) wil gelezen hebben » tweehoornige geit", en daarbij gedacht aan den » Oryx" van PLINIUS. Zie *Hierozoic.* P. I, L. III, C. 27. Hij geeft ons ten slotte het niet onbelangrijke berigt, dat twee geleerden, ANDREAS BAECIUS, Hoogleeraar te Rome en geneesheer van Paus SIXTUS V, en THOMAS BARTHOLINUS, Deensch geneeskundige van groote vermaardheid, ieder een geheel boek over den Éénhoorn geschreven hebben.]

Het geslacht van Mechelen (bl. 252). Van dit geslacht bestaat er eene vrij breedvoerige lijst in de: *Suite du Supplément au Nobiliaire des Pays Bas;* Malines, 1779, pag. 94—98. » NICOLAS VAN MECHELEN, fils de MARTIN et de BARBE VAN DER MEEREN, fut Échevin à Anvers et créé Chevalier par lettres du 22 Avril, 1598. Les armes sont, *d'or à trois pals de gueules, au franc canton d'argent, chargé de trois fleurs-de-lis au pied coupé de sable.*

V. D. N.

Geslachtregister van van Mechelen, dit *Malines.* Zie deswegens: *Dictionnaire Généalogique, Héraldique et Historique* etc. etc. *par* M. D. L. C. D. B. à Paris, 1757. H. S.—

Nicotine (bl. 252). A. M. C. S. leidt af uit het medegedeelde bij het regtsgeding BOCARMÉ, dat men *er* dit plantengif *op na houdt*, en vraagt welk nut er in steekt? Zijne onderstelling is onjuist, bijaldien hij met *er op na houden* meent dat Nicotine in de apotheken of als handelsartikel voorhanden is, want, behalve op scheikundige werkplaatsen, zal men haar niet gemakkelijk vinden; uit de zaak van BOCARMÉ bleek nog, dat hij, geen middel ziende om het gif te verkrijgen, het zelf moest bereiden.

Elke scheikundige tracht de verscheidenheid van stof te leeren kennen: hij onderzoekt dus alle ligchamen en evenzoo den Tabak; als uitkomst van dat onderzoek brengt hij Nicotine voort en heeft ze voorhanden om haar, als chemisch bestanddeel, te bevroeden, terwijl *anderen* haar, met weldadige bedoelingen, *er op na houden* om hare werking op het dierlijk organismus te kunnen verijdelen. Misschien wordt zij nog als een bruikbaar geneesmiddel erkend; ik herinner mij, daarover in het *Nederlandsch Weekblad voor Geneeskundigen* (ik geloof het April-nummer) zeer naauwkeurige onderzoekingen te hebben gelezen. Men schrikke dus niet voor Nicotine, wijl het een vergif is: chinine en opium zijn het ook, en wie der lezers van DE NAVORSCHER is voor het gebruik daarvan, mits voorgeschreven, bevreesd? N.

[Van gelijken aart zijn de bijdragen van G. A. C. S. en H. P. over dit onderwerp. Even als N. is ook $(x+x)x$ van gevoelen, » dat er zeer vele scheikundige bestanddeelen zijn, welke, tot nu toe, geen bepaald nut bezitten, maar strekken tot verduidelijking van de zamenstelling en het wezen der ligchamen". De Heer G. P. ROOS merkt op: » hoe in de geschiedenis van ROBINSON CRUSOË, waarmede haar schrijver toch wel eene loffelijke bedoeling zal gevoed hebben, reeds melding wordt gemaakt van afgetrokkenen Tabak als bereiding, maar, dan ook als koortsdrijvend middel, en op brandewijn gezet. 't Was nogthans een paardenmedicijn, want ROBINSON lag op sterven, gelukkig in het *Eerste deel*". Laatstgemelde berigtgever haalt nog aan: het lezenswaardige: *Tijdschrift voor geneeskundige ervaring van Dr.* BARNING; II, 1851. Tilburg, A. VAN DER VOORT *en Zonen;* terwijl de Heeren J. J. WOLFS, O. B. en J. H. VAN DALE ver-

wijzen op het *Leeskabinet* voor 1851, bl. 108, waarin iets over de hoedanigheid van 't beruchte plantengif is medegedeeld.]

Een seel winden (bl. 252). De oplossing door A. J. v. d. AA gegeven is juist, voor zoo veel de Heergewaden betreft. In het Tractaat van de Leenen door P. BORT, bl, 318, vindt men: »*Een Zeel-Winden*, *elk wind f* 3,— .... *f* 6,—"; ten bewijze, dat daardoor twee windhonden bedoeld worden.

Reeds in 1385 wordt, blijkens eene oude notitie der *Domein- of Leenkamer van Holland*, onder de Heergewaden »*een Zeel-winden*" opgenoemd.

In de placaten en ordonnantien evenwel op de Jagt in Holland en Westfriesland, beteekent het woord »*Zeel*" datgene, wat men thans nog een »*strik* (dat is vier à vijf stuks) *windhonden*" noemt. — MERULA, *van de Wildernissen*, bl. 45. ***.

Elf het malle getal (bl. 232). Te Amsterdam, op den hoek van den Kloveniersburgwal en de Spinhuissteeg, waar men thans de kerk der Herstelde Evangelisch Luthersche gemeente vond, stond vroeger het huis voor de krankzinnigen, gewoonlijk het *Dolhuis* genoemd. Men vindt aldaar de stichting en vergrootingen van het gebouw in een' grooten zwarten toetssteen aangeteekend. Aangaande de stichting las men het volgende:

Godt sy Lof prys ende eer!

Anno 1562. Is dese plaets, tot behoef van de krancksinnighen, Godt ende den armen toeghe-eygent van de Ed. Henrick Pauwels. Boelensen, die welcke eerste Fondatuer was van desen Huyse ende de Stichter van XI. Dolhuyskens.

(Zie WAGENAAR, *Amsterdam*, 8ste uitgave, Deel VIII. pag. 437.)

Zou misschien om deze reden *Elf het malle getal* genoemd zijn? H. T.

Adelborsten (bl. 252). Het woord beteekent bij KILIAAN een edel, voornaam krijgsman. Bij BUYS den eersten rang boven korporaal, zoo in de *militaire* als *burger*-krijgsdienst. Thans is het alleen bij het Nederlandsche zeewezen gebruikelijk voor een jong mensch, die zich de kundigheden voor het examen van luitenant poogt te verwerven. Zij worden zelfs nog in Adelborsten van de eerste en tweede klasse onderscheiden. Men noemt dezulken, vooral aan boord, ook *Jonkers*.

Daar men ook door het woord *kadet*, eene benaming van de *Franschen* afkomstig, de *jongste* zoon, doch inzonderheid, eenen jongeling van *aanzienlijke ouders* verstaat, en het woord *Borst* mede *Jongman* beteekent, zoo meen ik eindelijk een *Adelborst* te mogen houden voor een jongman van *edele* of aanzienlijke ouders. A—G.

Het Rokin (bl. 252). *Rok-in* of *Rak-in* is van *rak*, eene genoegzaam regtuit voortloopende streek van een weg, eene vaart: een *rak lands*, *waters* enz. Het beteekent eigenlijk de strekking, de streek, en is van den wortel *ra*, in rekken, strekken. *Lindenrak* zegt HUYGENS voor het Haagsche Voorhout, d. i. *streek* of *rij van linden*. Het *Damrak* te Amsterdam is de *Damstreek*, dat is de *streek des Amstels* van den *Dam* af. BILDERDIJK, *Geslachtl.*, op *rak*.

J. J. WOLFS.

Het Rokin, beter *Rok-in* en eigenlijk *Rak-in*. Een *rak* noemt men eene uitlozing van water of wind. Daarom wordt de uitlozing van den Amstel het *rak* genoemd, van waar *Dam-rak* afkomstig is voor dat gedeelte, hetwelk zich aan gene zijde van den Dam uitstrekt. Zoo kent men ook in het Noorden het *Skage-rak;* en spreekt men van een *wind-rak*, eene opening waardoor de wind zich uitloost of verspreidt. Men noemt een *rak in den wind*, als de wind, die tot nu toe in de zeilen blies, zich wendt en verdeelt. Het *Rak-in* was een schippersterm, om aan te wijzen, dat men die uitlozing binnen varen moest. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, I, bl. 29, zegt, dat men ook *Ruck-in* gebruikte. De benaming is dus niet duister, maar verbasterd. E. A. P.

[Ook W. T. en V. E. K. hebben deze vraag beantwoord; W. T. vermeldt het oude *ruck-in* en *rak-in*, brengt daarmede in verband de werkwoorden *inrucken* en *inrakken*, waaraan hij den zin toeschrijft van *invallen*, *invaren*, en komt dan tot het besluit, dat *ruck-in*, *rak-in*, later *rok-in*, de plaats moet te kennen geven, waar de visschers van den Amstel komende invielen of invoeren, om bij den Amsteldam aan wal te stappen. Wijders herinnert hij ons de oude spreekwijs der zeelieden: »Wij hebben nog een *rak* te zeilen," waarin door *rak* verstaan werd een eind ver, een afstand; en verhaalt dat de plaats in den Amstel, thans met den naam van *omval* bestempeld, vroeger het *houtrak* heette, om de vele houtvlotten die aldaar op het water lagen.

Volgens V. E. K. zou de Amstel, vroeger door den Singel (nu Kloveniersburgwal) en de Geldersche Kade in het IJ uitloopende, zich in later tijd een anderen weg hebben gezocht en een *rak* gemaakt op de hoogte der Kloveniersdoelen, hetwelk, naderhand in tweeën gesplitst, door een dam omstreeks de tegenwoordige Papenbrug, onderscheidenlijk voor zijn beide gedeelten de namen van *Rak-in*, verbasterd *Rok-in*, en van *Dam-rak* ontvangen zou hebben. Hij vergunne ons evenwel de opmerking, dat dit gevoelen weêrsproken wordt door onze kennis van de

vroegste gesteldheid van Amsterdam, die ons den dam, waarvan sprake is, als den gelegden kiem der stad en haar middenpunt van ouds te aanschouwen geeft, maar het ontstaan der gracht, bekend onder den naam van Kloveniersburgwal en Geldersche Kade, niet eerder plaatst dan ten jare 1480, het tijdstip ongeveer, waarop de bemuring en versterking der stad eenen aanvang genomen heeft. Zie WAGENAAR, *Beschr. v. Amst.*, I. bl. 1, 2, 16, 17.]

Dirk van Hasseltsteeg (bl. 252). C. & A. vragen naar de ware benaming en afkomst van deze steeg. Mij dunkt, dat de ware benaming is: *Steeg van* DIRK VAN HASSELT, zoo schrijft althans WAGENAAR dien naam bij herhaling. Nu zal *steeg* wel afkomstig zijn van *stijgen*, opklimmen, en hetzelfde bedoelen als het nog in gebruik zijnde *stijger*. Daar nu het veer der schepen op *Hasselt* oudtijds was, en mogelijk nog is, aan de noordwestzijde van de Oudebrug, en de bovenvermelde steeg op den Nieuwendijk uitloopt, en, daar het veer op *Hasselt* voor het jaar 1657 alleen van de Hasseltsche zijde bevaren werd (zie WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, D. II. bl. 504.), zal deze *steeg* of stijger, de losplaats geweest zijn van DIRK, die van *Hasselt* op *Amsterdam* voer, en daarom DIRK VAN HASSELT genoemd werd. Dit is althans mijne gissing.

E. A. P.

Burgemeester van Zierikzee enz. in 1555 (bl. 255). Bij het zien dezer vraag dacht ik terstond aan den opregten vaderlander, LIEVEN JANSZOON KEERSEMAKER; doch wijl ik in zijn *Leven*, achter de redevoering van A. CAMPHUYSEN, te zijner eer (bl. VI); aangeteekend vind, dat hij het eerst in 1565 op de lijst van Burgemeesteren verschijnt, zal hij welligt hier niet in aanmerking kunnen komen, tenzij Koningin MARIA zich in zijne toenmalige waardigheid vergist had, daar KEERSEMAKER omstreeks het jaar 1555 Schepen en Raad der stad Zierikzee moet geweest zijn. Zeker is het, dat hij een man van de grootste verdiensten en bekwaamheden was, die zijne geboorteplaats in de hagchelijkste omstandigheden met raad en daad bijstond; immers » in 1573", dit lezen wij op de 10de bladz. van zijn *Leven* — » toen Prins WILLEM, nevens de Staaten van Holland en Zeeland, goedvindende, om tot beleid van 's Lands Zaaken te Water en te Land een Raad aan te stellen nevens den Prins, werd onse LIEVEN zekerlijk alleen door zijne bequaamheid, en geensints door eenige gunst, ook in dien Raad tot Lid benoemd en nevens andere agt Raaden aangesteld."

Men zie voorts over hem, behalve gedachte *Redevoering van* A. CAMPHUYSEN, J. DE KANTER, PHILIPZ. *Chronyk van Zierikzee*, bl. 92—161.

A. J. VAN DER AA.

Hatelijke beginletters F en CH (bl. 255). Wij gelooven dat Dr. BRILL van hetzelfde gevoelen is als de voorsteller dezer vraag. Wat ons het regt daartoe geeft? ZEds. eigene woorden. Op bl. 51 van zijne *Hollandsche Spraakleer* lezen wij: » *Nagenoeg alle* woorden welke met eene *f* aanvangen zijn vreemde woorden, enz." dus niet » *alle*", zoo dat Dr. BRILL zelf uitzonderingen schijnt te erkennen. Op bl. 51 leest men dan ook: » Waar eene *f* aan het hoofd eens woords bewaard is (uit het gothisch), bezit toch doorgaans een nevenvorm, of een woord van denzelfden stam, de hier meer Hollandsche *v* bv. *fonkelen* nevens *vonk*, *fladderen* nevens *vleêrmuis*, dat is: *fladder-* of *fleddermuis; fluks* nevens *vliegen; fijt* nevens *vijt*." Vreemd is het dus dat de *Hollandsche Spraakleer* en de *Verkorte Hollandsche Spraakleer* in dit opzigt van elkander afwijken. Wij zouden met den opgever, de door hem opgegevene woorden dan ook gerustelijk onder de uitzonderingen op den algemeenen regel, opnemen.

J. H. VAN DALE.

Van Beeck (bl. 255). Is het welligt PETRUS VAN BEECK, een Historieschrijver, geboortig uit Gulik, die in 1622, te Aken, de twee volgende schriften heeft uitgegeven, als: *De Origine et Incremento civitatis Aquis-granensis de rebus* CAROLI *Magni* en: *De ritu coronandi Regis Romanorum*, beide in 4°.? Vroeger nog leefde CORNELIUS BEECK, Regulier Kanunnik en Prior van het Klooster te Utrecht, over wiens schriften men zie: SWEERTIUS, *Ath. Bat.*, voorts BURMAN, *Traj. erudit.* en de *Historia Episcop. Ultraject. per V. H.* Omstreeks dezen tijd heeft ook gebloeid: WILLEM BECANUS, geboren te Iperen; hij was een geleerd Jesuiet en een uitmuntend Dichter en Redenaar, blijkens de door hem uitgegevene werken. Vgl. FOPPENS, *Bibl. Belg.*

V. D. N.

Meesterknapen (bl. 255). Deze betrekking, weleer eene der oudste in Holland, was die van *Regter* in de zaak van Houtvesterij. De Meesterknapen waren personen, die op klagte van den Houtvester of zijnen gemagtigde, regt deden en vonnis spraken; tot welke betrekking in oude tijden meest zijn verheven geweest, die tot den Adel, tot de gequalificeerden in het Land behoorden, en de aanzienlijkste ambten bekleedden; hun getal was in Holland eerst drie, doch is later tot acht personen vermeerderd. De benaming schijnt zamengesteld uit *Meester* en *Knaep*, zoo veel als Meestersknaep, of knecht, (*Maistre valet*), jongen van den meester, omdat zij gewoonlijk jonger in jaren waren; ofschoon het woord *knaep* bij den Adel, zoo als in *schildknaep*, nog eene andere beteekenis heeft, en daarmede bedoeld wordt een *Jonker*, iemand die nog geen *Ridder* was, vermeen ik dat hieraan bij

Meesterknaap niet te denken valt, te minder om dat die betrekking, gelijk men leest, door Adelijke personen, en alzoo door Ridders bekleed werd. Zie, behalve de *Woordenboeken* van PLANTIJN, KILIAAN en WEYLAND op de woorden, ook VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 1515. V. D. N.

Meesterknapen. Hierover vindt men in het werk: *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, door LUD. SMIDS, het volgende:

Wat de Meesterknapen aangaat, hun collegie is een van de oudsten in Holland, en zij zijn eigentlijk in 't stuk van de Houtvesterij rechters, die op de klagten en aanspraken van den Luitenant-Houtvester of zijn' gemagtigden recht doen en vonnis spreeken. Tot dezen staat zijn van alle oude tijden meest verheven geweest, (behalve dat men leest van Baanderheeren en Ridders) persoonen van adel, mitsgaders de gekwalificeerdste des lands en die de aanzienlijkste ampten in den staat bediend hebben, zooals uit menigvuldige acten, de houtvesterij aangaande, kan gezien worden bij PHILIPS MERULA. Voor dezen plagten ze niet meer dan drie in getal te wezen, doch sedert zijn zij van tijd tot tijd aangewassen. P. C. K.

De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen (bl. 255). Niet genoegzaam in staat zijnde de andere vragen te beantwoorden, zoo wil ik alleen iets mededeelen betreffende den naamsoorsprong van Vlissingen. Gelijk men *Zierikzee* wel van CIRCE heeft willen afleiden, en *Zeeland* van *zelig* of *zalig land* (welk woord *zelig* hetzelfde zou zijn als het Angel-saksische *sel*) zoo heeft men ook *Vlissingen* van ULYSSES willen maken. Ik geloof echter niet dat er eenige grond bestaat voor die afleiding, evenmin als voor die, volgens welke de stad naar de *flesch* van WILLEBRORD zelve haren naam zou ontvangen hebben. Sommigen leiden *Vlissingen* af van het woord *flossing* of *flessing*, hetgeen bij de volken van de Scythen afkomstig, een *visscher* zou beteekenen. Dus zou de oorspronkelijke naam zijn geweest *Flessingou*, »eene plaats van visschers." Nog anderen willen gedacht hebben aan het woord *vles*, hetwelk bij de Denen de verandering van het wassende en afnemende zeewater te kennen geven zoude. (BOXHORN, D. I, bl. 180).

HENRY.

De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen. Ik zal mij alleen tot de derde vraag, die over den naamsoorsprong, bepalen.

Vlissingen zou naar de *flesch van* WILLEBRORD eertijds FLESSINGEN geheeten zijn. Anderen meenen echter in dien naam het woord *visscher* te kunnen vinden, en willen dan dat deze stad door visschers uit de buurt Oud-Vlissingen, te Maassluis opgekomen zij. Weder anderen zijn van oordeel, en dit denkbeeld heeft meer waarschijnlijkheid, dat de ligging van *Oud-Vlissingen* slechts een weinig noord-westwaarts van de tegenwoordige stad gezocht behoort te worden, en dat het dus een visschers-dorp zal geweest zijn, alwaar men een veer had om naar Vlaanderen over te steken. In 1803 heeft men nog sporen van dit dorp gezien. Vlissingen's vroegste geringheid mag daaruit blijken, dat in het eerst ter bestrating der steegen, allen die van eenige misbruiken *redelijk beticht en overwonnen* waren, voor boete werd opgelegd, eenige roeden van 's Heeren straten met steen te doen bedekken. In de 15de eeuw is Vlissingen bemuurd en in de 17de eeuw noord- en oostwaarts uitgelegd. P. E. Z.

[Ook A. J. v. D. AA, die de schrijfwijs »WILLIBRORD" gehandhaafd wil zien, vermeldt de beroemde *flesch* als in vroegere dagen op het Stadhuis te Vlissingen aanwezig; maar verloren gegaan, zoo hij wel onderrigt is, bij de verbranding van dat gebouw, tijdens de felle beschieting der stad in den jare 1809. G. E. J. RIJK heeft in een Woordenboekske het gevoelen des Heeren DE GRAVE leeren kennen, volgens hetwelk Vlissingen oorsprong en naam zou te danken hebben aan ULYSSES. Zijne aandacht op eene »Scheldestad" gevestigd, brengt hem de vraag voor den geest, van waar het woord *Schelde* mag afkomstig wezen?].

Is Campatille Kampen? (bl. 256). Veelligt kan het J. M. eenig licht geven, te vernemen, dat, in *Vriesland*, *tille* brug beteekent. Men hoort er gedurig spreken van *Kingmatille*, *Hoptille*, *Thystille*, *Enumatille*, enz. welke tillen zoowel vaste als wip- of draaibruggen zijn over hoofdvaarten voor zeeschepen, die, soms met hooge bovenlasten, uit *Oostvriesland*, *Groningen* en van elders *Vriesland* doorvaren, om te *Harlingen* in zee te gaan. De beteekenis van *Camp*: voor legerplaats, in verband met de bij die stad gevestigde IJsselbrug (tille), kan alzoo zeer wel tot de, sedert in *Kampen* verbasterde benaming van de in de nabijheid dier tille, op eene vroegere legerplaats ontstane vestiging, later stad, aanleiding hebben gegeven. J. S. S.

Het eiland Burchana (bl. 256). Wij gelooven neen, naar hetgeen HALMA ons meldt in zijn 1ste deel, *in voce*. Verkort komt het hier op neder: PLINIUS noemt *Burchana* het aanzienlijkste van 23 eilanden, die van den Rijn tot aan het Cimbrische voorgebergte, den hoek van Jutland, liggen. STRABO noemt het *Byrchanis*, en de Romeinsche krijgsknechten gaven het den naam van *Boonland* (*Fabaria*), naar een op deze vrucht gelijkend gewas, aldaar in het wild groeijende. Waarschijnlijk is het het tegenwoordige *Burghem* of *Borkum*. Den meesten grond voor deze meening vindt

men in de beschrijving, welke PTOLOMEUS van de gaten der Eems als van het Westergat of dat van de Vecht, en van het Oostergat geeft, welke in zijnen tijd 8 uren gaans of 6 gewone Duitsche mijlen van elkander lagen, en tusschen welke alleen dit eiland gelegen was, waaruit blijkt, dat het te dien tijde zeer aanzienlijk moet geweest zijn, als bevattende in zich de eilanden *Justa*, *Banta* en *Busa*, welke er thans van gescheiden zijn. Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat DRUSUS zoo veel volks noodig had om dit eiland te overmeesteren, welks bevolking natuurlijk nog wel door een aantal vlugtelingen zal zijn vermeerderd geweest. Onzeker is het of *Burchana* tot de Vriezen, dan wel tot de Chauken behoorde. J. H. VAN DALE.

[Ook de Heeren J. J. WOLFS en A. J. VAN DER AA zijn van het gevoelen, door onzen berigtgever uit Sluis voorgestaan, eerstgenoemde met verwijzing naar Dr. H. J. NASSAU's *Oude Aardrijkskunde;* 1824, bl. 167, alwaar, als een der eilanden tot Germanië behoorende, mede vermeld wordt: *Burchana* (Borcum) aan den mond van de Eems.]

Zutphania erudita (bl. 256). Wie SCHOMAKER was, vermeldt ons SAXE in zijn *Onomasticon Litterarium;* VIII, pag. 223, alwaar de geleerde voorkomt als: »HERMANNUS SCHOMAKER, Zutphaniensis, Juris Romani et Batavi vir consultissimus, Senatui Zutphaniensi ab-actis, qui de viris eruditis Zutphaniensibus Commentarios scripsisse dicitur". Hierop volgt, wat betreffende hem en zijn werk, door H. CANNEGIETER en L. VAN SANTEN is aangeteekend. SCHOMAKER overleed in 1782. Het is ongetwijfeld te wenschen, dat, door de aanvrage van SAXO SYLVIUS, de tegenwoordige bezitter van het bedoelde handschrift moge worden uitgelokt om daarover eenig nader berigt te geven en, des noods, den inhoud er van door den druk bekend te maken. V. D. N.

Vondel's (?) *extempore* (bl. 256). De anekdote van *Vondel's extempore*, te vinden op bl. 256, 2de kolom, geteekend ARNOLD, is mij sedert jaren bekend. Zij komt, wat het versje betreft, nagenoeg overeen met het mij verhaalde, echter niet wat den persoon aangaat. Mij werd opgegeven dat P. LANGENDIJK, te Haarlem, zich als aanspreker vermomd en alzoo den toegang bij de in die stad bestaande Rederijkskamer verworven zou hebben. Is die vermomming waar, dan heeft men, wien 't ook gelden mag, niet behoeven te vragen naar het beroep van den persoon. Of de anekdote geschiedkundig is, moet ik evenzeer verlangen te weten als ARNOLD, daar ik noch in VONDEL's noch in LANGENDIJK's werken de bewuste regels aangetroffen heb.

Ik ben zoo vrij hier eene anekdote, ook, zoo men zegt, van VONDEL, mede te deelen. Zij werd mij ten jare 1799 verhaald: ik heb ze nergens gelezen en ook later van niemand gehoord. Zij luidde aldus: VONDEL wandelde van Haarlem naar Leiden, en werd ingehaald door eene karos, waarin twee heeren zaten, bij hem bekend en van welke hij wist dat de een niet in alles den eigendom des anderen eerbiedigde. Ook zij kenden hem en sloegen elkander voor, den ouden man in het rijtuig op te nemen, om, zoo als zij het noemden, misschien iets aardigs of geestigs van hem te hooren, en alzoo den tijd te korten. Hiertoe werd besloten, en VONDEL uitgenoodigd mede te rijden, waaraan hij gaarne voldeed. Men vroeg hem nu naar eenig product van zijnen geest, doch hij moest zich verontschuldigen, daar hij binnen kort niets vervaardigd had. Toch wilde hij wel zeggen, wat hem bij het instappen van het rijtuig voor den geest was gekomen. Natuurlijk wenschte men dit te hooren, en toen zeide hij:

Ik zal mij in deez' *wagen wagen,*
En laten mij naar *Leiden leiden.*
De Heer zal hen met *plagen plagen,*
Die in eens anders *weiden weiden.*

Zeer gaarne zag ik door een' of anderen Navorscher bevestigd, of deze regels aan VONDEL of eenigen anderen dichter met regt mogen worden toegekend. Ik geef slechts, wat mij is medegedeeld. V. D. Sw.

Vondels (?) *extempore.* De niet onaardige anekdote, door ARNOLD medegedeeld, moge met een of anderen JOOST zijn voorgevallen, met JOOST VAN DEN VONDEL niet: 1°. omdat hij nooit doodgraver was; 2°. omdat hij de voorwaarden, waaraan ieder voldoen moest, die ter rederijkerskamer inkwam, ongetwijfeld kende, daar hij zelf lid was der kamer: *In liefde bloeijende;* 3°. omdat zeker geen Amsterdamsch rederijker van 't begin der 17de eeuw, den allen wèl bekenden VONDEL zou hebben gevraagd, hoe zijn naam was. Waarschijnlijk heeft een of ander verteller 't belangrijke zijner anekdote willen verhoogen, door er den naam van VONDEL aan te verbinden, waartoe de naam JOOST gereede aanleiding gaf. 't Zal er wel meê zijn, als met eene andere anekdote over een ander extempore, dat aan VONDEL wordt toegeschreven. Hij zou eens met ANTONIDES in de nachtschuit gezeten hebben. 't Gesprek viel op de kortstmogelijke verzen. Men ging een weddingschap aan, wie van beiden den ander daarin de loef zou afsteken. Terstond greep ANTONIDES naar de kaars, nam er wat smeer af en wreef het VONDEL in 't gezigt, met den lagchenden uitroep: *vet smet.* Maar vlug met het antwoord en vlugger op de weddingschap, sprak de ander: *ik tik* en gaf ANTONIDES zijn loon om de ooren. CONSTANTER.

[Hetzelfde verhaaltje van VONDEL's *extemporé* tusschen Haarlem en Leiden, is ons, ietwat gewijzigd, door V. L. JR. te *H.* toegezonden. Ook hij verlangt nader onderrigt omtrent de waarheid daarvan.]

» *Florilegium J. Th. de Bry*" (bl. 257). JOHANNES THEODORUS DE BRY was een beroemd plaatsnijder te Frankfort, alwaar hij in 1564 geboren werd en in 1617 stierf. Tot zijne werken behoort ook het *Florilegium novum, Neu Blumenbuch;* Oppenheim, 1612: in fol. 3 deelen. Van dit boek is eene latere druk verschenen te Frankfort in 1641, folio, en wederom aldaar in 1776, met de platen van MERIAN, folio. Wij mogen dus veronderstellen, dat, indien het werk eenige wetenschappelijke waarde heeft, zijne oudste uitgave het meest om der zeldzaamheid wille, en als curiositeit, verkozen mag worden. Zie over DE BRY, ADELUNG, *Fortsetzung zu* JÖCHERS *Lexicon.*

V. D. N.

Wie was Jakob du Buquoy? (bl. 257). In het onderschrift van zijn portret wordt hij BUCQUOY geheeten; ook staat er, op mijn exemplaar van die afbeelding, C. v. NOORDE *fecit* 1758. Over genoemden wereldreiziger sprekende, zegt KOK, in het VIIIste deel van zijn *Vaderlandsch Woordenboek*, uitgegeven in 1782, dat hij *onlangs* te Haarlem overleden was en zich door zijne reistogten vermaard had gemaakt. Ook in de *Biographie Universelle;* Brux. 1843, wordt BUCQUOY vermeld. Hij was, in 1719, Ingenieur in dienst der Oost-Indische Compagnie en heeft uitgegeven eene Beschrijving van zijn zestienjarig verblijf in de Oost-Indieën. V. D. N.

[» Onder het opschrift *Jakob de Buquoy* wordt, op bl. 197, aflevering van 15 October 1851, van het nieuwe tijdschrift *Astrea*, het antwoord gevonden op eene vraag van den *Navorscher*, bl. 257. In de *Astrea* heet het:

» » BUQUOY was een beroemd reiziger en geograaf uit het midden der XVIIIde eeuw, en het geëtste portrait, waarvoor LANGENDIJK een bijschrift vervaardigde, behoort tot het volgende werk: *J. de Bucquoy, de waterwerelt beschouwd en de bijzonderheden aangewezen ten nutte der Koopvaardye en zeevaart, bijzonder voor de Oost- en Westindische handel,* Amst. 1752, 4°.

» » Nog schreef BUQUOY: *Zestienjarige reize naar de Indiën,* met platen, Amst. 1769, 4°." "

In naauwkeurigheid laat dat antwoord op de vraag, in den *Navorscher* gedaan, vrij wat te wenschen. Hoe kan men den man die, in de 17de eeuw geboren, van zijne omzwervingen in 1735 in het vaderland terug kwam, een beroemd reiziger uit het MIDDEN der 18de eeuw noemen? — Hoe kan men zeggen: NOG schreef BUQUOY (men leze DE BUCQUOY), ziende op het vooraf vermeld geschrift van 1752, als ware de *Zestien jaarige Reize naa de Indiën* (sic) eerst in 1769 uitgekomen, wanneer met der daad de eerste druk reeds dagteekent van vijf en twintig jaren vroeger? Als teregtwijzer op te treden, wanneer men niet weet, dat de uitgave, welke men als de *eerste* opgeeft, de *derde* of *vierde* is, moet weinig voegzaam genoemd worden.

Ook heeft de schrijver van het antwoord zich niet enkel vergist in de juiste spelling van den titel van de *Zestien jaarige Reize*, maar ook in dien van de *Waterwereld.* Die titel is: *De Waterwereld, beschouwd, en de bijzonderheden langs de kusten aangewezen, ten nutte der Koopvaardye en zeevaart; bijzonderlijk voor de Oost- en West-indise Handel: beginnende met de Rheê van Texel.*

Bijna zoude men vergeten te vermelden, dat de eerste druk der *Reize*, te Haarlem in 1744 uitgekomen, den volgenden titel heeft: *Aanmerkelyke ontmoetingen in de zestien jaarige Reize naa de Indiën, gedaan door* JAKOB DE BUCQUOY, enz. met platen. Reeds achter dezen eersten druk wordt gevonden het *Byvoegsel: behelzende bedenkingen betreffende de onderhouding en bestiering der goddelyke werken* enz.

Men ziet, hoe veel er te rekenen valt op de naauwkeurigheid van de antwoorden in de *Astrea.* S."]

Konst- en Letterbode voor 1851, N°. 45.

Swycht of zwigt Utrecht (bl. 257). Waarschijnlijk komt het mij voor, dat BREDERO in zijn kluchtspel eene soort van gekscheerderij pleegt met den steen, om een ernstiger oorzaak geplaatst, misschien alleen om den toeschouwer of lezer te doen lagchen, die wel beter wist, waarom die plaatsing was geschied.

L. Tlt.

Swycht of zwigt Utrecht. ICHNEUTES vergist zich met de uitgave van BREDERO's werken eerst in 1678 te stellen. Mij zijn twee vroegere edities daarvan bekend, eene in 8°, van 1644 en eene in 4°. van 1622. BREDERO was reeds in 1618 overleden. Σ.

Nederlandsche Kunstplaatdrukkers (bl. 257). De aandacht van mijnen vriend B., meer dan ik in de geschiedenis van dat vak ervaren, op deze vraag gevestigd hebbende, zond hij mij het navolgende, hetwelk mij belangrijk genoeg voorkomt om in DE NAVORSCHER te worden opgenomen.

» Een werk, betrekkelijk de *Nederlandsche Kunstplaatdrukkers*, is mij niet bekend.

» In de Biographiën der Kunstenaars vindt men alleen de namen van eenigen opgegeven; hunne geschiedenis verdient, gelijk die van alle persoonen, die in hun vak uitgemunt hebben, belangstelling, maar zoude weinig nut voor de kunst stichten, dewijl van het technische van hun bedrijf niets is verloren gegaan,

en de tegenwoordige plaatdrukkers, hunne voorgangers waardiglijk ter zijde treden.

»Onder de *plaatdrukkers*, meestal tevens uitgevers van de werken onzer beroemde oude meesters, muntten in de Noord-Nederlandsche Provinciën vooral uit: CLAAS JANSZ. VISSCHER, CLEMENT DE JONGE, NICOLAAS VISSCHER, FREDERIK DE WIDT, JUSTUS DANCKERTS, later HUGO ALLARDT, R. en J. OTTENS en meer anderen; velen van dezen behandelden zelve het stift of de naald, en waren daardoor dubbel voor hun bedrijf geschikt.

»Het is bekend dat REMBRAND eene pers op zijne werkplaats had; zijne etsen eerst als proef, later bij elke verandering, afdrukte, en eindelijk die aan de liefhebbers afleverde; dat hij zeer bekend was met CLEMENT DE JONGE, bewijst het etsen van de beeldtenis van dezen, en het mag worden verondersteld dat REMBRAND zijne platen, eenmaal voor den handel bestemd, bij DE JONGE liet afdrukken. De, in zijn huis voorhanden, pers verklaart tevens de menigte veranderingen en afwijkingen in zijne werken voorkomende.

»Het *plaat-* en *boekdrukken* zeer verschillende bedrijven zijnde, is het niet waarschijnlijk dat een en dezelfde persoon die zal uitgeoefend hebben: toen echter onze Boekhandel de wetenschap door een groot deel der beschaafde wereld verspreidde, verkregen deze zijne werkplaatsen zulk eene uitgebreidheid, dat men, welligt aldaar, de plaatdrukkers *eerst* hunne werkzaamheden liet verrigten en *daarna* de letterdrukkers, door bijvoeging van den tekst, het werk deed volmaken; in een woord, dat ééne Boekdrukkerij de beide onderwerpen, waarvan hier sprake is, vereenigde.”

V. D. N.

Het »Patertje langs den kant” (bl. 258). Waar men *oorspronkelijk* dit liedeken zou kunnen vinden, is mij tot nu toe niet gelukt op te sporen; doch in het werk van HENDRIK CONSCIENCE, *het Wonderjaar* (1566) wordt op bl. 181, 182 en 183 opgegeven dat men in *Antwerpen*, na den beeldenstorm aldaar, op de markt voor het stadhuis, de beelden verbrandde, en de spotters, als priesters gekleed, ieder met een meisje aan de hand, eenen wijden kring vormden. Een van hen stond met eene vrouw in het midden, en begon hierop als razend te zingen:

Daer ghinc een patertje langs den kant,
Heij! 't was in de Mei.
Hy nam sijn soete lief bij de hand,
Heij! 't was in de Mei,
Zoo blij,
Heij! 't was in de Mei.

Bij iederen slotrijm draaiden zij hevig en als dol in 't ronde en vervolgden met zingen:

Sa pater! ghij moet knielen gaen,
Heij! 't was in de Mei.
Nonneken ghij moet blijven staen,
Heij! 't was in de Mei
Zoo blij,
Heij! 't was in de Mei.

De pater knielde dan voor de non, en met vreemde gebaren betoonde hij dat hij haar zeer lief had, verder:

Sa pater! spreijdt de swarte kap,
Heij! 't was in de Mei.
Daer uw heilige non op stap,
Heij! 't was in de Mei
Zoo blij,
Heij! 't was in de Mei.

De pater trok op dit gezang het priestergewaad uit; nadat hij hetzelve op den grond gespreid had, liep de non met beide voeten er over:

Sa pater! gheeft uw non een zoen,
Heij! 't was in de Mei.
Dit meught ghij noch wel zesmael doen,
Zesmael, zesmael, zesmael doen,
Heij! 't was in de Mei
Zoo blij,
Heij! 't was in de Mei.

Dan drukte de pater het nonneken aan zijne borst en kuste ze meermalen.

Sa pater! heft de non eens op,
Heij! 't was in de Mei.
En danst eens met uw kermispop,
Heij! 't was in de Mei
Zoo blij,
Heij! 't was in de Mei.

Dit zelfde gezang wordt ook nog in de Elburgsche streken gehoord, wanneer zich de jeugd bij zang en dans onschuldig vermaakt, zonder op den oorsprong te denken.

Men vergelijke hiermede *de Geldersche Volks-almanak voor* 1842, bl. 88, waaraan het vorenstaande is ontleend.

Den regel, door BAVO aangehaald:

„Zoo zullen wij naar Heemsteê varen.”

vind ik niet, en hij kon te *Antwerpen* ook niet wel gezongen worden, ten zij *Heemsteê* tot het onderwerp van evengemeld lied, in een bijzonder verband werd gebragt.

Ik voor mij vermoed dat de toevoeging van dezen laatsten regel, enkel van plaatselijk belang is; daaromtrent zal welligt de historie van het huis te *Heemstede*, of van daar bestaande kloosters te dier tijd — eenige opheldering kunnen geven. BATAVUS.

[Ook de Heeren A. J. VAN DER AA, N. P. BIBLIOPHILUS, J. C. K. en Σ. vereenigen zich in de betuiging, dat zij niet in staat zijn het »*Patertjen*” op te geven, waaraan de regel, door BAVO aangehaald, oorspronkelijk toebehoort. Ze verwijzen hem al te gader op Mr. J. C. W. LE JEUNE's *Letterkundig Overzigt en Proeven van de Nederlandsche Volkszangen sedert de XVde*

eeuw; 's Gravenhage, 1828; bl. 113 en 114. Σ. voegt er nog de verzamelingen bij, door WILLEMS en HOFFMAN VON FALLERSLEBEN uitgegeven.]

Kylang — Corre Corra — Portret eens onbekenden (bl. 258). Alvorens het woord te geven aan die Navorschers, welke zich gedrongen hebben gevoeld de hier voorgelegde vragen tot een voorwerp huns ernstigen onderzoeks te stellen, zij het ons vergund DE NALEZER zelven te laten spreken, waar hij ons, tot toelichting, ja gedeeltelijk tot oplossing, het volgende heeft medegedeeld.

»Ten aanzien van de bedoelde schilderij diene, dat *Corre-Corra* nader is opgegeven de naam te zijn van eene praauw, en dus niet die van het eiland op dat stuk afgebeeld. Tevens moet het portret in kwestie, zoo het vermoeden waarheid heeft, dat wezen van den admiraal JOOST DE MOOR. Maar de oorzaak waarom én onderschrift én nevenschild zijn uitgewischt, heeft men tot nog toe vruchteloos getracht optesporen."

Kylang — Corre Corra — Portret eens onbekenden. Het Indisch taaleigen dat in de twee eerste woorden doorstraalt, en de beschrijving van het eiland, die met eene ergens door mij aangetroffene afbeelding overeenkwam, deden mij, tot opsporing der laatstgenoemde, het deel opslaan van de *Histoire générale des Voyages*, dat over Indië handelt. Al spoedig vond ik (Tome XI, éd. de Holl. p. 12) een kaartje van het *Isle de Bachian.* De voorstelling komt geheel overeen met die van de schilderij, en men ziet er de smalle landtong, die dat echter maar schijnbaar en inderdaad een ander eiland is, ten O. op een kanonschot afstands gelegen, en schoon tot *Batsjan* gerekend, zelf den naam dragende van *Ombachian*, terwijl dat in den vorm van een hoefijzer *Labova* heet. Van dit laatste maakte PAUL VAN CAERDEN, onder den admiraal HOEN, zich meester in 1609. Het fort door de Spanjaarden aldaar gebouwd, verkreeg toen den naam van *Barnevelt.* Bij dezen togt in de Molukken, was het admiraalschip *De Vereenigde Provinciën* vergezeld van het jagt *De Hoop* en van vijftien *caracorras.* In de plaats van deze ligte vaartuigen vertoont de kaart eene oorlogsvloot, voor het zoo straks genoemde fort.

Is het nu eene te gewaagde gissing, dat de schilderij deze overmeestering van Labova voorstellen zal? — dat het portret VAN CAERDEN afbeeldt of HOEN, of misschien PIETER BOTH, die ten jare 1609 als eerste Gouverneur-Generaal in O. I. kwam? (Zie dezen in het aangehaalde werk, T. XVII, p. 3.) Dat het oversmeerde vierkante schild eene lofspraak, een gedicht of gedachtenisschrift voor OLDENBARNEVELT bevatte, die juist omstreeks dezen tijd op het hoogste punt van aanzien stond?— De reden der oversmering is dan niet ver te zoeken, en wie zal zeggen in hoeverre dergelijke eereblijken een zaad van ongenegenheid in het hart van MAURITS kunnen gestrooid hebben?

Zou het niet mogelijk zijn, door de hand van een bekwamen hersteller van schilderijën, de oververw te doen afligten en aldus het onbekende te ontraadselen? Misschien vindt men meer licht hierover bij VALENTIJN, of in den reistogt van VAN CAERDEN en den met dezen in verband staanden van PIETER WILLEMSZ. VERHOOVEN, beide voorkomende in de *Verzameling van Reizen voor de O. I. Comp.*

Moet men misschien in plaats van *stirp,* lezen *stirf* (16)46? Uit dit sterfjaar kon men dan den persoon opmaken. Het familiewapen van BOTH vertoont leliën, twee boven, — één onder — eene roos, zijnde hetzelfde als dat van BOTH VAN DE POLL, in de *Wapenkaart der geslachten van Utrecht* door W. LANGERAK, onder N°. 57. Zie ook aldaar de N°. 306 en 366.

L. J.

Kylang — Corre Corra — Portret eens onbekenden. Kylang, Kelang, Kielan:—een klein eiland onder de Molukken.

Corre corra. — »Sondags 's morgens dan, den 5 van October (1659) sagen wij van 't westen 44 *Korrekorren* en *Galalis* (galeijen?) tot ons naderen, die wij van stonden aan bekenden den Heer Gouverneur van Amboina, met sijn wonderlijke oorloogs-vloot te sijn."

»Dese *Korrokorren* en *Galalis* waren heel vreemt gebouwt, en ſommige van een groote lengte, ruymte en breedte, vlot gaende, en met twee boven malcander komende solderingen of overloopen overdekt, van vooren en achter heel spits toegaende, maer achter met een bijsondere tent voor d'opperhoofden gemaekt, aen wedersijds boorden hingen wonderlijke stellagien, van Gabbagabba (q.?) Riet en Adap, (Adap=Asap=rijststroo), 't zamen gebonden en veel bamboesen tusschen beyden bevoegd, daerop (overmits die op 't water ſteunden) wel dertig roeijers konden sitten, om in tijt van stilten, of anderſints, met kragt en arbeyt haren weg te spoeden, voerende mast, zeyl en roer." enz.

W. SCHOUTEN, *Oost-Indische Voyagie*, 1ste boek, bl. 57 (Amst. ANDRIES VAN DAMME, 1708). Tegen over bl. 56 vindt men eene afbeelding der beschrevene vloot.

Ik meen gelezen te hebben in het werk van den Heer VERHEUL, over den oorlog op Amboina en de Molukken in 1815, dat alstoen deze vloot nog bestond, en geloof tevens, dat daar ter plaatse iets wordt medegedeeld over hare inrigting als Nederlandsche hulpvloot.

Portret eens onbekenden. Welligt van JACOBUS HUTSERT, Gouverneur der Molukken ten jare 1659.

G. P. ROOS.

VRAAGTEEKENS.

„Een Vraagteeken is een klein, zamengetrokken figuurtje, dat lastige vragen doet."
WHEN FOUND MAKE A NOTE OF.

Jodocus Lodensteyn. Is er ook iemand in ons vaderland, die van dezen gemoedelijken prediker eenig ongedrukt opstel of geschrift bezit? Wel weet men dat er een geschilderd portret van hem te Schiedam bestaat, dat echter nooit in plaat gebragt is, en verdiende zulks te worden. B. N. *te L.*

Cornelis Dirkszoon, een der eerste dappere zeehelden uit den strijd tegen Spanje. Niet zijne wapenfeiten, maar zijne gelaatstrekken zijn bij den Nederlander onbekend gebleven: en echter is het laatste zonder reden aldus. Want wij meenen (als wij wel onderrigt zijn) dat er te Monnikendam, bij de familie TEENGS, een geschilderd portret van hem bestaan moet, 't geen men bij DE JONGE's *Zeewezen* of in de *Jaarboeken voor Zeevaartkunde* of elders plaatsen moest. B. N. *te L.*

Tobias de Coene. Hij was of woonde in 1614 te Amsterdam, en schijnt een geleerd man te zijn geweest. Weet men ook wat zijne betrekking was?

Joannes Pietersz. de Witte. Hij was in 1614 Schepen der stad Amsterdam. Met wien was hij gehuwd en wanneer is hij overleden?

» *Het uitgaan der kerk*". Waar en in welk jaar werd genoemde Brochure in 't licht gegeven? H. CH.

» *Het kerkje te Ubbergen*, *Zangstukje door Clemens*". Waar en wanneer zag genoemd dichtstukje het licht? H. CH.

Jan Jordens. Wie was JAN JORDENS, de dichter van Ev. Gezang 170? Waar en wanneer is hij geboren en overleden? B.

Redding van Axel door J. Pikkevé. Men leest in SCHARP, *Gesch. en Cost. van Axel*, 1ste stuk, bl. 149—151, hoe zekere JAN PIKKEVÉ, ten jare 1702, schijnbaar toevallig, oorzaak was, dat de stad *Axel* niet bij verrassing in handen der Franschen viel. Jammer, dat die schrijver niet naauwkeurig *den datum* dezer opmerkelijke bijzonderheid opgeeft. Wie zou mij daaromtrent kunnen inlichten? B.

Filips Willem en Maria van Nassau. In het levensberigt van Prins WILLEM I, voorkomende in het werkje, getiteld: *Leven en daden der Vorsten van Oranje*, *door de schrijfster van de jaren* 1830 *en* 1831, lees ik, dat ANNA *van Egmond*, bij haren dood, den bedroefden *Oranje* vader liet van een N. B. *tweelingpaar*, die FILIPS WILLEM en MARIA werden genoemd. Heeft deze schrijfster het woord *tweelingpaar* in deszelfs ware beteekenis gebezigd, dan is de geboortedag van MARIA ook die van FILIPS WILLEM, n. l. den 19den December 1554. Daar ik overigens nergens bepaalde aanwijzing vind, *wanneer* Prinses MARIA zoude geboren zijn, zoo wenschte ik wel te weten, of zij en haar broeder werkelijk *tweelingen* waren? B.

Dichter van Gezang 121. In enkele afschriften eener Naamlijst van de Auteurs en Bewerkers der Evang. Gezangen, bij de Herv. in gebruik, staat Gez. 121 ten name van den dichter PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE; in andere daarentegen ten name van Mr. RHIJNVIS FEITH, als bewerkt naar het Hoogd. van GELLERT. Welke aanwijzing is hier de *ware?* In het laatste geval verlangt men te weten, *welk* en het *hoeveelste* van GELLERT's *Geestel. Gezangen en Liederen* hier gevolgd is? B.

Johannes de Jode. Op bl. 274 vermeldt V. D. N., dat JOH. DE JODE eenen atlas der voornaamste, in zijnen tijd bekende, kaarten, getiteld: *Speculum orbis terrarum*, in het koper gebragt heeft. Zoude hij of andere Navorschers wel eenige levensbijzonderheden willen mededeelen omtrent dezen JOH. DE JODE, die even als anderen van dien naam plaatsnijder schijnt geweest te zijn? V. B.

Componisten der Evangelische Gezangen. Wie waren de componisten der melodiën, die den naam van *Nieuwe Zangwijzen* dragen? DRUS.

Taptoe. Had dit woord vroeger geene andere beteekenis, dan er nu aan gegeven wordt? H. V. R.

Kostverloren Wetering. Wat heeft tot deze benaming aanleiding gegeven?

H. v. R.

Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen. In hoeverre is de studie der vergelijkende Taalkunde reeds op de Nederduitsche taal toegepast en welke schrijvers wijzen het verband onzer moedertaal met andere aan, zoo-als REITZ het in zijn *Belga Graecissans* ten opzigte der Grieksche deed? J. N. Q.

Napoleon te land. Zijn de volgende anecdoten Historiesch waar?

Toen NAPOLEON op Zuid-Beveland kwam, werd hij begroet door een' boeren-maire, die zich in 's Keizers oog wat linksch gedroeg, waarom hij hem toesnaauwde: » *vous êtes fou!*" De man verstond geen Fransch en vroeg de vertaling, waarop hij verzocht dat men aan Z. M. zou zeggen, dat *hij* Maire, den Keizer complimenterende slechts 's lands wijze volgde: want dat men in Zeeland wijzen tot wijzen, gekken tot gekken en hem tot den Keizer zond.

Toen NAPOLEON te Gend was, zegt men, hadden de slagters van de kleine vleeschhal een chassinet doen vervaardigen, met deze twee regels:

„Les petits bouchers de Gand,
A NAPOLEON le Grand!"

G. P. ROOS.

Begraving zonder kist. Toen men te Aardenburg in 1836 en vv. de fondamenten van het graauwe zusteren klooster omgroef, vond men vele geraamten in graven, gemetseld in den vorm van doodkisten, zonder sporen van houten kisten. Onder deze was een geraamte dat op den buik lag.

Vrage: Wat waren graauwe zusters? Begroef men in de 14de eeuw of vroeger, zonder kisten? Legde men soms lijken op den buik?

G. P. ROOS.

Museum van Alexandrië. Zoude een der Navorschers mij kunnen zeggen wie het Museum te Alexandrië, waarvan HUMBOLDT (zie *Kosmos*, Vol. ii. p. 255. London) spreekt, opgerigt heeft, en ook of het eene school of wel eene verzameling van oudheden was?

H. H.

Brief van Boreel aan Borelli. Kan iemand mij zeggen of de brief, geschreven door den Hollandschen afgezant BOREEL, aan den doctor BORELLI, schrijver van het traktaatje: *De vero telescopii inventore*, » over den telescoop uitgevonden door HANS LIPPERSHEY", nog bestaat, en waar? H. H.

De familie Snethlage. Wie kan eenig bericht mededeelen aangaande zekere familie SNETHLAGE, die voor langen tijd uit 't graafschap Tecklenburg moet zijn gekomen en waarvan er een lector in de logica geweest is aan de Harderwijksche Academie?

J. C. SCHELLINGA.

Grafschrift op Helmers.

Een tweede PINDARUS aan Y en Amstelstroomen,
Een Vaderlandsche Bard de roem van Hollands grond,
Die de echte godenzang deed van zijn cither stroomen,
Toen 's Gaulers driest geweld, wat Hollands was, verslond,
Het pronkjuweel der kroon van Neêrlands Dichtrenscharen;
Der Vadren dankbre zoon, der Muzen hoogste lust,
Die boezems, koud als ijs, ontgloeide door zijn snaren,
En VONDEL's toon herschiep! — 't Is HELMERS, die hier rust.

J. D.

Wie was de dichter, en is dat grafschrift ergens gedrukt? X. Y. Z.

Staatkundige aardrijkskunde van Nederland in de middeleeuwen. De Hoogleeraar MEES, in zijne: *Redevoering over het belang om de studerende jongelingschap lust in te boezemen tot de grondige beoefening der bronnen van onze geschiedenis*, Deventer 1840, betreurt het, dat de vroegere aardrijkskunde van ons vaderland nog in hare beginselen is (bl. 12).

Bestaan er werken die bepaald en uitsluitend aan dit onderwerp zijn toegewijd? Zoo neen, welke onzer geschiedvorschers kan men dan daaromtrent het meest voldoende raadplegen? X. Y. Z.

Margaretha Godewijck. In eene oude aanteekening vind ik MARGARETHA GODEWIJCK genoemd, *die om hare geleertheyt, geestigheyt en vaerdigheyt in schoone kunsten gelyck staet met* A. M. SCHUURMAN.

Wie was M. GODEWIJCK; — heeft de historie iets van haar aangeteekend, waaruit hare geleertheyt, geestigheyt en vaerdigheyt blijken? Zoo ja, de ijverige NAVORSCHER geve mij op, de boeken, die haren lof verkondigen.

B. B. B.

Een blaauwe scheen. Daar ik nooit eene blaauwe scheen geloopen heb en dus niet begrijpen kan wat het beteekent, vraag ik aan de lezers, of beter, de lezeressen van DE NAVORSCHER, of zij mij ook kunnen zeggen van waar dit wonderlijk spreekwoord afkomstig is? G. L. PRIMUS.

» *Ik dagvaard U voor God!*" Jaren geleden hoorde ik een kort dichtstuk voordragen, waarvan mij echter de titel geheel en al ontschoten is; vergis ik mij echter niet, dan is het door Prof. CRAS vervaardigd en eindigt met den uitroep..... *Ik dagvaard U voor God!* Kent een der lezers van DE NAVORSCHER het welligt, dan doet hij mij groot genoegen met de mededeeling, waar het te vinden is. F.

Oostfriesche togt. WAGENAAR in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, D. III. bl. 141, vermeent dat de eerste oorlogschepen door Amsterdam op eigen kosten uitgerust (in den aanvang der XVde eeuw), dienden ter beteugeling van de Oostfriesche zeeschuimers, *Victualie-broeders* en *Likedeelers* of *Gelijkdeelers* genaamd. Is dit vermoeden van WAGENAAR, door latere onderzoekingen bewaarheid, of heeft Amsterdam reeds vroeger voor eigene kosten oorlogschepen in zee gezonden? Is de juiste tijd van dien zeetogt ook bekend? W. T.

Geschiedenis van Polen door L. Muller. Wie van uwe lezers zou de boekerij kunnen opgeven, waar een exemplaar van de *Historia Septentrionalis,* of *Geschiedenis van Polen,* door LAURENTIUS MULLER omtrent 1580 in het licht gegeven, te vinden is? A. TR.
NOTES AND QUERIES, Sept. 6, 1851.

De » Natural Theology" van Paley. Men gelooft nu dat het beroemde geschrift » *Natural Theology*" van PALEY, weinig meer is dan eene vertaling van een Nederduitsch werk, hoezeer die schrijver het als zijn eigen werk heeft uitgegeven; gaarne zou ik weten of dit waar is, en indien ja, of het oorspronkelijke gemakkelijk te bekomen is: om hiervan onderrigt te worden, kan ik, mijns inziens, niet beter doen dan mij tot DE NAVORSCHER te wenden. T. S. *te Norwich.*

» *Wie mij weenen hoort of klagen*". Kent een der lezers van DE NAVORSCHER het volgende versje; zoo ja, waar heeft hij het gevonden?

OP DE EENZAAMHEID.

Wie mij weenen hoort, of klagen,
Vrage niet *waarom;*
Vog'len zingen in de hagen,
Vinden alles, wat zij vragen,
Maar mijn smart is stom, enz.

Het is voor den inzender van het hoogste belang, deze vraag in uwe kolommen opgenomen te zien. A. H.

De nepeta. Van waar moet de geslachtsnaam *Nepeta* van de *Nepeta cataria* (Kattekruid) afgeleid worden? UILKENS.

De IJ. Hoe is de verlengde I (IJ) aan haren klank, gelijkluidend met *ei*, gekomen? Het is bekend, dat zij in vele woorden met de *ie* overeenkomt, als: ijverig (ieverig), ijdel (iedel) enz., en dat er geheele streken in ons land zijn (Zeeland, Overijssel), waar zij in bijna alle woorden in uitspraak van den laatstgenoemden tweeklank niet te onderscheiden is. KNIM.

De oudste woorden. Het valt niet te ontkennen, dat het woord *babbelen* een' ouderdom van bijna 4000 jaar heeft. Zijn er meer woorden bekend, welker ouderdom boven de 3000 jaar gaat? KNIM.

» *Mijnheer van Soll*". Eens langs een der grachten van deze stad loopende, hoorde ik dit zingen:

Mijnheer VAN SOLL is een brave kapitein,
Hij regeert zijn volkje zoo groot en zoo klein.

Kunt gij mij ook zeggen of hij geleefd heeft, en of hij den kapiteinsrang heeft bekleed?
A. TERSTALL.

't Haagsche Wapen. Welke is de beteekenis en de oorsprong van het Haagsche wapen, zijnde een ooijevaar op één poot staande, met een aal in den bek? J. C. K. (2).

Duivekater. In de *Proeve eener verklaring van in de Zamenleving meest gebruikelijke vreemde woorden en verkortingen, door* T. M. LOOMAN, lees ik: *Deuvekater*, eene verbastering, zegt BILDERDIJK, van: *deux fois quatre*, Fransche naam aan onze bollen gegeven, als dubbele *quatres*, *viertjes*, namelijk: een brood in vieren overgesneden.

Hoewel alle respect hebbende voor Mr. BILDERDIJK, zoo vind ik deze afleiding wel wat gezocht, en zag daarom gaarne, dat DE NAVORSCHER mij eene betere afleiding van het woord » *deuvekater*" aan de hand gaf.
H. W. K.

Petit Salazard. Wie was PETIT SALAZARD, SALEZAR of ZALIZAART, die in het laatst der 15de eeuw meermalen wordt genoemd, en onder anderen in 1482, met andere Edelen, JOOST VAN LALAING hielp om Hoorn in te nemen?
C. W. BRUINVIS.

Petrus Forestus. Welke werken zijn er bekend van Doctor PETRUS FORESTUS? en bestaat er niet over hem eene Academische dissertatie? wie is daarvan de schrijver?
C. W. BRUINVIS.

De » Cantus Cygneus" van E. W. Higt. De gedichten van ERNST WILLEM HIGT zijn door Professor YPEY uitgegeven; is daarbij ook opgenomen zijn *Cantus Cygneus* op het verbranden der Kapelkerk te Alkmaar in 1760?
C. W. BRUINVIS.

Verbodschrift tegen de Jesuieten in de XVIIIde eeuw. In het begin der 18de eeuw, 1700—1706, moet er in Holland een verbod zijn uitgevaardigd tegen de Jesuiten. Wie kan mij daarvan het juiste jaartal opgeven?
C. W. BRUINVIS.

BLADWIJZER.

A.

A. Mijzelen, 186.
—— Nechoirn of nechoren, 194.
—— Jan van Schoorl, 182.
—— Het veld bestellen, 194.
A. (A. A.) Aanwijzing van Charters, 321.
—— De »GestaRomanorum",348.
—— Medaille van Graaf Christoffel, 301.
Aa. (A. J. v. d.) Blaauwburgwalsche Steiloor, 337.
—— Burgemeester van Zierikzee, enz. 372.
—— Dichtgezelschap: Laus Deo Salus Populo, 301.
—— J. F. R. van Hooff, 347.
—— St. Maartensliedje, 227.
—— Verduitsching van Plinius, 227.
—— Een Reus en een dwerg, 303.
—— Een seel winden, 252.
—— Tweelingbroeders, 228.
—— Jan van Weert, 366.
—— Wetsteen der vernuften, 291.
A: B: boek (Vaderlandsch) 315.
A. (B. S.) Spreekwoord van La Fontaine, 55.
A. & A. Blasoen, 363.
—— H. Elisabeth, 250.
—— Genealogie, 202.
—— Gedenkpenning op Jan Gideonsz: van der Burght, 336.
—— Herlaer, van Loon, Arkel, 250.
—— Leus van den Prins van Wallis, 213.
—— Het Dierlijk Magnetismus, 199.
—— Beeld van Maria zonder kind, 336.
—— Merlette, 260.
—— Oranjekleur in Heraldiek, 203, 327.
—— Pomedellus-penning, 290.
—— La Supériorité aux échecs, 340.
—— Sprekende Wapens, 327.
—— Het Wapen van Amsterdam, 335.
—— Het Wapen van Créquy, 268.
— A. D. — Gulden Levensregel, 286.
—— Nederl. Kunstplaatdrukkers, 257.
A. E. I. O. U., 91, 116, 117.
A—G. Adelborsten 371.
A. (J. C.) Het Doodshoofd, 236.
A. (P. H.) Boot-belemmerende blaasbalg, 156.
A. (P. S.) Erasmus, 57.
A. (V.) Suiker, 108.
A. (V. D.) Nederlandsche Heidenen, 106.
—— Zijne piek schuren, 72.
A. (V. V.) Diefstal in kunst, 22.
—— Onmuzykale dichters, 22.
—— Ter Neuzen, 17.
Aagje van Enkhuizen, (Nieuwsgierig) 314.
Aagje, (Nieuwsgierig) Blaauw Jan, 129.
Aanhalingen. Alle dinck vergaet, enz. 352.
—— Ceux que le ciel, etc. 55.
—— Ik dagvaard U voor God, 379.
—— Mächtig wie enz. 187, 244, 269.
—— Medium tenuere beati, 316.
—— Natura omnes fecit etc. 18.
—— Nulla est necessitas etc. 54.
—— Ὃν θεοὶ φιλοῦσιν κ. τ. λ. 316.
—— Rem acu tetigisti, 54.
—— Trekbrief met de kroon, 58.
—— Solamen miseris, etc. 316.
—— La ville règne, 186, 241.
—— Vox populi vox Dei, 315.
—— Wie mij weenen hoort enz. 380.
Aanslag op Aardenburg, 193, 275.
Aardappelen, (Gebruik der) 23, 52, 53, 78, 262, 355.
Aardbeving, 11, 259.
Aardenburg, (Aanslag op) 193, 275.
Aardenburg, (Willem Aelst over) 284.
Aardrijkskunde (Staatk.) van Ned. 379.
Aarsen, (A.) Leidsch Papierengeld, 283.
—— Stamvader der Evertsen,283.
Aartsliefhebber, (Een) Gebruik der Aardappelen, 52.
Abercromby, 154, 358.
Abra, Don Antonio Magino, 220.
—— Paasch-berekening, 220.
Abrates, (Het graf van) 58.
Acht en twintig stuk, (Groninger) 124, 177, 264.
Acisculus, 346.
Acron, Vertaling van Augustini Conf. 227.
Adelborsten, 252, 371.
Adolph van Zweden te Vianen, 287.
Aegidius en Harigerus, 219, 306.
Aelst over Aardenburg, (Willem) 284.
Afbeelding van Christus, 347.
Afbeeldingen van beroemde personen, 289.
Affghebeelde Narrenspeelschuijt, 156, 234.
D'Alancé, over de Barometers, 315.
Albert, Avondmaalsviering zonder wijn, 265.
—— Bildtsch nonnenklooster,266.
Albert, Vertaling van Augustini Conf., 72.
—— Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus, 264.
Albrecht (Hertog) in Spanje, 224.
Album van Hermanus Pricker, 290.
Alcuin, (Bijbel van) 188, 246, 247, 271.
Alcuinus, (Pepijns vragenboek door) 122, 175, 230.
Alexander Aegus, 220.
Alexandrië, (Museum van) 379.
Alias, (Een) 346.
Alkemades verkooping, (Wapenboek in handschrift op) 30.
„Alle dinck vergaet", 352.
Alleman, (Jan) Hermanzuil, 44.
Almanza, (Veldslag van) 17.
Alpha, (P.) Munten, maten, enz. 84.
—— Raderuurwerken, 78.
—— Stalen Schrijfpennen, 107.
Altoos en Altijd, 56, 86.
Ambrosius Camaldulensis, 58, 110, 167, 202.
Amerika, (Bevolking van) 219, 307, 308, 363.
Amerika, (Boeken over Zuid-) 21.
Amerongen, (Kasteel van) 65, 113.
Amersfoort, (Mr. J. P.) Dodaars 66.
Amersfoortsche en Utrechtsche keijen, 59, 112, 149, 150, 167.
Amstelveen, (Beschrijving van) 220, 312, 363.
Amsterdam (Gemeenschap der Oude Kerk te) met een klooster, 186, 241, 299.
Amsterdam, (Het Wapen van) 223, 335.
Amsterdammer, (Een opregt) Nederlandsche dagbladpers, 14.
Amsterdamsch Herdoopers-oproer van 1535, 30.
Amsterdamsche lucht. 350.
Ana's, (De) 283.
Anagram op Vondels naam, 19, 38, 72.
Ananasteelt in Nederland, 23, 53, 78, 138.
Andries Gulden, 20, 42.
Angelo, 58, 167, 202.
Anim, Ruitvormige Schilden, 123.
Anthonie, Kubiek- en Pronikgetal, 184.
Antiquarius, Het Geuzenveld, 288
—— Liverei, 163.
Antje en Lijsje, 219.
Apologie tegens de alg. en onb. vrijheid, 353.
Appeltje te schillen, (Ik heb met U een) 92, 121.
Arabische Cijfers, 20, 41, 42, 100, 135.

Arabische Schrijvers, 218, 280.
„Ariste, ou le vrai ami", 17.
Archieven door Paulus Merula gebruikt, 162.
Archipelagus, 218.
Arkel (Herlaar, Van Loon,) 250.
Arnold, Drie Koningen, 155.
—— Florilegium J. Th. de Bry, 257.
—— Vondels (?) Extemporé, 256.
—— Zingen met de Ster, 119.
Artillerist, (Een rijdend) A. E. I. O. U., 117.
Askoliasmus, 316.
Assuradeur, (Een) Assurantie, 154.
Assuradeur, (Een jong) Assurantie, 185.
Assuradeur, (Geen) Assurantie, 210.
Assurantie, 154, 185, 210, 233.
Astrologen in de XVIIde eeuw, 159, 267.
Augustini Confessiones, 18, 36, 72, 227, 355.
Aue Trici et Gheeze Ysenoudi, 128.
Αὐτοδίδακτος, Râ, râ, wat is dat? 20.
Avarij, 283.
Ave Gracia Plena, 282.
Avondmaalsviering zonder wijn, 130, 180, 208, 265.
Ax, De Samaritane, 90.
Axel, (Redding van) door J. Pikkevé, 378.
Azuur, keel (Sinopel) 91, 116, 168.

B.

B. Kasteel van Amerongen, 65.
—— Redding van Axel, door J. Pikkevé, 378.
—— Baron, 44.
—— Petrus Bast, 90.
—— De booze lettergreep, 37.
—— Johannes Capito, 347.
—— Dichteressen van den Evangel. Gezangbundel, 347.
—— Filips Willem en Maria van Nassau, 378.
—— Dichter van Gezang 121,378.
—— Johannes de Jode, 378.
—— Jan Jordens, 378.
—— Ligging van het eerste Kasteel van Batavia, 321.
—— De Meestoof in Zeeland, 347.
—— Verduitsching van Plinius, 262.
—— Rederijkers, 123.
—— Vrolikhert, Vlissingsche Kerkhemel, 295.
—— IJzeren kooi van Kardinaal la Balue, 44.
B—, Kruisiging, 272.
—— Schattingweigerende Waterlanders, 283.
—— Jan Sysmus, 283.
—— Een Walvisch in de boomen, 201.
B.·. Ave Gracia Plena, 282.
—— Jonkheer J. van Puffenrode, Gedichten, 289.
B. (B. B.) Beeren, 19.
—— Margaretha Godewijck, 379.
B. (C. G.) Beschrijving van Amstelveen, 363.
—— Versjes voor 6 December, 361.
B. (C. W.) Ananasteelt in Nederland, 138.
—— Barbierspaal, 235.
—— Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu, 156.
—— De gouden Engel, 173.
—— Gabelle, 235.
—— Hanswörst, Pekelharing, Jean Potage, 116.
—— Kogel, die Heemskerk om het leven bragt, 173.
—— Nederlanders in Zweden, 113.
—— Schoorsteenpilaren uit Karthago, 113.
—— Oude Kerk te Zeist, 184.
—— Zingen met de ster, 119.
B. (H.) Beeren, 38.
—— Diefstal in kunst, 49.
—— Echeneis, 37.
B. (H. H.) Handvest, gegeven door Graaf Willem, 172.
B. (H. J.) Het Wapen van Amsterdam, 335.
B. (H.) Secundus, Canoniek regt, 82.
—— Eigendom van brieven, 69.
—— Nolle, 194.
—— Tortuur, 80.
B. (H. v.) Holl. vertaling van Augustini Conf., 355.
B. (J. S.) Hollandsche kerk te Norwich, 165.
B. (J. T.) Grafschrift op Copernicus, 109.
—— Burgemeester van Zierikzee, 255.
—— Cornelius Vermuijden, 163.
B. (L.) Bijbel van Alcuin, 247.
B. (L. A.) Kaas, 58.
B. (Stud. L.) Avarij, 283.
B. (L. v. d. S.) Barbierspaal, 156.
B. (N.) Haantje Pik, 22.
B. (O.) Supinum, 278.
B. (P. v. d.) Bootbelemmerende blaasbalg, 216.
B. (R. M.) Het dierlijk Magnetismus, 199.
B.......s. Brievenposterij, 243.
—— Een Reus en een Dwerg, 276.
—— H. Zschocke, 289.
B. (T. H.) Gebruik der Aardappelen, 53.
—— Kerfstokken, 33.
—— Lantaarns, 50.
—— Merlette, 41.
—— Ordenboek, 123.
—— Portcullis, 154.
—— Raderuurwerken, 51, 137.
—— Ridders van het Heilige Graf, 119.
—— Schapperac, 37.
—— Tafelvorken, 202.
B. (v.) Napoleon op zee, 229.
B. (v. D. v.) Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens, 225.
B. (W. L.) Tabak, 15.
Bacherus, (Stephanus) 283.
Bakermat, 39, 72, 229.
Balue, (IJzeren kooi van kardinaal la) 44, 75, 164, 198.
Baltensz, (F. S.) De Samaritane, 90, 115, 152.
Barbierspaal, 156, 235, 266, 295, 360.
Barometers, (Verhandeling over de) door Mr. d'Alancé, 315.
Baron, 21, 44, 76, 100, 198.
Baronet, 251, 364.
Bast, (Pieter) 90, 115, 152, 168, 292.
Bat, 20, 41, 74.
Batavia, (Ligging van het eerste Kasteel van) 321.
Batavus, Het „Patertje langs den kant", 376.
—— Oud Volkslied, 17.
Bato, Twee brieven van Leeghwater, 62.
—— Tentoonstelling van Oudheden, 124.
Battum, (Jan van) 123.
Bavo, De Blinkert, 258.
—— Dierick Coornhert, 353.
—— De Kraken, 367.
—— Munten, maten en gewigten, 227.
—— Het „Patertje langs den kant", 258.
—— Perkamenten bijbel-uitgaaf, 251.
—— Teekenen van den Zonsweg, 184.
—— Trijntje van Boskoop, 346.
Bayle, 218, 279, 362.
Be..... (Van) Johan van der Corput, 315.
—— Rood en Geel, de Staatskleur, 315.
Beeck, (Van) 255, 372.
Beeren, 19, 38.
Beginletters, (F en CH.) 255, 372.
Begraving zonder kist, 379.
Behakker, (George) 255.
Belangstellend lezer, (Een) Gods Namen, 18.
Belga Scrutator, Gaesbeek, 209.
—— Virgilius als toovenaar, 212.
Belgica, (Burgundii Historia) 251, 345.
Benedictus penning, 20, 41, 198, 260.
Bennet, (Naamversjen op den Heer) 8.
Beronicius, (P. J.) 218, 279, 303, 333.
Berijmde Verzen, (Eerste) 55, 83. 142, 200, 262.
Besluit van 22 Julij 1814, 124.
Bestellen, (Het veld) 194, 303.
Bestje van Meurs, 158.
Beul van Holland, (De) 186.
Beveren, (Van) Bernard de Mérode, 283.
—— Gilden, 278.
—— Kerktorens, 279.
—— Napoleon de Zonnegod, 303;
—— Een Politieke spinnekop, 204.
—— Sprekende Wapens, 206.
—— IJzeren kooi van kardinaal la Balue, 198.

Beweging der Slangen, 155.
Bevolking van Amerika. 219, 307, 308, 363.
Beyling, (A.) (Geboorteplaats en Sterfdag van) 193, 276.
Bibliophilus, Duncan, 187.
—— Gaasbeek, 210.
—— Louwmaand, 214.
—— IJzeren kooi van kardinaal la Balue, 164.
—— Bernhardus Zigleius, 187, 269.
Bibliophilus Minor, Arabische Schrijvers, 218.
Bibliophilus, (N. P.) Affghebeelde narrenspeelschuijt, 156.
—— Assurantie, 185.
—— Bombast, 234.
—— Burgundii Historia Belgica, 345.
—— Buskruid en Vuurwapenen, 145.
—— C. L. A. A. P. D. P., 187.
—— Comedia Vetus, door A. Wils, 220.
—— Ebroïn, 215.
—— Editiones principes enz. 102.
—— Sinrijcke Fabulen, 251.
—— Heksenweegschaal te Oudewater, 247.
—— Oudste boek met Houtsneêplaten, 103.
—— Het Kruis en de boom des levens, 174.
—— La ville Règne, etc. 186.
—— De Legende van St. Juriën, 252.
—— Don Antonio Magino, 335.
—— Het Huis de Merwede, 334.
—— Moeskoppen, Ruiten en Rooven, 334.
—— Opschrift van een' Gedenkpenning, 198.
—— Pattekon, 124.
—— Predikatiën van Thomas Conecte, 251.
—— De Saksenspiegel, 334.
—— Schrikkeljaar, 241.
—— Verduitsching van Plinius, 102, 139.
—— Vertalingen der Legenda aurea, 90.
—— Virgilius als toovenaar, 210.
—— Melchior Winhoff, 156.
Bibliophilus Schidamensis, Kennemerlandsche enz. Oudheden, 283.
—— Rederijkers, 263.
—— Regulieren Klooster buiten Haarlem, 264.
—— Rutgeroth, 269.
Bierbrouwen, (Uitvinder van het) 251, 343.
Biezen pakken, (De) 19, 39, 72.
Bilderdijks Najaarsbladen, (Herdruk van) 123.
Bilderdijk (Mr. Willem) aan Herman Tollius, 349.
Bilderdijk, (Vertaling der Fransche Wetboeken door) 322.
Bildtsch nonnenklooster, 155, 214, 215, 266.
Biljartspel, 57.
Biscop, (Gille Jacomo) 123, 207.
Blaasbalg, (Boot-belemmerende) 156, 216.
Blaauw Jan, 129, 180, 207, 208, 231, 264.
Blaauwboekje van Robert Greene, 95.
Blaauwburgwalsche Steiloor, 225, 337.
Blaauwe scheen, (Een) 379.
Black's Eigenaar, Houtsnippen, 23.
—— Jagerstermen, 52.
Blaeu, (Geboorteplaats van W. Jz.) 156, 236, 354.
Blaeu, den Landkaartenmaker, (Woning van) 16.
Blank, stooter en braspenning, 220, 309.
Blasoen, 164, 197, 220, 313, 335, 363.
Blinkert, (De) 258.
Block, (van der) Van der Wel in Tromp veranderd, 290.
Bloemencamp, Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, 314.
Blyt Hier Opynene enz., 127, 178.
Bocus, 19, 39, 73, 139.
Boeken begraven 57, 89.
Boethius' dood, 57, 88, 89, 144.
Bohême (Histoire du Roi de), 284.
Boileau, (Syllabe impie) 18, 36, 37.
Bombast, 156, 233, 234.
Bommelsche maat (Op de), 251.
Boom des levens (Het kruis en de), 122, 174, 294.
Boonen (Mansportret van Arnold), 154, 182, 183, 265, 327.
Boot (Gerard), 156, 234.
Boot-belemmerende blaasbalg, 156, 216.
Booze lettergreep (De), 18, 36, 37.
Boreel aan Borelli (Brief van), 379.
Borsselen (Is van) te Voorburg met Vrouw Jacoba gehuwd? 186, 240.
Borstbeelden op munten (Elkander aanziende), 316.
Bosch (Bernardus), 282.
Boskoop (Trijntje van), 346.
Bosschen van Craylo, 156, 329.
Bosscher bier (Carmen macaronicum op het), 322.
Boter (O. L. V.), 19.
Boter (Gebruik der), 57, 108, 147, 356.
Bouts-rimés, 190.
Br., Het nieuw vermakelijk Ganzespel, 325.
Brabandsche zwijgende Landtol (Groote), 19, 39.
Brakel in den Boemelerwaard (Huis te), 316.
Brandstapel in het Vaderland (De), 258.
Braspenning, blank (Stooter), 220, 309.
Brieven (Eigendom van), 14, 33, 69.
Brievenposterij, 187, 242, 243.
Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 188, 245, 270, 271, 300.
Bruckner, (J.) Hollandsche Kerk te Norwich, 28, 165, 200.
Bruinvis (C. W.) Bayle, 279.
—— P. J. Beronicius, 333.
—— Beschrijving van Amstelveen, 312.
Bruinvis, (C. W.) Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu, 354.
—— De Cantus Cygneus van E. W. Higt, 380.
—— Salomon de Caus, 341.
—— Bosschen van Craylo, 329.
—— Petrus Forestus, 380.
—— Verbodschrift tegen de Jesuieten, 380.
—— Het Huis de Merwede, 308.
—— Nolle, 277.
—— Paarlemoeren tafelkransen 339.
—— Paltrokken, 247.
—— Petit Salazard, 380.
—— Piramide van Marmont, 261.
—— Rederijkkamer te Alkmaar, 288.
—— Geschilderde Vensterglazen, 228.
—— Westelijke torenstand, 238.
Brune, (Spreekwijzen uit J. de) 223.
Brunswijk, (De Hertog van) en de Burgemeester van Amsterdam, 97, 230.
Bruijn, (G.) Het Rokin, 252.
Bry, (J. Th de) Florilegium, 257, 375.
Bubo, Bat, 20.
Buenen, (Wijmeer van) 251.
Buquoy? (Wie was Jacob du) 257, 375.
Burchana, (Het eiland) 256, 373.
Burg, (P. C. Ter) Hare Familie, 347.
Burgemeester van Amsterdam, (De Hertog van Brunswijk en de) 97, 230.
Burght, (Gedenkpenning op Jan Gideonsz. van der) 224, 336.
Burgundii Historia Belgica, 251, 345.
Burman, (Bijzonderheid aangaande) 350.
Buskruid en Vuurwapenen, 57, 106, 145.
Buurt-patronen, 58, 166.
Bijbel van Alcuin, 188, 246, 247, 271.
Bijbel, (Volkomen afschrift van den) door Gundulph, 160.
Bijbel van Vitré, (Kantteekeningen in den) 226.
Bijbelvertaling, 127, 178.
Bijbeluitgaaf, (Perkamenten) 251, 343.

C.

C. Anagram op Vondels naam, 38.
—— Arabische Cijfers, 42.
—— De Booze lettergreep, 37.
—— „Den onbekenden God," 36.
—— Uitvinder van het Koussenbreijen, 57.
—— Onguur, 45.
—— Paaschvuren, 46.
—— Râ, râ, Wat is dat? 41
—— Runische letters, 39.
—— De Voluspa, 39.
C. (A.) Terschelling, 360.
C. (C. A.) Arabische Schrijvers, 280.
—— Grieksche Schrijvers, 290.

C. (D. M.) Thomas Garzoni, 55.
C. (G. A.) Râ, râ, wat is dat? 41.
C. (G. L.) Canoniek regt, 54.
—— Eerste berijmde Verzen, 55.
C. (H.) Album van Hermanus Pricker, 290.
—— Handvest gegeven door Graaf Willem, 97.
C. (H. A.) te M. — Mächtig wie enz., 269.
C. (J.F.L.) Utrechtsche en Amersfoortsche Keijen, 112.
C. (J.W. H.) P.J.Beronicius, 279.
—— St. Geertensminne, 187.
—— Mansportret van Arnold Boonen, 182.
C. (H. v.) Christiaan Hendrik Heinecken, 179.
—— Zonderling Latijnsch vers, 205.
C. & A. Beschrijving van Amstelveen, 220.
—— Blaauw Jan, 208.
—— Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu, 236.
—— Blasoen, 335.
—— Wijmeer van Buenen, 251.
—— Genealogie, 202.
—— Gilden, 278.
—— G. Hasselt, 218.
—— Dirk van Hasseltsteeg, 252.
—— Nederlandsche Heidenen, 202.
—— Steen met opschrift bij de Huiszittensteeg, 250.
—— Echtgenoote van Jan Jacobsz. Huijdekoper, 343.
—— Simon Longobardus, 250.
—— Een Politieke Spinnekop, 204.
—— Eerste Hollandsche Roman, 205.
—— Simplex et fidelis narratio, 289.
—— Uitgangslettergrepen van Geslachtsnamen, 312, 335.
Caedmon van Junius, (De) 17.
Camaldulensis, (Ambrosius) 58, 110, 167, 202.
Campatille Kampen? (Is) 256, 373.
Canoniek Regt, 54, 82.
Cantabile, Politicke tinnegieters, 306.
„Cantus Cygneus", (De) van E. W. Higt, 380.
Capito, (Johannes) 347.
Caput Vivum, Mummie als geneesmiddel, 46.
Castor, Tweelingbroeders, 57.
Catalogus eener boekverkooping bij Maire, 351.
Caus, (Salomon de) 250, 341.
Cellarius, (Daniël) 188, 274.
Ceux que le ciel etc., 55.
CH. en F., Hatelijke beginletters, 255, 372.
Ch. (C.) F. van Hoogstraeten, De schoole der wereld, 316.
Ch. (H.), Huis te Brakel, 316.
—— Lijkrede door Prof. Wolferdus Senguerdius, 316.
—— Op zijn oud Harleveensch, 346.
—— Het kerkje te Ubbergen, 378.
—— Het „uitgaan der kerk", 378.
—— Zoo oud als de weg enz. 346.
Charters, (Aanwijzing van) 321.
Chineesche Geschiedschrijver, 18.
Christoffel, (Medaille van Graaf) 191, 274, 301.
C. L. A. A. P. D. P., 187.
Claegebeer, 282.
Claudius, (Versjes van) 282.
Clemens, Het kerkje te Ubbergen, 378.
Clercq, (Mr. Gilles le) 258.
Club, 154, 328, 358.
Coene, (Tobias de) 378.
Colenaer, (Aug. de) 346.
Comedia vetus van A. Wils, 220, 281.
Conecte, (Predikatien van Thomas) 251.
Confessiones, (Hollandsche Vertaling van Augustini) 18, 36, 72, 227, 355.
Conjugationes verborum, 54, 103.
Coomans Gilde, (Het) 347.
Coornhert, (Dierick) 353.
Constanter, Kasteel van Amerongen, 113.
—— Avondmaalsviering zonder wijn, 208.
—— Barbierspaal, 235.
—— Bildtsch Nonnenklooster, 215.
—— Blaauw Jan, 207.
—— Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu, 236.
—— Blazoen, 197.
—— Gebruik der Boter, 108.
—— Groene Donderdag, 243.
—— Doop na de Vasten, 208.
—— Drie Koningen, 215.
—— Editiones principes van sommige Patres, 82.
—— Nederlandsche Heidenen, 105.
—— I. H. S. 336.
—— Kalfbroeder, 316.
—— Kantertkaas, 276.
—— Kaplaken, 86.
—— Rigting der oude Kerkgebouwen, 237.
—— Komfoor, 85.
—— Het kruis op munt en steen, 177.
—— Kruisiging, 249.
—— Louwmaand, 214.
—— Maltentig, 115.
—— Merlette, 135.
—— Monogamie, 120.
—— Nolle, 277.
—— Opschrift boven eene poort te Alkmaar, 230.
—— Oranje, blanje, bleu, 239.
—— „Heer Pastor", 122.
—— Rederijkers, 176.
—— Renard, 85.
—— Rommelpot, 156.
—— Sinopel, azuur, keel, 116.
—— Een Uiltje knappen, 247.
—— Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen, 121, 312.
—— Veelkleurige rok van Jozef, 110.
—— Regel uit L. van Velthems Kronijk, 316.
—— Veraanschouwelijken, 87.
—— Virgilius als toovenaar, 211.
—— Gijsbertus van Vliet, Abt van Egmond, 109.
Constanter, Voorspelling der Omwenteling van 1789, 301.
—— Vondels (?) extemporé, 374.
—— Vrij Wijn, 112.
—— Oude Kerk te Zeist, 209.
—— Zonderling Latijnsch vers, 174.
—— Zingen met de Ster, 119.
Copernicus, (Grafschrift op) 58, 109.
Cornabé, (Franciscus) 354.
Cornelis, (De Predikant Jan) 219, 306.
Corput, (Johan van der) 315.
Corre Corra, 258, 377.
Courage, (Jean plein de) 352.
Courant, (Opregte Haarlemsche) 14, 34, 195, 291, 355.
Cranmore, De Weleerwaarde John Paget te Amsterdam, 314.
Craylo, (Bosschen van) 156, 329.
Créquy, (Het wapen van) 177, 205, 268.
Crethi en Plethi, 122, 174.
Cromwell's begraafplaats, 156, 234, 295, 329.
Cromwell bij Koning Karels doodkist, 98, 173.
Cromwells dood, (Oorzaak van) 316.
Cromwell, (Olivier) in het Staatsche leger, 315.
Cucujus pusillus Wl., Laemophloeus clematidis Er, 160.

D.

D. Anagram op Vondels naam, 38.
—— Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten, 114.
—d. Joan Duncan, 270.
—— Gedenkpenning op Jan Gideonsz. van der Burght, 224.
—— Leliën, 41.
D. (A.) De Marsch van Prins Eugeen, 213.
D. (C. B. A.) Bijbelvertaling, 127.
D. (E. M.) Blyt Hier Opynene enz., 127.
—— Jan van Schoorl, 130.
D. (J. B. J. V.) Napoleon op zee, 171.
D. (J. V.) Rekenpenning, 270.
D. (P. H.) Trittenhemius, 284.
D—r. Hertog Albrecht in Spanje, 224.
—— P. J. Beronicius, 303.
—— Brievenposterij, 187.
—— Eeuwiglick en eeuwelick, 283.
—— Geschichte der Hofnarren, 250.
—— Polygamie bij de Joden, 284.
Dadelboom, 23, 52.
Dagbladpers, (Nederlandsche) 14.
Dale, (J. H. van) Is van Borselen te Voorburg met Jacoba getrouwd? 240.
—— Het eiland Burchana, 373.
—— Duimbijten, 327.
—— & voor EN, 312.
—— Enkhuizer Kraamkloppers, 334.
—— Getallenstelsels, 340.

Dale, (J. H. van) Harlekein, 292.
—— Hatelijke beginletters F. en CH., 372.
—— Houtsnippen, 324.
—— In trouwe, 208.
—— Jenever, 324.
—— Liverei, 323.
—— Mijzelen, 241.
—— Ter Neuzen, 227.
—— De Nu Ephelkustikon, 203.
—— Ongeveer, 323.
—— Paaschberekening, 310.
—— Herbern van Putten, 249.
—— Rommelpot, 216.
—— Schrikkeljaar, 241.
—— Stelkunstige teekens, 248.
—— Stooter, braspenning, blank, 309.
—— Middel om nieuwe Tanden te krijgen, 259.
—— Terschelling, 239, 360.
—— Versjes voor 6 December, 361.
—— Zingen met de Ster, 229, 263, 313.
Dam, (De Sphaera perfecta, van J. van den) 283.
Damaris en Dionysius Areopagita, 72, 122, 153.
Dansliederen, (Oude) 155, 214.
Delaenus, (Walterus en Petrus) 303.
Dentist, (Een) Geletterde tanden, 55.
—— Middel om nieuwe tanden te krijgen, 15.
Deventer koek, 13, 69, 133.
Deventersch gebeente, 154.
Dichters, (Onmuzykale) 164, 261, 324.
Dichtgezelschap „Laus Deo Salus Populo", 188, 301.
Diefstal in kunst, 22, 49.
Dierlijk Magnetismus, (Het) 22, 136, 199, 261.
Differentiaal rekening, 154, 184.
Digestum, Pandecten, 56.
Digo, Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk, 339.
—— Schilderijen van Pieter en Paulus Potter, 321.
Dinon, De Ana's, 283.
Dionysius Areopagita, (Damaris en) 72, 122, 153.
Dirkszoon, (Cornelis) 378.
Dissertatieën, vóór 19 Sept. 1654 (Leydsche) 54, 326.
Dodaars, (Vragen over den) 66, 113, 319.
Dollar, 94.
Domino-spel, 23, 165.
Domoor, 56, 201.
Donderdag, (Groene) 187, 243, 332.
Doodkisten, hoe weleer bijgezet, 237.
„Doodshoofd", (Het) 159, 236, 267, 331.
Doodverwen, 56, 87.
Doop van kinderen in de vasten geboren, 130, 180, 208.
Dorper, Heraldiek, 19.
Dousa, (Janus) Grafschrift op Copernicus, door hemzelven, 58.
—— Duivenpost, 7.
—— Elektrieke verschijnselen, 48.
Dousa, (Janus) Souter Liedekens, 28.
—— Wetsteen der vernuften, 32.
Drabbe, (Dr. J. C.) Mr. W. Bilderdijks brief aan H. Tollius, 349.
—— Latijnsche gedichten van C. Mina, 158.
—— Maximiamus aangehaald bij Montaigne, 158.
Draude, (Het regt van den gouden ring), 346.
—— Zinnebeeldige hoed, 184.
Drenthe, Limburg, 91, 120.
Drenthe, (Het wapen van) 315.
Drenther, Loenensche toren, 161.
Drie Koningen, 155, 215.
Droogist, 56, 86.
Drus, Componisten der Evangelische Gezangen, 378.
—— De Fransche slag, 347.
Duddel, Duikersklok, 304.
—— Koppermaandag, 360.
Duifsteenen Weg in den Wieringerwaard, 348.
Duikersklok, 219, 304, 305.
Duimbijten, 97, 172, 205, 263, 327.
Duitscher, (Geen) Mächtig wie, enz., 187.
Duivekater, 380.
Duivenpost, 7, 94.
Duncan, (Joan) 187, 270.
Dwerg, (Een Reus en een) 194, 276, 303.

E.

E. Wapen van Amsterdam, 223.
E. (B².) Loco foco, 254.
E. (H.) Hannekemaaijers: Hanneke, 350.
E. (J. A. V.) Napoleon de Zonnegod, 303.
E. (V.) Paascheijeren, 91.
Ebroïn, 155, 215, 216.
Eburo, (Mr.) Vreemd Gedicht, 165.
—— I. H. S. 224.
—— Limburg, 169.
—— Oneven getal saluutschoten, 187.
—— Onmuzykale Dichters, 164.
—— Pandecten met twee ff, 166.
—— Voluspa, 196.
Echeneis, 18, 37, 72.
Editones principes, enz. 54, 82, 102, 141.
Eedt van de Hoogeheemraden van Rijnlandt, 286.
Eendje, Het Ganzespel, 102.
Eengodisterij der Egyptenaren, 187, 360.
Eenhoorn, (De) 252, 368.
Eénlettergrepige Verzen, 191, 274, 283, 332, 333, 362.
Eeuwiglick en eeuwelick, 283.
Effessa, Kenmerk en Wapenspreuken van den Prins van Wallis, 91.
Egmond, (Abt van) 58, 109, 148.
Egmond, (Jan, heer van) op nieuw bezitter van IJsselstein, 256.
Egmondsche HS. der vier Evangeliën, (H. van Wijn, over het) 315.
Egyptenaren, (Eengodisterij der) 187, 360.
Eigendom van brieven, 14, 33, 69.
Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren, 22, 48, 77.
Elf, het malle getal, 252, 371.
Elisabeth, (De Heilige) 250, 340, 363.
Elout, (P. J.) Gebed van Everard van Reijd, 285.
....Elsevier, Abercromby, 358.
—— Pieter Bast, 292.
—— Simon Stevin, 365.
Engel, (De gouden) 98, 173.
Engelen met vleugels, 187, 241, 299, 331, 332.
Enkhuizer Kraamkloppers, 219, 334.
Entomoloog, (Een) Cucujus pusillus Wl., Laemophloeus clematidis Er., 160.
—— Instinkt, 192.
Eolische harp, (De) 251, 364.
Episcopius, (Simon) 189.
Erasmus, 57, 88, 105.
Essex, (Ring van den Graaf van) 57, 104, 105.
Esthoniërs, (Vreemd gebruik der oude) 63.
Eugeen, (De marsch van Prins) 155, 213, 278.
Eugenius, (Gebed van Prins) 6, 16.
Euvelgemoed, (N.) De Nu ephelkustikon, 90.
Εὔθυνοι καὶ λογισταί. 351.
Evangeliën, (H. van Wijn, Over het Egmondsche HS. der) 315.
Evangel. Gezangbundel, (Dichters van den) 282, 347.
Evangelische Gezangen, (Componisten der) 378.
Evangelisten, (Zinnebeeldige voorstelling der vier) 90, 114, 151 168, 262.
Evertsen, (Stamvader der) 283.
Eijken, (J. A. van) De marsch van Prins Eugeen, 213.

F.

F. Ik dagvaard U voor God, 379.
F. (D. R.) Vrij Wijn, 59.
F. en CH. (Hatelijke beginletters), 255, 372.
F. (F. J.) Voorspellingen, 156.
F. (H. D.) Privilegie van Karel V. 56.
—— Weegschaal en gewigt, 58.
F. (L.) Bombast, 156.
F. (N. A.) Gaperskop, 149.
Φ. (Π.) Oranje, blanje, bleu, 297.
F. (P.) te R. Aanslag op Aardenburg, 31 Januarij 1641, 193.
—— Geboorteplaats en sterfdag van A. Beyling, 193.
—— Vertrek van Leycester, 162.
F. (S. A. d.) Heynderik, Kapteynderik, 91.
—— Raasmaandag, 239.
Fabulen, (Sinrijcke) 251, 343.
Fakulteitskleuren, 58, 110, 166.
Farmerson, Het kasteel Grunsfort, 320.
—— Opgegraven Penning, 288
Farncombe S., (A. J. W.) Merlette, 324.

Ferdinandt, (Jan) 130, 208.
Ferimontanus, (Wie was Daniel Cellarius) 188, 274.
Fiacre, (St.) 57, 88, 145, 202, 277.
Ficinus, (Marsilius) 284.
Filips Willem en Maria van Nassau, 378.
Filister, (Een Aarts) Brievenposterij, 242.
—— St Fiacre, 202.
—— Veem, 346.
Fiouwer lotter Leepaeyen, enz. 38.
Flesch van Willebrord, (De) 373.
„Florilegium J. Th. de Bry", 257, 375.
Floris van Holland (Van welken Graaf) is Hendrik van Jutphaes afgestamd, 160, 237.
Fontaine, (Spreekwoord van La) 55, 84.
Forestus, (Petrus) 380.
Franciscus, (Vlaamsch werk over de orde van St.) 128, 179, 264.
Fransche slag, (De) 347.
Fredericus, (Ghisbertus) 314.
Fredrik, Freule, 354.
—— Gutta Percha, 295.
—— Mejufvrouw of Mejuffrouw, 353.
—— Zonderling Latijnsch Vers, 357.
Frennicher, (Reinier Fresinga van) 251.
Freule, 354.
Friesche (Het) Shibboleth, 38, 99.
Fukt, MS. Genealogie van het geslacht Oem, 289.
Fur, Gabel, 235.

G.

Γ. Claus Harms, 316.
G. (A.) De vliegende Hollander, 156.
G. (E.) Mächtig wie, 244.
G. (E. V. J.) Oud Naarden, 347.
G. (H.) Medaille van graaf Christoffel, 191.
G. (H. M.) Brief des Proconsuls Publius Lentulus, 282.
—— Versjes van Claudius, 282.
G. (J. H.) Ambrosius Camaldulensis, 110.
—— Gabel, 156.
—— Reuzentrappen te Klarenbeek, 59.
G. (J. K. J.) Landbemesting, 315.
G. (J. L.) Jagerstermen, 23.
G. (W. L.) Konijnen, 16.
Gaasbeek, 154, 184, 185, 209, 210.
Gabelle, 156, 235.
Gadelle, (Jacobus) 314.
Galantine, 192, 275.
Galgestraf op zwanendoodslag, 282.
Ganske, Het Ganzespel, 23, 138.
Ganzespel, (Het nieuw vermakelijk) 23, 102, 138, 324, 325.
Gaperskop, 59, 111, 149.
Garzoni, (Thomas) 55, 143.
Gasparis, (Onbenoemde Planeet van de) 347.
Gazette littéraire de l'Europe, Balthazar Gerards, 186.
Geel, (Rood en) de Staatskleur, 315.
St. Geertens Minne, 187, 243, 299.
Geestenziener, (Schiller's) 251.
Gek scheren, (Den) 315.
Geletterde Tanden, 55.
Gelijken, (Lijken) 56, 87.
Genealogie, 58, 110, 148, 202, 277.
Generaliteits- en Provinciale Munten, 252, 368.
Geographicus, Ophir, 284.
George van Parijs, 11.
Gerards, (Balthazar) Gazette littéraire de l'Europe, 186.
Geschichte der Hofnarren, 250, 339.
Geschut van 1650, 284.
Geslachtsnamen, (Uitgangslettergrepen van) 92, 121, 220, 312, 335.
„Gesta Romanorum", (De) 348.
Getallenstelsels, 250, 340.
Geteld, geteld, gewogen; maar te ligt bevonden, 58, 109, 202, 277.
Geuzenveld, (Het) 288.
Gevleugelde (De) Wraak, 157.
Gewigt, (Weegschaal en) 58, 109.
Gewigten, (Munten, Maten en) 55, 84, 166, 227.
Gezang 121, (Dichter van) 378.
Gezangbundel, (Dichters van den Evangel.) 282, 347.
Gezangbundel, (Dichters van den Waalschen) 188.
Gezangen, (Componisten der Evangelische) 378.
Gheelen, (Hans van) Amsterdamsch Herdoopers-oproer, 30.
Giegel, (N.) Mummie als geneesmiddel, 136.
Gilde, (Het Coomans) 347.
Gilden, 218, 278, 333
Gille Jacomo Bisscop, 123, 207.
Giovine, (Un) Ebroïn, 216.
Glastranen, 283.
God", („Den onbekenden) 18, 36, 71, 133.
Godewijck, (Margaretha) 379.
Godsdienst, (Volken zonder, 54, 81.
Gods namen, 18, 71.
Goring, (Lord) 351.
Gouden Engel, (De) 98, 173.
Gouden Ring, (Het regt van den) 346.
Gouden Trompet, 220.
Grafzerk in het Rijks-Museum, 58, 147.
Gram, Boeken begraven, 89.
—— Doodverwen, 56.
—— Leydens oorsprong, 155.
—— Lijken, gelijken, 56.
—— Profetéren, 55.
—— Viering van den zevenden dag, onder de oude Heidenen, 337.
Grapheus, (C.) 283.
Greene, (Verduitsching van zeker blaauwboekje van Robert) 95.
Grieken, (Muntwezen bij de) 284.
Grieksch Palindromos, (Een) 205, 278.
Grieksche Schrijvers, 290.
Grieksche talent, (Het) 188, 273, 332.
Grietman, 156, 217, 295.
Groene Donderdag, 187, 243, 332.
Groninger Acht en twintig stuk, 124, 177, 264.
Groot, (Psalmberijming door P. de) 314.
Groot, (Handschrift van Hugo de) 122.
Groot, (Onuitgegeven Dichtstuk van de) 222.
Grunsfort, (Het kasteel) 320.
Gundulph, (Volkomen afschrift van den Bijbel, door) 160.
Gutta Percha, 156, 295.
Gijsen, (Jan van) 283.

H.

H.... Barbierspaal, 266.
—— Is van Borselen te Voorburg met vrouw Jacoba getrouwd? 186.
—— Zingen met de Ster, 263.
H. (A.) „Wie mij weenen hoort", 380.
H. (A. C. I.) Assurantie, 185.
H....ck, Een bedreigde Scheen enz. 107.
H. (C. J. C.) Gebruik der Boter, 57.
—— Houtsnippen, 78.
H—g, Hoornsche Lantarenoptogt, 305.
—— Pieter Schooff, 90.
H. (G.) Kadaster, 86.
—— Swanenburgh, 88.
—— Teckelenburg, 34.
—— Naamsoorsprong van Zandpoort, 57.
H. (H.) Gebruik der Aardappelen, 23.
—— Het graf van Abrates, 58.
—— Andries gulden, 20.
—— Brief van Boreel aan Borelli, 379.
—— Buskruid en Vuurwapenen, 145.
—— Conjugationes verborum Graecae, 54.
—— Dadelboom, Zijne Levensduur, 23.
—— Elektrieke Verschijnselen bij mensch en dieren, 22.
—— Gaasbeek, 154.
—— Het Kousenbreijen, 145.
—— Museum van Alexandrië, 379.
—— Milesiaansche Vertellingen, 54.
—— Mummie als geneesmiddel, 46.
—— Pepijns vragenboek, door Alcuin, 122.
—— Sinopel, azuur, keel, 91.
—— Suiker, 57.
—— Steendrukkunst, 92.
—— Naar Schotland gewekene Tempelheeren, 56.
—— Utrechtsche en Amersfoortsche keijen, 59.
—— Cornelius Vermuyden, 17.
—— Walvischvangst, 57.
—— IJzeren kooi van Cardinaal La Balue, 21.
H. (J.) Club, 154.
—— Duimbijten, 97.
—— Monte, 154.
—— Pand, 192.

H. (J.) Raadsbesluit, A. U. 786, 186.
—— Wat is een Tigttiend, 90.
H. Jz. Jr. (J.) Het groot Amsterdamsch Wijnvat, 321.
—— Barbierspaal, 235.
—— Op kusting houden, 266.
—— Het geslacht van der Zaan, 315.
H. (J. R. C.) Aegidius en Harigerus, 219.
—— Kadaster, 103.
—— Huis genaamd Spagnien, 102.
H. (J. S.) Crethi en Plethi, 122.
—— Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren, 48.
—— Muzyknoten, 49.
—— Schipbreuk van D. A. Raven, bij Spitsbergen, 28.
—— Voorspelling der Omwenteling van 1789, 190.
Ht. (Mr. P. F.) Leydsche dissertatieën voor 19 Sept. 1654, 326.
H. (R. V.) De Saksenspiegel, 306.
HSS. van beide Verbonden, (Oudste, nog bestaande) 314.
Haagsche Wapen, (Het) 380.
Haantje Pik, 22, 77, 136, 324.
Haarlemsche Courant, (Opregte) 14, 34, 195, 291, 355.
Haemstede, (Witte van) Tecklenburg, 17.
Haemstede, (Afstammelingen van Witte van) 17, 163, 196.
Handvest, gegeven door Graaf Willem in 1245, 97, 172, 205.
Hanebalken, 56, 86.
Hannekemaaijers, Hanneke, 350.
Hans van Gheelen, 30,
Hansworst, (Pekelharing, Jean Potage) 90, 116, 203, 292, 293.
Harigerus, (Aegidius en) 219, 306.
Harlekein, 292.
Harlekijn, (Dansende) 320.
Harleveensch, (Op zijn oud) 346.
Harms, (Claus) 316.
Harnassche Kazen, 252, 365.
Harp, (De Eolische) 364.
Hasselt, (G.) 218.
Hasseltsteeg, (Dirk van) 252, 372.
Hatelijke beginletters F. en CH, 255, 372.
Heemskerk om 't leven bragt, (Kogel die) 98.
Heemskinderen", (Zonderling uitwerksel van het Stuk: „de vier) 346.
„Heer Pastor", 122, 175.
Heidenen, (Nederlandsche) 89, 105, 106, 202.
Heinecken, (Christiaan Hendrik) 128, 179.
Heksenweegschaal te Oudewater, 188, 247, 248, 272.
Helmers, (Grafschrift op) 379.
..Henri, Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres, 82.
—— Fiacre, 88.
—— Lijken, gelijken, 87.
—— Plokpenning, 86.
Henry, Baron, 100.
—— Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu, 236.
Henry, Dollar, 94.
—— Eengodisterij der Egyptenaren, 187.
—— De Flesch van Willebrord, 373.
—— Grietman, 217.
—— Jan van Gijsen, 283.
—— Kantteekeningen in den Bijbel van Vitré, 226.
—— Kerktorens, 218.
—— Leydens oorsprong, 212.
—— Loevestein, 347.
—— Marsilius Ficinus, 284.
—— Paaschvuren, 101.
—— Rederijkers, 176.
—— Huis genaamd Spagnien, 80.
—— Volken zonder Godsdienst, 54.
Heraldiek, 19, 40, 99.
Heraldiek, (Oranjekleur in) 91, 116, 203, 277, 327.
Herbern van Putten, 188, 249.
Herdoopers-oproer van 1535, 30.
Herfstdraden, 346.
Herlaar, van Loon, Arkel, 250.
Hermanzuil, 21, 43, 44, 75, 291.
's Hertogenbosch, (Merkwaardigheden van) 287.
Hervormden Gezangbundel, (Dichters van den) 282.
Heynderick, Kapteynderick, 91, 117.
Hibernicus, Voortbrengselen der Nederlandsche taal in het Buitenland, 180.
Hieronima Sacrata 1555, 347.
Higt, (De „Cantus Cygneus" van E. W.) 380.
Hilixlude, 6, 131.
Hinkende Bote, (Der) 55.
Hocus pocus, 19, 39, 73, 139.
Hoekschen, (Uitgewekene) 156.
Hofnarren, (Geschichte der), 250, 339.
Hollander, (De vliegende) 156, 217, 329, 359.
Hollandsche kerk te Norwich, 28, 165, 200.
Hollandsche Roman, (Eerste) 122, 175, 205, 278.
Hollandsche taal, (De) en Milton, 27.
Hollandsche vertaling van Augustini Confessiones, 36, 72, 227, 355.
Hongersnood in 1557, 190.
Honig, Jz. Jr. (J.) Een brief van Passchier de Fijne, 317.
—— G. H. Petri, door Soetens en van Lier, 296.
—— Schipbreuk van D. A. Raven bij Spitsbergen, 78.
—— Velijn papier, 85.
Hooff, (J. F. R. van) 347.
Hooft, (J. R. Corver) Differentiaal rekening. Maxima en Minima, 184.
Hoogeheemraden van Rijnlandt, (Eedt van de) 286.
Hoogstraeten, (François van) De schoole der Wereld, 316.
Hoogstraten, (Bayle, Moreri en) 218, 362.
Hoornsche Lantaarn-optogt, 219, 305.
Hora R., Bernardus Bosch, 282.
—— Reinier Fresinga van Frennicher, 251.
—— Jan Jakobszoon Huydekoper, 251.
—— Ultrajectinus, 282.
—— Vervolg op Wagenaar; Tegenw. Staat der Nederl., 314.
Houtdiefstal, (Zonderlinge straf voor) 222.
Houtsneêplaten, (Eerste boek met) 54, 82, 83, 103, 141.
Houtsnippen, 23, 78, 101, 324.
Houweningen, (Geboorteplaats van Elsje van) 220.
Hugenoten, 319.
Huis met de hoofden, 282.
Huis de Merwede, (Het) 219, 308, 334.
Huis genaamd Spagnien, 30, 80, 102.
Huiszittensteeg, (Steen met opschrift bij de) 250, 342.
d'Humaale. (Graaf) 187, 242.
Humbercourt, (Het geslacht van) 290.
Huur, (Vruchtgebruik of) 192, 275.
Huydekoper, (Jan Jakobsz.) 251, 343, 344.
Huygens, (Engelsche verzen van Constantijn) 191, 275, 302.
Huygens, (Vragen betrekkelijk Constantijn) 225, 336, 337, 363.
Huzaar, 251, 342.

I.

I. Archipelagus, 218.
—— Supinum, 218.
Ichneutes, Carmen macaronicum op het Bosscher bier, 322.
—— Duikersklok, 305.
—— Simon Episcopius, 189.
—— Jean plein de courage, 352.
—— Ougely, 305.
—— Haagsche Rederijkkamers, 322.
—— Een Reus en een dwerg, 303.
—— Sinrijcke Fabulen, 343.
—— Simon Stevin, 365.
—— Swijcht of zwigt Utrecht, 257.
—— Het boek „de Tribus Impostoribus", 344.
I. H. S. 224, 336.
Impostoribus", (Het boek „de Tribus) 251, 344, 364.
In hanc verte lumina, Het kruis en de boom des levens, 122.
In trouwe, 130, 208, 294.
Indagator, Ananasteelt in Nederland, 23.
Indictie, (Romeinsche) 20.
Instinct, 192.
Instudéren, 160, 237.
Investigator, Salomon Caus, 250.
—— Monumenta Xantiana, 284.
—— Tokkodielje, 347.
Io vivat, (Quaeritur unde) 55, 83.
Iota, Augustini Confessiones, 36.
—— Dadelboom, 52.
—— „Den onbekenden God", 36.
—— Hanebalken, 56.

Iota, Huis met de hoofden, 282.
—— Lantaarns, 51.
—— Munten, maten, enz. 55.
—— Tijdrekening, 56.
—— Velijn papier, 56.
Irene, (De Planeet) 342.
Irminsula, Hermanzuil, 21, 43, 44, 75, 291.
Isebel, (Urbanus en) 314.
Italiaansche Prozawerken, (Verduitschingen van) 289.

J.

J Paltrok, 247.
—— Het vliegende Schip, 207.
—— Trouw zijn, vertrouwen, 56.
—— Portret van Cornelis Vermuijden, 250.
J. Jr. (J. H.) Kogel, die Heemskerk om het leven bragt, 173.
—— Utrechtsche en Amersfoortsche Keijen, 150.
J. (L.) De marsch van Prins Eugeen, 278.
—— Engelsche Verzen van Constantijn Huygens, 275.
—— Vragen, betrekkelijk Constantijn Huygens, 363.
—— Het Kruis en de boom des leven, 294.
—— Kylang, Corre Corra, Portret eens onbekenden, 377.
—— Jan Norel, 294.
—— Het boek: „de Tribus impostoribus", 364.
J. (M.) Op de Bommelsche maat, 251.
—— Ring van den Graaf van Essex, 105.
J. (T. T. H.) Salomon de Caus, 341.
J. (W.) Catalogus eener boekverkooping bij Maire, 351.
J. (W. S.) Vreemd zamentreffen, 17.
Jaarboek van des werelds begin, enz. 220.
Jacob, Histoire du Roi de Bohême, 284.
Jager en Windhonden, 320.
Jagerstermen, 23, 52.
Jagtliefhebber, (Een oud) Jagerstermen, 52.
Jan II, (Grafschrift van) 315.
Jan Splinters testament, 15.
Jarlzberg, Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus, 128.
Jenever, 21, 76, 324.
Jesuieten, (Verbodschrift tegen de) 380.
Jode, (Johannes de) 378.
Joidaan, (De) 348.
Jordens, (Jan) 378.
Jozef, (Veelkleurige rok van) 58, 110, 148.
Jurriën, (De Legende van St.) 252.
Jutphaes, (H. van) van wien afgestamd, 160, 237.

K.

K. (B.) Stooter, braspenning, blank, 220.
K. (C.) Buurtpatronen, 58.
—— Heynderick, Kapteynderick, 117.
—— Echtgenoote van Jan Jacobsz. Huydekoper, 344.
—— Leydsche dissertatiën vóór 19 Sept. 1654. 54.
—— Verzameling van den Staat van Oorlog, 55.
—— De Vrijdag een booze dag, 348.
—— Wapenboek in handschrift, herkomstig van Alkemades verkooping, 30.
—— Oude Kerk te Zeist, 329.
K. (D.) Baron, 44.
—— Ongeveer, 19.
—— Runische letters, 39.
K. (F.) Differentiaalrekening, 154.
—— Teekenen van den Zonsweg, 154.
K. (F. J.) Haantje Pik, 77.
—— Zingen met de Ster, 119.
K. (G. L.) Arabische Cijfers, 20.
—— Gutta Percha, 156.
—— Christiaan Hendrik Heinecken, 128.
—— Kerfstokken, 33.
—— Paascheijeren, 118.
—— Pattekon, 177.
—— Runische letters, 40.
—— Teckelenburg, 34.
—— Vrij Wijn, 111.
K. (H. P. v.) Silhouette, 193.
K. (H. W.) Eigendom van Brieven, 34.
—— Dominospel, 23.
—— Groene Donderdag, 187.
—— Het Doodshoofd, 267.
—— Duivekater, 380.
—— De Jordaan, 348.
—— Kerfstokken, 32.
—— Koppermaandag, 238.
—— Maltentig, 357.
—— Voorspelling der Omwenteling van 1789, 301.
—— Oost-Indisch doof, 220.
—— Onderzoek naar een' penning, 161.
—— Schout bij Nacht, 283.
—— De Stok, eens het kenmerk des makelaars, 32.
—— Jan Tabak, 251.
—— Tijl Uilenspiegel, 282.
—— De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen, 255.
K. (J.) De twee Doctoren Abercromby, 154.
K. (J. C.) Avondmaalsviering zonder Wijn, 130.
—— P. J. Beronicius, 279.
—— Spreekwijzen uit J. de Brune, 223.
—— De Hertog van Brunswijk en de Burgemeester van Amsterdam, 97.
—— Jakob du Buquoy, 257.
—— Claegebeer, 282.
—— Mr. Gilles le Clercq, 258.
—— Doop van kinders in de vasten geboren, 130.
—— Eénlettergrepige verzen, 301.
—— Jacobus Gadelle, 314.
—— Galantine, 192.
K. (J. C.) Gazette littéraire de l'Europe, 186.
—— Het Haagsche Wapen, 380.
—— HS. van Hugo de Groot, 122.
—— Harnassche kazen, 252.
—— Heksenweegschaal van Oudewater, 247.
—— Hugenoten, 319.
—— Wie was Koppers? 219.
—— Koppermaandag en zijne betrekking tot het Laurens-Kosters gilde, 238.
—— Monsieur Lombard en zijne gedichten, 352.
—— St. Maartensliedje, 168.
—— Mansportret van Arnold Boonen, 183.
—— Mémoires généalogiques de la maison de Médicis, 122.
—— Grafschrift op Wolfgang Musculus, 292.
—— Monsieur Oufle, 130.
—— Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk, 226.
—— Verduitsching van Plinius, 81.
—— Politieke discoursen, 284.
—— Een Politieke spinnekop, 172.
—— Jacob Servaas, 29.
—— Het Friesche Shibboleth, 99.
—— Sinrycke Fabulen, 343.
—— Soutenelle, 347.
—— Spiegel Historiael van vreemde gedenckweerdigheden, 191.
—— Stouppe; »La Religion des Hollandois", 316.
—— De Tramontane, 116.
—— Vermangeling, 130.
—— Een Walvisch in de boomen, 84.
—— Jan van Weert, 366.
—— Wetsteen der Vernuften, 131.
—— Zeven is Kremerskans, 188.
K. (J. D. B.) Willem de Zwijger en Musius, 354.
K. (J. J.) Alexander Aegus, 220.
—— Silius Italicus door W. Blaeu, 220.
K. (J. K.) De Sphaera perfecta van J. van den Dam, 283.
K. (O.) Wolf en Klander, 186.
K. (Π.) Arabische cijfers, 41.
—— »Ariste ou le vrai ami" 17.
—— Haantje Pik, 136.
—— Hermanzuil, 44.
—— Jagerstermen, 52.
—— Kraamkloppertje, 228.
—— Verschil van Luchtstempering onder en op den mast, 15.
—— St. Maartensliedje, 31.
—— St. Nicolaas, 45.
—— Paaschvuren, 46.
—— Een Politieke spinnekop, 97.
—— Kaap Tabin, 42.
—— Vondelhout, 352.
K. (P. C.) Meesterknapen, 373.
K. (P. v.) De Gouden Engel, 98.
K. (S. F.) Salomon Caus, 341.
K. (V. H.) Het Grieksche talent, 188.
—— Kruisiging, 188.
K. (V. T.) Willem Tell, 35.
Kaarslicht bij geregtelijke veilingen, 322.

Kaas, 58, 109.
Kabellouw, 213, 278.
Kadaster, 56, 86, 103, 201.
Kalfbroeder, 316.
Kampen? (Is Campatille) 256, 373.
Kantertkaas, 194, 276.
Kantteekeningen in den bijbel van Vitré, 226.
Kaplaken, 56, 86, 327.
Karel, Suiker, 108.
Karel V, (Privilegie van) 56, 104.
—— (Penning uit den tijd van) 250, 340.
Karthago, (Schoorsteenpilaren uit) 65, 150.
Kat van de Betuwe — Muis van de Veluwe, 225.
Kazen (Harnassche) 252, 365.
Keel, (Sinopel, azuur,) 91, 116, 168.
Keijen, Utrechtsche en Amersfoortsche, 59, 112, 149, 150, 167.
Kenmerk en Wapenspreuken van den Prins van Wallis, 91, 155, 213.
Kennemerlandsche, enz. Oudheden, 283.
Kenspreuk, (Vreemde) 20.
Kepper, (G. L.) Paaschberekening, 310.
Kerfstokken, 14, 32, 33, 259.
Kerkgebouwen, (Rigting der oude) Westelijke torenstand, 161, 237, 238, 296.
Kerkhemel, (Vrolikhert's Vlissingsche) 156, 216, 217, 295.
Kerkopschrift, 218.
Kerkorgels, 218, 280.
Kerktorens, 218, 279, 280.
Kesson, (J.) George van Parijs, 11.
Kinderpoëzij, 190, 222, 254.
Kinders in de vasten geboren, (Doop van) 130, 180, 208.
Klaassen, (Jan) Jan Potaadje, 293.
Klander, (Wolf en) 186, 240.
Klarenbeek, (Reuzentrappen te) 59, 112.
Kleyne, (F. C.) 187.
Klooster buiten Haarlem, (Regulieren) 124, 264.
Kluizenaar van Holyport, (De) Verduitsching van zeker blaauwboekje van Robert Greene, 95.
Knim, Bevolking van Amerika, 219.
—— Het Huis de Merwede, 219.
—— De oudste Woorden, 380.
—— De IJ, 380.
Koch, (J. R. Eilers) P. J. Beronicius, 218.
—— Komstu-mir-also-penning, 218.
—— De Kraken, 367.
—— Mächtig wie enz. 269.
Koeketer, (Een) Deventer koek, 13.
Kogel, die Heemskerk om het leven bragt, 98, 173.
Komfoor, 56, 85, 143.
Komstu-mir-also-penning, 218, 303
Koning, (D.) De Esthoniërs, 63.
Koningen, (Drie) 155, 215.
Konijnen, 16.
Kooien, (IJzeren) 21, 44, 75, 164, 198.
Kop, (P.) Het Friesche Shibboleth, 19.
Koppermaandag, 186, 238, 239, 297, 360.
Koppers? (Wie was) 219, 306, 334.
Kors, (F. J.) Anagram op Vondels naam, 72.
Kosters (Laurens) gilde, 186, 238, 297.
Kostverloren Wetering, 379.
Kousenbreijen, (Het) 57, 107, 145.
Kraamkloppers, (Enkhuizer) 219, 334.
Kraamkloppertje, 59, 111, 149, 228.
Krachtmeting des Verrekijkers, 347.
Kraken, (De) 252, 367.
Kralingen, (Zoo oud als de weg van) 346.
Kramm, (C.) Ananasteelt in Nederland, 78.
—— Petrus Bast, 152.
—— Ter Neuzen, 71.
—— Niewael, 76.
—— Verduitsching van Plinius, 262.
—— Kerk te Renswoude, 75, 260.
—— Otto Vaenius, 75.
—— Sprekende Wapens, 263.
—— Teckelenburg, 70.
—— De Wetsteen der vernuften, 68.
—— Zinnebeeldige Voorstelling der Evangelisten, 151.
Kremers kans, 188, 274.
Kroon, (Trekbrief met de) 58.
Kruis op munt en steen vóór het Christendom, (Het) 123, 177.
Kruis en de boom des levens, (Het) 122, 174, 294.
Kruisiging, 188, 249, 272, 273.
Kruseman, (Alexander) Beeren, (Studenten-rekeningen) 38.
—— De booze Lettergreep, 36.
—— Napoleon op zee, 96.
Kruijff (Jan de) en zijne bijschriften op Wagenaar, 26.
Krijger, (Josias) 353.
Kubiek- en pronikgetal, 154, 184, 232.
Kuiper, (Metalen beeld op het eiland) 360.
Kunst, (Diefstal in) 22, 49.
Kunstplaatdrukkers, (Nederlandsche) 257, 375.
Kunstwerkers, (Monnikken) 23, 200.
Kusting houden, (Op) 155, 212, 266.
Kwak, (Een) Sinopel, azuur, keel, 116.
Kylang, 258, 377.

L.

L. „Apologie tegens de algemeene en onbepaalde vrijheid", 353.
—— F. C. Kleyne, 187.
—— Eerste Muntslag in goud en zilver, 91.
—— d'Ontroerde Leeuw, 315.
—— Spreekwoord, 19.
—— Het geslacht van Vossenburg, 314.
L*. Zonderling Latijnsch Vers, 122, 263.
L*. Verzen van Lodewijk XIV, 90.
—— Schaakspel, 143.
—— Virgilius als toovenaar, 155.
L. (C.) Kerkorgels, 218.
—— Kruisiging, 272.
—— Jan van Schoorl, 181.
—— en P. E. Z. Engelen met vleugels, 241.
L. (Chr. v.) Swanenburg, 144.
L. (D. J. v.) Editiones principes en beste vertalingen van sommige Patres, 82.
—— Drie Margarieten, 88.
—— Milesische Vertellingen, 81.
—— Pistool, 117.
—— Zinsnede van Quintilianus, 81.
L. (E.) Andries Gulden, 42.
—— BildtschNonnenklooster, 155.
—— Editiones principes enz, 82.
—— Gaasbeek, 185.
—— Grietman, 217.
—— Hermanzuil, 43.
—— De booze Lettergreep, 36.
—— De Verzen van Lodewijk XIV, 115.
—— Muzyknoten, 49.
—— Oostersche Wetgevers, 82.
—— Pepijns Vragenboek door Alcuin, 175.
—— De eerste Hollandsche Roman, 175.
—— Sprekende Wapens, 177.
—— Walvischvangst, 145.
L. (G.) A. E. I. O. U. 91.
—— Ambrosius Camaldulensis en Angelo, 58.
—— Oorsprong van Fiacre, 57.
—— Opregte Haarlemsche Courant, 34.
—— Nederlandsche Heidenen, 57.
—— Oudste boek met Houtsneêplaten, 54.
—— Drie Margariten, 56.
—— Merlette, 123.
—— Musaea van Oudheden, 57.
—— Verduitsching van Plinius, 54.
—— Zinsnede van Quintilianus, 54.
—— Raderuurwerken, 51, 101.
—— Sprekende Wapens, 123.
—— Tafelvorken, 57.
—— Veelkleurige rok van Jozef, 58.
L. (G.) Primus, A. E. I. O. U. 117.
—— Een Blaauwe scheen, 379.
—— Bijbel van Alcuin, 188.
—— Duikersklok, 304.
—— Zonderling Latijnsch vers, 174.
—— Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 188.
—— Stalen pennen, 146.
—— Stijgbeugels, 121.
—— Walvischvangst, 106.
Lt. (H. E.) Heraldiek, 40.
—— Zon, waarom vrouwelijk, 56.
L. (J. F. v.) Boethius dood, 88.
—— Ik heb met u een appeltje te schillen, 121.
—— Pandecten, 85.
—— Pieter Schooff, 115
L. (J. K.) Vreemd Gedicht, 55.

L. (J. v.) Vondels afschrift van: „Hierusalem verlost", 14.
L. (J. W. v.) Portugeesche en tegelijk Latijnsche verzen, 128.
—— Tohu Bohu, 84.
— ll. De „Navolging van Christus", 321.
L. (M.) Monogamie, 91.
L. (R. d.) Opregte Haarlemsche Courant, 355.
—— Johannes Marchio, 348.
—— De „Stock in 't Hondert", 348.
L. (V.) te U. Éénlettergrepige verzen, 333.
—— Opregte Haarlemsche Courant, 195.
—— Politieke Tinnegieters, 219.
—— Jan van Schoorl, 181.
L. Jr. (V.) Opregte Haarlemsche Courant, 355.
L. Jr. (V.) te U. Geschichte der Hofnarren, 339.
L. (V. F.) Pantoffelparade, 53.
L. (W. J.) Aue Trici et Gheeze Ysenoudi, 128.
—— Barbierspaal, 295.
—— Echeneis, 37.
—— Nederlanders in Wallis, 190.
—— Nederlanders in Zweden, 67, 202.
—— Ongeveer, 38.
—— Paascheijeren, 117.
—— Piramide van Marmont, 45.
—— Plokpenning, 85.
—— Volgers van Pythagoras in Indië, 13.
—— Ring van den Graaf van Essex, 104.
—— Schapperae, 37.
—— Versjes van Anna Maria Schuurman, 12.
—— Spinsters regel, 15.
—— Straatvoogd, 9.
—— Teekenen van den Zonsweg, 183.
—— Cornelius Vermuijden, 35.
—— Anagram op Vondels naam, 38.
Laemophloeus clematidis Er, 160.
La Fontaine (Spreekwoord van) 84.
Lagerweij, (M.) Maecxmanne en hilixlude, 6.
Landbemesting, 315.
Landengte van Suez, (Doorgraving der) 73.
Landmeter, (Een) Kadaster, 56.
Landtol, (Groote Brabandsche zwijgende) 19, 39.
Lange, (Corn. Joh. de) Het Doodshoofd, 331.
Langslaper, (Een Amsterdamsch) Luilak, 58.
Lantaarns, 22, 50, 51, 137.
Lantaren optogt, (Hoornsche) 219, 305.
Latijnsche gedichten van Cornelis Mina, 158.
Latijnsche verzen, (Portugeesche en te gelijk) 179.
Latijnsch vers, (Zonderling) 122, 174, 175, 205, 263, 278, 357.
„Laus Deo Salus Populo," (Dichtgezelschap) 188, 301.
Laus tua non tua fraus, 263.
Lavater (Naamversjen van J. C.) op den Heer Bennet, 8.
Layard, (Geslacht van) 348.
Lector, Eigendom van brieven, 33.
—— Nulla est necessitas delinquendi, 54.
Leeghwater, (Twee brieven van) 62.
Leeuw in Europa, (De) 316.
Legenda aurea (Vertalingen der) 90.
Legende van St. Juriën, (De) 252.
Legendo et Scribendo, Franciscus Cornabé, 354.
—— Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk, 339.
—— Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen, 348.
Leicester, (Verguld-zilveren kop van) 320.
Leicester (Vertrek van) uit ons Vaderland in 1586, 162, 238.
Lekkerkerk, (Gerrit Bastiaansz. den Hals, de Boer van) 194, 276, 303.
Leliën, 20, 41, 74.
Lenis (Spir.) Engelen met vleugels, 331.
Lennep, (Mr. J. van) Twee Dichters en twee Eiken, 10.
—— Instudéren, 237.
—— Kaap Tabin, 20.
Lennep, (J. H. van) Aandagtig gebedt van prins Eugenius, 6.
—— Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen, 14.
—— Paaschvuren, 21.
Lentulus, (Brief des Proconsuls Publius) 282.
Lettergreep, (De booze) 18, 36, 37.
Letterzetter, (De) Koppermaandag en zijne betrekking tot het Laurens-Kosters gilde, 297.
Leus van den Prins van Wallis, 91, 155, 213.
Levensregel, (Gulden) 286.
Lever zonder zout eten, 256.
Leydsche dissertatiën vóór 19 Sept. 1654, 54, 326.
Leydens oorsprong, 155, 212, 266, 294.
Lezer, (Een Utrechtsch) Enkhuizer Kraamkloppers, 334.
Liedeboeken, 55, 83, 141.
Liedertafel, 218.
Liefhebber, (Geen) Mummie als geneesmiddel, 22.
Liefhebber van Muzijk en Poëzij, (Een) Onmuzykale Dichters, 324.
Liefhebber van Prentenkijken, (Een) Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten, 90.
Limburg, 91, 169.
Liverei, 20, 40, 73, 74, 100, 133, 134, 163, 260, 323.
Locofoco, 254.
Lodensteyn, (Jodocus) 378.
Lodewijk XIV, (Gedenkpenning op de zegepralen van) 123, 177.
Lodewijk XIV, (Verzen van) 90, 115.
Loenensche toren, 161, 267.
Loevestein, 348.
Λογισταί, 351.
Lombard en zijne gedichten, (Monsieur) 352.
Longobardus, (Simon) 250.
Loon, Arkel (Herlaar, van) 250.
Loon, (van) A. E. I. O. U., 116.
—— Napoleon de zonnegod, 281.
—— Synchronistisch overzigt van de geschiedenis der oorlogen bij de oude Volken, 66.
Louwmaand, 155, 213, 214, 278.
Luchtstempering (Verschil van) onder en op den mast, 15.
Luilak, 58, 94, 110, 149, 167.
Lupikas, Pantoffelparade, 53.
—— Schoorsteenpilaren uit Karthago, 65.
Lus, (S.) 96.
Lijken, gelijken, 56, 87.
Lijken, westelijk bijgezet, 161.
Lijkrede, gehouden door Prof. Wolferdus Senguerdius, 316.
Lijndrajer, Salmagundi, 250.
—— Silhouette, 275.
Lijsje, (Antje en) 219.

M.

M. Het Doodshoofd, 159.
—— Drie Koningen, 215.
—— Éénlettergrepige verzen, 191.
—— Maltentig, 90.
M. (B. E.) Gebruik der Boter, 147.
—— Erasmus, 88.
—— Hanebalken, 86.
—— Kaas, 109.
—— Kadaster, 86.
—— Luilak, 110.
—— Suiker, 146.
—— Tafelvorken, 146.
—— Velijn papier, 85.
M. (Fred.) Van Beeck, George Behakker, 255.
MR. (Fred.) Onderzoek omtrent een paar bijzonderheden, opgemerkt in het XX deel van Wagenaars Historie, 223.
M. (H.) Genealogie, 110.
—— Heraldiek, 40.
—— Leliën, 20.
—— Gedenkpenning op de zegepralen van Lodewijk XIV, 177.
—— Merlette, 20, 74, 197.
—— Oranjekleur in Heraldiek, 116.
M. (H. C.) Oorsprong der Arabische Cijfers, 42.
—— Kaap Tabin, 43.
M. (J.) Jan van Battum, 123.
—— Herdruk van Bilderdijks Najaarsbladen; Odilde, 123.
—— Het eiland Burchana, 256.
—— Is Campatille Kampen? 256.
—— Duimbijten, 172.
—— Engelen met vleugels, 187, 332.
—— De Eolische harp, 364.
—— Huzaar, tamboer en maarschalk, 342.
—— De Kraken, 367.
—— Zonderling Latijnsch Vers, 175.
—— Jan Norel, 123.
—— Paascheijeren, 119.
—— Politieke tinnegieters, 306.
—— Portugeesche en tegelijk Latijnsche Verzen, 179.

M. (J.) Herbern van Putten, 249.
—— Steendrukkunst, 170.
—— La Supériorité aux échecs, 250.
—— Een Walvisch in de boomen, 143.
—— Nederlanders in Zweden, 114.
M. (M.) Ough, hoe in het Engelsch uitgesproken, 318.
M. (M. J.) Het Coomans Gilde, 347.
—— Hieronima Sacrata; 1555, 347.
—— Komstu-mir-also-penning, 303.
M. (P.) Een vrolijk en plezierig Drietal, 90.
M. (P. J. v.) Barbierspaal, 235.
—— De marsch van Prins Eugeen, 213.
—— Onuitgegeven dichtstuk van de Groot, 222.
—— I. H. S. 336.
—— In trouwe, 130.
—— Het Dierlijk Magnetismus, 261.
M. (P. S.) Heeft Rousseau ook geleend? 19.
M. (P.v.) Groninger Acht-en-twintigstuk van 1681, 124.
—— Groote Brabandsche zwijgende Landtol, 39.
—— Doodverwen, 87.
—— Instudéren, 160.
—— Kerfstokken, 33.
—— Liedertafel, 218.
—— Schapperac, 72.
—— Tabakspijpen, 27.
—— De Tramontane, 116.
M. (v. d.) Publicke opinie omtrent astrologen, 267.
M. (W. J. A.) Trekbrief met de kroon, 58.
Maan, (De halve) 283.
Maarschalk, (Huzaar, tamboer en) 251, 342.
Maarssen, (Gebeiteld opschrift aan de kerk te) 73.
Maartensliedje, (St.) 8, 31, 64, 168, 227, 259.
Maas, (Dr. A) Gebruik der boter, 356.
—— Suiker, 356.
Maas, Jr. (J P. van der) St. Maartensliedjen, 259.
Macaronicum (Carmen) op het Bosscher bier, 322.
Macaulay, 188, 274.
Machtig wie enz. 187, 244, 269.
Maecxmanne en hilixlude, 6, 131.
Magino, (Don Antonio) 220, 311, 335.
Magnetismus, (Het Dierlijk) 22, 136, 199, 261.
Maire, (Catalogus ener boekverkooping bij) 351.
Makelaar, (Geen) Op kusting houden, 155.
—— Plokpenning, 56.
Mal Rotterdamsch schip, (Het) 125. 178, 264.
Malle getal, (Elf het) 252, 371.
Maltentig, 90, 115, 357.
Mannaregen, (Veertigjarige) 122, 153.
Marchio, (Johannes) 348.
Margariten, (Drie) 56, 88.
Maria van Nassau, 378.
Maria (Beeld van) zonder kind, 224, 336.
Marie de France, 55, 165.
Marmont, (Piramide van) 21, 45, 77, 261.
Marsch van Prins Eugeen, (De) 155, 213, 278.
Marselaar, (Gualtherus Stienerus) 283.
Martin, Weegschaal en Gewigt, 109.
Martinus, Voortbrengselen der Nederlandsche taal in het Buitenland, 129.
Maten en Gewigten, (Munten) 55, 84, 166, 227.
Matten (Kinderen in) gebakerd, 39, 72.
Maus, (J.) Teckelenburg, 34.
Maus, (W.) „Den onbekenden God", 18.
Maximianus aangehaald bij Montaigne, 158.
Mechelen, (Het geslacht van) 252, 370.
Medaille van Graaf Christoffel, 191, 301.
Médicis, (Mémoires généal. de la maison de) 122, 175.
Meese, (Christianus) 346.
Meesterknapen, 255, 372, 373.
Meestoof in Zeeland, (De) 347.
Meikersen, 284.
Mejufvrouw of Mejuffrouw, 353.
Mémoires généal. de la maison de Médicis, 122, 175.
Mendiculus, De Caedmon van Junius, 17.
Merlette, 20, 41, 74, 123, 134, 135, 197, 260, 324.
Mérode, (Bernard de) 283.
Merula, (Engel) Handschriften, 354.
Merwede, (Het Huis de) 219, 308, 334.
Milesische Vertellingen, 54, 81.
Milo, Krachtmeting des Verrekijkers, 347.
Milton en de Hollandsche taal, 27.
Mina, (Gedenkpenning op C.) 266.
—— (Latijnsche gedichten van C.) 158.
Minnaar van oudheden, (Een) Drenthe, Limburg, 91.
Moeskoppen, 219, 334.
Mohrman, (Gerh. Thom.) Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen, 92.
—— Veraanschouwelijken, 104.
Molières dienstmaagd, 284.
Moll, Annales Civit. Muscov. MSS., 220.
Moll, (W.) HS. van Engel Merula, 354.
Monnikken Kunstwerkers, 23, 200.
Monogamie, 91, 119, 120.
Montaigne, (Maximianus aangehaald bij) 158.
Montaigne, (Spreuk van) 9.
Monte, 154, 328.
Mooi en Muy, 314.
Moor, (Joos de) 377.
Moord van den Koning van Zweden, 5.
Mopsus, Liedeboeken, 55.
Moreri en Hoogstraten, (Bayle) 218.
Muis van de Veluwe, Kat van de Betuwe, 225.
Muller, (L.) Geschiedenis van Polen, door) 380.
Mummie als geneesmiddel, 22, 46, 136.
Munten, (Elkander aanziende borstbeelden op) 316.
Munten, (Generaliteits- en Provinciale) 252, 368.
Munten, maten en gewigten, 55, 84, 166, 227.
Muntslag in goud en zilver, (Eerste) 91, 117, 152.
Muntwezen bij de Grieken, 284.
Musaea van Oudheden, 57, 105, 144.
Musculus, (Gedicht van Wolfgang) 55, 201.
—— (Grafschrift op) 292.
Museum van Alexandrië, 379.
Museum, (Grafzerk in het Rijks-) 58, 147.
Musius, (Willem de Zwijger en) 354.
Muy, (Mooi en) 314.
Muzyk-kamer, (Amsterdamsche) 288.
Muzyknoten, 22, 49, 50, 78.
Mijzelen, 186, 241.

N.

N. Nicotine, 370.
N***. Bakermat, 229.
—— Blaauw Jan, 231.
—— De Hertog van Brunswijk en de Burgemeester van Amsterdam, 230.
—— De Eenhoorn, 252.
—— Napoleon binnen Amsterdam, 229.
—— Zinnebeeldige hoed, 233.
N. (A. S.) De booze lettergreep, 18.
—— Ring van den Graaf van Essex, 57.
NB. & ?. Chineesche Geschiedschrijver, 18.
—— Anagram op Vondels naam, 19.
N. (B.) Van Swieten door Soetens, 157.
N. (B.) te L. Cornelis Dirkszoon, 378.
—— Jodocus Lodensteyn, 378.
N. (C. R. F.) Ruiten en rooven. Moeskoppen, 219.
N. (I. A.) Het geslacht van Humbercourt, 290.
—— Jan, heer van Egmond op nieuw bezitter van Ysselstein, 256.
—— Kantertkaas, 194.
—— Vruchtgebruik of huur, 275.
—— Zwolle, 280.
N. (J. G.) Wie was Rutgeroth? 187.
N. (J. J.) Het Huis ter Schelling, 316.
—— Uitvinder van het Bierbrouwen, 251.

N. (J. S.) Geleende denkbeelden, 19.
—— Natura omnes fecit judices, 18.
N. (N.) Herbern van Putten, 188.
—— Pattekon, 177.
—— Pepijns vragenboek door Alcuin, 175.
N. (P.) Archieven door Paulus Merula gebruikt, 162.
—— Frans Baltensz, de Samaritane, 152.
—— Sterfjaar van Johanna van Vlaanderen, 162.
N. (V. D.) Bijbel van Alcuin, 246.
—— Ananasteelt in Nederland, 138.
—— Arabische Schrijvers, 280.
—— Assurantie, 185, 233.
—— Bayle, 362.
—— Van Beeck, 372.
—— P. J. Beronicius, 279.
—— Geboorteplaats en sterfdag van A. Beyling, 276.
—— Gille Jacomo Bisscop, 207.
—— Blaauw Jan, 264.
—— Blasoen, 313.
—— Boethius dood, 144.
—— Gerard Boot, 234.
—— J. Bruckner. — Hollandsche Kerk te Norwich, 200.
—— „Florilegium J. Th. de Bry", 375.
—— Wie was Jakob du Buquoy? 375.
—— Bijbelvertaling, 178.
—— Ambrosius Camaldulensis, 202.
—— Daniël Cellarius, 274.
—— De predikant Jan Cornelis, 306.
—— Dodaars, 113.
—— Domoor, 201.
—— Groene Donderdag, 243.
—— Jan Ferdinandt, 208.
—— St. Fiacre, 277.
—— Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus, 179.
—— Gaasbeek, 209.
—— Gabel of Gabelle, 235.
—— Thomas Garzoni, 143.
—— Genealogie, 148, 277.
—— Geschichte der Hofnarren, 39.
—— Handvest, gegeven door Graaf Willem in 1245, 205.
—— Graaf d'Humaale, 242.
—— Kantertkaas, 276.
—— Kerkorgels, 280.
—— Wie was Koppers? 306.
—— Komfoor, 143.
—— Nederl. Kunstplaatdrukkers, 375.
—— Vertrek van Leicester uit ons vaderland in 1586, 238.
—— Leydens oorsprong, 266.
—— Liedeboeken, 141.
—— Liverei, 134, 260.
—— Mansportret van Arnold Boonen, 265.
—— Het geslacht van Mechelen, 370.
—— Mémoires généalogiques de la maison de Médicis, 175.
—— Merlette, 134.
N. (V. D.) Monte, 328.
—— Musaea van Oudheden, 144.
—— Gedicht van Wolfgang Musculus, 143, 201.
—— Affghebeelde Narrenspeelschuyt, 234.
—— Nechoirn of Nechoren, 277.
—— Ter Neuzen, 195.
—— St. Nikolaas, 164.
—— Jan Norel, 176, 358.
—— Oranje, blanje, bleu, 239.
—— Ordeboek, 175.
—— Monsieur Oufle, 232.
—— Padua, 237.
—— Verduitsching van Plinius, 200.
—— Een Politieke spinnekop, 204.
—— Raderuurwerken, 199.
—— Kerk te Renswoude, 136.
—— Een Reus en een Dwerg, 276.
—— Eerste Hollandsche Roman, 278.
—— Ruitvormige schilden, 177.
—— De Samaritane, 115.
—— Schaakspel, 166.
—— Het malle Schip van Daam Schijff, 264.
—— Het mal Rotterdamsch Schip, 178.
—— Jan van Schoorl, 181, 265.
—— Souter Liedekens, 139.
—— Spijkers op laag water, 84.
—— Van Swieten door Soetens, 326.
—— Tabakspijpen, 139.
—— Tweelingbroeders, 292.
—— Uiltje knappen, (Een) 247.
—— Utrechtsche en Amersfoortsche keijen, 149, 167.
—— La Ville Règne, 241.
—— Vlicchelen, 313.
—— Gijsbertus van Vliet, 148.
—— Vrolikhert's Vlissingsche Kerkhemel, 217.
—— Bijzonderheden in Wagenaars Vaderl. Hist., 313.
—— Walterus en Petrus Delaenus, 303.
—— Jan van Weert, 366.
—— Wetsteen der Vernuften, 132, 195.
—— Naamsoorsprong van Zandpoort, 201.
—— Oude Kerk te Zeist, 265.
—— Bernhardus Zigleius, 244.
—— Zingen met de Ster, 293.
—— Zutphania Erudita, 374.
Naamgenooten, 22, 48, 137.
Naarden, (Oud) 347.
Nachtmerrie, (De) Volksbijgeloof, 9.
Nalezer, (De) Antje en Lijsje, 219.
—— Buurtpatronen, 166.
—— Domino-spel, 165.
—— Hoornsche Lantaarn-optogt, 219.
—— Kylang, Corre Corra, Portret eens onbekenden, 258, 377.
—— St. Maartensliedje, 168.
—— Munten, maten en gewigten, 166.
—— Ter Neuzen, 163.
—— Oügely, 219.
—— Petrus Bast, 168.
Nalezer, (De) Plokpenning, 166.
—— Afstammelingen van Witte van Haemstede, 163.
—— IJzeren kooi van Kardinaal la Balue, 164.
Napoleon, (Spreuk van) 19.
Napoleons verblijf in Nederland, 96, 171, 193, 229, 379.
Napoleon de Zonnegod, 218, 281, 303, 334.
Naprater, (Jan) Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten, 114.
Narrenspeelschuyt, (Affgebeelde) 156, 234.
Nassau, (Maria van) 378.
Natura omnes fecit judices, 18.
Natural Theology van Paley (De) 380.
„Navolging van Christus", (De) 321.
Navorscher, (Een) Klooster nabij Haarlem, 124.
Navorscher, (Ook een) Vaderlandsch A: B: boek, 315.
Navorscher, (De) in Engeland, 61, 92.
Navorscher, (Brief over de) 92.
Navorscher in de vorige eeuw, (Een Rotterdamsch), 320.
Navy, Kaplaken, 56.
Neccus, 19, 39.
Nechoren of Nechoirn, 194, 277.
Nechus, 73.
Nederland, (Staatkundige Aardrijkskunde van) 379.
Nederlanders in Wallis, 190.
Nederlanders in Zweden, 67, 113, 114, 202, 229.
Nederlandsche Heidenen, 57, 89, 105, 106, 202.
Nederlandsche Kunstplaatdrukkers, 375.
Nederlandsche taal (Voortbrengselen der) in het Buitenland verschenen, 129, 180.
Neêrduitsch met andere talen, (Vergelijking van 't) 379.
Nepeta, (De) 380.
Nesaale, (J. J.) Paltrok, een uiltje knappen, 188.
Netok Navhi, Adelborsten, 252.
—— Kubiek- en pronikgetal, 232.
—— Meikersen, 284.
Nicot, Schapperae, 18.
Nicotine, 252, 370.
Niewael, 21, 76.
Nieuw vermakelijk Ganzespel, (Het) 23, 102, 138, 324, 325.
Nieuwenhuijzen, (J. J.) De Beul van Holland, 186.
—— Cromwell, 156.
—— Oude Dansliederen, 155.
—— Editiones principes enz. 141.
—— Jan Ferdinandt, 130.
—— Kinderpoezij, 190, 222.
—— Bestje van Meurs, 158.
—— Amsterdamsche Muzykkamer, 288.
—— St. Nicolaasliedje van 1658, 190.
—— Oud Volksliedje, 70.
—— Een Reus en een Dwerg, 194.
—— Pieter Schooff, 115.

Nieuwenhuijzen, (J. J.) A. M. van Schurman, 68.
—— De wandelende Jood, 93.
Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, 129, 314.
Nikolaas, (St.) 21, 45, 77, 164, 190, 199.
Nizza, Geteld, geteld, gewogen, 58.
Nolle, 194, 277, 333.
Nonagel, Zuyl of Zul, 194, 277.
Nonnenklooster, (Bildtsch) 155, 214, 215, 266.
Noordhollander, LoenenscheKerktoren, 267.
Noordziek, (J J. F.) De Spieghel onser Behoudenisse, 160.
Norel, (Jan) 123, 176, 294, 358.
Norwich, (Hollandsche kerk te) 28, 165, 200.
Notarisklerk, (Een) Romeinsche indictie, 20.
Nu Ephelkustikon, (De) 90, 203.
Nulla est necessitas delinquendi, 54.

O.

O. Grafzerk in het Rijks-Museum, 58.
—— Otto Veenius, 44.
O. (H. C.) Schrikkeljaar, 186.
Ochus, 19, 39, 73, 139.
October, (Twaalf) Der hinkende Bote, 55.
Oem, (MS. Genealogie van het geslacht) 289.
Olden, (Mr. E. van) Aardbeving, 259.
Oldenbarneveldt, (Voorspelling aan) 11.
O. L. V. Boter, 19.
Omwenteling van 1789, (Voorspelling der) 190, 301, 332, 361.
'Ον οἱ θεοὶ φιλοῦσιν κ. τ. λ. 316.
Onadellijke personen gevoerd, (Heraldiek, Wapens door) 161.
Onbekenden, (Portret eens) 258, 377.
Onbekenden God", („Den) 18, 36, 71, 133.
Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk met een klooster, 186, 241, 299.
Ongeveer, 19, 38, 133, 323.
Onguur, 21, 45.
Onkwetsbaarheid van soldaten op 't huis Grebbijn, 287.
Onmuzykale Dichters, 22, 164, 261.
Ontvanger van Zuid-Holland in 1555, 255.
Ooijevaars, (Vereering des) 282.
Oorlog, (Verzameling van den Staat van) 55
Oostersche Wetgevers, 54, 82, 140.
Oostfriesche togt, 380.
Oost-Indisch doof, 220, 312.
Ophir, 284.
Opregte Haarlemsche Courant, 14, 34, 195, 291, 355.
Opschrift boven eene poort te Alkmaar, 230.
Oranje, blanje, bleu, 186, 239, 297.
Oranjekleur in Heraldiek, 91, 116, 203, 277, 327.
Ordeboek, 123, 175.
Oud Volkslied, 17, 70.
Oude namen van Landen en Steden, 21.
Oudewater, (Heksenweegschaal van) 188, 247, 248, 272.
Oudheden, (Joodsche) 348.
—— (Kennemerlandsche) 283.
—— (Musaea van) 57.
—— (Tentoonstelling van) 124.
Oudste woorden, (De) 380.
Oufle, (Monsieur) 232.
Ougely, 219, 305, 306.
Ough, hoe in het Engelsch uitgesproken, 318.
Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen, 14, 195.
Ovidius, (Verlangde vertaling naar) 316.

P.

P. Geboorteplaats van Elsje van Houweningen, 220.
—— Merkwaardigheden van's Hertogenbosch, 287.
—— Cornelis Vermeys, 220.
P. (E. A.) Aanhaling uit Shaw, 164.
—— Arabische Cijfers, 42.
—— Ik heb met u een appeltje te schillen, 92.
—— Brievenposterij, 242.
—— Opregte Haarlemsche Courant, 355.
—— Dirk van Hasseltsteeg, 372.
—— Kaplaken, 86.
—— Louwmaand, 213.
—— Muzyknoten, 50.
—— Een Grieksch Palindromos, 205.
—— Het Rokin, 371.
—— Veelkleurige rok van Jozef, 148.
—— Voorspelling der Omwenteling van 1788, 332.
—— Vrolikhert's Vlissingsche Kerkhemel, 216.
—— Gedicht van Wolfgang Musculus, 55, 165.
P. (H.) Deventer koek, 133.
P. (J. S.) Boeken begraven, 57.
Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk, 226, 339.
Paaschberekening, 220, 310.
Paascheijeren, 91, 117, 118, 119.
Paaschvuren, 21, 45, 46, 101.
Paauw, (Gerrit van der) 161.
Padua, 161, 237.
Paget, (De Weleerwaarde John) te Amsterdam, 314.
Pairs uit Hollandsch bloed, (Britsche) 188, 245, 270, 271.
Paley, (De „Natural Theology" van) 380.
Palindromos, (Een Grieksch) 205, 278.
Paljas, (Paillas) 90, 203.
Paltrok, 188, 247, 271, 272.
Paltrok-eigenaar, (Een) Paltrok, 272.
Pand, 192.
Pandecten met twee ff aangeduid, (Waarom) 56, 85, 103, 166.
Pantoffelparade, 23, 53, 102.
Papieren geld, (Leidsch) 283.
Parma, Napoleon de Zonnegod, 218.
Parma, Penning uit den tijd van Karel V, 250.
—— Zwolle, 218.
Parijs, (George van) 11.
Passchier de Fijne, (Een brief van) 317.
„Patertje langs den kant", (Het) 258, 376.
Pattekon, 124, 177.
Pekelharing, 116, 203.
Penning, (Onderzoek naar een) 161, 267.
Penning, (Opgegraven) 288.
Penning, (Komstu-mir-also) 303.
Penning uit den tijd van Karel V, 250, 340.
Pepijns vragenboek door Alcuin, 122, 175, 230.
Percontator, & voor en, ℔ voor pond, 363.
Perle d'Amour, 15, 31.
Perkamenten bijbeluitgaaf, 251, 343.
Persijn (Is het wapen van) verwant aan dat van Amsterdam? 223, 335.
Petri, (G. H.) door Soetens en van Lier, 296.
Philadelphia, 187, 244, 269.
Philarchus, A. E. I. O. U., 117.
—— Assurantie, 210.
—— Bombast, 233.
—— Buskruid en Vuurwapenen, 106.
—— „Ceux que le Ciel forma d'une race si pure", 55.
—— Cromwell, 234.
—— Deventersch gebeente, 154.
—— Erasmus, 88.
—— De letters ff om de Pandecten aan te duiden, 103.
—— St. Fiacre, 88.
—— Oudste boek met Houtsneêplaten, 83.
—— Komfoor, 56.
—— Muzyknoten, 50.
—— Portcullis, 182.
—— Willem Tell, 35.
—— De Voluspa, 39.
Phil-Historicus, Ambrosius Camaldulensis, 167.
—— Avondmaalsviering zonder wijn, 180.
—— Bayle, Moreri en Hoogstraten, 218.
—— J. Bruckner, Hollandsche kerk te Norwich, 165.
—— Burgundi Historia Belgica, 251.
—— Damaris, 122.
—— Doop van kinderen in de vasten geboren, 180.
—— Ebroïn, 155.
—— Kerktorens, 280.
—— Macaulay, 188.
—— Monogamie, 119.
—— Schiller's Geestenziener, 251.
—— Veertigjarige Mannaregen, 122.
Philo-Grammatos, Εὔθυνοι καὶ λογισταί, 351.
—— Proëdri, 320.

Philo-Grammatos, Verduitschingen van Italiaansche prozawerken, 289.
Philomathes, Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde, 347.
Piek schuren, (Zijne) 19, 39, 72.
Pietje bedroefd, 347.
Pietjes, 288.
Pikkevé, (Redding van Axel door J.) 378.
Piramide van Marmont, 21, 45, 77, 261.
Pistool, 91, 117, 152.
Planeet van de Gasparis, (Onbenoemde) 347.
Planeet Irene, (De) 250, 342.
Plethi, (Crethi en) 122, 174.
Plinius, (Verduitsching van) 54, 81, 102, 139, 200, 227, 262.
Plokpenning, 56, 85, 86, 166, 201, 327.
Polen, (Geschiedenis van) 380.
Politieke spinnekop, (Een) 97, 171, 172, 204.
Politieke tinnegieters, 219, 306.
Politike discoursen, 284.
Polygamie bij de Joden. 284.
Pomedellus-penning, 290.
Pomponius, Gebruik der Aardappelen, 262.
—— Olivier Cromwell in het Staatsche leger, 315.
—— Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, 348.
Portcullis, 154, 182, 209, 278.
Portret eens onbekenden, 258, 377.
Portugeesche en te gelijk Latijnsche Verzen, 128, 179.
Post- en Rijsmachine, 207.
Potage, (Jan) 90, 116, 203, 292, 293.
Potter, (Schilderijen van Pieter en Paulus) 321.
Potterus, (Ludolphus) 314.
Predikant (De) Jan Cornelis, 219, 306.
Predikatiën van Thomas Conecte, 251.
Pricker, (Album van Hermanus). 290.
Prince Robert was a gentleman, 91.
Privilegie van Karel V, 56, 104.
Proëdri, 320.
Profetéren, 55, 84.
Pronik-getal, (Kubiek en) 154, 184, 232.
Provinciale Munten, (Generaliteits- en) 252, 368.
Pry, (Paul) Uijensap, 22.
Psalmberijmers, Dichtgezelschap „Laus Deo Salus Populo", 188.
Psalmberijming, door P. de Groot, 314.
Puffenrode, Gedichten, (Jonkheer J. van) 289.
Punch, (Afleiding van het woord) 15.
Punch, 203.
Putten, (Herbern van) 188, 249.
Pythagoras, (Haan van) Rem acu tetigisti, 54.
Pythagoras in Indië, (Volgers van) 13, 132.

Q.

Q. Blasoen, 220.
—— Doodverwen, 87.
—— Duikersklok, 219.
—— Hanebalken, 86.
—— Schapperae, 227.
—— Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen, 220.
—— IJzeren kooi van Kardinaal la Balue, 198.
—— Zonderling Latijnsch vers, 205.
Q. (J. N.) Nederlandsche Versmaatkunde, 348.
—— Oud-Hollandsche Volks-liedjes, 348.
—— Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen, 379.
Q. (P. D.) Kerfstokken, 33.
Q. (Q. Q.) Askoliasmus, 316.
—— Elkander aanziende borstbeelden op munten, 316.
—— Geslacht van Layard, 348.
—— Joodsche Oudheden, 348.
—— De Leeuw in Europa, 316.
—— Venetiëe's ondergang, 316.
Quaestor, Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk te Amsterdam met een Klooster, 186.
—— Kerkopschrift, 218.
Quatremère Disjonval, 97, 171, 172, 204, 293.
Quintilianus, (Zinsnede van) 54, 81.

R.

R. Gilden, 218.
—— De Planeet Irene, 250.
—— Verlangde vertaling naar Ovidius, 316.
—— Het geslacht van Tol, 284.
R. Jr. (C.) Petrus Bast, 115.
R. (G. v.) Christiaan Hendrik Heinecken, 179.
—— Heer Pastor, 175.
R. (H. v.) Galgestraf op zwanendoodslag, 282.
—— Kostverloren Wetering, 379.
—— Vereering des Ooijevaars, 282.
—— Oudste, nog bestaande, HSS van de beide Verbonden, 314.
—— Pietje Bedroefd, 347.
—— Verduitsching van Plinius, 139.
—— Taptoe, 378.
P. (I. Γ.) Eenlettergrepige verzen, 362.
—— & voor en, 312.
—— De halve Maan, 283.
—— Schrikshoeken, 283.
R. (J. B.) Amand van Zirixee, Mollii civit. Muscov. 220.
—— Maarten van Rossum, 252.
—— Simon Stevin, 252.
R—p. (J. B.) Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 245, 270.
—— Sinopel, azuur, keel, 168.
—— Heraldiek. Wapens door onadellijke personen gevoerd, 161.
R. (J. C.) Beweging der slangen, 155.
R. (J. v.) St. Geertensminne, 243.
R. (Js. v.) Bildtsch Nonnenklooster, 215.
R. (K.) Glastranen, 283.
—— Mooi en Muy, 314.
Raadsbesluit A. U. 786, 186.
Raadsel van Alcuinus, 20, 41.
Raasmaandag, 239.
Raderuurwerken, 23, 51, 78, 101, 137, 199.
Raven, (D. A.) Schipbreuk bij Spitsbergen, 28, 78, 79.
Rederijker, (Een hedendaagsch) Rederijkers, 176.
Rederijkers, 123, 176, 263, 327.
Rederijkkamer te Alkmaar, 288.
Rederijkkamers, (Haagsche) 322.
Reigersbergh; (Maria van) Anna Maria à Schurman, 354.
Regula ordinis Equestris, 94.
Regulieren Klooster buiten Haarlem, 264.
Rekenpenning, 187, 245, 270.
Relegem, Pepijns vragenboek door Alcuinus, 230.
—— Sprekende Wapens, 205.
—— Het boek „de Tribus impostoribus", 251.
Religion des Hollandois", („La) door Stouppe, 316.
Rembrandts gierigheid, 191, 275, 333.
Renard, 56, 85.
Renswoude, (Kerk te) 21, 44, 75, 136, 260, 291.
Reus en een dwerg, (Een) 194, 276, 303.
Reuzentrappen te Klarenbeek, 59, 112.
Reijd, (Gebed van Everhard van) 285.
Ridders van het Heilige graf, 91, 119.
Rigting der oude Kerkgebouwen, 237, 296.
Rika, De Marsch van Prins Eugeen, 155.
Rimbault, (Edward F.) Hollandsche Kerk te Norwich, 200.
—— Afstammelingen van Witte van Haemstede, 195.
Ring, (Het regt van den gouden) 346.
Ring van den Graaf van Essex, 57, 104, 105.
Roeland, (De steenen) 346.
Rok van Jozef, (Veelkleurige) 58, 110, 148.
Rokin, (Het) 252, 371.
Roman, (Eerste Hollandsche) 122, 175, 205, 278.
Romanschijver, (Geen) De eerste Hollandsche Roman, 122.
Romeinsche indictie, 20.
Rommelpot, 156, 216.
Rood en geel, de Staatskleur, 315.
Roos, (G. P.) Aanslag op Aardenburg, 275.
—— Willem Aelst over Aardenburg, 284.
—— „Alle dinck vergaet, dat ter wereld staet", 352.
—— Begraving zonder kist, 379.
—— Bevolking van Amerika, 307.
—— Éénlettergrepige verzen, 274, 362.
—— H. Elisabeth, 340.

Roos, (G. P.) Kadaster, 201.
—— Kerfstokken, 259.
—— Het Kraken, 367.
—— Kylang, Corre Corra, Portret eens onbekenden, 377.
—— Napoleon te land, 379.
—— Oost-Indisch doof, 312.
—— Ougly, 305.
—— Plokpenning, 201.
—— Tabakspijpen, 262.
—— Middel om nieuwe Tanden te krijgen, 259.
—— Ter Neuzen, 195.
—— Een Walvisch in de boomen, 201.
Rooven, (Ruiten en) 219, 306, 334.
Rosenveldt, (van) Onmuzykale Dichters, 262.
Rossem, (Maarten van) 252, 365.
Rots, (M.) Blasoen, 313.
—— Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 300.
Rousseau ook geleend? (Heeft) 19.
Rubicon, (De) 188.
Ruiten en rooven, 219, 306, 334.
Ruitvormige Schilden, 123, 177, 207.
Runische letters, 19, 39, 40, 73.
Rutgeroth, 187, 269.
Ruwiel, (De Heer van) 219.
Ruyter, (Aanteekeningen op de Zeeslagen van de) in 1672 en 1673, 25, 221, 253.
Rijk, Afstammelingen van Witte van Haemstede, 163.
Rijk, (G. E. J.) Cambrinus, Uitvinder van het Bierbrouwen, 343.
—— Huzaar, tamboer en maarschalk, 251.
Rijnlandt, (Eed van de Hoogheemraden van) 286.
Rijst, (J. W. van der) Heksenweegschaal van Oudewater, 188.
—— Stelkunstige teekens, 188.
Rijswijk, (Paarlemoeren tafelkransen door van) 226, 339.

S.

Σ. Baronet, 364.
—— Eerste Berijmde Verzen, 262.
—— Bevolking van Amerika, 308.
—— Vertaling der Fransche Wetboeken door Bilderdijk, 322.
—— Éénlettergrepige Verzen, 332.
—— Generaliteits- en Provinciale Munten, 368.
—— Het Grieksche talent, 332.
—— Kinderpoëzij, 190, 254.
—— Liedjes voor 6 December, 361.
—— Pekelharing, Jean Potage, 203.
—— Salmagundi, 340.
—— Swijcht of zwigt Utrecht, 375.
—— Het boek: „de tribus Impostoribus", 344.
—— Vliechelen, 313.
—— Zingen met de ster, 203.
—— Zutphen, 284.
S. Kerfstokken, 33.
—— De Kraken, 252.
—— Jan van Weert, 252.
S....... Duifsteenen weg of muur in den Wieringerwaard, 348.
S. (A. D.) Heraldiek, 99.
S. (A. M. C.) Nicotine, 252.
S. (D.) Don Antonio Magino, 311.
S. (G. A. C.) Generaliteits- en Provinciale Munten, 368.
—— Vrolikhert, Vlissingsche Kerkhemel, 156.
S. (G. V.) Haantje Pik, 324.
—— Kaplaken, 327.
—— Plokpenning, 327.
S. (H.) Geslachtregister van van Mechelen, 370.
—— Wie was Koppers? 334.
S. (d. H.) S. Lus, 96.
S. (J.) Het vliegende Schip, 178.
S....... (J.) Pieter Schooff, 168.
S. (J. P.) Baron, 76.
—— Gods namen, 71.
—— Hermanzuil, 75.
—— Oudste boek met Houtsneêplaten, 82.
—— Gille Jacomo Bisscop, 123.
—— Hendrik van Jutphaas, 160.
—— Oude Kerk te Zeist, 154.
—— Leliën, 74.
—— Liverei; veelkleurige rok van Jozef, 73.
—— Eerste muntslag in goud en zilver, 152.
—— Muzyknoten, 78.
—— Gijsbertus van Vliet, Abt van Egmond, 58.
S. (J. S.) Is Campatille Kampen? 373.
—— De Eenhoorn, 368.
—— Éénlettergrepige verzen, 333.
—— Terschelling, 269.
S. (J. T. F.) Heksenweegschaal te Oudewater, 248.
—— Steen met opschrift bij de Huiszittensteeg, 342.
S. (J. v.) Een Grieksch Palindromos, 278.
—— Silhouette, 275.
—— De God Zerneboek in Groot-Brittannie, 290.
S. (M.) Maarten van Rossem, 365.
—— Een politieke spinnekop, 172.
S. (P.) Amsterdamsche lucht, 350.
—— De Predikant Jan Cornelis, 219.
—— Verzameling van den Staat van Oorlog, 83.
S. (P. C. F.) Reuzentrappen te Klarenbeek, 112.
S. (R. J.) Cromwell bij Koning Karels doodkist, 173.
S. (S.) Padua, 161.
—— Jan van Schoorl, 181.
S. (S. L.) Tortuur, 30.
S. (T.) te Norwich, De „Natural Theology" van Paley, 380.
S. (V.) Verhandeling over de Barometers, enz. door Mr. D'Alancé, 315.
—— Meesterknapen, 255.
—— De Saksenspiegel, 219.
—— Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 282.
—— Melchior Winhoff, 216.
—— Zwolle, 280.
Scr. Eerste berijmde gedichten, 200.
—— Grietman, 217.
Sacrata 1555, (Hieronima) 347.
Sagittarius, Willem Tell, 259.
Saksenspiegel, (De) 219, 306, 334.
Salamander, (Gaperskop en) 59, 111.
Salazard, (Petit) 380.
Salmagundi, 250, 340.
Saluutschoten, (Oneven getal) 187.
Samaritane, (de) door Frans Baltensz, 90, 115, 152.
Schaakspel, 56, 86, 143, 166.
Schapperae, 18, 37, 72. 227.
Schattingweigerende Waterlanders, 283.
Scheen, (Een bedreigde) 57, 107, 145.
Scheen, (Een blaauwe) 379.
Schelling, (Het Huis ter) 316.
Schellinga, (J. G.) De Familie Snethlage, 379.
Scheltema, (P.) Rembrandts gierigheid, 275.
Scheurbuik, 159.
Schibboleth, 19, 38, 99, 196.
Schilden, (Ruitvormige) 123, 177, 207.
Schilderijën van Pieter en Paulus Potter, 321.
Schiller's Geestenziener, 251.
Schip, (Het vliegende) 125, 178, 207, 264.
Schipbreuk van D. A. Raven bij Spitsbergen, 28, 78, 79.
Schooff, (Pieter) 90, 115, 168.
Schoole der Wereld", („De) 316.
Schooljongen, Perle d'Amour, 31.
Schoorl, (Jan van) 130, 181, 182, 265.
Schoorsteenpilaren uit Karthago, 65, 113, 150.
Schout bij Nacht, 283.
Schreuder, (J.) Nolle, 333.
Schrikkeljaar, 186, 241.
Schrikshoeken, 283.
Schröters, (Elizabeth) Haar familiewapen, 347.
Schuermans, (Versjes van A. M.) 12, 31, 68, 163.
Schurman, (Anna Maria à) 354.
Schijff, (Het malle schip van Daam) 264.
Sciolus, Barbierspaal, 360.
—— Bijzonderheid aang... Bo... man, 350.
—— Club, 328.
—— Cromwell's begraafplaa..., 329.
—— Faculteitskleuren, 110.
—— Het nieuw vermakelijk Ganzespel, 324.
—— Gilden, 333.
—— Zonderling uitwerksel van het stuk: „de vier Heemskinderen", 346.
—— Hermanzuil, 291.
—— Eerste boek met Houtsneêplaten, 141.
—— Louwmaand, 213.
—— Nederlandsche Heidenen, 105.
—— Rederijkers, 327.
—— Kerk te Renswoude, 291.
—— De steenen Roeland, 346.
—— Runische letters, 73.
—— Souter Liedekens, 79.
—— Spijkers op laag water, 355.
—— Tafelvorken, 107.

Sciolus, Vensterglazen, (Geschilderde) 113.
—— De Vliegende Hollander, 359.
—— Zinnebeeldige hoed, 328.
Scipio, Kerfstokken, 14.
—— De stok des makelaars, 13.
Scriba, Eigendom van Brieven, 14.
Seel winden, (Een) 252, 371.
Seleucus, Leus van den Prins van Wallis, 155.
Senex, Duimbijten, 263.
—— Zeven is kremers kans, 274.
Senguerdius, (Lijkrede, gehouden door Prof. Wolferdus) 316.
Servaas, (Jacob) 29.
Shaw, (Aanhaling uit) 164.
Shibboleth, 19, 38, 99, 196.
Silhouette, 193, 275, 302.
Silius Italicus door W. Blaeu, 220.
„Simplex et fidelis narratio", (Vertaling der) 289.
Singer, (S. W.) Engelsche verzen van Constantijn Huygens, 191.
Sinopel, azuur, keel, 91, 116, 168.
Sinrijcke Fabulen, 251, 343.
Snellaert, (F. A.) Comedia vetus van A. Wils, 281.
Snethlage, (De Familie) 379.
Soetens, (van Swieten door) 157, 236, 296.
Soldaten (onkwetsbare) op 't huis Grebbijn, 287.
Soll", („Mijnheer van) 380.
Soutenelle, 347.
Souter Liedekens, 28, 79, 139.
Sphaera perfecta van J. van den Dam, (De) 283.
Sphinx, Vreemde Kenspreuk, 20.
Spieghel onser Behoudenisse, 160.
Spiegel Historiael van vreemde gedenckweerdigheden, 191.
Spinsters regel, 15.
Spinx—n-+-i, Nieuws voor de kleine Visscherij, 55.
Spiritus Lenis, Zoete geest van Vitriool, 22.
Spreekwoorden en spreekwijzen, De Biezen pakken, 19, 39, 72.
—— Op de Bommelsche maat, 251.
—— Ce n'est rien, c'est une femme qui se noie, 55, 84.
—— Daar liep een patertje langs den kant, 258.
—— Di chi mi fido enz. 19.
—— Die zich met den inktpot geneert enz. 223.
—— Elf het malle getal, 252.
—— De Fransche slag, 347.
—— Den Gek scheren, 315.
—— Hij heeft het te Keulen hooren donderen, 284.
—— Knap-uilen verkoopen, 188.
—— Muis van de Veluwe, Kat van de Betuwe, 225.
—— Natura omnes fecit judices, 18.
—— Oost-Indisch doof, 220, 312.
—— Op zijn oud Harleveensch, 346.
—— Zijne Piek schuren, 19, 39, 72.
—— Een Seel winden, 252, 371.
—— Spijkers op laag water, 55, 84, 355.
—— Een Taelje van een haas, een elle van een kat, 223.
Spreekwoorden en spreekwijzen, Trouw zijn, vertrouwen, 56.
—— Een Uiltje knappen, 188, 247.
—— Een Uiltje vangen, 247.
—— Vlinder knippen, 247.
—— Vox populi, vox Dei, 315.
—— Zich wegscheren, 19, 39.
—— Zeven is kremerskans, 188, 274.
—— Zoo oud als de weg van Kralingen, 346.
Sprekende Wapens, 123, 177, 205, 206, 263, 268, 327.
Spijkers op laag water, 55, 84, 355.
Staat van Oorlog, (Verzameling van den) 55, 83.
Staatkundige aardrijkskunde van Nederland in de middeneeuwen, 379.
Staatskleur, (Rood en geel, de) 315.
Stalen pennen, 57, 107, 146, 356.
Steen met opschrift bij de Huiszittensteeg, 250, 342.
Steendrukkunst, 92, 170, 204.
Steenen Roeland, (De) 346.
Steiloor, (Blaauwburgwalsche) 225, 337.
Stelkunstige teekens, 188, 248.
Stellingwerff [moet zijn: Hellingwerff], (C. J.) Grafzerk in het Rijks-Museum, 147.
Stevin (Simon) 252, 365.
„Stock in 't Hondert", (De) 348.
Stok (De) eens het kenmerk des makelaars, 13, 32.
Stooter, braspenning, blank, 220, 309.
Stopp. (J H. de) Prins Adolph van Zweden te Vianen in 1656, 287.
—— Heksenweegschaal van Oudewater, 272.
—— Eene verloren kunst, 287.
—— Publieke opinie omtrent astrologen in de XVII eeuw, 159.
—— Regula ordinis Equestris militaris, 94.
—— Het mal Rotterdamsch schip, 125.
—— Virgilius als toovenaar, 211, 265.
Stoppelaar, (J. H. de) Faculteitskleuren, 166.
—— Wetsteen der Vernuften, 131.
Storm, (Henricus) 346.
Stouppe; „La Religion des Hollandois", 316.
Straatvoogd, 9.
Student, (Een) Faculteitskleuren, 58.
Studenten-rekeningen, (Beeren) 19, 38.
Studiosus, Pattekon, 177.
Stijgbeugels, 92, 121, 357.
Suez, (Doorgraving der Landengte van) 73.
Suiker, 57, 108, 146, 356.
Supercarga, Zuid-Amerika, 21.
Supériorité aux échecs, (La) 250, 340.
Supinum, 218, 278.
Sw. (v. d.) Vondel's extemporé, 374.
—— Pietjes, 288.
Swanenburg, 57, 88, 144.
Swieten door Soetens, (van) 157, 236, 296.
Swijcht of zwigt Utrecht, 257, 375.
Sylvius, (Saxo) Baron, 76.
—— Bombast, 234.
—— Damaris en Dionysius Areopagita, 153.
—— Deventer koek, 69.
—— Drie Koningen, 215.
—— Echeneis, 72.
—— Elektrieke verschijnselen bij mensch en dieren, 77.
—— Gaperskop en Salamander, 111.
—— Constantijn Huygens, 337.
—— Het boek „De tribus Impostoribus", 344.
—— Musaea van oudheden, 105.
—— St. Nikolaas, 77.
—— „Den onbekenden God", 71.
—— Piramide van Marmont, 77.
—— Privilegie van Karel V, 104.
—— Een Politieke spinnekop, 171.
—— Stijgbeugels, 92.
—— Willem Tell, 71.
—— Naar Schotland gewekene Tempelheeren, 87.
—— Zutphania erudita, 256.
Synchronistisch overzigt van de geschiedenis der oorlogen, 66.
Sysmus, (Jan) 283.

T.

T. Verguld-zilveren kop van Leicester, 320.
—— Ridders van 't Heilige graf, 91.
T. (B.) St. Fiacre, 145.
—— Naamgenooten, 48.
—— Doorgraving der landengte van Suez, 73.
—— Vruchtgebruik of huur, 192.
T+B. Eerste berijmde Verzen, 83.
—— Geteld, geteld, gewogen; maar te ligt bevonden, 202.
—— Schoorsteenpilaren uit Karthago, 150.
—— Vondels bijschrift op Maria de Wolf, 126.
T. (F. V. K.) [Fukt], Het geslacht van Mechelen, 252.
T. (H.) Gebruik der Aardappelen, 78.
—— Amsterdamsche tongval, 297.
—— Oorzaak van Cromwell's dood, 316.
—— Elf het malle getal, 371,
—— Gaperskop, 111.
—— St. Maartensliedje, 64.
—— In matten gebakerde kinderen, 72.
—— St. Nikolaas, 199.
—— Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk te Amsterdam, met een klooster, 299.
—— Zinnebeeldige hoed, 154.
T. (M. H.) Napoleon op zee, 193.
τ. (π.) Aegidius en Harigerus, 306.
—— Leydens oorsprong, 294.
—— Ougely, 306.
—— De Rubicon, 188.
T. (P. H.) Acisculus, 346.
—— Een Alias, 346.

T. (P. H.) Herfstdraden, 346.
—— Verduitsching van Plinius, 262.
—— Urbanus en Isebel, 314.
—— Versus retrogradi, 278.
—— „Vox Populi, vox Dei", 314.
T. (P. S.) Boethius dood, 57.
T. (W.) Kaarslicht bij geregtelijke veilingen, 322.
—— Mansportret van Arnold Boonen, 327.
—— Molières dienstmaagd, 284.
—— Oostfriesche togt, 380.
—— Paltrok, 247.
—— Spreekwoord, 284.
Th. (P. A.) Iets over het gebed van Prins Eugenius, 16.
Tlt. (L.) De vliegende Hollander, 329.
—— Swijcht of zwigt Utrecht, 375.
Tr. (A.) Geschiedenis van Polen, door L. Muller, 380.
Tabak, 15.
Tabak, (Jan) 251.
Tabakspijpen, 27, 139, 262.
Tabin, (Kaap) 20, 42, 43.
Tafelkransen, (Paarlemoeren) door van Rijswijk, 226, 339.
Tafelvorken, 57, 107, 146, 202.
Talen, (Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere) 379.
Talent, (Het Grieksche) 188, 273, 332.
Tamboer, 251, 342.
Tandem, Paltrok, 271.
Tanden te krijgen, (Middel om nieuwe) 15, 259.
Tanden, (Geletterde) 55.
Tante, Louwmaand, 155.
Taptoe, 378.
Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 282.
Teckelenburg, 17, 34, 70.
Teekenen van den Zonsweg, 154, 183, 184.
Tell, (Willem) 17, 34, 35, 71, 259, 323.
Tempelheeren, (Naar Schotland gewekene) 56, 87.
Ter Neuzen, 17, 71, 163, 195, 227.
Terschelling, 186, 239, 269, 360.
Terstall, (A.) Mijnheer van Soll, 380.
Tertius, (Janus) Woning van Blaeu, 16.
—— O. L. V. Boter, 19.
—— St. Maartensliedje, 8.
Theoloog, (Een jong) Editiones principes, 54.
Tigttiend? (Wat is een) 90.
Tinctorius (of Verwer?), (Petrus Johannes) 314.
Tinnegieters, (Politieke) 219, 306.
Togt, (Oostfriesche) 380.
Tohu Bohu, 55, 84.
Tokkodielje, 347.
Tol, (Het geslacht van) 284.
Tollius, (Mr. Willem Bilderdijk aan Herman) 349.
Tom, Napoleon de Zonnegod, 334.
Ton Gouds, 251.
Tongval, (Amsterdamsche) 297.
Toovenaar, (Virgilius als) 155, 210, 211, 212, 265.
Toren te Loenen, (Iets over den) 161, 267.
Torenstand, (Westelijke) 161, 237, 238, 296.
Torre? (Wat is) 259.
Tortuur, 30, 80.
Tramontane, (De) 90, 116.
Trekbrief met de kroon, 58.
Tribus impostoribus", (Het boek „de) 251, 344, 364.
Trittenhemius [Trithemius], 284.
Triumf der Philosophie, 220.
Trompet, (Gouden) 220.
Trouw zijn; vertrouwen, 56.
Trouwbelofte voorkomen, (Doodstraf door) 348.
Trouwe, (In) 130, 208, 294.
Turk en Vondeling, 320.
Tyro-Heraldiculus, Het kruis op munt en steen, 123.
Tusco, Arabische Cijfers, 42, 100.
—— Baron, 198.
—— Beeld van Maria zonder kind, 224.
—— Eerste berijmde Verzen, 142.
—— Brievenposterij, 242.
—— Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 271.
—— J. Bruckner, Hollandsche kerk te Norwich, 28.
—— Volkomen afschrift van den Bijbel door Gundulf, 160.
—— Bijbel van Alcuin, 271.
—— Conjugationes verborum, 103.
—— Cromwell bij Koning Karel's doodkist, 98.
—— Een bar tweetal, 39.
—— De Eenhoorn, 368
—— Erasmus, 105.
—— Oorsprong van Fiacre, 88.
—— Geteld, geteld, gewogen; maar te ligt bevonden, 109.
—— Het Grieksche Talent, 273.
—— Hermanzuil, 43.
—— Hans van Gheelen, Amsterdamsch Herdoopers-oproer van 1535, 30.
—— De Kraken, 367.
—— Leydens oorsprong, 266.
—— Liverei, 74, 100, 133.
—— Gedenkpenning op de zegepralen van Lodewijk XIV, 123.
—— Het dierlijk Magnetismus, 22, 136.
—— Milton en de Hollandsche taal, 27.
—— Monniken kunstwerkers, 200.
—— Eerste muntslag in goud en zilver, 117.
—— Een Rotterdamsch Navorscher, 320.
—— Nederlandsche Heidenen, 89.
—— Opschrift van een Gedenkpenning, 41.
—— Paaschvuren, 46.
—— Portcullis, 209.
—— Renard, 85.
—— Ruitvormige Schilden, 207.
—— Shibboleth, 196.
—— Schipbreuk van D. A. Raven bij Spitsbergen, 79.
—— Spreekwoord van La Fontaine, 84.
—— Willem Tell, 34.
Tusco, Tijdrekening, 201.
—— Uitgangslettergrepen van geslachtsnamen, 312.
—— Veelkleurige rok van Jozef, 148.
—— Vensterglazen door de Regering van Dort geschonken, 65.
—— Viering van den zevenden dag onder de oude heidenen, 225.
—— Virgilius als toovenaar, 265.
—— Volken zonder godsdienst, 81.
Twee Dichters en twee Eiken, 10.
Tweelingbroeders, 57, 228, 292.
Tijdrekening, 56, 201.

U.

Ubbergen, (Het kerkje te) Zangstukje door Clemens, 378.
Uijensap, 22.
Uilenspiegel, (Tijl) 282.
Uilkens, De Nepeta, 380.
Uiltje knappen, (Een) 188, 247.
Uitgaan der kerk", („Het) 378.
Uitgangslettergrepen van Geslachtsnamen, 92, 121, 220, 312, 335.
Uitgewekene Hoekschen, 156.
Ultrajectinus, 282.
Urbanus en Isebel, 314.
Ursus, Elf het malle getal, 252.
Utenhove, (Simplex et fidelis narratio van J.) 289.
Utrecht, (Swijcht of zwigt) 257, 375.
Utrechtsche en Amersfoortsche keijen, 59, 112, 149, 150, 167.

V.

V. Duivenpost, 94.
—— Kraamkloppertje, 149.
—— Uitgewekene Hoekschen, 156.
V. (B.) Altoos en Altijd, 56.
—— Droogist, 56.
—— Gaperskop, Salamander, 59.
—— Kubiek en Pronikgetal, 154.
—— Veraanschouwelijken, 56.
V. (H D.) Kogel die Heemskerk om 't leven bragt, 98.
V. (K. H.) De Eolische Harp, 251.
V. (O. D.) Pantoffelparade, 102.
V. (P. J.) Eerste Berijmde Gedichten, 142.
—— Crethi en Plethi, 174.
—— Lantaarns, 137.
—— Naamgenooten, 137.
—— „Den Onbekenden God", 133.
—— Oorsprong der Arabische Cijfers, 135.
—— Oostersche Wetgevers, 140.
—— Volgers van Pythagoras in Indië, 132.
—— Rembrandts gierigheid, 191.
—— Stalen pennen, 146.
—— IJzeren kooi van Kardinaal la Balue, 135.
V. (W. D.) Baronet, 251.
—— Gedenkpenning van Benedictus, 260.
—— Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 270.
—— Gedenkpenning op Jan Gideonsz: van der Burght, 336.

V. (W. D.) Cromwell, 295.
—— Egmondsch handschrift der vier Evangeliën, 315.
—— Groninger Acht en twintig stuk, 177, 264.
—— Harnassche Kazen, 365.
—— Graaf d'Humaale, 242.
—— Constantijn Huygens, 337.
—— Penning uit den tijd van Karel V, 340.
—— Josias Krijger, 353.
—— Gedenkpenning op de zegepralen van Lodewijk XIV, 177.
—— Macaulay, 274.
—— Gedenkpenning op Cornelis Mina, 266.
—— Onderzoek naar een' penning, 267.
—— Portcullis, 182, 278.
—— Rekenpenning, 245.
—— Een Reus en een Dwerg, 276.
—— Het mal Rotterdamsch schip, 178.
—— Stooter, braspenning, blank, 309.
—— Turk en Vondeling; Dansende Harlekijn; Jager en Windhonden, 320.
V. (W. v. D.) Wisbui, Wisby ook Wisbuy, 150.
Vaderlandsch A: B: boek, 315.
Vaenius, (Otto) 21, 44, 75.
Vechtersbaas, (Een) Buskruid, 57.
Veelkleurige rok van Jozef, 58, 73, 110, 148
Veem, 346.
Veenius, (Otto) 21, 44, 75.
Veertigjarige Mannaregen, 122, 153.
Veegens, (D. J.) Arabische Cijfers, 42.
—— Bat, 41.
—— De Biezen pakken, 39.
—— Echeneis, 37.
—— Liverei, 40.
—— Merlette, 41.
—— Muzyknoten, 49.
—— St. Nikolaas, 45.
—— „Den Onbekenden God", 36.
—— Ongeveer, 38.
—— Paaschvuren, 45.
—— Schapperae, 37.
—— Het Friesche Shibboleth, 38.
—— Willem Tell, 35.
Veilingen, (Kaarslicht bij geregtelijke) 322.
Veld bestellen, (Het) 194, 303.
Velthems Kronijk, (Regel uit L. van) 316.
Velijn papier, 56, 85.
Venetiëe's ondergang, 316,
Vensterglazen, op last van de Dordtsche Regering, voor een' Engelschen Koning beschilderd, 65, 113, 228, 260.
Veraanschouwelijken, 56, 87, 104.
Verbonden, (Oudste nog bestaande HSS. van beide) 314.
Verhandeling over de Barometers door Mr. d'Alancé, 315.
Verloren Kunst, (Eene) 287.
Vermangeling, 130.
Vermeys, (Cornelis) 220.
Vermuijden, (Cornelis) 17, 35, 163.
Vermuijden, (Portret van Cornelis) 250.
Vernée, (Mr. L. G.) Het wel afloopen van het scheepje, 224.
Verrekijkers, (Krachtmeting des) 347.
Versmaatkunde, (Nederlandsche) 348.
Versus retrogradi, 122, 174, 175, 205, 263, 278.
Vertrouwen, trouw zijn, 56.
Verzamelaar, (Een) Afbeeldingen van beroemde personen, 289.
Verzameling van den Staat van Oorlog, 54.
Verzen, (Eerste berijmde) 55, 83, 142, 200, 262.
Veth, (P. J.) Veertigjarige Mannaregen, 153.
Vianen in 1656, (Prins Adolph van Zweden te) 287.
Viering van den zevenden dag onder de oude heidenen, 225, 337, 338.
Ville Règne, (La) 186, 241.
Vink, (N.) Luilak, 94.
Virgilius als toovenaar, 155, 210, 211, 212, 265.
Vitré, (Kantteekeningen in den Bijbel van) 226.
Vitriool, (Zoete geest van) 22.
Viverius, (Willem de Zwijger en) 318.
Vlaamsch werk over de orde van St. Franciscus, 128, 179.
Vlaanderen, (Sterfjaar van Johanna van) 162.
Vliechelen, 223, 313.
Vliegende Hollander, (De) 156, 217, 329, 359.
Vliegende Schip, (Het) 178.
Vliegende Schip (Het) of de nieuwe Post- en Rijsmachine, 207.
Vlieger, (Thomas) 314.
Vliet, (Gijsbertus van) 58, 109, 148.
Vlissingen (Het wapen van) en de flesch van Willebrord, 255, 377.
Vlissingsche Kerkhemel, (Vrolikhert,) 156, 216, 217, 295.
Volken zonder godsdienst, 54, 81.
Volksbijgeloof, De Nachtmerrie, 9.
Volks-liedjes, (Oud-Hollandsche) 17, 70, 348.
Volksoverleveringen, (Nederlandsche) 354.
Voluspa, 19, 39, 196.
Vondelhout, 352.
Vondeling, (Turk en) 320.
Vondels naam, (Anagram op) 19, 38.
Vondels eigenhandig afschrift van: „Hierusalem verlost", 14.
Vondels (?) Ex tempore, 256, 374.
Vondels bijschrift op Maria de Wolf, 126.
Voorspelling aan Oldenbarneveld, 11.
Voorspelling der omwenteling van 1789, 190, 301, 332, 361.
Voorspellingen, 156.
Vos, (De) Renard, 56.
Vossenburg, (Het geslacht van) 314.
Vox Populi, vox Dei, 314.
Vraagal, Hollandsche vertaling van Augustini Confessiones, 18.
—— Voorspelling aan Oldenbarneveld, 11.
Vrolikhert, Vlissingsche kerkhemel, 156, 216, 217, 295.
Vrouwenstem bij mannen, 22.
Vruchtgebruik of huur, 192, 275.
Vrij wijn, 59, 111, 112.
Vrijdag een booze dag, (De) 348.
Vrijheid" enz. („Apologie tegens de algemeene en onbepaalde) 353.
Vuren, (Zwitsersche) 59.
Vuurwapenen, (Buskruid en) 57, 106, 145.

W.

W. (A.) Geteld, geteld, gewogen; maar te ligt bevonden, 277.
W....G. (A.) Rembrandts gierigheid, 333.
W. (C.) Steendrukkunst, 204.
W. (F. C.) Gebruik der Aardappelen, 355.
—— Bevolking van Amerika, 363.
—— Het wapen van Drenthe, 315.
—— Grafschrift van Graaf Jan II. 315.
—— Muis van de Veluwe, Kat van de Betuwe, 225.
W. (H. G.) Paaschberekening, 310.
W. (K.) Den gek scheren, 315.
—— Grietman, 156.
—— Hocus pocus, 139.
—— Koppermaandag en zijne betrekking tot het Lourens-Kosters-gilde, 186.
—— Luilak, 149.
—— Ongeveer, 133.
—— Terschelling, 186.
W. (L. G.) Muzyknoten, 49.
W. (O. b.) Muntwezen bij de Grieken, 284.
Waalschen Gezangbundel, (Dichters van den) 188.
Wagenaar, (Jan de Kruijff en zijne bijschriften op) 26.
Wagenaar, (Vervolg op) Tegenw. Staat der Nederlanden, 314.
Wagenaars Vaderlandsche Historie, (Bijzonderheden opgemerkt in het XX Deel van) 223, 313.
Wallis, (Leus van den Prins van) 155, 213.
Wallis, (Kenmerk en Wapenspreuken van den Prins van) 91, 155, 213.
Wallis, (Nederlanders in) 190.
Walvisch in de boomen, (Een) 55, 84, 143, 201.
Walvischvangst, 57, 106, 145.
Wandelende Jood, (De) 93.
Wapen van Amsterdam, (Het) 223, 335.
Wapen van Drenthe, (Het) 315.
Wapenboek in handschrift op Alkemades verkooping, 30.
Wapens door onadellijke personen gevoerd, 161.
Wapens, (Sprekende) 123, 177, 205, 206, 263, 268, 327.

Wapenspreuken (Kenmerk en) van den Prins van Wallis, 91, 155, 213.
Waterlanders, (Schattingweigerende) 283.
Weegschaal en gewigt, 58, 109.
Weert, (Jan van) 252, 366.
Wegscheren, (Zich) Zijne piek schuren, De biezen pakken, 19, 39, 72.
Wel afloopen van het scheepje, (Het) 224.
Wel in Tromp veranderd, (Van der) 290.
Werelt" („De Schoole der) 316.
Westelijke torenstand, 161, 237, 238, 296.
Wetboeken door Bilderdijk, (Vertaling der Fransche) 322.
Wetering, (Kostverloren) 379.
Wetgevers, (Oostersche) 54, 82, 140.
Wetsteen der vernuften, 12, 32, 68, 131, 132, 195, 291.
Wieringerwaard, (Duifsteenen weg of muur in den) 348.
Wilhelmius, (Lijkrede, gehouden door Prof. Wolferdus Senguerdius op Wilhelmus) 316.
Willebrord, (De flesch van) 255, 373.
Willem (Filips) en Maria van Nassau, 378.
Willem de Zwijger en Musius, 354.
Willem de Zwijger en Viverius, 318.
William, Duimbijten, 205.
Wils, (Comedia Vetus van A.) 281.
Winden, (Een Seel) 252, 371.
Windhonden, (Jager en) 320.
Winhoff, (Melchior) 156, 216.
Wins, (D. J.) Eengodisterij der Egyptenaren, 360.
Wisbui, Wisby ook Wisbuy, 67, 113, 150, 202.
Witlage, (H. G.) Opregte Haarlemsche Courant, 291.
Witte, (Joannes Pietersz. de) 378.
Witte van Haemstede, (Afstammelingen van) 17, 163, 196.
Witte van Haemstede, Tecklenburg, 17.
Wolf en Klander, 186, 240.
Wolfgang Musculus, (Gedicht van) 165.
Wolfs, (J. J.) Altoos en altijd, 86.
—— Bevolking van Amerika, 307.
—— Club, 358.
—— Bosschen van Craylo, 156.
—— Groene Donderdag, 332.
—— Drenthe, 120.
—— Eénlettergrepige verzen, 301.
—— Geschichte der Hofnarren, 339.
—— Grietman, 217.
—— In trouwe, 294.
—— Io vivat, 83.
—— Jan Potaadje, Jan Klaassen, 239.
—— Rigting der oude Kerkgebouwen, 296
—— Het Kruis en de boom des levens, 174.
—— Op Kusting houden, 212.
Wolfs, (J. J.) Liedeboeken, 83.
—— Plokpenning, 85.
—— Profetéren, 84.
—— Het Rokin, 371.
—— De eerste Hollandsche Roman, 175.
—— Ruiten en rooven, 306.
—— Schaakspel, 86.
—— Anna Maria van Schurman, 163.
—— Steendrukkunst, 170.
—— Teekenen van den Zonsweg, 183.
—— De Tramontane, 116.
—— Zingen met de ster, 119.
—— Zinnebeeldige voorstelling der Evangelisten, 168.
—— Zon, waarom vrouwelijk, 85.
Woning van Blaeu, den Aardrijkskundige, 16.
Woordenzifter, Perle d'Amour, 15.
—— Zijne piek schuren, 19.
Worst, (Hans) 90, 116, 203, 292, 293,
Wraak, (De gevleugelde) 157.
Wijn, (H. van) Over het Egmondsche handschrift der vier Evangeliën, 315.
Wijn, (Vrij) 59, 111.
Wijnvat, (Het groot Amsterdamsch) 321.

X.

X. Besluit van 22 Julij 1814, 124.
—— Scheurbuik, 159.
X. (X. X.) Enkhuizer kraamkloppers, 219.
—— Nederlanders in Zweden, 219.
X. (X+X.) De Planeet Irene, 342.
—— Onbenoemde Planeet van de Gasparis, 347.
X. (W. V.) Oostersche Wetgevers, 54.
X. (—Y+Z.) Getallenstelsels, 250.
Xantiana, (Monumenta) 284.

Y.

IJ, (De) 380.
IJsselstein, (Jan, heer van Egmond, op nieuw bezitter van) 256.
IJzeren kooi van Kardinaal la Balue, 21, 44, 75, 135, 164, 193.
Y. (J.) Hollandsche kerk te Norwich, 165.

Z.

Z. Blaauwburgwalsche Steiloor, 225.
—— Graaf d'Humaale, 187.
—— Mansportret van Arnold Boonen, 154.
Z. (A. B.) Ton Gouds, 251.
Z. (J.) Gouden Trompet, 220.
—— De Vliegende Hollander, 217.
—— &, 220.
Z. (L. v. W.) Dichters van den Hervormden Gezangbundel, 282.
Z. (P. E.) Blaauw Jan, 180.
—— Het Doodshoofd, 236.
—— De Flesch van Willebrord en het Wapen van Vlissingen, 373.
Z. (P. E.) Van welken Graaf Floris van Holland is Hendrik van Jutphaes afgestamd? 237.
—— Heksenweegschaal van Oudewater, 248.
—— Koppermaandag, 239.
—— Generaliteits- en Provinciale Munten, 252
—— Onderaardsche gemeenschap der Oude Kerk te Amsterdam met een klooster, 241.
—— Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen, 195.
—— Verduitsching van Plinius, 200.
—— Wolf en Klander, 240.
Z. (W. M.) Aegidius en Harigerus, 306.
—— Bat, 74.
—— Bildtsch Nonnenklooster, 214.
—— Bijbel van Alcuin, 271.
—— Wie was Daniël Cellarius, Ferimontanus? 188.
—— Medaille van Graaf Christoffel, 274.
—— Gaasbeek, 184.
—— Galantine, 275.
—— Geschut van 1650, 284.
—— Vragen, betrekkelijk Constantijn Huygens, 336.
—— Lever zonder zout eten, 256.
—— Thomas Vlieger, 314.
—— IJzeren kooi van Cardinaal la Balue, 75.
Z. (X. Y.) Britsche pairs uit Hollandsch bloed, 270.
—— Grafschrift op Helmers, 379.
—— Psalmberijming door P. de Groot, 314.
—— De Heer van Ruwiel, 219.
—— Silhouette, 302.
—— Staatkundige aardrijkskunde van Nederland in de middeneeuwen, 379.
—— Het veld bestellen, 303.
Zaan, (Het geslacht van der) 315.
Zaandammer, (Een) Viering van den zevenden dag, onder de Heidenen, 338.
Zandpoort, (Naamsoorsprong van) 57, 201.
Zangerig mensch, (Een) Zingen met de ster, 91.
Zeeslagen van 1672 en —73, (Aanteekeningen over de) 25, 221, 253.
Zeist, (Oude Kerk te) 184, 209, 265, 329.
Zernebock in Groot-Brittannie, (De God) 290.
Zeven is kremers kans, 188, 274.
Zevenden dag, onder de Heidenen, (Viering van den) 225, 337, 338.
Zierikzee enz., (Burgemeester van) 255, 372.
Zigeuners, (Nederlandsche Heidenen) 57, 89, 105, 106, 202.
Ziglerus, (Bernhardus) 187, 244, 269.
Zingen met de ster, 91, 119, 169, 203, 229, 263, 293, 313.
Zingende Lootsman, (De) 90.
Zinnebeeldige hoed, 154, 184, 233, 328.

Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten, 90, 114, 151, 168, 262.
Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen, 348.
Zirixee, (Amand van) Jaarboek van des Werelds begin tot aan 't jaar 1514, 220.
Zon, waarom vrouwelijk, 56, 85.
Zonderling Latijnsch vers, 122, 174, 175, 205, 263, 278, 357.
Zonderlinge straf op Houtdiefstal, 222.
Zonnegod, (Napoleon de) 218, 281, 303, 334.
Zonsweg, (Teekenen van den) 154, 183, 184.
Zschocke, (H.) 289.
Zuid-Amerika, (Boeken over) 21.
Zuid-Holland in 1555, (Ontvanger van) 255.
Zul of Zuyl, (Nechoirn of nechoren, nonagel) 194, 277.
Zutphania erudita, 256, 374.
Zutphen, 284.
Zuyl of Zul, 194, 277.
Zwanendoodslag, (Galgestraf op) 282.
Zweden, (Moord van den Koning van) 5.
Zweden, (Nederlanders in) 67, 113, 114, 150, 202, 229.
Zwigt Utrecht, (Swijcht of) 257, 375.
Zwitsersche vuren, 59.
Zwolle, 218, 280.
Zwijger (Willem de) en Musius, 354.
—— en Viverius, 318.

——

200. Dichters van den Waalschen Gezangbundel, 188.
—— Dichtgezelschap: „Laus Deo Salus Populo", 188.
& voor en, ℔ voor pond, 220, 312, 363.
?. Naamgenooten, 22.
—— Niewael, 21.
—— Onguur, 21.
*?. De Heer Bennet, Naamversjen op hem door J. C Lavater, 8.
??. Groote Brabantsche zwijgende Landtol, 19.
·.·. De Brandstapel in het vaderland, 258.
.. Baron, 100.
—— Blazoen, 164.
—— Gerard Boot, 156.
—— Bouts-rimés, 190.
—— Dodaars, 113.
—— Doop van kinderen in de vasten geboren, 180.
—— Hongersnood in 1557, 190.
—— Houtsnippen, 101.
—— Oudste boek met houtsnêeplaten, 103.
—— Kabellouw, 278.
—— Kantertkaas, 276.
—— De Kraken, 367.
—— Mijzelen, 241.
—— Oranjekleur in Heraldiek, 277.
—— Raderuurwerken, 101.
—— Een Seel Winden, 371.
—— Tramontane, 90.
—— De gevleugelde Wraak, 157.
—— Zingen met de ster, 169.
—— Zinnebeeldige voorstelling der vier Evangelisten, 151.
—— Zonderlinge straf op Houtdiefstal, 222.

DRUK-, SCHRIJF- EN LEESFOUTEN.

Bl. 45, 1. k. r. 15 v. b. staat: *geen;* lees: *een* —
— 62, 1. k. r. 2. v. b. staat: *werden;* lees: *wierden* —
— 69, 2. k. r. 10. v. o. staat: *bedrijven;* lees: *bedingen* —
— 70, 1. k. r. 3. v. b. staat: *o Holland, schoon;* lees: *o Holland schoon* — *Ald.* r. 10. v. b. staat: *reden;* lees: *zeden* — *Ald.* 2. k. r. 12. v. b. staat: *Weerop;* lees: *Weezop* —
— 75, achter het laatste woord van de 2de kolom is uitgevallen: *nog voorhanden? diene tot antwoord:* —
— 93, 1. k. r. 12. v. o. staat: *grooten;* lees: *grooter* — *Ald.* 2. k. r. 28. v. o, staat: *doen;* lees: *daer* —
— 100, 1. k. r. 17. v. o. staat: 47; lees: 42. — *Ald.* r. 21, staat: 27; lees: 42 —
— 102, 1. k. r. 14. v. b. staat: *die;* lees: *de* — *Ald.* 2. k. r. 17. en 26. v. o. staat: *bl.* 30; lees: *bl.* 54 —
— 124, 1. k. r. 1. v. o. staat: *lakens;* lees: *bekers* —
— 138, 1. k. r. 16. v. b. staat: VAN DOORN; lees: VAN DOORNINCK —
— 143, 2. k. r. 4. en 5. v. b. staat: *Longue Val;* lees: *Longueval* — *Ald.* r. 12. en 13. staat: GRIGNAT; lees: GAIGNAT —
— 148, 1. k. r. 28. v. b. staat: *roem;* lees: *roep* — *Ald.* r. 31. staat: *genoten;* lees: *gegeven* — *Ald.* r. 40. staat: *gevlekt;* lees: *gevlakt* — *Ald.* r. 45. staat: *voor;* lees: *tegen* — *Ald.* r. 7. v. o. staat: STELLINGWERFF; lees: HELLINGWERFF —
— 164, 1. k. r. 22. v. b. staat: SHAW, *Reize*, Deel I, bl. 295, aant. *g.;* lees: aant. *q.* — *Ald.* 2. k. r. 29. v. o. staat: *aardewerks vat;* lees; *aardewerkskrat.* —
— 166, 1. k. r. 16. v. o. staat: 35; lees: 55 —
— 173, 2. k. r. 5. v. b. staat: 97; lees: 98. —
— 174, 2. k. r. 15. v. o. staat: *V-sificansque;* lees: *Vivificansque.* —
— 175, 2. k. r. 27. v. b. staat: *Herr;* lees: *Heer* —
— 176, 1. k. r. 3. v. b. staat: LA VALIERE; lees: DE LA VALLIÈRE —
— 177, 1. k. r. 22. v. o. staat: *cosange;* lees: *losange* —
— 178, 1. k. r. 30. v. b. staat: *reg.* 500, 6; lees: 5. *v. o.* —
— 179, 1. k. r. 8. v. b. staat: 127; lees: 128 — *Ald.* 2. k. r. 30. v. b. staat: VAN HOMBACH; lees: VAN HOMBERCH —
— 180, 1. k. r. 8. v. b. staat: 128; lees: 129 — *Ald.* 2. k. r. 24. v. b. staat: *gewoonten;* lees: *gewoonte* —
— 192, 1. k. r. 21. v. b. staat: S. A. MORE; lees: *Sir* A. MORTON —
— 195, 1. k. r. 15. v. b. staat: *N*°. 3; lees: *N*°. 1. —
— 210, 1. k. r. 1. v. b. staat: HOMES; lees: HORNES —
— 218, 1. k. r. 9. en 10. v. b. staat: G. VAN HASSELT *werd eerst in* 1725 *te Arnhem geboren;* lees: G. VAN HASSELT *werd in* 1751 *(27 Augustus) te Arnhem geboren. Hij stierf op Daalhuizen, bij Velp,* 16 *Dec.* 1825.
— 226, 1. k. r. 5. v. o. staat: *geeft?* lees: *geeft!* —
— 230, 1. k. r. 2. v. b. staat: 1812; moet zijn: 1811. — *Ald.* r. 16. staat: *gehaatte;* lees: *gehate.* —
— 232, 2. k. r. 7. v. b. staat: *bepalender;* moet zijn: *hekelender.* — *Ald.* r. 11. v. b. staat: *page* 144, *note A;* moet zijn: *Tome II, page* czv. —
— 233, 2. k. r. 31. v. b. staat: *le;* moet zijn: *lex.* —
— 234, 2. k. r. 16. en 20. v. b. staat: *en;* lees: *ex.* —
— 236, 2. k. r. 11. v. b. staat: HEINS; moet zijn: HEIM. —
— 238, 1. k. r. 16. v. b. staat: *voor het eerst;* lees: *voor het eerste.* — *Ald.* r. 20. v. o. staat: *notre Maté;* lees: *votre Maté.* — *Ald* 2. k. r. 12. v. b. staat: *aurey;* lees: *aurez.* —
— 241, 2. k. r. 25. v. o. staat: 1584; lees: 1581. —
— 242, 1. k. r. 27. v. o. staat: VAN DEN ESCH; lees: VAN DER ESCH. —
— 243, 1. k. r. 23. v. b. staat: *is gevraagd naar;* lees: *is gewaagd van.* — *Ald.* r. 26, staat: *Currus*, moet zijn *Cursus.* —
— 258, 1. k. r. 18. v. o. staat: *terwij;* lees: *terwijl.* —
— 259, 2. k. r. 15. v. o, staat: 171; moet zijn: 17. —
— 262, 2. k. r. 15. v. o. staat: σπίμποδος; moet zijn: σκίμποδος. —
— 264, 2. k. r. 9. v. o. staat: BUSSENIS; moet zijn: BUSSERUS. —
— 275, 1. k. r. 10. v. o. staat: 1699; lees. 1644 en r. 11. *resultoria;* moet zijn: *desultoria.* —
— 277, 1. k. r. 27. v. b. staat: *Panchras;* moet zijn: *Pancras.* — *Ald.* 2. k. r. 2. v. o. staat: CHERY; moet zijn: CHEZY. —
— 278, 2. k. r. 28. v. b. staat: *Tinea;* lees: *Tinca.* —

Bl. 279, 1. k. r. 13. v. o. is het woord *van* overtollig. — *Ald.* r. 27. v. b. staat: 1818; lees: 1838. — *Ald.* 2. k. r. 24. v. o. staat: JAS. J.; moet zijn: JASZ. —
— 288, 2. k. r. 20. en 21. v. o. staat: *aanduiden, als eene;* lees: *aänduiden: eene* —
— 290, 1. k. r. 14. v. o. staat: EMIUS; lees: EMMIUS — *Ald.* r. 15. staat: DANELLUS; moet zijn: DONELLUS —
— 291, 1. k. r. 18. v. b. staat: 8*sten;* lees: 8*vo druk* —
— 294, 1. k. r. 19. en 20. v. b. staat: *gewapende Graafschappen;* lees: *gewapende Genootschappen* — *Ald.* r. 31. staat: *evenmin;* lees: *integendeel, veelmeer* —
— 301, 1. k. r. 11. en 12. v. o. staat: *Daar nu de onderstreepte woorden niet;* lees: *daar de onderstreepte woorden mij* —
— 304, 2. k. r. 15. v. b. staat: 1607; lees: 1687 — *Ald.* r. 17. v o. staat: JAISNER en r. 20. TAISNER; moet zijn: TAISNIER. —
— 310, 1. k. r. 24. v. b. staat: *eerste Maan;* lees: *eerste nieuwe maan.*
— 311, 1. k. r. 18. v. o. staat: $D \times E = 0$; moet zijn: $D + E = 0$ —
— 313, 1. k. r. 19. en 20. v. o. staat: *eene* — *eene;* lees: *une* — *une* — *Ib.* r. 27. v. o. staat: FRANQUEY; lees: FRANCQUEN —
— 314, 2. k. r. 14. v. b. staat: *Anctuarium propriorum nominus;* lees: *Auctuarium propriorum nominum* —
— 315, 1. k. r. 11. en 12. v. b. staat: KNUIVERS D. II.; lees: D. I. —
— 318, 2. k. r. 6. v. o, staat: boven *lough: look;* moet zijn: *lock.* —
— 320, 1. k. r. 19. v. b. staat: *πρυτανεύουσα*; lees: *προεδρεύουσα.* —
— 323, 1. k. r, 14. v. b. staat: *pijlschot;* lees: *pijlschoot.* —
— 334, 2. k. r. 16. v. b. staat: U. GRUPEN; lees: VON GRUPEN. —
— 338, 2. k. r. 23. v. b. staat: *Dorieston* I.; lees: *Dorier*, Tom. I. —
— 340, 1. k. r. 19. v. b. staat: *ἅλμαῖα*; lees: *ἅλματα.* —
— 344, 2. k. r. 18. v. b. staat: ARCTIN; lees: ARETINO. —
— 347, 1. k. r. 10. v. b. staat: FEIJVENA; lees: FEIJOENA. —
— 355, 1. k. r. 1. v. b. staat: 13; lees: 14. —
— 356, 2. k. r. 22. v. b. staat: *verzalen;* lees: *verzamelen.* —
— 358, 2. k. r. 8. v. b. staat: *Medicus;* lees: *Medicas* — *Ald.* r. 9. staat: *Facultates;* lees: *Facultatis* —
— 360, 1. k. r. 8. v. o. staat: 136; lees: 156. —
— 361, 1. k. r. 2. v. b. staat: *vergoodde;* lees: *vergode* —
— 363, 1. k. r. 31. v. b. staat: *Pfünd;* lees: *Pfund* —
— 371, 1. k. r. 21. v. b. staat: 232: lees: 252. — *Ald.* r. 25. v. b. staat: *vond;* lees: *vindt* —